

BEQUEST OF
REV. CANON SCADDING, D. D.
TORONTO, 1901.

Walter. Lionel. Giles.

Saint John's College.
Oxford.

Q. HORATIUS FLACCUS.

LL
H8113Ny.2

HORACE

Q. HORATIUS FLACCUS.

RECENSUIT

ATQUE INTERPRETATUS EST

IO. GASPAR ORELLIUS.

EDITIO MINOR QUINTA.

CURAVIT

IO. GEORGIUS BAITERUS.

VOLUMEN ALTERUM.

29/6/06
70573

TURICI

SUMPTIBUS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.

M. DCCC. LXVIII.

THE HISTORY OF THE

IN THE

OF THE

OF THE

OF THE

1800
1801
1802
1803
1804
1805
1806
1807
1808
1809
1810
1811
1812
1813
1814
1815
1816
1817
1818
1819
1820

THE

OF THE

OF THE

Q. HORATHI FLACCI

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem

I. Festive reprehendit poëta ridiculam illam *μεμψιμοιρίαν* et inconstantiam, qua plerique aequales eius laborabant, coniunctam semper cum acri in eos invidia, quibus ex illorum opinione melior sors obtigerat. Huius autem morbi, sane vel maximi vitae beatæ impedimenti, præcipuam causam hanc esse dicit, quod insigni quadam stultitia abrepti permulti totam per vitam nihil aliud agant, quam ut quocunque modo pecuniam corradant, conquisitis tamen nunquam fruantur, illud nimirum causati, se placidæ senectutis quieti nunc, cum tempus sit, prospicere.

Propter transitus aliquos abruptiores ac minus fortasse quam alibi callida iunctura occultatos (cfr. vv. 13. 23. 108.) et propter totius sermonis exitum (v. 120.), qualis æquo iure cuilibet huius generis scriptiunculæ assui poterat, nonnulli hanc satiram inter prima Lucilium et imitandi et superandi experimenta ab Horatio facta referendam esse censuerunt. Primus

autem annus, quo componi potuit, fuit u. c. 716.; plerique tamen, etiam Grotefend (*Schriftst. Lausb. des Horat.*), referunt ad a. u. c. 719.

1—3. Similes sunt huic exordio loci Maximi Pyrii Diss. 21, 1. et Himerii Ecl. 20. p. 272. W., quorum primum comparationis causa exscribemus. (Erat autem locorum communium et exemplorum quaedam quasi *παράδοσις* per philosophorum ac rhetorum scholas propagata, ex qua omnes pariter hauriebant, ita ut easdem sententias, fabulas, historias modo novis coloribus ornatas atque expolitas, modo pingui Minerva repetitas in scriptis suis alicubi velut certa quadam lege hac de re lata collocarent. In hac autem *παράδοσει* Horatius regnabat. Maximus: *Χαλεπὸν εὐρεῖν ἀκριβῆ βίον, ὥσπερ καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ παντὶ ἀναγκάζεται ἐνδεῖά τις πρὸς τὸ ἀκρῶς καλόν, καὶ πλεονεκτεῖ ἕτερος ἕτερου, ὅτι ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδεόντα ᾗ. Καὶ ἴδοις ἂν τὸν μὲν γεωργικὸν μακαρίζοντα τοὺς ἀστικὸς ὡς συνόντας βίῳ χαριέντι καὶ ἀνδρῶν*

Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa
Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores! gravis annis

Sat. I. 2. *ulla* S et quattuor Pottierii. — 4. *armis* Bouhierius
probb. F. A. Wolfio, Eichstadio, Reisigio. (Firmant annis omnes
mei et Pottierii.)

τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δικαστηρίων, καὶ τοὺς πάνν ἐν αὐτοῖς εὐδοκίμους, ὀδυρομένους τὰ αὐτῶν καὶ εὐχομένους ἐπὶ σκαπάνῃ βιδῶναι καὶ γηδίῳ σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τὸν εἰρημικὸν εὐδαιμονίζοντος, τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸν στρατιωτικὸν τεθηπότος. Καὶ εἴ τις θεῶν ὡσπερ ἐν δράματι ὑποκριτὰς ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ παρόντος βίου καὶ σχήματος μεταμφέσει τὰ τοῦ πλησίον, ἀδῖς αὐ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποθήσουσι μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ παρόντα. Οὕτω δυσάρεστόν τι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος κομιδῇ καὶ φιλαίτιον καὶ δεινῶς δύσκολον καὶ οὐδὲν τῶν (τὰ Dübn.) αὐτοῦ ἀσπάζεται. — *nemo*] *Securus amiçii* neque hunc nec semet ipsum ex innumerabilibus his *μεμφυμοίροις* excipit; uterque enim hoc vitio prorsus immunis erat. — *quam-sortem-ratio dederit*] „vitaе genus, quod, certum consilium constanter secuti inde ab aetate adulta delegimus.“ — *ratio*] „*besonnene*“ *Wahl*.“ — *fors*] In hoc vocabulo, ut ait Cicero de Legg. 2, 11, 28., *incerti casus significantur magis* (quam in v. *Fortuna*). Cic. ad Att. 14, 13, 3: *Sed haec fors viderit, ea, quae talibus in rebus plus quam ratio potest.* — *obiecerit*] In hoc quoque v. caeci casus notio clarius inest quam in v. *offerre*, quo in pedestri oratione uti solent (Cic. ad Att. 2, 22, 1: *quod fors obtulerit, id acturus videtur.*), itemque Horatius ipse Sat. 1, 6, 54: *Nulla mihi te fors obtulit.* — *illa*] „eadem illa, qua semel utitur.“ —

laudet] *μακαρίζει*. Ceterum ex praecedenti *nemo* subintelligendum est *quisque*, ut Cic. de Or. 3, 14, 52: *Nemo extulit eum verbis, qui illa dixisset, ut qui adessent intelligeret, quid diceret, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset.* — *diversa*] „prorsus opposita et contraria suis studiis.“

4. 5. *gravis annis*] Sophocli. Oed. Tyr. 17: *οἱ δὲ σὺν γῆρα βαρεῖς Ἰερῆς*. Theocr. 24, 100: *πολλοῖσι βαρὺς περ ἐὼν ἐνιαυτοῖς*. Virg. Aen. 9, 246: *Hic annis gravis atque animi maturus Aletes*. Intellige militem, cui vel ratio vel fors hoc vitae genus obtulerit. Is stipendiorum initio ex praeda vel ex agris assignandis divitias se paraturum aliquando sperarat; at post complura stipendia, cum iam aetate provecior necdum dives factus est, propter id ipsum, quod pristinae eius vires continuis illis laboribus, quibus vacare debebant milites Romani, aliquanto immutatae sunt, omni maioris quaestus spei renuntiandum esse videt, ideoque invidet mercatori, qui eodem vel minore etiam tempore locuples evasit. Recte Iahnus: „Significat poeta non *annos vitac*, sed *annos militiae*.“ Multis se commendavit coniectura *armis*, facilis illa quidem et admodum speciosa, cum etiam apud Ovid. Her. 1, 105. Met. 8, 312. atque alibi vv. *annis* et *armis* confundantur. Et sane luculentum pergravis oneris militibus Romanis impositi exemplum praebet Liv. Epit. 57. Non tamen satis perspexerunt, Codicum lectione significari id, quod hic vel

Miles ait multo iam fractus membra labore.

5

Contra mercator navem iactantibus Austris:

Militia est potior. Quid enim? Concurritur: horae

Momento cita mors venit aut victoria laeta.

Agricolam laudat iuris legumque peritus,

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.

10

6. *navem* bSc et Bentl., ut constanter est apud Ciceronem: *navim* Bdp, LCtFM. — 8. *Momento cita* BbScdp, Bentleii Codices omnes, CtF: *Momento aut cita* ex quattuor Codd. L, Bentleius, M.

maxime requiritur, militis conditionem post certum stipendiorum numerum magna cum molestia permanentem, cum iam spe sese locupletandi destitutus est: Boubierii vero coniectura notionem molestiae interdum desinentis, veluti, cum extra agmen in castris vel in praesidio alicubi est; praeterea cum haud perpetui temporis onere prorsus pugnare v. *armis* monstrat v. *iam* (*bereits*), quod aut omittendum aut cum v. *simul* permutandum erat; *iam* enim manifesto non defatigationem requieque facile levandam, sed debilitatas in perpetuum vires significat. — *fractus*] ut Virg. Aen. 2, 13: *fracti bello*.

6-8. *mercator*] ἔμπορος, qui ipse merces emit in Asia puta et Aegypto Romamque apportat, diversus et a *negotiatore* et a *propola*. — *Austris*] Seneca Ep. 14: *Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. Temerarius gubernator contempsit Austri minas: ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet et in vertices cogat.* — *Quid enim?*] quasi sequeretur „contra dices, obicies?“ Est ex sermone quotidiano, ut *τί γάρ; πῶς γάρ οὐ;* Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio. De Finn. 2, 22, 72: *Quid enim? fortetne possumus dicere eundem illum Torturatum?* Ibid. c. 28, 93: *Quid enim? summus dolor plures dies manere non potest?* Sic h. l. dicere

licebat: *Quid enim? (quidni?) Nonne concurritur cet.? (Was ist's denn?) — horae Momento]* „puncto temporis.“ SCHOL. Epp. 2, 2, 172: *puncto-mobilis horae*. Liv. 5, 7: *horae momento simul agerem ac vineas -- incendium hausit.* — *cita*] V. *aut*, quod recentiores plerique ante hoc adi. inserunt, vel ex optimorum Codd. auctoritate reiiciendum, est ex solitis illis mediae aetatis glossis scholasticis, inter lineas primum adscriptis. „Nequaquam leg. *Momento aut cita*; animus enim nautae abiectus in his est considerandus, cui iam paene desperata salute ista tranquillitas ambigendi non convenit.“ REISIG Commentat. Oed. Col. p. 246. Cfr. Hand Tursell. I. p. 536., qui *aut* semel positum vertit *oder auch*; sicque est infra v. 72. et v. 101. Liv. 21, 43: *hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurrerit.* Demosth. Lept. §. 83: ὑπερ ὧν ἐξεῖνος (*Χαβρίας*) ᾗτεο δεῖν ἀποθνήσκειν ἢ νικᾶν.

9-12. *iuris legumque peritus*] Non *legibus* dumtaxat ius continetur, sed etiam senatus consultis, edictis magistratum, responsis prudentum. — *consultor*] qui, litem adversus quempiam agens, iureconsultum, virum aliquem primum civitatis, in atrio domus suae in solio sedentem, primo mane adit, ut sibi de iure respondeat actionumque formulas praescribat.

Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
 Solos felices viventes clamat in urbe.
 Cetera de genere hoc — adeo sunt multa — loquacem
 Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,
 Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat, 15
 Iam faciam quod voltis: eris tu, qui modo miles,
 Mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
 Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!

In gallicinii tempore ridicula hyperbole inest, ut in illis Cic. pro Muren. 9, 22: *Vigilas tu (Sulpici) de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille (L. Lucullus), ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* — *vadibus*] Vas in re iudiciali proprie appellatus est is, qui pro altero vadimonium promittebat (Varro L. L. 6, 74.), id est, qui apud praetorem spondebat reum in iudicium sisti. Rusticianus igitur Romanus, invitus quidem, sed ne vadimonio deserto litem amitteret, in Urbem se conferre coactus, eius incolas alta voce vel ideo felices praedicat, quod praeter multa alia vitae gaudia longe commodius negotiis forensibus operam navare possint, ipse cum propterea tantum temporis perdat. — *clamat*] „fortiter ac praefracite contendit;“ ut Sat. 2, 3, 130: *Insanum te omnes pueri clamentque puellae.* Alii non prorsus necessario hoc pro ἀγροικίας signo habent, ut est sane μεγάλη τῆ φρονῆ καλεῖν apud Theophr. Char. 4, 1. Plaut. Most. 1, 1, 6: *Quid tibi, malum, hic ante aedes clumitatio est? An ruri censes te esse? — Abi rus.*

13-19. *Cetera de genere hoc*] Transitus est Lucretianus 4, 590: *Cetera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur.* 5, 38. In prosa or. quae sunt huius generis. Cic. Tusc. 4, 7, 16: *et si quae sunt de genere eodem.* — *Fabium*]

„Fuit Fabius (Maximus PORPH.) eques Romanus Narbonensis, qui aliquot libros pertinentes ad Stoicam philosophiam conscripsit. Hic autem Fabius Pompeianas partes secutus est et cum Horatio de disciplinis saepe contendit.“ ACR. Idem fortasse est cum eo, quem rursus deridet Sat. 1, 2, 134. — *Quo rem deducam*] „qui sit disputationis meae finis (wo ich hinaus will), scilicet omnes hos querulos stulta laborare inconstantia.“ — *Si quis deus*] Cfr. Maximi Tyrii locum ad v. 1. allatum et ipsius Horatii Sat. 2, 7, 22: *Laudas Fortunam et mores antiquae plebis, et idem, Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses.* — *En ego*] Noli haec iungere cum v. *faciam*, sed est, ut Varro R. R. 1, 56: *en quin adsum.* Salust. Orat. Cottae 4: *Adsum en C. Cottu consul.* — *Iam*] „illico, statim.“ Hand Turs. III. p. 115. — *faciam quod voltis*] Explico haec simpliciter cum Wolfio et Kirchnero: „Was ihr begehret, ich thu's; non vero: „faciam ex vobis id, quod esse voltis.“ — *consultus*] absolute pro „iuris consultus“, ut Epp. 2, 2, 87. 159. — *hinc vos cet.*] „et partes vestras et mutato genere vitae etiam locos in hac mundi veluti scena mutata.“ — *Eia*] h. l. est impatienter increpantis. Cesare videt, quos statim discessuros existimaverat, ideoque evocat moratos additque *Quid statis?* Hand Turs. II. p. 364. *Stare* autem pro

Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.

Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas 20

Iratus buccas inflet neque se fore posthac

Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?

Praeterea . . . Ne sic, ut qui iocularia, ridens

Percurram; — quamquam ridentem dicere verum

Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi 25

Doctores, elementa velint ut discere prima; —

Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.

19. *nolent* B, *nolunt* corr. d. (a pr. m. habet *nolint*), duo Potierii, Aldus, Doering in Ed. min. — 23. *Praetereo*, ut volebat Bouhierius, duo Codd. Vindob.

„cessare, morari“, ut Silius 1, 341: *iam capto stamus in hoste?* — *Nolint*] Cfr. locum simillimum ad v. 15. allatum: *Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses*, unde hic firmatur lectio *nolint*. Reiciendum atque et *nolent* et *nolunt*. — *licet esse beatis*] Arrian. Epict. 3, 25, 3: *ἔξεστι μὲν εὐτυχεστάτω, ἔξεστι δὲ κακοδαιμονεστάτω εἶναι*.

20-24. *Quid causae cet.*] „Quidni propter hanc stoliditatem cum inconstantia coniunctam merito iratus Iuppiter illis buccas inflet?“ Alibi *τὰς γνάθους φροσῶν* fastum denotat; Demosth. de F. Leg. §. 314: *διὰ τῆς ἀγορᾶς πορευεται θοιμάτιον καθελὺς ἄχρι τῶν σφυρῶν ἴσα βαινὼν Πυθοκλεῖ, τὰς γνάθους φροσῶν*. H. l. iracundiae signum est, ut Eurip. Iphig. Aul. 125: *μέγα φροσῶν θυμὸν ἐπαρεῖ*. Ibid. 381: *τί δεινὰ φροσῆς;* Sic Plautus Baech. 4, 2, 21. *sufflatum* vocat irae plenum militem, et iungenda artificissime esse *illis inflet* monstrat Id. Casin. 3, 3, 19: *hic -- Nescio quid se sufflavit uxori suae, item iratus*. — *Praeterea*] est rursus modus Lucretianus continuandae orationi inserviens. In omnibus his quotidianum sermonem egregie imitatur, hoc dicens: „Sed, etsi pergere in eodem argumento iuvat, iam serio loquar, ne cetera

quoque ridens percurram (iocabundus leviter pertractem), *ut qui iocularia* percurrit, id est, ut solent aetalogi coram volgi circulis in plateis nugas suas proferre vel etiam in Atellanis macci et buccones.“

25-27. *olim dant*] „solent dare“, frequenti usu v. *olim* in exemplis et similitudinibus. Od. 4, 4, 5. Epp. 1, 10, 42: *ut calceus olim cet.* Sic etiam *quondam* usurpatur in comparationibus. Ovid. Metam. 8, 191: *Sic rustica quondam Fistula disparibus paulatim surgit arenis*. Cfr. Bach. ad Metam. 9, 170. — *Doctores*] „γραμματισταί, qui prima litterarum elementa (στοιχεῖα καὶ γράμματα) pueros docent, crustula, (μελιτώματα, mellita dulciota Apuleio Met. 4, 27., bellaria, Süssbrod Wolf.) interdum iis dant, ut libentius discant.“ Hieronymus Epist. ad Gaudentium de Pacatulae infantulae educatione: *Interim (Pacatula) modo litterarum elementa cognoscat, iungat syllabas, discat nomina, verba consociet, atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula, mulsa praemia, et quicquid gustu suave est, quod vernal in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blunditur in pupis, acceptura festinet*. — *Sed*] Hac particula,

Ille, gravem duro terram qui vertit aratro,
 Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne .
 Audaces mare qui currunt, hac mente laborem 30
 Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
 Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut

29. *Praefidus hic campo miles* (*Praefidus* e coni., *campo* e Codd.)
 F. (*Perfidus hic campo miles* Iahn, *Pervigil hic campo miles* de
 Bosch, *Fervidus in campo miles* Bothe, *Providus hic cautor*, *mi-*
les Schrader, *Perfidus hic cautor*, *miles* Porson, *Causidicus vaser*
hic, *miles* Markland, *Pernoctans campo miles* Schmid, *Pervicus*
hic campo miles Obbarius. Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

ut solent, *παρένθεσιν* claudens
 transitum facit ad praecipuum
 suum consilium, quod hoc est:
 „Quodsi ridiculae dumtaxat sunt
 vanae illae querimoniae militum,
 nautarum cet., qui tamen condi-
 tionem suam, de qua tantopere
 lamentantur, cum alia permutare
 nunquam animum inducunt, longe
 maior etiam in hominibus istis
 perversitas haec cernitur, quod
 simul *βαρυσίους* hos, dum sibi ce-
 terisque persuadere conantur, ni-
 hil aliud sibi propositum esse, nisi
 ut senes facti honesto otio per-
 frui possint, reapse tamen insa-
 tiabilis lucri cupiditas transversos
 agit et usque ad ipsam mortem
 exruciat.“

28-31. *Ille--qui vertit*] Wolf: *Er,*
dess Pflug mühsam umkehr
schwerscholliges Erdreich.
 Hoc v. poëtae usurpant non solum
 de aratro (Virg. Aen. 7, 539.), sed
 etiam de rastris. Aen. 7, 725:
vertunt felicia Baccho Massica
qui rastris. — *Perfidus hic caupo*
hic, in quo nonnulli sine causa
 haeserunt, opponitur v. *ille* vers.
 praeced. et est dictum quasi *δει-*
πτιζῶς, „cuiusmodi quotidie vi-
 des;“ Sat. 1, 5, 4: *cauponibus at-*
que malignis. Novam personam
 inducit, dedita opera h. l. omit-
 tens iureconsultum, ut qui disci-
 plinam suam non quaestus, sed
 honoris atque civium utilitatis cau-

sa exerceat; supra autem ille pro-
 pter hoc tantum notabatur, quod
 ipse quoque non minus atque ho-
 minum vulgus interdum de vitae
 suae molesta condicione parum sa-
 pienter lamentetur; neque vero
 hinc recedit iureconsultus solum,
 sed etiam litigator rusticanus, et
 quidem propter similem rationem.
 Quidam cauponem vafrum iurecon-
 sultum ipsum interpretatur, vide-
 licet *ius cauponantem*, quasi vero
 sic simpliciter cauponem pro iure-
 consulto dicere possis, vel vespil-
 lonem pro medico. Nec quisquam
 facile intellexerit lectionem Codd.
 aliquot Feae a Iahnio receptam
 itaque explicatam: „miles, qui
 campo et pugnis non fidus est.“
 De Criticorum coniecturis, quas
 animi causa attulimus, tacere praes-
 tat. — *nautae*] rursus *ἐμποροί*,
 Frachtschiffer (v. 6.), non na-
 vicularii. Cfr. Od. 2, 13, 14: *na-*
vita-Poenus. — *currunt*] „*durch-*
kreuzen.“ Wolf. Cfr. Od. 1, 28,
 35: *licebit--curras*, item de nauta.
 — *in otia tuta recedant*] Seneca
 de Brev. vitae 4: *Audices plerosque*
dicentes: „A quinquagesimo in
otium recedam; sexagesimus
annus ab officio me dimittet.“

32-35. *cibaria*] „*Zehrung*, res
 quam maxime ad victum necessa-
 riae“, quo ipso vocabulo extenuare
 solent id, quod re vera quaerunt,
 id est, divitias. Seneca Controv.

Parvula — nam exemplo est — magni formica laboris
 Ore trahit quodcunque potest atque addit acervo,
 Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri. 35
 Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
 Non usquam proreperit et illis utitur ante
 Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
 Demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
 Nil obstat tibi, dum ne sit te ditior alter. 40
 Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri

38. *patiens* BbSc,tFJ. (*sapiens* d (superscr. *patiens*) p, Lambini aliquot et Torrentii, Cruquiani omnes, quinque Pottierii, ceteri *patiens*.)

2, 14: *Naviga, milita, peregrinare, quaere adolescens, utere senex. — nam exemplo est*] „perquam libenter enim hoc sapientis bestiolae exemplo utuntur.“ Proverb. 6, 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et discite sapientiam, quae cum non habeat ducem nec praeceptorem nec principem, parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat. — magni formica laboris*] in prosa or. „formica, animal magni laboris, laboriosissimum.“

30—40. *Quae*] id est, „at ea.“ Cfr. *Quod* v. 43. „Scin tamen, quod discrimen sit inter te et exemplum illud tuum?“ — *inversum* - - *an-num*] *des Jahres Umschwung*. Cfr. Theocr. 13, 26: *τετραμμένω εἶαρος ἤδη*, et Homeri *περιπλομένων, περιπέλλομενων ἐνιαυτῶν*. De bruma loquitur, ex qua velut novus circulus sive cursus anni semper vertentis (Macrob. Sat. 1, 14.) exordium capit. Formicae quidem sese abdunt iam ante pluviosae hiemis initium; pro qualicumque vero hiemali signo Aquarium ponit, quamquam proprie, ut ait Porphyrio, „maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in

Aquarium XVII. Kal. Februarias. (16. die Ianuar.)“ — *contristat*] ut Virg. Ge. 3, 278: *unde nigerrimus Auster Nascitur et pluvio contristat frigore caelum. — sapiens*] „prudens, ideo, quod nec prodigit quaesita neque necessario victu se defraudat.“ Ἰδρις est formica Hesiodo O. et D. 778: ὄρε τ' ἰδρις σωρὸν ἀμάραι. Cfr. etiam Plaut. Trucul. 4, 4, 15: *Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia*. Lectio autem *patiens* explicanda esset non tam: „parca, paucis vel vilibus cibus contenta“, quam: „patienter exspectans, donec de novo proreperere possit.“ — *neque f. aestus* - - *neque hiems*] Anonymus ap. Sext. Empir. 11, 122: *Κερδαὺν' ἐταίρε καὶ θέρους καὶ χειμῶνος. — ignis, mare, ferrum*] Est tamquam proverbium, ut Sat. 1, 4, 29. Epp. 1, 1, 46. Od. 3, 24, 36. Ovid. Met. 8, 76: *ire pro ignes, Per gladios ausim*. Eurip. Phoen. 521: *Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανον. — alter*] ut Graeci ὁ πλησίον, „quicumque tibi proximus est et quocum te comparas.“

41. 42. *Quid iuvat cet.*] „At illa sapiens, ut est, suo tempore utitur ante quaesitis, cum tu non, ut aequè sapienter partis fruaris,

Furtim defossa timidum deponere terra?
 Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
 At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
 Milia frumenti tua triverit area centum, 45
 Non tuus hoc capiet venter plus ac meus; ut si
 Reticulum panis venales inter onusto
 Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
 Qui nil portarit. Vel die, quid referat intra
 Naturae fines viventi, iugera centum an 50
 Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo.

quaestui operam des, sed tantummodo, ut plus habeas quam ceteri omnes. Verum, quaeso, quid te invat cet. — *Furtim defossa*] „in altitudinem clam offossa, excavata.“ Virg. Ge. 3, 376: *Ipsi in defossis specubus secreta sub alta Otia agunt terra.* Adv. *furtim* autem significat: „caventem, ne quis forte superveniens te, dum defodis, conspiciat“; plane ut sagae illae Sat. 1, 8, 42: *Utque lupi barbam - Abdiderint furtim terris*, eadem cautione utentes.

43-48. *Quod si cet.*] „At si id auri pondus, inquit avarus, expendendo minuat, paulatim usque ad assem consumatur adeoque egenus atque inops fiam.“ Respondet poeta: „Verum nisi in necessarios usus quod opus est erogas, quid cet.“ — *Milia centum*] modiũm. — *triverit*] Virg. Ge. 1, 298: *El medio tolas aestu terit area fruges.* Proprie fruges teruntur in area bobus vel equis ad tribulam trahamvo iunctis. — Ceterum malo olim tales enuntiationes, in quibus Graeci utuntur indicativo (Demosth. Olynth. 3, 18: *καὶ νῦν οὐ λέγει τις τὰ βελτιστά: ἀναστὰς ἄλλος εἰπάτω κτλ.*), pro interrogationibus habebant. Fritzsche ad Aristoph. Thesm. p. 49. hunc ipsum locum afferens: „Clarius hanc rem, quam Graeci, Latini docebunt scriptores; hi enim

simplicem ponunt coniunctivum, opinionis indicem, non veritatis.“ — *hoc - plus*] idem fere atque, „eo plus.“ — *ac meus*] *quam* aliorum Codd. vulgaris est modus. Etiam Sat. 2, 3, 270: *nihilo plus - ac.* Conf. Epod. 15, 5. Sat. 1, 2, 21. 2, 7, 96. — *Reticulum panis*] Iuven. 12, 60. inter itineris instrumenta: *cum reticulis et pane et ventre lagenae.* Agmen *venalium* (servorum) tibi finge herum rus euntem vel iter facientem sequens; inter hos alii variis utensilibus onusti sunt, unus etiam in reticulo, quibus Itali pro saccis etiamnunc utuntur, panem portat, ne male coctus vel lapidosus alicubi emendus sit, cum interim symphoniaci, anagnostae, scribae, dispensatores, pincernae nihil humeris gestant, eadem tamen sub edendi tempora accipiunt diaria ac miser illo baiulus.

49-53. *referat - viventi*] Cum triplex sit solita huius verbi constructio: *refert* absolute; *hoc refert*; *hoc mea, tua refert*; velut Salust. Iug. 111: *faciendum aliquid, quod illorum magis quam suam rettulisse videretur*; singulari exemplo Plautus Truc. 2, 4, 40: *quod rei id te assimilare rettulit?* cum dativo rei; singulari item Horatius h. l. cum dativo personae, quem cum Düntzero dativum commodi appelles licet. — *Intra na-*

Dum ex parvo nobis tantundem haurire relinquis,
 Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
 Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
 Vel cyatho et dicas: Magno de flumine malle[m] 55
 Quam ex hoc fonticulo tantundem sumere. Eo fit,
 Plenior ut si quos delectet copia iusto,
 Cum ripa simul avolsos ferat Aufidus acer.
 At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo
 Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis. 60
 At bona pars hominum decepta cupidine falso,
 Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.

55. *malle[m]* BbSed: *malim* p, quinque Codd. Lambini, Bentleius, Fea, Pottierius, M. (Ut nos, J.) — 59. *tantulo* bedp, LCJ. — *quantost* B, *quantum est* o Codd. quibusdam Lambini, non suis, Bentleius.

turæ sine vivere est ex sententia Epicuri μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καθεστάναι (Diog. Laërt. 10, 20.) et illud: τὸ μὲν φρσιζὸν πάν εὐπόριστόν ἐστιν. (Ibid. 130.) — *haurire relinquis*] „concedas, ut hauriamus.“ — *cumeris*] „*Cumeram* dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi. (Epp. 1, 7, 30.) Sive *cumeræ* dicuntur vasa fictilia similia doliis, ubi frumentum suum reponabant agricolæ. Tertio *cumeræ* dicuntur vasa minora, quæ capiunt quinque sive sex modios, quæ lingua Sabinorum *trimodiæ* dicuntur.“ ACRON.

54-59. *liquidi*] „aquæ“, ut Ovid. Met. 5, 453: *loquentem Cum liquido mixta perfundit diva polenta*, et Graeci *κύμα* atque *ὕγρον*. — *urna*, dimidia pars amphoræ, XL. pondo; *cyathus*, duodecima pars sextarii. — *et dicas*] Suspectum hoc Reisigio, ita ut satis mire concileret: *ut dicas*. Est: „et tamen, nihilominus, dicas.“ — *de flumine*] Nota præpositionum oppositionem: *de* summo flumine facile, quam *ex* imo fonticulo ae-

gre. — *malle[m]*] Sic mei Codd., et probavit Hand ad Wopkens p. 269: „non falsum est quod damnat Heindorfius *malle[m]*. Nam *dicas* et *malle[m]* non cohaerent constructione, et *malle[m]* significat: „Si fieri potest seu posset“ (quo certe non affirmatur, id fieri non posse), „optarem potius“ cet. — Sequente veluti apologo Aesopio in *γνώμην* tamen cum imagine contracto significat summa pericula iis instare, qui immoderatis cupiditatibus se dederint. — Aufidum *violente[m]* (Od. 3, 30, 10.), *longe sonante[m]* (Od. 4, 9, 2.), patrium flumen, ubique libenter commemorat. — *neque vitam amittit in undis*] ut fit, si e flumine aquam haurias; sino imagine: „molestiis illis ac sollicitudinibus caret, quæ nimias opes comitari solent, neque periculis cum subita fortunæ mutatione coniunctis expositus est.“

61-64. *bona pars*] „satis magna“, ut Lucret. 5, 1024. Ars poet. 297. — *falso*] V. *cupido* apud Horatium semper masc. v. g. Od. 2, 16, 15. — *tanti quantum habeas*] Haec verba referunt antiquam illam *γνώμην* in

Quid facias illi? Iubeas miserum esse, libenter
 Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
 Sordidus ac dives populi contemnere voces 65
 Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
 Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
 Tantalus a labris sitiens fugientia captat

63. *miseram* Marcellii et Bentleii conii. firmata a C1d. Valartii (?).

— *esse libenter, Quatenus* LC et Bentleius.

Eryxia p. 396. C: ἂν μὲν τι ἔχῃς, ἄξιός τοι εἶ, ἐὰν δὲ μὴ, οὐδενός. Plut. περὶ φιλοπλουτίας c. 7. p. 526. C: Κέρδαινε καὶ φρίδου καὶ τοσοῦτου νόμιζε σεαυτὸν ἄξιον, ὅσον ἂν ἔχῃς. Seneca Ep. 115. ex Tragico Graeco: *Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.* (Confer etiam Britannorum hodiernorum locutionem volgatissimam: *The man is worth so and so many pounds.*) — *Quid facias illi*] non *bonae parti*, sed „homini eiusmodi, qui loquens inducitur.“ *Ti χρήσει τούτῳ*; Cic. p. Caec. 11, 31: *Quid huic tu homini facias?* Contra p. Sest. 13, 29: *Quid hoc homine facias?* — *miserum*] Ἀκολούθως fuisset: *miseram*; sed poeta vertit filium orationis, ut si *hominem* dixisset, non *partem hominum*. MARCELLI. *Miseram* h. l. Romano sensui repugnare recte dixit Wolfius. — Male olim adv. *libenter* iungebant cum verbis *miserum esse*; rectius trahitur ad sequentia: „quandoquidem eum delectat miserum esse.“ — De usu v. *quatenus* conf. Od. 3, 24, 30. Sat. 1, 3, 76. Non est h. l. „quamdiu, donec“, ut volt Acron, sed ex prima significatione „usque ad quem finem et loci et temporis“ (Cic. Phil. 14, 5, 14: *quatenus* istos fasces *haberem?*) accipit notionem nostri *sosfern, da ja.* — *id facit*] „miser est.“ Haec v. *facere* significatio generalis male habuit Criticos apud Munatium Plancum (Cic. ad Fam. 10, 18, 2.): *Cautius*

illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiceret exercitum, et cum collega consentiente, sicut milites faciunt, hostibus obviam ire; ubi nonnulli ut absurda deleverunt verba *sicut milites faciunt*, cum clare significent: „sicut etiam milites consentiunt.“

64-67. *quidam - Athenis*] Mire Atheniensem hunc Romanum fuisse volunt nobilem, quem Horatius propter nescio quem timorem apertius describere ausus non sit. Immo exemplum istud sordidae indolentiae (*ἀναισθησίας*), in qua ipsa, praesertim cum populi contemptu iuncta, inest miseria, videtur ex iis fuisse, quae in scholis philosophorum memorari solerent. Et sic saepe οἱ ἠθικολοί. Plut. de Cupid. divit. 5: *Βυζάντιόν τινα λεγουσι κτλ.* Epp. 2, 2, 128: *Fuit haud ignobilis Argis cet.*

68-72. *Tantalus*] Versus heroicus, fortasse ex poeta aliquo desumptus vel leviter immutatus et, ut ait Acron, *παθητικῶς* pronuntiandus. Pergere parabat *corrector* Horatius: „Huic Tantalos tu prorsus similis es.“ Sed avari risu interpellatur, quasi dicentis: „Ah, probe novi, quo rem deducturus sis, ut fabula illa a sapientiae magistris iam sexcenties decantata me reprehendas; verum *occidit miseris crambe repetita* auditores.“ Cui poeta: „Re vera illud volui, quoniam aptior imago tuae perversitatis reperiri vix poterat; ve-

Flumina . . . Quid rides? mutato nomine de te
 Fabula narratur: congestis undique saccis 70
 Indormis inhians et tamquam parcere sacris
 Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.
 Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?
 Panis ematur, olus, vini sextarius, adde,
 Quis humana sibi doleat natura negatis. 75
 An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
 Formidare malos fures, incendia, servos,
 Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum

rum missis fabulis iamdudum tritis ac prope anilibus Latine tecum loquar.“ Imago autem philosophis erat Tantalus hominis *μοχθοῦντος ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι καὶ καρδοζίῃ κέρδους τινός, εἴτα ἐκπίπτοντος αὐτῶν, ὅτε πρὸς τοῖς ἐλπίζομένοις γένηται καὶ πρὸ χειρῶν ἐχει τὸ ἀγαθόν.* Eustath. ad Odyss. λ, 580. — *mutato nomine*] „alia est persona, res eadem.“ — *congestis undique*] „quos omni quaeustus genere parasti.“ — *Indormis*] prorsus ut Virg. Georg. 2, 507: *Condit opes alius defossoque incubat auro.* Proprie hoc est: *dar auf liegen, um zu schlafen*; sed remota imagine hoc dicit: „Semper anxie die noctuque arcam tuam custodis.“ Lucilius Sat. Lib. 6, 1. Gerl. p. 20, 1: *Bulgam et quidquid habet nummorum secum habet ipse; Cum bulga cenat, dormit, lavit: omnis in una Spes hominis bulga: hac devincta est cetera vita.* — *inhians*] „tamquam ore aperto captans, cupide appetens.“ — *sacris*] „quae ne contingere quidem nedum in usum quotidianum quidquam inde demere licet.“ Sat. 2, 3, 109: *Qui nummos aurumque recondit, nescius uti Compositis metuensque velut contingere sacrum.* — *pictis - tabellis*] „quae nullum alium nisi visus sensum delectant.“

73-79. *quo valeat*] „ad quid tibi

parandum.“ *Quid valeat* mirus apte significaret: „quantum aestimetur in commercio quotidiano.“ — *sextarius*] quantum viro temperanti in diem sufficit. — *Quis humana cet.*] „vestes, balneum, usus mulieris.“ SCHOL. Menander Mein. Fr. Com. IV. p. 156: *Τὰ γύριον εἶναι, μειράκιόν, σοι φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαζίων καθ' ἡμέραν μόνον Τιμὴν παρασχεῖν δυνατόν, ἄρτων, ἀλατίων, Ὄξους, ἐλαίου, μείζονος δ' ἄλλου τινός.* — *malos fures*] Wolfius comparavit *κακούργους κλωπας* Herod. 1, 41. Sic Sat. 1, 6, 68: *mala lustra.* 2, 1, 56: *mala - - cicuta.* 2, 3, 135: *malis - - Furiis.* Est igitur „molestos ac detestabiles.“ Fea distinguit *malos, fures* propter Sat. 1, 4, 3: *malus ac (al. aut) fur.* Sed ibi significat *γενικῶς* improbos atque inhonestos homines. — *servos*] Arrian. Epict. 3, 26, 12: *περὶ τῶν δουλαρίων τρέμε, μὴ κλέψῃ, μὴ φύγῃ, μὴ ἀποθάνῃ.* — *compilent*] *Compile* aliquem etiam in prosa or. Cic. de Or. 2, 66, 268: *malui compilari quam venire.* Q. Cic. de Pet. cons. 2, 8: *caupones omnes compilare.* — *fugientes*] duplex igitur damnum, et quod quae possunt secum auferunt et quod aufugiunt ipsi. — *pauperrimus - bonorum*] Eadem constructione Sat. 2, 3, 142: *Pauper - - argenti.* *Εἰρωεῖαν* esse recte quidem, sed putide, si-

Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.

At si condoluit tentatum frigore corpus, 80

Aut alius casus lecto te adfixit, habes qui

Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te

Suscitet ac gnatis reddat carisque propinquis?

Non uxor salvum te volt, non filius; omnes

Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae. 85

Miraris, cum tu argento post omnia ponas,

Si nemo praestet quem non merearis amorem?

At si cognatos nullo natura labore

Quos tibi dat retinere velis servareque amicos,

Infelix operam perdas, ut si quis asellum 90

79. *optarem* BbSep (non d). — 81. *affixit* Bbcd,LC. (Ut nos, Sp et quattuor Pottierii.) — 88. *At si* bedp. LCtMJ: *An si* BS, Cruquii duo, Pulmanni quattuor, Torrentii aliquot et pro var. lect. γ, item Bentleius, *Ac si* Codd. Regii 7975. et 8216., Heindorfius.

gnificavit scriptor Codicis B, pro bonorum exarans malorum. Illud sic explicandum est: „harum sollicitudinum ac molestiarum ex illis, quae vos bona vocatis, semper orientium.“

80-83. *condoluit*] „tactum est dolore,“ a v. *condolescere*, non *condolere*, ut est apud Forcell. — *tentatum frigore*] „febri correptum,“ ut saepe v. *tentare* de morborum accessionibus. — *adfixit*] „fecit, ut diutius tibi cubandum esset.“ Sen. Ep. 67: *Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit.* Lectio *affixit* notioni, quae hic requiritur, apta non est; significaret enim: „cum vi te lecto illidit.“ — *Adsideat*] Celsus 3, 4: *Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspiciat.* — *Suscitet*] „efficiat, ut rursus e lectulo surgere possis,“ id est, „bonam valetudinem tibi restituit.“

84-91. *Non uror* eet.] „Immo nemo tui curam gerit.“ Similis locus est apud Dion. Chrys. Or. 17. p. 464. R. Cic. in Vat. 16, 39: *si te vicini, si affines, si tribules-*

oderunt, - si cognati respiciunt et. — pueri atque puellae] fere ut nos *Jung und All*, velut ex proverbii formula, sicque rursus Sat. 2, 3, 130. — *post omnia ponas*] Similiter dividitur *anteponere* a Cicerone de Offic. 3, 17, 71: *malitia - mala bonis ponit ante.* — *At si* cet.] „At si nullo labore velis servare amicos cognatos, quos tibi natura dat, infelix ludis operam.“ — *nullo labore*] „ohne etwas für sie zu thun, nullo sumptu, nulla largitione.“ — *servareque amicos*] Sat. 1, 3, 54: *Hacc res et iungit, iunctos et servat amicos.* — *Infelix*] Ut μέλεος est interdum, „qui aliquid facit infeliciter,“ sic hoc loco non est *malus* ac prope *sceleratus*, nec vocativus, sed: „adeo ut ipse dolenter sentias, quam adversa fortuna utaris omnique careas successu in rationibus, quae tibi eum propinquis tuis intercedunt.“ Exempla huius significationis („stultus, perversus, et propterea ad finem suum non perveniens“) adde ter apud Sophoclem ἀνόλοος. Antig. 1026. 1265. Ajax 1156. — *asellum*] „quasi esset equus generosus.“

In Campo doceat parentem currere frenis.
 Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
 Pauperiem metuas minus et finire laborem
 Incipias parto, quod avebas, ne facias quod
 Ummidius quidam. Non longa est fabula: dives, 95
 Ut metiretur nummos, ita sordidus, ut se
 Non unquam servo melius vestiret, ad usque

92. *quoque* C tacite, Muretus, Heindorf. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.) — 95. *Nummidius* J. — *quidam*] *qui tam* Bentl. conii., quem secutus est Fea.

„Est autem proverbiale schema: *docereasinumcurrere*.“ COMM. CRUQ. Ceterum perversitas huiusce incepti elucet potissimum e v. *frenis*, quasi vero his potius quam calcaribus et flagellis asellus indigeret. — *In Campo*] Martio, ut Od. 1, 8, 4. 3, 1, 11. Etiam in prosa or. Cic. Catil. 2, 1: *non in Campo, non in foro, non in curia*.

92-94. *Denique*] „atque haec adeo summa est praeceptorum meorum;“ *die Folge von allem dem mit Einem Wort*. — *finis quaerendi*] Lucil. Fragm. inc. 1, 6: *Virtus quaerendae rei finem scire modumque*. — *cumque habeas plus*] „et quoniam plus habes quam eo tempore, quo egestatis metu opes quaerere incipiebas.“ — *ne facias*] Ex negligentiore sermonis quotidiani usu: „ne idem experiaris; ne idem tibi eveniat, quod Ummidio.“ Alii explicant: „ne inter perpetuum metum et cruciatum vivas, ut Ummidius ille, quem tamen vel maximae sollicitudines tutum non praestiterunt a miserrimo exitio. — *parto*] „postquam peperisti, comparasti.“ Sat. 1, 6, 122: *lecto Aut scripto, quod me tacitum iuvel*.

95-100. *Ummidius*] Homo huius nominis, hospes L. Marcii Philippi, memoratur a Varrone R. R. 3, 3, 9, et alii Ummidii reperiuntur in Inscriptionibus. Mire acumen ne-

scio quod quaesiverunt quidam in corrupto illo v. *Nummidius*, quasi verosignificanter ita a *nummis* dicta esset persona aliqua ficta. — *quidam*] In hoc quoque sine causa haeserunt: Quomodo, quaesumus, *quidam*, si tam dives? Sed hoc Latini usurpant de hominibus, qui rebus gestis et honoribus minus insignes sunt. Sic Sueton. Gramm. 10: *quidam Alteius Praxetatus nobilis grammaticus Latinus*. — *Non longa est fabula*] His vv. occupat ac retinet avarum, ne forte propter longae narrationis taedium aufugiat. — *dives, Ut cet.*] „Is igitur, cum tam dives esset, ut metiretur nummos, ita tamen sordidus“ cet. — *metiretur nummos*] locutio proverbialis de maximis divitiis. Xenoph. Hellen. 3, 2, 27: *οἱ περὶ Ξενίαν τὸν λεγόμενον μεδίμνο ἀπομετρήσασθαι τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς ἀγγύριον*. Petron. Sat. 37: *Fortunata appellatur* (uxor Trimalchionis). *quae nummos modico metitur*. — *servo*] „quam servulos suos vestiebat“ (tunica igitur pulla contentus erat); eadem constr. atque Epp. 2, 1, 197: *Spectaret populum ludis attentius ipsis*, id est, „quam ludos;“ non, ut alii interpretati sunt: „quam servus se vestit.“ — *ad usque*] Hanc transpositionem sive compositionem metri, ut videtur, causa primi usurparunt Virgilius Aen. 11, 262.

Supremum tempus, ne se penuria victus
 Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
 Divisit medium, fortissima Tyndaridarum. 100
 Quid mi igitur suades? Ut vivam Maenius? aut sic
 Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
 Frontibus adversis componere: non ego, avarum

101. *an sic B, ac sic p, Wolf.*

et Horatius (h. l. et Sat. 1, 5, 96.), quos secuti sunt recentiores prosae orationis scriptores. — *securi Divisit medium*] ut Virg. Aen. 9, 750: *Et mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit.* — *fortissima Tyndaridarum*] „quae, altera Clytaemnestra (Iuven. 6, 657: *Mane Clytaemnestram nullus non vicus habebit.*), patronum eundemque virum suum, ob foedas patroni sordes in eum exasperata, atrocissime occidit; „*das beherzteste Weib Tyndarischer Sippschaft.*“ (Kirchn.) Nomen *Tyndaridarum*, quo proprie Tyndarei filii designantur, Castor et Pollux, omnes Tyndarei liberos, etiam filias complectitur, ut Helenam, Clytaemnestram, quae proprie *Tyndarides* vocantur. Anthol. Planud. 76: *Οἱ τρεῖς Τυνδαριδαί, Κάστωρ, Ἐλένη, Πολυδευκής.* Theocr. (Bergk.) 18, 5: *Ἀνίκα Τυνδαριδᾶν κατεκλάζατο τᾶν ἀγαπατᾶν Μναστεύσας Ἐλέναν ὁ νεώτερος Ἀρτέος υἱός.* De diverso superlativi et genitivi genere conf. Hom. Iliad. χ, 139: *κίρκος, ἐλαφρότατος πετηνῶν.* Catull. 4, 1: *Phaselus ille* — *navium celerimus.* Simillimus autem nostri locus est Sueton. Ner. 33: *Locusta venenariorum inclita.*

101-104. *Quid mi igitur suad/s?]* „*Was räthst du mir also?*“ Elisio est eadem, quae Sat. 1, 2, 57. — *Maenius*] „ut vivit Maenius.“ Sic Epod. 1, 34: *Discinctus aut perdam* (ut) *nepos.* „Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Maenium et scurrilitate et ineptatu

notissimum Romae. Hic post patrimonium abrosus Kalendis Ianuariis in Capitolio clara voce optavit, ut quadringenta nummorum aeris alieni haberet. Quaerente quodam, quid sibi vellet, quod tam sollemni die aes alienum optaret habere, Noli mirari, inquit, octingenta debeo. Hic fertur domo sua, quam ad forum spectantem habuerat, dividenda unam columnam sibi ibi excepisse, unde gladiatores spectaret, quae ex eo columna Maenia nominabatur.“ (Hoc falsum.) PORPHYR. ad Sat. 1, 3, 21. Cfr. Epp. 1, 15, 26. — *Nomentanus*] L. Cassius Nomentanus, persona Luciliana, cum altero illo prodigo, Maenio s. Mallio, qui Sat. 1, 8, 11. ridiculum *Pantolabi* cognomen habet, apud poetam componitur. „Cassius Nomentanus adeo sine respectu bonorum suorum prodigus, ut sestertium septuagies gulae ac libidini impenderet. Huius coquum Damam nomine Salustius Crispus historiarum scriptor fertur centenis milibus conductum habuisse.“ ACR. et PORPHYR. Uterque igitur nepos et ganeo: nec tamen propterea legendum cum Wolfio ex C2dd. Bentleyi *ac sic.* Est nostrum *oder auch.* — *Frontibus adversis*] Junge cum v. *componere*, non cum vv. *pugnantia secum.* „Non desinis contraria ita componere, ut e regione sibi opposita sint?“ ut Graeci, *ἐκ διαμέτρου ἡμῖν οἱ βίοι (ἀντίθετοι).* Lucian. Catapl. 14. — *componere*] velut gladiatorum par. Sat. 1, 7,

Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.

Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli. 105

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,

Quos ultra citraque nequit consistere rectum.

Illuc, unde abii, redeo, nemo ut avarus

Se probet ac potius laudet diversa sequentes,

Quodque aliena capella gerat distentius uber, 110

Tabescat, neque se maiori pauperiorum

Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.

106. *certi] recti* bc. — 108. *redeo, nemo ut avarus* Codd. aliq. Cruquii (tertius Bland.) et Feae, et Veneta 1481: *redeo, nemon ut avarus* --? cum plerisque BbScdp et Pottierii, ut videtur, omnes, item LtFMJ et Bentleius, *redeo, qui nemo ut avarus* e Cod. Bland. quarto C, *redeo. Qui? Nemo ut avarus* Reisig.

20. — *Cum veto te fieri]* Contrahit haec: „Non cum avarum ego veto te fieri, propterea fieri te iubeo vappam.“ — *vappam - ac nebulonem]* Sat. 1, 2, 12: *Fufidius vappae famam timet ac nebulonis.* „*Schlemmer und Wüstling.*“ Plin. H. N. 14, 20, 25: *Vitium musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus.*

105-107. *Tanain]* „Tanais spado fuit, ut quidam aiunt, Maecenatis libertus, ut nonnulli, L. Munatii Planci, Visellii autem socer herniosus.“ PORPHYR. — *Est modus cet.]* Lucan. 2, 380: *haec duri immota Catonis Secta fuit, servare modum finemque tenere. — denique]* Significat se hac sententia toti disputationi iam finem imponere. Nos: „*Mit Einem Wort.*“ — *rectum]* Scripserat ad Herenn. 3, 2, 3: *Rectum est, quod cum virtute et officio fit.*

108. 109. *Illuc]* Imitatur morem philosophorum, qui in *ἔπιδηξέων* moralium epilogis post digressiones variaque exempla earum caput repetere solebant. — *Nemo ut avarus]* Wachsmuthium, Langium et Obbarium secutus recepi lectionem

Codd. aliq. et Edd. vett. (v. Cruq. et Feam.) „Iam redeo ad sententiam initio huius satirae propositam, a qua digressus sum, ut cum avaro sererem colloquium, ex quo ipso satis, ut opinor, elucet avarum neminem se probare, id est, recte se vivere iudicare adeoque conditione sua contentum esse.“ *Ut-se probet* pro accus. cum infinit., ut Sat. 1, 3, 115: *Nec vincet ratio hoc, lanlundem ut peccet cet.* Cic. de Finn. 5, 26, 78: *si Stoicis concedis, ut virtus -- efficiat.* Corn. Nep. Hann. 1: *Si verum est --, ut populus Romanus omnes gentes virtute superarit.* Hiatum autem, praesertim in huius generis quasi primo specimine post Sat. 7., utique tolerabilem iudico; eum autem ab Horatio admissum esse evincit duplex ratio, qua interpolatores vitium quod putabant sublatum iverunt. — *laudet diversa sequentes]* Consulto repetit verba, quibus usus erat v. 3.

110-116. *aliena capella g. distentius uber]* „Proverbium, quo et Ovidius usus est (A. A. 1, 349.), cum ait: *Fertiliior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus grandius uber habet.*“ PORPH. — *hunc atque hunc]* „ac primo supe-

Sic festinanti semper locupletior obstat,
 Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
 Instat equis auriga suos vincentibus, illum 115
 Praeteritum temuens extremos inter euntem.
 Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
 Dicat et exacto contentus tempore vita
 Cedat uti conviva satur, reperire queamus. —
 Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi 120
 Compilasse putes, verbum non amplius addam.

120. *lippum* e coniectura Bentleius.

rato, rursus sequentem;“ *jetzt den, gleich darauf den Folgenden.* — *Sic festinanti* cet.] „Ei, qui sic ad divitias ampliores contendit, semper alius etiam locupletior in oculos incurrit atque molestus est.“ — *Ut, cum carceribus* cet.] Versus utique heroicus Kirchnero et Frankio videtur festiva parodia Virgiliani illius Ge. 1, 512: *Ut cum carceribus sese effundere quadrigae.* — *missos - - currus*] Ennius Ann. 1, 101: *veluti consul, cum mittere signum Voll, omnes avidi spectant ad carceris oras, Quam nox emittat pictis ex faucibu' currus.* — *illum Praeteritum*] „aurigam,“ ut interpretatur Vossius, non „equum.“ Recte enim Funkhaenel: „Plurali numero usus esset poëta, si equos significasset; atque ipsa comparatio postulat, ut certantem aurigam intelligamus.“ — *temuens*] Haud raro hoc simpliciter verbo utuntur poëtae. Virg. Aen. 1, 542: *Si genus humanum et mortalia temuitis arma.* 6, 620: *Discite iustitiam moniti et non temnere divos.* In prosa oratione legitur apud Tacit. Hist. 3, 47.

117-121. *Inde fit* cet.] „Maxime propter insanum hoc ceteros divitiis superandi studium fit, ut tam raro inveniamus, qui reapse se beatum existimet.“ — *uti conviva satur*] Aristoteles apud Maxim. et

Anton. p. 878: *Ἐκ τοῦ βίου κρατιστόν ἐστὶν ἐξέλθειν ὡς συμποσίου, μήτε διψῶντα, μήτε μεθύοντα.* Anonym. apud Stob. Gessneri Ed. Tigr. 1559. p. 19: *Ἄσπερ ἐκ συμποσίου ἀπαλλάττομαι οὐδὲν δυσχεραίνων, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ἡ ὥρα ᾖ.* Lucret. 3, 951: *Cur non, ut plenus vitae conviva, recedis Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?* — *Crispini*] „Philosophi cuiusdam loquacissimi nomen, qui ἀρετάλογος dictus est; scripsit etiam versus de secta Stoica.“ SCHOL. *Ineptum* vocat Sat. 1, 3, 138. Cfr. Sat. 1, 4, 14, 2, 7, 45. — *lippus*] Cum ipse quoque Horatius interdum lippus (Sat. 1, 5, 30 et 49.) esset, festiva h. l. in semet ipsum ironia nonnullis usus videtur. Cfr. omnino Jacobs Lectt. Venus. p. 305-317., qui Horatii mentem sic explicat: „*Es ist Zeit, dass ich aufhöre, um dem kurz-sichtigen, an Augen und Geist blöden Crispin, dem ich so schon von aussen in etwas gleiche, nicht auch noch in breiter Geschwätzigkeit gleich zu werden.*“ Verum fieri potest, ut de brevi sua lippitudine hic ne cogitarit quidem, sed tantum de hominis insulsi facie in modum misere ridiculum assiduo illo malo deturpata, „oculis humidis, rubidis, fortasse ex sua sede propulsis, continuato fletu, car-

SATIRA II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne
Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli :

bunculis et ulceribus aut supercrescentibus aut cavis aut sordidis, " quomodo varia lippitudinis genera describit Celsus 6, 6. etiam hoc docens: *fit ea in aliis brevis, in aliis longa et quae vix unquam finiatur.* Frequens autem lippitudinis mentio etiam apud Aristophanem, ut Ran. 192 cet. Ridiculi nescio quid in hoc morbo videbant antiqui, ut in calvitie ac similibus. — *scrinia*] Lepide significat Crispinum tota scrinia librorum a se conscriptorum plena domi habuisse.

II. Satirae huius cardo vertitur in v. 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt*; cuius sententiae varia exempla cum proposuisset vv. 1-27., iam, ut eandem confirmet atque clarius illustret, transit ad deridendos matronarum moechos, amatores libertinarum domi suae degentium ac suo corpore quaestum suo pro lubitu facientium, adventores denique meretricum vulgarium et a lenonibus interdum vel nutritarum (Iuven. 6, 320: *lenonum ancillas.*), vel tantum sub noctem ad quaesticulum faciendum in cellis ab illis conductis exceptarum (Iuven. 6, 127: *lenone suas iam dimittente puellas.*), atque ad triplicis huius generis scortatorum parem, etsi diversam stultitiam traducendam, ita tamen, ut iuvenes maximopere ab adulteriis cum matronis committendis dehortetur. Quo quidem in argumento non sine lasciva quadam petulantia liberius exspatiatur; id quod negari nequit, nec vero ab iis, qui Plauti, Lucilii, Catulli similes

iocos meminerint, reprehendi debet. Atque hoc ipsum protervius argumentum utique longe uberiori ridiculi materiem poetae praebat, quam si post v. 27. plura praeterea contrariorum vitiorum exempla aliaque stultitiae genera, ambitionem puta vel trulentiam, tractare perrexisset. Franke hanc satiram ad a. 714. refert et omnium primam fortasse esse dicit, compositam ante amicitiam cum Maecenate iunctam. Iam anno 713. eam scriptam putat Grotefend.

1. *Ambubaiarum*] „Ambubaiac dicuntur mulieres tibicines lingua Syrorum a v. *abub, ambub, tibia.*“ SCHOL. Cum *scortis* consociantur apud Sueton. Ner. 27. — *collegia*] iocose, quasi harum muliercularum greges, quibus praerant lenones, essent ex iis collegiis s. sodaliciis *QVIBVS*, ut est in Inscriptt. m. Lat. N. 4075. al., *EX S. C. COIRE LICEBAT.* — *pharmacopolae*] circulatorum genus, de quo Cato apud Gell. 1, 15, 9: *itaque (M. Caelium) auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam; nam eius verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si aeger est.* — *Mendici*] Videntur harioli, Isiaci, Galli (Cybelae sacerdotes, *μητρογύφραι*), fortasse etiam Iudaei. Iuven. 6, 543: *Arcanam Iudaea tremens mendical in aurem Interpreter legum Solymarum cet.* „*Bettelpropheten.*“ — *mimae*] „mulierculae gesticulariae in mimis et saltatriculae,“ ut ait Gellius 1, 5, 3. — *balatrones*] „Balatrones et blateas bullas luti ex itineribus, aut quod de calceamentorum soleis

Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
 Dicitur metuens, inopi dare nolit amico, 5
 Frigus quo duramque famem propellere possit.
 Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
 Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
 Omnia conductis coëmens obsonia nummis :
 Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi, 10
 Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
 Fufidius vappae famam timet ac nebulonis,

Sat. II. 6. *depellere* Lct et Bentl. e Codd. (atque, ut videtur, omnes Pottierii. Ut nos, BbSedp et „maior pars“ Codd. Bentl.)

eraditur, appellabant.“ FESTUS. Ad quem locum C. O. Müller: „Alia antiquorum grammaticorum interpretamenta affert Interpres Cruquii, qui *blaterones* eos proprie dictos esse tradit. In Glossariis Labb. est: *Balatro*, ἄσωτος, et *Blato*, ματαιολόγος. Quod Paulus dicit vix credibile a Festo prolatum esse. Sed hic *balatrones* a bleteis sive luti bullis appellari prodiderat, ni fallor.“ Ut lutum calceis, sic hi scurrae divitibus vel invidis adhaerent. — *sollicitum*] propter quaesticulum imminutum. — *Tigelli*] „M. Tigellius Hermogenes musicae artis peritissimus et vocis eximiae C. Iulio Caesari dictatori familiaris fuit et post Cleopatrae acceptus maxime, Augusto quoque Caesari amicissimus, eo quod dulce caneret et urbane iocaretur, adeo ut inter familiares et domesticos haberetur.“ COMM. CRUQ. De hoc Tigellio Cic. ad Fam. 7, 24, 2: *Habes Sardos venales, alium alio nequiores. Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem.* Diversum hunc maiorem Tigellium esse ab Tigellio Hermogene post Dacierium accurate demonstravit Kirchnerus. — *benignus*] ἀνυρολογία. Non enim benignus erat, sed prodigus. Ve-

rum hoc dicit ex illorum persuasione, quibus propter dona in eos collata benignus videbatur.

6-12. *propellere*] in pr. orat. frequentius *depellere*, quod gloss. a nonnullis vero substitutum est, iam apud Schol. Iuv. 14, 273: *Frigus* et *famem propulsare* dixerunt Cic. de Finn. 4, 25, 69. Tac. Ann. 14, 24. — *ingrata*] non „tëtra, foeda,“ sed quae nunquam satiatur, nunquam acceptis contenta est.“ Lucret. 3, 1017: *Deinde animi ingrata naturam pascere semper Atque explere bonis rebus satiareque nunquam cet.* — *stringat*] „avide devoret adeoque consumat.“ „Sumpta metaphora a ramis, quos stringimus, quando illos nudamus foliis.“ COMM. CRUQ. Est igitur h. l. idem ac *destringere*. — *matus*] pravius et nequam, ἄσωτος. — *ingluvie*] pr. προηγορεῶν (*Kropf*) avium. — *conductis*] Proprie de operibus publicis et privatis dicitur, raro de pecunia fenori sumpta, ut hic et Iuven. 11, 46. — *ab his*] aequè prodigis. — *Fufidius*] fenerator ignotus, nisi vero est Fufidius, eques Romanus ornatissimus et negotiator apud Cic. in Pis. 35, 86. — *vappae* - - ac *nebulonis*] Cfr. Sat. 1, 1, 104.

Dives agris, dives positis in fenore nummis :
 Quinas hic capiti mercedes exsecat atque,
 Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget; 15
 Nomina sectatur modo sumpta veste virili
 Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,
 Iuppiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
 Pro quaestu sumptum facit hic. Vix credere possis,
 Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti 20
 Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
 Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
 Si quis nunc quaerat Quo res haec pertinet?, illuc :
 Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
 Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui 25

18. *exclamet* SC (non Bbedp). — 25. *Maltinus* Bp: *Malthinus* S,LCtM, *Malchinus* bed, F et Bentleius.

13-22. *Dives*] Idem versiculus est A. P. 421. — *Quinas -- mercedes*] usuram solitam, id est, singulis mensibus centesimam (12 *Procent*) quintuplicatam (60 *Procent*). Iuvenal. 9, 6: *Creperius Pollio, qui triplicem usuram (36 Procent) praestare paratus Circuit et fatuos non invenit*. Cfr. Cic. Verr. 3, 71, 165: *pensitaritne tibi (pecunia publica) binas centesimas (24 Procent)? — capiti*] sorti, summae in fenore positae, „*Hauptgut, Capital*.“ — *exsecat*] „extorquet, extundit, exprimit;“ nos simili metaphora: *Zinsen aus dem Capital heraus schlagen, herausziehen*. — *tanto acrius urget*] „Tanto gravioribus usuris onerat unum quemque, quanto intellexerit eum negligentius res suas agere et luxuriosius vivere;“ ut, si quando sors tota aut ex parte perdenda sit, magnas saltem centesimas per tempus ad omne damnum resarciendum sufficiens inde percipiat. — *Nomina*] *syngraphas, Schuldversreibungen, obligations*. — *sectatur*] „studiose venatur, quaerit adolescentes circiter XVI.

annorum, quibus patres parci et severi non satis pecuniae ad sumptus faciendos praebent, hisque illicito modo et suo cum periculo pecuniam fenori dat vel in mortem parentum vel donec lege Laetoria, quae vetabat minorem annis XXV. stipulari, soluti essent.“ Tabulas conficere et syngraphas cum quoquam facere is, qui in patris potestate erat, non poterat. Cic. pro Cael. 7, 17. — *tironum*] Toga pura (*veste virili*) sumpta pueri a patre in forum deducebantur tirones. Suet. Ner. 7: (Nero) *deductus in forum tiro populo congiarium, militi donativum proposuit*. — *Pro quaestu*] „ratione quaestus habita,“ *dem Erwerbe gemäss*. — *sibi non sit amicus*] „ut qui perpetuo genium suum defraudet.“ — *pater ille, Terenti* cet.] Menedemus in Terentii *Ἐαντὸν τιμωρομένω*, cuius ob severitatem Clinia filius in Asiam militatum profectus erat.

23-26. *Quo r. h. pertinet?*] „His omnibus in medium prolatis quid tandem tibi vis?“ — *Maltinus*] Sic cum Codd. scribendum vide-

Inguen ad obscenum subductis usque facetus;
 Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
 Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
 Quarum subsuta talos tegat instita veste:

batur, ut *Maltinus* est Manlii cos. cognomen apud Iustinum 38, 3. et in Trogi Prologo 38., a *malla*, quod voc. per iocum pro homine molli atque effeminato usurpabant. Lucil. 27, 22: *Insanum vocant, quem mallam ac feminam dici vident.* Hic Maltinus aliunde notus non est. Nam quod Scholiastae afferunt: „sub Maltini nomine quidam Maecenatem suspicantur significari,“ cui opinioni favent etiam Interpretes nonnulli recentiores, egregie refutavit Madvig Opuscc. I. pag. 64 seqq.: „Sane scurrilis et ab Horatii Maecenatisque coniunctione alienissima esset talis sub ficto nomine Maecenatis irrisio.“ Atque ut concedamus hanc Satiram eo tempore scriptam esse, quo ignotus etiam tunc Maecenati ac fortasse propter studia partium ab eo aversus erat, sane, totum cum librum ederet, hunc versum, si Maecenatem offendere poterat, mutasset aut oblitterasset. — *tunicis demissis*] Plaut. Poen. 5, 5, 24: *Sane genus hoc muliebrosum est tunicis demissiciis.* „*Demissiciae tunicae* sunt, quibus homines molles ad crura a frigore defendenda utebantur contra veterem Romanorum morem.“ MADVIG. Hinc in luxuriae signis haec coniungit Seneca Controv. 2, 14: *quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est.* Differunt proprie *tunicae solutae*, quibus *Maecenas distinctus in urbe semper incessit* (Seneca Epp. 114.), etsi, ut videmus in vv. Senecae patris, utrumque saepe coniunctum erat. — *ambulat*] superbo incessu, ut Epod. 4, 5. — *subductis*] Quintil. 11, 3, 138: *Cui lati clavi ius non*

erit, ila cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paulum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum. — *facetus*] „hoc ipso indecoro habitu putans se eleganter esse vestitum.“ *Facetus et elegans* haud raro componuntur.

27. Hunc versum repetiit Horatius Sat. 1, 4, 92. — *Pastillos*] *Würzmorsellen.* Martial. 1, 87, 1: *Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, Pastillos Cosmi luxuriosa voras.* Seneca Ep. 86: *Descripturus infamem et nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait? Pastillos Rufillus olet.* — *Rufillus-Gargonius*] Homines fuerunt non infimae plebis, quoniam poeta propter istam eorum irrisionem in aliorum reprehensionem atque invidiam incucurrit. (Sat. 1, 4, 91 sqq.) *Gargonius* cum Codd. edidi, ut in Cic. Bruto 48, 180. et A. GARGONIUS est in inscript. a. u. c. 648. apud Furlanetti *Iscriz. d'Este* pag. 16. Eundem putant, cuius caezelian et stulte dicta irridet Seneca rhetor Suas. 8. extr. — *hircum*] foedum alarum odorem. 28-36. *Nil medium est*] „*Nemo rō μέσσοῦ* inter duo vitia servat.“ — *tetigisse*] A. P. 455: *Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam.* — *subsuta*] Non videtur hypallage, sed proprie locutus est; nam extremus stolae margo subsuitur institae. — *instita*] fasciola fimbriata in ima stola matronarum, cum libertinae *tunica* uterentur. Ovid. A. A. 1, 31: *Este procul villae lenues, insigne pudoris, quaeque legis medios, instita longa, pedes.* „Quia matronae stola utuntur ad imos usque pedes demissa, cuius

Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem. 30
 Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte
 Virtute esto, inquit sententia dia Catonis.
 Nam simul ac venas inflavit taetra libido,
 Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
 Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit, 35
 Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
 Audire est operae pretium, procedere recte
 Qui moechos non voltis, ut omni parte laborent;
 Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
 Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla. 40

38. *moechis* BbSp,LCtFJ, *moechus*' d.

imam partem ambit *instita subsula*, id est, coniuncta. (unten besetzt, verbrämt. FREUND.) „Instita autem Graece dicitur περιπέδιλον, quod stolae subsuebatur, qua matronae utebantur; erat enim tenuissima fasciola, quae praetextae (potius tunicae superiori) adiiciebatur.“ COMM. CRUQ. — *olenti in fornice stantem*] „prostantem adventoresque expectantem in calido lupanari. (Iuven. 6, 121.) Vibius Rufus Sen. Contr. 1, 2: *Redoles adhuc fuliginem fornicis*. Iuven. 11, 170: *nudum olido stans Fornice mancipium*. In vv. *fornice stantem* littera e non producit ante duplicem st, ut mox v. 71. Sat. 1, 3, 44. Sat. 1, 5, 35. — *Quidam notus*] „honesto loco ortus, non ignobilis.“ Lepida est Acronis narratiuncula: „Catone transeunte quidam exiit de fornice; quem cum fugeret, laudavit et revocavit. Postea cum frequentius eum exeuntem de eodem lupanari vidisset, dixisse fertur: *Adolescens, ego te laudavi, tamquam huc interdum venires, non tamquam hic habitares*.“ — *sententia dia Catonis*] formula Luciliana: *Valeri sententia dia*. — *venas*] ut Pers. 6, 72: *morosa -- vena*. — *descendere*]

Fornices isti erant cellae cameraetae, in terram depressae. — *Permolere*] V. comicum de coitu, ut μύλλειν Theocr. 4, 58. Romanorum de tota hac re opinionem his verbis complexus est Plautus Curcul. v. 35: *Nemo ire quemquam publica prohibet via. Dum ne per fundum saeptum facias semitam, Dum te abstineas nupta, vidua, virgine, Iuventule et pueris liberis: ama quid lubet*. — *laudarier*] Hac infinitivi forma antiqua utitur etiam infra v. 78. Sat. 2, 8, 67. Epp. 2, 1, 94. 2, 2, 148. — *cunni albi*] „Respexit ad stolam candidam, qua vestiebantur matronae; nam meretrices habebant nigram (vel potius pulchram) vestem.“ COMM. CRUQ. — *Cupiennius*] „C. Cupiennius Libo Cumanus, Augusti familiaritate clarus, corporis sui diligentissimus, sectator matronarum concubitus.“ PORPH.

37—46. *Audire* cet.] „Urbane abutitur Ennianis versibus: *Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere vultis*.“ SCHOL. Quo ex loco defenditur lectio *moechos* ad-versus dativum. Sensus autem est idem: „qui non voltis moechos prospera sorte uti.“ — *Atque haec*

Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
 Ad mortem caesus; fugiens hic decidit acrem
 Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
 Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
 Accidit, ut quidam testes caudamque salacem 45
 Demeteret ferro. Iure, omnes; Galba negabat.
 Tutior at quanto merx est in classe secunda,
 Libertinarum dico, Salustius in quas
 Non minus insanit, quam qui moechatur. At hic si,
 Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste 50
 Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
 Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno

45. *cuidam* (p) L^{Ct}, item Bentleius et Reisigius. — 46. *Demeteret ferrum* L^{Ct}, *Demeterent ferro* Barthii et Bentleii coni., item Fea ex suo Codice V. B. et Reisig Lat. Spr. p. 191. — 48. *in qua* ex Cod. Regio Bentleius. — 51. *Munificum* p, *Munifico* superscr. um b, *Munificum* superscr. o c. Accusativum ex quinque Codd. recepit Pottierius.

rara, cadat] „contingat, et ea quidem rara.“ — *ille flagellis*] „Hoc de C. Crispo Salustio dicitur, qui deprehensus ab Annio Milone in adulterio Faustae, Sullae filiae, uxoris eius, flagellis caesus esse dicitur.“ SCHOL. — *Praedonum*] „nocturnorum per Urbem grassatorum.“ — *pro corpore*] „pro obscena parte corporis, ne testes ei abscederent.“ SCHOL. Cfr. Sat. 2, 7, 65 sqq. — *perminxerunt*] „stupraverunt.“ SCHOL. „Contumeliarum causa eum stuprare iussi sunt ab adulterae marito.“ — *Calones* h. l., qui Epp. 1, 14, 14. *mediastini*, servi viliores. — *quidam* — *Demeteret ferro*] supple, quod per se intelligitur, „adultero.“ — *Iure*] Est formula iudicialis: *iure caesum videri*. Sic h. l. „iure ac merito eum castratum esse omnes aiebant.“ — *Galba negabat*] „Galba iuris peritus et ipse sectator matronarum, qui dicebat non iure factum, ut testes amputarentur, quia primo adulterii poena pecuniaria erat.“ (?) ACROX. Servium

Galbam iurisperitum vocant Porphyrio et Comm. Cruq. Alii pro eo habent, cuius est epistola apud Cic. ad Fam. 10, 30. Probabilius Weichert Lectt. Ven. 2. p. 12. pro A. Galba, Octaviani scurra.

47-54. *in classe secunda*] Festive institutum illud Ser. Tullii, ex quo populus Romanus in V. classes descriptus erat, ad libertinas transfert. — *Salustius*] Probabiliter est nepos sororis Salustii historici ab hoc adoptatus, ad quem circiter XV. annis post scripsit Od. 2, 2. De eo consulit Tacit. Ann. 1, 6. 3, 30. Fuit post Maecenatis mortem particeps secretorum Augusti. Is h. l. adolescens, ut erant plerique, quos per priores satiras vellicat, insanisse in libertinas, magnam pecuniam in eas insumpsisse, dicitur. — *At hic*] „At hic ipse Salustius, si vellet pro re sua familiari et ut iubet ratio munificus esse in amicos inopes, meritum honorem sibi pareret, quin eodem tempore etiam libertinis, quibuscum consuevit, quantum suf-

Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
 Hoc amat et laudat: Matronam nullam ego tango.
 Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille, 55
 Qui patrium mimae donat fundumque laremque,
 Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
 Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
 Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
 Personam satis est, non illud, quidquid ubique 60
 Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
 Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter-
 Est in matrona, ancilla peccesne togata?

63. *peccesve* BbScdp,CtF et Pottierii omnes praeter unum 9.
 (*matrona, ancilla, peccesne* distinxit Bentleius.)

ficit dare posset, non tamen donis eas onerans; verum mira stultitia abreptus, qua prorsus ridiculum se reddit, veluti virtute sua gloriatur, quod matronam nullam corrumpat“ cet. — *hoc se amplectitur uno*] „hoc solo sibi blanditur.“ ACR. — *Hoc amat*] Est potius ablativus „propter hoc se amat, *φιλαυτός* ἐστίν, propter hoc se laudat;“ quam accusativus. Sic Sat. 2, 7, 31: *ita te felicem dicis amasque* (te.) Est nostrum *sich auf etwas zu gute thun*.

55-63. *quondam*] „abhinc aliquot annos.“ — *Marsaeus*] homo ignotus. — *Originis*] „Romae fuerunt (eodem tempore, circiter a. u. c. 710.) tres meretrices nobilissimae, Origo, Lycoris et Arbuscula.“ COMM. CRUQ. Lycoridem Virgilii, vero nomine Cytheridem, Antonii et Cornelii Galli amicam fuisse dicit Servius ad Ecl. 10, 2. — *donat*] H. l. in propositione relativa praesens pro perfecto, ut alibi in narrationibus directis. Vide omnino ad Sat. 1, 6, 13. Madvigii disputationem. Etenim alii pro praeteriti syncopa male habent. — *Nil fuerit mi* cet.] Manifesto Marsaei sunt verba, non Salustii, qui sic idem bis diceret. — *Verum est*

cet.] „At“, respondet Horatius, „res tibi est cum mimis et meretricibus, e quarum amore graviora etiam famae rei familiaris damna oriuntur.“ — *trahit*] „sibi contrahit.“ — *Personam*] „conditionem ac statum alicuius“, h. l. matronae. — *ubique*] „in quacunque persona peccas.“ — *oblimare*] Ut illavies pingue pratum limo obducit atque sterile reddit, sic patrimonium a prodigo consumitur. — *Quid inter-Est*] ad culpam. „Negat interesse quidquam, utrum quis in matrona an in ancilla an etiam in adultera delinquat; secutus opinionem Stoicorum, qui omnia peccata paria esse dicunt.“ SCHOL. De verbo inter duo versus diviso conf. Sat. 2, 3, 117. Epp. 2, 2, 93. A. P. 424. — *ancilla - - togata*] Ita iunge, ut duae dumtaxat sint personae, non tres, ut cum Scholiastis volt Bentleius. Etenim per totam satiram de ancillis proprie dictis nusquam loquitur. Sic autem contemptim vocat libertinas, quae tunica et toga pro matronarum stola et palla vestiebantur. — *peccesne*] „bonam famam perdendo, rem familiarem oblimando.“ Altera lectio *peccesve* soloeca videtur. Bentleius pro no-

Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno
 Nomine deceptus, poenas dedit usque superque 65
 Quam satis est, pugnīs caesus ferroque petitus,
 Exclusus fore, cum Longarenius foret intus.
 Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
 Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
 Magno prognatum depono consule cunnum 70
 Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
 Quid responderet? . . . Magno patre nata puella est.
 At quanto meliora monet pugnantiaque istis
 Dives opis natura suae, tu si modo recte
 Dispensare velis ac non fugienda petendis 75
 Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,

68. *videnti* BbSep, „scripti codices (Bentleii) ad unum omnes“, Lt et Bentleius. (Ut nos, d et Pottierii tres.)

stra contulit v. 76: *Tuo vitio rerumne labores, Nil referre putas?* (Sat. 1, 8, 2: *faber incertus scamnum faceretne Priapum.*)

64-79. Iam nimia in rebus veneris cupiditate in universum vituperata pergit ad moechos acerbissime castigandos et a matronis sectandis deterrendos. — *Villius*] fortasse Sex. Villius (Annalis), Milonis familiaris. (Cic. ad Fam. 2, 6, 1.) — *in Fausta Sullae gener*] „non vere gener sed quia filiam Sullae (Faustam, Milonis coniugem) stupravit ita frequenter, ut ipse gener esse videretur.“ ACR. Ut hic *Villius in Fausta S. gener*, sic Tac. Ann. 3, 24: *D. Silanus in nepti Augusti adulter.* — *hoc m. uno Nomine deceptus*] „illicitus ad stuprandam Faustam, ut gloriari posset sibi rem esse cum dictatoris filia.“ — *usque*] „usque eo quod satis esset.“ — *Exclusus fore*] ἀποκεκλεισμένος τῶν πυλῶν. Aristoph. Lys. 423. — *Longarenius*] alius moechus Faustae, quem illa tunc Villio praeferebat. Huic autem excluso Longarenius per

grassatores nocturnas insidias tentenderat. — *mutonis*] προσωποποιία admodum ridicula, qua peni ipsi oculi, quibus viderit mala illa, cum Villius pugnīs caederetur ferroque peteretur, et verba tribuuntur. „Sapientior est pars libidinosa domino suo.“ GESN. — *Diceret haec animus*] „Si animus (*der sinnliche Trieb*) cum eo mutonis causam sic ageret.“ — *Quid vis tibi?*] Formula est reprehensionis cum admiratione coniunctae: „Was soll das? Wo denkst du hin?“ Cic. de Orat. 2, 67, 269. et Propert. 1, 53: *Quid tibi vis, insane?* — *stola*] Vid. ad v. 63. — *ira*] „furor libidinis, tentigo, prurigo.“ — *puella*] de adolescentula nupta, ut saepe. Vid. ad Od. 3, 14, 10. — *istis*] „nugis, quas tu profers.“ — *opis*] non „auxilii“, sed antique pro *opum*. Plaut. Capt. Prol. 15: *Vos qui potestis ope vestra censerier.* — *Dispensare*] quemadmodum in divite domo omnes res recte atque ordine a dispensatore administrantur. — *Tuo vitio rerumne cet.*] „Utrum propria tua

Nil referre putas? Quare, ne paeniteat te,
 Desine matronas sectarier, unde laboris
 Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
 Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos — 80
 Sit licet hoc, Cerinthe, tuum — tenerum est femur aut crus
 Rectius, atque etiam melius persaepe togatae est.
 Adde huc, quod mercem sine fucis gestat, aperte
 Quod venale habet ostendit, nec, si quid honesti est,
 Iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet. 85
 Regibus hic mos est: ubi equos mercantur, opertos

78. *sectari matronas* Bp. — 81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*
 BbScdp et plerique Pottierii, LCt: *Sit licet, o Cerinthe, tuum* F,
Sit licet, o Cerinthe, tuo e Codd. Bentleius et M. — 82. *est om.*
 Bdp,LCtF. (Addidit Bentleius ex Blandiniis Cruquianis.)

culpa labores, an propter exter-
 nam aliquam necessitatem, cui
 obniti non potes; illud autem
 longe peius magisque reprehend-
 endum.“

80. 81. In nostra lectione pri-
 mum absolute ponuntur vv. *inter*
niveos viridesque lapillos, prorsus
 ut apud Liv. 9, 17: *quem -- inter*
purpuram atque aurum, oneratum
fortunae apparatibus suae, -- in-
cruentus devicit; iunguntur autem
 vv. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*;
 quod qui adhuc defenderunt varie
 interpretati sunt. Lambinus: „Li-
 cet ames matronas unionibus et
 gemmis colluentes;“ vel accurat-
 ius: „licet haec tua stultitia sit,
 ut ames divites matronas.“ Tor-
 rentius: „Hoc tibi permissum sit,
 hoc peculiare, ut inter gemmarum
 atque unionum fulgores cum ma-
 tronis delicias facias.“ Reisig:
 „*Mag das auch dein Geschmack*
sein, das gönne ich dir.“ Similiter
 Düntzer: *Dieses mag (ich überlasse*
es dir) deine Sache sein, nämlich
die prächtig geschmückte Schöne;
 videlicet ut Cerinthus homo vanus
 fuerit, qui splendido ornatu la-
 pillisque pretiosis capi se patere-
 tur. In qua explicatione nunc ac-

quiescimus. Cerinthus autem Ho-
 ratii idem fuisse atque ille, cuius
 amores celebravit Tibullus Lib. 2,
 2. et Lib. 4, 2. sqq., non potest.
 Nam Horatianum floruisse circiter
 a. u. c. 715. necesse est, Tibulli
 Cerinthum a. u. c. 730., quibus
 XV. annis flos aetatis utique illi
 transierat.

84. 85. „Nec facit ut feminae
 nobiles, quae, si quid pulchri ha-
 bent, hoc ostentant, anxie con-
 tra artes circumspiciunt, quibus
 naevos membrorumque deformi-
 tatem occultent.“ Particula enim
nec cum ad vv. *Iactat habetque*
 pertinet, tum ad v. *quaerit*. „Con-
 iunctio autem utriusque senten-
 tiae“ ut Handii verbis utamur
 Turs. I. p. 350. „ea est, qua duae
 res caussac vel rationis nexu ita
 cohaerentes, ut in eo explicando
 adhiberi possit vel *quum* vel *si*
 [vel *dum*], aequo loco et ἐκ πα-
 ραλλήλου componuntur.“ — *mer-*
cem sine fucis] „corpus venale sine
 lenocinio et externis ornamentis.“
 — *honesti*] „pulchri“, ut Virg. Ge.
 2, 392: *Et quocumque deus circum*
caput egit honestum.

86-95. *Regibus*] pro „divitibus.“

Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
 Molli fulva pede est, emptorem inducat hiantem,
 Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.
 Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei 90
 Contemplare oculis, Hypsaea caecior illa,
 Quae mala sunt, spectes. O crus! o brachia! Verum
 Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
 Matronae praeter faciem nil cernere possis,
 Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis. 95
 Si interdicta petes, vallo circumdata — nam te
 Hoc facit insanum —, multae tibi tum officient res,
 Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,

88. *ducat* contra libros Bentleius, coll. Pers. 5, 176. — 90. *tu corporis* -- *Contemplare* -- *spectas* Bentl. coni., nisi quod Codd. aliquot exhibent *Contemplare*. — *Lyncei* B, CFMJ: *Lynceis* s. *linceis* bSedp, Lt. — 97. *officiunt* Sdp et corr. bc.

— *facies*] „universa corporis forma.“ — *molli fulva pede*] Intellige crura imbecilla et vitiosas unguilas. Sic Xenoph. de re eq. 1, 3. commendat in equis *παχεις ὄνυχας*, reprehendit *λεπτούς*. — *inducal*] „decipiat, fallat.“ — *hiantem*] „cupidum.“ GLOSS. — „*Clunes* dixit in feminino genere, sed Iuvenalis (11, 164.) *hic clunis* dixit, quod tenemus.“ ACR. — *ardua*] „*hochragend*.“ Virg. Ge. 3, 79. de equo: *Illi ardua cervix Argutumque caput, brevis albus obesaque terga, Luxuriatque toris animosum pectus.* — *ne corporis* cet.] „Sic noli tu acriter contemplari atque admirari, quae pulchra sunt in muliere, caecutire in iis, quibus deformis est.“ — *Lyncei*] ut *Achillei*, *Oilei*. Pind. Nem. 10, 62: *ζέλνον γὰρ ἐπιχθονίων πάντων γένει' ὀξύτατον Ὀμμα*. Cfr. Epp. 1, 1, 28. — *Hypsaea-illa*] „*Platia* (*Plautia*) *Hypsaea* vitiosos oculos habuisse dicitur, quam hic amare in transitu percussit.“ PORPH. — *caecior* -- *spectes*] „omnino non spectes.“ Vid. ad Od. 3, 7, 21: *surdiōr* -- *audil*. — *O crus*] matronae

pulcherrimum! Philodemus in Anth. Pal. I. p. 120: ὦ ποδός, ὦ κνήμης, ὦ τῶν ἀπόλοια δικαίως Μηρών. — *Depugis*] (*lendenlos*. Voss.) ἄπαξ λεγόμενον. Simonides Amorg. 7, 76: Ἀπυγος, αὐτόκωλος ἂ τάλας ἀνὴρ, Ὅστις κακὸν τοιοῦτον ἀγχαλίξεται. — *nasuta*] ut *auritus*, „grandi naso.“ — *Catia*] „quae propter pulchritudinem crurum neglecto pudore veste accincta utebatur. -- Haec autem adeo impudica fuit, ut in aede Veneris Teatinae ad theatrum Pompeianum, quod in campo fuit, adulterium cum Valerio Siculo colono, tribuno plebis, velo obducto commiserit.“ COMM. CRUG.

98-100. *Custodes*] „spadones eam stipantes.“ — *lectica*] qua aulaeo operata per Urbis plateas gestatur. — *ciniflones*] „*Ciniflones* et cinerarii eadem significatione apud veteres habebantur, ab officio calamistrorum, i. e. ferorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. -- Dicti autem *ciniflones* ab eo, quod in cinerem flant ad ferrum calefaciendum.“ ACRON. Alii habent pro

Ad talos stola demissa et circumdata palla, \

Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem. 100

Altera, nil obstat: Cois tibi paene videre est

Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;

Metiri possis oculo latus. An tibi mavis

Insidias fieri pretiumque avellier ante

Quam mercem ostendi? „Leporem venator ut alta 105

In nive sectetur, positum sic tangere nolit,“

Cantat et apponit: „Meus est amor huic similis; nam

Transvolat in medio posita et fugientia captat.“ —

Hiscine versiculis speras tibi posse dolores

Atque aestus curasque graves e pectore pelli? 110

110. *tolli* „omnium veterrimus Blandinius“, C et Bentleius.

ancillis, *Haarkräusterinnen*, ut Iuv. 6, 495: *Allera* (ancilla) — *pepititque comas et volvit in orbem*. Sed voc. forma mascul. refert genus. — *parasitae*] clientae aliaeque feminae tenuiore loco ortae, quae cum matrona nobili versari solent et ab ea crebro invitantur. Egrege has describit Hieronymus ad Eustochium suam 22, 29. haec scribens: *Eas virgines et viduas, quae otiosae et curiosae domos circumfrunt matronarum, quae rubore frontis atrilito parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abiice*. — *palla*] *Stolae*, ut notum est, *palla* superiaciebatur, h. l. *circumdabatur*. — *Plurima*] „*complura alia quoque*“; est veluti *ἀναφορά* v. *multae res*. — *rem*] „*totius corporis formam*.“

101-110. *Altera* cet.] „*Quod ad alteram (libertinam) attinet, nihil tibi obstat, quominus singula eius membra oculis examines; nam per vestem Coam (bombycinam sive sericam) pellucidam, qua induta est, paene ut nuda conspicitur, unde videre tibi licet, an forsitan varum valgumve habeat crus* cet.“ — *Cois* cet.] Seneca de Benef. 7, 9: *Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est,*

quo defendi aut corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Hae ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus arcessunt, ut matronae nostrae ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant. — *Leporem* cet.] Expressit epigramma Callimachi 32. Bl., quod tum, ut videtur, pro scolio cantari solebat: Ὠγρευτῆς, Ἐπίλυδες, ἐν οὐρασι πάντα λαγῶν Διφῶ καὶ πάσης Ἴχθυα δορκαλίδος, Στίβη καὶ νικητῶ κερρημένος ἦν δέ τις εἶπῆ, „Ἴτῆ, τόδε βέβληται θηρίον“, οὐκ ἔλαβεν. Χόυμὸς ἔρωσ τοιοῦσδε τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσοι κείμενα παρτέταται. — *positum* sic] „*cum sagitta fixus, humi stratus iacet*“ (*ist er so hinggestreckt*), „*ipse eum non tangit, sed a servo aliquo tolli iubet*.“ Iunge autem: „*Cantat (matronarum sectator), citat cantilenam popularem, in qua est, quomodo venator sectetur leporem; cui imagini apponit (Od. 2, 5, 15.), adiungit: Meus est amor* cet.“ Virg. Ecl. 6, 31: *Namque canebat, uti fuissent* cet. — *pell]* hanc lectionem cum meis Codd. servavi coll.

Nonne, cupidinibus statuatur natura modum quem,
 Quid latura sibi quid sit dolitura negatum,
 Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
 Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris
 Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter 115
 Pavonem rhombumque? Tument tibi cum inguina, num, si
 Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
 Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
 Non ego: namque parabilem amo venerem facilemque.
 Illam, „Post paulo“, „Sed pluris“, „Si exierit vir“, 120
 Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
 Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire.

Od. 1, 7, 31: *nunc vino pellite curas*; ac sane *pectore pelli* allitteratio est Latinis auribus gratissima.

111-119. *Nonne* cet.] „Nonne satius est quaerere, quem cupiditatibus modum natura statuerit, quid tolerare possit, si denegetur, quid denegatum sustinere non possit, quam nimis et inutilibus cupiditatibus sollicitari?“ COMM. CRUQ. — *inane abscindere soldo*] „inutilia ac vana ab utilibus et necessariis praecidere et separare.“ COMM. CRUQ.; proprie „id, quod omni caret vero pretio, a solida sorte (*Kapital*), ab haud exigua pecuniae summa, scite distinguere, hanc praeferre, illud spernere atque abiicere.“ — *soldo*] ut Sat. 2, 5, 65; item *caldior* pro *calidior* Sat. 1, 3, 53. — Totius loci sententia haec est: „Solitae illae nugae, quibus velut cantiunculis se oblectare ac decipere videntur amatores, re vera ad rectam beatamque vitam nihil iuvant; satius est profecto animi cupiditates ipsas tollere *Socraticis* illis *chartis*, quae modum, quem ipsa statuit natura, nobis monstrant et verum distinguere a falso docent. Ut autem natura ipsa eo ducimur, ut, cum sitis famesque nos cruciet, paratu facillimis quibusque contenti si-

mus, ita etiam in rebus venereis versandum est; cur enim, cum ancilla vel puerulus praesto est, salaci prurigne diu nos cruciemus?“ — *Pavonem rhombumque*] cibos pretio magis etiam quam sapore insignes, quorum cupidos deridet Sat. 2, 2, 23 sqq. 48 sqq.

120-122. *Illam, Post paulo*] „illam, quae dicere solet, paulo post faciam tibi mei copiam, semperque hoc deludit amatorem.“ — „*Sed pluris*] „me vendere soleo; sed plus mihi numerari volo.“ — *Gallis*] „Illam castratis Cybelae sacerdotibus relinquendam esse censeat, qui tam lentas ambages facile ac patienter ferre queant; sibi contra facilem optat in aliquo epigrammate Philodemus Gadarenus, Epicureus;“ cuius exstant epigrammata et libri de musica, de rhetorica alique Herculanis reperti. De eo Cicero, eius aequalis, in *Pison.* 29, 70. dixit: *Poëma facil ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.* — *Hanc* Philodemus eam dixit, quam sibi praesentem esse finxerat: „*hanc*, quae nunc ipsum oculis meis obversatur, de qua nunc cogito.“ Cum vi quadam v. 125. pronomen repetitur: *Haec* cet. — *Stet*] „constet.“ *Liv.* 34,

Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa
 Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
 Haec ubi supposituit dextro corpus mihi laevum, 125
 Ilia et Egeria est: do nomen quodlibet illi,
 Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
 Ianua frangatur, latret canis, undique magno
 Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
 Desiliat mulier, miseram se conscia clamet, 130
 Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
 Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
 Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
 ,Deprendi miserum est; Fabio vel iudice vincam.

129. *vel pallida* d,LC et nonnulli Pottierii, *ne pallida* ex duobus Codd. Bentleyus, *vae! pallida* e Codd. F. (Ut nos, BbSc,t.)

50: *centum talentis eam rem Achaeis stetitisse.*

123-129. *Candida*] Haec Horatio ipsi, non iam Philodemo esse tribuenda manifestum est. *Candida* autem, ut statim *alba*, imprimis de grato ac splendido faciei colore, nec pallido nec nimis rubro. — *recta*] *geraden Wuchses*. Sic Catull. 86, 1: *Quinta formosa est multis: mihi candida, longa, Recta est.* — *munda*] Plaut. Men. 2, 3, 4: *Munditia inlecebra animo est amantum.* — *Ilia et Egeria est*] „nobilissimis quibusque feminis a me aequiparatur.“ — *vir rure recurrat*] Propert. 2, 23, 13: *Contra reiecto quae libera vadit amictu, Custodum et nullo saepta timore, placet. -- Differet haec nunquam --, Nec dicet: Timeo; propra iam surgere. quaeso: Infelix, hodie vir mihi rure venit.* — *Ianua frangatur* cct.] Sic apud Apuleium Metam. 9, 20. maritus adultero superueniens *suae domus ianuam iam pulsat, iam clamat, iam saxo fores verberat.* — *vepallida*] „valde, misere pallida, *το δὲ τὸ βλάσ*“ ἄρα, λεγόμενον, ut *vegrandis* Persii 1, 97.

130-134. *conscia*] „arcilla conciliatrix adulterii et conscia suae dominae“ (*die Vertraute*). COMM. CRUQ. Sic absolute hoc adiectivo utitur etiam Ovidius A. A. 3, 621: *Conscia (serva) cum possit scriptas portare tabellas (herae).* — *Cruribus*] Crudeli hac poena interdum afficiebantur servi infideles. Suet. Aug. 67: *Thallo a manu -- crura fregit.* Tib. 14: *Fertur -- utrique -- crura fregisse.* Sunt qui hoc accidisse etiam Epicteto narrent. — *doti deprensa*] metuat mulier, i. e. „ne propter adulterium manifestum parte dotis multetur.“ — *discincta*] quia propter festinationem et animi perturbationem cingi non poterat. — *nummi*] Cfr. v. 43. — *puga*] „ne ea poena afficiat, quam significat Catull. 15, 17: *Ah tum te miserum malique sati, Quem attractis pedibus patente porta Percurrent raphanique mugilesque,* potius quam: „ne mutiler.“ — *aut denique*] *oder doch in jedem Fall.* — *Fabio vel iudice*] „Si vel ex Fabio, ridiculo illo Stoico (Sat. 1, 1, 14.), quaeram, approbabit is sententiam meam, utpote qui ipse aliquando in adul-

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
 Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
 Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
 Ille Tigellius hoc: Caesar, qui cogere posset,
 Si peteret per amicitiam patris atque suam, non 5
 Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
 Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa

SAT. III. 7. *iteraret* Bentleius coni.

terio deprensus eiusmodi poenas luerit.“

III. Praecipuus huius satirae finis est, ut communis illa hominum perversitas exagitetur, qua nostra mala aut plane ignoramus aut summa indulgentia fovemus, in aliorum contra, et persaepe amicorum imprimis, vitia sedulo inquirimus eaque acerbissima severitate reprehendimus. Cuius pravitatis cum excusatio saltem aliqua depromi possit ex Stoicorum sententia, „omnia peccata aequalia esse“, (v. 76.) hanc impugnat, contraria Epicureorum doctrina opposita. (vv. 98-112.) Ab illo παραδόξω ad aliud eiusdem disciplinae de perfecto sapiente deridendum transit, et quidem sine ulla in certas quasdam personas virulentia, quam supra damnaverat, ita ut alacri et festiva clausula sermo finiatur. — Franke F. H. p. 89: „Post praecedentem scriptam esse cum inde efficitur, quod Tigelli pridem defuncti mentio fit, tum quod poeta Maecenati iam cognitus fuit, ut patet e v. 63 sq. Nec fallimur, opinor, si eclogam proxime post II. nec ita multo post primam cum Maecenate congressionem exaratam esse dicimus.“ (Cfr. tamen nos ad v. 63.) --- „Iam cum Horatius aut a. 715. exeunte aut initio sequentis Maecenatem primum convenerit, probabile fit, Satiram III. illo circiter tempore,

h. e. hieme ann. 715. et 716. compositam esse.“

1—8. Festive miris Tigellii (de quo v. Satir. praeced. init.) moribus atque inconstantia illa, qua semper in diversa aberrare solebat, ita descriptis, tamquam si de hoc uno vitio disserere vellet, παρά προσδοκίαν alium inducit v. 19. interrogantem: *Quid tu? Nullane habes vitia?* — *Sardus*] Inest εἰρωπεία quaedam in hac patriae eius mentione. Proverbium erat: *Sardi venales; alter altero nequior.* — *Ille*] ut Sat. 1, 2, 55. „Quasi de noto dixit ille.“ SCHOL. — *habebat*] *er hatte diess an sich*, ut Cic. Phil. 2, 32, 78: *Habebat hoc omnino Caesar.* — *Si peteret — proficeret*] „Si quando illo nolente petebat, nihil unquam proficiebat.“ Coniunctivis tempora locaque infinita, quibus illud fiebat, significantur. — *collibuisset*] *Nec collibet* neque *collibescit* adhuc reperitum est apud scriptores Latinos: sed *collibuit* apud Terentium, *collibitum est* apud Plautum et Ciceronem. — *ab ovo Usque ad mala*] Ovum initium cenae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant. — *citaret*] „clara voce cantaret,“ ut Cic. de Orat. 1, 59, 251. *paeanem citare*; pr. „sonos ciere, movere.“ — *Io Bacche*] non tam initium certi cuiusdam cantici, quod

Voce, modo haec, resonat quae chordis quattuor ima.
 Nil aequale homini fuit illi; saepe velut qui
 Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui 10
 Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
 Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
 Omnia magna, loquens, modo: Sit mihi mensa tripes et
 Concha salis puri et toga, quae defendere frigus
 Quamvis crassa queat. Decies centena dedisses 15

11. *atebat* Bentleyius ex Cod. Voss. errore: *halebat*. (*Habebat* firmat Seneca Ep. 120.)

ille cantitare solitus sit, quam qualescunque cantilena convivalis, quarum genus Graeci vocabant *ἰοβάχου*; Pollux 4, 7, 53: *παροιμία, ἰοβάχοι*. Posterior syllaba in v. *Bacche* producitur propter arsin in caesura. — *modo summa*] „Tigellius modo utebatur ea voce, quae summâ chordâ tetrachordi“ (quo sonos modulabantur, ut fit in nostro violino) „τῇ ὑπάτῃ resonat, id est, gravissima, τῇ βαρυτάτῃ, modo ea, quae imâ chordâ, τῇ νῆτῃ, eademque acutissima, τῇ ὀξυτάτῃ, resonat.“ GESNER. — *modo hac*] Pronomen *hac* rem magis oculis quasi appropinquat quam *ea*, a quo pronomine prope enclitico quantum potest abstinet etiam hoc satirarum genus. — *resonat--chordis*] „e chordis prodit, per chordas sonat,“ ablat. causalis vel instrumentalis.

9-19. Nil] „Nihil erat aequabile in illo homine; in nulla re sibi constabat.“ Synesius Narr. Aeg. p. 8. Krab. de Typhone: οὐδ' αὐτὸς ἦν αὐτῷ παραπλήσιος, ἀλλὰ παντοδαπὸν τι κακόν. — *velut qui*] *βραχυλογία* pro: „Saepe currebat, velut qui fugiens hostem curreret, saepe lente incedebat, velut qui Iunonis sacra ferret.“ — *Iunonis sacra*] Loquitur de *κατηφόροις*, „quae manibus sublatis sacra quaedam reposita in capitibus ferebant.“ (Cic. Accus. 4, 3.) H. l. sunt Iunonis, cum alibi memorentur can-

nephorae (sic Cic.) Minervae, Cereris (*Attica virgo Cum sacris Cereris*, Sat. 2, 8, 14.), Bacchi, Dianae. — *Saepe decem*] minimum fere servorum numerum. Octo habebat Horatius in familia sua rustica, Sat. 2, 7, 118.; tribus ei cena ministrabatur, Sat. 1, 6, 116. (Sordes obiciebantur Tillio, quem praetorem quinque tantum sequebantur pueri, Sat. 1, 6, 107.) — *tetrarchas*] nomen principum praecipue Gallograeciae et Iudaeae. — *loquens*] „in ore habens, intimam cum principibus familiaritatem, nil nisi magnas res, iactans.“ Cic. ad Att. 9, 2a, 3: *nihil nisi classes loquens et exercitus*. — *mensa tripes*] „delphica simplex, qualis decet hominem paucis contentum et plerumque solum sine convivis cenantem.“ Delphicis opponuntur monopodia marmorea aut citrea cum pede uno eburneo vel aereo. — *Concha salis puri*] Opponitur salinum argenteum. „Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur.“ PORPH. Cfr. Sat. 2, 2, 17: *cum sale panis Latrantem stomachum bene leniet*. Hoc tantum volt, ut sit candidus, *sine faecibus*, defaecatus. — *crassa*] *pinguem togam* similiter dixit Sueton. Octav. 82., *pingues tunicas* Martial. 14, 143., *pingues lacernas* Iuven. 9, 28. — *Decies centena*] milia H. S. (Floren. Rhen. circiter

Huic parco paucis contento, quinque diebus
 Nil erat in oculis. Noctes vigilabat ad ipsum
 Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
 Sic impar sibi. — Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
 Nullane habes vitia? Immo alia et fortasse minora. 20
 Maenius absentem Novium cum carperet, Heus tu,
 Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
 Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
 Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
 Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis, 25

20. *et fortasse* bSedp, Pottierii omnes, L, Bentl. et Fea, item J: *haud fortasse* Feae unus, CtM. (Excidit e Cod. B. v. 20.) —

25. *Cum tua tu videas* malebat Bentleius, edidit *Cum tua praevi-*

95000. Franc. Gall. 200000.) Est quasi proverbium, ut nobis *eine Million*. — *quinque diebus*] paucis; ut nos dicimus octo. — *Sic impar sibi*] Seneca Ep. 120: *qualem hunc describit Horatius, nunquam eundem, ne similem quidem sibi; adeo in diversa aberrat.*

20-24. *Immo*] h. l. est eius, qui miratur alterum de re quae certa sit quaerere. — *et fortasse minora*] „Primus, opinor, Aldus Manutius sincerum vas incrustare voluit et reposuit *haud minora*; quem deinceps plerique omnes nimium patienter secuti sunt. Quid enim? an credibile est hoc fassum esse Horatium? sua vitia non minora esse illis, quae in Tigellio tam acerbe notaverat! — Immo vero sibi *mediocria* tantum vitia esse alibi gloriatur, non Tigellianis similia, Sat. 1, 4, 130. 6, 65. — Summa urbanitas est in v. *fortasse*; quasi non pugnaturus foret, si quis vel aequalia esse diceret.“ BENTL., „*Und doch hoffentlich wohl kleinere.*“ Exiguam vel potius nullam auctoritatem a Codd. (velut uno Cod. Feae a sec. manu) habet altera lectio *haud fortasse minora*, in qua et languet *fortasse* et omnino Horatius reus fit falsae cuiusdam modestiae. Hand

Turs. III. p. 35: „Qui *haud* praefertunt, non animadvertisse videntur, *haud* non recte poni in eo, quem obtinet, loco, neque unquam coniungi posse cum v. *fortasse*. Cum *haud* scribitur, deesse aliquid videtur. Nihil deest, nec quidquam improbari potest in hac quidem sententia: Quae ego me habere concedam, alius sunt potius generis, et, ut opinor, etiam minora. *Immo alia* enim significat: immo habeo vitia, sed alia. — *Maenius*] Sat. 1, 1, 101. — *Novium*] hominem ignotum. Novium feneratorum tangit Sat. 1, 6, 121. — Sententiae sic cohaerent cum praeced.: „Atque hoc pro certo affirmare possum me tam stultum et improbum non esse, quam Maenium illum novimus, ut carpatim absentes amicos, mihi ignoscam cet.“ — *ignoras te*] „nescis, quibus vitiis tu labores, quam reprehensionem mereare?“ — *dare-Verba*] pro rebus, id est, „decipere, circumvenire.“ — *ignosco*] Nota lusum poetae in verbis cognatis *ignorans, ignotum, ignosco* brevissimo intervallo se excipientibus. — *improbus*] „nimius, modum longe excedens, ideoque perversus.“ Vid. ad Od. 3, 24, 62.

25-28. *pervideas*] *Pervidere sane*

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.

Iracundior est paulo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum; rideri possit eo, quod 30
Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir

deas e Cod. Regiae Soc. Rutgersii conl. firmante. — *male* Bentl.
e Cruquii aliquot Codd.

significat, ut ait Bentleius, „acute et perspicue et penitus rem videre;“ sed, ut ipse significat, quomodo ille, quocum loquitur poeta, sua vitia *pervidet*? Nimirum lippus et propterea oculis collyrio inunctis; id quod huc redit: „parum pervidet.“ „Non minus ironice locutus est quam si quis diceret: Tu, qui tam fortiter plumbeo gladio hostes tuos invadis.“ STEPHANUS. Cfr. Od. 3, 7, 21: *scopulis surdior Icarī Voces audit*. Sat. 1, 2, 91: *Hypsaea caecior - - spectes*. Verbum *praevidere* pro *praetervidere* auctoritate caret; *mala* praefero cum Codd. meis, cum et *lippus oculis inunctis* (cfr. Epp. 1, 1, 29.) per se sufficiat, nec magno opere placeat eandem formulam paucis versibus quater repeti, *male lippus, (male laxus,) male parvus, sultum male talis*. — *aquila*] Π. ρ, 674: *αἰετός, ὃν ῥά τέ φασιν ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑπορανίων πετεηνῶν*. — *serpens Epidaurius*] Pausan. 2, 28: *Αράκοντες - - καὶ ἕτερον γένος ἐς τὸ ξανθότερον ῥέπον τῆς γῆρας ἱεροὶ μὲν τοῦ Ἀσκληπιοῦ νομίζονται καὶ εἰσὶν ἀνθρώποις ἡμεροί, τρέφει δὲ μόνη σφῆς ἢ τῶν Ἐπιδαυρίων γῆ*. Ovid. Metam. 15, 670: *In serpente deus (Aesculapius) - - oculos circumtulit igne micantes*. Ad sententiam cfr. Menand. p. 302. Mein.: *Τί τᾷλλότιμον, ἀνθρώπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον πα-*

ραβλέπεις; — *contra*] „e contrario, vicissim.“

29. 30. *Iracundior* cet.] Etsi univ-
erse et generatim de iis vitiis lo-
qui videtur, quae in quocunque
homine alios offendere possint, sed
eiusdem virtutibus ex hominum
honestorum et a malignitate alie-
norum indicio compensari debeant,
tamen, ut fit, velut lineamenta
quaedam suorum morum immi-
scuisse videtur, secum reputans,
propter quae ipsum interdum
μυκτηριστὰ reprehenderint. Ita se
irritabilem esse fatetur Sat. 2, 3,
323. Epp. 1, 20, 25: *Irasci celerem,
tamen ut placabilis essem*; de ru-
stica sua tonsura et cetero cultu
neglecto Epp. 1, 1, 94.; rursus de
ingenio, quo negligentia ista com-
pensetur, Od. 2, 18, 9. Od. 3, 30.
ac saepius. — *acutis Naribus ho-
rum hominum*] nunc viventium,
qui levissima quaeque vitia in aliis
facillime odorantur, derident, vi-
tuperant; talibus igitur homo
simplex ac negligentior parum
convenit et persaepe reprehensio-
nis ansam praebet. Sic enim *mi-
nus aptus* explicandum videtur ad
analogiam loci Tulliani Brut. 62,
223: *aptior etiam Palicanus auri-
bus imperitorum*, id est, magis
hic placebat.“

31-37. *Rusticius*] iunge cum v.
tonso dumtaxat. — *defluit*] „parum
apte composita est.“ — *male laxus*
- - *haeret*] Schol. Cruq. haec ad-

Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
 Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
 Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim 35
 Natura aut etiam consuetudo mala; namque
 Neglectis urenda filix innascitur agris.
 Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
 Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec
 Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae. 40
 Vellem in amicitia sic erraremus et isti
 Errori nomen virtus posuisset honestum.
 At pater ut gnati, sic nos debemus, amici

notavit: „*male laxus*, multum laxus; -- sed melius dicemus *male haeret*, id est, indecenter vel non haeret.“ Atque re vera adi. *laxus* vel sine addito adv. *male* significat calceum parumabilem et aptum ad pedem. Sed v. *haerere* per se significat „firmiter affixum esse,“ ut ad contrariam notionem significandam adverbio *male* carere non possit. (Od. 1, 17, 27: *haerentem coronam Crinibus*. Sat. 1, 10, 49: *Haerentem capiti -- coronam*.) Ad sententiam conf. Theophr. Char. 4: ὁ δὲ ἄγροικος τοιοῦτός τις, οἷος -- μείζω τοῦ ποδός τὰ ὑποδήματα φορεῖν, Ovid. A. A. 1, 516: *Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet. -- tibi*] „quocum nunc ipsum colloquor,“ non, „Maecenati.“ — *Inculto*] de amictu neglecto. (v. 31.) — *te ipsum*] Non tam *εὐφρονίας* causa sic scripsit pro *te ipse*, ut opinatus est Reisingius (Lat. Sprachw. p. 365.), sed *ipse* significaret a nemine alio eum concuti debere; *ipsum* contra hunc, quem alloquitur, aliis omnibus opponit, ante quos primum semet ipsum examinare debeat. — *Concute*] imagine desumpta ab eo, qui furem concutit: *rütteln*. In prosa or. frequentius *excutere* pro „diligenter explorare.“ Arrian. Epict. 3, 14, 3: *περίβλεψαι, ἐνσεισθῆναι, ἵνα γνῶς τίς εἶ.* — *urenda filix*] „quae aliter quam igne exstirpari

nequit.“ Virg. Ge. 2, 189: *Et felicem curvis invisam pascit aratris*. Illud proverbii speciem habet.

38—42. *Illuc praevertamur*] „Si volumus ex aequo bonoque de amicis iudicare, ante omnia ad illud exemplum nos convertamus, quomodo de amicarum naevis amatores, de liberorum vitiis parentes iudicare solent.“ Ad usum v. *praevertor* cfr. Plaut. Capt. 2, 3, 100: *ei rei primum praeverti volo*. Cist. 5, 1, 8: *praeverti hoc certum est rebus aliis omnibus. — decipiunt*] „fallunt, latent.“ — *Delectant*] Lucret. 4, 1151: *Multimodis igitur pravas turpeisque videmus Esse in deliciis. — polypus* Cfr. Epod. 12, 5. Eadem quantitate iam Lucil. 29, 51. in fine versus: *polypus ipsa*. „Primam syllabam Latini poetae constanter producent, Aeolicam illi formam, quae *πόλυπος* est, sequentes.“ Meineke Fragm. Com. I. p. 256. — *Hagnae*] ab *ἀγρός*, nomen haud infrequens etiam in Inscript. HAGNAE CONSERVAE. Malvas. Marm. Fels. p. 378. *Agnes, Agnetis* Prudent. Perist. 14. — *virtus*] „sensus eius, quod aequum bonumque est.“ — *posuisset*] Sic Cic. Tusc. 3, 5, 10: *qui haec rebus nomina posuerunt; sic τιθέναι ὀνόματα*.

43-48. *ut gnati*] Intell. „si quod

Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
 Appellat *paetum* pater, et *pullum*, male parvus 45
 Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
 Sisyphus; hunc *varum* distortis cruribus; illum
 Balbutit *scaurum*, pravis fultum male talis.
 Parcius hic vivit: *frugi* dicatur. Ineptus
 Et iactantior hic paulo est: *concinnus* amicis 50
 Postulat ut videatur. At est truculentior atque
 Plus aequo liber: *simplex* fortisque habeatur;
 Caldior est: *acres* inter numeretur. Opinor,
 Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.

sit vitium, non fastidit.^a — *fastidire*: *strabonem*] De vocali *e* ante litteras *st* non producta vid. ad Sat. 1, 2, 30. — „*Strabo* dicitur, qui est distortis oculis; *paetus* autem, qui est oculis leviter declinatis cuique huc atque illuc tremuli celeriter volvuntur. COMM. CRUQ. Cic. de N. D. 1, 29: *Redeo ad deos. Ecquos, si non tam strabones, at paetulos esse arbitramur?* Ovid. A. A. 2, 659: *Si paeta est* (puella), *Veneri similis* (voceatur). *Schieler*; *Blinzler*. (*Aeugler* Voss, *Glurauge* Kirchner.) — Similium autem *ὑποχορισμάτων* (Lucret. 4, 1156 sqq. Ovid. A. A. 2, 657 sqq.) veluti fundus est apud Plat. de Rep. 5. p. 474. D. — *pullum*] *Küchlein*. „Antiqui puerum, quem quis amabat, *pullum* eius dicebant.“ FESTUS. Hoc quoque nomen, sicut *Paetus*, *Varus*, *Scaurus*, erat proprium, esti rarum. *L. Iunius Pultus* Cos. fuit a. u. 504. — *abortivus*] quasi propter abortum a matre factus nanus evasisset. — *Sisyphus*] „M. Antonio triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.“ COMM. CRUQ. — *varum*] introrsum retortis pedibus, *simulant qui cornua lunae*, Martial. 2, 35. *Schrägelchen* Voss, *Grätsch-*

ler Passow, *Tekkelchen* Kirchner. — *Balbutit*] cuiusmodi pronuntiatio teneri aliquid habet in talibus *ὑποχορίσασθαι*. — *scaurum*] „*Scauri* dicuntur, qui talos habent exstantes. Alii dicunt *scauros* esse, qui habent talos inversos et tortuosos.“ SCHOL. *Klumpfüsslein*.

—49-54. *frugi*] „qui suis rationibus consulit.“ Novius Bothii p. 50: *Spero, rem faciet: frugi est homo.* — *Ineptus*] „negotiosus ardelio, qui nobis operam suam iactat.“ Cic. de Or. 2, 4, 17: *qui aut, tempus quid postulet, non videt aut plura loquitur aut se ostentat aut eorum, quibuscum est, vel dignitatis vel commodi rationem non habet aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.* — *concinnus*] „lepidus atque facetus.“ — *amicis videatur*] Cfr. v. 43. 54. 69. — Noli construere: „*concinnus* videatur, sicut postulat *concinnus* videri.“ — *est truculentior cet.*] „ferocius et insolentius se effert et, quicquid in buccam venit, paulo liberius et inconsideratius effutit.“ DOER. — *simplex*] „apertus et ab omni mendacio alienus;“ „non dissimulator aut assentator, sed qui, quod sentiat, dicat.“ COMM. CRUQ. — *Caldior-acres*] *Calidus, hitzig; acer, feurig.*

At nos virtutes ipsas invertimus atque
 Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
 Nobiscum vivit, multum demissus homo: illi
 Tardo cognomen, pingui damus. Hic fugit omnes
 Insidias nullique malo latus obdit apertum,
 Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris

55

60

56-58. *probus quis Nobiscum vivit? multum est demissus homo. illi Tardo, cognomen pinguis damus* L, *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille. Tardo cognomen pingui damus* C cum cod. Bland. vetustissimo, *probus quis Nobiscum vivit, multum demissus homo ille: Tardo ac cognomen pingui damus* Bentl. et particula *ac* in *et* mutata Haupt Obs. critt. p. 35., *Probus quis nobiscum vivit, multum demissus homo; illi Tardo cognomen pingui et damus* auctore Heindorfio Doering. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.) — 60. *versetur* Bentl. ex veterimo Blandin. (Ut nos, omnes mei et Pottierii.)

56-58. *virtutes ipsas invertimus]* Liv. 22, 12: (M. Minucius Q. Fabium) *pro cunctatore segnem; pro cauto timidum, affingens vicina virtutibus vitia, compellabat.* Vid. ad v. 61. — *Sincerum c. vas incrustare]* „Adeo perversi sumus, ut etiam purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.“ Sic explico propter Lucil. 18, 3: *nam mel* (tamquam mel; alii *vel*) *regionibus illis Incrustatu' calix crucio* (vino acidissimo) *caulique bibetur.* — *Probus quis -- damus]* Duplicem habemus horum verborum interpretationem; alii enim cum probitate etiam tarditatem virtutibus, demissionem cum pinguitudine vitii adnumerant; alii Bentleio duce probitatem et demissionem, ut sunt, pro virtutibus, tarditatem et pinguitudinem pro vitii habent. Priorem distinctionem secutus est Vossius: *Beträgt sich ehrlich Einer mit uns? O des gar schwachmüthigen! Jenem Langsamen leihn wir den Namen des Dümmlichen.* Alteram adoptavit Kirchner: *Lebt rechtlichen Wandels Einer mit uns, ein Mann voll Demuth, schlicht und bescheiden: Tropf heisst solcher uns gleich, und Dummkopf.*

— *multum]* „valde“, ut Sat. 2, 3, 147: *multum celer.* Sat. 2, 5, 92: *multum similis.* Epp. 1, 10, 3: *Mullum dissimiles.* — *demissus]* „modestus, pudens.“ Cic. de Orat. 2, 43, 182: *eaque omnia, quae proborum, demissorum, non acrim, non pertinacium, non litigiosorum, non acerborum sunt, valde benevolentiam conciliant.* pro Murena 40, 87: *sit apud vos modestiae locus, sit demissis hominibus perfugium, sit auxilium pudori.* — *Tardo-pingui]* V. *pinguis*, in quo maior reprehensio inest quam in v. *tardus*, per gradationem quandam videtur additum, ut asyndeton nihil offensionis habeat. Conf. v. 84: *Paulum deliquit amicus, quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: Odisti et fugis* cet.

59-66. *nullique malo cet.]* „nulli maligno insidiatori velut in batuendo praebet latus nudum, ubi feriatur“ („nulli dat sese irridendum idque agit, ne lingua malevola laceretur.“ COMM. CRUQ.), „propterea quod optime novit se vivere inter homines maxime invidos et semper promptos ad alios criminandos.“ Cave *malo* cum aliis ducas a v. *malum.* — *versetur]* Tertia haec persona recte causam signi-

Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano

Ac non incauto *factum astutumque* vocamus.

Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter

Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem

Aut tacitum impellat quovis sermone molestus: 65

Communi sensu plane caret, inquit. Eheu,

Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!

Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,

Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum est,

65. *impellat]* *appellet* Lt, *appellem* C, *impediat* Bentleius coni.

fiat, cur ille tantopere caveat, ne invidia et criminibus opprimatur: contra Codicis Bland. lectio *versetur* falsam infert sententiam: „cum apud nos (in hoc vitae genere) vigeant invidia atque crimina, ideo eum *factum* vocamus.“ — *pro--vocamus]* Liv. 22, 39: *sine, timidum pro cauto, tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent.* Vid. ad v. 55. — *bene]* „valde.“ Hand Turs. II. p. 3. — *factum]* „falsum.“ Plin. Epp. 8, 18, 3: *alii* (Domitium Tullum) *factum, ingratum, immemorem loquuntur.* — *Simplicior quis cet.]* „Si simplicior quis est et talis, qualem cet.“ Est autem, „qui sine magna circumspeditione et accurata consideratione sincere ac libere sensus suos aperit, quo fit, ut interdum quamvis invitus iis, quibuscolloquitur, incautus videatur molestusque sit.“ — *libenter]* ἡδέως, ἀσκέτως, animo sic ultro iubente, gerne. Explica: „quemadmodum haudquaquam poenituerit me tibi fortasse saepe iam obtulisse; nam eo ipso, etiamsi fieri potest, ut tibi molestus fuerim, pervidere poteras simplicem atque ingenuum meum animum.“ Ex hoc autem v. saepe patet verum non esse, quod quidam contendunt, „Horatium eo, quo haec scripserit, tempore, semel tantum convenisse Maecenatem et commode quidem admissum,

sed nondum receptum fuisse in eius convictum et familiaritatem.“ — *impellat]* Nihil iuvat hic comparare formulas *impellere sensus* (Lucret. 1, 304.), *impellere aures* (Virg. Ge. 4, 349. Pers. 2, 21.), sed magis huc quadrare videtur Cic. pro Planc. 7, 17: *si quando, ut sit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor, sed eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit.* Est igitur: „necopinato velut incurrere et incidere in aliquem atque ita deflectere eum a lectione aut a tacita meditatione, cui vacare volt.“ Frequentius dicitur „interpellare.“ — *quovis sermone]* „primo quoque sermone, qui importuno in buccam venit.“ — V. *molestus* iunxi cum praecedentibus: „adeoque molestus fiat.“ Alii ab hac voce directam orationem incipiunt: *sermone*: „*Molestus* (est), *communis* cet., ut haec sententia sit: „Si quis paulo simplicior est, ut, cum quid habeat, quod amici interesse putet audire, laetus accurrat cum eoque etiam minus commodo tempore illud communicet, molestum hunc dicimus vitaeque communis plane ignarum.“ — *Communi sensu]* h. l. „eius quod decet; qualis quidem sensus omnium hominum esse debet.“ Seneca de Benef. 1, 12: *Sit in beneficio sensus communis*:

Cum mea compenset vitiis bona; pluribus hisce, 70
 Si modo plura mihi bona sunt, inclinēt, amari
 Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
 Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
 Postulat, ignoscet verrucis illius; aequum est
 Peccatis veniam poscentem reddere rursus. 75
 Denique, quatenus excidi penitus vitium irac,
 Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
 Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
 Ut quaeque est, ita supplicii delicta coërcet?
 Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus 80
 Semesos pisces tepidumque ligurierit ius,
 In cruce suffigat, Labeone insanior inter

70. *Cum* BbSed: *Quum* [M. — 81. *tepidumque* BbSed, LCt et Bentleius: *trepidumque* e Codd. (p) FM. — 82. *Labiēno* malebat Bentleius.

tempus locum personas observet, quia momentis quaedam grata et ingrata sunt. A Graecis mutuati esse videntur Latini. Philodemus *περὶ ποιημάτων* p. 17, 19. Dübner: *τὴν δὲ διάνοιαν -- παρεκβεβηκυῖαν τὸν κοινὸν νοῦν.*

70-72. *Cum mea* cet.] Construe cum Porphyriōne: „*Cum vitiis (meis) mea bona compenset.*“ *Cum* igitur est praepositio, non coniunctio, ut aliis placet construentibus: *Amicus dulcis cum, ut aequum est, compenset mea bona vitiis;* qua quidem in ratione vv. *ut aequum est* suo loco collocata non sunt. De praepositione autem a suo nomine remota vid. v. 68: *vitiis nemo sine nascitur.* Sat. 1, 10, 91: *Discipularum inter iubeo plorare cathedras.* — *pluribus hisce*] non est ablativus absolutus, ut visum est Aeroni, sed dativus iungendus cum verbo *inclinēt.* — *amari si volet*] Magis concinne etiam propter versuum conformationem haec superioribus adnectuntur quam sequentibus, qua ratione etiam sententia obscuratur.

— *hac lege* cet.] „hac condicione, si aequum de me iudicium faciat, ego idem de illo faciam.“

76—83. „Quoniam quidem nos omnes, quos Stoici praeter illum suum sapientem perfectum, stultos (*ἄφρονες, ἡλίθιους, φαῦλους* Stob. Ecl. Phys. 2, 7.) vocare solent, a vitiis prorsus liberare nos non possumus, quidni veram rationem et aequitatem in diiudicandis ac puniendis aliorum erroribus delictisque sequimur?“ — *quatenus*] Vid. ad Sat. 1, 1, 64. — *suppliciiis*] „poenis, et quidem, si opus est, severioribus.“ — *tepidumque*] „atque ob id neque ab hero nec a convivis iam gustandum, sed servis relinquendum.“ — *ligurierit*] Plerique *ligurrierit*, sed ut reliqua vv. in *urio* simplici r scribendum. Ad sententiam conf. Iuven. 9, 5: *Nos colaphum incutimus lambenti crustula servo.* — *Labeone*] Cum Scholiastis, Heindorfio, Weichertō hunc pro M. Antistio Labeone, celebratissimo postea ICto, *incorrupta libertate* insigni (Tac. Ann. 3, 75.), habe-

Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
 Maius peccatum est: Paulum deliquit amicus,
 Quod nisi concedas, habere insuavis, acerbus: 85
 Odisti et fugis, ut Rusonem debitor aeris,
 Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
 Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
 Porrecto iugulo historias captivus ut audit.
 Comminxit lectum potus mensave catillum 90
 Euandri manibus tritum deiecit: ob hanc rem

85. *Quoi nisi malebat Bentleius.* — *habere insuavis: acerbus Odisti* cum Bentleio FMJ. — 86. *Drusonem* Lt. — 91. *tritum] tortum* Cod. Regius et a manu secunda Codex alter Magdalensis, Bentleio probante; *sculptum* Cod. Coll. Trin. „et aetatis et notae sequioris.“

mus. Sane statuendum est hunc Labeonem etiam tunc iuvenem necdum doctrina aliisve meritis clarum aliquando propter levius delictum servum adeo severe punisse, ut prope pro mente capto haberetur. Bentleii *Labienus* est rhetor ille, qui Augusti tempore propter dicitatem *Rabienus* vocabatur. Seneca Controv. 5. Praef. — *inter sanos]* „apud sanos, a sanis.“

83-89. „Quod si insane tractare possumus vel servos, in quos, cum nostri sint, quidlibet prope licet, quanto maior est insania, si propter res nullius momenti capitali odio persequimur amicos!“ — *hoc]* „quod statim dicam.“ Est nominativus, non ablativus. — Seqq. sic ordinanda, ut vv. *Paulum deliquit amicus* pro protasi habeantur: „ubi p. d. a.“, vv. *Quod - - acerbus* (quod nisi condones et ignoscas, merito te omnes nominabunt intractabilem et morosum) pro parenthesis, *Odisti* cet. pro apodoti. — *insuavis, acerbus]* De asyndeto conf. v. 58. — *Rusonem]* „Octavius Ruso acerbus fenerator fuisse traditur; idem scriptor historiarum.“ PORPHYR. Is igitur invitabat debitores ad audiendas suas historias: qui cum solvendo non es-

sent, quasi coacti erant tristi recitationi adesse, ne illum offenderent. — *Kalendae]* Cfr. Epod. 2, 69 sq. — *Mercedem aut nummos]* „usuras aut sortem.“ — *unde unde]* pro „undecunque“ meliore aetate apud poetas dumtaxat reperitur, *ubi ubi* etiam apud Ciceronem. — *Porrecto iugulo]* quasi captivi, quibus caput truncaturus est victor. — *historias]* Hoc significat, Rusonem pessimum scriptorem historicum suae aetatis fuisse. (Qui *historias* explicarunt vel „fabellas“ vel „convicia“, non meminerant lepidae narratiunculae apud Senecam Ep. 95: *Recitator Historiam ingentem attulit, minutissime scriptam, artisime plicatam, et magna parte perlecta* „Desinam“, inquit, „si voltis.“ *Acclamatur: „Recita, recita“ ab his, qui illum obmutescere illico cupiunt.*) — *audis]* Hunc recitandi morem induxerat Asinius Pollio. *Recitatore acerbum* Horatius describit A. P. 474 sqq.

90-95. *catillum]* Varro L. L. 5, 120: *Vasa in mensa escaria: ubi pullem aut iurulentum quid ponebant, a capiendo catinum nominarunt, nisi quod Siculi dicunt xátrov, ubi assa ponebant.* — *Euandri]* „quo cum quotidie usus sit iam

Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
 Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
 Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
 Prodiderit commissa fide sponsumve negarit? 95
 Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
 Cum ventum ad verum est; sensus moresque repugnant
 Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.

priscus ille rex Euander, stupendae antiquitatis et propterea maximi pretii tibi videtur.“ Ipsa tam festiva hyperbolâ ridet absurdum antiquitatis studium prorsus ut Sat. 2, 3, 20: *Olim nam quaerere amabam, Quo vaser ille pedes lavisset Sisyphus aere.* et Martialis 8, 6, 7: *Hoc cratero ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugna debile cernis opus. Hi duo longaevo censentur Nestore fundi: Pollice de Pyllo trita columba nitet.* Iocum haud agnoscen-tes Scholiastae: „Qui de personis Horatianis scripserunt aiunt Euandrum hunc caelatorem et platen statuarum, quem M. Antonium ab Athenis Alexandriam transtulisse, inde inter captivos Romam perductum multa opera mirabilia fecisse.“ Recentiores, qui hanc explicationem praefereunt, arbitrantur esse eundem, de quo Plinius H. N. 36, 5, 32: *Timothei manu Diana Romae est in Palatio, Apollinis delubro, cui signo caput reposuit Avianus Euander.* Sed recte Spohn: „Qui Euandrum statuarium intelligunt, non recordantur eum a. u. c. 725. demum Alexandria Romam deductum esse. Sic concidit etiam interpretatio v. *tritum* „tornatum, caelatum, sculptum“, de qua signif. cfr. Wagner ad Virg. Ge. 2, 444: *Hinc radios trivere rotis.* Optimus interpres est Martialis l. 1: *Pollice de Pyllo trita columba nitet.* — *ante*] adverbialiter, ut Tibull. 1, 1, 13: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur*

ante deo. Id. 2, 5, 98: *coronatus stabit et ante calix.* — *mea in parte,* „in parte ad me conversa, ex qua me altilem illam tollere par erat.“ Philo de profugis p. 237. Pf.: *Ὁ πρὸ τοῦ στόματος τὰς ἀπλήστους διοίξας ἐπιθυμίας ἀκόσμως ἐμφορήσεται καὶ τὰ τοῦ πλησίον ἐπισπάσεται κτλ.* — *fide*] antiquior forma dativi pro *fidei*. Vid. ad Od. 3, 7, 4.

96-98. *Quis paria cet.*] Stoicos irridet ideo, quia haec eorum doctrina omnia peccata esse paria (accuratius quidem apud Stob. Ecl. Ph. 2, 7. p. 218: *ἴσα πάντα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ' ὁμοιοδιάφορα γὰρ κατὰ ποιότητα γίνεσθαι.*) eorum sectatores severiores in diiudicandis aliorum delictis reddere solebat. — *fere*] ut *ὡς ἔπος εἰπεῖν, σχεδόν, σχεδόν τι, im Ganzen genommen, in der Regel.* Ad sententiam conf. Cic. de Finn. 4, 19, 55: *recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria (esse); quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probantur; sensus enim cuiusque et natura rerum atque ipsa veritas clamabat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zenon aequaret, nihil interesset.* — *laborant*] „ἀποροῦσι, non sine quadam molestia sentiunt, quam contraria sit ipsorum sententia vero.“ — *verum*] *τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, die Wirklichkeit.* — *sensus*] „communis hominum.“ — *iusti prope mater*] „quae quasi mater, id est, fons atque origo iusti recte dici potest.“ Diogenes

Cum prorepserunt primis animalia terris,
 Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter 100
 Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
 Pugnant armis, quae post fabricaverat usus,
 Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
 Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
 Oppida coeperunt munire et ponere leges, 105
 Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.

Laërt. 10, 150. ex Epicuri Κυρίαως δόξαις haec affert: Τὸ τῆς φύσεως δίκαιον ἐστὶ σύμβολον τοῦ συμφέροντος, εἰς τὸ μὴ βλάπτειν ἀλλήλους μηδὲ βλάπτεσθαι. --- Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἦ ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς καθ' ὀφηλικούς δὴ ποτε εἶδει τόπους συνθήκην τινὰ ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἢ βλάπτεσθαι. De adverbio *prope* conf. Epp. 1, 6, 1. — *mater*] Rutil. Lupus 2, 6: *Crudelitatis mater est avaritia et pater furor.*

99-106. *Cum prorepserunt cet.*] Loci similes de primo hominum statu sunt Critiae Bach. p. 56., Moschionis apud Stob. E. Ph. I. p. 240. H. Lucret. 5, 788 sqq. Vitruv. 2, 1. Critias: Ἦν χρόνος, ὅτ' ἦν ἀτακτος ἀνθρώπων βίος καὶ φηριώδης, ἰσχύος δ' ὑπηρετίας, Ὅτ' οὐδὲν ἀθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν, οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγένετο. Κάκειτα μοι δοκοῦσιν ἀνθρώποι νόμους Θεόσθα κόλαστιάς ἀνομίης, ἢ ἢ δίκη Κρατῆ τύραννος, τὴν θ' ὕβριν δούλην ἐχῆ. Ἐζημιούτο δ' εἴ τις ἐξαμαρτάνοι κτλ. Cfr. etiam Luciani Amores 33. — *primis-terris*] „nova tellure“ Lucret. l. l. Iuven. 6, 11: *aliter tunc orbe novo caeloque recenti vivebant homines.* — *animalia*] de hominibus imprimis loquitur. — *Mutum*] „sine lingua articulatim distincta et ad res notandas apta.“ Sic *mutae bestiae* Cic. de Finibus 1, 21, 71. — *pecus*] „brutorum instar ratione carentes.“ — *glandem*] Virg.

Ge. 1, 8: *vestro (Liberi et Cereris) si munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista.* Vitruv. l. l.: *Homines veteri more ut ferae in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur ciboque agresti vescendo vitam exigebant. — fabricaverat*] Hac forma utitur Augustus, tum fere poetae, passiva *fabricari* imprimis Quintilianus. — *usus*] „indigentia.“ SCHOL. — *verba--Nominaque*] Inverso ordine Graeci ὀνόματα καὶ ῥήματα, omnes orationis partes his complexi. — *voces*] *Naturalte*, sonos illos homini naturales nondum certam aliquam notionem exprimentes, quibus tamen ante linguam, quae proprie dicitur, inventam ad animi perturbationes atque affectus (*sensus*) qualicunq; modo significandos utebantur; postea inconditos primum hos sonos articulatim distincteque compositos verbis notabant, id est, certis verbis certam significationem attribuerunt, qua in sermone quotidiano sibi constanter et convenienter uterentur. *Voces sensusque* est igitur βραχυλογία pro: „voces singulis sensibus respondententes“, id est „voces singulos hominum sensus indicantes potius quam clare etiam tunc enuntiantes.“ Vitruv. 2, 1: *In (primo) hominum congressu cum profundeabantur aliter e spiritu voces, quotidiana consuetudine vocabula, ut obtigerant, constituerunt; deinde significando res saepius in usu, ex eventu fari fortuito coeperunt et*

Nam fuit ante Helenam cunnus taeterrima belli
 Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
 Quos venerem incertam rapientes more ferarum
 Viribus editior caedebat, ut in grege taurus. 110
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
 Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
 Nec natura potest iusto discernere iniquum,
 Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;
 Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet idemque, 115
 Qui teneros caules alieni fregerit horti,
 Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit
 Regula, peccatis quae poenas irroget aequas,

ita sermones inter se procreaverunt.

107-110. *Nam fuit* cet.] „Raptus mulieris fuit belli causa foedissima atque indigna vel ante tempora Troiana.“ Od. 4, 9, 13: *Non sola comptos arsit adulteri crines* — *Helene Lacaena*. — *cunnus*] plebeium et mimicum vocabulum pro „muliere.“ — *ignotis*] quia nullus poeta eorum fortia facta celebravit. — *v. incertam rapientes*] „venere sine connubio stabili libidinose utentes.“ — *editior*] „eminentior.“ Videtur dictum sine exemplo pro „superiore.“

111-119. *Iura inventa metu* cet.] Contra Stoici τὸ δίκαιόν φασί φύσει εἶναι καὶ μὴ θεσει. Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 184. H. Ex doctrina vero Sophistarum Epicurique nihil iustum aut iniustum est natura, sed legibus ac moribus; contra naturale est discrimen inter bona et mala, et suoque instinctu homo ducitur ad illa appetenda, haec fugienda. — *Tempora* cet.] „Si historiae ope a praesenti tempore velis redire ad primam iuris originem eamque explicare.“ — *Nec natura* cet.] „Non ita per naturam, quid iustum sit aut iniustum, intelligere possumus, quomodo intelligitur, quid utile aut inutile sit

aut quantum malum distet a bono.“ ACR. — *Dividit ut bona diversis*] „quemadmodum bona discriminat a malis, utilia a noxiis.“ — *Nec vincet ratio hoc*] οὐδὲ αἰρήσει ὁ λόγος. „Nunquam Stoicorum ratio hoc evincet, firmiter nobis persuadebit, verum esse istud praeceptum.“ Sic in prosa or. *vincere causam, litem*. — *tantundem ut peccet* cet.] Hic quoque Epicuri sequitur doctrinam ἀμαρτήματα ἀνίστα εἶναι, Diog. Laërt. 10, 120. Comparant Plut. Sol. 17. de legibus Draconis: μία ὀλίγον δεῖν ἅπασιν ὄριστο τοῖς ἀμαρτάνουσι ζημία θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἀλόντας ἀποδνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπόραν ὁμοίως χολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνους. — *caules*] brassicam. „Frangere flores non memini legisse.“ BENTL. Recte tamen dicitur de *caulibus*, ut de calamis et cannis. — *sacra - legerit*] dictum ut *sacrilegus*. Lucilius 28, 5: *Omnia viscatis manibus leget*. — *scutica* a σκυτός, corium, et *ferula*, quibus puniebantur pueri (vid. ad Epp. 2, 1, 70.), a Martiale 10, 62, 10. dicuntur *sceptra paedagogorum*. Etiam servi *scutica, habena, loris* propter leviora delicta, ob graviora *flagello* cum aculeis fer-

Ne scutica dignum horribili sectere flagello.

Nam, ut ferula caedas meritum maiora subire 120

Verbera, non veréor, cum dicas esse pares res

Furta latrociniis et magnis parva mineris

Falce recisurum simili te, si tibi regnum

Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,

Et sutor bonus et solus formosus et est rex, 125

Cur optas quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,

Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

Nec soleas fecit, sutor tamen est sapiens. Qui?

128. Quo bSep et Pottierii plerique, item Aldus, Lct. (Qui unus Codex Bland.)

reis caedebantur. — *sectere*] *Sectari* h. l. „insequi, urgere“, *διδάσκειν*.

120-125. *Nam, ut-caedas* -- non vereor] *Σολοικοφανής* hoc (quod manifesto significat: „Certus sum, te pro tua severitate nequaquam caesurum ferula dumtaxat eum, qui graviore poena dignus sit; immo eum hac ipsa semper afficies, flagello strenue usurus.“) optime, ni fallor, explanari potest ex vv. D. Bruti ad Cic. Epp. ad Fam. 11, 10: *haec quemadmodum explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediuntur, timeo*. Ut enim hic primum scribere volebat: *quemadmodum explicari possint, non video*, interpositis autem aliis scripsit *timeo*, ita Horatius pro his: „*ut ferula caedas, id vero neutiquam veri simile est*“, vel: „*ut caedas, id ne facias, non vereor*“, vel: „*non vereor fore, ut caedas*“, vel, quod omnium simplicissimum est, cum Reisigio Lat. Sprachw. p. 569: *illud, ut caedas, non vereor* (varie enim Horatii sententia exprimi potest) paulo licentius scripsit: „*ut caedas, non vereor*.“ (Conf. Liv. 28, 22: *nihil minus quam* (illud) *ut egredi moenibus auderent timeri poterat*.) Cum autem praecedant vv. *ut caedas*, longe minus in iis lector offendit,

quam si ita subsequerentur: *vereor, ut* (pro *ne*) *caedas*. — *magnis*] iunge cum v. *simili*: „et parva mineris simili te falce recisurum (exterminaturum) atque magna.“ — *Falce recisurum*] ut dumetum, non ut segetem. Cic. Tusc. 5, 23, 65: *Inmissi cum falcibus multi purgarunt et aperuerunt locum* (dumis obsitum). — *regnum*] Arripit hoc voc., ut derideat Stoicos, quemadmodum fecit v. 133. et Epp. 1, 1, 106 sq. Cic. Acad. 2, 44, 136: *Illi* (Xenocrates et Aristoteles) *unquam dicerent* (ut vos) *sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?* — *Si dives* cet.] „Quid opus est illa conditione, *si tibi regnum* cet., cum ex ista tua doctrina, *μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα καὶ βασιλικόν, τῶν δὲ φαύλων μηδένα* (Stob. Ecl. Phys. 2, 7. p. 222.), hoc ipsum regnum iamiam habeas?“ Lucilius apud Porphyriionem ad h. l. (Gerl. p. 85.): *In mundo sapiens haec omnia habebit: Formosus, dives, liber, rex solu' vocetur*.

126-129. *pater*] Etsi Stoa proprie a Zenone condita erat, tamen dicebant: *εἰ μὴ ἦν Χρῆσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στόα*. Diog. Laërt. 7, 183. — *crepidas*] Graecorum. Persius 1,

Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
 Optimus est modulator; ut Alfenius vafer, omni 130
 Abiecto instrumento artis clausaque taberna,
 Sutor erat, sapiens operis sic optimus omnis
 Est opifex solus, sic rex. Vellunt tibi barbam
 Lascivi pueri; quos tu nisi fuste coërces,
 Urgeris turba circum te stante miserque 135
 Rumperis et latras, magnorum maxime regum.
 Ne longum faciam: dum tu quadrante lavatum

130. *Alfenius* Orellius: *Alfenus* Libri et Edd. praeter C, qui *Alfnius*. — 132. *Sutor* nostri et Pottierii omnes, item LCtJ: *Tonsor* e Codice Blandin. antiquissimo (erasis characteribus) Bentleius et FM.

127. — *Hermogenes*] Tigellius Hermogenes tunc vivens, diversus utique a Tigellio Sardo. — *cantor*] Per attractionem ex usu Horatiano in particula *atque* cum hoc quoque vocab. iunge v. *optimus*. Reisig. Lat. Sprachw. p. 418.

130-132. *Alfenius*] „Urbane satis Alfenum Varum Cremonensem deridet, qui abiecta sutrina, quam in municipio suo exerceerat, Romam venit magistroque usus Ser. Sulpicio Rufo iurisconsulto ad tantam pervenit scientiam, ut consulatum gereret et publico funere efferretur.“ ACRON. Vera autem scriptura est *Alfenius*, ita tamen, ut, quasi esset *Alfenus*, h. l. trisyllabum maneat, uti Sat. 2, 8, 1. *Nasidieni* quadrisyll. Certe *P. ALFENIUS* cos. suff. a. u. c. 755. est in Inscript. — *vafer*] aptum ICTi ἐπίθετον, ut Sat. 2, 2, 131. *vasfriuris*] — *instrumento artis*] „scalpris et formis.“ Sat. 2, 3, 106. — *Sutor erat*] *Sutorium* (ut *ensorium* cet.) talem hominem vocat Cic. ad Att. 6, 1, 15. Lectio *Tonsor* unius Codicis Bland., sed correcti (nam hoc potius significare videntur Cruquii verba *erasis characteribus* quam, quod Bentleius opinabatur, „a prima manu“), cupi-

dus arrepta est a Bentleio contendente multo concinnius esse, si oratio per varia discurrat opificia; quod contra esse demonstravit Weichert Lectt. Venus. II. p. 29. — *sapiens* cet.] Conf. Epp. 1, 1, 106: *sapiens uno minor est Iove, dives, Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum*.

133—136. *Vellunt*] Sic Dio Chr. Or. 72. p. 382. R.: ἐπειδὴν δέ τινα ἰδῶσιν ἀχίτονα ἐν ἱματίῳ κομῶντα τὴν κεφαλὴν καὶ τὰ γένηα, — ἐφρίστανται καὶ ἐρεθίζουσι καὶ ἤτοι κατεγέλασαν ἢ ἐλοιδορήσαν ἢ ἐνίοτε ἔλκουσιν ἐπιλαβόμενοι. — *barbam*] cum abolla insigne huiusmodi Stoicorum semicynicorum. — *Lascivi*] „quorum petulantiam provocat ridicula tua declamatio et gesticulatio.“ — *fuste*] quem semper manibus gerebant. „Hinc Stoici et Cynici *bactroperitae* dici soliti, quia praeter baculum et peram nihil haberent.“ Hieronym. in Matth. 11, 10. — *Rumperis*] clamitans. Cic. ad Fam. 7, 1, 4: *dirupi me paene in iudicio Galli*.

137-142. „Dum tu, Stoice, propter ipsam morositatem in iudicando ab omnibus praeter unum illum Crispinum, hominem perridiculum, derelictus manes, ego na-

Rex ibis neque te quisquam stipator ineptum
 Praeter Crispinum sectabitur, et mihi dulces
 Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici, 140
 Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
 Privatusque magis vivam te rege beatus.

SATIRA IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae

139. *at mihi* C3dd. Feae, probante Madvigio ad Cic. de Finn.
 p. 730. — 140. *peccavero* LCl.

turae humanae morem gerens fruor sorte longe feliciore; etenim complures amicos habeo in me aequae indulgentes et comes atque ego in illos sum.“ (V. *neque te cet.* iungo cum protasi *dum cet.*; in apodosi autem sibi respondent *et - que - que*. Alii protasin claudunt verbo *ibis*, ut sibi respondeant *neque - et cet.*) — *quadrante lavatum*] In balneis publicis homines tenuiores *quadrantem* pendebant balneatori. Similiter Inven. 6, 447: *quadrante lavari*. — *stipator*] „velut satelles et assecla.“ — *ineptum*] Wieland comparat francogallicum *vieux radoteur*. — *Crispinum*] Cfr. Sat. 1, 1, 120. — *peccaro*] Lectionem *peccavero* primus reiecit Bentleius; „neque enim“, inquit, „o finale in verbis temere invenies correptum apud eius aevi scriptores; et adhuc durius est, ubi sequens vocabulum a duabus mutis consonantibus inchoatur.“ Correptionis exempla haec attulit C. Passow: Sat. 1, 4, 104: *Dixero quid, si forte cet.* Sat. 1, 6, 119: *Deinde eo dormitum*. Sat. 1, 9, 2: *Nescio quid meditans*. v. 17: *quendam volo visere*. — *stultus*] non „imprudens“, sed „non sapiens, non Stoicus.“

IV. Octoginta circiter ante Horatium annis Lucilius veteri illi Ennii satirae formam prorsus no-

vam dederat, cum suae aetatis vitam moresque salse describeret. Neque ullum impedimentum diviti venae et salibus eius offecit, florente populari rei publicae statu et summa loquendi scribendique libertate concessa. Etsi igitur antiquae comoediae Atticae auctores aemulatus nemini ne principibus quidem in civitate viris parcebat, tamen neque apud cives suos invidiam sibi conflavit, nec nobilium amicorum gratiam perdidit. (Cfr. Sat. 2, 1, 62.) Post Lucilium nemo in hoc genere cum laude elaboravit, frustra id experto P. Terentio Varrone Atacino (Sat. 1, 10, 46.), donec Horatius exsisteret novus satiricae poësis auctor, sed tempore a Luciliana aetate multum diverso. Sublata enim erat una cum veteri re publica felicissima illa dicendi, iocandi, deridendi libertas; simul morum perditorum pestis et omnis generis vitia, iam prius illata per bella civilia, ita tunc omnem civitatem inquinaverant, ut perquam pauci reperirentur ab hac seculi labe immunes quique hanc satirarum candidam libertatem non reformidarent. Neque minus iam tota poësis Latinae ratio erat immutata, utpote in qua patrius color et vernacula antiquitatis Romanae indoles ita

Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est,
 Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,
 Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
 Famosus, multa cum libertate notabant. 5
 Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus

SAT. IV. 3. ac] aut LCtF cum tribus Pottierii.

evanisset, ut omnis laus ex artificiosa Graecorum imitatione peteretur. Non igitur mirum nobis videri potest ab aliis ea aetate nativam Horatianae satirae simplicitatem et gratam sermonis negligentiam praec illa magis artificiosa carminum pangendorum ratione fastiditam esse, ab aliis poetam ut acerbum, lividum, malitiosum esse vituperatum. Iam contra hos sinistros rumores et prava iudicia ut se defenderet, hanc satiram conscripsit.

1-5. *Eupolis* cet.] Quintil. 10, 1, 65: *Antiqua comoedia -- facundissimae libertatis, -- insectandis vitiis praecipua. -- Plures eius auctores: Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.* Quanti Horatius fecerit Eupolin, colliges ex Sat. 2, 3, 12., ubi iungitur cum Platone, Menandro, Archilocho. — *prisca*] Critici Alexandrini, ut notum est, distinxerant comoediam antiquam (*ἀρχαίαν*), quae desiit in Aristophane, mediam, novam, cuius praecipui auctores Menander, Diphilus, Philemo, Alexis cet. — *Atque alii*] veluti Pherecrates, Plato, fortasse etiam Epicharmus, itidem in canonem criticum recepti ab Alexandrinis. — *quorum c. p. virorum est*] Sat. 1, 10, 16: *Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est. -- describi*] V. *describere* pr. significat „accurate alicuius formam aut mores exprimere.“ (Plaut. Asin. 2, 3, 22: *Non potuit pictor rectius describere eius formam*), unde *descriptio, χαρρακτήρ*, sensu rhetorico, Cic. Top. 22, 83.

Rutil. Lup. 2, 7: *CHARACTERISMOS. Quemadmodum pictor coloribus figuras describit, sic orator hoc schemate aut vitia aut virtutes eorum, de quibus loquitur, deformat.* Conf. Epp. 2, 1, 152: *lex-lata, malo quae nollet carmine quemquam Describi. — malus*] Aristoph. Plut. 30: *ἱεροσόυλοί, ῥήτορες καὶ συκοφάνται καὶ ποιηροί.* Cic. Phil. 14, 3, 7: *Testamenta, credo, subiiciunt aut eiciunt vicinos aut adolecentulos circumscribunt; his enim vitiis affectos et talibus malos et audaces appellare consuetudo solet.* Est igitur homo fraudulentus (*ein Schelm, Schurke*) ac (et propterea quidem), si occasio oblata sit, *fur*. — *alioqui Famosus*] veluti falsarius, *ῥίψασσις*, vafer sophista, malus poeta, homo turbidus ac factiosus, ut Cleon et Hyperbolus.

6-13. *Hinc* cet.] Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. 1, 41: *Ῥίνθων ἐξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῶδιαν ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος ἠρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμώδησε. Μεθ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτόν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικούς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος χαρακτήρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Ῥίνθωνος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευθέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράττησαν κωμῶδιαν.* Libertatem imprimis auctorum priscae comoediae aemulatus est Lucilius. Trebonius apud Ciceron. ad Fam. 12, 16, 3: *Qui magis hoc Lucilio licuerit assumere libertatis quam nobis? cum, etiamsi*

Mutatis tantum pedibus numerisque, facetus,
 Emunctae naris, durus componere versus.
 Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,
 Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno. 10
 Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
 Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
 Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,

odio pari fuerit in eos, quos laesit, tamen certe non magis (quam ego) dignos habuerit, in quos tanta libertate verborum incurreret. — *pendet*] quatenus genere ceteroqui diverso imitatus est comoediam antiquam in eo certe, quod homines etiam tunc viventes et honoribus usos nominatim descripsit atque ridendos proposuit. — *numerisque*] ῥυθμοῖς. Praeter hexametrum tamen etiam usus est interdum versibus iambicis et trochaicis. — *facetus*] *Perurbanum* vocat Cicero et *vernaculam festivitatem* ei tribuit ad Fam. 9, 15, 2. — *Emunctae naris*] „qui facile odoraretur et acute animadverteret aequalium suorum vitia.“ Oponitur homo *naris obesae*. Epod. 12, 3. — *durus componere versus*] Sat. 1, 10, 1: *Nempe incompósito dixi pede currere versus Lucili*. v. 56.: *Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes Quaerere, num illius, num rerum dura negarit Versiculos natura magis factos et euntes mollius cet.* Adi. *durus* refertur ad numeros impolitos et scabros versus, ut sunt certe hi: *Fama tuam pugnam claram allatam dicasset.* — *Tum laterali dolor certissimu' nuntiu' mortis.* — *Nos esse arquatos? Surgamus, eamus, agamus.* — *Ut magnum*] „quasi vero haec nimia facilitas laude digna esset.“ — *dictabat*] puero a manu, ut solebant antiqui. — *stans pede in uno*] „maxima cum facilitate et tamquam ludibundus;“ imago sumpta vel a pueris sic

inter se ludentibus vel a circulatoribus, qui popello monstrant, quamdiu sic se sustinere possint. — *Cum flueret lutulentus cet.*] „Propterea quod multa diceret negligenter atque inordinate, pro lubitu Graecis etiam verbis et nimis plebeis usus, adeo ut ipse doctissimos inter aequales iudices habere nollet (Plin. H. N. Praef. §. 7), erant sane haud pauca, quae ipsius causa deleta velles, ipse autem lima usus non est.“ Sic explicandus item locus Sat. 1, 10, 50. et Quintil. 10, 1, 94: *Ego ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat.* Cfr. ad vv. *fluere lutulentum* Sat. 1, 7, 28. Eadem significatione, qua h. l. *tollere*, Sat. 1, 10, 69. dicitur *recidere*. De toto loco v. Wolfii Anal. I. p. 185., post cuius disputationem vix iam quisquam contrarias Scholiastarum, Turnebi et Heindorfii rationes probabit, *tollere* esse „conservare“, vel „excerpere velut in χρηστομαθειαν“, ut dicitur fecisse Iulius Florus Horatii, vel denique „extollere laudibus.“ Ceterum eadem imagine usus iam erat Callimachus de inimico Apollonio Rhodio Hymn. in Apoll. 108: Ἀσσυρίων ποταμοῖο μέγας ῥόος ἀλλὰ τὰ πολλὰ Λύματα γῆς καὶ πολλὸν ἐφ' ὕδατι συρφετὸν ἔλκει. — *piger-ferre*] Nota constructio Graeca, *νοθρός φέρειν*. Od. 4, 14, 22: *impiger vexare.* — *laborem*] et meditationis et limae.

Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
 Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora, 15
 Custodes; videamus uter plus scribere possit.
 Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
 Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
 At tu conclusas hircinis follibus auras,
 Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis, 20
 Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro

14. *minimo*] *mimo* (quod coniecerat N. Heinsius) superscr. *ni S*, *nummo* Bentleius coni. — 15. *Accipe iam S,t* et „cum membranis non paucis“ Bentleius, item Pottierii duo. — 18. *loquentem* Lamb. coni. eoque auctore Bentleius. — 20. *emolliat* Bentleius coniectura.

14-20. *Crispinus*] Vid. Sat. 1, 1, 120. — *minimo*] pretio, *um eine Kleinigkeit*. „*Minimo provocare* dicuntur ii, qui in restipulatione plus ipsi promittunt, quam exigunt ab adversario.“ SCHOL. Crispinus igitur victoriae certus, si sponsione vincatur, longe plus nummorum se Horatio daturum promittit, quam ab ipso exacturus sit, si inferior evadat. Asse, inquit, vel quinario vel denario tunc contentus ero.“ Ceterum Bentleii coni. *nummo* speciosam esse nunquam equidem negabo, cum referat sermonem formularum *nummo addicere* (Sat. 2, 5, 109.) cet. — *Accipiam*] Cum constituendus sit futuri certaminis et locus et hora, longe convenientius est, ut dicat: „ego vicissim accipiam pugillares“, quam ut impatienter, quasi nunc ipsum fieri deberet, repetat *Accipe iam*; et obstat tam calidae repetitioni urbanum illud *si vis*. — *Custodes*] „ne afferantur alieni versus.“ — *perpauca loquentis*] „taciturni, non garruli.“ SCHOL. Animus autem auctor est sermonis vel parci vel copiosi. C. Passow contulit Aristoph. Acharn. 485: *ἀγε νῦν, ὦ τάλανα καρδιά, Ἀπελθ' ἐκέϊσε, κἀτα τὴν κερφαλὴν ἐκεῖ Παράσχεξ, εἰποῦσ' ἄτι' αὖν αὐτῇ σοὶ δοκῆ*. — *conclusas*

cet.] Verbosum ac turgidum genus scribendi significat, ipso versus sono follis sibilum crepitumque imitatus. — *follibus*] Iuven. 7, 111: *Tunc immensa cavi spirant mendacia folles*.

21-24. *Beatus*] „stulte sibi ipse placens atque immortalitatem animo quasi praecipiens.“ — *Fannius*] Horatii obtrectator („poëta loquacissimus et ineptissimus.“ COMM. CRUQ.), notus praeterea ut *παράδοιτος* Tigellii Hermogenis ex Sat. 1, 10, 80. post hanc scripta. Volgo explicant, Fannius mira vanitate inflatum libros suos et imaginem ultro detulisse in bibliothecam ab Asinio Pollione, ut ait Plinius H. N. 7, 30., *publicatam* a. u. e. 716., in qua tunc, cum conderetur, *M. Terentii Varronis unius videntis posita imago erat*. Fieri utique illud potuit, si satira haec scripta est a. u. e. 722. vel duobus tribusve ante annis. Sed cum per totum locum ne ullum quidem verbum sit, quod ad bibliothecam publicam referri possit, Lambino duce Franke alteram hanc proposuit, sane probabiliorem, interpretationem: „Si spreveris, quae Scholiastae narrant, et ipsis Horatii verbis institeris, necesse est confiteare dixisse poëtam, ab iis, qui inepta Fannii poëmata plurimi facerent et admirarentur,

Delatis capsis et imagine; cum mea nemo
 Scripta legat volgo recitare timentis ob hanc rem,
 Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
 Culpari dignos. Quemvis media erue turba: 25
 Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.
 Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
 Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
 Hic mutat merces surgente a sole ad eum, quo

25. *erue*] *cripe c*, *elige* bSp, octo Pottierii et Bentleius, *arripe* eiusdem suspicio. — 26. *ob avaritiam* bScp, LCtJ: *ab avaritia* cum Jano Douza patre Bentleius, item FM. — *miser* quinque Pottierii, qui recepit.

ei loculamenta“ (scrinia) „pretiosa et imaginem dono data et delata esse. Inde Horatius, ut qui sua scripta ne lecta quidem nedum laudata nosset, Fannium salse praedicavit *beatum*.“ — *mea -- timentis*] Eadem constructio satis frequens et apud Graecos et apud Latinos. [Plat.] *Epinomis* p. 989. E.: *κατὰ δύνανται τὴν ἐμὴν τοῦ λέγοντος*. Ovid. *Her.* 5, 43: *nostros vidisti flentis ocellos*. — *recitare*] V. *timere* cum infinitivo, ut *Epp.* 1, 19, 27., ante Plinium maiorem dumtaxat apud poëtas reperiri videtur. — *utpote plures C. dignos*] per attractionem ad proxime praecedentia pro: „quippe cum plures culpari digni sint.“

25. 26. *erue*] Sic Vatinius apud Cic. ad *Fam.* 5, 9, 2: *profecto tibi illum* (fugitivum) *reperiam, nisi si in Dalmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam*. Turba obruit singulos; ex hac igitur *erue, greife heraus*, quemvis. Corrupta autem est haec lectio partim in *eripe*, quod esset „distinguere a turba et supra vulgus tollere;“ partim in *elige*, quod v. contradicit casui, qui hic dominari debet, ubi *quemvis, τὸν τυχόντα*, ex spissa hominum turba erui iubet. *Arripe* Bentleii per se rectum est (Cic. de *Or.* 1, 34, 159: *quemcun-*

que patrem familias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis percontantibus respondisset.); aegre tamen, ut in pravo gloss. *elige*, desideramus praepos. *ex* vel *de*. — *ob avaritiam*] Haec vera est lectio, cui plerique substituerunt Douzae coniect. *ab avaritia*. Sed saepe variata constructione duas notionum relationes simul praebere solent antiqui. Sic Salust. *Iug.* 22: *ob eadem artis a Micipsa, non penuria liberorum, in regnum adoptatum esse*. Liv. 38, 39: *non tam ob recentia ulla merita quam originum memoria*. Tacit. *Hist.* 2, 50: *non noxa neque ob metum*. — *miser*] Est velut stabile *ἐπίδητον*. Cic. de *Off.* 1, 25, 87: *Miserrima est omnino ambitio honorumque contentio*. Ipse Horatius *Sat.* 1, 6, 129: *Vita solutorum misera ambitione gravique*.

28-37. *argenti*] facti, caelati. — *stupet - aere*] „insano studio quaerit vasa Corinthiaca.“ Eadem constr. Virg. *Ge.* 2, 508: *Hic stupet attonitus Rostris*. *Sat.* 2, 7, 95: *Pausiaca torpes, insane, tabella*. — *Albius*] homo ignotus, certe non Tibullus, ut opinatus est Baxterus. Cfr. v. 109. — *Hic mutat merces* cet.] Loquitur de mercatore, qui lucri cupidus ab Oriente ad Occidentem omnia ma-

Vespertina tepet regio; quin per mala praeceptis 30
 Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
 Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
 Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
 Foenum habet in cornu; longe fuge: dummodo risum
 Executiat sibi, non hic cuiquam parcat amico 35
 Et, quodcunque semel chartis, illeverit, omnes
 Gestiet a furno redeuntes scire lacuque
 Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra.
 Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtis,
 Excerptam numero: neque enim concludere versum 40
 Dixeris esse satis; neque, si qui scribat uti nos
 Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.

33. *poëtam* Bentleius coni. — 35. *tibi* Rutgersius. — 39. *poëtis* „inuitis codicibus“ cum Acrone ad Sat. 1, 6, 25. post N. Heinsium Bentl., M: *poëtas* bSedp, LCtFJ. — 41. *si quis* Sedp, LCtFJ.

ria pernavigat. Cfr. Epp. 1, 1, 45: *Impiger extremos mercator curris ad Indos.* — *quo Vespertina tepet regio*] Epico sermone Occidentem *παραφράζει*. Solis enim vespertini tepor (Epp. 1, 20, 19: *Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures.*) transfertur ad vespertinam regionem. — *collectus turbine*] *aufgewirbelt*; *collectus*, ut Od. 1, 1, 4: *pulverem collegisse.* — *ampliet ut rem*] Non est ut finale, quemadmodum ratus est Voss (*und dass anwachse das Gütlein*); sed iunge cum v. *metuens*: *fürchtend, dass er sein Gut nicht vermehre.* — *versus*] „huius nostri generis;“ „qualibus satira utitur.“ — *odere poëtas*] Recte Iahnus N. Ann. Vol. 27. p. 230. *ἀσύνδετον* ita supplet: „metuunt versus atque propterea odere poëtas.“ — *Foenum cet.*] „Quando feriunt boves, eorum in cornibus ligatur foenum.“ ACRO. Plut. in Crasso c. 7: *Σκίπριος πρὸς τὸν εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ παρατάττει τὸν Κράσσον, χόρτον ἔχειν φησὶν ἐπὶ τοῦ ζέφατος.* — *Execu-*

tial sibi] dativus commodi: „dummodo dictis suis mordacibus lectores vehementer ridere cogat;“ id quod homini malitioso valde blanditur; sed propter hoc ipsum ab omnibus fugiendus est. Alii minus recte explicant: „dummodo semet ipsum ad ridendum cogat.“ — *illeverit*] contemptim de negligentia in scribendo. — *a furno lacuque*] a pistrino et aquae receptaculis, quae DCC. in Urbe fecit M. Agrippa. Plin. H. N. 36, 15. Gaudet igitur plausu hominum infimae sortis.

39-48. *Primum*] Non sequitur *deinde*; exempla huius consuetudinis in oratione incitatioe habet Goerenz ad Cic. de Legg. 3, 9, 19. — *poëtis*] Propter constructionis ignoracionem Codices pro dativo occupavit accusativus. — *Excerptam*] pro „excipiam, eximam“, etiam in prosa oratione. Cic. de Or. 2, 11, 47: *Non enim, si est facilius, eo de numero quoque est excerptum.* — *concludere*] Sat. 1, 10, 59: *pedibus quid claudere senis.* — *Sermoni*] quotidiano. —

Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
 Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
 Idcirco quidam, comoedia necne poëma 45
 Esset, quaesivere, quod acer spiritus ac vis
 Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo
 Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens
 Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
 Filius uxorem grandi cum dote recuset, 50
 Ebrius et — magnum quod dedecus — ambulet ante
 Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
 Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
 Non satis est puris versum perscribere verbis,
 Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem 55
 Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
 Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
 Tempora certa modosque et, quod prius ordinis verbum est,

os *Magna sonaturum*] de sententiarum sublimitate atque verborum illis respondentium scito delectu. Virg. Ge. 3, 294: *Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonandum!* Ovid. ex Ponto 4, 16, 5: *Marsus magnique Rabirius oris. — quidam*] Grammatici Alexandrini. — *comoedia necne poëma Esset*] Cic. Orat. 20, 67: *Video visum esse nonnulli Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandam quam comicorum poetarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.* Construendum est: *comoedia poëma esset, necne.* Cfr. v. 63: *alias instum sit necne poëma -- quaeram.* Sic Cic. pro Mur. 11: *posset agi lege necne, pauci quondam sciebant, aequali in utramque partem dubitatione. — acer spiritus*] *seuriger Aufschwung.* Kirchn. — *nisi quod cet.*] „Comoedia sermo merus est, nisi quod

metro ab hoc differt.“ — *merus*] „cui nihil ornatus poetici admixtum est.“

48-62. *At cet.*] Fingit sibi adversarium, quem refutat v. 52. — *ardens*] ira, ut Virg. Aen. 2, 41: *Laocoon ardens.* — *Saevit*] „magna cum ira reprehendit.“ Plaut. Epid. 5, 1, 51: *Sed memento, si quid saeviant senes, Suppetias mihi cum sorore ferre.* — *nepos*] ἄσωτος, ἀσελγής, „dissolutus.“ Vid. ad Epod. 1, 34. — *ante Noctem*] „commisatur iam per crepusculum.“ — *Pomponius*] adolescens luxuriosus, alioquin ignotus, quem sic ἐν παροδόω acriter vellicat. „Patres“, inquit, „quotidie ita filiis pro prodigiis succensent eosque increpant; neque igitur propter talia dumtaxat comoedia pro poëmate haberi potest.“ — *puris*] „simplicibus et inaffectatis, sine figuris et magno sono.“ Cfr. Bentl. ad A. P. 99. Quintil. 8, 3, 14: *purus sermo et dissimilis curae.* — *personatus*] in scena, comicus. — *Tempora - modosque*] „pedes et pedum

Posterius facias, praeponens ultima primis,
 Non, ut si solvas „Postquam Discordia taetra 60
 Belli ferratos postes portasque refregit“,
 Invenias etiam disiecti membra poëtae.
 Haecenus haec: alias iustum sit necne poëma,
 Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
 Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer 65
 Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
 Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
 Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
 Ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,
 Non ego sum Capri neque Sulci: cur metuas me? 70
 Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,

70. *sum* Codd. aliq. Torrentii: *sim* BSedp, LCtFM, Bentl., J.

seriem rhythmicam cum caesuris legitimis.“ Cfr. v. 7: *pedibus numerisque mutatis*. — *Postquam* cet.] Versus Ennii testibus Schol. et Servio ad Aen. 7, 622. — *Belli f. postes portasque*] Imago desumpta a Iano aperto. Virg. Aen. 1, 294: *Claudentur Belli portae*. Aen. 6, 279: *mortiferumque adverso in limine Bellum*. Aen. 7, 622: *Belli ferratos rumpit Saturnia postis*. — *etiam disiecti*] Haec arcte iungenda: „vel soluti.“ Sententia est: „Non in meis versibus solutis invenias membra poëtae quamvis disiecti, ut invenies in versibus his Ennianis verba et imagines poëticas, licet sic transponas: „*Postquam taetra discordia refregit ferratos postes portasque Belli*.“

63-70. *alias* cet.] „Alio tempore disquiram, utrum satira pro vero poëmate haberi debeat necne.“ Dilata autem hac quaestione, quam explicare in animo sane nunquam habuit, callide quaerit transitum ad rei caput. — *Sulcius - - et Caprius*] „Hi acerrimi delatores (id est, quadruplicatores) et causidici fuisse traduntur, et ideo *male*,

valde, *rauci*, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent (assidueque accusarent).“ SCHOL. — *libellis*] accusatoriis. Menand. Mein. p. 115: *ἔλκει δὲ γραμματικῶν Ἐρεῖ σε διδυροῦν*. — Huiuscemodi rabulam Cic. de Or. 1, 40. dicit *erectum et celsum, alacri et prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentem, vagari cum magna caterva toto foro*. — *contemnat*] „minime metuat.“ — *Caeli Birrique*] „Caelius et Birrius fuerunt adolescentes perditii.“ COMM. CRUQ. Propter egestatem, ut Catilinarii illi primi (Sal. Cat. 14.), hi quoque interdum atrocina commisisse videntur, etsi loco non ignobili orti. — *Non ego sum*] Pro certo utique scit se talem non esse; hinc indicativus unice rectus: *sim* Codicum quam plurimorum conformatum est ad praecedens v. *sis*.

71-73. *habeat*] Optativus; est res, quam ipse iam non impedire potest, semel editis Satiris, non tamen profecto eo consilio, ut iis *insudent*, sordibus suis eas veluti contaminent, homines *βάνανσοι* atque

Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli:
 Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
 Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui
 Scripta foro recitent, sunt multi quique lavantes: 75
 Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
 Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
 Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes, *inquit*
 Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petium
 Hoc in me iacis? Est auctor quis denique eorum, 80
 Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
 Qui non defendit alio culpante, solutos
 Qui captat risus hominum famamque dicacis,

73. *Nec*] *Non* quattuor Pottierii, Lct. — *recitem* cum Codd. Lambini Bentleius. — *quicquam* e Cod. Magdal. idem. — 79. *In-*
quis edp et corr. b, item LCtFJ.

idiotae. similes Hermogenis Tigellii: contra ex sua voluntate pendet, utrum recitet necne et cui recitet; unde cum Codd. meis indicativum *recito* praetuli. — *pila*] Ante tabernas in porticibus collocatas librarii habebant *pilas*, columnas porticus sustententes, quibus pilis indices librorum, quos in tabernis vendebant, affixi erant. A. P. 373. Martial. 1, 117, 10: *Contra Caesaris est forum taberna, Scriptis postibus hinc et inde totis, Omnes ut cito perlegas poetas.* — *Hermogenisque Tigelli*] diversi utique a M. Tigellio Sardo, tunc mortuo, ut demonstravit Kirchnerus Q. H. p. 42. Admodum salse significat hunc modulatorem in rebus ad poësin spectantibus aequè imperitum esse ac vulgum. De homine iam mortuo dictum esset inficetum. — *Nec recito cuiquam*] Ad v. *recito* facile cogitatione suppletur ex v. 71. *meos libellos*.

74-80. *In medio* cet.] „Probe novi esse, qui vel in medio foro, id est dempta hyperbola, coram maxima auditorum corona carmiua recitent.“ — *lavantes*] „in balneis,

quia in loco fornicato suaviter resonat recitantis vox.“ Martial. 3, 44, 12. ad recitatore: *In thermas fugio: sonas ad aurem*. Videlicet circum labrum in balneis erat schola, quam vocabant, ubi amicis carmina ista auditoris locus erat. Vitruv. 5, 10: *Scholas autem labrorum ita fieri oportet spatiosas, ut, cum priores occupaverint loca, circumspectantes reliqui recte stare possint.* — *sensu*] communi. Sat. 1, 3, 66. — *Inquit*] adversarius aliquis, ὁ τυχών. Haec formula a librariis plerumque immutata est in *inquis*. — *hoc studio pravus facis*] „cum pravus sis, id est, propter malitiam, dedita opera atque assidue hoc facere soles eoque gaudes.“ Hoc enim inest in v. *studio*, mit *Lust und Liebe*, ut Cic. pro S. Roscio 32, 91: *ut omnes intelligant me non studio accusare, sed officio defendere.* — *Hoc in me iacis*] ut crebro dicitur *probra in aliquem iacere*. — *Est auctor quis*] non, ut Schol., „quis est auctor?“ sed: „estne auctor aliquis eorum cet.?“

82-89. *solutos Qui captat risus*]

Fingere qui non visa potest, commissa tacere
 Qui nequit: hic niger est, hunc tu, Romane, caveto. 85
 Saepe tribus lectis videas cenare quaternos,
 E quibus unus amet quavis adspargere cunctos
 Praeter eum, qui praebet aquam; post hunc quoque potus
 Condita cum verax aperit praecordia Liber.
 Hic tibi comis et urbanus liberque videtur, 90

87. *imus* e Codd. (etiam Pottierii tribus) F. — *amet* cum veteri Blandinio Bentleius: *avel* bScdp et omnes, ut videtur, Pottierii, item LCtFM. — 88. *qui praebet, aqua* Pantagathus, Muretus.

γελωτοποιός, qui hominum cachinnos movere studet. — *hic niger est*] „hic est improbis moribus et perfido ingenio.“ Alexis in Meinekii Fr. Com. III. p. 433: Δύ' ἐστὶ, Ναυσίνιζε, παρασίτων γένη' Ἐν μὲν τὸ κοινὸν καὶ κεχωρω-
 δημένον, οἱ μέλανες ἡμεῖς. Cicero pro Caec. 10, 27: *Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* — *Romane*] „vir probe, ut decet esse Romanum.“ — *tribus lectis*] „Duodecim homines in triclinio; nam inde triclinium dictum est, scil. a tribus lectis.“ COMM. CR. Lectus *imus*, medius, summus. Vide Excursum ad Sat. 2, 8, 20. — *quaternos*] Summus hic numerus erat apud homines elegantiores. Hinc Cic. in Pis. 27, 67. sic in eum invehitur: *Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures; ipse solus cet. — unus*] „si non plures, unus saltem scurra, quem dives mensae adhibere solet, ut habeat, cuius iocis se convivasque delectet.“ Speciosa est lectio *imus*, ut Sat. 2, 8, 40: *imi Convivae lecti*. Epp. 1, 18, 10: *imi Derisor lecti*. Verum, ut recte dicatur *imus imi lecti conviva* (Petron 38: *Vides illum, qui in imo imus recumbit?*), ἀκρογον tamen videtur unum inter tres trium lectorum imos simpliciter *imum* dici. — *amet*] non *avel*,

requiritur a totius clausulae constructione, nec subsistit homo mordax in sola cupiditate alios carpenti, quod unum inest in v. *avel*. Verissime Bentleius: „Quid tum, si *avel* aspergere? Modo reapse non aspergat, nihil est, *cur comis et urbanus liberque videatur*. Quanto maius et significantius, quod in veteri Blandinio exstat, *amet aspergere?* id est, *soleat*, pro quo illud *avel* languidum plane et debile est.“ — *quavis*] non *quavis aqua*, ut volt Fea, sed est: „quavis ratione, modo festive, modo petulanter ac rustice;“ pr. *nach jeglicher Richtung hin.* — *adspargere*] „salsis dictis carpere et vellicare.“ Cic. ad Fam. 6, 6, 9: *Ex eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sil leviter adpersus*. Tacit. Hist. 1, 48: *servili-probro respersus est*. Sic Gr. πλύνειν pro λουδορεῖν. — *qui praebet aquam*] festiva extenuatione pro convivatore, quasi vero nihil aliud is praebet nisi aquam partim ad pedes lavandos (Plaut. Pers. 5, 2, 14: *Ferte aquam pedibus. Praeben tu, puere?*), partim et frigidam et calidam ad bibendum. Sat. 2, 2, 68: *nec sic ut simplex Naevius unctam Convivis praebebit aquam.* — *post*] „postea.“ — *verax--Liber*] Theocr. 29, 1: Οἶνος, ὃ φίλε παῖ, λέγεται καὶ ἀλάδεια.

90—104. *liber*] παρῳρησιαστικής.

Infesto nigris. Ego, si risi, quod ineptus
 Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
 Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
 De Capitolini furtis iniecta Petilli
 Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos : 95
 Me Capitolinus convictore usus amicoque
 A puero est causaque mea permulta rogatus
 Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe;
 Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
 Fugerit. Hic nigrae sucus loliginis, haec est 100
 Aerugo mera. Quod vitium procul afore chartis,
 Atque animo prius, ut si quid promittere de me
 Possum aliud vere, promitto. Liberius si
 Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
 Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me, 105

105. *insuevit* -- mi L.

Conf. v. 132. — *Infesto nigris*] „qui dicis te odisse malitiosos atque improbos.“ — *Pastillos*] Versus repetitus ex Sat. 1, 2, 27. ante hanc edita. — *Capitolini* -- *Petilli*] Genitis Petilliae cognomen *Capitolinus* apparet etiam ex Inscriptionibus. Itaque exiguum fidem habet Commentatoris Cruquiani narratio: „Fingit se loqui cum amico Petillii Capitolini, qui cum praesesset Capitolio, unde Capitolinus dictus est, accusatus est, quod coronam Iovis Capitolini rapuisset, quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Augusti, cuius amicus erat.“ Cfr. Sat. 1, 10, 26: *cum Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli*. — *defendas*] non „per me defendas licet“, sed „defendes, credo.“ — *amicoque*] Versus hypermeter, ut Sat. 1, 6, 102. — *sucus*] in prosa or. virus, sine imagine, malignitas ac livor. — *loliginis*] „Loligo genus est piscis marini sucum habens nigrum et

atramento similem.“ COMM. CRUQ. „sepia, *Blackfish*.“ Plut. S. N. V. p. 565: *κακόνοια δ' ἐνοῦσα (τῆ ψυχῆ) μετὰ φθόνου τοῦτ' τὸ ἰώδες καὶ ὑποῦλον, ὥσπερ αἱ σηταὶ τὸ μέλαν, ἀφίησιν*. — *Aerugo*] Sic Martial 10, 33, 5: *viridi tinctos aerugine versus*, id est, maledicos. — *ut si quid*] Constructione contracta ex 1) „ut aliud quid vere promittere de me possum;“ 2) „si quid aliud -- promittere possum.“ 105-108. *insuevit* cet.] Exemplis Bentleianis adde Tac. Ann. 2, 52: *ut lectos viros -- disciplina et imperiis suesceret*. Verba sic ordinanda sunt: „*Si quid -- dixero, hoc pater me assuevit, notando exemplis quaeque vitiorum, ut fugerem*;“ ut sententia haec sit: „Si quid forte in satiris liberius aut iocosius de hoc atque illo homine aut vitio dixero, id mihi ignosces, propterea quod in eam consuetudinem adductus sum optimi patris institutione, quippe qui exemplis vitiorum quaeque notare soleret,

Ut fugerem, exemplis vitiorum quaeque notando.
 Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
 Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset:
 Nonne vides, Albi ut male vivat filius utque
 Barrus inops? Magnum documentum, ne patriam rem 110
 Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
 Cum deterreret: Scetani dissimilis sis.
 Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti
 Possem: Deprensi non bella est fama Treboni,
 Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petito 115
 Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
 Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
 Dum custodis eges, vitam famamque tueri
 Incolumem possum; simul ac duraverit aetas
 Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me 120
 Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
 Ut facerem quid: Habes auctorem, quo facias hoc,
 Unum ex iudicibus selectis obiiciebat;

110. *Barrus* S, LCTF: *Barus* bedp. item Bentl. et M. — 112.
Setani (sic) S, *Sectani* C1d. Cruquii, tres Pottierii, LCTJ. — 119.
possim Lt (non bScdp).

ut caverem.“ Pronomen *hoc* referendum ad antegressa, ut Sat. 1, 6, 68: *Si neque avaritiam neque sordes - - Obiiciet vere quisquam mihi, - - si et vivo carus amicis: Causa fuit pater his. — exemplis - - notando*] quoniam ratione non poterat. Vid. v. 115 sqq. — *mi ipse parasset*] Nam cum manumitteretur, non poterat habere nisi peculium; agellum et domum et quae in filium Romae educandum insumpsit; omnia ipse adquisierat ex coactoris munere.

109-123. *Albi*] V. supra v. 28. „Mira urbanitate, dum quasi ostendit, quomodo se pater suis monitis monere solitus esset, interea multos percutit.“ ACR. — *Barrus*] homo ignotus. Cfr. Sat. 1, 7, 8. — *inops*] sit. — *concessa - venere*]

meretricibus honestioribus ex more iuventutis Romanae. Opponitur huic veneri v. 111. *turpis amor meretricis*, propter luxuriam ac rapacitatem famosae. — *Treboni*] alioquin ignoti. — *duraverit*] „corroboraverit, confirmaverit.“ Virg. Ge. 3, 257: *humeros ad volnera durat. — sine cortice*] ohne Kork. Plaut. Aulul. 4, 1, 9: *Quasi pueris, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Qui laborent minus, facilius ut nent et moveant manus. — iudicibus selectis*] A praetore urbano ex lege Aurelia a. u. c. 684. eo tempore, quo adolescens erat Horatius, CCCLX. ex senatoribus, equitibus et tribunis aerariis iudices rerum capitalium seligebantur. Cic. pro Cluent. 43, 121: *Praetores urbani - iurati debent*

Sive vetabat: An hoc inhonestum et inutile factu
 Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum 125
 Hic atque ille? Avidos vicinum funus et aegros
 Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit,
 Sic teneros animos aliena opprobria saepè
 Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
 Perniciem quaecunque ferunt, mediocribus et quis 130
 Ignoscas vitiis teneor; fortassis et istinc
 Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
 Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
 Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est!
 Hoc faciens vivam melius! Sic dulcis amicis 135
 Occurram! Hoc quidam non belle; numquid ego illi
 Imprudens olim faciam simile? . . . Haec ego mecum
 Compressis agito labris; ubi quid datur oti,
 Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis
 Ex vitiis unum; cui si concedere nolis, 140

140. notes Bentleius coniectura.

optimum quemque in selectos iudices referre.

124-143. An hoc cet.] Construe: An addubites (an possis vel aliquantum dubitare), utrum hoc inhonestum sit necne? non: Addubites, an (pro utrum) hoc inhonestum sit necne? Hand Turs. I. p. 310: „Haec Heindorfius non intellexit“ (explicans: Utrum hoc inhonestum sit, necne?). „Sunt enim ista verba e sermone praeceptoris desumpta nexaque aliis iis, quae omittuntur. An est id quod aut extra interrogationem; vertendaque haec sunt: oder zweifelst du.“ — inutile factu] id est, „noxium, damnosum“, ut aliquoties apud Quintilianum. Cfr. Spalding ad 5, 10, 82. Atque prorsus sic Graeci usurpant v. ἀχρεῖον, ἀχρηστον. — flagret rumore] imagine a nostris linguis aliena. Nos: ein übler Ruf verfolgt, bedrängt diesen, er

steht in üblem Rufe. — Avidos] „intemperantes.“ SCHOL. — Ex hoc] „hinc“, ἐκ τούτου, „hac educatione.“ — liber amicus] παρόρησιστής, „qui mea vitia cum libertate corrigat.“ — lectulus] lucubratorius. — Porticus] „in qua solus deambulare soleo.“ — desum mihi] „non negligo, quod officii mei est; immo elaboro in memet ipso emendando.“ — Imprudens] „insciens“, λανθάνων ἐμαυτόν. — Illudo] „quasi ludens conicio in chartas.“ — cui si concedere nolis] „quodsi forte huic vitio ignoscere nolis (quod tamen te facturum spero), pro certo veniet cet.“ Sic ubi acceperimus, apparet necessarium non esse, ut scribamus cum Kirchnero nolis--veniat, aut cum Bentleio notes--veniet. Futurum notes esset praefracte negantis; nolis dicitur de eo, qui probabiliter id concessurus est; hoc ergo urba-

Multa poëtarum veniet manus, auxilio quae
Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
Graecorum longe doctissimus; inde Forum Appi,

141. *veniat* bc et omnes Pottierii, item Veneta 1481., LCt et Kirchner. — SAT. V. 1. *accepit* b, quinque Pottierii, LC et Bentleius, *cepit* d. (*excepit* Sc, Aldus.)

nius. — *manus*] Festive fingit magnum Romae esse poëtarum quasi sodalicium et coniurationem, quae vel numero suo superare obrectatores possit; qua de Satirae clausula veros amicos, Varium, Virgilium, Aristium, ceteros ex animi sententia risuros esse probe sciebat. Simul enim sugillare videtur studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ferebantur. — *veluti te Iudaei* cet.] Multi tum, ex quo Pompeius Hierosolyma ceperat, Iudaei in Urbe erant, turbidum hominum genus. Cic. pro Flacco 28, 66: *Scis quanta sit manus* (Iudaeorum Romae), *quanta concordia, quantum valeat incontionibus*. Sententia est: „Quemadmodum Iudaei multos ad suam superstitionem pertrahere proselytosque vel cogendo facere solent.“ — *cogemus*] Festiva comminatio, ut similes ioci apud Platonem Phileb. p. 16. A. Phaedr. p. 236. C. Polit. I. p. 327. C. — *in hanc concedere turbam*] „te nobis aggregare eademque nobiscum sentire in iudicio praesertim de satiris faciendo.“

V. Argumentum vide in Excursu.

1-4. *Aricia*] oppidum Latii pone montem Albanum XVI. M. P. a Roma distans, notum propter Dianam Nemorensem et fontem Ege-

riae. Fuit ad viam Appiam, qua Horatius iter fecit certe usque ad Beneventum. Cfr. ad v. 71. *Aricia* autem prima erat mansio ex Urbe profectis, ubi multi tamen prandebant tantum, non pernoctabant. Sic Epictetus apud Stob. Tit. 7. I. p. 166. Tauchn. narrat Agrippinum, cum pransuro ei nuntiaretur Neronis iussu illico in exsilium eundum esse, respondisse: *οὐχοῦν ἐν Ἀρικίᾳ ἀριστήσομεν*. In *Aricia* antiquae area nunc est vicus *Laricia*. — *Hospitio modico*] „exiguo, parvo.“ (Sic *modica patella* Epp. 1, 5, 2. est *patella parva*.) Opponuntur haec *magnae Romae*. — *Heliodorus*] rhetor ignotus, nisi quod Villoisonius Proleg. ad Apoll. Lex. p. XXIV. et Bothe suspicantur eundem fortasse esse atque illum, cuius praeter Apollonium et Hephaestionem Marius Victorinus p. 127. Gaisf. his verbis meminit: *At Iuba noster, qui inter metricos auctoritatem primae eruditionis obtinuit, insistens Heliodori vestigiis, qui inter Graecos huiusce artis antistes aut primus aut solus est*. cet. — *Graecorum longe doctissimus*] Comis est hyperbole sermonis quotidiani, qua ut bearet Graeculum hominem facile utique ab se impetrare poterat. Altera lectio, quae

Differtum nautis, cauponibus atque malignis.

Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos

5

Praecinctis unum; minus est gravis Appia tardis.

Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri

Indico bellum, cenantes haud animo aequo

Exspectans comites. Iam nox inducere terris

Umbras et caelo diffundere signa parabat;

10

Tum pueri nautis, pueris convitia nautae

6. *minus*] *nimis* Sp,F. — 7. *te* *terr* *ima* ex uno Cod. Pulmanni Bentleius.

placuit Villoisonio l. 1., *G. linguae d.*, nihil aliud profecto significaret nisi illum Graece scientissimum fuisse; quae exigua sane Graeci rhetoris laus fuisset. — *Forum Appi*] oppidum ab Appio Claudio Caeco, qui viam Appiam munit, sic nominatum, XX. M. P. distans ab Aricia. Supersunt etiam nunc aliquot eius parietinae. — *Differtum nautis*] Strabo 5, 3, 6: Πλησίον τῆς Ταρῶακινῆς βαδίζοντι ἐπὶ τῆς Ρώμης παραβέβληται τῆ ὁδῶ τῆ Ἀππία διῶρον (per paludes Pomptinas) ἐπὶ πολλοὺς τόπους πληρομένη τοῖς ἐλείοις τε καὶ τοῖς ποταμίοις ὕδασιν πλεῖται δὲ μάλιστα μὲν νύκτωρ, ὧσ' ἐμβάντας ἀφ' ἐσπέρας ἐκβαίνειν ποσῖα καὶ βαδίζειν τὸ λοιπὸν τῆ ὁδῶ (τῆ Ἀππία), ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν ἤμμουλκεται δ' ἡμιόριον. — *cauponibus atque malignis*] *Caupones maligni* vocantur h. l. ut *per* *fidi* Sat. 1, 1, 29; nam *malignus* proprie contrarius est *benigno* significatque eum, qui iusto minus alteri tribuit, id quod facere solent *caupones* omni modo *viatores* decipiendo, vile vinum caro pretio vendendo, ad summam genus hominum nihilo tunc honestioris loci quam lenones.

5-8. *Hoc iter*] „id est, ab Urbe usque ad Forum Appii biduo venimus, cum velociores uno die so-

leant eo venire.“ ACRON. — *altius -- Praecinctis*] „εὐζωνοτέροις, celerius incedentibus ac strenuioribus.“ — *minus* cet.] „minus est gravis pigeris quam velocioribus; nam qui tardius per Appiam vel ingreditur vel vehitur, prudenter agit, quia minus fatigatur quam viator magis expeditus et pernix.“ Contra lectionem *nimis* recte Frenzel: „Quodsi via tardis gravis erat, cur Horatius divisit iter neque celerius progressus est?“ — *Hic ego* cet.] „Hodie in Foro Appii viatores propter aquam, quae ibi deterrima est, manere vitant. Dicit ergo, se ibi cenare noluisse, ne necesse haberet bibere.“ PORPH. — *deterrima*] „propter vicinas paludes Pomptinas minus pura ac mali saporis.“ Lectio *te* *terr* *ima* Bentleii et Heindorfii h. l. rem *nimis* exaggerat. — *ventri Indico bellum*] *cena* me abstinendo. — *haud animo aequo*] „impatiente atque illis propemodum invidens.“ *Exspectans comites*] „exspectans, donec omnes, qui sub idem tempus Forum Appii pervenerant unaque lintrem consensuri erant, cenassent.“

9-19. *Iam nox -- parabat*] Versus heroici, fortasse ex Eunio expressi. — *signa*] „nostra“, ut Od. 2, 8, 10: *luciferum noctis signa*. — *nautis*] Fossa, ex Nymphaeo et Ufente

Ingerere. Huc appelle! . . . Trecentos inseris: ohe
 Iam satis est! Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
 Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres
 Avertunt somnos, absentem ut cāntat amicam 15
 Multa prolutus vappa nauta atque viator
 Certatim. Tandem fessus dormire viator
 Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
 Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
 Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem 20
 Sentimus, donec cerebrosus prosilit unus
 Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
 Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.

fluminibus aquam accipiens, inde a⁴ Foro Appii ducebat ad Feroniac. Eius vestigia quaedam etiam nunc apparent. — *Huc appelle*] Domini ad fossae ripam descenderant; servi sarcinas eodem deportarant; hinc puer aliquis ad locum, ubi eas custodiebat, appellere iubet nautam, ut in lintre commode reponi possint; hic cum appellit, non sine taedio maiorem quam pro nauulo, quod depactus erat, osse numerum hominum videt, qui navem consensuri erant, dominos puta permultis cum pueris, unde stomachose *Trecentos inseris*, (id est: „visne ingerantur?“) ait, cet. *Trecenti* autem, ut *sercenti*, de magno numero. Catull. 11, 18: *Quos (moechos) simul complexa tenet trecentos*. — *mula*] quae remulco alligatur lintri. — *culices*] „Hos *tintinnialas* vocant plebeii, a sonitu alarum ficto vocabulo.“ COMM. CRUQ. Puto significari Italarum *zanzare*, *Stechmücken*, molestissimas illas per noctem bestiolas. — *ut*] „dum.“ Bentleius contulit Terent. Adelph. 3, 3, 52: *Nam ut numerabatur forte argentum, intervenit homo de improviso*. — *nauta atque viator*] Düntzerus recte statuit *nautam* esse eum, qui mulam regens lintrem trahebat atque ad

Feroniae templum deducebat; *viatorem* rusticum aliquem in lintre sedentem. („*Wir würden sagen ein reisender Handwerksbursch.*“) Plerique vero, nullo tamen exemplo allato, *viatorem* interpretantur mulionem, qui per viam Appiam incedens lintrem trahebat, *nautam*, qui in hac praesertim conto navigationem adiu-
 vabat. — *prolutus*] ut *βεβρογμένο*, madidus, uvidus, pro bene poto. Cfr. Sat. 2, 4, 26: *leni praecordia mulso Prolueris melius*. Virg. Aen. 1, 739: *pleno se protulit auro*. — *vappa*] *λάμπη*, vino vili atque insipido. — *Nauta piger* cet.] „Cum hunc quoque somnus obreperit, funem mulae detractum saxo ex ripa exstanti religat sicque pastum interea, dum crapulam edormiat, iumentum dimittit.“

21-29. *cerebrosus*] homo iracundus atque irritabilis, *ein Hitzkopf*. Lucil. Gerl. p. 40, 10: *Te -- insanum hominem et cerebrosum*. — *prosilit*] „ex lintre in fossae ripam exsilit.“ — *saligno Fuste*] ex ripa pro loci opportunitate arrepto. — *dolat*] „percutit, caedit“, ut nos alii tropis *durchdrischen*, *durchgerben*. Apul. Metam. 7, 17: *fustium quoque crebris ictibus dedolabar*. — *quarta* --

Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
 Milia tum pransi tria repimus atque subimus 25
 Impositum saxi late candentibus Anxur.
 Huc venturus erat Maecenas, optimus atque
 Cocceius, missi magnis de rebus uterque
 Legati, aversos soliti componere amicos.
 Hic oculis ego nigra meis collyria lippus 30
 Illinere. Interea Maecenas advenit atque
 Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem

24. *lavimus* N. Heinsio auctore Bentleius. — 27. *Maecenas, optimus atque Cocceius*] Sic distinximus cum Bentleio; ceteri iungunt *Maecenas optimus*. Conf. Sat. 1, 6, 54. 1, 10, 82.

hora] diei, quae respondet circiter decimae nostrae. — *lavimus*] Horatius semper usurpat formam antiquiorem *lavere*. Lavimus autem et religionis causa et prandium sumpturi; Bentleii *lavimus* esset „balneum sumpsimus“, id quod non convenit cum vv. *Ora manusque*. Immo hoc piaculum fuisset. Tacit. Ann. 14, 22: *fontem aquae Marciae* -- nando *incesserat* (Nero); *videbaturque potus sacros et caerimoniam loci corpore loto polluisse*. Contra *ora manusque lavare* licebat. (Ibi sine dubio erant cauponae, in quibus recreare se poterant.) — *Feronia*] antiqua dea Italica, postea coniuncta et confusa cum Iunone, unde in Inscriptt. vocatur IVNO FERONIA. Virg. Aen. 7, 800: *viridi gaudens Feronia luco*. Templum celebre habebat tria milia pass. a Tarracina, ubi nunc est turris antiqua, nominata *Torre Otlofaccia*. Illius fontis aqua est dulcis, limpida ac salubris. — *repimus*] „quia illis temporibus adhuc Tarracinensis urbs in altissimo monte erat; inde postea in aequiorem locum deposita est, ut non solum sint adhuc vestigia aedificiorum in monte, sed et murorum.“ PORPH. — *Anxur*] nomen Volscum Tarracinae (hodie

Terracina) ad ostium Ufentis. Statius Silv. 1, 3, 86: *arcesque superbae Anxuris*. Martialis 6, 42, 6: *superbus Anxur*. Sic *Felsina* Etruscum Bononiae nomen erat. A Foro Appii Tarracina distabat XX. milia passuum. — *saxi-candentibus*] Mons ille, in quo Tarracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendae aptissima; ergo a calce videtur candida dixisse.“ (?) PORPH. Etiam Martialis 5, 1: *candidus Anxur*. — *Cocceius*] Biondi (*Dissertaz. dell' Acad. Rom. d'Archeol.* T. VI. p. 286.) de L. Cocceio Nerva, cos. suffecto a. u. c. 715. nondum quidem memorato in Fastis Consularibus Baiteri, sed in laterculo a Biondio reperto, v. 28. esse intelligendum docuit, nequam de eius fratre M. Cocceio M. F. Nerva, consule a. u. c. 718., ad quem, utpote notioem propter Nervam pronepote adhuc rettulerunt omnes interpretes. — *aversos*] „alterum ab altero alienatum.“ — *componere*] „mutuam gratiam inter eos reconciliare.“

30-33. *nigra-collyria*] Multa omnis generis collyria memorat Celsus 6, 6. *Ex frequentissimis collyriis*, inquit §. 7., *est id, quod quidam κόθιον, quidam a cinereo colore τέφριον appellant*. — *Capitoque-*

Factus homo, Antoni, non ut magis alter, amicus.

Fundos Aufidio Lusco praetore libenter

Linquimus, insani ridentes praemia scribae, 35

Praetextam et latum clavum prunaeque batillum.

Fontei] Est C. Fonteius Capito, cuius exstat nummus cum hac inscriptione: C. FONTEIVS. CAPITO. PRO. PR. = M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. III. VIR. R. P. C. Eckhel D. N. 5. p. 219. Riccio M. F. R. p. 94. Fuit Antonii in Asia legatus et consul suffectus a. u. c. 721. — *ad unguem Factus*] „elegans ac politus.“ „Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendatur. Unde iam, quaecunque perfectissima esse volumus significare, ad unguem facta dicimus.“ PORPH. Cfr. A. P. 294. Colum. 11, 2, 13: *materiem roboream dolare ad unguem*. Apul. Flor. 23: *lapis ad unguem coaequalus*. — *non ut magis alter*] „ut non alter magis amicus sit.“ Corn. Nep. Epam. 2: *eruditus autem sic ut nemo Thebanus magis*.

34-36. *Fundos*] hodie *Fondi*, Latii oppidum, notum propter vinum generosum, distabat a Tarracina milia pass. XIII. et dimid. — *Aufidio Lusco praetore*] Aufidios Fundis oriundos fuisse monstrat Sueton. Calig. 23. Ceterum hoc oppidum, teste Festo, praefectura erat, non municipium; Aufidius igitur homo ridicule vanus, prius scriba, tunc praefectus a praetore urbano legibus missus (Festus p. 233. Müll.) nomen praetoris ultro sibi arrogaverat, ut festive Cicero de lege agr. 2, 34, 92: *cum venissem Capuam, coloniam deductam L. Considio et Sex. Saltio, quemadmodum ipsi loquebantur, praetoribus; -- cum ceteris in coloniis duumviri appellentur, hi se praetores appellari volebant*.

Attamen praetores re vera in nonnullis municipiis summi magistratus vocabantur, velut Aletrii, Capenae, Puteolis. (Inscr. m. Lat. N. 3785.) Liv. 23, 19: (Praenestini) *ceteri incolumes Praeneste cum praetore suo M. Anicio (scriba is antea fuerat) redierunt*. Alibi dictatores, magistri, meddices tistici. Itaque ille antequam Maecenatem eiusque comites conveniret, edictum praemiserat cum praescriptione *AVFIDIO LVSCO PRAETORE*, quo honorifice eos excipiebat, vel per accensum eadem formula eos se conventurum esse nuntiarat. — *libenter Linquimus*] „propter molestiam, quam nobis insulsi hominis prava sedulitas creasset, si diutius ibi morari necesse fuisset.“ Fundis igitur non pernoctarunt, id quod etiam propter exiguam oppidi distantiam a Tarracina necessarium non fuit. — *praemia*] insignia honoris, quae quasi praemia pristinorum suorum meritorum ostentabat. — *scribae*] Corn. Nep. Eum. 1, 5: *Apud nos re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur*. — *latum clavum*] senatorium habitum, quo Fundis uti poterat, ubi nemo eum in ordinem coegit, non item Romae; magis ridiculum id etiam coram Maecenate, qui angusto clavo contentus erat. — *batillum*] „Videtur hic *batillus* s. *batillum* focus sacrificandi causa praelatus huic magistratui, cum nihil rei maioris agere solerent sine sacrificio. Adventus autem Maecenatis et reliquorum oppidanis illis res videri maximi momenti potuit.“ GESNER. Aliter Düntzer: „*Prunae batillum ist eigentlich die Kohlenschaufel und so scheint der Dichter den*

In Mamurrarum lassı deinde urbe manemus,
 Murena praebente domum, Capitone culinam.
 Postera lux oritur multo gratissima; namque
 Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque 40
 Occurrunt, animae, quales neque candidiores
 Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
 O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
 Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
 Proxima Campano ponti quae villula, tectum 45
 Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.

scipio zu nennen, den der nach-
 äffende Aufidius in der Hand
 trägt.“ Everardus autem Otto de
 aedilibus p. 489. bacillum Aufidio
 a lictoribus praelatum opinatur,
 quod prunae batillo simile fuerit.

37-44. Mamurrarum - - urbe] Fe-
 stiva ironia Formias (hodie *Mola*
di Gaeta) XII. M. P. a Fundis
 distantes designat a Mamurra,
 equite Romano, praefecto fabrum
 Iulii Caesaris in Gallia, qui ingen-
 tem vim pecuniae congegesserat et
 iam Catulli versibus contumeliosus
 (C. 29.) proscissus fuerat, qui eum
 praeterea 43, 4: *decoctorem For-*
manum vocat. Illo quo Horatius
 scripsit tempore videtur Romae se-
 nator quidem, sed in luxuria et
 omnium bonorum contemptu vi-
 xisse. — *Murena*] Est L. Licinius
 Terentius Varro Murena, frater
 Terentiae Maecenatis, ad quem
 est Od. 2, 10., ubi vide. Videtur
 Formiis domum habuisse, quam
 eius iussu dispensator Maecenati
 ad pernoctandum commodavit.
 Capito, qui ibidem domum possi-
 debat, cenam Maecenati eiusque
 comitibus praebuit. — *praebente*
domum] Conf. Od. 19, 7. — *Plotius*
 cet.] Sat. 1, 10, 81: *Plotius*
et Varius, Maecenas Virgiliusque.
 Est autem *Plotius* M. Plotius
 Tucca, criticus potius quam poëta,
 qui postea una cum L. Vario tra-
 gico ex Augusti mandatu Virgilio

Aeneida edidit. De *Vario* diximus
 ad Od. 1, 6, 1. — *Sinuessae* est
 ultimum in Appia Latii oppidum,
 XVIII. M. P. distans a Formiis,
 hodie *Bagnoli* (Walck.), prope
 Minturnas (*Taverna*). — *quales*]
 eadem constructione, qua usus est
 Epod. 5, 59., pro „animae tales
 quibus“ cet. — *tulit*] „protulit, ge-
 nuit“, ut Od. 3, 6, 46. Virg. Aen.
 11, 285: *Si duo praeterea tales*
Idaea tulisset Terra viros cet. —
sanus] „quamdiu sana mente sum.“
 PORPH.

45-50. *Campano ponti*] Pons Cam-
 panus (hodie *ponte Ceppani*) Sa-
 voni flumini impositus III. M. P.
 a Sinuessae. — *Villulam* proprie
 accipio de villa aliqua modica
 ponti illi proxima, in qua Sinuessae
 ante vesperam profecti pernoctar-
 unt. Alii *villulam* et *villam* v. 80.
 de villis publicis interpretantur,
 in quas devertere possent magi-
 stratus, legati cet. iter aliquo ha-
 bentes. Apud scriptores quidem
 constat de una dumtaxat villa pu-
 blica *extra Urbem, in campo Mar-*
tio extremo. (Varro R. R. 3, 2, 1
 sqq. Liv. 33, 24.) Quamquam pro-
 pter parochorum mentionem, qui
 vel in tali villa ipsa vel saltem
 proxime habitare debebant, illud
 non prorsus improbabile nec ta-
 men certum est. — *parochi*] *πά-*
ροχοι, homines, qui publico sum-
 ptu magistratibus ac legatis iter

Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
 Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque;
 Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
 Hinc nos Cocceii recipit plenissima villa, 50
 Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
 Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirrho,

51. *Claudi* bSep, LCt.

facientibus ministrabant ea utensilia, quae sine maxima molestia ab ipsis portari non poterant, ut ligna, salem, foenum. *Copiariorum* vocat Porphyrio. Cfr. imprimis Cic. ad Att. 5, 16. — *Hinc* cet.] „Hinc postero die profecti cum essemus, *tempore*, satis tempestive (*bei Zeiten*), Capuam, quae a Ponte Campano distabat XXII. M. P., pervenimus.“ Veteris autem Capuae situs erat, ubi nunc est vicus *Santa Maria di Capoa*, III. M. P. a praesenti urbe distans. — *Lusum -- dormitum*] Scite Dfintzer adnotat, his verbis aptissime hoc significari, quemque Maecenatis comitum prorsus arbitrato suo pro suaque necessitate hoc in itinere egisse. — *Namque* cet.] Construe: *Namque inimicum lippis et crudis ludere pila*; quies contra et abstinentia utriusque mali optima sunt remedia. Cfr. Celsum 6, 6. *Crudi* autem sunt, qui cibos difficulter digerunt. *Lippis* Horatius se ipsum, *crudis* Virgilium adnumerat. — *inimicum*] Sic etiam in prosa or. Plin. H. N. 20, 9: *Marina brassica -- stomacho inimicissima*. — *Caudi cauponas*] Caudium, Hirpinorum oppidum, notum clade Romanorum in Furculis Caudinis, XXI. M. P. distabat a Capua. Hae *cauponae*, opinor, in planitie erant, cum oppidum ipsum in clivo situm esset. *Claudi* a multis ut notius vocabulum substitutum est verae lectioni. Solitas autem iter hoc facientium mansiones semper signa-

vit poeta, et Caudii, ut testantur Itineraria, prima erat a Capua mane profectis; nam itineris diurni mensura admodum commoda erat circiter XX-XXV. M. P., nobis miliar. German. IV-V., nisi quod fortasse duobus ultimis diebus legati iter accelerantes XXXV. et XLV. M. P. confecerunt. Fieri tamen potuit, ut hoc biduum dividerent, uti significavi in tabula itineris. Fuerint igitur vero nomine *Tabernae Caudinae*, non *Claudianae*. *Cocceii* autem *villam* Fr. Daniel putat, quae nunc *la masseriu delle Moliche*, Romanellius ponit in vicinia loci, qui nunc *Monte Sarchio* appellatur, Walckenaerius nunc *Castro Airola* appellari dicit.

51-55. *Nunc mihi* cet.] Parodia haec est festiva Homericum illud Iliad. β, 484: *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι*, et similitum. Conf. Iuvenal. 4, 34. Verum de toto hoc loco iudicemus necesse est non ex nostro, sed ex Romanorum sensu, qui de via fessi in tali cena ruri parata nihil aliud nisi leves iocos appetebant. In hac praesertim sermonibus Socraticis aut vere amicis vel propter Fonteium, Antonii amicum, locus non erat, atque ante omnia poetis, Virgilio, Varro, Horatio, vitanda erant, quaecumque ad res civiles etiam tunc admodum intricatas pertinerent. — *Sarmenti* cet.] Sarmentus servus fuerat M. Favonii, cuius, utpote inter proscriptos occisi, bonorum sectio ad Maecenatem venit, qui Sarmentum

Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
 Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
 Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti 55
 Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
 Esse feri similem dico. Ridemus, et ipse
 Messius Accipio, caput et movet. O, tua cornu
 Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
 Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix 60
 Setosam laevi frontem turpaverat oris.
 Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,

60. *miniteris* pr. d, quattuor Pottierii 7, 11, 18, 22. et ex aliis Bentleyus.

manumisit et scribam fecit. Distinguendus hic videtur a cognomine Octaviani puero delicato. Plut. Ant. 59. (a. u. c. 721.) — *Messique Cicirrhî*] scurrae ceteroquin ignoti. Nomen ridiculi causa inditum, quod *signum* (*sobriquet*, *Uebername*) vocant posteriores, est *Κίζιρρός, ἀλεκτροών* (Hesych.), *der Gackhahn*. — *quo patre natus*] Ut Horatium carpebant malevoli, quod *libertino patre natus* esset, sic ipse, sed longe minus malitiose, horum scurrarum stirpem ridet, simulans se, antequam eorum certamen narret, tamquam heroum illustrem „prosapiam“ expositurum. — *Osci*] nominat. plur. Munk de Atellanis p. 28: „Erant Osci apud veteres male noti ob impudicitiam, itaque Romanis contemptui erant, et Opicam gentem postea inter Romanos receptam barbara sua lingua dissonisque moribus multa de prisca illa et praeclara rei publicae disciplina in peius innovasse, veri simile putat Dionysius Halic. 1, 89. Praeterea Osci scurrilitate etiam insignes ideoque Romanis irrisui erant, ut h. l.“ — *domina exstat*] „M. Favonii vidua vivit adhuc adeoque servus est ac sine patre.“ — *ab his maioribus orti*] Aequè hoc ridicu-

lum atque illud Olympionis villici in Plaut. Casin. 2, 6, 66: *Pietate factumst mea atque maiorum meum*.

58-64. *Accipio*] „tuam provocationem eaque mihi prorsus placet; et tibi (capite minaciter moto) demonstrabo me re vera equi feri similem esse.“ — *tua cet.*] in prosa oratione: „nisi cornu foret exsectum fronti tuae.“ — *quid faceres*] „quam terribilis fores!“ — *minitaris*] „nunc ipsum;“ itaque indicativus modus aptissimus est. — *At illi cet.*] „Graecum δέ per at ita exprimunt (poetae), ut oppositio fiat non notionum, sed imaginum, hoc est, ut contrarium non in ipsa re, sed in locatione appareat. Id autem plurimum fit in extremis versibus, ut videtur, ad attollendam, quae in fine versuum deprimitur, orationis vim. Ita *hi-at illi* dicuntur, qui graece *οἱ μὲν-οἱ δέ*. Lucan. 4, 36: *His virtus ferumque locum promittit, at illis Ipse locus*.“ Hand Turs. I. p. 421 sq. — *cicatrix*] Ex antiquorum sensu est etiam *deformitatis et corporis vitiorum satis bella materies ad iocandum*. Cic. de Or. 2, 59, 239. — *Campanum in morbum*] „Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capi-

Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:
 Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
 Multa Cicirrhus ad haec: Donasset iamne catenam 65
 Ex voto Laribus, quaerebat; scriba quod esset,
 Nihilo deterius dominae ius esse. Rogabat
 Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
 Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo.
 Prorsus iucunde cenam produximus illam. 70
 Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sedulus hospes

70. *producimus* bed et corr. S, item Pottierii omnes praeter unum 12. Sic etiam Bentleius et J.

tis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum: quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo *morbum*, id est, faciei vitium, quo Campani laborant, iocatur Sarmenius. COMM. CRUQ. Est primus elephantiasis gradus. — *Pastorem saltaret uti Cyclopa*] „ut saltando Cyclopem, ferum illum Galateae amatorem, imitaretur ac referret.“ Cfr. ad Epp. 2, 2, 124: *ut qui Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur*. V. *saltare* sic cum accusativo etiam in prosa or. Vellei. Patere. 2, 83: *Plancus cum - Glaucum saltasset*. Etiam passive usurpatur. Ovid. Trist. 2, 519: *Et mea sunt populo saltata poemata saepe*. — *larva* non est simpliciter *persona*, sed *μορμολύζτιον*, „persona horribili sua facie terrorem incutiens.“

65-70. *Donasset* cet.] „Consecrassetne in signum libertatis acceptae catenam Laribus, ut ingenui pueri (sumpta virili toga) bullas et puellae pupas?“ Martial. 3, 29: *Has cum geminu compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus, anulos priores*. Cfr. Titinium Bothii p. 71: *Fortasse sic votum fecisse, quo die liber foret; Nunc eius voti condempnatust: immolavit hostiam*.

Fugitivi et ostiarii plerumque catenati erant. — *Nihilo*] „Pronunciandum est quasi scriptum fuerit *Nilo*. Sic Epp. 2, 2, 120: *Vehe-mens et liquidus puroque simillimus amni*. — Quin et illud animadverti, quotiescunque apud Nostrum occurrit *nihilo*, comparativo semper praeponi, ut Serm. 1, 1, 48. 2, 3, 52. 56. 270. Epp. 2, 2, 153.“ BENTL. — *deterius*] opponitur *optimo iuri*. — *una Farris libra*] Cum servorum demensum menstruum quaterni (Donatus in Terent. Phorm. 1, 1, 9.) vel quini (Seneca Ep. 80.) modii essent, XXIV. librarum singuli, robustiores quaternas farris libras in pane et pulve quotidie consumere poterant. — *Prorsus*] Hoc adv. per se intelligendum arbitrantur nonnulli: „in summa, uno verbo, omnino;“ sed quidni potius iungamus vv. *prorsus iucunde*? Cic. ad Att. 16, 15, 2: *prorsus vehementer et severe*. — *produximus*] Concinnius cum perfecto coniungitur v. *illam* quam cum praesenti, quod requireret potius *hanc*.

71-76. *Beneventum*] Plin. H. N. 3, 11: *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspiciatus mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum*. A Caudio distabat XII. M. P. — *hospes* cet.] Con-

Paene macros arsit dum turdos versat in igni;
 Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
 Volcano summum properabat lambere tectum.
 Convivas avidos cenam servosque timentes 75
 Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.
 Incipit ex illo montes Apulia notos
 Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos *Evil*
 Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
 Villa recepisset, lacrimoso non sine fumo, 80
 Udos cum foliis ramos urente camino.
 Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
 Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert

strue: *Hospes paene arsit, dum versat turdos macros in igni.* „Cum propter ipsam nimiam sedulitatem minus cautus esset caupo (hoc enim significat v. *hospes*, ut v. 2. *hospitium* est caupona), paene flammis correptus est, dum turdos et eos quidem, id quod ridebamus, macros veribus transfixos assat.“ Alii (coll. Aen. 2, 311: *iam proximus ardet Ucalegon*. Iuven. 3, 201: *Ultimus ardebit*.) hospitis domum non ipsum hospitem paene arsisse putant significari. Verum durius videtur in uno eodemque versu *sedulum hospitem* et de ipso caupone (turdos versante) et de caupona accipere. — *dum-versat*] Ad constr. part. *dum* cum praesenti cfr. Heindorfium ad h. l. Liv. 38, 1: *Dum in Asia bellum geritur, ne in Aetolis quidem quietae res fuerant.* — *Volcano*] Quintil. 8, 6, 24: *Volcanum pro igne volgo audimus.* — *Tum rapere* cet.] Scena iocosa: nam primum avidi convivae ex flamma rapiebant cenam, itemque servi, qui, si tota cena igne absumeretur, timebant, ne ab heris verberarentur; quo facto cenaque in tuto posita omnes et hospes cum suis et convivae horumque pueri ignem restinguere coeperunt. —

videres] „videre licebat, si placuisset.“

77-83. *notos*] quippe patrios, imprimis Volturem prope Venusiam. — *Atabulus*] Seneca Q. Nat. 5, 17: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx.* Cfr. Plin. H. N. 17, 24. — Est ventus ex Oriente flans, quem Apuli hodie *Allino* vocant. — *erepsemus*] forma sermonis quotidiani pro *erepsissemus*, ut *surrexe* Sat. 1, 9, 73., *divisse* 2, 3, 169., *evasti* 2, 7, 68., *vixet* Virg. Aen. 11, 118. *Erepere* autem pr. *erklimmen*. Cfr. Salust. Iug. 60: *scalis egressi milites.* — *Trivici*] „oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam divertit.“ ACRON. In prosa oratione: „nisi in Trivicano pernoctassemus.“ Ceterum Trivicum nusquam praeterquam h. l. memoratur; ex Romanelli opinione est locus nunc *Civita* appellatus et prope hodiernum *Trivico* situs. — *lacrimoso -- fumo*] qui cum propter ventum non recta per fumarium exire posset, imprimis Horatio lippienti molestus erat. Idem fumi epitheton placuit Ovidio Metam. 10, 6. — *mendacem -- puellam Ad m. n. exspecto*] Sic Asclepiades Anthol. Pal. I. p. 125: *Ἐμολόγησ' ἤξειν εἰς νύκτα μοι*

Intentum veneri; tum immundo somnia visu
 Nocturnam vestem maculant ventremque supinum. 85
 Quattuor hinc rapimur viginti et milia raedis,
 Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,

ἡ ὑβόητος Νικό, καὶ σεμνήν
 ὄμοσε Θεσμοφόρον Κοῦχ ἤκει,
 φυλακῇ δὲ παροίχεται. ἄρ' ἐπιση-
 κεῖν Ἥθελε; τὸν λύχρον, παῖδες,
 ἀποσβέσατε. — *somnia*] De nimia
 seminis profusione loquens Celsus
 4, 28. *nocturnas imagines* memo-
 rat. — *visu*] „specie“, ut Virg.
 Aen. 11, 271: *Nunc etiam horri-
 bili visu portenta sequuntur.* —
vestem maculant] De hoc quoque
 loco, qui nobis spurcus tantum-
 modo, non facetus videtur, ita
 iudicandum erit, ut dicamus apud
 Romanos talem ἐξοριωγμὸν pro
 ridiculo habitum esse, de quo pa-
 lam loquebantur. Omnino omnia
 haec levia itineris incommoda,
 caupones maligni, aqua deterrima,
 mora remulci, lipplitudo, turdi ma-
 cri vix incendio erepti, fumus ca-
 mini, venus frustrata, festive op-
 ponuntur amicitiae fructui, risui
 iocisque.

86-90. *rapimur*] „celerrime ve-
 himur.“ — *oppidulo, quod cet.*]
 „Equotutium (s. rectius Equum
 tuticum) significat, cuius nomen
 hexametro versu complecti non
 potest. Hoc autem exemplo Lu-
 cilii. Nam in septima Satira sic
 ait: *Servorum est festus dies hic,
 Quem plane hexametro versu non
 dicere possis* (Sigillaria).“ PORPH.
 Verus situs *Equi tutici* s. *Equi
 magni* auctore Romanello non est
Scutuccio prope Asculum, sed *S.
 Eleuterio* s. *S. Liberatore* prope
Ariano. Idem tamen (praeceunte
 Wesselingio ad Itiner. p. 103.)
 acriter contendit oppidulum v. 87.
 significatum non de Equo tutico
 interpretandum esse, sed signifi-
 cari vel *Asculum* Apulum diver-
 sum ab *Asculo Piceno*, *Asculum* aliis
 (quod tamen voc. facile versui in-

seri poterat), vel oppidum prope
 Asculum, nunc quidem ignotum,
 ut Trivicum in Itinerariis non
 memoratur, id quod probabilius
 est. Sane confitendum est, si
 Equum tuticum Horatius pervene-
 rit, eum per haec XXIV. M. P.
 iter transversum habuisse, et qui-
 dem ex Apulia (v. 77.) rursus in
 Campaniam deflexisse (nam in
*Equo tutico Campania limitem ha-
 bet*, Antonin. Itin. p. 111.), cum
 tamen, si propter nescio quam
 causam Equum tuticum visere vo-
 luisset, longe commodius ab ipso
 Benevento tantum XXII. M. P.
 ab illo oppido distante, Trivico
 omisso, Equum tuticum pervenire
 potuisset. Rectum iter a Trivico
 fuisset per Asculum Canusium
 versus. (*Les itinéraires anciens
 indiquent deux routes pour traver-
 ser les montagnes, en se rendant
 à Brindes. L'une, celle de l'itiné-
 raire de Jerusalem par Equus Tu-
 ticus, Fojano, et Civitas Serdonis,
 Ortona. L'autre route est celle de
 la table de Peutinger par Eclano,
 Bonito; Aquilonia, Cairano; Ve-
 nusa, Venouse, la patrie de notre
 poète. Nos voyageurs ne prirent
 aucune de ces deux routes, mais
 ils suivirent un chemin plus court,
 qui circule dans les montagnes et
 qui se trouve tracé sur les gran-
 des cartes topographiques du roy-
 aume de Naples. Ce chemin se
 dirige en sortant de Bénévent sur
 Montefusco; il passe par Papi-
 rici et Mirabella; tourne la haute
 montagne nommé Capo di Diavolo,
 et conduit à un lieu nommé Tre-
 vico.* Walckenaer I. p. 247.) —
versu dicere non est] scil. „facile“,
 quod ex altero membro supplen-
 dum est. Similia sunt his Critiae,

Signis perfacile est: venit vilissima rerum
 Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
 Callidus ut soleat humeris portare viator; 90
 Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urnâ
 Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
 Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
 Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
 Carpentés iter et factum corruptius imbrî. 95
 Postera tempestat melior, via peior ad usque

93. *hinc* bSedp,LCtF: *hic* e Codd. aliquot Bentleius et M.

Schneidew. Del. p. 140: Καὶ νῦν Κλεινίον υἱὸν Ἀθηναίων στεφανώσω, Ἀλκιβιάδην γέοισιν ὑμνήσας τρόποις: Οὐ γὰρ πῶς ἦν τοῦτομ' ἐφαρμόζειν ἐλεγείῳ, Νῦν δ' ἐν ἰαμβείῳ κείσεται οὐκ ἀμέτρως. Imprimis conf. Ovid. ex Ponto 4, 12, 7: *Nam pudet in geminis ita nomen findere versus, Desinat ut prior hoc incipiatque minor; Et pudeat, si te, qui syllaba parte moratur, Artius appellem* Tuticanumque vocem. *Nec potes in versum Tuticani more venire, Fiat ut e longa syllaba prima brevis, Aut producat, quae nunc correptius exit, Et sit porrecta longa secunda mora. — perfacile est*] „designare;“ quod eliciendum est ex v. *dicere. — venit -- Hic aqua*] Idem fit Araugiae Helveticae. Conf. Martial. 3, 56: *Sit cisterna mihi quam vinea malo Ravennae, Cum possim multo vendere pluris aquam. — vilissima rerum*] Plat. Euthyd. p. 304. B.: τὸ ὕδωρ εὐονότατον. — *ultra*] certe usque ad Canusium. — *humeris portare*] Panem in reticulo servi portabant. Vid. Sat. 1, 1, 47.

91-95. *Canusi*] hodie *Canosa*, ad Aufidum in Daunia, LXXXIV. M. P. a Benevento distans. Antequam autem ad Canusium pervenirent, apud mansionem hodie *Cerignola*, cui Itinerar. Hierosol. tribuit nomen *Ad undecimum* (mi-

liarium a Canusio), Horatius et comites rursus in viam Appiam ingressi sunt. — *aquae cet.*] Construe: *qui locus* (Canusium) *non* (una) *urnâ aquae ditior* (quam oppidulum v. 87.) *a forti Diomede est conditus*; ut recte, exemplis additis, verba ordinavit iam Lambinus. Strabo 6, 3, 9: *Λέγονται δ' ἀμφοτέρω (τὸ τε Κανύσιον καὶ ἡ Ἀργυρία) -- νῦν Ἄρποι* Διομήδους κτίσματα κτλ., ut etiam Equus tuticus. Serv. ad Aen. 8, 9. — *aquae*] qua etiam hodie caret. (Walek.) — *Qui locus cet.*] Bentleius hoc versu sine ulla iusta causa deleto sic construebat: „*aquae urna* (nominat. pro „*copia*“) *non ditior* (uberior) est *Canusii* quam in oppidulo.“ — *conditus*] ut Graeci *κτίσεν χώραν, νῆσον, κτίστης τόπον. — hinc*] a Canusio, non, ut alii volunt, ab oppidulo *ἀμέτρως*. Sic Plaut. Cist. 1, 2, 13: *hinc flens abiit.* — *Canusii* autem Horatium, etsi *διαρρήδη* non dicit, pernoctasse ideo consentaneum est, quod a Rubis, hodie *Ruvo*, distabat M. P. XXIV. (Itin. Anton.) vel XXX. (Itin. Hierosol.), id quod verius est. (Walek.) — *Carpentes*] „*emensi*“, quia viae singulae partes una post alteram pedibus veluti *carpuntur*, ut fit in lana et lino nendo. Cfr. Od. 2, 17, 12. Inde autem a Canusio certe per viam Egnatiam iter habebant. 96-99. *ad usque*] Cfr. ad Sat. 1,

Bari moenia piscosi; dein Gnatia Lymphis
 Iratis exstructa dedit risusque iocosque,
 Dum flamma sine thura liquescere limine sacro
 Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella, 100
 Non ego: namque deos didici securum agere aevum,
 Nec, si quid miri faciat natura, deos id
 Tristes ex alto caeli demittere tecto.
 Brundisium longae finis chartaeque viaeque est.

100. *apella* F. — 103. *templó* Wakefield sine ulla causa.

1, 97. Sic etiam Stat. Theb. 1, 185. — *Bari-piscosi*] Barium, hodie *Bari*, oppidum Apuliae Peucetiae, ad mare situm, a Rubis distabat XXII. M. P. Etiamnunc huius oppidi incolae plerique piscatores sunt. (Walck.) — *Gnatia*] forma popularis pro *Egnatia*, a Bario distans XXXVII. M. P., hodie *Monopoli*, ut ait Romanellius, ut Walckenaer, *Torre d' Anazzo*. Secundum alios hodie appellatur *Fasano*. Ceterum *GNA-TIA* vocatur etiam in Inserr. ibi effossis. Mansio haec inter omnes per hoc iter memoratas a profectio- nis loco maxime distat; ad eam tamen acceleratis aliquanto cisiis uno die pervenire poterant; nisi forte aliam inter Barium et Egnatiam silentio praetermisit poeta, utpote quae nihil memoratu digni habuisset. (Ab Egnatia autem incipiebat via Egnatia. Walck.) — *Lymphis*] forma Latina pro *Nymphis*; hae fontium deae memorantur etiam in Inscriptt. m. Lat. N. 1637. 1639. — *risusque iocosque*] Cfr. Lucilii Fr. in Excur- su: *ludu' iocosque*. Locus in eo vertebatur, quod, cum oppidum detestabile aqua iugi careret, vano tamen miraculo gaudebat gloriabaturque. — *flamma sine*] Plin. H. N. 2, 111: *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum protinus flammam existere* (reperitur apud au-

ctores). Oriolius putat, hoc miraculum effici potuisse umbone aliquo ferreo supra saxum suspensio, qui certa hora solis radiis factus speculi caustici vice functus sit. Aliam explicationem naturalem vide apud Wielandum. Ceterum similem fabulam narrat Pausan. 1, 16, 1. De praepositione nomini suo postposita conf. Sat. 1, 3, 68.

100-104. *Iudaeus Apella*] non est „nomen fictum a defectu praepu- tii“, ut volunt Scholiastae. Recte Bentleius: „Iudaei habitabant trans Tiberim, et multo maximam partem erant libertini, ut fatetur Philo in logatione ad Gaium. *Apella* autem libertinorum est nomen, satis frequens in Inscriptt. vetustis. Cic. ad Fam. 7, 25: *Ne Apellae quidem liberto tuo dixeris*. Itaque *Credat Iudaeus Apella*, quasi tu dicas: credat superstitiosus aliquis Iudaeus Transtiberinus.“ — *didici*] ab Epicuro. Respicit Lucretianum illud 5, 83. et 6, 58: *Nam bene qui didicere deos securum agere aevum*. — *Tristes*] „iratos atque minaces.“ Tristitiae autem deorum miracula tribui minime possunt, quoniam ex Epicuri doctrina nulla rerum mortalium eos cura tangit. Lucret. 6, 71: *non, quo violari summa deum vis Possit, ut ex ira poenas petere imbibat acres*. — *caeli-tecto*] ut Val. Flacc. 5, 623: *citus ad summi stellantia patris Tecta ruit*. — *Brundisium*] hodie *Brindisi*, oppidum Sa-

lentinorum, ab Egnatia distabat XLIV. M. P., quod in oppidum quinto decimo demum die pervenerunt. — *longae - chartae*] *Kar' εἰσῶρεται*, quasi timeret, ne lectoribus molestiam creasset, quid Brundisii sibi amicusque grati in-

grative acciderit, et quomodo Romam reverterint, silentio praetermittit. Itaque utrum Horatius ac Virgilius Brundisii manserint, an postea legatos ad Antonium conveniendum usque ad Tarentum comitati sint, nos ignoramus.

EXCURSUS

Ad v. 1.

V. 1. „Lucilium hac satira aemulatur Horatius iter suum a Roma usque ad Brundisium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque et inde fretum Siciliense.“ PORPHYR. Supersunt ex Lucilii itinere (de quo docte disputant Varges in Quaest. Lucil. Mus. Rhen. 1835. III. p. 15 seqq. et Van Heusde Lucil. p. 58.) versus aliquot (Gerl. p. 9.), ex quibus apparet in eo multa admodum negligenter exposita fuisse: (*Milia porro*) *bis quina octogena videbis Commoda; item Capua quinquaginta atque ducenta. - - Praeterea omne iter est hoc labosum atque lutosum. - - Hinc media remis Palinurum pervenio nox* (nocte). Meliora sunt haec: *Verum haec ludus ibi, susque omnia deque fuerunt; Susque et deque fuere, inquam, omnia ludu' iocusque: Illud opus durum, ut Selinum accessimu' finem; Αἰγίλιου montes, Aetnae omnes, asperi Athones.* Similiter Caesar tribus libris composuit poema, quod inscribatur *Iter*. Sueton. Caes. 56. — De itineris ipsius tempore consule Kirchneri Quaest. Hor. p. 54 seqq. Refertur ad foedus Tarentinum a. u. c. 717. inter Octaviauum et Antonium ictum, ubi Octaviae sedula intercessione effectum tandem est, ut pace reconciliata Antonius Caesari naves adversus Sex. Pompeium, Caesar Antonio milites ad Parthicum bellum commodaret, sibi que invicem in quinquennium triumviratum prorogarent. Appian. B. C. 5, 93. Dio 48, 54. Plutarch. Anton. 35. — In rebus geographicis explicandis in plerisque secuti sumus D. Romanellii *Antica topografia del regno di Napoli*. Napoli 1815. 3 Vol. 4°. imprimis Vol. II. p. 501 seqq., consulto nunc etiam optimo geographo, Walckenaerio. Ne quis igitur errori tribuat, si numeri miliariorum*) interdum discrepant ab Heindorfianis.

*) Druckenmüller in *Museum des Rhein.-Westphäl. Schulm.* 3, 2. p. 151: „Nach den von Scaccia untersuchten Maassen, welche auf einem für die Appische Strasse bearbeiteten Felsen bei Terracina eingehauen sind, müssen 100 passus gleich $752\frac{1}{12}$ Toisen gesetzt werden, dass also $75\frac{261}{500}$ M. P. auf 1 Grad oder fast ganz genau 5 auf 1 geographische Meile gehen.“

TABULA ITINERIS BRUNDISINI.

DIES.	LOCI	MILIA PASS.	MIL. GEO- GRAPH.	VER- SUS.
	Roma.			
I.	Aricia.	XVI.	3 ¹ / ₅ .	1.
II.	Forum Appii. (Iter nocturnum per fossam.)	XX.	4.	3.
III.	Hora quarta: Feroniae fanum.			24.
	Tarracina a Foro Appii:	XX.	4.	26.
IV.	Fundi.	XIII et D.)		34.
	Formiae.	XII.)	5.	37.
V.	Sinuessa.	XVIII.)		40.
	Villula proxima Ponti Cam- pano.	III.)	4 ¹ / ₅ .	45.
VI.	Capua.	XXII.	4 ² / ₅ .	47.
VII.	Villa Cocceii super Caudii Cauponas.	XXI.	4 ¹ / ₅ .	50.
VIII.	Beneventum.	XII.	2 ² / ₅ .	71.
IX.	Villa prope Trivicum.	(In Itinerariis Trivicum non memoratur.)		79.
X.	Oppidulum, quod versu di- cere non est (facile).	XXIV.	4 ¹ / ₅ .	87.
XI.	Canusium.			91.
XII.	Rubi.	XXX.	6.	94.
XIII.	Barium.	XXII.	4 ² / ₅ .	97.
XIV.	Egnatia.	XXXVII.	7 ² / ₅ .	97.
XV.	Brundisium.	XLIV.	8 ⁴ / ₅ .	104.
	(Nisi forte tacens duas mansiones minus notas iter Bario ita divisit, ut est in Itinerario Antonini :			
XIII.	Barium.			
XIV.	Ad Turres.	XXI.	4 ¹ / ₅ .	
XV.	Egnatia.	XVI.	3 ¹ / ₅ .	
XVI.	Ad Speluncas.	XX.	4.	
XVII.	Brundisium.	XXIV.	4 ¹ / ₅ .)	

SATIRA VI.

Non, quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos,
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarent,

SAT. VI. 4. *regionibus* ex uno Cod. F. — *imperitarent* bS, Pottierii septem, e duobus Bentleius: *imperitarint* cd et Pottierii complures, LCtM, *imperitarunt* p, unus Pottierii (13.) et ex aliis F.

VI. Horatius postquam et familiaritate, quae ei cum Maecenate intercedebat, et Luciliano satirarum genere denuo tractato multitudinis in se oculos converterat, fieri non potuit, quin, cum non nisi perquam pauci aut ipsum aut Maecenatis in eum animum accuratius introspicerent, a plurimis unus ex vulgaribus illis fortunae filiis haberetur, quales post civilium conversionum turbas et in hac nobilissimarum familiarum ruina a civitatis dominis aut oppressarum aut opibus destitutarum amplo numero exorti erant, qui prava ambitione malaque sedulitate in familiaritatem Maecenatis irrepsisset, ut honores et opes venaretur. Atque adversus hanc ipsam sinistram de se suspicionem et hominum aut ignorantiam aut malevolentiam haec satira conscripta esse nobis videtur. Generosus enim poeta virtutis suae sibi conscius et sapientium praeceptis iam a teneris annis honorum ac divitiarum inanem gloriam spernere edoctus hoc et Maecenati suo et sibimet ipsi debuit, ut civibus suis demonstraret, qua ratione Maecenatis amicitiam sibi conciliasset, et quam minime ea ad splendida in re publica munera captanda [vel ad iniquos suos quacunque ratione aggreddendos vel etiam opprimendos] abuti vellet. (Scripta haec satira videtur a. u. c. 717.)

1-6. *Lydorum quidquid*] Vid. ad

Epod. 5, 1. Ex antiqua fama (Herod. 1, 94.) refutata a Dionys. Halic. 1. p. 21 sqq. R. Lydi duce Tyrrheno, Atyis regis filio, in Italiam cum transmigrassent, ibi *Τυρρηῶν* s. Tyrrhenorum nomine Etruriam incoluerunt. — *Incoluit*] „quotquot olim immigrarunt et per nepotum seriem adhuc incolunt, sive in ipsa Etruria manserunt, sive Romam se contulerunt, ut praeter Cilnios Caecinae, Spurinnæ“ cet. — *avus-maternus*] Singularem more Tusci metronymicis frequentius etiam utebantur quam patronymicis, ut apparet multis ex Inscriptionibus Etruscis, imprimis ex bilingui apud Vermigliolum Opusc. IV. p. 51: *CVINTE. ZENTI. ARNTNAL.* = *Q. SENTIVS. L. F. ARRIA. NATVS.* Loquitur non de Cilniis Romanis, quorum nemo unquam consul fuit aut exercitus duxit, sed de horum maioribus, qui Lucumones (principes) Arretii fuerant. (Liv. 10, 3. Sil. Ital. 7, 29: *Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat.*) — *magnis legionibus*] „exercitibus;“ *magnis* autem (in quo haeserunt, quod omnes legiones pares essent) dixit, ut in versu Saturnio in Acilii Glabronis tabula apud Atilium Fortunatianum p. 2680. P. Gaisf. p. 324: *Fundit, fugat, prosteruit maximas legiones*, et Salustius Catil. 53: *Sciebam saepenumero (populum Romanum) parva manu*

Ut plerique solent, naso suspendis adunco 5
 Ignotos, ut me libertino patre natum.
 Cum referre negas, quali sit quisque parente
 Natus, dum ingenuus, persuades hoc tibi vere,
 Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
 Multos saepe viros nullis maioribus ortos 10
 Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
 Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus
 Tarquinius regno pulsus fugit, unius assis

13. *fugit* dp, pr. bS, quattuor Blandin., Bentleii Leidensis et alii tres, novem Pottierii, Bentleius, F: *fuit* c, corr. bS, multi Pottierii, LCtM.

cum magnis legionibus hostium contendisse. Similis etiam color est Lucret. 3, 1040: (reges) *magnis qui gentibus imperitarunt. — imperitarent*] Imperfectum h. l. aptius est quam perfectum coni. (perf. indic. prorsus reiiciendum est), et consociari videtur cum perf. *fuit* eadem constructione atque apud Salust. Catil. 22: *Fuere ea tempestate, qui dicerent. — naso suspendis adunco*] Cfr. Sat. 2, 8, 64. Est „naso corrugato cum fastidio et contemptu irridere, subsannare, *μωζηρίζειν, σιλλαινειν.*“ Plin. H. N. 11, 37, 59: *Et altior homini tantum, quem novi mores subdolae irrisioni dicavere nasus. — Ignobilos*] „ignobiles;“ opponuntur *generosis*, ut v. 24. — *libertino*] Sic illustris ille Horatii aequalis, C. Cornelius Gallus, cui nonnulli Cirim tribuunt, Sullae vel Cinnae liberti filius fuit.

7-17. *Cum* cet.] „Tum, cum (ut semper facis) referre negas, vere tibi persuades, recte hoc sentis.“ — *quali--parente Natus*] Claudian. de Laud. Stilich. 2, 124: *meritum, non quae cunabula, quaeris, Et qualis, non unde satus. — dum ingenuus*] Haec unica est exceptio; scilicet servos, ne manumissos quidem, ut sibi pares amicos tractare

non poterat, quod iam contra erat in libertini filio. Sueton. Octav. 74: *Valerius Messalla tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab eo (Augusto) cenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitate. — Ante cet.*] Conf. ad Sat. 1, 3, 107. — *Tulli-ignobile regnum*] Liv. 4, 3: *En unquam creditis fando auditum esse--Servium Tullium-- , captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse? — Contra*] „probe nosti;“ id quod eliciendum est ex vv. *persuades tibi vere. — Laevinum*] „Hic P. Valerius (Laevinus) adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaesturae dignitatem.“ PORPH. — *unde*] „a quo Valerio Publicola, ut: *genus unde Latinum.*“ SCHOL. Conf. ad Od. 1, 12, 17. 1, 28, 28. 2, 12, 7. Similiter *hinc* usurpatur Od. 3, 17, 2. — *pulsus fugit*] Rectissime de hoc loco disputat Madvigius *Opusc. Acad. alt.* p. 224: „Multi scribendum putarunt: *Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut evitarent praesens nimis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Verum quoniam

Non unquam pretio pluris licuisse, notante
 Iudice, quo nosti, populo, qui stultus honores 15
 Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
 Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
 Nos facere a volgo longe longeque remotos?

15. *quem nosti* Lt, *quo, nosti?* C. — 18. *Vos* Bentleius coni. — *longe lateque* tres Pottierii, Aldus, Lt.

(supra) ostendi, Horatium *pulsus* fuit ea significatione scribere non potuisse, utemur vera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim Horatium liberius praesenti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione per pronomen relativum interiecta. Imitati alii poëtae, ut Persius Sat. 4, 1: *Barbatum hoc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicuta*. Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentis sit temporis *donat* in Sat. 1, 2, 56. et *edormit* in Sat. 2, 3, 61., quibus locis utitur Zumptius §. 160. not. ad syncopam praeteriti defendendam. — *unius assis* cet.] „non licuisse Laevinum uno asse pluris (*um ein Ass mehr*) ob id, quod ortus esset claris maioribus. Sat. 2, 3, 92: *si Forte minus locuples uno quadrante perisset*. — *notante*] „ignominiose de eo iudicante“, ut censor *notat*, quem senatu movet. — *iudice, quo nosti*] Attractio etiam Graecis usitata, ut Terent. Heautont. 1, 1, 35: *hac quidem causa, qua dixi tibi*. Liv. 1, 29: *raptim quibus quisque poterat elatis*. — *stupet in* cet.] Eadem constructione Virg. Aen. 10, 445: *iuvenis tum, iussa superba Miratus, stupet in Turno corpusque per ingens Lumina volvit*. — *titulis*] „inscriptionibus staturarum ac monumentorum honorariorum sepulchraliumque. — De *imaginibus* cereis virorum curuli magistratu functorum, quae in

atriorum armariis collocabantur, vide imprimis Polyb. 6, 53, 4 sqq. 17-23. *Quid oportet* cet.] „Tu quidem, Maecenas, quamquam summo loco natus es, non contentis tamen obscuros homines vereque tibi persuades iam ante Servium Tullium multos fuisse, qui nullis maioribus orti sola virtute ad summos honores ascenderent; populus vero, minus morum probitatem quam nobilitatem generis admirari solitus, saepe indignis honores defert dignosque, nisi iidem sint honestis parentibus nati, negligit ac spernit. Quid oportet nos facere, qui a volgo longissime dissentientes non stupemus in titulis et imaginibus? Num etsi ignobili sumus loco nati, tamen honores petemus? Minime. Nam facile fieri potest, ut petitori non vita, at genere meliori posthabeamur, aut etiam e senatu eiiciamur a censore in parentes nostros inquirente diligentius. Haec cum ita fieri non ignoremus, si tamen audeamus petere: vel merito, repulsam si feramus, id nobis dixerim evenire. Melius scilicet viveamus ac beatius, in qua fortuna atque condicione nati sumus, in ea si acquiescimus. Sed hoc non intelligunt boni homines; nam quamvis obscuro loco orti, tamen contendunt honoris et gloriae cupiditate cum generosis; quod quam stulte fiat, Tillii exemplo probatur.“ — *Nos facere* cet.] Bentleius, ne poëta superbum se et gloriosum monstraret, pronomine *nos* in *vos* mutato, „Quodsi vulgus

Namque esto, populus Laevino mallet honorem
 Quam Decio mandare novo, censorque moveret. 20
 Appius, ingenuo si non essem patre natus: ^{eject from}
 Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem. ^{the senate}
 Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
 Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
 Sumere depositum clavum fierique tribuno? 25

25. *tribunum* pr. d, sex Pottierii.

tam recte iudicat⁴, inquit, „quanto magis id oportet *Vos facere* cet.? Vos, dico, Augustos, Maecenates, Polliones, Messallas cet., non quali quisque sit natus parente, sed quo ingenio, qua virtute sit, quaerere oportet.“ Sed quid attinebat admonere Maecenatem, ne faceret, quae eum minime facere iam supra praedicaverat Horatius. Immo nos pertinet ad Horatium et alios eiusdem condicionis ac voluntatis viros. — *a volgo -- remotos*] Od. 2, 16, 37: *mihī -- Parca -- dedit - malignum spernere volgus*. Od. 3, 1, 1: *Odi profanum volgus et arceo*. Seneca Epist. 3: *Dissimiles esse nos volgo sciat, qui inspexerit propius. — longe longeque*] Modus superlativum exprimendi etiam apud Cic. de Finn. 2, 21, 68., quem servarunt Itali, *lungo lungo* interdum dicentes. — *Decio*] P. Decius Mus, homo *novus*, primus e Deciiis consul fuit et in bello cum Latinis pro legionibus Romanis dis inferis sese devovit a. u. c. 414. Liv. 8, 9. Iuven. 8, 254: *Plebeiae Deciorum animae, plebeia fuerunt Nomina; pro totis legionibus hi tamen et pro Omnibus auxiliis atque omni pube Latina Sufficiunt dis infernis Terraeque parenti. — Appius*] Appius Claudius Pulcher, P. Clodii frater, de quo Caelius apud Cic. ad Fam. 8, 14, 4: *Persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur; nam sordes eluere toll, venas sibi omnes et viscera*

aperit. Hic quidem pro quovis censore severo poni videtur. — *ingenuo si non essem* cet.] „Appius, ut omnes alios libertinos, me quoque, si huius essem condicionis, senatu moveret.“ — *Vel merito*] *καὶ εἰκότως γε*. — *q. in propria non pelle quiessem*] „Ex proverbio sumptum est in eos, qui mediocritatis suae obliiti maiora se ipsis appetunt, quos non contineri intra pelliculam dicimus.“ PORPH. Seneca Epist. 9: *plerique sapientem undique submovent et intra cutem suam cogunt*. Martial. 3, 16. de cerdone arrogante: *te, mihi crede, memento Nunc in pellicula, cerdo, tenere tua*. Est autem *propria pellis*, „quam natura ipsa mihi soli tribuit ita, ut alius nullius sit.“ — *Sed fulgente* cet.] Versus heroicis, quales interdum reliquis a poeta inseruntur. Conf. Sat. 1, 1, 68. 1, 4, 60. 2, 1, 13 seqq. 2, 3, 223. „Quamquam, verum ut fatear, communi humanae naturae culpa et ignobiles et generosi aequae gloriae inservire solent, cuius quidem inanis studii satis ridiculum exemplum praebet Tillius ille cet.“ — De *Gloriae curru* vid. ad Epp. 2, 1, 177.

24-37. *Tilli*] „Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatoriam dignitatem, et tribunus militum factus est.“ COMM. CRUQ. Frater fuit fortasse Tillii Cimbri, Caesaris interfectoris. *Tribuni*

Invidia accrevit, privato quae minor esset.
 Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
 Pellibus et latum demisit pectore clavum,
 Audit continuo: Quis homo hic est? quo patre natus?
 Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi 30
 Ut cupiat formosus, eat quacunq̄ue, puelli
 Iniiciat curam quaerendi singula, quali
 Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
 Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
 Imperium fore et Italiam, delubra deorum, 35
 Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
 Omnes mortales curare et quaerere cogit.
 Tune Syri, Damae aut Dionysi filius, audes

29. *hic est? quo patre natus?* S (qui habet *natust*) bed, Pottierii plerique, LCt: *hic, aut quo patre natus* e Codd. Bentleius et M, *hic? et quo patre natus* p, octo Pottierii et ex aliis F, item J. — 31. *Et cupiat* bScd, Pottierii plerique, Ct. — 35. *Italiam, delubra* bScd, omnes Pottierii et F: *Italiam et delubra* p, LCt, Bentleius et MJ. — 37. *cogat* c et corr. S, item plerique Pottierii, qui recepit.

autem *militum quatuor legionibus primis* (Fragm. legis Serviliae ed. Klenze p. 3 et 11. Cic. pro Cluent. 54, 148.) habebant ius lati clavi. Hinc Sueton. Domit. 10: *tribunus laticlavus*. Opponitur tunicae angusticlaviae, στενοσήμω, laticlaviam, πλατύσημος. — *ut*] „ex quo tempore, simulac.“ — *nigris* — *Pellibus*] corrigiis quattuor, ex nigra aluta, quibus medio in crure ligati erant senatorum calcei albi vel purpurei, addita lunula eburnea circa talum. — *aegrotet*] de animi morbo s. perturbatione, ut *νοσείν*. — *Barrus*] homo, antequam *inops* fieret, formae studio immodice deditus et adulterarum sectator. Cfr. Sat. 1, 4, 110. „Hic Barrus vilissimae admodum libidinis atque vitae fuit, adeo ut Aemiliam virginem Vestae incestasse dictus sit.“ PORPH. — *Ut cupiat*] „ita ut cet.“ Hac lectione accuratius significatur, quo morbo laborarit

Barrus quam altera *et*: quod qui praeferunt, ut Vossius, explicandi particulam dicunt. — *sura, quali pede*] Alii distinguunt *sura quali, pede*, contra vim caesurae. — *promittit*] „dum candidatus honores petit, ea, quae sequuntur, promittit civibus suis.“ Vides Horatium etiam tunc loqui velut veterem re publica. — *num*] Hic quoque haec particula suam retinet significationem; nam qui ita interrogat, timet quasi, ne responsurus sit alter: „immo honestissima“, cum ipse malit contrarium responsum. — *ignota matre*] Sic Atia, M. Atii Balbi Aricini filia, mater Caesaris Octaviani, huic tamquam femina obscurae originis obiciebatur a M. Antonio. Cic. Philipp. 3, 6, 16. — *quaerere cogit*] „aliter facere vix possunt, quin quaerant.“ Aliorum lectio *cogat* orta videtur ex accommodatione ad v. *sit*.

38-42. *Tune cet.*] inquit aliquis

Deicere e saxo cives aut tradere Cadmo?

At Novius collega gradu post me sedet uno; 40

Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus

Et Messalla videris? At hic, si plostra ducenta

Concurrantque foro tria funera magna, sonabit

Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.

39. *Deicere de cp et pr. d (Deicere e corr. d.)*

ex populo. *Syrus* autem, *Dama*, *Dionysius*, solita servorum nomina. — *Deicere e]* Eadem constructione Liv. 7, 10: *quae* (familia Manlia) *Gallorum agmen ex rupe Tarpeia deiecit.* — *saxo]* Tarpeio, vel ut triumvir capitalis, vel potius ut praetor sive quaesitor rerum capitalium. Supplicium autem illud non prorsus insolitum etiam tunc fuisse, monstrat exemplum P. Dolabellae consulis, qui a. u. c. 710. homines perditos ac seditiosos, liberos de saxo Tarpeio deiici, servos in crucem agi iussit. Cic. ad Att. 14, 15, 2. — *tradere Cadmo]* Sic Diphilus Meinekii IV. p. 389: τῶ δημίῳ παρῆδωξαν αὐτόν. „Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.“ SCHOL. — *At Novius cet.]* Novius Niger quaesitor circiter a. u. c. 691., quem nonnulli huc trahunt, sane ab Horatiano diversus est. Hoc autem dicit poeta: „At ego saltem minus obscuro loco ortus sum quam Novius, collega meus in tribunatu; ego libertinus sum, ille libertus.“ — *gradu post me sedet uno]* „uno gradu deterioris est condicionis“, translatione sumpta a sedibus theatri. — Eiusmodi autem terrae filii, homines prorupti atque audaces, Sasernae, Decidius Saxa, Volusienus, Licinus tonsor, per Caesarem ad senatoriam dignitatem pervenerant, qua de re saepe conqueritur Cicero in Philippicis. His sordibus (Orcinus volgus vocabat) postea Octavianus ordinem amplissimum purgavit. Sueton. Octav.

35. — *Hoc tibi cet.]* Tribuno respondet Horatius populi verbis, cui hoc v. et v. 44. sese aggregat: „Verum hoc („ideo“) noli te equiparare Aemiliis Paullis, Valeriis Messallis, viris nobilissimis.“

43. 44. *Concurrantque--vincatque]* Bis deinceps verbum in priore membro omissum ex posteriore intelligendum est: *si plostra ducenta concurrant foro Concurrantque foro tria funera et Cornua quod vincat vincatque tubas.* — *foro]* ubi habebantur laudationes funebres; credebantur mortui plerumque in Campo Martio. — *funera magna]* Sic iungendum, non *magna sonabit*; neque enim quod cum v. *magna* satis apte cohaeret, neque in aliis nisi *magnis* funeribus cornua et tubae adhibebantur. Ceterum *magna sonare* per se nihil habet offensionis. Conf. Sat. 1, 4, 43: *os Magna sonaturum.* — *sonabit--quod vincat]* Sat. 1, 9, 25: *Invidet quod et Hermogenes, ego canto.* — *Cornua -- tubas]* Seneca de Morte Claudii p. 681. Gron.: *Et erat omnium formosissimum (Claudii funus) et impensa cura plenum, ut scires deum efferrī; tibicinum, cornicinum omnisque generis aenacorum tanta turba, tantus conventus, ut etiam Claudius audire posset.* — *saltem tenet hoc nos]* „Novius saltem propter vociferandi facultatem nobis placet.“ Loquitur ex popelli persona, quem rursus salse deridet, quod interdum tantum propter Stentoream vocem hunc illumve hominem ne-

Nunc ad me redeo libertino patre natum, 45
 Quem rodunt omnes libertino patre natum,
 Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor, at olim,
 Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
 Dissimile hoc illi est; quia non ut forsit honorem
 Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum, 50
 Praesertim cautum dignos assumere, prava
 Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
 Me possim, casu quod te sortitus amicum;
 Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
 Virgilius, post hunc Varius dixere, quid essem. 55
 Ut veni coram, singultim pauca locutus,

47. *sum* bd, unus Pottierii (N. 16.) et Bentleius: *sim* Sep, ceteri omnes Pottierii, LCtFMJ. — 49. *forsan* Sep (non bd). — 53. *possum* p, corr. bS et Pottierii plerique, LCtF, *possunt* duce Comm. Cruq. Bentleius et sic iam Ed. Zarotti. (Ut nos ed, pr. bS et Pottierii duo.) — 54. *tibi me* e Codice Ruddim. (et ex Comment. Cruquii *me tibi*) Bentleius.

quam ad summos honores evehere soleat.

46-64. *libertino patre natum*] Re-
 petitio haec significat, propter hoc
 unum se ab invidis continuo carpi,
 quod humili loco ortus nunc sit
 Maecenatis amicus, antea (a. u. c.
 712.) Bruto duce tribunus militaris.
 — *quia sum tibi*] Propter sequens
 v. *pareret* multi scripserunt *sim*;
 sed diversa propositionum ratio satis
 designatur diversis particulis
quia -- *quod*. — *convictor*] Mode-
 stum vocabulum de domestico usu
 et consuetudine. Ovid. ex Ponto
 4, 3, 15: *Ille ego convictor* (tibi)
densoque domesticus usu. — *forsit*]
 Hanc formam, cuius praeter h. l.
 nullum certum exemplum exstat
 (v. Hand Turs. II. p. 713.), agnoscit
 iam Priscianus p. 1015. P. — *te-*
amicum] „amicitiam tuam.“ — *am-*
bitione procul] ὄντα. (*Ambitio*
 h. l. nobis *Gunstsucht*.) — *non hoc*
 cet.] „non propter hoc, quod casu
 cet.; id quod alii forsitan suffi-
 ceret; sed ego, quod longe prae-

stat, commendatus cum essem ab
 amicis, certo consilio ac iudicio
 tuo in tuam perveni familiarita-
 tem.“ — *possim*] Facilius mode-
 stior hic modus in indicativum
 mutari potuit quam contra. „*Fel-*
icem dicere non ob hoc me pos-
sum ego, quia non est factum
 casu; *non possim* iure ego, etsi
 velim; *non possint* invidi; *non*
possit (Cuningh.) quivis.“ GESN.
 — *tibi me* Bentleius quasi mode-
 stius praetulit; „sed aequae cal-
 umniae opportunum et magis for-
 tasse est *tibi me*, quasi vero ma-
 gnum munus fortunae esset obe-
 sulus poeta oblatum divinitus Mae-
 cenati.“ GESN. — *quid essem*]
 „was an mir wäre.“ Ovid. Her.
 12, 31: *tunc coepi scire quid esses*.
 — *coram*] ante oculos (tuos). —
singultim] „Ut alias facimus sin-
 gultu impediti, locutus tunc sum
 sermone interrupto et veluti voce
 identidem repressa, quod usu ve-
 nire solet verecundis et timidis
 natura.“ Mire Voss et Freund

Infans namque pudor prohibebat plura profari,
 Non ego me claro natum patre, non ego circum
 Me Satureiano vectari rura caballo,
 Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos, 60
 Pauca: abeo; et revocas nono post mense iubesque
 Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
 Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
 Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.
 Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis 65
 Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
 Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
 Si neque avaritiam neque sordes aut mala lustra
 Obiiciet vere quisquam mihi, purus et insons —

68. *ac mala* bScdp et omnes Pottierii, Lt, *nec mala* ex Cod. Bland. antiquiss. C.

volunt esse formam contractam v. *singillatim*, cum manifesto a v. *singultus* ductum sit. Recte Gesnerus in Thesaurō: *μετὰ λυγμοῦ*. — *Infans*] „elinguis, qui omni loquacitate abstinet.“ — *Non ego* cet.] „Sane non poteram verba facere de clara origine et de latifundiis a me possessis, sed aperte dixi me libertini filium post pugnam Philippensem paternum fundum amisisse.“ (Epp. 2, 2, 49.) — *circum--vectari rura*] *auf den Fluren unherreiten*. Sic Plaut. Rud. 4, 2, 29: *Oppida circum vectabor*. — *Satureiano - - caballo*] *Saturium*, Horatio *Satureium*, teste Stephano Byz. in v. *Σατύριον: χώρα πλησίον Τάραντος, τὸ ἐθνικὸν Σατύριος καὶ Σατύριος*. Videtur fuisse campus amoenus ac fertilis prope Tarentum, ubi procedente tempore conditum est oppidum hodie *Saturo* dictum (media longa propter accentum Graecum), unde iam Servius ad Ge. 2, 197: *Tarentum et Saturium vicinae sunt Calabriae civitates*. — *nono post mense*] Scilicet Bruti tributum accuratius

perspicere voluit Maecenas atque clam experiri, utrum ei fidendum esset necne, quique omnino essent eius mores atque ingenium. Praeterea significat semet ipsum patienter exspectasse, donec rursus admitteretur, neque vero solitis adulatorum artibus aditum expugnasse, ut facere sibi proposuerat homo ille importunus Sat. 1, 9, 58: *tempora quaeram; Occurram in triviis; deducam*. — *turpi - honestum*] gen. masc. — *sed vita et pectore puro*] „verum quia in me ipso agnoscebas et vitam puram et pectus purum.“ Si quod inest discrimen, *vita* ad exteriorem morum speciem atque existimationem pertinet, *pectus* potius ad eam, quam nos nunc vocamus „vitam internam“, intimum animum, aliorum oculis minus expositum.

68-74. *neque-neque-aut*] Sic Od. 3, 12, 1. 3, 23, 5. Sat. 1, 9, 31. 2, 1, 13. 2, 2, 22: *neque ostrea Nec scarus aut - - lagois*. — *sordes*] *schmutziger Geiz*. — *lustra*] *occulta loca* (Plaut. Curc. 4, 2, 21.), lupanaria, fornices, adolescentium

Ut me collaudem — si et vivo carus amicis: 70
 Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
 Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
 Quo pueri magnis e centurionibus orti,
 Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
 Ibant octonis referentes Idibus aera: 75
 Sed puerum est ausus Romam portare docendum
 Artes, quas doceat quivis eques atque senator
 Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
 In magno ut populo, si qui vidisset, avita
 Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos. 80

perditorum receptacula, qui ibi non solum libidini satisfaciebant, sed etiam heluabantur. Propter hanc ἀσέλγειαν potissimum utitur ἐπιθέτω mala. — his] „harum rerum, harum virtutum.“ ACROX. — Flavi] „videlicet hunc Flavium cathedrarum doctorem (id est ludi magistrum) fuisse.“ PORPH. Toto loco significat Venusiae non tam litteras quam arithmeticen, utpote ad vitam civilem praeter ceteras artes necessariam, doceri solitam esse. Cfr. A. P. 325. — magni-
 pueri] „quos quodammodo suspiciebant municipes ideo, quod orti erant e centurionibus, viris, ut in oppidulo illo, claris atque illustribus.“ — suspensi] „ἐξηρημένοι, qui sibi suspendebant laevo brachio loculos, capsas calculorum, quibus utebantur in conficiendis rationibus a ludi magistro propositis.“ Hunc versum festive repetit Epp. 1, 1, 56. — tabulam] „calculatorem, in qua et characteres arithmeticos notabant et calculos ordinare discebant.“ COMM. CRUQ. (Rechenbret.) Atque haec quidem vulgaris est explicatio. Verum longe meliorem censeo eam, quam in Progr. Marburg. 1838. p. 34. dedit C. F. Hermannus dicens, recte tabulam illam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri et loculos significare potius „librorum

chartarumque et stili repositoria.“ Vid. Excursum.

75. Ibant octonis cet.] „Singulis Idibus magistro afferebant menstruam mercedem, τὸ δίδακτρον.“ Pro singulis dixit octonis, quia Idus omnes in octavum post Nonas diem incidunt, sive, ut ait Lambinus, Iduum dies sunt octo. — referentes] „singulis mensibus ex more rursus ferentes;“ nisi vero explicare praestat: „pro opera in arithmetica ceterisque elementis docendis collocata ut debitam mercedem ferentes magistro.“ — aera] pro δίδακτρον est etiam apud Iuven. 7, 217.

76-80. puerum est ausus R. p.] „etsi pauperior, neque aliorum reprehensionem reformidans;“ id quod alius eiusdem fortunae vix unquam fecisset. (Epp. 2, 2, 41: Romae nutriti mihi contigit atque doceri cet.) — Artes] liberales, rhetoricam, poësin, philosophiam. — doceat] „per magistros docendas curet.“ — In magno ut populo] „ut in magno populo, in magna urbe fieri solet et decet“, scil. veste decora uti et pedisequis. Eadem constructione Ovid. Trist. 1, 1, 17: Si quis, ut in populo (fieri solet), nostri non immemor illic. Tacit. Hist. 1, 8: Et hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus antinorum fuit. — avita Ex re] id quod in liberti filio, qui

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
 Circum doctores aderat. Quid multa? Pudicum,
 Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
 Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi,
 Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim 85
 Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
 Mercedem sequerer; neque ego essem questus: at hoc nunc
 Laus illi debetur et a me gratia maior.
 Nil me paeniteat sanum patris huius, eoque
 Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars, 90
 Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
 Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
 Et vox et ratio: nam si natura iuberet
 A certis annis aevum remeare peractum

87. *ad hoc* bcdp, *ad haec* e Codd. Bentleius, quam lect. memorat iam Aeron, *ob hoc* tres Pottierii, Aldus, Lct. (Ut nos, S.)

avum non habebat ex ingenuorum opinione, fieri proprie non poterat. Hoc autem dicit: „Omnes me hominis locupletis filium esse facile credidissent.“ — *crederet*] „cum nos vidisset, tunc ipsum *crederet*“, pro quo tempore nos utimur plusquamperfecto.

81-84. *Ipse*] non servus paedagogus. Oderat enim pater triste illud paedagogorum genus, de quo Antiphanes in Meinekii *Fragm. Com. III.* p. 85: οἱ Σκῦθαι -- γενομέροισιν εὐθὺς τοῖς παιδίοις Οὐ μὰ Δία τιθᾶς εἰσάγουσι βασιλῆους, Καὶ παιδαγωγοὺς ἀδίδι, ὧν μείζον [κακὸν Οὐκ ἔστιν οὐδέν]. — *Pudicum* -- ab omni cet.] „prae pudore abstinens.“ — *Qui primus v. honos*] „quod primum decus est adolescentium, qui aliis virtutibus noti atque honorati vix esse possunt quam pudore et pudicitia.“ Cic. *Partitt. or. 23, 79*: *Custos virtutum omnium dedecus fugiens laudemque maxime consequens verecundia est.* — *opprobrio*] „adeo ut (quod tunc rarissimum

erat) nemo unquam me laesisse pudicitiam criminatus sit.“

85-88. *Nec timuit* cet.] „*Il ne craignit point qu'on lui reprochât un jour qu'en faisant tant de dépense il m'avoit réduit à me borner à une charge d'huissier ou de simple sergent comme lui. Quand cela eût été, je ne m'en serois pas plaint.*“ Sanadon. — *coactor*] exactionum (Suet. *Vit. Hor. init.*), quas pro publicanorum aliqua societate curabat. — *at hoc* cet.] „at propterea tanto maiorum illi debeo gratiam, quod me melius ac lautius quam conditioni suae conveniebat, educandum curavit.“ *Lectioes ad hoc, ad haec, ob hoc* ortae sunt ex v. *hoc* non satis intellecto.

89-101. *Nil me* cet.] „Quamdiu certe sanus ero, nunquam parum mihi felix videri potero, quod tali natus sim patre.“ — *dolo*] Ut apud *ICTos*, „culpa.“ — *Et vox et ratio*] „Et dicta mea et intima animi sententia, illis plane respondens.“ — *aevum remeare peractum*] „vi-

Atque alios legere ad fastum quoscunque parentes 95
 Optaret sibi quisque, meis contentus honestos
 Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
 Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
 Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.
 Nam mihi continuo maior quaerenda foret res 100
 Atque salutandi plures, ducendus et unus
 Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
 Exirem; plures calones atque caballi
 Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto

102. *peregre* (omisso *ve*) d, *peregrē aut* bScp et omnes Pottierii.

tam denuo incipere, inde a certo aetatis anno, quadragesimo puta. "Eurip. Suppl. 1080: *τί δὴ βροτοῖσιν οὐκ ἔστιν τόδε Νέουζ ὄλις εἶναι καὶ γέροντας αὐ πάλιν*; — ad *fastum*] „secundum fastum, pro fastu suo, parentes, quibus gloria-retur.“ Hand Turs. I. p. 114: „ut satisfaceret fastui.“ — V. autem *pa-rentes* aequae pertinet ad vv. *alios legere* et ad vv. *quoscunque Optaret sibi quisque*; quocirca distinctionem post v. *legere* sustuli. — *honestos Fascibus et sellis*] „honoratos curulibus magistratibus, consulares et praetorios.“ COMM. CRUQ. Plaut. Capt. 2, 3, 32: *Qui me honore honestiorem semper fecit et facit. — fortasse tuo*] „ut iudicium fore tuum par est: sine dubio“, sicuti Graeci usurpant ἴσως. Hand Turs. II. p. 722. „Egredie hoc dixit, quia Maecenas eques Romanus permansit, contempto senatorio ordine.“ ACR. — *salutandi plures*] Explicat Heindorfus: „salutatores plures accipiendi.“ Praeter Cic. ad Fam. 7, 28. et 9, 20. poterat afferre etiam Senecae illud de Brev. V. 2: *Quam multis nihil liberi relinquit circumfusis clientium populus!* Non tamen eius interpretationem comprobo: nam memoranda sane erat longe maior molestia alios salutandi; et qui

maiores honores appetebant, etiam cum senatores, aediles, praetores essent, suffragiorum et ambitionis causa primores civitatis salutare necesse habebant. Ita L. Vargunteius senator et C. Cornelius eques Ro. sicuti salutatum introire ad Ciceronem volebant, ut eum occiderent. Salust. Catil. 28. Hieronymus Epist. 43: *Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi quotidie ad alios pergimus aut ad nos venientes ceteros exspectamus. — ducendus et unus Et comes alter*] „Ambiguitatem in his offendimus.“ Hand Turs. II. p. 538. Lectores tamen Latinos in ambiguitate ista haesisse neutiquam puto, cum illico inversionem agnoscerent: *et ducendus comes unus et alter*.

102-109. *peregre*] Syll. *ve* colliquescit cum versu seq. Plerique in hoc cum offenderent, interpolant *peregre aut*. Cfr. Sat. 1, 4, 96. — *calones*] „viliores servi.“ GLOSS. h. l. equisones. — *petorrita*] vox Gallica, ut *reda*, *essedum*, *cisium*. Gell. 15, 30. Ducunt a *petoar*, *peduar*, quattuor, et *rit*, *rota*. Conf. Epp. 2, 1, 192. — *curto*] „curtata cauda.“ SCHOL., cuius tamen moris Britannici aliud vestigium apud Romanos non superest; „castrato“ explicat For-

Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum, 105
 Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos:
 Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
 Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
 Te pueri lasanum portantes oenophorumque.
 Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator, 110
 Milibus atque aliis vivo. Quacunque libido est,

107. *Tulli* d, Lct. — 111. *Multis* Lambinus coni., C et Heindorf.

cellinus immemor mulos natura sua ad gignendum inhabiles non castrari. Melius explices, ut dicitur *curta supellex, curta res*, „vili, exigui pretii;“ non autem „exiguo, macro.“ — *Mantica*] „Quia pauperes, cum insident iumentis, post se sarcinas habent.“ ACR. „Hoc ex Luciliano illo sumptum est: *Mantica canterii costas gravitate premebat.*“ (Gerl. p. 10, 9.) PORPH. — *sordes - - tibi*] Nam propter nimiam parsimoniam et contra decus praetorium non amicos aliquot in rus educit, sed paucis tantummodo servis utitur. Tam exiguus autem comitatus servorum, insuper instrumenta quae nominat portantium, sane sordium signum erat in praetore. Cfr. Sat. 1, 3, 12. — *Tilli*] Videtur idem Tillius, qui notatur v. 25.; ex tribuno igitur militum factus iam praetor. Qui legunt *Tulli*, cogitarunt de M. Tullio M. F. Cicerone, consule suffecto a. u. c. 724., homine tamen non tam sordido quam perditis moribus ac vinolento. Plin. H. N. 14, 22. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. — *lasanum*] *λάσανον, Leibstuhl*. Seebode interpretatus est *Kochgeschirr*, ut re vera Photius exponit: *λάσανα, χειρόποδες χειρῶς. -- ἐφ' ὧν ἐψεται τι καὶ φρύγεται*, alteram tamen significationem continuo addens: *καὶ ἐφ' ὧν ἀπελάτουν ἔλεγον*, ut Aristophanes *ἐν Προαγῶνι* apud Pollucem 10, 44:

Ὁ μοι τάλας, τί μου στρέφει τὴν γαστέρα; Βάλλ' ἐς κόρακας πόθεν ἂν λάσανα γένοιτό μοι; Becker *Gallus* (ed. alt.) II. p. 264: „*Lasanum ist von Seebode mit Recht als Kochgeschirr angenommen worden; denn nur diess passt für den sordidus praetor (nämlich damit er nicht einzukehren braucht).*“ — *oenophorum*] *Weinfass*. Quo enim minorem sumptum faceret, domesticum vinum ille secum portabat.

110. 111. *Hoc*] „Propter plenam libertatem, qua utor.“ — *senator*] utique et ante praeturam et post eam. — *Milibus atque aliis*] Gen. neutr. respondet v. *Hoc*. „Non solum per itinera ego commodius vivo, sed in sexcentis aliis rebus“, quas partim statim enumerat, partim scite his complexus est etiam ceteros ingenii, poësis, litterarum fructus, „quos quidem vos, homines vulgares, ne intelligere quidem potestis.“ Sane contra usum vulgarem dixit *milibus aliis* pro *mille aliis*; nam *milia alia* proprie est *andre Tausende*, non *tausend Andre*. Plerique quidem habent pro gen. masc.: „quam tu et mille alii.“ Sed inconcinna videtur duplicis comparationis compositio et nimis infinite se cum *mille aliis* conferret, in quibus poterant esse cerdones et libitinarii, non addito *ἐπιθέτω* „longe me opulentioribus;“ nec probabilior est Lambini coniectura. *Multis atque aliis*,

Incedo solus; percontor, quanti olus ac far;
 Fallacem Circum vespertinumque pererro
 Saepe Forum; adsisto divinis; inde domum me
 Ad porri et ciceris refero laganique catinum; 115
 Cena ministratur pueris tribus, et lapis albus
 Pocula cum cyatho duo sustinet; adstat echinus
 Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.

115. *lathanique* ex Cod. Farnes. L. — 117. *echino* Codd. apud Lamb., Gesner.

ducta ex corruptela C1d. *Multibus* (unus Cruquii *Militibus*) et recepta ab Heindorfio.

112-114. *percontor* cet.] „animi causa“, non, ut nonnulli voluerunt, quo minus deciperetur a servo obsonatore, id quod nimis putidum esset. — *Fallacem*] ubi semper multi sunt circulatores, Chaldaei sive mathematici, sortilegi, etiam grassatores et crumenisecae. Ennius apud Cic. de Divin. 1, 58, 132: *Non habeo denique nauci Marsum augurem, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somnium.* — *vespertinum*] Quo tempore homines splendidiores et negotiis vel civilibus vel feneratoriis implicati iamdudum domum se receperunt, neque in foro remanent nisi volgi circuli, quibus illi sese immiscere erubescunt. — *divinis*] „hariolis, sortilegis, interpretibus somniorum“, et quidem delectationis causa, quia horum impudentia ac mendacitas, popelli eos consulentes stupor et credulitas risum ei movebant. Maximus Tyrius 19, 3. *divinos* ita describit: *τῶν ἐν τοῖς κύκλοις ἀγειρόντων, οἱ δνοῖν ὀβρολοῖν τῷ προστυχόντι ἀποθεσιζουσιν.*

115. 116. *Ad porri* cet.] id est, „ad cenam frugalissimam.“ — *lagani*] „Lagana (*λάγανα*) sunt placentalae quaedam volgares quasi membranulae compositae,

quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad cenam moderatam et parabilem.“ COMM. CR. *Plinsen, Pfannkuchen.* — *lapis albus*] „Mensa marmorea, quam vocant Delphicam.“ ACR. Probabilius Fea explicat „ἐγγυθῆζην (Athen. 5, 45.), v. a Latinis corruptum in *incitegam* (Festus), *basin vasorum collocandorum causa paratam*, ut ait Iavolenus in l. 100. §. 3. ff. de Legat. 3.“

117. 118. *Pocula -- duo*] „Delphica vasa semper paria sunt, unde ipse Cicero dixit: *scyphorum paria complura.* (Verr. 2, 19, 47.)“ AGROETIUS p. 2267. P. *Duo* vel ad vinum et ad aquam puram vel ad vina Graeca et Italica; nam cum his quoque cena frugalis esse poterat. — *cyatho*] ad vinum ex cratere hauriendum. — *echinus*] Plerique explicant vas aereum, in quo calices lavantur. *Spülnapf*; Fea volt esse salinum collato Acrone ad Od. 2, 7, 23. „Echinum dixit vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scorteam iuxta illud Lucilii: *echinus Cinnabari infectus.*“ COMM. CR. — *cum patera guttus* cet.] „Utrumque ad libationes faciendas. *Qui vinum dabant, ut minutatim fuaderent, a guttis guttum* (*Καννε* Voss, *Guss* Kirchner.) *appellarunt; qui*

Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
 Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se 120
 Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.
 Ad quartam iaceo; post hanc vagor; aut ego lecto
 Aut scripto, quod me tacitum iuuet, ungor olivo,
 Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
 Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum 125
 Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.

sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominarunt. In huiusce locum in convivis e Graecia successit epichysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum. Varro L. L. 5, 124.

120. 121. *Marsya]* „Marsyae statua erat pro Rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant. Locus autem a statua nomen accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti.“ COMM. CR. Serv. ad Aen. 4, 58: „(Bacchus) apte in urbibus libertatis est deus; unde etiam Marsyas minister eius per civitates in foro positus libertatis indicium est: qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.“ Apuleius Florid. 1, 3, 11: *Eo (Hyagnide) genitus Marsyas cum in artificio patrissaret tibicini, Phryx cetera et barbarus, voltu serino trux, hispidus, illutibarbus, spinis et pilis obsitus fertur (proh nefas!) cum Apolline certavisse: leter cum decoro, agrestis cum erudito, belua cum deo.* — *Voltum ferre negat* cet.] „Minor enim (Noviorum) ad hanc statuam turpissime fenerabatur summo mane; quare iecatur Horatius inquiens, Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios, quod eorum feneratorum impudentiam non posset sustinere.“ COMM. CRUQ. Ut tamen iocus verum sallem habeat, fingamus nobis necesse est feneratoris voltum adeo

foede distortum, ut Satyrus, etsi ipse quoque deformem habet faciem, ab illo contuendo abhorreat.

122-124. *Ad quartam]* horam nostram fere decimam. „Usque ad hanc in lectulo sum;“ ubi, si lubebat, legere vel scribere aliquid poterat. *Iacere* autem „cubare in lectulo“, ut Catull. 32, 10: *Nam pransus iaceo.* Bentleyus recte: „Cave accipias pro *dormio*, ut vulgo faciunt Interpretes.“ — *post hanc* cet.] „post quartam aut vagor, sine certo consilio solus incedo“, (ut v. 112., sed h. l. mane ante prandium;) „aut, si hoc non placet, ungor oleo, pila in Campo Martio lusurus, deinde labor, postea domum redeo ad prandium sumendum, postremo per aliquot horas otior domi.“ Tum sequitur reliqua pars diei v. 112. descripta. — *lecto-scripto]* Mire haec vv. alii exposuerunt *lectito* et *scriptita*, cum sint ablativi absoluti, ut saepe apud Tacitum *audito*, *comperto* cet. Vid. ad Sat. 1, 1, 94. — *tacitum]* „meditantem ea, quae legi, vel de limandis, quae scripsi, cogitantem.“ — *fraudatis]* Oleo tam vili et rancido, ut lucernis implendis unice inservire posset, hic se ungebat. — *Natta]* „Notat Nattam quandam tenacissimum et sordidissimum.“ COMM. CR. (Ceterum Pinarii Nattae erant patricii ac nobiles. Cic. de Divin. 2, 21, 47.) Hinc idem nomen desumpsere Pers. 3, 31. Iuven. 8, 95.

Pransus non avide, quantum interpellet inani
 Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
 Vita solutorum misera ambitione gravique:
 His me consolor victurum suavius, ac si 130
 Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

126. *fugio rabiosi tempora signi* bScdp atque omnes Feae et Pottierii, item Acron et Porphyrius. (*nudumque trigonem* Bentleii suspicio.) — 130. *victurus* duo Pottierii, LC. (Ut nos, nostri et ceteri Pottierii. Correxerunt iam Aldus et Torrentius.) — 131. *fuissent* bcdp et complures Pottierii, Lct. (Ut nos, S et octo Pottierii.)

126. *fugio Campum lusumque trigonem*] pro „trigonalem.“ *Trigon* (a v. *τρίγωνος*), genus pilae minimae, durae et firmo pilo factae; nomen inde ductum, quod a tribus ludentibus iactabatur et quidem ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Martial. 7, 72, 9: *Sic palmam tibi de trigone nudo Unctae det favor arbiter coronae*, unde orta est Bentleii suspicio *nudumque* a Vossio adoptata. Cum miro casu haec vera lectio adhuc reperta sit in duobus dumtaxat Codicibus, Cruquii Bland. antiquissimo et Cod. Goth. 2, a. Sec. XV. ap. Kirchn. *N. Q. Horat.* p. 23., in illo tamen suppositis punctis volgataque lectione adnotata: *fugio rabiosi tempora signi*, manifestum hoc signum est, reliquos omnes ad nos propagatos esse ex recensione Critici alicuius, qui verum vel sibi non intellectum vel in exemplari, quo ipse utebatur, evanidum atque oblitteratum ita interpolavit iam ante Scholiastas veteres, qui falsam lectionem explicant. Ex hac vero bis idem languidissime diceret: „Ubi solis aestus me monet ire in balneum, ego, ut consentaneum est, fugio aestum dierum canicularium;“ nec vero diceret, quid post unctionem facere consuerit. Praeterea loquitur de vitae suae ratione totum per annum servata, non solum de diebus canicularibus.

127-131. *interpellat*] „prohibeat, non sinat.“ — *diem durare*] usque ad cenam. — *Haec est Vita solutorum* cet.] Similiter Epicureorum vitam describit irridetque Arrian. Epict. 3, 24, 39: *Τί ἄλλο θέλουσιν ἐκείνοι ἢ καθεῦδειν ἀπαραποδίστως καὶ ἀναναγκάστως, καὶ ἀναστάντες ἐφ' ἡσυχίας χασμήσασθαι καὶ τὸ πρόσωπον ἀποπλύναι, εἶτα γράψαι καὶ ἀναγνῶναι ἃ θέλουσιν εἶτα φλυαρῆσαι τί ποτ', ἐπαινούμενοι ὑπὸ τῶν φίλων ὅ τι ἂν λέγουσιν εἶτα εἰς περίπατον προσελθόντες καὶ ὀλίγα περιπατήσαντες λούσασθαι, εἶτα φαγεῖν, εἶτα κοιμηθῆναι οἷαν δὴ κοίτην καθεῦδειν τοὺς τοιοῦτους εἰκόσ.* Cic. ad Fam. 9, 20: *In Epicuri nos adversarii nostri castra coniecimus. — Haec igitur est nunc vita nostra: mane salutamus domi et bonos viros multos, sed tristes, et hos laetos viros, sed tristes. — Ubi salutatio defuxit, litteris me involvo, aut scribo aut lego. Veniunt etiam qui me audiunt quasi doctum hominem, quia paulo sum quam ipsi doctior. Inde corpori omne tempus datur. — misera ambitione*] Vid. ad Sat. 1, 4, 26. — *suavius ac*] Conf. Epod. 15, 5. Sat. 1, 1, 46. 1, 2, 22. 1, 10, 34. 2, 7, 96. — *Quaestor*] Perquam scite non memorat nisi infimum magistratum, quo sexcenti alii, nunquam in honorum cursu longius progressi, erant functi neque eius ope filiis nepotibusque,

illum splendorem pepererant, etsi arrogans fuisset, si praetorem vel ipsis, utpote hominibus novis, adeo consulem pro quaestore pohonori fuerat. Ridicule contra suisset.

EXCURSUS

Ad vv. 74. 75.

Ingeniosa de controverso hoc loco exstat disputatio C. F. Hermannii, Marburgi 1838., quam hic excerptere iuvat. P. 34: „Quod dixi nullo veterum testimonio aliam *loculorum* significationem constare, nisi quae ad pecuniam aliasve eius generis res pretiosas condensas spectaret, non eam vim habet, ut si loci alicuius sententia id ipsum postulet, librorum pariter ac gemmarum vel clavium conditoria, quae alias *capsae* s. *scrinia* appellabantur, significare posse negem, cumque *tabulam* iam a Scholiasta ad scribendi meditationem referri videamus, tantum abest ut Epistolae 1, 1, 56. locum hoc vetare arbitrer ne *loculos* pro librorum chartarumque et stili repositoriis habeamus, ut vel maximum eius acumen perituum esse dicam, si gestamina laevis humeris suspensa feneratorum tantum instrumenta necessaria, non simul etiam scholasticorum speciem aliquam continerent, quibus illi quamvis adulti adeoque proveci aetate tamen propter caecitatem et illiberalium studiorum assiduitatem non sine magno ludibrio et sale comparantur. Neque in his consisto, sed Satirae quoque loco, illo versu servato, novum acumen accedere puto, de quo iis, qui totam sententiae vim in calculatoriis studiis irridendis contineri arbitrabantur, nihil suboluit, nobis autem, qui liberalitatem Horatii patris centurionum parsimoniae in filiorum suorum institutione opponi vidimus, exoptatissimum calculum adiciat: solitudinem dico, qua centurionum pueri loculos tabulasque suis ipsi humeris gestasse dicuntur, quem Horatius inter reliquas patris sui laudes hanc quoque ponat: *vestem servosque sequentes, In magno ut populo, si quis vidisset, avita Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos*: quumque totam descriptionem ita institutam esse videamus, ut singula singulis respondeant, optime profecto nobiscum actum, quod his quoque invenitur, quod opponi possit. Scilicet pueros in scholas euntes comitari solebant *capsarii* cum thecis calamariis vel graphariis, ut Suetonii (Claud. 35.) verbis utar, idque Romae adeo usitatum fuisse videtur, ut Iuvenalis certe aetate vel qui *adhuc uno partam coleret asse Minervam*, eum tamen *custos angustae vernula capsae* sequeretur (10, 117.); quodsi haec Horatii sententia est, Venusiae ne centurionum quidem pueros, qui facile principes in eo municipio essent, comites secum habuisse, qui in ludum itantibus *loculos tabulamque* gestarent, quid in illis loculis conditum fuerit, non multum opinor curabimus, modo illud retineamus, quod dici non potest quantum totius imaginis vigorem augeat, ut hac quoque in re Horatii patris munificentia apparuerit, qui cum in patria etiam comitatus sumptibus parcere posset, ne hac quidem re absterritus est, quominus eum Romam deduceret, ubi puerum sine comitatu in scholam mittere omnino non poterat.“

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
 Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
 Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
 Persius hic permagna negotia dives habebat
 Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas, 5
 Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
 Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,

VII. Lepide narrat, quomodo P. Rupilius Rex cum Persio quodam Clazomenis, Ioniae urbe, coram M. Bruto, propraetore Asiae, acerrima contentione litigarit, Rupilius insuper acerbissimis conviciis, Persius vilissima utens erga Brutum adulatione. Tandem Persius salse aliquod dictum in adversarium exprimit, quod totius historiologiae acumen et quasi medullam continet (v. 33 seqq.) atque narratiunculae finem imponit. ZELL.

1-3. *Regis Rupili*] „P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus, a. 702. magister publicanorum, qui in Bithynia vectigalia exigebant, fuerat (Cic. ad Fam. 13, 9, 2.) et postea a civibus Praenestinis in exsilium missus sub P. Attio Varo a. 707. in Africa stipendia meruerat. A. 711. Romae praetor electus, sed a triumviris Octaviano auctore proscriptus, ad Brutum fugit, a quo in comitum cohortem receptus est.“ SPOHN. — *pus*] mordacitas et maledicentia impura ac pestilens. Nos: *Gist und Galle*. — *Hybrida*] „Clazomenius enim fuit Persius, patre Asiatico, matre Romana. Civitatem tamen Romanam obtinuerat. Eum igitur ut semiromanum deridet Horatius.“ SCHOL. Plin. H. N. 8, 79: *In nullo genere aequae facilis* (atque in subus) *mixtura cum fero, qualiter natos antiqui hybridas vocabant.* — *lippis* -- *tonsoribus*]

„Adeo ait divulgatum esse, quibus modis insectatus sit Persius Rupilius, ut et in tonstrinis haec et medicinis (tabernis medicorum vulgarium) narrata sint. Fere autem in his officinis otiosi solent considerare ac res rumoribus frequentatas fabulis celebrare.“ PORPHYR. Frequentissimus utique Romae morbus erat lippitudo, qua tentati sane tempus vix aliter fallere poterant nisi confabulando in officina aliqua, ubi ex antiquorum more homines conveniebant, ut nos in thermopoliis. Sic Aristoph. Plut. 337: *λόγος γ' ἦν -- πολλὸς Ἐπὶ τοῖσι κουρείοισι τῶν καθημένων.* Plaut. Amphitr. 4, 1, 5: *In medicinis, in tonstrinis, apud omnis aedis sacras Sum defessus quaeritando.* Tonsores autem iam apud antiquos propter garrulitatem famosi. Polyb. 3, 20, 5: *οὐ γὰρ ἰστορίας, ἀλλὰ κουρεακῆς καὶ πανδήμου λαλιᾶς ἐμοὶ γε δοκοῦσι τὰ ξὶν ἔχειν καὶ δύναμιν (τὰ Χαίρετον καὶ Σωσίλου συγγράμματα).* Cfr. Plutarch. *περὶ ἀδολ.* 13.

4-8. *negotia*] „Erat enim negotiator apud Clazomenas.“ COMM. CRUQ. Intellige etiam pecunias fenori locatas. — *Durus*] „pervicax et morosus.“ — *odio*] „molestia, qua homo rixatorius et iurgiosus (Fronto ad M. Caes. Ep. 4, 12.) omnes afficere solebat, unde omnes eum fastidiebant.“ — *Confidens*] Cic. Tusc. 3, 7, 14: *Qui fortis est,*

Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
 Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
 Convenit: — hoc etenim sunt omnes iure molesti, 10
 Quo fortes, quibus adversum bellum incidit; inter
 Hectora Priamiden animosum atque inter Achillem
 Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
 Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
 Summa fuit; duo si discordia vexet inertes, 15
 Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
 Cum Dum Lycio Glaucō, discedat pigrior, ultro

SAT. VII. 15. *vexat* Aldinae, *verset* e Lambini Codd. Bentleius, item F et Kirchner.

idem est fidens; quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est. — tumidus] ἀζηλόλογος, iracundiā cum superbia coniunctā. — Sisennas, Barros] notos tunc securas maledicos. — equis-albis] cum hi celerrimi esse crederentur; inde natum hoc proverbium. Sic Plaut. Asin. 2, 2, 12: Nam si se huic occasioni tempus subterdixerit, Nunquam edepol quadrigis albis indispiscet postea. Iam Hom. II. π, 437. de Rhesi equis: λευκότεροισι χιόνοσ, θελειν δ' ἀνέμοισιν ὁμοιοι, unde Virg. Aen. 12, 84: Qui (Turni equi) candore nives anteirent, cursibus auras; talibusque, utpote qui etiam pro pulcherrimis haberentur, in triumphis utebantur. Dio Cass. 43, 14.

9 - 19. *Postquam nihil--convenit]* „Postquam litem amice decidere et conciliari non poterant.“ — *hoc etenim* cet.] „Omnes homines molesti, difficiles, contentiosi hoc iure sunt, idem ius sibi statuunt, eodem modo agunt, quo fortes, fortitudine sibi pares, inter quos certamen singulare oritur. Quod igitur inter duos fortes usu venit, ut ferro inter se decernant, hoc idem hominibus pervicacibus proprium

est, ut causam suam summa contentione agant.“ MITSCHERLICH. — *adversum bellum]* „acerrimum certamen.“ — *inter--inter]* Duplicis huius praep. *inter* usus, in quo haesit Bentleius, exempla praebet Hand Turs. III. p. 409. Cfr. Epp. 1, 2, 12. Liv. 10, 7, 1: *certatum --inter Ap. Claudium maxime ferunt et inter P. Decium Murem. — Ira-capitalis]* ut *morbis capitalis*, caput, vitam petens, ita ut aliter quam alterius utrius morte finiri non posset. II. χ, 261: Ἐζτορ, μή μοι, ἄλαστε, συνημοσύνας ἀγόρευε κτλ. — *vexat]* verbum de omnibus animi perturbationibus usitatum efficacius etiam quam Bentleii *verset*, cuius valde exigua est auctoritas. — *Glaucō]* Apud Homerum quidem (quocum conf. Quintus Smyrn. 3, 212—285.) minime ignavus comparet, sed tamen non sine quadam ironia II. ζ, 234: Ἐνθ' αὖτε Γλαύκω Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεύς, Ὅς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἀμειβεν, Χρύσαα χάλκεϊον, ἐκατόμβοι' ἐννεαβοίων. Est igitur haec quoque ex parodiis illis Homericis, quibus refertus est Lucianus; itaque ridiculi causa dicebant, propter ignaviam Glaucum a Diomede dono illo vitam redemisse. —

Muneribus missis: — Bruto praetore tenente
 Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non
 Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius 20
 Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
 Persius exponit causam; ridetur ab omni
 Conventu; laudat Brutum laudatque cohortem:
 Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
 Appellat comites, excepto Rege; canem illum, 25
 Invisum agricolis sidus, venisse. Ruebat,
 Flumen ut hiberhum, fertur quo rara securis.
 Tum Praenestinus salso multoque fluenti
 Expressa arbusto regerit convitia, durus
 Vindemiator et invictus, cui saepe viator 30

20. *Compositus* bcdp, Pottierii plerique, LcT, *Compositi* ex uno Cod. Magdalenensi Bentleius. (Ut nos, S. „dimidia fere pars Codicum“ Bentleii et tres Pottierii.) — 21. *concurrunt* bScd. — 28. *multumque* c et pr. S, LcT.

missis] h. l. „oblatis, datis.“ — *tenente-Asiam*] et tunc Clazomenis conventum agente.

20-27. *Compositum*] „par eiusmodi, ut non compositum melius par sit cum Bitho Bacchius.“ *Compositum* autem ad depugnandum. Seneca de Provid. 3: *Ignominiam iudical gladiator cum inferiore componi.* — *cum Bitho Bacchius*] Acro: „Bithus et Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium Tranquillum (in libris deperditis) sub Augusto.“ — *In ius procurrunt*] quasi in campum, ut milites inter se pugnaturi. Altera lectio *concurrunt* minus apposita est ad vv. *in ius.* — *ridetur*] „accipiendum impersonaliter, ut sit, ridet omnis conventus.“ LAMBINUS. Volgo explicant: „irridetur Persius.“ — *Conventu*] „Corona auditorum in iudicio.“ — *cohortem*] amicorum et comitum Bruti, qui iudices sedebant. — *Solem cet.*] Tumdjs metaphoris et ridicula ἀντιθέσει inter stellas salubres et

Caniculam agros torrentem utebatur rabula; unde, qui aderant, risus fecere. — *fertur quo rara securis*] „eo loco, ubi, quia praeceps est ripa, torrentis (χειμάδιον) impetus est vehementior ideoque in loco periculoso raro arbores caeduntur.“

23-35. *salso*] „amaro et maledico.“ — *multoque fluenti*] Persio. Est dativus. Virg. Georg. 3, 28: *magnumque fluentem Nilum.* Sophocl. Antig. 129: πολλῶ ῥεύματι προσσισομένους. Demetr. Phaler. p. 146. Fisch.: καὶ γὰρ μεταφέροντά ἐστι δεινὰ ποιεῖν ὡς τό, „Τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῶ ῥέοντι καθ' ἑμῶν οὐκ εἶζα.“ (Demosth. de Corona §. 136.) Sat. 1, 4, 11: *Cum flueret* (Lucilius) *lutulentus.* — *Expressa arbusto*] „altissimo clamore ex arbusto, in quo ramis coopertus sedet, prolata.“ — *regerit*] „respondens ingerit.“ — *Vindemiator*] tetrasyllabum, quasi *vindemjator*, h. l. vineae putator. Vid. ad Sat. 2, 8,

Cessisset, magna compellans voce cuculum.
 At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
 Persius exclamat: Per magnos, Brute, deos te
 Oro, qui reges consueris tollere, cur non
 Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuo-
 rum est.

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,

31. *cucullum* he et pr. S, LCt, *cuculum*, superscr. *cucullum*, d. —
 34. *consuesti* e Cod. Galeano saepe interpolato et Ed. Ven. 1490.
 Bentleius, F.

1. — *cuculum*] Plin. H. N. 18, 66, 2: *XV. diebus primis* (post aequinoctium vernum) *agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natam exprobrationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Deducus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur.* Ergo viator petulanter in vindemiatoris ludibrium cuculi cantum imitatur; verum talia tamque acerba et contumeliosa responsa fert, ut nec vires nec tempus habeat ad ea reddenda, sed fatigatus tandem inani altercatione ad sua negotia abeat, vindemiator victor evadat. (Vindemias ipsas Neapolitanas simili modo celebratas esse a vinitoribus monstrat Ambrosius Leo in *Antiqq. et Histor. Nolae* 3, 14.) Egregie Ausonius in *Mosella* 163: *Laeta operum plebes festinantesque coloni Vertice nunc summo properant, nunc deiuge dorso, Certantes stolidis clamoribus: inde viator Riparum subiecta terens, hinc navita labens, Probra canant seris cultoribus; adstrepit*

ollis Et rupes et silva tremens et concavus amnis. — *Graecus*] ut talis, homo vafer ac lepidus, uno dicto facile rusticum atque inficetum adversarium de statu demoturus. — *Italo-aceto*] „salibus vere Latinis, aculeatis et mordacibus.“ Plaut. Pseud. 2, 4, 49: *Ecquid habet is homo aceti in pectore? Atque acidissimi.* — *consueris*] Cum qui h. l. idem sit ac *quippe qui, ut qui*, praestat coniunctivus, firmatus etiam a meis Codd. — *reges*] Caesarem, ut Tarquinium Superbum L. Iunius Brutus, a quo stirpem ducere volgo putabatur M. Brutus. Ad lusum, qui est in verbis *reges -- Regem*, conf. Cic. ad Att. 1, 16, 8: *Quousque, inquit (Clodius), hunc regem fereamus? — „Regem appellas, inquam, cum (Q. Martius) Rex tui mentionem (in testamento suo) nullam fecerit? — Ille autem Regis hereditatem spe devorarat. — operum -- tuorum*] unum; „hoc te sane dignum est.“

VIII. Multa cum evidentia narrat, quo ridiculo modo Maecenatis Priapus Esquilinus perterrefecerit veneficas, Canidiam sive Gravidiam, quam, fortasse prius amicam, propter perfidiam ac malas

Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
 Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
 Maxima formido; nam fures dextra coërcet
 Obscenoque ruber porrectus ab inguine palus; 5
 Ast importunas volucres in vertice arundo
 Terret fixa vetatque novis considerare in hortis.
 Huc prius angustis eiecta cadavera cellis

artes, quibus utebatur, singulari odio persequeretur poeta, et Saganam, eius sociam; scite simul immiscerentur amici Maecenatis laudes ob restitutam Esquiliis salubritatem. Tempus scriptionis omnino incertum est. Composuit utique, postquam in Maecenatis familiaritatem pervenit, ut liquet ex oculata illa et, ut ita dicam, leni amici laude v. 14. (Artes magicas describunt Theocr. 2. Virg. Ecl. 8. Tibull. 1, 2. Propert. 4, 5. Ovid. Her. 6, 83 seqq. Lucan. 6, 430 sqq. Val. Flacc. 6, 439 sqq. Lucian. Dial. mer. 4. Conf. Epod. 5. 17.)

1-7. *truncus - ficulus*] *Σύκινον ξόανον* Priapi habet etiam Theocritus Ep. 4, 2. — „Sicut a *corylo* (s. *corulo*) *colurnus*, ita a *ficu ficulus* derivatur.“ COMM. CRUQ. Addit Porphyrio: „non ut volgo *figulneus*.“ — *inutile lignum*] „ad nihil aptum; nam materia eius arboris propter fragilitatem nullis fabricis est idonea.“ COMM. CRUQ. Est: „quo nemo quid faceret sciebat ante fabrum, cui, ut Priapus tandem fierem, aptus sum visus.“ — *faber*] lignarius; *der Meister*. Voss. — *Priapus*] deus agrestis Lampsacenorum, inde diu post Homerum atque Hesiodum in Graeciam primum, postea in Latium invectus, tamquam auctor fertilitatis, imprimis hortorum. — *Maluit esse deum*] „Cur, ipse nesciebat.“ Egregiam in his ipsius dei verbis inesse *εἰρωνείαν* quisvis sentit. Priap. 9: *Insulsissima quid*

puella rides? Non me Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum Phidiaca manu politus; sed lignum rude villicus dolavit Et dixit mihi, Tu Priapus esto. — [formido] h. l. prima significatione, *Scheuche*. — *dextra*] qua modo fustem, modo falcem tenebat. Virg. Ge. 4, 110: *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi* (apes). Priap. 63, 9: *Huc adde quod me terribilem deum fuste Manus sine arte rusticae dolaverunt.* — *Obsceno -- ab inguine*] Cfr. Sat. 1, 2, 26: *Inguen ad obscenum.* — *ruber -- palus*] membrum virile bipedale, minio oblitum, symbolum fecunditatis simplicissimum apud huius cultus repertores. — *arundo cet.*] „arundinum fasciculus vento quassatus abigit aves.“ — *novis -- hortis*] „nuper a Maecenate institutis. -- Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata; Maecenas autem considerans aëris salubritatem hortos eo loci instituit.“ COMM. CRUQ. Si Scholiastis fides tribuenda est, idem hic locus, de quo Horatius loquitur, fuit cum Puteulis, *loco publico ultra Esquilias, ubi mancipiorum corpora proieciabantur.* (Cfr. Varro L. L. 5, 25. et Festus p. 200. Lindem.) „Soliti erant carnifices in Esquilina via puteos facere, in quos corpora mittebant.“ ACRO.

8-13. *Huc prius cet.*] „Ad hunc locum, ubi Priapus stabat, olim servorum cadavera portari solebant sepelienda, ubi quondam Thermae

Conservus vili portanda locabat in arca.
 Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum, 10
 Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti :
 Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
 Hic dabat : Heredes monumentum ne sequeretur.
 Nunc licet Esquiliis habitare salubribus atque
 Aggere in aprico spatari, quo modo tristes 15

Sat. VIII. 12. *agro* Fea sine certa Codd. auctoritate. — 14. *Esquiliis* F. — 15. *qua* Bentleius „invitis licet codicibus.“

Traianae et domus Crescentiae.“
 COMM. CRUQ. — *eiecta*] ut vilia, quorum praeter conservos nemo curam gerebat. — *cellis*] „miseris mediastinorum cubiculis, plerumque subterraneis.“ Cfr. Sen. Epp. 18: *pauperum cellas*. Tacit. Dial. 28: *in cella emplae nutricis*. — *vili p. locabat in arca*] Servorum cadavera conservi mutuam inter se officium servantes suo ex peculio sepelienda curabant conductis vespillonibus, qui ea *vili arcae* (sandapilae) imposita in Esquilias efferrent ibique vel cremarent vel humarent. — *miserae plebi* cet.] Locus ille non solum servorum, sed etiam hominum prorsus inopum sepulcreto erat destinatus, ac propterea (id quod cum acerba irrisione adiicit) ibi aliquando sepeliendi erant Pantolabus et Nomentanus, decoctores etiam tunc vivi. „Fuit Mallius (Maenius Franke F. H. p. 84.) Verna trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabos est cognominatus.“ PORPH. De Cassio Nomentano cfr. Sat. 1, 1, 102. 2, 1, 22. 2, 3, 224. Seneca de Vita beata 11. eum cum Apicio iungit. — *Mille pedes* cet.] Ibi quoque cippo incisa erat vel incisa fuisse a poeta fingitur solita sepulcrorum formula. — *in fronte*] alibi *in latitudine*, id est, viam publicam versus. — *in agrum*]

feldwärts. Utramque formulam, et hanc et *in agro*, usitatam fuisse puto. *In agro* sane omnibus litteris est Inscr. m. N. 4379., *in agrum* Petron. 71.; quocirca nihil mutandum videtur. — Erat igitur hoc sepulcretum pedum quadratorum 300000, quia multis sepulcris destinatum. In singulorum sepulcris variat numerus pro fastu atque opibus mortuorum. N. 4374. *IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV.* N. 4382. *IN. F. P. VII. IN. A. P. VI. N. 4557. IN F. P. XXVI. IN. AG. P. XXXIIS.* Düntzerus: „Salsissime poeta dicit cippum latissimum sepulcrum talibus hominibus tribuere, cum Puticulorum locus iis destinatus sit, in quibus re vera nullus exstitit cippus, qualis erat in sepulcris privatis.“ — *dabat*] „assignabat.“ — *Heredes* cet.] Solita hac formula *H. M. H. N. S. (HOC MONYMENTVM HEREDEM NON SEQVITVR* omnibus litteris Inscr. N. 4379.) cavebant, ne, cum *DIS MANIBVS LOCVS CONSECRATVS* vel *DATVS LEGATVS-QVE* esset (Inscr. N. 4351. 4352.), transiret ad heredes neve ab his aliquando vendi posset. H. l. addita haec formula admodum ridicula est, quoniam hominum ibi sepulcrorum nulli exstiterunt heredes.

14—20. *salubribus*] Hinc Augustus aeger *in domo Maecenatis cubabat*. Sueton. Oct. 72. — *Aggere*

Albis informem spectabant ossibus agrum;
 Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae
 Hunc vexare locum curae sunt atque labori,
 Quantum carminibus quae versant atque venenis
 Humanos animos; has nullo perdere possum 20
 Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
 Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
 Vidi egomet nigra succinctam vadere palla

18. sint S.

in aprico] Servii Tullii (Liv. 1, 44. Strab. 5. p. 234.) sive Tarchinii Superbi (Plin. H. N. 3, 9, 67.), a porta Esquilina usque ad Collinam, unde prospectus in Esquilias patebat. Ventosum nominat Iuven. 8, 43. Cicero de Rep. 2, 6: *ut unus aditus, qui esset inter Esquilinum Quirinalemque montem maximo aggere obiecto fossa cingeretur vastissima.* — quo] „in quo, ex quo aggere“, non repetita praep. in post vv. in aprico. Bentleii coni. *qua* (in *welcher Richtung*) minus apposita videtur. — *tristes - - spectabant*] „Ut olim inviti per aggerem illum incedebant, quos necessitas aliqua eam in regionem deducebat, sic maesto ossium aspectu nunc remoto libenter ibi deambulant homines otiosi.“ Nota spondeos in lugubri hoc versu *Albis* cet. — *Cum*] respondet v. nunc v. 14. „Etiamnunc“ inquit, „postquam triste illud sepulcretum in amoenos, quos custodio, hortos mutatum est, sagae consceleratae molestia me afficiunt.“ — *feraeque*] volpes, puta, et *Esquilinae atiles* (Epod. 5, 100.), voltures. — *suetae*] trisyllabum ut ap. Lucret. 2, 903. Conf. Od. 1, 23, 4. et Epod. 13, 2: *silvae*. Epp. 1, 16, 51: *milvius*. Epod. 16, 32: *milvius*. — *carminibus*] *ἐποδαίς*. Propert. 4, 4, 51: *magicæ-cantamina Musæ*. — *versant*] „huc illuc impellunt sicque vexant.“ — *perdere*]

hyperbole pro „hinc exterminare.“

21. 22. *vaga luna*] Virg. Aen. 1, 742: *errantem lunam*. Sagis autem luna necessaria erat ad artes suas exercendas. Theocr. 2, 10: *ἀλλά, Σελάνα, Φαίνε καλόν τιν γὰρ ποταεῖσθαι ἄστυα, δαίμων*. — *ossa legant*] „Etiamnunc hic quaerunt ossa in humo relictæ, quibus opus habent; nec enim facile aliis ex sepulcris atque columbariis custoditis furari ea sagae possunt.“ Ovid. Her. 6, 90: *Certeque de tepidis colligit ossa rogis* (Medea).

23-29. *Vidi egomet* cet.] „Quasi dicat: Et ut melius mihi credas, ecce nominatim tibi duas recito, quas egomet vidi. Habent hi versus aliquid tragicæ descriptionis, ut illi Virgilii (Aen. 3, 623.): *Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro* cet.“ COMM. CRUQ. Ex omnibus autem *νεκρομαντεῖαις* semper maxime mihi placuit Homerus Ulixis animam de rebus Troicis consultans apud Philostr. Her. p. 196. Boiss. et in gemma apud Inghirami *Gall. Om. Tab. VII.*, ubi manibus tenet velum inter suam et umbræ faciem, ut hanc audiat dumtaxat, non oculis cernat. — *nigra*] ut omnia, quae ad res ferales pertinent, furva, atra sunt. Hinc etiam *agna pulla* dilaceratur (v. 57). Cfr. Tibull. 1, 2, 64. — *palla*] Consulto *palla* largiore quam tunica vestita est, in cuius sinu herbas ossaque ser-

Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
 Cum Sagana maiore ululantem: pallor utrasque 25
 Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
 Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
 Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
 Manes elicerent, animas responsa daturas.
 Lanae et effigies erat, altera cerea: maior 30
 Lanae, quae poenis compesceret inferiorem;
 Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quae
 Iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam

vet. — *Canidiam*] Gratidiam Neapolitanam, de qua Epod. 5. et 17. — *pedibus nudis*] Ad sacra haec magica ex sollemni ritu pedum nuditas referebatur, ut Medea apud Ovid. Met. 7, 182: *vestes induta recinctas, Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos*. Similiter in nocturnis Lemuriis *habent gemini vincula nulla pedes*. Ovid. Fast. 5, 432. — *passo capillo*] „Passi crines certe apud Ovidium sunt feminarum, *sparsi* utrorumque: quod quoties de masculis occurrit (de Orpheo Metam. 11, 57., Baccho [immo de Bacchis] A. A. 1, 541., Amore Am. 3, 9, 11.) absque librorum discrepantia exstat.“ MERKEL ad Ovid. Trist. p. 2. Cfr. Od. 3, 20, 14. — *Sagana maiore*] „Haec Sagana liberta fuisse dicitur Pomponii senatoris, qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem se natu minorem; ideo hic *maior* dicitur.“ COMM. CRUQ. — *ululantem*] *Ὀλολυγμοὶ* maxime feminis in sacris tribuuntur. Cfr. Virg. Aen. 2, 488. Ovid. Metam. 7, 190. — *utrasque*] „Non necessaria coniectura *utramque*. Cfr. Virg. Aen. 6, 685. Cic. p. Ligar. 12, 36. Sal. Catil. 30. Caes. B. G. 1, 53. B. C. 2, 6.“ DILLENB. Conf. Zumpt ad Cic. Verr. 3, 60, 140. — *Scalpere terram Unguibus*] *serobem* facturae; efficacior autem hic furor, quam si pala

vel marra usae essent. — *pullam* -- *agnam*] Vid. ad v. 23. — *mordicus*] Ut per totam hanc magicorum rituum descriptionem dominatur hyperbole comica, sic h. l. imprimis rem ridiculum in modum exaggerat. — *cruor* cet.] Recordare Ulixidis Odys. λ, 34 sqq. 95 sq. Philostr. Her. 18, 3. p. 728: *ἤκιστα γὰρ πρὸς αἵματι καὶ βόθροισι αἱ ψυχὰς ψεύδονται* — *in fossam confusus*] „omnis est fusus in serobem.“ — Tota res autem prorsus consentanea populari illorum temporum superstitioni. Sic Cic. Tusc. 1, 16, 37: *quae meus amicus Appius vezρομαντεία* faciebat.

30-36. *Lanae* cet.] *Lanae* referebat *Canidiam*, *cerea*, quae vexaretur igneque liquefieret (v. 44.), amatorem infidelem. „*Lanae* effigies Compitalibus noctu dabantur in compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse.--Taceo *lanae* in nuptiis, in flaminum pileis, in hostiarum infulis, in sepulcris, in expiationibus usum.“ TORRENT. Sic h. l. *lanae* imago ac propterea *Canidia* ipsa libera manebat ab omni malo, quod alia saga adversaria ei intentare poterat. — *servilibus* -- *peritura modis*] „miserabiliter peritura“; liqueferi enim debebat. Torrentius: „Lepide Horatius tamquam servili supplicio affici (Liv.

Altera Tisiphonen; serpentes atque videres
 Infernas errare canes Lunamque rubentem, 35
 Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
 Mentior at si quid, merdis caput inquinari albis
 Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
 Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.

24, 14. 29, 18.) ait eam, quae nimio plus pateretur. Nam in servos non modo dominorum, sed et legum nota olim atrocitas ob condicionis vilitatem." Conf. Liv. 32, 38: *in servilem modum lacerati atque extorti*. Ad verbi ellipsin cfr. Sat. 1, 1, 23. et 1, 3, 9. — *Hecaten*] Hom. Hymn. in Cer. 24: *Περσαίον* (Titanis) *θυγάτηρ ἀταλά φρονέουσα* — *Ἐκάτη λιπαροκορήδεμος*. v. 439: *Πολλά δ' ἄρ' ἀμψαγάπησε κόρην Δημήτερος ἀγνήν*. *Ἐκ τοῦ οἱ πρόπολος καὶ ὀπάων ἔπλετ' ἀνασσα*. Sic paulatim cum Cerere, Proserpina itemque Diana s. Luna in coniunctionem venit. Comice eius formam ita describit Lucianus Philops. 22: *γυναικα φοβεράν, ἡμισυδαίαιαν σχεδὸν τὸ ὕψος εἶχε δὲ καὶ δῶδα ἐν τῇ ἀριστερᾷ καὶ ξίφος ἐν τῇ δεξιᾷ ὅσον εἰκοσάπηχυν, καὶ τὰ μὲν ἐνεργεῖν ὀφρίοπους ἦν, τὰ δὲ ἄνω Γοργόνη ἐμφορῆς*. — *saevam-Tisiphonen*] furiam, ut Alecto et Megaera Orph. Hymn. 69. *Saeva* autem vocatur, ut Hom. Odys. o, 234: *θεὰ δασπλήτις Ἐρινύς*. — *serpentes atque cet.*] Ordo hic est: *Serpentes atque infernas canes errare videres*. Hyperbaton ipsum exprimit horum *φαντασμάτων* terribilem confusionem. — *Infernas canes*] Stygias, Hecatae comites. Apollon. Rh. 3, 1216: *ἀμφὶ δὲ τὴν γε* (Hecaten) *Ὀξείη ἕλακῆ χθόνιοι κύνες ἐφθέγγοντο*. Virgil. Aen. 6, 257: *visaeeque canes ululare per umbram Adventante dea*. — *Lunamque rubentem*] „Facete Horatius, ut ostenderet Canidiam peiorem et magis abominabilem ceteris veneficis, quibus alias adesse

solent Luna, Diana, Trivia sive quocumque nomine vocetur hoc numen, fingit *Lunamque rubentem* cet." D'ORVILLE ad Charit. p. 376. Petronius C. 122. v. 129: *Parte alia plenos exstinxit Cynthia voltus Et lucem sceleri subduxit*. — *magna-sepulcra*] in quibus haeserunt Interpretes, sunt polyandria, fossae, in quas aliquamdiu vel cadavera ipsa vel crematorum ossa deiciebantur, donec complerentur; tum tumulus superstruebatur.

37-39. *caput inquinari*] quod ne accideret, capitibus simulacrorum sub dio positorum imponebantur opercula aerea inaurata, ex quibus orti sunt *nimbi* quos dicunt Sanctorum. — *mictum* cet.] Summum hoc scelus est, quod in dei simulacrum admitti poterat. Notum illud Persii 1, 113: *Pueri sacer est locus! extra meite*. Iuven. 1, 131: *Cuius ad effigiem non tantum meiere fas est*. Idem valet de tumulis. Vid. ad Art. Poët. v. 471. — *Iulius* cet.] „quidam infames temporis illius. Alii dicunt poëtas fuisse pessimos." ACRO. — *fragilis*] enervatus, effeminatus libidinibus. — *Pediatia*] COMM. CRUQ.: „Pediatus, eques Romanus, patrimonio consumpto se prostituit, quare Horatius mutato genere *Pediatiam* nominavit propter mollitiem." Hoc sane credibile est. Sic Aristoph. Nubb. 678. Sostratam et Cleonymam pro veris nominibus dicit. Cic. de Or. 2, 68, 277: Q. Opimius ad Egilium: *Quid tu, Egilia mea? cet.* Sunt qui parum probabiliter iungant *et fragilis Iulius Pediatia*,

Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes 40
 Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,
 Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
 Abdiderint furtim terris, et imagine cœrea
 Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
 Horruerim voces Furiarum et facta duarum: 45
 Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
 Diffissa nate ficus: at illae currere in urbem.

41. *resonarent* bScdp et omnes Pottierii, LCtFJ: *resonarint* Bentleius coni. et M. — 45. *Horruerim* bScdp et omnes Pottierii, LCt ac Bentleius: *Obruerim* ex uno codice Fea et M.

ut is unus homo sit et particulae *et* -- que sibi respondeant. Immo *Iulius* Peditii amator fuisse videtur, ut poeta irrideat par tunc omnibus notum. — *furque Voranus*] „Aiunt Voranum Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario in calceos demiserit; a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, Belle, inquit, si te non *ἐκχαλκεύει*, hoc est, verberibus tamquam aes recudat, alludens ad calceos.“ COMM. CRUQ.

41-43. *resonarent*] Imperfectum recte se habet: per totam incantationem; contra lupi barbam semel abdiderunt. Praeterea dubia est forma Bentleiana *resonarint* pro *resouerint*. — „*triste*. lugubre et metuendum. *acutum*. tenue, subtile, quia sine corpore emittebantur voces.“ COMM. CRUQ. Heliodor. 6, 15. p. 251. Cor.: ὁ νεκρὸς -- βαρὺ τι καὶ δυσηχὲς ὑποτρῖζων -- ἔσφη κτλ. — *lupi barbam*] Plin. H. N. 28, 44: *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt*. Hoc igitur fecerunt, ut irritas redderent adversariae alicuius incantationes. Ad verba Düntzer recte comparat Sat. 1, 1, 41: *immensum-argenti pondus et auri Furtim defossa timidum depone*re terra. Ceterum hoc quoque

inest, huiusmodi ritus nefarios omnes *furtim*, quam maxime occulte, peragendos fuisse. — *variae*] „maculosae.“ COMM. CRUQ. — *cœrea*] dissyllabum per synizesin, ut Sat. 2, 2, 21: *ostrea*. Virg. Aen. 10, 116: *aureo*.

45-50. *Horruerim*] Feae illud *obruerim*, etsi per se rectissimum („repente fecerim, ut et obmutescerent et opus suum interrumpere“), debetur tamen interpolatori, ac longe significantior est diversa Horatii sententia. „Priapus sacra illa magica conspicatus horrore perfunditur, prae quo horrore ei accidit id, quod versu seq. narratur; quod cum ipsis sagis tantum horrorem incuteret, ut in fugam sese darent, poeta ridicule hoc ulciscendi horroris causa, quo Priapus percussus esset, ab eo factum fingit.“ MITSCHERLICH. — *Furiarum*] *sagarum*. Sic Cicero aliquoties P. Clodium *Furiam* vocat, sic Euripides Or. 1389. Helenam *περγάμων Ἀπολλωνίων Ἐριών*. — *displosa*] „cum impetu disrupta.“ SCHOL. Lucret. 6, 130: *plena animae vesicula parva Saepe ita dat pariter sonitum displosa repente*. — *ficus*] utpote quod sit lignum magnopere fissile. — *in urbem*] Horti enim Maecenatiani, ubi scena huius tragoediae fuit, extra urbem erant, quamquam in

Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
 Excidere atque herbas atque incantata lacertis
 Vincula cum magno risuque iocoquē videres.

50

SATIRA IX.

Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos,

SAT. IX. 1. *Ibam ut forte* Bentleius coni. nullo adhuc libro firmata.

proxima vicinia. Philo de Leg. ad Caium T. V. p. 143. Lips.: μεταπεμφόμενος τούς δνεῖν κήπων ἐπιτρόπους τοῦ τε Μαικήνα καὶ Λαμία πλησίον δέ εἰσιω ἀλλήλων τε καὶ τῆς πόλεως. (Alii explicant: „ex hortis Esquilinis plerumque solitariis in frequentiore Urbis partem recurrunt.“) — *Canidiae dentes* cet.] „Iocatur in has, quasi altera dentibus appositis (emptis atque insiticiis) uti solita sit, altera, quod gibba (l. *glabra*) fuerit, caliendrum, hoc est, galericulum habere consueset.“ PORPH. — *caliendrum*] „peplum capitis aut crinis suppositicius seu capillamentum (κόσμιον κεφαλῆς Gloss. Philox., Fontange, Perrücke.) aut galericulus capitisve ornamentum.“ COMM. CRUQ. — *incantata*] „quae formulis magicis ad opus hoc apta reddiderant.“ — *Vincula*] „amoris, licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant.“ COMM. CRUQ. Sunt nodi amatorii, *Liebesknoten*, *verzauberte Nesteln*. Virg. Ecl. 8, 73: *Terna tibi* (imagini magicae) *haec primum triplici diversa colore Licia circundo*.

IX. Volgaris opinio, qua haec satira, sive mimus est ex Sophronis genere, garruli descriptionem continere putatur, procul dubio e male intellecto v. 33. orta est. Nam lectori integro continuo patebit, hic non garruli *χαρακῆρα* depingi, qualis, ut hoc utar, apud Theophrastum (Char. 3.) describitur,

sed potius id sibi poëtam proposuisse, sive veram rem narrat sive fictam, ut certos quosdam homines derideret atque in posterum a se abigeret, qui iudicii elegantiam et poëticam facultatem affectantes atque exemplum Virgiliti Horatiique aemulati in Maecenatis familiaritatem se intrudere conarentur et, quo certius hoc assequerentur, sine ullo pudore nihilque verentes, ne vilem suum et abiectum animum proderent, omnibus modis Horatii amicitiam expugnare contenderent. Hosce igitur homines male sedulos monet, ne solitis parasitorum artibus se in Maecenatis amicitiam irrepere posse sperent; „a me certe“, inquit, „tales nunquam commendabuntur.“ Simul callide hac quoque occasione utitur, ut civibus suis demonstraret, qualis sibi familiaritas cum Maecenate intercedat a plurimis ignorata aut male iudicata, atque cuiusmodi mores illi placeant. HEIND. et ZELL. Sane non minus odiosi Horatio esse debebant huiuscemodi assentatores, qui eius auxilio Maecenatis favorem aucupari conabantur, quam invidi ac malevoli illi antiquarii, quos saepe deridet atque impugnat. Sine causa vero Volpius Patavinus opinatus est hac satira derideri Propertium; etsi profecto mirum neque facile explicatu est, cur nunquam Horatius Propertii, Propertius Horatii mentionem fecerit, cum ille Virgilium, Varium, Tibullum, alios poëtas

Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:
 Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
 Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime rerum?
 Suaviter, ut nunc est, inquam, et cupio omnia quae vis. 5
 Cum assectaretur: Num quid vis? occupo. At ille,

3. *Occurrit* c et corr. S. — 4. *dulcissime, rerum* LC.

amicissime memoret, hic Virgilium admiratus sit. Vide etiam ad Epp. 2, 2, 100. Scripta videtur a. u. c. 718-719. (Franke et Weber.)

1-5. *Ibam--Accurrit*] Gratissima negligentia in narrando omisit iuncturam Horatius, inseruit Bentleius. Insigne exemplum huiusmodi ἀσυνδέτου praebet Odysse. κ., 251: "Ἥιομεν, ὡς ἐκέλευες, ἀνὰ δρυμά, φαιδίμ' Ὀδυσσεῦ· Εὐρομεν ἐν βήσσησι τετυγμένα δώματα καλά. — [forte] „aliquando, sine certo consilio.“ Conf. Epp. 1, 7, 29. — *via Sacra*] per quam otiosi deambulare solebant. (Cfr. Epod. 4, 7, 7, 8.) Plerumque dicitur *Sacra via* et, qui in ea habitabant, *Sacravienses*; tamen etiam Plinius H. N. 19, 1. ordinem inversum praebet. Collato v. 35. h. l. cogitabis de hora diei secunda. — *sicut meus est mos*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *meditans*, non cum v. *Ibam*: hoc enim significandum erat, nullum sibi tunc fuisse negotium nec serias cogitationes; non vero, prope quotidie per illam viam se solere spatiari. Altera iungendi ratio repugnat adv. *forte* et consuetudini Horatii. (Sat. 1, 6, 122.) — *nugarum*] Recte Roederus: „Oleum et operam perdidisse videntur interpretes scrutati, quale fuerit nugarum genus, in quo tunc Horatius ambulans defixus esset.“ Potest sane significare versus (Catull. 1, 3: *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas.*), quamquam inter strepitum Sacrae viae tales vix meditatatus esse videtur; potest item signifi-

care omnis generis cogitationes haud nimis serias. — *totus in illis*] quo molestior fiebat interpellatio. Epp. 1, 1, 11: *omnis in hoc sum*. Luciani Hermot. 2. *δοκεῖς δέ μοι ἀλλ' οὐδὲ ὄναρ ποτὲ ἀνιέναι σεαυτόν, οὕτως ὄλος εἶ ἐν τῷ πράγματι.* — *Accurrit*] Haec cupiditas Horatium conveniendi magis apta est importuni moribus, quam languidum illud *occurrit*; sic Theophrasti *λογοποιός* Char. 8: *πᾶσι δὲ τοῖς ἐν τῇ πόλει προσεδράμηκε λέγων.* Similiter *arripit* manum, non *prehendit*. — *Iungo dulcissime rerum*, ut fecit iam Petrarca Ecl. 6, 45. *turpissime rerum* dicens. Ovid. *Metam.* 8, 49. et *Her.* 4, 125: *pulcherrime rerum*. Qui cum Acrone construunt: *Quid rerum agis, dulcissime?* conferunt Plaut. *Aul.* 1, 2, 39: *Roqitant me, ut valeam, quid agam, quid rerum geram.* Pseud. 4, 6, 1: *Viso quid rerum meus Ulyxes egerit.* — *ut nunc est*] „hoc quidem tempore.“ Est nostrum: „*Ganz leidlich für jetzt, für den Augenblick.*“ Daecier: *Fort bien pour l'heure.* Totum responsum ex eo genere est, in quo consuetudinis verbis contenti nihil prope veri cogitamus; et frigidissime, ut par erat, respondet Horatius homini ardenti atque impetuoso. — *cupio* et.] Solita haec quoque urbanitatis formula, qua nihil certi homini molesto promittitur, ut fere nos: *Sehr verbunden! Obligatissimo!* Plaut. *Pers.* 5, 1, 14: *Omnia, quae tu vis, ea cupio.*

6-13. *Num quid vis?*] Postquam ipse satis, ut putabat, homini si-

Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris
 Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
 Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem
 Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos 10
 Manaret talos. O te, Bolane, cerebri
 Felicem! aiebam tacitus; cum quidlibet ille
 Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
 Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire;

10. puero. Cum -- talos: O te distinxit Bentleius.

gnificarat nullam prorsus se habere cum eo colloquendi causam, ille tamen Horatio latus tegit, unde molestia se liberare cupiens comi valedicendi formula utitur. Sic Terent. Eun. 2, 3, 50: *rogo, numquid velit. Recte („Schon gut!“), inquit. Abeo.* Plaut. Bacchid. v. 572: *PARAS. Numquid vis? PISTOL. Abeas celeriter. — occupo]* „praevenio hominem rogans, antequam ille quidquam post primam salutationem dixerat.“ — *Noris nos]* „Vix aliter fieri potest, quam ut tibi iam aliquatenus notus sim. (*Du solltest mich ja wohl kennen.*) Nam doctis ego quoque adnumeror.“ — *Hic ego -- inquam]* Cic. de Finn. 5, 2, 4: *Hic (Tum) ego, Pomponius quidem, inquam, noster iocari videtur. — Pluris Hoc]* Vid. Sat. 1, 1, 46. Dum respondet: „propter id ipsum quod doctus es, ut dicis, pluris te faciam“, vafre significat se eum non nisi nomine nosse. — *Misere]* ex usu quotidiano in plerisque affectibus pro „vehementer, nimium quantum.“ Sic dicitur *misere amare*, qui vehementer amat. Terent. Andr. 3, 2, 40: *Scimus, quam misere hanc amat.* Heaut. 4, 1, 36: *misere omnes unus Religiosae.* Mox v. 14: *Misere cupis-abire. — modo-interdum]* Similiter Sat. 1, 10, 11 sqq. sibi respondent *modo-saepe, modo-interdum. — in aurem]* „quasi nescio quid secreto man-

darem pedisequo, qua astutia hominem insulsum abigerem, simulans aliquod mihi esse grave negotium.“ — *O te, Bolane]* „Utinam, secum ait, tam insanus et cerebrosus (quae vv. iunxit iam Lucilius), *μανιζός, Tollkopf*, essem, quam fuit Bolanus! (qui *δξύχολος* nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat vel de eo quid sentiret non dissimulare dicebat. COMM. CR.) qui iamdudum exclamasset, *βάλλ' ἐς κόρακας*, abi in malam rem! Male enim accepissem verbis atque fugassem hominem.“ M. Bolanum, veterem amicum, Cicero commendat Sulpicio ad Fam. 13, 77. Pro nomine ficto certe haberi non debet, sed *ἐν παρόδῳ* Luciliano more stringit hominem ridiculum. Ceterum est Vettiorum cognomen a Bola, Aequorum oppido. — *cerebri Felicem]* *μακαρίζω σε τῆς παρόρησίας.* Virg. Ge. 1, 277: *felices operum* (dies). Plin. Paneg. 58, 5: *Miseros ambitionis.* Plato Phaedon. p. 58. E: *εὐδαιμων -- καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν λόγων. — quidlibet-Garriret]* Cic. ad Att. 12, 1, 2: *garrimus, quidquid in buccam* (venit). — *vicos]* domuum ordines ex utraque viae parte. Sic Theophrasti *ἀδόλεσχος* Char. 3. narrat, *πόσοι εἰσὶ κίονες τοῦ Ὀιδείου.*

14-21. *Misere cupis]* Vid. ad v.

Iamdudum video; sed nil agis; usque tenebo; 15
 Persequar hinc, quo nunc iter est tibi. Nil opus est te
 Circumagi: quendam volo visere non tibi notum;
 Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.
 Nil habeo quod agam et non sum piger; usque sequar te.
 Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus, 20
 Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
 Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
 Non Varium facies; nam quis me scribere plures

16. *Persequar* bSep et Pottierii plerique, Ald. 1519., LCt, F: *Prosequar* duo Bland., septem Bentleii, sex Pottierii, Aldus 1509., Bentr., Heindorf ac M. (*Prosequar* aut *Persequar hinc*. Quo nunc iter est tibi? Aldinae, *Persequar*. *Hinc quo -- tibi?* LCtF.)

8. — *Persequar* cet.] Importunus, dum facetus esse frustra cupit, rusticus loquitur. *Persequar* est minarum praecedentium summa ac perseverationem assectantis egregie exprimit: „comitabor te usque eo, quo tibi ire propositum est;“ *prosequar* esset: „officii causa porro sequar.“ Iunge autem *Persequar hinc* potius quam *hinc quo*, vel ut fecit Comm. Cruq. et alii: *Persequar. Hinc -- tibi?* in qua interrogatione *hinc* supervacaneum est. — *Circumagi*] „huc atque illic (a me) circumduci.“ ACR. — *non tibi notum*] „quapropter mecum visere eum non potes.“ — *cubat*] „aegrotus lectulum servat domi suae.“ Prolog. antiq. Plaut. Cas. 37: *servus, qui in morbo cubat; Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.* Cels. 3, 4: *Asclepiades -- cubantis etiam luxuriei subscripsit.* Conf. Sat. 2, 3, 289. Epp. 2, 2, 68. Ovid. Her. 20, 166: *haec cubat, ille valet.* — *Caesaris hortos*] in Ianiculo, quos Caesar dictator populo Romano publice legarat. Sueton. Caes. 83. A Sacra via autem usque in Ianiculum horae prope integrae iter faciendum erat. — *et non*] „et huc accedit, quod non sum piger, et

praeterea non s. p.“ — *Demitto auriculas*] quasi dixisset: „misellas meas aures.“ Ridiculo hoc proverbio utebantur iam Graeci. Plat. de Rep. 10. p. 613. C: τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποκηδῶσιν (οἱ δρομῆις), τελευτῶντες δὲ καταγέλαστοι γίνονται, τὰ ὅσα ἐπὶ τῶν ὄμων ἔχοντες καὶ ἀστεφάνωτοι ἀποιρέχοντες. — *iniquae mentis*] „iratus in mulionem immisericordem.“ — *subiit*] ultima producta propter arsin in caesura, ut Ovid. Met. 1, 114: *subiit argentea proles.* Ad usum v. *subire* cfr. Virg. Aen. 4, 599: *Quem subisse humeris confectum aetate parentem.* Sic Gr. ὑποδύναι ἄχθος.

22-27. *Si bene me novi*] „Si sum virtutis propriae idoneus aestimator.“ IAHN. Cfr. Epp. 1, 18, 1. Ovid. Metam. 14, 355. Circe: *Non tamen effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi* cet. Est: „Si bene me novi, ut reapse bene me novi.“ — *Viscum*] Vibius Viscus eques Ro. duos filios senatorii ordinis habebat, quorum alter Horatii amicus et Maecenatis convector fuit. Cfr. Sat. 1, 10, 83: *haec utinam Viscorum laudet uterque!* — *Varium*] Vid. ad Sat. 1, 5, 40. — *plures*] Ecce alter Cri-

Aut citius possit versus? quis membra movere
 Mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto. 25
 Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
 Cognati, quis te salvo est opus? — Haud mihi quisquam.
 Omnes composui. — Felices! nunc ego resto.
 Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
 Quod puero cecinit divina mota anus urna: 30
 Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
 Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;

30. *mota divina* Cruquio auctore Bentleius.

spinus. Sat. 1, 4, 14 sqq. Com-
 mendare autem se studet Horatio
 ut *centum puerum artium*. — *mem-
 bra movere Mollius*] „cum maiore
 gratia ac facilitate saltare ac gesti-
 culari.“ Lucret. 4, 981: *Cernere
 saltantis et mollia membra moven-
 tis*. — *Hermogenes*] Tigellii Sardi
 filius adoptivus (Sat. 1, 3, 129. 4,
 72. 10, 18.) ab Interpretibus sae-
 pius cum illo (Sat. 1, 2, 1 seqq.)
 confusus. — *ego canto*] Hoc ipsum,
 quod ut Salustii Sempronia in
 omnibus his excellere se, in una
 arte etiam Hermogenem illum (Ho-
 ratio tantopere exosum) superare
 iactat homo vanissimus, bilem mo-
 vet poëtae, ita ut hunc sermonem
 tandem praecidat aliumque minus
 certe molestum movere conetur.
 Sciscitatur ergo de familia homi-
 nis, ut solent, primum qui cum
 aliquo notitiam contrahunt. — *quis
 te salvo est opus*] „quibus optabile
 et utile est te salvum esse.“

28-34. *Omnes composui*] Tacit.
 Hist. 1, 47: *Pisonem Verania uxor
 ac frater Scribonianus, Titum Vi-
 nium Crispina filia composuere*.
 Similiter *περιστέλλειν, beisetzen*,
 de sepultura, imprimis de cineri-
 bus collectis atque in urna condi-
 tis. Haec quoque verba animum
 durum nullaque propinquorum ca-
 ritate tactum exprimunt. — *Feli-
 ces!*] „eo, quod a te iam nulla

molestia afficientur.“ Scilicet haec
 omnia submissa voce secum mur-
 murat Horatius, ut v. 12., id quod
 vel ex eo elucet, quod alter ad
 tam miram narrationem ne verbum
 quidem respondet. — *resto*] „re-
 maneo, qui a te componar.“ —
Confice] „Illico da mihi mortem,
 importune!“ Per iocum haec dicta
 sunt, ut quivis facile videt. —
Sabella - - anus] Sabina sortilega,
 quae quaestuli causa superstitio-
 sis hariolabatur. Conf. Epod. 17,
 28. Per se patet rem esse fictam.
 — *divina cet.] mota urna divina*,
 „postquam concussit *divinam*, id
 est, ut ita dicam, propheticam ur-
 nam sorsque mea exsiluit.“ Sor-
 tes autem hae laminae erant cum
 inscriptione aliqua ambigua, quam
 sortilegi pro tempore interpreta-
 bantur. Cfr. Inscriptt. m. Lat. N.
 2485. Cave iungas cum aliis vel
anus mota (nominat., id est, com-
 mota, furore percita, vel, ut alii
 explicant, permota, inducta) *urna
 divina*, vel cum Bentleio: *anus di-
 vina* (sortilega) *motâ urnâ*. Ad
 elisionem autem longae syllabae
 ante brevem cfr. Sat. 1, 1, 101:
Quid mi igitur. Sat. 2, 3, 16: *Po-
 nendum aequo animo*. Virg. Aen.
 2, 182: *Improvise aderunt*. — *ho-
 sticus*] Vid. ad Od. 3, 2, 6. — *la-
 terum dolor*] „pleuritis.“ SCHOL.
 Cic. de Or. 3, 2, 6: *lateris dolore*

Garrulus hunc quando consumet cunque; loquaces,
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.

Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei 35'

Praeterita, et casu tunc respondere vadato

Debebat, quod ni fecisset, perdere litem.

36. *vadatus* Bentleius coniectura, ut ante Laurentius in Antiquario, et re vera sic unus Bambergensis, teste Iaeckio.

consumptus est. — *tussis*] φθισις, „tabes.“ — *tarda*] transitive, „quae tardos reddit.“ Catull. 71, 2: *Aut si quem merito tarda podagra secat.* — *quando - cunque*] „aliquando“, proprie „quandocumque id fiet“, ut Ovid. Met. 6, 543: *si non perierunt omnia mecum, Quando-cumque mihi poenas dabis.* De tmesi conf. Od. 1, 6, 3. — *consumet*] interitum lentum ac doloris plenum significat. — *simul atque adoleverit aetas*] Virg. Aen. 12, 438: *mox cum matura adoleverit aetas.* Etiam in prosa oratione. Liv. 1, 4, 8: *cum primum adotevit aetas.* Cic. Accus. Verr. 3, 68, 160: *aetate adulta.* — Ficto autem hoc vaticinio omnibus istius hominis similibus significat se nihil magis abominari quam ineptos ac molestos.

35-37. *ad Vestae*] ut Gr. εἰς Ἀπόλλωνος. „Ad fornicem Fabianum ex Sacra via sinistrorsum se converterant tamquam Tiberim petitori, trans quem cubare dixerat amicum; iam progrediuntur eo vico, quem sub Velia vocatum arbitramur, et tandem ad Vestae templum perveniunt.“ GOETTLING. Vestae autem templum ad Forum inter Capitolium et Palatium erat. Becker de Romae vet. muris p. 25: „Fuit delubrum Vestae, quo nomine etiam Regiam comprehendo, iuxta Forum Romanum, sive, ut solent Romani, quidquid aedificiorum circa aream Fori erat, ipsius Fori partem vocare, in Foro Romano.“ Et proxime quidem aedes

Vestae attingebat Libonis puteal, ubi iudicia exerceri solita erant. Conf. ad Od. 1, 2, 15. — *quarta parte diei*] „hora tertia.“ Martial. 4, 8, 2: *Exercet raucos tertia (hora) causicos.* — *respondere*] in iure, „ad iudicium adesse.“ Cic. Accus. Verr. 1, 1, 1: *opinionem populi Romani fuisse, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium affuturum: - - praesto est, respondet, defenditur.* — *vadato*] „ei, qui eum vadatus erat, vadimonio obligaverat“, ut ait Gaius 4, 187. Plaut. Curc. 1, 3, 5: PL. *Ubi tu es, qui me covadatu's Veneriis vadimoniis? Ubi tu es, qui me libello Venerio citavisti? Ecce me! Sisto ego tibi me et mihi contra itidem te ut sistas suadeo.* PH. *Adsum* cet. Alii minus recte *vadato* pro ablativo absoluto habent, „vadibus datis“, „postquam vadatum erat.“ Bentleius con. suam *vadatus* passive accepit, ut est, sensu quidem translato, Plaut. Bacch. 2, 2, 3: *Ita me vadatum amore vinculumque attines.* — *perdere litem*] Ex v. *debebat* elice: „ei necesse erat.“ *Perdere litem* est etiam apud Cic. de Orat. 1, 36, 167., *litem amittere* pro Roscio Com. 4, 10. *Lis* autem h. l. summa vadimonii, quae tanti erat, quanti res, de qua litigabant, ut apparet ex Gaio 4, 185: *Fiunt autem vadimonia quibusdam ex causis pura, id est sine satisfactione; - - quibusdam recuperatoribus suppositis, id est ut, qui non steterit, is prolinus a recuperatoribus in summam va-*

Si me amas, inquit, paulum hic ades. Inteream, si
 Aut valeo stare aut novi civilia iura;
 Et propero quo scis. Dubius sum, quid faciam, inquit, 40
 Tene relinquam an rem. Me, sodes. Non faciam, ille,
 Et praecedere coepit. Ego, ut contendere durum est
 Cum victore, sequor. Maecenas quomodo tecum?
 Hinc repetit; paucorum hominum et mentis bene sanae;
 Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes 45

dimonii condemnatur. Ib. 186: *Et siquidem iudicati depressive agetur, tanti fiet vadimonium, quanti ea res erit.*

38-43. *Si me amas*] Solita petendi formula. Cic. ad Att. 5, 17, 5: *Si quicquam me amas, hunc locum muni;* huic ἀντίστοροσον est amabo illud, verbi significatione prope exuta. V. *me* h. l. correptum cum sequenti vocali non colliquescit. Conf. Virg. Aen. 6, 507. — *hic*] „ubi nunc sumus, in Foro.“ — *ades*] Plaut. Amph. 4, 3, 3: *quaeso, ut advocatus mihi adsis.* Seneca Epist. 8, 5: *cum ad vadimonium advocatus descenderem.* — *Inteream, si valeo*] Cic. ad Fam. 11, 23, 2: *peream, si te -- ferre poterunt.* Infra v. 47: *dispeream, ni Submosses omnes.* Nos: *Ich will des Todes sein, wenn* cet. — *stare*] „astare (adesse) advocatus in iure, apud recuperatores.“ — *aut novi* cet.] „nec propterea advocatio mea te quidquam iuaret.“ — *Tene relinquam an rem*] Nonnulli haec habent pro interrogatione directa (*relinquam futur.*), quia, ut opinantur, post *vv. quid faciam* necessario ponendum fuisset *utrum -- an.* Sed Horatius imitatur sermonem familiarem cogitatione ex superioribus suppleto: *Dubius sum, tene* cet. Nec vero differt Cic. ad Att. 12, 24, 2: *velim me* (dubitantem) *certiorem facias, P. Crassus -- vivone -- patre suo mortuus sit -- an post. -- rem*] „*Rem* pro lite dixit. Sic et in legibus scriptum

inveniri solet: *rem sive litem.*“ PORPH. Varro L. L. 7, 93: *Quibus res erat in controversia, ea vocabatur lis; ideo in actionibus videmus dici: QVAM REM SIVE MI LITEM DICERE OPORTET. -- victore*] „qui instando pervicit.“

43-48. *Maecenas* cet.] Nunc demum missis ambagibus ad id pervenit importunus, quod sua maxime intererat, ut, si fieri posset, intercedente Horatio Maecenatis amicorum velut cohorti eodem modo aggregaretur, quo Horatio Virgilius illius amicitiam conciliarat. — *repetit*] „sermonem intermissum hinc rursus exorditur.“ — *paucorum*] Terent. Eun. 3, 1, 18: *THR. Immo sic homo est Perpauco- rum hominum.* GX. *Immo nullorum, arbitror, si tecum vivit.* Cicero de Fato apud Macrob. Saturn. 2, 12: *Acipenser iste paucorum hominum est,* id est, „piscis tam rarus, ut paucis dumtaxat convivis apponi debeat.“ Sensus h. l. est: „paucis quidem, sed egregiis familiaribus ille, qua est prudentia, uti solet.“ Vv. *Maecenas quomodo -- submosses* omnia importuno tribuuntur: „Quomodo tecum vivit Maecenas?“ (Responsum non exspectat, sed continuo pro suo captu atque ingenio laudibus illum extollit:) „paucos utique inter amicos recipere solet, sed egregios, ut te, Virgilium, Varium, atque hoc ipso delectu demonstrat, quanta sit prudentia praeditus. Omnino

Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
 Hunc hominem velles si tradere; dispeream, ni
 Submosses omnes. Non isto vivimus illic,
 Quo tu rere, modo; domus hac nec purior ulla est
 Nec magis his aliena malis; nil mi officit unquam, 50
 Ditiior hic aut est quia doctior; est locus uni

48. *vivimus* bSep et Pottierii omnes, LCtF: *vivitur* ex tribus
 Codd. Bentleyus, M.— 50. *inquam* ep et ex novem aliis Bentleyus.

nemo fortuna dexterius ac sollertius eo est usus, qua in arte sane rerum humanarum cardo vertitur. — Iam facile tibi erit mihi, homini centum artium, quales ille solet deligere, aditum ad eum parare; ac facies hęc fortasse non sine proprio tuo commodo; ego enim te pro virili parte iuvarem adversus invidos atque iniquos tuos, qui, ut reor, interdum apud illum tibi officiant; immo ope mea quos voles submovebis. — *adiutorem*] „unquam si accideret, ut alius Maecenatis amicus tibi eius favorem subtrahere conaretur.“ Est vocabulum scenicum. Phaedr. 5, 5, 13: *In scena vero postquam solus constitit, Sine apparatu, nullis adiutoribus.* — *ferre secundas*] „agere secundas partes, δευτερογωνιστήν εἶναι“, cuius praecipuum munus erat, ut, quemadmodum Pylades Orestem in Euripidis Iphigenia in Tauris et in Oreste, verbis, recitatione, gesticulatione quam maxime iuvaret ac sustineret τὸν πρωταγωνιστήν. Cfr. Cic. Divin. in Q. Caecil. 15, 48: *Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat, sic faciet Alienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quam potest.* — *Hunc hominem*] „δεικτικῶς se ipsum demonstrat.“ COMM. CRUQ. Plaut. Curcul. 2, 1,

33: *solus hic homo est, qui sciat divinitus*, id est, „solus ego sum.“ Terent. Heaut. 2, 2 (al. 3), 114: *Hic si quid nobis forte adversi evenerit, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera.* Cfr. Od. 3, 10, 19: *hoc (meum) --- latus.* Similiter Graeci ὅδε ὁ ἀνὴρ, id est, ἐγώ. — *tradere*] „commendare.“ Cic. ad Fam. 7, 5: *Totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem. — dispeream, ni cet.*] Conf. v. 38. — *Submosses*] „statim a Maecenate alienasses;“ quasi praecessisset: „si me illi tradidisses.“ Ipso autem tempore actionis celeritas facilitasque significatur.

48-55. *vivimus*] Qui, quod subiectum esset, parum intelligebant, substituerunt *vivitur*; sed prima persona scitius et, si vis, acerbius etiam significat, hominem haud dignum esse, qui in hoc honestorum virorum veluti sodalium recipiatur. — *rere*] Cicero de Or. 3, 38, 153. *reri* ex iis verbis poëticis esse dicit, *quibus loco positus grandior atque antiquior oratio saepe videri solet.* — *malis*] „invidia, simultate, insidiis, detractionibus, factionibus.“ COMM. CRUQ. Ceterum *malis* videtur ablativus. Ad casum tertium cfr. Senecae Quaest. Nat. 4. Praef. 1: *Scio quam sis ambitioni alienus.* — *unquam*] Altera lectio *inquam* infert παρένθετον toti loco minime aptum. — *locus*] Noli explicare: „certum ali-

Cuique suus. Magnum narras, vix credibile! Atqui
 Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
 Proximus esse. Velis tantummodo: quae tua virtus,
 Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque 55
 Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
 Muneribus servos corrumpam; non, hodie si
 Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
 Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno

quod officium ac munus in Maecenatis domo unicuique assignatum est⁴; sed: „unusquisque nostrum, ut ipsi libitum est, et pro suo decori sensu illic sese gerit. — *uni Cuique*] De hac grata Horatiani hexametri negligentia vide Kirchneri Praefat. ad Sat. p. XXXV. Reliqua exempla sunt Sat. 1, 2, 62. 6, 58. 2, 3, 117. Ibid. 179. Epp. 2, 2, 93 et 188. A. P. 290 et 424; nunquam tamen accedit ad audaciam Lucilli 8, 8: *Verum et mercaturae omnes et quaesticuli insti-Tuti. — suus*] „quem ipse implet sine ceterorum invidia, ego lyricus, Virgilius bucolicus et didacticus, Varius panegyricus poeta.“ — *Sic habet*] οὐτως ἔχει, ex sermone familiari pro sic se res habet. — *Accendis*] „auges desiderium, cur“ cet. — *Proximus*] „quam maxime familiaris.“ Malitiose poeta superlativum ei tribuit; nam hoc ipsum volebat homo, sese applicare Maecenati, alios, qui minus ipsi placuerent, paulatim submovere. — *Velis*] Cur pro imperativo potius quam pro condicione „si velis“ habeamus, nondum satis video. Propert. 4, 5, 9: *Illam velit, poterit magnes non ducere ferrum.* Horat. Epp. 1, 16, 54: *Sil spes fallendi, miscebis sacra profanis.* Quamquam sensus idem semper erit: „Sufficit, ut velis“ cet. — *quae tua virtus*] „ea enim est tua virtus;“ „pro virtute tua ac dexteritate.“ Sulpic. apud Cic. ad Fam. 4, 5, 6: *qui illius in te amor*

fuit. Cic. ad Fam. 7, 2, 1: *qui meus amor in te est. — vinci*] Continuatur figura, quae inest in v. *Expugnabis*; proprie: „ac sane haud nimis difficulter homines dignos suam ad amicitiam adhibet“, „er lässt sich gewinnen.“ — *eoque* cet.] „Consciens scilicet suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditum adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis; mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intromittant.“ BENTL. Idque adeo ipse expertus erat Horatius post primam Virgillii commendationem nono demum mense inter Maecenatis amicos receptus.

56-60. *Haud mihi deero*] Conf. Sat. 2, 1, 17. Eadem synzesis est etiam Sat. 2, 2, 98. — *Muneribus* cet.] Homo suimet admirator gloriatur se optime callere omnes illas artes, quibus parasiti et ambitiosi irreperere solebant in locupletium domus. — *Exclusus*] Conf. Sat. 1, 2, 67. 2, 3, 264. — *tempora*] „opportuna, cum ab omni molestia vacuus erit otioque fruatur.“ — *in triviis*] ubi propter hominum turbam minus facile devitantur occurrentes. — *deducam*] „ubi ex domo in forum descendet, eius comitibus me adiungam.“ Cic. pro Mur. 34, 70: *interdum ad forum deducimur.* Conf. Cato mai. 18, 63. Unde cum saluatoribus atque adsectoribus Q. Cicero Pct. Cons. 9, 34. iungit

Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce 60
 Fuscus Aristius occurrit, mihi carus et illum
 Qui pulchre nosset. Consistimus. Unde venis? et
 Quo tendis? rogat et respondet. Vellere coepi
 Et pressare manu lentissima brachia, nutans,
 Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus 65
 Ridens dissimulare: meum iecur urere bilis.
 Certe nescio quid secreto velle loqui te
 Aiebas mecum. Memini bene, sed meliore
 Tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu

60. *ait* e Codd. aliq. Bothe. — 64. *pressare* p, Pottierii plerique et alii, Scholiastae, LFJ: *prensare* bSc, septem Pottierii, Ct, Bentleius, M. — 69. *vis tu* Bentleius coni. firmata postea ab uno Feae et Berolinensi.

deductores. — *Nil sine magno cet.*] Aretalogi more digreditur in locum communem: πάντα τὰ καλὰ χαλεπά. Epicharmus apud Xenoph. Mem. 2, 1, 20: Τῶν πόνων πολλοῦσιν ἡμῖν πάντα τὰγάθ' οἱ θεοί. — *dedit*] „dare solet“, ἀορίστως. 60-66. *Haec dum agit*] „dum ita ineptit, haec et talia effutiens;“ ut nos *treiben*. Nihil languidius, quam aliorum *ait*. — *ecce*] de re inexpectata atque improvisa. — *Fuscus Aristius*] Huic Horatius Od. 1, 22. et Epp. 1, 10. in scripsit. COMM. CRUQ.: „Hic fuit grammaticus illius temporis doctissimus, amicus et familiaris Horatii.“ Acron ad Epp. l. l. eum scriptorem tragœdiarum et Porphyriion ibid. scriptorem comœdiarum appellant. Quorum testimonio etsi iure non multum tribuit Langius in Vind. Trag. Rom. p. 10., tamen non veremur, ne, si eum et grammaticum fuisse dicimus et poetam, qualis fuerit ille Valerius Cato (Suet. Gramm. 11.), multum fallamur. WEICHERT. P. L. p. 220. Grammaticum fuisse nunc constat ex Eichenfeldii et Endlicheri Anal. grammat. p. 452: . . . de quo Aristii Fusci grammatici liber ad Asinium Pollionem

cet. De inverso nominum ordine vid. ad Od. 2, 2, 3. — *pulchre nosset*] ut *probe*, etiam in prosa or. Plancus in Cic. Epp. 10, 23, 1: *Lepidum-pulchre noram.* — *Unde cet.*] „Eleganter mixtum inter se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit.“ COMM. CRUQ. Solita erat formula. Sat. 2, 4, 1: *Unde et quo Catius?* — *Vellere*] proprie togam circa alterutrum brachium. — *pressare*] Sic dedi cum Scholiastis et Codd. aliq. Postquam *volva* erant brachia, *prensari* iam vix poterant, sed *pressari*, nisi statues ὑστερον πρότερον. A. Furius apud Macrob. Saturn. 6, 3: *Pressatur pede pes, mucro mucrone, viro vir.* Ovid. Met. 8, 538: *cineres haustos ad pectora pressant.* — *lentissima*] „quae cum pressarentur, sensu prorsus carere videbantur“, *unempfindlich.* — *Male salsus*] „prave atque intempestive iocans.“ — *iecur*] H. l. est irae sedes, ut Od. 1, 13, 3: *vae meum Ferrens difficili bile tumet iecur*; alibi amoris. Vid. ad Od. 1, 25, 15. 4, 1, 12.

69-74. *tricesima sabbata*] Haud contemnendis rationibus ductus Roederus interpretatus est de die

Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam, 70
Religio est. At mi; sum paulo infirmior, unus
Multorum. Ignosces; alias loquar. Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me

72. *Huncine* bS: *Huncine* LcT, Bentleius, FMJ, *Huccine* c.

XV. mensis Tisri, primo scenope-
giorum (*Lauberhüttenfest*). Atque
eximius theologus a me hoc de
loco consultus cum esset, non
prorsus improbativ Roederi ratio-
nem; hoc tamen adiunxit: „Quodsi
adnumerandum est et controver-
sum illud sabbatum *δευτερόπρωτον*
(Lucae 6, 1.), 15. dies mensis Ni-
san, ut videtur, teste Iosepho
(Archaeol. 3, 10, 5. 13, 8, 4.) pro
sabbato celebratus, et dies Pente-
costes, 6. dies mensis Sivan, tri-
cesima sabbata in diem 10. men-
sis Tisri perquam apte incidunt:
etenim hoc die ipso magnum illud
sollemne expiationum celebrabatur,
de quo Levit. 23, 27. tremenda
haec verba leguntur: *Omnis anima,*
quae afflicta non fuerit die hac,
peribit de populis suis; et qui ope-
ris quidpiam fecerit, delebo eum
de populo suo. Tam triste igitur
sollemne, notum etiam Romanis,
superstitiosis utique sacrum quen-
dam terrorem incutere poterat. Sed
maxime nunc arridet Bretschnei-
deri sententia apud Wüstemannum:
„*Es existirt nie ein solches Fest.*
— *Ich bin daher der Meinung,* tri-
cesima sabbata *sei ein fingirter*
Name, scherzweise erfunden, und
solle gar kein bei den Iuden exi-
stirendes Fest anzeigen. Dadurch
wird die Schalkheit des Aristius
nur um so boshafter. Unter dem
Vorwand eines wichtigen Festes,
das gar nicht existirt, schäll er sich
los.“ De sabbatis ad res geren-
das minus aptis cfr. Ovid. A. A.
1, 415. Rem. Am. 219: *nec te pere-*
grina moventur Sabbata. — *vin tu*
„*Duae sunt formulae visne tu sive*
vin tu et vis tu. Illa non simpli-

cem interrogationem exhibet, ut
Heindorfio visum est, sed, ut in
reliquo usu, *ne* vel occupatam ha-
bet negationem, quod est *du willst*
doch nicht? vel affirmationem, quod
est *willst du denn nicht?* Omissa
haec particula *vis tu* dicit, qui ali-
quem hortatur aut rogat aut evo-
cat aut modeste iubet.“ HAND
Turs. IV. p. 82. Conf. Sat. 2, 6,
95. — *Curtis*] „*verpis, circumcisis.*“
Martial. 7, 30: *Nec recutitorum fu-*
gis inguina Iudaeorum. — *Iudaeis*
oppedere] Vox plebeia; „contem-
nere eos ac religiones eorum de-
ridere.“ PORPH. Sic Aristoph. Plut.
617: *τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῆς Πε-*
νίας καταπαρδεῖν. Solebant autem
Romani Iudaeorum ritus deridere.
Augustus in epistola apud Sueton.
Octav. 76: *Ne Iudaeus quidem -*
tam diligenter sabbatis ieiunium
servat, quam ego hodie servavi.
Conf. Sat. 1, 4, 142 sq. 1, 5, 100.
Iuven. 14, 96. — *Religio*] „*scrup-*
ulus.“ GLOSS. *Bedenken.* —
infirmior] „*meticulosior ac super-*
stitiosior.“ Panthea apud Lucianum
pro imagg. 7: *πάντα τὰ πρὸς*
τοὺς θεοὺς δεισιδαιμόνως καὶ φο-
φοδεῶς ἔχω. — *unus Multorum*]
„*adeoque popularibus superstitioni-*
bus obnoxius.“ Cic. Brut. 79,
274: (*M. Calidius*) *non fuit ora-*
tor unus e multis. Lucian. Somn.
9: *τῶν ἐν τοῦ πολλοῦ δήμου εἰς.*
— *Huncine* cet.] Haec, dum fugit
Aristius, secum murmurare Hora-
tium manifestum est. — *solem Tam*
nigrum] „*diem tam atrum, infau-*
stum.“ Opponentur *candidi soles*
Catull. 8, 3. — *surrexe*] pro *sur-*
rexisset, ut Terent. Adelph. 4, 2,
22: *produxe.* Lucil. 2, 4: *invasse.*

Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
 Adversarius et: Quo tu turpissime? magna 75
 Inclamat voce; et: Licet antestari? Ego vero
 Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrinque,
 Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

74. *liquit* S. — 76. *Exclamat* b et Pottierii plerique, SCt. —

77. *Oppono* bSc, Pottierii omnes, LCt, Bentleius: *Appono* e duobus Codd. FM.

5, 1, 2: *mansti*. Catull. 41, 14: *misti*. Prop. 1, 3, 37: *consumpsti*. Lucret. 1, 234: *consumpse*. Horat. Sat. 2, 3, 273: *percusti*. Conf. ad Sat. 1, 5, 79. Nec vero talia respuit Virgilius (Aen. 1, 201: *accetis*. 4, 606. *exstinxem* cet.) De infinitivo vid. ad Epod. 8, 1. — *Sub cultro*] quasi victimam a popaiam mactandam.

75-78. *Adversarius*] Diversus videtur hic ab illo, qui hunc hominem vadatus erat v. 36., Ouwendio Noctt. Hag. 3, 5. p. 354. et Roedero. Sed lepos totius loci admodum diminui videtur, ubi non intelligamus eundem illum adversarium v. 36., hominem litium cupidum et rei suae adeo certum, ut, etiam si nebulo non responsurus litem perdere debebat, tamen, ut is se sisteret in iudicio, mallet atque propter id ipsum, quod hora constituta vadimonium deseruerat, eum denuo in ius raperet. Sic etiam Bethmann Hollweg *Handbuch des Civilprozesses* I. 247: „Die Parteien verabredeten einen geräufigen Termin, in welchem sie sich vor dem Prätor treffen wollten, und der Beklagte gab deshalb Bürgen (vadimonium). Von diesem vadimonium finden wir daher bei Cicero unzählige Beispiele; von der in ius vocatio nicht Eines, wenn gleich sie gegen Leute, wie der Schwätzer des Horaz oder noch ärgere, auch jetzt gute Dienste that. -- Gegen diesen wurde in Folge eines Vadimoniums Gewalt gebraucht; denn wer dieses nicht inne hielt, hatte sie wieder zu

fürchten.“ A foro igitur, ubi hominem non invenerat, venit adversarius et, cum sciscitando, quam viam cum Horatio ingressus esset, investigasset, eum consequitur. — *turpissime*] ὁ μισότατε. — *Inclamat*] Verbum longe significantius quam al. *exclamat* reperitur etiam apud Ciceronem, Livium, alios. Sic Graeci ἐμβόαν τιμί. — *antestari*] „teste te hic uti, quod huic iudicii causa volo manum iniicere.“ „Nam haec erat consuetudo: Si quis vadato non paruisset, eius adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, id est, tangebatur eius aurem et dicebat: *LICETNE ANTESTARI?* Si respondisset ille: *LICET*, tunc iniiciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniiecisset manum, iniuriarum poterat accusari.“ ACr. Plaut. *Persa* 4, 9, 8: S. *Age, ambula in ius, leno*. D. *Quid me in ius vocas?* S. *Illim apud praetorem dicam, sed ego in ius voco*. D. *Nonne antestaris?* S. *Tuan ego causa, carnusex, quoisquam mortali libero aures atteram?* „Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari iniecta manu, extracturus ad praetorem, quod vadimonium non obierit. De hoc autem lege XII. tabularum his verbis cautum est: *SI IN IVS VOCAT, NI IT, ANTESTATOR. IGITUR EM CAPITO*.“ PORPHYR. — *Ego vero*] est lubentis. Terent. *Eun.* 3, 5, 43: *ego vero illud fecerim ac lubens*. — *Oppono*] „Obverto, quo facilius

SATIRA X.

*Lucili, quam sis mendosus, teste Catone,
Defensore tuo, pervincam, qui male factos
Emendare parat versus; hoc lenius ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poëtis*

5

SAT. X. Vv. 1-8. subditicios exhibent Codd. Bern. N. 21. Sec. X. (b), N. 542. Sec. X. (c), N. 619. Sec. XII. (h), N. 327. Sec. XIII. (i), Petropolitanus (p), Aldina 1509., LC (uterque in adnotationibus), Fea et Heindorf (in contextu, sed litteris inclinatis), M (sed seclusos). Eos omittunt Cod. Sangallensis, Veneta 1481., Aldina 1521., Torrentius, Bentleius, Kirchnerus. — 1. *quam* quod Codd. Lambini. — 4. *Quo melior vir est* b, L, *Quo melior vir et est* h et i, *Quo vir est melior* p, *Quo melior vir hic est* C, *Quo melior vir adest* ex Cod. Berolin. interpolatione Heindorf. (Ut nos, c.) — *longe ac subtilior* C. — 5. *puer est loris* de Gesneri con. Heindorf, *nuper loris* Rutgersius. — 6. *Exortatus* (sic) h et corr. i, *Exoratus* bcL, *Exornatus* Glareanus, Rutgersius. (Ut

petitor auriculam (Ohrläppchen)prehendere possit;“ quod longe significantius est quam al. *appono*, et a meis Codd. satis firmatur. „Solebant testium aures tenere et ita dicere: **MEMENTO, QVOD TV MIHI IN ILLA CAVSA TESTIS ERIS**: quod est antestari.“ Acr. Plin. H. N. 11, 103: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur. — Rapit in ius*] ad recuperatores vel ad centumvirale iudicium. Plaut. Poen. 3, 5, 45: *Priusquam obtorto collo ad praetorem trahar. — clamor utrinque*] hominis molesti et eius adversarii, quo excitatur circumforaneorum concursus, ut Plaut. Curc. I. I. v. 27: CŪ. *O cives, cives!* TH. *Quid clamas?* PH. *Quid tibi istum tactio est?* — Apollo ἀλεξίκακος, ἀποτρόποιος (Φοῖβος ἀκέστιος Eurip. Androm. 900.), ut benignus poëtarum custos et defensor. Hom. Iliad. v,

443: τὸν δ' ἐξήραξεν Ἀπόλλων
Ῥεῖτα μάλ', ὅς τε θεός, ἐκάλυψε δ'
ἄρ' ἠέρι πολλῇ.

X. Haec satira defensionem continet iudicii, quod Horatius Satira huius libri quarta de Lucilio prompserat, ab antiquariis, perversis huius poëtae fautoribus, iniuste reprehensi, simulque multa cum urbanitate monstrat, quam insciti sint homines atque recte iudicandi facultate destituti, qui propter merum odium adversus aequalem veterem poëtam nimis laudibus extollant. Egregia autem hac defendendi se oblata occasione praecepta artis poëticae passim inserit. Scripta videtur Webero et Grotensio a. u. c. 718., Frankio a. 719., Weichert, Kirchnero alisque a. 723. Quo vero intervallo intra quartam composita sit, quisnam definiet? Haud nimis brevi, ut mihi quidem videtur. — De versibus subditiciis vide Excursum I.

*Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:*
Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucili. Quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic 5
Et Laberi mimos ut pulchra poemata mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris; — et est quaedam tamen hic quoque virtus; —

nos, p. C.) — Post haec subditicia in Cod. b est spatium vacuum duorum versuum.

1-5. *Nempe*] „concedentis, quasi diceret, fateor me dixisse.“ COMM. CRUQ. Est nostrum *ja wohl, allerdings*. Ab eadem particula incipit Persii Satira tertia. — *incomposito-pede currere versus*] „asperos scabrosque permultos versus esse.“ Sat. 1, 4, 8: *durus componere versus*. — *fautor inepte est*] Cave scribas *ineptus* cum Doeringio. Est: „Quis iam tam inepto modo Lucilio favet, ut aperta eius vitia neget?“ — *sale*] „Sales pluraliter dicendi sunt, cum urbanitas significatur.“ AER. Sed Cic. de N. D. 2, 29, 74: *Ita salem istum, quo caret vestra (Epicureorum) natio, in irridendis nobis nolitote consumere*. Conf. Epp. 2, 2, 60. — *defricuit*] Ut dolor oritur, ubi sale defricetur cutis vibicibus vel alio quo modo laesa, sic ille ridiculos et perversos aequalium mores acerbe castigando multos laesit, dum salibus ac facetiis iis, quos non notat, risum excitat. — *charta eadem*] „in eadem illa Satira“ 1, 4, 7. — *dederim*] Vid. ad Epp. 2, 1, 125.

6. *Laberi*] Macrobi. Saturn. 2, 7, p. 342: (D.) *Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in scenam et ipse ageret*

mimos quos scriptitabat. Sed potestas non solum, si invitet, sed etiam, si supplicet, cogit; unde se et Laberius a Caesare coactum in Prologo testatur his versibus, cet. Sequitur Prologus optimis utique poësis Latinae monumentis adnumerandus; verum mimi ipsi non solum Horatio, sed etiam Ciceroni haud nimis placebant. Cicero ad Fam. 12, 18, 2: *Equidem sic iam obdurui* (a. u. c. 709.), *ut ludis Caesaris nostri animo acquissimo -- audirem Laberii et Publilii (Syri) poemata*. — *mimos*] Ovid. Trist. 2, 497: *Quid, si scripsissem mimos obscena iocantes, Qui semper veltiti crimen amoris habent? — pulchra*] „perfecta;“ nam quod ad compositionem et commodam totius actionis implicationem ac solutionem attinet, mimi Laberiani sane postponendi erant fabulis Menandreis et Terentianis.

7-15. *diducere rictum* cet.] „lectorem vel invitum ad risum quasi cogere, ei risum profusum movere.“ Quintil. 1, 11, 9: *Observandum erit etiam, -- ne labra distorqueantur, ne immodicus hiatus rictum distendat*. — *et est* cet.] „quamquam hoc quoque non minimum satirici poëtae est meritum.“

Est brevitare opus, ut currat sententia neu se
 Impediat verbis lassas onerantibus aures; 10
 Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
 Defendente vicem modo rhetoris atque poëtae,
 Interdum urbani, parcentis viribus atque
 Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
 Fortius et melius magnas plerumque secat res. 15
 Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
 Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher

— *brevitate*] Cic. de Or. 2, 80, 326: *si brevitare appellanda est, cum verbum nullum redundat. — currat*] „multa cum facilitate progrediat neque claudicet neve insistat.“ Reprehendit Lucilii nimiam verborositatem (v. Exc. II.), frequentes a re digressiones, quibus vitiis defatigabantur fortasse multi iam Horatiani temporis lectores, non vero Lucilii aequales. — Mirabiliter autem versibus 11 seqq. totum Satirae χαρακτήρα describit. Etenim difficillimum hoc genus id requirit, ut, qui in eo elaborat, modo utatur *sermone tristi*, id est „gravi, serio et ad docendum apto“, qualis *rhetorem* (oratorem) atque *poëtam* decet, graviter interdum hominum vitia reprehendentes, modo *iocoso*, qualis est hominis *urbani*, i. e. „faceti, elegantis“, et locum habet imprimis in narrationibus comicis, fabellis Aesopiis, dialogis. — *modo - saepe - , modo - - Interdum*] Conf. Sat. 1, 9, 9. — *Defendente vicem* cet.] „suscipiente partes oratoris ac poëtae;“ proprie ita, ut aliae minus aptae arceantur. Similiter A. P. 193: *Actoris partes chorus officiumque virile Defendat. — urbani*] Domitius Marsus ap. Quintil. 6, 3, 105. Catonis, ut ait, opinionem secutus urbanitatem ita definit: *Urbanus homo erit, cuius multa bene dicta responsaque erunt, et qui in sermonibus, circulis, convitiis, item in contio-*

nibus, omni denique loco ridicule commodeque dicet. — parcentis viribus cet.] Düntzerus: „Da ico der Ton des Redners und Dichters eintritt, zeigt sich die volle Kraft der Rede; diese muss aber zuweilen zurücktreten und statt dessen die gewöhnliche Art der feinen Umgangssprache gewählt werden.“ — *Ridiculum acri* cet.] Scite significat sermonem et iocosum et urbanum in toto hoc Satirarum genere ad permovendos lectorum animos plerumque efficacior esse quam declamatorium illum, tristem ac serium. Quintil. 6, 3, 9: *Rerum saepe maximarum momenta vertit* (risus), *ut cum odium iramque frequentissime frangat. — plerumque*] „in sehr vielen Fällen.“ — *secat*] „dirimit, decidit.“ Sic Epp. 1, 16, 42: *Quo multae magnaeque secantur iudice lites.*

16—19. *Illi* cet.] Sat. 1, 4, 1: *Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae Atque alii, quorum comoedia prisca virorum est.* De constructione conf. Epod. 2, 37. — *Hoc stabant* cet.] „His ipsis virtutibus, quas (vv. 9—15.) enumeravi, scite inter se coniunctis adeo populo placebant, ut ab initio usque ad finem plausum ferrent; atque etiamnunc eos nos admiramur, etsi pulchellus ille et delicatus (*stulzerhafte*) Hermogenes Tigellius (Sat. 1, 4, 72. 1, 9, 25.) nunquam hos legit, quippe qui

Hermogenes unquam legit neque simius iste,
 Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.
 At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis 20
 Miscuit. O seri studiorum! quine putetis
 Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti

21. „Manuscripti quidam, tam aliorum, quam nostri *putatis*, sed plures et meliores *putetis*.“ BENTL.

nimis difficiles intellectu ipsi videantur.“ Is igitur, etsi facetus esse studebat, vera facetiarum exemplaria negligebat. — *simius iste* cet.] vel „ineptus Tigellii imitator“ (ut Aristot. Poët. 26 (27), 4: ὄς λῖαν γὰρ ὑπερβάλλοντα, πῖθρον ὁ Μυτίσκος τὸν Καλλιπιδὴν ἐκάλει.) vel, ut narrant Scholiastae, „propter deformem ac brevem statueram.“ Aristoph. Ran. 708: ὁ πῖθρος οὗτος — Κλειγένης ὁ μικρός. „M. Demetrium modulatorem propter maciem ac parvitatem corporis hoc nomine appellat.“ PORPH. „Hic praeter Calvum et Catullum poëtas alios non legerat, ad nullam rem doctus nisi Catulli et Calvi versus cantare.“ ACRO. — *Calvum*] De C. Licinio Calvo oratore et poëta, Catulli amico, praematura morte circiter a. u. c. 706. extincto cfr. Weichert Poët. Lat. p. 89 sqq. — Hoc autem in *simio* illo reprehendit Horatius, quod neglectis propter difficultates exemplaribus Graecis unice laudare et cantare (*abtrillern*) consuevit leviores illas nugas, quas dicebant, (*bagatelles*) Catulli et Calvi. Inest lenis etiam irrisio amborum poëtarum, ab aliis quidem magnis (ut ipse putasse videtur, etiam nimis), laudibus celebratorum (Ovid. Amor. 3, 9, 61: *Obvius huic* (Tibullo) *venias hedera juvenilia cinctus Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo.*), sed tamen summis Graecorum poëtis nequaquam aequiparandorum.

20—24. *At magnum fecit*] „ein

grosses Kunststück.“ Iacobs. — *verbis Graeca Latinis Miscuit*] Placebat igitur nonnullis Horatii aequalibus vitiosa illa consuetudo verba Graeca, interdum etiam integros versiculos, Latinis intermiscendi, qui mos in epistolis dumtaxat familiaribus illi tolerandus videbatur, etsi eundem suo iure secutus est in loco facetissimo etiam Lucretius 4, 1156 sqq. Cic. de Offic. 1, 31, 111: *sermone eo debemus uti, qui natus est nobis, ne, ut quidam, Graeca verba inculcantes iure optimo rideamur*. Inter Lucilii reliquias haec quoque sunt: 5, 1 (Gerl. p. 17.): *Hoc Nollet Debueris te Si minu' delectat, quod ἀτεχνον Isocratium est, Ὁ-Χληρῶδεςque simul totum ac συμμειρασιῶδες: Non operam perdo*. — *O seri studiorum!*] Hoc ipso tam perverso iudicio satis isti demonstrabant sero se incepisse literis operam dare. Ὁψιμαδία autem optimo iure antiquis perquam ridicula videbatur. Conf. Theophr. Char. 27. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: ὀψιμαδεῖς homines scis quam insolentes sint. Ad constructionem v. serus cfr. Sil. Ital. 3, 255: *Consilio viridis, sed belli serus Ilertes*. — *quine putetis*] Constructio contracta ex his: „*putatisne?*“ et: „*qui putetis;*“ „*dass ihr doch glauben können!*“ Cfr. Plaut. Trucul. 2, 6, 53: *Quine etiamnum super adducas*. — *Rhodio - Pitholeonti*] Benteleio videtur idem, qui Iulium Caesarem famosis carminibus laceravit, auctore Suetonio

Contigit? At sermo lingua concinnus utraque

Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.

Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum 25

Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli?

Scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine

Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque

Corvinus, patriis intermiscere petita

27. *oblitus* Bentleii suspicio recepta ab Heindorfio et Kirchnero. — *Latini* Sedp et corr. b, item Pottierii plerique et cum suis universis Bentleius. — 28. *Publicola* bSedp.

Caes. c. 75: *Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem suam civili animo tulit.* Is enim, cum nomen *Pitholaus* in hexametrum versum non veniret, ab Horatio *Pitholeon* dictus est, ut *Τιμόλαος, Τιμολέων*, similia. Libertus erat M. Otacilii, unde Macrobio Saturn. 2, 2. p. 325. dicitur *M. Otacilius Pitholaus*. — *concinnus*] „gratum in modum mixtus.“ Chio enim vino dulci, cui aqua marina non addebatur (Varro Fragm. p. 376. Bip.), interdum miscebant Falernum austerrum, unde utrumque saepe coniungitur apud poetas. Tib. 2, 1, 27: *Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos Consulis et Chio solvite vincla cado.* — *nota*] „vini genus titulo amphorae indicatum.“

25. 26. *te ipsum percontor*] „Ut concedam ex parte hanc mixturam locum fortasse habere in poematis ludicris, minime tamen, ut tute fateare necesse est, tolerari potest in argumentis gravioribus, veluti in orationibus, neque vero pro merito aliquo singulari id habendum erit vel in Lucilio.“ — *Dura* — *causa Petilli*] Cum causa aliqua peragenda est difficilis ac paene desperata, cuiusmodi fuit Petilli Capitolini de furtis in iudicium vocati.“ Vid. Sat. 1, 4, 94. Hic sane non nimis honorifice *dura* eius hominis causa dicitur.

27-30. *Scilicet oblitus* — *Latine* cet.] „Cum praestantissimi nostrae aetatis oratores Pedius et Messalla“ (quos *εν παρόδω* dexterrime laudat) „in eo summo opere elaborarent, ut puro atque eleganti sermone Latino causas agant, tunc, oblitus te Romanum esse, malis etiam apud iudices verba peregrina patriis intermiscere? Adeo stultus certe vix eris, nam comparatus cum illis ab omnibus exploderere.“ — *patriae patrisque*] dictum est, ut aliquoties apud Salustium (Catil. 6. 52. Iug. 87.) *patria parentesque*. — *Nec exsudare causas Latine* ullam habet difficultatem; sed recte explicatum est in Cod. Bland. antiquissimo: „cum sudore et omni instantia Latine recitet, Latine proferat.“ (Liv. 4, 13: *ingens certamen exsudare*, 5, 5: *exsudare laborem*.) — *Pedius*] Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris atque unus ex heredibus eius, a. u. c. 711. in consulatu mortuus, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Adoptavit igitur filium alterum Messallae maioris, qui inde Pedius dictus est. Itaque Pedii frater Corvinus fuit et uterque Poplicolae cognomen habuit. (In legendo iunge *Pedius Poplicola*, non *Poplicola atque Corvinus*.) — *Corvinus*] M. Valerius Poplicola Messalla Corvinus, de quo vide argumentum

Verba foris malis, Canusini more bilinguis? 30
 Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
 Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,
 Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
 In silvam non ligna feras insanius ac si
 Magnas Graecorum malis implere catervas. 35
 Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque

31. *Atque bSc,tJ: Atqui dp, Codd. Pottierii, LC, Bentleius, FM.*

Od. 3, 21. — *Canusini--bilinguis]* Canusii, Apuliae oppido, et Graeci et Osci habitabant et utroque sermone, Graeco atque Osco, utebantur. Sic *bilingues Brutates* (Bruttios) propter eandem causam dixerant et Ennius et Lucilius. Conf. Sat. 1, 5, 91.

31-35. *Atque]* Sic mei Codices, Veneta 1481. et Aldinae recte, cum adversativa notio hic locum non habeat. „Addit enim poeta suum exemplum reliquis simile.“ HAND Turs. I. p. 476. Wieland: *Auch mir kam Einmal der Einfalt, griechische Verschen machen zu wollen.* Nescio qua gloriola ductus Horatius, cum Athenis degeret, versiculos Graecos componere conatus esse videtur, sed cito inane, immo pravum consilium in perpetuum abiecisit. — *mare citra]* in Italia. Vix alibi *citra* postponitur suo nomini. Cfr. Hand. Turs. II. p. 81. — *Quirinus]* Conf. Od. 3, 3, 15. — *Post mediam noctem cet.]* Moschus 2, 2: *Νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἴσταται, ἐγγύθι δ' ἠώς,* — *Εὔτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.* — *in silvam cet.]* Simile proverbium illorum: *Πλαῦν' ἐς Ἀθήνας, Ἰχθὺς εἰς Ἐλλάσποντον.* (Nostrates: *Wasser in den See s. in den Rhein s. in das Meer tragen.*) — *insanius ac]* Vid. ad Sat. 1, 6, 130. — *implere]* „Si malis augere innumerabilem Graecorum poetarum turbam interque hos te intrudens eam refer-

cire, tamquam nemini alii iam locus futurus sit.“

36. 37. *Turgidus Alpinus cet.]* Lepide sic vocatur M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 651., qui a. u. c. 723. annos LXXII. numerabat; nam etiam tunc eum in vivis fuisse probabile est. Tac. Ann. 4, 34: *Carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur.* Praeterea composuerat Aethiopidem, ex Graeca Aetini, ut probabile est, ductam, in qua Memnonis, Tithoni et Aurorae filii, ab Achille interfecti primae erant partes. Idem *παγαγματείας* belli Gallici a Caesare gesti composuerat, in qua legebatur versus ille ridiculus: *Iuppiter hibernas cana nive conspuat Alpes* (Sat. 2, 5, 41.), propter quem ipsum festive hic vocatur *Alpinus, der Alpendichter.* Conf. Weichert de M. Furio Bibaculo in Poët. Lat. p. 33. Ceterum probe notandum certum hoc exemplum nominis ficti, quo homo tunc vivens designetur: cuius generis unum et alterum itidem in his Satiris esse potest, ita tamen comparatum, ut quisvis illo tempore facile agnosceret, quem notasset, sive cognomentum erat ab aliis iam inventum atque usitatum, sive ab Horatio ipso homini deriso inditum. Cfr. ad Sat. 1, 2, 25. — *iugulat dum Memnona]* ambigue dictum. „Nam sub ea specie, quasi dicat, dum describit, quae-

Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,
 Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa,
 Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatri.
 Arguta meretrice potes Davoque Chremeta 40
 Eludente senem comis garrire libellos
 Unus vivorum, Fundani; Pollio regum

37. *Defingit* Codd. aliquot Pottierii et t. — 41. *comes* Codd. aliq.

admodum iuguletur, intelligi volt ab ipso potius iugulari, dum male descripsit. PORPH. — *Defingit*] „operose et *κακοῦργῶς* format, describit.“ — *Rheni luteum caput*] In Bibaculi narratione belli Gallici videtur etiam fuisse turgida descriptio *capitis Rheni*, quae vv. triplicem admittunt interpretationem. Plerique propter Alpium mentionem proxime praecedentem intelligunt de fonte, ut ap. Virg. Georg. 4, 319. Penei fons dicitur *sacrum caput amnis*. At lutei non sunt fluminum fontes. Alii de ostio, ut est apud Lucan. 2, 51: *Fundat ab extremo flavos Aquilone Suëvos Albis et indomitum Rheni caput*. Alii denique parum probabiliter de Rheni figura in triumpho portata, capillitio flavo, gentis suae colore, ut est Ovid. ex Ponto 3, 4, 107: *Squalidus inmissos fracta sub arundine crines Rhenus et infectas sanguine portet aquas*. Attributo certe *luteum* ipse Furius usus erat, quapropter h. l. ridetur.

37-39. *ludo*] „missum faciens poëma heroicum et tragoediam, sermones, ludicrum poësis genus, ego excolo.“ Conf. Od. 1, 32, 2. — *in aede*] „in aede Musarum, ubi poëtae carmina sua recitabant.“ PORPH. — *certantia iudice Tarpa*] Sp. Maecius Tarpa fuit summus illorum temporum criticus (A. P. 387.), cui iam a Cn. Pompeio Magno a. u. c. 699. (Cic. ad Fam. 7, 1, 1: *nobis autem* (in theatro) *erant ea perpetienda, quae Sp. Maecius probarisset.*), Horatii tem-

pore a Caesare Octaviano cum aliis quattuor iudicibus, teste Commentatore Cruquiano, cura iudicandarum fabularum ac mimorum commissa erat, quae nisi ab iis probarentur, in scenam non deferbantur. Ea cura antea fuerat aedilium; sed intererat Octaviani, ne quidquam per mimos praesertim in civitate „*cuncta interpretante*“ (Tacit. Hist. 2, 91.) publice proferretur, quod in ipsius dominationem ac mores maligne detorqueri posset.

40-41. *Arguta*] „astuta“, ut Epp. 1, 14, 42: *calo argutus*. — *Davoque Chremeta*] personae Andriae Terentianae. — *Eludente senem*] Manilius 5, 471: *Comica componet laetis spectacula ludis: Ardentes iuvenes raptasque in amore puellas Elusosque senes agilesque per omnia servos*. — *comis*] „utpote homo urbanus et facetus“, qui adiectivi usus paene congruit cum adverbio, „*comiter, facete*.“ Alii iungunt *comis libellos*, ut *comis* sit accusativi pl. forma antiquior, „urbanos, facetos.“ — *garrere libellos*] „sermone quotidiano, eleganti quidem, sed facili, uti in conscribendis fabulis.“

42-44. *Fundani*] C. Fundanius, praestantissimus poëta comicus (cuius tamen ne unus quidem versiculus superest nec Quintilianus eius vel uno verbo meminit) et Maecenatis amicus (Sat. 2, 8, 19.), tunc excelebat in comoediis ad Menandri, Philemonis, Diphili exempla componendis, in quibus

Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
 Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum
 Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae. 45
 Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
 Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
 Inventore minor; neque ego illi detrahere ausim

45. *annuerant* S, *annuerint* s. *adnuerint* bedp.

praecipuae partes erant callidarum meretricularum astutorumque servorum senes emungentium. — *Pollio*] C. Asinius Pollio, orator, historicus, poeta tragicus. Vid. ad Od. 2, 1, 9. — *regum Facta canit*] quia tragoedia regum heroici temporis facinora atque vicissitudines exponere solet. — *pede ter percusso*] „Tragoedia trimetris versibus (senariis) fere textitur.“ COMM. CRUQ. Tibicen autem in singulis dipodiis pede percusso numeros (*den Takt*) indicabat; unde *percussio* idem atque ictus, *προῦσις*. Claudius Sacerdos Lib. 1. p. 26: *versus percutientes, id est, scandentes*. — *acer*] „fervidus“, *feurig*. — *Varius*] Vid. ad Od. 1, 6, 1. Sat. 1, 5, 40. — *ducit*] quasi a nendo. Ovid. Trist. 1, 11, 17: *tamen ipse tremente Carmina ducbam quatiacunque manu*. Similiter *deducere*. Conf. Sat. 2, 1, 4. — *molle*] τὸ μαλακόν, *die sanfte Grazie*; sic laudaturus Haemum, optimum mimum, *mollem* vocat Iuvenalis 3, 99. Cfr. Sat. 1, 9, 25.

45-49. *Virgilio*] qui tunc ediderat Bucolica et Georgica, Aeneida in manibus habebat. Illi tribuit dicendi genus *molle* (tenerum) atque *facetum* (venustum, *voller Annuth*). Quintil. 6, 3, 19: *Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem pulo. Ideoque in epi-*

stolis Cicero haec Bruti refert verba: Ne illi sunt pedes faceti ac deliciis ingredienti (l. ingrediendi) molles. — annuerunt] penultima brevi, ut Epod. 9, 17. *vertērunt*, Epp. 1, 4, 7. *dederunt*. — *Hoc erat* cet.] His verbis Horatius repetit superiora (v. 37.) *haec ego ludo* cet. „Hoc satiricum carminum genus (Sat. 1, 4, 24.) erat, in quo felicius Varrone Atacino, frustra id experto, et quibusdam aliis elaborarem.“ — *Varrone*] P. Terentius Varro Atacinus (ab Atace, Galliae Narbonensis fl.) a. u. c. 672—717. Argonautica, laudabiliter Apollonium imitatus, carmen de Caesaris bello Aquitanico, Leucadium, id est, elegiam, in puellam, quam adamabat, Ephemerida ex Arato conversam, etiam satiras conscripserat. Cfr. Quintil. 10, 1, 87. — *Atque quibusdam aliis*] Quos significet, ignoramus, certe non Ennium neque Pacuvium, ut volunt Scholiastae, sed fortasse Saevium Nicanorem, Sullae aequalem, „*qui satiram scripsit, in qua libertum se indicabat*.“ (Sueton. Gramm. 5.), et T. Quinctium Attam (cfr. ad Epist. 2, 1, 79.), item M. Terentium Varronem Reatinum, quem praeter Menippeas etiam Luciliani generis Satirarum libros quattuor scripsisse nunc ex Hieronymi indice operum Varronianorum constat. — *Inventore minor*] „Sane ego me postpono Lucilio vel propter hoc ipsum, quod hoc genus ea forma, qua nunc in literis Latinis constitutum est, pri-

Haerentem capiti cum multa laude coronam. —
 At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem 50
 Plura quidem tollenda relinquendis. — Age, quaeso,
 Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
 Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?
 Non ridet versus Enni gravitate minores,
 Cum de se loquitur non ut maiore repressis? 55
 Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
 Quaerere, num illius, num rerum dura negarit
 Versiculos natura magis factos et euntes

49. *multa cum* Aldus, L.Ct. (Cum „plus decem codicibus“ ordinem verborum invertit Bentleius.) — 52. *reprendis* S, L.C. — 53. *Acci* bScdp, Bentleius et FJ: *Atti* L.CtM. — 55. *loquitur, non ut maiore* distinguit M cum plerisque Edd.

mus tractavit.“ Sat. 2, 1, 63: *est Lucilius ausus Primus in hunc operis componere carmina morem. 74: Quidquid sum ego, quamvis Infra Lucili censum ingeniumque, tamen cet. — Haerentem]* „ei merito debitam, adeo ut, ne si vellem quidem, eum hac laude spoliare possem.“ Vid. ad Sat. 1, 3, 32. coll. Sat. 2, 3, 205.

50-55. *fluere lutulentum* cet.] Sat. 1, 4, 11. „torrentis instar secum trahentem plura quidem recidenda servandis.“ — *doctus]* „criticus.“ — *reprehendis]* Eiusmodi reprehensiones Homeri ex schola Grammaticorum Alexandrinorum profectae complures inveniuntur in Scholiis Venetis. Vid. ad Art. Poët. v. 359. — *comis]* refertur ad illam animi bonitatem, quam merito in eo laudat Sat. 2, 1, 30 seqq. „*Comis* Lucilius propter urbanitatem dicitur.“ PORPH. — *mutat]* „mutandum s. corrigendum censet.“ Voss: *Wünscht denn an Attius nichts der milde Lucilius anders?* „Facit autem (hoc) cum alias, tum in tertio libro et nono et decimo (Satirarum).“ PORPHYR. — *Acci]* Vid. ad Epp. 2, 1, 56. — *Non ridet* cet.] „Idem Lucilius“, in-

quit, „minime abstinet a deridendis Ennii versibus minus gravibus, quam reliqua eius et omnino epici generis dignitas requirit, ut cum scripsit: *At luba terribili sonitu taratantara dixit, et: O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti Damna, item: telo Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.*“ Genitivus *Enni* autem refertur et ad v. *versus* et ad v. *gravitate*; nam *gravitate minores* absolute dicere non poterat. De Ennio cfr. ad Od. 4, 8, 20. Epp. 1, 19, 7. — *loquitur non ut maiore repressis]* „nec tamen Lucilius ita loquitur, quasi illis maior sit; neque ego tam sum arrogans, ut, quod inculta et negligentiora quaedam in Lucilii Satiris dico, me illi praferam.“

57. 58. *num illius* cet.] „num illius ingenium ac facultas poetica non satis benigna minusque apta ad componenda poemata omnibus numeris absoluta, num argumentorum ipsorum difficilis atque ingrata natura in causa fuerit, cur tam scabros versus fuderit.“ — *magis factos]* „maiore arte elaboratos;“ ut Graeci *πεποιημένα* dicunt, quae cum arte elata sunt.

Mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis,
 Hoc tantum contentus amet scripsisse ducentos 60
 Ante cibum versus, totidem cenatus; Etrusci
 Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
 Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
 Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
 Comis et urbanus, fuerit limatior idem 65
 Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,

Longin. 8: *πεποιημένην λέξιν καὶ τροπικὴν*, cui opponitur *τὸ ἀποίητο*. Cic. de Orat. 3, 48, 184: *orationem, quae quidem sit polita et facta quodam modo.*

59—64. *ac si cet.*] „quam quos ipse nimia festinatione usus effutivit.“ De particulis *ac* et *atque* post comparativum vide supra v. 34. et ad Sat. 1, 6, 130. — *pedibus - claudere senis*] Sat. 2, 1, 28: *me pedibus delectat claudere verba Lucili ritu.* Conf. ad Sat. 1, 4, 40. — *Hoc tantum contentus*] Pronomine *hoc* repetuntur verba proxime praecedentia *pedibus quid claudere senis*; „hac una re contentus, ut claudat quid versibus hexametris.“ — *scripsisse*] *ἀορίστως.* — *ducentos cet.*] Sat. 1, 4, 9: *in hora saepe ducentos, Ul magnum, versus dictabat* (Lucilius) *stans pede in uno.* — *Etrusci - Cassi*] Cassius hic diversus fuit a Cassio Parmensi, cum laude memorato Epp. 1, 4, 3., qui quo tempore haec satira composita est, a. u. c. 723., in vivis erat. Praeterea, quidquid dicunt Scholiastae, Parma, Boiorum primum oppidum, deinde colonia Romana in Gallia Cispadana, ad Etruriam referri neutiquam poterat. Quod autem Commentator Cruq. tradit: „Cassius multos versus parvi momenti scribebat; ideo post eius mortem decrevit senatus, ut libri cum cadavere exurerentur:“ prorsus absonum esse, scite demonstravit Weichert de Cassio Parm. p. 219. Quin hoc

ipsum, quod narrat Horatius, urbani alicuius hominis ac derisoris fuit inventum. — *ferventius*] hic mala significatione. Contra Od. 4, 2, 7: *Fervet immensusque ruit profundo Pindarus ore.* — *capsis quem fama est cet.*] „cuius tanta erat librorum ab eo scriptorum et capsarum, in quibus asservabantur, copia, ut eius cadaveri comburendo sufficerent.“ — *Ambustum*] Od. 4, 11, 25: *ambustus Phaëthon.* Consulto mitius verbum elegit, ne nimis rem exaggeraret, non *combustum*, ut Codd. apud Lamb. et Markland coniecturâ. Cfr. tamen etiam Inscriptt. m. Latin. N. 2602. de Euchari: *Laudes, decus Silent ambusto corpore et leto tacent.* Nisi vero mavis explicari *ambustum* primum capsis et libris, deinde ipso rogo *combustum*.

64-67. *Fuerit*] „id quod vos identidem dicitis, ego non nego.“ — *Quam rudis cet.*] „quam exspectari poterat ab auctore carminis rudis et Graecis intacti.“ Egregie de difficili hoc loco meritus est C. F. Hermannus in Progr. Marburgensi 1841., cuius interpretationem nunc sequor, ita ut Horatius verba faciat de Lucilio, non quemadmodum plerique statuunt, de Ennio. P. 47: „Primum *rude* non est primum vel mancum, sed artis expert et impolitus, quod lima careat necdum multorum hominum manibus tractatum sit, ita ut sequentia, quibus *Graecis intactum* dicitur,

Quamque poëtarum seniorum turba; sed ille,
 Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,
 Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra
 Perfectum traheretur, et in versu faciendo 70
 Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
 Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint,

68. *dilatus* S, LcT et Bentleius: *delatus* FM, *dilapsus* cdp, item b, sed in rasura, ac plures Pottierii, *delapsus* duo eiusdem.

non novum aliquid, sed propiorem tantum explicationem contineant (ut Iuven. 11, 100: *Tunc rudis et Graias mirari nescius artes.*); deinde vero etiam vel minima difficultas tolletur, modo eam interpretationem amplectamur, cui commendandae hanc disputationem instituimus; qua tantum abest, ut ex carminis genere poëtae indoles colligatur, ut hoc ipsum Lucilio praecipuum tribuatur, quod *limatior* fuerit, quam in rudis Graecisque intacti carminis auctore expectari potuerit. (Est ergo „genus, in quo nemodum elaboravit, cuiusque vel ideo nullum apud Graecos exstabat exemplar, quod imitari posset Lucilius, illius auctor sive inventor v. 48.“) P. 35: „Quamvis Lucilius neque externam carminis formam sive metrum ex didactica Graecorum poësi asciscere dubitarit, nec primus maledicentiae atque irrisionis exemplum inter poëtas Latinos ediderit, certe et illa coniunctio, qua primus aequalium vitia heroicis versibus carpere ausus est, et omnis instituti ratio, unde satirarum nomen apud eum pependit, adeo ipsius propria habenda sunt, ut iure meritoque *intactum Graecis carmen* condidisse dici possit.“ Noli oblivisci Quintiliani illud 10, 1, 93: *Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita debitos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis*

auctoribus, sed omnibus poëtis praeferre non dubitent. — *poëtarum seniorum*] „antiquiorum“, ut Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Plauti, Caecili Statii, cet.

67-71. *ille*] ut luce clarius est, Lucilius; nequam vero Ennius. — *dilatus*] „prolatatus, reservatus“, id est, si fatum voluisset, ut in tempus multo posterius, adeoque nostram in aetatem vita eius incidisset. Ovid. *Metam.* 13, 518: *Quid, di crudeles, nisi quo nova funera cernam, Vivacem differtis anum? — Detereret cet.*] „Tum longe aliter scriberet; politiores, minus asperi essent eius versus, Graeca non immisceret, omnia vitaret, quae nunc apud eum vel verbositate vel qualicumque alio vitio perfectioni poëticae officiant.“ — *traheretur*] In hoc verbo inest inertiae atque molestiae significatio. — *caput scaberet cet.*] Sunt gestus meditantis atque stomachantis eo, quod et cogitationes et verba et versus minus procedant. Varro *Fr.* p. 261: *Scabens caput novo partu poëtico.* Quintil. 11, 3, 158: *In hac cunctatione sunt quaedam non indecentes (ut appellant scenici) morae, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos.* Persius 1, 106: *Nec pluteum caedit nec demorsos sapit ungues. — vivos*] „usque ad ipsam carnem.“ Plaut. *Bacch.* 2, 3, 8: *detondebo (arietem) auro usque ad vivam cutem.*

72-77. *Saepe cet.*] De postrema huius v: syllaba ante duplicem

Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!
 Ambitione relegata te dicere possum,
 Pollio, te, Messalla, tuo cum fratre simulque 85
 Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,
 Complures alios, doctos ego quos et amicos
 Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacunque,
 Arridere velim, doliturus, si placeant spe
 Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli, 90

86. *Bibule et Servi* Muretus, N. Heinsius, Bentleius: *Bibuli et Servi* bedp, LCtFMJ, *Bibuli Servi* superscr. et S. — 88. *sunt* bed et Bentleius: *sint* Sp, LCtFMJ.

— *Fuscus*] De Aristio Fusco vid. Sat. 1, 9, 61. — *Viscorum-uterque*] De Viscis conf. Sat. 1, 9, 22.

84-90. *Ambitione relegata*] „Procul profecto absum a gloriola captanda, cum vos, in his etiam primores civitatis, Maecenatem, Asinium Pollionem, Messallam, inter amicos meos enumero.“ — *Pollio*] Vid. supra v. 42. — *Messalla, tuo cum fratre*] Q. Pedio Poplicola. De utroque vide supra v. 28 sq.

— *Bibule*.] Sic scripsi, quoniam perquam inconcinnum videtur hoc: „vos, (duo) *Bibuli* (nomen), et (te unum), *Servi* (praenomen). *Bibulum* vel *Bibulos* volent esse M. Calpurnii *Bibuli* consulis cum Caesare a. u. c. 615. filium vel filios. Id tamen notandum, a. u. c. 723. tres certe eius filios extinctos fuisse. — *Servi*] Servius hic fortasse fuit Ser. Sulpicii Rufi Icti, consulis a. u. c. 703., filius, qui philosophiae et artibus liberalibus operam dabat. — *candide Furni*] C. Furnius „historiarum fide et elegantia claruit.“ COMM. CRUQ. C. Furnius a. u. 725. consul successus erat, cui teste Seneca de Benef. 2, 25. *Antonianas partes secuto* apud Octavianum *veniam impetravit* filius. Inter hos Horatii amicos desideramus Tibullum et Propertium: hic tamen nunquam eius familiaris fuisse videtur; illum a. u. c. 723.

nondum noverat. — *Prudens praetereo*] „consulto, non per oblivionem.“ Addit hoc, ne quis se praeteritum queratur. — *sunt*] De indicativo conf. Huschke et Dissen ad Tib. 1, 6, 66: *Quidquid agit* (al. *agat*), *sanguis est tamen illa tuus*. — *spe Deterius nostra*] „minus quam mihi aequum videtur.“ Ascon. in MILON. ed Bait. p. 34, 18: *pelebatque nihilo deterius consulatum*.

90-92. *Demetri, teque, Tigelli*] Ante v. *Demetri* deest *te*, „idque more plane Horatiano, ut Sat. 2, 8, 16: *Albanum, Maecenas, sive Falernum Te magis appositis delectat*, pro *sive Albanum sive Falernum*. Severus in Aetna v. 81: *Minos, tuaque, Aeace, in umbris Iura canunt*, pro *Tua, Minos, tuaque, Aeace*.“ BENTL. — *Discipularum*] Ridiculam scenam lectori offert, pulchellos illos vocis et cantus modulatores inter puellas vel ingenuas (ACR.) vel mimas (COMM. CR.) cantilenas docentes, qua in schola invicem delicias faciebant et magistri et discipulae. „*Discipularum* i. e. ingenuarum, quia hoc tempore maximum earum studium fuit affectandi lyricam (musicam) disciplinam.“ ACR. Ac sane feminae Romanae, etiam nobiles, musicis operam dabant, ut Sempromia illa Salustii Catil. 25: *litteris Graecis et Latinis docta, psal-*

Discipularum inter iubeo plorare cathedras.

I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

lere, saltare elegantius quam necesse est probae. — *plorare*] „Salsissima utitur dilogia; nam et *plorant*, qui docent puellas cantiunculas amatorias flebili et molli voce decantare, et *plorare* iubent Graeci, quibus gravem imprecantur calamitatem, quod *κλαίειν* et *οἰμώζειν* illi dicunt.“ BAXTER. — *cathedras*] femininarum sedilia commodiora. Martial. 3, 63, 7: *Inter femineas tota qui luce cathedras Desidet.* Iuven. 6, 91. *molles* eas vocat. — *I, puer*] „Eleganter, quasi hoc ex tempore dixerit, praecipit puero, ut in li-

brum suum illud conferat, ne pereat tam opportunum et congruens in modulatores istos dictum.“ PORPHYR. — *haec*] „haec ipsa verba, *οἰμώζειν σε κελύω, μαρότατε.*“ Verum rectius, ut nunc reor, cum Bentleio Praef. p. 5. Ed. Amst. alii ita interpretati sunt: „Adiunge hanc satiram prioribus libri primi, ut huic finis imponatur isque iam edi possit.“ Propert. 3, 23, 23: *I, puer, et citus haec aliqua propone columna.* — *libello*] ut Catullus 1, 1: *Quoi dono lepidum novum libellum?* de carminum suorum collectione.

EXCURSUS I.

DE VIII. VERSIBUS SUBDITICIIS.

Octo versus litteris inclinatis expressi absunt a plerisque Horatii Codd. et Edd. vett., nominatim a Codd. Oberlinianis et Bambergensibus, Ed. Ven. 1481.; reperiuntur in Feae Codd. nonnullis et quattuor Bernensibus, quorum duo certe scripti sunt Sec. X., adeo ut nemo iam suspicari queat eos deberi falsario alicui Italo Sec. XV. Colorem sane habent antiquum et, si in re admodum incerta coniecturae locus est, Frontonis circiter tempore, quo controversia, utrum praeferendi essent scriptores Augusti aetatem praegressi, an qui sub Augusto scripserunt, inter antiquarios et recentiorum scriptorum admiratores quam maxime agitabatur, compositi videntur ab homine otioso (semi-doctum nebulonem vocat Lambinus), qui animi causa tentaturus erat, quo modo exordium quaecumque aptari posset sermoni utique abruptiori, sed satis munito Persii 3, 1. imitatione: *Nempe hoc assidue?* Sententiae ipsae partim obscurae sunt, partim, dum leporem affectant, insulsaе, ut illud *sunibus udis Echortatus*, Horatiique consilio prorsus repugnant. *Mendosum* rustice appellat versificator Lucilium, cuius multum salem, ingenium, urbanitatem ultro agnoscit Horatius, id tantum dolens, versus eius non satis elaboratos, nimis verbose, interdum etiam negligenter, expressas esse sententias, nimis eum sibi indulsisse in immiscendis verbis Graecis. Prorsus mendosum esse simia Horatii pervincere volt teste ipso Catone, Lucilii defensore, qui, ut ait, male factos versus emendare ac polire paret. Cogitant de Valerio Catone, cuius habemus Diras et Lydiam, id est, de grammatico ac poeta temporum Sullanorum, qui a. u. c. 723. vix in vivis erat, etsi *vixit ad extremam senectam*. Sueton. Gramm. 11. Sed id aut ignoravit aut omnino non curavit is, qui in hoc exordio scribendo secum ipse non minus quam nobiscum lusit. Quid? quod tota res desumpta videtur

ex Grammaticorum narratione servata nobis a Suetonio Gramm. 2: *Crates Malloles -- nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divulgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent, -- ut Laelius Archelaus Vectiusque Philocomus Lucilii satiras, familiaris sui: quas legisse se apud Archelaum Pompeius Lenaeus, apud Philocomum Valerius Cato praedical.* Confudit igitur memoriae vitio Catonem, huius rei testem, cum iis, qui re vera Lucilii *διασκευασταί* fuerant, paulo post poëtae mortem, ut opinor. (Memento etiam Satiras a Iulio Floro electas ex Ennio, Lucilio, Varrone, teste Porphyrione ad Epp. 1, 3. initio.) — *hoc lenius ille cet.]* Sententiâ admodum ineptâ Catonis mores probos refert ad correctionem versuum Lucilianorum, in qua ipsa cura pro lenitate severitas potius requirebatur. Deinde Cato propter ingenii subtilitatem praepositur equiti Romano eidemque grammatico. Quis autem hic fuerit, horum versiculorum scriptorem non magis quam nos scisse arbitror. Etenim de Maecenate cogitare plane absurdum esse quis negabit? Nec magis significari potest is, quem nonnemo ex ipsius Satirae v. 6. temere arripuit, D. Laberius, mimographus illustris, non grammaticus, qui decem mensibus post Caesaris caedem (a. u. c. 711. ineunte) sexagenario maior mortuus est. (Hieronymus in Chron. Euseb. ad Olymp. 184, 2.) „Is igitur“, quem sibi finxit prooemiographus, „a grammatico, antiquiorum veluti sectae principe, multis plagis, nec ferula solum, sed loris et funibus, quo magis dolerent verbera, madefactis in schola *exhortatus*“ (al. *exoratus*, ex correctione, quo amoveretur τὸ *σολοικοφανές*, *exornatus* sine auctoritate Glareanus.) „formatus atque educatus est, ut prodiret aliquando, qui antiquos poëtas vindicaret a reprehensionibus, quibus recentiorum fautores illos insectari solebant.“ — *Ut redeam illuc*] Quo tandem, quaeso? Qui defendunt hos versiculos atque Horatio ipsi tribuunt, ut vel ipse Vossius, novissime Franke, respondere solent: „Nempe ad ea, quae dixi in Satira quarta.“ Verum hoc ipsum frigidius insulsiusque exprimi vix potuit. Nam pro certo haec potissimum verba demonstrant, non esse versiculos istos desumptos ex longiore satira ab Horatii aliquo imitatore composita, sed scriptorem tantummodo haec Horatianis assuere satis habuisse, sibi quoque ipsum gratulatum esse, cum octo saltem versiculos Horatianum colorem aliquatenus mentitos improbo labore extudisset. Fuerunt, ut hoc quoque addam, qui tria illa verba resecaerunt; fuerunt, qui totum locum ab Horatio scriptum, sed in altera editione reiectum arbitrarentur. — De tota re egregie disputavit Iacobs in Lectt. Venus. XI. (p. 225.) Cfr. etiam Iahnium. (Singularem vero de hisce versiculis van Heusdii iunioris opinionem vide in eius Lucilio p. 121. et p. 139.)

Novissime J. Beckerus in Philologi Schneidewin. Vol. IV. p. 490. sqq. hoc prooemium Horatio vindicare studuit, *Grammaticorum equitum doctissimum* (v. 8.) de Iulio Floro (Epp. 1, 3. 2, 2.) interpretatus. Disputationis summa haec est:

Horaz in gereizter missstimmung über den geschmack seines publikums, welches die feinern erzeugnisse nicht zu würdigen verstand, und erbittert über so manche bestrebungen, wie die des Iulius Florus (von dem er sich gänzlich abgewandt zu haben scheint), den alten dichtern in neuer geniessbarer gestalt von neuem eingang und zuneigung zu verschaffen, namentlich was die von ihm verwerfene richtung der satire

betraf; Horaz, sagen wir, über alles dieses von bitterem unmuthe erfüllt, da ihm nicht einmal sein hochbeliebter vorgänger Lucilius genügt, schrieb das proömium als eine art epigrammatischen einganges zu der viel früher geschriebenen zehnten satire. Vor sich scheint er die emendirte ausgabe des Lucilius von Valerius Cato zu haben und den alten vorgänger anzureden, zugleich mit bezug auf seine gegner. „Erweisen will ich, was ihr auch sagen möget; die mängel des Lucilius, erweisen gerade mit hülfe und zeugniss des Valerius Cato, seines vertheidigers, welcher die übel gerathenen verse geniessbarer zu machen strebt.“ Hier gehen seine gedanken auf Iulius Florus und dessen blumenlese aus Ennius und Varro über, der sogar so weit zurückgehe, dass er den alten als überwunden anzusehenden standpunkt der satire festzuhalten strebe und selbst den Lucilius als zu neu verwerfe, dessen vorzüge Horaz anerkannte, ohne seine mängel und die nothwendigkeit des fortschrittes sich abstreiten zu lassen. „Und um wie viel nachsichtiger ist doch, fährt Horaz fort, Cato, je tüchtiger er ist, und um wie viel seiner als jener, der zum kritiker geschlagen (also ohne jeden innern beruf) kommen sollte, uns den ekel an den alten dichtern zu benehmen, er der gelehrteste jener grammatischen kampfrichter.“ Hiermit war Iulius Florus hinlänglich bekannt gemacht für den fall einer veröffentlichung dieser verse. Aber theils das verhältniss des Florus zu Tiberius theils auch wohl die versöhnlichere stimmung ruhigerer stunden liessen dieses proömium bei des dichters lebzeiten nicht ins publikum kommen. Jedenfalls aber muss seine polemik und der widerstand seiner gegner grösser gewesen sein, als wir jetzt ermessen können, da sich der dichter bis zu einem an ihm ungewohnten grade von leidenschaftlichkeit in jenen wenigen versen fortreissen lässt. Darum mag er auch jene verse nicht wieder vertilgt haben, so dass sie, in seinem nachlasse vorgefunden, in einen theil der handschriften übergingen und so auf uns kamen, zumal die satire selbst schon 723. u. c. geschrieben war, das proömium aber, nach unserer erörterung, als viel späterer zusatz angesehen werden muss.

EXCURSUS II.

AD SATIRAE X. v. 9 sq.

Lucilii verboritatem ac nescio quam lentitudinem, etsi non prorsus ingrati, agnosces, ut opinor, vel in hoc eius loco apud Lactantium Institt. 5, 9 (Gerl. p. 79 sq.): *Nunc vero a mane ad noctem, festo atque profesto Totus item pariterque die populusque patresque Iactare endo forum se omnes, decedere nusquam; Unum se atque eidem studio omnes dedere et arti, Verba dare ut caute possint, pugnare dolose, Blanditia certare, bonum simulare virum se, Insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.*

Q. HORATII FLACCI
SATIRARUM
LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra

SAT. I. 1. *videar* bc,LCt et „cum dimidia fere codicum parte“ Bentleius.

I. Simulans se C. Trebatium Testam, insignem iuris peritum, consulere, quid in tanta obtrectatorum in se satirasque suas iniquitate faciat, tamen hoc genere omisso Caesaris res gestas, iustitiam, fortitudinem carmine epico panegyrico praedicare nondum se audere dexterrime significat (a quo genere suae indoli contrario omnino abhorrebat), contra in satiris componendis, Lucilii, de quo aequissime indicat, exemplo sibi proposito, etiam postmodum se perseveraturum, quoniam hoc genus suae naturae maxime sit consentaneum. „Verum“, inquit, „in posterum in eos dumtaxat invehar, qui me ultro aggressi fuerint;“ quorum hac ipsa occasione oblata nonnullos acriter vellicat. „Tales autem nebulones“ (pergit, memorata Lucilii cum Scipione et Laelio necessitudine vel propter summam illius libertatem nunquam dissuta) „ubi perstrinxero, nunquam profe-

cto timebo, ne potentes amicos a me abalienem.“ Iam Trebatius, qui ICTi partes per hanc satiram dramaticam egregie tuetur, festivam iuveni amico cautionem praescriptionemque praecipit (cfr. ad v. 5.), „ne unquam *mala carmina* componat“, eumque in generoso proposito confirmat. Id sane per se liquet, totam consultationem fictam esse; verum longe difficilior est quaestio, utrum Horatius adeo familiaris fuerit Trebatii, ut iocoso sene facile id permittente dialogum hunc conscripserit, an haud ita diu post senis omnibus noti obitum eius persona ita sit usus, ad quod potius statuentum inclinat animus. Scripta haec Satira videtur Frankio et Grotefendio a. u. c. 724., aliis a. 726. Verum illa ratio longe rectior est, ex qua huius libri tunc editi quasi prologus erit.

1-4. *Sunt quibus--videor*] Haec constructio Horatio solita h. l. satis etiam a Codd. firmatur. Cfr.

Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid
 Composui, pars esse putat similesque meorum
 Mille die versus deduci posse. Trebati,
 Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis, 5
 Omnino versus? Aio. Peream male, si non
 Optimum erat: verum nequeo dormire. Ter uncti
 Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
 Irriguunque merò sub noctem corpus habento.

2. *intendere* Codd. aliq.

Sat. 1, 4, 24. — *Legem*] ut A. P. 135: *operis lex*, „regula et ratio satirae Romanae.“ — *tendere*] Imago desumpta a fidibus lyrae vel arcus nervis nimum intentis. Sic Od. 1, 1, 34: *tendere barbiton*. „Hi igitur adversarii contendunt satiras meas nimis mordaces prope abesse a libellis famosis.“ — *sine nervis*] A. P. 320: *sine pondere et arte*. „Dicunt versus meos nullius esse momenti et carere viribus ingenii, adeo, ut quivis facili operatales effutiat.“ — *deduci*] a *nendo*. Epp. 2, 1, 225: *tenui deducta poemata filo*. Ovid.³Pont. 1, 5, 13: *luctor deducere versum*. Similiter *ducere* Sat. 1, 10, 44. — *Trebati*] C. Trebati Testa, iunior amicus Ciceronis, (qui ad Fam. 7, 5, 3. Caesari de eo spondebat, *probiorum hominem, meliorem virum, prudentiorem esse neminem. Accedit etiam--in iure civili singularis memoria, summa scientia.*) tribunus pl. a. u. c. 707., auctore certe Pighio T. 3. p. 451., a. u. c. 724. senex circiter septuagenarius, vel ipse, si etiam tunc vivebat, hilaris et ad iocum urbanum imprimis factus, Horatio tunc XXXV. annos nato sane placere, vel, si iam decesserat, grata eius memoria poetae manere debebat.

5-7. *praescribe*] Est verbum proprium de ICTis. Cic. Orat. 41, 141: *Quis unquam dubitavit, quin in re publica nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisque*

rebus, secundas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset; in altera praescriptionum cautionumque praecipio cet. — *Quiescas*] Cum comica gravitate ICTus brevissime, singulis prope verbis parcens, respondet. *Quiescas* idem fere est quod „desinas“. Terent. Andr. Prol. 22: *Dehinc, ut quiescant porro, moneo, et desinant Maledicere.* — *Peream - si cet.*] Cfr. Sat. 1, 9, 38. — *Optimum*] „ad devitandas insectationes iniquorum meorum.“ — *erat*] Conf. v. 16. — *dormire*] „Si, quae animo voluto, versibus includere vetor, adeo inquietor, ut insomniis fatiger.“

7-9. *Ter uncti transnanto*] *Lunge: Ter transnanto*, non: *Ter uncti*. Hic quoque legum sermonem facete imitatur. Vegetius de Re mil. 1, 10: *Romani veteres, quos tot bella et continua pericula ad omnem rei militaris erudierunt artem, Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercitium armorum sudorem pulveremque diluerent ac lassitudinem cursusque laborem natando deponerent.* Cfr. Od. 1, 8, 8. 3, 7, 27. 3, 12, 7. „Quod vero *ter*, inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petatum est: impari enim et praecipue ternario numero summam vim illi tribuunt.“ TORRENT. Cfr. Od. 1, 28, 36. 3, 22, 3. Epp. 1, 1, 37. — *Irriguum*] Sic Graeci *τέγγειν ἀνείμονας οἶνον, βεβρεγμέ-*

Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude 10
 Caesaris invicti res dicere, multa laborum
 Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires
 Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
 Agmina nec fracta pereuntes cuspide Gallos
 Aut labentis equo describat volnera Parthi. 15

10. *capit* ex Cod. Colbert. Bentleius. — 15. *describat* Pottierii omnes, Sc et corr. b, LCF: *describit* p, pr. b et ex quinque suis Bentleius, *describet* tM.

ὄψω, Latini *madere*, *uidum esse vino*. Iam Plaut. Poen. 3, 3, 86: *Ubi tu Leucadio, Lesbio, Thasio, Coo Velustate vino edentulo aetatem irriges*. Ipse autem Trebatius (in quo inest praecipuus loci lepos) valde amabat et natationem et scyphos. Cic. ad Fam. 7, 10, 2: *qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi*; et 7, 22: *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram cet.: itaque etsi domum bene potus seroque redieram cet.*

10-13. *te rapit*] „Si omnino huic scribendi cupidini resistere non potes“, cet. Contra Bentleii lect. *capit* (quae sufficiente auctoritate destituta est) recte monet Heindorfius, huius v. non praesens, sed perfectum hic locum habiturum fuisse. Omnino ille non satis recordabatur crebro etiam in prosa or. inveniri „*studium, cupiditas me rapit aliquo vel ad aliquid faciendum*.“ Liv. 5, 6. Cic. ad Fam. 5, 12, 1: *Neque enim me solum commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis rapit, sed etiam illa cupiditas*, cet. — *Caesaris*] Augusti cognomen demum a. u. c. 727. assumpsit. Dio Cass. 53, 16. — *Praemia*] Caesaris ipsius approbationem et gloriam apud populares: de donis intelligere minime conveniret poetæ urbanitati ac modestiae. — *pater*] Sic seniores viros solebant alloqui iuniores.

13-15. *neque enim* cet.] Simili

modo eadem de re se excusat Od. 1, 6, 9. 1, 19, 9. 2, 12, 9. 4, 2, 27. — *horrentia pilis agmina*] His verbis designari videntur victrices Romanorum legiones, quorum propria arma erant pila. Liv. 9, 19. Cfr. Veget. de re milit. 2, 15. — *fracta - cuspide*] „Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia tela commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.“ COMM. CRUQ. Plutarchus in Mario cap. 25. rem clarius sic exponit: „Ea pars ligni, quae in ferrum inseritur, antea duabus fibulis ferreis continebatur: Marius autem alteram quidem, quemadmodum erat, reliquit; altera vero exempta clavum ligneum fragilem in eius locum immisit, eo consilio, ut pilum ad clipeum hostis coniectum non maneret rectum, sed clavo ligneo fracto curvaretur ferum et lignum transversa cuspide haerens deorsum penderet.“ Vid. Excursus. — *Gallos*] Quaecunque de Caesaris Octaviani in Gallias expeditionibus nunc nota sunt, (cum a. u. c. 715. 717. 719. gentibus Alpinis bellum intulit, colonias in Galliam deduxit et Pannonia pacata a. 720. rursus in Galliam progressus est, atque primo triumpho die a. d. VIII. Id. Sext. a. 725. etiam de nonnullis Germaniae et Galliae populis triumphavit,) ex Dione diligenter collegit Franke F. H. p. 110 sq. — *labentis equo*]

Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
 Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
 Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore Flacci
 Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
 Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus. 20
 Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu
Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem,
 Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit!
 Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto

16. *posses* superscr. *poteras* S. — 20. *recalcitrat* bSep, L Ct: *recalcitret* ex uno Codice Bentleius, FM. — 22. *Nomentanumve* cum quattuor suis et duobus Bersmanni Bentleius.

Vid. ad Od. 1, 19, 11. 2, 13, 17. — *describat*] „describere possit.“ — *volnera Parthi*] Hanc quoque rerum Parthicarum mentionem recte Franke retulit ad a. u. c. 724., quippe quo Octavianus ab Aegypto per Syriam et Asiam minorem profectus et subditorum omnia negotia et primum Parthica inter Phraatem et Tiridatem composuit. Dio Cass. 51, 18.

16-18. *poteras*] ut Itali *potevi* de actione hypothetica (*posses*) ita enuntiata, ac si iam locum habuisset, utpote quae saltem perquam optabilis sit. Conf. v. 7. — *fortem*] cum bellicae virtuti opponatur, h. l. „constantem ac magnanimum“, ut Epp. 1, 7, 46: *Strenuus et fortis; Philippus*. — *Scipiadam*] Africanum minorem. Priscian. 2. p. 78. Kr.: *Virgilius* (immo iam ante Lucilius ipse apud Gell. 4, 17. et Lucretius 5, 1047.) *secundum Graecam formam Scipiadas dixit* (Ge. 2, 170. Aen. 6, 844.) ἀπὸ τοῦ Σκίπιος. Sic Statius Theb. 1, 48. *Oedipodes* pro *Oedipus* dicere coactus erat. Conf. v. 72. — *Lucilius*] „qui saepe illius herois iustitiam atque fortitudinem laudibus extulit.“ — *Haud mihi deero*] „Non sibi deest is, qui facit et quod sibi opus est et quod oportet.“ ACR. Conf. Sat. 1, 9, 56. — *Cum*

res ipsa feret] „Cum tempus venerit opportunum.“ — *dextro tempore*] Sat. 2, 4, 4. opponitur *tempore laevo*.

19. 20. *per attentam - - aurem*] „Caesaris aurem verba mea non invenient attentam, nisi si opportuno tempore, cum a negotiis vacat, ei oblatum erit carmen ipsius laudes praedicans.“ Conf. Epp. 2, 1, 1 sqq. — *Cui cet.*] „Quem si quis laudibus extollat ineptis atque immoderatis, ille eas dedignatur et respuit.“ — *male*] „intempestive.“ Conf. Sat. 1, 9, 65. — *recalcitrat*] Cic. pro Caelio 15, 36. de hoc iuvene Clodiam amantem aspernante: *calcitrat, respuit*. Haud minus mire Augustus et cum accipitre et cum lupo comparatur ab Ovidio Trist. 1, 1, 75 sqq. — *undique tutus*] „Quomodo equus recalcitrando arceat a se molestum palpatorem, sic Caesar ineptos adultores, ita ut quoquo versus se ab eorum incursu tutetur.“

21-26. *Quanto rectius cet.*] Trebatii sunt tres versus Horatium a satiris scribendis dehortantis. — *tristi*] „mordaci et satirico.“ COMM. CR. — *Pantolabum cet.*] Conf. Sat. 1, 8, 11., ex quo v. firmatur *Nomentanumve* contra Bentleii *Nomentanumve*. — *Quid faciam?*] „Aliter equidem facere nequeo?“ ut

Accessit fervor capiti numerusque lucernis. 25
 Castor gaudet equis, ovo prognatus eodem
 Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
 Milia: me pedibus delectat claudere verba
 Lucili ritu nostrum melioris utroque.
 Ille velut fidis arcana sodalibus olim 30
 Credebat libris, neque, si male cesserat, unquam

31. *gesserat* Bentleyi et Pottierii praeter unum omnes, *Scp* et corr. b, item Ct. — *usquam* e et corr. S, item Ct ac Bentleyus.

Pers. 1, 12: *Quid faciam? Sed sum petulanti splene cachinno.* — *Sallat*] contra decorum. Cic. pro Mur. 6, 13: *Nemo fere sallat sobrius, nisi forte insanit: -- multarum deliciarum comes est extrema sallatio.* — *Milonius*] „Scurra illorum temporum.“ PORPH. — *ut semel*] „eo ipso temporis momento, quo primum ebrius factus est.“ *Feae ut simul* pro *simul ut* inusitatum est. — *icto -- capiti*] „vinolentia capiti perturbato.“ COMM. CR. Est τρωθέντι. Eurip. Cycl. 421: γυνώσκων, ὅτι Τρώσει νιν οἶνος. Ovid. Remed. Am. 146: *multo tempora quassa mero.* — *numerusque lucernis*] Inven. 6, 304: *Cum bibitur concha, cum iam vertigine lectum Ambulat et geminis exurgit mensa lucernis.* Petron. 64: *Sane iam lucernae mihi (Encolpio) plures videbantur ardere cet.* — *Castor cet.*] Hom. Il. γ, 237: Κάστορα δ' ἰκπόδαμον καὶ πύξ ἀγαθὸν Πολυδέξεια. Od. 1, 12, 25: *puerosque Ladae, Hunc equis, illum superare pugnis Nobilem.* — *ovo-eodem*] Ladae a Love cygni specie compressae. „Vel fratres gemelli diversa sequuntur studia; quid, quaeso, faciant, qui cognati inter se non sunt?“

27-29. *quot capitum*] „Terentianum illud (Phorm. 2, 4, 14.): *Quot homines, tot sententiae; suus cuique mos.*“ ACRO. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor*

usus: Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno. — claudere] Vid. ad Sat. 1, 10, 59. — *nostrum melioris utroque*] „qui melior fuit et te et me, Trebati, censu et natalibus; fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus (immo „magnus avunculus).“ COMM. CRUQ. „Quod tam sollicite quaerunt interpretes, quare Lucilium et Trebatium et se meliorem dixerit, utrum nobilitate (ut fecit Dousa), an facultate poetica, an vero moribus et vita (ut nuper van Heusde Lucil. p. 70.), plane est τὸ ἐπὶ τῇ φαικῇ μῦθον. Est enim ex sermone communi sumptum, quo etiam nunc in talibus volgo utimur. Tale est Lucretii illud 3, 1038: *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit, Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.*“ RUTGERS.

30-34. *Ille cet.*] „Lucilium intimos animi affectus et arcanas curas concredebat s. committebat Satiris suis, magna cum simplicitate (*naïveté*) omnia cum lectoribus communicans, sive quid in vita quotidiana ei mali acciderat, seu quid prosperi contigerat.“ Lectio *gesserat* accusativo carere non posset, atque ortum est ex non intellecta Horatii manu. — *unquam*] Cum locus definiatur v. *alio*, praestat ut etiam tempus significetur γ. *unquam*; aliorum *usquam alio*

Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella

Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus, 35
Missus ad hoc pulsus, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,

otiosum est. — *Decurrens alio*] „aliud confugium quaerens.“ — *Votiva - - tabella*] „Solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre et in templis alicui deo consecratum suspendere. Ad hunc modum Lucilii senis vita tam clara est in suis libris, quasi esset depicta in aliqua tabula.“ COMM. CRUQ. Conf. Od. 1, 5, 13. — *senis*] Hieronymus in Chron. ad Ol. 169, 2. XLVI. dumtaxat annos ei tribuit (a. u. c. 606-652.), id quod congruit cum Lucilii anno natali, quem idem Hieronymus Olympiadi 158. assignat. Fuit amicus Africani minoris mortui a. u. c. 625. et sub eo Numantino bello (a. 621.) eques militavit, unde multis visum est, errorem in indicando mortis anno commissum esse ab Hieronymo; verum van Heusde Lucil. p. 11. demonstravit tunc non ita raro factum esse, ut *acri militia puer Romanus* XV. annorum militiae nomen daret; hanc autem praematuram militiam sublatam esse C. Gracchi tribunicia lege (Plut. Vita 5.), quadriennio post excisam Numantiam, qua cautum est, ne quis infra XVII. aetatis annum ad militiam cogere- tur. Idem vero Lucilii vitam producit usque ad a. u. c. 687., quia Satir. L. 20. Fr. 4: *Calpurni saevam legem Pisonis* meminere, illo anno de ambitu latam; proprie igitur *v. senis* intelligendum esse. Verum duae maxime obstant difficultates: primum enim minime constat a Lucilio legem Calpurniam *de ambitu* significari, cum etiam *de pecuniis repetundis* Cal-

purnia lex lata sit a. u. c. 605., quemadmodum legis Liciniae (sumptuariae) mentio (Gerl. p. 95.), quae quando lata sit, prorsus incertum est (vid. Baiteri Ind. Legg. p. 275 sq.), nihil ad definiendam Lucilii aetatem confert; deinde loci Ciceronis de Or. 1, 16, 72. 2, 6, 25., in quibus omnibus, ut adhuc visum est, Lucilium certe ante a. 663. ut mortuum commemorare videtur. Utcunque autem de hac re statuetur, etiamnunc malo ambiguum *v. senis* interpretari „qui antiquiore tempore vixit“, *des Allen*, prorsus ut Sat. 1, 10, 67. de *poëtarum seniorum turba* loquitur. Cic. Brut. 10, 39: *At hi quidem* (Solon et Pisistratus), *ut populi Romani aetas est, senes, ut Atheniensium saecula numerantur, adolescentes debent videri.*

34-38. *Lucanus* cet.] Vid. ad v. 39. — *anceps*] „Ego dubius sum atque incertus; nam Venusini Lucanis sunt finitimi et Apulis.“ PORPH. Malim *incipitem* interpretari „eum, de quo ambigitur s. incertum est“, ut Liv. 31, 12: *In Sabinis incertus infans natus masculus an femina esset.* Cfr. 27, 37, 30, 35. Alii *anceps* habent pro gen. neutro, coll. Liv. 31, 41: *Claustrant portas, incertum vi an voluntate.* Flor. 2, 14, 3: *regnum - - Andriscus invaserat, dubium liber an servus.* — *Venusinus - - colonus, Missus*] a. u. c. 463. — *ad hoc, - - quo ne*] „ad hunc finem, - - ut ne;“ rarissimo usu, pro quo Bentleius non affert nisi Digest. 21, 1, 17: *si celandi causa, quo ne ad dominum reverteretur, fugisset, fugitivum esse, quo ipso*

Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum
 Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
 Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis 40
 Vagina tectus; quem cur destringere coner
 Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
 Iuppiter, ut pereat positum rubigine telum,
 Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! At ille,
 Qui me commorit, — melius non tangere! clamo, — 45

45. *commorit* Codex Regius apud Bentleium, ut volebat Rutgersius.

loco nonnulli v. *quo* omittunt. — *Sabellis*] Vid. ad Od. 3, 6, 38. — *ne per vacuum* cet.] „sed ut resisterent hosti coloni Venusiam deducti.“ — *Romano*] vel pro *Romanis*, ut Sat. 1, 4, 85. Epod. 7, 6. A. P. 54., vel supple *agro*, ut Cic. Verr. Acc. 3, 15, 38: *cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur*. Ib. 5, 4, 10: *in Triocalino*. Illud tamen (ut sit pro *Romanis*) praestat. — *Sive quod - bellum Incuteret*] in pros. or. „sive aliquod bellum inferret;“ dictum est ut *incutere verbera, terrorem, metum*. Sic *incutere minas* Ovid. Trist. 1, 11, 42. Male nonnulli *quod-quod* dixerunt esse particulam.

39-46. *Sed hic stilus* cet.] Opponuntur haec verbis *Sequor hunc* cet. (v. 34.) „Videtur lepide quasi terrorem incutiens adversariis significasse sibi animum esse natura et origine ad pugnandum, si opus esset, semper paratum; quippe eorum se esse sanguinem, qui olim Venusiam missi essent ad fines armis tutandos pugnascque, si res ita ferret, quotidie ineundas; *sed* in eo quoque retinuisse morem patrum, quibus propulsatio tantum hostium mandata fuisset, quod neminem peteret, verum lacesitus. Inde sane non mirum esse, si iis, quae a natura sibi monstrata essent, armis se defenderet, nempe stilo, i. e. versibus acerbis et amaris. Hinc lucem accipiunt etiam

illa: *Lucanus an Apulus anceps*, quibus non solum se in municipio natum opponit Lucilio equiti Romano (ut Iuvenalis 6, 167. *Venusinam nobili Romanae*), sed hoc quoque significat: si ingenii non nimis lenti sum, sed satis bellicosi, minime mirum. Nam utraque gens fuit dura ac bellicosa, *pernices* Apuli, Lucani saltem venatores.“ RAUCHENSTEIN. — *ultro*] „sine iusta et gravi causa, scilicet propter vitia, quibus stulti, quos derideo, obnoxii sunt.“ — *animantem*] gen. masc. etiam apud Cic. Tim. 11: *Ita orientur animantes, quos et vivos atatis et consumptos sinu recipiatis. — destringere*] „ex vagina extrahere.“ Lect. *distringere* praetulit Heindorfius explicans: „stringendo distrahere; *aus einander ziehn*.“ Sed cfr. Halm ad Cic. Sest. 35, 76: *destrictis gladiis et cruentis. — Tutus*] „dum latro nullus me infestat; quod ubi fiet, tunc gladium destringam.“ — *O pater* cet.] Cic. de Rep. 1, 36, 56: *(ut Iuppiter) et rex et pater haberetur omnium. — ut pereat!*] Simile aliquatenus est Callimachi illud Blomf. p. 321: *Ζεῦ πάτερ, ὧς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος, Τηλόθεν ἀντέλλοντα κακὸν φυτόν οἱ μιν ἔφηναν* (chalyba). Ex quo Catullus 66, 48: *Iuppiter, ut Chalybum omne genus pereat! — noccat mihi*] „laccusat me iniuria.“ — *Nec*] pro *Neu*, ut Od. 1, 11, 2. — *commorit*]

Flebit et insignis tota cantabitur urbe.

Cervius iratus leges minitatur et urnam,

Canidia Albuti, quibus est inimica, venenum,

Grande malum Turius, si quid se iudice certes.

Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque 50

Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:

Dente lupus, cornu taurus petit: unde nisi intus

Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti

47. *Servius* LCF. — 49. *si quis* -- *certet* ep, Lct.

„commoverit, lacesserit, provocarit.“ ACR. Rutgersianum illud et unius Codicis *commordit* Horatio nequaquam tribui potest, cum v. *commordere* nunc dumtaxat apud scriptores prosae orationis Augusto posteriores reperiatur. — *melius* (erit) *non tangere!*] Formula minantium. „Wehe dem, der mich anrührt!“ Terent. Adelph. 2, 1, 26: *Ante acedis non fecisse erit melius hic convicium: Nam si molestus pergis esse, iam intro abripiere atque ibi Usque ad necem operiere loris.* — *Flebit*] „dolebit“, Graecismus, *οἰμώξεται* vel *κλαύσεται*. Vid. ad Sat. 1, 10, 91. — *insigniscantabitur*] „omnibus iam propter perversitatem notus deridebitur.“ *Cantari*, ut *ὑμνεῖσθαι*, „omnibus in ore esse, et quidem cum infamia.“

47-49. *Cervius*] quadruplator et rabula. „Cervius, Ascanii libertus, accusavit Cn. (Domitium) Calvinum (cos. a. u. c. 701.) lege de sicariis.“ COMM. CR. *Servius* C2dd. Feae esset Servius Pola accusator, de quo Caelius ad Fam. 8, 12, 2 sq. Cic. ad Q. Fr. 2, 13, 2: *Vereor, ne homo laeter et ferus, Pola Servius, ad accusationem veniat.* — *leges- et urnam*] Sil. Ital. 9, 26: *Meruerunt talia, qui te Legibus atque urnae dira eripuerunt minanti. Urna est vas suffragiis iudicum recipiendis destinatum.* — *Canidia*] s. *Gratidia*. Epod. 5 et 17. Sat. 1, 8. — *Albuti--venenum*] Haec iun-

genda. „Hic enim Albutius veneno uxorem suam dicitur peremisse.“ PORPH. Acro matri eum venenum miscuisse refert. Cfr. Sat. 2, 2, 67. Alii iungunt *Canidia Albuti*, ut desit aut „filia“ aut „uxor“ vel potius „moecha“, coll. Virg. Aen. 3, 319: *Hectoris Andromache*. Aen. 6, 36: *Deiphobe Glauci.* — *Turius*] Iudicem corruptissimum significari apertum est, et docent Scholiastae, e quibus Porphyrio eum *C. Turium praetorem*, Acro *Turium Marimum*, Commentator Cruquii *C. Martium Turium* nominat. — *si quid se iudice certes*] Eadem constructione Sat. 2, 5, 27: *Magna minorve foro si res certabitur olim.*

50-52. *Ut, quo cet.*] „Sic colligendo ex argumentis, quae tibi proponam, (*συλλογίζων μετ' ἐμοῦ*,) iudica, quomodo fiat, ut ea vi, qua quisque maxime praeditus est, terrorem incutiat sibi suspectis atque exosis.“ — *sic collige*] Conf. Epp. 2, 1, 119. — *unde nisi cet.*] in prosa oratione: „id quod unice intus eis monstratum est;“ hoc autem convertit in interrogationem: „unde (hoc eis) monstratum est nisi intus, instinctu quodam naturali?“

53-56. *Scaevae cet.*] „Committe huic vivacem matrem et non faciet aliquid sceleris pia dextra, sed veneno utetur, id est, non eam perimet gladio. Scaeva quidam luxuriosus dicebatur fuisse et pronus

Matrem; nil faciet sceleris pia dextera: mirum,
 Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos; 55
 Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
 Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
 Exspectat seu Mors atris circumvolat alis,
 Dives, inops, Romae, seu fors ita iusserit, exsul,
 Quisquis erit vitae, scribam, color. O puer, ut sis 60
 Vitalis, metuo et maiorum ne quis amicus
 Frigore te feriat. Quid, cum est Lucilius ausus
 Primus in hunc operis componere carmina morem,
 Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora

59. *luserit* e Codd. exiguae auctoritatis FM.

ad artes magicas.“ ACRO. „Sic Cicerone pro Scauro (2, 10.): *Libertus patronam non occidit, sed duobus digitulis gulam oblitit.*“ COMM. CR. — *mirum, Ul*] „quod aequè mirum est atque illud, quod -- petit bos“, id est, „neutrum profecto mirum est.“ Contrarium enim est Scaevae indoli ferro homines occidere, sed homo ignavus pro doloso suo ingenio promptus erit ad venenum matri miscendum: reapse autem uterque necandi modus aequè sceleratus est.“ — *mala*] Vid. ad Sat. 1, 1, 77. — *vitiato melle*] „postquam mel s. mulsum corruptum est immixta cicuta.“

57-60. *Ne longum faciam*] Conf. Sat. 1, 3, 137. — *Mors*] alata, ut eius frater, Somnus. Eurip. Alc. 262: *περὶ τοῦ Ἄϊδα.* Od. 2, 17, 24: *volucrisque Fati Tardavit alas.* — *circumvolat*] „iam nunc, adeo ut post breve tempus mihi moriendum sit.“ — *iusserit*] Lectio *luserit* destituitur ea auctoritate, quam in tam gravi mutatione requirimus. Praeterea Fortuna dea recte *ludere* dicitur (Od. 3, 29, 50.), non item *fors*. — *Quisquis* cet.] „Quicumque erit tenor statusque vitae meae, scribere pergam, si qualicumque modo commotus ero (v. 45.) aequalium vel vitiis ridiculis vel in

me iniquitate, atque opprobriis dignos libere insectabor. (v. 85.)“ Simillimum hyperbaton est Sat. 2, 3, 211: *Ajax cum immeritos occidit, desipit, agnos.* — *color*] Conf. Epp. 1, 17, 23.

60-62. *O puer*] Sic iuvenem amice alloquitur *pater* (v. 12.) Trebatius, cuius haec verba sunt usque ad voc. *feriat*. — *Vitalis*] pr. „qui ad diutius vivendum satis vigoris habet.“ „Ne cito pereas, metuo;“ *ich fürchte, du treibest es nicht lange.*“ Sine figura: „Vereor, ne omnes irritando tot tantisque molestias capias, ut tam ingrata vitam ipse detestaturus sis.“ — *maiorum* cet.] „ne aliquis ex potentioribus amicis refrigeratus se abs te abalienet amicitiamque tibi renuntiet.“ Imitatus est Persius 1, 107: *Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas? Vide sis ne maiorum tibi forte Limina frigescant.*

63-66. *Primus*] Cfr. Sat. 1, 10, 48. — *morem*] Cum saepissime iungantur *vv. mos modusque* (Od. 4, 2, 28.), hic simpliciter *morem* posuit pro modo s. forma, ut Quintil. 4, 1, 43: *materiasque ipsi sibi fingunt et ad morem actionum persequuntur.* — *pellem* cet.] „speciem externam.“ Cfr. locum

Cederet, introrsum turpis, num Laelius aut qui 65
 Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,
 Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
 Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
 Primores populi arripuit populumque tributim,
 Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis. 70
 Quin ubi se a volgo et scena in secreta remorant
 Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,

65. aut qui bSc,L Ct: et qui ex tribus Codd. Bentleius, FM.

simillimum Epp. 1, 16, 45: *Introrsum turpem, speciosum pelle decorata. — nitidus] gleissend.* Voss. — *per ora]* civium s. populi; „zur Schau.“ Salust. Iug. 31: *incedunt per ora vestra magnifici* cet. — *Cederet]* Plaut. Cas. 2, 8, 10: *At candidatus cedit hic mastigia.* — *Laelius]* C. Laelius Sapiens, cos. a. u. c. 614. Hoc dicit: „Sed satis eum Scipio et Laelius sunt tutati, uti mihi nunc praesidio adversus iniquos meos erunt Caesar et Maecenas.“ — *qui Duxit* cet.] Od. 4, 8, 18: *qui domila nomen ab Africa Lucratu rediit.*

67-70. *offensi]* omisso verbo substantivo, ut v. 74. *soliti.* — *Metello]* Est Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611., qui de Pseudophilippo triumphavit. Plin. H. N. 7, 44: *Equidem et Africani sequentis* (hunc Metellum virum ceteroqui felicissimum) *inimicum fuisse inter calamitates duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exsequias; nunquam civis maioris funus videbitis.* — *Lupo]* Mordacem in L. Cornelium Lentulum Lupum, cos. a. u. c. 598., Lucilii iocum servavit Cicero de N. D. 1, 23, 63: *Tubulus si Lucius unquam, Si Lupus aut Carbo, Neptuni filius, — putasset esse deos, tam periurus aut tam impurus fuisset? — Famosis-*

versibus] „contumeliosus.“ Epp. 1, 19, 31: *famoso carmine.* — *cooperto]* tamquam lapidibus in eum iactis. Salust. Catil. 23: *flagitiis atque facinoribus coopertus.* — *Atqui* cet.] „Et tamen, etsi acerbe insectatus erat proceres aliquot civitatis, tamen potentiorum etiam amicorum favore protectus nihil mali passus est.“ — *arripuit]* „aggressus est, in eos acerrime invecius.“ — *tributim]* „per omnes XXXV. tribus, nullo facto discrimine“, quasi dixisset: „populum cunctum.“ Pers. 1, 114: *Secuit Lucilius urbem.* — *aequus]* „favens.“ Sic Od. 3, 18, 4. Faunus invocatur, ut abeat *parvis Aequus alumnis.*

71-74. *a volgo et scena]* „a vita publica, ubi, quasi in theatro, in omnium civium conspectu versabantur.“ Pseudocic. ad Brut. Ep. 1, 9, 2: *tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, serviendum est.* — *in secreta]* „intra suos parietes et in amoenos villarum secessus.“ Tac. Ann. 14, 53: *Augustus M. Agrippae Mytilenense secretum — permisit.* — *Virtus Scipiadae]* Conf. Od. 3, 21, 11 sq. Sat. 1, 2, 32. et supra v. 17. — *mitis]* Seneca Ep. 11: *Elige Catonem: si hic tibi videtur nimis rigidus, elige remissioris animi virum, Laetium.* — *sapientia]* Populus uno consensu Sapientis ei cognomen tribuerat. —

Nugari cum illo et discincti ludere, donec
 Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis
 Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me 75
 Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
 Invidia et fragili quaerens illidere dentem
 Offendet solido . . . nisi quid tu, docte Trebati,
 Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum.

79. *hic* LCt et Heindorf. — *diffindere* Codd. aliq. Feae et Pottierii, LCtF: *diffidere* c et duo Pottierii, *diffingere* bS et quatuor Pottierii, item Bentleius, Heindorf et MJ, *defringere* Cod. Cruquii Tonsanns et Wieland.

Nugari cet.] Cic. de Orat. 2, 6, 22: *Saepe ex socero meo (inquit Crassus) audiui, cum is diceret socerum suum Laelium semper fere cum Scipione solitum rusticari eosque incredibiliter repuerascere esse solitos, cum rus ex urbe tamquam e vinclis evolvissent. Non audeo dicere de talibus viris, sed tamen ita solet narrare Scaevola, conchas eos et umbilicos ad Caietam et ad Laurentum legere consuesse et ad omnem animi remissionem ludumque descendere.* „Scipio Africanus et Laelius feruntur tam fuisse familiares et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilium superveniens eum aborta mappa quasi feriturus sequeretur.“ COMM. CRUQ. Ceterum perquam adolescentem Lucilium et Satiras scribere coepisse et in intimam Scipionis iam a. 625. mortui familiaritatem pervenisse necesse est. — *discincti*] soluto tunicae cingulo, ut commodius luderent. — *donec Decoqueretur olus*] „Donec cena pararetur. Ostendit per herbas, eos fuisse sobrios.“ COMM. CR. *Decoquere* est nostrum *gar kochen*. De olere hominum pauperum et frugalium cibo conf. Sat. 2, 7, 30. Epp. 1, 5, 2, 1, 17, 13 sqq.

75-78. *censum*] Cfr. ad v. 29. De splendida eius domo sub Velia cfr.

Ascon. p. 13. ed. Bait. — *ingeniumque*] quatenus ille inventor huius generis fuit. — *Cum magnis*] „Cum Augusto, Maecenate, Pollione et aliis.“ SCHOL. Epp. 1, 10, 24: *Me primis Urbis belli placuisse domique* (loqueris). — *fragili - - solido*] gen. neutr., imagine desumpta ab eo, qui dum avidius dentibus frangere volt nucem aliquam, iuglandem puta vel avellanam, quia facile id fore opinatur (*fragile*), putamini nimis duro eos illidit sibi que dolorem creat. Sine imagine: „Ei, qui existimationem meam laedere et contumelia conviciisque perterrefacere me conabitur, firmiter resistam, adeo ut frustra me aggressurus sit.“ — *nisi quid tu*] „Haec sunt, quae de me propositoque meo dicere queo; et mihi videor vere ac recte locutus esse, nisi forte tu in hoc illove aliter sentis, id quod mihi dicas velim, ut, si tua sententia verior erit, ego, ut par est, tibi morem geram.“

79. *hinc diffindere*] Hanc lectionem tuentur Acron et Comm. Cruq. sic explicantes: „infirmare, contra dicere, et hoc Trebati respondet. Iuris verbo usus est. Praetor enim dicere solebat: *Hic dies diffissus esto.*“ Cfr. XII. Tabul. Dirksen p. 725. A. Gell. 14, 2, 1: *in rerum quidem diffussionibus comperendinationibusque* cet. Utique

Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti 80
 Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
 Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
 Iudiciumque. Esto, si quis mala; sed bona si quis
 Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis
 Opprobriis dignum latraverit, integer ipse? 85
 Solventur risu tabulae, tu missus abibis.

84. *laudatur* bScp,LCtF. (Cruquius tamen praetulit *laudatus*, quod ex huius aliorumque Codd. recepit Bentleius et MJ: atque sic Pottierii novem.) — 85. *laceraverit* e Codd. aliquot Lambini Bentleius, probante Mitscherlichio.

Bentleius satis demonstravit, significatione illa, qua utebantur Icti et praetor, verbo *diffindere* hic locum non esse; dicendum fuisse: „Equidem diem diffindere (rem comperendinare) non possum;“ et ne hoc quidem aptum esse, cum Trebatus hic non praetoris, sed iureconsulti, Horatius consultoris, non petitoris nec rei, partes agat. Responsum igitur prudentis hic exspectabat, non iudicis sententiam. Verumtamen servata difficiliore lectione, ex qua non intellecta ceterae omnes ortae sunt, inclinatur animus ad Feae interpretationem, quae clarius expressa huc redit: „Senex lepidus et facetus utitur quidem verbo saepe a se audito et usurpato in iure civili, sed sensu proprio: „abscindere, remove ac reicere.“ Hoc igitur dicit: „omnino tuam sententiam probō.“

80-83. *Sed tamen* cet.] „Etsi aequa et vera sunt, quae dicis, tamen, ne propter *mala carmina* (id est, aliquos libellos) actio iniuriarum aliquando tibi intentetur, pro amicitia nostra necessarium puto te monere“ cet. Post vv. quotidiani sermonis *Sed tamen -- legum* cogitatione supplebis „scito, sic habeto:“ ut saepe. Epp. 1, 1, 13. 1, 18, 58. 1, 19, 26. 2, 1, 208. — *sanctarum - legum*] „quae summa

reverentia dignae sancteque observandae sunt.“ — *inscitia*] pro *inscientia*, quod v. metro adversabatur. — *Si mala* cet.] Vid. ad Epp. 2, 1, 152: *quin etiam lex Poenaeque lata, malo quae nollet carmine quemquam Describi. — condiderit*] De postrema syllaba producta conf. Sat. 2, 2, 47. — *ius est Iudiciumque*] „lex (Cornelia) lata est et actio iniuriarum in eum datur.“

83-85. *mala*] Horatius festive accipit de vitiosis atque ineptis. — *Iudice c. laudatus Caesare*] Verba sic construo: *Si quis iudice Caesare bona carmina condiderit*, ab eo *laudatus*. Plerique coll. Od. 1, 6, 2. iungunt *laudatus Caesare. — latraverit*] pro „allatraverit.“ (Liv. 38, 54: *Cato allatravit Scipionis magnitudinem*.) Conf. Epod. 5, 58. Epp. 1, 2, 66. „si in talem hominem invectus erit“, id quod etiam iure fieri potest. Minus concinna est altera lectio *laceraverit*, quod semper est hominis iniqui ac maligni, neque h. l. aliud est nisi glossema ad v. *latraverit*. Acron: „*latraverit*, allatraverit, laceraverit.“

86. *Solventur risu tabulae*] Locum difficilem optime mihi videtur interpretatus esse Matthiae ad Cic. pro Rosc. Am. §. 82. „Cic. de Or. -2, 58, 236: *odiosas res*

saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit, ad nihilum redigit, evertit. Ut hic Cicero res risu dissolvere dixit, sic Horatius solventur risu tabulae, id est, sententiae iudicum mitiores, leniores fient risu, sed respiciens simul ad propriam significationem verborum solvi et tabulae. Tabulae igitur idem quod in prosa oratione tabellae iudiciariae; totius autem loci sententia haec: „Si quis adeo stultus erit, ut tecum iniuriarum agat, tu pro certo absolvère.“ Alii ali-

ter exponunt: 1) „Solventur risui, in risum leges;“ 2) „cachinnis rumpentur subsellia iudicum;“ ut Iuven. 1, 13: *assiduo ruptae lectore columnae.* — *tu missus abibis*] „Non est: „tu absolvéris;“ „leges in te exerceri non poterunt;“ sed: „impunitus dimittéris, severitate iudicum ioco tuo relaxata.“ Curtius 6, 10, 12: *Si credidisti mihi, absolutus sum; si percipisti, dimissus.* Plutarch. Vit. Hyperid. p. 376. R.: ἡ Ἐρῶνη — ἀφείδη, „dimissa est, periculo liberata.“ MITSCHERLICH.

EXCURSUS

AD SAT. I. v. 14.

Nuper Funkhaenel in *Zeitschr. f. d. Gymnasialw.* IV. p. 177. seqq. aliam horum verborum interpretationem proposuit. Postquam enim Commentatoris Cruquiani verba (coll. Plut. v. Marii c. 25.) attulit, ita pergit vir doctissimus:

Lassen wir die Zweifel, ob dieser Kunstgriff hauptsächlich Mittel zum Siege geübet sei, ob er gegen Gallier oder Cimbern angewendet worden sei, so wollen doch noch andere Bedenken ob, nämlich: ob die Leser ohne Weiteres die Worte so hätten verstehen können, ob der Dichter auf die doch schon ferner liegende Zeit des Marius habe zurückkommen können, ob er etwas so Specielles in diesem Zusammenhange habe sagen können, endlich ob es überhaupt poetisch sei, hier (wie es zuweilen in den Satiren geschieht), wo der Dichter in einer Weise spricht, die sich über den Ton der Sermonen erhebt, ihm einen solchen Gedanken beizulegen. Welcher epische Dichter möchte einen solchen Gegenstand wählen? Ich habe mich mit der gewöhnlichen Erklärung niemals einverstanden erklären können. So versuche ich nun eine andere.

Wie Horatius in den oben angeführten Stellen (Od. 1, 2, 39, 1, 19, 11, 2, 13, 17, 3, 8, 23.) von der eigenthümlichen Kampfweise der Parther, Skythen und Mauren spricht und darnach gleichsam symbolisch ihre Niederlagen andeutet, so spricht er auch anderwärts von Waffen, die einzelnen Völkern eigen sind. So Od. 1, 27, 5: Medus acinaces, 2, 16, 6: Medi pharetra decori, so 1, 22: Integer vitae scelerisque purus Non eget Mauri iaculis neque arcu Neo venenatis grava sagittis, Fusce, pharetra. Ferner 3, 4, 35. die pharetrati Geloni, die 2, 9. zu Ende ebenfalls als beritten dargestellt werden; so heisst es 3, 6, 13 ff.: Paene occupatam seditionibus Delevit urbem Dacus et Aethiops, Hic classe formidatus, ille Missilibus melior sagittis.

Wenn nun der Dichter an unserer Stelle fracta pereuntes cuspede Gallos sagt, so nehme ich diese Worte als allgemeine Bezeichnung eines siegreichen Kampfes gegen die Gallier, die dadurch als die Besiegten

dargestellt werden, dass ihre Waffen zerbrochen, sie also wehrlos sind, eben so wie es vom Parther und Mauren heisst, er sei vom Pferde herabgeworfen, oder vom Skythen, sein Bogen sei nicht mehr gespannt, sondern schlaff. Warum aber in allgemeiner Bezeichnung *cuspis* gebraucht sei, lässt sich wohl auch erklären. Unter den Waffen der Gallier nennt Caesar *bell. gall. 1, 27.* (siehe daselbst Schneider) eine Art Wurfspiesse *mataras*, die ihnen eigenthümlich gewesen sein müssen. Dafür spricht namentlich die Stelle des auctor ad Herennium 4, 32: *denominatio est, quae a propinquis et finitimis rebus trahit orationem, qua possit intelligi res, quae non suo vocabulo sit appellata.* Id aut ab inventore conficitur, ut si quis de Tarpeio loquens eum Capitolinum nominet; aut ab invento, ut si quis pro Libero vinum, pro Cerere frugem appellet: aut ab instrumento dominum, ut si quis Macedonas appellarit hoc modo: Non tam cito sarrissae Graecia potitae sunt: aut idem Gallos significans dicat: Nec tam facile ex Italia materis Transalpina depulsa est etc. Ferner erwähnt Caesar *ibid. 3, 4.* *gaesa*, Wurfspieere, die, wiewohl sie auch andern Völkern zugeschrieben werden (siehe die gelehrte Bemerkung Schneider's zu der Stelle), doch vorzugsweise *gaesa Alpina* heissen. Daher ist es auch wahrscheinlich, dass das Wort *gaesati*, wie ein gallisches Volk genannt worden sein soll, ein Appellativum sei und die *gaesa* tragenden Gallier bezeichnete. (Siehe Pauly *Real-Encyclop. III. S. 575.* vergl. *Grimm deutsche Gramm. I. S. 91. Anm. der 2. Ausgabe, S. 94. der 3.*) Noch eine dritte Art von Wurfspießen erwähnt Diodor. 5, 30: *προβάλλονται δὲ λόγχας, ἃς ἐκεῖνοι λαγχίας καλοῦσι κτλ.* Vergl. Pauly III. S. 616. Wenn nun auch die Gallier nicht bloss Wurfgeschosse als Waffen führten, so scheinen diese doch als Hauptwaffen vorzugsweise genannt werden zu können, obgleich kein Wort gebraucht wird, was auf gallische Waffen ohne Weiteres hinwiese, wie *gaesa*, *matarae*.

SATIRA II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo, —

II. Tenuis et simplex victus, quo veteres Romani inde ab urbe condita per quinque secula usi erant, Horatii aetate in his corruptis civium suorum moribus plane evanuerat. Cfr. Vellei. 2, 1. Karthaginis excidium, Graecia voluptatum omnis generis magistra et Asia opulentissima subactae, Orientis gazae Romam deportatae incredibilem luxuriam et mollitiem apud victores pepererant. Sed ut plerumque contrariis vitiis genus humanum ab utraque parte simul urgeri solet, ita in hac communi fere prodigientia non defuerunt, qui ni-

miam parsimoniam atque adeo sordidam avaritiam consecrarentur. Nulla res magis poëtae, seculi vitia emendaturo, cordi esse debuit, quam haec ipsa labe; sed cum Maecenatis et virorum huic similibus convictorem parum decessorioria severitate in hoc genere uti, sub Ofellae, rustici Romani, persona praecepta tradit, qui, nullius philosophi doctrinae addictus, perversis aetatis suae hominibus veterem illam abstinentiam et frugalitatem liberrimo gravissimoque sermone commendat, quam virtutem ipse optimam adiutricem ex-

Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofella
 Rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerva, —
 Discite non inter lances mensasque nitentes,
 Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum 5
 Acclinis falsis animus meliora recusat,
 Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
 Dicam, si potero. Male verum examinat omnis

SAT. II. 2. *quem* quattuor Pottierii, L Ct. — *Ofella* corr. S, unde Bentleii coniecturam, nunc firmatam, secutus sum et hic et vv. 53. 112. 133.: *Ofellus* bep et pr. S, L Ct, Bentleius in contextu, FMJ.

pertus erat ad beate vivendum et vel totius rei familiaris iacturam aequo animo ferendam. ZELL ex HEIND. Scripta videtur haec satira a. u. c. 717. Kirchnero, a. 719. Grotefendio, a. 720. Frankio.

1. 2. *boni*] Cfr. Sat. 2, 6, 51. et 95. Epp. 2, 2, 37. Nihil languidius est altera lectione *bonis*, orta ex geminatione litterae *s* in verbo *sit*. — *Nec meus*] Primus versiculus cum habeat loci communis colorem, statim sese eo excusat, quod sermo hic sit rustici Romani, quem maxima deceat simplicitas. — *quae*] Altera lectio *quem* manifesto orta est ex mera accommodatione ad v. *sermo*. Ceterum argumentum ac sententias se desumpturum dicit ab Ofella, easque suo modo expressurum; cfr. imprimis v. 112. Ofellam autem ipsum loquentem inducit demum v. 116. — *Ofella*] Lectio *Ofellus* librariis debetur, quibus terminatio *a* in viro falsa videretur; sed non meminerant gentis Romanae nomen esse debere *Ofellius*, ut est *Ofellius* apud Grut. 463, 2. Contra *Lucretius Ofella* memoratur a Velleio 2, 27. aliisque. Videtur fuisse vicinus et familiaris Horatii iuvenis, vir sapiens natura atque insita virtute, cuius candor grataque simplicitas iuncta cum insigni lepore satis festive opponitur Stoicis illis aretalogis, qua-

les erant Crispinus et Damasippus. Haud dissimilis est ille *Fabianus*, non ex his *cathedrariis philosophis*, sed ex *veris et antiquis*. Seneca de Brev. vit. 10.

3-6. *abnormis*] „prorsus diversus a norma illa, quam vulgus statuit iis, quos philosophos nominare solent; Ofella enim nulla certa secta et disciplina nutritus, sed a natura edoctus erat, quid verum rectumque esset.“ — *crassaque Minerva*] „longe distans a subtilitate illa saepe perversa, quam affectare solent philosophi.“ Proverbium *crassa, pingui Minerva* (Cic. Lael. 5, 19.) a textura rudi repetitum est. — *lances*] aureas et argenteas, *mensas* marmoreas vel citreas; utraeque autem *nitent* et proprio splendore et tersae a servis. Iunctum utrique nomini est *ἐπίθετον*, ut v. 95. *grandes rhombi patinaeque*. — *Cum stupet* cet.] „cum oculus (*acies*) fulgore illo incredibili praestringitur.“ — *insanis*] „nimis magnis.“ ACR. — *Acclinis*] vox rara et poetica (Virg. Aen. 10, 835.), formata ut *inclinis, reclinis*, saepe confunditur cum v. *acclivis*; h. l. tropice „inclinatus, propensus ad falsa probanda.“

7-13. *hic*] „in familiari hoc nostro circulo, et quidem ante cibos appositos.“ — *impransi*] „sobrii, priusquam vina et cibi men-

Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
 Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat 10
 Militia assuetum graecari, seu pila velox
 Molliter austerum studio fallente laborem,
 Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco;
 Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
 Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno 15

14. *expulerit* cum Excerptis Bodl. Bentleius.

tis aciem hebetarunt.“ — *Leporem*] Grata negligentia aliquantum intricatae sunt sententiae pro volgaribus his: „Venatione et equitatione, aut, si hae corporis exercitationes vere Romanae tibi minus placent, pilae vel disci ludo fatigatus ubi eris, tunc esuriens sperne (si potes; sed non poteris) cibum ac potionem vilem.“ — *si Romana fatigat* cet.] Similiter opponuntur Romanorum ingenuorum equitationi et venationi trochus et alea Graecorum Od. 3, 24, 54. — *Militia*] Venatio ab Aristide Orat. 2. p. 25. *μόριον πολεμικῆς τέχνης* vocatur. Epp. 1, 2, 65: *venaticus* -- *Militat in silvis catulus*. Cic. de N. D. 2, 64, 161: *Iam vero immanes et feras belluas nanciscimur venando, ut et vescamur iis et exerceamur in venando ad similitudinem bellicae disciplinae*. Plin. Paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat, his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu* cet. — *graecari*] „Graeco, id est, molliore modo vivere corpusque exercere;“ sic *pergraecari* est „per totam noctem potare“, Plaut. Most. 1, 1, 21. *congraecare*, „potando consumere“, Plaut. Baech. 4, 4, 91. — *seu pila velox* cet.] „Totus hic locus videtur claudicare: nam primum in his verbis *seu pila velox* subintelligendum seu sumendum ἀπό τοῦ ζοινοῦ te agit; deinde

post hunc versum *Molliter aust. st. f. l.* subintelligendum *Lude pila*, ut respondeat ei, quod sequitur, *pete cedentem aëra disco*.“ LAMB. Praeterea anacoluthia est in eo quod verba *pete c. aëra disco*, quae per particulam *vel* cohaerere debebant cum participiis *sectatus* et *lassus*, ab his longiore intervallo separata sententiae intermediae apodosin efficiunt. — *Molliter* cet.] „dum studium huius ludi grato modo efficit, ut ne sentias quidem, quam gravis per se sit labor ille.“ — *agit*] „ducit, allicit“, *anzieht*. — *pete* cet.] „hoc modo te exerce.“ Addita autem *cedentis aëris* imagine vitat pedestris or. colorem: „lude disco.“ Ovid. in Ibide 587: *Aëra si misso liquidum iaculabere disco*.

14-18. *extuderit*] pr. „tundendo removerit, cum vi excusserit“, ut Seneca Epist. 119: *natura -- necessitati fastidium excussit*: verbum longe efficacius quam eiusdem gloss. *expulerit*, quod praetulit Bentleius, quia verbo *extundere* eam tantummodo significationem tribuebat, quam habet apud Virg. Ge. 1, 133: *Ut varias usus meditando extunderet artes*. — *Hymettia* cet.] „mulsum praeparatum ex dulcissimo melle Attico (Od. 2, 6, 14.) et vino generosissimo, spreto mulso mixto ex vino et melle communi.“ Macrob. Saturn. 7, 12: *Mel et vinum diversis aetatibus habentur optima: mel, quod recen-*

Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
 Defendens pisces hiemat mare: cum sale panis
 Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
 Quí partum? Non in caro nidore voluptas
 Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere 20
 Sudando; pinguem vitiis albumque neque ostrea
 Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.
 Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin

tissimum, vinum, quod vetustissimum; unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones, mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno. Conf. Sat. 2, 4, 24. — *Foris est cet.]* „Quando abest promus condus, cellarius, adeo ut meliores cibos tibi ex penu promere vel obsonari nequeat.“ — *atrum*] ut Od. 3, 27, 18: *ater Hadriae - sinus.* — *Defendens pisces]* „mare agitur procellis, propter quas nemo nunc piscari potest.“ — *hiemat]* χειμάζεται. Seneca Epist. 114: *Dixit Salustius: aquis hiemantibus.* Arruntius (eius simia) in primo libro belli Punici ait: *Repente hiemavit tempestas.* — *Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire.* Similiter Pers. 6, 7: *hibernatque meum mare.* — *Latrantem stomachum]* Hom. Odyss. η, 216: *Ὅν γάρ τι στυγερόν ἐπὶ γαστέρι ζύντροπον ἄλλο.* Horatius *iratum ventrem* vocat Sat. 2, 8. 5.

18-22. *Unde cet.]* „Unde effici et acquiri hoc putas, ut tantam vim tam tenuis et vilis cibis habeat?“ *Wie und woher wohl käme doch das?* Voss. — *in caro nidore]* „in grato odore atque ὄρεξιν excitante, qui ex cibis pretiosis oritur.“ Sat. 2, 7, 38: *nasum nidore supinor.* — *Tu]* Cfr. Od. 1, 9, 16. — *pulmentaria]* a v. *pulpa*, non *pulte*, obsonia grata.“ „Hoc autem Socrates primus ait, qui cum ad noctem usque spatia retur,

interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: Ὄψον συνάγω, hoc est, Pulmentarium quaero.“ SCHOL. — *pinguem vitiis]* „luxurie tumidum.“ Conf. v. 77: *corpus onustum Hesternis vitiis.* — *albus color* est hominis vitam mollem atque umbratilem degentis, ἐσθιατροφηκότος, cui ἠλιωμένος, sole adustus, opponitur. Seneca Epist. 122: *Non speciosior illis (luxuriosis) quam morbo pallentibus color est: languidi et evanidi alben, et in vivis caro morticina est.* — *ostrea]* bisyllabum. Conf. Sat. 1, 8, 45. — *scarus]* piscis pretiosus, sed ignotus. (*Meerbrassen* Voss.); alii *Lippfisch.* Cfr. Epod. 2, 50. — *lagois]* „avis leporini coloris.“ PORPH. Fortassis eadem est cum avi Alpina, quae a Plinio (H. N. 10, 68.) *lagopus* dicitur, *praecepit sapore. Pedes leporino villo nomen ei hoc dedere, cetero candidae, columbarum magnitudine.* (*Schneehuhn* Voss.).

23—28. *Vix tamen eripiam cet.]* „Aegre tamen, scio, quamvis validis argumentis usurus, id abs te obtinebo, ut apposito in mensa pavone gallinam praeferas.“ Pavones autem Q. Hortensius primus in mensis apponere docuit Romanos. Cfr. Sat. 1, 2, 116. Cic. ad Fam. 9, 20, 2: *Sed vide audaciam: etiam Hirtio cenam dedi sine pavone.* Verbo *ponere* eadem qua hic significatione usus est poeta etiam Sat. 2, 4, 14. 2, 6,

Hoc potius quam gallina tergere palatum,
 Corruptus vanis rerum, quia veneat auro 25
 Rara avis et picta pandat spectacula cauda;
 Tamquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista,
 Quam laudas, pluma? Cocto num adest honor idem?
 Carne tamen, quamvis distat nil, hac magis illa.
 Imparibus formis deceptum te patet. Esto: 30
 Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus an alto
 Captus hiet, pontesne inter iactatus an amnis

29. *illam* bS et aliquot Torrentii. — 30. *patet*] *petere* unus atque alter Cod. Torrentii, S superscr. *patet*, corr. b (fuerat *patet*) et pr. c. (*patet* corr. c.)

64. 2, 8, 91. — *tergere*] comice de grato sapore, quo palatum permulcetur. — *vanis rerum*] Od. 4, 12, 19: *amara curarum*. Sat. 2, 8, 83: *facta rerum*. — *picta pandat spectacula cauda*] „expansa cauda pulcherrimos suos colores ostendat spectatori eumque delectet.“ — *tamquam ad rem attineat quidquam*] scil. caritas et pennarum nitor. — *Cocto*] „Cocto pavoni num manet eadem pulchritudo, quae fuerat vivo? Minime vero.“ — *num adest*] De hoc hiatus in voce monosyllaba vid. Schneider *Lat. Gramm.* I. p. 155 sq. — *honor*] „species nitida.“

29. 30. *Carne tamen* cet.] „Non vesceris illa pluma splendoris plena; tamen carne pavonis, quamquam nihil differt a gallinae carne, magis vesceris s. vesci cupis s. tergere palatum vis quam carne gallinae.“ — *distat nil*] „nihil interest inter pavonis carnem et gallinae.“ Cfr. Sat. 2, 3, 210. — *hac magis illa*] „pavonina magis quam gallinacea.“ De omissa particula *quam* conf. Od. 1, 13, 20. 4, 14, 13. — *Esto*] Conf. Sat. 2, 3, 65.

31-33. *Unde datum sentis* cet.] „Verum unde tibi concessum, *δυνατόν*, est, ut sapore distinguas cet.?” Imitatus est Persius 5, 124:

„*Liber ego.*“ *Unde datum hoc sentis, tot subdite rebus.* — *lupus*] *λάβραξ*, Meerwolf. — *Tiberinus*] cet.] Macrobius Saturn. 2, 12. maximo apud prodigos honore fuisse tradit Tiberinum lupum, et quidem eum, qui inter duos pontes captus est; ad quod demonstrandum utitur et verbis Titii pro lege Fannia (--- *bonumque piscem lupum germanum, qui inter duos pontes captus fuit.*) et versibus Lucilii Sat. 4, 5 (Gerl. p. 14.): *Illum sumina ducebant atque altitium lanx: Hunc pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo.* In lupo igitur tria saporis genera distinguebant lurcones: lupos captos inter duos pontes, id est, publicium et senatorium, ut ait Fea, inter quos Cloaca maxima sordes antiquae Urbis egerebat, quibus pisces alliciebantur, vel, ut alii volunt, inter publicium et Fabricium; lupos captos ad Tiberis ostia; lupos in alto mari captos, qui pessimi erant. — *hiet*] „pisces statim, cum capiuntur, hiant.“ SCHOL. Etiam, puto, in mensis appositi. — *iactatus*] Columella R. R. 8, 16, 4: *Docta et erudita palata fastidire docuit* (Marcius Philippus) *fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset.* — *amnis*

Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem

Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.

Ducit te species, video: quo pertinet ergo 35

Proceros odisse lupos? Quia scilicet illis

Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.

Ieiunus raro stomachus volgaria temnit.

Porrectum magno magnum spectare catino

Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos, 40

Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quamquam

Putet aper rhombusque recens, mala copia quando

38. Versus hic suspectus Bentleio ad A. P. 337. — 42. male c, uti volebat Doering.

-- *Tusci*] Tiberis, qui in Etruria oritur.

34-36. *tril. Mullum*] Est *τριλίγη*, Italis etiamnunc *triglia*. (*Rothbart, Schmeerbutte*, aliis *Härringskönig*.) Plin. H. N. 9, 30: *Ex reliqua nobilitate* (post scarum) *et gratia maxima est et copia multis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant. Trilibrem* autem memorat, ut qui hoc pondere rarissime capiantur; sex librarum vero erat portentosus ille Domitiani apud Iuven. 4, 15. — *in singula* cet.] „quem pro convivarum numero“ (hoc enim inest in v. *singula*) „in plures portiones disseces, quas eadem cena tuis convivis apponas“ non ut pisces quidam minores integri a singulis convivis comedi solent. — *Ducit*] „moveret atque allicit, ut fieri solet.“ — *quo pertinet* cet.] „Cur ergo magnitudinem laudas in nullo et reprehendis in lupo? Quia scilicet in utroque te delectat, quod est rarius.“ COMM. CRUQ. — *illis*] sane ad voc. *lupos*, etsi propius, refertur, contra quam alii rati sunt. Recte Iahn (ad Epp. 1, 17, 19.): „nulli hi et lupi illi dicuntur, quoniam poeta magnorum mullorum amorem carpit. *Mulli* igitur

sunt potior res et magis quam lupi ad poetam pertinent.“ — *breve pondus*] Pers. 5, 121: *brevis-se-muncia*.

38-40. *Ieiunus* cet.] Construe: *Stomachus raro ieiunus* (semper satur) *contemnit cibos volgares*. — *Porrectum*] Quivis hoc legens supplebat *mullum*. Ceterum consulto quattuor spondeis usus est, ut exoptatum piscis pondus et magnitudinem exprimeret. — *Vellem*] *εβουλόμην ἄν*, non *βουλοίμην ἄν*. „Vellem, si fieri posset, sed vix fiet.“ — *Harpyiis digna*] „non homine, sed monstris voracissimis digna.“

40-44. *At vos* cet.] „Sed utique heluones isti hanc poenam merentur, ut Austri calor putrefaciat pretiosos eorum cibos.“ *At indignantis* est, atque saepenumero in votis execrationibusque concitati affectus indicium praebet. — *Praesentes*] „quasi numina omnem suam vim exerentes.“ Conf. Od. 1, 35, 2. — *Quamquam* cet.] „Corrigit se, quasi frustra Austros invocaverit, cum luxuriosis sit necesse suas putere epulas atque delicias, quantumvis sapidas, propter satietatem et affluentiam.“ COMM. CRUQ. — *Putet*] „fastidium parit, quasi puteat.“ — *rhombus*] *ψῆττα*, *Butte*.

Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus
 Atque acidas mavolt inulas. Necdum omnis abacta
 Pauperies epulis regum; nam vilibus ovis 45
 Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
 Galloni praeconis erat acipensere mensa
 Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequora alebant?
 Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
 Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo 50
 Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
 Parebit pravi docilis Romana iuventus.

48. *aequor alebat* bS, Pottierii plerique, LCt.

— *mala copia*] „prava, quae facit, ut stomacho laboremus.“ — *quando*] „quandoquidem, quoniam;“ nam tempus significatur statim part. cum. — *rapula*] *Radiceschen.* — *acidas-inulas*] „non quia *acida* est haec herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur. Inula autem genus est olerum.“ ACR. (*Ἐλέγιον, Alant.*) *Amaras* vocat Sat. 2, 8, 51.

44-46. *Necdum* cet.] „Quamquam cibi naturales et simplices non prorsus removeri potuerunt a divitum epulis; nam ovis atque oleis etiam nunc utuntur cenarum initio.“ (Oleae enim cibi cupiditatem excitant; *nigrarum* autem de conditura praecepit Colum. 12, 50 et 51.)

46-49. „Praeterea variat semper lurconum de cibis pretiosis iudicium; sic acipenser (*Stör*) apud antiquos piscium nobilissimus (Plin. H. N. 9, 27.) iam minoris aestimatur (quamquam *nobilem* vocat etiam Ovidius Halieut. v. 132.); contra *rhombus* (Sat. 1, 2, 116.) tum neglectus nunc quaeritur.“

— *Haud ita pridem*] „Lucilii tempore, circiter ante hos LXXX. annos.“ — *Galloni praeconis*] „Gallonius praeco primus acipenserem piscem suae mensae apposuit, quare eius mensa etiam a Lucilio taxatur.“ COMM. CRUQ. Lucilii

versus servavit Cic. de Finn. 2, 8, 24: *O Publi, o gurges, Galloni: es homo miser, inquit; Cenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum (quom) decumano.* — *erat*] Huius v. ultima syllaba vi caesurae producitur. Conf. Sat. 1, 4, 82. 1, 5, 90. — *tuto-nido*] quia pulli earum nondum pro deliciis habebantur.

50-52. *auctor-praetorius*] Ex Scholiastis inter se collatis Interpretes antiquos haec adnotasse compertum habemus: „Asinium quandam vel Sempronium Rufum praetorium instituisse, ut ciconiarum pulli manducarentur; quare, inquiunt, cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: *Ciconiarum Rufus iste conditor! Hic est duobus elegantior Plancis: Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.*“ Quodsi re vera praeturae repulsam tulit, ironice *praetorius* dicitur h. l. infelix praeturae petitor. Verum res est prorsus incerta. — *mergos*] *Taucher*, „quos propter durissimam carnem et rancidum ex piscibus, quibus vescuntur, sapor nemo nunc edit.“ — *edixerit*] tamquam praetor. Conf. Epp. 1, 19, 10. — *Romana iuventus*] „ge-

Sordibus a tenui victu distabit, Ofella
 Iudice: nam frustra vitium vitaveris illud,
 Si te alio pravum detorseris. Avidienus, 55
 Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret,
 Quinquennes oleas est et silvestria corna,
 Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et,
 Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
 Ille repotia, natales aliosve dierum 60
 Festos albatu celebrat, cornu ipse bilibri

53. *Ofella*] Vide ad v. 2. — 55. *pravus* ex uno Cod. Bersmanni Bentleius et M. — 56. *dictum* nostri et Bentleiani omnes, LtJ: *ductum* e Cod. Blandin. antiquiss. C, Bentleius (coll. Ovid. Fast. 1, 467.), FM. — 58. *diffundere* bSp,C.

nerosa illa et magnanima“, non sine comi quadam ironia, quae elucet vel ex sono exitus epici. Ennius p. 135. Hessel: *Optuma cum pulchris animis Romana iuventus*. Conf. Od. 4, 4, 46.

53-56. „Verum cum invehor in nimias epularum delicias, non propterea sordidum victum commendo, sed simplicem. Sordes enim non minus fugiendae sunt quam profusio.“ — *Sordidas a tenui victu*] „Eadem (qua Graeci) libertate poëtae Latini primario nomini formam secundarii reddunt partim metri ergo, partim variandae constructionis. Lucret. 1, 805: *sic aliis aliae rebus vertuntur*. Id. 2, 470: *mixta aspera levibus principis*, et h. l. Horatius.“ LOBECK ad Soph. Aiac. p. 201. Ed. alt. Conf. A. P. 273. — *Ofella Iudice*] „iudice sapiente, qualis fuit, quem memoravi, Ofella.“ — *pravum detorseris*] ut Salustius *transvorsum agere* dixit Iug. 6. et 14. Est: „si alio te ita detorseris, ut pravus fias.“ Eodem h. l. schemate usus est atque Hom. Il. β, 416: *Ἐزتῶρον δὲ χιτῶνα περὶ στήθεσσι δαΐξαι Χαλκῶ ῥωγαλέον*. — *Avidienus*] avarus aliquis ignotus; nomen fictum non est, ut volunt nonnulli,

ridiculi causa ductum a v. *avidus*, quod primae syllabae quantitas non concedit. — *Canis*] propter immunditiam ac sordes. — *ex vero*] ex ipsa eius vita, qualis re vera erat. Sal. Iug. 78: *quibus nomen ex re inditum*. Plaut. Stich. 1, 3, 88: *Nunc Miccotrogus nomine ex vero vocor*. — *dictum*] ut *καλεῖν*, *ἐπονομάζειν*, *λέγειν ὄνομα τι*. Liv. 1, 1: *Stirps virilis, cui Ascanium parentes dixere nomen*.

57-62. *Quinquennes oleas est*] „Oleas rancidas et putridas edit.“ Ultra annum servari vix possunt. — *mutatum*] *vappam*, *οἶνον ἐπιτροπίαν*. — *parcit*] „propter parcimoniam nunquam aliud vinum nisi vilissimum bibit.“ — *defundere*] ex cado in crateram atque ex hac in pocula. — *Cuius odorem olei*] „oleum, cuius odorem cet.“; eadem attractione, qua Terentius: *Populo ut placerent quas fecisset fabulas*. Virgilius: *Urbem quam statuo vestra est*. Conf. Epod. 2, 37. — *licebit--celebrat*] Ovid. Metam. 14, 355: *Non tamen effugies, vento rapiare licebit, Si modo me novi*. Conf. Epod. 15, 19. — *repotia*] „Postridie nuptias apud novum maritum cenatur, quia quasi reficitur potatio.“ FESTUS et PORPH.

Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
 Quali igitur victu sapiens utetur, et horum
 Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
 Mundus erit, qua non offendat sordibus, atque 65
 In neutram partem cultus miser. Hic neque servis,
 Albuti senis exemplo, dum munia didit,

65. qui bSep, omnes Bentleii et Pottierii, LCt.

Contra ACRON: „*Repotia* dicuntur septimus dies, quo solet nova nupta redire ad parentes suos.“ (*Nach-trinken, Nachfeier.*) — *albatu*] ut solebant diebus festis inducere togam recens cretata. Cic. Vatin. 13, 31: *cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatu esset.* — *cornu-bilibri*] „Cornu, quod sextarium capit. Habent enim propolae cornua, quae hanc olei tenent quantitatem.“ COMM. CRUQ. Non ex elegantiore aliqua ampulla olearia, sed ex vili cornu ipse, ne puer nimis fortasse olei profundat, hoc guttatim oleri infundit, contra veteris aceti, quod nullius est pretii, largus esse solet. — *Caulibus*] brassicae. Cato R. R. c. 156: *Brassica est, quae omnibus oleribus antistat. Eam esto vel coctam vel crudam. Crudam si edes, in acetum intingito.*

63-66. *horum Utrum*] „hominemne gulosum, an sordidum?“ — *aiunt*] Significat esse locutionem proverbialem. (Gr. τὸ λεγόμενον.) Apul. Metam. 2, 7: *et, quod aiunt, pedibus in sententiam meam vado.* — *Mundus*] „Homo sapiens *mundus* atque *elegans* (quae vocc. iungit Cicero Orat. 23, 79.) erit eatenus, qua convivis nunquam sordibus nauseam faciat; hoc sufficit; nimiam lautitiam vitabit.“ Varro apud Gell. 13, 11: *Dominum convivii esse oportet non tam lautum quam sine sordibus.* — *qua*] Haec lectio in plerisque Codd. depravata in *qui* satis firmatur a Codd. Blandin. et Aeronis scholio: „*qua,*

deest ratione, i. e. quatenus non erit sordidus.“ — *In neutram partem*] „neque in luxuriam nec in avaritiam erit *miser cultus*“ (genitiv.), id est, „quod ad totam vitae externae rationem attinet;“ quae constr. vv. *felix* et *miser* in exclamationibus proprie usitata (Sat. 1, 9, 11: *cerebri felicem!* Plin. Paneg. 58, 5: *miseros ambitionis!*) hinc transiit etiam in sedatam orationem. Etenim non minus miser est, qui luxuriae deditus in multis et molestis semper versatur negotiis, quam avarus, qui sibi met ipsi omnia vitae commoda denegat, (*Cultus* est voc. medium: „totā vivendi ratio, sive parcior, sive luxui propior est.“ Illam parciorem autem vocat *necessarium cultum* Rutilius Lupus 2, 16.)

67-69. *Albuti*] Acro: „Albutius quidam luxuriosus, quando mittebat servos suos ad obsonia comparanda, mortem eis minabatur, nisi pro voluntate eius comparassent.“ Alias. „Albutius cum convivaretur, servis suis officia distribuebat et antequam aliquis eorum peccaret, caedebat eos, dicens vereri se, ne, cum peccassent, cedere illi postea non vacaret.“ Porphyrio: „Hic est Albutius, qui et avarus et elegans conviviōrum apparator saevus est habitus in servos; qui ob cupiditatem nimiam habendi alienam uxorem suam veneno necavit.“ (Cfr. Sat. 2, 1, 48.) — *didit*] V. antiquum et poeticum *didere* idem fere ac „dividere, distribuere.“ Hoc dicit: „Dum ser-

Saevus erit; nec sic ut simplex Naevius unctam
 Convivis praebebit aquam; vitium hoc quoque magnum.
 Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum 70
 Afferat. Imprimis valeas bene: nam, variae res
 Ut noceant homini, credas memor illius escae,
 Quae simplex olim tibi sederit; at simul assis
 Miscueris elixa, simul conchyliis turdis,
 Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum 75
 Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
 Cena desurgat dubia? Quin corpus onustum
 Hesternis vitiiis animum quoque praegravat una
 Atque affigit humo divinae particulam aurae.

79. *affligit tres Pottierii, LC et Bentleius.*

vos suum quemque munus ad mensam obire iubet, quia ipsi nimis lenti videntur, desaevit eosque male mulcat; qua iracundia et sibi et convivis cenae gaudia corrumpit. Seneca de Brev. vitae 12: *quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant. — nec sic cot.*] „Ex altera parte non minus offendit convivor negligens, ut Naevius, homo ignotus, neque avarus nec luxuriosus, ut olim varie explicabant, sed, ut ait, *simplex*, qui propter nimiam animi bonitatem servos etiam desides ac pigros non castigat.“ — *unctam*] *setlig*; „in unctis s. sordidis calicibus.“ SCHOL. Conf. Sat. 2, 4, 78. — *praebebit aquam*] Vid. ad Sat. 1, 4, 88.

72-81. *Ut*] „quomodo, quantopere.“ Conf. Cic. p. Mil. 24, 64. — *sederit*] „quieverit, nullos in ventriculo tumultus excitarit nec nauseam fecerit.“ Similiter de animo Seneca Epist. 4: *Certis ingenii immorari et innutriri oportet, si velis aliquid trahere, quod in animo fideliter sedeat.* Mox opponitur *cibus, qui statim sumptus emittitur.* — *conchyliis*] Omnes fere conchylae, teste Celso 2, 28 et 29., facile intus corrumpuntur alvumque mo-

vent. — *tumultum*] Seneca Epist. 95: *inconstantis variisque ex discordi cibo morbus est. — Lenta pituita*] „phlegma ventriculi et intestinorum.“ Plin. H. N. 20, 7: *Lentitiam pituitae digerunt* (lactucae). *Vox pituita*, cuius prima syllaba producitur, tribus syllabis effe-renda est, ut Epp. 1, 1, 108. — *Cena desurgat dubia*] in prosa or. „surgat de cena dubia“, qui Terentianus est iocus. Phorm. 2, 2, 28: *P. Coena dubia apponitur. G. Quid istuc verbi est? P. Ubi tu dubites, quid sumas potissimum. — vitiiis*] „intemperantia.“ Cfr. v. 21. — *praegravat*] „onere suo deprimat.“ — *affigit humo*] „adeo ut mens hebetata suo officio fungi nequeat, rebus vilibus quasi adhaerens.“ Seneca de Brev. vitae 2: *Urgentia circumstant vitia undique; nec resurgere aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos et in cupiditatibus infixos premunt.* Lectio *affligit* significat: „cum vi atque impetu illidit“, id quod h. l. aptum non est. — *divinae p. aurae*] Pythagoreorum et Stoicorum fuit doctrina, nos ex *universa mente divina delibatos animos habere*, ut ait Cic. Cat.

Alter, ubi dicto citius curata sopori 80
 Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
 Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam,
 Sive diem festum rediens advexerit annus,
 Seu recreare volet tenuatum corpus, ubique
 Accedent anni et tractari mollius aetas 85
 Imbecilla volet; tibi quidnam accedet ad istam,
 Quam puer et validus praesumis, mollitiem, seu
 Dura valetudo incidereit seu tarda senectus?
 Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
 Illis nullus erat, sed credo hac mente, quod hospes 90

85. et om. bep et Bentleiani omnes praeter Reginensem.

mai. 21, 78. Seneca Epist. 120: *mens dei, ex qua pars et in hoc pectus mortale defluxit.* — dicto citius cet.] „corpore brevissima cena refecto statim cubitum it neque in noctem potat.“ Formula dicto citius usi sunt etiam Virgilius Aen. 1, 142. et Livius 23, 47., ubi imminuta est interposita particula *prope*. Conf. Od. 1, 11, 7: *Dum loquimur.* — *praescripta ad munia*] „ad necessarias functiones ac solita vitae quotidianae officia.“ SCHOL.

82-88. *quondam*] „certo tempore, suo tempore.“ Virg. Aen. 2, 367: *Quondam etiam victis redit in praecordia virtus.* — *tenuatum*] Est fere poetarum pro pedestris or. „atenuatum, extenuatum.“ Sic tamen etiam Tac. Ann. 15, 63: *senile corpus et parvo victu tenuatum.* — *ubique*] „et ubi.“ — *Accedent anni et tractari* cet.] Ex naturali vitae decursu variae desumuntur rationes, cur temperantiae studere debeamus; primum, ut corpus re vera recreare possimus, si recurrit sollemne anniversarium, vel si laboribus extenuati simus; quae quidem magis fortuita dicere possumus, cum etiam die festo parcio-rem victum servare liceat et soli-

tis cibis, non melioribus, reficere vires; deinde transit ad necessitatem, quae in senectute nos commodius lautiusque curare corpus cogit. — *tibi quidnam*] „tu, qui iam per vegetam iuventutem ante tempus mollitiei te dedis, quid postea huic adiacere poteris, quando tamen maiorem quietem melioresque cibos vinaque requireret vel adversa valetudo vel senectus?“ — *puer et validus*] His per chiasmum in proximo versu opponuntur *Dura valetudo et tarda senectus.* — *praesumis*] „ante tempus sumis, προλαμβάνεις.“ Sic *praecipere* et *praesumere voluptatem* homonyma sunt ap. Senecam de Brev. vitae 5. — *tarda senectus*] Vid. ad Sat. 1, 9, 32. Virg. Aen. 9, 610: *nec tarda senectus Debilitat vires animi mutatque vigorem.*

89-93. *Rancidum* cet.] Eadem futuri temporis cura, quae vetat, ne quis adolescens senilis aetatis solatia praecipiat, antiquos homines permovebat, ut in cibis etiam minus sapidis acquiescerent, ne deesset in penu, quod hospiti inexpectato apponeretur. *Rancidus* h. l. est quod Galli vocant *faisandé*, Britanni *high flavoured.* —

Tardius adveniens vitiatum commodius quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!

Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
Occupet humanam: grandes rhombi patinaeque 95

Grande ferunt una cum damno dedecus; adde
Iratum patrum, vicinos, te tibi iniquum,

Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis

Iurgatur verbis; ego vectigalia magna 100

95. *Occupet* cp, pr. S, Pottierii plerique, C, Bentleius: *Occupat* b, corr. S, sex Pottierii, LtFMJ. — 99. *Aes* cp,tF.

Tardius adveniens] „inexpectatus ea hora hospiti superveniens, qua iam caedi et coqui porcus nequit.“

— *vitiatum*] *anbrüchig* Voss. Opponitur *Integrum*, „recentem (v. 42.)“, non: „totum.“ — *Hos -- Heroas*] Festive sic vocat antiquos rusticos Romanos, ut Virg. Moret. 60. de Simulo: *Ergo aliam molitur opem sibi providus heros. — tellus-prima*] Facillima est hyperbole pro *prisca heroum aetate*. Cfr. Sat. 1, 3, 99. et Claudianus in Rufin. 1, 106: *Talem progenies hominum si prisca tulisset, Pirithoum fugeret Theseus. — tulisset*] Conf. Sat. 1, 5, 42.

94—97. „Si famae aliquid tribuendum esse existimas (qua de re minime dubito), scito luxuriam tibi dedecus allaturam esse.“ — *Das aliquid famae*] Seneca de Clem. 1, 15: *Principes multa debent etiam famae dare*. Tacit. Ann. 1, 7: *Dabat et famae ut vocatus electusque potius a re publica videretur*. Conf. Epp. 2, 1, 125. — *quae -- Occupet*] Cfr. Virg. Aen. 3, 294: *rerum fama occupat aures*. In prosa or. *accidit ad aures*, et *accidere* absolute apud Livium 21, 61: *fama (alibi vox, clamor) accidit*. Coniunctivum hic praetuli, cum optime sic explicetur, „utpote

quae occupet“, id est, „ideo, quod occupat.“ Per indicativum fit locus communis. Porphyrius ad h. l.: „Hoc Antisthenes dixisse traditur. Is enim, cum vidisset adolescentem luxuriosum acroamatibus deditum, ait: Miserum te, adolescentem, qui nunquam audisti summum acroama, laudem tuam!“ — *patrum*] quorum severitas in proverbio erat. Cfr. Od. 3, 12, 3: *Patruae verbera linguae*. Sat. 2, 3, 88. — *tibi iniquum*] „tibi met ipsi exosum“, ut apud Ciceronem saepe *iniqui mei* mitius est nomen pro inimicis. Conf. Od. 1, 2, 47. 1, 10, 15.

99-102. *As, laquei pretium*] Lucian. Tim. 20: *Ἐγὼ δὲ τοι πολὺν ἂν εἶπειν ἔχοιμι σοι χρεὲς μὲν οὐδὲ ὀβολόν, ὥστε πρίασθαι βρόχον, ἐσχηκότας, ἄφρω δὲ τήμερον πλουσίους καὶ πολυτελεῖς κτλ.* „Placet potius *as* ex Blandiniis et nostris aliquot, ut unum nummulum indicet, quam *aes*, quod summae incertae est. Lucianus itaque *obolum*, Noster *assem*, Plautus (Pseud. 1, 1, 86 sq.) *drachmam*, certum omnes nummulum pro laquei pretio nominarunt.“ BENTL. — *inquit*] Cfr. Sat. 1, 4, 79. — *Trausius*] decoctor ignotus. — *Iurgatur*] „obiurgatur, vituperatur.“

Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
 Quod superat, non est melius quo insumere possis?
 Cur eget indignus quisquam te divite? Quare
 Templam ruunt antiqua deum? Cur, improbe, carae
 Non aliquid patriae tanto emetiris acervo? 105
 Uni nimirum recte tibi semper erunt res.
 O magnus posthac inimicis risus! Uterne
 Ad casus dubios fidet sibi certius? Hic qui

106. *recte tibi* LCt: *rectae tibi* bScp, *tibi recte* e Codd. Bentleius M, *tibi rectae* F. — *erunt*] *eunt* N. Heinsio auctore Bentleius, M.

— *vectigalia*] h. l. privati reditus, ut Od. 3, 16, 40. Cic. de Offic. 2, 25, 88: *ut gloria divitiis, vectigalia urbana rusticis (anteponantur). — tribus amplas regibus*] „quae si inter tres reges dividerentur, tamen quisque horum amplâ esset fortunâ.“ — *Ergo*] indignantis est: „cum tantum habeas, nonne est quo melius insumere possis quod superest?“ — *superat*] „superabundat tuis usibus.“ SCHOL. Cic. Parad. 6, 3, 49: *Uter igitur est divitior, cui deest, an cui superat? qui eget, an qui abundat?*

103 - 107. *indignus*] „immeritus; indignus qui egeat.“ Plaut. Curc. 4, 2, 27: *Indignis* (quibus male dicatur) *si male dicitur, male dictum id esse dico. — Templam ruunt*] quippe quae per bella civilia diu neglecta sint. Verum, unde in Horatio, qui Carm. 1, 34, 1. *parcum deorum cultorem et infrequentem* semet ipse appellat, tanta haec iam a. 720. templorum cura? Mera haec simulatio esse non poterat, non magis quam Carm. 3, 6, 1: *Delicta maiorum immeritus lues, Romane, donec templa refeceris*, cet. Sed, si quid divinare hac in re licet, quidni dicamus, Horatii animum, et pulchri ipsius peritum spectatorem et verae dignitatis Romanae aestimatorem sincerum, saepissime laesum esse templorum per

bella domestica partim deturpatorum, partim dirutorum, tristissima facie, atque ex animi sententia optasse, ut tandem restituerentur, sperasse quoque id factum iri a Caesare Octaviano? quod inceptum reapse hic maxime a. 726. strenue exsecutus est. Cfr. Sueton. Octav. 30. — *improbe*] „insatiabilis.“ — *patriae*] „pecunia eroganda in opera publicae utilitati inservientia, porticus puta, vias, exsiccandas paludes;“ qualia opera non sine callido consilio principibus viris imponere solebat Octavianus. — *nimirum*] „Quod in ironica oratione saepe fit, ut ea, de quibus quaerendum sit, occupemus affirmatione, id etiam per *nimirum* exprimitur. Ita orationis forma similis est interrogationi.“ HAND Turs. IV. p. 207. — *recte tibi erunt res*] Haec lectio praestat. Conf. v. 120. Sat. 2, 8, 19. *Dolabella* apud Cic. ad Fam. 9, 9, 1: *rectissime sunt apud te omnia. — posthac*] „cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.“ ACR. — *risus*] „risus argumentum, gall. *la risée*.“ Ovid. Fast. 1, 437: *At deus* (Priapus) — *Omnibus ad Lunae lumina risus erat. — Uterne*] *ne* superadditur pronomini interrogativo, ut Sat. 2, 3, 295. 317.

108-115. *casus dubios*] „vitae calamitates“, ut *tempora dubia* Od.

Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
 An qui contentus parvo metuensque futuri 110
 In pace ut sapiens aptarit idonea bello?
 Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellam
 Integris opibus novi non latius usum
 Quam nunc accisis. Videas metato in agello
 Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum, 115
 Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
 Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae.
 Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,
 Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
 Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis, 120

112. *Ofellam*] Vid. ad v. 2. — 113. *lautius* unus Feae a sec. m., ut volebat H. Stephanus; *laetius* N. Heinsius. — 118. *Ac mihi seu* bc, LC et Bentleius: *At mihi seu* Sp, FMJ, *Ac mihi cum* t.

4, 9, 36. — *adsuerit*] „assuefecerit.“ Cfr. Sat. 1, 4, 105. — *superbum*] refertur etiam ad v. *mentem*. Idem fere est ac „luxurians“, sive *mavis*, „*ὑβριστικόν*.“ — *In pace*] „in rebus secundis sese *aptarit*, praepararit, adversis.“ — *puer*] certe a. u. c. 712.; hoc enim vel sequente anno triumvirorum in veteranos largitione Ofella fundum suum amiserat. Eadem autem condicio Ofellae atque Moeridis Virgiliani Ecl. 9, 2: *vivi pervenimus, advena nostri, Quo nunquam veriti sumus, ut possessor agelli Diceret: „Haec mea sunt: veteres migrate coloni.“ — non latius*] „non largius, non profusius.“ Opponitur *angustius*. Caes. B. C. 3, 16: *rem frumentariam-, qua anguste utebatur. — accisis*] Quatenus iam non possessor agelli erat, sed colonus tantum. — *Videas*] „tunc, si ibi fuisses, videre poteras.“ — *metato in agello*] „quem metator assignarat Umbreno veterano.“ Teste Appiano B. C. 4, 3. militibus attributi sunt potissimum agri horum oppidorum: Capuae, Rhegii, Venusiae, Beneventi, Nuceriae,

Arimini, Vibonis. Cfr. Valerius Cato Dir. 45: *Pertica quae nostros metata est impia agellos. — fortem*] „*νάυμ*, opus rusticum strenue facientem, etsi nunc potius novo domino quam sibi ipsi agrum colit.“ Cfr. Epp. 2, 1, 139. Virg. Ge. 3, 288: *Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni. — mercede colonum*] Coloni enim aut partiarum erant, ut Italorum *massaj*, aut nummis agros locupletium colebant. Plin. Epp. 9, 37: *Medendi una ratio, si non nummo, sed partibus locem (praedia mea), ita ut dimidia vel tertia proventus pars coloni sit, reliqua domini; Ofellae merces s. certa pensio assignata erat.* Cfr. Colum. 1, 7.

116-122. *Non--temere*] „non facile, raro.“ — *Ac mihi*] *wie denn auch. — operum vacuo*] „cum propter imbrem neuter operi rustico vacare posset.“ — *bene erat cet.*] Plaut. Casin. 2, 3, 37: *ubi illi bene sit ligno, aqua calida, cibo, vestimentis. — urbe*] Etiam in oppidis minoribus et ruri pisces marini Romae emendi erant, si quis lautius excepturus esset hospites.

Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu.

Post hoc ludus erat culpa potare magistra,
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractae seria frontis.

125

Saeuiat atque novos moveat Fortuna tumultus,
Quantum hinc imminuet? Quanto aut ego parcius aut vos,
O pueri, nitiustis, ut huc novus incola venit?

128. *vixistis* quattuor Pottierii unusque Feae.

— *pensilis uva*] Plin. H. N. 14, 3: *Durant aliae (uvae) per hiemem pensili concameratae nodo cet. — duplice ficu*] „bifida.“ SCHOL. Pal-lad. R. R. 4, 10, 35: *Subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, ut ficorum coria siccentur et pulpae tunc duplicatae in cistellis serventur aut loculis.*

123. *Post hoc cet.*] Ex antiquo more demum post cibos sumptos potabant, luxuriosi contra inter edendum. Seneca Epist. 122: *Post prandium aut cenam bibere volgare est: hoc patres familiae rustici faciunt et verae voluptatis ignari.* — *ludus erat*] „Si quando libere potare volebant antiqui, id est, sine archiposia, dicebant se magistram facere culpam.“ PORPH. „Post hoc eo modo ludebamus, ut certa inter nos potandi lege dicta is, qui non obtemperasset, sequente vice uno poculo multaretur (Plaut. Stich. 5, 4, 43: *Agendum, Stiche: uter demulassit, poculo multabitur. — — Si peccassis, multam hic retinebo illico.*) atque culpa commissa quasi potandi magistra omnibus esset.“ Volgo ita explicant: „qui culpam qualem-cunque in bibendo commiserat, ita puniebatur, ut illico poculum unum prae ceteris exsiccare deberet, quae quidem poena convivis risum movebat, quia praemium potius erat.“ *Culpa* autem, ut hoc quoque dicamus, erat, ut opinor, si poculum

non exsiccabatur, si fortasse recepti quidam gestus vel formulae ante bibendum non rite servabantur, cet.

124. 125. *Ac venerata*] ut Virg. Aen. 3, 460: *cursusque dabit venerata secundos*, passive, eadem significatione atque Carm. sec. 49: *Quaeque vos bobus veneratur albis, — Impetret. — ita*] Quod dicit Bentleius et Heindorfius, *ita* esse, „ut iam nunc surgit caelo pluvio“ (v. 119.), minus appositum videtur. Immo votum convivarum erat cum libationibus Cererem adorantium: „*ita surgat alto culmo.*“ Plancus ad Cic. Fam. 10, 9, 2: *ita ab imminentiibus malis res publica liberetur!* Plene Cic. ad Fam. 10, 12, 1: *Ita te victorem complectar, — — ut magnam partem mihi laetitia tua dignitas affert.* Atque omnino *ita* h. l. idem est atque frequentius illud in precationibus sic. Od. 1, 3, 1: *Sic te Diva potens Cyprî cet. — surgeret*] Ad hoc verbum *Ceres*, quae ad participium *venerata* proprie accipienda est, metonymice intelligenda, „seges.“ Conf. Sat. 1, 5, 74. — *Explicuit*] Od. 3, 29, 14: *Mundae — pauperum Cenae — Sollicitam explicuere frontem. — contractae*] „rugosae propter sollicitudines.“ Plaut. Amph. Prol. 52: *Quid contraxistis frontem?*

127-129. *hinc*] „ex iis commodis, quibus nunc ut antea fruimur.“ — *O pueri*] „Pueri aut filii aut servi.“

Nam propriae telluris herum natura neque illum
 Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille; 130
 Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
 Postremum expellet certe vivacior heres.
 Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofellae
 Dictus, erit nulli proprius, sed cedit in usum
 Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes 135
 Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

129. *propriae* bSc, LcT et Bentleius: *proprie* FM. — *erum* S. —
 133. *Ofellae*] Vid. ad v. 2. — 134. *Dictus, erit nulli* bScp, Pot-
 tierii plerique, LcT: *Dictus erat: nulli* Pottierii quattuor, Bent-
 leius, FM. — *cedit* duo Pottierii, Bentleius, F.

ACR. Tu interpretare de filiis. —
nituistis] „pingues ac validi fui-
 stis.“ Epp. 1, 4, 15: *Me pinguem
 et nitidum bene curata cute vi-
 ses.* Cfr. Plin. Epp. 2, 17, 3. —
ut] „ex quo tempore.“ — *incola*]
 Significanter *incolam*, non *domi-
 num* dedit veteranum advenam pos-
 sessorem agelli. (Virg. Ecl. 9, 2
 sq.) — *propriae*] Haec recta lectio
 perperam in adv. mutata est. Est
 idem atque „in perpetuum ab uno
 possidendae.“ Sic Eurip. Phoen.
 555: *Οὔτοι τὰ χοῦματ' ἴδια κέ-
 κτηνται βροτοί.* Lucil. 27, 29: *Cum
 sciam nihil esse in vita proprium
 mortali datum.* Sat. 2, 6, 4: *Nil
 amplius oro, Maia nata, nisi ut
 propria haec mihi munera saxis.*
 Ovid. Metam. 6, 350: *Nec solem
 proprium natura neque aëra fecit
 Nec tenues undas: ad publica mu-
 nera veni.* Conf. Od. 2, 2, 22. —
herum] Hoc voc. *proprie* ad man-
 cipia refertur, hic ad fundam.

121-136. *aut nequities* cet.]] „aut
 profusione aut lite aliqua, quam
 propter legum atque edictorum in-

scientiam perdet, nova possessione
 rursus expelletur.“ — *vafri inscitia
 iuris*] Sat. 2, 5, 34: *Ius anceps novi.*
 — *Nunc ager* cet.]] Conf. Anthol.
 Palat. II. p. 27: *Ἀγρὸς Ἀχαιμενί-
 δου γενόμεν ποτέ, νῦν δὲ Μενίπ-
 που. Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσο-
 μαί εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος
 ἔχειν μὲ ποτ' ᾔσθετο, καὶ πάλιν
 οὔτος ὀλεῖται εἰμὶ δ' ὄλωσ' οὐδε-
 νός, ἀλλὰ Τύχης.* — *Umbreni*]
 Homo diversus sane ab eo, quem
 memorat Salustius Catil. 40. —
nulli proprius] Cum vi repetit vo-
 cabulum v. 129. usurpatum. —
Dictus, erit cet.]] Quod ad lectio-
 nem et ad distinctionem pertinet
 secutus sum Codd. meos antiquis-
 simos: „In sempiternum nullius
 erit proprius (*eigenthümlich*).“
 Contra Bentleii ratio ingratum in
 modum sententias discerpit; neque
 vero necessarium est praesens *ce-
 dit* propterea, quod, ut ait, dicen-
 dum fuisset: *Nunc huic, nunc alii*;
 est enim h. l. futurum infinitum:
 „quandocumque cedit.“ — *fortes*]
 „constantes atque strenui.“

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
 Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,
 Iratus tibi, quod vini somnique benignus
 Nil dignum sermone canas. Quid fiet? At ipsis
 Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo

5

SAT. III. 1. *Sic raro scribis* Sep et corr. b, item LtF: *Si raro scribis* Codd. Blandin. et pr. b, *Si raro scribes--quid fiet?* e duobus Pulmanni Bentleius et M. — 4. *Ab bSep*, Pottierii plerique, LCtFJ. (*At* e Codd. Blandin. antiquiss., Leid. et pr. Regin. Bentleius et M. Accedunt tres Pottierii.) — 5. *fugisti sobrius. Ergo* distinguunt Bentleius, M.

III. Haec satira colloquium continet poetae cum Damasippo, ridiculo homine, qui cum per mercaturam rem familiarem consumpsisset, nihil iam aliud agebat, quam ut Stoica barba et abolla superbiens circumforaneus philosophus ubique sectae suae formulas a Stertiniio, importuno aretologo, sibi traditas decantaret. Hunc igitur Damasippum inducit poeta ipsis Saturnalibus in villam Sabinam irruentem et acerbissima sua vel potius Stertiniii magistri oratione totum genus humanum, Stoicis sapientibus exceptis, stultitiae, atque adeo ex Stoicae philosophiae rationibus insaniae arguentem. ZELL ex HEINDORFIO. (Scripta esse videtur in villa Horatii Sabina mense Decembri a. u. 721.)

1. *Sic raro scribis*] Bentleiana lectio *Si raro scribes, -- quid fiet?* hoc commodi habet, quod amovetur licentia syll. *bis* pro longa usurpata, sed languidissimus fit sermo, et correctio *scribes* ab eo profecta videtur, qui metro timeret. („Plerumque quidem haec productio in quarto hexametri pede, interdum tamen etiam in reliquis occurrit.“ IAHN. Vid. Sat. 2, 2, 47.) Contra in nostra ratione Damasippus primum exprobrat Horatio intolerabilem negligentiam;

deinde brevi, sed acri interrogatione ipsi expendendum proponit, quid mali ex tali desidia oriturum sit. Praeterea optime sibi respondent *Sic raro - ut*, cum in media clausula perquam dura sit omissio particulae *adeo*.

2-4. *Membranam*] „in quam ex tabellis cereis vel etiam palimpsesto transscribas scripta tua.“ — *retexens*] pr. „telam resolvens“, id est, „quae minus recte scripsisse tibi videris, delens ac denuo eliminans.“ — *Iratus tibi* cet.] „tibi met ipsi succensens, quod nimis genio indulgens, potans atque in diem dormiens, nihil iam componas dignum, de quo homines loquantur (οὐδὲν λόγου ἄξιον).“ — *vini somnique benignus*] De genitivo compara similis notiois adiectivum *prodigus* Epist. 1, 7, 42. — *At ipsis*] „At, ut tu dicis, Saturnalibus ipsis huc fugisti, ut nunc saltem nescio quid perfecti elaborares. Utique, sed nihil quod laudem mereatur, adhuc praestitisti.“ Altera lectio, ab optimis itidem Codd. firmata, *Ab ipsis* minime significat, ut nonnulli calumniati sunt: „inde ab ipsis Saturnalibus“, sed diceretur, ut *fugere a patria*, *ab hoste* pro his: *fugere patriam, hostem*.

5. *Saturnalibus*] Saturnalia, Κρό-

Die aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poëtis.

Atqui voltus erat multa et praeclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.

10

Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,

10. lecto Bentl. suspicio.

ua, celebrabantur a die XVI. Kal. Ian. (d. 17. m. Decembr.) usque ad XIV. Kal. Ian. in memoriam priscae hominum vitae, ubi omnes liberi, omnes inter se aequales fuerant; continuo igitur epulabantur, ludebant, dona sibi invicem mittebant, domini servis, quibus tunc libertas dicendi concessa erat (Sat. 2, 7, 4.), ioci causa apparebant ad mensas. Lepide totum illud sollemne describit Lucianus in Saturnalibus 2: *πίνειν καὶ μεθύειν καὶ βοᾶν καὶ παίζειν καὶ κνβεύειν καὶ ἀρχοντας καθίστασθαι καὶ τοὺς οἰκέτας εὐχῶν καὶ γυμνὸν ἄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα* --, ταῦτα ἐφεῖται μοι ποιῆν. Quo de strepitu Seneca Epist. 18: *December est mensis, cum maxime civitas desudat. Ius luxuriae publice datum est. Ingenti apparatu sonant omnia.* Et Saturnalibus, Senecae certe temporibus, voluptatis causa, ut ait ibidem, togam exuebant. — *huc*] „in villam tuam Sabinam.“ — *Sobrius* cet.] Hoc dicit: „Cum qui in urbe vivunt nunc luxurientur et plerumque ebrii sint, tu in hac solitudine sobrius manens dic“ cet.

6-10. *dignum promissis*] A. P. 138: *Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu? — Nil est*] „Nihil profers; frustra a te exspectamus magni aliquid et praeclari.“ — *immeritusque* cet.] „Arguit eorum stultitiam, qui cum sententiarum aut verborum urgentur inopia, in (innocentes) parietes quasi minus commodos irascuntur.“ COMM. CRUQ. — *laborat*] quatenus poëta

eum execratur, ut *θεοχόλωτον*, vel etiam pugnis caedit. Vid. ad Sat. 1, 10, 71. — *Iratis natus-dis*] Comicum est illud *παρὰ προσδοκίαν atque poëtis*. Ad v. *natus* conf. Od. 1, 27, 1. — *paries*] „ad quem acclinatus est lectulus tuus lucubratorius, in quo cum componis carmina, sed infelici cum successu, mala omnia imprecaris parieti, quasi huius esset culpa, si tibi res non procedit.“ — *minantis*] promittentis, (ut *ἀπειλεῖν*) de rebus maioribus. Epp. 1, 8, 3: *Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem Vivere nec recte nec suaviter.* — *Si*] h. l. de tempore, „ubi primum.“ — *vacuum*] „otiosum in hoc secessu.“ Conf. Od. 1, 32, 1. — *tepido tecto*] „Fuit Horatius frigoris impatiens (Epp. 1, 7, 10 sqq.); amavit enim focum luculentiolem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.“ COMM. CRUQ. Bentleius malebat *lecto* lucubratorio; sed rectius sub *tectum* suum recipit villula dominum quam *lecto*.

11. 12. *Quorsum* cet.] „Quem ad finem, quo tandem consilio compegisti et in vehiculo artasti horum libros?“ Conf. Sat. 2, 2, 35. (*stipare* nobis *zusammenproffen*.) Iam, quibus maxime delectari solitus sit, nominat praeter Platonem, summum dialogi et Socraticae *εἰρωνείας* magistrum (*Socraticae chartae* A. P. 310.), Archilochum, iambici carminis principem, poëtas priscae et novae comoediae. Alii

Eupolin, Archilochem, comites educere tantos?
 Invidiam placare paras virtute relicta?
 Contemnere miser; vitanda est improba Siren
 Desidia, aut, quidquid vita meliore parasti, 15
 Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaeque
 Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
 Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Ianum
 Ad medium tracta est, aliena negotia curo,

12. *Architocho* e Cod. Regin. a sec. m. Bentl., ex aliis F.

Platona intelligunt poetam comicum, Aristophanis aequalem. De Menandro conf. Epp. 2, 1, 57., de Eupoli Sat. 1, 4, 1., de Archilocho Epod. 6, 13. Epp. 1, 19, 28. Lectione *Archilocho* nimis paria fiunt membra, cum in nostra utrumque iam comitem Horatii factum videre nobis videamur. — *educere*] v. proprium de iis, quos nobiscum ex urbe rus ducimus. Cic. ad Q. Fr. 3, 3, 4: *Si nobiscum eum rus aliquo eduxerimus.* — *tantos*] „tam praestantes atque egregios.“

13-16. *Invidiam* cet.] „Credisne minus invidorum iniquorumque te habiturum, ubi virtutem, id est industriam, deserueris? Immo, et merito quidem, contemptui habere.“ — *Siren*] „blanda (sed impudens) conciliatricula.“ (Cic. pro Sestio 9, 21.) — *quidquid-parasti*] Intellige laudem et assensum bonorum hominum. — *meliore*] „magis industria.“ — *Ponendum aequo animo*] „missum faciendum est sine animi dolore; quod ipsum hominis est desidis ac vilis.“ — *Di* cet.] Pontificum formula est *di deaeque vel sive deus sive dea*. Catull. 28, 14: *At nobis mala multa di deaeque Dent.* — *Damasippe*] Licinius Damasippus tamquam statuarum et hortorum venditor memoratur iam a Cicerone ad Fam. 7, 23. ad Att. 12, 29. et 33.

17-20. *tonsore*] „qui immani barba te liberet;“ quasi vero maius

beneficium Damasippo vel di ipsi impertire non possent. Stoicorum praecipue et Cynicorum erat mos barbam, quo magis a popello suspicerentur, promittendi. Conf. v. 35. et Sat. 1, 3, 133. Gell. N. A. 9, 2, 1—4. — *Postquam* cet.] „Postquam aere alieno conflato fortunarum naufragium feci, *excussus*, a creditoribus eiectus, ex possessionibus meis, adeo ut nihil earum curandum mihi restet, nunc philosophus factus in aliorum negotia me ingero, identidem quaerens, quomodo eos a stultitia dehorter atque ad veram sapientiam perducam.“ — *Ianum Ad medium*] Cic. de Offic. 2, 25, 90: *De quaerenda, de collocanda pecunia, vellem etiam de utenda, commodius a quibusdam optimis viris ad Ianum medium sedentibus quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur.* Iani dicebantur omnes transitiones perviae (Cic. N. D. 2, 27, 67.), *Durchgänge*, quorum tres commemorantur, summus, imus, medius. *Medium* tamen plerique de spatio inter *summum* et *imum* sive inter *superiorem* et *inferiorem* intelligunt. Dezobry (*Rome au Siècle d'Auguste* p. 89. p. 230.): „*Les deux Ianus étaient de petits Arcs quadrangulaires, percés de quatre portes, une sur chaque face, et décorés de statues dans les niches. Ils s'élevaient sur le Forum, à gauche de la voie Sacrée, le pre-*

Excussus propriis. Olim nam quaerere amabam, 20
 Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,
 Quid sculptum infabre, quid fustum durius esset:
 Callidus huic signo ponebam milia centum;
 Hortos egregiasque domos mercarier unus
 Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale 25
 Imposuere mihi cognomen compita. Novi,
 Et miror morbi purgatum te illius. Atqui

mier (Ianus superior) du côté du Tribunal du prêteur, devant la basilique Argentaria; le second (Ianus inferior) vis à vis de la basilique Aemilia. Ce dernier se trouve en effet dans la partie basse du Forum, tandis que le premier est dans la partie haute. Tous deux sont le rendez-vous des prêteurs d'argent. Comme ces Ianus encadrent, pour ainsi dire, les Tavernes neuves, on en a pris occasion de désigner quelquefois ces dernières par le nom général de milieu de Ianus, appellation qui a quelque chose de sinistre pour les Romains. Cfr. ad Epp. 1, 1, 54. 20, 1. — *aliena* (ut nunc tua) *negotia curo*] Περιεργίας καὶ πολυπραγμοσύνης à plerisque insimulabantur huiusmodi Stoici et Cynici.

20-26. *Olim nam*] De particula *nam* a prima enuntiationis sede remota conf. v. 41. Od. 1, 18, 3. Epod. 14, 6. 17, 45. — *quaerere amabam* cet.] „inquirere solebam in antiquitatem et artificium vasorum signorumque aereorum et marmoreorum eaque aestimare.“ — *vafer* -- *Sisyphus*] Aeoli filius, conditor Corinthi. Il. ζ, 153: Σίσυφος, -ὸ κέρδιος γένει' ἀνδρῶν. Cfr. Od. 2, 14, 20. Disquirebat igitur Damasippus, utrum ποδαπικτήρ aliquis venalis esset eo aere fabricatus esset, ut ad antiquissima tempora, quin etiam ad ipsius Sisyphi usum, referri posset (quare pollubri pretium in immensum

augebatur) necne. Solebant enim talium rerum amatores gloriari se tabulas pictas, signa, vasa, partim summorum quorumque artificum, partim antiquissima, ut *catillum Euandri manibus tritum* (Sat. 1, 3, 90.) domi habere. — *infabre*] „minus artificiose.“ Reperitur etiam apud Liv. 36, 40. Opponitur *affabre*. — *fustum durius*] „rigidius, ita ut capilli, tori, artus veram corporis humani naturam minus recte imitarentur.“ — *Callidus* cet.] Cic. Parad. 6, 3: *Isti callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant.* „Artis peritus“, inquit, „huic signo statuebam pretium centum milium sestertium, alii aliud; praeter ceteros item excellebam in amoenis hortis pulchrisque domibus emendis rursusque cum lucro vendendis, unde homines in compitis s. triviis, ubi et auctiones fiebant (Cic. de leg. agr. 1, 3, 7.) et omnino frequens erat hominum concursus (Sat. 1, 9, 59.), per circulos congregati alterum Mercurium me praedicare soliti erant.“

27. sq. *morbi purgatum*] In orat. soluta dicendum foret *morbo purgatum* s. liberatum; sed Graecam constructionem καθαρθῆναι τῆς νόσου h. l. praetulit. Cf. Od. 2, 9, 17. — *Atqui*] „Attamen mirum in modum novus morbus veterem illum mercandi mihi expulit, ei successit, ut pleuritis interdum transit in cardialgiam.“ — *novus*] Intelligit fervidum illud studium

Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
 Traiecto lateris miseri capitisve dolore,
 Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget. 30
 Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
 Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,
 Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira
 Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
 Solatus iussit sapientem pascere barbam 35
 Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
 Nam male re gesta cum vellem mittere operto
 Me capite in flumen, dexter stetit et, Cave faxis

ex philosophia Stoica ortum, quo nunc aliena negotia curet.

28-31. *cor*] ut interdum καρδιά, h. l. os ventriculi. Cfr. v. 161. — *Traiecto*] „proprie; ita enim medici dicunt.“ PORPH. (μεθίστασθαι, μεταστάσεις.) — *miseri*] Quod Graeci τὸν πεπονθότα τόπον dicunt, Latini miserum locum, id est, morbo affectum. — *lateris - - dolore*] Significat πλευρῆτιν. Sat. 1, 9, 32. — *hic*] „quem nosti.“ — *cum fit pugil* cet.] lethargo in phrenesin mutato. Lethargicus iste subita morbi traiectione (μεταστάσει) medicum, qui cum homine torpore oppresso se versari opinatus erat, improvise ut pugil aggreditur; comicum sane exemplum. Iam Horatius, „quidvis aliud“, inquit, „tibi permittens, hoc unum deprecor, ne ut morbosus ille pugil medicum tu quoque me male mulcare incipias.“ — *Dum ne quid simile huic*] in me fiat, *esto* (tertia personae), *ut libet, mag es sein, was da will.* — *O bone* cet.] Vides Horatium per totum hoc colloquium leni semper irrisione in Stoicum usum esse: hic vero ex Stoicorum istorum more serio, ut ipse saltem opinatur, sermone aggreditur Horatium. *O bone* autem familiaris potius quam ironica est allocutio; sic Graeci ὦ λῶστε, ὦ φέριστε. Cfr. Sat. 2, 6, 51.

31-40. *ne te Frustrere*] „Noli nimis praesenti tuo statu contentus te ipsum decipere, quasi vero iam perfectionem attigeris.“ — *stultique* cet.] Stulti et insani sunt Stoicis, quicumque ab eorum disciplina abhorrent. Cic. Parad. Stoic. 4: „Οτι πᾶς ἄφρων μαίνεται. — prope omnes] ἄπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν. — *Stertinius*] Cfr. Epp. 1, 12, 20. — *crepat*] „identidem, et alta quidem voce, docere solet.“ — *unde* cet.] „ex iis, quae ab eo audiui, domum reversus, notavi diligenter haec egregia praecepta.“ — *sapientem-barbam*] „quae sapientiae speciem atque opinionem conciliat.“ Graecorum erat proverbium: ἐκ πάγωνος σοφός. Conf. v. 17. — *a Fabricio - ponte*] „Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus nominatur, iunctus insulae Tiberinae.“ COMM. CRUQ. Nunc vocatur *ponte di quattro capi.* — *male re gesta*] „male re familiari administrata, cum decoxissem.“ — *operto capite*] ut solebant interdum moribundi. Liv. 4, 12: *Multi ex plebe spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Tiberim praecipitaverunt.* — *dexter*] „propitius“, velut θεός σωτήρ. Virg. Aen. 8, 302: *Et nos et tua dexter adi* (Hercules) *pede sacra secundo.* — *Cave*]

Te quidquam indignum; pudor, inquit, te malus angit,
 Insanos qui inter vereare insanus haberi. 40
 Primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si eris in te
 Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
 Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri
 Caecum agit, insanum Chryssippi porticus et grex
 Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges 45
 Excepto sapiente tenet. Nunc accipe, quare
 Desipiant omnes aequae ac tu, qui tibi nomen
 Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
 Palantes error certo de tramite pellit,
 Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit: unus utrique 50
 Error, sed variis illudit partibus; hoc te
 Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
 Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum

39. *angit*] *urget* p, Pottierii plerique et corr. S, item LCt. —
 50. *utrisque* pr. c et corr. b, alii Codd., Veneta 1481.

„Notandum *VE* syllabam brevem, cum secundae est coniugationis, ut Persius (1, 108.) *vide* brevem posuit.“ ACR. Conf. v. 177. Epod. 6, 11. Sat. 2, 5, 75. Epp. 1, 13, 19. — *pudor-malus*] „falsus“, *δυσωπία*. — *angit*] ex bonis Codd. recepit Bentleius pro *urget*, quod verbi illius est glossema. — *insanus*] Cfr. v. 48.

41-50. *Primum nam*] Cfr. v. 20. — *nil verbi -- addam*] „nullo verbo impediam“, *quin* cet. Conf. Sat. 2, 2, 23. — *mala stultitia*] De brevi vocali ante litteras *st* non producta conf. Sat. 1, 2, 30. — *Chryssippi porticus*] *στοὰ ποικίλη* Athenis, in qua Zeno eiusque successores docuerunt. Conf. Sat. 1, 3, 127. — *grex*] Conf. Epp. 1, 4, 16. — *autumat*] ut in Pacuvii Duloreste (ed. Bothe) Fr. 32: *Aut hic est aut hic affore actutum autumo*: „affirmat, dicit“; non: „opinatur, censet“, ut interdum falso usurpant recentiores. Cfr. Gell. N. A.

15, 3, 4-6. — *formula*] pr. carmen legis, h. l. definitio, *ζαρόν*. Huiusmodi autem definitiones per successorum scholas identidem repetitas paradoxis suis Stoici semper praemittere solebant: — *tenet*] „*κατέχει*, amplectitur.“ — *Insano*] Ut olim nominabatur *Mercurius*, sic nunc inops factus *insanus*. Cfr. v. 298. — *passim*] „huc et illuc, sine certo consilio.“ Ovid. *Metam.* 1, 57: *His (ventis) quoque non passim mundi fabricator habendum Aëra permisit*. — *Palantes*] Nec boves neque oves, sed manifesto homines per silvas iter facientes ac recta via deerrantes significantur, ut demonstrant vv. *Ille -- hic*.

51-56. *variis-partibus*] „Uterque pariter errat, sed in eo dumtaxat discrepant, quod diversas in partes a recto tramite abeunt;“ sine imagine: „diverso quidem modo, sed aequae errant stulti omnes.“ — *hoc te modo*] Haec respondent illi *Velut* (v. 48.). — *caudam trahat*]

Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
 Ut rupes fluviosque in campo obstare queratur; 55
 Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
 Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
 Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
 „Hic fossa est ingens, hic rupes maxima! serva!“
 Non magis audierit quam Fufius ebrius olim, 60
 Cum Iionam edormit, Catiensis mille ducentis
 „Mater, te appello!“ clamantibus. Huic ego volgus

56. *varium* Pottierii plerique, corr. bc, LCt et Bentleius. —

57. 58. *amica*, *Mater* distinguunt Aldinae, FMJ. — 62. *vulgum* bS, LCt. („Nusquam alibi *vulgus* masculino genere usurpat Horatius, semper neutro.“ BENTL.)

„Solent pueri petulantes nescientibus (maxime hominibus fatuis) a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant.“ PORPH. Conf. v. 299. — *nihilum*] Frequens apud Lucretium voc. in prosa or. tantummodo ut nomen substantivum usurpatur. — *ignes*, — *rupes fluviosque*] Locutio proverbialis, ut Sat. 1, 1, 39. Epp. 1, 1, 46. — *huic*] Solitus Horatio discrepantiae dativus, ut Sat. 1, 4, 48. 1, 6, 92. Epp. 1, 18, 3. — *varum*] „contrarium, oppositum.“ „Pedes in diversum flexos habentes *varos* dicimus et distortas venas *varices*.“ ACR.

57-59. *amica Mater*] „Melius potest sic accipi, ut sit ex Graeco tractum *φίλη μήτηρ* (Hom. Il. α, 351. 572. 585.), quam per se *amica*, per se deinde *mater*, quia mentionem uxoris facit in sequentibus.“ PORPH. — *serva*] *gib Acht*. Sic Terent. Adelph. 2, 1, 18: *Em serva*.

60-62. *Fufius*] Histrio hic, quem Fufium Phocaeum vocat Porphyrio, cum Iionam ab umbra Deiphili filii expergefaciendam ageret ebrius, re vera somno oppressus crapulam edormivit, ita ut Catienus, qui Deiphili partes agebat, eum expergefacerere nequiret. —

edormit] „pro praeterito accipi, non pro praesenti debet.“ PORPH. Minime vero. In oratione soluta dixisset „edormiret.“ — *mille ducentis*] „Si non unus dumtaxat histrio, sed sexcenti, ut dicitur in prosa oratione, ita clamarent.“ — *Mater, te appello*] Argumentum tragoediae Pacuvianae sic enarrat Hyginus Fab. 109: „Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Iionae filiae suae dederunt eum educandum, quae Polymestori, regi Thracum, erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deiphilum autem, quem ex Polymestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut si alteri eorum quid foret, parentibus praestaret. Sed cum Achivi Troia capta prolem Priami extirpare vellent, -- ad Polymestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam nomine Electram pollicerentur in coniugium et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset. Polymestor legatorum dicta non repudiavit Deiphilumque, filium suum, imprudens occidit, arbitrans se Polydorum, filium Priami, interfecisse“ cet. Iam apud Pacuvium Deiphili umbra dormienti Iionae cum appareret, his

Errori similem cunctum insanire docebo.

Insanit veteres statuas Damasippus emendo :

Integer est mentis Damasippi creditor. Esto! 65

„Accipe quod nunquam reddas mihi“, si tibi dicam,

Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors

Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?

Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae

Nodosi tabulas centum, mille adde catenas: 70

Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.

versiculis eam alloquebatur: *Ma-ter, te appello, quae curam somno suspensam levas, Neque te mei miseret: surge et sepeli natum!* (Cic. Tusc. 1, 44, 106.) Illa autem ex-pperecta haec proloquebatur: *Age, adsta, mane, audi, iteradum eadem-met istaec mihi!* Cic. Acad. 2, 27, 88.

62-65. *Huic* cet.] „Huic duplici quidem, sed aequae magno errori partim nihil metuenda reformidandi, partim vera pericula stulte contemnendi similem errorem errare, vel, ut h. l. est etiam efficacius, *insanire*, insano errori obnoxium esse, vulgus docebo.“ Cfr. Epp. 1, 1, 101: *Insanire putas sollemnia me.* — *veteres*] Horatii tempore sculptores nihil fere novi inveniebant, sed eo contenti erant, ut antiquissima exemplaria quam accuratissime imitarentur. Quocirca fiebat, ut veterum artificum usque ad Alexandri M. aetatem opera ipsa in dies studiosius quaererentur. Sententia haec est: „Ex hominum vulgarium errore sane insanit Damasippus, mentis compos est eius creditor. Esto hoc!“ id est: „Concedamus aliquantisper creditorem illum sapere; verum mox probabimus hunc ipsum magis etiam insanire quam Damasippum.“

67-70. *magis*] „potius.“ Sic *magis quam* pro frequentiore *potius quam* haud raro apud Livium. Cfr. Fabri ad Lib. 21, 5. — *Reiecta*]

„repudiata.“ — *praesens*] „propitius.“ Conf. Sat. 2, 2, 41. — *Mercurius* omnis lucri dator, unde a Graecis vocatur *Ἐπιούριος, κερδοφόρος.* — *Scribe* cet.] Creditorem, id quod probe notandum est, non debitorem, his verbis alloquitur. „Cura scribendas tibi a debitore decem tabulas (*Schuld-scheinformeln*), quales a Nerio, famoso illius temporis feneratore, morte coniugum locupletato (Schol. ad Pers. Sat. 2, 14.), dictari solent debitoribus, plenae cautionum.“ — *a Nerio*] dictatas, ut Cic. ad Att. 16, 7, 7: *Antonii edictum legi a Bruto* (acceptum). Formula autem haec erat: *L. Titius scripsi me accepisse a P. Maevio quindecim mulua numerata mihi de domo* (id est, ex arca, non a mensa argentarii). — *Cicutae Nodosi*] Perillius (v. 75.), cui propter asperitatem et amaritudinem cognomen erat *Cicutae*, fenerator cautior etiam Nerio, quapropter vocatur *nodosus*, „qui optime callet nodos et laqueos legum ac formularum iuris civilis.“ Iuven. 8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* — *catenas*] Intellige de iisdem cautionibus iuris.

71. 72. *sceleratus*] propterea quod sexcentis modis consultores eludebat. Petita est imago ex Odyss. δ, 455 sqq., ubi Menelaus Proteum vinculis tandem iniectis vaticinari sibi adigit. Tota autem sententia

Cum rapies in ius malis ridentem alienis,
 Fiet aper, modo avis, modo saxum et, cum volet, arbor.
 Si male rem gerere insani est, contra bene, sani,
 Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli, 75
 Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
 Audire atque togam iubeo componere, quisquis

72. *iura* be et Pottierii praeter unum omnes, Aldinae.

haec est: „Ubi mutuam dabis debitori prorsus inopi simulque astutissimo pecuniam, nihil omnino tibi proderunt cautiones vel callidissime excogitatae; mille effugia et latibula inveniet ille: tu perdes rem tuam; adeoque insanisti, cum tali homini nummos credidisti.“ — *Cum rapies in ius*] Rapere in ius collo obtorto licebat in publicis viis debitorem, qui iudicium deserebat, cautionem datam subterfugiens. Cfr. Sat. 1, 9, 77. — *malis-alienis*] Manifesto petitum est ex Odys. v, 345: *μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἀσβεστον γέλω ὄρσε, παρέπλαξεν δὲ νόημα. Οἱ δ' ἦδη γναθμοῖσι γελοίων ἄλλοτριόισιν, — ὄσσε δ' ἄρα σφέων Λακρονόφιν πίμπλαντο, γόον δ' ὤτειτο θυμός.* Verum Horatius diversam proverbio significationem tribuit; apud Homerum enim est: „πρὸς βίαν, invitī et a dea coacti ridebant proci, dum animis maerent.“ H. l. autem dictum est ut illud Lysiae in Epitaphio §. 24: *Καὶ τὰς μὲν ψυχὰς ἄλλοτρίας διὰ τὸν θάνατον κεκτῆσθαι κτλ.* Senecae Cons. ad Helv. 3: *veterani quamvis confossi patienter ac sine gemitu velut aliena corpora exsecari patiuntur*: quod praeivit Thucyd. 1, 70: *τοῖς μὲν σώμασιν ἄλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χροῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ κτλ.* Itaque *malis ridere alienis* est „ita ridere, ac si quis ad ridendum uteretur bucca non sua, sed aliena;“ idque significat „effuse ridere“, propterea quod

certus est adversarium litem perditurum esse.

73-76. *Fiet aper* cet.] Virgilius Homerum imitatus Georg. 4, 407: *Fiet enim subito sus horridus atque tigris Squamosusque draco et fulva cervice leaena.* — *Si male* cet.] Etiam apud Cic. Cat. mai. 7, 22. *male rem gerere* dicuntur ii, qui patrimonium suum prodigunt. Cfr. v. 37. *Lunge bene gerere, non bene sani.* — *Putidius*] quam tuum. *Putidum* proprie est quidquid mali odoris est; apud Latinos usurpatur de rebus, quae alios quoque sensus, aures, oculos offendunt, non solum nares; deinde dicitur pro inepto, insulso, de hominibus ipsis et de dicendi genere. — *Perillius* est idem qui supra ridiculo cognomine dicitur *Cicuta.* — *Dictantis*] debitori cautionis formulam, „credentis.“ — *rescribere*] *abschreiben*; per argentarium debitum solvere, h. e. scriptum debiti liberare.

77-81. Hactenus Stertinius adhortatus erat unum Damasippum; iam incalescente oratione, ut solent *ἀρετάλογοι*, ad omnes mortales sese convertit. — *togam iubeo componere*] Togam decenter componunt in plicaturas discipuli, qui consistunt in subselliis vel cathedris, attentas aures magistro praebituri; item, qui oratorem, quem suspiciunt, ut attentos decet, audire volunt. Ita h. l. auditores ad statum habitumque rite compositum, quod atten-

Ambitione mala aut argenti pallet amore,
 Quisquis luxuria tristive superstitione
 Aut alio mentis morbo calet; huc propius me, 80
 Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
 Danda est ellebori multo pars maxima avaris;
 Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
 Heredes Staberi summam incidere sepulcro:
 Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum 85
 Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,

tionis signum sit, exhortatur Stoicus doctor inani fastu inflatus et elatus. — *pallet*] veluti propter morbum. Pers. 4, 47: *Viso si palletes, improbe, nummo.* — *omnes, vos ordine*] „Vos, qui variis vitiis laboratis, pro ipsa vestrorum vitiorum varietate certo quodam ordine huc adeste, ut unum post alterum ego castigem atque corrigam, omnes vitiosos insanos esse demonstrans.“

82. 83. *Danda est cet.*] Iam quatuor vitia praecipua, in quae invehi solebant Stoici, castigat, avaritiam (vv. 82—159.), ambitionem (vv. 160—223.), luxuriam (vv. 224—280.), superstitionem (vv. 281—295.) — *ellebori*] Elleborum nigrum s. veratrum *medetur paralyticis, insaniensibus, hydropicis, dum citra febrim, podagris veteribus, articulariis morbis. Trahit album et bilem pituitasque.* Plin. H. N. 25, 5. — *multo-maxima*] „Etiam cum superlativis multo componere solent optimi scriptores, quemadmodum longe dicunt.“ HAND Turs. III. p. 664. — *Nescio an*] „puto prope; *ich weiss nicht, ob nicht.* — *Anticyram - - omnem*] „helleborum omnem, quem profert Anticyra Phocensis.“ Strabo 9, 3: *Ἀντίκυρα, ὀμώνυμος τῆ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οὔτην. Καὶ δὴ φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀσιεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ.* Accen-

tum secuti iam Graeci interdum (Plut. de cohib. Ira 13.), Latini, quod sciam, omnes pronuntiabant *Ἀντίκυρα*, *Anticyra* penult. brevi. Conf. A. P. 300: *tribus Anticyris caput insanabile.* — *ratio*] „vera sapientia, medicae munere fungens.“

84-87. *Staberi*] De Staberio nihil, quod non in ipsis Horatii verbis insit, Scholiastae nobis tradunt. — *summam incidere sepulcro*] Conf. v. 90. Sic in sepulero Trimalchionis apud Petron. 71: *EX PARVO CREVIT. SESTERTIVM RELIQUIT TRECENTIES.* — *Ni sic fecissent cet.*] Huiuscemodi multarum irrogationes haud raro in sepulcrorum titulis reperiuntur his et similibus formulis conceptae: *SI QVIS HOC SEPVLCRVM VEL MONUMENTVM CVM AEDIFICIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE VOLVERIT DARE DAMNAS ESTO AERARIO POPVLI ROMANI HS. L. M. N. ITEM V. V. (Virginibus Vestalibus) HS. L. M. N.* (Inscriptt. m. Lat. T. II. p. 290.) Hinc apud Horatium *damnati*, „obligati.“ — *centum - - paria*] qui erat numerus immanis. — *epulum arbitrio Arri*] populo dandum. Q. Arrius, Ciceronis familiaris, celebratissimum epulum funebre in honorem patris populo dedit circa a. 695. Cic. in Vatin. 12 sq.; cuius filii ut prodigi carpuntur v. 243. Gladiatoribus et epulo accedere

Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
 Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo
 Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
 Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo 90
 Heredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
 Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut, si
 Forte minus locuples uno quadrante perisset,
 Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
 Virtus, fama, decus, divina humanaque pulchris 95
 Divitiis parent; quas qui construxerit, ille
 Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex
 Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
 Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
 Graecus Aristippus? qui servos proicere aurum 100

93. *periret* S, multi Pottierii, t et Bentleius. — 96. *contraxerit* b.

debebat etiam frumentatio im-
 mensa. — *quantum metit Africa*] Est quasi proverbium. Od. 1, 1, 10: *Quidquid de Libycis verritur arcis.*

87-94. *Sive--mihi*] Haec a Stabe-
 rio dici potuisse fingit heredibus
 tali testamento haud nimis con-
 tentis: „Sic volo, sic iubeo; vos,
 heredes, nolite me reprehendere
 aut obiurgare, ut solent patrum
 fraterum liberos asperius tractare quam
 patres ipsi.“ — *ne sis patruus mihi*] Cfr. Sat. 2, 2, 97: *Iratum patrum.*
 — *Credo cet.*] „Staberium hoc in
 testamento statuisset credo non te-
 mere, sed prudenter atque con-
 sulto, ut quid de divitiis, bonorum
 fine, in vita sensisset, etiam poste-
 ritati declararet et, ut opinabatur,
 propter divitias immortalem glo-
 riam sibi pararet.“ — *Quid ergo
 Sensit*] „Quae ergo ratio eum in-
 duxit? — *Quoad*] monosyllabum,
 ut *deinde* ter bisyllabum. — *peris-
 sel*] „Substituiebant, credo, *periret*
 quia utrumque verbum, et *periret*
 et *videretur*, eodem tempore effe-
 rendum esse putabant.“ BENTL.

Accuratius est plusquamperfectum,
 cum haec actio alteram praecedat
 necesse sit, ut Terent. Phorm.
 1, 2, 69: *Non, si redisset, ei pater
 veniam daret?* — *Ipse videretur sibi
 nequior*] scilicet *quia tanti, quan-
 tum habeas, sis.* Sat. 1, 1, 62.

94—97. *omnis - - parent*] Haec
 omnia a Stertino *zar' eigovetav*
 ex sententia maioris hominum par-
 tis dicuntur. Epp. 1, 1, 53: *quae-
 renda pecunia primum est, Virtus
 post nummos.* Conf. Epp. 1, 6, 36
 sqq. — *construxerit*] „ut struem
 coacervavit;“ sic Sat. 1, 1, 44:
constructus acervus. Cic. de lege
 agr. 1, 5, 14: *constructam et coa-
 cervatam pecuniam.* — *Sapiensne?*] Noli cum nonnullis hoc tribuere
 Horatio; Stertinius enim ex Stoico-
 rum more se ipse interrogat. —
Etiam] Supple „sapiens“, unde ori-
 tur affirmativa significatio „Sane,
 Ja.“

100-103. *Aristippus*] Vid. ad Epp.
 1, 1, 18. — *qui servos cet.*] Rem
 narrat etiam Diogenes Laërt. 2, 77.
 sed aliquanto minus splendide:
Τοῦ θεράποντος ἐν ὀδοῦ βασιδίζον-

In media iussit Libya, quia tardius irent
 Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
 Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
 Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
 Nec studio citharae nec Musae deditus ulli; 105
 Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
 Aversus mercaturis: delirus et amens
 Undique dicatur merito. Quis discrepat istis,
 Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
 Compositis metuensque velut contingere sacrum? 110
 Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
 Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
 Audeat esuriens dominus contingere granum,
 Ac potius foliis parvus vescatur amaris;
 Si positus intus Chii veterisque Falerni 115
 Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
 Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde
 Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
 Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in area:

τος ἀργύριον καὶ βαρυνόμενον - -
 Ἀπόχει, ἔφη, τὸ πλεον καὶ ὅσον
 δύνασαι βάσταζε. — Nil agit cet.]
 „Rem, de qua lis est, itaque du-
 biam non licet ex logicorum prae-
 ceptis alia re item dubia solvere,
 quia dubia certis tantum dirimun-
 tur.“

104-121. Si quis emat cet.] Etiam
 hoc mirum sane exemplum ex Stoi-
 corum officina videtur depromptum.
 Arrian. Epict. 4, 8, 16: Οὐδέ τις
 ἐρεῖ, Ἐγὼ μουσικός εἰμι, ἂν πλῆ-
 κτρον καὶ κιδάραν ἀγοράσῃ. Cfr.
 Dio Chrys. Or. 10. p. 302. R. —
 emptas] Non est simpliciter „eas-
 que“, sed: „statim, postquam eas
 emerit;“ sicque Virg. Aen. 6, 420:
 offam Obiicit; ille - - Corripit obie-
 ctam. Frequenter hanc epiplocen
 usurpavit Ovidius. Metam. 9, 74:
 (Hydrum) domui domitamque per-
 egi. Etiam in prosa or. Liv. 1, 5:
 latrones - - Remum cepisse, captum

regi Aemulio tradidisse. — scalpra]
 Kneifen, Schuhahlen. — for-
 mas] Leisten. — non sutor] „qui
 non sutor est.“ — mercaturis] da-
 tivus, ut Od. 2, 4, 19: lucro aver-
 sam. — Undique] in prosa or. „ab
 omnibus.“ — metuensque v. c. sa-
 crum] Sat. 1, 1, 71: tamquam par-
 cere sacris. — Porrectus] Hic et
 alibi Bentleius sine causa scripsit
 proiectus, hingeworfen; illud
 est lang ausgestreckt. — fo-
 liis - - amaris] ut cichorii, intubi. —
 positus intus] „domi (in apotheca)
 asservatis.“ Cfr. v. 142. — Chii -
 Falerni] Conf. Sat. 1, 10, 24. —
 nihil est] „quid dico? non satis
 est dixisse mille.“ — stramentis]
 quae iumentis substerni solent. —
 unde - Octoginta] De verbo inter
 duos versus diviso conf. Sat. 1, 3,
 62. — stragula vestis] „tapetes cum
 variis ornamentis intextis.“ — Blat-
 tarum ac tinearum epulae] Speise

Nimirum insanus paucis videatur, eo quod 120
 Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
 Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
 Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
 Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
 Ungere si caules oleo meliøre caputque 125
 Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,
 Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
 Undique? Tun sanus? Populum si caedere saxis
 Incipias servosve tuos, quos aere pararis,
 Insanum te omnes pueri clamentque puellae: 130

127. *peiuras* bSc. — 128. *tun sanus* bS, *tu insanus* c. — 129. *servosve* cum libris, ut videtur, omnibus LCt, Bentl., FM: *servosque* tacite Heindorf, Dillenburger, Düntzer, J, alii. — *tuos omnes mei* et Pottierii, LCtFJ: *tuos* de coni. T. Fabri confirmata a Feae Codd. aliq. et Edd. Ascensianis Bentleius et M.

für Schaben und Motten. Cfr. Epp. 1, 20, 12. Martial. 6, 60, 7: *Quam multi lineas pascunt blattasque disert!* — *Nimirum*] Vid. ad Epp. 1, 9, 1. — *iactatur*] Motus fabricantium violenti significantur. *Iactari* enim verbum proprium est de febrī, de furore. Ovid. Trist. 4, 3, 26: *Fessaque iactati corporis ossa dotent.* Apul. Metam. 9, 3: *iugi furore iactari.*

122-132. *Dis inimice*] θεοῖς ἐχθροῖς, „cui omnes di irati sunt.“ — *Ne tibi desit?*] „Ideone custodis, ne forte tibi desit? Minime vero tibi deesse poterit; quantulum“ cet. (*desit* absolute vel impersonaliter, ut Terent. Adelph. 5, 4, 27: *Deerit: id mea minime refert, qui sum natu maximus.*) — *curtabit*] „absumet.“ — *Ungere-cautes oleo meliøre*] Conf. Sat. 2, 2, 59 sqq. — *impexa*] „pectendo non repurgata.“ — *porrigine*] „furfuribus“, πικροδάσκι, Kleiengrind. Celsus 6, 2: *Porrigo est, ubi inter pilos quaedam quasi squamulae surgunt eaeque acute resolvuntur; et interdum madent, multo saepius siccae sunt.* —

Fereque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio. — *Commodius est subinde pectendo repurgare* (unde h. l. *impexa*) *quam id ex toto prohibere.* — *periuras*] in soluta or. molliore pronuntiatione *peierare.* — *surripis, aufers*] illud clanculum, hoc vi. — *caedere*] „graviter volnerare, nonnullos fortasse etiam occidere.“ — *servos-tuos, quos aere pararis*] ἀργυρονήτους, χρυσονήτους. Salust. Iug. 31: *servi aere parati.* Qui tuo correxerunt, inconcinnitatem quandam in lectione vulgata odorati sunt. „Si enim“, inquit Bentleius, „semel tuos dixeris, nihil attinet illa adiciere quos aere pararis, ut ne addam servos tuos quos χαροφωνία sua aures offendere et volnerare.“ Sed sententia satis concinna haec est: „servos tuos, quos tamen proprio aere pararis, adeo ut lapidum iactu eos caedendo tibimet ipsi maximum damnum inferas, unde augetur manifesta insaniae species.“ — *pueri-puellae*] Conf. Sat. 1, 1, 85. — *clamentque*] De transposita parti-

Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es. Quid enim? Neque tu hoc facis Argis,
Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.

An tu reris eum occisa insanisse parente,
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam 135
In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?

Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit, quod tu reprehendere possis:

Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram, tantum maledicit utrique vocando 140

Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.

Pauper Opimius argenti positi intus et auri,

132. *quidni? neque enim hoc facis* Bentleius; *quidni* e quattuor Codd. Pulmanni, *neque enim hoc facis* ex conl. Lambini, reperta nunc in nostro Cod. b. — 133. *occidit* p, Pottierii plerique et corr. S. — 137. *tutae*] *motae* N. Heinsius. — 139. *sororem est* Bentleius ex optimo Pulmanni et Regio, M.

cula *que* vid. ad Od. 2, 19, 28. et statim v. 139: *aususve*. v. 157: *pereamque*. — *Incolumi capite es*] ex opinione volgi.

132-134. *Quid enim?*] „dicendum est?“ Idem prope ad *quidni? quip-pini?* Apud Ciceronem subsequitur fere altera interrogatio: v. Hand Turs. II. p. 386. Ceterum ridicula est et malitiosa quaedam quasi excusatio illius, qui uxoris cervices laqueo fregerat matrique venenum miscuerat, quasi diceret Stertinius: „Sane poteris mihi obiicere: Ego solita et nunc frequentia haec facinora cum feci, minime aequi-parandus sum tragico illi Oresti, qui ferro, non, ut apud nos fit, laqueo aut veneno, Clytaemne-stram occidit, neque Argis, urbe a tragicis identidem memorata et, si ita dicere licet, poëtica, sed in media urbe Roma, veneficis refer-ta, non insanus ut ille, sed cer-tam post deliberationem matrem e medio sustuli.“ — *demens*] „ut tradunt poëtae, post scelus perpetra-tum mente captus.“ — *An tu reris*]

cet.] „Ille quoque, pergit Stertinius, iam ante Clytaemnestram occisam insanus fuit aequae ac tu.“ De verbo *reris* cfr. Sat. 1, 9, 49.

135-144. *malis*] *den argen*, Voss: *den schrecklichen*. Hic et sequens versus soni sunt prorsus heroici. — *ferrum tepefecit acutum*] Virg. Aen. 9, 418: *hasta -- traiecit -- haesit tepefacta cerebro. — male tutae mentis*] insanus. „Immo postea sanioris prope mentis fuit Orestes quam in illo puncto temporis, quo matrem trucidavit. Etenim in eo dumtaxat deliquit aliquantulum, quod interdum sorori atque amico male dixit.“ Sic apud Euripidem (Or. 264.) sororem appellat Furiam: *Μέθες μί' οὔσα τῶν ἐμῶν Ἐρι-νύων, Μέσον μ' ὀχμαΐσεις, ὡς βά-λης ἐς Τάρταρον*. Pyladi quidem in illa tragoedia non maledicit. — *splendida bilis*] Pers. Sat. 3, 8: *turgescit vitrea bilis*. Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*. — *Pauper Opimius* cet.] „Homo igno-

Qui Veientanum festis potare diebus
 Campana solitus trulla vappamque profestis,
 Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres 145
 Iam circum loculos et claves laetus ovansque
 Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
 Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
 Effundi saccos nummorum, accedere plures
 Ad numerandum; hominem sic erigit; addit et illud: 150
 Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.
 Men vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
 Deficient inopem venae te, ni cibus atque
 Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
 Tu cessas? Agedum, sume hoc ptisanarium oryzae. 155

154. *accedat S, multi Pottierii, Lct.*

tus, qui quamvis abundaret auro et argento domi in arca condito, tamen revera *pauper argenti et auri* (Cfr. Sat. 1, 1, 79.) erat, quoniam divitiis suis ita parcebat (Od. 3, 16, 28: *Magnas inter opes inops.*), ut *Veientanum rubellum* (Pers. 5, 147. Martial. 1, 103, 9.), vinum acidum, quale provenire solebat *Veis* (etiamnunc vina Romana vilioribus adnumerantur), „festis diebus, profestis vappam, vinum prorsus corruptum vel multa aqua dilutum biberet ac trulla (vase, quo vinum e cratere in pocula infundebatur) uteretur, non argentea nec murrhina (ut solebant ditiores), sed tantum fictili, quales conficiebantur in Campania.“ (Sat. 1, 6, 118.) Cic. Parad. 6, 3: *Improbi et avari - - non modo non copiosi ac divites, sed etiam inopes ac pauperes existimandi sunt. — positi intus*] Cfr. v. 115.

145-156. *lethargo grandi*] „gravi, profundo veterno.“ — *ovans*] Ut *triumphare* dicitur de iis, qui gaudio exsultant, sic etiam *ovare*, vel de animalibus. Valer. Flacc. 5, 67: *Ac velut ille, gregis cui cessit regia, taurus Fertur ovans. — multum ce-*

ler] „multa animi praesentia praeditus.“ De adverbio *multum* vid. ad Sat. 1, 3, 57. — *avidus - - heres*] Od. 4, 7, 19: *manus avidas heredis. — hoc age*] In auspiciis et sacrificiis incipiendis *hoc age* a praecone inclamabatur, quo omnes essent intenti rei divinae neque quidquam aliud mentibus agerent. — *Quid vis?*] Opimii sunt verba. — *inopem*] „extenuatum, viribus corporis privatum.“ — *venae*] „quae corpus sanguine alunt viresque reficiunt, iam sanguine exhaurientur.“ — *Ingens*] Ingens fultura propterea requirebatur, quod ille prorsus exhaustus erat. Stomachus autem cum aedificio comparatur, quod ne corruiat, fulcris ac solido fundamento inniti debet: sic ille copiosius alimentis. Plaut. Curc. 2, 3, 87: *pernam, summen, glandium, Haec sunt ventri stabilimenta, panem et assa bubula.* Seneca Epist. 95: *vino fulcire venas cadentes. — ptisanarium*] *πιτισάνη*, a verbo *πίσσω*, pinso, „sorbitio ex aqua fervente et hordeo plerumque, hic oryza, confecta.“ Ad formam deminutivam *ptisanarium* cfr. Mnesimachum in Meine-

Quanti empta? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
 Quid refert, morbo an furtis pereamque rapinis?
 Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
 Stultus et insanus. Quid, si quis non sit avarus,
 Continuo sanus? Minime. Cur, Stoïce? Dicam. 160
 Non est cardiacus — Craterum dixisse putato —
 Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit,
 Quod latus aut renes morbo tentantur acuto.

163. *temptentur* seu *tententur* bScp, Pottierii plerique et t. (Ut nos, Bentleii octo, Pottierii tres, Priscian. 6, 6, 30.)

kii Fr. Com. [III. p. 568: τὸς μὲν ἰχθύς μοι κάλει Ἰχθύδιον ὄψον δ' ἂν λέγῃς ἕτερον, κάλει Ὀψάριον. Idem iocus hic quoque obtinet. Consulto enim utitur deminutivo *ptisanarium*, ne nimis perterrefaciat avarum aegrotantem. Oryza autem tunc nondum in Italia colebatur, sed ex Aegypto plerumque ad usus medicos advehebatur. Inter ea alimenta enumeratur a Celso 2, 20., quae boni succi sunt. — *Octussibus*] In hoc plurali iniuria haesisse Lambinum Bentleius docuit collato Festo in voce *Peculatus*: *Postquam aere signato uti coepit P. R., Tarpeia lege cautum est, ut bos centussibus, ovis decussibus aestimaretur.*

157. *Quid refert*] In pedestri oratione: „Quid refert, morbone peream, an furtis rapinisque?“ Furti autem et rapinae avarus iratus (sane καὶ ὑπερβολὴν) insinuat non heredes, sed mercatorem, qui oryzam nimio vendat, et medicum, qui tam cara medicamenta praescribat.

158-163. *Quisnam* cet.] „Omnis, qui non est stultus, sanus. Avarus autem non stultus solum, verum etiam insanus. Nec tamen ex eo, quod quis non sit avarus, continuo colligi potest eum sanum atque integrae mentis esse. Aliis enim vitiis idem fortasse deturpatur, quae quo

minus eum pro sano habeamus vetant. Ab omnibus ergo vitiis liber sit oportet, quem nos Stoici sanum vocamus.“ — *Cur, Stoïce?*] Se ipse interrogat Stertinius. In prosa oratione: „Cur, ex mea disciplina Stoïca dicam.“ Sic crebro in Arriani Epicteto, ut 2, 20, 22: *τί λέγεις, φιλόσοφε;* ibid. §. 24: *Εὐ, φιλόσοφε.* — *cardiacus*] Καρδιά non solum cor, sed etiam os ventriculi significat; qui huius infirmitate laborat, vocatur καρδιακός. Cels. 3, 19: *His morbis (variis insaniae generibus) praecipue contrarium est id genus, quod καρδιακόν a Graecis nominatur.* Cfr. v. 28. — *Craterum*] illustrem illorum temporum medicum, quo iam Atticus usus erat. Cic. ad Att. 12, 13, 1. 12, 14, 4. — *recte est*] Cic. ad Att. 1, 7: *Apud matrem recte est.* Cfr. Sat. 2, 2, 106. — *Quod latus* cet.] Idem versiculus est Epp. 1, 6, 28. De laterum dolore cfr. Sat. 1, 9, 32. — *tentantur*] „laborant aut pleuritide aut renum morbo, ut nos ipsi videmus.“ Coniunctivus *tententur* significaret hanc rationem a Cratero afferri, id quod minus aptum est. — *acuto*] ὀξεία νόσος. Cels. 3, 1: *Quidam (morbi) breves acutique sunt, qui cito vel tollunt hominem vel ipsi cito finiuntur; quidam longi, sub quibus neque sanitas in propinquo neque exitium est.*

Non est periurus neque sordidus; inmolet aequis
 Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax; 165
 Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
 Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?
 Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
 Antiquo censu, gnatis divisisse duobus
 Fertur et hoc moriens pueris dixisse vocatis 170
 Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
 Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,
 Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;

166. *balatrone* e Cod. Reginensi et Galeano Bentleius, *balatroni* Acron 1481., duo Bersmanni, F. — 170. *hoc* bSp, Pottierii omnes, t, „cum editionibus vetustis et manuscriptis fere omnibus“ Bentleius: *haec* c, LCFM.

164-166. *Non est* cet.] „Concedo aliquem sceleribus non coopertum, non periurum esse neque adeo sordidum, ut propterea fidem laedat ac furetur, concedo eum idcirco *Laribus aequis*, id est, non iratis, porco facere posse (cfr. Od. 3, 23, 4.): at eundem, si sit ambitiosus et, quo ambitioni satisfaciat, audacter multa moliat, a quibus absteineat homo modestus, insanum esse censeo, ac propterea ei praecipiam, ut Anticyram naviget.“ — *inmolet --porcum*] Non loquitur de sacrificio expiatorio, sed de quovis vel menstro vel anniversario, a quibus mente capti arcebantur. — *Naviget Anticyram*] „ad elleborum sumendum.“ Cels. 3, 18: *In tristitia* (melancholia) *nigrum veratrum deiectionis causa, in hilaritate* (cum risu desipientium) *album ad vomitum excitandum dari debet.* Conf. v. 82 sq.

166-169. *Quid enim differt* cet.] „Nihil enim differt ad insaniam, in utram partem aliquis modum excedat; aequae insanus est qui rem profundit atque qui opibus suis nunquam utitur.“ Ambitione et temeritate, quae vitia superiore versu tetigerat, relictis per proximos

duodecim versus Oppidii verbis a prodigentia aequae dehortatur atque ab avaritia; tum (v. 179.) eodem Oppidio duce redit ad ambitionem castigandam. — *barathrone*] „profundae ac tatrae voragini, in quam quae deiiciuntur in perpetuum evanescent.“ — *Ser. Oppidius*] eques Ro. videtur fuisse, cuius ultimae exhortationes, quibus filios a vita perversa revocare conatus erat, Horatio, eius vicino, et fortasse ex Horatii narratione iam pluribus innotuerant. Talibus autem narratiunculis Stoici exhilarare tristiores suas disputationes solebant. — *Canusi*] Conf. Sat. 1, 5, 91. — *Antiquo censu*] „iam pater maioresque eius ex censu publico divites habebantur.“ — *divisse*] populari licentia pro *divisisse*. Vid. ad Sat. 1, 9, 73.

172-178. *sinu laxo*] „Nucibus cum ludere vellet Aulus, eas ferebat sinu laxo s. *soluto*, ut ait Sen. de Benef. 4, 24., ex quo facile excidere poterant, quod ipsum negligentiae signum erat, nimiumque facilis erat in donando eas collusoribus.“ — *donare - ludere*] sc. „iis“, quo ludo et perdi poterant. — *abscondere tristem*] „severo

Extimui, ne vos ageret vesania discors,
 Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam. 175
 Quare per divos oratus uterque Penates,
 Tu cave ne minuas, tu, ne maius facias id,
 Quod satis esse putat pater et natura coërcet.
 Praeterea ne vos titillet gloria, iure
 Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve 180
 Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
 In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
 Latus ut in Circo spatiere et aëneus ut stes,

183. *et]* aut ep et aliquot Pottierii, LCtF.

voltu in locis cavis“, *Löchern*. — *Nomentanum]* prodigum ac luxuriosum. Sat. 1, 1, 102. — *Cicutam]* Conf. v. 69. — *per divos -- Penates]* Epp. 1, 7, 94: *per Genium dextramque deosque Penates. — natura coërcet]* „certis finibus circumscribit; iudicat, vobis et iustum esse et sufficere.“

181. *intestabilis]* proprie „cui propter delicta (*carmen malum* Sat. 2, 1, 82.) vel prodigalitate interdictum est iure testimonium dicendi apud iudices, testamenti etiam faciendi et testamento quidquam ab alio accipiendi.“ Iam cum pater filium proprio sensu intestabilem esse iubere non posset (etenim hoc lege fieri debebat), apparet hic ex sermonis quotidiani consuetudine significare „hominem propter improbitatem detestabilem“, velut Salust. Iug. 67: *improbis intestabilisque* (adde *Fragm. Or. Lep. 1: peior atque intestabilior*). — *sacer]* pr. „qui leges sacratas, quibus innitebantur plebis iura, violarat, is plebiscito in comitiis tributis rogato sacer dis inferis iudicabatur.“ Festus p. 318. Müll.: „Homo sacer is est, quem populus iudicavit ob maleficium; neque fas est eum immolari, sed qui occidit, parrieidii non damnatur; nam lege tribunicia prima ca-

vetur: *SI QUIS EUM, QUI EO PLEBEI SCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT*. Ex quo quivis homo malus atque improbus *sacer* appellari solet.“

182-186. *In cicere]* Ludos significat, quorum editio propter gladiatores exhibendos, forum statuis, circum tensis ornandum, maiores utique impensas aedilibus ac praetoribus contrahebat, quam quod cum iis coniunctum erat, ut infimae plebeculae distribueretur, faba, lupini. Sed consulto veluti contemptim loquitur de eiusmodi ludis, ut Persius 5, 177: *Vigila, et cicere ingere large Rixanti populo, nostra. ut Floralia possint Aprici meminisse senes. — Latus]* „cubitis late distenta toga“, ut *Epod. 4, 8: Cum bis trium ulnarum toga. „Ut sublimis incedere pro fastuose et magnifice saepius occurrit, ita eodem sensu et pari metaphora latus incedere vel spatitari dictum esse videatur.“ BENTL. Ovid. Her. 9, 127: *Ingreditur late lato spectabilis auro. — et aëneus]* „Necessaria est haec emendatio (*et pro aut*); nusquam enim *aëneus* trisyllabon apud veteres poëtas invenias (nisi forte ubi prave ediderunt pro *aereus*), sed ubique aut *aëneus* aut *aënus*.“ BENTL. — *ut stes]* „ut tibi decernatur statua aerea; sed hac*

Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;
 Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu, 185
 Astuta ingenium volpes imitata leonem.
 Ne quis humasse velit Aiace, Atrida, vetas cur?
 Rex sum. Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
 Rem imperito; ac si cui videor non iustus, inulto
 Dicere, quod sentit, permitto. Maxime regum, 190
 Di tibi dent capta classem deducere Troia!

188. *quaere* ex Blandin. antiquiss. a pr. m. Bentleius. — 191. *reducere* s. *reducere* bSep et praeter unum Pottierii omnes, Veneta 1481., Lct et Heindorf.

gloriola abreptus interea rem tuam familiarem disperdes. Verum adone stultus tu eris, ut speres unquam fore, ut tamquam alteri Agrippae tibi populus plaudat? Imprimis autem apta est huius mentio, quia Agrippa consul a. u. c. 721. sponte aedilitate suscepta ludis et spectaculis magnificentissimis populi plausum tulerat. (Dio 49, 43. Plin. H. N. 36, 15.) Perquam scite ὡς ἐν παρόδῳ Agrippam laudat. — *Astuta*] „Quia quod leo viribus, hoc volpes astutia agit.“ ACROX. Proverbum videtur potius, quam ut fabellam Aesopiam significet; nullam certe adhuc invenerunt Interpretes, quae huc quadret.

187-191. *Ne quis humasse cet.*] ex antiqua legum formula, v. c. in S. C. de Bacchanalibus: *Ne quis eorum bacchanal habuisse vellet.* — Ut narratiunculis e vita quotidiana petitis utebantur Stoici et Academicus, sic persaepe etiam exempla, quibus illustrabant locos communes, petebant ex tragicis poetis, quemadmodum h. l. ex Sophoclis Aiace, ubi Menelaus Agamemnonis nomine Teucrum fratris Aiacis cadaver sepelire vetat. Fingi autem colloquium inter Agamemnonem et gregarium aliquem eius militem volgo statuunt; sed rectius Sanadonus: *Horace met un Stoicien aux prises avec un roi. Son dessein est de montrer qu'il n'y a*

point d'excess, où l'ambition ne porte les hommes. Agamemnon en fournit l'exemple, et le philosophe prouve en bonne forme au chef des rois de la Grèce, qu'il est un fou et un furieux. Hanc autem loci accipiendi rationem prorsus consentaneam esse solitae disputationum Stoicarum formae, egregie demonstrat colloquium illud, quod versus Cynicus, qui idem est cum Stoico, similiter instituit cum Agamemnone apud Epictetum Arriani 3, 22, 31: *Τάλας, τί τῶν σῶν ἔχει κακῶς; ἡ κτηῆσις; Οὐκ ἔχει. Τὸ σῶμα; Οὐκ ἔχει. Ἀλλὰ πολὺχρηστος εἶ καὶ πολὺχαλκος. Τί οὖν σοι κακόν ἐστίν; Ἐκεῖνο, ὃ τι ποτέ, ἡμέληται σου καὶ κατέφθαρται, ᾧ ὀρεγόμεθα, ᾧ ἐκκλίνομεν, ᾧ ὀρμῶμεν καὶ ἀφορμῶμεν.* — *velit*] Posterior syllaba producitur vi arsis et caesurae. Vid. ad Sat. 2, 2, 47. — *Rex sum*] „*Sic volo, sic iubeo; sit pro ratione voluntas.*“ (Iuven. 6, 223.) Demisse respondet alter, unde rex particula *Et*, quia nihil obiectum fuerat, orationem continuat; quae ratio est et elegantior et *δραματικώτερα* quam Bentleii *quaere*. — *inullo*] „ita ut impunitus maneat;“ in prosa oratione „impune.“ — *Di tibi dent*] Hom. Iliad. α, 18: *Τμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες Ἐκέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἐκείσθαι.* — *deducere*] „domum ducere“, ut *decedere* de provincia,

Ergo consulere et mox respondere licebit?

Consule. Cur Ajax, heros ab Achille secundus,

Putrescit, toties servatis clarus Achivis,

Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato, 195

Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?

Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen

Et Ménélaum una mecum se occidere clamans.

Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam

Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa, 200

Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Ajax

Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim

Uxore et gnato; mala multa precatus Atridis,

Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.

194. *Putrescit* Pottierii plerique, corr. b, Lt et Bentleius: *Putrescit* Sep, pr. b et octo Pottierii. — 201. *quorsum insanus?* *quid* distinguunt bSc, *quorsum insanus, quid* Bentleius. — 203. nato bp.

„in Urbem redire.“ *Reducere*, etsi ter apud Lucretium primam producit, non ausim obtrudere Horatio vel cum Codd. meis. Et cfr. Val. Flacc. 2, 403: *primo deducere vela sereno*.

192-195. *consulere -- licebit?*] comice, quasi rex esset ICtus. Formulam servavit Cicero pro Mur. 13, 28: *Etiā illud, quod aliquandiu fuit, LICET CONSULERE, iam perdidistis.* — ab Achille secundus] Sic Virg. Ecl. 5, 49: *tu nunc eris alter ab illo.* Iliad. β, 768: *Ἀνδρῶν αὖ μὲγ' ἄριστος ἔην Τελαμώνιος Αἴας, Ὀφρ' Ἀχιλεὺς μήνιεν· ὁ γὰρ πολὺ φέριτατος ἦεν.* Pindarus Nem. 7, 27. Aiaceum vocat *κράτιστον Ἀχιλεὺς ἄτερ μάχα.* — *Putrescit*] „insepultus est.“ Odyss. α, 161: *Ἀνέροσ, οὗ δὴ που λεν' ὁστέα πύθεται ὀμβρῶ.* Scriptura *putescit* Codicum meorum eadem significatione est ac *putrescit*, nisi quod mollior est pronuntiatio, ut *increbuit* pro *increbruit*, *rubesco*, proprie *rubresco*, quod in usu non

est. — *toties servatis - Achivis*] Conf. Soph. Ai. v. 1273 sqq. — *Gaudeat cet.*] Hom. Iliad. α, 255: *Ἡ κεν γηθήσαι Πριάμος Πριάμοιο τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρωῆες μέγα κεν κεχαροῖατο θυμῶ.*

197-207. *Mille ovium*] Cfr. Gell. 1, 16. *Mille* in hac constr. est nomen, *χιλιάς.* — *improbe*] *λιτότης* pro „impio, qui ius et fas omne susque deque habet.“ — *Rectum animi*] *τὸ ὀρθόν*, „rectam mentem, rectum animi statum.“ — *Quorsum? Insanus quid*] Sic distinguendum est. Agamemno: „Quorsum haec, quae dicis, spectant?“ Alter: „Quid tandem nimis perversi fecit Ajax, etiam cum insaniret pecoraque trucidaret? Abstinuit tamen cet.“ — *Abstinuit vim cet.*] Similiter Liv. 1, 1: *duobus -- omne ius belli Achivos abstinuisse.* Ovid. Metam. 8, 751: *Non tamen idcirco ferrum Trioepius illa Abstinuit.* — *Uxore*] pr. concubina, Tecmessa. — *gnato*] Eurysace. — *ipsum*] „vel

Verum ego, ut haerentes adverso litore naves 205
 Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
 Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.
 Qui species alias veris scelerisque tumultu
 Permixtas capiet, commotus habebitur, atque,
 Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira. 210
 Ajax immeritos cum occidit, desipit, agnos:
 Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
 Stas animo et purum est vitio tibi, cum tumidum est, cor?

208. *veris* Cod. Blandin. antiquiss., Cod. Buslid. (uterque e correctione), Pottierii duo, Porphyrius Ed. princeps a. 1481., Lambinus: *veri* bScp, Pottierii plerique, t, Bentleius, FM, *vero* ex varia lectione Codicis Div. C. — 211. *immeritos* cum Scp: *immeritos dum* bLt, *cum immeritos* C, Bentl., FMJ. — 212. *Tu prudens - - titulos cum admittis* Bentleius coni. — 213. *tibi* vel Cod. Div. apud Cruquium. (Bentleius distinxit: *purum est, vitio tibi cum tumidum est cor?*)

ipsum Ulixem, tam sibi exosum.“ — *Verum ego* cet.] Respondet Agamemno. — *adverso litore*] „ex Aulidensi litore, quod Troiae, quo tunc tendebamus et ubi nunc sumus (dialogus enim Troiae habitus fingitur. Cfr. v. 191.), e regione oppositum est. Conf. Ovid. *Metam.* 14, 5: *Zanclen adversaque moenia Rhegi.* — *Eriperem*] Hoc verbum vim, qua ad deducendas inde naves opus fuerit, magna cum efficacia exprimit. — *non furiosus*] Hic finitur dialogus fictus inter Agamemnonem et Stoicum.

208-209. *species alias veris*] „species, *φαντασιαις*, opiniones animo conceptas, *Vorstellungen*, alias a veris ac rectis (contrarias veritati), falsas et confusas ea mentis agitatione et conturbatione, quae facillime vel ad scelera committenda nos atripit.“ (Hoc enim scita brachylogia significat *sceleris tumultus*.) Sic Epp. 1, 16, 20: *alium sapiente bonoque*. Epp. 2, 1, 240: *alium Lysippo*. Ad v. *tumultu* cfr. Od. 2, 16, 10: *miseros tumultus Mentis.* — *commotus*] „cerritus,

mente captus“, *verrückt*. Conf. v. 278.

211—219. *cum occidit, desipit, agnos*] Supple: „ut tu dicere soles; tu contra cum cet.“ De hyperbato conf. *Sat.* 2, 1, 60., de omissa in altero membro personae (*tu*) notatione cfr. v. 234. — *titulos*] „tibi ponendos plenos laudum tuarum, qui nomen tuum apud posteros aeternent“, i. e., „ob vanam gloriae cupiditatem.“ — *Stas animo*] recto; „tibi ipse constas sanaque es mente?“ Philemon. p. 417. Mein.: *Ἐπὶν ὁ νοῦς ἢ μὴ καθεστρηκῶς τινι, οὐκ ἔστ' ἀζούειν οὐδὲν αὐτὸν οὐδ' ὀρεῖν.* — *tumidum - cor*] violentam animi perturbationem significat, ut *tumor animi* dicitur etiam in prosa oratione (Cic. *Tusc.* 3, 12, 26.) de fastu et praecipue de ira, quae hominem ad insaniam saepe ac scelera impellit. Seneca de *Ira* 1, 16: *Ira habet non solidum robur, sed vanum tumorem.* Est autem imago iam Homericæ, *Iliad.* 1, 553: *Μελέαγρον ἴδου χόλος, ὅς τε καὶ ἄλλων Οἰδάνει ἐν στήθεσσι νόον πύκα περ φρονεόντων.* Ibid. 646: *Ἀλλὰ μοι οἰδάνει-*

Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
 Huic vestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum, 215
 Rufam aut Pusillam appellet fortique marito
 Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
 Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
 Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
 Integer est animi? Ne dixeris. Ergo, ubi prava 220
 Stultitia, hic summa est insania: qui sceleratus,
 Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
 Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
 Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:

215. *natae* bp. — 216. *Rufam*] *Pupam* L, *Pusam* Ct. — *Posillam* (superscr. u) Blandin. antiquissimus, *pupillam* L, *Rufillam* Baxter, Oberlinus. — 219. *si qui* Bentleius. — *natam* bp.

ται γραδίη γόλω. — *Huic vestem* cet.] Terent. Heaut. 5, 1, 20: *Sponsae vestem, aurum, ancillas opus esse, argentum ut dares.* — *Rufam aut Pusillam*] Haec nomina haud raro in Inscriptt. reperiuntur. Furlanetti *Iscr. Est.* p. 139: *CVSONIA M. F. POSILLA*, eadem scriptura, quae erat in Cod. Blandin. antiquiss. a pr. m. — *interdicto*] Ulp. Fr. 12, 2: *Lex XII. tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione* (pro quo voc. proprio Horatius h. l. v. *tutela* utitur) *iubet esse agnatorum.* (Epp. 1, 1, 102: *Nec medici credis nec curatoris egere A praetore dati.*) Verba ipsa haec erant: *SI FURIOSUS ESCIT* (erit), *AGNATORUM IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO.* (Dirksen p. 729.)

220-223. *Ergo* cet.] Festive Horatius triplici hoc inciso ridet putidum Stoicorum morem hoc suum παράδοξον, quod praecipue amaverant, ὅτι πᾶς ἄφρον μαινεταί, identidem variandi, quo auditoribus magis inculcaretur. Hoc igitur loco ita: „quivis et stultus et sceleratus et ambitione flagrans

vero nomine furiosus est.“ — *vitrea*] „falso splendore nitens, atque eo nos decipiens.“ Conf. Od. 1, 17, 20. — *Hunc circumtonuit*] Epicum colorem habet hic versiculus. Qui attonitus, ἐμβρόντητος, a deo aliquo esset, eum insanum factum interdum credebant. — *Bellona*] Sacerdotum genus significatur, quod ex infima plebe erat; qui furiosorum in morem saltantes detrictris gladiis sese cruentabant, ut Galli, Magnae Matris deum Idaeae sacerdotes. Illi autem vocabantur *fanatici ex aede Bellonae.* Inscr. m. Lat. N. 2317. Lucan. Phars. 1, 560: *tum, quos sectis Bellona lacertis Saeva movet, cecinare deos crinemque rotantes Sanguineum populis ulularunt tristia Galli.* Spectaculum illud populo praebebant, posterioribus certe temporibus, a. d. IX. Kal. April. (24. d. Martii.) Trebell. Poll. Claud. 4. — *cruentis*] „rebus s. spectaculis, cruore.“ Est τοῖς αἵματηροῖς, ac prorsus sic Silius 1, 170: *saevis gens laeta.*

224-230. *Nomentanum*] Conf. v. 175. — *arripe*] „ut eum reprehendas aequae acriter atque ego eum meo

Vincet enim stultos ratio insanire nepotes. 225
 Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
 Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
 Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
 Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,
 Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes. 230
 Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
 Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras.
 Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
 In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum
 Coenam ego; tu pisces hiberno ex aequore verris; 235

230. *Quid tum? Venere* bSc, L Ct: *qui cum venere* Feae V. E. K., Bentleius coni. (ex lectione Codicis Batteliani: *qui tum venere*), item FM, *quid enim? Venere* duo Codd. Torrentii. — 233. *contra haec iuvenis* bep et omnes Pottierii. (Ut nos, S.) — 234. In] Tu Bentleius coni. probante Vossio. — 235. *vellis* Scp et corr. b ac plures Pottierii, FJ.

iure vitupero.“ Conf. Sat. 2, 1, 69. — *Vincet - ratio*] „evincet (v. 250.);“ etiam in prosa oratione Cicero pro Cluent. 44, 124: *Vince deinde virum bonum fuisse Oppianicum*. Conf. Sat. 1, 3, 115. — *Edicit*] quasi praetor; sed hoc volt: „per praeconeum privatum vel etiam servulum omnibus notum facit.“ — *Tusci - - vici*] „Tusci aliquando ab Aricinis pulsati contulere se Romam et vicum, qui modo Turarius dicitur, insederunt eique suum nomen dederunt.“ COMM. CR. Ibi lenones habitabant, homines periuri atque infames. Horatius Epp. 2, 1, 269. eum describit *vendentem thus et odores Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis*. Plaut. Curc. 4, 1, 21: *In Tusco vico, ibi sunt homines, qui ipsi sese venditant*. — *fartor*] „qui insicia, farcimina, luccanicas, hillas vel, ut ait Comm. Cruq., salsicias vendit.“ Alii explicant: „qui aves saginat et vendit“, *Geflügelhändler*. — *Velabro*] ad radices Aventini olim palus, ubi lintribus vehebantur (*vehelabrum*), „ubi prostabant omnia,

quae ad victus rationem atque delicias pertinebant.“ COMM. CRUQ. — *macellum*] Cfr. Epp. 1, 15, 31. — *Quid tum? venere*] „Quid porro factum est? Ut facile cogitare potes, illico venere.“ Cic. Tusc. 2, 11, 26: M. *Videsne abundare me otio? A. Quid tum? — Venere frequentes*] Cic. p. Quinctio 6, 25: *Tum Naevius pueros circum amicos dimittit; ipse suos necessarios - - corrogat, ut ad tabulam Sestiam sibi adsint hora secunda postridie. Veniunt frequentes*.

231-238. *leno*] Apud luxuriosum leno primus loquitur tamquam omnium nebulonum patronus. — *aequus*] „benignus“, κατ' εἰγορείαν. — *Lucana - - aprum*] Cfr. Sat. 2, 8, 6. — *dormis*] „humi te sternis, ut, si forte possis, somnum capias.“ Cfr. Sat. 1, 1, 71. — *verris*] everriculo; id quod fieri poterat etiam procelloso mari, non solum tranquillo. Altera quidem lectio *vellis* iam ab Acrone memoratur, qui eam exponit: „cum difficultate trahis.“ Sed contrarium videtur Latinae consuetudini *vellere pisces*

Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!

Sume tibi decies, tibi tantundem; tibi triplex,

Unde uxor media currit de nocte vocata.

Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,

Scilicet ut decies solidum obsorberet, aceto 240

Diluit insignem bacam: qui sanior, ac si

Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?

Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,

Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,

Luscinias soliti impenso prandere coemptas, 245

Quorsum abeant? Sanin creta an carbone notandi?

238. *currat* Codd. aliquot., Lt, *surgit* Codd. aliquot. — „*citata* legitur et *vocata*.“ PORPHYR. — 240. *obsorberet* duo Pulmanni duoque Feae: *absorberet* Sc et corr. b; Bentleius et M, *exsorberet* p, pr. b et alii multi, LCtFJ. — 246. *sane ut creta* bS, *sani aut*

ex mari, quasi vero nescio quo visco aquae essent affixi. — *decies*] centena milia sestertium; circiter 200,000 Fr. Gall. — *tibi-Unde uxor cet.*] „tibi, leno, a quo ipsa uxor, quam meretricibus praefero, ad me currit, quavis hora mihi praesto est.“ — *media de nocte*] ἀπό μέσσοῦ νυκτῶν. Cfr. Censorin. 24: *Incipiam a nocte media, quod tempus principium et postremum est diei Romani. Tempus quod huic proximum est vocatur de media nocte: sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt.*

239-242. *Aesopi*] tragici actoris celebratissimi et Ciceronis amici, cuius filius Clodius nepos luxuriosissimus fuit. Conf. Epp. 2, 1, 82. — *Metellae*] Caecilia Metella uxor P. Cornelii Lentuli Spitheris, qui eum ea divortium fecit a. u. c. 709. propter Dolabellae amores. Huic Aesopi filius iocabundus inaurem detraxit, largis postea muneribus compensaturus. — *solidum*] integram summam decies sestertium. Vid. ad v. 237. — *obsorberet*] „cum impetu et aviditate sorberet“, ut dicitur *obducere, obligurire*. Conf.

Sat. 2, 8, 24: *obsorbere placentas*. Verbo minus noto alii substituerunt *absorberet*, alii *exsorberet*. — *bacam*] „unionem, margaritam.“ Eandem fere rem narrat Plin. H. N. 9, 59: *Prior (ante Cleopatram) id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius, tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, - ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae; atque, ut miris placere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque absorbendos dedit.*

243-246. *Quinti-Arri*] Cfr. v. 86. — *nobile cet.*] κατ' εἰσροφείαν, „famosum et amore rerum pravaram simillimum par.“ — *Luscinias*] trisyllabum. — *prandere*] ut Epp. 2, 17, 15: *si pranderet otus cet.* — *impenso*] pretio magno. — *Sanin creta*] Marcellii Bentleiique lectionem praetuli, cum *santine* habeat certe unus Cod. Feae; ac facile illud, quod minus intelligebant librarii, transiit in *sani, sani an, sani ut* aliorum Codd., et corruptione fere huiusmodi interrogationes, ut v. 128. *tun in tum. — creta an carbone notandi*] Est quasi

Aedificare casas, plostello adiungere mures,
 Ludere par impar, equitare in arundine longa,
 Si quem delectet barbatum, amentia verset.
 Si puerilius his ratio esse evincet amare, 250
 Nec quidquam differe, utrumne in pulvere, trimus
 Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
 Sollicitus piores: quaero, faciasne, quod olim
 Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
 Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille 255
 Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,

creta c (sed aut delendum esse punctis notatur), *sani? creta* LCt. (*Sanin creta* debetur Marcilio et Bentleio). — *notati* bSc, plerique Pottierii, Bentleius. (Ut nos, p, Pottierii quinque). — 250. Sic Sep et pr. b. — 254. *Polemon* Fronto p. 27. Ed. Rom. 1846., bScp, t, Bentleius, FJ: *Polemo* LCM.

proverbium. Pers. Sat. 5, 108: *Ilta prius creta, mox haec carbone notasti?* Lect. *notandi* clare agnoscit Aeron et Comm. Cruq.; *notati* vero ortum videtur ex sublata distinctione post v. *abeant*.

247-254. *Ludere par impar*] Graecorum ἀγιάζειν. Plat. Lys. p. 206. E. — *equitare in arundine longa*] Val. Max. 8, 8: *Socrates* - - non erubuit tunc cum interposita arundine cruribus suis cum parvulis filiolis ludens ab Alcibiade visus est. — *verset*] in prosa or. „agitet.“ — *ratio evincet*] Conf. v. 225. — *amare*] meretrices. Sal. Catil. 11: *Ibi primum insuevit exercitus populi Romani amare, potare.* — *in pulvere*] Hom. Il. o, 362: (ἐρείπε τεῖχος) ὡς ὅτε τις ψάμαθον παῖς ἄγχι θαλάσσης, Ὅστ' ἐπεὶ ὄν ποιήσῃ ἀθύρματα νηπιέησιν, Ἄψ αἰτίς συνέχευε ποδῖν καὶ χερσῖν ἀθύρων. — *ludas opus*] „opus serium ludendo imiteris, ut pueruli aedificant domos, molas cet.“ — *faciasne*] „nonne facere debeas?“ — *Polemon*] „Iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur

audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invectus in luxuriam coëgit Polemonem poeniterè sui et coronas abiicere; qui postea tantus in philosophia (Academica) existitit, ut dignus existimatus sit, qui Xenocrati succederet.“ COMM. CRUQ.

254-259. *insignia morbi*] „instrumenta luxuriae.“ — *Fasciolas*] tegumentum crurum, pro nostris baxiis. Phaedr. 5, 7, 36: *Princeps ligato crure nivea fascia.* — *cubital*] potius quam pulvinar, quod commode circumgestari vix poterat, fasciam videtur significare, qua, quo mollius accumberent, cubitum involvebant. — *focalia*] a v. *sau.x*, *Halsbinde*. Quintil. 11, 3, 144: *Palliolum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo.* — *coronas*] Et in capite et in collo coronas gerebant. Cic. Verr. Acc. 5, 11, 27. Tibull. 1, 7, 52: *Et capite et collo mollia sarta gerat.* —

Postquam est impransi correptus voce magistri?
 Porrigis irato puero cum poma, recusat:
 Sume, catelle! negat; si non des, optet: amator
 Exclusus quî distat, agit ubi secum, eat an non, 260
 Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
 Invisis foribus? Nec nunc, cum me vocat ultro,
 Accedam? an potius mediter finire dolores?
 Exclusit; revocat; redeam? Non, si obsecret. Ecce
 Servus non paulo sapientior: O here, quae res 265
 Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
 Tractari non volt. In amore haec sunt mala, bellum,
 Pax rursus: haec si quis tempestatis prope ritu

259. *catelle* cum Ascensio F. — *optat* Sp, quinque Pottierii, LCtFJ. (Ut nos, bc et ceteri Pottierii.) — 262. *Nec nunc* bSep, LCt et praeter unum Pottierii omnes: *Ne nunc* e quinque Codd. Bentleius, FM. — *vocat* bep, Pottierii omnes, LCt. (Ut nos, S.) — 265. *ere* S.

impransi] „sobrii.“ Cfr. Sat. 2, 2, 7. — *correptus*] „aceriter reprehensus.“ — *catelle*] ὑποχοριστικόν, quod in usu mansit usque ad tempora Hieronymi. Epist. ad Eustochium, Paulae filiam, 22, 29. parasita ad matronam: *Mi* (sic etiam Vallarsius) *catella, rebus tuis utere et vive, dum vivis; et numquid filiis tuis servas?* Plaut. Asinar. 3, 3, 103: *Dic igitur me anaticulam, columbam vel catellum, Hirundinem, monedulam, passerculum, putillum.* Voss h. l. *Wieselchen*.

260-270. *agit ubi secum* cet.] Totus hic locus prope ad verbum refert primae Eunuchi Terentiani scenae partem priorem, ubi Phaedria iuvenis a Thaide meretrice revocatus: *Quid igitur faciam? non cam, ne nunc quidem, Cum arcessor ultro? an potius ita me comparem, Non perpeti meretricum contumelias. Exclusit; revocat: redeam? non, si me obsecret.* Horatium autem imitatus est, consulto tamen Menandro, Persius Sat. 5, 161 seqq. — *agit*] De ultima syl-

laba producta vid. Sat. 2, 2, 47. — *Nec nunc*] Sic cum graviore Codd. auctoritate plerique, etiam nuper Iahn, ediderunt post ea, quae scientissime disputavit Madvigius ad Cic. de Finn. p. 82 sq. et 822 sqq. Hic quidem unice propter euphonian nonnulli praetulisse videntur *ne nunc* veriori lectioni, et in Persiana imitatione 5, 172. (*Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum arcessat et ultro Supplicet, accedam?*) in Codd. meis omnibus est *nec nunc*, etsi plerique ediderunt *ne nunc*. — *vocat*] Manifesto ad tempus refertur, quocirca praestat Codicis S indicativus, quem Bentleius restituendum duxit „etiam invitis membranis.“ — *O here, quae res* cet.] Apud Terentium Parmeno servus ad Phaedriam: *Here, quae res in se neque consilium neque modum Habet ullum, eam consilio regere non potes. In amore haec omnia insunt vitia: iniuriae, Suspiciones, inimicitiae, indulgiae, Bellum, pax rursus: incerta haec tu si postules*

Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
 Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si 270
 Insanire paret certa ratione modoque.
 Quid, cum Picenis excerpens semina pomis
 Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
 Quid, cum balba feris annoso verba palato,
 Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem 275
 Stultitiae atque ignem gladio scrutare. Modo, inquam,

276. *scrutare. Modo, inquam, Hellade* LCt, Bentleius, FJ: *scrutare modo, inquam. Hellade cum aliis M. (scrutare modo, in quem Hellade Franke Fasti Horat. p. 115.)*

Ratione certa facere, nihilo plus agas Quam si des operam, ut cum ratione insanias. — explicet] „ea, quae intricata sunt;“ „nihil expediat, proficiat.“ Cic. ad Fam. 3, 2, 1: *provinciam -- quam maxime mihi aptam explicatamque tradere. — ac]* Conf. Epod. 12, 14. Sat. 1, 6, 130.

272-275. *Picenis]* In Piceno optima pira et poma proveniebant. Sat. 2, 4, 80. Iuven. 11, 74: *Aemula Picenis et odoris mala recentis. — percusti]* Conf. v. 168. — Ioci causa amantes pomorum semina uda duorum primorum digitorum compressu et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad *cameram* (conclavis laquear) usque exsiluissent, faustum amoris sui augurium caperent. Pollux 9, 128. — *penes te]* „tua in potestate, sanae mentis.“ — *feris]* „cum iam vetulus balba, ut solent amatores, verba profers.“ Feriuntur quasi verba, cum a palato repercutiuntur hacque pronuntiatione affectata sonus eorum debilitatur. — *Aedificante casas]* Cfr. v. 247.

275. 276. *Adde cruorem cet.]* „Adde stulto tuo amori rixas cruentas, quales inter rivalet oriri solent.“ De morte, quam amator sibi ipse consciscat, nolim interpretari cum Boettigero Opuse. I. p. 277. — *ignem gladio scr.]* Py-

thagoricum erat symbolum: *πῦρ μαχαίρα μὴ σφαλεῦν* (Diogen. Laërt. 8, 17 seq. Athen. X. 452. d.); quo Horatius negatione sublata ita utitur, quasi dicat: „turba et permisce omnia; insanos concita tumultus.“ — *scrutare. Modo, inquam, Hellade]* Sic distinxi cum Bentleio aliisque. Etenim, postquam vv. 272-275. stultitiae, sed tamen innocentis exempla proposuit, per gradationem procedit ad aliud furoris perniciosi, veluti homicidii ob *ξηλοτυπίαν* commissi, hac orationis forma usus: „Nugis, quas enumeravi, adde iam facinora cruenta; ad quae violentae animi perturbationes homines instigare solent; uti *modo* (nuper), *inquam* (quo tibi notum exemplum in memoriam revocando sententiam meam clarius etiam exponam), Marius ille Hellade trucidata se ipse interfecit: hic, interrogo, fuitne *cerritus*, insanus, an iudice te mentis quidem compos, sed sceleratus? Mea sane ex sententia insanus fuit.“ At vero ita mutata distinctione: *ignem gladio scrutare modo, inquam. Hellade percussa cet.* longe aliter locum accepit Voss: *und Feuer mit Stahl durchwühle doch, sag ich! Marius, als er die Hellas durchstach, und herab vom Geklipp sprang, War ihm geschlagen der Geist von Unsterbli-*

Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
 Cerritus fuit, an commotae crimine mentis
 Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
 Ex more imponens cognata vocabula rebus? 280
 Libertinus erat, qui circum compita siccus
 Lautis mane senex manibus currebat et, Unum —
 Quid tam magnum? addens —, unum me surpите morti!
 Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque

283. *Quiddam magnum addens* Sp, Pottierii tres, Lt. Ut nos, bc, Bentl., CFMJ. (*Cui tam magnum* Anonymus apud Heindorfium, *Id tam magnum?* Mitscherlich, *Qui tam magnum?* K. Scheibe Schneidew. Philol. V. p. 173.)

chen? eumque secuti sunt Heindorf atque Meineke, particulam *modo*, quae sane saepenumero cum imperativis iungitur maiorem exhortationi vim adiciere arbitrati; verum huic rationi prorsus adversatur v. *inquam*, quo ita, ut voluerunt illi, Latini nunquam utuntur.

277-280. *Hellade*] De hac puella eiusque interfectore nihil afferunt Scholiastae, quod non insit in ipsis poetæ verbis. — *praecipitat*] male Gesnerus habuit pro perf. contracto *praecipitavit*. Cfr. Sat. 1, 6, 13. — *fuit*] Non sibi repugnant v. *fuit* (pro quo Kirchnerus proposuit *furit*) et *praecipitat*. „Potesne arbitrari Marium mente captum non fuisse, sed sceleratum potius, secutus opinionem volgarem, ex qua scelerati pro insanis non habentur? Immo ex veriore nostra doctrina ille furiosus fuit.“ — *commotae mentis*] Conf. v. 209. — *Ex more*] „ex vulgari consuetudine loquendi.“ — *cognata*] non: „apta“ (COMM. CR.), sed: „diversa quidem, non tamen multum inter se distantia.“ ACR.

281-283. *Libertinus*] Iam transit ad superstitiosos non minus stultos, quam sint ceteri, quos adhuc enumeravit. Libertinum videtur sumpsisse, quia huius generis ho-

mini, utpote minus culto, tam ridicula superstitio perquam apte tribui poterat. — *compita*] ubi Lares Praestites positi erant, a Curio voti, restaurati ab Augusto. (Ovid. Fast. 5, 129 sqq.) Ibi quotidie mane stolidus ille libertinus circumcursabat. — *siccus*] „nequaquam ebrius, ita ut probe sibi conscius esset, quid vellet.“ — *Lautis -- manibus*] quemadmodum solebant precaturi. — *Quid tam magnum? addens*] Volgarem lectionem *Quiddam magnum addens* interpretantur „votum magni pretii“, vel „carmen magicum.“ Lectio vero, quam praetuli, explicanda est ex Virg. Aen. 11, 705: *Quid tam egregium, si femina forti Fidis equo?* id est: „Profecto egregium non est, si cet.“ Sic h. l.: „Profecto exiguum hoc est donum, quod vos oro.“ Nec vero verbum *addens* supervacaneum est nostra in ratione; homo enim superstitiosus ipse paulisper dubitat, num hae preces exaudiri possint, sed semet ipse decipit *addendo*: „sane perexiguum hoc est donum.“ — *surpите*] „surripite“; sic nunc in Ennii loco apud Cic. de Off. 1, 12, 38. Zumpt recepit *acpите* (accipite) pro volg. *accipe*.

284-287. *Dis etenim facile est*] Theognis v. 11: ἄρτεμι. -- Εὐ-

Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus, 285
 Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque volgus
 Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
 Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,
 Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
 Frigida si puerum quartana reliquerit, illo 290
 Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
 In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit
 Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
 In gelida fixum ripa febrimque reducet,
 Quone malo mentem concussa? Timore deorum. 295

295. *percussa* superser. con S, *percussa* b et Franeq. (Ut nos, c.)

χομένω μοι κλῦθι, κακός δ' ἀπὸ
 κῆρας ἀλάλκε. Σοὶ μὲν τοῦτο, θεά,
 μικρόν, ἔμοι δὲ μέγα. — orabat]
 Ipsae hae preces, ad quas homi-
 nem immoderata vitae cupido im-
 pellebat, festivum fatuae supersti-
 tionis exemplum utique praebent.
 — *mentem* -- *Exciperet*] „nisi lites
 amaret, statim diceret empturienti
 hominem istum mente captum
 esse.“ „Qui vendunt mancipia,
 solent hoc adicere: *SANUS COR-
 PORE ET ANIMO*.“ PORPH. Di-
 gest. L. 21. T. 1: *Qui mancipia
 vendunt, certiores faciant employes,
 quid morbi vitique sit, quis fugi-
 tivus errore sit noxave solutus non
 sit, eademque omnia, cum ea man-
 cipia venibunt, palam recte pro-
 nuntianto.* Conf. Epp. 2, 2, 16:
*Des nummos, excepta nihil te si
 fuga laedat.* — *Hoc quoque volgus*
 „superstitiosorum multitudinem.“
 — *Chrysippus*] Conf. Sat. 1, 3, 126
 sq. — *fecunda in gente*] *frucht-
 bare Sippschaft.* Voss. — *Me-
 neni*] hominis insani, tunc omnibus
 bene noti.

288-295. *Iuppiter*] Alterum su-
 perstitutionis insanae exemplum af-
 fert. — *cubantis*] „aegrotantis.“
 Vid. ad Sat. 1, 9, 18. — *illo Mane
 die, quo tu cet.*] die igitur Iovis,

quo homines orientales, Iudaei,
 Aegyptii ieiunium servare et in
 fluminibus expiandi se et purgandi
 causa lavari solebant. (Hunc dies
 a septem dis designandi morem
 admodum communem factum esse
 apud Romanos demonstrant etiam
 Tibull. 1, 3, 18. Dio Cass. 37, 18.
 et VII. dierum pictura Pompeiana
 in *Museo Borbonico* XI. T. 3.) —
ieiunia] Magnis in calamitatibus a
 superstitiosis etiam inter gentiles
 ieiunia servata esse testatur Ter-
 tullianus de Ieiunio 15: *Cum stu-
 pel caelum et aet annus, nudipe-
 dalia denuntiantur; - - Iudaicum
 certe ieiunium ubique celebratur.*
 — *Casus cet.*] „Etsi fortasse casus
 medicusve puerum ex ipso vitae
 periculo eripuerit.“ — *ex praeci-
 piti*] Sic volgo etiam loquebantur,
 nec quidquam inest poetici ser-
 monis. Cels. 2, 6: *In praecipiti
 iam esse (aegrum) denuntiat (alvus),
 quae liquida eademque vel nigra
 vel pallida vel pinguis est.* — *fe-
 brimque reducet*] gratam est ὑστε-
 ρον πρότερον pro: „febri reducta
 eum necabit.“ — *Quone*] duplex in
 interrogatio, ut Sat. 2, 2, 107: *uterne.*
 — *concussa*] Huic verbum sibi no-
 tius *percussa* substituerunt librarii
 multi. Sed accuratius illud signi-

Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
 Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
 Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
 Respicere ignoto discet pendentia tergo.
 Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris, 300
 Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
 Insanire putas? Ego nam videor mihi sanus.
 Quid, caput abscissum manibus cum portat Agave

301. *Qua me stultitia* bSep et omnes Pottierii, tFJ: *Quam me stultitiam* LC, Benteleus et M. — 303. *abscissum* (sic) *demens* superscr. „vel *manibus*“ cum S, *abscissum demens cum* bc, *abscissum demens cum* p, LCt. (*abscissum manibus cum* vetustissimus Blandinius, optimus Pulmanni, Benteleiani tres.)

ficat mentis conturbationem ac vesaniam, quam *percussa*, quod aut de dolore aliquo aut de acri cupidine rectius usurpes. — *Timore deorum*] (*δεισιδαιμονία*) utique reiiciendo, cum laudetur *metus deorum*, ut Livius 21, 4. de Hannibale: *nullus deum metus, nullum ius iurandum, nulla religio.*

296-299. *octavus*] comice, ut Inven. 2, 40: *Tertius e caelo decidit Cato*; grata contra hyperbola Sappho Graecis est decima Musa. — *ne compellarer*] „ne iniuriosis verbis me adorirentur iniqui mei.“ — *totidem*] „quot ille mihi ingesserit verba insaniam significantia: insane, delire, cerrete cet., totidem rursus regeram. Sic eum docebo sua ipsius vitia respicere atque agnoscere.“ Nota est fabella Aesopia (Phaedr. 4, 10., Babr. 66.), duas peras s. manticas nobis esse datas, unam e pectore, alteram e tergo suspensam; in illa aliena vitia, in hac propria asservari. Alii collatis versibus 52 sq. de cauda a tergo suspensa cogitarunt. — *ignoto*] „quod nunquam videmus.“ Catull. 22, 20: *Suus quoque attributus est error: Sed non videmus manticae quod in tergo est.*

300-302. *sic*] Hac particula utuntur, ubi optant aliquid a dis pre-

cantes. Vid. ad Od. 1, 3, 1. „Opto verum mihi dicas; sic, ubi hoc feceris, contingat tibi, ut post rei familiaris naufragium rursus lucrum facias in vendendis hortis, tabulis, signis, et quidem maius etiam quam antea, quo iactura illa cito compensetur.“ — *pluris*] „quam priusquam decoxisti.“ — *Qua me stultitia*] Hanc lectionem praetuli propter Codicum auctoritatem. „Propter quam stultitiam tua ex doctrina me insanis adnumereras? quod quidem mihi nimis severum iudicium videtur.“ — *quoniam non est genus unum*] Vid. v. 53 sqq. — *Ego nam* cet.] Vid. ad v. 20.

303. 304. „Nil mirum“, inquit Damasippus, „quod tu tibi sanus videris. Haec ipsa enim mali ignorantio insaniae est propria.“ — *caput abscissum* cet.] Hygin. F. 184: *Pentheus, Echionis et Agaves filius, (rex Thebarum), Liberum negavit deum esse nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc cum Agave mater cum sororibus Ino et Auto-noë per insaniam a Libero obiectam membratim laniavit.* De eadem re Ovid. Met. 3, 727: *Avolsu sumque caput digitis complexa (Agave) cruentis Clamat „Io comites, opus haec victoria nostrum est!“*

Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
 Stultum me fateor, liceat concedere veris, 305
 Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
 Aegrotare putes animi vitio. Accipe: primum
 Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
 Ad summum totus moduli bipedalis, et idem
 Corpore maiorem rides Turbonis in armis 310
 Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
 An quodeunque facit Maecenas, te quoque verum est
 Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
 Absentis ranae pullis vituli pede pressis
 Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens 315
 Belua cognatos eliserit. Illa rogare:
 Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?

304. *Nati* p. — 313. *Tantum dissimilem* bSep, Pottierii omnes, LCtF. (*Tantum dissimilem* Bentleius e Cod. Blandin. antiquissimo et Tonsano coll. Sat. 2, 5, 92. Epp. 1, 10, 3.) — 317. *tandem* bSep, quinque Pottierii, LtF. — *se inflans, sic magna* LtF.

— *manibus - portat*] Haec lectio „atrocitatem foeditatemque facinoris mirifice auget. -- Sic Euripides Bacch. v. 967. de hac ipsa re: *Φερόμενος ἤξεις -- ἐν χερσὶ μητρόος*. -- Illud *demens* non modo otiosum hic est, sed sententiam plane onerat et gravat, immo putidam reddit et inficitam.“ BENTL.

305-311. *veris*] ut supra v. 223: *cruentis*, v. 244: *pravorum - amore*, Sat. 2, 8, 83: *factis rerum*. — *longos*] *langteibige*. Voss. „Divites aemulatus in villula tua domum vel porticus nunc ipsum exstruis, id quod curtas tuae rei parum convenit, nec minus ridiculum est, quam si tu, prope pumilio, longos statu atque incesu imitari velis.“ — *moduli bipedalis*] per iocum. *Corporis exigui* se vocat Epp. 1, 20, 24. — „*Turbo* gladiator fuit exiguo corpore, sed animosus pugna.“ PORPH. — *Spiritum*] *Feuer im Antlitz* potius quam

Athem Voss. — *Corpore maiorem*] „maiores quam convenire videtur homini tam pusillo.“

312-316. *verum est*] Construe cum Bentleio: rectum et iustum est facere te quoque tam dissimilem et tanto minorem v. inferiorum *certare* i. e. in certando cum Maecenate? Sic Sil. Ital. 5, 77: *heu factis superi certasse minores!* — *Tantum dissimilem*] Volgata lectio *tanto dissimilem* orta ex seq. *tanto* Latinitatis repugnat. — *ranae pullis*] Cfr. Babrii fab. 28. Phaedr. 1, 24. — *denarrat*] „ordine et plene narrat.“ Habet iam Terent. Phorm. 5, 7, 51: *Haec adeo ego illi iam denarrabo.*

317-319. *Quantane?*] Vid. ad v. 295. — *tantum -- magna*] *so sehr gross*, idem fere ac *tam magna (so gross)*, ut v. 313: *Tantum dissimilem*. — *sufflans se*] Verbum *sufflare* hac in re usitatissimum erat. Plaut. Stich. 5, 4, 42: *Suffla*

Maior dimidio. Num tantum? Cum magis atque
 Se magis inflaret, Non, si te ruperis, inquit,
 Par eris. Haec a te non multum abludit imago. 320
 Adde poëmata nunc, hoc est, oleum adde camino;
 Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
 Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
 Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
 Mille puellarum, puerorum mille furores. 325
 O maior tandem parcas, insane, minori!

SATIRA IV.

Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi

318. tanto bSep, LtF. — 322. fecit, sanus facis et tu Sc, Lct et Bentleius.

celeriter tibi buccas. — Maior dimidio. Num tantum?] Phaedr. 1, 24, 4: *Rugosam (rana) inflavit pellem: tum natos suos Interrogavit, an bove esset latior. Illi negarunt. Rursus intendit cutem Maiore nisu et simili quaesivit modo, Quis maior esset. Illi dixerunt, bovem.* Iam nostra in lectione ranunculus matri respondet: „Maior dimidio, quam tu, fuit belua illa.“ Mater rursus se sufflans interrogat: „Num tantum magna fuit, quantum ego facta nunc sum?“ sperans nunc quidem pullum asseveraturum matris staturam eandem esse ac vituli et fortasse maiorem. At is negare pergit. Cum propterea magis atque cet.

320-326. *abludit*] „abhorret, discrepat, ἀπάδει. — Adde cet.] „Aliam nimio aedificandi studio“ (quod videlicet poëta in semet ipso per ironiam dumtaxat reprehendit) „adiungis insaniam poëmata componendo; sicque malum auges, quasi ignem oleo extinguere velles.“ (Sic Graeci πῖττη καὶ ἔλαιον πῦρ κατασβεννύου. Lucian. Tim. 44.) — *sanus*] Cic. de Divin. 1,

37, 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poëtam magnum esse posse; quod idem dicit Plato. A. P. 296: excludit sanos Helicone poëtas Democritus.* — horrendam rabiem] praesertim in servos negligentes. Epp. 1, 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.* — *Teneas - tuis te*] Non tam „vitiis tuis“, ut nonnulli explicant, sed generatim: „Contine te iis, quae ad te pertinent; cura temet ipsum; alios missos fac.“ — *furores*] „vehementes amores.“ — *maior - - insane*] „tu magis insane parce minus insano.“

IV. De Catio, quem sibi Horatius fingit artis culinariae et mensae struendae praecepta summa cum gravitate et tamquam ex tripode tradentem, atque ita quidem, ut prae nimio docendi ardore naturalem rerum ordinem interdum confundat ac perturbet. Comm. Cruq. haec nobis refert: „Sub persona Catii risurus est poëta Epicureos, ut in proxima Stoicos. Fuit autem M. Catius Epicureus, qui quattuor libros scripsit de rerum natura et de summo bono; quod

Ponere signa novis praeceptis, qualia vincant

SAT. IV. 2. *vincunt* bSp, quattuor Pottierii, item c, superscr. e, id est, *vincent* (ut Cod. Bland. antiquiss. et alii quattuor Pottierii), tum Ctf.

cum Epicurei in voluptate ponerent, hoc est, in gulae et corporis libidine, -- rogat Catium Horatius, ut sibi dicat cenae parandae et ordinandae magistrum eiusque praecepta. Sane Catium Insubrem, Epicureum, ut scriptorem nuper admodum mortuum commemorat Cicero Epp. ad Fam. 15, 16, 1. (a. u. c. 709.) cfr. Quintil. 10, 1, 124: *In Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Cadius*. Sed difficile est intellectu, cur Horatius, si re vera consilium habuit Epicureos deridendi, hunc potissimum Catium iam diu mortuum (scripta enim videtur haec satira circiter a. u. c. 722-724.) quasi ex inferis ad hunc sermonem habendum excitaverit, hominem, qui certe, etsi *levis*, non tamen tam ridiculus fuisse videtur, ut sine nimia exaggeratione potuisset derideri tali sub persona, id est, tamquam merus vicarius et *ὑποδιδάσκαλος* incogniti alicuius artis coquinariae magistri. Procul dubio nomen Catii atque ipse locus huius satirae Stoicum Damasippi philosophi sermonem excipientis veteres interpretes ad miram hanc opinionem adduxit. Sed nullus interpretum praeter Cruquium et Dacierium animadvertit ad id, quod tradit Comm. Cruq. ad v. 47: „Irridet eum, quod de opere pistorio in suo libro scribit de se ipso: *Haec primus invenit et cognovit Cadius Miltiades*: id quod prorsus convenit cum v. 74., ubi fictus Catii magister cum magno sui amore repetit *Primus et invenior*. Et unde, quaeso, nugator aliquis arripuisset *Miltiadis* cognomen, nisi traditum fuisset ab antiquissimis Interpretibus? Fuerit igitur

Cadius Miltiades libertus Catii a Cicerone commemorati, etiam tunc circiter a. 722. vivus, scriptor de arte coquinaria, persona ridicula per totam Urbem nota. Videbis in Annotationibus plura tradi a Catio, quibus prorsus contraria sunt, quae apud alios scriptores serio docentur: unde insignis malitia huius satirae in eo contineri videtur, quod Horatius praecepta aliquot artis culinariae a solitis abhorrentia et prorsus falsa cum aliis veris, sed omnibus iamdiu notis, permiscuerit, hoc admodum perfido consilio, ut vulgum Epicureorum Romanorum huiusmodi culinariae, ut rebantur, Maecenatianae arcanis mire ludificaretur, risum autem moveret Maecenati ipsi ceterisque amicis, edito deinde libro lectoribus omnibus.

1-3. *Unde et quo*] Cfr. Sat. 1, 9, 62. — *Cadius*] Sic Plato Menex. initio: *Ἐξ ἀγορᾶς ἣ πόθεν Μενέξενος*; Utrobique non est positum pro vocativo, sed cum quadam admiratione hoc dicunt: „Unde et quo venit hic homo, in quo Menexenum, Catium agnoscere nobis videmur.“ — *Ponere signa*] Haec vv. referenda videntur ad artem mnemonicam, qua utebantur et oratores et philosophi antiqui. Festinat igitur Cadius *ponere*, referre, *signa*, voc. proprio *imagines* sententiarum suarum in *locis* a se captis, ut, quodcumque velit, earum accurate recordari possit. Vide v. 6. Cfr. Script. ad Herenn. 3, 16-24. Cic. de Or. 2, 86 seqq., ubi §. 359. ipse quoque verbo *ponere* utitur: *Rerum memoria propria est oratoris; eam singulis personis bene positam notare possumus, ut sententias imaginibus,*

Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.
 Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
 Interpellarim; sed des veniam bonus oro. 5
 Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
 Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
 Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,
 Utpote res tenues tenui sermone peractas.
 Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes. 10
 Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
 Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
 Ut suci melioris et ut magis alba rotundis,

11. *Ipse S*, corr. b, Veneta 1841. — 13. *alma* Bentleius conie-
 turâ et M, *alta* (a verbo *alere*) Cuninghamius, *ampla* Clericus.

ordinem locis comprehendamus.

— *vincant*] Propter ipsum v. *qualia* coniunctivus utique aptior est quam *vincent* vel *vincunt*, quippe qui significet: „qualia facile palmam ferre possint Pythagoricis comparata.“ Conf. Epp. 1, 4, 3: *Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat*. Egrege poeta exprimit Athenaei illud 7, 36: *Διαζωνικόν ἐστὶ πᾶν τὸ τῶν μαγείρων φῦλον*. — *Anytique reum*] Socratem accusatum a Meleto huiusque subscriptoribus (*συνηγόροις*) Lycone et *Anyto*, qui quidem Socratis adversariorum longe fuit acerrimus, Plat. Apol. Socr. p. 23. E.

4-9. *tempore laevo*] Oppositum Sat. 2, 1, 18: *dextro tempore*. — *bonus*] Non est pro vocativo, sed: „pro animi tui bonitate optime mihi nota.“ — *interciderit*] „exciderit e memoria propter interpellationem meam.“ — *repetes*] „facile revocabis in memoriam.“ — *artis*] „memoriae artificialis a Simonide inventae“, propter quam scientiam a Catio affectatam malitiose eum irridet Horatius. — *tenues*] h. l. „λεπτάς, subtiles atque subtili sermone accurate expositas.“ Cic. Acad. 2, 14, 43: *tenuis et acuta distinctio*.

10-11. *Ede hominis nomen*] Seneca Epist. 14: *Ede, inquis, auctorem*. — *canam*] quasi alter Empedocles vel etiam Pythagoras: *Magna - - Quaeque diu latuere, canam*. (Ovid. Met. 15, 146.) — *auctor*] Quis fuerit, exputare non possumus. Haud prorsus improbabile est, Catum ipsum in libro suo significasse pleraque se debere viro alicui conspicio simulque artis coquinariae peritissimo, cuius nomen tamen celandum fuerit, ne dignitas eius quoquo modo minueretur. Cui hoc a Scholiastis temere confictum videbitur, is dicat heluonem aliquem nobis ignotum describi, vel talem auctorem ab Horatio suo iure prorsus fictum esse. Quidquid horum est, admodum festivam esse Catii reticentiam quisque facile sentit. Atque prorsus sic ap. Lucianum *περὶ Παρασίτου* 4. Simon parasitus artis suae *σύστημα* exponit *σοφοῦ τινὸς ἀζούσας*.

12-14. *Longa*] „Bene ab ovis coepit, id est, ab initio cenae, ut alibi (Sat. 1, 3, 7.): *ab ovo Usque ad mala cet*.“ ACR. — *suci melioris*] Plerique explicant „*εὐχρύτερα*, quae facilius concoquantur salubriusque nutrimentum praebent.“ Celsus 2, 20: *Boni suci sunt*

Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.

Caule suburbano, qui siccis crevit in agris, 15

Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.

Si vespertinus subito te opprresserit hospes,

Ne gallina malum responset dura palato,

15. *Cole* bSc, sCt.

triticum, siligo, alica, oryza, -- ovum sorbile. At aliter sane et, ut opinor, rectius intellexit Plin. H. N. 10. §. 74: *Quae oblonga sint ova, gratioris saporis putat Horatius Flaccus. — magis alba*] Neque artificiose explicanda videtur haec lectio (alii enim interpretantur „pura, quorum vitellus ab albumine prorsus separatus est“, alii „quae magis abundant albumine“, alii denique de vitelli colore albicante) neque cum Bentleio aliisque mutanda; sed audiendus est Dacier: „*M. Bentlei, qui a prisce précepte très sérieusement, ne peut souffrir que Catius dise que les œufs longs sont plus blancs que les ronds, car cela est faux. Et il trouve plus impertinent encore qu'il dise qu'ils sont plus blancs, parce qu'ils sont les poulets mâles. C'est pourquoi il a corrigé et ut magis alma rotundis. Et il explique magis alma, plus nourrissans (ut alma ubera, alma nutrix, almus ager, alia). Mais malheureusement pour lui, alma est un mot qui va toujours seul et qui ne reçoit ni le plus ni le moins. Jamais les Latins n'ont dit magis alma, ni minus alma. Il ne faut rien changer. Horace ne donne ce sentiment à Catius que pour le ridicule, et plus il est ridicule, plus il sert au but d'Horace, qui veut se moquer de lui. La plupart des préceptes qui suivent, ne sont pas meilleurs.*“ — *Ponere*] „apponere in mensa.“ Vid. Sat. 2, 2, 23. — *marem* cet.] Utique ex opinione rusticorum Romanorum. Colum. 8, 5, 11: *Cum quis volet quam plurimos mares*

excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiciet; et rursus cum feminas, quam rotundissima. — *cohibent callosa*] „circumdant, et propter id ipsum, quod callosa, „spissae ac firmae materiae“, sunt, haud facile cum albumine miscetur vitellus.“

15. 16. *Caule*] *broccoli.* Notabile est etiam meos Codices antiquissimos, ut Cruquii, hoc dumtaxat loco alteram scripturam *cole* exhibere; sic *caupo* et *copo* cet. aequè usitatum erat. Memorabile item est, quod iam Aeron hic reperit scripturam *cole* annotans: „*Cole*] hoc est, *caule*, ut *clode* pro *claude*, *sorices* pro *saurices*, *coda* pro *cauda*.“ — *suburbano -- dulcior*] quia in hortis suburbanis praeter piscinas rivi et euripi amoenitatis causa inducti nimis humectant solum, unde brassica fit insipida. — *elutius*] Plin. H. N. 34, 13. de spodo: *huius elutior vis est.*

17-19. *vespertinus -- hospes*] Epod. 16, 51: *Nec vespertinus circumgemit ursus ovile.* Virg. Ge. 3, 537: *Non lupus -- gregibus nocturnus obambulat. — opprresserit*] „imparatum occupaverit.“ Terent. Andr. 1, 3, 22: *ne de hac re pater imprudentem opprimal.* Cic. ad Att. 13, 38, 2: *vereor maxime, ne in Tusculano opprimar.* — *malum responset*] Comparari potest Od. 2, 19, 6: *turbidum Luetatur.* Od. 3, 27, 67: *Perfidum ridens.* Epp. 2, 2, 9: *canet indoctum.* Esset igitur, ut ait Bothius, concise dictum pro eo quod est: „malum dare palato dure responsando;“ vel simplicius: „ingrate, unangenehm wider-

Doctus eris vivam mixto mersare Falerno;
 Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis 20
 Natura est; aliis male creditur. Ille salubres
 Aestates peraget, qui nigris prandia moris
 Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
 Aufidius forti miscebat mella Falerno,
 Mendose, quoniam vacuis committere venis 25
 Nil nisi lene decet; leni praecordia mulso
 Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,

19. *mixto* bSc et omnes Pottierii: *misto* Lct, *musto* Editio Witeberg. typis M. Ioh. Cratonis a. 1598., Bentleius coniecturâ, FM, *mulso* Landinus.

stehen.“ — *Doctus eris*] verbum, non adiectivum: „Docebere, doceptor a me.“ — *mixto*] „aqua diluto“, ut gr. οἶνος κεκραμμένος, ἀχαρος. Servavi librorum scripturam, utpote in re tam incerta. Ceterum ingeniosam esse coniecturam *musto* ultro fateor; prorsus enim singulari, ut ita dicam, medicamine ad illud quod volt efficiendum opus esse, manifesto significat magister. Mustum autem dulce conservabant usque in annum; ita ut quovis mense praesto esset coquo. Cato RR. 120. Colum. 12, 29. — *Falerno*] Conf. v. 24.

20. 21. *Pratensibus* cet.] Sane morchella edulis, agaricus deliciosus, lycoperdon tuber (nam de his quoque, non solum de boletis hic cogitandum est, cum tuberibus (*Trüffeln*) aequè delectarentur Romani. Iuven. 5, 116.) in pratibus, contra nocentissimus ille agaricus muscarius in silvis aliisque locis opacis reperitur. — *aliis*] in silvis ac paludibus natis. — *male creditur*] *Inutiles* vocat Celsus 5, 27, 17.; *noxios* item *tulis* opponit Plinius H. N. 22, 23. (Virg. Ecl. 3, 34: *non bene ripae Creditur.*)

22. 23. *prandia*] Proprie accipe, non de gustatione initio coenae. Contrarium rursus docet Plinius H.

N. 23, 7: *Ipsa poma (mori) ad praesens stomacho utilia refrigerant, sitim faciunt; si non superveniat alius cibus, intumescunt.* Sed hic de coenis loquitur. — *ante gravem -- solem*] „mane igitur, ne nimis a sole cocta aestum moveant, sed potius stomachum salubriter refrigerent.“ Quem hic *gravem* appellat solem, eum supra Sat. 1, 6, 125. *acriorem* vocavit.

24-27. *Aufidius*] Utrum sit M. Aufidius Lucro, qui primus pavones saginare instituit (Plin. H. N. 10, 20.), necne, nobis parum compertum est. — *forti miscebat mella Falerno*] Martial. 4, 13, 4: *Masica Theseis tam bene (miscentur) vina favis.* Loquitur de promulside. Plinius H. N. 22, 53: *Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle incorporatur, quod in dulci nunquam evenit. Ex austero factum non implet stomachum. -- Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* Conf. Sat. 2, 2, 15. Falernum, quod h. l. forte vocatur, *severum* dicitur Od. 1, 27, 9., *ardens* Od. 2, 11, 19. — *vacuis venis*] „ieiuno stomacho.“ — *praecordia*] intestina, in primis ventriculum. Epod. 3, 5: *Quid hoc veneni saevit in praecordiis?* — *Prolueris*] Sat. 1, 5, 16: *Mulla prolutus vappa.*

Mitulus et viles pellent obstantia conchae
 Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
 Lubrica nascentes implent conchyliam lunae; 30
 Sed non omne mare est generosae fertile testae.
 Murice Baiano melior Lucrina peloris,
 Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
 Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
 Nec sibi coenarum quivis temere adroget artem, 35
 Non prius exacta tenui ratione saporum.
 Nec satis est cara pisces avertere mensa,

36. *Ni prius* Codd. haud pauci. — 37. *avertere* bSep, CtF: *averrere* septem Pottierii, ex aliis L et Bentleius, item M.

28-30. *Mitulus* cet.] Athen. 3, 31: τὴν τελλίαν --, ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσι. Est conchula esculenta. Celsus 2, 29: *Alvum movent -- lapathum -- cochleae -- ostrea, pelorides, echini, musculi et omnes fere conchulae maximeque ius earum.* — *lapathi*] *rumicis, Sauerampfer.* Cfr. Epod. 2, 57. — *brevis herba*] „humilis.“ Dioscor. 2, 140: τρίτον δὲ (γένος λαπάθου) ἔστιν ἄγριον, μικρόν, -- μαλακόν, ταπεινόν. — *albo -- Coo*] Etiam Celsus l. 1. ad *alvum* movendam commendat *vinum dulce vel salsum.* Plin. H. N. 14, 10: *Coi marinam aquam largiorem miscent (vino): -- idque translatum in album mustum leucocoum appellatur.* — *Lubrica*] Intellige de succo et pulpa (*schleimig*). — *nascentes -- lunae*] „Luna crescens.“ Lucilius apud Gell. 20, 8: *Luna alit ostrea et implet echinos.* Plin. H. N. 2, 41: *Lunari potestate ostreorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui -- exquisivere diligentiores.*

32-34. *Murice*] *Stachelschnecke.* — *peloris*] *Gienmuschel.* — *Circeiis*] oppido et promontorio Latii. Plin. H. N. 32, 21: *His (Circeiensibus ostreis) neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.*

Iuven. 4, 140: *Circeis nata forent an Lucrinum ad saxum Rutupinove edita fundo Ostrea, callebat (Montanus) primo deprendere morsu.* — *Miseno*] oppido et promontorio Campaniae. — *Pectinibus*] *Kamm-muscheln.* — *patulis*] ἀναπτύχοις „quae facile conchas aperiunt et claudunt.“ Aristot. Hist. Anim. 4, 4: τῶν δ' ἄλλων (ὄστρακοδέρμων) τὰ μὲν ἐστὶ δίθυρα, τὰ δὲ μονόθυρα -- τῶν δὲ διθύρων τὰ μὲν ἐστὶν ἀνάπτυχα, οἷον οἱ κτένες καὶ οἱ μύες: ἅπαντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῇ μὲν συμπέφυκε, τῇ δὲ διαλείλυται, ὥστε συγκλείεσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι. — *molle Tarentum*] Cfr. Epp. 1, 7, 45: *imbelle Tarentum.*

35-39. *Nec*] ut interdum etiam in prosa oratione pro *nec vero, nec tamen*; itaque Heindorfii et unius Cod. Feae *Ne sibi supervacaneum est.* — *exacta*] „explorata.“ Virg. Aen. 1, 305: *At pius Aeneas -- exire locosque Explorare novos -- constituit sociisque exacta referre.* — *tenui*] Pers. 6, 24: *tenuem* („subtiliter tantum ac difficulter diiudicandam“) *turdarum nosse salivam.* — *avertere*] Sic lego cum meis Codd. et Heindorfio, ut dicunt *pecuniam avertere* pro „intervertere, fraudulenter interciperere“, vel etiam „vi“, ut Caesar B. C. 3, 59:

Ignarum, quibus est ius aptius et quibus assis
 Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
 UMBER ET ILIGNA NUTRITUS GLANDE ROTUNDAS 40
 Curvat aper lances carnem vitantis inertem;
 Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
 Vinea submittit capreas non semper edules.
 Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.

41. *Curvat* bSep et omnes Pottierii: *Curvet* e Codd. Bentleius et M. — 44. *Fecundi* bcp, omnes Pottierii et Bentleiani, LtFJ.

praedam omnem domum avertabant. Est igitur: „a mensa piscatoria carissimos quosque pisces cupide et quovis pretio auferre atque celeriter aliis praeipere emptoribus.“ *Averrere* item ad mensam piscatoriam relatum modo nimis artificioso significaret: „ut pisces everriculo capiuntur in mari, sic eos *averrere* (*wegfischen*) ab illa.“ — *Ignarum quibus est*] „semper in omnibus conviviiis;“ hinc indicativus. — *ius aptius*] „qui elixi apprehendi sunt“, quos *patinarios* vocat Plant. Asin. 1, 3, 28. — *quibus assis*] dativus, non ablativus. — *Languidus*] „fatigatus edendo.“ — *in cubitum - se - reponet*] „suavitate condimenti ad edendum revocabitur.“ COMM. CRUQ. Cubito sinistro innixi et paulum se attolentes, cum comedebant, in toro se fulciebant; saturi in cervical se reclinabant.

41. 42. *Curvat*] Sic meliores Codices, non *curvet*. Indicativus est approbantis quod recte fit, ut in aphorismo vel *ὑποία δόξα*. *Curvat* autem aper lances gravitate sua. Nos paulo aliter: *der Tisch biegt sich unter den Speisen*. — *carnem vitantis inertem*] Catii igitur magister praeferebat apros in Umbria, maxime in Apennini saltibus, ilicis glandibus (*Steineichkernen* Voss.) pastos illis, qui in paludibus Laurentinis ad mare Tuscum inter Ardeam et

ostium Tiberis capiebantur, quia horum caro *iners*, insipida et fatua, esset. Fea: „Etiam nunc vulgo notum, apros et sues glande saginatos duriore et solidiore carne esse, quae saliturae et omnibus salsamentis et condituris aptior et durabilior.“ Contra Statius Silv. 4, 6, 10: *Tuscus aper generosior Umbro*. (Lucanum aprum laudat Horatius Sat. 2, 3, 234. 2, 8, 6. *Marsum* Od. 1, 1, 28.) — *ulvis*] *Kolbenschilf*, *Kolben*. Voss. — *arundine pinguis*] De his Virg. Aen. 10, 708: *aper - -, quem - Defendit - palus Laurentia, silva Pastus arundinea*.

43. 44. *Vinea* cet.] „Propter foliorum vitis amaritudinem caprearum his pastarum caro non semper placet palato; quocirca quae-rendae potius capreae in saltibus captae, quae gramen ac segetes depascuntur.“ — *submittit*] „suppeditat.“ — *Fecundae*] Minime reiicienda Porphyrius et Comm. Cr. explicatio: „Quia dicuntur semper praegnantes esse lepores.“ (Scilicet ex veterum atque etiam recentiorum nonnullorum doctrina lepores superfetant.) — *sapiens sectabitur armos*] „Peritus *γαστρονομίας* conviva non temere aliud leporis frustum seliget nisi *armos* (*Schultern*), quippe qui optimi sint saporis.“ Cfr. Sat. 2, 8, 89: *Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos*.

Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas, 45
 Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
 Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.
 Nequaquam satis in re una consumere curam,
 Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
 Quali perfundat pisces securus olivo. 50
 Massica si caelo suppones vina sereno,
 Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
 Et decedet odor nervis inimicus; at illa
 Integrum perdunt lino vitiata saporem.
 Surrentina vafer qui miscet faece Falerna 55

— 48. *Nec quemquam* ex paucis pessimisque Codd. Fea. — *est* inserunt post v. *una* duo Cruquiani, post v. *curam* Regius; post v. *Nequaquam* inserendum *est* vel legendum *Nequaquam satis est in rem unam insumere curam* suadet Bentleius; *satis est re* Voss.
 — 51. *supponas* bS,LCtFJ.

45-48. *quae natura* cet.] „quo modo stomachum afficiant, qui cibi facile, qui difficulter concoquantur, qui non facile corrumpantur, qui vel simul et alant et ventrem molliant vel leniter eundem adstringant“, ut Celsianis *φρῶσεσιν* utar. Alii explicant de singulorum origine; minus recte puto. — *aetas*] „pro qua caro tenerior vel iam durior facta diversum in modum praeparari debeat, ut recte in mensis apponantur.“ — *crustula*] „dulciaria“, quorum inventio longe minus ingenii requirit. — *satis*] Sane in multis illis exemplis Horatianis a Bentleio allatis semper reperitur *satis est*, nunquam *satis dumtaxat*. Attamen omnes coniecturae adhuc propositae prorsus sunt supervacaneae.

51-57. *Massica*] ex Campania, tertii ordinis vinum teste Plinio H. N. 14, 8. Cfr. Od. 1, 1, 19. — *crassi*] „spissi et acerbi, atque propterea bibenti minus grati.“ — *tenuabitur*] Plin. H. N. 14, 27: *Campaniae nobilissima (vina) exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre,*

ventis aptissimum videtur. Cfr. Athen. 1, 59. — *odor nervis inimicus*] „vis illa vini aromatica (*bouquet*), quae nimis cito potorem ebrium reddit.“ Hoc igitur modo *Massica* extenuanda sunt, neutiquam, ut, cum ex doliis in cados diffunduntur, vel etiam demum ante ipsam computationem per saccum lineum colentur. Apud plerosque tamen invaluerat contraria opinio de sacco adhibendo. Plinius H. N. 14, 22: *Ut plus (vini) capiamus, sacco franginus vires.* 19, 19: *Ferendum sane -- inveterari vina saccisque castrari.* — *Surrentina*] a Surrento, oppido Campaniae in sinu Puteolano; haec leviora erant nec facile ante annum XV. probabantur. Plin. H. N. 14, 8: *Ad tertiam palmam venire -- Surrentina in vincis tantum nascentia, convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque.* — *faece Falerna*] ut eius saporem combibat Surrentinum. Colum. 12, 30: *Si qua vina erunt duriora aut minus bona, -- sumito faecem vini boni et panes facito et*

Vina, columbino limum bene colligit ovo,
 Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
 Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
 Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
 Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis 60
 Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,
 Quaecunque immundis fervent allata popinis.
 Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
 Naturam. Simplex e dulci constat olivo,

61. *in morsus* omnes Pottierii, L^Ct et Bentleius, qui tamen probat *immorsus*, praeterea suadens *immorsis*. (*immersus* Bothe, *immersis* Iahn.) — *mavoll* e duobus Codd. Bentleius.

in sole arefacito et coquilo in igne; postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblitato. — *columbino* cet.] „Ubi faex illa melius reddiderit vinum Surrentinum, hoc ovo columbino rursus defaecato, quoniam vitellus materias alienas secum ad dolii fundum devolvit.“

58-62. *marcentem*] „ad cibos concoquendos non iam aptum.“ — *squillis*] *Squillae* animalia marina sunt, quas Graeci *καρίδα* nominant aut *καμύρον*, *Squillenkrebs*. — *Afra* - *cochlea*] Dioscor. 2, 11: *Κοχλίαν χειροαίον εύστόμαχος, δύσφθαρος ἄριστος δὲ ὅ τε ἐν Σαρδῶνι καὶ Λιβύῃ*. Etiam Celsus 2, 20 et 24. *cochleas boni succi et stomacho aptas* dicit. — *lactuca* cet.] *Rursus* contra Romanorum consuetudinem pugnat, qua lactuca cum aceto cenas claudebant, ut vini vim frangerent. Plin. H. N. 19, 38: (*Lactucae*) *aestate gratae stomacho fastidium auferunt cibi-que appetentiam faciunt.* — *innatat*] „supernatat, non subsidet (Sat. 2, 2, 73: *escae, Quae simplex olim tibi sederit.*) *stomacho acri, aestuanti*“, ut Senecae Epist. 95: *nivem rodunt, solatium stomachi aestuantis*. Plin. H. N. 23, 22: *Dulce (vinum) minus inebriat, sed*

stomacho innatat; austerum facilius concoquitur. — *hillis*] *hilla* deminutive dicta ab *hira*, quod est intestinum ieiunum (*Leerdarm*), farciminis genus. (*Knackwurst* Voss.) — *immorsus*] „vellitatus, excitatus.“ Loquitur de iis gulae irritamentis, quae *pervellunt stomachum*, Sat. 2, 8, 9. — *malit*] *βούλοι' ἄν*. Propter v. *Flagitat* pauci scripserunt *mavoll*. Supple „quam lactucam aliaque refrigerantia.“ — *immundis*] ut erant Romae haec infimae plebeculae receptacula. Epp. 1, 14, 21: *uncta popina*. Mart. 7, 61, 8: *nigra popina.* — *fervent*] „Tunc (quod alias vix faceret immundam praeparationem nauseans) appetit convivia vile aliquod ferulum, sed bene piperatum salsumque et fumans, qualia plebei sibi ex popinis arcessunt.“ Sic prorsus faciebat Vitellius. Sueton. Vitell. 13: *ne in itinere quidem ullo temperavit, quin--manderet circa viarum popinas fumantia oponia vel pri-diana atque semesa*. Simile est etiam Sat. 2, 7, 102: *si ducor libo fumante*.

63-66. *duplicis - iuris*] „duorum iurium, simplicis et compositi.“ — *Simplex*] Apicius 8, 1: *Aliter in aprum assum iura ferventia (sa-*

Quod pingui miscere mero muriaeque decebit, 65
 Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
 Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis
 Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
 Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
 Picens cedunt pomis Tiburtia suco; 70
 Nam facie praestant. Venucula convenit ollis;
 Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
 Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,

65. *At pingui* e Cod. Bosii Bentleius. — 71. *venucula* superscr. u b, *vennucula* LC. — 73. *halec* FJ.

cies sic): *Piper*, *ligusticum*, *apii semen*, *mentham*, *thymum*, *nucleos tostos*, *vinum*, *acetum*, *liquamen*, *oleum modice*. *Cum ius simplex bullierit, tunc triturae globum milites, et agitas cepa et rutae fasciculo.* — *pingui*] *klebricht*; opponitur tenui, estque idem, quod Celso 1, 6: *plenius*. — *muria*] „liquamine praecipue thynnorum, ut garum scombrorum;“ *Lake*. — *Non alia cet.*] Optima habebatur, quae ex thynnis ad Byzantium captis praeparabatur. Euthydemus apud Athen. 3, 84: *Θύννων ὀραίων Βυζάντιον ἔπλετο μήτηρ.* — *putuit*] „cuius gravi odore imbuta est orca Byzantia, ὄρχη, vas fictile, salsamentis servandis aptum.“ Athen. 3, 88: *Τάριχος -- Βυζαντίας δὲ θυννίδος Ὀσμαῖσι χαίρει.*

67-69. *Hoc ubi cet.*] Simplex igitur ius non constabat ex oleo solo, ut nonnullorum interpretum est opinio, etsi oleum per se sapore prope caret; sed ex oleo, vino, muria: compositum autem ex hoc, quod *simplex* vocat, decocto cum herbis aromaticis, ut solent etiam nunc Itali, *crucis*, *inulis* (Sat. 2, 8, 51.), *thymo*, *coriandro*, *mentha*, *cumino* fricto. Deinde, ubi steterat, inspergebatur crocus rursusque admiscebatur oleum Venafranum frigidum, optimum illud ex

Campania. Od. 2, 6, 15 seq. — *Corycioque croco*] Plin. H. N. 21, 17: *Prima nobilitas Cilicio* (croco) *et ibi in Coryco monte.* — *stetit*] „per aliquantum temporis desiit fervere atque intepuit.“

70-75. *Picens - pomis*] Cfr. Sat. 2, 3, 272. Iam ad ea transit, quae secundis mensis apponebantur. — *Tiburtia*] Tiburtina *pomaria* nota iam ex Od. 1, 7, 14. — *Venucula*] Plin. H. N. 14, 2, 34: *Veniculam* (uvam) -- *ollis* (vasis, in quibus condebantur) *aptissimam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam.* — *fumo duraveris*] „servaveris.“ COMM. CR. Plin. H. N. 14, 3: *Aliis* (uvis) *gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis.* — *Hanc cet.*] „Uvam Albanam passam et fumigatam comedere institui cum malis recentibus, quo utriusque sapor prorsus diversus, scite iam permixtus, palatum titillaret.“ (Fumigare Itali nunc castaneas solent.) — *ego cum malis, ego*] Primum suum inventum uvae Albanae fumigatae una cum malis appositae cum memorasset, gloriola incensus continuo alterum faecis et allecis cet. addit, quod utrum ad primas, an ad secundas mensas pertineat, non liquet; utrobique autem, quae hic memorantur, ad excitandam continuam sitim de-

Primus et invenior piper album cum sale nigro
 Incretum puris circumposuisse catillis. 75
 Immane est vitium dare milia terna macello
 Angustoque vagos pisces urgere catino.
 Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
 Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit,
 Sive gravis veteri craterae limus adhaesit. 80
 Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus

78. *movent* p, plerique Pottierii, Lct. — 79. *frusta* quattuor Pottierii, FM. — 80. *creterrae* C ex Cod. Bland.

stinata erant. — *faecem*] „liquamen et condimentum ex vini faece paratum.“ Cfr. Sat. 2, 8, 9: *faecula Coa*. — *primus* -- *Primus*] Cfr. v. 46. et Hegeſippi illud apud Athen. 7, 36: τὸ πέρασ τῆς μαγειρικῆς, Σύρε, Εὐρημένον εἰδέναι νόμιζε μόνον ἐμέ. — *alleg*] *Caviar*. Plin. H. N. 31, 8: *Vitium huius (gari) est alex, imperfecta nec colata faex*. -- *Transiit* deinde in luxuriam creveruntque genera ad infinitum. -- Sic alex pervenit ad ostreas, echinos, urticas, cammaros, mullorum iecinora, innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere. — *piper album*] Plin. H. N. 12, 7. *candidum* vocat *leniusque nigro*. — *sale nigro*] Opponitur Tigellii *sali puro*. (Sat. 1, 3, 14.) Plin. H. N. 31, 7, 40: *Quicumque ligno confit sal, niger est*. — *Incretum*] „per incerniculum s. cribrum inspersum.“ Alii interpretantur „haud cretum.“ — *puris*] „ideoque elegantiam grato saporis addentibus.“ — *circumposuisse*] „circum mensam rotundam convivis apposuisse, vel singulis vel binis“, ut certe est apud Lucian. Conv. 38: προῦκειτο δὲ οὐχ ἕν ἑκάστῳ πινάκιον, ἀλλ' Ἀριστανέτω μὲν καὶ Εὐκρίτω ἐπὶ μιᾷς τραπέζης κοινόν.

76-80. „Non in cibis tantum sumptus faciendus, sed toti cenae apparatus cura adhibenda.“ — *dare milia terna*] „in singula convivia

impendere tria milia nummum, circiter 600 Franc. Gall.“ — *macello*] in foro piscario. Cfr. Epp. 1, 15, 31. — *vagos*] „in catino quoque ut in mari libere natate quasi cupientes.“ — *moves*] absolute et impersonaliter. *Mächtigt empört es den Magen*. Voss. — *unctis*] „quas ungit, dum furtim ius aliquod deglutit;“ *schmierig*. Arrian. Epictet. 2, 4, 8: ἐὰν μὴ δύνῃ τοῦ κρέως ἀποσπάσαι, λιπαίνει τοὺς δακτύλους καὶ περιλείχει. — *gravis*] „nauseam faciens.“ — *veteri craterae*] „diutino usu attritae, cuique vel propter hanc ipsam vetustatem facilius limus adhaeret.“ Ceterum *creterrarum* etiam Cod. Medic. Cic. ad Fam. 7, 1, 2. Cfr. Nonius p. 547. M.: *Creterra, quam nunc situlam vocant*. — *adhaesit*] „a verbo *adhaerescere* i. q. *adhaeret*.“ HEIND.

81. 82. *mappis*] *Quehden, Servietten*, voc. Punicum. Quintil. 1, 5, 57. Cfr. Becker *Gallus* III. p. 213 sq. Apud Horatium a convivatore praebentur (conf. Epp. 1, 5, 22.); apud Martialem 12, 29. secum afferunt convivae, v. 21: *Ad cenam Hermogenes mappam non attulit unquam, A cena semper rettulit Hermogenes*. — „Praeterea *scopis* et *scobe* purgamenta cenae a pavimento everrenda sunt.“ Plin. H. N. 36, 25, 60: *Sossus-Pergami stravil quem vocant*

Consistit sumptus? Neglectis, flagitium ingens.

Ten lapides varios lutulenta radere palma

Et Tyrias dare circum inluta toralia vestes,

Oblitum, quanto curam sumptumque minorem 85

Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,

Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?

Dócte Cati, per amicitiam divosque rogatus,

Ducere me auditum, perges quocunque, memento.

Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta, 90

Non tamen interpres tantundem iuveris. Adde

Voltum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus

84. *inluta* bS, item c superscr. o, *inlota* Bentleius, *illota* LCtFMJ.
— 87. *nequeunt* Sep cum Pottierii plerisque, item t. — 90. *referas*
memori LCt.

ἀσάρωτον οἶκον, quoniam purgamenta cenae in pavimento quaeque everri solent veluti relicta feracat parvis e testulis tinctisque in varios colores. — *quantus*] „quantulus, quantillus.“ — *flagitium ingens*] „Maximum dedecus haec in rebus vilissimis negligentia tibi afferet.“

83-87. *lapides varios*] „pavimentum *λιθόστρωτον*, tessellatum, vermiculatum, sectile.“ Cfr. Epp. 1, 10, 19. — *palma*] „scopis e palmarum foliis confectis.“ SCHOL. Martial. 14, 82: *In pretio scopas testatur palma fuisse, Otia sed scopis nunc analecta (ἀναλέκτης) dabit.* — *inluta toralia* cet.] Construe: *dare inluta toralia circum Tyrias vestes* (purpureum torum). Longae perpetuaeque mappae sunt *toralia* Isidoro Orig. 19, 26. Locus primarius est Petron. 40: *donec advennerunt ministri ac toralia proposuerunt toris* cet. „Behänge, mit denen der lectus von dem torus an bis zum Fussboden bekleidet wird.“ Becker Gallus II. p. 248. *Tyriae* autem *vestes* sunt purpura, qua cervicalia torique tormentis farti erant cooperti. Sat. 2, 6,

102: *rubro ubi cocco Tincta super lectos canderet vestis eburnos.* — *Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit* cet. Convivis autem ingratum esse debebat, si animadvertentibus toros ipsos quidem splendida purpura esse coopertos, toralibus vero sordidis instratos. Epp. 1, 5, 22: *ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget nares.* — *tanto reprehendi* cet.] „Sensus est: iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.“ COMM. CRUQ. Constructio autem est: *tanto iustius reprehendi haec neglecta illis neglectis, quae* cet.

90-95. *memori* — *pectore*] Lucret. 2, 583: *memori mandatum mente tenere.* 3, 871: *Nec memori tamen id quimus deprendere mente.* — *interpres*] quasi *ὑποφήτης* Sapientis illius ignoti. (v. 10.) — *tantundem*] „quantum ipse praeceptor tuus.“ — *habitumque*] „omnem praeter voltum formam exteriorem atque cultum.“ —

Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
 Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
 Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

95

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
 Responde, quibus amissas reparare queam res

[fontes] Festiva est parodia Lucretiani illius 1, 926: *iuvat integros accedere fontes Atque haurire.*

V. In eo populo, apud quem ingentes opes per plura secula coaccervatae, neque eae per mercaturam aut opificiorum et artium industria laboriose conquisitae, sed ex toto terrarum orbe bellorum rapinis coactae et summam avaritiam et, Livio teste, *desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia* peperissent; in eo igitur populo ea ars rem augendi, quae in hac Satira describitur, plurimis utique innoxia atque adeo honesta videri debuit. Per bellorum enim civilium turbas magna civium pars omnem prope honestatis et decoris sensum amiserat; atque cum satis exemplorum Horatius alique scriptores nobis praebeant, Romanos eius aetatis, ut divitias conquirerent, nullum legibus vetitum facinus neque periurii nec parricidii, ut de immani fenore sileamus, detrectasse, quanto minus hoc artificium reformidaverint, quod neque leges vetarent, et quod tam in proclivi esset, quoniam in his perditis moribus caelibes et orbi avari in dies auferentur, atque consuetudo Romanis frequentata maiores amicos ac potentiores cives omni genere officiorum prosequendi eo faciliorem aditum ad eiusmodi homines praeberet? Ita tandem factum est, ut fortasse in nullo alio populo magis quam apud Romanos

hoc testamentorum captandorum studium ab hereditatis tamquam singularis quaedam ars et proprius quaestus exerceretur. Cfr. Hor. Epp. 1, 1, 77. Cicero Parad. 5, 2. Plin. H. N. 14. Prooem.: *Coeplit orbitas in auctoritate summa et potentia esse.* Petron. Sat. 124.: *Amplioris fortunae domum quaerentes incidimus in turbam hereditatarum sciscitantium, quod genus hominum, aut unde veniremus?* Contra hos igitur, qui vocabantur, captatores haec Satira conscripta est, omnes dolos, artificia, insidias describens, quibus homines isti uti solebant. ZELL ex HEINDORFIO. Ex festiva autem parodia Homerica Ulixes pergit interrogare de vicissitudinibus futurae suae vitae, imprimis de certissimo opes amissas recuperandi modo, vatis Thebani umbram, continuans quasi vv. Odys. 2, 137. Lepidissime sane per totam Satiram heroicam Ulixidis personam resque ab eo ad Troiam gestas corruptis Romanorum moribus continuo ita immisceat, ut mira quaedam novae vitae, ita si dicere licet, satiricae et *φανταστικῆς* species inde oriatur.

1-5. *Tiresia*] In marmore Etrusco apud Inghirami *Gall. Omer.* III. p. 182. Tab. LIII. Tiresias ab Ulixide consultus sedet in saxo quadrato, prope ut in solio sedere solebant Icti Romani. — *praeter narrata*] „praeter ea, quae mihi dicta sunt a te.“ ACR. — *amissas*] „naufragio et per procos.“ COMM. CRUQ. Odys.

Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
 Non satis est Ithacam revehi patriosque penates
 Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides, ut 5
 Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
 Aut apotheca procis intacta est aut pecus; atqui
 Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.
 Quando pauperiem, missis ambagibus, horres,
 Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus 10
 Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,

SAT. V. 3. *dolose* (vocat.) e Cod. Petrensi et N. Heinsio auctore Bentleius.

λ, 112: τότε τοι τεκμαίρου' ὄλεθρον Νηί τε καὶ ἐτάροις. -- δῆεις δ' ἐν πῆματα οἴκῳ, Ἄνδρα γ' ὑπερφιάλους, οἱ τοι βίον καταδέουσιν. — *Quid rides?*] Verba haec manifesto sunt Ulixis ad vatem de miro herois postulato ridentem. Similiter Lucianus Necyom. 21: τῷ Τειρεσίᾳ προσελθὼν ἐκέτερον αὐτὸν εἰπεῖν πρὸς με, ποῖόν τινα ἡγεῖται τὸν ἀριστον βίον. Ὁ δὲ γελᾶσας (ἔστι δὲ τυφλὸν τι γερόντιον καὶ ὠχρὸν καὶ λεπτόφρονον) Ὡ τέκνον, φησί, κτλ. — *Iamne cet.*] Haec Tiresiae sunt. „Fierine potest ut, postquam ultra omnem spem tuam tibi reditum in Ithacam vaticinatus sum, tu nuntio tam laeto nondum contentus plura iam appetas?“ Etenim antea longe modestior fuerat, ut est Odyss. α, 57: αὐτὰρ Ὀδυσσεύς, Ἴεμενος καὶ καπνὸν ἀποθρόσκοντα νοῆσαι Ἦς γαίης, θαλάσῃν, ἰμείρεται. — *doloso*] „hominini tam cati atque ingenioso.“ (*Schlaupkopff.*) Odyss. ν, 291. Minerva ad Ulixem: Κερδαλέος κ' εἶη καὶ ἐπίκλοπος, ὅς σε παρέλθοι Ἐν πάντεσσι δόλοισι. Allocutio haec obliqua sane urbanior est, quam si dixisset tibi *doloso* vel *dolose*. — *nulli quidquam mentite*] Soph. Antig. v. 1092. Chorus de Tiresia: Ἐπιστάμεσθα δὲ -- Μὴ πώπορ' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λακεῖν.

7-12. *apotheca*] unde *bottega*, *boutique*, *Bude*, cella vinaria in superiore aedium parte, supra fumarium, asservandis vinis generosioribus destinata ac diversa a cella vinaria proprie dicta, ubi viliores genera condebantur. Vid. ad Od. 3, 8, 11. — *vilior alga*] Proverbium. Cfr. Od. 3, 17, 10: *alga inutili*. Virg. Ecl. 7, 42: *proiecta vilior alga*. — *Quando cet.*] Cum Scholiastis iungenda sunt vv. *missis ambagibus Accipe cet.* „Weil du denn vor der armuth eine so gewaltige furcht hast, so will ich dir ohne umschweife sagen, auf welche art du reich werden kannst.“ HERBST. Ne autem te offendat verborum collocatio, conferas Od. 4, 12, 26: *Nigrorumque memor, dum licet, ignium Misce stultitiam consiliis brevem*, ubi vv. prioribus interposita *dum licet* ab omnibus iunguntur eum imperativo *Misce*. Cfr. Epp. 1, 7, 82: *Ne te longis ambagibus ultra, Quam satis est, morer.* — *Turdus*] Ovid. A. A. 2, 269: *Quin etiam turdoque licet misaeque columba Te memorem dominae testificare tuae.* — *privum*] „proprium“, hinc *privilegium*. Gell. 10, 20: *Veteres priva dixerunt, quae nos singula dicimus. Quo verbo Lucilius in primo Satirarum* (Gerl. p. 3.) *usus est: abdovina*

Res ubi magna nitet domino sene; dulcia poma
 Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores
 Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
 Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus 15
 Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
 Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
 Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
 Me gessi certans semper melioribus. Ergo
 Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo, 20

thygni Advenientibus priva dabo cephalaeaque acharnae.
 „Si quid ab amico tibi donatur ea quasi condicione eoque consilio, ut tu solus eo fruare, non alius aliquis, nihilominus tu donato diviti.“ — *devolet*] „cito deferatur;“ metaphora sumpta a turdo. — *dulcia poma* cet.] Epp. 1, 1, 77: *Sunt qui Crustis et pomis viduas venentur avaras Excipientque senes.*

13-19. honores] ut Od. 1, 17, 16: *Ruris honorum*, „fructus laetos.“ — *Ante Larem*] „Consuetudo fuit, ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.“ PORPH. Tibull. 1, 1, 13: *Et quodcumque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* — *sine gente*] „ignobilis sine nobilitate, libertinus; nam sine gente libertini.“ COMM. CRUQ. Cic. Top. 6, 29: *Gentiles sunt inter se, qui eodem nomine sunt* (Titius, Sempromius, Cornelius); *qui ab ingenuis oriundi sunt; quorum maiorum nemo servitutem servivit; qui capite non sunt deminuti.* — *fugitivus*] „olim, cum servitutem serviret.“ — *exterior*] „sinisterior, in sinistra parte positus.“ ACR. — *si postulet*] „si domi suae te iubeat secum in publicum prodire, ubi aliter prope fieri nequit, quam ut simul intelligas, te comitem exteriorem esse debere; alioquin enim animadverti non poterat, uter priorem locum in ambulando occupa-

ret.“ — *Utne* cet.] in prosa or. „egone ut tegam?“ Terent. Andr. 1, 5, 28: *Eine ego ut advorser?* Scite heros non sine aliqua retractione Tiresiae exhortationibus aurem praebet. — *tegam -- latus*] Iuven. 3, 131: *Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius:* ubi Schol.: „in sinistra ambulat.“ Sueton. Claud. 24: *Plautio ovationem decrevit* (Claudius) *ingressoque urbem obvium progressus et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus texit.* Eutrop. 7, 13: *Tam civilis circa quosdam amicos exstitit* (Claudius), *ut etiam Plautium triumphantem ipse sequeretur et conscendenti Capitolium laevus incederet.* Tegere latus dicebant, quia laevus latus infirmus et aggressioni magis expositum est. — *Damae*] „homini alicui vili ac perditio, qualem tu descripsisti.“ Non videtur persona certa, quae tunc in vivis fuerit, sed nomen commune hominis servilis loci atque indolis, ut mox v. 101. et apud Persium 5, 78: *momento turbinis exit Marcus Dama.* „*Eine verworfene Sclavenseele.*“ Cfr. Sat. 1, 6, 38. — *certans*] „aemulatus semper Achillem et Aiacem.“

20-26. *hoc*] „hanc ipsam ignominiam, ut homini improbo atque infami latus tegam, patienter tolerabo.“ — *tolerare iubebo*] Parodia Homerica, Odyss. v, 18: *Τέρλαθι*

Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
 Divitias aerisque ruam, die augur, acervos.
 Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
 Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
 Insidiatorem praeroso fugerit hamo, 25
 Aut spem deponas aut artem illusus omittas.
 Magna minorve foro si res certabitur olim,
 Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
 Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
 Defensor; fama civem causaque priorem 30
 Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniux.
 Quinte, puta, aut Publi, — gaudent praenomine molles
 Auriculae — tibi me virtus tua fecit amicum;
 Ius anceps novi, causas defendere possum;

δη, κραδίη καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἐτίλης — ruam] „eruum, propere mihi parem.“ V. ruere transitive usurpatum est, ut Plaut. Rud. 2, 6, 58: *Ibi me corruere posse aiebas divitias*. Virg. Ge. 1, 105: *cumulosque ruit male pinguis arenae*. Aen. 11, 211: *et confusa ruebant* (celeriter colligebant) *Ossa focis*. — praeroso-hamo] „vorata esca, consumptis tuis et perditis muneribus.“ COMM. CRUQ. Martial. 6, 63, 5: *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo*. Lucian. D. M. 6, 4. heredipeta de sene: ὁ δὲ τοσοῦτόν μοι δέλεαρ καταπιὼν ἐφειστήζει θαπτομένῳ πρόηρ ἐπιγελῶν. — artem] Lucian. ibid. 3: (Vos, captatores), *καινήν τινα ταύτην τέχνην ἐπιανοήζατε γραῶν καὶ γερόντων ἐρῶντες, καὶ μάλιστα εἰ ἀτεκνοὶ εἶναι*. Seneca de Benef. 6, 38: *Arruntium et Haterium et ceteros, qui captandorum testamentorum artem professi sunt*.

27-37. *si res certabitur*] Cfr. Sat. 2, 1, 49. Liv. 25, 3: *cui (multae) certandae cum dies advenisset*. — olim] „aliquando, certo tempore.“ — *Vivet -- improbus*] Refertur praesertim ad litium iniustarum. ca-

lumniarumque studium. — *puta*] „exempli causa“; qui Imperativus, ubi quasi adverbii vices gerit, ultimam syllabam corripit. Antiquissimum huius usus exemplum in prosa oratione videtur esse Rhet. ad Herenn. 2, 11, 16: *Si ambiguum est scriptum, ut, puta, quod in duas aut plures sententias trahi possit, hoc modo tractandum est*. Pluries sic reperitur apud Celsum. Cfr. Colum. 5, 2, 4: *Sin autem cuneatus ager fuerit, ut puta, longus pede centum cet., ubi paulo ante est exempli causa*. — praenomine] Praenomen civi libero proprium et inter cognatos familiaris usitatum. Cfr. Sat. 2, 6, 37. Cic. ad Fam. 1, 9, 19. Q. Cicero de Pet. Cons. 7, 28: *Qui incipiat Antonius adiungere atque invitare ad amicitiam, quos per se suo nomine adpellare non possit?* Pers. 5, 79: *Marcus Dama*. — *molles*] „quae blanditiis permulceri amant et, si non permulcentur, offenduntur.“ Plin. Paneg. 68: *Scires mollissimis istis auribus parci*. Variavit Persius 1, 107: *teneras -- auriculas*. — *Ius anceps*] „plerumque controversum.“ Iuven.

Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te 35
 Contemptum cassa nuce pauperet; haec mea cura est,
 Ne quid tu perdas, neu sis iocus. Ire domum atque
 Pelliculam curare iube; si cognitor ipse:
 Persta atque obdura, seu rubra Canicula findet
 Infantes statuas, seu pingui tentus omaso 40
 Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.

36. *quassa* bcE et pr. S, F. — 38. *fi*] *sis* S et corr. b.

8, 50: *Qui iuris nodos et legum aenigmata solvat.* Conf. Sat. 2, 2, 131. — *Eripiet*] Terent. Phorm. 5, 7, (al. 8), 96: *Vel oculum exsculpe; est ubi vos ulciscar probe.* — *citiusquam*] id est, *facilius quam.* — *Contemptum*] ab homine improbo, qui te nec revereatur nec timeat. — *cassa nuce*] „re vel vilissima.“ — *pauperet*] „spoliet, privet.“ Verbum est Plautinum, ut Ictorum pauperiem facere, dare, velut in illo XII. Tab.: *si quadrupes pauperiem fecerit.* — *iocus*] „aliis ludibrio.“ Petron. 57: *Nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim.* Similiter usurpatur *risus* Sat. 2, 2, 107.

38. *Pelliculam curare*] „corporis sui habere curam.“ ACR. Epp. 1, 2, 29: *In cute curanda plus aequo operata iuventus.* 1, 4, 15: *pinguem et nitidum bene curata cute.* — *si cognitor ipse; Persta*] Sic interpungendum: „nemini alii, ut hoc officio erga Publium fungatur, concedito.“ Minus recte Bentleius et Heindorfius dispescunt vv.: *si cognitor; ipse Persta.* Imperativum autem Plautinum *fi* (Curc. 1, 1, 87: *fi mi obsequens.*) complures Codices, item consuetudo, ex qua dicebant *cognitorem fieri* (Cic. pro Roscio Com. 18. in Verr. 2, 43. Liv. 39, 5.), satis tutantur adversus corruptelas *si, sis.* — *Cognitor est, qui defendit alterum in iudicio, si praesentis causam novit, et sic tuetur ut suam.* Pseudascon.

in Cic. Divin. §. 11. (p. 104. ed. Bait.) *Cognitor est qui litem alterius suscipit coram eo, cui datus est.* Festus. Postquam autem in locum domini litis substitutus erat cognitor, ille in iudicio non iam comparere necesse habebat.

39-41. *Persta atque obdura*] Ipsa soni asperitate summam pertinaciam exprimit; contra quam Ovid. Trist. 5, 11, 7: *Perfer et obdura; multo graviora tulisti.* — *seu rubra cet.*] „Hereditetae obdurandus est et solis aestus flagrantissimus et frigus rigidissimum.“ Salsissime hic irridet triplici, ut mihi saltem videtur, parodia M. Furium Bibaculum, quem *turgidum Alpinum* appellat Sat. 1, 10, 36. Atque sane alias miras *φρόσεις* huius poetae nobis servavit Gellius 18, 11. veluti: *Sanguine diluitur tellus.* -- *Omnia noctescunt tenebris caliginis atrae* cet. Is igitur, ut ait Commentator Cruquii (cfr. Quintil. 8, 6, 17.), Pragmatiam (narrationem) belli Gallici (a Iulio Caesare gesti) hoc versu exorsus erat: *Iupiter hibernas cana nive conspuet Alpes,* eadem cacozelia usus, qua Hegesias apud Dionys. Halic. de Compos. p. 29. Goell.: *Ὁὐ γὰρ μυχρὰν (f. μαζρὰν) εἰς Θηβαίων ὕψος ἔπυσε ὁ Διόνυσος κτλ.* Iam Iovi festive irrisor substituit Furium ipsum; tota autem reprehensio cadit in unam illam *duram et a longinqua similitudine ductam,* ut ait Quintil. l. l., immo putidam

Nonne vides — aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet —, ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?

Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.

Si cui praeterea validus male filius in re 45

Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Adrepe officiosus, ut et scribare secundus

48. *uti scribare malebat* Heindorfius.

metaphoram *conspuit*; nam *canas pruinas* ipse dixit Od. 1, 4, 4. et *hibernas Alpes* Tacit. Hist. 1, 70. De hoc igitur constat: iam vel ipsae particulae *seu-seu* satis demonstrant Furii fuisse etiam illa aequae inepta *rubra Canicula findet Infantes statuas*. Praeterea perquam inconcinne Horatii ipsius imagine (ut plerique arbitrantur) *rubra* cet. opponeretur parodia Furiana: *Furius conspuet Alpes*. Ridet igitur duo illa mira *ἐπιθετα rubra* pro *flagrans* (Od. 3, 13, 9.), *servens, ignea* et *statuas infantes* dictas, quo, nisi magnopere fallor, Furius exprimere voluerat omnium statuarum *ποιότητα* et, cum in proverbio esset *statua taciturnius* (Epp. 2, 2, 83.), mirifice se loqui opinatus erat, ubi *infantes, ἀγλώττους, ἀνάδους*, mutas illas denominasset. Cumulus autem accedet parodiae, ubi statuerimus etiam tertium illud *pingui tentus omaso* (*voll von feisten Kaldaunen*. Voss.) Furius fuisse, ut, puta, cum de Ariovisto aliove hostium duce ageret eumque, quo gratificaretur Caesari, propter voracitatem barbaro dignam deprimeret. Cacozealia autem cum insit in toto membro, augetur epitheto prope otioso *pingui*, pro quo *vili* dicturum fuisse Horatium suspicor (cfr. Epp. 1, 15, 34: *patinas cenabat omasi, Vitis et aginae*.); verum propter hunc ipsum ineptiarum cumulum melius inservit Furio propter edacitatem quoque irridendo; is enim

Bibaculus et erat et vocabatur (Plin. H. N. Praefat.), quidni altero etiam vitio laborarit? Plin. Paneg. 49. de Domitiano: *ante medium diem distentus solitaria cena*.

42-44. *cubito stantem prope tangens*] Pers. 4, 34: *Est prope te ignotus, cubito qui tangat*. — *thunni*] catervatim natant. Oppian. Halieut. 3, 631: *Πολλή δ' ἔκπαγλός τε παρισταται ἰχθυόλοισιν Ἄγρη, ὅτ' εἰαρινὸς θύνων στρατὸς ὀρμήσονται*. His igitur comparat senes stultos, qui hereditarum veluti hamis capiuntur: qua imagine usus est etiam Lucian. Tim. 22: *οἶος αὐτοῦς* (captatores) *ὁ θύνος ἐκ μυχῶ τῆς σαγήνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπιῶν*. — *cetaria*] „receptacula prope maris litus, ubi thunni vere (Oppian. l. 1: *εἰαρινὸς μετὰ λύσσαν ὅτ' οἰστρήσῃσι γάμοιο*.) capti saliebantur.

45-50. *sublatus*] „Patres, si filios sibi natos alere vellent, eos humi iacentes (in genua) tollere et complecti solebant; si nollent, exponi iuebant. — Virg. Aen. 9, 201: *Non ita me genitor -- Sublatum erudit*.” LAMB. — *Caelibis*] Sic vocatur etiam, qui uxorem vel morte amisit vel divortium cum ea fecit. — *nudet*] „astutias tuas aperiat, tuque excludare.” — *in spem*] „hereditatis.” Tac. Ann. 1, 8: *in spem secundam* (Augustus) *nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat*. — *Adrepe*]

Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
 In vacuum venias; parraro haec alea fallit. 50
 Qui testamentum tradet tibi cunq̄ue legendum,
 Abnuere et tabulas a te removere memento,
 Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
 Cera velit versu; solus multisne coheres,
 Veloci percurre oculo. Plerunq̄ue recoctus 55
 Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
 Captatorque dabit risus Nasica Corano.
 Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?

„sensim et caute in senis familiaritatem te insinua.“ Cic. Verr. 2, 3, 68: *non sensim atque moderate ad istius amicitiam adreperat. — ut et scribare*] Duplici et duplex optatum captatoris recte distinguitur, alterum, ut ante omnia secundus heres scribatur, alterum, ut puer moriatur itaque ipse in huius locum heres succedat. Non erat igitur, cur Heindorfius proponeret *uli scribare. — egerit Orco*] Od. 1, 24, 18: *Nigro compulerit Mercurius gregi.* Od. 1, 28, 10: *Orco Demissum.* — *In vacuum*] „ut in possessionem vacuum herede succedas et ex asse heres fias.“ Est ICtorum verbum; *vacans* et *vacua possessio* aliquoties reperitur apud Gaium, ut 2, 51. 4, 131.

51-57. *limis rapias*] „obliquis oculis raptim legas.“ ACR. Terent. Eun. 3, 5, 53: *ego limis specto Sic per flabellum clanculum.* — *prima-Cera*] V. *cera* ut homonymum v. *tabulae* coniungebatur in nuncupatione testamenti. Gaius 2, 104: *Testator tabulas testamenti tenens ita dicit: Haec ita, ut in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote.* Hoc igitur dicit: „lege occulte, quid scriptum sit secundo versu inde ab initio testamenti;“ nam primo versu cum nominatus esset testator, plerumque continuo ad

heredis institutionem transibant. Apuleius de magica c. 100: *Lege potius testamentum; -- hic reperies, et quidem mox a principio: SICI NIUS PUDENS FILIUS MIHI HERES ESTO. — solus*] heres igitur ex asse. — *Plerumque* cet.] Haud raro alii quoque aequae infelices casus in hereditatibus frustra captatis experiuntur, qualem nuper Nasica, cuius calamitas tunc videtur derisui fuisse civitati; ac fortasse eadem induxit Horatium ad describendos hac satira heredipetas. — *recoctus*] V. *recoquere* saepius usurpatur pro „in alios formare usus“, ut Flor. 3, 20, 6: (Spartaci socii) *e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt.* Est igitur, ut nos dicimus *umgeschmolzen, umgeformt*, „mutata priore condicione factus quaesticuli causa scriba ex quinqueviro.“ Cuius autem generis quinquevir hic intelligatur, utrum mensarius an municipalis (qui per saepe in Inscriptt. memorantur), non liquet. — *hiantem*] Lucian. Tim. 22. de eo, qui captatores similiter testamento decepti: *τοὺς μάτην κερηρότας ἐκείνους ἐς ἀλλήλους ἀποβλέποντας καταλιπὼν ἀληθῶς ἄγοντας τὸ πένθος.*

58-60. *Num* cet.] Ulixis haec verba sunt. — *furis*] *ἐνθουσιάζεις*, ut vates solent, Apollinis instinctu.

O Laërtiade, quidquid dicam, aut erit aut non:
 Divinare etenim magnus mihi donat Apollo. 60
 Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
 Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
 Demissum genus Aenea, tellure marique
 Magnus erit, forti nubet procera Corano
 Filia Nasicae, metuentis reddere soldum. 65
 Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
 Ut legat orabit; multum Nasica negatas
 Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
 Nil sibi legatum praeter plorare suisque.

59. 60. *aut erit aut non: Divinare etenim magnus donavit Apollo* Cod. Petrensis, prob. Benteleio, *aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo* Habersfeldtius vel potius Eichstadius, *aut erit, aut non Divinare etiam magnus mihi donat Apollo* Bothe, *aut erit, aut non Divinare tibi magnus mihi donat Apollo* Ioannes a Deo Fröhlich.

— *aut erit aut non*] Salsissima dialogia utitur poëta; nam ex Tiresiae mente simpliciter atque optima fide dicere videtur: „Prout dixero fore aliquid, erit, non fore, non erit; divinare enim pariter ea quae evenient ut ea quae non evenient Apollo mihi concessit.“ Ex poëtae vero sententia eadem verba hoc significant: „Vaticinia mea, ut asolet, aut eventum habebunt aut eo carebunt; artem enim divinandi“ (quae semper coniecturalis atque fallax est) „mihi donavit Apollo.“

61-69. *Quid tamen cet.*] „De eo, quod dicis, equidem minime dubito, sed velim *tamen*, ut his omis- sis prius solvas mihi, si tibi per deos inferos licet, illud aenigma.“ — *iuvenis*] Octavianus, qui (natus a. u. c. 691.) a. u. c. 725. annum trigesimum quartum agebat. — *Parthis horrendus*] „quem reformidant Parthi;“ quamquam nullam etiam- tunc expeditionem contra eos susceperat. — *Demissum genus*] Virg. Aen. 1, 288: *Iulius, a magno de-*

missum nomen Iulo. Tacit. Ann. 12, 58: *Nero - - Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus.* — *procera*] Quemadmodum *forti*, sic haec quoque ambigua laus est, ut Catull. 86, 1: *Quinctia-longa, Recta est.* — *Corano*] homini diviti, cui Nasica, ut in eius hereditatem irreperet, filiam suam in matrimonio dedit. — *metuentis cet.*] „qui propter angustias domesticas nolebat restituere aes alienum, *solidum*, integram illam summam, quam a Corano mutuam sumpserat.“ — *praeter plorare*] *χωρίς τοῦ κλαίειν, οἰμώζειν.* V. *praeter* h. l., ut interdum, est pro adverbio. Ovid. Heroid. 17, 162: *Nil illi potui dicere praeter erit.* Sententia est: Nihil omnino cum iis legasset, eos exheredavit maloque affectit.“ Similiter Polystratus captatores delusit apud Lucian. Dial. Mort. 9, 3: *ἄλλας δὲ τὰς ἀληθεῖς διαθήκας ἔχων ἐκείνας κατέλιπον οἰμώζειν ἅπασι φράσας.*

Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa 70
 Libertusve senem delirum temperet, illis
 Accedas socius; laudes, lauderis ut absens.
 Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe prius ipsum
 Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
 Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro 75
 Penelopam facilis potiori trade. Putasne?
 Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
 Quam nequiere proci recto depellere cursu?
 Venit enim, magnum donandi parca, iuventus,
 Nec tantum veneris, quantum studiosa culinae. 80
 Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
 De sene gustarit tecum partita lucellum,

76. *Penelopam* bScE, quinque Pottierii, LC, Bentr., FMJ: *Penelopem* p et Pottierii plerique, *Penelopen* t. — 81. *Penelopa* Bentr. et F invitis Codicibus.

70-78. *mulier*] „concupina.“ — *temperet*] „ad arbitrium suum regat.“ COMM. CRUQ. — *laudes*] „praesentes, ut tibi benevoli fiant.“ — *vincit*] „praestat“, *καταεί*. — *prius*] „id quod“ vel „utpote quod prius i. e. efficacius est“, *καρείτων ὄν*. — *ipsum Expugnare caput*] quasi regni, divitem ipsum, blanditiis atque obsequio. — *vecors*] „vecordia quadam ad carmina componenda actus.“ — *cave*] ultima brevi. Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *Penelopam*] „Observavi in Iambis, Sermonibus et Epistolis Latinas declinationes libentius adhibere Nostrum, in Carminibus Graecas.“ BENTL. Conf. tamen v. 81: *Penelope*. Epp. 1, 7, 41: *Ithace*. — *potiori*] „tibi met ipsi praeferendo.“ Cfr. Od. 3, 9, 2. — *Putasne? cet.*] „Ulysse ne marque pas la moindre répugnance, et toute son inquiétude est que sa femme ne se rende trop difficile, elle qui a résisté à toutes les poursuites de tant d'amants.“ DACIER. — *Perduci*] Verbum proprium de iis, qui mulieres ad stu-

pra-atque adulteria corruptas ad moechos ducunt, unde subst. *perductor*. Cic. Verr. Acc. 1, 12, 33: *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat*. Est Graecorum *προαγωγέειν, προαγωγή*, „lenocinium.“ — *frugi*] „b r a v.“ Voss.

79-83. *Venit enim cet.*] „Pudica adhuc est, fateor; nam proci, qui domum tuam venerunt, id quicquid causatus se eam in matrimonium ducere velle, propter nimiam parcimoniam minime propensi sunt ad eam magnis donis corrumpendam cet.“ — *magnum donandi*] Mundum muliebrem ei sane obtulerant (Odys. σ, 291.), „munuscula tamen“, inquit Tiresias, „haud sufficientia ad conciliandam sibi tuam uxorem.“ — *De sene gustarit*] Figura etiam Graecis nsitata. Aeschyl. Fragm. 224. Dind.: *οὐ με μὴ λάθῃ φλέγων Ὀφθαλμός, ἥτις ἀνδρός ἢ γεγευμένη*. — *tecum partita lucellum*] Seneca Epist. 5: *ut huius quoque diei lucellum tecum com-*

Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
 Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis
 Ex testamento sic est elata: cadaver 85
 Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres,
 Scilicet elabi si posset mortua: credo,
 Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
 Neu desis operae, neve immoderatus abundes.
 Difficilem et morosum offendet garrulus; ultro 90
 Non etiam sileas. Davus sis comicus atque

90. *offendet* bSc,LCtF: *offendit* p, duo Pottierii, *offendes* Bentleyus coni. et M. — *ultra* superscr. o b, *garrulus ultra*, Non C, *garrulus ultro*. Non Bentleyus, *garrulus*; *ultra* Non F.

municem. — *Ut canis* cet.] Proverbium erat apud Graecos. Theocr. 10, 11: χαλεπὸν χορίῳ κίνα γεῦσαι. Lucian. adv. Indoct. 25: οὐδὲ γὰρ κίον ἅπαξ παύσαιτ' ἂν σκωτοτραγεῖν μαθοῦσα. — *nunquam absterrebitur*] „Nunquam, dicit, ab impenso illo hereditatum captandarum studio deduci poterit.“ — *uncto*] adipe videlicet, non oleo, ut alii supplent.

84-89. *improba*] „astuta, quae petulanter ludificata est heredem.“ — *Thebis* cet.] Videtur haec narratiuncula ducta esse vel ex mimo aliquo vel ex ioco populari; etenim ullum unquam testamentum vel Thebis, ut lepide fingit, vel Romae sic conceptum esse, prorsus incredibile est. Sane atrocius etiam est Eumolpi testamentum apud Petron. 141. rem ita exag-gerantem: *Omnes qui in testamento meo legata habent, praeter libertos meos, hac condicione percipient, quae dedi, si corpus meum in partes conciderint et adstante populo comederint*. Memorant huiusmodi inepta testamenta ICTi. Fr. 115. §. 5. De legatis I. (30.): *Ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam (veluti vestes aut si quae atia supervacua) ut in funus impendantur (non valere) Papinianus*

Lib. III. Responsorum scribit. Fr. 27. pr. D. de Cond. inst. (28, 7): *Modestinus Lib. XIII. Responsor. Quidam in suo testamento heredem scripsit sub tali condicione, si reliquias eius in mare abiiciat. Quarebatur, cum heres institutus condicioni non paruisset, an expellendus est ab hereditate? Modestinus respondit: Laudandus est magis quam accusandus heres, qui reliquias testatoris non in mare secundum ipsius voluntatem abiicit, sed memoriam humanae condicionis sepulturae tradidit. — Scilicet*] δηλονότι, „hoc tentans, an fortasse posset elabi, quo facto heres molestus excidisset hereditate.“ — *immoderatus*] Epp. 1, 13, 5: *Sedulus-opera vehemente minister. — abundes*] „prope nimia facias.“

90-92. *Difficilem et morosum*] Etiam Cic. Orat. 29, 104. iungit haec duo Epitheta; *difficilis* (δυσκολος) est, cui vix quidquam placet omnisque comitas deest; *morosus*, qui pro lubitu ac fastidioso modo hoc, modo illud volt, iubet, vetat. — *ultro Non etiam sileas*.] Sic iunge: „neque vero tu alio tempore, cum ille tecum colloqui volet, sine ulla causa taciturnus sis, quasi taedio affectus aut ira percitus.“ — *Non-sileas*] De locis,

Stes capite obstipo, multum similis metuenti.

Obsequio grassare; mone, si increbruit aura,

Cautus uti velet carum caput; extrahe turba

Oppositis humeris; aurem substringe loquaci.

Importunus amat laudari; donec Ohe iam!

Ad caelum manibus sublatis dixerit, urge,

95

93. *increbruit* corr. S, Lct et Bentleius: *increbuit* cp, M, *increpuit* b, tres Pottierii, F. — 97. *urge*, *Crescentem* bSc, omnes Pottierii et teste Torrentio multo plures et meliores libri: *urge et Crescentem* Lct, FMJ.

ubi non pro ne positum videtur (velut A. P. 460: non sit, qui tollere curet. Epp. 1, 18, 72: Non ancilla tuum iecur ulceret. Ovid. A. A. 3, 129: Vos quoque non caris aures onerate lapillis.), cfr. Hand Turs. IV. p. 264 sqq. Wagner ad Virg. Aen. 12, 78. (Non Teucros agat in Rutulos.): „Non proprium habet locum in distinguendis oppositis et contrariis, tum in enumerando. - - Male non pro ne accipitur apud Horat. Sat. 2, 5, 91., cum haec praecedant: *Difficilem et morosum offendet garulus.* — *Davus*] Servi comici instar, qui summum erga herum obsequium simulat timideque cum eo loquitur. Cfr. Sat. 1, 10, 40. — *obstipo*] *Obstipus* est „stipitis instar, sive rigida immotaque ratione aliquo inclinatus;“ h. l. „deorsum inclinatus.“ Cfr. Persius 3, 80: *Obstipo capite et figentes lumine terram.* Significat τὸ ἀνελεύθερον καὶ δουλοπρεπές. Anonymus apud Meinek. Fr. Com. IV. p. 611: Τὸ δ' ὄλον οὐκ ἐπίσταμαι Ἐγὼ ψιθυρίζειν, οὐδὲ κατακλασμένως Πλάγιον ποιήσας τὸν τράχηλον περιπατεῖν. — *multum*] Hoc adv. equidem iungo cum v. *similis*, „prorsus similis;“ quam explicationem confirmant ipsi numeri vv. *multum similis metuenti*, praecedentibus vv. certe aptissimi; alii vero cum v. *metuenti*.

Cfr. Epp. 1, 10, 3: *Multum dissimiles.*

93-95. *Obsequio grassare*] *Verfahre* (pr. *schreite ein*) *stets mit der grössten Gefälligkeit gegen ihn.* Addito v. *obsequio* dictum est *grassari* ut apud Liv. 3, 44: *se iure grassari, non vi.* 10, 14: *consilio grassari*, 45, 23: *etiam apud vos fuisse audivi, qui assentando multitudini grassarentur.* — *increbruit*] „gliscit, auge-scit“, ut Virg. Ge. 1, 359: *nemorum increbrescere murmur*, etiam in prosa orat. Cic. ad Fam. 7, 20, 3: *Ventus increbrescit.* Scripturam *increbruit* praeferunt Haase ad Reisig *Lat. Sprw.* p. 259. et Wagner ad Virg. Ge. 1, 359. Utraque in usu fuisse videtur. — *uti velet*] toga superiecta. — *substringe*] pr. *unterbinde*; *substringere* est aliquid in inferiore parte sic ligare, ut superior arrigatur acutiorque fiat, idem fere igitur h. l. atque „arrige“, „aure sublata (Epod. 6, 7.) ausculata.“

96-98. *Importunus*] „Si quovis tempore et loco etiam minus apto laudes captat, adeo ut ei, quocum loquitur, perquam molestus fiat.“ — *Ohe iam*] Sat. 1, 5, 12: *Ohe? Iam satis est.* — *manibus sublatis*] Hic est signum precantis, ut tandem laudare desistat; admirationis contra Cic. Acad. 2, 19, 63: *Hortensius autem vehementer admirans,*

Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
 Cum te servitio longo curaque levarit,
 Et certum vigilans, Quartae sit partis Ulixes, 100
 Audieris, heres: Ergo nunc Dama sodalis
 Nusquam est? Unde mihi tam fortem tamque fidelem?
 Sparge subinde et, si paulum potes, illacrimare; est
 Gaudia prodentem voltum celare. Sepulcrum
 Permissum arbitrio sine sordibus exstrue; funus 105

100. *sit* bSc, plerique Bentleii et Pottierii, LCt: *est* Feae ali-
 quod Codices, *esto* duo Codd. Bentleii, Pottierii 9 et 13., Bentl.,
 FMJ. — 103. 104. *est* a sec. m. deletum et v. *celare* superscr.
celato S, et *sic paulum potes illacrimare* (infinitiv. activ.), et
Gaudia prodentem voltum Bentleii suspicio, cui tamen hanc prae-
 fert: *et sic paulum potes illacrimare et Gaudia prudenter*
voltu celare. (*inlacrima. e re est* Lachmannus ad Lucret. p. 297.)
 — 104. *prodentem voltum* C, *prudenter voltu* Cod. (?) Barthii.

*quod quidem perpetuo Lucullo lo-
 quente fecerat, ut etiam manus saepe
 tolleret.* — *tumidis* cet.] „falsis
 laudibus eum velut utrem ventis
 inflare contende.“ COMM. CRUQ.

99—104. *levarit*] morte sua. —
certum vigilans] „ὄραο, οὐκ ὄραο,
 pro certo, adeo ut ne minimae
 quidem dubitationi iam locus sit.“
 Opponitur Ovid. Her. 10, 9: *In-
 certum vigilans, a somno languida.*
 — *sit* — *heres*] Formulam ipsam
 restituere voluit Bentleius, scribens
esto. (Gaius 2, 117: „Sollemnis
 institutio haec est: Titius heres
 esto. *Sed et illa iam comprobata*
*videtur: Titium heredem esse iu-
 beo. At illa non est comprobata:*
Titium heredem esse volo. Sed
et illae a plerisque improbatæ sunt:
Heredem instituo, item Heredem
facio.“ Sic in Dasumii testamento
 apud Cardinali *Diplomi militari*
 p. 217: *Amicus si se nomen meum*
*laturum promiserit, mearum fortu-
 narum ex uncia heres esto cerni-
 toque in diebus centum proximis*
quibus scierit poteritque.) At for-
 mula iuris contra optimorum Co-
 dicum auctoritatem poetæ obtru-
 denda non videtur, qui si integram

formulam referre voluisset, etiam
 pro *quartae partis* dixisset *ex qua-
 drante* (Sueton. Caes. 83.) vel *ex*
teruncio. (Cic. ad Att. 7, 2, 3.) —
Audieris] „vel ipsa alta voce le-
 gens vel testamento per puerum
 a manu recitato.“ — *Dama*] Cfr.
 v. 18. — *Nusquam est*] οὐκ ἐστὶν.
 Hand Turs. IV. p. 349. — *Unde*
mihi tam fortem] „petam, parabo?“
 Sat. 2, 7, 116: *Unde mihi lapidem?*
 — *Sparge subinde*] „Frequenter
 dicito.“ ACRON. Accuratius expli-
 ces: „passim iniicito, quasi sin-
 cerus dolor te hoc facere iubeat.“
 — *illacrimare*] Sane est impera-
 tivus v. deponentis, qua forma
 usus est etiam Cic. de N. D. 3,
 33, 82. Cfr. Publii versum ap.
 Gell. 17, 14, 4: *Heredis fletus sub*
persona risus est. — *est*] „ἔστιν,
 ἔνι, ἔξ᾽ ἔστιν, licet.“ Cfr. Epod. 17,
 25. Sat. 1, 2, 101. „Facile est nec
 multam artem requirit, tunc ipsum,
 cum inibi est, ut voltus gaudium
 prodat, verum affectum celare.“

105-110. *arbitrio*] Inscriptio No-
 lana apud Morcellium Opp. I. p.
 347: C. CVRIATIO. L. F. FLA-
 MINI. DIVI. AVGVSTI. -- ARBI-
 TRATV. HYACINTHI. LIB. — *sine*

Egregie factum laudet vicinia. Si quis
 Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
 Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
 Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
 Imperiosa trahit Proserpina; vive valeque

110

 SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,

sordibus] immo eleganter, ex marmore, cum anaglyphis et honorifico titulo. — *laudet*] „Nic. Heinsius in margine sui libri, *Lege*, ait, *laudent*. Nempe quia *vicinia* est nomen collectivum, ideo numero singulari verbum hic plurale subiungi voluit. At Noster singularem numerum praetulit, tam hic, quam alibi. Epp. 1, 17, 62: *vicinia rauca reclamat*. Epp. 1, 16, 44: *Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota*.“ BENTL. — *sit Emptor*] „ex quarta parte tibi legata si quid emere cupiat, libenter te ei donaturum.“ — *nummo addicere*] „donare.“ Recordare hic emptionis summam, qua utebantur coram testibus, ubi inter vivos aliquid donabant, quo minus ea ex donatione lites orirentur. Cic. pro Rab. Post. 17, 45: *Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabinii Postumi nummo sestertio sibi addici velit?* Livii Epit. 55: *C. Matienus* (desertor) - - *sestertio nummo venit*. — *Imperiosa*] *ἔραυνῃ*. Od. 1, 28, 20: *Saeva - Proserpina*. — *trahit*] Proserpina umbras mittit et abripit. Vid. Hom. Odys. λ, 226, 632 sqq. — *vive valeque*] solita formula. Epp. 1, 6, 67: *Vive, vale*. Epp. 1, 7, 3: *Si me vivere vis sanum recteque valentem*.

VI. Quod maxime in votis habuerat Horatius, ut liber aliquando ab omni negotiorum cura et verae vitae impeditis sibimet ipsi ruri viveret atque otio suo frueretur,

id iam villae Sabinae a Maecenate sibi donatae possessione erat assecutus; neque tamen tam assidue quam vellet ibi degere ei licebat. Consuetudo enim et familiaritas Maecenatis saepius eum Romae et in his urbanae vitae turbis detinebat, ubi quidem nulla alia res maiorem ei molestiam exhibebat, quam eorum importunitas, qui Maecenatis non minus quam poetae animum et mores ignorantes vel propter invidiam eum iniquis sermonibus tradebant, vel, ut ipsos resque suas potenti Octaviani amico commendaret, pertinaci sedulitate rogare nunquam desinebant. Huiusmodi igitur suam cum Maecenate necessitudinem nequam esse nec talia se quaerere affirmat, consulto amicitiam suam cum illo extenuans, quatenus sine amici offensione fieri poterat, ac salissime irridens partim invidos atque iniquos, partim molestum scribarum genus (in quorum decuria aliqua quaestoria ipse olim fuerat) aliosque horum similes; summa simul cum venustate vitae rusticae bona extollit. ZELL. Scripta est Satira a. u. c. 723., quo anno Sabinum ei donavit Maecenas, cuius quidem praedioli delicias iamiam expertus erat, cum haec scripsit.

1-5. *in votis*] „in optatis.“ (Cic. ad Fam. 2, 13, 2). Pers. 3, 48: *quid dexter senio ferret, Scire erat in voto*. Etiam in prosa or. Cic.

Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
 Et paulum silvae super his foret. Auctius atque
 Di melius fecere. Bene est. Nil amplius oro,
 Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis. 5
 Si neque maiorem feci ratione mala rem
 Nec sum facturus vitio culpave minorem;
 Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
 Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
 O si urnam argenti fors quae mihi monstret ut illi, 10
 Thesauro invento qui mercennarius agrum

SAT. VI. 10. *qua* unus Pottierii, LCtF. Ut nos, bSc, Bentleiani omnes (praeter Regium, qui habet *quam*) et reliqui Pottierii.

Accus. Verr. 5, 54, 142: *nocturna vota cupiditatum suarum. — modus*] de agri spatio s. mensura etiam Plaut. Aul. Prol. 13: *Agri reliquit eii non magnum modum.* Cic. pro Flacco 32, 80: *voluisti magnum agri modum censer.* — *ita*] „admodum, valde;“ sic saepe post negationem. Cic. Orat. 8, 25: *non ita lato interiecto mari.* — *Hortus* cet.] Plin. H. N. 19, 20: *Hortos villae iungendos non est dubium rigoisque maxime habendos, si contingat, praefluo amne. — iugis aquae*] Sic iunge, non cum aliis *iugis fons aquae*, id quod consuetudini repugnat. Conf. Epp. 1, 15, 16. — *paulum silvae*] Conf. Od. 3, 16, 29 sq. Epp. 1, 16, 5 sqq. Epp. 1, 18, 104. — *super his*] „ἐπὶ τούτοις, praeter haec.“ Sic prorsus *his super* apud Silium 1, 60. In prosa quidem or. requireretur *super haec*; ut Plin. Paneg. 75, 6: *super ea, quae sum--precat.* — *Bene est*] Formula est contenti bono eventu animi, pro qua aequae frequenter Latini dicunt *bene habet*. Iuven. 10, 72: *Bene habet; nil plus interrogo.* — *Maia nate*] Invocat Mercurio lucri datorem, *καρδοῶνον, ἐπιούριον.* Cfr. Sat. 2, 2, 68. Matris autem nomen in precibus blandius. — *propria*] „stabilia.“ Cfr.

Sat. 2, 2, 129. Virg. Aen. 6, 872: *propria haec si dona fuissent.*

6-11. *Si neque* cet.] „Hac conditione exaudi preces meas, si neque“ cet., frequenti in precando formula. Cfr. Od. 1, 32, 1. 3, 18, 5. Carm. Sec. 37. Apodosis sequitur demum v. 13: *hac prece te oro. — ratione mala*] ut tunc complures periurio, falsis testamentis, rapinis rem familiaris augere nihil pensi habebant. — *rem*] familiarem. — *vitio*] „vitiosa libidine, luxuria.“ — *culpa*] „segnitia et negligentia.“ — *veneror*] „deos venerans ab iis precor.“ Cfr. Carm. Sec. 49. Sat. 2, 2, 124. Caecina apud Cic. ad Fam. 6, 7: *qui multa deos venerati sint. — denormat*] „denormem, inaequalem reddit, adeo ut contra agrimensorum regulas quadratus non sit.“ — *fors quae*] Construe: *O si quae* (aliqua) *fors* cet. Alteram lectionem *quae* explicabant vel „aliqua ratione“ vel „aliqua in parte.“ — *mercennarius*] Conf. Sat. 2, 2, 115: *fortem mercede colonum.* Verba autem *illi, — qui mercennarius* cet. posita sunt pro *illi mercenario qui* cet. eadem attractione, qua Sat. 2, 2, 59. *Cuius odorem olei* cet. pro *oleum, cuius odorem* cet.

Illum ipsum mercatus aravit, dives amico
 Hercule! Si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:
 Pingue pecus domino facias et cetera praeter
 Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis. 15
 Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
 Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?
 Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster
 Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.

12-13. *dives amico Hercule*] „Ut Mercurius apertis lucris et negotiationi praeerat, sic Hercules operis lucris sive thesauris. Sunt qui eundem incubam seu incubonem esse velint (id est, *δαίμονα* thesauris velut incubantem).“ SCHOL. Pers. 2, 10: *O si Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro Hercule!* — *quod adest*] τὸ παρόν, „praesens fortuna; quae nunc possideo.“ Cfr. Od. 3, 29, 32. — *gratum iuvat*] „ita iuvat, ut gratum sit animo meo.“ Nolim accipere de grato ergo deos animo, neque est generis masculini.

14-19. *Pingue* cet.] Iocatur in ambigua significatione v. *pingue*, quod ad ingenium relatum significat „crassum, tardum.“ — *cetera*] ut arva, prata, similia. — *utque soles*] „uti grato animo agnosco, te semper mihi propitium esse.“ Conf. Od. 2, 7, 13 sq. — *custos*] Ἐπιτήριος λόγιος, poetarum semper custos, unde hos vocat viros *Mercuriales* Od. 2, 17, 29. — *in montes* cet.] „in Sabinos montes et in villam meam“, *arcem*, quia in loco edito, in radicibus *Usticae cubantis* (Od. 1, 17, 11), aedificata erat. — *Quid prius* cet.] Supple „quam hanc felicitatem, qua in rustica solitudine utor.“ Scripsit enim haec aut scripsisse se fingit ruri, quocirca hoc dicit: „Nunc cum in Sabinum meum ex Urbe me recepi, Satirae, quam componere fert animus, argumentum longe aptissimum id erit, ut laeto animo

praedicem rusticationis insignia bona;“ eaque statim enumerat: „Hic enim nec prava ambitio me vexat“ cet. — *musaque pedestri*] Cfr. Sat. 1, 4, 47. Od. 2, 12, 9. A. P. 95. Epp. 2, 1, 250: *sermone* -- *Repentes per humum*. Quintil. 10, 1, 81: *multum enim supra prosam orationem et quam pedestrem (πῆξόν λόγον) Graeci vocant surgit* (Plato). — *Nec mala me ambitio perdit*] Cfr. Ovid. Metam. 11, 765: *Secretos montes et inambitiosa colebat Rura*. Ambitio autem mala vocatur etiam Sat. 2, 3, 78., *prava* Sat. 1, 6, 51., *misera* Sat. 1, 4, 26. 1, 6, 129., *inanis* Epp. 2, 2, 207. — *plumbeus Auster*] (*Scirocco*) „aestu suo corpus aggravans, viresque ita extenuans, ut nihil moliri possim neque studiis vacare.“ Vid. ad Od. 2, 14, 15 seq. — *Autumnusque gravis*] „pestilentiam secum afferens.“ Cfr. Od. 3, 23, 8: *Pomifero grave tempus anno*. Autumnum *letiferum* nominat Iuven. 4, 56. — *Libitina*] funerum dea Italica modo cum Proserpinae modo cum Veneris numine a doctioribus coniuncta, in cuius templum pro quoque funere nummus inferebatur; item, quaecumque ad funera pertinebant, ibi locabantur et vendebantur; igitur, quo plures moriebantur, eo maior et ipsius deae et libitinariorum, qui funera curabant, quaestus erat. Suet. Ner. 39: *Pestilentia unius autumnus triginta funerum milia in rationem*

Matutine pater, seu Iane libentius audis, 20
 Unde homines operum primos vitaeque labores
 Instituunt — sic dis placitum —, tu carminis esto
 Principium. Romae sponsorem me rapis. „Eia,
 Ne prior officio quisquam respondeat, urge.“
 Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem 25
 Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
 Postmodo, quod mi obsit, clare certumque locuto

Libitinae venerunt. Conf. Od. 3, 30, 7. Epp. 1, 7, 5 sq.

20-24. *Matutine pater*] Descriptio-
 nem incommodorum vitae urbanae
 scite orditur ab invocatione Iani,
 qui omnia initia fortunat, vitae,
 anni, h. l. negotiorum per singu-
 los dies capessendorum. Hoc loco
 solo *patris matulini* cognomen ha-
 bet, ut Martialis 4, 8, 12. *matu-
 tinum Iovem* vocat, qui primo mane
 salutatur. Epp. 1, 16, 59: *Iane
 pater.* — *seu* cet.] Cfr. ad Carm.
 Sec. 14: *Ilithyia*, -- *Sive tu Lucina
 probas vocari Seu Genitalis.* —
Iane-audis] „ἀκούεις, κλύεις, ap-
 pellaris.“ Epp. 1, 7, 37: *rexque
 paterque Audisti coram nec verbo
 parcius absens.* — *Unde*] „a quo.“
 Vid. ad Sat. 1, 6, 12. — *operum-
 vitaeque*] „omnium operum, quae
 vitae nostrae condicio nobis impo-
 nit.“ — *sic dis placitum*] Cfr. Od.
 1, 33, 10: *Sic visum Veneri.* Epod.
 9, 3: *sic Iovi gratum*, sollempni in
 his formulis verbi substantivi omis-
 sione. „Iam enim haec deorum
 est voluntas, ut praeside te plena
 laborum sit vita humana.“ — *Ro-
 mae*] „Cum Romae sum, mane me
 rapis sponsum in Forum“ (Epp.
 2, 2, 67: *Hic sponsum vocat.*); i. e.
 „Romae necessitatem mihi impo-
 sitam sentio pro hoc vel illo amico
 confestim spondendi, nisi insuavis
 et negligentior haberi velim.“ —
Eia -- urge] His verbis Ianus Hora-
 tium ad forum rapere fingitur:
 „ἐπειγε, propera, ne quis in hoc
 officio recipiendo te praeveniat.“

Cfr. Pers. 5, 132: *Surge, inquit
 Avaritia, eia Surge!* Alii (coll.
 Philon. Leg. ad Caium 26., ubi
 Helicon ad semet ipsum: *Νῦν ὁ
 καιρός ἐστίν, Ἐλικῶν ἐπέγειρε
 σεαυτόν.*) haec vv. Horatio tribuunt
 semet ipsum excitanti. — *officio*] h.
 l. non *Pflicht*, sed *Dienstleistung*,
Gefälligkeit.

25. 26. *radit*] „fluit, terrae super-
 ficie *radens*, perstringens“, ut
radere litus. — *Interiore-gyro*] „sol-
 stitium hiemale lente ducit diem,
 qui iam breviorum horarum, quibus
 sol lucet, circulum describit;“ ut
 inter plures circulos, quibus idem
 est centrum, interiores semper bre-
 vius spatium circumscribunt. Cic.
 de N. D. 2, 41, 106. ex Arateis suis
 de Cynosura: *Nam cursu interiore
 brevi convertitur orbe.* — *trahit*]
 „lente ducit quasi ingratum, qui
 vix ire videatur“. etsi multo bre-
 viorem aestivo.

27. 28. *Postmodo* cet.] „Statim,
 cum e foro discessi, incidere rus-
 sum soleo in turbam molestissimam.“ — *quod mi obsit, -- locuto*]
 „Cum pronuntiaro sponsionis for-
 mulam, quae fortasse, ubi credi-
 tori a me satisfaciendum erit, si
 debitor ipse solvendo non fuerit,
 mihi noxam afferet;“ ex Thaletis
 vel, ut alii volunt, Biantis illa
 sententia, quae in proverbium
 abiit: *Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα.* (*Sponde;
 noxa praesto est.*) — *clare certum-
 que*] Est hoc ex formularum ser-
 mone, ex quo apud ICtos *certa
 verba* eadem sunt ac sollempnia et

Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.

Quid vis, insane, et quas res agis? improbus urget

Iratis precibus; tu pulses omne quod obstat, 30

Ad Maecenatem memori si mente recurras.

Hoc iuvat et melli est; non mentiar. At simul atrās

Ventum est Esquillas, aliena negotia centum

Per caput et circa saliant latus. Ante secundam

Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras. 35

28. *turba, facienda* Lct. — 29. *Quid tibi vis, quas res agis, insane? improbus urget tres* Torrentii, *Quid tibi vis, insane, et quas res improbus urges? Iratus* (sic) Cod. Guelf., *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis? improbus urget Iratis* (*Quid tibi vis e* Codd., *quam rem conii.*) Bentleius, *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus, urget Iratis* Heindorf. — 33. *Esquillas* bSc, Lct et Bentl.: *Exquillas* FM.

legitima; utrumque autem v. ita iungitur in formula apud Liv. 1, 18: *Iuppiter, - - tu signa nobis certa adclarassis*; et prorsus ut h. l. apud Senec. Lud. 1: *quaecunque audivi, certa claraque assero*. — *Luctandum*] „summo labore penetrandum est per turbam, ita ut in tardiores impingam eosque pulsem, atque adeo etsi invitus iniuria eos afficiam.“ Plaut. Mercat. 1, 1, 9: *Et currendum et pugnandum et autem iurgandum est in via*.

29-31. *Quid vis, insane*] Vv. haec quasi in formulam transierant. Propert. 1, 5, 3: *Quid tibi vis, insane?* Conf. Sat. 1, 2, 69. — *improbus urget Iratis precibus*] „sine ullo pudore ac modo me insectatur diris imprecationibus.“ Cfr. Epod. 5, 86: *Thyestee preces*. Od. 1, 28, 33: *precibus non linquar inultis*. — *tu pulses*] „Quomodo, malum, (inquit pulsatus,) audes impingere in omnes qui tibi obstant eosque de via deturbare?“ Cfr. Sat. 2, 7, 40: *Tu - - ultro Insectere?* Plin. Paneg. 63, 5: *Averseris tu suffragia? - - liberae civitati ne simulationem quidem serves? - si-recurras*] „ubi ex Foro ad Maecenatem, quasi apud eum habitares, festi-

nanter redeas.“ — *memori*] „dum amicus tibi semper ante oculos versatur.“

32-35. *Hoc*] „ad Maecenatem memori mente recurrere;“ neutiquam vero, ut alii explicant: „pulsare et pulsari maleque insuper audire.“ — *non mentiar*] „libere fatebor.“ Est sermonis quotidiani. Cic. ad Fam. 3, 4, 2: *Quod scribis - - id mihi, ne mentiar, gratum est*. — *atras*] quia olim fuerat plebis infimae sepulcretum, cuius ipsa memoria *atras*, id est, funestas cogitationes excitabat; etsi tunc turris Maecenatiana cum horto ibi exstructa erat, certe iam inde ab a. u. c. 718. Vide Sat. 1, 8, 14. — *Esquillas*] De scriptura cfr. Epod. 5, 100. — *centum*] „sexcenta negotia ab omni parte me vexant et quasi circumvallant.“ (Terent. Ad. 3, 2, 4.) — *secundam*] nobis ex variis anni temporibus vel sextam vel septimam, Horatio utique satis incommodam; argentarii contra tunc negotiis vacare incipiebant. Cic. pro Quinctio 6, 25: *Naevius - - ipse suos necessarios - - corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda postridie*. — *Roscius orabat*] Verba sunt non

De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.

servi alicuius, sed ipsius Horatii, cuius per caput hoc Roscii et alterum scribarum negotium saliebat. — *Puteal*] Cfr. Epp. 1, 19, 8: *Forum putealque Libonis*. *PUTEAL SCRIBONIANUM* inscriptum est denariis gentis Scriboniae (Eckhel D. N. 5. p. 301.), in quibus arae lyris et encarpis ornatae, quae, ut videtur, iuxta ipsum Puteal posita erat, forma exhibetur. Dicebatur autem *Puteal*, quia veri putealis (περιστολου, *Brunneneinfassung*), saepti puteo circumdati, habebat formam atque ad eam rem destinatum erat, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, hominum accessu profanaretur. *Fecit* autem Scribonius Libo aliquis, cui negotium datum a senatu fuerat, ut conquireret sacella attracta; - - semper foramine ibi aperto caelum patet. FESTUS Müll. p. 333. in v. *Scribonianum*. „*Puteal*, locus Romae, ad quem conveniebant feneratores. Alii dicunt, in quo tribunal solebat esse praetoris.“ ACR. — *adesses*] ad testimonium dicendum. Cfr. Cic. pro Quinctio 6.

36. 37. *De re communi* cet.] Post aciem Philippensem Horatius, quo se patrimonio maxima ex parte spoliatum sustentaret, scriptum quaestorium compararat; verum ab hoc quaesticulo, ut videtur, circiter a. u. c. 717. iam sese removerat, cum scriptum hunc, ut probabile est, vendidisset. Cfr. Schol. Iuvenalis 5, 3. Nihilominus scribae poetam collegae loco habere pergentes eum interdum advocabant, ubi de rebus ad se pertinentibus consultarent, quo postulata sua, illo apud Maecenatem intercedente, facilius obtinerent. Festive autem hoc scribae munere,

quod inter tenuiora erat, olim se functum esse atque etiam nunc inde se molestiam trahere significat, prorsus securus, utrum propter hoc ipsum a ditioribus ut *libertino patre natus* et scriba derideretur neene. Verbis *de re communi* utebantur alter alterum attentiosem redditori. Sic Plaut. Aul. 2, 2, 22: *est quod te volo De communi re appellare mea et tua*. — *Orabant*] Etiam hoc verbum satis significat Horatium non iam scribam fuisse. Recte enim Düntzer monet omnia, quae per h. l. memorentur *aliena negotia*, officii fuisse, non proprii atque certi muneris. (*Gefälligkeiten*.) — *Quinte*] Semet ipsum appellare videtur Horatius, in memoriam sibi revocans collegarum negotium. Plerique hic, ut supra de Roscii servo, de scribarum servo cogitant, cui parum convenit praenominis usurpatio. — *reverti*] „rursus adesse in collegio, ubi de re gravi atque inexpectata“ (videlicet scribis, cum Horatio, ut re vera erat, levis atque exigua videretur, sibi tamen molesta) „quaeque ad ipsum quoque cum ceteris pertineret, consultandum esset.“

38. 39. *Imprimat* cet.] Hoc rogat tertius aliquis homo negotiosus. Maecenas autem circa tempus pugnae Actiacae a. u. c. 723. Italiae praefectus Caesaris Octaviani anulum signatorium habuit. Mense demum Decembri Agrippa ei adiunctus est atque itidem anulum accepit. Dio Cass. 51, 3. — *tabellis*] Quales hae fuerint, divinare non possumus: fuitne diploma, quod dicebant (Tacit. Hist. 2, 54. et 65.), quod ut ratum fieret, a Maecenate obsignandum erat? Ea certe a principe, tunc ab eius tamquam vicario, signabantur. Cfr.

Dixeris, Experiari: Si vis, potes, addit et instat.
 Septimus octavo propior iam fugerit annus, 40
 Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
 In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere reda
 Vellet iter faciens et cui concedere nugas
 Hoc genus: Hora quota est? Thrax est Gallina Syro par?
 Matutina parum cautos iam frigora mordent; 45
 Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
 Per totum hoc tempus subieciior in diem et horam

44. *trex* superser. a b, *Threx* Bentleyus.

Sueton. Octav. 50. — *Dixeris*] „Si ego ei respondero“ cet.

40-44. *Septimus*] Cum haec satira exeunte a. 723. composita sit, ex his apparet Horatium a. 715. vergente vel initio a. 716. in Maecenatis familiaritatem receptum esse. „*Es sind fast acht Jahre*, octo prope anni.“ — *dumtaxat ad hoc* cet.] Consulto extenuat suam cum potente amico necessitudinem, significans se ab ambitione longe remotum esse neque unquam negotiis civilibus ab illo administrandis sese ingerere solitum. Ceterum haec omnia κατ' εἰρωνείαν dici apparet; etenim de aliis ac gravioribus rebus, praesertim ad poësin et litteras spectantibus, eos inter se plerumque collocutos esse consentaneum est. Verum tales sermones hic exponere ineptum ac putidum fuisset. — *tollere reda*] „recipere comitem in redam.“ Liv. 45, 6: *appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deheret.* — *Hoc genus*] Cic. ad Att. 13, 12, 3: *Scis me antea orationes aut aliquid id genus solitum scribere.* — *Gallina*] nomen gladiatoris per se ridiculum, qui parma Threidica et gladio incurvo (ἄραχη) armatus componi solebat in arena cum *Syro* mirmillone, id est, gladiatore armatura Gallica inducto et piscis (μορμύλον s. μορμύρον) imaginem

in galea habente. Cic. Philipp. 7, 6, 17: *Mirmillo in Asia depugnavit* (L. Antonius). *Cum ornasset Threidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit.* Ceterum, si mavis, cum Düntzero *Threx* -- par pro affirmatione habeto; sed actuosior est interrogatio: „Ego non vidi hos gladiatores, qui nunc hominibus in ore sunt: tu, qui eorum pugnae affuisti, dic mihi, quaeso, an cet.“

45-49. *parum cautos* cet.] „paenulis et lacernis non satis munitos laedunt frigora.“ Quemadmodum *urere*, sic etiam *mordere* de frigore usurpabant. Martial. 8, 14, 1: *ne -- Mordeat et tenerum fortior aura nemus.* Aestus *mordere* dicitur Epp. 1, 8, 5. — *rimosa*] „quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius!“ ex Terentiano illo Eun. 1, 2, 25: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.* Conf. Epp. 1, 18, 70: *Nec retinent patulae commissa fideliter aures.* — *Per totum* cet.] „Ex eo inde tempore, quo in Maecenatis amicitiam admissus sum, in dies ac prope in singulas horas magis expositus sum invidiae hominum contracti ac pusilli animi.“ — *in diem et horam*] „von Tage zu Tage, von Stunde zu Stunde.“ —

Invidiae noster. Ludos spectaverat una,
 Luserat in Campo: Fortunae filius, omnes.
 Frigidus a Rostris manat per compita rumor: 50
 Quicumque obvius est, me consulit: O bone, nam te
 Scire, deos quoniam propius contingis, oportet;
 Numquid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
 Semper eris derisor! At omnes di exagitent me,
 Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra 55

48. *Invidiae: noster ludos distinguunt Sbc, LCtF. — spectaverit* duo Pottierii, ex aliis Bentleius et M. — 49. *Luserat omnes mei* et Pottierii, LCtF: *Luserit* ex uno Cod. Coll. Trin. Bentleius et M.

noster] comice pro *ego*, *unser Mann*, quasi excepto vocabulo *noster* ex ore servorum, h. l. ex ore volgi Horatium sibi consociantis. Plaut. Rud. 4, 7, 19. Daemones: *minime istuc faciet noster Daemones*. Amphitr. 1, 1, 242: *MERC. Tu me vivos hodie numquam facies quin sim Sosia*. SOSIA. *Certe edepol tu me alienabis numquam quin noster siem: Nec nobis praeter me quisquamst alius servos Sosia*. — *spectaverat - Luserat*] Haec plusquamperfecta in *spectaverit* et *luserit* mutare nihil attinebat, cum sit velut species interrogationis directae pro hypothetico: *si quando spectarat, postea omnes exclamabant*; prorsus ut Sat. 2, 7, 68: *Evasti pro si evasisti*. Cfr. Sat. 1, 3, 56 sq. — *Fortunae filius*] Graeci *παῖς τῆς τύχης* (Soph. Oed. Tyr. 1080.); nos: „*das Glückskind!*“

50-56. *Frigidus cet.*] „qui frigus et timorem incutit.“ Cfr. Epp. 1, 3, 26: *Frigida curarum fomenta*. „Si sinister aliquis ac formidolosus rumor per singula bivia spargitur a Rostris ab Iulio Caesare in medio Foro collocatis, unde primum emanavit, omnes me verum scire opinantur, utpote qui principibus viris proximus sim.“ — *per compita*] quae *frequentia* vocat Sat. 2, 3, 25. — *Dacis*] Cum his M. Antonii sociis, ipso illo anno 723.,

quo haec Satira composita est, bellum gerebatur; ad quod a. 724. M. Crassus, illius, qui a Parthis Ceciscus est, filius, missus est. (Cfr. Od. 3, 6, 14.) — *eris derisor*] „quem admodum nunc es, sic etiam, ut mihi videre, eris in perpetuum εἰ-*ρῶν*.“ De derisore, „simulatore ac dissimulatore (Salust. Catil. 5.)“, conf. Epp. 1, 18, 11. A. P. 438: *Derisor vero plus laudatore moveatur*. — *omnes di exagitent me, Si quidquam*] „audivi“ vel „scio.“ Cfr. Tac. Ann. 6, 6. in Tiberii Epistola: *di me deaeque peius perdant, quam perire me cotidie sentio, si scio*. — *Quid?*] Novae personae altera haec interrogatio tribuenda est. — *militibus promissa*] Hic quoque eodem tempore (a. u. c. 723. exeunte) quotidianus civitatis sermo erat. Etenim non de alia agrorum divisione h. l. agi potest, quam de ea, quae facta est post pugnam Actiacam media hieme a. 723-724.; cum Caesar ex Asia, ubi tum morabatur, repente Brundisium profectus esset ad seditionem veteranorum, quos sine donis dimiserat, compescendam. Dio 51, 4. Qua occasione militibus suis partim pecuniam dedit, aliis, qui omnia secum bella gessissent, agros etiam assignavit eorum Itolorum, qui Antonii partes secuti erant. Quo tempore haec

Praedia Caesar, an est Itala tellure daturus?

Iurantem me scire nihil mirantur ut unum

Scilicet egregii mortalem altique silenti.

Perditur haec inter misero lux non sine votis:

O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit 60

Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis

Ducere sollicitae iucunda obliviae vitae?

O quando faba Pythagorae cognata simulque

57. *mirantur* bScp, plerique Pottierii, LCtF: *miratur* quattuor Pottierii, ex Cod. Battel. Bentleius et M.

scripsit, etiam tunc ambigebatur, utrumne in Sicilia an in Italia veteranis tumultuantibus Caesar agros daturus esset. — *Triquetra*] „tellure“, non „praedia.“ *Triquetra* pro *triangula* dicta est Sicilia a forma triangulari, tribus promontoriis, Pachyno, Lilybaeo, Peloro finita. Cfr. Quintil. 1, 6, 30. *Trisulcam* eandem appellat Claudian. R. P. 1, 145.

57-64. *unum*] „praecipuum omnium, quotquot sunt.“ Ut Cicero: *unus gladiator M. Antonius*, Catullus: *unus caprimulgus*. — *lux*] „dies.“ Cfr. Sat. 1, 5, 39. Sat. 2, 2, 116. — *non sine votis*] „non sine huiusmodi optatis“, qualia sequuntur. — *veterum*] scriptorum ante Alexandrum M. Similiter, sed *κατ' εἰρωνείαν*, Lucian. Rhet. Praec. 17: *ἀναγίνωσκε τὰ παλαιὰ μὲν μὴ σύ γε*, Isocratem, Demosthenem, Platonem subiungens. Conf. Sat. 2, 3, 11: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro, Eupolin, Archilochum, comites (rus) educere tantos?* Epp. 1, 2, 1: *Troiani belli scriptorem -- Praeneste relegi. — somno*] meridiano, *siesta*, quod Varro R. R. 1, 2, 5. dicit: *aestivum diem si non diffinderem insititio somno meridie, vivere non possem*. Epp. 1, 14, 35: *Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba. — inertibus horis*] *quel dolce far niente*. Tibull. 1, 1,

5: *Me mea paupertas vitae traducat inertii*. — *Ducere*] *ἔλκειν*, quasi vinum „obsorbere, haurire.“ Od. 1, 17, 21: *Hic innocentis pocula Lesbii Duces sub umbra*. Virg. Aen. 6, 713: *Animae -- Lethaei ad fluminis undam Securos latices et longa obliviae polant*. — *faba Pythagorae cognata*] Serenus Samon. v. 741: *Pythagorae cognata (faba) levi condita cumino Proderit*. „Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces.“ COMM. CRUQ. Pythagoreis interdictum esse, ne *ζυδαῖσις* vescerentur, refert Cicero de Divin. 1, 30, 62., *quod habet inflationem magnam is cibus, tranquillitati mentis quaerentis vera contrariam*; alii alias causas afferunt. (Cfr. Aristot. ap. Diog. Laërt. 8, 34.) Prorsus contraria est Aristoxeni narratiuncula, qui apud Gell. 4, 11: *nullo saepius legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus et subduceret sensim alvum et levigaret*. Volgarem narrationem hic manifesto secutus est Horatius. Locus est prorsus similis Epp. 2, 1, 52: *et somnia Pythagorea*. Hoc igitur dicit: „Nobile illud legumen, quod vulgus quidem spernere solet, sed pro cognato sibi habuit vel ipse Pythagoras.“ Utique utitur lepida ironia, sed nulla inest

Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
 O noctes cenaque deum! quibus ipse meique 65
 Ante Larem proprium vescor vernasque procaces
 Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
 Siccat inaequales calices conviva solutus
 Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
 Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo 70
 Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
 Nec male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos

virulentia in Pythagoreos. — *Uncta satis*] Sic iunge, non *satis pingui*, ex quo errore natum est Bentleii *παράδιόρθωμα* *foeis*. Videlicet „oluscula coquantur una cum lardo, quo illa unguuntur, quod satis sit.“ — *ponentur*] „apponentur.“ Vid. Sat. 2, 2, 23. — *oluscula lardo*] Sat. 2, 2, 116: *Non ego - temere edi luce profesta Quidquam prae- ter olus fumosae cum pede pernae.*

65-67. *O-cenae*] „simplicissimae quidem, sed simul aequae securae et iucundae ac si *conviva deorum* essem (Od. 1, 28, 7.), in noctem usque productae!“ Manifesto verba facit de cenis laetissimis quidem, sed rusticis et quotidianis vv. 63. 64. — *meique*] non „servi“, sed, ut patet ex seqq. et ex v. 41. *suorum*, „amici atque familiares, qui in lectis mecum accumbunt, et quidem ex rusticantium more, ante Lares in foco collocatos, dum servi domi meae nati nutritique, alacres, ut solent, atque petulantes mensam circumstant et mox cena peracta reliquias ciborum a nobis quantum libet degustatorum comedunt.“ — *Ante Larem*] Vid. ad Epod. 2, 66. — *vernasque procaces*] Seneca de Providentia 1, 6: *Cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia; illos disciplina tristiori contineri, horum ali audaciam.* Vernis, donec adolevisent, homines elegantiores, ut Horatius etsi „pauper“, varia ad ministeria

uti solebant, ad iocos convivales, ad epistolas huc illuc mittendas, quos *tabellarios* vocabant, ad opsonia aliasque res ex urbe arcessendas; his carmina dictabant Epp. 1, 10, 49.; quin etiam „canebant *indoctum sed dulce bibenti*“ Epp. 2, 2, 9. — *libatis*] „temperanter degustatis.“ Cfr. Virg. Aen. 5, 90: *Ille -- inter pateras et levia pocula serpens Libavit - dapes.*

67-76. *Prout cuique libido est*] Honestus in Anthol. Palat. II. p. 333: *τὸ δ' ὀπλόσον ἤδ' ποθῆναι Μέτρον ἐμοὶ πάσης ἄρσιον εὐφροσύνης.* — *Siccat* cet.] „Suo quisque arbitrato ebibit pocula minora aut maiora, liber a molestis illis legibus, quas *συμποσιάρχης* (rex bibendi) de numero ac mensura poculorum alias convivis dictat.“ — *Legibus insanis*] Cic. Verr. Acc. 5, 11, 28: *Iste enim praetor severus ac diligens, qui populi R. legibus nunquam paruisset, illis legibus, quae in poculis ponebantur, diligenter obtemperabat.* Conf. Sat. 2, 2, 123. — *capit*] „sumit, eligit.“ — *acria*] „grandia“; alii simul referunt ad vinum meracius, cum timidiore dilutius sumerent. Similiter *acres potiores* dixit, qui *calices* poscunt *maiores*, Sat. 2. 8, 35 sq. — *fortis*] „confidens se inebriatum non iri.“ — *uvescit*] „paulatim *uvidus* fit (Od. 2, 19, 18. 4, 5, 39.), bene potus.“ — *Lepos*] „nomen insignis saltatoris Caesari

Pertinet et nescire malum est, agitamus: utrumne
 Divitiis homines, an sint virtute beati;
 Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos; 75
 Et quae sit natura boni summumque quid eius.
 Cervius haec inter vicinus garrit aniles
 Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
 Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
 Rusticus urbanum murem mus paupere fertur 80
 Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum,
 Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
 Solveret hospitii animum. Quid multa? neque ille
 Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
 Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi 85

78. *nam si quis* Sp,LCt.

grati, archimimi, qui sic appellatus est, quod iucunde et molliter saltare eloquereturque. COMM. CRUQ. — *sed quod magis* cet.] „sed Socratici generis sunt nostri sermones.“ — *utrumne*] Conf. Epod. 1, 7. — *usus rectumne*] „utrum utile an honestum amicitias contrahere debeat.“ — *summumque* cet.] „τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἣδονῆ ἢ ἀρετῆ, perpetua illa controversia inter Stoicos et Epicureos, nos quoque agit.“

77-79. *Cervius*] lepidus ac facetus Horatii vicinus, cuius nomen posteritati tradere placuit poetæ; *Arellius* contra avarus, item in vicinia habitans. Ut nomina haec pro fictis habeamus, nihil profecto causae est. — *garrif*] „comiter narrat fabellas Aesopias *aniles*, omnibus iam per nutricum narrationes inde a pueritia notas, nec tamen unquam iniucundas, si facete narrentur.“ Cfr. Sat. 1, 10, 41: *garrire libellos*. — *Ex re*] „pro commodo, id est, quae cum re proposita convenient.“ Cfr. Hand Turs. II. p. 660. — *Sollicitas ignarus*] „nescius, quantam sollicitudinem Arellio isti afferant.“

79—87. *Olim*] *Olim* et *quondam* frequens fabellarum et exemplorum initium, nostrum *einmal*. Cfr. Epp. 1, 1, 73. Ovid. Fast. 2, 799: *ut quondam stabulis deprensa relictis — agna*. — *Asper*] „laboriosus, et minime luxuriosus.“ — *attentus*] „parcus“, ut Terent. Ad. 5, 8, 31: *nimum ad rem in senecta attenti sumus*. Epp. 1, 7, 91: *Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris Esse mihi*. — *ut tamen* cet.] „ita tamen, ut animum alias contractum ac prope anxium laxaret *hospitiis*“ (dativus, ut Iuven. 4, 67: *propera stomachum laxare saginis*), „se exhilararet interdum hospites invitando.“ — *ille*] „ut qui tam benignus esset.“ — *longae*] „Habet enim glumam (grani folliculum) longam.“ COMM. CRUQ. — *invidit avenae*] constructione Graeca (Quintil. 9, 3, 17.), ut *φδορεῖν τῷ τῖνος*. Virg. Aen. 11, 126: *Iustitiaene prius mirer belline laborum?* Latinam constructionem vide Sat. 1, 6, 49: *honorem Iure mihi invidet quisvis*. Cfr. Epp. 1, 14, 41. — *acinum*] uvae passae. — *langentis male*] „vix ac fastidiose contingentis.“ COMM. CRUQ.

Frusta dedit, cupiens varia fastidia cena
 Vincere tangentis male singula dente superbo;
 Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
 Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
 Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuvat, inquit, amice, 90
 Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
 Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
 Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
 Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
 Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa 95
 Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
 Vive memor, quam sis aevi brevis. Haec ubi dicta
 Agrestem pepulere, domo levis exsilit; inde
 Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
 Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat 100
 Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque

88-92. *Cum pater ipse* cet.] Non sine festiva stili gravitate patrem-familias facit stratum esse in palea hornotina atque edere cibos longe viliores, *ador* (*Spelt*) et *lolium* (*Taumelloch*). Qui hic *pater domus* vocatur, *cenae pater* dicitur Sat. 2, 8, 7. — *patientem*] „*χαριτεροῦντα*, dum parcam ac duram vitam agis.“ Cfr. Od. 1, 7, 10. Virg. Ecl. 10, 52: *Certumst in silvis, inter spelaea ferarum Malie pati.* — *Vis tu*] Vid. ad Sat. 1, 9, 69.

93-100. *Carpe viam*] Cfr. Sat. 1, 5, 95. Ovid. Trist. 1, 10, 4. de nave celerrima: *Sive opus est remo, remige carpit iter.* — *mihi crede*] „Sequere, quaeso, fidum meum consilium;“ non, ut alii: „Crede te meae fidei atque praesidio.“ Cfr. Sat. 2, 3, 75. — *terrestria quando* cet.] Satis festive hic mus urbanus philosophum Epicureum agit, omnibus terrestribus (animalibus) fato contingere animas mortales docens. — *neque ulla est* cet.] Od. 1, 4, 13: *Pallida*

Mors aequo pulsat pede pauperum tabernas Regumque turres. Vide-tur parodia Euripidis Alcest. 782: *Βροτοῖς ἅπασι καταναεῖν ὀφείλονται. — Ταῦτ' οὖν ἀκούσας καὶ μαθὼν ἐμοῦ πάρα, Ἐύφραϊνε σαντόν, πῖνε, τὸν καθ' ἡμέραν βίον λογίζου σόν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.* — *Vive memor* cet.] „Et quidem ita vive, ut decet eum, qui vitam brevem esse semper meminerit.“ Pers. 5, 153: *Vive memor leti, fugit hora.* — *pepulere*] „impulerunt, commoverunt.“ Etiam in prosa orat. Cic. de Off. 3, 10, 41: *Species utilitatis animum pepulit eius.* — *aventes* - - *subrepere*] „cupientes, quo tempore nemo eos animadverteret nec disturbaret, rependo moenia subire ac per aperturam aliquam clanculum intrare.“ — *nocturni*] Cfr. Epod. 16, 51. Sat. 1, 3, 117.

100-105. *Iamque tenebat* cet.] Parodia epica, ut Sat. 1, 5, 9: *Caelo inducere terris Umbras et iaculo diffundere signa parabat.* — *Nox*] dea caelum curru pervehitur, ut Aurora et Sol. — *ponit* - - *vesti-*

In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
 Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
 Multaque de magna superessent fercula cena,
 Quae procul exstructis inerant hesternae canistris. 105
 Ergo, ubi purpurea porrectum in veste locavit
 Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
 Continuatque dapes nec non verniliter ipsis
 Fungitur officii, praelambens omne quod affert.
 Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque 110
 Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
 Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.

108. *vernallyter* p, Codd. aliq. Pottierii et L Ct. — 109. *praelambans* e Codd. duobus Bentleius et F.

gia] „ingreditur.“ Nos: *den Fuss setzen*. Conf. Epp. 1, 19, 21. Cic. Philipp. 3, 12, 31: *ubicunque posuit vestigium*. — *cocco*] *scarlatto*, *Scharlach*, nomine mire corrupto ex *Galatia*, qua ex regione optimum coccum (*Kermes*, *Schildlaus*) importabatur. — *canderet*] „splenderet“, rarissime de alio quam albo colore, excepto ferro, carbone, favilla *candente*, in quibus notioni fulgoris rutilantis accedit notio ardoris. Cfr. ad Od. 4, 1, 10. — *vestis*] stragula. (Sat. 2, 3, 118.) Cfr. Sat. 2, 4, 84. — *procul*] „prope.“ Gloss. Cod. Sangall. Volgo explicant: „in altum“, nullo tamen huius usus exemplo allato; sed *procul* cum distantiam nulla certa mensura definitam significet, interdum explicari debet *iuxta*, vel accuratius: „exigua distantia.“ Sic Epp. 1, 7, 32: *Cui mustela procul--ait*. Plaut. Curc. 1, 2, 18: *Quoia vox sonat procul?* Virg. Ecl. 6, 16: *Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant*. — *canistris*] ut primo mane a servis amoverentur purgareturque triclinium.

106-109. *succinctus*] uti solebant

esse structores, cenae ministri. Cfr. Sat. 2, 8, 10. — *Continuat*] „unum post alterum cibum assidue apponit.“ — *nec non*] Hac particularum compositione Cicero abstinere, utitur Varro. — *vernallyter*] „ipse, cum servos non haberet, in modum vernae alacris et prompti ministrat.“ *Vernallyter* autem rectior scriptura, ut in v. *vernallytas*; *vernallytis* est „vernus.“ Manil. 3, 258. — *officiis*] Officia opponuntur dapibus; hinc adiungit *ipsis*, „quae necessaria erant in ferculis apponendis.“ — *praelambens*] Aptum v. de mure pro eo, quod de homine foret *prae gustans*, „ut alteri significaret, quam lauti essent cibi.“

111-117. *agit*] „praebet se hilarum convivam;“ non, ut alii, „fingit se, simulat.“ — *subito ingens* cet.] Cogitandum de servis, qui sub diluculum conclave scopis spongiisque purgaturi erant; quorum strepitu simul excitantur mollosi, domus custodes. Mercurius apud Lucian. Dial. Deor. 24, 1: *ἔωθεν μὲν γὰρ ἐξανασιάντα σάειρειν τὸ συμπόσιον δεῖ καὶ διαστρώσαντα τὴν κλισίαν εὐθεισίαντὰ τε ἕκαστα παρεστάναι τῷ Δι.* —

Currere per totum pavidi conclave, magisque
 Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
 Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita 115
 Est opus hac, ait, et valeas; me silva cavusque
 Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
 Pauca reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum
 Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
 Vt vitale putes. Age, libertate Decembri,
 Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.

SAT. VII. Inscriptio Codicum Ep: *De iocunditate Decembris et servili licentia.*

Currere cet.] „Primum“ trepidus per conclave discurrit uterque mus; mox se in antiquum urbani latibulum condunt; denique, ubi a servis purgatum est triclinium, rusticus se proripit.“ — *Molossis*] Cfr. Epod. 6, 5. — *Haud mihi vita Est opus hac*] „Hanc tam infelicem vitam ego respuo.“ „*Solch ein Leben kann ich gar nicht brauchen!*“ — *ervo*] Est leguminis genus, Graece ὄροβος, nobis *Kichererbse* vel *Erve*.

VII. Vide Excursum.

1. 2. *Iamdudum ausculto*] „Iamdudum auribus capto et veluti venor opportunitatem loquendi.“ GESN. Nimirum cogita Horatium antea alta voce legisse librum vel inter scribendum subinde secum locutum esse: vaferrimus autem servus scit quidem hodie Saturnalia celebrari, itaque plenam sibi libertatem loquendi atque adeo herum interpellandi concessam esse, qua usus se velut ulcisci aliquatenus possit de molestiis, quibus per totum annum obnoxius fuerit; nec tamen protervius in cubiculum irrumpere audet, metuens, ne forte

ab hero illam libertatem minus reverente male mulcetur. — *reformido*] memor sane proverbii apud M. Antonin. 11, 30: Δούλος πέφνηκας, οὐ μέτεστί σοι λόγου. — *Ita*] „In colloquiis unum ita totam sententiam affirmat responsione: ja.“ HAND TURS. III. p. 493. — *amicum*] „domini studiosum eique fidum.“

3-8. *frugi*] „*χρηστόν*, frugale atque obedientiae plenum, ab omni- que furto abstinentis, *brav*“ saepe de servis. Terent. Ad. 5, 9, 2. Demea ad Syrum: *Frugi homo es. Opponitur nequam.* Cic. Tusc. 3, 8, 16. — *quod sit satis*] „In tantum sum frugi, quam satis sit pro captu ac modulo servulorum; gloriari enim non est meum, neque talem me haberi postulo, cui prae immodicis virtutibus metuant homines, ne cito moriatur.“ Seneca Controv. 1, 1. de Alfio Flavo: *Semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale.* — *libertate Decembri*] In perpetuo illo quasi bello inter dominos ac servos hi, ut ait Arrian.

Pars hominum vitiis gaudet constanter et urget
 Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
 Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
 Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
 Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas, 10
 Aedibus ex magnis subito se conderet, unde
 Mundior exiret vix libertinus honeste;
 Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
 Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
 Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra 15

13. *doctor* bc et pr. E, Cod. Franeq. et Fea. — 15. *chiragra* L Ct.

Epict. 4, 1, 58., Saturnalibus ἀνοχάς (inducias) habebant. Cfr. Sat. 2, 3, 5. — *constanter*] „aequabiliter, ita ut in pravitate saltem sibi constet.“ — *urget*] „naviter persequitur.“ Tib. 1, 9, 8: *Et durum terrae rusticus urget opus.* — *natat*] „titubat, huc atque illuc fertur.“ Seneca Epist. 35: *Mutatio voluntatis indicat animum natate.*

9-14. *Priscus*] homo ignotus, ordinis tamen senatorii. Iam, qui huic occurrebant, mirabantur eum modo tres anulos gestare, modo nullum omnino. Trium autem Horatii temporibus iam nimius numerus erat, qui postea semper crevit. Seneca Nat. Quaest. 7, 31: *Exornamus anulis digitos: in omni articulo gemma disponitur.* — *inaequalis*] Cfr. Sat. 1, 3, 9. 18 sq. — *clavum ut mutaret*] „Modo ut senator erat indutus tunica latyclavia, modo ut eques Ro. cum angusto (purpurae) clavo prodibat.“ — *in horas*] Conf. A. P. 160: *mutatur in horas.* — *Aedibus* cet.] „Modo magnas aedes conducebat et emebat, modo cenaculum vel domum tugurio similem, ubi ne libertinum quidem paulo honestiorem atque elegantiore habitare deceret.“ — *doctus*] „philosophus“, qui comice opponitur

moecho. — *Vertumnis*] Vertumnus maxime olim ab Etruscis cultus, inde Romam translatus, deus anni fertilitatisque variae per temporum vices, deinde generatim deus omnium invertendarum rerum, omnium mutationum ac vicissitudinum. Cfr. Tibull. 4, 2, 13: *Tallis in aeterno felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.* Conf. Ovid. Metam. 14, 642 sqq. — *quotquot sunt*] „quotquot habet simulacra, quorum unum quodque symbolum est perpetuae inconstantiae.“ Sine imagine: „ad id prorsus destinatus esse videbatur miser ille, ut quotquot ad mutationes hominem inducere potest summa inconstantia, eas subiret.“ — *iniquis*] Irati erant Prisco Vertumni, quatenus poenam ei imposuerunt in singulas prope horas et mores et habitum ridiculum in modum mutandi.

15-20. *Scurra Volanerius*] Nihil de hoc homine tradunt Scholiastae, quibus *scurra* est „urbanus.“ Eum talorum ludo perditum fuisse ex iis patet, quae de eo narrat poeta. — *iusta cheragra*] „nequitiam eius merito puniens;“ non, ut alii volunt: „magna et gravis.“ Pers. 5, 58: *cum lapidosa cheragra (chiragra O. Iahn.) Fregerit articulos.* Utrobique metri causa

Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
 Mitteret in phimum talos, mercede diurna
 Conductum pavit; quanto constantior isdem
 In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
 Qui iam contento, iam laxo fune laborat. 20
 Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
 Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas

17. *phimum* (superscr. *pirgum*) bS, *pirgum* c, *pyrgum* p, Lt. —
 18. *idem* p, LcT et Bentleius. (Ut nos, bSEc.) — 19. *illo* pr. S, corr.
 b, Codd. aliquot Feae, LF: *ille* Eep, pr. b, corr. S, Ct, Bentleius, MJ.

scribendum est *cheragra*, non *chiragra*. Conf. Epp. 1, 1, 31. — *Contudit*] „debilitavit nodis in digitorum articulis contractis.“ — *Mitteret in phimum*] Admodum diverse statuitur de his instrumentis usurpatis ab aleatoribus: 1) Salmasius doctissima disputatione ad Histor. Aug. II. p. 755 seqq. demonstratum ivit *phimum* esse infundibulum, *κημόν*, ex quo et tesserae et tali mitterentur in pyrgum sive fritillum; duplex enim nomen idem significare. 2) Alii, ut Becker *Gallus* III. p. 253 sq., fritillum idem esse ac *phimum*, sensu Salmasiano, uti docet Schol. Iuven. ad Sat. 14, 5: „*Fritillus*, pyxis cornea, qui *simus* dicitur Graece;“ id quod mihi probabile videtur. 3) *Phimum* idem instrumentum esse ac pyrgum contendunt Scholiastae Horatii ad h. l. De pyrgo quidem satis constat fuisse turriculam s. cylindrum cavum, qui trochleatim effectus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus effundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam, in cuius media parte statuebatur turricula. H. l. igitur homo ad hoc conductus talos manibus sublatis mittit in phimum atque ex hoc effundit in pyrgum altera manu rursus concutiendum. — *levius miser*] Minus usitate sic dixit, cum frequentissimus sit positivus *leviter*

saucius cet. — *prior illo*] „prope praestantior et felicior homine inconstanti;“ nam in pravitate quoque gradus sunt minores ac maiores, quod ad eius incommoda externa attinet. — *Qui iam contento* cet.] Imago *ἀμετρίας* in utramque partem, desumpta a nautis modo ita funes contendentibus, ut periculum sit, ne rumpantur, modo nimis laxantibus, ita ut vela concidant. Lucian. Dial. meretr. 3, extr.: ὄρα, μὴ κατὰ τὴν παρομιάν ἀπορροήσωμεν πάνν τείνουσαι τὸ καλώδιον. Sensus clarus: „qui modo nimis adstricte et severe, modo nimis laxe ac negligenter vivit.“

21-27. *hodie*] pr. „antequam hic dies transeat“, id est, „illico, statim.“ Sic Plaut. Cas. 4, 1, 7: *Quin agitis hodie? --- Properate*. Titinius in Iuris perita: *Nunquamne mihi licebit hodie dicere?* (Maii Interpr. ad Aen. 2, 670.) — *quorsum haec -- tendant?*] „Quamdiu me, scelus, tam inepto (*φορτικῶ*) sermone obtundes, haud dicens, quid tibi velis?“ — *Furcifer*] Donatus ad Terent. Andr. 3, 5, 12: „*Furciferi* dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque summonere ceteros, ne

Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
 Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
 Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse, 25
 Aut quia non firmus rectum defendis et haeres,
 Nequiquam caeno cupiens evellere plantam.
 Romae rus optas, absentem rusticus urbem
 Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
 Ad cenam, laudas securum olus ac, velut usquam 30
 Vincetus eas, ita te felicem dicis amasque,
 Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
 Maecenas serum sub lumina prima venire
 Convivam: Nemon oleum fert ocius? Ecquis

27. *Nequiquam* Et (scriptura probata Wagnero in Vergilio ad pristinam orthographiam revocato p. 459 sq. et Lachmanno ad Lucret. 2, 1148.): *Nequicquam* LCM, *Nequidquam* FJ. — 34. *ferret* bc, LCtJ.

quid simile admittant.“ — *agat*] „adigat ad priscam maiorum nostrorum vitam sequendam.“ Similis est sententia Sat. 1, 1, 15 sqq. — *quia non sentis*] „Quia non ex animi tui sententia credis rectius esse illud vitae genus, quod tamquam declamator alta voce dilaudas.“ — *defendis*] non tam adversus alios, quam „pro virili tua parte in temet ipso servas et tueris.“ — *et haeres*] Terent. Phorm. 5, 2, 15: *in eodem luto haesitas*, „in eadem difficultate;“ h. l. „intricatus remanes in priore pravitate.“ — *caeno*] Figurate etiam Catullus 17, 25: *Et supinum animum in gravi derelinquere caeno*.

28-35. *Romae rus optas*] Conf. Sat. 2, 6, 60: *O rus, quando ego te aspiciam?* Epp. 1, 8, 12: *Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.* — *absentem*] „a te relictam.“ — *securum olus*] „cenu- lam ab omni sollicitudine liberam.“ De olere conf. Sat. 2, 1, 74. 2, 2, 117. 2, 6, 64. — *usquam*] cum verbis motus est *irgend-*

wohin. — *Vincetus eas*] „quasi vinculis oneratus in carcerem pertractus ad cenas eas, cum contra libentissime omnes invitationes accipias.“ — *amasque*] ut Sat. 1, 2, 54. „tecum contentus es idque praedicas.“ Cic. ad Att. 4, 16, 10: *in eo me valde amo.* — *serumconvivam*] Festive ludit inter haec: 1) „ubi sero Maecenati venerit in mentem, te quoque invitandum esse;“ 2) „ubi post multas diei negotiorum pleni molestias dilectus tuus Maecenas te opus habuerit, quo adiutore illas dispellat.“ — *sub lumina prima*] Macrobi. Saturn. 1, 3: *ab hoc tempore (a vespera) prima fax dicitur.* Graeci: *πρὸ λύχνων ἀφάς.* „Est quod Censorinus c. 24. vocat *prima face*, quod antiquam vocem populi fuisse ad primordia noctis designanda, cum olim facibus uterentur, ut Homerica aetas *δαδάς* habebat. Postea dictum *luminibus accensis*; senior denique locutio erat *lucernatis hora* notata a Lobeckio ad Soph. Aiac. 285.“ DISSEN. Cfr. Epp. 2, 2, 98. — *Nemon oleum fert ocius*] „oleum

Audit? cum magno blateras clamore fugisque. 35
 Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
 Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
 Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
 Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
 Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro 40
 Insectere velut melior verbisque decoris
 Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso

35. *fugisque* bSc,Lt, Benteleius, F: *fugitque* p, *furisque* CM. —
 36. *Milvius* p,L Ct. — 39. *si quidvis* LC.

lucernae, qua uti volt nocturno tempore ad amicum properans. "Terent. Phorm. 1, 2, 102: *Puer heus! Nemon huc prodit? — blateras* "cum trepidatione et furore verba effutis." Festus: *Blaterare est stulte et praecipide loqui*. Varro apud Non. 1, 186: *Quid est? quid blateras? quid rabis? quid vis tibi? — fugisque* "quasi hostes te insequerentur, celerrime te propripis, lucernam non exspectans." Longe festivus hoc quam aliorum *furisque*, quod et *ταυτολογία* sapit et a Codd. minorem habet auctoritatem. Recte Acron: "Expressit velocitatem hominis festinantis ad cenam." Adde, quod lectio *fugis* novam verbo *blaterandi* adiecit notionem, altera non item.

36-39. *Mulvius* cet.] "Iam fuga tua, id est, praeceptus tuus abitus ex domo, in causa est, ut Mulvius et alii scurrae, qui venerant spe illecti fore, ut ad cenam eos adhiberes, cena frustrati diras tibi imprecentur, quas nos servuli tibi referre non audemus, timentes, ne tergo eas expiare debeamus." — *dixerit ille*] "Facile suam causam adversus te ita defenderit Mulvius scurra." — *Duci ventre levem* cet.] Libere igitur fatetur scurra, "se utpote hominem levem gulâ ad te convivatorem deduci;" (nam tales quoque homines animi causa inter-

dum excipiebat conviviis; Horatius, ut ex ipsorum et moribus et sermonibus materiam satiris suis pararet;) "ciborum nidore nasum sibi *supinari*, attolli, ut cupide eum olfaciat." "Facile patior", inquit Mulvius, "me a te nominari *imbecillum*, cupidinibus obnoxium et turpis otii appetentem; etiam, si vis, peiora adde, esse me hominem nequam, qui semper in popinis versetur." (*Fornix* et *uncta popina* iunguntur Epp. 1, 14, 21. ut loci aequè inhonesti.) Verum cum tu eodem gulae vitio teneris et sis fortasse me nequior, cur tandem *ullro*, a me non lacessitus, sed quasi tuo iure insuper mihi probra ingeris?" — *iners*] Sic Luciani Parasitus C. 1. libere fatetur se nullam artem, cui quidem consuetudo hoc nomen tribuat, callere, nihilominus magnum se esse artificem cenarum rite captandarum. — *si quid vis*] Male olim edebant *si quidvis*. Cic. ad Att. 7, 2, 3: *Tironem Patris aegrum reliqui adolescentem, ut nosti, et adde, si quid vis, probum*.

40-45. *verbis decoris*] "Cum tu dicis amicitia te duci, hoc obvolucro usus te parasitum esse negabis?" — *Quid, si* cet.] Hinc usque ad v. 45. Davus de se ipso iam loquitur; sed occulta arte vafer servus in haec delabitur. —

Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
 Me voltu terrere; manum stomachumque teneto,
 Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo. 45
 Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
 Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
 Natura intendit, sub clara nuda lucerna
 Quaecunque exceptit turgentis verbera caudae,
 Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum, 50
 Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
 Ditiior aut formae melioris meiat eodem.
 Tu, cum proiectis insignibus, anulo equestri

48. *incendit* p,LcT et Bentleius.

Quingentis-drachmis] circiter 450. Fr. Gall., summa, qua viliora tantum mancipia emebantur. — *Aufer*] „Abstine, noli;“ ex usu quotidiano. Plaut. Curcul. 2, 1, 30: *Aufer, quaeso, ista atque hoc responde, quod rogo.* — *manum stomachumque teneto*] „iram compece.“ Etenim hic fingitur frontem contrahere ac torvo voltu minacem manum extollere Horatius. — *Crispini*] Conf. Sat. 1, 1, 120. — *ianitor*] Ex servis vilioribus erant ianitores, ostiarii, atrienses, catena interdum alligati. Hic igitur quotidie cum audiret domini declamatiunculas, ipse quoque semiphilosophus factus erat talemque effecerat etiam Davum sodalem, cui Crispinum ipsum audire denegatum erat. Iam sapiens ille ianitor obiurgat virum conspicuum et locupletem de illorum numero, *qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt.* (Iuven. 2, 3.)

47—52. *cruce*] supplicio servili. Cfr. Sat. 1, 3, 82. Épp. 1, 16, 48. — *Natura intendit*] „tentigine vexat.“ Conf. Sat. 1, 2, 118: *malis tentigine rumpi?* — *sub clara nuda lucerna*] in lupanaris cella. Iuven. 6, 121. de Messalina: *Intravit calidum veteri centone lupa-*

nar Et cellam vacuum atque suam, tum nuda papillis Constitit auralis. Utrumque autem clara lucerna et nuda significat vilissimum prostibulum, quod omnem pudorem, quem saltem simulat matrona moecha et cultior libertina, exuerit. — *verbera caudae*] Iuven. 6, 126: *Et resupina iacens multorum absorbuil ictus.* Iam Sophocles οὐρανὸν δὶ αἰδοῖον, teste Photio Lex. p. 361, 16. — *Clunibus* cet.] veneris figura, femina virum supinum incendente et coxim veluti equum agitante, *κελητήρειν.* Ovid. A. A. 3, 778: *Parva vehatur equo: quod erat longissima, nunquam Thebais (Andromache) Hectoreo nupta resedit equo.* — *Dimittit* cet.] „Cum ex fornice discedo, nulla me, utpote qui servus sim, mala fama sequitur, neque quidquam curo, quod alius ditiior aut formosior cum eadem meretrice rem habeat; omnibus enim aequae prostat.“ — *meiat*] verniliter loquitur.

53-57. *Tu cum* cet.] „Tu cum deposito anulo equestri et toga domo prodis ex iudice selecto (Sat. 1, 4, 123.), quo munere tamquam eques Ro. fungeris, factus *Dama*, vilis servus, lacerna crassa cum cucullo (militum et servorum pallio)

Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
 Turpis, odoratum caput obscurante lacerna, 55
 Non es, quod simulas? Metuens induceris atque
 Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
 Quid refert, urí, virgis ferroque necari
 Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,
 Quo te demisit peccati conscia herilis, 60
 Contractum genibus tangas caput? Estne marito
 Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
 In corruptorem vel iustior. Illa tamen se

coopertus, ne agnoscere.“ Lam-
 binus: „Non sunt haec ita acci-
 pienda, quasi Horatius significet
 se equitum esse Romanum, sed
 eo dicuntur tantum, quo intelli-
 gamus, plerosque dominos servis
 suis esse deteriores et nequiores.
 Haec igitur verba pertinent ad
 omnes dominos nobiles et hono-
 ratos.“ — *odoratum*] Cum ceteroqui
 sit habitu servili, unguentorum ta-
 men odore placere volt moechnae.
 — *Non es cet.*] „Nonne tunc reapse
 es, quod te esse simulas, servus
 nequam?“ — *Altercante cet.*] „pu-
 gnante identidem pavore cum libi-
 dine, cui resistere non quis, us-
 que ad ossa tremis.“ — *tremis ossa*]
 Virg. Georg. 3, 84: *micat auribus*
(pullus) et tremis artus.

58—60. *Quid refert cet.*] „Quid
 interest, utrum gladiatorio sacra-
 mento addictus sis lanistae, cui te
 auctoraveris, an cet.“ „Inter
 gladiatorem moechumque nihil in-
 terest. Et haec verba sunt verba
 eorum, qui gladiatores emunt, con-
 ditiones proponentium quibus se
 vendant; cautiones enim huius-
 modi faciebant: *uri flammis, vir-
 gis secari, ferro necari.*“ ACRO.
 Petron. 117: *In verba Eumolpi sacra-
 mentum iuravimus, uri, vinciri,*
verberari ferroque necari. Seneca
 Epist. 37: *illius turpissimi aucto-
 ramenti verba sunt: uri, vinciri,*

ferroque necari. (Iuven. 11, 8:
leges et regia verba lanistae.) —
uri] imprimis lamina candente.
 Alii coll. Epp. 1, 16, 47. iungunt
uri virgis. — *virgis - necari*] „prope
 ad mortem verberari.“ Infinitivi
 pendent a v. *auctoratus*, „pretio
 accepto sponte hoc iuratus.“ —
eas] *ut nos: als Gladiator ein-
 hergehen*, pro *sis.* — *turpi - arca*]
 „cista, quae anxie quaerentibus,
 ubi te occultant, prima se obtulit,
 vili fortasse usui destinata.“ Sic
 apud Apul. Metam. 9, 5. moecha
 adulterum *dolio, quod erat in an-
 gulo semiobrutum sed alias vacuum,*
dissimulanter abscondit. — *demisit*
cet.] „detrusit ita, ut capite *con-*
tracto, curvato, genua tangas.“

61-64. *Estne cet.*] „Nonne potes-
 tas est marito necandi et uxorem
 et moechum in adulterio depre-
 hensos?“ Ex antiquo certe iure
 Romano ante legem Iuliam de adul-
 terio latam. M. Cato apud Gell. 10,
 23, 5: *In adulterio uxorem tuam*
si deprehendisses, sine iudicio im-
pune necares. „Tamen hoc fateor,
 eo severo iure perquam raro ma-
 ritos *usos*; moribusque receptum
 videtur, ut adulteram apud cogna-
 tos convictam domo saltem exi-
 gerent multarentque dote.“ LIPSIUS
 ad Tac. Ann. 4, 42. — *Illia cet.*]
 „Moecha certe non habitum ma-
 tronalem cum servili mutat, neque
 aedibus clanculum exit, ut te domi

Non habitu mutatae loco, peccatae superne.
 Cum te formidet mulier neque credat amanti, 65
 Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
 Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
 Evasti: credo, metues doctusque cavebis;
 Quaeres, quando iterum paveas iterumque perire
 Possis, o toties servus! Quae belua ruptis, 70
 Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
 Non sum moechus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa
 Praetereo sapiens argentea: tolle periculum,
 Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
 'Tunc mihi dominus, rerum imperiis hominumque 75
 Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque

tuae conveniat, et morem tantummodo tibi gerit, dum te non inquit, sed muliebri patientia sese supinat tibi superne patranti (*βιροῦρι*).“ — *peccatae superne*] „neque resupinat adulterum.“

65-67. *Cum te formidet* cet.] „Eo quoque nomine illa minus est te noxia, quod tamquam mulier infirma te etsi ipsius amatorem semper formidine percita recipit, nec confidit promissis, sed timet semper, ne a te decipiatur ac mala fama primum inter sodales, mox apud vulgum laedatur. Tu contra prudens ac sciens te turpissimis exponis poenis.“ — *Ibis*] Omissum a poeta pronomen *tu* Heindorfius recte defendit ex Sat. 1, 2, 90. 2, 3, 212. et 234. Epp. 1, 14, 40. — *sub furcam* cet.] „in turpissimam servitutem, adeo, ut si marito a te laeso placeret, sicut mancipium nequam te sub furca vinciret ac verberaret.“ — *rem*] „familiarem, ex qua multam ei pendes, ne te castrari iubeat.“ Conf. Sat. 1, 2, 41—46. 132 sq.

68-71. *Evasti* cet.] „Ne tum quidem, cum fortuna favente evasisti poenae periculum, experientia edoctus cavebis. Immo, quae tua est

perversitas, novam occasionem investigabis periculi illius tibi iterum contrahendi. Quoties autem moecharis, toties libidinis tuae servus es.“ De forma *evasti* vid. ad Sat. 1, 9, 73. Omissa particula *si* vel *cum* nervosiorum reddit orationem. Conf. Sat. 2, 6, 48. — *credo*] ironice. — *Quae belua* cet.] Proverbium erat: Ἄλλ' οὐκ ἀδῆτις ἀλώπηξ (πάγαις ἀλώσεται). Zenob. 1, 67.

72—77. *Non sum* cet.] Inde ab hoc versu declamandi fervore magis magisque abreptus Davus sensim oblitus se ianitoris Crispini partes recitare, propius semper herum ipsum urget. Hic maxime autem noli oblivisci servum uti Saturnaliorum libertate sibi concessa. — *vaga prosiliet*] „impetum suum *vaga*, libera, sequetur.“ — *minor*] „obnoxius.“ — *quem ter vindicta* cet.] „homo adeo servus cupiditatibus ac formidini, ut ne saepius quidem repetita manumissio per vindictam te vere liberum reddere queat.“ (Reapse in servis una dumtaxat vindicta locum habebat.) Forma autem legitima manumissionis temporibus antiquioribus haec fuisse videtur: Compare-

Imposita haud unquam misera formidine privet?
 Adde super dictis, quod non levius valeat: nam
 Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
 Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? Nempe 80
 Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
 Duceris ut nervis alienis mobile lignum.

81. *alii* Cod. Bland. antiquiss. et alii duo Cruquii, item noster
 E: *aliis* bSep, Lct, Bentleius, FM.

bat coram praetore urbano dominus cum servo amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret; tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium*. Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo*: vel: *Liber esto atque abito, quo voles*; dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat, *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium*. Posterioribus temporibus domini loco lictor coram praetore vindicta tangebatur servum manumittendum. Conf. Pers. Sat. 5, 75 sq. cum Scholiasta. Sententia autem Horatiana petita est ex Stoicorum scholis. Pers. 5, 124: *Liber ego. Unde datum hoc sumis, tot subdile rebus? An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat? — privet*] „liberet.“ Cic. de Finn. 1, 11, 37: *Cum privamur dolore, ipsa liberatione et vacuitate omnis molestiae gaudemus.*

78-80. *super dictis*] *πρὸς τοῖς εἰρημένοις*. Conf. Sat. 2, 6, 3. — *vicarius*] Servus vicarius is erat, quem servus ordinarius suo ex peculio ad eum finem emerat, ut vice sua fungeretur in officiis servilibus exsequendis. At cum peculium semper esset in domini potestate,

etiam servi servus (ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης Theophilo) in eadem manebat; adeoque *vicarius* simul erat *conservus* servi ordinarii. Inscr. m. Lat. N. 362: *Donato Caesaris Augusti Salviano* (non liberto, sed servo Augusti, huic a Salvio quodam legato) *exactori tributorum in Helvetia Communis* (nom. pr.) *vicarius*. Servus *vicarius* memoratur iam a Plauto Asin. 2, 4, 28. — *mos Vester*] civium Romanorum, ingenuorum, quibus se non sine certa quadam amaritudine animi opponit miserum mancipium, sine patre, sine gente, sine civitate. — *seu conservus*] Paulo cautius loquitur, cum proprie hoc velit: „Quid aliud es tu mihi, quam conservus?“

81—88. *alii*] domino, libidini et cupiditati. Conf. v. 93. „Ut mihi herus es tu, sic alius tibi.“ — *lignum*] Quasi contemptim sic vocat, adeoque longe aptior est librorum lectio quam Douzae illud *signum*, v. nimis utique infinitum. Significat *νευρόσπαστα*, *Marionetten*, quas Apuleius de Mundo c. 27. vocat *ligneolas hominum figuras*, a circulatore aliquo fidiculis in hanc vel illam partem tractas, ut quasi gesticulari videantur. Comparatio haec tralaticia erat in Stoicorum scholis. M. Antonin. 10, 38: *Μέμνησο, ὅτι τὸ νευρόσπαστοῦν ἐστὶν ἐκεῖνο τὸ ἔνδοον ἐγχεκρυμμένον ἐκεῖνο ῥητορεία, ἐκεῖνο ζῶη, ἐκεῖνο, εἰ δὲ εἰπεῖν, ἀνδρω-*

Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus,
 Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
 Responsare cupidinibus, contemnere honores 85
 Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
 Externi ne quid valeat per leve morari,
 In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
 Ex his ut proprium quid nōscere? Quinque talenta
 Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum 90
 Perfundit gelida, rursus vocat; eripe turpi
 Colla iugo; Liber, liber sum, dic age. Non quis;
 Urget enim dominus mentem non lenis et acres
 Subiectat lasso stimulos versatque negantem.
 Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella, 95

ποσ. — sibi - imperiosus] ὄρχων, ἐγχοατῆς ἑαυτοῦ, qua genit. constructione usus est Plin. H. N. 34, 8: *Tiberius-imperiosus sui*. Od. 3, 29, 41: *potens sui*. Commentarii loco est Seneca de Benef. 5, 7: *Quem magis admiraberis quam qui imperat sibi, quam qui se habet in potestate?* — *Responsare]* *trotzen*, „cupiditatum illecebras aspernari.“ Conf. v. 103. Sat. 2, 4, 18. Epp. 1, 1, 68. — *contemnere-Fortis]* eadem constructione, qua Od. 1, 37, 26. Conf. Od. 1, 3, 25: *Audax omnia perpeti*. — *in se ipso totus]* „nullius indigens, qui omnia sua in se reposuit, omnia sua in se collegit, nihil extra se sui ponit;“ ut diversis locis ait Seneca. Cic. Parad. 2: *Nemo potest non beatissimus esse, qui est totus aptus ex sese, quique in se uno sua possuit omnia*. — *teres atque rotundus]* Globus perfectissima est forma ex antiquorum sententia (Plat. Tim. p. 33. B.); quae cum levis sit nullique in ea anguli emineant, nihil, quod extrinsecus impingat, in ea morari (haerere) eamve laedere potest. Ausonius nostrum locum manifesto imitatus Id. 16, 4. de viro bono et sapiente: *Quid*

proceres vanique ferat quid opinio volgi, Securus, mundi instar habens, teres atque rotundus, Externae ne quid labis per levia sidat. — *manca]* „quasi manibus debilis, ita ut impetum in sapientem facere nequeat.“

89-94. *ut proprium]* „quod vere tibi tribuere possis.“ — *Quinque talenta]* „pro levissima voluptate summam ingentem.“ (25000 Fr. Gall.) — *non quis]* Sic Cicero saepius *non queo*, quam *nequeo*. — *Subiectat cet.]* „Amor quasi auriga stimulos subiicit etiam lasso, iam iam amicae valedicturo, ac te impellit, dum morem gerere non vis.“

95—97. *Vel cum cet.]* Ad aliud exemplum transit poeta; tertium sequitur v. 102 sqq. — *Pausiaca]* Pausias Sicyonius floruit circiter a. ante Chr. 370. Pingebat parvas tabellas encausticas maximeque pueros. Celebrabatur imprimis eius Stephanoplocos a Lucullo Athenis duobus talentis empta. Plin. H. N. 35, 40. — *torpes-tabella]* Sat. 1, 4, 28: *stupet Albius aere*. Cic. Parad. 5, 2: *Echionis tabula te stupidum detinet aut signum aliquod Polycteti. Mitto, unde*

Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
 Aut Pacideiani contento poplite miror
 Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
 Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
 Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse 100
 Subtilis veterum iudex et callidus audis.
 Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
 Virtus atque animus cenis responsat opimis?
 Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
 Tergo plector enim. Quis tu impunitior illa, 105

97. *Pacideiani* Orellius: *Placideiani* bc, Lt, Bentleius, MJ, *Pacidiani* C, *Placidiani* SEp, F.

sustuleris, quomodo habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum omnium iudico. — *minus atque ego*] Cfr. Sat. 1, 6, 130. — *Fulvi Rutubaeque* cet.] Nomina gladiatorum; *Pacideianus* (sic enim Codd. meliores apud Cic. Opt. gen. or. 6, 17. Tusc. 4, 21, 48. Ep. ad Q. Fr. 3, 4, 3.) iam a Lucilio memorabatur. Etenim credibilis est hoc quoque loco, ubi quaecunque gladiatoris nomen proferri sufficiebat, Horatium persona Luciliana usum esse, ut fecerat Cicero ll. ll. atque ipse in Maenio aliquoties, quam alterum Pacideianum iuniorem, item gladiatorem, tunc vixisse. — *contento poplite - Proelia*] Explica: „certamina, quae committunt inter se gladiatores isti contento poplite, proiecto pede;“ non: „miror contento poplite.“ — *miror*] „mirando tempus perdo, cesso.“

98-104. *rubrica picta* cet.] Huiusmodi picturae rudes atque informes ad alliciendum popellum ante ludos exponebantur ab iis, qui munera edebant, vel tantum a lanistis; et tales etiam Pompeiis repertae sunt, nec valde diversus fuisse videtur *Laenatis* ille *gladiatorius ludus* apud Petronium 29.

Plin. H. N. 35, 33: *Libertus eius (Neronis) cum daret Antii manus gladiatorum, publicas porticus investivit pictura, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redditis.* -- *Pingi gladiatoria munera atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo -- triginta paria in Foro per triduum dedit tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.* Satis ridicule suam ἀβελτεγίαν prodit Davus prius illud genus admirans. — *cessator*] „qui non statim apparet domino vocanti, vel aliquo missus sero domum redit.“ Cfr. Epp. 2, 2, 14: *Semel hic cessavit et, ut sit, in scalis latuit metuens pendens habenae.* — *veterum*] aetatis inde a Pericle usque ad Alexandrum M. — *callidus*] *Kunstkenner*. Sat. 2, 3, 23: *Callidus huic signo ponebam, milia centum.* — *Nil ego*] „ἐγὼ οὐδὲν εἶμι, nequam audio.“ — *tibi ingens* cet.] „tantane tua est virtus, ut liberent careas cenis opiparis easque devites?“ — *responsat*] Cfr. v. 85.

105-108. *Qui tu impunitior* cet.] „Quo tandem iure naturae minus dignus es poena quam ego, ubi sumptuosa obsonia cupidius emis? Quamquam tu quoque ex natu-

Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
 Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
 Illusque pedes vitiosum ferre recusant
 Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
 Furtiva mutat strigili: qui praedia vendit, 110
 Nil servile, gulae parens, habet? Adde, quod idem
 Non horam tecum esse potes, non otia recte
 Ponere, teque ipsum vitas, fugitivus et erro,
 Iam vino quaerens, iam somno fallere curam:
 Frustra; nam comes atra premit sequiturque fugacem. 115
 Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
 Aut insanit homo aut versus facit. Ocius hinc te

rae lege iustas gulositatis poenas pendis, nimio cibo et cruditate debilitatus atque morbis tentatus.“ — *inamarescunt*] „in ventriculo eamque corrumpunt.“ Cfr. Sat. 2, 2, 75: *Dulcia se in bilem vertent.* — *Illusque pedes*] „qui dum ut antea stare se posse credunt et volunt, vacillant vel propter podagram vel propter totius corporis imbecillitatem.“ — *vitiosum*] cruditate et aqua inter cutem.

109-115. *An hic peccat* cet.] Simili denuo exemplo propositum suum, paria esse et domini et servi peccata, demonstrat. Hoc enim uno similitudinis vinculo nectuntur sententiae: „Uva contentus est verna propter eam furax: dominus gulosus ita heluatur, ut propter gulam omnia sua profundat.“ — *An hic peccat* cet.] „An, cum (ut vos domini ad minima etiam attententi dicitis, neque ego servus nego) hic puer peccet, qui strigilem, rem prope nihili, domino furatus, sub noctem domo herili clam egressus illam apud pomarium cum uva permutat, ut semel palatum oblectet, contra expers culpa servilis est, qui vel sua praedia paterna vendit, ut gulae satisfaciatur?“ — *uvam - mutat*] De constructione verbi *mutare* (*ein-*

tauschen) cfr. Od. 1, 17, 2. 3, 1, 47. Epod. 1, 28. 9, 28. — *strigili*] Strigilium aerearum post balneum sudatorium usus erat ad sordes aut humores in cute residuos deradendos. — *Non horam tecum esse*] „ne per unam quidem horam tranquille tecum versari et sine continua animi agitatione meditari potes sapientum praecepta.“ „Intelligamus eum, qui libidine et rerum deliciis distractus non secum agit, sed aliena et externa captat.“ HAND Turs. II. p. 165. — *erro*] Ulpian. Dig. 21, 1, 17: *Erronem sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in res nugatorias consumptis serius ad dominum redit.* Inter servos igitur *fugitivi* et *errones* distinguebantur ut inter milites *deseritores* et *emansores*, qui diu vagati ad castra regrediuntur. — *comes atra*] Cfr. Od. 2, 16, 21. 3, 1, 40: *Post equitem sedet atra cura.*

116—118. *Unde mihi lapidem?*] „sumam tibi iniiciendum?“ Davus: „Nil opus.“ Exprimit poeta atque festive imitatur his versibus dominum cerebrosum, in servos, ubi verum dicere audent, desaeventem. — *Unde sagittas?*] Quasi traegodias movet. — *aut versus facit*]

Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

id quod ex opinione volgi et Davi alterum nec levius genus est insaniae. Significat se antea quoque furorem heri versus componentis expertum esse, ut aliquando scriptores Ser. Galbae orationem meditantis male mulcati e testudine cum eo exierunt, narrante Cicerone Brut. 22, 88. — *te Ni rapis*] Sic Vellei. 2, 85: *cum se Canidius praecipiti fuga rapuisset ad Antonium*. In prosa or. usitatius: *te proripis*.

— *accedes cet.*] „Mittam te tamquam ergastulo dignum in Sabinum meum, ubi cum octo aliis servis (tot igitur erant in Horatii familia rustica) eris fossor ac caprimulgus et, quae poena tuae protervitatibus erit, urbis amoenitatibus in perpetuum carebis;“ solitae dominorum minae. Plaut. Mostell. 1, 1, 17: *Cjs hercle paucas tempestates, Trahio, Augebis ruri numero genus ferratile*.

EXCURSUS.

Vis comica huius Satirae in eo maxime cernitur, quod fingit Davi servi Saturnaliorum licentia abutentis sermonem Stoicum magnam partem Crispini aretalogi ianitori sublectum esse. Et miras rursus Stoicorum exaggerationes irridet, et simul ut optimus pictor hic atque Epp. 1, 14. servorum indolem moresque, uti ab ingenuorum natura necessario discrepabant, salse ac facete exprimit. Voluitne etiam ὡς ἐν παρέργῳ significare ridiculo exemplo adeo importunum hunc esse philosophandi quasi morbum, quo verbis illis magnificis ex scholarum locis communibus petitis abutebantur, ut, si dicere fas sit, iam prope servulos, nedum tot ingenuos invaserit? Certe omnes, qui tunc Romae degebant, noverant totum Crispini disputandi genus molestum, putidum, rude. (Sat. 1, 1, 120. 1, 3, 139. 1, 4, 14.) Iam quid expectandum erat, ubi Crispiniana sapientia a servo traderetur? a servo domini semper clamantis: *Ποῦ εἶμι; Ἐν σχολῇ. Καὶ ἀκούουσι μου τίνες; Λέγω μετὰ τῶν φιλοσόφων.* (Arrian. Epictet. 4, 1, 138.) Verum ecce summa cum elegantia ac festivitate tractatur παράδοξον Stoicum homines voluptarios, luxuriosos, signorum tabularumque pictarum cupiditate abreptos, avaros, adulatores non minus servos esse, quam qui proprie sic dicantur, et propterea ex iure saltem naturae non minoribus nequitiae ac stultitiae poenis teneri sive *μικροδούλους* sive *μεγαλοδούλους*. (Arrian. Epict. 4, 1, 55.) Aeque vero ac servuli sapientia lectorem delectat eiusdem petulantia, ita, ut *κατ' εἰρωνείαν* quidem in mentem nobis veniat illius, quod serio dixit Plutarchus de cohib. Ira 11: *αἰσχιστον — φαίνεσθαι δικαιότερα τοῦ δεσπότου λέγοντα τὸν οἰκέτην*, cum mancipii asperis, sed veracibus monitis opponantur heri talia sibi obiici indignati rabies atque graves minae.

Nihilominus, dum in semet ipsum opprobria larga manuingere videtur, hominum volgo atque imprimis adversariis suis significat, talium de se iudicia partim iniquiora, partim prorsus falsa minime distare ab iis, quae a quovis servulo fieri et possint et solcant; indignos igitur esse suos obtrectatores, quibus directo respondeat, omnique confutatione longe praestare lepidam stultorum derisionem. De talibus enim suo iure dicere poterat: *Ἀνδράποδα ταῦτα οὐκ οἶδεν*

οὐδὲ τίς εἶμι, οὐδὲ ποῦ μὲν τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ὅτι οὐ πρόσ-
δος αὐτοῖς πρὸς τὰ ἐμὰ. (Arrian. Epict. 4, 5, 24.) Haud inscita est
Düntzeri opinio, prima illa veluti a Damasippo Saturnalibus diatriba
habita (Sat. 2, 3.) adversarios aliquot excitatos esse, quibus non sine
urbana quadam malitia Horatius hic alteram strenam Saturnalem
offerat. Scripta videtur a. u. c. 724.

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni iuvit te cena beati?

Nam mihi quaerenti convivam dictus here illie

SAT. VIII. 1. *Ut te Nasidieni iuvit* ex Codd. Sil. et Mart. C, *Nasidieni qui iuvit te* e Codd. F. (Ut nos, bSEcp.) — 2. *quae-
renti convivam* bSEcp, LCtF: *convivam quaerenti* e Prisciano (15,
3, 14.) Bentleius et M. — *heri* superscr. *here* S. (Firmant *here*
Priscianus l. 1. et bEc.)

VIII. Mirificam Nasidieni ce-
nam narrat Horatio Fundanius. Il-
lud autem quamvis summo studio
ageret huius convivii dominus, ut
coram Maecenate, in cuius hono-
rem dabatur, divitias suas, magni-
ficentiam atque elegans iudicium
ostentaret, tamen operam tam mi-
sere perdidit, ut vix quidquam
ineptius, agrestius, magis ridicu-
lum cogitari posset, quam haec
ipsa cena et qui eam praebuit
Nasidienus ex infima fortuna, ut
omnia arguunt, locuples factus.
Aliter vix fieri potest, quam ut
Nasidieni nomen finxerit poeta;
minime enim conveniebat, ut vero
nomine traduceret hominem etiam-
tunc vivum, cui aliqua saltem cum
Maecenate necessitudo intercede-
bat. Sin verum est nomen, ut vol-
unt Scholiastae, non ita multo an-
tea mortem obierit Nasidienus, ne-
cesse est. Singularis autem et ars
et urbanitas in eo cernitur, quod
nulla vox, nullus gestus Maece-
natis memoratur, utpote qui comi-
tibus iocantibus atque *parochum*
salse irridentibus, ipse etiam con-
vivio tam inepto maxime ex-
hilaratus, suam dignitatem illae-
sam servavit. Nasidieni autem

ipsius persona a cenae initio us-
que ad finem inter summam bea-
titudinem summamque miseriam
continuo nutans, ultra quam cre-
dibile est, ridicula manet. Fun-
danius item, egregio poetae comico
(Sat. 1, 10, 40 sqq.), convenien-
tissime totam narrationem tribuit.

1. *Ut cet.*] Hic usus particulae
ut in interrogatione directa videtur
sermonis quotidiani proprius. Epp.
1, 3, 12: *Ut valet? ut meminit no-
stri?* Plaut. Pers. 2, 5, 8: *ut vale-
tur?* Terent. Heaut. 2, 3, 26: *ut
vales?* — *Nasidieni*] Pronuntia
quattuor syllabis quasi *Nasidjeni*.
Cfr. v. 75. et 84. Od. 3, 4, 41.
Sat. 1, 7, 30. Virg. Aen. 6. 33:
omnja. 7, 237: *precantja*. Iuven.
6, 82: *ludjum*. Catull. 62, 57:
conubjum. Nasidienus Rufus te-
stibus Scholiastis fuit eques Ro-
manus, fortasse publicanus, ut
Porcius (v. 23.), cui utilis esse
poterat in his illisve negotiis adiu-
vandis et in conducendis vectiga-
libus Maecenas, quem propterea
lauto, ut opinabatur, convivio
exceptit. — *beati*] „divitis“, ut Od.
3, 7, 3.

2-6. *dictus*] ex sermone quoti-
diano pro *dictus es*, ut saepe apud

De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
 In vita fuerit melius. Da, si grave non est,
 Quae prima iratum ventrem placaverit esca.
 In primis Lucanus aper; leni fuit Austro
 Captus, ut aiebat cenae pater; acria circum
 Rapula, lactucae, radices, qualia lassum

5

4. *Da*] *dic* bSEep, et Bentleius. — 5. *pacaverit* c et Pottierii plerique, *pacaverat* superscr. i S.

Plautum et Terentium, apud quos nonnulli edunt *dictu's*; id quod Horatio equidem tribuere nolim. — *here*] Quintil. 1, 7, 22: *here nunc E littera terminamus; at veterum comicorum adhuc libris invenio heri ad me venit, quod idem in epistolis Augusti, quas sua manu scripsit aut emendavit, deprehenditur.* — *De medio-die*] Epp. 1, 14, 34: *media de luce.* Solita cenae hora fuit nona. Epp. 1, 7, 71: *Post nonam venies* (ad cenam). Cic. ad Fam. 9, 26, 1: *Accubueram hora nona.* Martial. 4, 8, 6: *Imperat exstructos frangere nona toros.* Censorinus 34. docet quadripartito divisum fuisse diem: *mane, ad meridiem, de meridie* (ἐξ s. ἀπὸ μεσημβρίας), *suprema.* Iam in hoc inficeta Nasidieni luxuries cernitur, quod contra morem a principibus viris servatum ad tempestivum convivium invitarat Maecenatem. — *Da*] Haec lectio firmatur ab aliquot Feae Codd., nec *dic* (quod defendunt Torrentius et Bentleius, etsi patet vel ex Comm. Cruq. hoc glossema esse) ex suis notavit Pottierius. Videtur omnino referre sermonem quotidianum. Cfr. v. 80: *illa Redde.* Virg. Ecl. 1, 19: *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.* Val. Flacc. 5, 219: *Thessalici da bella ducis.* — *si grave non est*] Cic. ad Att. 13, 42, 1: *Si grave non est, velim scire, quid sit causae.* — *Quae prima cet.*] Gustationis sive promulsidis, quoniam insoliti vel ridiculi nihil habebat,

sed ex solito more praebita erat, nullam mentionem facit, ut recte notavit iam Heindorfus. — *iratum*] „famelicum.“ Cfr. Sat. 2, 2, 18. Ovid. Met. 8, 345: *implacataeque vigebat Flamma guttae;* qui locus facit contra multorum Codd. lectionem *pacaverit.* — *Lucanus*] Sat. 2, 3, 234. 2, 4, 40. Caput cenae (Cic. Tusc. 5, 34, 98.) hoc videtur fuisse, aper integer, sed inepte primo appositus, ut coniectare licet e Cena Trimalchionis Petronii, Cap. 36-40.; nisi potius grus ille sparsus sale multo (v. 87.) fericulum primarium fuit, ut arbitratu Becker. — *leni-Austro*] „non nimis fervido“, quo facile in putredinem abisset, sed *leni*, ad hoc dumtaxat sufficiente, ut caro lassa fioret, id est, *requieta*, ut recte est in Porphyrii Ed. principe Veneta 1481.; volgo corrupte *irrequieta.*

7-9. *cenae pater*] ut apud Gr. πατήρ λόγου, δόγματος, „cenae dominus, convivis significat optimam nunc ipsum esse hanc aprugnam“, dum re vera excusare conatur rancidulum iam eius saporem ob eamque ipsam causam tot cinctam rebus apponit, quae quidem non cenae initio, sed lassato iam ventriculo apud alios praebere solitae erant, quo acrius biberent convivae. — *circum*] in cattillis posita. Conf. Sat. 2, 4, 73 sqq. — *Rapula cet.*] *Radieschen, Lattich, Rettich.* Cfr. Sat. 2, 2, 43. 2, 4, 59. — *qualia*

Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa. 10
 His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
 Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
 Sublegit quodcunque iaceret inutile quodque
 Posset cenantes offendere, ut Attica virgo
 Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
 Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers. 15

cet.] „et qualia similiter famem excitant.“ — *Pervellunt*] „cum quadam delectatione pungunt, suscitant.“ ACR. — *siser*] *Rapunzel*. Plin. H. N. 20, 17: *siser* — *stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiatio sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo.* — *allec*] *Fischlake*. — *faecula Coa*] „liquamen et condimentum ex Coi vini faece paratum.“ Conf. Sat. 2, 4, 73. Etiam haec stomachum excitantia nimis cumularat homo scaevus.

10. 11. *alle cinctus*] Sic Phaedr. 2, 5, 11: *Ex alticinctis unus atriensibus*. Sueton. Calig. 26: *togatos ad pedes stare succinctos linteo passus est*. Significat igitur ministros cinctos fuisse tunicis linteis prope *inguen ad obscenum subductis* (Sat. 1, 2, 26.), qua de re ridet Servilius v. 70. Etenim in hoc quoque ineptiebat Nasidienus, quod isto habitu voluptario Maecenatem volebat delectare. — *acernam*] „Et hoc notat eius sordidit, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut vermiculatam.“ COMM. CRUQ. Plin. H. N. 16, 26: *Acer-operum elegantia ac subtilitate citro secundum.* — *Gausape*] pr. linteum villosum, *zöttige Linnenquehle*. Lucilius apud Prisc. 9, 9, 50: *Purpureo tersit tunc latus gausape mensas*. Ridiculum inesse videtur in mensa viliori purpureo tamen gausape pertersa. — *pertersit*] Etenim acerna illa, apud alios citrea mensa ex Horatiani temporis more nullo tapete inter cenandum cooperta

erat, quo scilicet ipsa quoque nitore suo convivas oblectaret.

12-17. *Sublegit*] quaecunque abiecerant convivae, ossa, putamina cet. Qui talia sublegebat, *ἀναλέκτης, analecta* vocabatur. Martialis 7, 20, 16: *Colligere longa turpe nec putat dextra Analecta quidquid et canes reliquerunt*. Sic Calvisio (Sen. Ep. 27.) suavit Satellius Quadratus, *ut grammaticos haberet analectas*. Ridiculum inest in mira analectarum sedulitate, cui opponitur pocillatorum lente accedentium aequae gravitas. — *ut Attica virgo* cet.] lento ingressu, quemadmodum *κανηφόροι*. Conf. Sat. 1, 3, 9: *saepe velut qui Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui Iunonis sacra ferret.* — *Hydaspes*] Indos vel Aethiopes in familia urbana habere tunc pars luxuriae erat. Hic a flumine patrio nomen habet. — *Caecuba vina*] ex Latio prope Campaniae fines. Inter generosissima refert Horatius. (Od. 1, 20, 9. 1, 37, 5. 2, 14, 25. 3, 28, 3. Epod. 9, 36.) Videtur Nasidieni pravitas in eo versari, quod unum tantum vinum Italicum unumque Graecum afferri iusserat, non simul Falernum et Lesbium. Sordes autem ipse ridicule prodit alia vina generosa offerens dumtaxat, quae a Maecenate petita non iri pro certo sciebat; quo quidem renuente nec ceteri convivae ea poscere poterant, nisi inurbanitatis culpam in se admittere vellent. — *maris expers*] *ὄυ θαλασσομένον*, cui opponitur vinum Graecum salsum. Iam in hoc

Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum
 Te magis appositis delectat, habemus utrumque.
 Divitias miseras! Sed quis cenantibus una,
 Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
 Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra, 20
 Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
 Vibidius, quas Maecenas adduxerat umbras.

22. *quas* superscr. *quos* S, *quos* bEcp, LCt et Bentleius.

quoque perversi aliquid latet: hoc puto: „erat igitur nimis dulce, cum salsum praelaturi fuissent convivae, utpote ad irritandam sitim aptius quam dulce.“ — *Albanum*] Cfr. Od. 4, 11, 2. Athen. 1, 59: τῶν δ' οἴνων χαριέστατος ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἀλβανός καὶ ὁ Φαληγνίτης.

18. 19. *Divitias miseras!*] Horatii sane haec est exclamatio. Alii eadem verba Nasidieni sermoni annectenda censent, reculas suas ita extenuantis; idque, etsi a Bentleio tamquam ineptissimum reiectum, Heindorfius patrocinio suo dignum censuit eiusque causam tam acriter egit, ut verbâ, si ab Horatio quocunque sensu prolata acciperentur, valde ieiuna et inepta duceret, contra a Nasidieno adiecta, quibus divitiarum suarum ostentationem, quamquam insulse admodum, quasi corrigere studeret, maxima vi et efficacia pollere contenderet. Verum si Nasidieni sunt, non corrigunt istam ostentationem, sed simulato divitiarum contemptu novam produunt. Rectius itaque agunt, qui Nasidienum, dum lautus ac liberalis videri volt, hac ipsa iactata liberalitate sordidam avaritiam prodentem ab Horatio derideri existimant. Vel illud *Sed*, quod statim sequitur, proxime antecedentia Horatio adiudicat. Mitscherlichio *miseræ* sunt *divitiae*, quae possessori miseras creant ac sollicitudinem, ut Sat. 2, 6, 79: *Sollicitas - opes*. Verum malim ex

sermone quotidiano interpretari: „divitias prope ridiculas, maxime propter sordes, quae eas continuo comitantur neque unquam felicem reddunt possessorem!“ *Povera, misera ricchezza! armselig.* — *Sed quis* cet.] Seite h. l. Düntzer: „Sehr geschickt ist es vom Dichter eingerichtet, dass diese Frage über die andern Gäste nicht an den Anfang des Gedichtes sich stellt, sondern wie von selbst sich ergebend erst jetzt gemacht wird; denn jetzt, wo die sonderbare Manier des Wirthes schon in einigen Zügen geschildert worden, ist es natürlich, dass Horaz fragt, was die Gäste dabei gemacht, und daher zu wissen wünscht, welche Personen beim Mahle zugegen gewesen.“ — *pulchre fuerit*] Cfr. Sat. 2, 2, 120. — *laboro*] h. l. „cupio, aveo.“

20-24. *Summus*] De ordine convivarum vide Excursum ad h. l. Novem autem sunt convivae ex solito apud Romanos more. (Plaut. Stich. 3, 2, 31. Varro apud Gell. 13, 11, 2.) — *Viscus Thurinus*] Thuriis, Calabriae oppido, oriundus, quo cognomine distinguitur a Viscis fratribus, Horatii amicis. Sat. 1, 10, 83. — *Varius*] poeta. Vid. Sat. 1, 5, 40. — *Servilio*] tribus syllabis pronuntiandum. Syllaba enim antepenultima producitur. In nummis est: C. SERVEILI. Horatiano, ut scurrae, volgo dabatur cognomentum *Balatro*. Cfr. Sat. 1, 2, 2. — *Vibidius*] homo ignotus. Ecce hic, ut

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
 Ridiculus totas semel obsorbere placentas;
 Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret, 25
 Indice monstraret digito: nam cetera turba,
 Nos, inquam, cenamus aves, conchylia, pisces,
 Longe dissimilem noto celantia sucum;
 Ut vel continuo patuit, cum passeris atque

24. *semel* Pottierii tres: *simul* Sep, L Ct, Bentleius et MJ. — *obsorbere* bSep et Pottierii duo, item LCFJ: *absorbere* t, Bentleius et M. — 29. *passeris assi* et e Codd. Lambini anonymis Bentleius.

Sat. 1, 5, 52. *Sarmentus* ac *Mesius Cicirrus*, homines de *parasitica* Maecenatis *mensa*, quam iocabundus ei exprobrat Augustus in Epistola apud Sueton. Vit. Horatii p. 990. Oud. — *quas*] Haec lectio praestat alteri *quos* ex consuetudine Latina (Salust. Catil. 58: *Est in carcere locus, quod Tullianum adpellatur.*), et facilius fem. in masc. mutabant quam contra. — *umbras*] „convivas ab ipso domino cenae non invitatos, sed quos comites secum duceret eorum aliquis, qui invitati erant.“ Plut. Quaest. Conviv. 7, 6. Epp. 1, 5, 28. — *Nomentanus*] Videtur idem cum nepote illo Satirae 1, 1, 102. „Decumanum“, id est, decumarum in Sicilia redemptorem, dicit Commentator Cruquii. — *super*] Lambinus malebat *supra*, ut est apud Cic. ad Fam. 9, 26, 1: *supra me Atticus, infra Verrius*. Sed alterum aequè rectum est et h. l. soni gratioris. Salust. Fr. Hist. 3, 43: *Igitur discubere, Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius*. Tacit. Ann. 3, 14: *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet*. — *ipsum*] dominum, ut servis Graecis *αὐτὸς* est herus. — *Porcius*] „publicanus.“ COMM. CRUQ. — *semel*] Recte dicitur: *totas semel*, „uno haustu“, contra *plures simul*, id quod fieri

vix potest. — *obsorbere*] De hoc verbo cfr. ad Sat. 2, 3, 240. Plerumque de liquidis usurpatur, h. l. pro *celeriter deglutire, devorare*, non sine ridiculi specie, quasi vero belluo ille deglutisset placentas, ut alius vinum aut ius.

25-28. *ad hoc*] „ad hoc aderat, ut *nomenclatorem* (Petron. 47.) ageret, si cibi aliquod genus nos minus periti non agnosceremus.“ Parasiti enim erat *τὸ ἐπίστασθαι τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας τῶν σιτιῶν καὶ τῶν ὄψων*. Lucian. Paras. 5. — *Indice-digito*] „Certis nominibus singuli digiti nominantur: *pollex, index, famosus* (vel *medius, vel infamis*, Pers. 2, 33., qui irrisioni inserviebat, Arrian. Epict. 3, 2, 11., vel *impudicus* Martial. 6, 70, 5.) *medicus* (in quo anulum ferebant), *minimus*.“ PORPH. — *Nos*] „taliū deliciarum rudes, praeter Nasidienum cenae dominum, Nomentanum, et si qui praeterea in mysteria mensae Nasidienanae initiati erant.“ Vv. *cetera turba* sane Maecenatem excludunt. — *celantia*] Hoc ipsum utique volebat Nasidienus, ut novos atque insolitos cibos demirarentur Maecenas eiusque amici.

29. 30. *Ut vel continuo patuit*] „wie es denn gleich an den Tag kam.“ „Apparuit Nomentano a patrono *γαστρονομίας* do-

Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi. 30
 Post hoc me docuit melimela rubere minorem
 Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
 Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
 Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti:
 Et calices poscit maiores. Vertere pallor 35
 Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acres
 Potores, vel quod male dicunt liberius vel
 Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
 Invertunt Allifanis vinaria tota
 Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi 40

etoris munus scite scilicet! et pro commodo nostro impositum esse; nam is nisi affuisset, ilia passeris marini non agnosset, fortasse nec tetigissem. "Omnia haec *zar' ei-
 ρωείται*. — *passeris*] Est pleuronectes, hodie platesca flesus, *Flunder*, Gallice *flet* s. *picaud*. — *atque*] *Lectio assi* et profecto non est nisi petulans nescio cuius interpolatio ducta ex Sat. 2, 4, 38. — *Ingustata*] „Quae quia alibi apponi non solent, ego nunquam ante gustaram.“ — *ilia*] „intestina, iecur potissimum;“ Voss ridiculi causa: *dîe Kutteln*. — *rhombi*] *Butte*.

31-34. *melimela*] *Honigäpfel*. Varro R. R. 1, 59: *Quae antea mustea vocabant, nunc melimela appellant*. — *minorem*] „decrescen-
 tem.“ — *ab ipso* cet.] „Tam subtilia scilicet erant eius argumenta physica, ut ea retinere non potuerim.“ — *damnose*] Videtur locutio sermonis convivalis: „immodice, ita ut damnum sentiat, qui convivium praebet.“ Nos: *mörderisch zechen*. — *moriemur inulti*] Epica *φοδός* (Virg. Aen. 2, 670: *Nunquam omnes hodie moriemur inulti*. Cfr. 4, 659.) Sic autem ultio sumenda erat de cena putida atque alioqui taedii plena.

35-41. *calices-maiores*] Ex more

acrium pоторum. Conf. Epod. 9, 33. Cic. Verr. Accus. 1, 26, 66: *discumbitur: fit sermo inter eos et invitatio, ut Graeco more biberetur, hortatur hospes: poscunt maioribus poculis*. — *parochi*] Cfr. Sat. 1, 5, 46. Hic festive ita vocat cenae praebitorem. — *Fervida* cet.] „Acria vina hebetant subtiliorem palati gustum, itaque convivae talis cenae delicias minus persentiscent.“ — *exsurdant*] tralatio ab auditu ad gustatum. Neutram autem rationem proferre poterat ipse Nasidienus, sed manifestum est utramque a Fundanio malitiose suggeri homini subito expallescanti atque silenti. Vera videlicet ratio in eius inerat parcimonia: etenim tales homines tenui loco orti, sed casu repente divites facti (*parvenus*), mira temperatione plerumque magna cum profusione sordes coniungunt. — *Invertunt*] *κατὰ κεφαλῆς τρέπονται*. COMM. CRUQ., ut nos *umstürzen*. „Inclinant *vinaria* (lagenas; Glossae: *vinarium οἰνοφορεῖον*.) ad infundendum merum in calices.“ Od. 3, 29, 2. Lucilius: *Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis*. Virg. Aen. 9, 165: *vertunt crateras aënos*. — *Allifanis*] dativus: „maioribus scyphis;“ ab Allifis, Samnii oppido, „ubi fictiles et latiores calices fiebant.“ COMM. CRUQ. — *imi*

Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.

Affertur squillas inter muraena natantes

In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,

Capta est, deterior post partum carne futura.

His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri 45

Pressit cella; garo de sucis piscis Hiberi;

Vino quinquenni, verum citra mare nato,

Dum coquitur — cocto Chium sic convenit, ut non

Hoc magis ullum aliud —; pipere albo, non sine aceto,

Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam. 50

Convivae lecti] Nomentanus et Porcius, Nasidieni parasi, prudenter cavebant, ne eum offenderent largius bibendo; patronus ipse ob avaritiam sibi temperabat a potu. Cfr. Epp. 1, 18, 10: *ini Derisor lecti*.

42-50. *squillas*] *Krabben*. Conf. Sat. 2, 4, 58. — *muraena*] *Meer-aal*. Romanorum deliciae. Macrobius Saturn. 2, 11: *L. Crassus vir censorius, cum supra ceteros disertus haberetur, essetque inter clarissimos cives princeps, tamen muraenam in piscina domus suae mortuam atratus tamquam filiam ludit. -- Arcessebant autem muraenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo. -- Illic enim optima a prodigiis esse creduntur. -- porrecta*] Cfr. Sat. 2, 2, 39. — *herus*] Iam ipse, ut de Calvisio Sabino ait Seneca Epist. 27: *incipit convivae suos inquietare, laudes videlicet captans. -- deterior cet.*] Utrum haec vulgaris sit doctrina, an nova, non satis liquet; inventionis certe gloriola cernitur in illis v. 51. *ego primus. -- post partum*] *nach der Laichzeit. -- carne*] „quod ad carnem attinet.“ — *His mixtum ius est*] „His rebus, quae vv. 45-53. enumerantur, conditum est ius.“ Cfr. Sat. 2, 4, 63 sqq. Male Dacierius explicat: „his squillis affusum est ius;“ quod *mixtum* significare non

potest. — *oleo, quod prima Venafri cet.*] „eo oleo Venafrano ex Campania, quod in cellis, ubi torcularia erant, ex olivis trapeto (*Oelpresse*) suppositis primum manavit et propterea primae notae, omnium dulcissimum ac purissimum est. Conf. Od. 2, 6, 16. — *garo*] *Caviar*. Plin. H. N. 31, 7, 43: *Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocare intestinis piscium ceterisque, quae abiicienda essent, sale maceratis, ut sit illa putrescentium sanies. Hoc olim conficiebatur ex pisce, quem Graeci garon vocabant; -- nunc e scombro pisce (Makrele) laudatissimum in Karthaginis Spartariae cetariis: sociorum id appellatur, singulis milibus nummum permittantibus congios fere binos. Oenogaro praeter alia immiscenda docet piper et oleum Apicius 1, 31. -- piscis Hiberi*] scombri ad Karthaginem, Hispaniae urbem, capti. — *citra mare nato*] „Italico.“ — *cocto Chium cet.*] Coctum cum est ius, affundi debet vinum Chium, quod, mixtum cum priore illo Italico, insolito, sed grato sapore excitabit palatum.“ — *Methymnaeam*] a Methymna, Lesbi oppido. De vino Lesbio cfr. Od. 1, 17, 21. — *vitio mutaverit*] „acetum ex vino Lesbio confectum vitio, id est, fermento,“ *Gährung*.“ Conf. Sat. 2, 2, 58.

Erucas virides, inulas ego primus amaras
 Monstravi incoquere, inlutos Curtillus echinos,
 Ut melius muria quod testa marina remittat.
 Interea suspensa graves aulaea ruinas
 In patinam fecere, trahentia pulveris atri 55
 Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
 Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli
 Sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si
 Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
 Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum 60
 Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos

53. *quod* bScp, Cod. Franeq.: *quo* Cod. Bland. vetustissimus, *quam* LCt, Bentleius, FM. — *remittat* bc, Cod. Franeq., t: *remit- tit* superscr. a S, *remittit* p, Cod. Bland. vetustissimus, LC, Bentleius, FM.

51-53. *Erucas*] Est brassica eruca Linn., *Rauke*. Has virides apponere se docuisse non sine *φιλαν- τία* narrat, cum antea seminibus dumtaxat ad condiendos cibos uterentur. Cfr. Apicium 1, 27. — *inulas* - - *amaras*] *Alant*: Sat. 2, 2, 44: *acidus-inulas*. — *inlutos*] „non aqua dulci lotos, quo marinae sapor iis decederet, echinos praestantissimo huic iuri muriae loco primus incoquere docuit Curtillus“, helluo ignotus, cui gloriolae partem libenter cedit, quo artificium perfecisse ipse videatur. — *Ut melius*] *ὡς ζοεϊσσοῦ ὄν*. Cfr. v. 89: *ut multo suavius*. — *quod testa marina remittat*] „Quia melius sit quam muria a ceterio prae- parata, quam alii huic iuri ad- miscent, id, quod testa marina, illutus echinus per se ipse remit- tat (sucus eius naturalis non dilutus aqua dulci).“ Volgatam lectionem *quam* varie explicant: 1) „melius muriâ, quae praeparatur ex conchulis marinis;“ 2) „muria, quae defunditur ex orca Byzantia.“

54-64. *Interea*] Scite duobus ver- sibus heroici soni usus est in ar-

gumento ridiculo. — *aulaea*] *περι- πετάσματα*. Cfr. Od. 3, 29, 14: *pauperum Cenae sine aulaeis et ostro*. „Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut, si quid pulveris cade- ret, ab ipsis exciperetur.“ PORPH. Servius ad Aen. 1, 701: *Ideo etiam in domibus tendebantur aulaea, ut imitatio tentoriorum feret: - - unde et in thalamis hoc fieri hodieque conspicimus. Varro tamen dicit vela solere suspendi ad excipien- dum pulverem, unde Horatius: Interea cet. — maius veriti*] „rui- nam domus metuentes.“ COMM. CRUQ. — *erigimur*] „animus reci- pimus.“ — *Rufus*] „Nasidienus; erat enim binominis.“ COMM. CRUQ. — *posito capite*] „demisso.“ — *immaturus*] „qui nondum maturus esset morti.“ Tibull. 2, 6, 29: *Parce, per immatura tuae precor ossa sororis*. — *Tolleret*] „maestum consolatus esset;“ pr. de eo, qui, cum humi procidit, ab alio erigi- tur. Ceterum imperfecta conî. pro plusquamperf. saepe sic usurpan- tur, ubi in ipsum illud tempus, quo quid factum est, revertitur se-

Te deus? Ut semper gaudes illudere rebus
 Humanis! Varius mappa compescere risum
 Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
 Haec est condicio vivendi, aiebat, eoque 65
 Responsura tuo nunquam est par fama labori.
 Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
 Sollicitudine districtum, ne panis adustus,
 Ne male conditum ius apponatur, ut omnes
 Praecincti recte pueri comptique ministrent! 70
 Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
 Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
 Sed convivatoris uti ducis ingenium res
 Adversae nudare solent, celare secundae.
 Nasidienus ad haec: Tibi di, quaecunque preceris, 75
 Commoda dent! Ita vir bonus es convivaque comis.

75. *precaris* e et ex Benteianis quinque, „sed recentiores.“

que, ut ita dicam, transponit scriptor. — *mappa*] Vid. Sat. 2, 4, 81. — *compescere*] „retinere“, non, ut alii volunt, „celare.“ — *suspendens omnia naso*] „omnia irridens.“ COMM. CRUQ. Cfr. Sat. 1, 6, 5: *naso suspendis adunco*.

66-76. *tuo*] „certa persona pro incerta.“ BAXTER. „Putabam sermonem directum ad Nasidienum.“ GESX. Sane hoc simplicius vel propter vv. seqq. — *Tene -- torquerier*] Infinitivus indignationis, ut Sat. 1, 9, 72: *Huncine solem Tam nigrum surrexe mihi!* — *districtum*] Plin. H. N. 18, 26, 65: *innumera rusticos cura dstringat*. — *ne panis cet.*] Particulae *ne* et *ut* pendent a v. *sollicitudine*. — *panis adustus*] Videlicet in his omnibus peccarat Nasidienus, pane adusto (*ἠνδραξιμένω*), iure prave condito erucis, inulis, illutis echinis, ministris ridicule cinctis et comptis, aulaeis parum fultis cet. Ita si accipias, longe salsior magisque malitiosa

fiet Balatronis consolatio, quam si in universum eum de calamitatibus, quibus convivium quodvis forte affici possit, hic loqui stultas. — *agaso*] „servus, qui iumenta curat.“ ACR. Nasidienus, ut servorum numerum augetet, ipsum quoque agasonem, hominem adeo scaevum, ut amovens aulaea, quae ceciderant, patinam frangeret, illis aggregarat; idque Servilius odoratus erat. — *nudare*] „patefacere, detegere.“ — *Tibi di cet.*] ex consuetudine quotidiana. Plaut. Asin. 1, 1, 32. et Mil. glor. 4, 2, 47: *Di tibi dent, quaecunque optes*. Stich. 3, 2, 15: *Bene atque amice dicis. Di dent quae velis*. — *preceris*] Balatroni optat, non quae nunc ipsum deos *precat*ur (nihil enim certis verbis *precat*ur), sed quaecunque alio quovis tempore forsitan *precar*i possit. Hinc h. l., ut monstrant etiam loci Plautini, coniunctivus praefereendus est haud paucorum Codd. indicativo.

Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.

Nullos his mallet ludos spectasse; sed illa

Redde age, quae deinceps risisti. Vibidius dum 80

Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,

Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque

Ridetur fictis rerum Balatrone secundo,

Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte

Emendaturus fortunam; deinde secuti 85

Mazonomo pueri magno discerpta ferentes

Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre;

82. *dentur* p, corr. S, Lct et Bentleius. (Ut nos, bc et pr. S.)

77. 78. *soleas poscit*] Foris calceis, domi soleis utebantur viri; easdem in discumbendo deponabant; depositas servum poscit Nasidienus, ut de cena surgat iubeatque praeparari mazonomum, quo, deperditâ pulvere muraenâ, convivas soletur. Plaut. Trucul. 2, 4, 12: *cedo soleas mihi; Properate, auferte mensam.* v. 16: *Iam rediit animus; deme soleas, cedo bibam.* — *in lecto quoque*] Remoto domino cenae non solum Maecenatis comites, verum etiam imi lecti parasi iocos de ridiculo casu in aurem proximo quisque insusurrabant; quominus in effusos risus erumperent, vetabat Maecenatis praesentia, cuius dignitas ne coram *parochi* servis periclitaretur cavendum erat. — *videres*] Non est positum pro „audires“, ut videbatur Lambino, sed: „dum susurrant, videres bina capita sibi invicem appropinquare.“ — *Stridere*] Nota sigmatismum in hoc versu consulto quaesitum ad exprimendos *susurros*. — *secreta-aure*] Pers. 5, 96: *Secretam gannit in aurem.*

80-87. *Redde*] „Refer mihi.“ — *sit quoque fracta*] ut patina illa muraenae. — *non dantur*] Factum est certum; itaque, etsi praecedit oratio obliqua, rite subiungitur

indicativus firmatus a nostris Codd. antiquiss., ut apud Salust. Iug. 38: *Iugurtha -- verba facit, tametsi ipsum -- same et ferro clausum tenet, tamen se -- incolumis omnis sub iugum missurum:* et persaepe apud Tacitum. — *Ridetur fictis rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum.* A. P. 49: *abdita rerum.* Sententia est: „Fingebamus nos de aliis rebus iocosos ridere.“ — *secundo*] Tralatio sumpta est a vento secundo (Epp. 2, 1, 102.); „praeter ceteros nos adiuvante.“ — *Nasidiene*] Vocativo utitur, ut in locis, ubi *πάθος* praevalet, suos heroas alloquuntur poetæ epici. Iliad. δ, 127: *Οὐδὲ σέθεν, Μενέλαε, θεοὶ μάχαρες ἐλάθοντο.* — *ut arte* cet.] „ut sapientia tua scite medearis fortunae adversitati.“ Terent. Ad. 4, 7, 23: *Illud, quod cecidit forte, id arte ut corrigas.* — *Mazonomo*] *Μαζονόμος* proprie est lanx ingens, ex qua *μάζα νέμεται*, puls distribuitur, h. l. etiam aliis cibis apponendis, destinata: *Speisenschüssel.* — *discerpta*] Singula iam animalium membra, quae, ut opinabatur Nasidienus, a convivis maxime appeterentur, sub cenae finem afferuntur. — *gruis*] Tunc ciconiae praeferebantur, teste Cornelio Ne-

Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae
 Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos,
 Quam si cum lumbis quis edit; tum pectore adusto 90
 Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes,
 Suaves res, si non causas narraret earum et
 Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,

88. *albi* bScEp, LcTf et Bentleius. (Ut nos, vetustissimus Blandinus, alter Códex ap. Cruquium, unus ex Pulmannianis optimus, MJ, probante Bentleio.

pote apud Plin. H. N. 10, 30.; ergo per se quoque non satis congruum erat ferculum, mire praesertim nimio sale et farre immixto conspersum. Ceterum Plinius l. 1. subiungit: *cum haec ales* (grus) *inter primas* (nunc) *expetatur, illam nemo velit attigisse.*

88-90. *Pinguibus - ficis*] Hoc significat Nasidienus convivis, anserem non volgaribus ficis, sed suci melioris et abundantioris saginatae fuisse. — *albae*] Hanc lectionem praetuli, ut praeter colorem indicetur sexus, tenerioraque esse iecinora et feminarum et albarum. Facilius autem a librariis genus femininum mutabatur in masculinum quam contra. Eadem prorsus subtilitate Persius 6, 24. *turdarum sativas* dixit, non *turdorum*. — *ut multo suavius*] Rursus convivoris est monitum. — *armos*] Conf. Sat. 2, 4, 44. — *Quam si cum lumbis* cet.] „quia lumbi habent aliquid tetri odoris et saporis minus iucundi.“ COMM. CRUQ. — *edit*] Coniunctivus antiquus *edim, edis, edit, ut* Epod. 3, 3. — *pectore adusto*] *Τὸ προσζατεῖν τοῦ ψωρον* in iis enumerat Plutarchus de cohib. ira 11., quae dominorum in servos iram vel maxime concitant; Nasidienus autem in his omnibus caecutiebat. Conf. supra v. 68: *panis adustus.*

91-95. *merulas*] Nunc certe ab Italibus non comeduntur, sed tamen olim etiam Athenis. Ap. Aristophanem Av. 1081. Philocrates, avium

saginatores: *Τοῖς τε κοπιχοῖσιν εἰς τὰς ἡμέρας ἐγγεῖν τὰ πτερά.* Merulas inassatas dysentericis mederi auctor est Plinius H. N. 30, 7. Apponit igitur ferculum, quod Romae alias medicinae potius loco videtur esse habitum quam lauti cibi. — *poni*] Vid. Sat. 2, 2, 23. — *sine clune*] Quae tamen pars optima habebatur: verum hac in cena omnia vel mira vel perversa esse liquet. Favorinus certe apud Gell. 15, 8: *Praefecti popinae atque luxuriae -- negant ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum avium atque altitium nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem avium atque altitium qui edunt, eos palatum non habere.* — *Suaves res*] etsi mira nec recte apparatus quaedam inerant, facile tamen ultimos hos cibos, saltem plerosque, comedere potuissemus, si non cet. — *causas*] „Quasi de problemate physico disserendum esset, de cuiusque cibi praeparatione huiusque effectu operose agebat.“ — *Naturas*] *τὰς ποιότητας φυσικὰς πάντων*, bonine suci an mali, cuius aetatis atque originis essent. — *ulti*] Ubi semel in animum induxerat Nasidienus multa et sumptuosa fercula apponere, tali impensa iam facta haud levis offensa erat, cum cibos tam lautos sperni a convivis videret. —

Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

95

95. *atris* S, duo Pottierii et ex aliis Bentleius. (Ut nos, bcE.)

Canidia] saga et venefica. Vid. Epod. 5 et 17. Sat. 1, 8. — *afflasset*] V. *afflare* etiam dativo iungi, quod addubitabat Bentleius, unde audacius coniecit *veluti si*, monstrat Tibull. 2, 1, 80: *Felix, cui placidus leniter afflat Amor*. Propert. 3, 27, (al. 2, 29,) 17: *Afflabunt tibi non Arabum de gramine odores. — peior serpentibus*] Credebant afflatum praesertim basi-

lisci repentinam homini mortem afferre. C. Rabirius ed. Kreyssig p. 226: *Percutit adflatu brevis hunc sine morsibus anguis*. Colum. 8, 5, 18: *Cavendum, ne a serpentibus afflentur (pulli), quarum odor tam pestilens est, ut interimat universos. — Afris*] longe teterrimis, ut Od. 3, 10, 18: *Mauris--anguibus*. Lectio *atris* esset simplex *ἐπίθετον* orphans, ut Od. 3, 4, 17: *atris viparis*.

EXCURSUS

AD vv. 20 seqq.

Locus memorabilis de locorum in conviviis Romanis ordine exstat apud Plutarchum Quaestt. Convival. 1, 3: *Ἄλλοι (τόποι) γὰρ ἄλλοις ἔντιμοι Πέρσαις μὲν ὁ μεσαίτατος, ἐφ' οὗ κατακλίνεται ὁ βασιλεύς· Ἕλλησι δὲ ὁ πρότος· Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τελευταῖος, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσιν*. Cur consularis vocitetur, tres affert rationes, quarum secunda haec est: *ὅτι τῶν δυοῖν κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρακκλημένοις· ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρότος τόπος μάλιστα τοῦ ἐστιῶντος ἐστίν· — ὁ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἢ γυναικὸς ἢ παιδῶν ἐστίν· ὁ δὲ ὑπὲρ αὐτὸν εἰκότως τῶ μάλιστα τιμωμένῳ τῶν κεκλημένων ἀπεδόθη, ἵνα ἐγγὺς ἦ τοῦ ἐστιῶντος*.

Iam ex hoc praecipue loco Salmasius ad Solinum p. 886. construxit triclinii schema, quod hic exhibemus; ea tamen re nostrum differt a Salmasiano, quod, ut apparet ex v. 23., Nasidienus occupavit imi lecti medium locum, id est, octavum, non, ut est apud Plutarchum et Salmasium, summum, id est, septimum, sive in hoc quoque aberravit a solito more, sive quod arbitratus est Nomentanum scitius cum Maecenate sermocinaturum, quam ipse potuisset hoc officio defungi.

6. Imus locus s. consularis. 5. Medius. 4. Summus.

I. Maecenas.	II. Vibidius.	III. Servilius Ba- latro.
-----------------	------------------	---------------------------------

Medius lectus.

7. Summus.	8. Medius.	9. Imus.	3. Imus.	2. Medius.	1. Summus.
I. Nomentanus.	II. Nasidienus.	III. Porcius.	III. Varius.	II. Viscus Thu- rinus.	I. Fundanius.
Imus lectus.			Summus lectus.		
Meusa.					

Q. HORATHII FLACCI
EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA I.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,

I. Compacto sane inter Horatium et Maecenatem haec epistola scripta est, quemadmodum omnia, quae ad eorum necessitudinem pertinebant, antequam ederentur, cum Maecenate communicata esse consentaneum est. Iam cum essent non pauci, qui mirarentur atque etiam conquererentur nulla iam aut paucissima carmina lyrica ab Horatio componi, hic, dum philosophiae sibi placitae praecipue vacans per hos maturiores vitae annos (post a. u. c. 730.) Epistolarum poëticarum genus novum, a Mummiano illo (a. u. c. 608. Cic. ad Att. 13, 6, 4.) utique longe diversum condit, partim *κατ' εἰρω-
νεῖαν*, partim ex animi sententia hominibus illis prope nimis benevolis respondet. Simulat autem sese de talibus querelis quasi ex-
postulare cum potente amico, quo-
cum primum ea de re collocutus, deinde epistola ipsa recitata pro vera, qua inter se utebantur, familiaritate saepius iocatus erat, imprimis de salsa Stoicorum irri-
sione, qua hac ipsa in Epistola

totum horum disputandi genus dum facete imitatur simul ludit. Nimis serio profecto aliquot huius epistolae versiculi, velut statim primi, tum 94 seqq., quibus mutuae huius amicitiae minus gnaros illudit poëta, a plerisque Interpretibus et accepti et explicati sunt. Quod ad definienda tempora Epistolarum Libri I. attinet, certissimum documentum praebet Epistola XX., quae manifesto eo consilio composita est, ut totius libri, qualem nunc nos habemus, epilogum constitueret. Iam cum haec a. u. c. 734. composita sit, consentaneum est eas quoque, quae nonnullis post a. 734. scriptae videntur, ad summum ad a. 734. referri debere; quod ipsum tempus huic primae cum Frankio statuen-
dum reor.

1-3. *Prima* cet.] „cuius laudes ut prioribus iam meis carminibus lyricis praedicavi, ita in posterum, dum concessa mihi erit vita, semper praedicabo.“ Est velut proverbialis formula. Hom. Hymn. Apoll. 21, 3: σὲ δ' ἀοιδὸς - - Ἰδνεπῆς

Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,
 Maecenas, iterum antiquo me includere ludo:
 Non eadem est aetas, non mens. Veianius armis
 Herculis ad postem fixis latet abditus agro,

5

EP. I. 3. *ludo?* FO(bbarius).

πρωτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν αἰεί-
 δει. Theocr. 17, 3: Ἄνδρῶν δ' αὖ
 Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω
 Καὶ πύματος καὶ μέσσοσ. — dicte]
 A. P. 141: *Dic mihi, Musa, virum.*
 — *summa*] „ultima“, ut Od. 3, 28,
 13: *Summo carmine.* Ovid. Trist.
 1, 3, 58: *Et quasi discedens oscula*
summa dedi. — *Spectatum*] Verbum
 hoc est proprium de gladiatoribus
 saepe victoribus atque a populo
 celebratis, nota *SP.* expressum in
 tesseris, quae talibus honoris causa
 dabantur. V. Inscriptt. m. Lat. N.
 2561 seqq. — *rude*] Gladiatorum
 postulante populo in amphitheatro
 a ludorum editore accipiebant *rudem*
 (*Freistab* Voss.) in signum
 exanctorationis, si liberi erant, si
 servi, missionis artis gladiatoriae,
 vocabanturque *rudiarii*. Cic. Phi-
 lipp. 2, 29, 74: *Tam bonus gladi-
 ator rudem tam cito accepisti?* Ovid.
 Am. 2, 9, 22: *Tutaque deposito*
poscitur ense rudis. Collatio le-
 gum Mosaic. et Rom. 11, 7, 4:
*Qui in ludum damnantur, non uti-
 que consumuntur, sed etiam pilear*
*et rudem accipere possunt post in-
 terualla; siquidem post quinquen-
 nium pileari, post triennium autem*
rude batuere eis permittitur. —
quaeris--includere] eadem constru-
 ctione, qua Od. 1, 16, 25: *mitibus*
Mulare quaero tristia. Sat. 1, 9,
 8: *discedere quaerens.* — *ludo*]
 „gladiatorio, ubi quasi inclusus
 in cella sub lanista vivam huius-
 que arbitratu in arenam descen-
 dam.“ Sine imagine: „Miror te
 aliumve denuo carmina a me pos-
 tulare, cum iam et senior factus
 sim et ante omnia otium quaeram,
 in quo unice sapientiae vacem;

praeterea poematis, quae edidi,
 iustis popularium meorum postu-
 latis iam satisfecisse mihi videor.“

4-6. *Non eadem est aetas*] Od. 4,
 1, 3: *Non sum qualis eram bonae*
Sub regno Cinarac. — *mens*] non:
 „ingenii vis;“ sed: „voluntas stu-
 diumque, γνώμη, geistige Stim-
 mung.“ Od. 4, 10, 7: *Quae mens*
est hodie, cur eadem non puero
fuit? — *Veianius*] „Veianius, no-
 bilis gladiator, post multas palmas
 consecratis Herculi Fundano (apud
 Fundos in Latio culto: Iuser. m.
 Lat. N. 1539.) armis tandem in
 agellum se contulit.“ PORPHYR.
 Vitruv. 1, 7: *Herculi, in quibus*
*civitatibus non sunt gymnasia ne-
 que amphitheatra, ad circum* (ae-
 des exstruantur). Herculi, ut no-
 minatur in Inscriptt. CONSERVA-
 TORI. DEFENSORI. SALVTIFERO., de-
 dicasse videtur gladium Veianius.
 Ceterum saepissime in Epigram-
 matis artium prope omnium in-
 strumentata dis dedicantur ab iis,
 qui artem desinendi consilium ce-
 perunt. Sic Anthol. Palat. I. pag.
 241: *Ἀέξαι μ', Ἡράκλεις, Ἀρχε-
 στράτου ἱερὸν ὄπλον, Ὅφρα ποτὶ*
*ἕσταν παστάδα κεκλιμένα, Γηρα-
 λέα τέλειθαιμι, χορῶ αἰουσα καὶ*
ὕμνων Ἀρχεῖτω σινγερά δῆρις
Ἐνναλίον. Ipse Horatius militia
 fessus Od. 3, 26, 3. *arma defun-*
ctumque bello Barbition ad Vene-
 ris parietem fixurus est. — *latet*
abditus] *Summam* solitudinem si-
 gnificat, in quam ille causatus ali-
 quid velut fuga capta se abdidit.
 Similiter Cicero Accus. 2,
 73, 181: *omnia ita condita fuisse*
atque ita abdite latuisse. —

Ne populum extrema toties exoret arena.

Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:

Solve senescentem mature sanus equum, ne

Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.

Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono, 10

Ne cet.] „Ut totam rem semel transigat nec fortasse de integro in arenam revocari ipso se patiatur populi plausu vel magno auctoramento inductus.“ Cfr. Sueton. Tib. 7: *Munus gladiatorium - - dedit, - - rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium.* — *extrema -- arena*] stans ad crepidinem Circi, s. proxime podium, ubi erant primi spectatores et maxime honorati principes civitatis. — *toties*] „neque idem frustra.“ Optimis enim quibusque gladiatoribus propter hanc ipsam praestantiam difficiliter rudem dare popellus solebat, donec precibus fatigatus tandem vinceretur. Perquam probabile est, quod tradit Acron [et Comm. Cruquii: „Quia gladiatores petiti rudem ex media arena consueverunt se ad crepidinem Circi ita conferre proximos, ut possent populum tristi voltu velocius exorare. Stabat autem populus ad podium, unde fere spectabat, ibique consuetudinis erat stantem gladiatorem petere missionem.“ Cfr. Epp. 1, 18, 56.

7-9. *Est mihi cet.*] Optimi interpretes sunt Persius 5, 96: *Stat contra ratio et secretam gannit in aurem, leviter imitatione invertens Horatianum personat*; Plutarchus πρὸς ἡγεμόνα ἀπαιδευτον Cap. 3, 2: τοῦ πεπαιδευμένου καὶ σωφρονοῦντος ἀρχοντος ἐντός ἐστὶν ὁ τοῦτο φθεγγόμενος ἀεὶ καὶ παρακελεύόμενος (ξυμψυχὸς ὧν ἐν αὐτῷ λόγος). Nos: *die innere Stimme des Rechts*, Kantiano sermone, *der kategorische Imperativ.* — *personat*] active, ut Cicero ad

Fam. 6, 18, 4: *iam tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile.* Virg. Aen. 6, 417: *Cerberus haec ingens latratu regna trifauci Personat.* — *purgatam -- aurem*] Erat velut proverbium de purgatis (etiam aceto Pers. 5, 86.) auribus. Plaut. Mil. gl. 3, 1, 179: *Tibi perpurgatis operam dabimus auribus.* — *Solve*] „Si sapis (*sanus*, ut Sat. 1, 5, 44.), deiunge in perpetuum a curru equum senescentem vacationemque ei da ab omni opere ac liberum (*ἀνετον*) sine pasci, ubi volt.“ Antiqua est comparatio. Ennius apud Cic. Cat. mai. 5, 14: *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectus quiescit.* Crates apud Zenobium 4, 41: *Ἰππὸ γηράσζοντι τὰ μέγιστα κῆρυξ ἐπιβάλλει.* Ovid. Trist. 4, 8, 19: *Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptas, Languidus in pratis gramina carpit equus.* — *ne Peccet*] „ne continuo in saxa impingat aut humi prolabatur, ita ut eundem illum, cuius vigorem ac velocitatem olim omnes admirabantur, postremo derideant.“ Alii exponunt: „vincatur, eo quo velit non perveniat.“ — *ilia ducat*] „aegre spiritum ducat, frequenter anhelet.“ Virg. Ge. 3, 506: *imaque longo Ilia singultu tendunt.* Plin. H. N. 26, 15: *Verbascum -- iumentis -- ilia trahentibus auxiliatur potu.*

10-12. *versus*] Festive, dum deponit versus, versus cum amico communicat; ac re vera carmina lyrica, etsi non multa, etiam post Epistolae scriptas composuit; adeo est mera ironia. Epp. 2, 1, 111:

Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum;
 Condo et compono, quae mox depromere possim.
 Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
 Nullius addictus iurare in verba magistri,
 Quo me cunquē rapit tempestas, deferor hospes. 15

Ipsē ego, qui nullos me affirmo scribere versus, Invenior Parthis mendacior. — ludicra] amores, iocos, convivia cet. Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes: Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum; Tendunt extorque poëmata. — pono*] „depono, ab iisque in posterum abstinēbo.“ — *decens*] „honestum.“ Cic. de Offic. 1, 27, 94: *Et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet. — curo et rogo*] „et ipse meditando assequi conor et ex aliis, etiam ex philosophorum libris, quaero.“ — *omnis*] Vid. Sat. 1, 9, 2: *totus in illis. — Condo et compono*] „Quae collegi, quasi in horreo vel cella penaria repono et ordino, ut iis, ubi tempus requisierit, facile utar meamque in rem ea transferam.“ *Componere* igitur est „in ordinem confusa digerere.“ Similiter Tibull. 1, 1, 77: *composito securus acervo.* Virg. Aen. 8, 317: *componere opes. — depromere*] veluti peritus ac sedulus promus condus.

13-15. *Ac ne forte roges*] Hoc quidem iam dudum noverat Maecenas; ergo potius ceterorum lectorum causa hoc dicit: „Noli autem opinari me, ut plerisque nunc mos est, certam aliquam disciplinam sequi, me esse aut merum Epicureum aut Stoicum aut Academicum.“ — *duce*] „auctore, conditore sectae alicuius.“ Quintil. 5, 13, 59: *inter duos diversarum sectarum velut duces. — lare*] Voc. *familia et domus* consuetudo Latina pro philosophorum sectis usurpabat. (Cic. de Divin. 2, 1, 3: *Peripateticorum familia.* Acad.

1, 4, 13: *Quid? ergo Antiocho id magis licuerit, remigrare in domum veterem e nova, quam nobis in novam e vetere?* Od. 1, 29, 14: *Socraticam domum.*) Omnis autem domus *Larem* habet, qui *familiam* tuetur; sic Epicureus in tutela est doctrinae magistri sui. — *Nullius* cet.] Ante haec vv. supple cogitatione: „Scito“; „sic habeto, me *ἐλλειπτικὸν* philosophum esse.“ Conf. ad Sat. 2, 1, 80. Redit autem ad imaginem a re gladiatoria petitam. — *addictus*] proprie, qui ob aes alienum, cum solvendo non sit, ex praetoris edicto traditur creditori, qui in corpus eius ius habeat et tamquam servo utatur, donec solvat. Quintil. 5, 10, 60: *Aliud est servum esse: aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet.* Transferitur ad gladiatores auctoratos et ad eos, qui necessitate quadam constricti sunt. Est igitur *addictus iurare*: „obnoxius et velut vi coactus certam quandam doctrinam amplecti ac ne transversum quidem unguem ab ea discedere;“ „longe igitur differo ab iis, qui, ut ait Cic. Tusc. 2, 2, 5., *certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque necessitate constricti, ut etiam, quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.*“ — *iurare in verba magistri*] Epod. 15, 4: *In verba iurabas mea. — Magister Sannitium* pro lanista familiae gladiatoriae est iam apud Cic. de Or. 3, 23, 86. In eius verba autem iurabant, qui se auctorabant. Locos attulimus ad Sat. 2, 7, 58. — *tempestas*] Tralatio ducta est

Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,
 Virtutis verae custos rigidusque satelles;
 Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor
 Et mihi res, non me rebus subiungere conor.

16. *versor* unus Hochederi (m), tum Edd. vett. (ut Veneta 1481.), Aldus, O. (*mersor* exhibent Codd. bdSEp, Franeq., Pottieriani, atque omnino omnes, quorum aliqua est auctoritas.) — 19. *submittere* Codd. aliq. et Veneta 1481., *subicere* alii e gloss.

a navigantibus, qui modo huc, modo illuc appellant, quo ventus fert. Hoc igitur dicit: „Hospitis instar, qui certam sedem non habet, sed deverticula semper mutat, nunc hac doctrina utor, nunc illa, prout in hoc illove suo capite maiore probabilitate me allicit et conducere mihi videtur.“

16. 17. *Nunc* cet.] „Modo Stoicorum lectione ita delector, ut ipse quasi Stoicus fiam, quorum id proprium est, ut agiles sint et rem publicam capessant, rigidam virtutem prae se ferentes; modo“ cet. — *agilis*] Non est „facilis, mobilis, versatilis;“ sed: „agendi cupidus, actuosus, πρακτικὸς“, ut Epp. 1, 18, 90. iungit *agilem navumque*. Seneca de Tranq. an. 2: *Natura humanus animus agilis est et pronus ad motus*. Πρακτικούς autem esse et πολιτεύεσθαι suos discipulos volebant Stoici (et Peripatetici), cum Epicurei a re publica capessenda abstinere, hoc praeceptum dantes: *Αάθε βιώσας*. — *mersor civilibus undis*] Res civiles, imprimis contiones et comitia, propter instabilitatem aurae popularis ac multiplices turbas crebro cum fluctibus tempestatibusque comparantur. Cic. p. Plancio 15: *illuc undae comitorum, ut mare profundum et immensum, sic effervescent quodam quasi aestu, ut ad alios accedant, ab aliis autem recedant*. de Rep. 1, 4: *qui non dubitaverim me gravissimis tempestatibus ac paene fulminibus ipsi obvium ferre*. Epp. 2, 2, 84: *rerum*

Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis. Verbum *mersor* habet vim formae mediae, εἰσδύομαι, ἐμαντὸν ἐμβάλλω, (ich versenke, vertiefe mich,) ut Menander Meinek. Frgm. Com. IV. p. 88: *Εἰς πέλαγος αὐτὸν ἐμβαλεῖς γὰρ πραγμάτων*. Catull. 68, 13: *Accipe, quis mersor fortunae fluctibus ipse*. — *Virtutis verae*] ut nunc dicunt, *idealis*, qualem Stoici informarant, quae propter se coleretur. — *custos-satelles*] Imagines sunt desumptae a *virtute* tamquam regina, ut quasi dea Epp. 2, 1, 230: *Virtutis aeditui*. Est igitur φύλαξ καὶ δορυφόρος. — *rigidus*] Liv. 39, 40: *M. Porcius Cato -- rigidae innocentiae*. Seneca ad Helv. 12: *Stoicorum rigida ac virilis sapientia*.

18. 19. *Aristippi*] Cic. Acad. 2, 42, 131: *Alii voluptatem finem (bonorum) esse voluerunt, quorum princeps Aristippus, qui Socratem audierat, unde Cyrenaeici*. Cic. Tusc. 2, 6, 15: *Socraticus Aristippus non dubitavit summum malum dolorem dicere*. Cfr. Sat. 2, 3, 100 sqq. Epp. 1, 17, 13 sqq. 23 sq. — *furtim*] Non tam „clam alios“, quam: „ita ut me illo relabi, quo insoles mea inclinat, vix ipse animadvertam;“ *unvermerkt*. — *Et mihi* cet.] „Et mihi (meae voluntati et constantiae) res externas subiungere, υποξενγύναι (gloss. est *submittere*) conor, non me rebus subiungo; in eo igitur elabore, ut aequo animo omnes fortunae vicissitudines sustineam

Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque 20
 Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
 Pupillis, quos dura premit custodia matrum:
 Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
 Consiliumque morantur agendi naviter id, quod
 Aequae pauperibus prodest, locupletibus aequae, 25
 Aequae neglectum pueris senibusque nocebit:
 Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis.

21. *Lenta* Bentleius e Cod. Barthii et sic unus Iaeckii.

iisque superior sim, dum laeto, sed moderato vitae usu contentum nullae sollicitudines angunt, nullae cupiditates transversum agunt vexantque.“

20-26. *nox longa -- diesque Longa videtur*] Eiusdem vocabuli repetitio impatientiam et amatoris, cui puella promissam noctem non praestat, et operarii longe melius exprimit, quam putida illa variatio *longa -- Lenta*. A. P. 292: *carmen reprehendite, quod non Multa dies et multa litura coërcuit. — opus debentibus*] praesertim ancillis, quibus pensum diurnum assignatum est, item mercenariis in opere rustico. — *custodia matrum*] Probe haec custodia distinguenda a tutela, quae a matribus aliena erat. Seneca ad Marc. 24: *Pupillus relictus* (filius tuus) *sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum fuit, sub matris custodia semper; cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit*. Itaque etiam cum ad suam tutelam pervenissent (Cic. de Or. 1, 39, 180.) sive *suae tutelae facti essent* (Sen. Epist. 33.), remanebant sub matrum custodia, saepe, ut opinor, donec ab iis *se migrarent*. (Cic. pro Caelio 7, 18.) Praeterea cum raro fieret, ut tutores ipsi pupillorum educationi ac disciplinae domesticae invigilarent, quemadmodum fecerunt Cato et Cicero, Luculli pueri tutores (de Fin. 3, 2.), ea cura praecipue ad

matres pertinebat. Est igitur: „Omnis annus (non solum, ut alii volunt, pupillatus ultimus) adolescentibus lascivis solet videri longus, donec severae matris custodiae (*Aufsicht*) tandem se subtrahant.“ — *fluunt*] h. l. de lento motu, ut Iuven. 7, 32: *defluit aetas*. — *id, quod* cet.] „verae sapientiae studium, quod omni ordini atque aetati aequae prodest cet.“ Propter vim sententiae, quae nullam admittit exceptionem, ter aequae repetitur. Conf. Tacit. Agric. c. 15: *aeque discordiam praepositorum, aequae concordiam subiectis exitiosam*.

27. *Restat* cet.] „Cum etiam nunc impediatur, quominus adspirem ad perfectam sapientiam, saltem me ipsum (id quod omnium gravissimum est) regam his, quae ex meis qualibuscunque sapientiae studiis deducere atque colligere potui initiis (*elementis*), alios sibi ipsos, ut volunt, moderari facile patior; *aliena enim negotia non curo*, ut facit Damasippus.“ — *soler*] „tranquillum,“ non tam in rebus adversis, quarum per totam Epistolam nullam mentionem iniicit, quam: „ubi minores quam vellem progressus facio in virtute ac sapientia.“ — *elementis*] Elementa extenuans dicit quasi doctrinas simplicissimas ac minime abstrusas, ut quivis earum veritatem intelligat iisque uti queat.

Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
 Non tamen idcirco contempnas lippus inungi;
 Nec, quia desperes invicti membra Glyconis, 30
 Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
 Est quadam prodire tenuis, si non datur ultra.
 Fervet avaritia miseraque cupidine pectus:
 Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

28. *oculos* Pottierii dno, LO et Bentleius, *oculum* alii Pottierii, *oculis* unus Feae. — 30. „Alii *Milonis* legunt.“ COMM. CRUQ. — 32. *quodam* bDE et corr. S cum Pottierii omnibus praeter duos, item t, *quoddam* F e Codd.

28-31. *oculo-contendere*] Significat aciem oculorum extendere, dirigere, usque ad certum finem, *σχοπόν*, ultra quem cerni iam nihil potest; collineare. Cic. pro Ligar. 3, 6: *Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat*. Sic Celsus 1, 4: *voce contendere pro vocem intendere* inter corporis exercitia memorat. — *Lynceus*] Sat. 1, 2, 90. — *Non tamen cet.*] „Non tamen adeo desperandum de visu est, ut, si aliquando lippitudine (*Augenentzündung*) labores, collyria adhibere curarique nolis.“ (Sat. 1, 5, 30 sq.) Sine imagine: „Si experimento facto ad summum profectus gradum pervenire nequis, noli ideo desperare ac te prorsus negligere.“ Cic. Orator 1, 4: *Prima enim sequentem honestum est in secundis tertiusque consistere*. Eadem sententia altera statim imagine illustratur apud Stoicos usitata. Arrian. Epict. 1, 2, 36: *Οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσομαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος· οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως· οὐδ' ἀπλῶς ἄλλου τινὸς τῆς ἐπιμελείας διὰ τὴν ἀπόγνωσιν τῶν ἄκρων ἀριστάμεθα.* — *Glyconis*] athletae robustissimi, poëtae aequalis. Anthol. Pal. I. p. 516: *Γλύκων, τὸ Περγαμηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ παμμάχων κερανός, ὁ πλατὺς πόδας, Ὁ καινός*

Ἄτλας, αἱ τ' ἀντίκατοι χεῖρες Ἐρῶ-ροντι τὸν δὲ πρόσθεν οὐτ' ἐν Ἰταλοῖς, Οὐδ' Ἑλλάδι τὸ πρῶτον (τροπωτόν Baiterus.), οὐτ' ἐν Ἀσίδι Ὁ πάντα νικῶν Αἰθῆς ἀνέτραπεν. — *Nodosa - - cheragra*] „ex qua oriuntur nodi in digitorum articulis.“ Conf. Sat. 2, 7, 15 sq. — *prohibere*] eadem constructione, qua Epp. 1, 8, 10: *me - - arcere veterno*.

32-35. *Est quadam prodire tenuis*] „licet progredi usque ad certum quandam terminum.“ Vocabulo *quadamtenus* aliquoties utitur Plinius maior, eadem conformatione feminina, qua sunt *quatenus, aliquatenus, hactenus, catenus, illatenus*. Eadem tmesi Ovid. Metam. 5, 642: *Hac Arethusa tenuis*. Altera lect. *quodam-tenus* vereor, ut Latina sit. — *Fervet cet.*] „Remedia praesto sunt etiam adversus vehementissimas animi perturbationes, dummodo iis uti velis.“ *Fervet* autem velut febri. Similiter Sat. 2, 3, 79: *Quisquis luxuria tristive superstitione Aul alio mentis morbo calet.* — *miseroque cupidine*] Od. 2, 16, 10: *miseros tumullus Mentis*. V. *cupido* apud Horatium semper generis est masculini. — *Sunt verba cet.*] Remedia ex philosophiae illa parte, quae ad mores spectat, scite comparat cum *ἐποδαῖς*, incantamentis magicis, quibus etiam medici interdum uti solebant; vo-

Possis et magnam morbi deponere partem.

35

Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.

Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,

Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,

ces (coll. Epp. 1, 2, 23. A. P. 216.) magis ad symphonias refero, quibus medici et magi carmina illa arcana comitabantur. Gell. 4, 13: *Creditum hoc a plerisque est et memoriae mandatum: ischiaci eum maxime doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores.* Sic Pythagoras (Seneca de Ira 3, 9.) *perturbationes animi lyra componebat.* Eurip. Hippol. 478: *Εἰσὶν δ' ἐπωδαὶ καὶ λόγοι θεληκτῆριον Φανήσεται τι τῆςδε φάρμακον νόσου.* Olympiodorus apud Cousin *Journal des Savans* 1832. p. 671: *Θεῖοι λόγοι παραδίδονται καὶ ἐπωδαὶ μέγιστα, δυνάμειναι κατεννάσαι ἡμῶν τὰ πάθη καὶ εἰπεῖν αὐταῖς. Μένετε ἀτρέμας ἐν δεινίοις.* — *dolorem*] „molestissimas has animi perturbationes.“ — *morbi*] Cic. Tusc. 3, 4, 7: *missereri, invidere, gestire, laetari, haec omnia morbo Graeci appellabant, motus animi, rationi non obtemperantes; nos autem hos eosdem motus concitati animi recte, ut opinor, perturbationes dixerimus; morbos autem non satis usitate.* Cfr. Sat. 2, 3, 27 sq.

36. 37. *Laudis amore tumes:*] De huiusmodi enuntiationibus hypotheticis, post quas olim interrogandi signum ponebant, cfr. Sat. 1, 1, 45. Timocles apud Athen. 6, 2, 15: *Χωλός τις ἔστι, τὸν Φιλοκλήτην ὀρᾷ.* De verbo autem *tumere* cfr. Sat. 2, 3, 213. — *certa piacula cet.*] „praesentia ac probata remedia.“ Quoniam antiquissimo tempore morbi ad iram deorum immortalium referebantur (Celsus Praef. 1.), haec ante omnia *καθάρμασι*, sacrificiis expianda et pla-

canda erat; hinc nove medicamenta ipsa *piacula* vocat. Iam vero haec medicamenta sunt sapientium scripta, quae attentissime et animo a perturbationibus quam maxime vacuo legere ac meditari debemus, eorumque consilia sequi. In huiusmodi ritibus numero ternario permagnam vim tribuebant. Theocr. Idyll. 2, 43: *Ἐς τρεῖς ἀποσπένδω καὶ τρεῖς ἰάδε, πότνια, φωνῶ.* Conf. Sat. 2, 1, 7. Tibull. 1, 2, 56: *Ter cane, ter dictis despue carminibus.* Eosdem ritus praecedebant lustrationes, ablutiones, secubitus. *Pure* igitur (*ἀγνῶς καὶ καθαρῶς, gereinigt* Voss.) librum legit ex hac imagine, „qui se lustravit, eadem castimonia ad legendum accedens, ac si rem divinam esset facturus“; proprie vero is, „qui puro et casto est animo.“ Dilogia item inest in v. *libello*, quod v. significat et scriptum philosophum et carmen magicum ex aliquo libello Orphico vel simili ad *τελετάς* spectante petitum. Inuge autem *ter lecto*, non *ter pure* nec *ter pure et ter lecto*.

38-42. *amator*] Donatus ad Terent. Andr. 4, 3, 3: *Amicus animi est, amator vero corporis.* Cic. Tusc. 4, 12, 27: *Aliud est amatorem esse, aliud amantem.* Hoc vitium *mulierositatem* vocat Cic. Tusc. 4, 11, 26. — *mitescere*] *Verba mitis et immitis* saepissime de animo humano usurpantur. Conf. Accium Both. P. Sc. p. 249: *Nullum est ingenium tantum neque cor tam ferum, Quod non labascat lingua, mitescat malo.* Liv. 33, 45: *ut feras quaedam nulla mitescere arte, sic immitem et implacabilem eius viri*

Si modo culturae patientem commodet aurem. 40
 Virtus est vitium fugere et sapientia prima
 Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
 Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
 Quanto devites animi capitisque labore.
 Impiger extremos curris mercator ad Indos, 45
 Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
 Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,

animum esse. — *culturae*] Cic. Tusc. 2, 5, 13: *Cultura animi philosophia est.* Brunck. P. Gnom. p. 320: *Ἀπαντας ἢ παιδεύσεις ἡμέρους ποιεῖ.* — *patientem commodet aurem*] „libenter et gratis praebeat.“ Sat. 1, 1, 21: *neque se fore posthac Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem.* — *prima*] iunge etiam cum v. *virtus.* Quintil. 8, 3, 41: *Prima virtus est vitio carere.* Abruptior quae videtur γνώμη, ita connectitur cum praecedentibus: „Ac reapse virtutis ac sapientiae primordium illud est, ut vera docentibus aurem praebentes vitia fugiamus praeiudicatasque opiniones deponamus.“ — *Stultitia*] sensu morali „pravis animi affectibus,“ quo solent usurpare Stoici et aliquoties ipse Horatius, ut Sat. 1, 2, 24: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* — *caruisse*] ἀόπιστος. Cfr. Od. 1, 1, 4.

42-44. *Vides cet.*] Haec (*Vides -- palmae?* v. 51.) eo vinculo cum praecedentibus iunguntur, quod exhibent exemplum huius ipsius *stultitiae* humanae et in pecunia laboriosissime quaerenda et in petendis honoribus; *stultitiae* ea dumtaxat ratione devitandae, ut sapientiae documenta libenter amplexi accurate eadem sequamur. Sententia est: „Tute sentias necesse est, quanto cet.“ — *turpemque repulsam*] Ubique usurpat verba veteris rei publicae, usu loquendi sane innocenti ad Augusti voluntatem sese componens. Cic.

de Offic. 1, 21, 71: *Videntur* (qui sine idonea causa a re publica recesserunt) *labores et molestias, tum offensionum et repulsarum quasi quandam ignominiam timere et infamiam.* — *animi capitisque labore*] „summa cum molestia et animi et corporis;“ sic enim exponendum v. *capitis*, et apposite ad nostrum sermonem Voss: *Denke wie ängstlich du solche mit Herzweh meidest und Kopfweh.*

45-47. *Impiger cet.*] „Eodem labore iisdemque periculis per totam vitam defungeris, quibus mercatores nostri sese exponere solent.“ Od. 3, 24, 36: *neque servidis Pars inclusa caloribus Mundi nec Boreae finitimum latus Durataeque solo nives Mercatorem abigunt.* — *extremos -- ad Indos*] hyperbolice, „usque ad terras remotissimas;“ nam cum in poeta versemur, hoc non ad vivum reseccandum est, ut fecerunt, qui de Ceylone insula cogitarunt. Sen. de brev. vit. 2: *Alium mercandi praeceptis cupiditas circa omnes terras, omnia maria spe lucri ducit.* — *Per mare --, per saxa, per ignes*] „per gravissima quaeque pericula.“ Proverbii habet speciem, ut Od. 4, 14, 24. Sat. 1, 1, 39. 2, 3, 56 sq. Seneca Hippol. 700: *Te vel per ignes, per mare insanum sequar Rupesque et amnes, unda quos torrens rapit.* — *Ne cures cet.*] Vere Lambinus interpretatus est, *ut non*, vel si mavis: *Quominus cures -- non vis?* „Quin id facis, quod longe facilius est

Discere et audire et meliori credere non vis?
 Quis circum pagos et circum compita pugna
 Magna coronari contemnat Olympia, cui spes, 50
 Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?
 Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
 O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;
 Virtus post nummos. Haec Ianus summus ab imo

talibus laboribus, ut verae sapientiae praeceptis aurem praebeas! Quod ubi feceris, opus non habebis curare bona inania.“ — *mira-ris*] „magni facis,“ ut Epp. 1, 6, 1: *Nil admirari*. — *Discere et audire* cet.] Epp. 1, 8, 8: *Nil audire velim, nil discere quod leve aegrum*. — *meliori credere*] „sapientiori fidem tribuere.“ Epp. 1, 2, 68: *te, melioribus offer*. Plat. Apol. Socr. 17: ἀπειθεῖν τῷ βελτίω.

49-51. *Quis* cet.] Aliud proponit stultitiae humanae, facile tamen devitandae, exemplum, hac imagine expressum: „Quis non malit sine ullo certamine Olympionices esse, quam in ludis paganalibus et compitaliciis multo cum sudore, exiguo lucro, nullo honore depugnare?“ Id est sine imagine: „Sine dubio sanus quisque philosophiae ope mavolt tranquille pervenire ad finem bonorum, quam volgi instar maximo cum labore frustra semper sectari bona externa, fluxa atque inania.“ — *circum pagos*] Loquitur de festis paganalibus et de Compitalibus, ubi pugiles catervarii oppidani, inter angustias vicorum pugnant (Sueton. Oct. 45.), vel *circum foranei lanistae* (Id. Vitell. 12.) otiosum popellum suis artibus exigui quaestus causa delectabant. — *pugna*] „ipse talium certaminum studiosus.“ — *Magna*] Lucian. Herod. 1: ἐνίσταται οὖν Ὀλύμπια τὰ μεγάλα, quo nomine distinguebantur Olympia ad Pisam celebrata ab aliis aliarum urbium Olympiis, veluti Dii in Pieria. — *coro-*

nari-Olympia] Graeco modo, στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια. Cic. Cat. mai. 5, 14: *vicit Olympia*. — *dulcis*] Ipsa versus caesura nos hoc voc. iungere iubet cum v. *palmae*, non cum vv. *spes* et *condicio*. „Cui veluti certo quodam pacto destinata sit victoria, cum nemo cum robustissimo athleta decertare audeat;“ quae quidem erat victoria *sine pulvere*, sine pulveris aspersione, ἀκονιτὴ καὶ ἀμαχητὴ νικᾶν. Olympia autem victoria aequiparahatur Romanorum triumpho. — *palmae*] Vitruv. 9. Praef.: *Nobilibus athleticis, qui Olympia, Pythia, Isthmia, Nemea vicissent, Graccorum maiores ita magnos honores constituerunt, uti non modo in conventu stantes cum palma et corona ferant laudes, sed etiam, cum revertantur in suas civitates cum victoria, triumphantes quadrigis in moenia et in patrias invehantur e reque publica perpetua vila constitutis vectigalibus fruuntur*.

52-55. *Vilius* cet.] „Ut Olympia sine certamine vincere longe praestat victoriae in Compitalibus patriae, ita animus aequus facilius ad summum bonum pervenit, quam aeger ac perturbatus; ut vilius cet., ita virtus longe praestat etiam iis bonis externis, quae prima mortales ducunt.“ — *Ianus summus ab imo*] quod loci inter duos Ianos est, ubi negotiis suis vacabant feneratorum. Cfr. Sat. 2, 3, 18. Hic lepida prosopopoeia ipse Ianus medius magistri partes sus-

Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque 55
 Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.
 Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,
 Sed quadringentis sex septem milia desunt:

56. Habent hunc versum bSp et omnes Pottierii: Guyeto, Cuninghamio, Sanadono auctoribus eum expunxit M. — 57. 58. Inverso ordine dE, Veneta 1481., LtF. Nostrorum Codd. bS ordinem praetulit iam Cruquius. — *et lingua* bdSEp et omnes Pottierii: *est lingua* e Codd. (inter quos alter Collegii Trinitatis) Bentleius, OM. — 58. *Sed*] Si dp, tres Pottierii, LCtF.

capit. — *Prodocet*] Nunc est ἀπαξ λεγόμενον: „alta voce et palam docet (sine retractatione aut pudore).“ Verbum προδιδάσκειν (Sophocl. Aiac. 163. Trach. 681. Philoct. 1015.) callide ad Latinitatem videtur deflexisse poeta. — *recinunt*] Epp. 1, 18, 13: *Ut puerum saevo credas dictata magistro Reddere*; ubi v. proprio usus est. Cfr. Cic. de N. D. 1, 26, 72.; sed idem de Finn. 4, 4, 10: *dictata decantare*.

56. *Laevo* cet.] Idem versus legitur Sat. 1, 6, 74., ubi vide. Nisi omnia me fallunt, versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, quo aliquando centurionum Venusinorum filios, aequales suos, in Flavii ludum cum irent, nullis capsariis iis loculos (librorum chartaeque stilique repositoria) portantibus, sed ipsos haec puerilis disciplinae instrumenta gestantes, festive descripserat. Iam cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola falsae sapientiae dictata magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statim vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset. Ceterum h. l. C. F. Hermannus in loculis non calculos conditos esse, sed pecuniam ipsam recte statuit. Sic autem inter se aptae sunt sententiae: „Argentarii, dum fenus suum exercent, veluti docent omnes reliquos cives

nummos ante virtutem quaerendos esse; talem doctrinam cupide arripientes et iuvenes et senes haec tamquam discipuli magistro dictata reddunt, ac profecto mihi nequaquam diversi videntur a puerulis in ludum litterarium a paedagogo deductis, quos olim sic descripsi: *Laevo* cet. (Similiter ipse suos versus repetiit Horatius Sat. 1, 2, 13. et A. P. 421. Sat. 1, 2, 27. et 1, 4, 92. Ibid. 2, 3, 163. et Epp. 1, 6, 28. [Epp. 1, 14, 34. et Epp. 1, 18, 91.] Od. 1, 19, 1. et 4, 1, 5. Od. 3, 25, 20. et 4, 8, 33.)

57. 58. *Est animus*-- *Sed quadringentis*] Hunc versuum ordinem lectionesque *et lingua*, *Sed*--*desunt* ideo praetuli, quod cum toto huius Epistolae characterе rhetorico melius concinere videbantur. Rursus enim habes sententiam abruptam *Est*--*fidesque* cum parenthesis *Sed*--*desunt*, et brevissimam apodosin *Plebs eris*; unde, quae horum sit iunctura et cum praecedentibus et cum sequentibus, aliquantisper meditari debet lector. — *animus*] „ingenium praestans atque erectum, laudabilium et magnanimorum inceptorum capax.“ — *lingua*] „facundia.“ — *fidesque*] Est, ut recte iam significavit Lambinus, *Credit*, „bona fama et propter honestatem et propter aliquantum pecuniae, quamvis ad equestrem dignitatem non sufficiat.“ Cfr. Pompeii Epist. in Salustii Fr. Ed. meae p. 171: *Ego non rem familiarem*

Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
 Si recte facies. Hic murus aëneus esto : 60
 Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
 Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
 Nenia, quae regnum recte facientibus offert,
 Et maribus Curiis et decantata Camillis?
 Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem, 65

modo, verum etiam fidem consumpsi.
 Horat. Epp. 1, 6, 36: *Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos Et genus et formam regina Pecunia donat. — quadringentis*] Quadringenta milia H. S. (80000 Fr. Gall.) census erat equester. Conf. A. P. 388. Qui aliquanto plus etiam possidebant et quorum iam avus ingenuus fuerat, equites *illustres, splendidi, insignes* vocabantur, quibus *tenues* opponebantur. — *sex septem*] Est proverbialis formula. Terent. Eun. 2, 3, 39: *Illum liquet mihi deterare, his mensibus Sex septem prorsum non vidisse proximis.* Cic. ad Att. 10, 8, 6: *sex septem diebus.*

59-61. *Plebs eris*] „Contemneris, inter plebem reputaberis et in XIV. ordinibus non sedebis.“ — *pueri ludentes* cet.] Sic explicandum videtur: „Pueri ubi inter se ludunt, qui plurium vel omnium iudicio inter omnes dexterrimus est, rex declarabitur.“ Dio Chrysostomus de regno or. 4. p. 157. R.: *Οὐδὲ γὰρ τῶν παιδῶν ὁ νικησας, ὅταν παύσῃσιν, ὃν αὐτοὶ φασὶ βασιλέα, τῷ ὄντι βασιλεὺς ἐστίν.* — *Si recte facies*] Addunt Schol. et Isidorus Orig. 9, 3, 4: *si non facies, non eris.* Pueri sic intelligunt: „Si facies optime inter omnes, quae ludi lex poscit.“ Hac autem voce velut percussus *παθητικῶς* exclamat poeta: „Nonne haec verba reconditiorem etiam habent sensum, ubi eadem ad totam hominum vitam applicaris? Ac profecto hoc idem recte facere (*χορογραφῶν* Stoicorum) nulliusque flagitii sibi con-

scium esse, est illud velut inexpugnabile propugnaculum, quod nos prorsus securos et propterea beatos reddit.“ — *Ad muri aënei* (Od. 3, 3, 65.) imaginem efr. Pind. Fragm. 153. Diss.: *Σχῆσει τὸ προωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδάρεον Τείχος.* Aeschin. in Ctesiph. §. 84: *χαλκοῖς καὶ ἀδαμαντινοῖς τείχεσιν.* Lucian. de cal. non tem. cr. 20: *ἀδαμαντινον τείχος τῆς ψυχῆς προβεβλημένος.* Seneca Epist. 82: *Philosophia circumdanda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis machinis lacessitum non transit.*

62-67. *Roscia -- lex*] Vid. ad Epod. 4, 16. — *melior*] „rationi magis consentanea.“ — *Nenia*] pr. „carmen funebre praeficarum,“ deinde „omnis cantilena popularis“ (Od. 3, 28, 16. Phaedrus 3. Prol. 10. fabulas suas vocat *viles nenias.*), etiam „nutricum“ (Arnob. 7, p. 237. Lugd.: *lenes nenias*, unde Italorum *ninnare*); h. l. puerorum illud *Rex eris* cet. „Eadem profecto,“ pergit, „erat sententia M. Curii Dentati, qui Sabinos et Pyrrhum devicit, M. Furii Camilli, Gallorum victoris, alterius Romuli aliorumque antiquorum his similium; hac vitae norma utebantur, ut virtus honori esset, non divitiae.“ Cfr. Od. 1, 12, 41 sqq. — *decantata*] Permanet in neniae imagine: „hoc semper et in animo et in ore habebant.“ Cic. de Orat. 2, 32, 140: *ita modicae et paucae sunt (causae), ut eas omnes diligentes et memores et sobrii oratores percursas et prope dicam decantatas habere debeant.*

Si possis, recte, si non, quocunque modo rem,
 Ut propius spectes lacrimosa poemata Pupii,
 An qui Fortunae te responsare superbae
 Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
 Quodsi me populus Romanus forte roget, cur 70
 Non, ut porticibus, sic iudiciis fruam isdem,

67. *Puppi* c, Lct.

— *rem-rem--rem*] Multa cum vi-
 ter idem vocabulum, quod notio-
 nem principalem exprimit, repe-
 titi poeta. Vis autem eo augetur,
 quod bis in fine versus positum
 est. — *ut propius spectes* cet.]
 „quo tantum habeas, ut in XIV.
 ordinibus inter equites, vel etiam
 in orchestra inter senatores, fabu-
 las spectes.“ — *quocunque modo*]
 Seneca Epist. 115: *Non quare et*
unde; quid habeas, tantum rogant.
 — *lacrimosa poemata Pupii*] Per-
 quam salse ὡς ἐν παρόδῳ ridet
 Pupii fuites tragodias, quibus
 ille se spectatorum affectus mo-
 visse vel opinabatur tantummodo,
 vel reapse imperitum popellum sibi
 afflere coegerat. Quis fuerit, quan-
 do vixerit, ignoramus; nisi quod
 videtur Horatii aequalis fuisse,
 nulla tamen cum eo iunctus fami-
 liaritate. Scholiastae quidem nar-
 rant, eum sibi hunc composuisse
 titulum: *Flebunt amici et bene noti*
mortem meam: Nam populus in
me vivo lacrimatus (al. *lacrimavit*)
satis: quod tamen potius videtur
 iocosum in eum a nescio quo con-
 scriptum epigramma. Ceterum ne
 de scriptura quidem satis constat;
 Feae enim diversae videntur gentes
 fuisse *Pupia* (*A. Pupius Rufus*
 Eckhel D. N. 5. p. 290.) et *Pup-
 pia* (Cenot. Pis. L. Caesaris Noris.
 Tab. I.), id quod alii negant. —
lacrimosa] Ἰρηνώδη, lacrimas ex-
 citantia, ut Sat. 1, 5, 80: *lacri-
 moso -- fumo.*

Sat. 2, 7, 85: *Responsare cupi-
 dinibus.* Cfr. Epicuri illud apud
 Diog. L. 10, 120: (τὸν σοφὸν) ὑχῆ
 ἀντιτάξεσθαι. Seneca Epist. 16, 5:
Haec (philosophia) adhortabitur,
*ut deo libenter parcamus, ut for-
 tuncae contumaciter resistamus.* —
superbae] Sic *Victoria* apud Tibull.
 2, 5, 46: *diva superba.* — *erectum*]
 Cic. pro Deiotaro 13, 36: *Magno*
animo et erecto est nec unquam
succumbet inimicis, ne fortunae
quidem. Seneca de Vita beata 4.
 beatam vitam definit *liberum ani-
 mum et erectum et interritum ac*
*stabilem; extra metum, extra cupi-
 dilatem positum.* — *praesens*] „nun-
 quam te deserens, semper prom-
 ptus ad te adiutandum.“ — *aptat*]
 „aptum ad respondendum, idoneum
 ad hoc certamen reddit, vires tuas
 acuens atque augens.“ Constructio
responsare-aptat occultatur vel mi-
 tigatur interposito v. *hortatur*, quod
 ipsum in prosa oratione rarius cum
 infinitivo componitur. (Cic. pro
 Sest 3, 7.)

70-75. *Quodsi* cet.] „Ultero fateor
 meum iudicium praesertim in iis,
 quae ad opes honoresque spectant,
 longe distare ab eo, quod solet
 sequi stulta multitudo, meaeque
 sententiae rationem sine mora red-
 dere paratus sum. Nam si forte
 populus“ (addita v. *Romanus* iron-
 niae inservit) „me roget, cur inter
 ipsum verser quidem quotidie eas-
 demque cum ceteris civibus porti-
 cibus perambulare soleam, sed cet.“
 — *fruar*] „et porticibus et iudiciis

Nec sequar aut fugiam, quae diligit ipse vel odit,
 Olim quod volpes aegroto cauta leoni
 Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
 Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum. 75
 Belua multorum es capitum. Nam quid sequar aut quem?
 Pars hominum gestit conducere publica, sunt qui
 Crustis et pomis viduas venentur avaras
 Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
 Multis occulto crescit res fenore. Verum 80

78. *Frustis* d, Pottierii omnes et Lt, *Fructis* C.

populi R. cum delectatione utar.“ — *sequar aut fugiam*] Epp. 1, 8, 11: *Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam.* — *Olim*] solita in fabellis exemplisque particula. Cfr. Sat. 2, 6, 79. Epp. 1, 10, 42. — *referam*] „Responsi loco narrabo notam illam fabellam Aesopiam (Babr. 103. Cor. 137.);“ qua similem in modum usus erat iam Lucilius p. 70. Gerl.: *Leonem aegrotum ac lassum * * deducta (demissa) tunc voce leo: Cur tu ipsa venire Non vis huc? * * Quid sibi vult, quare fit, ut intro versus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?* Cfr. Plat. Alcib. I. p. 123 A.

76-80. *Belua* cet.] „Volgi pleraque iudicia (v. 71.) ac studia partim sunt tam diversa atque inconstantia, partim etiam tam sordida, cum lucrum quovis modo unice appetit, ut equidem ea sequi neque velim nec queam.“ — *multorum-capitum*] Saepe multitudo, tyranni, animi perturbationes comparantur cum monstribus *πολυκεφάλοις*. Plato de Rep. 9. p. 588. C. de tyranno: *Πλάττει τοίνυν μίαν μὲν ιδέαν θηρίου ποικίλου καὶ πολυκεφάλου, ἡμέρων δὲ θηρίων ἕχοντος κεφαλὰς κύκλω καὶ ἀγρίων.* „Proverbium: Quot capita, tot sensus.“ GLOSS. — *Pars hominum* cet.] „Varia enim

sunt hominum vulgarium studia, omnia tamen quaesticuli causa suscepta; ad hoc in ipsis suis studiis nunquam sibi constant, novarum semper voluptatum avidi; quam quidem duplicem perversitatem ego vitare conor.“ — *gestit conducere publica*] Primos producit publicanos, summa cupiditate scripturam, portoria ceterosque publicos redditus *conducentes.* — *sunt qui* cet.] Satis amare cum publicanis, equestris ordinis viris, committit viles captatores (heredipetas), qui anus viduas senesque caelibes et orbos donis parvi pretii, sed palato gratis, ut *crustulis* (Sat. 1, 1, 25., opere dulciario, *mustaceis* Iuven. 6, 202.) et *pomis* (omnium arborum fructibus, qui pulpam habent, Sat. 2, 5, 12.) alliciebant. — *Excipiant*] verbum venatorium. Od. 3, 12, 12: *excipere aprum, ἐκδέχεσθαι, abfangen.* — *quos in vivaria mittant*] *Vivaria* sunt receptacula vel saepia, ubi servantur et saginantur omnis generis animalia viva, lepores, apri, glires, aves, pisces, ostrea. Est igitur: „quorum hereditates aliquando devorent.“ — *occulto -- fenore*] „dum viros bonos se esse simulant, illegitimum fenus clam exercent, partim maius quam unciarium (12 *Procent*), partim adversus legem Plaetoriam credita pecunia adolescentibus XXV. an-

Esto aliis aliis rebus studiisque teneri :
 Idem eadem possunt horam durare probantes?
 Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,
 Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
 Festinantis heri; cui si vitiosa libido
 Fecerit auspicium: Cras ferramenta Teanum
 Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:

85

nis minoribus.“ (Cfr. Cic. pro Flacco 21, 51. Sat. 1, 2, 14 sqq.)

81. 82. *Esto*] Cfr. Epp. 1, 16, 56. Cic. Verr. Accus. 2, 61, 150: *Verum esto: alio loco de aratorum animo et iniuriis videro.* Verr. Accus. 3, 11, 28. Ut fere εἶεν, significat, satis de aliqua re cum iam dictum sit, ad aliam novam transcendendum esse. „Verum, ut hanc ipsam studiorum minus honestorum varietatem multitudini condonem, hac perversitate prope magis indignor, quod in illis ipsis summam inconstantiam mentisque mutabilitatem monstrant.“ — *durare*] „sustinere,“ ex usu haud nimis raro. Propert. 1, 6, 11: *His ego non horam possum durare querelis.*

83-87. *Baiis*] Campaniae oppido inter Misenum et Puteolos. Cfr. Od. 2, 18, 20. — *sinus*] maris, significatione propria, quasi dixisset: „nullus est sinus prior Baiano;“ non, ut alii: „angulus, receptaculum.“ — *dives*] „qui propter opulentiam repentinum consilium illic aedificandi statim exsequi potest.“ — *lacus*] Lucrinus prope Baias. Cfr. Od. 2, 15, 3. — *et mare*] quod insanis abstractionibus occupat. — *sentit amorem*] „mox experitur, quanta cupiditate flagret *dives* ille, multorum mancipiorum *herus*.“ *Sentire* de re ingrata, ut Od. 3, 1, 33: *Contracta pisces aequora sentiunt;* h. l. propter moles, quibus coartatur. Cfr. Od. 2, 15, 1 sqq. 2, 18, 20 sqq. — *Festinantis*] Cato Censorius apud Gell. 16, 14: *Qui unum quid mature transigit, is pro-*

perat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat. — *vitiosa*] Cic. Tusc. 4, 13, 29: *Vitiositas est habitus aut affectio in tota vita inconstans et a se ipsa dissentiens.* — *libido*] „quaelibet voluntas temere suscepta.“ — *Fecerit auspicium*] „Dives iste caecam et morbi similem libidinem suam ita sequitur, ac si esset auspicium divinitus datum numinisve alicuius iussum.“ (Virg. Aen. 9, 185: *an sua cuique deus sit dira cupido?*) Forcellinus: „Si eum incitarit et velut avis auspicium laetum obtulerit,“ quo moneatur, ut Teani potius villam aedificet. — *ferramenta Teanum*] „Praevideo fore, ut Teanum Sidicinum, XXX. M. P. a Baiis remotum, fabros iubeat instrumenta deferre ibique aliam villam exstruere.“ „Primum gaudet maritimis locis, continuo post mediterraneis.“ COMM. CRUQ. — *Tolletis*] Arguta breviloquentia ipsis divitis verbis utitur.

87-90. *Lectus genialis*] „qui nuptiis sternitur in honorem Genii.“ Cum eius locus in atrio sit adversus portam, *lectus adversus* dicitur a Propertio 5, 11, 85., *lectulus adversus* ab Asconio p. 43. ed. Bait. Arnobius L. 2. p. 91. Lugd.: *Cum in matrimonia convenitis, toga sternitis lectulos et maritorum Genios advocatis.* In eo etiam fetae dicis causa aliquantisper cubabant. Laberius in Compitalibus 2. p. 210. Bothe: *Nunc tu lentescis, nunc tu susque deque fers: Mater familias tua in lecto adverso sedet.* Geni-

Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;

Si non est, iurat bene solis esse maritis.

Quo teneam voltus mutantem Protea nodo? 90

Quid pauper? Ride: mutat cenacula, lectos,

Balnea, tonsores, conducto navigio aequae

Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.

alis hic lectus cuique domum intranti signum erat conjugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum tollebatur. — De enuntiatione hypothetica sine particula *si* vid. supra ad v. 36. — *in aula*] „in atrio.“ — *melius nil caelibe vita*] „Adeo solent inconstantes esse homines, ut qui uxorem habeat, praeferat caelibatum, caelebs matrimonium.“ Cfr. Cic. ad Att. 14, 13, 5. de Quinto fratre: *A ducenda uxore sic abhorret, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius.* — *bene-esse*] Vid. ad Od. 3, 16, 43. — *Protea*] Socrates in Orellii Opusc. sent. I. p. 16: *Ὁ μὲν Πρωτεύς τῇ μορφοῦ, ὁ δὲ ἀπαίδευτος τῇ ψυχῇ παρ' ἑκάστον ἀλλοιοῦται.* Plat. Euthyphr. p. 15. D.: *οὐκ ἀφειδέος εἰ, ὥσπερ ὁ Πρωτεύς, πρὸν ἄν εἴπῃς.* Conf. Sat. 2, 3, 71.

91-93. *Quid pauper?*] „Quid, quod vel pauperes haud minus inconstantes sunt in toto vitae tenore, quam locupletes?“ — *Ride*] Prava ista pauperiorum sedulitas in mutando semper victu cultuque non sine propria molestia elaborantium, cum ad vitam tolerandam longe alia iis agenda essent, ridicula, ut consentaneum est, videri debet divitibus etiam illis, qui pecuniae suae illudentes aequae inconstanter vivunt. Est igitur: „Et tu, Maecenas, et quicumque haec leget, habet, cur rideat“ cet. — *cenacula*] Varro L. L. 5. p. 162. Speng.: *Ubi cenabant, cenaculum vocitabant. - - Posteaquam in superiore parte cenitare coeperunt, superioris domus universa*

cenacula dicta. Talia autem *cenacula meritoria* (Sueton. Vitell. 7.) conducebant homines tenuiores. — *lectos*] et cubiculi et triclinii. — *Balnea*] „In hoc quoque vitiositatem atque inconstantiam suam patefacit, quod sine idonea causa modo his, modo illis utitur balneis publicis ac tonstrinis.“ — *conducto navigio*] „Navem interdum conducit, locupletes, qui proprias habent, in eo saltem aemulaturus, ut ipse quoque in locum aliquem amoenum, veluti Baias, vehatur, cum eo tamē incommode, ut aequae atque illi *nauseat*, propria significatione, *ναυτιῶν, seckrank sein.* In hunc corporis ingratum affectum exit tandem utriusque sperata itineris voluptas, cuius uterque aequo mox afficitur fastidio.“ Conf. etiam Plutarchi locum nostri similem, iam a Cruquio allatum, de Tranq. animi c. 3: *ὥσπερ οἱ δειλὸν καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλείν, εἶτα ῥῆον οἰόμενοι διάξουσιν, εἰς γαῦλον εἰς ἀνάτον, καὶ πάλιν εἰς εἰς τριήρη μεταβῶσιν, οὐδὲν περαινόνσι, τὴν γολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς.* — *priva*] „uni propria.“ „Privos privasque antiqui dicebant pro singularis. Ob quam causam et *privata* dicuntur, quae uniuscuiusque sunt; hinc et *privilegium.*“ FESTUS. Cfr. Sat. 2, 5, 11. — *triremis*] pro qualibet nave maiore. Cic. Verr. Accus. 5, 17, 44: *navem cybaeam maximam, triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam.* Haec autem Horatium ex parte saltem a se deprompsisse, frequentem balneorum, tonsorum mutationem

Si curatus inaequali tonsore capillos
 Occurri, rides; si forte subucula pexae 95
 Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,
 Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,
 Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
 Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
 Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis? 100

94. *curtatus* L Ct. — 95. *Occurri* Sed, L Ct O: *Occurrit* b, *Occurro* c Codd. Bentleyus et FMJ. — 97. *mecum* Codd. aliquot.

cet., mihi perquam probabile est. Loci enim hic semper comitantur veram et vitae aptam philosophiam; et quidni in talibus luserit in semet ipsum?

94-97. „Quid, quod tu quoque, dilecte Maecenas, ipse interdum iudicia facis minus recta? Velut cum me rides propter levem aliquam ac fortuitam in habitu cultuque negligentiam, nec vero longe maiora vitia, in quae subinde incido, reprehendis et castigas, id quod tamen tuum est officium, cum sis *praesidium columenque* meum (Od. 1, 1, 2. 2, 17; 4.) itaque cordi tibi esse debeat, ut illa deponam.“ — *curatus*] *Curationem capitis* pro *comptu* dixit etiam Petron. 107. Val. Flacc. 8, 238. Lectio *curtatus* est omnino ab interpolatore, qui illam significationem ignoraret. — *inaequali tonsore*] „qui propter imperitiam inaequaliter tondet dexterum et laevum capitis latus.“ De constructione *curatus inaequali tonsore* cfr. Od. 1, 6, 2., ubi explicavi: „cum inaequalis esset tonsor meus“, et Epp. 1, 19, 13: *Exiguoque togae simul et lectore Catonem.* — *Occurri*] ἀορίστως, „quoties forte tali habitu neglecto coram te versor.“ Ne vero offendamus in repetita syllaba *ri*, vetant similes soni. Od. 3, 4, 68: *Omne nefas animo moventes.* Sat. 1, 3, 121: *esse pares res.* Virg. Aen. 2, 27: *Dorica castra.* — *su-*

bucula cet.] tunica interior linea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542. Merc.: *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam* (viorum) *et indusium* (feminarum). „Haec interdum, quia minus cam curo, detrita est, *tunica* contra *pexa*, id est, recens et spissa, villis planis et politis texturam tegentibus (*togam pexam* Mart. 2, 44, 1.), talisque discrepantia ridiculum sane praebet aspectum, et similiter ubi toga minus eleganter, quam nunc solent, qui ornatui student, amictus sum, ita ut male mihi sedeat, ex unaque parte magis defuatur quam ex altera.“ (Sat. 1, 3, 31.) — *Rides*] „ita videlicet, ut ego una tecum rideam.“ Martial. 2, 58, 1: *Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita.*

99-103. *Aestuat*] Verbum *aestuar* a fluctibus maris ad animum transfert etiam Cic. Verr. Accus. 2, 30, 74: *Itaque aestuabat dubitatione; versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore.* — *disconvenit*] verbum Horatianum, ut videtur, etiam Epp. 1, 14, 18. pro: „discordat, discrepat.“ — *Diruit, aedificat* cet.] Salust. Catil. 20: *nova diruunt, alia aedificant.* Haec et sequentia *mutat quadrata rotundis* („ipse, cur hoc faciat, sibi haud conscius“) speciem habent proverbiorum de hominibus parum sibi constantibus

Insanire putas sollemnia me neque rides,
 Nec medici credis nec curatoris egere
 A praetore dati, rerum tutela mearum
 Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
 De te pendentis, te respicientis amici. 105
 Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,

105. *suspicientis* de N. Heinsii coniectura Bentleius.

semperque alia ac rursus alia mente versantibus. — *Insanire-sollemnia*] „delirare solito errore, quemadmodum faciunt omnes alii, adeo ut neque castigatio nec singularis aliqua cura mihi adhibenda sit.“ Cfr. Sat. 2, 3, 120 sq. Cic. ad Att. 7, 6: *Tantum igitur nostrum illud sollemne teneamus.* De talibus constructionibus (*crebra ferire, μέγιστα εὐεργετῶν* cet.), in quibus adiectiva pro adverbis usurpantur, vid. Wagner ad Virg. Aen. 3, 56. Cfr. Sat. 2, 3, 63: *similem* (errorem) *insanire.* — *curatoris - A praetore dati*] Cfr. Sat. 2, 3, 217 sq. Tutor datur impuberi, curator puberi usque ad XXV. annum. XII. Tab. 5, 7: *Si furiosus esset, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto.* „Furioso et dementi curator isque per praetorem deficiente legitimo dabatur ex lege XII. Tabularum, insano vel stulto solo praetoris edicto.“ OBBAR. — *rerum tutela mearum*] non „tutor“, ut multi volunt, sed „praesidium.“

104. 105. *et -- stomacheris*] Reiecta lect. *stomacharis*, quae idonea auctoritate caret, sententiae sic iungendae atque explicandae sunt: „Quamquam es meum praesidium atque alioquin ex animi tui sententia meaque causa, ne deridear ab aliis, aegre fers, si vel in re levissimi momenti a vitae elegantia recedo et decorem negligo.“ — *De te pendentis*] „qui libera electione usus tuae voluntati sese applicare studet unice propter mutuum sinceram amicitiae fructum;“

an dir hängend, non: von dir abhängig. — *te respicientis*] „cui in dictis factisque, tuos sensus ne unquam laedat, immo ut tibi honeste gratificetur, propositum est, quique simul in omni vitae conditione spem suam in te reponit.“ Caesar B. C. 1, 1: *sin Caesarem respiciant atque eius gratiam sequantur.* Quod ad sonum attinet cfr. Virg. Aen. 10, 554: *Tum caput orantis nequiquam et multa parantis.*

— 106-108. *Ad summam*] Sat. 1, 3, 137: *Ne longum faciam.* — *Iocatur:* „Sed ut aliquando philosophari desinam, Stoicorum παράδοξον meum faciam.“ Sic in conclusione etiam Cic. de Offic. 1, 41, 149: *Ad summam, ne agam de singulis, communem totius generis hominum conciliationem et consociationem colere, tueri, servare debemus.* — *minor - Iove*] „Sententia Stoicorum: *In hoc sapiens minor est Iove, quia moritur.*“ ACRON. Ceterum commune erat παράδοξον et Stoicorum et Epicuri. Stob. Ecl. ph. 2, 7. p. 198. H.: *τὴν τῶν ἀγαθῶν εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμεριμνίαν ὁ Χρῆσιππὸς φησι διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας.* Seneca Epist. 73: *Solebat Sextius (Pythagoreus) dicere, Iovem plus non posse quam bonum virum.* Aelian. V. H. 4, 13: *Ἐπίκουρος ἔλεγεν ἐτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ.* Lucianus eadem atque Horatius ironia usus Vit.

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

EPISTOLA II.

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,

auct. 20. de Stoico: *μόνος οὗτος σοφός, μόνος καλός, μόνος δίκαιος, ἀνδρείος, βασιλεύς, ῥήτωρ, πλούσιος, νομοθέτης καὶ τάλλα, ὅποσα ἐστίν.* Cfr. Sat. 1, 3, 124 sq. — *honoratus*] „ad honores evectus.“ — *pulcher*] „etsi externa fortasse specie deformis, animi pulchritudine inter omnes eminent.“ — *rex-regum*] ut Persarum rex. — *Praecipue sanus*] „*Praecipue* per se stat, significans *quod maximum est.* Errant igitur interpretes, qui reddunt *vollkommen gesund.*“ HAND Turs. IV. p. 528. „Id vero ante omnia cuncti tibi concedent, eum sanum esse, nisi ubi forte pituita (*κόρυζα, κατάρροος, Schnupfen*) ei molesta est.“ Grata dilogia inest in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore, tamen vix aliter fieri potest, quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice *sanum*, ceteros mortales *insanos* et *stultos* vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiciebant enim sibimet ipsi, hoc incommodum interdum obstare videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facili opera talem obiectionem confutarent. Hanc ipsam ratiunculam salse ridet: „nisi cum pituita molesta est et tibi, et nobis auditoribus.“ Arrian. Epict. 1, 6, 30: *Ναὶ (ἐπέτινον εὐδαιμονίας) ἀλλ' αἱ μύζαι (mucus et mala pituita nasi, Catull. 23, 17.) μου ῥέουσι. Τίνος οὖν ἔνεκα χεῖρας ἔχεις, ἀνδράποδον; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσης σεαυτόν; Τοῦτο οὖν*

εὐλογον μύζας γίνεσθαι ἐν τῷ κόσμῳ; Καὶ πόσω κρείττον ἀπομύξασθαι σε ἢ ἐγκαλεῖν; Ad eandem putidam imaginem revertitur 2, 16, 13. 4, 11, 9.

II. Lollius, ad quem haec Epistola data est, filius natu maximus M. Lollii cos. a. u. c. 733. (ad quem Horatius scripsit Od. 4, 9.) videtur fuisse. Nobili loco natus, dives, iuvenis generosae indolis et elegantis ingenii erat, quantum quidem ex hac Epistola et huius libri Epist. 18. conicere licet. Ei igitur poeta hac Epistola saluberrimis consiliis viam, qua perveniat ad honestatem et felicitatem, monstrat eamque ut alacri animo ingrediatur adolescentem monet. Atque cum eo ipso tempore Horatius Praeneste degens Homeri carmina relegisset, hac scribendi occasione utens primum ostendit inde tamquam ex vita ipsa posse aptissima in utramque partem exempla a nobis peti. Post hanc egregiam de Homero sententiam pluribus vv. explicatam (vv. 1-31.) tradit potissima praeceptorum capita, quibus vita iuveni regenda sit, tam vere, tam nervose, tam ad persuadendum apte, ut quemlibet adolescentem, qui plane abiecto animo non sit, excitare et ad optima quaeque accendere debeant. ZELL. Ceterum est schola Stoica ex interpretatione Homeri morali, quam praeiverant Antisthenes, Zeno, Persaeus. Vide Dionem Chrysost. Orat. 53. et 55. Ac perquam similis est Maximi Tyrii Diss. 32. veluti p. 126. R.: *Αὐτῆκα πεποιήται αὐτῷ ἐν τοῖς λόγοις*

Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi;
 Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
 Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.

EP. II. 4. *Planius* superscr. e c, *Plenius* Edp et Pottierii plerique, item LCtO. (Ut nos, bS, Bentleii „dimidia fere pars Codicum“ et Pottierii quattuor.)

μειράκιον Θεταλικὸν καὶ ἀνὴρ βασιλικός, Ἀχιλλεύς καὶ Ἀγαμέμνων ὁ μὲν ὑπ' ὀργῆς εἰς ὕβριν προφερόμενος ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ δὲ Ἀχιλλεύς προπληκασθεὶς μνημιῶν εἰκόνες παθῶν νεότητος καὶ ἐξουσίας. Ἀντίθετος τοι ἑκατέρῳ τὸν Νέστορα, παλαιὸν τῷ χρόνῳ, ἀγαθὸν φρονεῖν, δεινὸν εἰπεῖν.

1-3. *maxime*] „maxime natu inter fratres.“ — *declamas*] „declamando de fictis thematis (quorum benignam copiam habet Seneca et Quintilianus in Decl.) duce rhetore aliquo, domestico potius quam publico, te exercere soles.“ Sic Cic. Brut. 90, 310: *Commentabar declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone et cum Q. Pompeio aut cum aliquo quotidie.* Cfr. Sueton. de Rhet. 1. Seneca Controv. Praef. p. 63. Bip.: *Declamare est domesticae exercitationis. Iudiciorum imaginem* has exercitationes vocat Quintil. 2, 10, 12., quia fictae causae tractari solebant. — *Praeneste*] Vid. Od. 3, 4, 22: *frigidum Praeneste.* Flor. 1, 11, 7: *aestivae Praeneste deliciae.* Non autem ibi villam habebat poeta, sed apud amicum aliquem degebat vel domum conduxerat. — *Qui cet.*] Hoc Homeri elogium in mentem nobis revocat eius *Ποσειδώνου*, satis ingeniosum Archelai opus, in quo *Οἰκουμένην* eum coronat et *Χρόνος* eius conservat volumina, eumque adorant *Ψύσις, Ἀρετή, Πίστις, Σοφία.* Inghirami *Gall. Om. I. T. 2.* — *pulchrum*] iam ab Aristotele (Ethic. Nicom. 2, 2.), deinde etiam a Panaetio ita dividebatur deliberatio de of-

ficio: *Honestumne factu sit an turpe dubitant id, quod in deliberationem cadit.* -- *Tum autem aut auquirunt aut consultant, ad vitae commoditatem iucunditatemque, ad facultates rerum atque copias, ad opes, ad potentiam, quibus et se possint iuvare et suos, conducit id necne, de quo deliberant.* -- *Tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile.* Cic. de Offic. 1, 3, 9. Horatius igitur duo priora capita doctrinae περὶ τοῦ καθήκοντος memorat.

4. *Planius*] Κατ' εἰρωνεΐαν hic quoque Stoicorum fastum deprimit. Lectionem *planius* praeter Codd. nostros antiquissimos firmant Acron „apertius“, et Porphyrio „manifestius“ explicantes; *plenius* esset „uberius, copiosius.“ Illud praefendum est propter spinosum atque abstrusum scribendi genus Stoicis complacitum, cum contra Homerus *planius*, ut poeta, qui exemplis propositis multo maiore ἐναργεία docet quam quivis philosophus, qui, cum Ethicem ex professo tractet, *plenius* praecepta tradit. In nullo autem scriptore maiorem esse vim ἐναργείας et σαφηνείας quam in Homero, omnes uno ore affirmant. Prorsus vero diversus fuit Chrysippus, saepissime obscurus atque difficillimus intellectu. Epict. Enchir. 49: *Ὅταν τις ἐπὶ τῷ νοεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι τὰ Χρυσίππου βιβλία σεμνύνηται, λέγε αὐτὸς πρὸς εαυτὸν, ὅτι εἰ μὴ Χρυσίππος ἀσαφῶς ἐγγράφει, οὐδὲν ἂν εἶχεν οὗτος, ἐφ' ᾧ ἐσεμνύετο.* Etiam

Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi. 5
 Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
 Graecia Barbariae lento collisa duello,
 Stultorum regum et populorum continet aestus.
 Antenor censet belli praecidere causam.
 Quid Paris? Ut salvus regnet vivatque beatus, 10
 Cogi posse negat. Nestor componere lites

10. *Quid Paris? Ut* bScdp, LCtFO: *Quod Paris, ut* E, sex Pottierii, Bentleius et M.

Hieron. Epist. 57. notat *contorta Chryssippi acumina*. — *melius*] „ad veram hominis naturam accommodatius atque ad emendandos mores efficacius quam fit philosophorum tricis et ambagibus.“ — *Chryssippo*] Cfr. Sat. 1, 3, 126 sq. — *Crantore*] Crantor, ut Chryssippus, Solensis, Xenocratis fuit discipulus et Platonis auditor. Cic. Tusc. 3, 6, 12: *Crantor ille, qui in nostra Academia vel imprimis fuit nobilis*. Acad. 2, 44, 135: *Legimus omnes Crantoris, veteris Academici, de luctu. Est enim non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus*; quem secutus est Cicero in Tuscul. libro primo et Plutarchus in Consolatione ad Apollonium.

5-8. *detinet*] V. *detinere* significat aliquem longius solito tenere apud se, ut Od. 1, 33, 13: *Ipsum me -- Grata detinuit compede Myrtale*. Contra *distineri* dicuntur, qui ab aliqua re separantur, ut Od. 4, 7, 11: *Cunctantem* (iuvenem Notus) *spatio longius annuo Dulci distinet a domo*. — *Fabula*] ut *μῦθος*, totum poematis heroici, h. l. Iliadis, argumentum. — *Barbariae*] Phrygiae, ut saepe. Ennius in Andromacha p. 35. Both.: *adstante ope barbarica*, id est, Phrygia. Od. 2, 4, 9: *Barbarae postquam cecidere turmae*. Cfr. quae adnotavimus ad Epod. 9, 6. — *lento collisa duello*] „longo bello

conflictata, violenter commissa.“ Epp. 2, 2, 98: *Lento Samnites ad lumina prima duello*. Stat. Theb. 6, 435: *Ambitiosa pios collidit gloria fratres*. Sic *συγκρούειν*. — *Stultorum*] propter perversitatem, quae eos transversos egit. — *aestus*] „animi perturbationes vehementiores.“ Cfr. Sat. 1, 2, 110. Max. Tyr. 1, 1: *τὸν τῆς ψυχῆς σάλον*. Virg. Cir. 340: *solicitos animi relevaverat aestus*.

9-12. *Antenor* cet.] Cfr. Hom. Iliad. 7, 347 sqq. Liv. 1, 1: *duobus Aeneae Antenorique, -- quia pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant, omne ius belli Achivos abstinuisse* (constat). — *praecidere*] ut nautae ancorae funem securi, *kappen*. Cic. Verr. Acc. 5, 33, 88: *Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina malum erigi, vela fieri, praecidi ancoras imperavit*. — *Quid Paris?*] „Quid contra facit Paris?“ Terent. Andr. 1, 1, 61: *Quid Pamphilus? quid? Symbolam dedit, cenavit*. Respondet l. 1. v. 362: „*Ἀντιχρὸ δ' ἀπόφρημι, γυναικα μὲν οὐκ ἀποδώσω*, sed opes cum illa asportatas.“ *Kar' εἰρωνείαν* eius responsum ita convertit ac si dixisset: „Equidem ego nulla vi cogi possum, ut optione mihi data prae interitu eligam vitam beatam regnumque securum;“ proprie: „Ipse suum exitium temere atque inconsulto saluti anteponit.“ — *posse negat*] Eadem constructione (graeca)

Inter Peliden festinat et inter Atriden;
 Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
 Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
 Seditioe, dolis, scelere atque libidine et ira 15
 Iliacos intra muros peccatur et extra.
 Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
 Utile proposuit nobis exemplar Ulixen,
 Qui domitor Troiae multorum providus urbes
 Et mores hominum inspexit, latumque per aequor, 20
 Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
 Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.

17. *Rursum* Bentleius. — 18. *Ulixen* omnes mei et Pottierii, item Bentleius et O: *Ulysssem* LCt, *Ulixem* FM.

omisso pronomine *se* Virgil. Aen. 3, 201: *Ipse diem noctemque negat discernere caelo.* — Nestor cet.] Cfr. Hom. Iliad. α, 254 sqq. Duplex *inter*, in quo hic quoque offendit Bentleius, ut Sat. 1, 7, 11., ex consuetudine est Latina vel apud Ciceronem. Lael. 25: *Quid intersit inter popularem, id est, assentatorem et levem civem, et inter constantem, severum et gravem.*

13-16. *Hunc*] Agamemnonem, qui propter Chryseïdem (quam, inquit, καὶ Κλυταιμνήστρης προβέβουλα II. α, 113.) sibi Calchantis responso ereptam iratus Briseïdem ab Achille abduxit nec tamen eam tetigit. — *urit*] ut similia (*ardere, fervere, inflammare, incendere, flagrare*) de violentis animi perturbationibus. Sat. 1, 9, 66: *meum iecur urere bilis*, „quod verbum de ardentissimo, qui hominem cruciat, vel amore vel ira usurpatur.“ OBBAR. *plectuntur*] „poenas luunt“; *plecti* proprie „verberibus puniri.“ Sat. 2, 7, 105: *Tergo plector.* — *Achivi*] Miro acumine hoc voc. *populos* universe significari eoque etiam *Troianos* comprehendi ratus est Dacierius; immo poeta respicit pestilentiam Achivis ab Apolline

propter Chrysen ab Agamemnone reiectum irato immissam ceteraque calamitates ex regum ira ortas.

17-26. *Rursus*] Antiquior forma est *Rursum*, nam altera apud Plautum non reperitur. Cfr. Reisig. *Lat. Sprachw.* p. 211. Sed hic certe contra optimos Codd. intrudi a Bentleio non debebat. — *Utile -- exemplar*] „dignum quod imitemur.“ Sic iam Alcidas reprehensus propter figuræ insolentiam ab Aristotele Rhet. 3, 3, 4. τὴν Ὀδύσσειαν καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον appellarat. — *Qui domitor Troiae* cet.] Libere in Latinum convertit Odysseae exordium, ut rursus aliter A. P. 141: *Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae Qui mores hominum multorum vidit et urbes.* — *providus*] respondet aliquatenus vocabulo πολύτροπος. — *Et mores -- inspexit*] καὶ νόον ἔγνω. Non est simpliciter „videre“, sed „cognoscere atque accurate examinare.“ — *latumque per aequor*] ἐπ' εὐρέα νότα θαλάσσης. — *Dum sibi* cet.] Ἀρνύμενος ἦν τε ψυχῆν καὶ νόστον εἰταίρων. — *aspera multa Pertulit*] πολλὰ δ' ὄγ' ἐν πόντῳ μάθεν ἀλγεα. — *immersabilis*] „quem res

Sirenum voces et Circae pocula nosti;
 Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
 Sub domina meretrice fuisset turpis et excors, 25
 Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
 Nos numerus sumus et fruges consumere nati,
 Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique

adversae *demergere* in *δυσχείμερόν γε πέλαγος ἀτηρᾶς δύης* (Aeschyl. Prom. 746.), opprimere nunquam potuerunt.⁴ Od. 4, 4, 65: *Merses profundo: pulchrior exiet.* Pind. Pyth. 2, 80: *ἀβάππιστός εἰμι, φελ- λός ὧς ὑπὲρ ἔρκος, ἄλμας.* — *Sirenium*] Odys. μ, 39 sqq., ubi Scholiasta earum nomina affert: Aglaopheme, Thelxiepea, Pisinoe, Ligea. Duae tantum agnoscit Homerus v. 52. et Sophocl. Fragm. 407. D.: *Σειρήνας εἰσαφικόμην, Φόρκου* (aliis Acheloi) *κόρας, θρο- οῦντε τοὺς Αἶδου νόμους.* Tres ab artificibus finguntur. Vide Inghirami *Gal. Om.* III. T. 94. 95. 96., in qua unius earum est nomen *ΙΜΕΡΟΙΑ*, item T. 97. — *Circae*] Odys. κ, 230 sqq. Frequenter autem et Sirenum et Circae exemplis in scholis utebantur, ut significarent voluptatum illecebras fugiendas esse. — *pocula*] *φάρμακα λυγρά.* (v. 236.) — *cum sociis*] qui in tabula Rondiniana (Inghirami III. p. 173.) vocantur *ἐταῖροι τε- θρωμένοι.* Sed digna imprimis, quae spectetur, est ibid. T. 51., ubi Circe ipsa, rapide sese ab illis avertens, poculum medicatum manu tenet. Epp. 1, 6, 63: *remi- gium vitiosum Ithacensis Ulixei, Cui polior patria fuit interdicta voluptas.* — *bibisset* cet.] Bibit utique magae cinnum, sed caute et praemunitus insuper antidoto illo (*μῶλυ*) a Mercurio accepto. Quodsi hausisset venenum eadem qua comites imprudentia atque aviditate, ipse quoque factus esset *turpis*, quod ad formam spectat, mutatus in canem vel suem, et *excors*, *ἄνοος*,

brutus, prorsus privatus esset ratione atque intelligentia. Cic. Tusc. 1, 9, 18: *Aliis cor ipsum animus videtur, ex quo excordes, vecordes concordese dicuntur.* — *Sub domina meretrice*] „sub meretrice contemnenda, quae tamen eius in bestiam mutati domina fuisset.“ Festive sic vocat deam, quia postea sui copiam fecit Ulixi. Plut. Coniug. Praec. 5: *Οὐδὲ γὰρ τὴν Κίρκην ὄνησαν οἱ καταφάρμα- κευθέντες, οὐδ' ἐχρήσατο πρὸς οὐ- δὲν αὐτοῖς ὑπὲρ καὶ ὄνοις γενομέ- νοις, τὸν δ' Ὀδυσσεῖα νόον ἔχον- τα φρονίμως ὑπερηγάπησεν.* — *amica lulo*] Eadem Epp. 2, 2, 75. vocatur *lutulenta.*

27-31. Nos cet.] „Ut in Ulixee Ho- merus sapientiae et temperantiae exemplum proposuit, sic in Penelopae prociis et Phaeacibus imagi- nem adumbravit hominum vulgi, cui plurimi nostrum adnumerandi sunt.“ — *numerus*] „Nullen des Schwarms.“ Voss. Proprie ii, quo- rum capita dumtaxat numerantur, nulla ingenii, virtutis, fortitudinis ratione habita, quibus prorsus carere existimantur. Eurip. Heracl. 997: *Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμόν, ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα.* Troad. 475: *Κάνταυθ' ἀρι- στεύοντ' ἐγεινάμην τέκν' οὐκ Ἀρι- θμόν ἄλλως, ἀλλ' ὑπερτάτους Φρυ- γῶν.* — *fruges consumere nati*] Lepide detortum est ex Homericis *βροτῶν, οἱ ἀρούρης καρπὸν ἔδου- σιν* (Il. ζ, 142.) in eos, qui propter ignaviam et nequitiam ad nihil aliud facti videntur quam ad fruges terrae consumendas. — *Sponsi Penelopae*] „similes sponsis illis“,

In cute curanda plus aequo operata iuventus,
 Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et 30
 Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
 Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones:
 Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui,
 Si noles sanus, cures hydropicus: et ni

31. *cessatum ducere somnum* E, quattuor Blandin. et alii apud Feam, *cessantem ducere somnum* Bentleius coni. (Ut nos, bScp, mg. E et omnes Pottierii) — 32. *hominem* Ecp, aliquot Pottierii et ex „antiquioribus omnibus“ Bentleius. — 34. *noles* d, CtF. — *cures* d, corr. E, alii haud pauci etiam Pottierii. (Ut nos, bSc et pr. E.)

ut a poëtis haud raro vir, maritus, coniux, gener, dicuntur, qui tales fieri cupiunt vel futuri sunt. — *Alcinoi* - - *iuventus*] quae semper apud regem suum epulabatur ac saltando se delectabat. Odyss. 9, 248: *Αἰὲ δ' ἤμιν δαίς τε φίλη, χιθαρίς τε χοροὶ τε* „novi igitur Phaeacis“, quorum *τηνφή, βίος ἀπολαυστικός* in proverbium abierat. Athen. 1, 28. (Cfr. Epp. 1, 15, 24.) — *cute curanda*] Sat. 2, 5, 38: *Pelliculam curare*, „molliter et delicate vivere.“ Itaven. 11, 203: *Nostra bibat vernum curata cuticula solem*. — *operata*] quasi vero haec luxuria opera esset; festivius quam *occupata*. — *Cui pulchrum fuit*] „cui honestum, immo summum bonum videbatur“ cet. — *Ad strepitum*] „ad lenes illos citharae modos (*Melodien*), quibus paulatim sopiatur amoveaturque cura.“ De voce *strepitus* vid. ad Od. 4, 3, 18. — *cessatum ducere curam*] In prosa or. „citharae cantu efficere, ut cesset omnis cura, omnem curam abigere, *χομιρίζειν τὰς φροντίδας*.“ Sat. 2, 7, 114: *somno fallere curam*. Iam per prosopopoeian Cura (Od. 2, 16, 11.) symphoniis *cessatum*, ad cessandum aliquamdiu, ducitur. (Od. 3, 1, 20: *Non avium citharaeque cantus Somnum reducent*.) Est nostrum *zur Ruhe führen, bringen*.

Cfr. Plaut. Poen. Prolog. 20: *Neu* (designator) *sessum ducat* cet.

32. *Ut iugulent*] „Latrones rapiendi cupiditate tantopere concitantur, ut somno posthabito de nocte surgant et ad homicidia patranda iter capiant; tu contra, ut proci illi Penelopes, in medios dormire dies pergis vel cum aquae intercutis periculo neque prima diei hora unquam expergiscere?“ Proprie enim cum Obbario hoc clausulae membrum accipiendum videtur, quocum deinde satis artificiose committatur sententia moralis v. 34. quasi ex imagine illa deducta. — *homines*] Numerus plur. eo nomine praestat, quod significat *τοὺς ἐπιτυχόντας*, primum quemque, qui latronibus obviam fit; contra *hominem* certum aliquem, quem necandum constituerint. — *de nocte*] pr. „cum nox etiam nunc est, nocturno tempore.“ Terent. Ad. 5, 3, 54: *Rus cras cum filio ibo primo luci*. M. Immo *de nocte censeo*.

34-39. *Si noles* cet.] Sententiae sic explicandae sunt: „Atqui optime tute scis, si corporis exercitationes nunc nimis neglexeris, periculum tibi instare, ne aliquando aqua intercute labores, quocirca prudenti consilio usus nunquam illas intermittis; verum similiter prorsus fit in moribus: nisi opti-

Posces ante diem librum cum lumine, si non 35
 Intendes animum studiis et rebus honestis,
 Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
 Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid
 Est animum, differs curandi tempus in annum?
 Dimidium facti, qui coepit, habet; sapere aude; 40
 Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,
 Rusticus exspectat, dum defluat amnis; at ille

37. *Curnam* Codd. aliq. *Fcae.* — 38. *oculos* bScd, L Ct. — 41. *Vivendi qui recte* bedEp, Ct, *Vivendi recte* qui L.

mis quibusque philosophiae auctoribus saepe vel ante diem, cum mens est quam maxime vegeta, attente lectis, aurem iam nunc praebebis verae doctrinae et rebus honestis operam dabis, socordiam, propter quam te emendare negligis, multis et magnis animi aerumnis aliquando lues.“ Futurum *noles* coniunctivo vel propter sententia futura *posces* -- *intendes* praeferendum esse recte monuit Obbarius. — *curres*] „Si sudoris impatiens noles sanus cursu interdum vires tuas exercere, sed domi otiosus sedes et graecaris, hydropticus aliquando propter desidium factus, a medico iussus curres, cum tibi longe molestius erit.“ Cels. 3, 21: (*Hydropicis*) *multum ambulandum, currendum aliquando est.* — *hydropicus*] exemplum, quo crebro in scholis utebantur. Cfr. Od. 2, 2, 13. Plut. de vit. aer. al. 8: ὡςπερ εἰ λέγοι πρὸς ἰατρὸν ἄρρώστος ὑδρωπιῶν καὶ ᾠδηκός· Ἰσχνός οὖν γένωμαι καὶ κενός; τί δ' οὐ μέλλεις, ἵνα ὑγιαίνης; — *Intendes animum studiis*] Cfr. Ovid. Trist. 4, 1, 4: *mens intenta malis.* Metam. 6, 5: *animum satis intendit.* Graeci: προσέχειν vel ἐπέχειν τὸν νοῦν τινί.“ — *studiis*] verae sapientiae. — *vigil*] Recte iam Porphyrio: „Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non

poteris.“ Est igitur: „insomnis, uti fit in animi perturbationibus.“ — *oculum*] Numerum sing. etsi adversantibus meis Codd. retinui, quia festuca, pulvere, similibusque rebus unus plerumque oculus laeditur. — *Est animum*] „edit, consumit.“ Il. 5, 202: Ὀν θυμὸν κατέδων, quod Cic. Tusc. 3, 26, 63. in Latinum convertit: *Ipse suum cor edens.* Virgil. Aen. 4, 66: *est molles flamma medullas.* — *in annum*] de longo tempore, ut Epp. 1, 11, 23: *neu dulcia differ in annum.*

40-43. *Dimidium* cet.] Vetus proverbium Ἀρχὴ δέ τοι ἡμῖσιν παντός, quod Lucian. Hermot. 3. per errorem tribuit Hesiodo; Iamblichus Vit. Pyth. 29. ad Pythagoram refert, sed, primus qui invenerit, ignoramus. Sophocel. Fr. 715. Dind.: Ἔργου δὲ παντός ἦν τις ἀρχηταὶ καλῶς, καὶ τὰς τελευτὰς εἰκός ἐσθ' οὕτως ἔχειν. — *sapere aude*] ut graecum τολμᾶν, „sustine, abs te impetra.“ Virg. Aen. 8, 364: *Aude, hospes, contemnere opus.* Est philosophorum locus communis. Sic Lucian. Nigr. 27: παρήνει δὲ τοῖς συνοῦσι μηδ' ἀναβάλλεσθαι τὸ ἀγαθόν -- ἡξίου γὰρ ἀμέλλητον εἶναι τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὀρμήν. — *Incipe*] „tandem firmo conatu! Noli diutius morari!“ — *Rusticus* cet.] „Facit ut rusticus ille in fabella, puto, Ae-

Labitur et labetur in omne volubilis aevum.

Quaeritur argentum puerisque beata creandis

Uxor, et incultae pacantur vomere silvae: 45

Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.

Non domus et fundus, non aeris acervus et auri

Aegroto domini deduxit corpore febres,

Non animo curas. Valeat possessor oportet,

Si comportatis rebus bene cogitat uti. 50

Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,

45. *placantur* Wakefield. — 46. *contingit, nihil* bcE,t, Bentleius et O: *contingit, nil* Sd,FM, *contigit, hic nihil* L, *contigit, is nihil* C.

sopia, qui, cum otiosus sederet in ripa fluminis, interrogatus a viatore: „Quid tibi hic vis?“ „Exspecto“, respondit, „donec defluat amnis, ut siccatum transeam.“ Cum vero huiusce argumenti fabella inter Aesopias iam non exstet, alii, inter quos Obbarius, pro imagine dumtaxat excogitata ab Horatio ipso habent, ut rusticus sit „ἀγροικός, homo scaevus, ineptus, stultus.“ — *defluit*] Lectionem *defluit*, quam praebent pauci Codd. nullius auctoritatis, praefert Hand Turs. II. p. 321. Sed coniunctivus rectius rustici expectationem vanamque spem significat. Ovid. *Metam.* 9, 94: *neque enim, dum flumina pacem Et placidos habeant lapsus, totaëque residant, Oppertiuntur, aquae.* — *volubilis*] Od. 4, 1, 40: *aquae volubiles, semper ostium versus fluentes.*

44. 45. *Quaeritur*] Sententiae hoc modo inter se connectuntur: „Recte vivendi autem tempus differtur a plerisque ob nimium rem faciendi studium; cuius cupidinis molestiam facile devitat is, qui sua sorte contentus *nihil amplius optat*. Is demum, qui huc pervenit, animum suum excolere et ab animi perturbationibus se liberare poterit.“ — *argentum*] h. l. *pecunia*, ut Sat. 1, 1, 86: *cum tu ar-*

gento post omnia ponas. Sat. 2, 6, 10: *O si urnam argenti fors quae mihi monstret.* — *pueris-creandis*] Formula solita in formulis ac tabulis nuptialibus. Plaut. *Aul.* 2, 1, 26. Eunomia ad fratrem: *Quod tibi sempiternum salutare Sit liberis procreandis.* — *Volo te uxorem domum ducere.* Gell. 4, 3: *iurare a censoribus coactus erat* (Carvilius) *uxorem se liberum quaerendum gratia habiturum.* — *beata*] „opulenta.“ Cfr. Od. 3, 7, 3. Sat. 2, 8, 1. — *pacantur* „adducuntur ad culturam“ Gl. Codicis E. Quemadmodum Romani *pacata* dicebant regna bello domita et in provinciarum formam redacta, sic silvae aratri ope in arva fertilia mutatae recte dicuntur *pacari*; vomer armorum instar eas domat. Simili imagine Virg. *Ge.* 2, 239. de terra: *ea nec mansuescit arando.* („*Pacare* opponitur fere *hostili, placare irato.*“ OBBAR.)

48-53. *deduxit*] ἀφίσταω de tempore perpetuo. Ut *decidunt corpore febres* (Lucret. 2, 34. Cels. 3, 5.), sic etiam *deduci* possunt; alibi dicuntur *abigi, depetti, tolli.* — *Valeat*] „Sana sit mens in corpore sano.“ — *possessor - - uti*] Aristot. *Rhet.* 1, 5: τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κερτιῆσθαι. — *iuvat illum sic*

Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,
 Auriculas citharae collecta sorde dolentes.
 Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.
 Sperne voluptates; nocet empta dolore voluptas. 55
 Semper avarus eget; certum voto pete finem.
 Invidus alterius macrescit rebus opimis;
 Invidia Siculi non invenere tyranni

52. *tomenta* Bouhier. — *podagram* e Codd. Bentleyus et O.

cet.] „Ut sanos oculos delectant tabulae pictae, lippum, qui eas contemplari nequit, nil iuvant; ut fomenta homini molliori, dummodo bona sit valetudine, grata sunt, minime vero podagra affecto (cuius dolores, addo, interdum augent); ut aures hominis sani symphoniis oblectantur, non item eius, cui dolent, ita hominem paucis contentum iuvat domus et res (etiam modica), insatiabilem nequaquam.“ Fomenta autem etiam a sanis adhiberi solita esse, qua de re adhuc dubitabatur, demonstratur loco Senecae de provid. 4, 9: *Quem specularia semper ab afflatu vindicaverunt, cuius pedes inter fomenta subinde mutata tepuerunt, cuius cenationes subditus et parietibus circumfusus calor temperavit, hunc levis aura non sine periculo stringet.* Conf. Sen. de vita beata 11, 3. Nonnulli cum paucis Codd. *podagram*, hoc concinnius rati ad v. *lippum*: quod contra est; nam variatio magis placet; nec vero puto Horatium Ennianam formam (*Numquam poetor nisi podager*: quae posterioribus temporibus apud scriptores Hist. Aug. et Claudianum rursus reperitur) facile usurpaturum fuisse.

54. 55. *Sincerum*] „mundum.“

SCHOL. — *vas*] „Allegorice dicit *vas* pro hominis pectore. ACRON. Cfr. Lucret. 6, 17: *Intellexit ibi vitium vas efficere ipsum, Omniaque illius vitio corrumpier intus.* — *Sperne*

cet.] Sequuntur *γνώμαι* breviores, ad quas preferendas ei occasionem dedit lectio ac meditatio illa, ut ita dicam, moralis Homeri. Aemulari autem, ni fallor, ei placuit sententias *μνοστίχους* per mimos sparsas. Fieri quidem potest, ut una alterave ex Graecis poetis sit deprompta; plerique tamen loci communes sunt, in quibus de imitatione cogitare vix possumus. „Voluptas, inquit, avaritia, invidia, iracundia eae imprimis sunt animi perturbationes, quae verum vitae fructum nobis corrumpunt;“ id quod per imaginem significatur versu 54.

56-61. *Semper avarus eget*] Hieron. Epist. 53: *Antiquum dictum est: Avaro tam deest, quod habet, quam quod non habet. — certum voto pete finem*] „modum pone cupiditati rei familiaris faciendae, ad quem ubi perveneris, plura quaerere desine bonisque partis fruire ac vive!“ Cfr. v. 46: *Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.* Sat. 1, 1, 92: *Denique sit finis quaerendi.* v. 106: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines* cet. (Gl. Cod. E: „pone mensuram tuo desiderio.“) — *Invidia* cet.] Menander p. 198. Mein.: *Ὁ δὲ τὸ κάμιστον τῶν κακῶν πάντων, φθόνος.* Isocr. Euag. §. 6: *ὁ φθόνος, ὃ τοῦτο μόνον ἀγαθὸν πρόσσειν, ὅτι μέγιστον κακὸν τοῖς ἔχουσιν ἐστίν.* Hieron. Epist. 45:

Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
 Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens, 60
 Dum poenas odio per vim festinat inulto.
 Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,
 Imperat; hunc frenis, hunc tu compesce catena.
 Fingit equum tenera docilem cervice magister
 Ire viam, qua monstret eques; venaticus, ex quo 65
 Tempore cervinam pellem latravit in aula,

65. *quam monstret* bdSE, *quam monstrat* Lt, *qua monstrat* C,
Ire, viam qua monstret Bentleius (*qua cum Codice Petrensi*), J.

O invidia primum mordax tui! — Siculi -- tyranni] Phalaris, Agathocles, Dionysii. Erat quasi proverbium. Cic. Verr. Acc. 5, 56, 145: *tulit enim illa quondam insula* (Sicilia) *multos et crudeles tyrannos*. Iuvenalis 6, 486: *Sicula non mitior aula*. — *Infectum* cet.] Meander p. 247. Mein.: *Ἄπανθ' ὄσ' ὀργιζόμενος ἀνδρῶπος ποιεῖ, Ταῦθ' ὕστερον λάβοις ἀν' ἡμαρτημένα*. — *dolor*] „aegritudo crucians, qua quis iniuriam sibi illatam perfert atque ad ulciscendum ardet, indignatio.“ — *mens*] *μένος, θυμός*, furor; Catull. 15, 14: *mala mens furorque vecors*. Od. 1, 16, 22: *Compesce mentem*. — *odio -- inulto*] Est dativus pendens a verbis *poenas festinat*: „dum odium nondum satiatum violenter ac praecipitanter ulcisci studet.“ — *festinat*] „poenas festinanter exigit.“ Sic Od. 2, 7, 24: *Deproperare -- coronas*. Od. 3, 24, 61: *pecuniam -- properet*.

62-65. *Ira furor* cet.] Themist. Orat. 1. p. 7. D.: *ἐγὼ οἶμαι τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι*. Sententia autem manifesto est generalis neque hic rursus de Achilles ira cogitandum est. — *animum*] *τὸν θυμόν*, den leidenschaftlichen Sinn. Plaut. Trin. 2, 2, 29: *Tu si animum vicisti potius quam animus te, 'st quod gaudeas*. — *qui nisi paret, Imperat*] „Aut servus

est aut dominus; nihil enim est tertium.“ BENTL. — *frenis*] ut equum ferocem et indomitum. — *tu*] Vid. ad Od. 1, 9, 16. — *Compesce*] Od. 1, 16, 22: *Compesce mentem*. — *catena*] ut canem. — *Fingit equum* cet.] „Verum si cupiditates voluptatemque temperantia frenare tibi propositum est, fac, ut mature, immo statim, dum iuvenis es, hanc *κάθαρσιν* incipias, quemadmodum *magister* (*ἵπποδαμάστης*, domitor) equum primis iam annis, dum docilis est, *fingit ire* („ad eundem“), „docet ingredi viam“ cet. *Fingere* h. l. „formare, instituere.“ Ad rem cfr. Virg. Georg. 3, 190: *At tribus exactis ubi quarta acceperit aestas, Carpere mox gyrum incipiat* (equus) *gradibusque sonare Compositis* cet. Propter caesuram autem iungo *Ire viam, qua monstret* potius quam *Ire, viam qua monstret*. Virg. Aen. 6, 122: *Itque reditque viam*.

65-68. *venaticus -- catulus*] „quo aliquando ad venatum uti constituit dominus.“ — *cervinam pellem*] In pellem stramine vel musco repletam et ad vivi cervi similitudinem aliquatenus refectam iam catuli a magistris incitabantur. — *latravit*] eadem constructione, qua Epod. 5, 57: *adulterum latrent Suburanae canes*. — *aula*] honestius vocabulum Graecum pro Latino *chorte*, *corte*, loco saepto, in

Militat in silvis catulus. Nunc adhibe puro
 Pectore verba, puer, nunc te melioribus offer.
 Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
 Testa diu. Quodsi cessas aut strenuus anteis, 70
 Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

quo cuiusvis generis animalia alebantur, canes venatici etiam exercebantur. Gratius Cynege. 167: *Sed praeceps virtus ipsa venabilur aula.* — *Militat*] „feras sectatur;“ frequenti comparatione inter venationem et militiam. Cfr. ad Sat. 2, 2, 10., ubi venationem vocat *Romanam militiam*. Ovid. Met. 2, 415. de venatrice: *Miles erat Phoebes.* — *Nunc--nunc*] Cum vi repetitur adverbium praesens tempus denotans: „Noli, quaeso, hoc inceptum differre: fugit irreparabile tempus.“ — *adhibe* cet.] „dum adolescens es, liber adhuc a vitiis, libenti animo sapientiae praecepta ausculta.“ Imago frequens, etiam in prosa oratione. Cic. de Finn. 3, 2, 9: *combibere artes*. Od. 2, 13, 31: *Pugnans et exactos tyrannos densum humeris bibit aure volgus*. Stat. Silv. 5, 2, 58: *Bibe talia pronis Auribus.* — *puer*] „dum puer es.“ Od. 4, 1, 15. Fabius Maximus *centum puer artium* vocatur. Sic enim ὑποκοριστικῶς a familiaribus appellabantur adolescentes XX. et plures annos nati. — *melioribus*] „quorum prudentiam ac virtutes tu ultro agnoscis.“ Epp. 1, 1, 48: *meliori credere non vis?* — *offer*] „Roga eos, ut te doceant; noli exspectare, dum te moneant.“ SCHOL. „Libenter talibus te trade, ut veram sapientiam te doceant et ad virtutem perducant.“ 69-71. *imbuta recens*] Frequens imago. Philo Quod liber sit, quisquis virtuti studet p. 671: ὥσπερ

γὰρ φασὶ τὰ κενὰ τῶν ἀγγελίων ἀναφέρειν τὰς τῶν πρώτων εἰς αὐτὰ ἐγγυθέντων ὀσμὰς, οὕτω καὶ αἱ τῶν νέων ψυχαί. Hieron. Epist. 10. extr.: *Etiamsi aqua plena sit, tamen eundem odorem lagena servat, quo, dum rudis esset, imbuta est.* — *Testa*] cadus vel amphora; de concha unguentaria, quae fictiles non erant, sed ex onyche, vitro, auro argenteove fiebant, nolim accipere. — *Quodsi cessas* cet.] Ut iam aliquot Satiris et primae Epistolae, sic etiam huic παρὰ προσδοκίαν finem imponit. Sententiae sic nectuntur: „Ceterum memento me omnia haec praecepta tibi tua tantum gratia tradidisse; consilium meum habes; nunc tu fac, quod tibi placet: si negligens eris, tua res agetur; sin propter acerrimum studium velut auriga in certamine me praecesseris, gratum utiquē mihi erit; ego tamen, cui certam quandam viam ac rationem in omni mea vita regenda tenere propositum est, nunquam negligentior fiam propterea, quod te aliosve differre atque omittere verae sapientiae studia videam, neque ideo quod alii nimio fortasse mentis fervore in ea incumbunt (*ultra quam satis est virtutem si petat ipsam* aliquis. Epp. 1, 6, 16.) magis, quam ratio mihi suadet, vires meas contendam ac propter hoc conficiam.“ Consulto autem, quo omnis offensa deviteatur, *praecedentibus* dicit, non *praecedenti*.

EPISTOLA III.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
 Claudius Augusti privignus, scire laboro.
 Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,
 An freta vicinas inter currentia turres,

EP. III. 4. *terras* e Codice Blandin. antiquissimo Bentleius.

III. Iulium Florum, familiarem suum, tunc temporis inter comites Tiberii Neronis a. u. c. 734. in Orientem ab Augusto missi, percontatur, quid Tiberius, quid communes amici, quid ipse agat (vv. 1-25.), ad sapientiae studium excitat (vv. 25-30.), postremum ut cum Munatio, communi amico, in gratiam redeat, amice hortatur. (vv. 30-35.) ZELL. „Fuit Satirarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio, Lucilio, Varrone.“ PORPH. Haud improbabiliter de Floro disputavit Weichertus Poët. Lat. p. 366 seq., unde seqq. excerpimus: „Ita Scholiastae verba intelligenda esse puto, ut Florum ex Ennio, Lucilio et Varrone, quos constat scripsisse Satiras, praestantiora carmina elegisse eaquē fortasse antiquitatis rigore sordibus abstersis et emendatiora et elegantiora edidisse statuamus (vel dicam potius in eo elaborasse, ut illorum Satiras sermoni captivique aequalium suorum magis adaptaret). Hinc igitur fortasse factum est, ut Florus ipse Satirarum scriptor appellaretur.“ Ex iis utique Horatii familiaribus fuit, quos ob ingenium atque studia poëtica haud parvi aestimaret. Cfr. Epp. 2, 2. prope decennio post hanc ad eundem missam.

2-5. *Claudius*] Augustus Tiberium a. u. c. 734. in Orientem miserat, ut Tigranem in Armeniae regnum ei datum deduceret. Vellei. Patere. 2, 94. — *Augusti privignus*] Sic honoris causa eum appellat, quippe qui sine dubio hanc

Epistolam lecturus esset. Florebant etiam tunc C. et L. Caesares, Agrippae ex Iulia filii, Augusti nepotes, ab hoc adoptati: Tiberium adoptavit demum a. 757. Cfr. Tac. Ann. 6, 51. — *scire laboro*] aliquanto plus quam „cupio;“ magnopere studeo.“ Sat. 2, 8, 19: *nosse laboro*. — *Thracae*] forma poëtica, *Θρακίη*, etiam apud Virg. Aen. 12, 335. Teste autem Suetonio Tib. 14. Tiberius hanc expeditionem Armeniacam fecit per Macedoniam et Thraciam. — *Hebrusque*] Vid. ad Od. 1, 25, 20. — *nivali*] „hiemali.“ Cfr. Od. 1, 37, 19: *nivalis Haemoniac*. „Ut Horatius aquis glacie adstrictis *compedem* tribuit, ita Virgilius Ge. 4, 136. *frenum* et Sympos. Aenigm. 10, 2, *catenas*.“ OBBAR. — *turres*] „Herus et Leandri. Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.“ PORPHYR. Quae explicatio confirmatur etiam Strabonis 13, 22. loco de utriusque oppidi situ, de duobus *πόροις* et cursu aquarum: *περὶ τοῦ ῥοῦ τοῦ ἐκ τῆς Προποντιδος*. (Catull. 64, 358: *unda Scamandri, Quae passim rapido diffunditur Hellesponto*.) V. *turres* igitur proprie accipiendum, ac suadet etiam poëtica ratio, ut turribus illis omnium sermone celebratis oppida illa designentur, potius quam notione omnibus urbibus communi; neque explicandum aut *turritas urbes* (ut Tibull. 1, 7, 19: *Utque maris vastum prospectet turribus aequor -- Tyros*) aut *scopulos*. — *currentia*] de fretis, ut Poëta apud Cic. de N. D. 3,

An pingues Asiae campi collesque morantur? 5
 Quid studiosa cohors operum struit? Hoc quoque curo.
 Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
 Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
 Quid Titius Romana brevi venturus in ora?

6. haec Lct. (Ut nos, nostri, Bentleiani et Pottierii Codd.)

10, 24: *Europam Libyamque rapax ubi dividit unda.* — *pingues Asiae campi*] Iustin. 38, 7: *neque caelo Asiae esse temperatius aliud nec solo fertilius.* — *morantur?*] „nunc vos retinent?“ propter Tiberianae expeditionis finem ac necessitates. Recte autem notat Dünzter, tres tractus praecipuos ac Tiberianae expeditionis veluti stationes a poëta scite significari.

6-8. *studiosa*] absolute (ut Od. 2, 20, 19: *peritus.* Od. 3, 4, 58: *avidus.*): „litterata.“ COMM. CRUQ. (Cave iungas: „studiosa operum.“) — *cohors*] Paulatim mos invaluit, ut sic appellaretur *grex* (Epp. 1, 9, 13.) adolescentium nobilium, qui comitabantur proconsulem vel quemcunque alium cum imperio extra urbem missum. Cic. ad Q. Fr. 1, 1, 4: *Quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent cet.* — *Quid operum struit?*] „quae scripta componit?“ SCHOL. — *Hoc quoque curo*] „non solum, ubi terrarum nunc degatis, verum etiam quibus studiis vacetis.“ — *scribere*] ut Od. 1, 6, 1. de carminibus praesertim panegyricis. — *sumit*] „praedicandas eligit“, cum infinitivo, ut Od. 1, 12, 1: *Quem virum - sumis celebrare?* — *Bella quis cet.*] ἐπιξήγησις. „Quis igitur bella, quae gessit, paces illi tam gloriosas, quas victis imposuit, ad posteritatem propagare conatur?“ Cfr. Sal. Iug. 31: *bella atque paces - penes paucos erant*, id est. „ius,

quandocunque iis libebat, pacem faciendi.“ *Paces sunt Friedenschlüsse.* Alii coll. Epp. 2, 1, 102. explicant: „res ab Augusto pacis tempore gestas.“ Ad quod inceptum ipse nunquam se induci passus erat, ut panegyricum carmen in Augustum componeret, id satis urbane iuvenibus illis iniungit, quibus huiusmodi scripta, si non diuturnam gloriam, at certe comoda externa et praemia afferre poterant. — *diffundit in aevum*] Ipse explicat Od. 4, 14, 3: *virtutes in aevum - - Aeternet.*

9. *Quid Titius cet.*] De toto hoc loco lege egregiam disputationem Iacobsii in Lectt. Venus. p. 340. Refellit eos, qui cum Scholiastis Horatium malitiosa dilogia hic usum esse arbitrati sunt. Immo poëta de iuvenum horum studiis ita festive locutus est, ut nihil omnino eos offendere posset in verbis urbanissimis amici natu maioris, quem ipsi ut *Romanae fidicinem tyrae* suspicerent atque observarent. Id tamen meminerat, hos pueros ipsi nondum esse pares. Titius autem fortasse filius fuit M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. (Scholiastae haec de Titio tradunt: „Deridet Titium poëtam, qui Pindarum Graecum profundissimi sensus et eloquentiae in Latinum sermonem conatus est transferre. Nam tragoedias et lyrica carmina scribere coepit temporibus Augusti; sed libri eius nullius momenti erant.“ ACRON. „Titius poëta hic voluit Pindarum sermone Latino vertere: Deridet au-

Pindarici fontis qui non expalluit haustus,

10

Fastidire lacus et rivos ausus apertos.

Ut valet? ut meminit nostri? Fidibusne Latinis

Thebanos aptare modos studet auspice Musa,

An tragica desaevit et ampullatur in arte?

tem hunc Horatius, quod ausus sit sacrum opus attaminare. (Sic Ed. princ. Ven. 1481., *contaminare* Ed. Bas. 1580.) Potest tamen et vere laudari, nam Tiberii comes et doctissimus fuit et lyrica conscripsit. PORPHYR. „Titius Septimius lyrica carmina et tragoedias scripsit Augusti tempore, sed libri eius nulli exstant. Huius autem insigne monumentum est infra Ariciam.“ COMM. CRUQ.) — *brevi venturus in ora*] „nondum quidem notus civibus suis propter poëticas laudes, sed qui, ubi ediderit carmina, brevi nomen vendibilis poëtae merebitur.“ Propert. 4, 8, 32: *venies tu quoque in ora virum*. Virg. Ge. 3, 9: *victorque virum volitare per ora*, ex Enniano illo: *volito viru' per ora virum*. Aen. 12, 235: *vivusque per ora feretur*. Prop. 4, 1, 24: *Maius ab exsequiis nomen in ora venit*.

10-14. *expalluit haustus*] Eadem constructione atque Od. 2, 12, 7: *periculum contremuit*. Od. 3, 27, 27: *mediasque fraudes Palluit audax*. Iacobs putat Horatium respexisse ad Callimachi illud Anthol. Pal. II. p. 462: *οὐτ' ἀπὸ κορήνης Πίνωρ σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια*. „Qui“, inquit, „in Pindaro imitando vires suas experitur.“ („Horatius in his vv. Titii audax Pindarum imitandi studium admiratur, non laudat, neque vituperat.“ OBBAR. Quid autem ipse de Pindarica imitatione senserit, demonstrat Od. 4, 2.) — *fontis*] Principes poëtae, ex quibus imitatores hauriunt, saepe cum fontibus comparantur. Ovid. Am. 3, 9, 25: *Adiice Maeoniden, a quo ceu fonte*

perenni Vatum Pieris ora rigan- tur aquis. Lucil. 30, 26: *Quantum haurire animus Musarum e fontibu' gestit*. — *Lacus (Was- serbehälter)* et *rivi aperti* signifi- cant non poëtas lyricos Pindaro inferiores, sed poësis genera et faciliora et leviora. — *Ut valet?*] Recte Cruquius: „haec plena sunt amoris benevoli.“ (Quem si cum perfida malitia miscuisset, in se- met ipse illud edixisset: *Hic niger est, hunc tu, Romane, cavelo!*) — *aptare modos*] Cfr. Od. 2, 12, 4: *Aplari citharae modis*. — *auspice Musa*] Sine imagine: „poëtica facultate fretus et felici cum successu Pindarumne aemulatur? an ad tragoedias scribendas magis inclinat?“ Fluctuabat igitur, ut manifesto apparet, iam cum Romae Horatii familiaritate uteretur, Titius inter utrumque genus, modo tragoediam aliquam componens, modo carmina lyrica, incertus inter- dum, utrum Pindaricum genus propter novitatem primus inter Romanos excoleret, an recentiorum illam tragoediam Latinam, cuius auctor fuisse videtur potius quam Pollio Varius; quem subsequens est in Medea Ovidius. — *desaevit*] ut Virg. Aen. 4, 52: *Dum pelago desaevit hiems*, pr. „ex alto“, id est, „vehementer saevit.“ Refer- tur ad violentas animi perturbationes (iram, saevitiam, amorem, furorem), a tragicis expressas; *ampullari* autem, ut Graecorum *λη- κυθίζεσθαι*, de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu, qui sermo interdum ab exaggeratione haud longe remotus est; figura repetita ex Aristophanis Ranis v. 1208:

Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus, 15
 Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
 Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo,
 Ne, si forte suas repetitum venerit olim
 Grex avium plumas, moveat cornicula risum
 Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes? 20
 Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum

ληγύθειον ἀπόλεσεν. Sic Callimachus teste Schol. ad Hephaestionem p. 36. ed. Lips. tragoediam *Μούσαν ληγύθειον* appellavit. A. P. 97: *Prolicuit ampullas et sesquipedalia verba.* Iam vero non ridet Titium ipsum prae nimio tumore *desaevientem et ampullantem*, sed tragicum genus ipsum, et potissimum tragoediam Romanam, quae ipsi, ut aliunde quoque apparet (Épp. 2, 1, 55 sqq. A. P. 258 sqq.), haud nimis placebat.

15. 16. *Quid mihi agit?*] Est sermonis quotidiani hoc sensu: „Quid agit? dic mihi; scire enim cupio, quo res eius sint loco;“ ut *quid agis, dulcissime rerum?* (Sat. 1, 9, 4.) De dativo ethico cfr. Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At ille tibi - pergit Brundisium.* Catull. 24, 4: *Malem divitias mi dedisses Isti.* — *Celsus*] Videtur sane idem cum Celso Albinovano, comite scribaeque Neronis, ad quem misit Epistolam huius libri octavam. Diversus utique est ab A. Cornelio Celso, medicorum Cicerone, quem Horatianum fuisse volebat Bianconius. — *monitus*] „a me iam antea, cum Romae una essemus.“ Sapienter profecto huius quoque optimi iuvenis patrocinium suscepit Iacobs Lectt. Venus. p. 338. Fuit igitur unus ex sexcentis illis, qui in benigno illius aetatis poëtarum proventu, studio et ardore animi ad carmina componenda delatus, minus utique audaخ Titio, exemplaria et Graeca et Latina nimis anxie imitando exprimeret;

Horatius autem, qui de amici ingenio meliora etiam sperabat, h. l. eum ex animi sententia denuo monet, ut a vitiosa priorum imitatione desistat atque eiusmodi in posterum condat carmina, quae iure ipsi tribui possint. Idem igitur ei acclamat quod Pisonibus: *Nec verbum verbo curabis reddere fidus Interpres, nec desilies imitator in artum!* (A. P. 133 sq.) Quo quid innocentius fieri poterat? *Privatas* autem *opes* noli interpretari cum aliis „propriis doctrinae copias;“ unice enim de poëmatis loquitur.

17-20. *Palatinus - - Apollo*] In templo Apollinis Palatini Octavianus a. u. c. 726. condiderat bibliothecam Palatinam publicam, cuius primus curator fuit C. Iulius Hyginus. — *recepit*] velut donaria in suam tutelam; quo minus etiam ea *tangere* (attrectare) licet. — *cornicula*] Nota fabella Aesopia (Babr. 72. Phaedr. 1, 3.) hanc sententiam expressit: „ne facile omnis lector perspiciat Celsum in sentiis, imaginibus, totisque adeo locis imitatum esse, interdum tantum in Latinum convertisse, poëtas Graecos.“ — *coloribus*] „plurimum variorum colorum.“ SCHOL. — *quid audes?*] „Habet aliquam fiduciae in amico ob praeclaram eius indolem positae notionem. Alii nescio quid ambiguitatis hic sentiunt.“ OBBAR.

21-25. *circumvolitas*] Ut saepe poëtae apibus comparantur (Od. 4, 2, 27.), sic hac imagine *circumvolitandi* atque *agilitatis* significat

Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum.
 Seu linguam causis acuis seu civica iura
 Respondere paras seu condis amabile carmen,
 Prima feres hederæ victricis præmia. Quodsi 25
 Frigida curarum fomenta relinquere posses,
 Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
 Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
 Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.

22. et] nec Lct.

modo hæc, modo illa carminum genera a Floro tentata esse, sane ut opus secundarium, cui per horas subsecivas vacaret: nam severiora studia ad eloquentiam forensem et ius civile converterat. — *incultum* cet.] Ut ager incultus *hirtus* fit, id est, filice vepribusque obducitur, sic ingenium bonis artibus non excultum, fit rude et hebes. Praestat autem lectio *et alteri nec*; „neque enim *incultum et hirtum* diversas res significant, ut sint disiungenda.“ BENTL. — *turpiter - hirtum*] A. P. 3: *turpiter atrum*. „In prosa oratione qui accurate scripserunt ausi non sunt adverbia qualitatis cum adiectivis coniungere. Apud Horatium poëtam compara Od. 3, 11, 35 (*Splendide mendax*).“ DILLENB. — *acuis*] significantius quam „præparas.“ Cic. Brut. 97, 331: *tu illuc* (in forum) *veneras unus, qui non linguam modo acuissex exercitatione dicendi* cet. Significantur declamationes, quibus iuvenes ad eloquentiam iudiciale præparare se solebant. — *civica iura Respondere*] pro vulgari: *ius civile respondere* (Plin. Epp. 6, 15.) et *de iure respondere*. Ad iuris prudentiæ igitur studium hoc refertur. De forma *civicus* vid. ad Od. 3, 2, 6. — *amabile carmen*] *ἔρωτικά*, puto, *συμποτικά*, epigrammata cet.; „venustum atque elegans cuiusvis generis carmen.“ — *hederæ-præmia*] Proprie

refertur ad poëticam facultatem propter Bacchum, qui Pindaro Dithyr. Fr. 3, 7. est *κισσοδέτας θεός*. Cfr. Od. 1, 1, 29. Tum per zeugma pertinet etiam ad cetera Flori studia, in quibus omnibus eum primas partes laturum pollicetur.

26-29. *Frigida curarum fomenta*] Unum vitium in amico libere reprehendit, quod is quoque, ut æqualium plerique, nimio lucri et quaestus studio indulgebat. *Curarum fomenta* h. l. manifesto sunt ea fomenta, quæ curæ Floro imponunt, id est, pecuniæ cupiditas atque ambitio; hæc autem paulatim *refrigerant* ac retardant spiritus generosiores, hebetant ingenium, imminuunt poëticam facultatem. Ceterum in *fomentis frigidis* nullum inest *ὄξύμωρον*, cum Celsus quattuor memoret genera, calida frigida, sicca humida. — *relinquere posses*] „His a curis“, inquit, „si liberare te posses, nihil iam te impediret quo minus *caelestis* (maxime sublimia quæque appetentis terramque despicientis) philosophiæ præceptis satisfaceres atque obtemperares.“ — *Hoc opus*] sapientiæ; *opus* ad actionem, *studium* ad *θεορίαν* refertur. — *parvi-et ampli*] „veræ sapientiæ nos tenuiores operam dare æque possumus ac divites et honorati.“ — *properemus*] Cfr. ad Epp. 1, 2, 61. — *nobis-cari*] *Sibi*

Debes hoc etiam rescribere, si tibi curae 30
 Quantae conveniat Munatius; an male sarta
 Gratia nequiquam coit et rescinditur? At vos
 Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
 Indomita cervice feros, ubicunque locorum
 Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus, 35
 Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

30. *si] sit* bcEp, pr. S et omnes Pottierii praeter unum (12.), item CO. — *curae est* Bentleius coniectura. — 32. *nequiquam* bcE: *nequicquam* s. *nequidquam* volgo. — *At] ac* bScE et Bentleius (hic interrogandi signo posito post v. *feros*).

carus est, qui secum ipse non dis-
 sidet nec habet, cur quidquam
 magnopere in se reprehendat cet.
 Epp. 1, 18, 101: *Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum.*

30-32. *si tibi curae]* Pro lectione *sit* facit quodammodo repetitio v. *si* post *si* volgari sensu bis positum v. 29., verumtamen difficiliorem lectionem cum Bentleio praetuli alteri *sit*. Epp. 1, 6, 41: *Si posset - - rogatus*. Epp. 1, 7, 39: *Inspice, si possum*. Pseudotib. 3, 1, 19: *Ulla mihi referet, si nostri mutua cura est, An minor, an toto pectore deciderim*. — *Quantae conveniat]* „tantae, quantae eum tibi curae esse conveniat.“ — *Munatius]* filius fortasse L. Munatii Planci cos. a. u. c. 712. (Od. 1, 7.) — *male sarta]* Imago desumpta a vulnere ideo rescisso, quia eius margines non recte consuti sunt a chirurgo. Celsus 5, 6: *assuere acu vulnera*. Id. 7, 8: *Tertium est, si quid ibi* (in aure externa, in labris et naribus) *curti est, sarcire*. — *nequiquam]* „ita ut curatio, quam exspectabamus, effectu careat.“ De scriptura vid. Sat. 2, 7, 27. — *coit]* Cels. 8, 10: *potest ea ratione et os coire et vòtnus sanescere*. Ovid. Trist. 4, 4, 41: *Neve retrahendo nondum coëuntia rumpam Volnera*. — *rescinditur]* Petron. 113: *credo veritus, ne inter initia*

coëuntis gratiae cicatricem rescinderet. — *At vos* cet.] Cum magis timeat, ne etiam nunc inter se discordes sint, graviter eos castigat et adhortatur ad reconciliationem gratiae hac allocutione *At* cet., prae qua nimis languet altera lectio *ac*.

33-36. *rerum inscitia]* „Cum quae alteruter recte atque ordine fecerat aut dixerat, alter falso interpretatur atque in suam vel contumeliam vel iniuriam facta opinatur.“ (*Missverständnisse*.) — *Indomita cervice feros]* Comparatio repetita ab equis (Epp. 1, 2, 64: *Fingit equum tenera docilem cervicem magister*.) et a tauris, quos Graeci *σκληραύχενας* et *ζυγομάχους* vocant. — *ubicunque locorum]* Sic redit ad initium Epistolae. — *indigni-rumpere]* Graeca attractione: „quos indignum est, non decet, rumpere.“ — *fraternum]* „intimum.“ Cfr. Epp. 1, 10, 4. — *foedus, Pascitur]* Per brachylogiam hoc dicit: „Ubicunque nunc vivitis vos, quos minime decet fraternae amicitiae foedus dissolvere, hoc scitote, me, qui vos ambos aequè diligo, unanimem vestrum reditum exoptare et laeto sacrificio celebraturum esse, ut Numidae mei (Od. 1, 36, 2.); quocirca etiam mea causa in gratiam inter vos redire, uti spero, maturabitis;“ vel, si mavis cum

Obbario: „Quocunque inter vos strum in gratiam reditum ma-
 affecti estis animo, ego vos mu- gnopere exopto) amare non desi-
 tuo dignos amore (quapropter ve- nam.“

EPISTOLA IV.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
 Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
 Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,

IV. 1. Epistolium scriptum ad Albi- um Tibullum, poëtam sua- vissimum ipsique amicissimum (Cfr. Od. 1, 33.), qui natus circiter a. u. c. 700. mortuus est a. 735. aut se- quente. Satiras autem (hae enim solae hic significantur, non vero etiam Epistolae, ut ratus est Franke F. H. p. 70.) Horatius scripsit usque ad a. u. c. 727.; iam cum permulti eius obtrectatores atque invidi malig- ne de iis iudicarent, Tibullus *candidum*, id est, integrum ac ve- rum iudicium de iisdem inter iu- niores suos amicos, imprimis, ut arbitror, apud fautorem Messal- lam, fecerat; sic ille poëta notus primum, deinde familiaris factus esse videtur Horatio. Atque pro- pter hanc ipsam satirarum mentio- nem probabilius est paulo post eas- dem editas hanc compositam esse epistolam, id est a. u. c. 728. vel 729., quam, ut alii volunt, a. 733. vel 734. — *candide*] Martial. 4, 87, 4. de Apollinari amico critico: *Nil exactius eruditiusque est, sed nec candidius benigniusque.* — *iudex*] Nequaquam illud dicit, se Tibulli iudicio supposuisse sermo- nes, quo critici partes suscipiens vitia eorum notaret et, quomodo corrigenda essent, consilium daret: quod qui statuunt, Tibulli indolem minime norunt. Horatius circiter quadragenarius scripsit ad Tibul- lum annos XXVII. vel XXVIII. natum, qui eodem demum tem- pore, Octaviano iam *principe* et *Augusto* appellato (a. u. c. 727.),

tamquam poëta popularibus inno- tuerat. (Ovid. Trist. 2, 463: *legi- turque Tibullus Et placet, et iam te principe notus erat.*)

2. 3. *Quid nunc te* [cet.] Amici memor vitae eius habitum, quem probe norat, una sibi in mentem revocat: „Quid dicam necum, quid cogitem nunc te facere? Sane, ut soles, modo poësi studebis, modo sapientiae.“ — *in regione Pedana*] Pedum (hodie *Zagarola*, secundum alios *Gallicano*), oppidum inter Ti- bur, Praeneste, Tusculum et Ro- mam, prope quod erant Tibulli praedia paterna et avita. — *Cassi Parmensis*] „Hic aliquot generibus stilum exercuit: inter quae opera elegiaca et epigrammata eius lau- dantur. Hic est, qui in partibus Cassi et Bruti tribunus militum cum Horatio militavit, quibus vic- tis Athenas se contulit. Q. Va- rus ab Augusto missus, ut eum interficeret, studentem repperit et perempto eo scrinium cum libris tulit.“ ACRON. — *opuscula*] Sunt carmina minora, hoc loco, ut consentaneum est, imprimis ele- giae, quemadmodum apud Plin. Epp. 8, 21, 4: *Liber* (meus, quem recitavi,) *fuit et opusculis variis et metris.* Admodum ergo fuerunt elegantia ac venusta; alioquin is, qui ea superasset, laudem non meruisset. Ceterum integrum et can- didum iudicem se praebet Hora- tius etiam in eo, quod Cassius, Octaviani inimicum et ab hoc in- terfectum, tamquam poëtam laudat.

An tacitum silvas inter reptare salubres,
 Curantem quidquid dignum sapiente honoque est? 5
 Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,
 Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
 Quid voveat dulci nutricula maius alumno,

EP. IV. 7. *dederant* Sd et corr. bc, item Lambinus. (Ut nos, E et pr. bc.)

Male nonnulli hunc Cassium Parmensem confuderunt cum Cassio Etrusco, malo poëta et *πολυγραφωτάτω*. Sat. 1, 10, 61 sq.

4. 5. *tacitum*] „infixum cogitationi de pulchro et honesto, de vita ad philosophiae praecepta conformanda.“ — *reptare*] ut *ἔρπειν* et *ἔρπύζειν*, „sine certo consilio et tardo incesso perambulare, *schlendern*.“ — *salubres*] propter frigus aëremque purum. Cfr. *Épp.* 2, 2, 77. Tibullus ipse de se 4, 13, 9: *Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede.*

6. 7. *Non tu cet.*] „Hi versus antecedentibus hunc annectunt sententiarum ordinem: „Et recte quidem; tibi enim est ingenium pulcherrimum diisque accepta refers bona ad bene vivendum idonea, quibus nihil potest addi maius.“ *ÖBBAR.* — *corpus*] dumtaxat brutum, *eine Masse.* — *eras*] „semper, ex quo inter nos versari coepisti egoque te cognovi.“ — *sine pectore*] „non eras excors; immo animus tuus et tener erat in amicitia et veri cupidus et pulchri sensu eximie praeditus.“ (*ohne Gefühl*). Ovid. *Her.* 16, 305: *Huncine tu speres hominem sine pectore doles Posse satis formae, Tyndari, nosse tuae? — formam*] Vita antiqua Tibulli: „*insignis fuit forma cultuque corporis observabilis.*“ — *divitias*] quales mox accuratius designat v. 11. et Tibullus ipse de se 1, 1, 77: *ego com-*

posito securus acervo Despiciam diles despiciamque famem. Etsi eius patrimonium accisum erat per triumvirorum agrariam largitionem, quae a. u. c. 713. Italiam misere perturbavit, vel, ut alii volunt, per eandem calamitatem bellorum civilium devastatum dumtaxat, nihilominus ei restabant tantae facultates, paulatim fortasse prudenti parcimonia aliquantum auctae, ut ad liberaliter vivendum facile contentus esset, ideoque merito *dives* appellari posset. — *dederunt*] Hac perfectorum quantitate saepe usi sunt poëtae. Vid. Sat. 1, 10, 45: *Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.* Virg. *Aen.* 2, 774: *Obstupi steleruntque comae et vox faucibus haesit.* Ubique fere scriptores librarii substituerunt plusqpf., ut hic nonnulli. Cfr. Wagner ad Virg. *Ge.* 4, 393. — *artemque fruendi*] „quia prudens es et eo, quod satis est, contentus vivis.“

8. *nutricula*] Totam clausulam sic construxit Lambinus: „Alumno, qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde et mundus victus cet., quid nutricula optet maius?“ Atque equidem in Lambini ratione acquiesco; video enim lect. *Quin* aperte falsam esse, sed nostrae favere, *Quam* et *Quam* ut iis deberi, qui comparationem desiderarent, quam poëta *callida iunctura* significare quam exprimere maluit.

Qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui
 Gratia, fama, valetudo contingat abunde 10
 Et mundus victus non deficiente crumena?
 Inter spem curamque, timores inter et iras,
 Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
 Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
 Me pinguem et nitidum bene curata cute vises, 15

9. Qui] Cui corr. E (cum glossa: *flio*), Quam dp, Quam superser. „vel quin“ S, Quam et in mg. Quam ut Cod. Franeq., Quin c. — et cui] ut cui unus Cod. Lambini et Franeq. (Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, utque L, Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, et cui C, Quam sapere et fari possit, quae sentiat, et cui t. Ut nos, b et pr. E.) — 11. Et domus et victus Bentleius coniectura ducta ex Codicum multorum, etiam Pottierii, corruptela Et modus et victus; nostri quattuor (bScE) et totidem Pottierii veram tuentur lectionem.

9-11. sapere et fari cet.] „recte cogitare (quocirca etiam rationi convenienter vivet) facundeque sensus suos explicare atque cum aliis communicare.“ Conf. Periculis verba apud Thucyd. 2, 60: οὐδενὸς ἤσσων οἶομαι εἶναι γινώσκειν τε τὰ δέοντα καὶ ἐξημεῦσαι ταῦτα. — Gratia] imprimis apud Messallam Corvinum. — fama] Ovid. Am. 1, 15, 27: Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma, Discentur numeri, culte Tibulle, tui. — Et mundus victus] Cfr. Sat. 2, 2, 53. et 65. Cic. de Offic. 1, 36, 130. Corn. Nep. Att. 13, 5: Omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat. Adiect. mundus est καθαρός, purus potius καθαρός. — crumena] „sacculo nummario.“ SCHOL. Cfr. Iuven. 11, 38: Quis enim te deficiente crumena Et crescente gula manet exitus?

12—14. Inter spem cet.] Addit γνώμην s. locum communem, quo tamen nequaquam reprehenditamicum, ut opinati sunt interpretes morosiores. Est descriptio vitae humanae, quae ex natura nostra variis affectibus semper agitur, ut in mortalibus omnibus, sic etiam in Tibullo, homine quamvis tran-

quillo neque supervacaneae opulentiae cupido. „Spes est futurorum bonorum, cura praesentium; timor futurorum malorum, ira seu dolor praesentium.“ COMM. CRUQ. — diluxisse] Est Graecorum ὑπεμφαίνεσθαι. In prosa oratione sane usitatius esset illuxisse, unde Muretus archaismo in Horatio minime tolerabili volebat *libid illuxisse*. Ceterum hanc sententiam ita expressit Seneca Epist. 15. extr.: Ecce hic dies ultimus est: ut non sit, prope ab ultimo est. — Grata superveniet cet.] Plut. αὐτὴν ὥς ἐσχάτην βιώσαι. Plut. de tranqu. i. n. 16: Ὁ τῆς αὔριον ἤμιστα δεόμενος, ὥς φησὶν Ἐπίκουρος, ἡδίστα πρόσσει προὐς τὴν αὔριον. Terent. Phorm. 2, 3, 21: Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro. — superveniet] „insuper atque inexpectata tibi adveniet.“

15. 16. Me pinguem cet.] „Haec ipsa praecepta strenue me sequi, sicubi ex regione Pedana in Urbem veneris, videbis vel ex facie mea.“ Sueton. Vit. Horat.: *Habitu corporis brevis fuit atque obesus. — nitidum]* propter ipsam pinguedinem. Sat. 2, 2, 128. — curata

Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

EPISTOLA V.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
 Nec modica cenare times olus omne patella,
 Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
 Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
 Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.

5

cute] Epp. 1, 2, 29. — *porcum*] Innocenter iocatur in semet ipsum. Comparatione ista petita a *pecude*, cui animus datus est pro sale, ne *putescat* (Cic. de Finn. 5, 13, 38.), inveni solebant Stoici in adversariis suos. Cic. Pison. 16, 37: *Epicure noster, ex hara producte, non ex schola*. Atque omnino in talibus liberiores, vel, si mavis, audaciores nobis fuerunt antiqui; sic Cicero se ipse *asinum germanum* vocat ad Att. 4, 5, 3. et Pisonem (30, 73.) ita alloquitur: *Quid nunc te, asine, litteras doceam?*

V. Hilarem in modum invitat poëta amicum ad cenam frugalem, sed laetam, quam proxime ante Caesaris Octaviani diem natalem facturus erat, simulque ad hilarem vitae usum excitat. De Torquato eiusque moribus vide ad Od. 4, 7. Quo anno haec epistola scripta sit, incertum est. Hoc unum apparet ex v. 4., eam aliquot annis post T. Statilii Tauri alterum consulatum esse compositam. Nonnulli tamen eam referunt ad a. u. c. 734., „quo ipso anno Augusti dies natalis maiore quam antea apparatu et splendore concelebratus esse videtur: cfr. Dionem 54, 8: *ἰδίᾳ δὲ δῆ οἱ ἀγορανόμοι ἵπποδρομίαν τε ἐν τοῖς τοῦ Αὐγούστου γενεθλίοις καὶ θηρίων σφαγὰς ἐποίησαν*. FRANKE F. H. p. 204.

1-3. *Si potes cet.*] „Si potes hoc abs te impetrare, ut mecum accumbas. cet.“ Cfr. Epod. 9, 14. —

recumbere] ut Od. 3, 3, 11. idem quod *accumbere*. — *Archiacis*] „simplicibus quidem, sed simul satis elegantibus (a rusticitate certe affectanda abhorrebat Horatius), quales vendere solet Archias“, faber lectarius Romae tunc notus. Cfr. *Soterici lectos* apud Gell. 12, 2, 11. *Pausiaca tabella* Sat. 2, 7, 95. — *olus omne*] τὸ ἐπιτυχόν, brassicam, betam, eichorea, legumina cet. Sane est λιτότης. „Wie wenn wir auf eine Suppe oder einen Salat einladen.“ Düntzer. Cfr. Sat. 2, 1, 74. — *Supremo - sole*] „Serius aliquanto, quam plerique cenare solebant (hora nona), et demum ad vesperam, sole iam ad occasum vergente; itaque negotia tua ad finem perducere poteris.“ Romanis inter horam undecimam et duodecimam, nobis mense Septembri exeunte sub horam septimam. Cfr. Sat. 2, 7, 33.

4-8. *iterum*] sc. consule. Iul. Capitol. vita Pertin. 4: *quia ille esset iterum, cum Pertinax factus est*. T. Statilius Taurus II. cum Augusto VIII. eos. a. u. c. 728. — *diffusa*] ex dolis in cados, unde *doliari* opponitur vinum *diffusum*. Contra *defunditur* vinum ex eratere in pocula et pateras. Cfr. Sat. 2, 2, 58. Vinum igitur hoc erat sex annorum, pro Italico satis recens, ita tamen, ut in simplici domo sine nimiae parcimoniae ac sordium reprehensione convivis apponi posset. — *Inter cet.*]

Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte leves spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus

EP. V. 6. *Si* bScdE, omnes Pottierii, C, Bentleius et O: *Sin*
LtEM. — 9. *Et Moschi causam* bScdEp, Lct, Bentleius et O: *Et*
causam Moschi FM.

Minturnae, Auruncorum oppidum ad ostia Liris fl., a quo *Sinuessa* distabat IX. M. P. „*Petrinus* mons est *Sinuessanae* civitati imminens vel ager *Sinuessae* vicinus.“ COMM. CRUQ. Hodie *Rocca di monte Ragoni*, ex aliorum sententia *Piedimonte*. *Sinuessanum* autem vinum melioribus adnumerabatur, non tamen optimis, Falerno, Caecubo, Setino, Formiano. (Martial. 13, 111 sqq.) — *Si*] Sic mei Codd. et Bentr. ex consuetudine Horatii, qui nunquam utitur part. *sin*, sed in oppositionibus duplici *si*. Cfr. Epp. 2, 1, 64 seqq. — *arcesse*] „*Si* quid melius vini habes, per servulum ad me afferendum cura.“ Recte dici *arcescere rem* patet ex Cic. ad Att. 16, 11, 4: *eius librum arcessivi*. — *imperium [fer]*] „quod in convivas quodammodo exercebat convivii dominus.“ Est igitur: „Vel eo contentus esto, quod ego mea ex apotheca depromendum curabo.“ — *splendet focus*] Lares tali die tergebantur cera, fuligo foci amovebatur. — *tibi*] „in honorem tuum.“

8-10. *Mitte* cet.] „Omissis omnibus curis, quae solent agitare vitam humanam inter honorum spes plerumque fallaces et studium opibus alios superandi, Genio indulgeamus.“ Ipse a talibus semper vacuus amicum exhortatur, ut negotiis quotidianis illo certe die postpositis secum Genio indulgeat: nec vero in his quidquam reprehensionis inest, quasi Torquatus ipse fuisset homo vel vanus vel avarus. Idem dicit ac Iuvenalis

11, 181: *Sed nunc dilatis averte negotia curis Et gratam requiem dona tibi. — leves spes*] Pind. Fragm. inc. 131: *ἐλπίδες ἐγοργγορότων ἐνύπνια*. — *Moschi*] „Hic, Pergamenus rhetor notissimus, reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic, de quo nunc dicit, et Asinius Pollio.“ PORPH. Recte significat Düntzer, perdifficilem istam causam propter magnam hominum expectationem, qui eius exitus esset futurus, magnopere cordi fuisse Torquato gloriam ex rei ab ipso defensi absolute appetenti. — *nato Caesare*] Sic nude dictum vix aliter intelligi potest quam cum Comm. CRUQ. de die natali Caesaris Augusti, qui incidit in IX. Kal. Octobr. (23. d. Sept.) Scite igitur blanditur Augusto dicens se etiam noctem, quae diem eius natalem praecedat, hilari convivio usque ad lucem transacturum esse. Sueton. Octav. 57: *Equites Romani natalem eius sponte atque consensu biduo semper celebrarunt*. Haeserunt quidem plerique in vv. *Aestivam -- noctem* ideoque interpretati sunt de C. Iulii Caesaris dictatoris natali, Kal. Amit. Inscr. m. Lat. II. p. 394: IV. ID. IVL. (12. die Inl.) LVD. FER. QVOD. HOC. DIE. C. CAESAR. EST. NATVS. Sed sub caelo Italico illa quoque nox, quae proprie erat autumnalis, dici poterat *aestiva*, ut Calpurn. 1, 1: *Nondum Solis equos dectivis mitigat aestas, Quamvis et madidis incumbant prela racemis Et spument rauco serventia musta su-*

Dat veniam somnumque dies; impune licebit 10
 Aestivam sermone benigno tendere noctem.
 Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
 Parcus ob heredis curam nimiumque severus
 Assidet insano: potare et spargere flores
 Incipiam patiarque vel inconsultus haberi. 15
 Quid non ebrietas designat? Operta recludit,

12. *Quo mihi fortuna* cdEp,t, *Quid mihi fortuna* bS (in S superser. Quo), *Quo mihi fortunae* LC, *Quo mihi fortunae* F. —

surro. Atque medio Septembri pro „summo aestu“ dixit Iuven. 14, 129 sq. — *veniam*] et propter Augusti natales et quia erat, ut est in Kal. Maff. l. l. p. 398. et p. 407., N. P. (= nefastus prior); priore igitur diei parte ius dici a praetore non poterat. — *somnum*] „licebit ergo etiam tibi in multam lucem dormire.“ — *impune*] „sine rei tuae cuiusquam detrimento.“

11-15. *sermone benigno tendere noctem*] „multo et liberali et faceto sermone noctem *extendere* (ut ex gloss. habent Codd. multi), id est, „transigere, usque ad eius finem exigere.“ — *Quo mihi fortunam, si cet.*] Solita est haec Latinis exclamatio, velut propter loquentis impatientiam ac festinationem omissio verbo *optem, quae-ram*, simili. *Quo* est dat. antiq. *quoi*, „quorsum.“ Cic. ad Fam. 7, 23, 2: *Martis vero signum quo mihi pacis auctori?* Ovid. Am. 2, 19, 7: *Quo mihi fortunam, quae nunquam fallere curet?* Eadem constructione usum esse etiam vulgum demonstrat volgata interpretatio Isaiae 1, 11: *Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum?* Atque ita etiam Graeci, saltem posteriores. Philippus Anthol. Palat. II. p. 416: *Ποῖ γὰρ ἐμοὶ ζῆτεῖν, τίνας ἔδραμεν ἥλιος οἴμους;* Ceterum *fortuna* ponitur pro plur., *Glücksgüter*, neque legendum cum Mureto et Lambino *fortunae*.

Sic apud Ovid. Am. 3, 7, 49. Corn. Nep. Att. 21, 1: *cum -- ad extremam senectutem non minus dignitate quam gratia fortunaque crevisset (multas enim hereditates -- consecutus est) tantaque prosperitate usus esset cet. — heredis*] Cfr. Od. 4, 7, 19. — *Assidet insano*] „Quasi consulto locum occupat insano proximum, ideoque ei *παραπλήσιος*, simillimus est.“ Hac tropica significatione videtur *ἄπαξ λεγόμενον*, formatum ad analogiam v. *dissidere ab aliquo*. Antiphanes apud Stob. Tit. 99, 27: *Ἀύπη μαρτυρίας ὁμότοχος εἶναι μοι δοκεῖ*. Cic. de Rep. 1, 28, 44: *illi regi -- amabili, Cyro, subest -- crudelissimus ille Phalaris*. Nos *zunächststehn*. — *spargere flores*] „His verbis non tam communis in compositione flores inspergendi mos indicatus esse videtur, quam si, quo potatores irrigui fere mero et maddi vel coronas, quibus erant cincti, interdum deripiebant vel flores mensis iniectos ludibrii causa spargebant.“ OBBAR. — *Incipiam*] „Laetitiae effusae ac vere convivialis ego vobis exemplum praebeto.“ — *inconsultus*] „Qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se *furere* (Od. 2, 7, 28.), *desipere* (Od. 4, 12, 28.) velle (*μαρῆναι* Anacr. 13, 12.) aiunt.“ DOERING.

16-20. *Quid non cet.*] Exsultat laetitiae, in quam mox cum Tor-

Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem;

Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.

Fecundi calices quem non fecere disertum?

Contracta quem non in paupertate solutum? 20

Haec ego procurare et idoneus imperor et non

17. *inermem* bed,LCt. (Ut nos, SE et duo dumtaxat Pottierii.)

quato se effusus sit, expectatione. — *designat*] *designare* (*bezeichnen*) „constituere“, deinde: „constitutum exsequi, patrare;“ quo usu invenitur apud Plaut. *Most.* 2, 1, 66. Terent. *Ad.* 1, 2, 6: *nam illa, quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit* (id est, „perpetravit?“ ubi Donatus: „*designare* est rem novam (atque insignem) facere in utramque partem, et bonam et malam.“ Est igitur: „Confidenter ebrius et sentit et facit, quae siccus vix auderet.“ — *Operta*] „secretos et veros sensus convivae ipsius, qui alias eos difficulter cum aliis communicaret.“ Cfr. *Od.* 3, 21, 15 sq. *Epod.* 11, 14. *Sat.* 1, 4, 89. — *Spes cet.*] „Persuadet nobis nunquam fore, ut spes nostrae decipiantur.“ *Aristot. Eth.* 3, 11: *τοιούτων δὲ ποιοῦσι καὶ οἱ μεθυσκόμενοι εὐέλπιδες γὰρ γίνονται.* — *inertem*] „alioquin ignavum ac timidum; aptius quam aliorum *inermem*, quia hominis ipsius ingenium vino mutari significat: *inermem esse* contra res fortuita est. *Cic. Catil.* 2, 5, 10: *quis ferre possit inertes homines fortissimis viris insidiari?* *Tac. Hist.* 1, 46: *Iners pro-strenuo in manipulum redibat.* — *addocet artes*] „dum potores exhilarat eorumque ingenium excitat, efficit, ut artes, poësin imprimis atque eloquentiam, pulchre callere sibi videantur; quin etiam eos ad cantum saltationemque provocat.“ — *Fecundi*] „copiosi et abundantes, qui semper a pincernis replentur.“ — *Con-*

tracta] „arta, angusta.“ *SCHOL.* Cfr. *Od.* 3, 2, 1. — *solutum*] „ab omnibus illis quasi vinculis, quibus curae nos onerant.“ Bene potus enim malorum, quibus alias premitur, omnium obliviscitur. — „V. *paupertate* ita positum est, ut simul ad participium pertineat *solutum pro in paupertate solutum paupertate.*“ *DILLENB.* At rectius, puto, absolute accipitur, ut est *Cic. Verr. Accus.* 2, 75, 185: *animo semper soluto liberoque erat.* — *Diphilus* apud *Athen.* 2, 2: Ὡ πάσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε Διόνυσε καὶ σοφώταδ', ὡς ἡδύς τις εἶ, ὅς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, τὸν τὰς ὀφρῶς αἴχροντα συμπεῖθεις γελᾶν, τὸν τ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασεῖν quae Grotius Horatianis verbis usus sic in Latinum convertit *Excerpt. Tr.* p. 797: *O vere sapiens ac merito sapientibus Amicum Liber numen, quam multum iuvas! Tu namque solus cornua addis pauperi: Ingenio duro lene tormentum admoves, Suppeditas arma inermi, timido audaciam.*

21-25. *ego procurare*] Hoc dicit: „me ipso inspectante servus structor mensam, ut decet, apparatus.“ Pendet autem v. *procurare* et a v. *idoneus* (ad providenda omnia, ἐπιτήδειος οἰκονομεῖν) et a v. *imperor.* — *imperor*] „Omnia, quae requirit boni ac laeti convivatoris officium, ego profecto accurate praestabo, veluti si alius, cui ius esset me talia iubendi, id me facere iussisset.“ Nobis est: *ich lasse es mich heissen.* *Iocose*

Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
 Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
 Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos
 Sit qui dicta foras eliminat, ut coëat par
 Lungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,
 Et nisi cena prior potiorque puella Sabinum
 Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris:
 Sed nimis arta premunt olidae convivæ caprae.

25

26. *Septimumque* d, quinque Pottierii et LCl. (Ut nos, bScEp.)

hoc dici cuius manifestum est. Ceterum *imperor pro imperatur mihi dixit* ex consuetudine Graeca et ad analogiam v. *iubeor*. Cfr. A. P. 56: *invideor*. — *turpe toral*] Vid. ad Sat. 2, 4, 84: *inhuta toralia*. — *mappa*] Cfr. Sat. 2, 8, 63. — *Corruget*] Quintil. 11, 3, 80: *Naribus labrisque -- derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam et corrugare nares, ut Horatius ait, et inflare -- indecorum est. — ne non cet.*] „ut pocula et patinae argenteorum speculorum instar splendeant.“ — *eliminet*] „extra limen domus meae cum exierit, propter garrulitatem temere divulget convivarum sermones.“ — *coëat par cet.*] Plato Sympos. p. 195. B: *ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὁμοῖον ὁμοίῳ* (κατὰ τὸ θεῖον his ipsis verbis inserit Aristaenetus 1, 10.) *ἀεὶ πελάζει*.

26. 27. *Butram-Septiciumque*] sodales Torquati et Horatii nobis ignotos. Butra Horatianus ex eodem genere facetorum hominum fuisse putandus est, quo *Mulvius et scurrae* Sat. 2, 7, 36., quibuscum animi causa interdum libere iocabatur, eos eadem opera cibans. *Q. Septilius* (sic editur) *eques Ro.* est etiam apud Cic. Verr. Accus. 3, 14, 36. — *cena prior*] „ad quam prius quam ad meam fortasse invitatus est.“ — *puella*] „sive

cenare hodie mavolt cum amica quam nobiscum.“ — *Sabinum*] Sabinum hunc alii volunt esse A. Sabinum, Ovidii amicum (Am. 2, 18, 27.), cui olim tribuebant tres Heroides Ovidianis plerumque subiunctas, re vera autem compositas demum circiter a. 1467. ab Angelo Quirino Sabino, grammatico Italo, alii Sabinum Tironem, qui librum *Cepuricôn* Maecenati dicavit. (Plin. H. N. 19, 10, 57.) Verum certi definiri nihil potest.

28-31. *pluribus umbris*] „convivis a convivatore non invitatis, sed quos qui invitati sunt interdum secum ducunt.“ Cfr. Sat. 2, 8, 22. *Plures* autem dicit ad summum quattuor, quibus solitus novenarius convivarum numerus expletus esset. Varro apud Gell. 13, 11, 2. dicit convivarum numerum incipere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum. — *Sed nimis*] „Nolim tamen nimis sit umbrarum tuarum numerus, ne cum arte accumbere cogamur, foetor alarum, quem *caprum* (Catull. 69, 6. et Ovid. A. A. 3, 193: *Quam paene admonui, ne trux caper iret in alas!*) et *hircum* (Epod. 12, 5. Sat. 1, 2, 27.) vocabant, (*Geissduft*,) nobis molestus fiat.“ Locus nobis haud nimis gratus risum movebat Romanis. Atque omnino delecto gen. fem. *olidae caprae* putidam rem aliquantum mitigavit ipse Hora-

Tu, quotus esse velis, rescribe et rebus omissis 30
Atria servantem postico falle clientem.

EPISTOLA VI.

Nil admirari prope res est una, Numici,

tius. — *Tu - - rescribe*] „Quocirca rescribe, quot cum comitibus ad cenam meam venturus sis.“ SCHOL., quo omnia, uti decet, praeparari possint. Martial. 14, 217: *Dic, quotus et quanti cupias cenare.* — *rebus*] „negotiis iuris civilis ac litibus.“ — *falle clientem*] Iocosa epistolae clausula: „clam subtrahe te clienti qualicunque (non solum Moscho illi, qui vel sub solis occasum, hora minime opportuna, te de causa sua consulere eamque te docere cupit, atque atrium domus tuae servat, id est, ibi sedet (Taciti Dial. 12: *sedente ante ostium litigatore.*) vel ambulat, anxie explorans, sicubi tute appareas vel etiam ostiarius aliquis, per quem ad te admittatur, per ostium *posticum* (*ψευδόθυρον* sive *παραθύρον* in posteriore aedium parte) evadens.“ Virg. Aen. 1, 567: *limina Vestae Servantem - Tyn-darida.*

VI. De argumento vide Excursum.

1. 2. *Nil admirari*] *Nichts anstaunen.* A ridiculis Horatii obtractatoribus haec verba data opera in deteriorem partem explicari solent, quasi exhaustis corporis viribus et vitae taedio captus suam *ἀναισθησίαν* Numicio commendans in ea proruperit; sed nihil profecto aliud fecit, quam ut repeteret antiquam Graecorum doctrinam, quae primum potissimum eo spectabat, ut *φαινόμενα* praeis mortalibus terrorem incutere solita rectius explicaret perterritosque tranquillaret, deinde (in quo elaborabant et Epicurus et Stoici) ut

praeterea partim ad nimiam bonorum externorum appetitionem moderandam divitiasque despiciendas, partim ad omnis generis timores forti animo abiiciendos graviter exhortaretur. Archilochus Lieb. Ed. sec. p. 60. Schneidew. Del. p. 178: *Ὅ μοι τὰ Γύγωω τοῦ πολυχρύσου μέλει, οὐδ' εἶλέ πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαίομαι θεῶν ἔργα, μεγάλης δ' οὐκ ἐρέω τυραννίδος Ἀπόπροθεν γάρ ἐστιν ὀφθαλμῶν ἐμῶν.* Polystratus in Vol. Hercul. IV. p. 14: *Ποιεῖ δὲ ἡ φυσιολογία τὸν νοῦν καταγινώσκειν τὰ φυσικὰ πάντα, ἀφ' οὗ τὴν πᾶσαν ὑποψίαν μάταιον ἀφαιρεῖ.* Idem *ibid.* pag. 43: *Ἐκ γὰρ ταύτης (τῆς φυσιολογίας) μόνης τὸ θαρρῆν βεβαίως καὶ ἀμεταπώτως γίνεται, καὶ καταφρονεῖν πάλιν καὶ γελᾶν ἀληθινῶς ἐπὶ τοῖς ἀβελτέρως καὶ κενῶς ὑπὸ ἀνοήτων λεγομένοις.* Plut. De audiendo 13: *Ἐκεῖνος (Pythagoras) ἐκ φιλοσοφίας ἔφησεν αὐτῷ περιγεγενῆναι τὸ μηδὲν θαναμάζειν.* Democritus in Orellii Opp. sent. I. p. 94: *Σοφίη ἄθραμβος ἀξίη πάντων, τιμιωτάτη οὐσα.* Longe autem diversus est neque opponi debet ille, qui nos incitat ad rerum causas investigandas, *θαννασμός φιλόσοφος* Platonis Theaet. p. 155. D.: *μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος τὸ θαναμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη.* — *prope*] „*σχεδόν, so ziemlich;*“ quo addito sententiam *παράδοξον* aliquanto mitigat, prorsus ut Sat. 1, 3, 98: *utilitas iusti prope mater et aequi.* — *Numici*] „Nota gens Numicia, e qua consul T. Numicius Priscus cum A. Verginio Tricosto a. u. c. 284.,

Solaque, quae possit facere et servare beatum.

Hunc solem et stellas et decedentia certis

Tempora momentis sunt qui formidine nulla

Imbuti spectent: quid censes munera terrae,

5

Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,

Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,

EP. VI. 5. *spectant* Ed.F.

dicta a Numico s. Numicio, Latii flumine.“ TORRENT. — *una Solaque*] „Apud Ciceronem aliquoties est *unus solus* sine copula: *unus* alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; *solus* contra omnes alios excludit.“ KOENIG.

3. 4. *Hunc solem*] *δεικτικῶς*, „quem omnes admiramur.“ — *certis momentis*] „motibus semper aequalibus, circuitu fixo (*nach bestimmten Bewegungsgesetzen*).“ Cic. de N. D. 2, 62, 155: *Circuitus solis et lunae reliquorumque siderum - - spectaculum hominibus praebent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior.* Solis lunaeque defectus, fulgura, tonitrua, aliaque *μετέωρα*, quae mortales perterrefaciant, hic significari videntur. Cfr. Democriti locum apud Sextum Emp. 9, 24., ubi, ut consentaneum erat, nominantur formidolosa illa: *ὄρωντες τὰ ἐν τοῖς μετέωροις παθήματα οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, καθάπερ βροντὰς καὶ ἀστράγας, κεραυνούς τε καὶ ἀστροῶν συνόδους, ἥλιον τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις, ἔδειματοῦντο.* θεοῦς οἴομενοι τούτων αἰτίους εἶναι. Liberi sunt igitur philosophi veri omnes (nam non de solis Epicureis agit) ab iis timoribus, quos popello superstitioso incutere solet rerum caelestium conspectus. (*Formidinem* intellige religiosam; ut Lucret. 5, 1217: *Praeterea cui non animus formidine divum Contrahitur - -?* Tac. Germ. 39: *silvam--prisca formidine sacram.* Val. Flacc. 2, 431: *Electria tellus* (Sa-

mos) *Threiciis arcana sacris; hic numinis ingens Horror.*)

5-8. *quid censes* cet.] „Multo minus etiam sapiens ea, quae statim memorat, solet admirari.“ Ad sententiae conformationem cfr. Cic. de lege agr. 2, 17, 45: *Quid censesis, - - quo periculo miseras nationes futuras?* de Off. 2, 7, 25: *Quid enim censemus, - - Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum?* Solita est igitur consuetudinis formula, qua ei, ex quo aliquid quaerimus, acrius instamus, quam si v. c. languidius sic interrogaremus: „Quo periculo miseras nationes futuras censesis?“ et breve spatium meditandi quid respondeat ei concedimus, nostrum tamen ea de re iudicium aut clare proponimus, aut saltem significamus, ut hic: „admirabilia non esse.“ — *munera terrae*] aurum, argentum, marmor. — *maris*] *munera*, margaritas, purpuram. — *extremos* | ut Od. 1, 35, 29: *ultimos Orbis Britannos.* Praeterea cfr. Od. 3, 24, 1: *Intactis opulentior Thesauris Arabum et divitis Indiae.* — *Ludicra*] „ludos publicos, Circenses et gladiatorios“, ut saepe apud Livium. Cfr. Doederlein *Synon.* II. p. 31. Cogitandum autem non solum de summa cupiditate, qua plerique inhiabant gladiatoribus et circensibus, verum etiam de incredibili studio in talibus poni solito ab iis, qui ludos edebant, aediles dico et praetores, quo aemulos magnificentia vincebant populi quae favorem sibi con-

Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
 Qui timet his adversa, fere miratur eodem,
 Quo cupiens, pacto: pavor est utrobique molestus, 10
 Improvisa simul species exterret utrumque.
 Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,
 Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,
 Defixis oculis animoque et corpore torpet?
 Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui, 15

11. *exercet* Marklandi coni. reperta postea in Feae Cod. septimo et Monac. e, *externat* Iacobsius. — 13. *peiusve* hSEcdp, LCTo et Bentleius: *peiusque* exigua Codd. auctoritate FM. — 15. *sapiens*

ciliarent. Cfr. Caelius in aliquot Epp. ad Cic. Lib. 8. Adiunge cum Iacobsio ludum Troiae saepius ab Augusto celebratum, cuius participes erant clarae dumtaxat stirpis pueri (Sueton. Oct. 43.), unde ad eum admitti summum bonum nonnullis videri debebat. Magnificos autem ludos excipiebat. plausus editori datus a spectatoribus (Cic. pro Sestio 54, 115: *Ei vero, qui pendet rebus levissimis, qui rumore et, ut ipsi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem videri necesse est.*), deinde *dona Quiritis* (pro formula: „populi Romani Quiritium;“ cfr. Od. 2, 9, 3.) *amici*, faventis. Iuven. 10, 78: *qui* (populus) *dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.* Et ad speciem certe Augustus *comitiorum pristinum ius reduxit.* Suet. Oct. 40. — *Quo spectanda modo*] „id est, quo iudicio, qua spe.“ COMM. CRUQ. Vel clarius etiam: „quae moderatio in iis spectandis tenenda sit.“ — *ore*] „vultu et oculis.“ SCHOL.

9-14. *fere*] ὡς ἔπος εἰπεῖν, σχεδόν. Plato Legg. I. p. 644. A.: οἱ γε παιδευμένοι σχεδόν (im Ganzen genommen gemeiniglich) ἀγαθὸν γίγνονται. — *miratur*] „Stupet;“ etiam in malis, ut Lucan. 2, 27: *Necdum est ille dolor, sed iam*

metus; incubat amens Miraturque malum. — *pavor*] Cic. Tusc. 4, 8, 19: *pavorem, metum mentem loco moventem*: quemadmodum novimus hereditate aliqua inexpectata vel publica pecuniae sortitione subito ditatos interdum linqui animo. — *utrobique*] „et in timore amittendi et in spe consequendi, ex quibus aut dolor aut gaudium contingit.“ COMM. CRUQ. — *simul*] ut saepe pro *simulac.* — *species*] Vorstellung. (Gaukelgebild Passow.) Seneca de Ira 2, 1, 3: *Iram quin species oblata iniuriae moveat, non est dubium.* — *exterret*] ἐκπλήττει. Cic. Tusc. 4, 8, 19: *terrorem, metum concutientem.* Iam non sine arte per totum locum utitur vocabulis mediis et cupidini et metui aequae convenientibus; nam etiam qui vehementer cupit, necopinata boni specie subito oblata *exterretur*, concutitur; eius mens ex sede sua et statu demovetur. Ita Liv. 7, 39: *insignia honoris exterrito subitae rei miraculo deferunt.* — *spe*] Spes est opinio cuiusque rei futurae. — *Defixis oculis*] non „demissis et deiectis“, ut opinatur Torrentius, sed immobilibus, stupidis.“ Externum stuporis signum nominat, quo totius hominis (*animoque et corpore*) affectio sese prodit.

15. 16. *Insani* ceter.] Sententiae

Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.

I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes

Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores :

Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem ;

Navus mane forum et vespertinus pete tectum, 20

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris

nomen bSEcdp, LCtO et Bentleius: *nomen sapiens* FM. — 16. *petet* bed, *petit* S. (Ut nos, Ep.) — 20. *Navus* bSEc, LC: *Gnavus* d,tFOM et Bentleius.

sic nectuntur: „Neque id, quod dixi, de rebus externis dumtaxat valet. Quid, quod etiam ipsius virtutis studium nimis ardens omnemque modum excedens, quod affectant Stoici, iusta reprehensione stultitiae atque nescio cuius in alios iniquitatis non caret? Nam, ut ait Cic. Tusc. 4, 25, 55: *Studia vel optimarum rerum - - sedata tamen et tranquilla esse debent.*“ — *aequus iniqui*] quia talis homo haud raro nimis severe atque iniuste de aliis iudicat.

17-23. *I nunc* cet.] Argumentum a maiore ad minus. „Quodsi ne virtus quidem nimio studio appetenda est, nihil profecto est quod viliores res tantopere secteris, quod argentea et aëneque artificia conquiras, quod laudem oratoriam appetas, quod quaestui per totum diem inhies, ne alius quis obscuro fortasse loco natus, uxoris dote i. e. sine ullo suo negotio te ditior sit.“ DILLENB. Formula autem *i nunc* (ut bene monuit Lambinus) concessio est dissimulationis et irrisionis plena, qua utuntur Latini, cum vel a re quapiam deterrent vel aliquid improbant vel fieri non posse significant, ut Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.* Virg. Aen. 7, 425: *I nunc, ingratiss offer te, irrise, periculis.* Iuven. 6, 306: *I nunc et dubita.* 12, 57: *I nunc et ventis animam committe.* Similiter iam Homerus Il. γ. 432: Ἄλλ'

ἔθι νῦν προζάλεσσα Ἀρηϊφίλων Μενέλαον. — *argentum*] factum, imprimis caelatum. — *marmor vetus*] anaglypha et statuas ab egregiis meliorum temporum inde a Pericle ad Alexandrum M. artificibus confectas. Adiectivum *vetus* etiam cum v. *argentum* iungit Obbarius; pluris enim aestimabatur *argentum vetus* (Iuven. 1, 76.), quam caelaturae aetatis Horatianae. — *aera*] vasa praesertim Corinthia. Cfr. Od. 4, 8, 2. — *artes*] cetera artificum opera illustria (ut Od. 4, 8, 5.), quo vocabulo significat etiam tabulas pictas. — *cum gemmis* cet.] „Admirare et gemmas et dibapha.“ V. *gemmis* complectitur et lapides pretiosos, maxime vel incisos vel anaglyphos, et uniones. — *Tyrios-colores*] „vestem stragulam purpuream.“ Cfr. Sat. 2, 4, 84. Eadem coniungit Virg. Ge. 2, 506: *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.* — *Navus mane* cet.] Plerique homines negotiis gestis sub meridiem domum redisse videntur: hic vero lucri praeter modum cupidus vesperti demum domum reverti iubetur. — *vespertinus*] Cfr. Epod. 16, 51. — *Ne plus* cet.] „Naviter corripe undique pecunias, ne Mutus ille, cui invides, ditior sit te, cum partim opes suas non assiduitati neque sollertiae, sed tantummodo coniugis doti, id est, caeco casui debeat, partim (de qua re iure indignaris) tenuiore loco sit ortus.“

Mutus et, indignum, quod sit peioribus ortus
 Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
 Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas;
 Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum 25
 Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,
 Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
 Si latus aut renes morbo tentantur acuto,

22. *Mucius, indignum* Lct.

— *Mutus*] homo ignotus; fictum esse nomen non credo. P. ALBUTIUS P. F. MUTUS est apud Grut. 302, 1. — *emetat agris*] nunc ἀπαξ λεγόμενον, „metat ex agris.“ Cfr. Sat. 2, 2, 77: *cena desurgere*. 105: *emetiris acervo*. Sat. 1, 4, 32: *summa deperdere*. — *indignum*] ut alibi *mirum, malum, nefas*, per exclamationem, videlicet ex invidi persona. Sic Ovid. Am. 1, 6, 1. Met. 5, 37. — *peioribus ortus*] id est, „obscurioribus quam tu parentibus.“ Pers. 6, 14: *Etsi adeo omnes Ditescant orti peioribus, usque cet.* — *mirabilis*] ζηλωτός, „dignus quem admirare.“ Respicit ad v. 1: *Nil admirari*.

24-27. *Quidquid cet.*] Sententiarum nexus: „Verum in hoc immoderato lucri studio id quoque solent oblivisci plerique, fluxa et caduca omnia esse, quae vulgus pro summis bonis habet. Atque ut continuo novae hominum aetates oriuntur et ex terrae gremio novae semper opes effodiuntur rursusque pereunt, sic qui nunc vivunt, mox occidunt, quae nunc splendent et magnifica ducuntur, brevi obscurabuntur et interibunt. Hoc tu nunquam obliviscere, ut a morbo illo opes corradendi liber maneat. Moriendum tibi est, si aequales tui te vel maxime suspexerint.“ Soph. Ajax 646: Ἄπανθ' ὁ μακρὸς κἀναριθμητὸς χρόνος Φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέρτα κρύπτεται. M. Antoninus 9, 28: τὰν-

τά ἐστὶ τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα. — Ἦδη πάντα ἡμᾶς γῆ καλύψει ἔπειτα καὶ αὐτὴ μεταβαλεῖ. — *in apricum*] „in apertum.“ PORPHYR. — *bene notum*] quia quotidie fere ibi te ambulantes vident cives tui. — *Porticus Agrippae*] Porticus Neptuni s. Argonautarum (cfr. Heinrich ad Iuven. 6, 153.) a M. Agrippa a. u. c. 729. exstructa et picturis rerum ab Argonautis gestarum exornata. (Dio Cass. 53, 27.) Sub hac frequenter deambulabant Romani. — *via-Appi*] Epod. 4, 14. Sat. 1, 5, 6. Frequentabatur semper a divitibus in villas suas per Campaniam sitas comitantibus. — *Numa - - Ancus*] ii inter reges, quorum cara Romanis nomina velut in proverbium abierant. Vid. ad Od. 4, 7, 15.

28. 29. *Si latus aut renes cet.*] Sententiarum nexus hic est: „Quemadmodum, ubi corporis morbo tentaris, remedia tibi quaerenda sunt, quae valetudinem restituant: sic ubi intellexeris solam virtutem ducere ad recte beateque vivendum, hanc strenue sectare. Contra si summum bonum in externis rebus positum putas, sive in divitiis (vv. 31-48.), sive in honoribus et gratia populari (vv. 49-55.), sive in victu quam lautissimo (vv. 56-64.), sive in amoribus (vv. 65-67.), agendum has res amplectere.“ — *latus aut renes*] πλευρῖτις ἢ νεφρῖτις. Idem versiculus est Sat. 2,

Quaere fugam morbi. Vis recte vivere: quis non?
 Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis 30
 Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et
 Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
 Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
 Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et

31. *putes* E, quinque Codices Cruquii, Bentleius. — *et* superscr. ut S, ut (superscr. *et*) b, ut p, item LCTo, si d.

3, 163., quapropter eum hoc loco delendum censet C. F. Hermannus in Progr. Marburg. 1838. p. 15. At satis defenditur membro παραλλήλω *vis recte vivere*; ut taceam, eo sublato nimis abrupta illa fore: *Quaere fugam morbi*.

30-33. *omissis--deliciis*] μή θρόπρον. „Renuntiandum est voluptatibus harumque desiderio occulto; neque unquam lamentandum, duram vivendi rationem a te electam esse.“ — *Hoc age*] „uni virtuti fortiter stude.“ Vid. ad Sat. 2, 3, 152. — *Virtutem verba putas* cet.] Eadem ommissio particulae si est Epist. 2, 2, 201: *Non agimur tumidis velis aquilone secundo*, et alibi haud raro. — „Quodsi contra, quae de virtute disputantur a philosophis, inania verba putas, ut lucorum religionem multi contemnunt, eosque nihil nisi arbores putant non numini alicui sacratas, sed hominum profano ac promiscuo usui destinatas, huic rursus rationi convenienter vive; ergo negotiatione et mercatura quaere tibi opes.“ — *verba*] Ultima Bruti vox apud Dionem 47, 49: Ὁ τλήμων ἀρετή, λόγος ἄρ' ἦσθ' ἐγὼ δέ σε Ὡς ἔργον ἦσκουν, σὺ δ' ἐδοῦλεες τύχη. Cfr. Cic. Tusc. 5, 41, 119. Epp. 1, 17, 41: *Aut virtus nomen inane est, Aut decus et pretium recte petit experiens vir.* — *putas et*] Haec lectio melius mihi visa est exprimere sermonem ipsum hominis, qui et doctrinas ἡθικὰς et religiones publicas aequae ne-

gigit ac deridet: „Virtutem verba puto *et* similiter lucum ligna:“ quam si comparatione (*ut*) ipse uteretur. — *occupet*] „praeoccupet.“ Cfr. Od. 2, 12, 28. Liv. 1, 14: *bellum facere occupant.* — *alter*] Cfr. Sat. 1, 1, 40.

33-36. *Ne Cibyratica* cet.] „Simul ac mare apertum est, alios praeveniens ad mercaturam exercendam (nam de mercatore hic agitur, non de negotiatore) naviga Cibyram magnam (urbem Phrygiae magnae, propter ferramenta celebratam. Strabo 13, p. 651: Ἴδιον δ' ἐστὶν ἐν Κιβύρα τὸ τὸν σίδηρον τορρεύσθαι ῥαδίως), atque in Bithyniam, quo ante aemulos appulsus optimas quasque merces pretio quam minimo coëmas. Hac diligentia semper adhibita tandem eo pervenies, ut locupletissimus fias.“ Ad triplex *ne* cfr. item triplex *si* Epp. 1, 17, 6. — *perdas*] „ne tum demum illuc pervenias, cum negotia quaestiuosa, ab aliis tibi praerepta, gerere iam non licet.“ — *Bithyna negotia*] Vid. ad Od. 3, 7, 3: *Thyna merce beatum.* — *Mille talenta*] Ex nostra computandi ratione efficiunt circiter 5,000,000 Fr. Gall. — *rotundentur*] „compleantur.“ Omne enim, quod rotundum est, ab omni parte plenum est ac perfectum. (Ad ipsius millenarii numeri perfectionem refert Torrensius et Obbarius. Non recte, puto; immo dictum est, ut Petrou. 76: *uno cursu centies sestertium corrotundavi.* Atque sic etiam in recen-

Tertia succedant et quae pars quadrat acervum. 35
 Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos
 Et genus et formam regina Pecunia donat,
 Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
 Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
 Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt, 40

35. *quadrat* bScE, alii multi, FO: *quadret* p, alii Codices, Bentleyus, M.

tioribus linguis. Gargallo: *Il numer si rotondi*. Voss: *Ründe dir tausend Talent'*.) — *porro*] Iunge cum vv. *et tertia*; non, ut volunt alii, cum v. *altera*. — *succedant*] „ad duo priora paulatim accedant.“ — *quadrat acervum*] „efficit, ut quattuor milia talenta habeas.“ Ceterum v. *quadrare* raro propriam et primam significationem servat, sed plerumque transitive est „apte complere, absolvere,“ intransitive „congruere, convenire, consentire.“ Hoc quidem loco *quadrare* positum est *callida iunctura* per *ἀντίθεσιν* cum v. *rotundare*.

36-38. *Scilicet uxorem*] Iam *κατ' εἰρωνείαν* enumerat commoda, quae pecunia praebere solet. — *fidem*] in rebus pecuniariis, *Credit*. Iven. 3, 143: *Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet et fidei*. — *Genus* autem et *formam* praestat, quatenus locuples, etsi infimo loco ortus vel sordido quaestu locupletatus, etsi deformis, infans, invenustus, aequae tamen a volgo honoratur et suspicitur ac si generosus, eloquens, pulcher atque venustus esset. — *regina Pecunia*] Ex hoc et talibus iocis desumpta videntur, quae Arnobius 4, 9. et Augustinus de Civ. D. 4, 20. de dea Pecunia ita tradunt, ac si re vera sacella habuisset apud Romanos. Verum *διὰ ῥήθην* Iuvenal. 1, 113: *funesta Pecunia templo Nondum habitas; nullas nummorum creximus aras*. — Dicitur autem *regina* eadem ima-

gine, qua apud Cic. de Orat. 2, 44, 187. *a bono poeta dicta est flexanima atque omnium regina rerum oratio*. — *bene nummatum*] Cic. de lege agr. 2, 22, 59: *adolescens non minus bene nummatus quam bene capillatus*. — *Suadela*] *Πειθού*, Ennio *Suada* (Cic. Brut. 15, 59), *persuadendi dea* Quintil. 10, 1, 82. — *Venus*] hic pro venustate et gratia. Plin. H. N. 35, 10, 36: *deesse iis unam illam Venetrem, quam Graeci Χάριτα vocant*.

39-48. *Cappadocum rex*] Quo tempore haec Epistola scripta est. regnabat ultimus, Archelaus, a. u. c. 718-771. Iam de eius decessore Ariobarzane scribit Cicero (a. u. c. 704.) ad Att. 6, 1, 4: *Nihil illo regno spoliatus, nihil rege egentius*. Ib. Epp. 3, 5: *Ariobarzanes, rex perpauper*. Cui inopiae ita reges illi medebantur, ut *mancipia* sua, id est, homines glebae adscriptos, venum darent. Sed rudes hi erant atque pravi. Demodocus in Anthol. Pal. II. p. 387: *Καππαδόξαι φαῦλοι μὲν αἰεὶ ζώνης* (cinguli militaris) *δὲ τυχόντες, φαυλότεροι κέρδους δ' εἴνεκα φαυλότατοι*. — *hic tu*] „talis, huiuscemodi homo“. ut Epp. 1, 15, 42: *Nimirum hic ego sum*. „Tu noli tam pauper esse quam Cappadocum regulus; ergo quovis modo rem quaere: et bellum habes opum exemplum, L. Lucullum dico.“ — *Chlamydes Lucullus* cet.] Lepidam historiam ex Horatio repetit Plutarchus in Luc. 39., *chlamydem* tamen numerum

Si posset centum scenae praebere rogatus,
 Quí possum tot? ait; tamen et quaeram et quot habebó
 Mittam: post paulo scribit sibi milia quinque
 Esse domi chlamydam; partem vel tolleret omnes.
 Exilis domus est, ubi non et multa supersunt 45
 Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo,
 Si res sola potest facere et servare beatum,
 Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
 Si fortunatum species et gratia praestat,
 Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum 50
 Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram

ad ducenarium redigens. — *scenae*] cum splendidam aliquam pompam vel triumphum in tragoedia histriones imitarentur. Cfr. Epp. 2, 1, 190. — *praebere*] „commo-
 dare“, ut solebant etiam iis, qui munera gladiatoria edebant, amici suppeditare statuas aliaque circi ornamenta. — *post paulo scribit*] postquam vestiarii earum numerum inierant. — *tolleret*] *στρατηγὸς* Plutarchi l. 1, praetor, qui spectaculum edebat. — *Exilis*] „angusta et inops.“ Manifesto haec quasi ex divitum opinione *κατ' εἰρωνείαν* dicuntur. — *Et dominum fallunt*] „εἰς ὃ καὶ Φλάκκος ὁ ποιητῆς ἐπιπεφώνηκεν, ὡς οὐ νομίζει πλοῦτον, οὐ μὴ τὰ παρορώμενα καὶ λαμβάνοντα πλείονα τῶν φαινομένων εἶσιν.“ Plutarch. l. 1. — *furibus*] imprimis servis, qui in tali rerum copia facile complura clanculum avertere possunt.

49-51. *species et gratia*] „splendor externus, latus clavus, sella curulis, fasces, nomen ipsum magistratus, quem geris vel gessisti, et aura popularis.“ Cic. in Pis. 11, 24: *Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis.* Cfr. Epp. 2, 1, 203: *Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re Extremi primorum, extremis usque priores.* Tacit. Ann. 4, 6: (primis Tiberii principis annis)

sua consulibus, sua praetoribus species. — *Mercemur* cet.] „Quodsi igitur honores appetis, omnibus ambitionis artibus utere; quas evidenter ita describit Mamertinus Paneg. Iulian. 16: *Quis ignorat, tum quoque, cum honores populi Romani suffragiis mandabantur, multos fuisse candidatorum labores? Ediscenda omnium nomina; tributim omnes atque etiam singuli salutandi; prehensandae obviorum manus; omnibus arridendum; non solum cum infimis, sed etiam cum ignotis familiaritatis imago simulanda.* — *servum*] nomenclatorem, cuius erat ediscere nomina singulorum prope civium, quo, cum prensaret dominus, unum quemque nomine appellare posset, postquam servus hoc ei *dictasset*, eius auri insurrasset. Hoc autem vel maxime blandiebatur hominibus tenuioribus, ubi vir nobilis eos etiam praenomine salutaret. Sat. 2, 5, 32. — *laevum -- latus*] quod nomenclator hero tegebat. — *fodicet*] Fodicare (id est, saepe et acriter fodere, pungere, vellicare) solebant latus, quo signo attentos redderent de aliqua re monendos, h. l. ut salutarent hunc vel illum hominem de plebecula. Terent. Hec. 3, 5, 16: LACH. *Dic iussisse te.* PHID. *Noli fodere.* Pseudo-plat. Amator. p. 132. B.: *χινήσας*

Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
 Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
 Cui volet importunus ebur. Frater, Pater, adde;
 Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta. 55
 Si, bene qui cenat, bene vivit, lucet, eamus

ἀὐτὸν τῷ ἀγκῶνι ἠρόμην. — *co-
 gat*] „impenso studio iubeat.“ —
trans pondera] „Propola in taberna
 sedens ante se habet positam tru-
 tinam ac *pondera*, ad quae merces
 suas, oleum, piper, thus, salgama,
 cetera adventoribus vendit. Iam
 qui honores non captat, transit
 ne intuens quidem infimae sortis
 hominem; ambitiosus a sedulo no-
 menclatore iubetur ei trans sordi-
 dum istum apparatus ponderum
 ac mensurarum dexteram aequae
 comiter porrigere, ac si familiaris
 esset, sperans fore, ut eius suffra-
 gium sibi conciliet.“ Vid. taber-
 nam Pompeianam in Musei Bor-
 bonici Vol. X. post voluminis in-
 dicem. Haec omnium simplicis-
 sima est interpretatio. Inter reli-
 quas praecipuum locum obtinet
 Gesneri interpretatio: „ultra ae-
 quilibrium corporis, cum periculo
 cadendi.“ Cfr. Lucret. 2, 218.
 Ovid. Metam. 1, 12: *Nec circum-
 fuso pendebat in aëre tellus Pon-
 deribus librata suis*. Lucan. 1, 57:
*librati pondera caeli Orbe tene
 medio*.

52-55. *Fabia -- Velina*] duae ex
 XXXV. tribubus Romanis, de qui-
 bus vide Inscr. m. Lat. II. p. 11.
 „Homo igitur gratosus suffragia
 tribulium suorum tibi conciliabit;“
 vel, ut aiebat „tribum suam tibi
 conficiet.“ — *Cui libet*] divise: „da-
 bit ei, cui dare ipsi placet;“ non
 iunctim *cuilibet*, „primo cuique.“ —
hic] Est utique tertius aliquis ple-
 beius. — *importunus*] „propter mo-
 rositatem incommodus et inexas-
 bilis“, *Trotzkopf*. — *curule-ebur*]
 „sellam curulem; consulatum.“ Lo-
 quitur omnino quasi vetere re pu-

blica, et sane per Augusti in Oriente
 absentiam, praesertim a. u. c. 735.,
 multae turbae maxime in comitiis
 quaestoriis ortae erant, compressae
 a C. Sentio consule. Vellei. 2, 92.
 — *Frater, pater* cet.] Interdum per
 blanditiam *fratres* appellabant ho-
 mines aetate sibi aequales, *patres*
 seniores. Plaut. Rud. 1, 2, 21:
 PLESID. *Pater, salveto*. -- DAEM.
*Quaere, vir, porro patrem. Ego
 filiolam [olim] unam habui, eam
 unam perdidit. Virile secus nun-
 quam ullum [ego] habui*. Capitol.
 M. Antonin. 18: *Cum -- ab aliis
 modo frater, modo pater, modo
 filius, ut cuiusque aetas sinebat,
 diceretur* cet. Spartianus in Did.
 Iul. 4: *Unumquemque, ut erat ae-
 tas, vel patrem vel filium vel
 parentem affatus blandissime* est.
 Sic etiam Graeci. Lucian. Men-
 nipp. 21. Philonides ad Menip-
 pum: ὦ πατέριον. — *facetus*]
 „blande et comiter“, *mit Artig-
 keit*. Voss. „*fein*.“ Passow. —
adopta] Sic primum quemque tam-
 quam cognatum salutando sibi con-
 ciliare festive vocat *adoptare*. Pe-
 tron. 127: *Habes tu quidem et fra-
 trem -- sed quid prohibet et soro-
 rem adoptare?*

56-60. *lucet, eamus* cet.] „Dies
 illuxit; ergo tempus iam est, ut
 de ferina carne et piscibus ex ma-
 cello emendis cogitemus, ut facere
 solebat Gargilius ille, qui quidem,
 ut popello imponeret, miro artifi-
 cio simul uti solebat“ cet. Alii
 quidem vv. *piscemur, venemur* pro-
 prie accipiunt, conferentes Neme-
 siani Cyneq. 324: *Venemur, dum
 mane novum, dum mollia prata
 Nocturnis calcata feris vestigia ser-*

Quo ducit gula; piscemur, venemur, ut olim
 Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos
 Differtum transire forum populumque iubebat,
 Unus ut e multis populo spectante referret 60
 Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,
 Quid deceat, quid non, obliteri, Caerite cera

57. *ducit* bSEdp omnesque, ut videtur, Pottierii, CtO et Bentleius: *ducel* c,LFM.

vant. Verum minus concinna sic videtur simulatae venationis comparatio. Obbarius comparat Petronii 41: *Nihil est melius quam de cubiculo recta in triclinium ire. — plagas, venabula*] instrumenta venandis apris. Ad *plagas*, quae firmissimae itaque gravissimi ponderis erant, promovendas iumentis opus erat (vid. Epp. 1, 18, 46.), h. l. mulis. *Venabulum*, gr. *προβόλιον*, nobis est *Fangeisen*. Conf. Virg. Aen. 4, 131: *plagae, lato venabula ferro. — Differtum-forum populumque*] „forum differtum populo;“ figura quam *ἐν διὰ δυοῶν* vocant, ut Eurip. Troad. 1034: *ἀφελού πρὸς Ἑλλάδος Ψόγον τὸ θῆλύ τε*, i. e. *ψόγον τῆς θηλύτης*. Virg. Aen. 1, 61: *molemque et montes insuper altos Imposuit.* — Iuvenis vanissimus sollertis ac divitis venatoris speciem apud populum captans cum magno numero servorum, mulorum, retium, venabulorum venatum ibat. Aliunde non est notus; sed nomen fictum, ut visum nonnullis, pro certo non est. Cfr. Gargilium, Augusti libertum, in Inser. (Zimmermann *Zeitschr.* 1835. p. 289.) et Gargilium Martialem, qui de re rustica scripsit. *Transire autem populum recte dici monstrat Catull. 68, 60: Per medium densi transit iter populi.* Liv. 21, 57: *per effusos — equites — transgressus.* — *Unus*] Sane si venatio re vera prospere cessisset, plures muli praeda onusti revertissent; iam vero paucas

post horas, pleno etiam tunc hominum foro, redit uno cum apro, eoque empto ab homine, quocum ante constituerat, ut sibi extra portam praestolaretur; id quod spectatores malitiosi divinabant. — V. *populus* autem festive duobus continuis versiculis repetitur.

61-64. *Crudi tumidique*] Saepe cibo nondum concocto gulosis in balneum descendebant, quo rursus famem sibi excitarent; cuius stultitiae tamen haud raro subita morte poenas luebant. Eundem in morem perversum invehuntur Pers. 3, 98. Iuven. 1, 142: *Pocna tamen praesens, cum tu deponis amictus Turgidus et crudum pavonem in balnea portas; Hinc subitae mortes atque intestata senectus.* — *Caerite cera*] Gell. 16, 13: *Primos municipes sine suffragii iure Caerites (incolas oppidi Caere in Etruria a. u. c. 365.) esse factos accipimus, concessumque illis, ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque; hinc tabulae Caerites (Horatii Caeres cera) appellatae versa vice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis privabant.* Huschke *Servius Tullius* p. 532. probat Scholion Comm. Cruq.: „Caere oppidum in Italia fuit, quo capta a Gallis urbe sacra Romana cum virginibus translata sunt, quae cum servassent integra, pro eo beneficio Caerites civitate donati

Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixei,

Cui potior patria fuit interdicta voluptas.

Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque 65

Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.

Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,

Candidus imperti; si non, his utere mecum.

63. *Ulixei* Ed, Bentleius, MO, ut Epp. 1, 7, 40.: *Ulyxei* p, *Ulixi* bSc, *Ulysssei* LcTf.

sunt municipesque facti. At posteaquam sunt ausi Romanis rebellare, eis devictis iterumque civitate donatis ius suffragiorum ademptum est, censusque eorum in tabulas relati a ceterorum censibus remoti sunt.“ Sed praestat Gellii explicatio. Cfr. Pseudasconium in Divin. p. 103. ed. Bait. — *remigium*] *Rudergesindel* Voss. Ut *la chiourme, la ciurma*, „omnes navis remiges.“ Simili comparatione usus est Epp. 1, 2, 23 sq. — *vitiosum*] „nequam, lüderlich;“ *verdorben* Voss. — *interdicta voluptas*] ab Ulixee, cum Solis boves immolarent. *Odyss. μ, 297.*

65-68. *Mimnermus*]. Colophonius, poeta elegiacus, qui Solonis aetate floruit. „Mimnermus elegiarum scriptor fuit, qui in quadam ecloga Hieronymi sectam commendans

summum bonum indolentiam ait, quam Graeci *ἀναληγσίαν* nominant.“ PORPHYRION ex Ms. Monac. (Error est in tempore. Cfr. Onomast. Cic. in v. *Hieronimus*.) *Fragm. Schneidew. Del. p. 12: Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερονόν ἀτερ χροσέης Ἀφροδίτης; Τεθναίνην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι, Κροντιάδῃ φιλότῃς καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή.* — *Vive, vale*] Solita formula, ut Sat. 2, 5, 110: *vive valeque.* — *istis*] hic quoque vim suam secundae personae inservientem servat: „his quae tu nunc ipsum legis.“ — *candidus*] „simplici ac sincero animo;“ ut *Epist. 1, 4, 1.* *Isocrates ad Nicocl. §. 38: Χρῶ τοῖς εἰρημένοις ἢ ζῆται βελτίω τούτων.* *Plaut. Epid. 2, 2, 80: Immo, si placebit, utilior Consilium; si non placebit, reperitote rectius.*

EXCURSUS.

Missa est Epistola ad Numicium quendam, hominem prorsus ignotum, de cuius indole ac moribus vix quidquam ex ipsa elicias, etsi tam multa in ea oculis plus quam lynceis vidit Wielandus, ut facete dixerit Iacobs, Numicii effigiem ab hoc expressam simillimam esse Demi Atheniensium a Parrhasio picti, in quo auctore Plinio (H. N. 35, 10, 36.) artifex volebat *omnia pariter ostendere*. Verum et Wielandus et qui eum secuti sunt eo maxime decepti esse videntur, quod interrogatiunculas illas minutas et imperativos Stoicorum viam ac rationem referentes ad ipsum Numicium eiusque mores temere rettulerunt. Id unum fortasse perspicere licet, Numicio, iuveni bona indole praedito (alioquin enim Horatius eum in sodalium suorum numerum non recepisset), consilium dari, ut certum quoddam summum sibi bonum statuatur, quod deinde constanter teneat neque

in vivendi genere perpetuo nutet, quemadmodum faciunt plerique mortales. Obbarius Epistolae argumentum hoc proponit: „Est summum bonum idque positum in ea vivendi ratione, ut perturbationum expers sis, nihil neque cupiens nec timens. Quodsi haec condicio te reddit perfecte beatum, hanc *unam* ceteris studiis omissis sequere virtutem. V. 1—14. Quae si ad bene vivendum non satis posse videbitur, ad *divitiarum* summum bonum te confer et in eo consequendo quasi tabernaculum vitae colloca. V. 15—21. Idem faciendum, cum tibi proposueris tertium quoddam summi boni genus, quod cernitur in *honorum* amplitudine ac splendore (V. 49—55.), vel quartum, quod situm est in *vita lauta* mensaeque deliciis. V. 56—64. Sin magis placuerit aliud summum bonum, quod est in *amore*, huic totum te trade. V. 65. 66. Haec quidem habeo exponere: tu si saniora melioraque scies, me doce; sin minus, utere meis. V. 67. 68.“ „Despicientia rerum externarum via ad bene beateque vivendum est, virtus sola bona expetendaque, alia omnia, quae volgo expeti solent, caduca ac saltem cum vita amittenda neque re vera salubria sunt.“ BRIEGLB. Animi causa memoranda videtur vana Bouhierii opinio, ita Horatium ipsum versus ordinasse: 1—14, 28—48, 17, 18, 20—23, 49—55, 19, 24—27, 56—66, 15, 16, 67, 68. Scriptam hanc Epistolam arbitratur Franke a. u. c. 729. propter v. 26., Obbarius a. 734.

EPISTOLA VII.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui
Si me vivere vis sanum recteque valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,

EP. VII. 3. *vis sanum recteque valentem* bScdp,LCt, Bentleius et O: *vis recteque videre valentem* E, tres Pottierii, ex aliis FM, *vis recteque vigere valentem* Bentleius in Addendis.

VII. De huius Epistolae argumento vide Excursum.

1-6. *Quinque dies*] ut nos *acht Tage*, numerus infinitus, non nimis accurate urgendus. Conf. Sat. 1, 3, 16 sq. — *rure*] in Sabino meo, potius quam, ut alii propter v. 45. arbitrantur, in amici alicuius villa Tiburtina. — *Sextilem*] Anno demum u. c. 746. hic mensis *Augustus* nominatus est. Dio Cass. 55, 6. — *mendax desideror*] Dedita opera, quo facilius Maecenas sibi ignoscat, tam vehementer ipse se accusat, non quo, ut nonnulli volunt, mendacii culpam amico obie-

cerit fautor. — *Atqui*] καὶ τοι. „Confiteor: attamen, cum hoc sic se habeat, dabis licentiam cet.“ — *Si me cet.*] Nostra lectio sermonis quotidiani formula est reperiturque etiam Epp. 1, 16, 21. Sat. 2, 5, 110: *Vive valeque*. Plauti Trin. 1, 2, 14: *Bene hercle est illam tibi valere et vivere*. Bacch. 2, 2, 11: *Vivitne et valet?* Ibid. v. 14: *vivit et valet*. Terent. Heaut. 3, 1, 21: *Valet atque vivit*. Cic. Acad. 2, 7, 19: *Si (sensus) sani sunt ac valentes*. Celsus 1, 1: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis se obligare legi-*

Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque 5
 Designatorem decorat lictoribus atris,
 Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
 Officiosaque sedulitas et opella forensis
 Adducit febres et testamenta resignat.
 Quodsi bruma nives Albanis illinet agris, 10
 Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
 Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset

bus debet. — *veniam*] „ut absim hoc mense, quo calores austrini (Virg. Ge. 2, 270., *lo Scirocco*), in causa sunt, ut multi homines moriantur, quocirca ubique in funebres pompas incurrimus.“ — *ficus prima*] „mense Sextili et Septembri maturescens ipsum grave autumnus d. XI. m. Aug. incipientis (Voss. ad Virg. Ge. 3, 478.) tempus designat.“ *OBBAR.* Cfr. Sat. 2, 6, 19. — *Designatores* (*Leichenbestatter*) mancipis erant et ordinatores funerum, qui pro certa mercede funera curabant adiuti ab administris atratis s. pul-latis, libitinariis minoribus. Cfr. Seneca de Benef. 6, 38., ubi iungit *designatores et libitinarios*. Tab. Heracl. ed. Marezoll. p. 53: *neveum, qui praeconium, dissignationem* (sic) *libitinamve faciet, -- magistratum renuntiato*. Inscr. m. Lat. N. 3212: *PRAECO. IDEM. DISSIGNATOR*. Quibus ex locis patet scripturam *dissignator* non mediae dumtaxat aetatis scriptoribus librariis deberi, sed antiquitus iam fuisse usurpatam. V. *decorat* autem nescio quid faceti habet pro *stipat*. Ceterum *lictorum*, ut alibi interdum, omnium *apparitorum* generale est nomen; sic in Plauti Poen. Prol. 18. et 19. item iungitur *lictor* et *dissignator*.

7-9. *matercula pallet*] „mater indulgentiae plena ac tenera cum patre anxie timet, ne liberi morbis abripiantur.“ — *Officiosaque sedulitas*] „in patronis salutandis

atque in Forum deducendis, in ceteris amicis, imprimis cubantibus, frequenter visendis“ cet. Adde evidens exemplum Sat. 2, 6, 34: *Ante secundam Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.* — *opella forensis*] „quotidiana negotia, quibus in Foro dumtaxat vacare possumus, tamquam advocati, sponsores, testes.“ Cfr. Sat. 2, 6, 20 sq. — *resignat*] „facit, ut coram testibus aperiri debeant, cum, qui scripserunt, mortem obierint.“ Cfr. Lucian. Tim. 22. de testamentis: *ἐπειδὴν τὸ σημεῖον ἀφαιροθῆναι καὶ τὸ λίνον ἐπιμηθῆναι καὶ ἡ δέλτος ἀνορθῆναι καὶ ἀνακλινθῆναι ὁ καινὸς δεσπότης κτλ.*

10-13. *Quodsi*] H. l. temporis condicio. Cfr. Sat. 2, 3, 10. Virg. Aen. 5, 64: *Praeterea, si nona diem mortalibus alnum Aurora extulerit.* — *illinet*] Primam hiemem significat, ubi montes Albani iam nive asperguntur. Cic. de Divin. 1, 11, 18: *tumulos Albano in monte nivales*. Omnino illo tempore nives frequentiores erant in Italia quam nunc. — *Ad mare*] in oppidum aliquod maritimum, Veliam, Salernum. (Epp. 1, 15, 1.) Ostiam, qui portus maris haud nimis amoenus et tranquillus esse poterat, quemque nusquam memorat, significari non puto. — *Contractusque leget*] „Omne, etiam levissimum frigus, quod quam molestum mihi sit probe nosti, vitaturus, vestibus involutus me quantum potero, dum commode lego; contraham atque incurvabo.“ *Con-*

Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
 Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
 Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes. 15
 Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
 Non invisa ferēs pueris munuscula parvis.
 Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
 Ut libet; haec porcis hodie comedenda relinques.
 Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit; 20
 Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.

19. *relinques* bScdE, plerique Pottierii, Veneta 1481., LCt, Bentleyus et O: *relinquis* tres Pottierii, ex aliis FM.

tractus ergo est *zusammengerkauert*, *eng zusammengeschiebt* (Voss.), ut Sat. 2, 7, 61: *Contractum genibus - caput*. Hieronym. Epp. 53. de Vigilantio: *gravissimo frigore solus atque contractus Dormitantiū vigilabit in lectulo*. Atque prorsus sic Lucianus in Saturnal. 9, 9. in hiemis descriptione: *οἱ ἄνθρωποι ἐπιχειροφρότες -- ἀμφὶ τὴν κάμινον οἱ πολλοί*. — *Cum Zephyris*] Zephyri sive Favonii a. d. VI. Idus Febr. ab occasu eoque aequinoctiali flantes Romanis ver aperiebant, unde Claudianus de R. Pros. 2, 73: *Compellat Zephyrum: Pater o gratissime veris* cet. — *hirundine prima*] Ab hirundine saepe ver designatur. Conf. Hesiod. O. et D. 566. Cic. ad Att. 10, 2: *Λαλαγεῦσα iam adest* (unde mare mox erit apertum). Leonidas Anthol. Palat. II. 279: *Ὁ πλόος ὄρατος καὶ γὰρ λαλαγεῦσα χελιδῶν Ἴδη μὲμβλωκεν ἧ χάριεις Ζέφυρος*. Oppian. Halieut. 3, 244: *εἰαρινὴ Ζεφύρου πρωτάγγελος ὄρουσ*. Ovid. Fast. 2, 853. Ergo septem minimum menses ab Urbe afuturus erat Horatius.

14-19. *Non* cet.] Sententiae sic connectuntur: „Iam minime aegre tu ferēs absentiam meam, ubi scieris, ideo tantummodo me abes-

se ab Urbe, ut sanitati tuendae operam dem. Hoc igitur pro amicitia tua libente animo mihi concedes, existimans novum hoc fore beneficium in me collatum, par utique illis, quibus tam liberaliter me ante affecisti, cum id semper spectares, ne dona tua quocunque modo unquam mihi onerosa fierent; nam profecto tu nequaquam similis es Calabrorum illorum, virorum sane bonorum, sed politioris vitae ignarorum cet.“ — *locupletem*] Hoc verbo se satis superque contentum esse villula sua Sabina significat. — *Benigne*] Gratias agens urbane donum hospes recusat. Sic sermone antiquiore *tam gratia est* (ac si accepissem) et Itali *tante grazie*. Cfr. v. 62. Plaut. Stich. 3, 2, 18: *Locata est opera nunc quidem: tam gratia est*. — *Tam teneor* cet] „Tam obligatus tibi sum dono, quod offers, quam si eodem onustus domum redirem.“ — *haec porcis* cet.] Innocentem, sed subridiculam *ἀγροικίαν* quisvis facile sentit. — *hodie*] Non est otiosum; sed significat, diutius pira ista asservari non posse.

20-23. *donat* cet.] „abiicit velut in barathrum ea, quae ipse fastidit.“ Seneca Epist. 120, 9: *Multi sunt, qui non donant, sed proiciunt*. — *seges*] Proverbii speciem

Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
 Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis:
 Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
 Quodsi me noles usquam discedere, reddes

25

22. *paratum* bedE, item S (sed in hoc superscr. *vel paratus*),
 praeterea Lt.

habet illud M. Pinarii apud Cic. de Or. 2, 65, 261: *Ut sementem feceris, ita metes. — ingratos*] Et quia talia dona plerumque parum accepta sunt iis ipsis, quibus proiiciuntur, et quia adulatoribus indignis ac vel propterea ingratis hominibus solent favere stulti. — *tulit et feret*] Haud infrequens est haec perfecti et futuri coniunctio. Od. 2, 13, 19: *improvisa leti Vis rapuit rapietque gentes. — dignis*] ut saepe, absolute. Publius (Syrus) apud Gell. 17, 14: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit.* Est autem dativus de personis, non, ut alii opinantur, ablativus: „ad ea donanda paratus, quae digna et se et amico sint.“ — *ait esse paratus*] Graeca constructio (ὁ ἀγαθὸς καὶ φρόνιμος τοῖς ἀξίοις φροῖν εἶναι ἐτοιμὸς) haud rara apud poetas Latinos post verba affirmandi et sentiendi; Od. 3, 27, 73: *Uxor invicti Iovis esse nescis.* Catull. 4, 1: *Phaetelus ille -- Ait fuisse navium celerrimus.* Virg. Aen. 5, 372: *qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* Propert. 4, 5, 39. utraque constructione coniuncta: *Me quoque consimili impositum torquerier igni Iurabo et bis sex integer esse dies.* Etiam apud Tacitum Ann. 11, 9: *pepigere fraudem inimicorum ulcisci atque ipse inter se concedere.* Hist. 4, 55: *ipse -- hostis populi Ro. quam socius iactabat.* Est igitur: „Ait se esse promptum ad beneficia impertienda hominibus talia merentibus et tamen, quantumvis bonus et beneficus sit, propter id ipsum quod sapiens est, eodem

tempore minime ignorat, quemadmodum ignorare solent stulte benefici, *quid distent*, ut aiunt, *aera lupinis*, id est, dignos ab indignis prudenter distinguit; illos sublevat et honorat, hos despicit ac sine donis dimittit.“ — *aera lupinis*] Proverbium ortum ex comparatione pecuniae et lupinorum, quibus quasi fictitia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scena. Plaut. Poen. 3, 2, 20: *Ag. Agite, inspicite; aurum est.* COLL. *Prospecto, spectatores, comicum: Macerato hoc pingues sunt auro in barbaria boves.* Cod. l. 1. C. de aleatoribus: *Si quis sub specie alearum victus sit lupinis vel alia quavis materia, cesset etiam adversus eum omnis exactio.*

24. *Dignum cet.*] Constructio videtur expedienda ad normam loci Lucretiani 5, 1: *dignum--carmen Condere pro rerum maiestate hisque repertis*; ut sit *gemäss dem Werthe, dem Verdienste.* „Ergo etiam me talem praestabo, qualem requirit laus bene de me merentis, id est, laus et virtus tua; in eo sedulo elaborabo, ut tua benevolentia donisque, quibus me affecisti, dignus semper maneam.“ — *merentis*] „bene merentis“, ut Virg. Aen. 6, 664: *Quique sui memores alios fecere merendo.* Prop. 5, 11, 101: *Sim digna merendo.* Rutil. Lupus 1, 1: *Demetrii Phalereti: Nam quod beneficium tempore et cupienti datur, gratum est. Utilitas enim ac voluntas accipiendi honorem dantis facit ampliozem.*

25-28. *Quodsi me cet.*] „Sed quo-

Forte latus, nigros angusta fronte capillos,
 Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
 Inter vina fugam Cinaræ maerere protervae.
 Forte per angustam tenuis volpecula rimam

29. *volpecula* bScdEp cum ceteris Libris notis, omnibus etiam Pottierii, item LCtO: *nitedula* Bentleius et FM.

niam, quomodo vera beneficia impertienda sint, pulchre nosti, hoc quoque cogita, quaeso, mihi propter aetatem, quam attingi, non iam concessum esse, ut semper tecum Romae degam; nec vero illud tibi propositum unquam esse poterit, ut mihi officia imponas, quibus parem me non iam esse tute vides. Alioqui reddes, si poteris“ cet. — *usquam*] „in quemcunque locum extra Urbem.“ — *Forle latus*] „*latus patiens laboris* (Quintil. Proem. 27.)“, quod requiritur ad Urbis plateas percurrendas, colles eius ascendendos cet. (*st arke, g e s u n d e B r u s t.*) — *angusta*] *Frons tenuis* (Od. 1, 33, 5.), *brevis* (Martial. 4, 42, 9.), pro pulehra habebatur. Optimus interpres est Lucian. Amor. 40: *αἰ-μέχρι τῶν ὀφρυῶν ἐφειλκυμέναι κόμαι βραχὺ τῷ μετώπῳ τὸ μεταίχιμον ἀραιῶσι*. Tunc autem, *praecanus* cum esset (Epp. 1, 20, 24.) nec iam tam densum, ut olim, capillamentum haberet, frons dilatata erat. *Angustae* fronti opponitur *lata*. Plin. Epp. 3, 6, 2: *rari et cedentes capilli, lata frons*. — *dulce loqui*] cum puellis, quarum ex numero *bona* illa Cinaræ (Od. 4, 1, 3 sq.) ioci causa aliquando inter potandum causa fuga captâ eum deseruerat. — Vv. *inter vina* ubi iungas et cum v. *fugam* et v. *maerere*, tota scena fit magis comica. Cum minime exspectabat, lasciva puella eum repente destituit, a mensa aufugiens, unde amatoris maeror. — *protervae*] Respondet Gr. *λαμυρός*. Asclepiades Anthol. Palat. I. p. 128: *Ἡ λαμυρὴ μ' ἔτροωσε Φιλαινιον*. Cfr. Od. 1, 19, 7: *grata protervitas*.

29-33. „Iam vero quoniam fieri nequit, ut pristinae vires mihi redeant, liberum certe me esse cupio.“ Quod libertatis desiderium notissima fabella Aesopia facete exprimit, etiam ad subsequendum verborum (v. 34.) *παρρησίαν* aliquantum mitigandam. — *Forle*] Confer Sat. 1, 9, 1. — *volpecula*] Sic habent omnes Codd. firmatque Augustinus contra Mendac. C. 28. Isidor. Orig. 1, 39, 6. Cyrilli Apolog. 2, 11. Ingeniose sane Bentleius coniecit *nitedula* (*Haselmaus*), maxime, quia volpes frumento non vescitur: quocirca etiam a Babrio Fab. 86. et in Fabb. Aesop. 158. Cor. fabella diverso modo narratur, item Dio Chrysost. 47. p. 233. R. ita eam significat: *οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἀλώπηξ καταφαγοῦσα τὰ κρέα οὐκ ἐδύνατο ἐξελεθεῖν ἐκ τῆς δρυὸς διὰ τὸ ἐμπλησθῆναι, κάμοι ἐξελεθεῖν διὰ τοῦτο χαλεπόν*. Bentleium autem secuti sunt recentiores omnes (vehementer adprobante Lachmanno ad Lucret. p. 204.) praeter Schmidium, Obbarium, Düntzerum, qui sapienter aurem praebuerunt Iacobsio (Lectt. Venus. p. 99.) docenti, antiquissimos apologorum inventores probabilitatis externae vel dicam physicae longe minorem rationem habuisse quam doctrinae, quam per huiusmodi involucra popularibus suis tradere vellent: sic in eorum fabellis leonem, bovem, capram una venatum ire, oves glandibus et pastorum pannis, leones ferina assa vesci, montem parturire, inde nasci murem, ac similia. His adde, quod verissime dicit Philostratus Imag. 1, 3: *Φοιτῶ-*

Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus 30
 Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
 Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
 Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.
 Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno;
 Nec somnum plebis laudo satur altilium, nec 35
 Otia divitiis Arabum liberrima muto.
 Saepe verecundum laudasti, rexque paterque
 Audisti coram, nec verbo parcius absens:

σιν οἱ Μῦθοι παρὰ τὸν Αἴσωπον
 --χορυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἢ ἀλώ-
 πηξὶ γέγραπται χρῆται γὰρ αὐτῇ
 ὁ Αἴσωπος διακόνῳ τῶν πλείστων
 ὑποθέσεων, ὡσπερ ἡ κοιμῳδία τῷ
 Δάφ. — *cumeram*] Vide Sat. 1, 1,
 53. — *procul*] de quovis intervallo,
 etiam exiguo. Idem usus obtinet
 in vv. *nuper, dudum, iamdudum,*
πάλαι. Cfr. Sat. 2, 6, 105. Virg.
 Aen. 10, 835. — *cavum - quem*] Sat.
 2, 6, 116: *cavusque Tutus.* Male
 alii *quod.*

34—36. *compellor*] ut Sat. 2, 3,
 297. „arguor et quasi increpor, si
 ad me applicari potest haec *imago*,
 id est, fabella.“ Verbum autem
compellare, ut *appellare*, a re fe-
 nebri petitum est, *mahnen.* Corn.
 Nep. 7, 4, 1: *Hoc crimine in con-
 tione ab inimicis compellabatur.*
 Sic *compellationes* leniores sunt
 obiurgationes Ciceroni ad Fam.
 12, 25, 2. — *resigno*] Vide Od. 3,
 29, 54. „Omnia reddo.“ Hoc igitur
 dicit: „Quodsi re vera in me
 quoque quadrat imago volpeculae
 illius avidae atque inconsultae, ne-
 que aliter libertatem recuperare
 possum nisi omnibus, quae dono
 accepi, renuntiando, hoc ultro fa-
 ciam; nec hoc nimis difficile mihi
 erit; nam“ cet. — *Nec somnum*
 cet.] „Nam non tum demum, cum
 satur sum glirium, leporum, tur-
 dorum, attagenum, dicis causa
 laudare seleo simplicem rusticorum
 vitam, sed deliciis illis quo-

tidie carere possum, nunquam eas
 desideraturus.“ — *altilium*] „avium
 alendo saginatarum.“ Athen. 9,
 32: *χῆνες σιτευτοί.* — *Otia--liber-
 rima mulo*] Longe acerbius etiam
 Areostus l. l. de Hippolyto, fau-
 tore suo: *Or concludendo dico,
 che se'l sacro Cardinale com-
 prato acermi stima Con li
 suoi doni, non mi è acerbo
 ed acro Renderli, et tor la
 libertà mia prima.* Omnino
 nimis obliti sunt interpretes prae-
 ter Iacobsium plerique multo libe-
 riorum fuisse apud illius aetatis
 Romanos atque Italos Sec. XIV —
 XVI. loquendi etiam cum potenti-
 bus amicis consuetudinem quam
 nostram servilem ac falsam. — *di-
 vitiis Arabum*] Od. 1, 29, 1: *beatis-
 Arabum gazis.* Od. 3, 24, 1: *In-
 tactis opulentior Thesauris Arabum.*

37-39. *verecundum*] Cic. Philipp.
 12, 5, 11: *Verecundiorerne coram
 putamus in postulando fore?* Od. 2,
 18, 12: *nec potentem amicum Lar-
 giora flagito, Satis beatus unicus Sa-
 binis.* — *rex*] Reges suos nominare
 humiliores solebant amicos nobiles
 ac locupletes. Epp. 1, 17, 20. et
 43: *Coram rege suo de paupertate
 tacentes.* Martial. 2, 18, 8: *Qui rex
 est, regem, Maxime, non habeat.*
 — *pater*] Sic sine ridiculi specie
 tunc Horatius appellare poterat
 Maecenatem tribus quattuorve an-
 nis natu maiorem. Conf. Epp. 1,
 6, 54. — *Audisti*] „a me vocatus

Inspice, si possum donata reponere laetus.

Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei: 40

Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis

Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae;

Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.

Parvum parva decent; mihi iam non regia Roma,

Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum. 45

40. *sapientis* Codd. aliq., ut volebat Markland. — *Ulixei* cE, corr. b, O: *Ulizi* Sd, pr. b, M, *Ulysssei* LCtF. — 41. *Ithacae* bc, LCt. (Ut nos, Porphyrio, SEd et sex Pottierii.)

es.⁴ Cfr. Sat. 2, 6, 20. Epp. 1, 16, 17. — *Inspice, si possum* cet.] „Agedum experire, an non possim“ cet. Indicativus certum firmumque accepta restituendi propositum exprimit, et frequenter sic Comici. Terent. Phorm. 3, 3, 20: *Vide opis si quid potes asferre huic. — reponere*] „rependere, reddere.“ „Hanc similitudinem Schmidius a codice accepti et expensi sumptam recte arbitratur.“ OBBAR. Plant. Pers. 1, 1, 37: *Ut mihi des nummos sexcentos; — Quos continuo tibi reponam in hoc triduo aut quadriduo.* Sic etiam interpretandus est Iuven. 1, 1: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?*

40—43. *Haud male*] „gar nicht unpassend.“ — *Telemachus* cet.] „Non minus prompto animo ad omnia tibi restituenda paratus sum, quam quo Telemachus olim pulcherrimos equos in patria nimis aspera inutilis sibi futuros a Menelao dono accipere noluit.“ Odyss. δ, 601: *Ἴππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλὰ σοὶ αὐτῷ Ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος — Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὐτ' ἄρ δρόμοι εὐρέες οὔτε τι λειμών. Αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος Ἴπποβότοιο. — patientis*] Est Homericum *πολύτλας, ταλασίφρων*, epitheton herois perpetuum, cui male substituerunt nonnulli *sapientis*, cuius laudis hic nullae sunt

partes. Sic *laboriosus* vocatur Epod. 17, 16. — *Ithace*] Nominativus Graecus aptior est h. l. propter iuncturam cum vv. *locus - Porrectus* quam genitivus Lat. Idem reperitur Ovid. Trist. 1, 5, 67. Metam. 14, 169., quanquam notum est in Satiris et Epistolis Horatium formis Latinis, Graecis in melicis plerumque usum esse. Cfr. Sat. 2, 5, 76. — *Porrectus*] Sic Caesar B. G. 2, 19: *porrecta loca aperta. — multae prodigus herbae*] Conf. Od. 1, 12, 38. 1, 18, 16. — *spatiis*] „locis curruum certaminibus aptis.“ Cfr. Virg. Georg. 1, 513. 2, 541. — *Atride*] *Ἀτρείδη*. Contra *Atrida* ultima correpta Sat. 2, 3, 187. — *tibi*] refertur et ad v. *apta* et ad v. *relinquam*, ut Od. 2, 8, 17: *pubes tibi crescit omnis, Servitus (tibi) crescit nova.*

44. 45. *regia Roma*] Cfr. Od. 4, 3, 13: *Romae principis urbium.* et 4, 14, 44: *Italiae dominaeque Romae. — vacuum*] „non frequens et populosum, sed propter hoc ipsum liberum a strepitu Urbis studiisque meis aptum.“ Sic *vacuum nemus* Od. 3, 25, 13. *vacuae Athenae* Epp. 2, 2, 81. *vacuae Acerrae* Virg. Ge. 2, 225. Alii minus recte „otiosum“ explicant. Cfr. Od. 2, 6, 5 sqq. — *imbelle*] „ubi omnia tranquilla sunt et placata.“ Sat. 2, 4, 34: *molle Tarentum.*

Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
 Clarus ab officiis octavam circiter horam
 Dum redit atque Foro nimium distare Carinas
 Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
 Adrasum quandam vacua tonsoris in umbra 50

50. *Adrasum* Ep: *Arrasum* bSed, *Abrasum* cum Codd. aliq. et Veneta 1481. F.

46-51. *Strenuus* cet.] Haec narratiuncula ita cum praecedentibus connectitur, ut Volteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae conditioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricatorum esse, quo magis sibi aptum occupet. Confundunt nonnulli interpretes *L. Marcium Philippum* filium cos. a. u. c. 698., qui vitricus fuit Augusti, cum eius patre cognomine cos. a. u. c. 663., de quo loquitur Horatius. Notus autem pater erat et propter eloquentiam et propter multas facetias, non item filius. — *fortis*] Optime eius indolem adumbrat his verbis Cic. de Orat. 3, 1, 4: *homini et vehementi et disertio et inprimis forti ad resistendum, Philippo*. Est igitur *strenuus* „semper in causis agendis occupatus;“ *fortis*, „animosus et validus ad resistendum adversariis“, potius quam in re militari. Liv. 21, 4: *ubi quid fortiter ac strenue agendum esset*. Seneca Epist. 77, 5: *Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut verbis illum, quibus laudari dignus est, laudem, vir fortis ac strenuus*. Conf. ad Od. 4, 4, 29. — *octavam circiter horam*] nobis inter secundam et tertiam pomeridianam. Locus primarius de cuiusque horae destinatione est Martial. 4, 8. — *Foro - distare Carinas*] Hic, ubi v. *distare* propriam habet significationem, *foro* est ablativus; contra, ubi significat „differre, discre-

pare“, etiam dativo iungitur, ut v. 23. Od. 4, 9, 29. Epp. 1, 18, 4. *Forum* autem erat in Urbis regione septima; *Carinae*, vicus celebris Romae, in regione IV., ubi templum fuit Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Q. Ciceronis, Pompeii, aliorumque principum civium. — *conspexit*] „Was der Grund der erregten Aufmerksamkeit gewesen, hat Horaz zu sagen nicht für nöthig gehalten: wir können uns aber leicht hinzudenken, dass es der Ausdruck der Zufriedenheit war, der auf seinem Gesichte herrschte, vielleicht auch eine Mischung von Gutmüthigkeit und treuherziger Schalkheit, die der Neigung und Weise des Consulars zusagte.“ IACOBS. — *ut aiunt*] Significat notissimam etiam tunc historiam se narrare. Conf. Epp. 1, 6, 40. 1, 17, 18. — *Adrasum*] „praetonsum“ haud nimis exacte COMM. CRUQ. Petron. 32: *Pallio coccineo adrasum (recens rasum) excluderat caput* (Trimalchio). Plaut. Capt. 2, 2, 18: *Sed utrum strictimne attonsurum dicam esse an per pectinem Nescio*. — *vacua*] Finge tibi tonsurinam Romanam a fronte prorsus apertam, superne et a postica parte atque a lateribus centonibus vel sipariis adversus solem tectam. *Vacua* autem dicitur, quia illa diei hora ceteri adventores barbam radendam vel capillos tendendos iam dudum curant; hic otiosus nondum. In tonsstrinis autem Romae etiam nunc convenire solent homines plebei. Cfr. Sat. 1, 7, 3. Sic

Cultello proprios purgantem leniter unguēs.

Demetri, — puer hic non laeve iussa Philippi
Accipiebat — abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quoque patrono.

It, redit et narrat, Volteium nomine Menam, 55
Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum,
Et properare loco et cessare et quaerere et uti

51. *proprio* Codd. pauci. (Ut nos, bSedEp et, ut videtur, Potterii omnes.) — 56. *sine crimine, notum, Et*] Sic distinxit: *sine crimine notum Et* LCtFMO, *sine crimine, notum Et* s, *sine crimine natum, Et* e Codd. (non suis) Bentleius.

iam Eupolis in Meinekii Fr. Com. II. p. 499: *Καὶ πόλλ' ἑμαυτὸν ἐν τοῖσι κουργείοις ἐγὼ ἰσόπῳ καθίζων κούδὲ γινώσκω δοκῶν.* — *proprios*] „ipsum sibi, non per tonsorem“, qui tum aliquo abisse censendus est, unde non habebat quocum sermocinaretur Menas. Contra Plaut. Aul. 2, 4, 33: *Quin ipsi pridem tonsor unguēs dempserat.* — *leniter*] „tranquillo animo et sine ulla festinatione, *gemächlich*“; videlicet lenta hac unguium purgatione quasi delectabatur vir bonus, qui alioqui, quod faceret, non habebat.

52-56. *Demetri* cet.] Iam hominis non sine quadam pigritia sua sorte contenti voltus habitusque excitat Philippum, ut iocum sibi paret, non propter nescio quam invidiam aut malitiam, cuius eum insimulant Interpretes nonnulli, sed propter meram *εὐτραπελίαν*. — *non laeve*] *οὐ σκαιῶς*, „sed dexterrime“; *docte et cordate et cate*, ut ait Plautus Poen. 1, 1, 3. Adv. *laeve* hodie *ἀπαξ λεγόμενον* est, unde Cuninghamius substituit *laevus*. — *Accipiebat*] „excipere et celeriter exsequi solebat.“ — *unde domo*] Virg. Aen. 8, 114: *Qui genus unde domo? Domus de patria, ut saepe in Inscriptt. Latt. DOMO PERVSIA* cet. Interrogari igitur iubet, „quae eius patria sit,

(*quis*), quod nomen, quae res domestica et condicio, ingenuusne an libertus?“ — *It, redit et narrat*] Mirabiliter haec respondent verbis *abi, quaere et refer*; quocirca noli legere cum Cuninghamio: *abi, quaere, refer.* — *Menam*] frequens servorum ac libertorum nomen populariter contractum maxime in dialecto Alexandrina ut *Demas, Apollon*, ex nom. Menodorus, Demodorus, Apollodorus. Igitur ex hoc uno nomine Philippus colligebat sibi cum Volteii alicuius liberto rem fore. Liberti autem ex usu Romanorum *patre nullo, sine patre certo* nati erant; quapropter non respondet quaestioni *quo patre* v. 54. — Verbis *cuius fortunae* respondet v. *praeconem, Stadtausruf* Voss. Cfr. v. 65. — *sine crimine*] *unbescholten*. Cfr. A. P. v. 384: *vitio-remotus ab omni* (sum). — *notum*] absolute ponitur: „notum inter homines eiusdem condicionis, ita ut ex horum quolibet de moribus et indole eius sciscitari liceat“; tum pergit: „*et properare loco*“ cet. Sic Caesar B. C. 2, 19: *non* (fuit) *civis Romanus paulo notior, quin ad diem conveniret*. Epp. 1, 6, 25: *Cum bene notum-via te conspexerit Appi*.

57—59. *Et properare* cet.] „et modo negotiis sedulo vacare vi-

Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
 Et ludis et post decisa negotia Campo.
 Scitari libet ex ipso, quodcumque refers; die 60
 Ad cenam veniat. Non sane credere Mena,
 Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
 Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus et te
 Neglegit aut horret. Volteium mane Philippus
 Vilia vendentem tunicato scruta popello 65

58. *curto* e duobus Codd. Cruquianis Bentleius. — 63. *Negat* bcd, pr. S et Pottierii plerique, item LCtFO. (*Neget* E, corr. S, quattuor Pottierii, item Bentleius et M.)

ctumque quaerere, modo uti quæsitis atque otari, et quidem suo horum quidque loco, apto tempore, ἐν καιρῷ. (Cfr. Od. 4, 12, 28: *Dulce est desipere in loco.*) — *cesare*] „otari.“ Cfr. Epp. 1, 10, 46. 2, 2, 183. — *parvis*] „tenui censu, ut ipse sit.“ Ὀμοίον ὁμοίῳ ἀεὶ πηλάζει. — *lare certo*] „sed tamen coniugem et domum vel propriam vel conductam habere, non in cenaculo dumtaxat habitare.“ Bentleii coniectura *lare curto* mera esset repetitio vv. *tenui censu.* — *ludis*] theatralibus, puta, et circensibus. — *post decisa negotia*] „cum transacta sint negotia etiam praeconum, id est circiter horam octavam.“ — *Campo*] Martio. Cfr. Od. 1, 8, 4. Sat. 2, 6, 49. Epp. 1, 11, 4. In campum autem Martium tunc ipsum iturus erat, ut pila luderet vel ludentes spectaret. Satis autem evidenter per hos versiculos depingitur vita quotidiana eiusmodi generis hominum, praeconum, lictorum, apparitorum, scribarum publicorum.

60-64. *Scitari* cet.] Iam cum Demetrius domino narrasset, quae Menas candidissime de vita sua exposuerat, Philippus ob ipsam hanc sinceritatem et quia perspiciebat coram se versari hominem simplicem ac probum, minime mendicum, sed propter mores plebeios

simul largam iocis materiam praebiturum, accuratius eum noscere avet. *Scitari* autem saeculi Augustei verbum est poeticum. Ad formulam cfr. Od. 3, 25, 13: *nemus Mirari libet*, „iuvat.“ — *Non sane*] οὐ πάνν, „vix.“ (*Nicht recht traut Mena den Worten.* Günther.) — *Mirari*] utpote qui nunquam in tam nobilem domum ad cenam vocatus esset. — *Benigne*] Cfr. v. 16. — *Neget*] Coniunct. hoc significat: „Potestne, malum! fieri, ut neget mihi?“ Itaque multo melius exprimit Philippi prope indignabundi mirationem quam aliorum indicativus ex sequente ortus. — *Neget* cet.] „vel suspicatus fore, ut ludibrio sit convivis, vel simpliciter nolens solitae libertati renuntiare, voluntatem tuam non curat.“ — *improbus*] „pervicax, frech, der Trotz kopf.“ Similiter Itali sine magna contumelia in sermone familiari usurpant *il ribaldo*, nostri interdum *der Flegel*. — *horret*] „prae verecundia et nescio quo stulto timore.“ Catull. 64, 159: *horrebas prisci praecepta parentis.*

65 — 71. *vendentem*] Tamquam praeco auctionem faciebat vilium mercium, quae aliorum erant. — *tunicato - popello*] Opifices, tabernarii omninoque pauperiores tunica tantummodo, non toga, induti

Occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo
 Excusare laborem et mercennaria vincla,
 Quod non mane domum venisset, denique, quod non
 Providisset eum. Sic ignovisse putato
 Me tibi, si cenas hodie mecum. Ut libet. Ergo 70
 Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
 Ut ventum ad cenam est, dicenda tacenda locutus
 Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
 Occultum visus decurrere piscis ad hamum
 Mane cliens et iam certus conviva, iubetur 75
 Rura suburbana indictis comes ire Latinis.

erant. Tacit. Dial. 7: *volgus imperitum et tunicatus hic populus*. Iuven. 3, 171: *Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua Nemo togam sumit nisi mortuus*. — *scruta*] „quas volgus *grutas* vocat.“ COMM. CRUQ.; unde clarius etiam elucet vocabuli Latini cognatio cum Gr. ἡ γούρη. — *Occupat*] φθάνει προσαγορεύων. Seneca Thyest. 270: hoc, anime, occupa: „ne ille faciat prior.“ Liv. 21, 39: *Occupavit tamen Scipio Padum traicere. — salvere iubet*] Epp. 1, 10, 1: *Fuscum salvere iubemus*. Cic. ad Att. 4, 14, 2: *Dionysium iube salvere*; etiam absolute *iubeo*. Terent. Andr. 3, 3, 1: *Iubeo Chremetem. — Excusare laborem*] Nobis: „excusare se propter laborem;“ sed illud frequens in consuetudine Latina. Cic. Philipp. 9, 4, 8: *excusare morbum. — mercennaria vincla*] „necessitatem auctionibus operam dandi, pro qua opera certam mercedem accipiebat ab iis, qui auctionabantur.“ Sat. 1, 6, 87. — *Providisset*] „prius eum vidisset ac salutasset.“ Plaut. Asin. 2, 4, 44: *Non hercle te provideram: quaeso, ne vitio vortas*. Terent. Andr. 1, 2, 12: *Herus est, neque provideram. — Sic*] „ea condicione.“ — *Ut libet*] Diversa signif. a v. 19. H. l. „ut iubes.“ — *nunc i cet.*] „Nun geh und ver-

diene dir brav Geld.“ Voss. — *rem-auge*] Cic. p. Rabir. Post. 14, 38: *qui--rem--bonis et honestis rationibus auxisset*.

72-76. *dicenda tacenda*] „ut bene potus, quaecunque in buccam ei venerant.“ Dictum est ἀσυνδέτως, ut *sanda nefanda, honesta inhonesta*. Gr. ἤθη καὶ ἀῤῥήθη. Demosth. 18, 122: *βοῆς ἤθη καὶ ἀῤῥήθη ὀνομαζέων*. Voss: *schwätzt er mit Schick und mit Unschick. — dimittitur*] „Politioris moris ignarus benigne monetur, ut tandem cubitum redeat.“ Neutiquam his vv. ebrietatis vitium in eo reprehenditur, sed hoc dumtaxat dicitur, propter totius cenae hilaritatem bonum illum Menam sensim oblitum esse, qua hora suae condicionis hominibus de nobilium cenis surgendum esset. — *Occultum*] Epp. 1, 16, 51. hamum vocat *opertum. — piscis*] „ut piscis;“ omissa ut saepe comparationis particula. Cfr. Epod. 1, 34. — *hamum*] Opipare paratis conviviis delectabatur Philippus teste Varrone R. R. 3, 3, 9. His autem inescabatur novus cliens. — *cliens*] „Quotidie patronum salutatum veniebat, eum in forum deducebat, et quotidianus prope conviva fiebat.“ Bentley *serus conviva* esset: „qui sero, cum ceteri iamdiu discubuerint, venit.“ — *suburbana*] h. l. in agro

Impositus mannis arvum caelumque Sabinum
 Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
 Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
 Dum septem donat sestertia, mutua septem 80
 Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
 Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra
 Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
 Sulcos et vineta crepat mera; praeparat ulmos,

Sabino. — *indictis - - Latinis*] Ferrariae Latinae non statae erant, sed conceptivae et quotannis indiciebantur a consule. Iam cum per quatrimum iustitium esset, patroni causarum et quicumque civilibus negotiis implicati erant, otiandi causa, comitibus aliquot secum eductis, rusticabantur. Sic a Cicerone feriis Latinis finguntur habiti in Scipionis minoris hortis sermones illi de re publica.

77-85. *Impositus mannis*] „Mannum ascendere inusus“, cum aliis exponit Obbarius; qua in ratione num. pluralis *mannis* explicari debet vel una cum reliquis Philippi comitibus vel de mannis singulas per mansiones mutatis. Mannis autem Romanos interdum vectos esse monstrat ex Senecae Epist. 87. et Ausonii Epist. 8, 7: *Vel celerem mannum vel ruptum terga veredum conscendas, prope dummodo iam venias*. Alii contra, quod praefero: „impositus cisio vel rhedae, cui iuncti erant manni“, ut *ire equis pro curru vehi* Ovid. ex Ponto 3, 4, 100: *Filius, et iunctis, ut prius, ibit equis*, id est, curru triumphali. *Mannus* autem est animal hybridum ex equo et asina natum. Cfr. Od. 3, 27, 7. Epod. 4, 14. — *arvum caelumque Sabinum* cet.] Etsi asperum erat solum frigidiusque caelum Sabinum, tamen homini vix unquam extra Urbis muros evagari solito amoenissimus videbatur tractus. Haud magni aestimatos esse fundos Sabinos mon-

strat Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs; Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est Cordi Catullum laedere; at quibus cordi est, Quovis Sabinum pignore esse contendunt.* — *dum requiem* cet.] „dum sibi undique, quoquo modo, oblectationem ac recreationem a forensibus negotiis parat, praevidens, quam ridiculus rusticus futurus esset praeco ille subrostranus.“ — *risus*] „ridendi materiam.“ Cfr. Sat. 2, 2, 107. — *Dum* cet.] Consulto negligentiore sermone usus est pro his fere: „eo quod Menae donat dimidiam partem pretii, quo agellus emi poterat, alteram mutua dat, ei persuadet“ cet. — *septem-sestertia*] Septem milia HS. efficiunt circiter 1400 Fr. Gall. — *Mercatur*] „Re vera sequitur Philippi consilium.“ Cic. ad Fam. 16, 21, 7: *Deponendae tibi sunt urbanitates: rusticus Romanus factus es.* — *nitido*] homine pro suis fortunis satis elegantanti, maxime, puto, ex quo Philippi quotidianus conviva factus erat.“ — *Sulcos et vineta crepat*] „semper in ore habet.“ Od. 1, 18, 5: *Quis post vina gravem militiam aut pauperiem crepat?* Sic etiam *ροτειν* et *loqui*. Cic. ad Att. 9, 2, 3: *Curtius venit nihil nisi classes loquens et exercitus.* (Cfr. Sat. 1, 3, 13.) — *mera*] Cic. ad Att. 9, 13, 1: *mera scelera loquuntur.* §. 8: *Dolabella suis litteris merum bellum loquitur.* — *ulmos*] „maritandas vitibus.“ Cfr.

Immoritur studiis et amore senescit habendi. 85
 Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
 Spem mentita seges, bos est enectus arando,
 Offensus damnis media de nocte caballum
 Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
 Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus, 90
 Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris
 Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
 Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen!
 Quod te per Genium dextramque deosque Penates
 Obsecro et obtestor, vitae me redde priori. 95
 Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis

93. *ponere*] *dicere* E (cum gl. *imponere*) p, Pottierii plerique, item Veneta 1481. Cfr. Sat. 2, 2, 56. — 96. *simul* bSedE et omnes Pottierii.

Od. 2, 15, 5. — *Immoritur*] „macerat et enecat se opere rustico strenue exercendo.“ — *studiis*] dativus, ut Quintil. 9, 3, 73: *immori legationi*. — *senescit*] „*γήσκαι*, marescit et canescit.“ Cfr. Epp. 2, 2, 82.

87-93. *mentita*] Cfr. ad Od. 3, 1, 30. Sil. Ital. 7, 160. de agro Falerno: *Dives ea et nunquam tellus mentita colono*. — *enectus*] „attenuatus.“ SCHOL. Poëta ap. Cic. Tusc. 1, 5, 10: *enectus siti Tantalus*. Cfr. ad Att. 6, 1, 2. Liv. 21, 40: *fame, frigore, illuvie, squalore enecti*. Sic h. l. boves sunt propter maciem atque infirmitatem operi rustico impares facti. — *arando*] solum macrum et lapidosum. — *media de nocte*] Cfr. Epp. 1, 2, 32. — *scabrum*] „squalidum atque impurum.“ — *intonsum*] Et propter avaritiam et propter taedium infelicissimae agriculturæ omnem vitæ cultum neglexerat, longe nunc diversus ab illo, qui fuerat *tonsoris in umbra*. — *Durus* cet.] Epp. 1, 16, 70: *sine pascat durus aretque*. „Prope nimis laboriosus et attentus ad rem (Terent. Ad. 5,

8, 31.), *γλίσχος*.“ Sat. 2, 6, 82: *Asper et attentus quaesitis*. — *Pol*] „Per Pollucem.“ — *verum mihi ponere*] Alii *dicere* e glossemate. Cfr. Sat. 1, 3, 42. 2, 3, 48.

94—98. *Quod te cet.*] Haec est in quotidiano quoque sermone solita obtestationis formula. Terent. Andr. 1, 5, 54: *Quod te ego per dextram hanc oro*. Virg. Aen. 2, 141: *Quod te per superos - oro*. Est relativum infinitum, „*διότι*, propter quod.“ — *per Genium*] Conf. Epp. 2, 1, 144. — *dextramque*] Per dextram (fidei *σύμβολον*) frequens obtestatio. Cic. pro Deiot. 3, 8: *Per dexteram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti*. — *deosque Penates*] Conf. Sat. 2, 3, 176. — *Obsecro et obtestor*] Rursus formula. Cic. ad Att. 11, 1, 1: *idque ut facias, te obtestor atque obsecro*. — *Qui semel cet.*] Iam ex hac narratiuncula poëta colligit generalem sententiam: „Ut primum aliquis perspexit“ cet. Lectio *simul* hoc loco sane perversa, quamquam in longe plurimis Codd. reperitur, in paucis dumtaxat vera *semel*. Cfr. Od. 4, 3, 1.

Praestent, mature redeat repetatque relicta.

Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

— *Metiri se quemque* cet.] *Aequum* est et decet quemque intra eos fines manere eamque vitam eligere, quae cuiusque viribus ac rei familiari quam maxime consentanea sit.“ — *mòdulo ac pede*] „*modulus* est mensura; metaphora *ac pede* ab iis desumpta est, qui corporis sui staturam numero pedum metiuntur.“ *OBBAR.* — *verum*] „*iustum, aequum.*“ Sic Sat. 2, 3, 312. Epp. 1, 12, 23. Virg. Aen. 12, 694: *me verius unum Pro vobis foedus luere.* Ac saepe apud Livium; vid. Drakenborch ad 2, 48, 2.

EXCURSUS.

„Est haec epistola ex iis Horatii carminibus, unde egregium eius ingenium, candor incorruptus et ingenna libertas non minus quam verae amicitiae, ab omni adulatione remotae, et grati animi sensus imprimis elucent. Maecenas enim, qui poëtae consuetudine nunquam non admodum delectaretur et invitus semper eum a se dimitteret, eum aliquando Horatius, etsi pollicitus intra paucos dies se rediturum, diutius urbe abosset, id aegre tulisse videtur. Iam igitur poëta hanc epistolam (sane antequam ederetur cum illo communicatam, etsi haec de re dubitavit Weichert) scripsit, qua et hanc absentiam excusaret et omnino libere eloqueretur, qua ratione a maiore amico sese tractari vellet. Primum certiozem facit Maecenatem, se proximi demum anni tempore verno ob valetudinis periculum Romam reverti posse (vv. 1-12). Tum, ubi lepide significavit se probe intelligere, quanti generosus Maecenatis animus et in beneficiis largiendis humanitas facienda sit (vv. 12-24.), maxime aetatem suam proveciorem atque incertam valetudinem excusat, quod omnino posthac in Urbe tam assidue se detineri non passurus sit (vv. 25-28.); atque fabula (vv. 29-34.) et narratiuncula (vv. 46-94.) significat, immo aperte profitetur (vv. 34-39.) se omnia, quae Maecenati debeat, reddere malle quam liberum otii usum amittere.“ *ZELL.* Scripsit autem hanc Epistolam non solum, ut Maecenatem quae diximus doceret, sed etiam, ut aequalibus suis, atque imprimis obtrectatoribus, qui eum pro Maecenatis parasito habebant, denuo clare demonstraret, quae sibi familiaritas necessitudoque cum illo intercederet, libertati simul philosopho dignae minime officiens. Addam ex Düntzero: „*Mit dem wahrhaften Gefühle erkennt Jacobs in dem ganzen Tone des Briefes die ernste, aber heitere Stimmung eines Mannes, der über seine ihm wichtige Sache mit sich selbst einig geworden, und über seine Stellung zu einem festen Entschlusse gekommen ist. Was nun auch geschehen mochte, sein Bewusstsein sagte ihm, dass er nicht anders könne, und dieses Bewusstsein gab ihm Ruhe und Heiterkeit. Von den Gesinnungen Maecenas aber, der ihn mit überlegter Besonnenheit zum Freunde gewählt und mit verständiger Freigebigkeit begünstigt hatte, durfte er erwarten, dass er über die Erklärung seines alternden Freundes nicht zürnen und die Unabhängigkeit, die er sich vorbehielt, nicht für sträfliche Undankbarkeit halten würde.*“ „*Scripta videtur Epistola exeunte mense*

Augusto vel ineunte m. Septembri a. u. c. 731., eo ipso anno, quo Horatius hieme adventante (v. 11.) Veliam vel Salernum profecturus erat.“ **OBARIUS.** Düntzero composita videtur a. u. 736.

EPISTOLA VIII.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano

Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.

Si quaeret, quid agam, dic multa et pulchra minantem

EP. VIII. 3. *quaerit* sed et complures Feae, non SE, neque hanc lectionem ex ullo suorum affert Pottierius. Cfr. ad Epp. 1, 7, 19.

VIII. Scriptum est hoc Epistolum ad eundem Celsum, cuius mentionem facit Epp. 1, 3, 15., ubi vide. „Illam quam putant reprehensionem fortasse iniquiore Celsum tulisse animo nec corrigi se neque emendari passum esse, offensum medico, iratum amico“ finxerunt Interpretes morosi. „Itaque denuo“, inquit, „eum aggreditur, vitia amici incessens, iactantiam, perversam vivendi rationem, animi agitationem, obstinationem, inconstantiam, insolentiam.“ Ad dit alius: „Nec spirat haec Epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.“ Quae omnia nimis severa et exaggerata nobis videntur.

1. 2. *Celso gaudere* cet.] „Refer, Musa a me rogata, Celso (me eum iubere) *χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.*“ Celso igitur salutarat Horatium (quomodo, ignoramus); hic amicum iuniorem, sibi carum et quem magni faceret, resalutat, Musam, hoc ut officium suscipiat, rogans. Cum Landino alii explicant: „*rogata*] a Celso;“ verum hoc in poetarum verbis non inest. — *Albinovano*] Noli Germanice vertere cum numero Interprete *von Albinovano*, quod nihil est; sed videtur, ut *Tullius Albinovanus, Postumius Albinovanus* ac similia (*Antias, So-*

ranus, Sabinus, Hirpinus), quod dicunt agnomen, ut pariter est in nomine *Pedonis Albinovani*. — *scribaeque*] His vv. ei gratulatur munus utique honorificum, quod paulo ante adeptus erat, neque vero, ut aliis visum est, eum deridet. Qui huiusmodi cohorti amicorum proconsulis vel ducis aggregati erant, interdum adhibebantur ad epistolas imprimis arcanas et gravioris argumenti ex illius mandato conscribendas, ad quotidianas vero servi vel liberti.

3-6. *Si quaeret* cet.] Ovid. Am. 1, 11, 13: *Si quaeret, quid agam, spe noctis vivere dices. — dic* cet.] Multa iam cum familiaritate et benevolentia Celso totum animi sui statum aperit: „se sibi displicere, non propter causas fortuitas atque externas, sed propter inexplicabilem quandam mentis aegritudinem, qua se nunc quidem liberare nequeat;“ a quibus quidem verbis, ut solet fieri a melancholicis sive hypochondriacis, non prorsus abest exaggeratio nonnulla. („*Er spricht von einer Verstimmung, die bei sanguinischen Naturen überhaupt und bei solchen Gemüthern, wie wir das Horazische kennen, gar keine ungewöhnliche Erscheinung ist.*“ **IACOBS.** Tota autem hac veluti confessione pravae aegritudinis molestum hunc animi statum allevare conatur.) — *multa et pulchra*]

Vivere nec recte nec suaviter; haud quia grando
 Contuderit vites oleamque momorderit aestus, 5
 Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
 Sed quia mente minus validus quam corpore toto
 Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
 Fidis offendar medicis, irascar amicis,
 Cur me funesto properent arcere veterno; 10
 Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;
 Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.

5. *oleamve* ex uno Cod. Reginensi (a pr. m.) Bentleius et Fea.
 — 6. *arvis* Veneta 1481. et e Codd. Torrentius. — 12. *venturus*
 Ep, pr. d, Codd. aliquot Cruquii, Feae, Pottierii.

πολλὰ καὶ καλὰ. Cic. Lael. 9, 30: *utilitates multae et magnae*. — *mi-*
nantem] „pollicentem ac molien-

tem.“ Vid. ad Sat. 2, 3, 9. — *nec recte* cet.] „non nimis bene me vivere, non satis me ipso contentum esse, propterea nec suaviter.“ Alii minus apte v. *recte* explicant: „sapientiae convenienter.“ Adv. *suaviter* similiter usurpatum habes Sat. 1, 9, 5. — *haud quia*] „keineswegs, weil.“ — *grando Contuderit vites*] Od. 3, 1, 29: *verberatae grandine vineae*. — *momorderit*] Et de aestu et de frigore (Sat. 2, 6, 45.) dicitur; h. l. de foliis arefactis bacisque ustis. — *longinquis*] Ut divites greges habebant et in Calabria et in Gallia Cisalpina. — *agris*] „agris pascuis;“ ut dividebant agros in pascuos, arvos, arbustos, consitos. „Aliorum *arvis* minus placet, quia *arva* proprie sunt, quae arantur segetis causa.“ GESN.

7-12. *quam corpore toto*] „quaevis corporis pars validior est quam animus meus.“ — *Nil audire velim, nil discere*] Cfr. Epp. 1, 1, 48: *Discere et audire--non vis?* — *Fidis*] „qui, ut ipse probe scio, malum meum omni modo levare volunt.“ (Idem fere de se post reditum ex itinere Italico Goethium

dixisse notat Düntzer: „*Meine Freunde, statt mich zu trösten und wieder an sich zu ziehen, brachten mich zur Verzweiflung.*“ Opp. 36. p. 92. — *Cur me*] idem fere ac „propterea quod;“ sed illud est discrimen, quod hoc rationem simpliciter significat, alterum ductum est ex directa interrogatione: *Cur properatis?* Plin. Epp. 3, 5, 16: *Repeto me correptum ab eo, cur ambularem*. Dixerat avunculus: „Cur tandem ambulas?“ Cfr. Od. 1, 33, 3. — *funesto arcere veterno*] V. *arcere* cum ablativo sine praepos. a etiam in prosa orat. Cic. Philipp. 5, 13, 37: *hostem arcuit Gallia*. (A. P. 64: *Neptunus classes aquilonibus arcet*.) *Mentis veternum* marcor et torpor est ille, quo affecti nihil eorum, quae nobis proposuimus, perficere atque elaborare possumus. Virg. Georg. 1, 123: *curis acuens mortalia corda, Nec torpere gravi passus sua regna veterno*. Cfr. Sat. 2, 3, 145. *Funestus* autem dicitur, quia, ut ait Celsus 3, 20., *in hoc* (lethargicorum morbo) *marcor et inexpugnabilis paene dormiendi necessitas*. *Ἀθάραγον* Graeci nominarunt. *Id quoque genus acutum est, et, nisi succurratur, celeriter iugulat. Supinum animum cum stolido veterno* iungit Catullus 17, 24sq. — *Romae*

Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
 Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.
 Si dicet, Recte, primum gaudere, subinde
 Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
 Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

15

EPISTOLA IX.

Septimius, Claudi, nimirum intellegit unus,

cet.] Idem Horatio exprobrat Davus Sat. 2, 7, 28: *Romae rus optas; absentem rusticus urbem Tollis ad astra levis.* — Tibur] Cfr. Epp. 1, 7, 45. — *ventosus*] „levis, inconstans, instabilis.“ COMM. CRUQ. Epp. 2, 19, 37: *ventosae plebis.* Sic Cic. ad Fam. 11, 9, 1. Lepidum *hominem ventosissimum* appellat. Quod cum non intelligerent, perperam nonnulli scripserunt *venturus.* — Tibure] „in Sabino meo prope Tibur.“ Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs.* „Recte vidit Rutgersius, praedium Horatii (ut Catulli) in confiniis agri Sabini et Tiburtini situm putandum, ut dubium esset, utro pertineret.“ FEA Praef. p. XXX. Ed. Rom. Alii intelligunt de amici alicuius villa Tiburtina, in qua interdum, ut hospes, degerit. Ceterum Tibure propter metrum pro Tiburi. Cfr. Reisinger *Lat. Sprachb.* p. 627.

13-17. *ut valeat*] Conf. Epp. 1, 3, 12. — *rem gerat*] „quomodo officia ac negotia sua curet, et qualis sit animi eius status.“ — *iuveni*] Tiberio tunc XXII. annos nato. — *utque cohorti*] Cfr. Sat. 1, 7, 23. Epp. 1, 3, 6. Catull. 28, 1: *Pisonis comites, cohors inanis.* Sen. de Clem. 1, 10, 1: *cohortem primam [interioris] admissionis.* Huius moris primus, ut videtur, auctor fuit Scipio Africanus minor. Cfr. Ap- pian. Hispan. 84: *Ἐθελοντίας τινας ἐπὴγάγετο καὶ πελάτας ἐκ Ρώ-*

μης καὶ φίλους πεντακοσίουσ οὗς εἰς Ἴλην καταλέξας ἐκάλει φίλων Ἴλην. — Recte] Adv. hoc ad tria illa refertur, *valere, gerere se, placere.* — *subinde*] „deinde protinus;“ sic enim exponendum est, quia praecedit *primum*, non: „crebro, per intervalla, identidem.“ — *instillare*] „leniter atque amice tradere praeeptum“, uti guttatim in aures instillantur harum medicamenta. — *Ut tu fortunam* cet.] „Quodsi tu modeste ferer fortunam, quae te comitem fecit Neronis, cuius favore gaudens maiores etiam opes atque honores aliquando adipisci poteris, nos quoque omnes, qui te novimus (Nerone simul significat), benevoli ac vere amici tibi erimus; fastu contra et superbia si praeter modum te extuleris, amicos a te abalienabis.“

IX. Venustius sane atque elegantius Septimium suum (de quo v. Od. 2, 6. et Augustum in Epist. ad Horatium missa in Sueton. Vit. Horat.: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire; nam incidit, ut illo coram feret a me tui mentio.*) Tiberio Claudio Neroni commendare non potuit quam hoc epistolio, in quo gratiam, qua ipse apud Augusti privignum fruatur, dedita opera extenuat. Noli autem oblivisci eo tempore, quo scriptum est (a. u. c. 732. vel, ut alii fortasse rectius volunt, a. 734.) Ti-

Quanti me facias; nam cum rogat et prece cogit,
 Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
 Dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
 Munere cum fungi propioris censet amici, 5
 Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
 Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
 Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
 Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.

berii mores nondum reprehensione dignos fuisse. Tacit. Ann. 6, 51: *Egregius vita famaue, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuit.*

1-3. *nimirum*] Proprie explicandum est: „ni esset, mirum esset, *δηλονότι*, manifesto“, cum leni quadam ironia. Cfr. Sat. 2, 3, 120. — *unus*] „praeter ceteros“, cum grata quadam ironia. Simul iam hic, ut in Epistolae fine, perurbane significat, Tiberio non timendum esse, ne nimis frequenter ab Horatio tales litteras commendaticias accipiat. — *rogat et prece cogit*] „ita rogat,“ ut me precibus suis quasi cogat,“ quam *πειθανάγκην* Graeci dicunt. — *Scilicet*] *Siehe! Man denke nur!* — *tradere*] Cfr. Sat. 1, 9, 47. Epp. 1, 18, 78. Cic. ad Famil. 7, 17, 2: *Sic ei te commendavi et tradidi, ut gravissime diligentissimeque potui.*

4. 5. *Dignum cet.*] „Utpote qui in contubernium convictumque tuum recipi mereatur.“ — *mente*] „egregia tua indole et ingenio perspicaci.“ Teste Philone Leg. ad Caium §. 6. T. VI. p. 83. Lips.: *Ὁ γὰρ Τιβέριος φρονήσει βαθεία χροόμενος καὶ τῶν καθ' αὐτὸν ἀπάντων δεινότατος ὢν ἀφανὲς ἀνθρώπου βούλημα συνιδεῖν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνέσει διενεγκῶν, ἐφ' ὅσον καὶ εὐτυχία κτλ. Ibid. §. 21. p. 104: καὶ ἔτι νέος ὢν ὁ πρεσβύτης ἐλέγετο δὲ αὐτῷ τὴν περὶ τὴν ἀρχινοίαν. Ibid. §. 26. p. 109: πρὸς*

τὸ σεμνότερόν τε καὶ ἀσθηρότερον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐκκλινωῶς εἶχεν. — *domoque*] Ex Claudiorum stirpe nobilissima ortus apud vitricum educatus erat. — *legentis honesta*] „honestos tantum homines eligentis, quos in familiarium suorum numerum asciscat, atque propterea a se removentis homines bonarum artium rudes.“ — *propioris*] „carioris“, quos postea certe vocabant *primae admissionis*, Seneca de Benef. 6, 33, 3. Neque tamen statuerim Horatium de certa amicorum Tiberii classe, prima scilicet, hic cogitasse.

6-10. *valdius*] „melius“, ut A. P. 321: *Valdius oblectat.* — *cur cet.*] „Multa dixi de rebus, quarum causa vel quibus excusarer.“ — *abirem*] „ut evaderem.“ SCHOL. — *mea*] „bona et commoda, in quibus pono imprimis etiam favorem, quo me prosequi dignaris.“ — *Sed timui, - ne cet.*] „Talis describitur εἶρων ab Aristotele de morib. ad Nicom. 4, 3: ὁ δ' εἶρων δοκεῖ ἀρεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν.“ LAMB. — *Dissimulator*] Cic. Acad. 2, 5, 15: *Ita cum aliud diceret atque sentiret, libenter uti solitus est ea dissimulatione, quam Graeci εἰρωρείαν vocant.* — *opis*] „facultatis, auctoritatis et gratiae, qua fruor apud te, id unum appetens, ut utilitas inde ad me redundet;“ *κατ' εἰρωρείαν*. Similiter verbo *opis* utitur Virg. Aen. 1, 600: *grates persol-*

Multum dissimiles, at cetera paene gemelli
 Fraternalis animis quidquid negat alter et alter
 Annuimus pariter vetuli notique columbi.

5

Tu nidum servas; ego laudo ruris amoeni
 Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
 Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
 Quae vos ad caelum fertis rumore secundo,

EP. X. 3. at] ad bSed, Pottierii omnes et LtF. — 9. *effertis*
 Cod. Bland. antiquiss. et Div. Cruquii, bSed, sex Pottierii, LtCt.

1, 10, 120. — *Multum dissimiles*] Vid. ad Sat. 1, 3, 57. Cfr. Sat. 2, 3, 313: *tantum dissimilem*. — *at cetera*] Sic Cod. Bland. antiquiss. et alii, ut Virg. Aen. 3, 594: *Consertum legumen spinis, at cetera Graius*, ubi ut h. l. apte duo membra magis sibi opponuntur quam in altera lectione *ad cetera*, quae per se spectata aequae recta est. Liv. 37, 7: *virum ad cetera egregium*. Idem 4, 26: *ad alia discordes*. Adde, quod Horatius bis praeterea constructione a nobis praelata utitur, huius Epist. v. 50. et Od. 4, 2, 60. In seqq. tam arte cohaerent sententiae, hac ipsa connexione non sine arte fraternum amorem exprimentes, ut Meinekium secutus nullam distinctionem posuerim. — *gemelli*] Cfr. Sat. 2, 3, 244.

4-9. *et alter*] „etiam alter negat, pariterque eadem probamus.“ Salust. Catil. 20: *Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est*. — *Annuimus*] „nutu probamus;“ sed simul refert columbos ipsos rostra amantissime conserentes, quod *columbari* dicit Maecenas in libro *de Cultu suo* apud Senecam Epp. 114, 5. *Mattius* apud Gell. 20, 9: *Columbulatum labra conserens labris*. — *vetuli*] Ut persaepe, sic hoc quoque loco comparationis particulae omisit. Cfr. Epod. 1, 34. — *nidum*] id est, „domicilium urbanum;“ sed

gratam columborum imaginem servavit. — *circumlita*] „circumdata, obducta“, ut Virg. Ecl. 6, 62: *Phaethontidas musco circumdat amarae Corticis*. — *Quid quaeris?*] formula sermonis quotidiani haud infrequens etiam apud Ciceronem (ad Att. 2, 1, 2.), quae proprie significat: „non opus est, ut ex me quaeras; ultro tibi omnia dicam.“ Eodem modo dicebant: *Noli quaerere*; nec magnopere differt: *Quid multa?* — *Vivo et regno*] „vita vere vitali fruor et rex mihi esse videor.“ Sic *βασιλεύειν*. Plutarch. de virt. et vit. 4: *τροφῆσεις ἐν πένιᾳ καὶ βασιλεύσεις*. — *fertis*] Quamvis Codex Bland. antiquissimus, tres mei item antiquissimi, sex Pottierii habeant *effertis*, nihilominus glossema hoc videtur. Salust. Catil. 53: *virtutem animi ad caelum ferunt*. Quamquam alterum aequae rectum est. Cic. ad Fam. 9, 14, 1: *te summis laudibus ad caelum extulerunt*. — *rumore secundo*] „Simul atque unus vestrum, qui huius sententiae et opinionis participes estis, Urbis vitam laudat, ceterorum omnium plausus et clamores movet.“ Hoc enim inest in antiqua formula: *populi rumore secundo*, qua usi sunt Ennius et Fenestella apud Non. p. 385. Suetivus apud Macrob. Saturn. 6, 1: *referuntque petita rumore secundo*. Cicero Tusc. 2, 1, 4: *secundo populo*. Idem de lege agr.

Utque sacerdotis fugitivus liba recuso, 10
 Pane egeo iam mellitis potiore placentis.

Vivere naturae si convenienter oportet
 Ponendaeque domo quaerenda est area primum,
 Novistine locum potiozem rure beato?

Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura 15

Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,

Cum semel accepit Solem furibundus acutum?

Est ubi divellat somnos ininus invida cura?

18. *depellat* bScd (sed in S superser. *divellat*), item sex Pot-
 tierii, LCF. (*divellat* E.)

2, 37, 101: *secunda contione*. Virg.
 Aen. 8, 90: *Ergo iter inceptum
 celerant rumore secundo*.

10-14. *sacerdotis fugitivus* cet.]
 Liba (*Fladen*) ab iis, qui rem di-
 vinam faciebant, allata et sacer-
 dotibus relicta, horum servis interd-
 um pro pane data esse videntur;
 iam ioci causa narrat, unum ali-
 quando mero huius cibi nimium
 dulcis taedio ab hero aufugisse,
 quo tandem vero pane vesceretur.
 Ceterum *liba recuso* cet. verba sunt
 Horatii, non, ut alii volunt, fugitivi,
 quocum ille se comparat. *Placenta-*
tae (*Kuchen*) ex farina et caseo,
 oleo frictae, papavere, sesamo,
 melle oblitae; h. l. caedem cum
libis, etsi proprie haec dis offere-
 bantur, illae inter crustula s. dul-
 ciaria referebantur. — *Vivere na-*
turae-convenienter] Δεῖ ὁμολογοῦ-
 μένος τῇ φύσει εἶναι pervolgata
 Stoicorum erat doctrina (Cic. de
 Offic. 3, 3, 13: *Quod summum bo-*
num a Stoicis dicitur, convenienter
naturae vivere, id habet hanc, ut
opinor, sententiam, cum virtute con-
gruere semper cet.): verum Hora-
 tius h. l. populariter loquitur, ut
 Cic. de Legg. 1, 21, 56: *Sed certe*
res ita se habet, ut ex natura vi-
vere summum bonum sit, id est,
vita modica et apla virtute
perfrui. „Huc autem pertinet etiam

habitatio naturae usibus inserviens,
 cui ante omnia *area* (*Baustätte*,
 non *Tenne*, ut vertit Passow)
 eligenda est, id quod optime fit
 ruri, ubi beatæ vitæ nihil obstat.“
 — *domo*] dativi forma antiqua pro
domui, quæ aliquoties apud Ca-
 tonem legitur. (R. R. 134, 2.)

15-17. *Est ubi* cet.] Villam suam
 Sabinam respicit Horatius, quæ et
 ab Aquilone et ab Austro collibus
 satis altis protecta erat. — *tepeant*]
 Cfr. Od. 2, 7, 17 sq. — *rabiem*
Canis] Canicula exoritur quidem
 a. d. XIII. Kal. Aug. (20. die M.
 Iulii), sed apparet VII. Kal. (26.
 Iul.) Sol intrat Leonem 23. die
 M. Iulii. — *momenta*] „motus, cir-
 cuitus caelestes, qui eo tempore
 fiunt, quo Sol est in Leonis si-
 gno atque vi caloris terras urget.“
 Poëtica rem sic exprimit, ut fingat
 Leonem ad furorem excitari Solis
 radiis *acutis*, acriter eum penetran-
 tibus. Od. 3, 29, 19. Lucan. 1,
 650: *Si saevum radiis Nemeaeum,*
Phoebe, Leonem Nunc premeres, toto
fluerent incendia mundo. — *acutum*]
 Hesiod. O. et D. 413: μένος ὀξέος
 ἡελίοιο.

18-21. *Est ubi* cet.] „Ruri so-
 mnum nocturnum non disturbant
 curae; interdum amoenus herbarum
 prospectus oculos, nares odor,
 aqua purissima palatum oblectat.“

Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
 Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum, 20
 Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
 Nempe inter varias nutritur silva columnas
 Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
 Naturam expellas furca, tamen usque recurret,

19. *lapillis*] *tapetis* Bentleii suspicio. — 24. *expellas* Sd et tres Pottierii, item tFO: *expelles* bcEp, Pottierii plerique, Bentleii membranae fere omnes. Cod. Lovaniensis, LCM et Bentleius.

— *divellat*] Exquisitior sane haec est lectio quam *depellat*. Illud significat: „somnum subito interrumpit nosque excitat;“ hoc: „nos dormire non sinit.“ Pseudanacr. *λ.ά.* 9: *κατά μιν σχίσαις ὄνειρον.* Virg. Ge. 3, 530. et Ovid. Am. 2, 10, 19. dixerunt *abrumper* somnos. Virg. Aen. 7, 458. *rumpere somnum*. Nemo vero *depellat* in *divellat* mutasset, hoc vero, ut minus solutum, facile in illud mutari poterat. — *invida cura*] „quae hominibus omnem animi tranquillitatem et oblectationem, somnum denique liberum ac solutum videtur invidere.“ LAMB. Cfr. Od. 1, 11, 7: *invida aetas*. — *Libycis--lapillis*] Loquitur de pavimentis (*λιθοστρώτοις*) tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico *caesim diminuto*, ut est apud Apuleium Metam. 5. p. 308. Hildebrand: *pavimenta ipsa lapide pretioso caesim diminuto in varia picturae genera discriminantur*. (*Mosaikfußboden*.) Ingeniosam quidem, sed supervacaneam coniecturam *tapetis* Bentleius desumpsit ex Calpurnii Ecl. 6, 72: *melior vires herba tapetis*, ubi alii falso *lapillis*. Hermippus apud Athen. 1, 49: *Καρχηδῶν δάπιδας καὶ ποικίλα προσεφέλαμα (παρέχει)*. — *olet*] quatenus floribus vel liquoribus odoratis spargebantur etiam pavimenta. Cfr. Epp. 2, 1, 79. — *in vicis*] Urbis, in quos aqua ex magnis aquae ductibus per fistulas

plumbeas s. tubulos ducebatur. — *trepidat*] „continenter et celeriter currit.“ Cfr. Od. 2, 3, 11: *obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo*. Utroque autem loco versuum sono rem descriptam scite imitatus est.

22. 23. *Nempe*] „Argumentum affert rei, quae ante oculos omnibus versatur, aut omnibus sat nota est.“ HAND Turs. IV. p. 157. — *inter varias--columnas*] Loquitur de peristylio exstructo ex columnis marmoreis vario colore maculatis. Seneca Epist. 115, 8: *nos (delectant) ingentium maculae columnarum*. Cfr. ad Od. 2, 18, 3. — *nutritur*] „cum summo studio colitur.“ — *silva*] „viridarium peristylio cinctum.“ Od. 3, 10, 5 sq. Corn. Nep. Att. 13, 2. (Attici domus) *amoenitas non aedificio, sed silva constabat*. — *longos*] „late extentos in Urbis vicinia per agrum Romanum“, olim fertilissimum, nunc prope incultum ac vastum. — *prospicit*] Etiam in prosa oratione. Seneca Epist. 86, 7: *nunc blattaria vocant balnea,--nisi ex solio agros et maria prospiciunt*.

24. 25. *Naturam expellas furca*] Lectio *expelles* orta est ex seqq. futuris. Enuntiatum autem hypotheticum hic multo aptius est, atque eadem constructione Od. 4, 4, 66. usus est: *Luclere:--proruet--victorem*. „Licet naturam summa vi et callidissima arte opprimere coneris, tamen manet invicta suum-

Et mala perrumpet furtim fastidia victrix. 25
 Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
 Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
 Certius accipiet damnum propiusve medullis,
 Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
 Quem res plus nimio delectavere secundae, 30
 Mutatae quatient. Si quid mirabere, pones

27. *sucum* Codd. aliq. — 28. *propiusve* cE, LCt, Bentleyus, FO: *propiusque* superscr. ve S, *propiusque* bd,M.

que ius sibi vindicat.“ Iuven. 13, 239: *tamen ad mores natura recurrit Damnatos, fixa et mutari nescia*. Est autem *furca expellere aliquem* proverbialis locutio pro „aspere atque ignominiose exturbare et eiicere.“ Aristoph. Pax 637: *Τήνδε μὲν διαχοῖς ἐώθουν τὴν θεὸν κερράμασιν*. Cic. ad Att. 12, 2, 4: *Quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito*. — *furtim*] „ratione quasi clandestina, ut quomodo fiat vix animadvertas, illa divitum fastidia perversa et naturae contraria vincit, ipsique quantumvis a simplici vita recesserint, tamen aliquando vel inviti ad eam redire coguntur.“

26-29. *Non, qui cet.*] „Falsa autem illa de finibus bonorum iudicia, qualia plerumque sunt divitum, multo magis noxia sunt ac beatitudini infestiora, quam inscientia rerum externarum nullius ponderis, ut cum nos deridet dives, quod purpuram adulterinam (Aquinatem) a sincera (Sidonia) distinguere nesciamus atque ab astuto mercatore decipiamur.“ — *Sidonio*] Antepenultima huius adi. modo brevis est, ut hic et Epod. 16, 59: *Non huc Sidonii cet.*, modo longa, ut in hexametri clausula: *Sidonia Dido*. (Virg. Aen. 1, 446. 613. 9, 266. 11, 74.) — *contendere -- ostro*] dativus; „accurate comparare cum purpura.“ — *callidus*] „sollers

(Kenner) in distinguenda purpura sincera, quae ex Phoenice importatur, ab adulterina, quam ad illius imitationem Aquinates in agro Volsco fucio tingunt, ut imperitos decipiant.“ Cfr. Sat. 2, 7, 101: *Subtilis veterum iudex et callidus*. — *potantia*] Frequens imago tincturae. Ovid. Met. 6, 9: *Phocaico bibulas tingebat murice lanas*. — *fucum*] lichenis genus, *φῦκος, orseille*, cuius suco vel medicabant lanam muricis suco postea tingendam vel sine illius conchylii suco adulterinam. — *propiusve medullis*] „intimos animi sensus magis percellens.“

30-33. *Quem res cet.*] „Hominem volgarem de suo statu deiiciunt fortunae vicissitudines. Quocirca tu nil admirare, ne, ubi tibi bonum externum eripitur, infelicem te factum doleas. Fuge honores, opes, potentiam: beato licet esse etiam pauperi, si liber est a cupiditatibus, propter quas permulti hominum divitum ac potentium favorem ambire soliti sunt;“ quod *παράδοξον* Stoicum fabella Aesopia illustratur, quae libertatem maximis vitae commodis adnumerandum esse clare docet. — *plus nimio*] Collationis Saxianae lectio *plus aequo* est e glossemate. Plaut. Mil. glor. 2, 6, 101: *satis et plus nimio merui mali*. Cfr. Od. 1, 18, 15. 1, 33, 1. — *pones*] „depones, eo carbis.“ Cfr. Sat. 2, 3, 16. —

Invitus. Fuge magna; licet sub paupere tecto
 Reges et regum vita praecurrere amicos.
 Cervus equum pugna melior communibus herbis
 Pellebat, donec minor in certamine longo 35
 Imploravit opes hominis frenumque recepit;
 Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
 Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
 Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis
 Libertate caret, dominum vehit improbus atque 40
 Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
 Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,

37. *violens victo* Bentleius coniecturâ, *victo sonipes* vel *domito victor* aliae eiusdem suspiciones, *victor victo* Ed. Cadom. 1480. et Cuninghamius. — 40. *vehet* bSed, CtF.

Reges] In Stoica hac sententia malim proprie accipere quam interpretari „homines divites ac potentes eorumque clientes vincere licet.“ — *vita praecurrere*] Cfr. Sat. 1, 7, 8: *Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis*.

34-38. *Cervus* cet.] Aristot. Rhetor. 2, 20, 5. et Conon. Narr. 42. hanc fabellam conservarunt, qua Stesichorus Himerensis monuit, ne se Phalaridis (Aristot.) aut Gelonis (Conon) tyrannidi subiicerent. Phaedrus 4, 4. cervi partes apro dedit litemque non de herbis, sed de vado turbato ortam narrat. — *melior*] „fortior“, *χηρτερον*. Cfr. Od. 1, 15, 28. 3, 6, 16. Sat. 2, 5, 19: *certans semper melioribus*. — *communibus*] „ex iure naturae.“ Ovid. Met. 1, 135: *Communemque prius, ceu lumina solis et auras, humum*. — *Pellebat*] „continuo pellere conabatur.“ — *minor*] *ἥτιον*. — *opes*] Sic Od. 3, 3, 28. Epp. 2, 2, 136. pro frequentiore (hoc sensu) singulari. Cfr. Cic. ad Att. 9, 16, 1: *Ab eo (Caesare) mihi litterae redditae sunt, quibus iam opes meas, non, ut superioribus litteris, opem exspectat*. — *victor violens*] „victor evasit, postquam

ipse quoque vectorem adiuvens ferociter cum cervo certavit viresque suas summa cum contentione exseruit.“ Explicabis igitur „vehemens et acer“, „*heftig, ungestüm*“.

39—43. *dominum* cet.] Stoicum hoc. Arrian. Epictet. 4, 1, 59. de stultis, quos dicebant: *οὕτως οὐν πολλοὺς κυρίους ἔχομεν; Οὕτω*. — *vehit improbus*] „Libertas igitur inter praecipua animi bona referenda est; qua qui caret servitum serviat necesse est bonis externis et caducis, sive summum per laborem divitias captat, sive hominum locupletum et potentium favorem ambit; servit, inquam, propterea quod *improbus*, hoc est, immodicus, intemperatus, sua sorte nunquam contentus est, nimia semper et vasta appetit.“ Lectio meorum quoque Codd. *vehet* aperte falsa orta est ex seqq. futuris; *vehit* nunc, atque ita in perpetuum *serviet*, quia nunquam parvo uti scit, neque nunc nec in posterum, id quod apte significatur futuro. Cfr. A. P. 32. — *aeternum*] adverbium, ut Silius 1, 204: *aethereasque Erigit aeternum compages ardua cervix* (Atlantis). — *olim*] Adv. usitatum

Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
 Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
 Nec me dimittes incastigatum, ubi plura 45
 Cogere quam satis est ac non cessare videbor.
 Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
 Tortum digna sequi potius quam ducere funem.
 Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,

47. *Imperat, haud* Waddelio auctore Doering.

in fabellis et exemplis: „ut solet fieri in calceo, qui si maior pede est, facit, ut humi prolabamur; si minor, pedem constringit et dolore nos afficit.“ Vid. ad Sat. 1, 1, 25. — *uret*] Propert. 5, 3, 23: *Dic mihi num teneros urit lorica lacertos?* Ceterum admodum frequens est apud sophistas haec comparatio. Lucian. Pro imagg. 10: *μηδὲ ὑπὲρ τὸν πόδα ἔστω τὸ ὑπόδημα, μὴ καὶ ἐπιστομίση με, φησὶν, ἐμπεριπατοῦσαν αὐτῷ.*

44-46. *Laetus* cet.] „Tum demum poteris, ut decet sapientem, vivere, si contentus eris condicione a fato tibi imposita. Verum, ut ego libere te moneo, ita tu quoque me corrige, ubi me horum ipsorum praeceptorum unquam immemorem videbis.“ Qua sententia illam ipsam molesti correctoris speciem urbane a se removet. — *incastigatum*] ἄπραξ λεγόμενον. Graeci ἀνεπιτήμητον. — *Cogere*] h. l. „congerere, coacervare.“ — *quam satis est*] Alexis in Grotii Exc. p. 593: *Ἔγωγε τῷ τὰ δέοντ' ἔχειν ἀρκούμενο. Τὰ περιττὰ μισῶ τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ Τέρψις μὲν οὐκ ἔνεστι, πολυτέλεια δέ.*

47. 48. *Imperat aut servit*] „Prout possessor est: si sapiens, pecunia parta inservit vitae necessitudinibus, utilibus inceptis, beneficiis in alios conferendis; sin stultus, pecunia ei imperat, ut dominus servo, ita tu, quamvis ea uti nequeat, tamen eius semper augendae cau-

sa quidlibet, etiam perversissima quaeque, in se suscipere multoque cum labore perficere cogatur.“ Publius Syrus 998: *Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, hera.* — *Tortum* cet.] Sententia per se clara: „Pecunia debet esse ea machinae, ut ita dicam, vitalis pars, quae movetur, non ea, quae movet;“ „ordinatrix et dispensatrix esto mens sapientis possessoris, pecunia materies, qua pro sua voluntate atque intelligentia ille utatur.“ Quomodo verba ipsa exponenda sint, ambigitur. V. *tortus* epitheton funium et rudentum perpetuum esse monstrant Interpretes ex Virg. Aen. 4, 575. Ovid. Met. 3, 679. Catull. 64, 235. Pers. 5, 146. Iam malim intelligere de fune ductario vel in machinis tractoriis (Vitruv. 10, 3 et 4.) vel in remulco, quam de fune, quo ducuntur boves (Juven. Sat. 12, 5.), vel de saltatione, quam *restim ducere* appellabant (Terent. Ad. 4, 7, 34.), vel de ludo puerorum, qui ducebant sparteam restem et tamdiu trahebant, donec aut rumperent aut alteruter omissa funis prehensione humi caderet, vel denique cum Diderotio apud Iacobs Lect. Venus. p. 162., qui *tortum* explicabat, „dum torquetur“, de restionis officio.

49. 50. *tibi dictabam*] „Ut tu legeres, dictabam meo puero a manu.“ Imperfectum, -ut in subscriptionibus epistolarum: *haec scribe-*

Excepto, quod non simul esses, cetera laetus. 50

bam cet., tempore relato ad illud temporis punctum, quo, cui missa est epistola, eam leget. — *Vacuna*] *Vacunam*, antiquam Sabino-
rum deam, quae etiam prope Reate nemora habebat (Plin. H. N. 3, 12, 17.), respondisse Romanorum Victoriae, et nititur Varronis testimonio apud Acronem et confirmatur ex inscriptione ipsius illius fani prope Horatii Sabinum siti, sed iam illo tempore vetustate ex parte collapsi, apud Feam. Cfr. Ovid. Fast. 6, 307 sq. Per iocum autem Romani interdum huius deae

nomen sic interpretabantur, ac si esset a v. *vacare*, et ipsa vacationis atque otii Tutela. Sic Comm. Cruq. — *Excepto, quod cet.*] Ne eo supplendum sit, referunt hunc usum ad formulas *audito, cognito, nuntiato*. V. Zumpt. Gr. §. 647. Ad sententiam cfr. Alciphron 1, 39: *Οἶον ἡμῶν ἐγένετο τὸ συμπόσιον, — ὄσων χαρίτων πλήρες! ἐν μόνον ἡμῶν ἔλειπε, σὺ τὰ δ' ἄλλα οὐ. — cetera*] „in ceteris.“ Gloss. Codicis E. Cfr. Cic. ad Q. Fr. 2, 14: *Ego me in Cumano -- praeterquam quod sine te, ceterum satis commode oblectabam.*

INSCRIPTIO FANI VACVNAE:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS
AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB
POTESTATIS. CAENSOR (sic). AED. VICTORIAE
vetustate. dilapsam. sva. impensa
RESTITVIT

EPISTOLA XI.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,

XI. Bullatius, homo alioquin ignotus, Horatii certe amicus (quod ipsum documento est ingenium ac probitatem ei non defuisse), ex eo tamen divitum genere fuisse videtur, qui propter nescio quem animi languorem nec rebus civilibus neque litteris neque agriculturae vel negotiationi operam navarent, sed tandem ipsius otii, cui se dederant, pertaesi hoc omnium rerum fastidio aliter se liberari posse non opinarentur, nisi si in longinquas regiones profecti inter alios semper homines versarentur, veteres locos ac fama celebratos, alia quotidie antiquitatis monumenta, artificum opera, delubra deorum viserent. Morbum hunc

peregrinandi illis temporibus frequentem ita describit Seneca de Tranq. an. 2, 11: *Proprium aegri est nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagae et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur; Bruttios et Lucanos saltus persequamur: aliquid tamen inter deserta amoeni requiratur, in quo luxuriosi oculi longo locorum horrentium squalore releventur. Tarentum petatur laudatusque portus et hiberna caeli mitioris, regio vel antiquae satis opulenta turbae. Talem igitur ho-*

Quid concinna Samos, quid Croesi regia, Sardis,
Smyrna quid et Colophon? Maiora minorave fama,
Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una, 5
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque

EP. XI. 3. *minorave* bSedEp, Cs: *minorane* duo Pottierii, LtFMO et Bentleius.

minem amice ad sapientio rem vitae usum exhortatur et in Urbem ad suos revocat, simul lectoribus significans, sibimet ipsi propter animum aequum ubique bene esse.

1-6. *Quid tibi cet.*] Terent. Eun. 2, 2, 42: *Sed quid videtur Hoc tibi mancipium?* formula sermonis quotidiani mixta ex his duabus interrogationibus: „Quid tibi videtur haec de re?“ et: „Qualis tibi videtur haec res?“ Sic etiam Graeci. Plato Charmid. p. 154. D: *τί σοι φαίνεται ὁ νεανίσκος*; — *notaque Lesbos*] aliis propter Alcæum et Sapphonem, aliis propter vina. Cfr. Virg. Aen. 2, 21: *Tenedos, notissima fama Insula*. Tacit. Ann. 6, 3: *Lesbo, insula nobili et amoena*. — *concinna Samos*] Menander rhetor de Enc. p. 75. H. inter portus laudes commemorat *μέγεθος, κάλλος καὶ εὐρυθμίαν*. Est igitur „elegans, venusta (*schmuck*) propter aedificia“, imprimis Iunonis aedem. Propter loci amoenitatem ὁ Αὔγουστος ἔς τε τὴν Σάμον ἐπανήλθε (a. u. c. 734.) *κάνταῦθα αὐθις ἐχέλευσε καὶ ἐκεῖνοις ἐλευθερίαν μισθὸν τῆς διατριβῆς ἀντίδωκε καὶ ἄλλα οὐκ ὀλίγα προσδιδέκασεν*. Dio Cass. 54, 9. — *Sardis*] plur., *Σάρδεεις*. Strabo 13. p. 625: *αἱ Σάρδεεις πόλις ἐστὶ μεγάλη βασιλείου δ' ὑπήρξε τῶν Ἀσδῶν*. — *Smyrna*] A Luciano Imagg. 2. vocatur ἡ καλλίστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. — *Colophon*] Strabo 14. p. 642: *ἡ Κολοφών, πόλις Ἰωνική, καὶ τὸ πρὸ αὐτῆς ἄλσος τοῦ Κλα-*

ρίου Ἀπόλλωνος κτλ. — *Maiora minorave*] „Cunctane, sive maiora sunt fama sive minora, sordent?“ Lectio *minorane* iis debetur, qui verba *Maiora m. fama* per se interrogationem efficere putabant. — *prae*] „Plerumque id, quod praestat, designatur hac praepositione, praesertim appositis verbis negligendi, contemnendi, minoris faciendi.“ HAND Turs. IV. p. 524. Plaut. Cure. 1, 2, 5: *omnium unguentum odor prae tuo nautea est*. — *sordent*] „displicent.“ Cfr. Virgil. Ecl. 2, 44: *sordent tibi munerera nostra*. „Videntur tibi despicienda prae regiae Romae splendore?“ — *Attalicis*] „An domicilio tibi deligere mavis unam ex urbibus regni olim Attalorum, Pergamum, Tralles, Thyatiram, Myndum?“ — *Lebedum*] unam XII. Ioniae urbium. Teste Strabone 14. p. 643: „scenicorum artificum, qui in Ionia erant ad Hellespontum usque, conventus ibi erat et domicilium; ibique πανήγυρις et anniversaria certamina in Bacchi honorem agitabantur;“ verum reliquo anni tempore prope deserta erat, ut constat ex h. l. et ex Pausania 1, 9, 7., quo teste Lebedum et Colophonem Lysimachus everterat incolasque Ephesum transduxerat. — *odio maris cet.*] Od. 2, 6, 7: *lasso maris et viarum*.

7—10. *Scis, Lebedus quid sit*] Bullatius igitur et, ut videtur, Horatius sub Bruto militantes a. u. c. 712. ibi fuerant. — *Gabiis*] Dionys.

Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem
 Oblitusque meorum obliviscendus et illis
 Neptunum procul e terra spectare furentem. 10
 Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
 Adpersus volet in caupona vivere; nec, qui
 Frigus collegit, furnos et balnea laudat

Hal. A. R. 4, 53: Πόλις ἦν τοῦ Λατίνων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόικισις, ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίους ἑκατόν -- νῦν μὲν οὐκέτι συνοικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοκεῖται κατὰ τὴν ὁδόν· τότε δὲ πολυάνθρωπος καί, εἴ τις ἄλλη, μεγάλη. Propert. 4, 1, 34: *Et qui nunc nulli, maxima turba Gabi. Monumenta huius oppidi Viscontio auctore reperta sunt prope lacum Gabinum, lago di Castiglione, in loco hodie nominato Pantan de' Griffa.* — Fidenae, Sabinorum oppidum, prope Romam (Strabo 5. p. 226. et 230.), cuius reliquiae exstant prope vicus *Giubileo* et *Serpentina*. Primam nominis syllabam produxit Horatius et Iuven. 10, 100: *An Fidenarum Gabiorumque esse potestas* cet., corripuit Virg. Aen. 6, 773: *urbemque Fidenam*, uti fit in nominibus propriis. Cfr. ad Od. 3, 4, 9. Epp. 1, 10, 26. — *vellem*] „vel ibi aequo animo vivere possem, si opus foret.“ Haud nimis urgendum v. *vellem*; est nostrum: *ich wollte, wenn es darauf ankäme, auch dort leben können*, potius quam: *ich möchte (wirklich) dort leben.* — *Oblitusque* cet.] „Quodsi ibi tranquille versarer in contemplando terribili simulque magnifico maris turbati spectaculo, vel oblivisci possem ad tempus carissimorum meorum amicorum neque continuo ac vehementi eorum desiderio consumerer, immo aequo animo paterer, ubi ipsi quoque in secessu meo me interdum obliviscerentur.“ — *Neptunum* cet.] Notus sublimis Lucretii locus 2, 1: *Suave mari*

magno turbantibus (motantibus COMM. CRUQ.) aequora ventis E terra magnum alterius spectare laborem. (*Neptunus* pro „*mari*“, ut Epod. 7, 3: *Neptuno super.*) Ceterum hoc quoque loco sunt vestigia doctrinae Stoicae. Arrian. Epict. 3, 24, 109: *Ἄν ἐν Γυάροις ἦς, μὴ ἀνάπλασσε τὴν ἐν Ῥώμῃ διατριβὴν, καὶ ὅσαι διαχύσεις ἦσαν ἐκεῖ διάγοντι, καὶ ὅσαι γένοιντ' ἂν ἐπανελθόντι ἄλλ' ἐκεῖ τέταστο, ὅπως δεῖ τὸν ἐν Γυάροις διάγοντα. ἐν Γυάροις ἐρῶμένως διάγειν.*

11-16. *Sed neque, qui Capua cet.]* *viā* Appiā iter faciens, in qua, etsi strata erat saxis ὄμαλοῖς, ἐγγωνίσις (Procop. Bell. Goth. 1, 14.), tamen, quando pluebat, luto variis ex rebus, ut fit, ubi tot iumenta quotidie transeunt, paulatim orto viator aspergi poterat; id quod immerito a nonnullis addubitatum est. Ceterum mira accidat necesse est haec similitudo ei, qui ignorat hanc quoque in Stoicorum scholis usitatam haud dissimiliter fuisse. Arrian. Epict. 2, 23, 36: *Τί οὖν ἐστὶ τὸ γινόμενον; Οἷον εἴ τις ἀπιὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ διοδεύων πανδοκεῖον καλόν, ἀρῆσαντος αὐτοῦ τοῦ πανδοκείου. καταμένοι ἐν τῷ πανδοκείῳ.* Aliter tamen imaginem conformavit Horatius hoc significans: „Iam etsi verum est, eum, qui nulla cupiditate transversus agatur, quovis loco tranquille vitam degere posse, nemo tamen adeo stultus erit, ut propter leve aliquod incommodum vel nescio quo taedio fatigatus secedat in locum aliquem ingratum ibique perpetuo latitet.“ *Cauponae*

Ut fortunatam plene praestantia vitam.

Nec, si te validus iactaverit Auster in alto, 15

Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.

Incolumi Rhodos et Mytilene pulchra facit, quod

Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,

Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.

Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum, 20

Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.

16. *navim* bedp, O. — 18. *horis* d et superscr. *auris* S.

enim apud antiquos plerumque erant tam incommodae ac sordidae, ut in iis diu tempus terere pessima esset condicio. „Summae igitur“, inquit, „stultitiae esset, si quis in via Appia imbre permadefactus non iter pergeret, sed in cauponam sese abderet, vel frigore hiberno correptus et rigens non ideo tantum in aliquem pistoris furnum vel in thermas intraret, ut se calfaceret, sed“ cet. — *Frigus, sitim* (Ovid. Met. 5, 446.) *colligere* est pr. „in intimum corpus recipere.“ — *Idcirco navem* cet.] „Nec propter unam procellam navi vendita, et quidem *trans Aegaeum mare*, ut qui nunquam in patriam rediturus sit, nauclerus in perpetuum mari renuntiabit.“ Recte Düntzer: „*Die drei Beispiele zeigen alle, dass man das, was man zur Zeit bedarf, als ein Gut betrachten kann, ohne dass man sich dieses als höchstes Gut für immer erwählen werde.*“

17-21. *Incolumi*] „*integro, sanae mentis homini, constanti et quieto.*“ SCHOL. Sic Sat. 2, 3, 132. *incolumi capite esse* opponitur insaniae. „Qui domi suae contentus vivit, pulcherrimis illis Graeciae et Asiae urbibus aequae libenter caret ac rebus molestissimis.“ — *Mytilene*] *ἡ μεγάλη καὶ καλή* vocatur a Longo 1, 1. — *facit*] „*juvat, apta est.*“ Propert. 4, 1, 20: *Non faciet capiti dura corona meo.* Ovid. Her.

15, 8: *Non facit ad lacrimas barbiteros ulla meas.* Pr. de medicamentis; Plin. H. N. 22, 18, 21: *Facit ad difficultatem urinae* (chamaeleon herba). — *Paenula*] vestis gausapina vel scortea, qua super tunicam accepta tempore frigidiore per itinera utebantur; per aestatem propter spissitudinem molesta erat. Contra *campestre* (subligaculum, *succinctorium* August. C. D. 14, 17.), *κατάζωμα* (*διάζωμα* *περὶ τὰ αἰδοῖα* Thucyd. 1, 6.), *Kampfschurz*, inguinum velamentum linteum, quo cingebantur iuvenes in Campo Martio, nudi corpora exercentes vel Tiberim denatantes. Augustinus l. 1.: *Qui ita succincti sunt, campestratos volgus appellat.* — *auris*] Hoc longe significantius est ad frigus molestum exprimendum quam altera lectio *horis*. — *Sextili*] Cfr. Epp. 1, 7, 2. — *caminus*] *foculus* cum pruna, qui, ut videtur, ex uno conclavis loco in alterum transferri poterat; qualibus etiamnunc interdum utuntur Itali. — *voltum servat* F. b.] Philemon Mein. p. 339: *Ὅταν ποτ' ἀνθρώποισιν ἡ Τύχη γελᾷ.* Ovid. Trist. 1, 5, 27: *Dum iuvat et voltu ridet Fortuna sereno.* — *Romae*] „*Dum Romae vivimus felices, laudemus sane amoenas et pulchras illas urbes, nec tamen abripiamur ullo eas visendi desiderio.*“ — *absens*] „*a patria nostra procul sita.*“

Tu, quaecumque deus tibi fortunaverit horam,
 Grata sume manu, neu dulcia differ in annum,
 Ut, quocumque loco fueris, vixisse libenter
 Te dicas; nam si ratio et prudentia curas, 25
 Non locus effusi late maris arbiter aufert,
 Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
 Strenua nos exercet inertia; navibus atque
 Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
 Est Ulubris, animus si te non deficit aequus. 30

23. nec d, sex Pottierii et LCt.

22-30. fortunaverit] V. fortunare est formularum religiosarum. Afranius apud Non. p. 109. Merc.: *Deos ego omnis ut fortunassint precor.* — *Grata sume manu*] quasi donum esset visibile ac tactile, pro pedestris orat. „grato animo.“ — *annum*] pro tempore infinito. Epp. 1, 2, 38: *si quid Est animum, differs curandi tempus in annum?* — *Non locus cet.*] Similiter Dio Chrysost. Or. 20. p. 491. R.: *οὐ τόπος ἐστὶν ὁ παρέχων οὐδὲ τὸ ἀποδημῆσαι τὸ μὴ φαῖλ' αἴτια πράττειν οὐδὲ εἰς Κόρινθον ἢ Θήβας ἀνακεχωρηθέναι, τὸ δὲ τὸν βουλούμενον πρὸς αὐτῷ εἶναι.* — *arbiter*] „qui mare longe prospectat itaque eius veluti dominus est.“ Cfr. Od. 1, 3, 15: *Quo (Noto) non arbiter Hadriae Maior.* — *Caelum, non animum cet.*] Aeschines adv. Ctesiph. §. 78: *οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαζεν.* — *Strenua -- inertia*] Qualis est ardelionum vita (Martial. 2, 7.), qui cum semper aliquid moliantur mox quo temere incepta omittunt, nihil unquam assequuntur nec perficiunt; quod cum ipsi sentiunt, taedio exercentur, fatigantur. Per *ὀξύωρον* dictum est, ut illud Ennii apud Gell. 19, 10, 12: *Otioso negotio animus nescit, quid velit.* Senec. de Brev. vitae 11, 3: *desideriosa occupatio.* de Tranq. an. 12,

2: *inquieta inertia.* Od. 1, 34, 2: *insaniens sapientia.* 2, 12, 26: *facilis saevitia.* Epp. 1, 12, 19: *concordia discors.* (Nos: *geschäftiger Müsiggang.*) — *exercet*] Salust. Catil. 11: *Primo magis ambitio quam avaritia animos hominum exercebat.* — *navibus cet.*] „Nos maria et terras peragramus, ut bene beateque vivamus, quasi in locis externis atque a patria remotissimis tranquillius beatiusque victuri quam domi.“ LAMB. Ad verba similiter Iuven. 9, 131: *undique ad illos Convenient et carpentis et navibus omnes.* — *petimus b. vivere*] Eadem constructione Silius 3, 13: *bellique vices novisse petebat,* „quaerebat.“ — *Ulubris*] quas *vacuas* dicit Iuven. 10, 102. Oppidulum prope paludes Pomptinas et Velitras (*Velletri*), in ipso illo pago, qui nunc *Cisterna* dicitur, situm fuisse arbitratus est Cardinali. (Inscr. m. Lat. N. 122.) Negat tamen Walckenaer I. p. 474., ita, ut verus Ulubrarum situs nunc ignorari videatur. Hanc Trebatii patriam ridet Cicero ad Fam. 7, 18, 3. propter ranunculorum ibi, ut ait, *ῥητορεόντων* multitudinem. — *animus -- aequus*] Est *εὐθυμία* sive illa Epicuri *ἀταραξία*, ἢ (σὺν τῇ τοῦ σώματος ἑγχειῖα) τοῦ μακαρίως ζῆν ἐστὶ τέλος. Diog. L. 10, 128.; „animus bene compositus,

EPISTOLA XII.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
 Si recte frueris, non est, ut copia maior
 Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas;
 Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

EP. XII. 1. *Icti* c. Cfr. ad Od. 1, 29, 1.

nulla cupiditate exagitatus nulla-
 que aegritudine depressus.“ Sen-
 tentia tam γενικῶς expressa est,
 ut familiarem offendere nequaquam
 posset: et tamen perquam acerbe
 criminati sunt Interpretes nonnulli
 bonum hunc Bullatium, hominem,
 ut aiunt, inconstantem, levem, mo-
 rosus, Horatii tamen amicum. Ce-
 terum cfr. Plaut. Aul. 2, 2, 10:
*Pol, si est animus aequus, satis ha-
 bes, qui bene vitam colas.* Rud. 2,
 3, 71: *Ergo animus aequus opti-
 mum est acrumnae condimentum.*

XII. De Iccio vide Od. 1, 29.
 Huic sodalem suum, Pompeium
 Grosphum (Od. 2, 16.), commen-
 dat, propter quam ipsam rationem
 prope incredibile est, interpretes
 ante Iacobsum (excepto tamen
 Gesnero) uno fere ore in eo con-
 sensisse, ut contenderent, in com-
 mendaticia hac epistola Iccium tam-
 quam hominem sordidum, avarum,
 fatuum, dicis causa et propter ne-
 scio quam animi vanitatem philo-
 sophiae deditum, describi et cum
 insigni mordacitate derideri, nihi-
 lominus videlicet poëtae amicum.
 Hi ergo, quae in qualicumque epi-
 stola publice edenda nemo unquam
 amico tam malitiose, in vere fami-
 liari, si opus esset, aperte ac sim-
 pliciter, certe sine virulentia, quam
 sibi hic repperisse visi sunt, scri-
 beret, etiam in commendaticia,
 ante omnia cum Grospho commu-
 nicanda, scribi potuisse stolidè opi-
 nati sunt. Scripta est a. u. c. 734.
 exeunte. Apparet autem, poëtam
 id voluisse, ut partim Grosphum
 in Iccii familiaritatem induceret,

partim ut amicum propria condi-
 cione haud prorsus contentum tran-
 quillaret atque ad inutiles quere-
 las omittendas exhortaretur.

1 - 5. *Fructibus* cet.] Procurator
 Iccius tunc erat praediorum Siculo-
 rum M. Agrippae, quorum de re-
 ditibus rata pars tamquam admi-
 nistrationis merces ad ipsum per-
 veniebat. Praeterea pro suo suo-
 rumque victu libere iis uti pote-
 rat, quaecumque in fautoris fundis
 proveniebant, certus cum esset
 Agrippa, nunquam fore, ut pro-
 curator tam probus atque honestus
 quidquam illicito modo averteret.—
colligis] „colligendos curas per vi-
 licos, quibus praepositus es.“ —
non est, ut] οὐκ ἔστιν ὅπως, „fieri
 nullo modo potest.“ Cfr. Od. 3,
 1, 9: *Est, ut viro vir latius ordinet
 Arbusta sulcis.* Sic Lucretius 3,
 715: *Haud erit, ut-possit.* 5, 147:
*Illud item non est ut possis cre-
 dere.* et 977: *Non erat, ut fieri
 posset.* — *Tolle querelas]* „Mitte
 supervacaneas illas querelas, tibi
 in illos fundos administrandos mul-
 tum temporis insumendum esse,
 quod et incundius et utilius in phi-
 losophiae studiis collocaretur, nec
 tamen te posse divitiis aequare
 multos alios maiore otio fruentes.“
 Nisi vero haec duo verba non nimis
 premenda sunt, adeo ut hoc
 tantummodo significant: „Nihil
 profecto habes, cur querare!“ —
suppetit usus] „sufficit“, *was zu
 seinen Bedürfnissen ausreicht*“, qua
 significatione Cicero usurpat etiam
 v. *suppeditare*, de Offic. 1, 4, 12:
parare ea, quae suppeditent et ad

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil 5
 Divitiae poterunt regales addere maius.
 Si forte in medio positorum abstemius herbis
 Vivis et urtica, sic vives protinus, ut te
 Confestim liquidus Fortunae rivus inaurat,
 Vel quia naturam mutare pecunia nescit, 10

8. *protinus* bSedE: *protenus* cum plerisque Edd. M.

cultum et ad victum. Opponitur *usus* mancipio. Cic. ad Fam. 7, 30: *Atticum, cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est cuiusque proprium, quo quisque fruitur atque utitur.* Conf. Epp. 2, 2, 158 sqq. — *Si ventri cet.*] Theognis v. 719: Ἴσόν τοι πλουτοῦσιν, ὅτω πολὺς ἄγρυρὸς ἐστίν Καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἴπποι δ' ἡμίονοί τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα πάρεστιν Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἄβρᾶ παθεῖν Παιδὸς ἢ ἤδὲ γυναικὸς. — *pedibus*] Intellige pedes podagra non laborantes, sed fortes ac perniceas.

7-11. *Si forte cet.*] Iam sapientiae temperantiae exemplum affert: „Si forte, id quod non pro certo scio“ (v. forte minime negligendum est), „cum cibus lautioribus vesci facile tibi liceret, tamen *abstemius*, sobrius, manes ac vivis leguminibus oleribusque atque inter haec vel urticā, aequè parco et tenui victu, etiam *protinus*“ (i. e. „porro et sine intermissione“ Non. p. 375., *auch ferner*), „in perpetuum uteris, etiamsi subito dives factus eris, vel quia natura ultro temperans es, vel quia ex firmo proposito abstines a luxuria, ut sapientiae praeceptis satisfacias.“ — *In medio positae* sunt res, quarum potestas nobis est ac liber usus; hoc igitur loco cibi ceteroquin haud difficulter nec nimia impensa parandi, quibus tamen Icicius simplicioribus

etiam contentus absteineat. Cfr. Sat. 1, 2, 108. — *abstemius*] pr. „ἀσινος, qui vino abstinet“, h. l. „sobrius“ generatim. Similiter Sidonius Apoll. Epp. 8, 3: *inter epulas abstemium, inter purpuratos linteatum.* — *urtica*] Est omnino planta huius nominis, qua Itali etiam nunc vere, dum tenera est, vesci interdum solent; Plin. H. N. 21, 15, 55: *Incipiens quidem ipsa (urtica) nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est adpellendos totius anni morbos:* neutiquam urtica marina, Medusae genus, quae in opipare paratis pontificum cenis apponebatur. Macrobr. Saturn. 2, 9. Dictum autem est *herbis-et urtica*, ut Ovid. Met. 10, 261: *et flores mille colorum Liliaque.* — *protinus*] Hanc scripturam ex Codd. Med. et Rom. auctoritate in Virgilio semper ascivit Wagner *Orthogr. Vergil.* p. 466. — *ut*] „licet, quamvis;“ non *iva*. Cfr. Epod. 1, 21. — *Confestim liquidus cet.*] Suspicio proverbii locum obtinuisse Fortunae aureum rivum, qui ubi homini affluxit, hic *confestim*, id est, repente, dives fit. Cfr. Lucillum in Anth. Pal. II. p. 315: *Κᾶν ποταμὸς χρυσοῦ νᾶματά σοι παρέχη. Ad τρόπον* in v. *inaurare* cfr. Cic. ad Fam. 7, 13: *Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari.* — *naturam mutare pecunia nescit*] „Qui naturā vel sine philosophorum praeceptis temperans est, etiam dives factus prius vitae ge-

Vel quia cuncta putas una virtute minora.

Miramur, si Democriti pecus edit agellos

Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;

Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri

Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:

15

nus, bonae valetudini unice aptum, servat.⁴ Epod. 4, 6: *Fortuna non mutat genus*. Scholii loco esto illud Corneli Nep. Att. 14: *Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine, tantaque usus est moderatione, ut -- pari fastigio steterit in utraque fortuna. — cuncta putas cet.*] ex Stoicorum doctrina.

12 - 14. *Miramur cet.*] „Virtuti autem te vel maxime studere et philosophiae deditum esse gaudeo; etenim si miramur, Democritum illum rem familiarem ob sapientiae studia prorsus neglexisse, multo magis profecto te admiremur necesse est, qui inter multa negotia necessaria quidem, sed interdum sordidiora, ut est tabularum expensi acceptaque confectio; inter homines quaestus ac lucri cupidos, quibuscum saepe versari debes, nihilominus philosophiae et physicis studiis vacas.“ — *Democriti*] Abderitae, philosophi Eleatici. Cic. de Finn. 5, 29, 87: *Cur ipse Pythagoras -- tot maria transmisit? cur haec eadem Democritus? qui (vere false, non quaeremus) dicitur se oculis privasse; certe, ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos*. Cfr. Tusc. 5, 39, 114. 115. Prorsus ut Horatius Ioannes Chrysost. ad viduam iun. T. I. Ed. Paris. nov. p. 423. Democritum vocat τὸν μηλόβοτον ἀνέντα τὴν χώραν τὴν αὐτοῦ. — *peregre est*] „meditationi immersus et quasi segregatus a corpore, procul abest a rebus terrestribus.“ Cic. pro Mil.

12, 33: *vestrae peregrinantur aures? — velox*] „inter veri θεωρίας magna cum facilitate versans.“ Plato Theaetet. p. 173. E: τῷ ὄντι τὸ σῶμα μόνον ἐν τῇ πόλει κείται αὐτοῦ (τοῦ διατριβόντος ἐν φιλοσοφίᾳ) καὶ ἐπιδημεῖ, ἣ δὲ διάνοια -- πανταχῇ φέρεται κατὰ Πίνδαρον, τὰ τε γὰς ὑπέρορθε καὶ τὰ ἐπίπεδα γεωμετροῦσα κτλ. — *scabiem*] „sordidam aliorum avaritiam, quibuscum Agrippae rationes tibi putandae sunt.“ *Scabies* significat acria avaritiae irritamenta, ut cum de voluptatibus usurpatur. Cic. de Legg. 1, 17, 47: *Voluptas maiorum mater omnium, cuius blanditiis corrupti quae naturā bona sunt, quia dulcedine hac et scabie carent, non cernunt satis. — contagia*] „lucri cupido morbi contagiosi instar iam prope omnes invasit.“

15. *Nil parvum cet.*] „Cum sapientiae studio ductus res externas, quae caducae et sub sapiente positae sunt, despicias atque adhuc etiam provectiore aetate post militiam (Od. 1, 29.) interque tot rerum patroni tui curas sublimia, τῶν μετεώρων species et causas, scruteris.“ — *sapias*] Simpliciter pro φρονῆς, „cogites.“ — *et adhuc*] „etiannunc post tam diuturnum tempus, quod plerosque lassare potuisset atque efficere, ut talibus ab investigationibus iamdiu destitissent.“ — *sublimia*] „τὰ μετέωρα, caelestia“, „philosophiam physicam.“ COMM. CRUQ. *Superas res* dixit Lucretius 1, 128. Quae versibus 16-20. memorantur, haud nimis utique curabat poeta, unde simul levis et amica inest ironia:

Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
 Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent,
 Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
 Quid velit et possit rerum concordia discors,
 Empedocles, an Stertinium deliret acumen. 20

„adhuc cures, quae humanae cognitioni negata sunt.“

16-20. *Quae mare cet.*] Similes loci sunt Virg. Ge. 2, 475 seqq. Propert. 4, 4, 25 sqq. Manil. 1, 94 sqq. Stat. Silv. 5, 3, 19 sqq. — *compescant-temperet*] Propert. 1. 1. 37: *Curve suos fines altum non exeat aequor, Plenus et in partes quattuor annus eat. — sponte sua cet.*] „proprie impetu atque instinctu an iussae ac ductae numine divino.“ Sic Virg. Aen. 9, 21. *palantes polo stellae* dicit, ac prorsus ut Horatius, Cicero de Rep. 1, 14, 22: *stellarum, [quae errantes et quasi vagae nominantur. — premat]* „abscondat;“ „obscurum autem κατά πρόληψιν, „ita ut obscuretur.“ Intellige de solitis lunae vicissitudinibus, *κενώσεσι καὶ πληρώσεσι*, non de eius defectu. Similiter Prop. 1. 1. 27: *unde coactis Cornibus in plenum menstrua luna redit. — Quid velit et possit*] „Quis finis (σκοπός) et quae vis sit mundi universi.“ — *concordia discors*] „universitas rerum, licet nobis interdum discors videatur, tamen admirabili singularum partium concordia iuncta.“ Sic Ovid. Met. 1, 433: *discors concordia fetibus apta est.* Seneca Quaest. Nat. 7, 27, 3: *Tota haec mundi concordia ex discordibus constat.* Inversa ratione Manilius 1, 141. *discordiam concordem* dixit. De oxymoro cfr. Epp. 1, 11, 28. — *Empedocles*] Agrigentinus, Pythagorae discipulus. H. l. significatur eius *νεῖκος καὶ φιλία*. Fragm. ed. Sturz v. 203: *Ἄλλοτε μὲν φιλότῃτι συννερχόμεν' εἰς ἔν ἅπαντα, Ἄλλοτε*

δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορέμενα νεῖκος ἔχθει. Cfr. A. P. 465. Empedoclis autem carmina frequenter a Romanis legebantur, ut demonstrat Lucretius et Cn. Salustii Empedoclea derisa a Cicerone ad Q. Fr. 2, 11, 4. — *Stertinium deliret acumen*] Sine ioco: „Investigas, utrum verior sit physica doctrina Empedoclis, an Stoicorum.“ Iam facete pro Stoicis ponit ridiculum illum *Stertinium*, „sapientum octavum“ (Sat. 2, 3, 33. 296.), „qui CXX. libros Stoicorum Latine scripsit“ (SCHOL.), eique κατ' εἰρωτείαν acumen tribuit; *Stertinium* autem pro *Stertinianum*, ut Od. 4, 12, 18: *Sulpiciis-horreis.*

21-24. *Verum seu cet.*] „Verum quicumque tuae vitae est habitus (quem satis simplicem ac frugalem esse probe novi, quippe cum victus tuus constare non soleat nisi piscibus, porro ac similibus), benigne, quaeso, recipe, quem tibi commendo, Grosphum eiusque consuetudine amice utere.“ — *pisces*] Etiam piscium vel recens captorum vel *ταριχευτῶν* in Sicilia vitius fuit pretium. Significat Iccium spretis lautitiis Romanis vivere Graecorum tenuiorum more. Festive autem *trucidus (abwürgst)* ad Pythagorae et Empedoclis sectatorem; Hieron. Lib. 2. adv. Iovinian. T. 2. p. 331. Vallars.: *Probabo non Empedoclis et Pythagorae nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν omne quod movetur et vivit edendum non putant, et eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quercumque succiderint, cuius parvicidae sunt et venefici.* Ceterum

Verum, seu pisces seu porrum et caepe trucidas,
Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
Defer; nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.

Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.

Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res: 25

Cantaber Agrippae, Claudii virtute Neronis

Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates

negari nequit, locosi aliquid inesse in verbo *trucidas*, ut cum Lucilius apud Nonium p. 449. ed. Merc. (Gerl. p. 88.) dicit: *Durum, molle voras; fragmenta interfici panis. — verum*] „iustum.“ Cfr. Epp. 1, 7, 98. — *Vilis* cet.] Proverbium videtur, cui proxime accedit Xenoph. Mem. 2, 10, 4: *νῦν διὰ τὰ πράγματα* (propter hunc rei publicae statum) *εὐνοιάτους ἔστι φίλους ἀγαθούς κήσασθαι.* „Proborum hominum amicitia *εὐνοιάτη* est, tenui pretio, facili opera paratur, si qua re indigent, quam nos eis impertire possumus, simul comiter id facientes. Sic tu primo quoque officio, tibi minime molesto, facile Grosphi amicitiam tibi conciliare poteris.“ — *bonis*] „hominibus probis ac propterea dignis, quos demerere.“

25-28. *Ne tamen* cet.] „Ne tamen tu, remotus cum sis ab Urbe et philosophiae studiis occupatus, ignores“ cet. De omisso in apodosis v. „scito“ cfr. Sat. 2, 1, 81. Ad soni similitudinem inter vv. *ignores et loco res* cfr. Epp. 1, 14, 7. — *Cantaber Agrippae*] Hi vv. praecipue Augusti eiusque amicorum causa additi sunt. Cantabros, cum aliquoties pertinaciter rebellassent, M. Agrippa tandem a. u. c. 734. *τούς τε ἐν τῇ ἡλικίᾳ πάντας ὀλίγον διέφθειρε καὶ τοὺς λοιποὺς τὰ τε ὄπλα ἀφείλετο καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρμυῶν κατεβίβασεν.* Dio Cass. 54, 11. Cfr. Od. 2, 6, 2. Apte autem primo loco memoratur Agrippa, Iccii patro-

nus. — *Claudi-Neronis*] Cfr. Epp. 1, 3, 2. — *Armenius cecidit*] Significat: „Tiberius Armenios sive Armeniam debellavit.“ Cfr. Monum. Ancyr. ed. Franz p. 35. et p. 107: *Ἀρμενίαν τὴν μείζονα ἀναίρεθέντος τοῦ βασιλέως [Ἀρταξία] δυνάμενος ἐπαρχίαν ποιῆσαι, μᾶλλον ἐβουλήθη κατὰ τὰ πάτρια ἡμῶν ἔδη βασιλείαν Τυγράνα Ἀρταουάσδου νίψ, νίωνῶ δὲ Τυγράνου βασιλέως, δοῦναι διὰ Τιβερίου Νέρωνος, ὅς τότ' ἐμοῦ προγονός ἦν.* Cfr. Augusti nummum apud Arneth. II. p. 40, 94: **ARMENIA CAPTA.** et N. 94., in quo expressa est Armenia flexum genui submittens. Tacitus Ann. 2, 3: *Occiso Artaxia per dolum propinquorum datus a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone. — Dein iussu Augusti impositus Artavasdes. — Phraates*] Monum. Ancyr. p. 108: *Πάρθους τριῶν στρατευμάτων Ῥωμαίων σκῦλα καὶ σημεῖας ἀποδοῦναι ἐμοί, ἰκέτας τε φίλιαν δῆμον Ῥωμαίων ἀξιῶσαι ἠνάγκασα, ταύτας δὲ τὰς σημεῖας ἐν τῷ Ἄρεως τοῦ ἀμύντορος ναοῦ ἀδύτου ἀπέθεμην.* Ceterum construe: „Arsaces XV. s. *Phraates* IV., Parthorum rex (a. u. c. 717 - 753.), genibus minor accepit ius imperiumque Caesaris.“ — *genibus minor* pr. „infra Caesaris genua collocatus, ad genua eius admissus“, (ut Nero Tiridaten primo -- *admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est.* Sueton. Ner. 13.), poetica imagine pro „supplex per

Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae pleno defundit Copia cornu.

EPISTOLA XIII.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,

29. *defundit* Sep et pr. b: *defudit* E, *diffundit* corr. b, *diffudit* d.

legatos atque submissus;“ nunquam enim ipse Romam venerat, ut se ad Augusti pedes prosterneret eique supplicaret. Imperium autem Augusti accepit, quatenus ob metum belli, quod hic ipse minitabatur, captivos ex Crassi, Ventidii et Antonii exercitibus signaque militaria Crasso adempta Romam remisit et filios nepotesque obsides Augusto dedit. Tac. Ann. 2, 1: *Phraates -- cuncta venerantium officia ad Augustum verterat*. Augustus ipse hoc inter res sibi maxime gloriosas rettulit partim nummis cusis cum hac inscriptione: SIGNIS. PARTHICIS. RECEPTIS, partim his verbis Monum. Anċyr. p. 35. ed. Franz., quae supra Graece habes: *Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa reddere mihi supplicesque amicitiam populi Romani petere coēgi. Ea autem signa in penetrati, quod est in templo Martis Ulloris, reposui*. Idem autem est *ius et imperium* alicuius accipere atque „imperio parere, in *ius dicionemque* alicuius recipi“, Liv. 21, 61. Cfr. Od. 3, 5, 3 sq. De Phraate cfr. etiam Od. 2, 2, 17.

29. *Copia*] abundantiae et ubertatis dea, ut Carm. Sec. 60. Eam *auream* vocat, id est, beatam, ut fere Od. 1, 5, 9. 2, 10, 5. „Haec autem omnis generis fruges fructusque quasi de caelo in terram nunc *defundit*, e cornu suo omnibus abundanter largitur.“ „Si *defudit* legeris, post messem scripta erit Epistola; si *defundit*, ipso messis tempore.“ BENTL. Lectio *defudit* orta videtur ex praecedentibus

perfectis *cecidit* et *accepit*. Cfr. Arnob. 6, 25: *Fortuna cum cornu pomis, fcis aut frugibus autumnalibus pleno*. Similes autem laudes Caesaris aetati impertit poēta Od. 4, 5, 17 sqq. 4, 15, 5 sqq.

XIII. „Hanc Epistolam ad Vinium Asellam (vel Asinam v. 8.?), quisquis ille fuit, missam esse nunquam adducar ut credam. In Augusti potius gratiam scripta videtur, cui poēta verecundiam suam vix poterat commendare urbanus. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poēmata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.“ IACOBS. Festive igitur simulat se praeter mandata, quae domi iam saepe diuque homini bono, sed pinguioris ingenii, inculcarit, ne illa iam iter faciens, magis etiam cum in Urbem pervenerit, obliviscatur, eadem etiam litteris consignare, hasque litteras, quas Asella, ut probabile est, nunquam vidit, post eius profectionem ex praedio Sabino per tabellarium mittere. Fuit autem (nam persona ipsa vera est, et fortasse notus homo erat Augusto) vel vicinus Horatii, vel unus quinque illorum bonorum patrum, colonorum partiariorum in eius Sabino: servus certe tabellarius non fuit, cum tria nomina Latina habnerit, C. Vinus Fronto vel Asella, ut aiunt Scholiastae. Scripta videtur Epistola Lachmanno vel ineunte a. 730. vel ante hiemem a. 732.; per medium enim tempus extra Italiam degit Augustus. Franke F. H. p. 68. refert ad a. 731.

Augusto reddes signata volumina, Vini,
 Si validus, si laetus erit, si denique poscet;
 Ne studio nostri pecces odiumque libellis
 Sedulus importes opera vehemente minister. 5
 Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
 Abiicito potius, quam quo perferre iuberis
 Clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
 Cognomen vertas in risum et fabula fias.
 Viribus uteris per clivos, flumina, lamas; 10

EP. XIII. 2. *Vinni* bSEcdp, LCtO. (c tamen in inscriptione *Vinium*; nec sane *Vinnii* reperiuntur apud Gruterum, Fabretum, alios, semper *Vinii*.)

2-5. *signata*] [obsignata Horatii anulo, ut decebat talia potenti fautori mittere: „integra igitur, ut accepisti, et a nullo alio aperta Augusto ita reddes, si validus erit.“ — *volumina*] Satis probabile est, poetam loqui de tribus Carminum libris tunc ipsum editis. — *Si validus*] „Eo tempore saepe aegrotabat Augustus, non solum in Hispania, sed etiam Romae gravissimo morbo correptus.“ FRANKE l. l. — *pecces*] „in culpam ac reprehensionem incidas.“ — *odium*] „*Unwillen*“, ut v. *odisse* aliquoties Horatius usurpat pro *spernere*, *nicht leiden können*. „Si forte offendes Augustum, fieri potest ut indignabundus accipiat mea carmina.“ — *Sedulus* cet.] „minister nimio studio importunus.“ Cfr. Sat. 2, 5, 89. Epp. 2, 1, 260: *Sedulitas autem stulle, quem diligit, urget*. — *importes*] plerumque de rebus incommodis, ut „importare calamitatem, luctum, periculum, pestem.“

6-9. *uret*] de onere molesto, ut Ovid. Rem. Am. 235: *Aspicis, ut pressos urant iuga prima iuencos*. Cfr. Epp. 1, 10, 43. Sed hoc per iocum; non enim re vera gravis esse poterat libellorum *sarcina*, quo ipso voc. praeparatur alter

iocus v. 8. — *Abiicito*] Festive significat, se nullum fere scriptis suis pretium statuere. „Abiicito potius in ipso itinere“ (fingit enim ob propria quoque negotia *Vinium* Romam proficisci et tantum officii causa carmina illa secum portare), „quam ut eo loco, usque ad quem perferre iuberis sarcinam, *ferus*, oneris iam impatiens, efferatus, ut iniquae mentis asellus, cum vi et multo cum fragore deiicias humi alicubi vel in atrium Palatii *clitellas* muli vel asini tui (*Saumsattel*), quibus sarcina illigata est atque inde solvenda. Quodsi tam rusticus esses, quam significo, merito Asellam te vocari, qui hoc viderent, ridentes dicerent.“ — *Asinae*] Sic videtur dixisse pro *Asellae*; non enim credibile est patris cognomen *Asinae*, ut volunt, ioci causa a vicinis eius in *Asellae* deflexum esse. Quod *paternum* est cognomen, monstrat iam patrem ingenuum rusticum Romanum fuisse nec vero cognomen filio contumeliae causa inditum. Memento cognominum *Bestiae*, *Oviculae*, *Scrofae*, *Verris* ac similium. — *fabula*] Cfr. Epod. 11, 8: *Fabula quanta fui!* Iuven. 10, 167: *Ut pueris placeas et declamatio fias*.

Victor propositi simul ac perveneris illuc,
 Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
 Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,
 Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhae lanae,
 Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.
 Ne volgo narres te sudavisse ferendo

15

14. *glomus* bcdEp, Lct. (*glomus* S.) — 16. *Ne* bSEcdp, Veneta 1481., Lct: *Neu* e Cod. Gal. Bentleius, *Nec* duo Pottierii aliique pauci Feae, FMO.

10-15. *Viribus* cet.] Iocatur, quasi difficillimum inceptum foret ex Sabino Romam pervenire. — *lomas*] „lacunas maiores continentes aquam pluviam seu caelestem. Ennius: *Silvarum saltus, latebras lomasque lulosas.*“ ACROX et COMM. CRUQ. — *Victor propositi*] ἐγχαρῆς τοῦ σχολοῦ. — *Sic positum servabis*] „Sic pones et, cum posueris, etiam sic servabis, ne cet.“ Expono igitur, ut Virg. Aen. 3, 236: *lectosque per herbam Disponunt enses et scuta latentia condunt*, id est, „ita disponunt, [ut tegantur“ et „condunt, ut lateant.“ „Decore“, inquit, „dextera teneto libellos tum, cum ad Augustum admissus eris, ne forte rustico aliquo gestu ei risum moveas.“ — *ut rusticus agnum*] Iam triplex proponit exemplum ab Asella minime imitandum: 1) imaginem rustici agnum sub axilla ad mercatum ferentis, ridiculam propter continuos bestiolae motus et curam hominis, ne in solum desiliat, ne ab ipso fortasse laedatur; 2) „Pyrrhiam, ancillam in quadam Titinii fabula, quae furata lanam dominae suae, propter temulentiam ita gestavit, ut facili opera deprehenderetur.“ SCHOL. — *vinosa*] Ridiculi causa in comoediis ac mimis huiuscemodi feminas inducebant, ut est Lena in Plauti Cistellaria. — *glomus*] Forma *glomus*, *i*, idonea auctoritate caret. Praeterea recte Bentleius: „Satis profecto

erit Pyrrhae, si unum furtivae lanae glomus sub ala recondat.“ — 3) *tribulis*] Homines ambitiosi, auram popularem captantes, tribules etiam pauperiores ruri degentes ad convivia interdum invitabant. Principes autem cives in XXXI. rusticas tribus, homines infimae sortis in IV. urbanas memento relatos fuisse. Rusticus igitur Romanus invitatus a tribuli suo locuplete atque illustri non sine quadam verecundia ac timore e vico suo in Urbem pergat calcceatus vel peronatus; quia servum non habet, certe qui opus rusticum deserere possit, ipse *soleas*, quibus indutus in triclinium intrare debet, una cum pileo, quo sub noctem domum revertens caput tecturus est, sub ala portat. Optimus autem homo eo maxime ridiculus fit, quod dum quancumque potest cum decore soleis puris nec pulvere adpersis in triclinium introire parat calceosque ibi exutos et pileum atriensi tradit, iis omnibus, qui cum maxime in atrio sunt, et ingenuis et libertis et servis nimis demissas ac timidus videtur.

16. 17. *Ne volgo* cet.] „Ne ardelionum circulis et turbae libertorum in Palatinis aedibus narres te in itinere ex agro Sabino Romam facto sudavisse, cum afferres Augusto egregia scilicet Horatii carmina; nihil enim attinet illos hoc resciscere nec te mandato meo

Carmina, quae possint oculos auresque morari
 Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.
 Vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas.

EPISTOLA XIV.

Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli,

18. *nitere. porro Vade* Bentleius tacite, fortasse ex mero operarum errore. — EP. XIV. 1. *Vilice* scripsi cum E, ut est semper in Inscriptt.

gloriari neque me apud quos minime convenit intempestive a te laudari.“ Asyndeton autem Codd. meorum *ne narres* post futura *uteris, servabis* aptius videtur quam vel *neu* vel *nec narres*. — *sudavisse*] Nihil habet ingrati aut rustici, ut visum est nonnullis; siquidem nihil aliud nisi itineris atque oneris molestiam significat. Sic Cic. ad Fam. 3, 12, 3: *Vides sudare me iam dudum laborantem, quomodo ea tuear, quae mihi tuenda sunt*. — *oculos auresque*] *oculos* legentis, *aures* ab anagnosta recitata audientis; nisi vero sine hoc discrimine per proverbii modum dictum est. — *morari*] *Morantur* nos, quae delectant. A. P. 321.

18. 19. *oratus multa prece*] „Quodsi multis etiam precibus illiusmodi homines te oraverint, ut quid Augusto apportes sibi dicas, tu noli loquax esse, sed quo te iussi continuo perge, donec ad ipsum te admittat estarius.“ — *nitere porro*] *schiebe dich vorwärts*. Sic ut iungamus et tenor versiculi requirit et magis etiam, quod v. *nitere* non addito adverbio sensu caret. — *cave*] ultima brevi. Vid. ad Sat. 2, 3, 38. — *ne titubes* cet.] „Cave, ne per errorem animi pravi quidquam in hoc negotio committas ac propterea male exsequaris mandata mea;“ quemadmodum dicimus *foedus, fidem,*

iura, leges frangere. Et v. *titubare* haud raro usurpatur pro v. „errorem committere“, ut Plaut. Pseud. 4, 1, 32: *At vide ne titubes*, „*dass du nichts versichst*.“ Terent. Heaut. 2, 3, 120: CLIN. *Verum illa ne quid titubet*. SY. *Perdoctast probe*. Haud insecite Düntzer notat, Horatium proprias suas cogitationes festivis his mandatis veluti velasse; quippe qui significare voluerit, sese poematis suis Augusto missis nullam omnino molestiam fautori *opera vehemente* (*Zudringlichkeit*) exhibere velle, quasi cum ad ea legenda cogeret tempore ipsi minus opportuno.

XIV. Vilicium Horatius videtur praeposuisse Sabino suo ex illo ipso hominum genere, quod dominis dissuadet Columella 1, 8, 1: *Praemoneo, ne vilicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas artes exercuerit. Socors et somniculosum genus id mancipiorum, otios, campo, circo, theatri, aleae, popinae, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat*. Iam ioci causa fingit se servo isti nequam, moroso, bibaci, in urbem reverti cupientem hanc Epistolam mittere, qua ruri ei manendum esse significet: re vera autem hac scriptiuncula, quam vilicus ipse vix unquam vidit, demonstrare voluit iniquis suis, qui ei propter

Quem tu fastidis habitatum quinque focis et
 Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
 Certemus, spinas animone ego fortius an tu

villulam a Maccenate donatam invidere volebant, non tam ob ipsam possessionem eam sibi caram esse quam propterea, quod ibi remotus ab illorum malignitate (v. 37.) et a ceteris omnibus urbis molestiis tranquillo animo vivat studiisque libere vacet. Simul autem amicis, qui fortasse interdum mirarentur, cur tam libenter in aspero illo Sabino degeret, rationes exponit, quibus ad secessum istum urbi saepe praefendum impellatur. Scripta videtur Epistola Kirchnero a. u. c. 732.; verum res est prorsus incerta.

1-3. *Vilice*] Vilicus utique servus, non libertus, quales Horatius nunquam memorat. — *silvarum*] Cfr. Od. 3, 16, 29. Sat. 2, 6, 3. Silvas perreptare amabat Horatius ut Tibullus. Vid. Epp. 1, 1, 4. — *mihi me reddentis*] „quia, cum Romae dego, aliorum potius sum quam meus ipsius; ruri mihi vivo, ut volo, et ab officii negotiisque urbanis me reficio ac recreo.“ Cfr. Sat. 2, 6, 60 sqq. Epp. 1, 10, 6 sqq. — *tu*] „qui ante eras in mea familia urbana, meum fundum fastidis, quamvis eum habitent quinque familiae, ita ut totidem *boni*, id est, strenui atque honesti, patresfamilias inde Variam se conferre soleant ad nundinas obeundas et quando oppidana habentur comitia creandis dumviris iuri dicendo, aedilibus ceterisque magistratibus municipalibus. (Filii, ne opus rusticum cessaret, domi videntur remansisse.) Intellige colonos partiarios liberos, qui ipsi possessionibus carentes pro certa mercede vel pro rata proventus parte, ut etiam nunc fit apud Italos, quinquepartitum Horatii Sabinum colebant. Hoc igitur dicit: „Nec tamen praedium

est nimis exiguum, cuius te pudeat pigeatque; immo quinque familiis liberis tu, servule, praepositus es ad earum opera rustica inspectanda ac regenda et ad rationes cum his patribusfamilias putandas.“ Nec vero haec pugnant cum Sat. 2, 7, 118: *accedes opera agro nona Sabino*. Etenim hi octo servi unice occupati erant in ipsa Horatii villa hortisque adiacentibus cet.; quinque coloni cum familiis per tuguria habitantes reliquos eius agros colebant. Portiones autem totius fundi tunc quoque colonis illis singulis admodum modicas locatas esse, quo melius colerentur, sane consentaneum est, prorsus ut nunc solent Itali locupletes suis colonis (*a' suoi massaj*). — *focis*] Sic Plato Legg. 1. p. 642. B.: *ἡμῶν ἡ ἔστια*, „domus nostra.“ — *Variam*] „Varia oppidum in Sabinis olim, nunc vicus imminens Anieni ad octavum lapidem ultra Tibur in via Valeria.“ COMM. CRUQ. Hodie *Vicovaro*.

4. 5. *Certemus*] „Agedum videamus, utrum ego diligentius animum meum vitiiis purgem, an tu spinas ex agro meo evellas; atque utra ratio melior sit, eane, qua me ipse curo, quod ad virtutem attinet, in eo elaborans, ut quotidianie melior ac tranquillior fiam, an ea, qua tu, homo socors (*pigrum* vocat v. 29.), colis *rem* meam, id est fundum Sabinum, praecipuam facultatum mearum partem?“ Simili comparatione utitur Velleius 2, 68: *peior illi* (M. Caelio) *res familiaris quam mens erat*. — *spinas*] Cfr. Epp. 2, 2, 212: *Quid te exempla iuvat spinis de pluribus una?* Sunt igitur et vitia illa *minora*, quibus se laborare concedit Sat. 1, 3, 20., et vanae curae ac sol-

Evellas agro et melior sit Horatius an res. 5
 Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur
 Fratrem maerentis, raptō de fratre dolentis
 Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
 Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
 Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum; 10
 Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
 Stultus uterque locum immeritum causatur inique;

9. *avet* Bentleius coniecturā. — 11. *sors*] *res* Codd. aliq. Lambini et Cruquii. (Ut nos, omnes nostri et Pottierii.)

licitudines. — *Evellas*] „In enuntiatione coniuncta una vox, quae tamen potentia duarum vicem gerat, ratione duplicis subiecti duplicem etiam sustinere sensum s. significationem potest, ut hic et in illo loëlis 2, 13: *Scindite cor vestrum et non vestimenta vestra.*“
 RAPPOLT.

6-9. *Lamiae*] Est L. Aelius L. F. Lamia, consul postea a. u. c. 756., de quo v. Od. 1, 26. et 3, 17. Hic igitur tunc lugebat mortem Quinti fratris. — *quamvis -- moratur*] De indicativo, quem mei quoque Codd. firmant, vide Schmidium, qui imprimis confert Epp. 1, 17, 22: *quamvis fers te nullius egentem. — pietas et cura*] „fraternus amor, quo Lamia erepti fratris recordatur, et aegritudo, qua consumitur;“ non: „Horatii in Lamiam studium“, duobus his vocc. *pietas et cura* significatum, neque: „cura Horatii, *pietas* Lamiae.“ Contra Voss: *Lieb' und Besorgnis um Lamia.* — *Fratrem -- fratre*] Repetitio eiusdem vocabuli, ipsum ὁμοιοτέλετον a nescio quo reprehensum, sequens ἐξασύλλαβον et, ut videtur, ἀπαξ λεγόμενον mirabiliter Lamiae maerorem et luctum exprimunt. Aequè lugubris sonus est Homerici illius Iliad. ψ, 221: ψυχὴν κελήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο. — *maerentis -- dolentis*] Ver-
 sus huiusmodi, quos media ae-

tas Leoninos appellavit, reperiuntur iam apud Homerum. Iliad. ν, 217: Ὅς πάσῃ Πλευρώνι καὶ αἰπείνῃ Καλυδῶνι. Odyss. δ, 684: Μὴ μνηστεύσαντες, μὴδ' ἄλλοθ' ὀμιλήσαντες. Similes Virgili versus collegit Wagner ad Georg. 1, 157., exempli causa Aen. 9, 621: *Talia iactantem dictis ac dira Canentem.* 9, 634: *I, verbis virtulem illude superbis.* Cfr. Cic. ad Att. 12, 28, 2: *Maerorem minui, dolorem non potui nec, si possem, vellem. — istuc*] „in agrum, ubi tu nunc es.“ — *mens animusque*] „νοῦς καὶ θυμὸς me istuc fert, impellit me, ut istic esse longe malim, et veluti in ludis circensibus equi feroces quadrigis iuncti impatienter exspectant, donec mappa a praetore missa e *claustris* i. e. carceribus currus emitantur, ut in liberum circi curriculum prorumpant, sic ego quam primum rus proficisci cupio.“ Ceterum *mens animusque* haud raro ita iunguntur. Cfr. Terent. Andr. 1, 1, 137: *Mala mens, malus animus.*

10-20. *Rure ego* cet.] „Ego, quia tranquillitatem quaero Sabinique mei amoenitate delector, rus praefero; tu urbem, in qua cupiditates tuas facilius expleas minusque laboris te exerceat.“ — *nimirum*] *natürlich.* — *uterque*] Cum versu praeced. una dumtaxat persona signifi-

In culpa est animus, qui se non effugit unquam.

Tu mediastinus tacita prece rura petebas,

Nunc urbem et ludos et balnea vilicus optas;

15

Me constare mihi scis et discedere tristem,

Quandocunque trahunt invisā negotia Romam.

Non eadem miramur; eo disconvenit inter

Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesca

15. *vilicus* SE (non bc). — 19. *tesqua* Cod. certe Einsiedlensis et Edd.

cetur, vix aliter fieri potest, quam ut cum plerisque inde a Landino usque ad Vossium explicemus: „ego ac tu“, ita ut dominus quodammodo servo se aequiparet, sed κατ' εἰσωνείων. Nam ipse, qui rus ideo praeferebat, ut ibi simplicius viveret atque in emendando se tranquillandoque diligenter elaboraret, stultum serio se vocare nequaquam poterat. Ergo, quod ad verum sensum attinet, est quasi generalis sententia: „Aeque stultus est uterque et qui nulla certa ratione ductus urbem (ut tu facis) et qui rus praefert.“ — *locum immeritum causatur*] „locum, cuius nulla est culpa, αἰτιᾶται, accusat.“ Sic Od. 1, 17, 28: *immeritam-vestem*. Sat. 2, 3, 7: *immeritus--paries*. — *se-effugit*] Od. 2, 16, 19: *Patriae quis exul se quoque fugit?* — *mediastinus*] a v. *medius*, ut *clandestinus* a v. *clam* servus infimi ordinis, in medio paratus, nulli certo ministerio addictus, sed viliora quaeque munera obire solitus, iussu etiam conservorum artificum vel proprio aliquo munere fungentium, ut sunt dispensatores, ratiocinatores, cubicularii. Colum. 1, 9, 3: *Mediastinus qualiscunque status* (statu-
rae) *potest esse, dummodo perpetuando labori sit idoneus*. A verbo *mediastinus* ducuntur vv. *meschino*, *mesquin*, *mezquin*, quibus nunc exuta primitiva significatione ho-

minum tenuiorum miseram sortem designant; illa contra cernitur in Dantis Furiarum circumscriptione, *Inferno* 9, 45: *le meschine* (mediastinae) *Della regina dell' eterno pianto*. — *l. pr. r. petebas*] „ut rus mittere, optabas, et quidem tacite, timens, ne herus id tibi negaret; ego tamen optata tua perspicuens his satisfeci.“ — *balnea*] Videlicet in Sabino thermae publicae, quibus otiosi etiam inter se confabulandi causa delectabantur, non erant. — *tristem*] „iniqua mente, übellaunig.“ — *tesca*] *Bergheiden* (*Steppen*, Passow), vocabulum Sabinum. Acro: „loca deserta et difficilia. Lingua Sabinorum deserta et repleta sentibus sic nominantur.“ Porphyrio: „loca aspera et silvestria.“ Glossar. Labbei: *Κατάροηνοι καὶ ὄρηαι καὶ ἔρημοι τόποι*. Accius in Philocteta Lemnio: *Quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te apportes loca?* apud Varr. L. L. 7, 11., ex quo praetuli scripturam *tesca*. „*Tesca*] loca inutilia, quae subigi non possunt. Loquitur in vilicum. Lucilius in II. (Gerl. p. 9, 98.): *per inhospita tesca vagantem Rerum animo sequitur captarum gratia maior*.“ Barth. Advv. 15, 3. e glossa Horatiana. Haec autem Lucilius, ut similiter Horatius, opposuisse videtur vilici sui vitae rusticae impatientiae; hoc enim dicit: „dum tu de miseris ac so-

Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit, 20
 Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
 d1 Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
 Angulus iste feret piper et thus ocus uva,
 Nec vicina subest vinum praebere taberna
 Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius 25
 Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges

litariis meis tescis lamentaris, ego per eadem hilari animo vagans imagines, iocos, sententias, quibus postea in poematis utar, colligere soleo.“ — *mecum qui sentit*] „qui eodem atque ego sensu animatus est;“ non: „qui mihi haec affirmanti assentitur.“

21-26. *Fornix*] „cella fornicata, in qua meretrices habitabant, lupanar.“ SCHOL. — *uncta*] „nidore redolens et optimis cibus plena;“ sic cum Comm. Cruq. explicandum videtur vel propter consuetudinem Horatianam. Epp. 1, 17, 12: *accedes siccus ad unctum*. Epp. 1, 15, 44: *ubi quid melius contingit et unctius*. Martial. 5, 44, 7: *captus es unctiore cena*. Alii exponunt „immunda;“ ut est sane Virg. Catal. 5, 27: *Neque in culinam et uncta Compitalia Dapesque duces sordidas*. — *Incutiunt*] ut alibi dicunt *incutere metum, terrorem, formidinem*, sic h. l. de acri desiderio, ut Lucret. 1, 19: *Omni-bus incutiens blandum per pectora amorem*. — *Angulus*] „quemadmodum tu contemptum vocitas praedium meum.“ Sic Sidonius Apoll. Epp. 7, 17, 21: *Angulus iste placet pauper-tinusque recessus*. Iocose autem dicit: „Sabinum latu-rum esse facilius etiam piper et thus quam vinum;“ id est, vinum prorsus negatum esse Sabino, ut piper et thus toti Italiae; nimis enim frigidum erat illius solum et opacum, quam ut vitium cultura ibi locum haberet. (Cfr. Epp. 1, 16. init.) Vino igitur in heri

fundo nato uti non poterat vilicus nec prope erat taberna. — *thus*] scriptura est sincera; certe in duabus Augusteae aetatis inscriptionibus apud Iahn (Specimen p. 28.) duo sunt THVRARI. Contra in Actis Fratrum Arvalium semper est *tus*. Cfr. ad Od. 1, 19, 14. — *Nec vicina* cet.] Taberna nulla erat in vicinitate, quia fundus erat solitarius; contra *si ager secundum viam et opportunus viatoribus locus, aedificandae tabernae deversoriae, quae sunt -- fructuosae*. Varro R. R. 1, 2, 23. — *tibicina*] ut illa *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella*. — *Ad strepitum*] „ad tibiae cantum crepitantem atque absonum.“ Cfr. Od. 4, 3, 18. — *salias gravis terrae*] „saltes agrestem in modum terram pedibus pulsans, schwerfällig, plump. A. P. 430: *saliel, tundet pede terram*. Ceterum huiusmodi deliciae a vilici officio quam maxime abhorrebant. Columella 11, 1, 13: *Somni et vini sit abstinentissimus* (vilicus). — *Tum etiam sit a vereis amoribus aversus; -- primus omnium vigilet; -- sit frugalitatis exemplum*.

26-30. *et tamen* cet.] „Et tamen, cum deliciis illis tabernae tibi ca-rendum sit, nihilominus (ut tu indignabundus queri soles) graves labores suscipere debes, ut lignibus arva diu neglecta versare“ cet. Non sine certa quadam malitia enumerat omnia opera rustica, quibus homo iste Stichus vacare debebat. — *urges*] Tibull. 1, 9, 8:

Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque
 Disiunctum curas et strictis frondibus explēs;
 Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
 Multa mole docendus aprico parcere prato. 30
 Nunc age, quid nostrum concentum dividat, audi.
 Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
 Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
 Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
 Cena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba; 35
 Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.

Et durum terrae rusticus urget opus. — non tacta cet.] Intelligo agros aliquos ab ipsa villa remotiores, aliquamdiu neglectos ac malis herbis obsitos, quos tandem ligonibus purgandos videbat vilicus, nisi a domino, ubi ex urbe advenisset, totum fundum perreptante severe aliquando castigari vellet; ergo huic operi rustico, sane a ceteris servis adiutus, sese accingit. Ovid. ex Ponto 1, 8, 59: *Nec dubitem longis purgare ligonibus arva. — strictis frondibus]* Virg. Ecl. 9, 60: *hic, ubi densas Agricolae stringunt frondes.* Cato R. R. 5, 8. inter vilici officia nominatim hoc memorat: *Frondem populneam, ulmeam, querneam caedito;* item 30: *Bubus frondem ulmeam, populneam, querneam, ficulneam, usquedum habebis, dato. — explēs]* „saturas, pascis.“ Cfr. Virg. Georg. 3, 431. Aen. 3, 630: *expletus dapibus. — Addit opus cet.]* „Praeterea rivus (Digentia; cfr. Epp. 1, 18, 104.) post imbres semper alta et firma mole, *χώραν*, aggeribus coërcendus est, ne inundet prata adiacentia.“ Cato R. R. 155: *Cum pluere incipiet, familiam cum ferreis sarculis exire oportet, incilia aperire, aquam deducere in vias cet.* „Hoc igitur opus plane necessarium interdum auget laborem tuum.“ — *docendus cet.]* Cfr. A. P. 67: *amnis, Doctus iter melius.*

31-36. *Nunc age cet.]* „Iam tibi explicabo, cur ego rus tantopere diligam, quantopere tu a vita rustica abhorres.“ — *concentum]* Cic. de Offic. 1, 40, 145: *maior et melior actionum quam sonorum concentus est. — Quem tenues cet.]* „Ut *tenues togae* (oppos. *crassis* Sat. 1, 3, 15.) hominum elegantiorum erant, ita *nitidi capilli* i. e. unguentis delibuti (*odoratum caput* Sat. 2, 7, 55.) convivantium. Ovid. A. A. 3, 443: *Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo; — Nec toga decipiat filo tenuissima.*“ OBBAR. — *Cinarae-rapaci]* „Quae alios amatores emungere solebat, huic per memet ipsum etiam sine donis placui.“ Eandem *bonam* (i. e. minime avaram) vocat Od. 4, 1, 3. — *liquidi]* „defaecati.“ Martial. 12, 60 b, 2: *ut liquidum potet Alauda merum, Turbida sollicito transmittere Caecuba sacco. — media de luce]* „Quem olim saepe de medio die, id est, lucente etiam tunc sole (*am hellen Tage schon*, Sat. 2, 8, 3.) in conviviis tempestivis acriter potasse scis“, non eo tempore, quo plerumque computationes fieri solebant, post horam nonam. — *Falerni]* Vid. ad Od. 1, 20, 10. — *Cena brevis]* „ac propter hoc ipsum simplex“, ut A. P. 198: *mensae brevis. — non incidere]* „non, cum tempus est, abrupere et in perpetuum finire

Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro morsuque venenat;

Rident vicini glebas et saxa moventem.

Cum servis urbana diaria rodere mavis;

40

Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum

Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.

Optat ephippia bos, piger optat arare caballus;

Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

43. *bos, piger optat* Bentleius et M: *bos piger, optat* LcTfO.

amores, computationes atque id genus alia. Virg. Ecl. 9, 14: *novas incidere lites.*

37-39. *obliquo*] „maligno et invidio;“ sic *λοξοῖς ὀμμασι προσβλέπειν, limis oculis, scheccl.* Virg. Aen. 11, 337: *Obliqua invidia.* — *Limat*] „quasi lima atterit, attenuare conatur.“ — *morsu*] Od. 4, 3, 16: *Et iam dente minus mordeor invido.* Hic morsus refertur maxime ad occulta iniquorum studia Horatium reprehendendi atque criminandi. — *venenat*] „ut serpens.“ Nove dictum esse monet Comm. Cruq., quod intelligendum reor de usu tropico; *ζυρίως* usurpat iam Lucret. 6, 820. — *Rident cet.*] „Ruri nemo mihi invidet; tantummodo vicini, si quando dicis et ioci causa lignonem vel marram tracto, quamvis optimo in me animo sint, tamen subrident, quia non sine causa horum operum minus peritus iis videor.“

40-44. *Cum servis cet.*] „Sic firmum ego propositum teneo: vos servi, homines leves atque inconstantes, illud semper desideratis, quod procul a vobis est; tu mavis Romae degere et cum cetera mea familia urbana esse *diaria*, demensa“, cibos, quos dispensator per singulos dies servis admittitur, additis plerumque, ut opinor, mensae herilis reliquiis. (Martial. 11, 108: *pueri-diaria poscunt.*) — *rodere*] de duro, tenui, parco servo-

rum urbanorum victu. Cfr. Sat. 1, 5, 68. — *voto ruis*] „Hoc tu summpere optas, ut rursus familiae urbanae aggregeris: contra calo (servus ex familia urbana, vilioribus durioribusque ministeriis a me destinatus), homo sane callidus ac vafer (ut sibi certe videtur, cum me herum interdum decipit et defraudat), liberum tibi usum rerum ad victum necessariarum invidet.“ — *Invidet cet.*] Nam, ut ait Pomponius in Ergastulo apud Non. p. 164: *Longe ab urbe vilicari, quod erus rarerer venit, Non vilicari, sed dominari est mea sententia.* Calloni vero omnia admittitur dispensator et usque ad unciam ponderat. — *pecoris*] „lac, caseum, etiam carnem agninam et haedinam cet. tibi praebentis;“ ad summam, ut est in proverbio, *Optat cet.* — *ephippia*] *ἐπίππιον στρόμα, Schabracke*; „tegimen equi ad mollem vecturam paratum.“ NONIUS. — Ambigunt, utrum distinguendum sit cum Bentleio, quem nos quoque secuti sumus, an sic: *Optat ephippia bos piger, optat arare caballus*, ad quod conferunt Ovid. Am. 1, 13, 16: *Prima vocas tardos sub inga panda boves.* — *Quam scil cet.*] In proverbium transierat Aristophanis Vesp. 1431: *Ἐρδοι τις ἢν ἕκαστος εἰδείη τέχνην.* Cic. Tusc. 1, 18, 41: *Bene enim illo proverbio Graccorum praecipitur: Quam quisque norit artem, in hac*

EPISTOLA XV.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
 Quorum hominum regio et qualis via, — nam mihi Baias
 Musa supervacuas Antonius, et tamen illis

se exerceat. — censebo] Domini est sententia, quae eadem semper erit (unde futuro utitur), cui pareat uterque, vilicus et calo, necesse est. De hoc verbo in media oratione posito cfr. Cic. Lael. 5, 17. Catil. 4, 6, 13.

XV. C. NUMONIUS VAALA est in denariis apud Eckhel D. N. 5. p. 263. Fortasse idem est cum P. Quinctilii Vari legato, de quo Vellei. 2, 119: *Vala Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens fuga cum alis Rhenum pelere ingressus est. Quod factum eius fortuna ulta est; non enim desertis superfuit, sed desertor occidit.* Quamquam hoc demum a. u. c. 762. evenit, adeo ut Velleii Vala etiam filius esse potuerit Horatiani. Hic videtur fundos (cfr. v. 45 sq.) habuisse prope Veliam et Salernum, de quorum oppidorum caelo ac solo cum interrogat, cum in altero utro per hiemem a. u. c. 731-732. degere vellet. Ut aliquoties, hic quoque festive significat se *tutis et parvulis* (v. 42.) prorsus contentum esse, etsi lautioris vitae fructum non praefracto reiiciat, ut Stoici nonnulli sese facere saltem simulabant. Sermonis negligentia, vere Luciliana, sed consulto quaesita, maior hic est quam in praecedentium Epistolarum ulla. Etenim constructio haec est: „Par est te scribere, nos tibi accredere (v. 25.), quae sit hiems, qualis via (vv. 1, 2.), maior utrum populum--iugis aquae (vv. 14-16.), tractus uter--reverti (vv. 22-24.)“ Vv. 2. *nam mihi cet.* — 13. *rurusque 16. nam vina cet.* — 21. *in parentheseis sunt.*

1-4. *Veliae*] Hyele, Helia, Ἑλέα, Lucaniae oppidum a Phocaeis conditum notumque propter philosophos Eleaticos, hodie *Alento* (contra Walckenaer *Castell' a mare della Brucca*). — *Salernum* in agro Picientino, hodieque *Salerno*. — *Quorum hominum*] „qui mores sint incolarum, quae vitae ratio?“ — *Baias*] Cfr. Epp. 1, 1, 83. — *Musa-Antonius*] „Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit; nam cum dolore arthritico laboraret et ad summam maciem perductus esset, curante Amilio (sic) medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret, hic postea in contrarium versis omnibus non solum perfusionibus frigidis, sed etiam gargarismis Cicerninae aquae, quae est Atellae in domo Caesaris, et potionibus usus est, ita ut intra breve tempus eum curaret; ob quam causam ab Augusto usque ad H. S. quadringenties ex S. C. accepit. Hic autem Musa Horatio iussit ut lavacro frigido uteretur propter oculorum dolorem.“ COMM. CRUQ. Cfr. Sueton. Octav. 59. et 81. Dio Cass. 53, 30: Ὁ δ' Αἰγούστος, ἐνδέκατον μετὰ Καλλουρνίου Πείσωνος ἄρξας (a. u. 731.), ἠρόσστησεν αὐτῆς ὥστε μηδεμίαν ἐλπίδα σωτηρίας σχεῖν. --καὶ αὐτὸν--Ἀντώνιος τις Μούσας καὶ ψυχρολουσῆς καὶ ψυχροποσίης ἀνέσωσε καὶ διὰ τοῦτο καὶ χρήματα παρὰ τε τοῦ Αἰγούστου καὶ παρὰ τῆς βουλῆς πολλά καὶ τὸ χρυσοῖς δαυτυλοῖς (ἀπελεύθερος γὰρ ἦν) χρῆσθαι, τὴν τε ἀτέλειαν -- ἔλαβεν. De nominum ordine cfr. Od. 2, 11, 2. — *supervacuas - - facit*] „dicit nullum inde

Me facit invisum, gelida cum perluor unda
 Per medium frigus. Sane murteta relinqui
 Dictaque cessantem nervis elidere morbum
 Sulphura contemni vicus gemit, invidus aegris,
 Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
 Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.

5

EP. XV. 7. *Sulphura* E,O : *Sulfura* LCtFMJ.

commodum ad me redundaturum, immo malum auctum iri.“ Est prorsus ex medicorum sermone, unde frequenter hoc vocabulo utitur Celsus. — *et tamen* cet.] „Et tamen cum Musae potius irasci deberent pristini mei hospites Baiani, a me nunc derelicti, innocens ego iis invisus fio, si pro eorum thermis balneis frigidis utor.“ Ceterum hyperbola ironica sic explicanda est: „De omnibus, qui ut ego novam perfusionum frigidarum rationem a Musa praescriptam sequuntur, Baiani nunc queri solent.“ — *gelida* cet.] Psychrolusiae Antonio Musa recentior auctor memoratur a Plinio H. N. 29, 1, 5: *Hi* (medici astrologi) *regebant fata, cum repente civitatem Charmis* (Massiliensis) *invasit, damnatis non solum prioribus medicis, verum et balneis; frigidaque etiam hibernis algoribus lavari persuasit. Mersit aegros in lacus. Videbamus senes consulares usque in ostentationem rigentes. Qua de re exstat etiam Annaei Senecae adstipulatio.* (Epist. 53, 3. 83, 5.)

5-9. *Sane* cet.] „Utique non sine ratione, ut quisque facile intelligit, totum illud oppidum voluptarium (*deversorium vitiorum* Sen. Epist. 51, 3.) negligi nunc queritur aquas suas celebratissimas propterea, quod sulfuris vi benefica etiam longos atque inveteratos morbos expellere e corpore dicuntur.“ — *murteta*] Celsus 2, 17: *Siccus calor est--quarundam naturalium sudationum, ubi a terra profusus cali-*

cus vapor aedificio includitur, sicut super Baias in myrtetis habemus. Cfr. 3, 21. Vitruv. 2, 6: *in montibus Cumanorum et Baianis sunt loca sudationibus excavata, in quibus vapor fervidus ab imo nascens ignis vehementia perforat eam terram per eamque manando in his locis oritur et ita sudationum egregias efficit utilitates.* Hae sudationes nunc appellantur *le stufe di Tritoli.* — *nervis*] *Sehnen.* — *cessantem*] *χρονίζοντα, langstockende Gicht* Merkel. Longos morbos acutis opponit Celsus 3, 1. — *elidere*] Celsus 2, 15: *Gestatio utilissima est--iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent neque aliter eliduntur.* — *morbum*] maxime arthritidem. — *caput*] Celsus 1, 4: *Capiti nihil aequae prodest atque aqua frigida; itaque is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali quotidie debet aliquamdiu subiicere* (*prendre la douche, docciarsi*). — *stomachum*] Celsus 4, 5: *Qui stomachi resolutione laborant, his perfundi frigida atque in eadem natate, canalibus eiusdem subiicere etiam stomachum ipsum,--consistere in frigidis medicatisque fontibus,--salutare est.* — *fontibus - Clusinis*] frigidis ex Musae consilio. Clusium (*Chiusi*), Etruriae oppidum, notum propter Porsennam regem. — *Gabios*] Conf. Epp. 1, 11, 7. Iuvenal. 7, 4: *Balneolum Gabiis, Romae conducere furnos.* Strabo 5, 3: *Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ ὁ Ἀνίων διεξιει καὶ τὰ Ἄλβουλα καλού-*

Mutandus locus est et deversoria nota 10
 Praeteragendus equus. Quo tendis? Non mihi Cumas
 Est iter aut Baias, laeva stomachosus habena
 Dicit eques; sed equi frenato est auris in ore. —
 Maior utrum populum frumenti copia pascat,
 Collectosne bibant imbres puteosne perennes 15
 Iugis aquae; — nam vina nihil moror illius orae;
 Rure meo possum quidvis perferre patique;

10. *deversoria* LC et Bentleyus: *diversoria* bdSE, tFMO. — 13. *equi* bd, Veneta 1481., LCtO: *equis* SE, Bentleyus, FMJ. — 16. *Dulcis tres Pottierii* et LCt. — *quodvis* N. Heinsius et Cuningham.

μενα ἢ εἴ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν
 πηγῶν, πρὸς ποικίλους νόσους καὶ
 πίνουσι καὶ ἐγκαθημένους ὑγιεινά.
 „Aquaе sulfureae sunt hodieque
 existunt.“ FEA.

10-13. *Mutandus* cet.] „Verum, etsi lamentantur Baiani, alium locum aptiorem quaerere mihi certum est.“ Construe: *equus praeteragendus deversoria nota*, quae sunt in via Baias ducente. Ad v. *nota* supple „equo“, ut solent vel nolente equite intrare velle in consuetas alias deversoriorum stabula. Intelligit autem deversoria Baiis vicina. Iam, ubi inspexeris Romanelii tabulas geographicas, videbis inde a Ponte Campano a Capua satis remoto (Sat. 1, 5, 45.) viam, quam facturus erat Horatius, ex Appia deflexisse primum Baias versus, quo deverti volebat, ultra situm esse Salernum, post hoc Veliam; neque necessarium fuisse iis, qui Salernum Veliamve peterent, attingere Capuam. — *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii equum increpantis viam Baias versus pertinaciter ingredientem, cum dominus iter haberet Salernum aut Veliam versus. — *laeva stomachosus habena* cet.] „non sine stomacho, adducta habena sinistrorsum, equum flectens, simul addit

verba *Non - - Baias*; sed, ut scis, cum brutis verba nihil iuvant; auris equi est in ore frenato, id est, equos freno moderari oportet, si volumus eos nobis obedire viamque nobis placitam inire.“ *Habena*, „Zügel, Trense“, *frenum*, „Zaum“ (Doederlein *Syn.* V. p. 41. VI. p. 137.), apud poetas fere synonyma. Ovid. *Am.* 3, 4, 15: *Ut primum concessas sensit habenas, Frenaque in effusa laxa iacere iuba.* Ceterum eo nomine praestat lectio *equi alteri equis*, quod in illa perquam concinne *equiti* opponitur item unus eius *equus*; si legeris *equis*, fiet locus communis admodum languidus.

14-25. *Maior* cet.] Ubi maior est vilitas annonae, omnibus in rebus commodius vivitur. Propter hoc, non ob nescio quam sordidam avaritiam, de frumenti copia amicum interrogat. — *populum*] Frequentissime de municipiorum incolis in Inscript. usurpatur: *Senatus populusque Tiburs, Laurens, Anagninus.* Inscr. m. Lat. 113. 124. 126. „Hyperbole“ igitur „lyrica“, ut Hochedero visum est, huic voc. non inest. — *Collectosimbres*] „Volo aquam fontanam, non pluviam in cisternis collectam, et quidem puteos perennes, qui

Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
 Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
 In venas animumque meum, quod verba ministret, 20
 Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae. —
 Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
 Utra magis pisces et echinos aequora celent,
 Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
 Scribere te nobis, tibi nos accredere par est. 25
 Maenius, ut rebus maternis atque paternis
 Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,

semper aquam praebeant.“ — *Iugis aquae*] Cfr. Sat. 2, 6, 2. — *nihil moror*] „Vina illius tractus cum asperner, nihil de iis te percontor; nam propositum mihi est, aliis quam asperis illis nec valde generosis uti. Atque in Sabino quidem meo *quidvis*, (*alles Mögliche*.) omnis generis cibos ac vina, perferre possum propter aërem, qui concoctionem iuvat, et propter frequentes sub divo ambulationes: contra per hiemem, cum magnam diei partem *contractus lego*. (Epp. 1, 7, 12.), vinum *generosum* (a loco et vite) ac *lene* (ab aetate et sapore, ut *lenia Surrentina* Persii 3, 93.) requiro, quod vel mecum apportabo vel ibi quoque reperiam in alia regione natum, a propola empturus.“ — *cum spe divite*] Ut solent bene poti laetissimas quasque spes concipere. *Divitem* spem vocat Horatius *ἐλπίδα δάπανον φρόσει* Thucyd. 5, 103. Conf. Sillii 3, 512: *promissis ditibus*. — *Quod me Lucanae* cet.] „Quod vires praestet in venerem et propter hoc gratum me reddat *ἑταίρα*, ut si iuvenis etiamnunc essem.“ Recte Düntzer notat, proprie Veliam dumtaxat Lucanorum fuisse oppidum, Salernum Picentinorum. — *apros*] Cfr. Sat. 2, 8, 6. — *echinos*] marinos. Conf. Epod. 5, 27. Athen. 3, 41: *Ἐχῖνοι μετὰ ὄξυμέλιτος λαμβανόμενοι καὶ σελίνου καὶ*

ἡδύσμου (*Gartenmünze*) *γλυκεῖς τε καὶ εὐχυλοι*. — *Phaeax*] Epp. 1, 2, 28: *Alcinoique In cute curanda plus aequo operata iuventus*. — *accredere*] „credere propter id ipsum, quod tu sincere mihi expones rerum illarum statum.“ Verbum est iam Plautinum (Asin. 3, 3, 37.), Lucretianum (3, 869.), Tullianum (ad Att. 6, 2, 3.).

26-32. *Maenius*] Cum se per iocum ut deliciarum admodum cupidum ac prope luxuriosum descripsisset, subiicit lepidam de Maenio narratiunculam, qua delectet Numonium: „Nimirum“, inquit, „ego sum prope similis Maenii Pantolabi illius“, de quo vide Sat. 1, 1, 101. et 1, 3, 21. — *Fortiter*] „strenue, impigre“, *κατ' εὐρωεῖαν*. Pers. 6, 21: *hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer*. — *urbanus*] *ἀστεῖτος, εὐτράπελος*, „dicax, qui risu movendo sibi ad divitum mensas aditum pararet.“ Similiter Catull. 22, 2: *Homo -- dicax et urbanus -- qui modo scurra -- videbatur*. Cfr. Epp. 1, 9, 11. — *certum praesepe*] comice pro mensa; „non ut Volteius Mena Philippi, sic alius viri principis Maenius erat *certus conviva* (Epp. 1, 7, 75.), sed *vagus* modo apud hunc, modo apud illum cenabat.“ Sic etiam Graeci. Eurip. Eurysthei Fr. 6: *ἦν τις οἰκων πλουσίαν ἔχη φάτιγην*. Plautus

Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
 Impransus non qui civem dinosceret hoste,
 Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus, 30
 Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
 Quidquid quaesierat, ventri donabat avaro.
 Hic, ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
 Aut paulum abstulerat, patinas cenabat omasi,

29. *dinosceret* bdSE,O: *dignosceret* LCtFMJ. — 30. *saevus*] *certus* e duobus Bland. Tons. et Sil. C. — 32. *donarat* Ep, unde *donaret* Bentleius coni.

Curc. 2, 1, 12: *Tormento non retineri potuit ferreo, Quin* (parasitus) *reciperet se huc esum ad praesepim suam.* — *Impransus*] „cum esuriret.“ Cfr. Sat. 2, 2, 7. — *civem dinosceret hoste*] „Haec est in figura hominis feritas, quae fame urgente ipsum amicum ab inimico non internoscit. Sic haec verba intelligi malo quam cum aliis sentire: „civem a peregrino vel extraneo.“ Etenim prior illa verbi notio (de qua cfr. Cic. de Offic. 1, 12, 37. Varro L. L. 5, 3.) iam pridem immutata erat. Est locutio Plautina in Trin. 1, 2, 65: *Hostisne an civis comedis, parvi pendere (te dicunt).* Liv. 10, 36, 8. (coll. 5, 8, 11.): *elige, cum cive an hoste pugnare malis.*“ OBBAR. Verbo *dinoscere* primus usus esse videtur Horatius. Cfr. Epp. 2, 2, 44. — *opprobria fingere*] „ficta crimina in aliquem conferre.“ Sic etiam Cic. in Verr. Act. 1, 5, 15: *magis timendum, ne multa crimina prae-termittere quam ne qua in istum fingere existimer.* Ovid. Her. 12, 177: *In faciem moresque meos nova crimina fingis.* — *Pernicies et tempestas*] Comica haec. Plant. Capt. 4, 3, 3: *Quanta pernis pestis veniet! quanta labe larido!* 4, 4, 3. de parasito: *Clades calamitasque, intemperies modo in nostram advenit domum.* Terent. Eun. 1, 1, 34: *fundi nostri calamitas* Thais.

Pseudocic. pro Domo 53, 137: *Tu, procella patriae, turba ac tempestas pacis atque otii.* — *barathrum*] „vorago.“ Plaut. Curc. 1, 2, 28: *age effunde hoc cito in barathrum,* id est, „in ventrem insatiabilem.“ — *macelli*] ubi obsonia, pisces et caro venibant. Cfr. Varr. L. L. 5, 146.

33-37. *nequitiae fautoribus*] „iis, qui propter qualemcunque causam, fortasse nonnisi iocum quaerentes, favebant Maenio, homini nequam eiusque similibus scurris.“ — *et timidis*] „ne in ipsos quoque opprobria fingeret.“ — *patinas cenabat omasi* cet.] De simili parasito similiter Pomponius Bonon. Bothii pag. 111: *Cenam quaeritat. Si nemo eum Vocat, revertit maestus ad menam miser.* „Tunc igitur, si nummis carebat, totas patinas omasi, intestini bubuli (cfr. Sat. 2, 5, 40.), et carnis agninae devorabat; quod cum faceret, de vili-bus cibis ita se consolabatur, ut tamquam alter *Bestius*, homo, ut videtur, avarus simulque maledicentissimus, cuius persona fortasse itidem Luciliana (Weichert P. L. p. 420.) usus est etiam Persius 6, 37., in prodigos ac luxuriosos acriter inveheretur eosque servilibus poenis dignos diceret.“ Ut Horatius *patinas cenare*, sic Iuven. 1, 94: *Quis fercula septem secreto cenavit avus? Tum iunge vilis et*

Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset; 35
 Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
 Diceret urendos, corrector Bestius. Idem
 Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
 Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror,
 Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso 40
 Nil melius turdo; nil volva pulchrius ampla.
 Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
 Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis;
 Verum, ubi quid melius contingit et unctius, idem

37. *correctus Bestius. Idem* bdSE, CO, *correctus. Maenius idem* Lt, *correptus. Bestius idem* sex Pottierii, F. — 38. *Quidquid*] *Si quid* e Codd. aliq. Torrentii Bentleius. — 41. *volva* (hac scriptura) E.

agninae, non *omasi vilis*, id quod per se intelligitur. — *lamna*] Cic. Verr. Acc. 5, 63, 163: *ignes candentesque laminae ceterique cruciatu admovebantur.* (De forma *lamna* vid. Od. 2, 2, 2.) Galenus de Hippocr. et Plat. Dogm. 6. extr. Vol. V. p. 584. Kühn: *οὕτω γοῦν εἰώθασι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοῦς ἄμαρτάνοντας οἰκέτας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιώρασκόντων τὰ σκέλη καίοντές τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παίοντες, τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστρομάργων τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαρούντων τὴν γλῶτταν.* — *Corrector* cum coniecisset Lambinus, postea, ut dicit, in Codd. antiquiss. repperit; recepit Bentleius. Ipsum autem voc. habet nescio quid invidiosi (*Splitterrichter*), ut apud Terent. Ad. 4, 7, 23: MI. — *id arte ut corrigas.* DE. *Corrector! Nempe tua arte viginti minae -- periere.* Cic. Philipp. 2, 17, 43: *Iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt.*

38-41. *Quidquid* cet.] Construe: „Ubi abligurierat omne, *quidquid erat nactus*“ cet. (Cic. de Offic. 3,

13, 57: *neque enim id est celare, quidquid reticeas*, id est, „celare non est, si quid reticeas, qualecunque est.“ ZUMPT.) — *comedunt bona*] *Comedere bona* etiam Cic. pro Sestio 51, 100. ad Fam. 11, 21, 2. Catull. 29, 21: *quid hic potest Nisi uncta devorare patrimonia.* Menander p. 123. M.: *εἴ τις πατρῶαν παραλαβὼν γῆν καταράγοι. Comedum bona sua consumentem antiqui dixerunt.* FESTUS. — *turdo*] Martial. 13, 92: *Inter aves turdus, si quid me iudice certet, Inter quadrupedes mallea prima lepus.* — *volva*] suilla, quo fereulo variis rebus condito mirum in modum delectabantur antiqui. Archestratus ὁ ὀψοδαίδαλος apud Athenaeum 3, 59: *Ἐμπίνοντι δέ σοι φερέτω τοιόνδε τράγημα, Γαστέρα καὶ μήτραν ἐφθῆν ὑός, ἔν τε κυμίνω Ἐν τ' ὄξει δριμεῖ καὶ σιλφίω ἐμβεβαῶσαν.*

42-46. *Nimirum* cet.] „Talis videlicet ego quoque sum, et quis non?“ Satis festive ipse in se iocatur, quasi inconstantiae se incusans. — *hic*] Cfr. Epp. 1, 6, 40. — *parvula*] in omnibus bonis externis. — *fortis*] „omnia facile tolerans“, ut Stoici. — *unctius*] „lautius“, ut

Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

45

EPISTOLA XVI.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat herum an bacis opulentet olivae
Pomis et pratis, an amicta vitibus ulmo,

EP. XVI. 1. *Quinti* bSEcdp, MO: *Quincti* (cum nummis sub Augusto signatis) FJ. — 2. *bacis* bSEc et pr. d: *baccis* cum ple-risque (etiam corr. d) FMJ. — 3. *Pomis* bSEcdp et Pottierii omnes praeter duos, Lt, Bentleius, O: *Pomisve* Pottierii 15. et 18., CM. — *et* bSEcdp et Pottierii omnes, LCtJ: *an* ex tribus Codd. Cruquii, totidem Torrentii, Pulmanni uno alteroque Bersmanni et ex suis aliquot (anonymis) Bentleius, FMO.

Epp. 1, 14, 21. 1, 17. 12. — *nitidis* cet.] „quorum ex villis splendidis, marmore candentibus, atque magnificis (non, ut alii explicant: optimis, fructuosus“) statim colligimus; vos divites esse et insuper vestras fortunas in iisdem villis bene ac tuto collocatas esse, melius utique, quam si in fenore positae essent.“ Sic Cic. pro C. Rab. Post. 1, 1. *fortuna fundatas praesertim atque optime constitutas opes* dixit.

XVI. Ambigunt Interpretes, utrum hoc epistolium scriptum sit ad Quintium Hirpinum (Od. 2, 11.), an ad T. Quintium Crispinum Sulpicianum, triumvirum A. A. A. F. F., Augusti aequalem (Eckhel D. N. 5. p. 291.), qui idem videtur cum T. Quintio Crispino, cos. a. u. c. 745.; sed cum hominum horum indolem, vitam, necessitudines cum Horatio prorsus ignoremus, hac de re nihil certi statuere possumus. Conf. quae adnotavimus ad v. 17. Argumentum autem totius scriptiunculae paucis sic exponendum est: „Ego, care, beatus sum, ad quem quidem vitae statum cuivis optandum inter res externas permultum sane confert Sabinum meum: tu item cura,

ut, quemadmodum mereris, beatus fias, illud γνῶθι σεαυτὸν imprimis probe exercens atque ab animi perturbationibus liberum te servans.“ Praeter ceteros autem consule Jacobs Lectt. Venus. p. 47., qui egregie defendit bonum illud Quintium a conviciis, quibus eundem temere lacerarunt Interpretes, tamquam captator fuerit aurae popularis atque externa specie frugi hominem probumque se esse simularit.

1-4. *Ne perconteris* cet.] „Scio gratum tibi fore, si formam fundi mei ultro tibi descripsero; itaque noli me ea de re percontari.“ Similis formula est Epp. 1, 1, 13: *Ac ne forte roges* cet. — *Arvo pascat herum* cet.] Omnem rem rusticam Cicero (Cato mai. 15, 54.) his verbis complectitur: *Nec vero segetibus (arvo) solum et pratis et vineis et arbustis res rusticae laetae sunt, sed hortis etiam et pomariis, tum pecudum pastu, apium examinibus, florum omnium varietate. — opulentet*] Verbum *opulentare* pro „locupletare, ditare“ primum nunc apud Horatium reperitur. Eo usus est etiam Columella 8, 1. — *amicta vitibus ulmo*]

Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.

Continui montes, ni dissocientur opaca

5

Valle, sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.

Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni

7. *descendens* Codd. aliq., *decedens* Bentleius coniecturá. — 8. *benigne* bd et pr. E, plerique Pottierii, Lct, *benignae* O. (Ut nos, Sep, corr. E, Bentleius, FMJ.)

Singulari arte τῷ ἀκρόφῳ, quasi *ulmus* herum pasceret, non *vitis*, usus est, ut in summa sermonis simplicitate poeta tamen maneret. Colum. 5, 6, 19: *Circa vernum aequinoctium binae vites, quo celerius ulmum vestiant, pedem inter se distantes scrobibus deponendae.* De re cfr. Od. 2, 15, 5. — [forma] Sic Varro R. R. 1, 6, 1: *Formae (fundus) cum duo genera sint: una quam natura dat, altera quam sationes imponunt: prior, quod alius ager bene natus, alius male; posterior, quod alius fundus bene consitus est, alius male: dicam prius de naturali cet.* — [loquaciter] „compluribus verbis“, ut solemus de rebus nobis caris ad amicos scribere.

5-7. *Continui montes*] „perpetuo dorso inter se iuncti“ (Liv. 41, 18.), „nisi dissociarentur valle angusta“ (*reducta* Od. 1, 17, 17.) „et propterea *opaca* propter montium umbras se prope tangentes.“ Ex Sickleri descriptione est mons Ustica, in cuius radicibus villa Horatii sita erat, et alter clivus, in quo Vacunae templum erat, hodie *Rocca giovine*; vallis autem inter utrumque montem est vallis Digentiae, hodie *Val di Licenza*, quae clauditur Lucretili, *Monte Gennaro*. Totus autem tractus ei, qui a Tibure via Valeria per Variam (*Vicovaro*) et Mandelam (*Bandela*) vallem illam ingrediebatur, ab oriente ad occidentem vergere videbatur, ita ut sol mane

radiis collustraret Horatii fundum, sub vesperam sinistrum latus, cli-
vum Vacunae. Quodsi quis Lucretilem enisus in poetae praedictum descenderet, vallis ab occidente ad orientem extendi videbatur. — *dextrum*] nimirum ei, qui ex antica villae parte montes vallemque prospectaret. — *discedens*] Haec simplicissima lectio apteque respondens verbo *veniens* (Virg. Aen. 10, 241: *Aurora - veniente.*) satis firmatur a Codd. meis contra reliquas *decedens* (Virg. Ge. 1, 450: *emense cum iam decedit (sol) Olympo.* Ge. 4, 466: *Te veniente dic, te decedente canebat.*) et *descendens*, quod esset ut apud Liv. 9, 23: *sol meridie se inclinavit.* — *curru fugiente*] Od. 3, 6, 44: *abeunte curru*, item de sole. Cfr. Carm. Sec. 9. — *vaporet*] Non tam „tefaciat“, ut plerique (coll. Epod. 3, 15. Lucret. 2, 150. Lachm.) explicant, quam propria significatione, „vapore obducatur“ (*umdunstet*), ut fit vesperi sub caelo Italico.

8-11. *Quid, si cet.*] „Quid dices, si tibi scribam vepres ferre corna cet.“? — *benigni*] „largi;“ cfr. Od. 1, 17, 15. Alii *benignae*, ut est gen. fem. Lucret. 4, 62. Lachm. Vepribus .ipsis hanc largitatem tribui sane ποιητικώτερον est quam aliorum *benigne*. Sic Ovid. Am. 1, 10, 56: *Praebat Alcinoi poma benignus ager.* Opponuntur *colles maligni* Virg. Ge. 2, 179. —

Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
 Multa fruge pecus, multa dominum iuuet umbra? 10
 Dicas adductum propius frondere Tarentum.
 Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec
 Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus,
 Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
 Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae, 15

9. *ferant* bSEcdp et omnes Pottierii, LCtFJO: *ferunt* Bentleius coniecturâ et M. — *et quercus* bScd. (Ut nos, Ep, id quod longe praestat.) — 10. *iuuet* bcdp, LCtFJO: *iuuat* SE et ex aliis Bentleius, item M. — 14. *utilis, utilis* bSEcdp cum plerisque Pottierii, item LCt, Bentleius, O, *aptus et utilis* quinque Pottierii, FMJ. — 15. *etiam, si credis, amoenae* libri, LCtFJO: *et (iam si credis) amoenae* Bentleius coni. et M.

Corna-et pruna] *Kornellen und Schlehen*. — *ferant*] Coniunctivi a Codd. firmati hoc loco etiam per se aptiores sunt, cum eam villae Horatianae speciem, quae his vv. lectis Quintio ante oculos esset obversatura, significant. — *quercus et ilex*] *Sommer- und Steineiche* Passow; *der Eichen Geschlechter* Voss. — *fruge*] pro „fructu“, glandibus, quibus porci pascuntur. Alibi sane fruges glandibus opponuntur. Cic. Orat. 9, 31: *Quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?* — *pecus*] Etiam Columella 7, 9, 6. de porcis usurpat vv. *pecus hoc*. Ibidem *Nemora*, inquit, *sunt* (porcis) *convenientissima, quae vestiuntur quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris*. — *Tarentum*] cuius situs est perquam amoenus. Cfr. Od. 2, 6, 11: *regnata petam Laconi Rura Phalanto* cet. Hoc igitur dicit: „Quid multa? Tam amoenum meum est praedium, ut Tarentum huc tralatum dicas; ut quasi alterum Tarentum hic tibi videre videaris.“

12-14. *Fons*] Fontem hunc Bandusiam volgo appellant, sed vide ad Od. 3, 13. Alii rectius fontem

quoque ut rivum Digentiae (hodie *Licenza*) nomen habuisse rentur. — *dare idoneus*] *ἰζαρός δοῦνα*, id est, „adeo aquâ abundans, ut et fonti et rivo, qui ex eo profluit, proprium Digentiae nomen inditum sit, cum minores rivi proprio nomine carere plerumque soleant.“ — *ut nec cet.*] „et quidem talis, ut“ cet. — *Thracam*] *Θράκην*, ut Epp. 1, 3, 3. — *Hebrus*] Venusta hyperbola Digentiam cum Hebrum saepe a poetis in rebus ad Liberum patrem spectantibus celebrato comparat. — *Infirmo capiti*] Vide Epp. 1, 15, 8. — *utilis*] „salubris“, ut apud Ovid. Trist. 3, 3, 9: *non hic cibus utilis aegro*, ac saepe etiam apud Celsum. Sic 4, 10: *Si stomachus pituita impletur, - - utilis gestatio, frictio*.

15. 16. *latebrae*] ut *angulus* Od. 2, 6, 14. Epp. 1, 14, 23. — *dulces* cet.] „Hae solitudines dulces mihi, immo, ut plus dicam, *etiam amoenae*, id est, vel tales, „ut tu quoque amoenas esse concederes, si apud me esses“, illud ante omnia mihi praebent, ut propter caelum salubre et aquam purissimam etiam gravissimo anni tempore (*letifero -- autumno* Iuven. 4, 56.) hic bene valeam; id quod tibi gratum fore

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
 Tu recte vivis, si curas esse quod audis.
 Iactamus iam pridem omnis te Roma beatum;
 Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,
 Neve putes alium sapiente bonoque beatum, 20
 Neu, si te populus sanum recteque valentem
 Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
 Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.

22. *febrim* S, FMO.

confido.“ Vv. *si credis* facete significant fieri posse, ut ea de re dubitet amicus. Doederlein *Synon.* III. p. 35: „dulces *bezieht sich auf ein subjektives Wohlgefallen, amoenae auf objective Schönheit.*“ — *praestant*] „servant“, potius quam „sistunt.“ Ea significatio hic locum habet, ex qua *praestare* saepe est *gewährleisten, garantiren.* Seneca *Epist.* 45, 11: *fortunatum beatumque praestare.* — *Septembribus horis*] Cfr. *Sat.* 2, 6, 19: *Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.*

17. *Tu recte* cet.] Sententiae sic se excipiunt: „Ego, ut perspicias ex his, quae tibi scripsi, me beatum esse duco; similiter te cives tui beatum praedicant. Quo magis cave, ne decipiaris externa rerum specie neu te transversum agant vulgi iudicia persaepe fallacia, adeo ut negligas proprium studium, veram beatitudinem, quae unice in temet ipso sita esse potest, et adipiscendi et conservandi.“ Pro Quintii ingenio ac moribus hoc sane praecclarum testimonium exstat, quod Horatius eum dignum habuit, cui huiusmodi Epistolam mitteret. Alius autem Quintius, fortasse huius filius, praetor a. u. c. 752. (Dio Cass. 55. p. 358. St.), vel propter aetatem videtur fuisse ille Iuliae adulter, de quo Vellei. *Pat.* 2, 100: *Quintiusque Crispinus, singularem nequitiam supercilio*

truci protegens et alii - - poenas pendere, cum Caesaris filiam et Neronis violassent coniugem. — *audis*] „diceris esse“, ut *κλύεις, ἀκούεις.* Cfr. *Ep.* 1, 7, 38. Cruquius: „Est Socraticum, cuius meminit Cic. de *Offic.* 2, 12, 43: *Hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiarium dicebat esse, si quis id ageret, ut, qualis haberi vellet, talis esset.*“

18-24. *Iactamus - omnis - Roma*] *Od.* 4, 2, 50: *dicemus - - Civitas omnis.* *Epod.* 16, 36: *Eamus omnis exsecrata civitas.* Cfr. *ibid.* v. 9. 15 sq. — *beatum*] probabiliter non tantum propter opes, sed etiam propter honores, quos iam tum videtur gessisse. Cic. de *Legg.* 1, 11, 32: *Propter honestatis et gloriae similitudinem beati, qui honorati sunt, videntur.* — *quam tibi*] Cic. ad *Fam.* 2, 7, 2: *Tecum loquere, (Curio) te adhibe in consilium, te audi, tibi obtempera.* — *alium sapiente*] *Ep.* 2, 1, 240: *alium Lysippo.* Brutus ad Antonium apud Cic. ad *Fam.* 11, 2, 2: *nec quidquam aliud libertate communi quaesisse.* Graeci *ἄλλον τοῦ σοφοῦ*, ut Plato *Men.* p. 88. B.: *ἄλλο ἐπιστήμης.* — *sanum recteque valentem*] Est formula sermonis quotidiani, oblitterata, ut vidimus, *Ep.* 1, 7, 3. — *Dissimules*] Hoc volt docere, stultum esse, qui animi morbos, id est, vitia ideo maxime celat, ne corrigantur a sa-

Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
 Si quis bella tibi terra pugnata marique 25
 Dicat et his verbis vacuas permulceat aures:
 Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
 Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
 Iuppiter; Augusti laudes agnoscere possis:
 Cum pateris sapiens emendatusque vocari, 30
 Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe

30. *Cum cupias* bS, item c, sed superscr. *pateris*.

pientioribus, quorum optima consilia ei molesta sunt. Pro ipsa re autem duplicem ponit imaginem et febris et ulcerum stolide occultatorum. „Neu falso quodam pudore inductus, propter multitudinis opinionem ac iudicium, ex quo recte vales, celes subitam febrim coram convivis mensae tuae accumbentibus.“ — *tremor*] Hora nona, qua ferme cenabant, febres ingravescere solent. — *unctis*] iure et adipe. Ovid. A. A. 3, 755: *Carpe cibos digitis; est quidam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu*. Compluribus versibus hunc locum imitatus est Persius 3, 88-102. — *incurata*] „quia medico non monstrantur, sine curatione manent.“ — *pudor matus*] A. P. 88: *pudens prave*. Notat hanc *δυσωπία* Celsus 3, 2: *Neque dubium est, quin vix quisquam, qui non dissimulavit, sed per abstinentiam mature morbo occurril, aegrotet*.

25-29. *bella tibi terra pugnata marique Dicat*] Iunge *bella tibi* (a te) *pugnata* (de quo dativo cfr. Od. 2, 6, 11.) non: *tibi dicat bella*. „Si quis coram te memorat res a te terra marique vel Augusto ipso vel M. Agrippa duce gestas, et nimia adulatione usus subiungat atque ad te applicet versus a Varius in Augusti laudes nuper compositos, haec fere dicens: Cum

igitur virum fortissimum te praestiteris et civem e re publica, Iuppiter servet in ambiguo cet.“ Non sine arte sic, ut nos interpretamur, tres una laudantur, Quintius propter fortitudinem in bellis comprobata, Augustus dux, Varius Augusto dignus poeta atque Horatii amicus. — *vacuas*] ut Pers. 4, 50: *Nequiquam populo bibulas donaveris aures*, „laudis cupiditas et adulationi patentes.“ Cfr. *patulas aures* Epp. 1, 18, 70. 2, 2, 105. — *permulceat*] „grato modo tangat.“ Cic. Orat. 49, 163: *Duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus*. — *Tene magis cet.*] „Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.“ SCHOLL. — *Servet in ambiguo*] „Faxit Iuppiter, ne huius rei periculum fiat altero in discrimen vocato.“ — *possis*] „Si, inquam, haec coram te aliquis dicat, sane agnosceas (facile sentias) ea uni Augusto dici posse, atque illico respuas adulationem tam exaggeratam. Alia fortasse res erit, si quis te sapientissimum vitiisque omnibus carentem praedicet; fieri enim possit, ut, quemadmodum solent plerique, tu quoque hanc laudem in te merito conferri existimes.“

30—35. *Respondesne cet.*] „Annuisne nimio tuo laudatori, quasi tibi praeconium tribuisset, an dicis, te tantam laudem non mereri?“ —

Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.

Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet, ut si
Detulerit fascēs indigno, detrahet idem.

Pone, meum est: inquit. Pono tristisque recedo. 35

Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum:
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?

Falsus honor iuvat et mendax infamia terret

Quem nisi mendosum et medicandum? Vir bonus est
quis? 40

40. *et mendacem* bSep, LtOs, *et mendicum* e duobus Monacc. antiquiss. Hocheder.

Vir bonus cet.] „Dices tu fortasse: Quid, quaeso, magis consentaneum est naturae humanae quam ut quisque vir bonus dici cupiat? Quocirca ego quoque hoc aveo et certus sum te idem avere.“ Horatius: „Verumtamen talia volgi iudicia semper fallacia sunt atque incerta, ita, ut, nisi virtus tua nitatur fundamento multo firmiore, id est, recta conscientia, quotidie excidere cum possis bona illa apud multitudinem fama, non tamen, ut facit vere sapiens, mutatam hanc popelli opinionem propter magnitudinem animi secure despicias.“ — *ego ac tu*] „ἐγὼ τε καὶ σὺ“, non minus ego quam tu.“ — *si Detulerit*] „si populus Romanus detulerit.“ — *Pone*] „Renunciato iam ei, quam meo arbitrato tibi concessi, bonae famae virtutis ac prudentiae; sic enim mihi nunc placet.“ — *meum est*] „Id quod ultro tibi aliquando dedi, tu precario possides.“ — *tristisque recedo*] „Aliter fieri nequit, quam ut, etsi invitus maestitiaque affectus, populi iussis obsequar.“ Memor fortasse erat Lucret. 3, 995. Lachm.: *Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est, Qui petere a populo fascēs saevasque secures Imbibit, et semper victus tristisque recedit.*

36-38. *Idem* cet.] „Idem vulgus si falsa opprobria in me iecerit (id quod haud minus fieri potest, quam ut falsis laudibus me oneret), stultus profecto essem, si talia crimina me perturbarent ac de animi statu deiicerent.“ — *neget esse pudicum*] „si criminetur me muliebria passum esse.“ — *laqueo pressisse*] Usitatius est *cervicēs frangere alicuius laqueo* pro *strangulare*. Cfr. ad Od. 2, 13, 5. — Tria autem memorat scelera, quae in ipsius personam minime cadebant, cum homo sane esset ab omni quaestu illicito alienus, pudicus in aetatulae flore (Sat. 1, 6, 82.), patris amantissimus. — *mutemque colores?*] Pluralis significat non semel, sed crebro pallorem ruboremque ire et redire. Propert. 1, 15, 39: *Quis te cogebat multos pallere colores?* Lucian. Eun. 11: ἐς μὴρία τραπόμενος χροῖματα. Interrogatione hoc manifesto dicit: „Minime pro certo huiusmodi iniquorum meorum criminibus pungar, commovear.“ Sic Graeci δάκνεσθαι, χνίζεσθαι.

40 — 42. *mendosum*] „vitiosum.“ PORPH. „*Insanum*“ (sensu saltem Stoico). COMM. CRUQ. — *medicandum*] „cui propter mendas, id est, vitia, quibus laborat, conducit, ut

Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
 Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
 Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.
 Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
 Introrsum turpem, speciosum pelle decora. 45
 Nec furtum feci nec fugi, si mihi dicat

43. *Quo responsore* bSEp, Lt. — 45. *Introrsum* Sc, LCtOs et corr. E: *introrsus* bp, Bentleius et F, *Hunc prorsus* pr. E et M. Conf. Sat. 2, 1, 65. — 46. *dicat* bScEp, LCtFOs: *dicit* Bentleius et M.

sanae philosophiae ope ab iis purgetur ac vitam suam emendare condiscat.“ Cfr. vers. 22. Lectio *mendacem* profecta mihi videtur ab eo, qui v. *medicandum* non satis intelligens a praecedente v. *mendax* ad ita interpolandum inductus esset, argutum insuper hanc quasi *ἀναφορὰν* reputans. — *Vir bonus est quis?*] „Iam vero“, inquit, „accuratius etiam popelli iudicia excutiamus, quo quam levia sint quantumque a vera sapientia abhorreant, perspiciamus eaque contemnere discamus. Sic virum bonum appellat vulgus, cuius vita quidem civilis certa quadam auctoritate gaudet nec reprehensioni obnoxia est, dum vicinia, quae eius mores melius novit, non ignorat eiusdem vitam domesticam esse turpissimam.“ — *Qui consulta patrum* cet.] Est volgi responsum. Senatus autem consulta iam tunc iuri civili adnumerari coepit erant, saltem ex parte. Cic. Top. 5, 28: *Si quis ius civile dicat id esse, quod in legibus, senatus consultis, rebus iudicatis, iuris peritorum auctoritate, edictis magistratum, more, aequitate consistat.* Gaius 1. §. 4: *Senatus consultum -- legis vicem obtinet, quamvis fuit quaesitum.* — *secantur*] „deciduntur, transiguntur.“ Cfr. Sat. 1, 10, 15. Arbitria potissimum significat, quae a litigantibus ad eum deferuntur, quia in rebus pecuniariis homo integer atque honestus existimatur.

43. *Quo res sponsore*] Cfr. Pers. 5, 79: *Marco spondente recusas Credere tu nummos?* „Quem omnes pro sponsore satis locuplete habent, cuius in fide tuto adquiescant. Pariter ubi testis in iudicio est productus, nemo eum verum testimonium dicere addubitat, ideoque is, pro quo dicit, facile causam obtinet, vincit adversarium.“ Ceterum cum *res* (pecuniae alii creditae) et *lites* h. l. manifesto sibi opponantur, v. *sponsor* simpliciter explicandum ex Varr. L. 6, 69: *Spondet etiam sponsor, qui idem faciat obligatur*; et Gaio 3, 115: *Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari; quorum alios sponsores, alios fidepromissores, alios fideiussores appellamus.* Ibid. 116: *Sponsor ita interrogatur: IDEM DARI SPONDES? — tenentur*] Cic. pro Caec. 24, 67: *Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse.* Contrarium est *causa cadere.*

44-49. *Introrsum* cet.] Sat. 2, 1, 64: *pellem, nitidus qua quisque per ora Cederet, introrsum turpis.* — *turpem*] maxime ob gulam ac libidines arcanas. — *speciosum pelle decora*] Conf. Pers. 4, 14: *summa nequiquam pelle decorus.* — *Nec furtum* cet.] „Neque aliud profecto est, si ad veri trutinam exigatur plebis de viro illo bono iudicium, quam si servus aliquis ideo bonus et frugi haberi velit, quod im-

Servus, Habes pretium, loris non ureris, aio.
 Non hominem occidi. Non pasces in cruce corvos.
 Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:
 Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque 50
 Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.
 Oderunt peccare boni virtutis amore;
 Tu nihil admittes in te formidine poenae:
 Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis;
 Nam de mille fabae modiis cum surripis unum, 55
 Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.

49. *negat atque bSEcp, Lt, renuitque negatque* Cod. Bersmanni.
 — Post v. 52. Schmidii Cod. primus inserit hunc: *Oderunt peccare mali formidine poenae.*

munis sit a vitiis severa punitione dignis.“ — *Habes pretium*] „Satis te pro tam praeclaris virtutibus remunerari mihi videor.“ — *ureris*] Epod. 4, 3: *Ibericis peruste funibus latus.* — *in cruce*] *servili supplicio*, Tacit. Hist. 4, 11. Cfr. Sat. 1, 3, 82. 2, 7, 47. — *frugi*] *ζηῆσιμος, brav*, quae summa erat servi laus. Vid. ad Sat. 2, 7, 3. — *Renuit* pr. nutu recusante, *negitat* verbis. — *Sabellus*] „ac vel propterea homo simplex et verax, ut ego sum.“ Sic autem se appellat propter praedium Sabinum potius puto quam quod patria Venusia olim a Sabellis habitata erat. Cfr. Sat. 1, 9, 29. 2, 1, 36. Strabo 5. §. 12. p. 250. Samnites ex vere sacro a Sabinis ortos tradit: *εὐχὸς δὲ διὰ τοῦτο καὶ Σαβέλλουζ αὐτοὺς ὑποχοριστικῶς ἀπὸ τῶν γονέων προσαγορευθῆναι.* De Sabinorum autem honestissimis moribus ac *παρρησία* cfr. Cic. ad Fam. 15, 20, 1.; de eorum duritia et fortitudine vide ad Od. 3, 6, 38.

50-54. *Cautus* cet.] „Talis homo metu dumtaxat poenae, non ipsius virtutis amore, peccata vitat, ut ferae atque aves, ubi semel e fovea laqueisque se extricarunt, ex-

perientia edoctae tales insidias caute vitant, pisces itidem escam, quam sibi perniciosam fore sciunt, quia sub ea latet hamus.“ — *opertum*] „esca occultatum“, ut Epp. 1, 7, 74: *Occultum -- hamum.* — *miluus*] piscis rapax ex doradum genere, non eiusdem nominis avis. De pronuntiatione antiquitus trisyllaba cfr. Epod. 16, 32. — *Tu* cet.] Generatim dicuntur haec omnia vv. 52-56., ut saepe in Stoicorum *διατριβαῖς*, non ut ad Quintium ipsum referantur. Transitus hic est: „*Oderunt -- amore*; tu contra, sicuti plerique, poenae dumtaxat formidine a delictis tibi caves. Atque propterea, si talis homo speret clam fore maleficium, pessimis quibusque facinoribus se conscelerabit, etiam sacrilegio.“ Hic autem, ubi omnino Stoicum agit, horum praeceptum, „omnia peccata esse aequalia“, quod irriserat Sat. 1, 3, 96., ipse quoque suum facit. — *miscebis sacra profanis*] Plaut. Trin. 2, 2, 9: *Sacrum profanum, publicum privatum habent, hiulca gens.* Contra A. P. 396: *Fuit haec sapientia quondam, Publica privatis secernere, sacra profanis.*

56. *mihi*] „mea sententia et iu-

Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
 Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
 Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
 Labra movet metuens audiri: Pulchra Laverna, 60
 Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
 Noctem peccatis et fraudibus obiice nubem!
 Quî melior servo, quî liberior sit avarus,
 In triviis fixum cum se demittit ob assem,
 Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro, 65
 Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.

61. *iustum sanctumque* bSEp et Benteleiani omnes. — 66. *vivit* S,t et Benteleius.

dicio. — *pacto - isto*] „ea ratione, quam tu“ (non Quintius, sed ficta persona, quam alloquitur) „sequi soles.“ — *lenius*] Dictum est ut Od. 2, 19, 5: *non leni ruina*; „damnum, quod, quia exiguum est, lenius feras.“

57—62. *Vir bonus*] quem plebecula sic appellat; manifesto *κατ' εἰσωνείαν*. — *Iane pater*] Vide ad Sat. 2, 6, 20. — *Labra movet* cet.] Totum locum imitatus est Persius 2, 5 sqq. Illa *Labra movet* sic expressit: *Ille sibi introrsum et sub lingua immurmurat* cet. — *Laverna*] „Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum (sive, ut ait Arnobius 4, 24: *cum Mercurio simul fraudibus praesidet furtivis*), et simulacrum eius fures colunt et qui consilia sua volunt tacita; nam preces eius cum silentio exercentur: sic dicta fortasse a *latendo*; nam fures olim *laterniones* et *laverniones* dicebantur.“ COMM. CRUQ. (Cfr. Festus s. v. *Laverniones*.) „Dicta *Laverna* a *lavando*, nam fures *lavatores* dicuntur.“ ACB. Novius Bothe p. 56: *Per deam sanctam Lavernam, quae sit cultrix quaestuis!* — [*saltere*] non tam „decipere homines“ quam „latere.“ — *iusto sanctoque*] Frequentem hanc constructionem

(Heins. ad Ovid. Her. 14, 64. Ovid. Met. 8, 690: *Vobis immunibus huius Esse mali dabitur*. Cfr. Sat. 1, 1, 19.) cum ignorarent, plerique in accusativum mutaverunt. — *obiice nubem*] quemadmodum dii apud Homerum heroibus, quos cum maxime tutantur.

63-68. *Qui melior cet.*] „Verum ex Stoicorum doctrina ita potius est iudicandum, eiusmodi *virum bonum* haudquaquam meliorem esse servo nequam.“ — *ob assem*] Locus communis haud infrequens apud Sophistas. Imitatus est Persius 5, 111: *Inque luto fixum possit transcendere nummum*, ubi Pseudocornutus: „Solent pueri, ut ridenti causam habeant, assem in silice plumbatum affigere, ut, qui viderint, se ad colligendum inclinent nec tamen possint evellere, quo facto pueri „*etiam!*“ clamitare solent, „*etiam!*“ — *qui cupiet, metuet quoque*] Horatius hic et Epp. 1, 2, 51. (*Qui cupit aut metuit* cet.) Epicurum (Diog. Laërt. 10, 142.) respicere videtur Lachmanno ad Lucret. 6, 25: *Et finem statuit* (Epicurus) *cuppedinis atque timoris*. Cfr. Epp. 2, 2, 156. — *porro*] Continuat orationem, quasi dicat: „Huic sententiae tamquam corollarium (quod dicunt posterior-

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli;
Serviet utiliter; sine pascat durus aretque, 70
Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,

72. *penusque* bSEc, LCtOs et Bentleius: *penumque* FM.

res) adiungo, liberum non mihi videri“ cet. Est autem quasi syllogismus, sic supplendus: „Ergo avarus liber non est.“ — *Perdidit arma*] „Πίπρασπις et λειποιάκτης est, hoc est, summa ignominia dignus.“ Modestinus Dig. 49. T. 16. 13: *Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur.* Haud infrequens est haec virtutis sapientiaeque cum acri militia comparatio. Seneca de constantia sap. 19, 4: *Etiam si premeris et infesta vi urgere, cedere tamen turpe est: assignatum a natura locum tuere. Quaeris, quis hic sit locus? Viri.* — *locum virtutis deseruit*] Demosth. Olynth. 3. §. 36: *μη παραχωρεῖν (ὑμᾶς ἀξιῶ), ὧ ἀνδρες Ἀθηναῖοι, τῆς τᾶξέωσ, ἣν ὑμῖν οἱ πρόγονοι τῆς ἀρετῆς μετὰ πολλῶν καὶ καλῶν κινδύνων κτησάμενοι κατέλιπον.* — *obruitur re*] „id est, pecunia, veluti terrae labe; ita ut ab ea impeditus libere movere se nequeat.“

69 — 72. *Vendere* cet.] „Avarus ignavi militis instar armis amissis et loco virtutis deserto captivus fit, ex captivo servus, cuius non honestum, sed utile munus est arare, pascere“ cet. OBBAR. Idem ad verba apte contulit Institutt. lib. 1. tit. 3. §. 2: *Servi autem ex hoc appellati sunt, quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent; qui etiam mancipia dicta sunt eo, quod ab hostibus manu capiuntur.*

— *durus*] „cuius etiam molestissimo labori perquam idoneus.“ — *aretque*] Salust. Catil. 4: *agrum colendo aut venando, servilibus officiis intentum, aetatem agere.* — *Naviget - - prosit*] Hac quidem in iunctura vix aliter facere possumus, quam ut comparisonem avari cum captivo non egredientes, haec quoque duo membra de servo ita interpretemur: „Naviget cum mercatore, domino suo; eum adjuvet etiam ad annonam in Urbe vilio-rem reddendam, dum is ex Aegypto et Africa magnam frumenti vim adportat.“ Hoc enim est *Annonae prosit.* — *penusque*] „omnis generis utensilia.“ Cic. de N. D. 2, 27, 68: *est enim omne, quo vescuntur homines, penus.* H. l. explico potissimum de omnis generis salgamiis, quae ex transmarinis regionibus advehebantur, de piscibus salsis, garo, alece cet.

73—79. *Vir bonus* cet.] „Contra viri vere boni imago est illa apud Euripidem (Bacch. 492.): *ΜΙΟΝΤΣΟΣ. Εἴτ' ὅ τι παθεῖν δεῖ τί με τὸ δεινὸν ἐργάσει; ΠΕΝΘΕΤΣ. Πρῶτον μὲν ἄβρὸν βόστρονχον τεμῶ σέθεν. Α. Ἰερὸς ὁ πλόκαμος, τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω. II. Ἐπειτὰ θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χειροῖν. Α. Αὐτός μ' ἀφαιροῦ τόνδε Διονύσου φορῶ. II. Εἰρηταῖσι τ' ἔηδον σῶμα σὸν φυλάξομεν. Α. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω.“ Apud Euripidem igitur est Bacchus, qui coram Pen-*

Rector Thebarum, quid me perferre patique
 Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem, 75
 Lectos, argentum: tollas licet. In manicis et
 Compedibus saevo te sub custode tenebo.
 Ipse deus, simul atque volam, me solvet. Opinor,
 Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

theo (de quo vid. ad Od. 2, 19, 14.) sacerdotem se illius simulat; quem locum Horatius de morte a sapiente, ubi necessaria ei videatur, sponte sumenda interpretatur, insigni exemplo artificii, quo Stoici interpretationis allegoricae sive moralis ope poëtarum inventa suam ad doctrinam detorquebant. Prorsus sic eodem loco usus est Plutarch. *περὶ εὐθυμ.* c. 18: Ὡς γὰρ ἔξεστι τῆς μὲν ἀρετῆς καὶ οἰκείας μερίδος ἐπικρατούσης ἡδέως ζῆν, τῶν δὲ ἄλλοτρίων καὶ παρὰ φύσιν ὑπερβαλλόντων ἀδεῶς ἀπελθεῖν εἰπόντα· Λύσει μὲν ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θῶλω· τί ἂν τοῦτω χαλεπὸν ἢ δύσκολον ἢ ταρχώδες ἐμπύτιον ἐπινοήσαιμεν; Crebro autem huiuscemodi exempla omnibus nota, ut h. l. Penthei, ex Tragicis afferebant philosophi ac sophistae. — *Lectos*] pro omni supellectili, cuius illi sunt pars praecipua. Cfr. Epp. 1, 1, 91. Cic. Parad. 1, 8: Neque ego unquam bona perdidisse dicam, si qui pecus aut supellectilem amiserit. — *argentum*] „factum, vasa argentea.“ — *tollas licet*] Salust. Catil. 35: satisfactionem, quam veram licet cognoscas. — *simul atque volam*] ex constanti quidem Stoicorum doctrina. Diog. Laërt. 7, 130. in Zenone: Εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν καὶ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων, καὶ ἐν σκληροτέρα γένηται ἀλγηδόνι ἢ πηρώσειν ἢ νόσοις ἀνιάτοις. Quod praeceptum secutus est Zeno ipse. Ibid. 28 sq. Verbum autem *volam* significat mortem voluntariam, ex Stoicorum

doctrina. Seneca de Provid. 6, 2: *Occiduntur* (boni viri). *Quidni? cum aliquando ipsi sibi manus afferant.* Cfr. Cic. Tusc. 5, 40, 117. — *solvet*] molestis corporis vinculis. Themistius de An. 9: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα καὶ τελευτῆν τὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν. Seneca Epist. 71, 12: *Nobis solvi perire est.* — *ultima linea*] Frequens miserorum solatium. Demosth. de corona §. 97: Πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου θάνατος. Est imago a circo petita, alba linea ad metam, sulco calce vel creta repleto, cui opponuntur carceres. Cic. de Senect. 23, 83: Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari. Cfr. Tusc. 1, 8, 15. Eurip. Electr. 945: Μὴ μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' εἰὼν δράμην καλῶς, Νικᾶν δοκεῖτω τὴν δίχην, πρὶν ἂν πέλας Γραμμῆς ἴκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίον. „Mors“, inquit, „aerumnarum atque omnino rerum humanarum est finis.“ Seneca ad Marc. de Consol. 19, 4: *Mors dolorum omnium et solutio est et finis, ultra quam mala nostra non exeunt.* Recte Düntzer commentarium in hanc Epistolam his verbis concludit: *Der vollsten Freiheit, wie sie sein Streben nach innerer Ruhe fordert, erfreut sich der Dichter auf seinem einsamen Gute; auch Quintius möge bei seinen Bestrebungen die wahre innere Freiheit, das Höchste für den Menschen, nicht vernachlässigen.*

EPISTOLA XVII.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis,
 Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
 Disce, docendus adhuc quae censet amicus, ut si
 Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
 Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur. 5
 Si te grata quies et primam somnus in horam
 Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,

EP. XVII. 3. *Disce docendus adhuc, quae LtF, Disce docendus adhuc, quid C.*

XVII. Scaeva, eques, ut aiunt Scholiastae, Romanus, alioquin est ignotus. Suspiciantur nonnulli filium fuisse Cassii Scaevae, centurionis Caesariani fortissimi. (Caesar B. C. 3, 53. Cic. ad Att. 14, 10, 2. Plut. Caes. 16.) Huic igitur amico iuniori viam monstrat, qua potentiorum favorem sibi paret, ita tamen, ut nec libertatem ingenuo homini necessariam unquam exuat neque adulationis culpam contrahat. Simul significat lectoribus, quomodo ipse cum Augusto et Maecenatē amice atque officiose, sed tamen libero animo vivere soleat, adeo ut nemo eum propter hanc cum superioribus necessitudinem despiciere aut reprehendere possit. Quando scripta sit haec Epistola, cum Frankio in medio relinquendum esse censeo. Plerique credunt a. u. c. 735.

1-5. *Quamvis* cet.] Iisdem fere verbis A. P. 366: *quamvis* - - *per te sapis*, qua formula illud, quod ingrati et molesti interdum inest in consiliis etiam benevolis, mitigare studemus. Similis formula est Epp. 1, 18, 67: *Protinus ut moneam, si quid monitoris eges tu*. De Indicativo cfr. etiam v. 22. et Epp. 1, 14, 6. — *per te*] „sine alterius praecepto;“ „etsi me non eges consultore.“ — *tandem*] In hac interrogatione obliqua significat cum potentioribus recte ver-

sari rem esse valde difficilem. — *maioribus*] Cfr. Sat. 2, 1, 61. — *docendus adhuc*] „quamvis egomet ipse praeceptoris indigens.“ — *amiculus*] Eadem voce utitur Catullus 30, 2. et Cicero Verr. Accus. 3, 34, 79. Forma diminutiva tenebram, qua in Scaevam animatus sit, amicitiam exprimit. — *Caecus iter* cet.] Graecum est proverbium: *μητε τυφλὸν ὀδηγόν, μητε ἐξνόητον σύμβουλον*. — *proprium fecisse*] ἀορίστως, „in rem tuam vertere“, degenerantis Latinitatis *appropriare*, hodiernae, *adnexare*.

6-10. *Si te* cet.] „Si delectaris quiete atque otio, strepitum clamoremque moleste ferens, Urbe et maiorum consuetudine relicta in locum quandam infrequentem tibi decedendum est.“ — *primam - - horam*] diei civilis inde a solis ortu; diversa igitur fuit ex singulorum anni temporum ratione. Vid. ad Epp. 1, 7, 47. Somnum autem in Urbe turbant officia iam a primo mane praestanda. Cfr. Martial. 4, 8, 1: *Prima salutantes atque altera conterit hora*. — *pulvis strepitusque rotarum*] A causis insomniorum transit ad molestias, quas quaevis diei hora Romae incolis creat. Conf. Pseudovid. Nuc. v. 87: *Felix secreto quae nata est arbor in arvo! - - Non hominum strepitus audit, non illa rotarum; Non a vicina pulverulenta via est*. —

Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo;
 Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
 Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit. 10
 Si prodesse tuis pauloque benignius ipsum
 Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
 Si pranderet olus patienter, regibus uti
 Nollet Aristippus: Si sciret regibus uti,
 Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum 15

8. *laedet* bSEp, Pottierii plerique, C et Bentleius, *laedat* unus Pottierii 13. (Ut nos, duo Blandin. et duo Pottierii.)

si laedit caupona] „si te offendit clamor ille ac tumultus, qui ex cauponis in vicis Romae constitutis ad tuas aures accidit.“ Alii et somnum interruptum et cauponam (quae tunc pessimae erant; cfr. Epp. 1, 11, 12.) et pulverem strepitumque rotarum referunt ad itinerum cum divitibus patronis faciendorum (v. 52 sqq.) incommoda. — *Ferentinum*] Hernicorum oppidulum, montanum atque solitarium; „municipium viae Lavicanae ad XLVIII. lapidem.“ COMM. CRUQ. — *gaudia*] „ubique et per totam vitam;“ non solum enim rusticationem in locis amoenis significat. — *qui n. m. fefellit*] „qui semper latuit, vixit ignotus“, vel, ut ait Acron: „qui latuit, ut et natus et moriens ignoraretur.“ Cfr. Epp. 1, 18, 103: *secretum iter et fallentis semita vitae*. Frequens est sententia. Eurip. Iphig. in Aul. 17: Ζηλώ δ' ἀνδρῶν δὲ ἀκίνδυνον βίον ἐξεπέρασ' ἀγνώως, ἀκλεήτως. Τοὺς δ' ἐν τιμαῖς ἤσσαν ζηλώ. Significat Epicuri illud λάθε βιώσας.

11. 12. *prodesse tuis*] „quatenus in tuos cognatos ac necessarios vario modo redundat favor potentis tui amici.“ — *benignius ipsum Te tractare*] „lautius vivere“, „largius Genio indulgere.“ — *siccus ad unctum*] „pauper et tenuis ad opulentum et locupletem.“ COMM.

CRUQ. *Unctus* is est, qui lauta praebet convivium, ut Epp. 1, 15, 44: *ubi quid melius contingit et unctius*; nec de unguentis dumtaxat explicandum est. His opponuntur *sicci*, „qui propter paupertatem cibis utuntur simplicissimis quibusque.“

13-15. *Si pranderet -- Aristippus*] Verba Diogenis Cynici. Diog. L. 1, 68: Παριόντια ποτὲ αὐτὸν (Ἀριστιππον) λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε καὶ φησιν, Εἰ ταῦτα ἔμαθες προσφέρεισθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλάς ἐθεράπνεες. Ὁ δέ, Καὶ σύ, εἶπεν, εἴπερ ἦδεις ἀνθρώποις οὐμλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἐπλύνεις. De Aristippo vid. ad Epp. 1, 1, 18. — *pranderet olus*] Sat. 2, 3, 245: *prandere lusciniis*. De olere conf. Sat. 2, 1, 74. — *regibus*] Diogenes intelligebat Dionysium, Syracusanorum tyrannum, quocum diutius versatus est Aristippus. Lucianus de Paras. 33: Ἀριστιππος ὁ Κυρηναῖος -- διέτριβεν ἐν Συρακούσαις παρασιτῶν Διονυσίῳ. πάντων γούν ἀμέλει τῶν παρασιτῶν αὐτὸς ἠδοκίμει παρ' αὐτῷ. — *Si sciret regibus uti*] Admonet hoc nos Epicuri sententiae illius: καὶ μόναρχον ἐν καιρῷ θεραπεύσειν (τὸν σοφόν). Diog. Laërt. 10, 121. Est autem uti „cum iis versari sciteque eos tractare.“ — *notat*] „reprehendit“, proprie de censoribus.

Verba probes et facta, doce, vel iunior audi,
 Cur sit Aristippi potior sententia; namque
 Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
 Scurror ego ipse mihi, populo tu; rectius hoc et
 Splendidus multo est. Equus ut me portet, alat rex, 20
 Officium facio: tu poscis vilia rerum,
 Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
 Omnis Aristippum decuit color et status et res,

20. est, equus ut me portet, alat rex. Officium facio Lct. —

21. vilia: verum Ep, tres Pottierii, ex aliis C, vilia: verum es Pottierii plerique, Porphyrio, Veneta 1481., tF.

18. 19. eludebat] pr. de gladiatoribus, qui ictus adversariorum corporis inclinatione vitant. — ut aiunt] de historia plerisque nota et quasi tralatitia. Conf. Epp. 1, 7, 49. — Scurror] „Fieri potest“, inquit Aristippus κατ' εἰρωνείαν, „ut, quemadmodum tu me vocas, scurra sim re vera; sed ego mihi, meam in rem, scurror; tu multitudini, cuius applausum et vilia dona captas abollā, qua indutus es, dolio, in quo habitas, dictis mordacibus, miris corporis exercitationibus, ut cum aestate in fervida arena te volutas, hieme statuas nive contactas amplexaris, interdum ἀνάπαλιν περιπατεῖς. (Stob. T. 4, 84.) Itaque hoc, quod ego facio, multo et rectius et lautius est, quam tua scurrilitas.“

20-22. Equus] Proverbium Graecum. Diogenianus 5, 31: Ἴππος με φέρει, βασιλεὺς με τρέφει. Κορφαῖόν φασιν ὑπὸ Φιλίππου στρατευόμενον ἰππέα, τῆς μητρὸς δεομένης αἰτήσασθαι ἄφεισιν τῆς στρατείας, εἰπεῖν τοῦτο. — rex] Sic Graeci τὸν δεσπότην opponunt τῷ παρασίτῳ. Crobylus in Grotii Exc. p. 829: Παράσιτος αὐτὸν γοῦν τρέφων τὰ πλεῖστα συνεράνιζεν ἂν τῷ δεσπότη. Quod sic vertit Grotius: Parasitus, ipse si se nutrial, Plus quam quisquam alius conferat regi suo. — Officium facio] „Amicitiae officio fun-

gor, omni observantia colens regem meum, animi tamen libertate conservata.“ „Non sum scurra“, inquit, „verum homo officiosus.“ — poscis] Diog. Laërt. 6, 46: Χρημάτων δεόμενος ἀπαιτεῖν ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐκ αἰτεῖν. — vilia rerum] „res viles.“ Vid. ad Sat. 2, 8, 83: fictis rerum, et cfr. Od. 4, 12, 19: amara curarum. Intellege autem poma, caricas, saperdas, panem secundarium, centonem: „quae poscens tu ipse confiteris, te etiam volgo minorem, id est, inferiorem et ei quasi obnoxium esse.“ Ipse Diogenes de se apud Diog. L. 6, 60: Κύων καλοῦμαι τοὺς μὲν διδόντας σάϊνον, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων. — fers] „praedicas, iactas“, ut Virg. Aen. 5, 372: qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat. — nullius] Propter oppositionem Dante minor melius videtur, ut hoc v. habeamus pro genere masculino quam pro neutro, ut est A. P. 324: nullius avaris. Diog. L. 6, 55: Πρὸς τοὺς συμβουλευόντας τὸν ἀποδράντα αὐτοῦ δοῦλον ζητεῖν, Γελοῖον, ἔφη, εἰ Μάνης μὲν χωρὶς Διογένους ζῆ, Διογένης δὲ χωρὶς Μάνου οὐ δύναται.

23—26. Omnis Aristippum cet. Diog. L. 2, 66: Ἦν δὲ ἱκανὸς ἀρμόσασθαι καὶ τότῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πᾶσαν περίστασιν

Tentantem maiora, fere praesentibus aequum.

Contra, quem duplici pannò patientia velat,

25

Mirabor, vitae via si conversa decebit.

Alter purpureum non exspectabit amictum,

Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,

Personamque feret non inconcinna utramque;

Alter Miletì textam cane peius et angui

30

30. *angue* ed, „scripti et excusi omnes.“ BENTL.

ἀριμονίως ὑποκρίνασθαι. — color] „externa vitae species atque condicio.“ Sat. 2, 1, 60: *Quisquis erit vitae-color*. — status] „rationes cum aliis et necessitudines.“ — res] „res familiaris, qualiscunque diversis temporibus erat.“ — *Tentantem* cet.] „quaerentem quidem meliora, praesentia autem semper aequo animo ferentem.“ — *fere praesentibus aequum*] „sed qui solebat aequo animo ferre omnem vitae condicionem ac statum;“ ut cum Oedipi Colonei verbis (vv. 3. 4.: *Τίς τὸν πλανήτην Οιδίπουν καθ' ἡμέραν Τῆν νῦν σπανιστοῖς δέξεται δωρήμασι;*) usus est, ubi fracta nave Syracusas venerat, quemadmodum narrat Galenus Vol. II. pag. 5 sq. Edit. Charter. — *quem duplici* cet.] Diogenem, qui ut satisfaceret doctrinae suae, cuius primum caput erat *patientia* (καρτερία, τλημοσύνη, tolerantia laboris, inopiae, dolorum. Cic. de Or. 3, 17, 62: *ad Antisthene, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici.*), pro pallio et tunica contentus erat una abolla ex (vili) panno confecta, qua dupliciter amiciebatur. Cynicorum hunc habitum ideo vocabant *διπλοῖδα*. Hi igitur ἀχιτώνες quidem, sed διπλοῖματοι. Diog. L. 6, 22: *τρίβωνα διπλώσας πρώτος κατὰ τινας διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ*. Pallio autem nihil expeditius, etiamsi duplex, quod Cratetis, ut ait Tertullianus

de pallio 5. — *Mirabor* cet.] „Cum Cynicus vitam tam asperam ac duram affectasset, vix aliter fieri poterat, quam ut si voluisset aliquando, vitae instituto prorsus mutato, ne dicam nitidus elegansque videri, sed saltem ita se gerere ac vestire, ut solent homines honestae conditionis nec tamen divites, risus omnium moveret propter nescio quam inscitiam.“

27—29. *Alter purpureum* cet.] „Aristippus contra, ut in publicum prodeat, non exspectabit, donec a fautore aliquo purpureum pallium dono accipiat, sed simplicissima veste indutus, sine falso pudore, aequissimo animo per medium forum incedet; aequae apte et pauperis et divitis partes agens.“ Diog. L. 2, 67: *διὸ ποτε Στράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Σοὶ μόνῳ δέδοται καὶ γλαμύδα φορεῖν καὶ ῥάκος*. „Plato, cum invenisset Aristippum naufragum vilique indutum vestimento, laudavit eum dicens ea scientia praeditum, ut aequae sciret uti magnis ac parvis.“ ACRO. Max. Tyr. 7, 9. p. 125. R.: *Ὁ Ἀριστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμπισχόμενος καὶ μύροις χριζόμενος οὐχ ἦττον τοῦ Λιογένους ἔσωφρόνει*. — *Personamque* cet.] Teles apud Stob. T. 5, 67: *Δεῖ ὅσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτὴν, ὅ τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῆ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὅ τι ἂν περιθῆ ἢ τύχη*.

30-32. *Miletì textam*] Purpurae

Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non
Rettuleris pannum. Refer et sine vivat ineptus.

Res gerere et captos ostendere civibus hostes
Attingit solium Iovis et caelestia tentat:

Principibus placuisse viris non ultima laus est.

35

Non cuivis homini contingit adire Corinthum.

Sedit, qui timuit, ne non succederet. Esto!

Milesiae propter lanae praestantiam inter pretiosissimas erant. Virg. Ge. 3, 306: *quamvis Milesia magno Vellera mutantur Tyrios incocta rubores. — cane peius et angui*] Locutio proverbialis de rebus, a quibus maxime abhorremus quasque mali ominis esse ducimus. Plaut. Merc. 4, 4, 20: *quam* (uxorem) *dudum dixeras Te odisse aequae atque angues*. De locutione *peius vitare* cfr. Od. 4, 9, 50: *Peiusque leto flagitium timet. — Vitabit chlamydem* cet.] Arrian. Epict. 1, 24, 7: *Μιογένης τὸ γυμνὸν εἶναι λέγει ὅτι κρεῖσσόν ἐστι πάσης περιπορφύρου*. Historiam fortasse ex ipsis Horatii verbis effictam sic narrat Commentator Cruquii: „Aiunt Aristippum invitato Diogene ad balneas dedisse operam, ut omnes prius egrederebantur, ipsum Diogenes pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tunc Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea.“ — *Refer* cet.] „Quin igitur desinis iocari cum tali homine et reddis ei *διπλοῖδα*, facile ei concedens, ut semper et ubique indulgeat suis ineptiis?“ — *ineptus*] Cynici ridet rusticitatem ac proterviam; sic Epicurus dixerat, *οὐ κννιεῖν τὸν σοφόν*. Diog. Laërt. 10, 119.

33-36. *Res gerere* cet.] „Res magnas gerere in bellis et triumphare de hostibus devictis quam proxime accedit ad divinitatem et immorta-

lem gloriam meretur; verum etiam *principibus* cet.“ Significat praeter ceteros Augustum et Agrippam, „cuiusmodi viris inter aequales primariis ubi placueris, meritorum tuorum atque ingenii insigne erit testimonium.“ — *caelestia tentat*] „laboribus suis immortalitatem petit.“ — *Non cuivis homini* cet.] Proverbium Graecum (*Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἐσθ' ὁ πλοῦς*), de cuius origine ambigebant iam antiqui. Primaria tamen eius sententia videtur ea, quam memorant Paroemiographi Gaisfordii omnes: *ἢ Κόρινθος πολλὰς ἔσχειν ἐταίρας, αἱ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων ἐδασμολόγουν τὰ ἐφόδια αὐτῶν λαμβάνουσαι*. Commentator Cruquii: „Non omni homini tutum est Corinthum navigare, propter Laidem et alias meretrices, quae non nisi multis talentis unam noctem sui copiam faciebant.“ Hoc igitur dicit: „Difficillimum est inceptum amicitiam potentiorum quaerere; est hominis animosi nulloque obstaculo perterrefacti, sed quemadmodum est in proverbio, *Non cuivis* cet. Nam qui Corinthum iter habebat, aequo animo expectare debebat, se quoque misere exspoliatum iri ab *ἱεροδούλοις* illis, *πολυξένας νεανίσω* Pindari (Bergk p. 244.), aut omnino renuntiare incepto illuc navigandi.“

37-42. *Sedit*] ut *καθῆσθαι*, „ces-
sat, turpi otio torpet.“ Terent. Ad.
4, 5, 38: *An sedere oportuit Domi
virginem tam grandem?* ubi Donatus:
„*sedere* proprie ignavae ces-

Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui
 Hic est aut nusquam, quod quaerimus. Hic onus horret,
 Ut parvis animis et parvo corpore maius: 40
 Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
 Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
 Coram rege suo de paupertate tacentes
 Plus poscente ferent; distat, sumasne pudenter,

43. sua e Cod. Petrensi Bentleius ac s.

sationis est.“ Cic. in Pis. 5, 10: *An potest ulla esse excusatio, non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti - - consuli?* Virg. Ge. 3, 456: *meliora deos sedet omina poscens. — Esto] meinetwegen!* — „Quid curamus hominem ignavum? Contra ille, qui molestiis periculisque superatis ad finem suum tandem pervenit, nonne is egit animose? Atque in hoc ipso, in strenue impigreeque agendo, cardo vertitur rei, de qua quaerimus; aut fortiter sciteque inceptum nostrum peragamus neque unquam animum despondeamus, aut, si propter inertiam cessaverimus, digni sane erimus, qui contemnamur.“ — *Hic est]* „hoc loco est.“ — *onus horret]* „magnopere reformidat;“ eadem constructione, qua Cic. ad Att. 9, 2a, 2: *ingrati animi crimen horreo.* Caesar B. G. 1, 32: *quod - - Ariovisti crudelitatem - - horrerent. — Aut virtus cet.]* „Aut fatendum est, falsa opinione, non re, niti virtutem, aut, si eius pretium ultro agnoscimus, propter eam difficillima quaeque et perpetranda et toleranda sunt, quibus arduis atque vera laude dignis inceptis adnumerandum censeo, si quis non vili adulatione, sed magnis meritis principum virorum benevolentiam ac favorem sibi parat.“ *virtus* significatione vere Romana de quavis laude, quam actionibus nostris et fortibus et honestis adi-

pisemur. — *nomen inane]* Cfr. Epp. 1, 6, 31: *Virtutem verba putas et Lucum ligna. — recte]* „iure ac merito.“ — *experiens vir]* „qui omnia experitur, quo ad propositum perveniat;“ *unternehmend, entschlossen.* Cic. Verr. Acc. 3, 21, 53: *homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus orator.* Ovid. Metam. 14, 159: *comes experientis Ulixei.*

43-45. *Coram cet.]* Iam ex multis praeceptis, quae dare poterat, pauca quaedam, sed praecipua, (pudoris, modestiae, prudentiae,) amico inculcat. Ceterum summa cum festivitate depingit in his vulgarium assentatorum inscitiam ac pravitatem, qua potentes amicos saepe a vera amicitia repellant. — *rege suo]* „amico suo potentiore“, ut Epp. 1, 7, 37. Seneca de Brev. vitae 3, 2: *Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit.* Lectionis sua admodum exigua a codicibus est auctoritas. Atque vel propter versus caesuram praestat suo, id est: „nunquam locum illum communem de paupertate et multis variisque eius incommodis tangentes, ut faciunt alii, quo, si forte, fautor intelligat ipsos quoque iis premi ac pauperculis amicis tandem succurrat, non sine tacita quadam contempione ac despicientia.“ Conf. Colum. R. R. praef. 1, 9: *An honestius duxerim mercennarii saluatoris men-*

An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons. 45
 Indotata mihi soror est, paupercula mater
 Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus,
 Qui dicit, clamat: Victum date. Succinit alter:
 Et mihi dividuo findetur munere quadra.
 Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet 50
 Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.

dacissimum aucupium circumvolitantis limina potentiorum somnumque regis sui rumoribus augurantis. — Atqui cet.] Est ἀναφορά vel κλίμαξ v. 38: Atqui hic est cet. — rerum caput] „Totius incepti, quod tibi tantopere cordi est, origo ac finis primarius erat, ut commodius viveres, auctoritate gauderes, ditare. Huius autem incepti successus tua in prudentia situs est: nam si verecunde acceperis patroni dona nec mendici instar impudenter poposceris avideque rapueris, quidquid tibi offert occasio, ille semper magis tibi favebit; quod ipsum tibi est propositum: contra, si inverecundus et tagax eris, brevi tempore fauorem abs te alienabis.“ Vv. caput hoc referuntur ad vv. Plus--ferent; vv. distal --- rapias per ἐπεξηγήσειν interposita sunt. Caput autem et fons ex formula Latina sic iunguntur etiam apud Ciceronem de Or. 1, 10, 42: philosophorum greges, iam ab illo fonte et capite Socrate. — erat] „tunc cum sumebas pudenter, atque est etiam nunc.“

46-49. Indotata cet.] Exemplum impudentiae, quae beneficia mendicat a patrono, causis allatis, quae huius misericordiam, ut sperat, facile moveant. Ignominiosum autem erat fratri sorori dotem non dare. Cfr. Plaut. Trinum. 3, 2, 63: ne mi hanc samam differant, Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Sic sine dote dedidisse magis quam in matrimonium. — fundus] „quo vendito dotem so-

rori, matri alimenta praeberere possem.“ — nec vendibilis] propria significatione, nicht verkäuflich, „propter id ipsum, quod sterilis est.“ — nec pascere firmus] βέβαιος, semper idoneus; „nec eius proventus tantus est, ut ex eo vitam sustentem.“ — clamat] ut mendicis. — Succinit alter] Exprimit mendicorum ad templa, trivia, pontes congregatorum perpetuam cantilenam, qua, ut primus quisque stipem accipit, ceteri sibi invicem succinunt (SCHOL.), id est, sese idem clamando excipiunt. — Et mihi cet.] „Mihi quoque panis vel placentiae frustum dato, ita ut munus, quod alter totum auferre volt, dividatur.“ — dividuo] pr. „quod dividi potest“, tum: „quod nunc ipsum dividitur.“ Terent. Ad. 2, 2, 32: Potius quam venias in periculum, Sannio, Servese an perdas totum, dividuum face. — quadra] pr. „quarta pars.“ Virg. Moret. 48: Laevat opus palmisque suum dilatat in orbem Et notat, impressis aequo discrimine quadris. Seneca de Benef. 4, 29: Quis beneficium dixit quadram panis aut stipem aeris abiecti?

50-57. Sed tacitus cet.] Speciem habet vel proverbii vel fabellae Aesopiae; nulla tamen huius argumenti superest in Coraee Συρίγγων. „Corvus, dum escam reperit, assidue crocicans alias aves allicit, quibuscum illam partiri cogitur. Sic tu, si tacite petes, maiora dona feres, quam si patrono aures obtundes alios tibi compe-

Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum,
 Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
 Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
 Nota refert meretricis acumina, saepe catellam, 55
 Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
 Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
 Nec semel irrisus triviis attollere curat
 Fracto crure planum, licet illi plurima manet
 Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim: 60

54. et] aut LC. (Ut nos, bSEcd.)

titores excitans.“ — *Brundisium* cet.] „Sunt aliae quoque artes per-versae eorum, qui in principis alicuius viri cohorte versantur: modo queruntur de itineris incommodis ipsis, quo dono aliquo compensentur; modo se a furibus compilatos esse mentiuntur; sed omnes istae astutiae parum eos iuvant, quia dolorum meretriciorum nimis similes sunt.“ De Brundisio vid. Sat. 1, 5, 104. — *Surrentum*] Campaniae oppidum (h. *Sorrento*), ad promontorium Minervae situm. Silius 5, 466: *Zephyro Surrentum molle salubri*. Cfr. Sat. 2, 4, 55. — *salebras*] „itineris asperitatem.“ COMM. CRUQ. — *viatica*] „omnia, quae itineri necessaria sunt, imprimis pecunia.“ — *acumina*] astutias, *Pfisse und Kniffe*, quas *sacrilegas meretricum artes* vocat exemplis allatis Ovidius A. A. 1, 435. — *catellam*] „*Catella* diminutivum est a *catena* dixitque *catellam* imitatione Lucilii.“ SCHOL. Sic apud Liv. 39, 31: *Praetor suos equites catellis ac fbulis donavit*. Contra a verbo *catulus* est apud Iuven. 6, 654: *Morte viri cupiant animam servare catellae*. — *periscelidem*] Isidor. 19, 31, 19: *Periscelides sunt crurum ornamenta mulierum, quibus gressus earum ornantur*, circuli aurei vel argentei supra talos, nobis *Fussband*. — *mox*] h. l. brevi, *in kurzem*. —

veris] Hoc adiectivum etiam ad v. *damnis* referendum est.

58-62. *planum*] *πλάνον*, circulatorum, qui multitudinis delectandae causa in triviis artes suas exercet, *Gaukler*. Arnob. 2, 32: *Psyllis, Marsis* (colubrarum incantatoribus) *aliisque institoribus atque planis*. Cfr. Athen. 1, 35. p. 19: *Ἐθανμάζετο παρ' Ἑλλήσι καὶ Ῥωμαίοις Μαργέας ὁ πλάνος ὁ Ἀλεξανδρούς*. Hic igitur, de quo Horatius narrat, saltu periculoso facto, humi prolapsus simulabat se crus fregisse et hominis, cui hoc accidit, gestum lamentationesque imitabatur. Quodsi quis e spectatorum turba misericordia tactus ei opitulari vellet, ille subito e solo exsiliebat, novas praestigias incepturus, adeo ut, qui accurrebat ad auxilium praebendum, abiret derisus. Verum, cum aliquando re vera tibiam fregisset, nemo iam ei succurrere voluit, omnes cum crederent, denuo eum ludificare circumstantes. — *plurima-Lacrima*] Vid. ad Od. 1, 7, 8. Virg. Georg. 1, 187: *nux plurima*. 4, 419: *plurima -- unda*. — *per sanctum cet.*] ex sermone quotidiano. Cic. Phil. 2, 13, 32: *pro sancte Iuppiter!* — *Osirim*] vel quia Aegyptius erat, ut Matreas ille Alexandrinus apud Athenaeum, vel saltem Isidis cultui inter popellum tunc admodum frequenti addictus.

Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum.
Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

EPISTOLA XVIII.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere, professus amicum.

— tollite] „ut ad chirurgum porter.“ Sic A. P. 458: *Si--decidit auceps In puteum foveamve, licet „Succurrite“ longum Clamel „Io cives!“*, non sit qui tollere curet. — *Quaere peregrinum*] Quintil. 6, 3, 9: *Adiuvant urbanitatem et versus commode positi,--et proverbialia opportune aptata: ut homini nequam lapsu et, ut allevaretur, roganti, Tollat te, qui non novit.* — *rauca*] „sono incondito vociferans usque ad ravim.“ Iuven. 8, 59: *exsultat rauco victoria Circo.* „Sic tu, semel si mendacio aut dolo deceperis fauctorem, nihil iam ab eo auferes.“

XVIII. Lollium, iuniorem amicum (de quo vide, quae dicta sunt ad Epistolam secundam), Horatius ad rectam potentium culturam ita instituit, ut adolescentem huius generis vitae fortasse nimis cupidum nimiaque commoda sibi inde promittentem, simul admoneat, quam multa officia libero et ingenuo viro vix satis digna sint observanda tale iter ingressis, et quam multa pericula fauctorem offendendi anxie devitanda. Idcirco amicum, natura ad libertatem propensum, ante omnia dehortatur a duobus sibi diversis vitiis, asperitatis inconcinnae altero (vv. 5-8. 15-20.), altero adulationis scurrilis (vv. 10-14.). Deinde docet cavendum esse, ne variis vitiis (libidine, alea, ostentatione, avaritia) potentem fauctorem vel ab se alienet vel nimis obnoxius ei fiat vel ita ab eo tractetur, ut solebat vanos homines sensim perdere Eutrapelus ille (vv.

21-36.). Dein Lollium dehortatur, ne curiosus sit secretorum neu commissa divulget (vv. 37. 38.); ne sua studia studiis patroni remittere cunctetur, neve inofficiosus videatur (vv. 39-66.); ne incautius de aliis loquatur (vv. 68-71.); ne ancillas puerosve domini adamet (vv. 72-75.); ne imprudentius agat in aliis commendandis vel intempestive defendendis (vv. 76-85.). Iam postquam tot praecepta de iis, quae vitare deberet, tradidit, in loco communi de difficultate ac periculis culturae potentium amicorum paulisper immoratur (vv. 86-88.). „Caput rerum autem“, pergit, „hoc est, ut accomodes, quoad eius fieri potest, tuos mores regis tui indoli universae. Verum, ne recta via deerres, omni tempore philosophorum scripta legere perges, quorum institutione quandoque condiscas, quae sit vita tranquilla et vere beata, qua equidem ego in Sabino meo perfruor.“ Epistolam scriptam esse a. u. c. 734. docet v. 56 sq.

1-4. *Si bene te novi*] Cfr. Sat. 1, 9, 22. Seneca Epist. 16, 6: *Iam ab initio, si te bene novi, circumspicies* cet. — *metues -- praebere*] „vitabis -- praebere;“ „cavebis, ne -- praebear.“ Cfr. ad Od. 2, 2, 7. — *liberrime*] In ipso superlativo inest tacita admonitio, ne παρρησία, de qua gloriabatur, tempore et loco minus opportuno nimis indulgeat. — *Scurrantis*] „pabuli causa assentantis et risum moventis.“ — *professus*] „omnibus tuis necessariis cum dixeris potentioris

Ut matrona meretrici dispar erit atque

Discolor, infido scurrae distabit amicus.

Est huic diversum vitio vitium prope maius,

5

Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,

Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,

Dum volt libertas dici mera veraque virtus.

Virtus est medium vitiorum et utrinque reductum.

Alter in obsequium plus aequo pronus et imi

10

Derisor lecti sic nutum divitis horret,

EP. XVIII. 4. *scurra* E (sed postrema littera in rasura.)

te amicum semper fore, nunquam parasitum.“ — *dispar*] moribus et ingenio. — *Discolor*] Fuerunt qui de habitu cultuque intelligerent, quia matronae palla et stola alba cum instita purpurea, libertinae meretrices tunica superiniecta toga omnium colorum indutae in publicum prodibant. Sed melius de toto vitae colore externo (Sat. 2, 1, 60. Epp. 1, 17, 23.) interpretaberis, ut sit „diversa, *verschiedenartig*.“ Cfr. Pers. 5, 52: *Mille hominum species et rerum discolor usus.* — *infido*] Cfr. Od. 1, 35, 25. — *scurrae distabit*] Vid. ad Epp. 1, 7, 48.

5-9. *diversum*] „contrarium, oppositum.“ — *vitio vitium*] Cfr. ad Epp. 1, 19, 6. — *prope maius*] quatenus is, cui inest, prorsus aberrat a fine suo principum virorum favorem sibi conciliandi. — *agrestis* cet.] Cumulatis his epithetis significat, quantopere ingrata ac molesta sit huiusmodi rusticitas. — *inconcinna*] „invenusta atque insuavis, quia discrepat ab ea vitae ratione, quam homines politici et comes sequuntur.“ — *quae se commendat*] „quae se aliis commendare studet, quae credit omni mollitie vitata se commendatum iri, maxime τῇ ἐν χορῶν κορυφῇ, parcimoniae signo, ceteraque negligentia in habitu, quam consecra-

bantur aretalògi Stoici et Cynici horumque inter Romanos imitatores.“ — *tonsa cute*] Proprie dicebant *caput ad cutem tondere*. Cels. 3, 18. 4, 2. — *libertas dici mera*] de homine identidem suam libertatem crepante, dum nescit se rudi illa asperitate alios offendere. — *veraque virtus*] „vera in qualicunque condicione vivendi ratio.“ — *medium vitiorum*] ex nota illa Aristotelis doctrina. Eth. Nicom. 2, 6: *Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετικῆ, ἐν μεσότητι οὖσα.* — *μεσότης δὲ δύο κακῶν. τῆς μὲν κατ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν.* Cic. Brut. 40, 149: *Cum omnis virtus sit, ut vestra, Brute, vetus Academia dixit, mediocritas, uterque horum medium quiddam volebat sequi.* — *utrinque reductum*] „ab utroque extremo, ut ipsa ratio docet, remotum.“

10-12. *Alter*] „assentator scurrilis.“ (v. 4.) — *imi-lecti*] in quo una cum convivii domino soliti eius scurrae accumbebant. Conf. Sat. 2, 8, 40 sq. Est autem genitivus loci potius quam obiecti, pro quo a plerisque falso habetur, ut sit, „qui modo patroni dictis arrideat, modo ipsum derideat.“ H. l. *derisor* est is, cuius quasi officium erat ceteros scurras atque umbras; homines etiam absentes, dictis facietis et mordacibus tra-

Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
 Ut puerum saevo credas dictata magistro
 Reddere vel partes mimum tractare secundas.
 Alter rixatur de lana saepe caprina,
 Propugnat nugis armatus: Scilicet, ut non

15

15. *caprina et Benteleius conii. et s.*

ducendi, quo convivator et qui paris aderant condicionis exhilararentur. Conf. A. P. 728 sqq. — *nutum*] Cic. Parad. 5, 39: *Hereditatis spes--quem nutum locupletis orbi senis non observat?* Pseudoplut. de educ. puer. 14: *Κόλαξες, οἱ πρὸς τὸ τῶν πλουσίων νεῦμα ζῶντες.* — *horret*] „tanta cum observantia omnem patroni nutum exsequitur, quasi cum ut tyrannum reformidet.“ — *cadentia tollit*] „exidentia et temere prolata suscipit pro mirandis propter festivitatem ac leporem.“ SCHOL.

13. 14. *saevo--magistro*] „a plagoso aliquo Orbilio.“ (Epp. 2, 1, 70.) — *dictata*] *τὸ ἀποστοματίζόμενα.* Plat. Euthyd. p. 276. C. Cic. ad. Q. fr. III. 1, 4, 11: *meam (orationem) in illum (L. Pisonem Caesoninum) pueri omnes tamquam dictata perdiscant.* — *Reddere*] Cfr. ad Epp. 1, 1, 55. Cic. de N. D. 1, 26, 72: *Ista enim a vobis quasi dictata redduntur, quae Epicurus oscitans alucinatus est.* — *partes mimum tractare secundas*] De mimis proprie dictis accipiendum puto potius quam de comoedis: nam (actor) *secundarum partium fere omnibus mimis parasitus inducitur*, ut ait Festus in *Salva res* p. 326. Muell. Is igitur necessario perpetuus quasi assentator actoris primarum partium erat atque imitator maxime gestu, qui primariae personae verbis et gestibus responderet. Atque bellum habes huius imitationis exemplum in Sueton. Calig. 57: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor pro-*

ripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit. Hinc translate, ut h. l., etiam Cic. Brut. 69, 243: *Q. Arrius fuit M. Crassi quasi secundarum.* Seneca de Ira 3, 8, 4: *Optimum iudicavit (Caelii cliens), quidquid dixisset, sequi et secundas agere.* Ael. Donatus Praef. in Eunuchum: *In hac comoedia qui personam Parmenonis sustinet, primas habet partes, secundae sunt Chaereae, tertiae ad Phaedriam spectant.*

15-18. *Alter cet.*] „Aequae atque adulator peccat ille morosus et agrestis, qui de rebus nullius momenti acerrime disputat et altercatur.“ — *De lana caprina rixari* et *περὶ ἔριος οὐκ ἰσχυρῶς μάχεσθαι* (Lucian. Hermot. 71.) sunt proverbialia in rixantes de rebus levissimis aut quae omnino non sunt. Quamquam Icti agnoscunt lanam caprinam. Ulpian. in I. *Si aut lana §. Lana leg. ff. De legatis et fideic. 3: Lana legalis etiam leporinam lanam et anserinam et caprinam credo contineri.* — *Propugnat nugis armatus*] „futilibus argumentis verbisque inanibus utens pugnat pro rebus futilibus, indignationemque suam sic effundit: *Scilicet*“ cet. Ablativus *nugis* cum utroque verbo iungendus, *pugnat pro nugis* et *nugis armatus*. (Cic. pro domo 55, 141: *incredibili armatus audacia.*) — *Scilicet*] Alius igitur acriter de rebus nullius momenti cum aliis rixatur, interdum hoc quoque dicit: „Per

Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
 Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.
 Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;
 Brundisium Minuci melius via ducat an Appi. 20
 Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
 Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
 Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
 Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus
 Saepe decem vitiis instructor odit et horret, 25

19. *Dolichis* E et tres Bland., *Docilis* bScdp, Lt et Bentleius.

mihī mirum accidit profecto, si qui adsunt non mihi potissimum fidem habeant, quippe qui melius quam ceteri verum noverim; permirum, si quis mihi interdicare velit, ne, quod mihi semel persuasi, sine ulla reticentia et sine ullo metu clare proferam. — *ut non*] „quomodo non--?“ *wie, ich sollte nicht u. s. x.?* — *Elatrare* est „summa pulmonis contentione proferre, quod in buccam venit.“ — *Pretium* cet.] „Reiicio vel condicionem, quam alius libentissime acciperet, ut vel post senectutem reperascere vel post mortem reviviscere iterumque per longam annorum seriem in terris degere mihi liceat.“ „*Altera vita non est tanti, ut taceam.*“ SCHOL. — *sordet*] Cfr. Epp. 1, 11, 4.

19. 20. *Ambigitur quid enim?*] „Qua de re tandem controversia est? Sane de levicula.“ — *Castor* -- *Dolichos*] gladiatores illo tempore magnis laudibus ab omnibus celebrati. *Dolichos* autem e tribus Codd. Mart. Tons. et Sil. primus recepit Cruquius, et rectius sane in mancipio videtur nomen Graecum, etsi *DOCILIS* liberti nomen est in Inscriptione Mutinensi apud Cardinalium *Diplomi* p. 182. — *sciat* -- *plus*] „peritior sit artis suae.“ — *Brundisium* cet.] „Utrum via Minucia an nota illa

Appia commodius Brundisium ducat.“

21-25. *Quem* cet.] „Qui his, quae enumerat, vitiis deturpatus divitis amici, fortasse etiam vitiosioris, gratiam captat, aut hunc brevi tempore ab se abalienabit, aut amissa libertate ab eo semper castigabitur. Qui ergo factorem firmiter secum coniungere simulque libertatem retinere volet, is ante omnia a vitiis, quibus ille iure succenseat, liber esto.“ — *damnosa Venus*] partim, ut Epp. 2, 1, 107: *damnosa libido*, quia amicae amatores emungunt, partim, quia corpus ipsum enervat. Ovid. ex Ponto 1, 10, 33: *vires adimit Veneris damnosa voluptas.* — *praeceps alea*] „in qua periculum inest, ne uno talorum iactu ingentem pecuniae summam perdamus et spoliati re familiari decoquere debeamus.“ Pers. 5, 57: *hunc alea decoquit, ille In Venerem putris.* — *Gloria* cet.] *κεροδοξία*. „Homo vanus, gloriolae studio abreptus, sumptuosioribus vestibus unguentisque utitur, quam eius facultates concedunt.“ — *importuna*] „quae pecuniae cupidum conquiescere nunquam sinit et eum continuo vexat.“ — *decem vitiis instructor*] „multo vitiosior.“ *Decem* sic usurpabant in sermone quotidiano. Cfr. A. P. 365: *Haec* (poësis) *placuit semel,*

Aut, si non odit, regit ac veluti pia mater
 Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
 Volt, et ait prope vera: Meae — contendere noli —
 Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
 Arta decet sanum comitem toga; desine mecum 30
 Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
 Vestimenta dabat pretiosa; beatus enim iam
 Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
 Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
 Officium, nummos alienos pascet, ad imum 35
 Thrax erit aut olitorisaget mercede caballum.

36. *Thrax* s. *Trax* bSEcdp, LCtF: *Threx* Bentleius, MJO.

haec decies repetita placebit. Instructior autem παρά προσδοξίαν, quasi vero vitia ornamento et commodo essent.

26-30. *regil*] „rationem vivendi ei praescribit.“ — *veluti pia mater*] Admodum festive comparat divitem vitiosum, qui amici inferioris malam aliquam consuetudinem castigat, cum matre, cui liberos a vitiis revocare propositum est et efficere, ut vel semet ipsa meliores evadant. — *prope*] Vid. ad Epp. 1, 6, 1. — *Meae* cet.] „Meae opes tantae sunt, ut stultitia (quemadmodum luxuriam per euphemismum vocat) eas non attenuet. — Quod in divite stultitia est et vanitas, illud in paupere furor est ac dementia.“ GESN. — *Arta - - toga*] Ditiores togis utebantur largis (*bis trium ulnarum toga* Epod. 4, 8.), quo plicarum pulchre se excipientium maior esset numerus. — *comitem*] non tam in itinere, quam honestius vocabulum pro cliente, qui patronum in forum deducit. Cfr. Sat. 2, 5, 17.

31-36. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Ro., ad quem sunt Cic. Epp. duae ad Fam. 7, 32. et 33., propter festivitatem, facetias, urbanitatem, quibus aequales paene omnes superabat, *Eutrapelus* no-

minatus est. (Aristot. Rhet. 2, 12: οἱ νέοι -- φιλογέλωτες, διὸ καὶ εὐτραπέλου ἢ γὰρ εὐτραπελία παιδευμένη ὕβρις ἐστίν.) Erat is inter Antonii collusores et sodales. Cic. Philipp. 13, 2, 3. — *cuicumque*] „si cui.“ — *dabat*] Imperfectum significat eum mortuum esse, sicut Sat. 1, 3, 3. Est autem: „dare olim solebat.“ — *beatus*] „se beatum esse somnians.“ — *sumet*] „Haec cogitabat vel dicere solebat Eutrapelus.“ SCHOL. — *in lucem*] *bis in den Tag hinein*. — *honestum Officium*] ut Epp. 1, 17, 21: *Officium facio*, non est τὸ καθήκον, sed significat imprimis salutationem patroni ceterorumque fautorum atque observantiam in eos. — *nummos - pascet*] „pecuniam grandi fenore mutuam sumet.“ Ipsa autem usura et imprimis anatocismo apud antiquos frequente paulatim *pascitur*, augeatur, sors principalis. Aristot. Polit. 1, 3, 23: ὁ τόκος αὐτὸ (τὸ νόμισμα) ποιεῖ πλεον κτλ. Pers. 5, 149: *Quid petis? ut nummi, quos hic quincunce modesto Nutrietas, pergant avidos sudare deunces?* Recte iam Porphyrio: „faciet aes alienum usuris crescere.“ — *ad imum*] „ad extremum, ubi nihil iam ei remanserit, auctorabit se lanistae.“ — *Thrax*]

Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam,
 Commissumque teges et vino tortus et ira;
 Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes,
 Nec, cum venari volet ille, poëmata panges. 40
 Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
 Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
 Conticuit lyra. Fraternalis cessisse putatur
 Moribus Amphion: tu cede potentis amici

37. *ullius* bScdp, LCtF. (*illius* E, Pottierii duo, Bentleius, MJO.)

Vid. Sat. 2, 6, 44. — *olitoris ager* cet.] „mercennarius erit olitoris sive ex posteriore Latinitate hortulani, qui extra Urbem hortum colens hunc decoctorem quotidie cum oleribus in forum olitorium mittit.“

37. 38. *Arcanum* cet.] His verbis, enumeratis vitiis, quae Lollo vitanda sint, ei commendat bonas artes, quibus uti debeat; ante omnia integram fidem in fautorem et honestum obsequium observantiamque in eundem, multo quidem diversam a vili illa adulatione vv. 10-14. — *illius*] „regis (ut alibi ait), fautoris tui.“ Conf. v. 40. — *vino tortus*] A. P. 434: *Reges dicuntur multis urgere culullis Et torquere mero, quem perspexisse laborant. — ira*] „Si quando te obiurgarit patronus aut minus amice te tractarit, noli propterea velut ultionis causa aliis effutire arcana ab eo tibi concredita.“

39. 40. *Nec tua* cet.] „Hoc quoque solet offendere potentes amicos, si nostra dumtaxat studia (*επιτηδεύματα*) laudabilia esse contendimus, aliena, patroni praecipue, studia detrectamus ac reprehendimus.“ — *poëmata panges*] A. P. 416: *Ego mira poëmata pango*. Sic etiam in prosa oratione. Cicero ad Fam. 16, 18, 3: *An pangis aliquid Sophocleum*. Tropi origo cernitur in Columellae illo 10, 251: *ceu littera proxima primae Pan-*

gitur in cera docti mucrone (stilo) magistri.

41-44. *Gratia sic fratrum* cet.] „Propter similem studiorum discrepantiam ortum est aliquando disidium inter Iovis et Antioepae filios, Amphionem, cui Mercurius lyram illam murorum Thebanorum conditricem donaverat (Od. 3, 11, 1.), et Zethum, pastorem atque agricolam, artis musicae contemptorem et omnino hominem *durum*. (Propert. 4, 14, 29.)“ Attamen fratres inter se in gratiam redierunt, conciliante eos matre Antioepa. — *dissiluit*] „celeriter discissa est.“ — *suspecta severo*] „invisa, quam oderat homo severus et tristis, utpote quae ignaviae, voluptatis damnosae, intemperantiae instrumentum esset.“ Zethi truculentiam bene expressit Pacuvius hoc versiculo: *Minitabiliterque increpare dictis saevius incipit*; et Euripides (Fragm. Dind. p. 83. N. 27.): *Μοῦσάν τι' ἀτοπον εἰσάγεις, ἀσύμφορον, Ἀργόν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελή.* Idem (N. 25.): *τοιαῦτ' αἶεδε, καὶ δόξεις φρονεῖν, Στάπτον, ἀρῶν γῆν, ποιμνίων ἐπιστατῶν, Ἀλλοῖς τὰ κομυὰ ταῦτ' ἀφείς σοφίσματα, Ἐξ ὧν κερνοῖσιν ἐγκατοικῆσεις δόμοις.* Schol. ad Plat. Gorg. p. 486. (N. 26.): *Ζῆθος φησι τῷ Ἀμφίονι, μουσικῶ ὄντι, Πῖψον τῆν λύραν, κέχρησο δὲ ὄπλοις.* — *cessisse putatur*] „cessit, ut tradunt poëtae, quibus nos accredimus.“ — *Moribus*]

Lenibus imperiis, quotiesque educet in agros 45
 Aetolis onerata plagis iumenta canesque,
 Surge et inhumanae senium depone Camenae,
 Cenes ut pariter pulmenta laboribus empta;
 Romanis sollemne viris opus, utile famae
 Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et 50
 Vel cursu superare canem vel viribus aprum
 Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
 Non est qui tractet: — scis, quo clamore coronae
 Proelia sustineas campestria; — denique saevam
 Militiam puer et Cantabrica bella tulisti 55

46. *Aeoliis*, ut coniecit Vlitius, Cod. Franeq. et pr. d.

„quippe qui fratris morositatem pulchre nosset, cessit, ne implacabile odium inter ambos oriretur.“ — *Amphion*] Postquam respondit (Eur. Fr. 30.): *Τὸ δ' ἀσθενὲς μου καὶ τὸ θῆλυ σώματος Κακῶς ἐμέμφθη; καὶ γὰρ εἰ φρονεῖν ἔχω, Κρεῖσσον τόδ' ἔστι καρτεροῦ βραχίονος*, *lyram* sub *chlamyde* abdidit, ut est in anaglypho apud Winckelmann *Monum. ined.* Vol. 2. p. 113.

45-50. *Lenibus imperiis*] „Nam si vere tibi amicus est, nunquam dura vel importuna erunt eius iussa; quo facilius tu ea exsequi poteris.“ — *Aetolis*] „Meleager Calydonium aprum nobilis venator excepit. Inde epitheton fecit Horatius, ut *Aetolis* retibus ad apros factis intelligamus.“ *PORPH. Aeoliis* significaret *Cumanas*; etenim *bonus Aetiae de valle Sibyllae Fetus* lini, teste Gratio Cynege. 35. Sed ad transportandas *Cumanas plagas*, utpote tenuissimas et levissimas (Plin. H. N. 19, 2.), iumentis opus non erat. — *onerata plagis iumenta*] Cfr. Epp. 1, 6, 58. — *inhumanae*] „morosae et truculentae (*unleutselig* Voss.)“, cum omnis Musa humana et comis esse debeat. — *senium*] morositatem, pr. qualis in senibus osse solet.

— *pulmenta laboribus empta*] „carnem ferarum, quas una confeceritis;“ quae cena vel ideo placet venatoribus, quod proprio labore parata est. Sat. 2, 2, 20: *Tu pulmentaria quaere Sudando*. „His autem cogitationibus te consolabere, solitam hanc fuisse corporis exercitationem maioribus nostris, viris tam fortibus ac strenuis, ut contra Graecis trochum et discum.“ — *Romanis solemne viris opus*] Plin. Paneg. 81: *Olim haec experientia iuventutis, haec voluptas erat; his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris cursu, cum audacibus robore, cum callidis astu: nec mediocre pacis decus habebatur submota campis irruptio ferarum et obsidione quadam liberatus agrestium labor.* — *utile famae*] propter id ipsum quod assiduus venator abhorret ab omni mollitie; „corpus item“, addit, „venatio corroborat.“

53-57. *scis, quo cet.*] „Scis, quo spectatorum (A. P. 381.) plausu in Campo Martio te exerceas batuendo et pila iaciendo.“ *Proelia* igitur *campestria* sunt certamina ludiera, quae in Campo committuntur. A. P. 379: *Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis.* — *sustineas*] Vid. ad Epp. 2, 1, 1. *saevam*

Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
 Nunc et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
 Ac, — ne te retrahas et inexcusabilis absis —,
 Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
 Curas: interdum nugaris rure paterno;

60

56. *refixit* Lt. (Ut nos, bSEcdp.) 57. *arvis* malebat Bentleius.
 — 58. *abstes* contra omnes, etiam Pottierii meosque, libros Bentleius.

Militiam] Eadem *acris* vocatur Od. 3, 2, 2. — *Cantabrica*] Cum dicat, *duce* Augusto *puer* haec *bella tulisti*, minime cogitandum est de Cantabris ab Agrippa demum a. u. c. 734. debellatis (Epp. 1, 12, 26.), sed de expeditione in Cantabros et Astures ab Augusto suscepta, et, ipse cum in morbum prolapsus esset, ab eius legatis C. Antistio et T. Carisio haud infeliciter ad finem perducta a. u. c. 729. Dio Cass. 53, 25. Dextre sane simul laudat et Augustum et Lollium ipsum. Vv. autem et *Cantabrica bella* per epexegesin adduntur vocabulo *militiam*. — *qui templis cet.*] Cfr. Od. 4, 15, 6: *Et signa nostro restituit Iovi Derepta Parthorum superbis Postibus. — refigit Nunc*] „Nunc ipsum (a. u. c. 734.) Augustus auctoritate sua et potentia id perficit, ut refignantur a Parthorum templis arma signaque Crasso olim adempta et a Phraate restituantur Romanis.“ Cfr. ad Epp. 1, 12, 27. — *si quid abest*] „si quae regio longinquior nondum subiecta est, eam in dicionem populi Romani redigit.“ Sunt qui putent Armeniam significari eodem anno Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Ovid. Trist. 2, 227: *Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus Parthus eques, timida captaque signa manu.* — *Italis - armis*] Cfr. Od. 2, 13, 18: *Italum robur* pro Romano. Bentleii autem *Italis arvis* non solum ipsi Horatio, verum etiam omnibus eius aequalibus prorsus

ἀζυγῶν visum esset pro *imperio Romano*. — *adiudicat*] V. proprium in finibus regundis. Cic. de Offic. 1, 10, 33: *Illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit: in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit.*

58²-66. *Ac*] iunge cum v. *interdum*. Vv. *ne te - - absis* in parenthesis posita sunt. „Cogita modo, quam prave ageres, si te retraheres a regis tui studiis, ubi te secum venatum vocat; nequaquam enim causari poteris, te similibus exercitationibus nunquam vacasse, praesertim cum ruri cum tuis saepe ludas; id quod tamen minime reprehendo, quia, ut ingenuum decet, in hoc quoque ludo, quem admodum ceteris in rebus, modum servas.“ — *absis*] „non adsis venationi a potente amico susceptae.“ Coniecturis vel maxime supervacaneis adnumerari debet Bentleiana *abstes*, petita ex A. P. 362: *si longius abstes*, ubi significat: „Si picturam ex loco paulo remotiore contempleris“, non, „Si loco prorsus alio verseris.“ — *nil extra numerum*] *παρὰ τὸν ὀυθμὸν (τοῦ βίου)*, *extra modum*, *παρὰ μέλος*, „inconcinne, contra decorum; *nichls Taclloses, Unschildliches*“ tropo petito a symphoniis et histrionum actione. Cicero Parad. 3, 2, 26: *Histrion si paulum se movit extra numerum cet.*; *opponitur in numerum*. — *nugaris*] „licitis ludis te oblectas.“ Cfr. de talibus adulatorum lusionibus

Partitur lintres exercitus; Actia pugna
 Te duce per pueros hostili more refertur;
 Adversarius est frater, lacus Hadria, donec
 Alterutrum velox Victoria fronde coronet.
 Consentire suis studiis qui crediderit te, 65
 Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
 Protinus ut moneam — si quid monitoris eges tu —,
 Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.
 Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
 Nec retinent patulae commissa fideliter aures, 70
 Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
 Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve

Sat. 2, 1, 73. — *Actia pugna*] Virg. Aen. 8, 675: *Actia bella*. Vid. ad Epp. 1, 12, 20. — *refertur*] „imaginem pugnae Actiacae exhibes, ita ut tu Augusti, frater natu minor Antonii, servi utriusque militum partes agatis.“ Sic dicunt etiam *fabulam referre*, de nudo edere. Terent. Hecyr. Prol. 2, 21. et 30: *Hecyram ad vos refero* - - *denuo*. Lolliorum autem iste ludus erat quasi rustica imitatio navalis proelii ab Augusto editi. (Sueton. Octav. 43. Tac. Ann. 12, 56.) — *hostili more*] „quasi re vera hostes inter vos essetis.“ — *velox Victoria*] Gell. 6, 6, 5: *Cn. Maltius in septimo Iliadis Victoriam volucrem praepetem appellavit hoc versu: Dum del vincenti praepes Victoria palmam*. Victoria alata coronam lauream victori imponit etiam in nummis, quos *victoriatos* vocabant. — *utroque* - - *pollice*] In pollice erat et favoris et aversionis significatio: nam faventes eum premebant, improbant et gladiatorem victum conficiendum esse significantes vertebant retro et subrigebant. (Hunc gestum nominabant *infestum pollicem*.) Plin. H. N. 28, 2, 5: *Pollices, cum faveamus, premebra etiam proverbio iubemur*. Contra Iuven. 3, 36:

Munera nunc edunt et verso pollice vulgus Quem iubet occidunt populariter. H. l. igitur: „summo applausu dilaudabit.“

67-71. *Protinus* cet.] „porro continuatis praeceptionibus ut te monere pergam.“ — *si quid*] *εἴ τι, wenn irgend noch*. Virg. Aen. 5, 688: *si quid pietas antiqua labores Respicit humanos*. — *Quid de quoque viro* cet.] „quid de quoque homine dicas.“ Porphyrio quidem: „Tria dicit: *quid dicas, de quo dicas, cui dicas*“; ut *de quoque sit et de quo*. Cic. Pis. 31, 75: *Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis?* Sed simplicior mihi videtur prior ratio. — *patulae* - - *aures*] „semper patentes ad audiendum, curiosae.“ COMM. CRUQ. Conf. Sat. 2, 6, 46. Epp. 1, 16, 26. 2, 2, 105. — *emissum* - - *verbum*] tralatum est a sagitta. Nos: *ein entfahrenes Wort*. — *volat*] Apul. de magia c. 83. p. 568. Oud.: *si verba, ita ut poëtae aiunt, pinnis apta vulgo volarent*. — *irrevocabile*] A. P. 390: *nescit vox missa reverti*. Menander p. 225. M.: *Οὐτ' ἐκ χειρὸς μεθέντα καρτερὸν λίθον Ῥῆον κατασχέειν, οὐτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον*.

72-75. *Non* cet.] Cfr. Sat. 2, 5, 91. A. P. 460. Ovid. ex Ponto

Intra marmoreum venerandi limen amici,
 Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
 Munere te parvo beet aut incommodus angat. 75
 Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
 Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
 Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo
 Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
 Ut penitus notum, si tentent crimina, serves 80

80. *At penitus Bentleius coniecturâ.*

1, 2, 105: *Non petito, ut bene sit, sed uti male tutius.* Est: „Nulla ancilla, quamvis formosa, nec puer ullus cet.“ Cfr. Wagner ad Virg. Aen. 12, 78. *Non Teucros agat in Rutulos* cet.: „Est hoc Non in enumeratione positum; non ab ancilla aut a puero te esse capiendum admonet poëta.“ — *iecur ulceret*] Cfr. Od. 1, 13, 4. et 25, 15: *iecur ulcerosum.* Vid. ad Sat. 1, 9, 66. — *puerve*] verna; quemadmodum narrant Campaspe puellam Apelli ab Alexandro, Virgilio ab Asinio Pollione Alexandrum sive Alexin et a Maecenate Cebetem, quos poëta adamarat, donatos esse. — *Intra marmoreum* cet.] „In domo enim ampla et magnifica venerandi fautoris male te commendabit libidinis vel levissimum vestigium.“ — *munere-parvo*] „quod cum domino ipsi exiguum videatur, facile tibi concedet, quippe quem praevideat felicissimum propterea fore, per aliquod certe tempus, ita ut maiora munera, per totam vitam tibi utilia futura, dare iam supersedeat.“ Martial. 5, 16, 2: *Cum minimum vati munus Alexis erat.* — *beet*] In hoc verbo inest lenis quaedam significatio, quam obnoxius aliquis fiat ob tale sane exiguum munus potentiori amico. — *incommodus*] „minus liberalis, tenax sui.“ Sic *incommodum* opponit *facili* et *liberali* Cic. de N. D. 3, 29, 73: *Idem* (Caecilius Statius) *facilem*

et *liberalem patrem incommodum esse amanti filio disputat.* — *angat*] „Aut, si tibi denegabit eiusmodi donum propter qualemcunque causam, fortasse, quia ipse puerum amat, te cupiditate incensum contristet.“

76-81. *Qualem commendes* cet.] Theognis 963: *Μή ποτ' ἐπαινήσης πρὶν ἂν εἰδῆς ἄνδρα σαφηνῶς. Ὅργην καὶ ὕβριον καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.* — *adspice*] „σκοπεῖ καὶ εὐλαβοῦ, diligenter expende.“ — *ne mox Incutiant* cet.] „ne subito te pudore perfundant peccata eius, quem paulo inconsideratius laudaveris.“ — *quondam*] ut Od. 2, 10, 18. Sat. 2, 2, 82. pro *interdum.* — *tradimus*] Vid. ad Epp. 1, 9, 3. — *ergo* cet.] „Ubi acciderit“, inquit, „ut is, quem tu probum ac prudentem hominem esse arbitratus principi alicui viro commendaras, indignum se tua commendatione propria culpa reddiderit et fautoris gratia excidat, tum tu priore spe falsus desine eum tueri, quia indignum nihil iuvabis, temet ipsum stultitiae suspectum facies ac fidem, quae antea tibi tribuebatur, imminues. Indignum igitur missum fac, ut (*iva*, quo) possis tanto maiore cum fiducia tueri innocentem, sed falsis criminibus circumventum atque oppressum.“ — *tentent*] Verbum *tentare* et de morbis et de quibusvis rebus ho-

Tuterisque tuo fidentem praesidio; qui
 Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
 Ad te post paulo ventura pericula sentis?
 Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
 Et neglecta solent incendia sumere vires. 85
 Dulcis inexpertis cultura potentis amici:
 Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,

81. *fidenter* idem e Barthii Codice, ut videtur, prorsus ficticio, qualis est etiam Valartii Sorbonicus. — 87. *metuet* E, Codd. Torrentii et septem Pottierii, *metuat* Codd. aliquot. (Ut nos, bSed.)

stilibus dicitur. — *fidentem*] „Ut ille tibi penitus perspectus est ac probatus, sic rursus omnem suam fiduciam in te reponit, et pro falso amico merito te habebit, si eum non defenderis, sed deserueris.“

81—85. *qui Dente* cet.] „Quid, quod etiam propria utilitas hoc requirit, ut inania crimina in amicum coniecta refutes? Nam malignus criminator, iamiam audacior factus et praevidens te vicissim ab amico, quem prodidisti, destitutum iri, mox te quoque clam adoriatur et maledico dente carpet.“ — *Theonino*] „Theon, libertinus, dicacitatis amaritudine praeter ceteros ita patronum suum exasperavit, ut domo eius summo veretur et quaternario“ (id est, quadrante) „legato iuberetur restem sibi palumque emere. Per hunc ergo maledici et detractores intelliguntur.“
 COMM. CRUQ. — *circumroditur*] Cfr. Sat. 1, 4, 81. (Epp. 2, 1, 150 sq.) Cic. pro Balbo 26, 57: *More hominum invident, in convivis rodunt, in circulis vellitant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt.* — *tua res agitur*] „Locutio fluxit e iudiciis, ubi, quamdiu res agitur vel lis pendet, periculum est, ne quis causa cadat.“
 RUHNKEN. Cic. pro Quinctio 16, 53: *si dupondius tuus ageretur. — paries* cet.] proverbium. Salust. Fragm. p. 228. Gerl. min.: Non

tu scis, si quas aedis ignis acriter cepit, haud facile sunt defensu, quin et comburantur proxima?

86-88. Sententiae sic connectuntur: primum post brevem illam digressionem vv. 81-85. *qui Dente -- vires* sententia generali *Dulcis -- metuit* viam sibi munit ad novum praeceptum: *Tu, dum tua* cet. „Ergo ubi expertus eris talis amicitiae difficultatem, semper metues, ne vel propter leves causas, mutato aliquando fautoris in te animo, discindatur. Itaque, dum bono cum successu ea uteris, in eo strenue elabora, ne subito regis tui gratia excidas. Accommoda igitur animum affectusque tuos ad illius affectus ac studia; nam potentes hoc velut suo iure postulant, ut clientes eadem sequantur eodemque modo animati sint atque ipsi. Itaque *Deme supercilio nubem.*“ — *Dulcis* cet.] Comparant Pindari Fragm. p. 216. B. min.: *Γλυκὸ δ' ἀπειροισι πόλεμος πεπειραμένων δέ τις Ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς.* — *cultura*] „studium, quod in colendo potentiore amico ponitur, quem summo obsequio ac veneratione prosequamur necesse est;“ qua quidem significatione v. *cultura* videtur *ἀπαξ λεγόμενον*, nisi quod Lactantius 5, 7. *dei unici piam et religiosam culturam* dixit. — *tua navis in alto est*] Alibi sane eadem

Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.

Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
Sedatum celeres, agilem navumque remissi;

90

[Potores bibuli media de nocte Falerni]

Oderunt porrecta negantem pocula, quamvis
Nocturnos iures te formidare vapores.

88. *ferat*] *vehat* Codd. Torrentii (nullus nec nostrorum neque Pottierii). — 90. *navumque* bSEc, L: *gnavumque* d, Ct, Bentleyus, FMs. Vid. ad Epp. 1, 6, 20. — 91. Hunc versum om. Eb, pr. d, omnes Pottierii (quorum duobus a secunda manu adscriptus est), alii. — *P. liquidi m. d. luce* Bentleyus. — *Vv. bibuli* — *Oderunt* cum Pottierio deletit M. — 93. *tepores* bSEdp, Cruquii omnes, Pottierii plerique, C, Bentleyus et O. (Ut nos c et Pottierii duo 15. 21.)

haec imago ad eos refertur, qui a portuum refugii longius remoti tempestatum ac fluctuum periculis obnoxii sunt, ut est apud Cic. Tusc. 4, 18, 42: *Ipsa sibi imbecillitas indulget in altumque provehitur imprudens*. Verum vel ex verbis *ne mutata retrorsum te ferat aura*, id est, „ne regis tui gratia excidas,“ patet locum contraria ratione exponendum esse, ut Tibullus 1, 5, 76: *in liquida natali tibi linter aqua*, ubi designatur facilis et expeditus cursus. Ita invenem, qui tandem puella potitus est, alloquitur Ovidius A. A. 2, 9: *mediis tua pinus in undis Navigat*. Recte igitur Porphyrio: „Cum prosperum cursum amicitiae tenes.“

89. 90. *Oderunt* cet.] Iam enumerat rationes, propter quas difficile sit cum potentibus ita versari, ut nullum inde taedium ad nos redundet. Ante omnia indolis diversitas saepe in causa est, ut iis displiceamus. Tria autem poëta diversae indolis proponit exempla; prima duo vv. 89. et 90. nude atque *γνωμικῶς*, tertia verbis seqq. adiungit imaginem. — *agilem*] *δραστήριον*. — *remissi*] „lentius ac negligentius in omnibus rebus versari soliti.“

91—93. *Potores bibuli* cet.] Hic versiculus cum in antiquissimis quibusque Codicibus desit, Bentleyus iure veretur, „ne interpolatoris liberalitati debeatur.“ Scholiastae quoque eo caruisse videntur. Nam neque Acro neque Porphyrio quidquam ad eum adnotant et Cruquii (qui de suis Codicibus silet) Commentator ad verbum *Oderunt* (v. 92.) supplet subiectum „potulenti.“ Etiam in verbis ipsis nonnihil est offensionis. „Quo enim referes,“ inquit Bentleyus, „illud *bibuli*? An ad *potores*? Atqui hoc ineptum; perinde enim est ac si *potores potantes* dixeris. An ad *Falerni*, ut sane vocum ordo et compositio poëtis usitata flagitat? Hoc vero iam ineptius; *bibulus* enim est qui bibit, non qui bibitur.“ Confictus autem videtur (ex Epp. 1, 14, 34: *Quem* (scis) *bibulum liquidi media de luce Falerni*.) a grammatico, qui ad v. *Oderunt* subiectum desiderabat, quamvis ex verbis *porrecta - pocula* facile suppleri possit „qui propinant“ sive „potores“ sive potulenti“, quod supplevit Comment. Cruquii et Gl. E. Ipsum etiam verbum *Oderunt* nonnisi ab initio sententiae repetitum vim quandam obtinet, post illa verba

Deme supercilio nubem; plerumque modestus

Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.

95

Inter cuncta leges et percontabere doctos,

Qua ratione queas traducere leniter aevum;

Num te semper inops agitet vexetque cupido,

Num pavor et rerum mediocriter utilium spes;

98. 99. *Ne -- Ne* Lct, Bentleyus et^s. (*Num -- Num* nostri bSec et Pottierii plerique, *Nunc -- Nunc* p, *Non -- Non* d et Pottierii sex.)

Polores b. m. de n. F. positum admodum languet. Itaque totum illum versum ut valde suspectum seclusimus. — Vel propter Epp. 1, 14, 34. verba *Polores* cet. ab iis, quibus Horatiana videntur, explicanda sunt „*avidus vini Falerni*“ potius, quam: *Polores bibuli* (acres) *oderunt (te) recusantem exsiccare pocula Falerni tibi sub mediam noctem porrecta.* (*Media de nocte* significat „per mediae noctis tempus.“) — *vapores*] „aestus nocturnos“, *Wallungen*, ut etiam nunc Galli et Itali *les vapeurs, i vapori*. Quod plerique Codd. exhibent *teporos*, utique minus aptum censeo, quia et per se nimis languidum est et statum hominis prorsus sani, ne vino quidem aliquantulum calefacti, exprimit. (Cels. 3, 6: *Oportet scire non febricitare cum, cuius venae naturaliter ordinatae sunt, tepor que talis est, qualis esse sani solet.*) Ortum videtur ex falsa interpretatione verbi *vapores* hac febrilis aestus significatione minus usitati.

94. 95. *nubem*] „tristitiam ac severitatem cum quadam iactantia coniunctam.“ Frequens imago. Cic. in Pis. 9, 20: *supercilium tuum -- frontis tuae nubeculam.* Sophocl. Antig. 528: *Νεφέλη δ' ὀφρῶν ὑπερ αἱματόεν Πέθος αἰσχύνει.* Eurip. Hippol. 173: *Στυγνὸν δ' ὀφρῶν νέφος ἀξάνεται.* — *plerumque* cet.] „*Saepe, qui re vera modestus est, videtur obscurus, id est, ζου-*

ψιφρός, minime apertus et simplex, sed qui intimos suos sensus callide occulat, *taciturnus* rursus *acerbus*, animo a potente amico clam averso.“ Cic. de Offic. 3, 15, 57: *Hoc autem celandi genus -- non aperti, non simplicis, non ingenui, non iusti, non viri boni (est), versuti potius, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.* Tacitus Agr. 42: *Domitiani natura -- quo obscurior, eo irrevocabilior. — acerbi*] „qui, dummodo posset, libenter te vituperaret: nunc saltem non tibi applaudit, sed morose tacet.“ Merkel: *Lass nicht Wolken umdüstern die Stirn; der Bescheidene scheint Oft heimtückisch, der Schweigende gilt als bitterer Tadler.*

96 — 99. *Inter cuncta* cet.] Noli interpretari vel „*prae ceteris omnibus*,“ vel *bei alle dem*; sed ut *inter haec* est „hoc tempore,“ ita *inter cuncta*, „omni tempore,“ „in quacunque condicione vitae huius apud potentem amicum transactae noli multo gravius atque utilius verae sapientiae studium omittere et oblivisci.“ — *leges*] philosophorum scripta et *percontabere* sapientes amicos, *num* te lucri et potentiae cupiditas, cui semper deest aliquid et quae nunquam expletur, agitare debeat, an alia vivendi ratio reperiri queat multo tranquillior ac felicior, quam ego me adeptum esse reor.“ Particula *num* poëta significat negaturos

Virtutem doctrina paret, naturane donet; 100
 Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum;
 Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
 An secretum iter et fallentis semita vitae.
 Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
 Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus, 105
 Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
 Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam

107. *et]* ut bScd, t.

ros sapientes, hanc comitis vitam esse beatam, et consilium amico duros esse, ut aliam viam ingrediatur. — *traducere-aerum]* Conf. Virg. Cul. 96: *Securam placido traducit* (pastor) *pectore vitam.* — *— pavor]* „timor, ne aut careas semper rebus mediocriter utilibus aut partis rursus spolieris.“ — *mediocriter utilium]* quae Stoici ἀδιάφορα vocabant, de quibus valet illud Terentianum Heaut. 1, 2, 21: *Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet: Qui uti scit, ei bona; illi, qui utitur non recte, mala.* Cic. de Finn. 3, 16, 53: *Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum* (προηγμένον) *nominamus. Idque ita definitur, quod sit indifferens cum aestimatione mediocri; quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem.*

100-103. *Virtutem doctrina paret]* Solita philosophorum quaestio περί ἀρετῆς, εἰ διδακτόν· de qua cfr. Platonis Menonem. Cic. Partitt. or. 18, 64: *quoniam pacto virtus pariat, naturane an ratione an usu.* — *quid te tibi cet.]* Plato de Rep. 10. pag. 621. C: *Δικαιοσύνην μετὰ γρονθήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς.* — *pure]* „sincere ac perfecte, adeo ut ni-

hil iam ultra desideretur.“ — *tranquillet]* „Quibus studiis quoque vitae instituto ad placidam quietamque constantiam“ (ut tranquillitatem definit Cicero Tusc. 4, 5, 10.) „perventurus sis? utrum honoribus, an divitiis, an vita placida et quiete, longe a multitudinis turbis traducta?“ — *semita fallens* est latens multitudinem; quam semitam qui ingreditur iter habet *secretum* ab hominum vestigiis ac solitarium. Est rursus illud λάθε βιώσας, ut Epp. 1, 17, 10.

104-108. De *Digentia*, hodie *Licenza*, vide Epp. 1, 16, 12. — *Mandela* cet.] „Mandela (h. *Bardela*) pagus est in Sabinis nimis contrahens atque algidus frigore et rugosa faciens hominum corpora.“ PORPH. Passow: *hautrunzelndes Dörfchen* — *bibil]* Vid. ad Od. 2, 20, 20: *Rhodanique potor.* — *Sit mihi* cet.] „Permaneat mihi, quod nunc possideo; etiam, si partem rei familiaris amisero, idcirco infelicem non me reputabo. Secundo loco opto, ut quod vitae mihi superest, mihi meo modo vivere liceat: „quae sententia obscuratur lectione *ut mihi*, sive explicabis ἵνα κτλ., sive cum Porphyrione: „dummodo mihi vivam;“ sive „ea condicione, ut“ cet. *et mihi vivam* est idem ac si dixisset: „et hoc bene utens mihi vivam,“ optativus, non futurum, ut alii rati sunt; vis enim sententiae

Quod superest aevi, si quid superesse volunt di;
 Sit bona librorum et provisae frugis in annum
 Copia, neu flitem dubiae spe pendulus horae. 110
 Sed satis est orare Iovem quae donat et aufert:
 Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

110. neu SEcp et corr. b., item t, Bentleius atque s: ne d et pr. b, LCFM. — 111. Sed] Haec pr. d, tres Pottierii aliique. (Sed firmant bSEc et mg. d.) — qui donat bSed, LCtO, qui ponit E, ex Cruquii Codd. antiquiss. Bentleius et s. (quae donat omnes, ut videtur, Pottierii, quae ponit p.)

inest in v. mihi, id est: „meo, non aliorum arbitrato.“

109. 110. provisae] Non avaritiae, sed securitatis tantummodo causa optat, ut sibi victus in singulos annos provisu sit ac propterea certus. Prorsus respondet Epicuri praecepto: κτήσεως προνοήσεσθαι (τὸν σοφὸν) καὶ τοῦ μέλλοντος. Diog. Laërt. 10, 120. — neu cet.] Quartum est, quod optat, ut tranquillitas atque vires animi sibi suppetant, ne unquam inter spes ac timores ceterasque mentis perturbationes et rei domesticae curas anxius atque incertus animi pendeat. — flitem] De eadem re natate dicit Sat. 2, 7, 7. Usitatius verbum est fluctuare. — pendulus] nobis proprie: in der Schwebe. — horae] Hora h. l., ut Virg. Catal. 12, 10. fallax hora, est fortuna in horas varians, quae bona externa ex incerta ac mobili sorte pendentia modo donat, modo aufert.

111. 112. Sed satis est cet.] „Post vota de vita (vere vitali) et librorum frugisque bona copia iam aliam precem addiderat, Neve, inquit, flitem dubiae spe pendulus horae, hoc est, ut v. 99 dixerat:

Neu pavor et rerum mediocriter utilium spes vexet me agiletque: quod cum τὸν ἐφ' ἡμῶν et in sua potestate esset, utpote non ad bona externa, sed ad animum spectans, revocat illud votum ut ex vulgi opinione magis quam ex vera ratione conceptum, et se corrigens, „sed satis est,“ inquit, „in duobus illis votis subsistere, quorum penes deos potestas est, neque id eos rogare, quod in mea solius manu est, ut consequar. Det modo sanum vivere, det bonam copiam; ego me ita parabo, ut ne dubius flitem. Vides iam, opinor, cur neu et Sed (pro v. Haec) merito amplectamur, et proinde quae hic locum sibi vindicare, non qui. Orare quae, ut Od. 1, 31, 2: quid oral? et Carm. sec. 49: Quaeque vos bubus veneratur albis, ubi pariter ac hic deteriores Codices Qui exhibent.“ BENTL. — donat] Hic, ubi poëta intimos simplicissimosque animi sui sensus aperit, necessario etiam simplicissimo verbo usus est: donat. — aequum-animum] Plautus Aul. 2, 2, 10: Pol si est animus aequus tibi, satis habes, qui bene vitam colas.

EPISTOLA XIX.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino;
 Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
 Quae scribuntur aquae poteribus. Ut male sanos
 Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
 Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;

5

EP. XIX. 4. *poëtas. Vina* distinxit Bentleius.

XIX. Duplex hominum genus, ut egregiis scriptoribus accidere solet, Horatio importunum exstitit, id est, et imitatorum et invidorum turba. Adversus utrosque coram Maecenate, optimo talium rerum iudice, hac epistola causam suam agit. Primum igitur imitatores, servum pecus, graviter et acerba cum derisione exagitat (vv. 1-20.), simulque non sine generoso praestantiae suae sensu sua carmina proprio et Romanis antea incognito artificio facta cum istorum ineptiis contendit (vv. 21-34.). Deinde de malevolorum in se invidentia eiusque causis exponit (vv. 35-49.). ZELL.

1. 2. *Prisco -- Cratino*) id est, poëtae priscae comoediae, mortuo Olymp. 89, 1 vel 2. (423. a. Chr.) Cfr. Sat. 1, 4, 1. — *docte*] „qui bene versatus es in litteris Graecis et Latinis, ac propterea ipsum quoque Cratinum trivisti.“ Od. 3, 8, 5: *Docte sermones utriusque linguae.* — *Nulla* cet.) In *Πυτίνη* hoc edixisse videtur. Nicaeneti Epiqr. in Anthol. Pal. II. p. 543: *Οἶνός τ' αὖ χαρίεντι πέλει ταχύς ἴαπος ἀοιδῶν. Ἴδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι σοφόν, Ταῦτ' ἔλεγεν, Διόνυσε, καὶ ἔπνεεν οὐχ ἐνὸς ἀσχοῦ Κρατῖνος, ἀλλὰ παντός ὁδώδει πίδου.* Iunge autem vel propter caesurae vim *placere diu*, non cum Ge. Fabricio *diu nec*

vivere, cum *vivere* per se significet „durare, immortalia esse.“ Od. 1, 32, 3. 4, 9, 11. Martial. 6, 60, 10: *Victurus Genium debet habere liber.*

3-5. *Ut*] „Ex quo.“ Cfr. Od. 4, 4, 42. „Ex eo tempore“ inquit, „quo primum poëtas Bacchus suam in tutelam recepit atque una cum Satyris ac Faunis sive Paniscis (Od. 2, 17, 2. 28, 19, 4.) in suum consortium adscivit, id est, inde a prima poësis origine, ipsae quoque Musae fere (plerumque, prope semper) vel mane sobriae non fuerunt, olentes (ut ait Acron) etiamtunc vinum nocte potatum.“ — *male sanos*] „vesanos, quia *μαίνονται* furore poetico correpti.“ — *Adscripsit*] „tamquam in legionem suam; nam hoc verbum militare est.“ PORPH. Cfr. Od. 3, 3, 35.

6-9. *arguitur - vinosus*] *φίλοινοσ ὄν*, „se ipse prodit, monstrat se vinum amasse laudibus, quas ei impertit,“ ut Homerus *Ἰλιάδ.* 5, 261: *Ἄνδρὶ δὲ κερμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει*, et passim ei *ἐπίθετα* tribuens *εὐήγορα, μελίχρονα, μενοειδέα.* — *vini vinosus*] „Eiusdem verbi diversas formas et propter vim et propter sonum adamarunt latini scriptores in eiusque rei gratiam verborum ordienu non raro mutarunt. cfr. Sat. 2, 2, 39. A. P. 133. Epp. 1, 18, 5. 89.“ DIL-

Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
 Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
 Mandabo siccis, adimam cantare severis :
 Hoc simul edixi, non cessavere poëtae
 Nocturno certare mero, putere diurno.

10

10. *edixit* c cum gloss. *Ennius*, item d, corr. b, z, Pottierii plerique, tum LcT, *edixi* D. Heinsius.

LENB. — *Ennius*] quippe qui ipse de se dixerit: *Nunquam potior nisi podager*. — *pater*] Propert. 4, 2, 5: *Parvaque tam magnis ad moram fontibus ora, Unde pater sitiens Ennius ante bibit*. (Utrobique *pater* nominatur et quia duobus ante seculis floruerat et quia cum Livio Andronico Naevioque auctor poësis Latinae habebatur. Cfr. Od. 4, 8, 20. Epp. 2, 1, 50. — *ad arma - dicenda*] Praesertim in Annalibus, quorum primum verum fecit Merula: *Horrida Romuleum certamina pango duellum*. — *Prosiluit*] *stürmt' er hervor*; quasi ipse pugnam initurus. — *putealque Libonis*] Cfr. Sat. 2, 6, 35. „Puteal autem Libonis sedes praetoris fuit prope arcum Fabianum, dictum quod a Libone illic primum tribunal et subsellia collocata sint.“ PORPH. Ex veterum de Puteali locis accurate inter se collatis haec collegit G. F. Hermannus: „Unum tantum (non duo, ut vulgo statuebant) in foro comitioque Romano fuisse Puteal, quod prisca aetate sive ob Navii auguris novaculum sive ob fulgura ibi condita consecratum postmodo a Scribonio Libone, cui negotium publice conquirendorum sacellorum demandatum esset, instauratum atque ita exornatum sit, ut eadem opera praetori, qui in illo loco prope arcum Fabianum ius dicere soleret, tribunal atque subsellia exstrueret, quo facto et feneratores et alios, qui lites privatas persequerentur, fre-

quenter eo commeare consentaneum erat.“ („Libo hic quis fuerit et quando vixerit, ambigunt docti; plurima tamen suadent, ut L. Scribonium Libonem amplectamur, qui Ser. Galbae maxime accusatione a. u. c. 604. inclauit.“) — *Mandabo siccis*] Futuris utitur, ut facete imitetur formulas edicti praetoris. Cic. Verr. Accus. 1, 4, 113: *NEC PETITIONEM NEC POSSESSIONEM DABO*. „*Siccis* igitur, abstemios (ut Od. 1, 18, 3.) iubeo rei fenebri vacare, quippe qui poëtico sensu careant.“ Ad caudicos et iure consultos minus recte refert Porphyrio. — *adimam cantare*] „severe interdicam, ne poëmata componant.“ — *severis*] „qui ab omni ludo iocoque abhorrent,“ *die Grämter*.

10. 11. *edixi*] „tamquam praetor.“ Conf. Sat. 2, 2, 51. Lepide autem simulat omnes, qui tum poëtarum nomen affectarent, ipsius auctoritatem extemplo secutos esse, quasi vero ipse edicto obtemperantes multo praestantiores evaderent poëtae. — *Nocturno cet.*] Ad versiculi sonum cfr. A. P. 169: *Nocturna versate manu, versate diurna*. — *certare mero*] Od. 4, 1, 31: *Nec certare invat mero*. — *putere*] *riechen*, v. odiosius quam v. 5. *olere*, *duften*. Cfr. Martial. 1, 29: *Hesternio foetere mero qui credit Acerram, Fallitur: in lucem semper Acerra bibit*.

12-14. *vollu torvo*] Plut. Cat. min. 1: *λέγεται δὲ Κάτων εὐθὺς*

Quid, si quis voltu torvo ferus et pede nudo
 Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
 Virtutemne repraesentet moresque Catonis?
 Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua, 15
 Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
 Decipit exemplar vitiis imitabile; quodsi
 Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.

ἐκ παιδίου τῆ τε φωνῇ καὶ τῷ
 προσώπῳ — ἡθὺς ὑποφαίνειν
 ἀτρεπτον καὶ ἀπαθὲς καὶ βέβαιον
 ἐν πᾶσιν. — *pede nudo*] Plut. ibid.
 6: Πολλάκις δ' ἀνυπόδητος καὶ
 ἀχίτων εἰς τὸ δημόσιον προῆει
 μετ' ἄριστον. — *textore*] *vermilt-*
telst des Webers, mit Hülfe
desselben; „cum textor exignam
 togam confecerit; in cuius igitur
 opificis potestate situm est, utrum
 tu alter Cato videaris hominibus
 necne.“ Ablativus instrumentalis
 personae prope ut Epp. 1, 1,
 94: *tonsore curatus*, nisi quod ibi
 participium adiungitur, ut si h. l.
 dixisset: *textore vestitus*. — *reprae-*
sentet] „ad vivum exprimat.“ *Re-*
praesentare enim est „rem quae
 abest praesentem constituere.“ —
 Poëta significat homines, quales
 olim fuerunt Laconistae Athenis,
 qui ἐλακωμάδων, ἐπείνων, ἐρῶν-
 πων, ἐσωκράτων, συντάλι' ἐφό-
 ρων (Aristoph. Av. 1281 sqq.),
 posterioribus temporibus Neocyni-
 nici.

15. 16. *Rupit* cet.] Construe:
 „Lingua Iarbitae aemula Timagenis
 rupit Iarbitam, dum stolide
 studet in declamandi arte aequae
 disertus urbanusque haberi, atque
 rhetor ille.“ Ad v. *rumpere* cfr.
 Sat. 1, 3, 136. — *Timagenis*] „Ti-
 magenes, rhetor Alexandrinus, ab
 A. Gabinio captivus Romam tra-
 ductus et a Fausto Sullae filio re-
 demptus tandem in Caesaris Au-
 gusti gratiam venit (Senec. Con-
 trov. 34.); sed propter linguam
 procacem et nimiam παρρησίαν,

unde *Parrhesiastes* dictus est (Sui-
 das in v. *Τιμαγένης*), mox ipsi
 Augusti domo interdictum est.
 Inde propter facetias (Senec. Epist.
 91.) ab Asinio Pollione exceptus
 est et in agro Tusculano in Pol-
 lionis villa obiit. Qui Timagenes
 cum aliquando in hominum docto-
 rum conventiculo cum omnium
 applausu declamasset vel scriptum
 quoddam praelegisset, accidit, ut
 (teste Porphyrione Chisiano et Au-
 ctar. Comm. vet. Cruq. p. 694.) *Codrus*
 (vel *Codrus*, siquidem idem est,
 de quo Virgilius in Eclogis com-
 memorat 7, 26: *invidia rumpantur*
ut ilia Codro), homo doctus, natione
 Maurus, (ac propterea ab
 Iarba, Virgiliano illo rege,) *Iar-*
bita cognominatus, illius virtutem
 aequare niteretur et nimio nisu
 et ingenti vocis laterumque inten-
 tione diaphragma dirumperet et
 subita morte periret.“ IAHN e
 Weichert Commentar. de Iarbita
 Timagenis aemulatore. — *urbanus*]
 h. l. non tam ad dicacitatem refer-
 fertur quam ad elegantiam sermo-
 nis, quo utebatur, et ad peritiam
 declamandi.

17. 18. *Decipit*] absolute, ut
fallere. — *vitiis imitabile*] „Exem-
 plar, quod, totum si spectes, sane
 pulcherrimum est, sed tamen viti-
 tia quaedam habet imitatu facilia,
 eo saepe in errorem rapit imita-
 tores, quod praeter cetera haec
 ipsa vitia sibi aemulanda propo-
 nunt ac plerumque etiam augment,
 veris luminibus eloquentiae post-
 habitis.“ V. *vitiis* refer et ad v.

O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
 Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus! 20
 Libera per vacuum posui vestigia princeps,
 Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,
 Dux regit examen. Parios ego primus iambos
 Ostendi Latio, numeros animosque secutus
 Archilochi, non res et agentia verba Lycamben. 25

22. *fidel* cd, Lct. (Ut nos, bSE.) — 23. *regit* bScd, LctO. (Ut nos, E et tres dumtaxat Pottierii.)

decipit et ad v. *imitabile*. — *exsangue*] „quod exsanguis reddit bidentes.“ Claudian. in Rufin. 2, 130: *exsanguis Rufinum perculit horror*. — *cuminum*] „ptisanarium cumini.“ Plin. H. N. 20, 14, 57: *Omne (cuminum) pallorem bibentibus gignit. Ita certe serunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi assectatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos: qui cum a. u. c. 752. senex mortuus sit, sane fieri potest, ut hos ipsos Porcianos h. l. derideat poëta. Eminuerunt autem in huiusmodi imitatorum grege proprio ingenio carente οἱ τὴν Πλάτωνος ἀπομιμούμενοι κυριότητα καὶ τὴν Ἀριστοτέλους τραυλότητα.* Plut. de aud. poët. p. 97. W.

19. 20. *servum pecus*] *θρέμματα ἀνδραποδόδη*. Cum summa indignatione et contumelia malos poëtas increpat. „*Servilis* imitatio illa anxiosa et morosa est, cum quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum proposuimus, ne transversum quidem unguem discedere audeamus. *Ingenua* vero, quando sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed iure nostro venisse credamur, quaeque aliena sunt, ob dissimilem faciem non pro alienis habeantur, sed agnoscantur pro nostris.“ RAPPOLT. — *tumultus*] „violenti ac turbidi, sed tamen

praeposteri et semper inanes, conatus me imitandi.“

21-23. *Libera* cet.] In poësi Latina libera vestigia ponit (cfr. Sat. 2, 6, 101 sq.) *per vacuum* (pr. *per vacuum* sive *vacantem* domino possessionem, quemadmodum dicunt Icti; cfr. Gaium 2, 51. 4, 131.) is, qui primus in novo poësis genere elaborat idemque ita perficit, ut Horatius ipse genus lyricum. Specimen autem, quod in paucis carminibus dederat Catullus, pro leviori experimento habuisse videtur Horatius, illius haud nimis admirator. Cfr. Sat. 1, 10, 19. — *pressi pede*] „Non aliena exempla anxie imitatus sum.“ Lucret. 3, 3: *inque tuis* (Epicuri) *nunc Ficta* (antique pro *Fixa*) *pedum pono pressis vestigia signis*. Similiter dicebant *stringere vestigia*. Ovid. Met. 1, 536. — *Qui sibi fidit*] „ac propterea nova tentat, fit dux ceterorum, quorum ingenium minus aptum est ad nova genera inveniendae atque excolendae.“ — *Dux* cet.] „imitatus regem apium.“ PORPHYR. — *examen*] Sic Cratinus Meinekii p. 16: *Οἷον σοφιστῶν (poëtarum) σμήνος ἀνεδιφύσατε!*

23-27. *Parios* - - *ostendi*] „Primus exemplum praebui, quomodo totum Archilochi Parii genus ad Latinam poësin transferendum sit.“ Significat maxime Epodos. *Ostendere* autem, ut *ἀναδεικνύναι* apud

Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
 Quod timui mutare modos et carminis artem:
 Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
 Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,
 Nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris, 30
 Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.

Hermesianactem 2, 47. Schneidew.: *Λέσβιος Ἀρχαῖος δὲ πόσους ἀνεδείξατο κόμους, Σατρώους φορμίζων ἐμερόεντα πόθον, Πιγνώσκει* ex venusta de Anacreontis et Sapphus amoribus fabula. — *numeros animosque*] „metra et fervorem impetumque poeticum.“ Hoc enim significat v. *animi*, non, ut alii vertunt, *Geist, esprit*. — *Archilochi*] Archilochum Parium Gygis (qui regnavit annis a. Chr. 716-678.) aequalem fuisse dicit Herodotus 1, 12. Cornelius autem Nepos (ap. Gellium 17, 21, 8.) eum Tullo Hostilio Romae regnante (annis 673-642.) fuissē poëmatis clarum et nobilem tradit. Ad Romuli aetatem eum refert Cicero Tusc. 1, 1, 3. — *non res cet.*] „neutiquam vero simpliciter in Latinum converti Archilochi in *Lycamben* eiusque filias iambo.“ V. ad Epod. 6, 13. Ovid. Ib. 53: *in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit. — agentia*] „agitantia, persequentia; quae eum ad suspendium adegerunt.“ Terent. Ad. 3, 2, 21: *Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem*. Epod. 5, 89: *Diris agam vos — foliis - ornes*] Od. 4, 3, 6: *Delii Ornatum foliis ducem. — brevioribus*] „minoribus;“ non, ut alii volunt, „mox flavescentibus,“ etsi novimus *breve liliū, nimium breves flores rosae*. Recte iam Commentator Cruquii: „ne minore corona me decoret;“ et Porphyrio: „ne me parcius laudes, tamquam in metris nihil innovare ausum.“ „Ne tu, Maeceenas,“ inquit, „idcirco minorem

laudem mihi impertias, quod nolui componere nova metra et invenire genus poësis melicae a Graeca prorsus diversum (quia probe perspexeram, eadem metra, quibus Graeci usi sunt, aptissima esse Latinae quoque poësi), scito temperare“ cet.

28. 29. *Temperat* cet.] Noli construere cum aliis: *Sappho mascula temperat pede* (suo) *Musam Archilochi*; sed: *Sappho mascula temperat Musam* (suam) *pede Archilochi* sicque etiam *temperat Alcaeus*, idem facit poëtriae aequalis Alcaeus. Par hoc nobile referunt nunc ad Olymp. 42, 2. (611. a. Chr.) „Sappho et Alcaeus,“ inquit, „carminibus suis scite immiscuerunt numeros (*ὀρθμούς*) et varia versuum genera, quibus Archilochus (ut vel ex eius reliquiis constat) praeter iambo usus est (vid. Benteleium), sed dispares sunt illi rebus, eo, quod alia argumenta tractarunt, et ordine versuum ab Archilochi inventorum, ex quibus Lesbii poëtae una cum iis numerorum ac versuum generibus, quae ipsi invenerunt, strophas suas composuerunt. Atque propter hoc maxime, quod alia et nova argumenta sibi proposuerunt, eandem laudem merentur atque Archilochus, totius generis inventor.“ — *pede*] „numeris.“ Cfr. Od. 4, 6, 35: *Lesbium servate pedem*. A. P. 79: *Archilochum proprio rabies armavit iambo: Hunc socci cepere pedem* (versum senarium) *grandesque cothurni. — mascula Sappho*] „quae, quamquam mulier, tamen ingenii viribus ac furore vero

Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus
 Volgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
 Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
 Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector 35
 Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
 Non ego ventosae plebis suffragia venor
 Impensis cenarum et tritae munere vestis;

poëtico vel praestantissimos poëtas aequavit; "die männlich-kraftige. — Alcaeus] Cfr. Od. 1, 32, 5 sqq.

30. 31. *Nec socerum* cet.] Exemplo manifesto atque indubio demonstrat, quomodo Sappho et Alcaeus alia atque Archilochus argumenta tractarint. — *quaerit*] „certo consilio deligit, quem veluti luto inquinans infamet versibus perniciem ei afferentibus.“ — *atris*] „venenosis ac mortiferis,“ ut *atrae viperæ* Od. 3, 4, 17. Ipsum venenum dicitur atrum Od. 1, 37, 27. Cfr. Epod. 6, 15: *si quis atro dente me petiverit*. — *sponsae*] Neobulac. — *famoso carmine*] „fama eius laedente.“ Sic Sueton. Caes. 73: *famosa epigrammata* (Calvi). Octav. 55: *famosi libelli*.

32-34. *Hunc*] Proxime quidem refertur ad Alcaeum, non, ut multi voluerunt, ad Archilochum, nec, ut nonnulli, ad v. *pedem*, verum, quemadmodum vv. 30. 31. non minus ad Sapphonem spectant quam ad Alcaeum, sic quod ad huius loci sensum universum attinet utrumque poëtam simul significat. Cfr. Od. 2, 13, 24 sqq. Od. 3, 30, 13 sq. — *Latinus - fidicen*] „poëta lyricus,“ ut Od. 4, 3, 23: *Romanæ fidicen lyrae*. — *Volgavi*] „Sapphus et Alcaei genus omnibus iam meis popularibus notum reddidi.“ — *immemorata*] „a nullo ex Latinis ante me dicta.“ PORPH. — *ferentem*] „tamquam gratum donum a me Latinis oblatum.“ — *Ingenuis*] „generosis et candidis lectoribus,“ quales ilii

erant, quos enumerat Sat. 1, 10, 81-87.

35-38. *Scire* cet.] Forsitan scire velis, cur mea carmina (*opuscula*, ut Epp. 1, 4, 3.) ipsi aemuli mei intra domesticos parietes prope inviti admirentur, sed, cum in similibus iniquorum meorum circulos devenerint, certatim iis obtrecent, hoc ideo fieri scito, quod“ cet. — *ingratus*] „qui cum deberet gratus mihi esse pro carminibus meis, ea in congressionibus familiarium reprehendere solet.“ — *premat*] „deprimat atque elevat.“ Virg. Aen. 11, 401: *Ne cessa extollere vires Gentis bis victae, contra premere arma Latini*. Quintil. 12, 10, 14: *Praecipue presserunt cum* (M. Tullium), *qui videri Atticorum imitatores cupierunt*. — *Non ego* cet.] Tota imago a candidatis honores petentibus ducta est. — *ventosae*] „mobilis atque inconstantis falsisque semper iudiciis utentis,“ ut Epp. 1, 8, 12. — *plebis*] „poëtarum et grammaticorum infimi ordinis.“ — *suffragia venor*] ut „*ἰθροῶμαι*,“ „auctor, capto.“ (Epp. 2, 2, 103: *populi suffragia capto*.) Scriptor ad Her. 4, 3, 5: *vereor, ne, qua in re laudem modestiae venentur, in ea ipsa re sint impudentes*. — *tritae munere vestis*] „Nam, si vellem muneribus vel vilissimis eorum gratiam mihi conciliare, facile possem.“

39. 40. *nobilium scriptorum*] quales tunc erant Pollio, Virgilius, Varius, Tibullus, Fundanius cet.

Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
 Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor: 40
 Hinc illae lacrimae. Spissis indigna theatri
 Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,
 Si dixi: Rides, ait, et Iovis auribus ista
 Servas; fidis enim manare poëtica mella

Manifesto v. *nobilium* extra *εἰσθε-
 veῖαν* positum *ἀντιθεσιν* efficit
grammaticarum tribuum. — *ultor*] Alii, ut Wieland, serio accipiunt.
 „Hos scriptores ab iniquis vitu-
 perationibus defendere eorumque
 patrocinium suscipere soleo.“ Quod
 tamen cum arrogantius dictum
 videatur, gratum nunc agnosco
 iocum cum Lambino, Bentleio,
 aliis, ut *ultor* eum significet, qui
 vicissim illis carmina sua recitet
 eosque ita veluti puniat, *Wieder-
 vergetter*; quam sententiam expres-
 sit Iuvenalis 1, 1: *Semper ego
 auditor tantum? nunquamne rep-
 nam Vexatus toties trauci These-
 idē Codri? — Grammaticas* cet.]
 Imagine rursus ab ambitu petita
grammaticae tribus sunt quasi se-
 ctæ (*cliques*) grammaticorum, id
 est, criticorum (*Aesthetiker*),
 imprimis antiquarii illi, qui vete-
 res poëtas, Ennium, Pacuvium,
 Accium, Lucilium, aequalibus
 suis, Virgilio maxime atque Hora-
 tio, anteponebant. Hi igitur, in-
 quit, velut essent XXXV. tribus
 populi Romani, ius sibi arrogant
 suffragia de poëtis ferendi, quis
 primo loco dignus sit, qui in se-
 cundo tertiove subsistere debeant.
 — *pulpita*] *Lehrsitze, chaires*.
 Quintil. 11, 3, 130: *cum in angu-
 sto quodam pulpito stans diceret*.
 Quo vocabulo simul lepide signi-
 ficat homines istos non esse nisi
 ludorum magistros, ad quorum
 iudicia respicere infra poëtae di-
 gnitatem sit positum.

41. 42. *Hinc illae lacrimae*] Propterea quod horum hominum gratiam non quaero, mihi sunt

tantopere infesti.“ Proverbium
 petitum ex Terent. Andr. 1, 1,
 99. Cic. pro Caelio 25, 61: *Hinc
 illae lacrimae nimirum et haec
 causa est horum omnium scelerum
 et criminum*. — *Spissis* cet.] „Si
 dixi ex animi mei sententia: *Nu-
 gas meas* (opuscula) frequenti au-
 ditorum corona indignas recitare
 et hoc actu ipso iis *addere pon-
 dus*, id est, demonstrare me ma-
 gni eas facere, profecto me pudet;
 perperam illi sensus meos inter-
 pretantur et simulatorem me cre-
 dunt.“ Similia sunt A. P. 205:
spissa sedilia. Epp. 2, 1, 60: *arto
 stipata theatro - Roma*. *Theatra*
 autem h. l. manifesto sunt audi-
 toria, in quibus scripta sua poë-
 tae imprimis, tum etiam historici
 et oratores, coram multis recitare
 solebant.

43-45. *Rides* cet.] „Ludificaris
 nos, inquit grammaticus mihi ini-
 quus, et ista nobis invidens uni
 Augusto recitanda servas.“ — *ait*] ut apud Pers. 1, 40. Iuven. 9, 63.,
 de auditore, quem obloquentem
 nobis cogitamus: qua significatio-
 ne frequentius est *inquit*. — *Iovis
 auribus*] fere ut Sat. 2, 6, 52: *deos
 quoniam propius contingis*.
 Ovid. Trist. 1, 1, 81. de Augusto:
*Me quoque, quae sensi, fateor Iovis
 arma timere*: item Trist. 5,
 2, 46. de eodem: *Si fas est ho-
 mini cum Iove posse loqui*. — *f-
 dis enim* cet.] „Nam persuasum
 est tibi, te versus edere quovis
 melle dulciores, id est, te unum
 egregium poëtam esse.“ — *ma-
 nare*] transitive, ut Ovid. Met. 6,
 312: *lacrimas etiam nunc marmora*

Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti 45
 Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
 Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
 Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
 Ira truces inimicitias et funebre bellum.

EPISTOLA XX.

Vertunnum Ianumque, liber, spectare videris,

manant. Etiam in prosa oratione. Plin. H. N. 14, 20, 25: *Arborum succo manantium picem resinamque* cet. Sic alibi *flere, rorare, fluere, erumpere*. — *poëtica mella*] Lucret. 1, 945: *volui tibi suaviloquenti Carmine Pierio rationem exponere nostram Et quasi musaeo dulci contingere melle*. Pind. Fragm. 163: *Μελισσοειχτων κηριων Ευα γλυκεροστερος ομφρα*. — *tibi pulcher*] „Iudicio tuo contentus te ipsum laudas.“ PORPHYR.

45-47. *naribus uti*] „sannis vituperantium uti.“ PORPH. Conf. Sat. 1, 6, 5: *naso suspendis adunco Ignotos*. Sat. 2, 8, 64: *Balatro suspendens omnia naso*. Cui haec atque talia audio, nescio qua formidine percussus (ait κατ' εἰρωρείαν) timeo nares corrugare, id est, aperte gestu verbisque illis demonstrare, quantopere eos contemnam, et, ne male me mulcent, quam celerrime possum, iis me subtraho.“ — *luctantis*] „me adorientis mecumque contententis;“ imago petita ab athleticis potius quam a gladiatoribus. — *acuto ungui*] Significatur iniquorum livor atque malitia detestabilis. — *Displicet iste locus*] „ubi, ut carmina mea recitem, vos voltis; probe enim praevideo fore, ut clanculum postea in me et in mea invehant obtractores mei.“ — *diludia posco*] „Diludia dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pu-

gnatur.“ COMM. CRUQ. „Ut intra dies quinque pugnent.“ ACR. (*gnädigen Aufschub* Merkel, *Rasttag* Passow.)

48. 49. *Ludus* cet.] „Risus et iocus, qui initio plenus facetiarum videbatur, haud raro tandem in acerbis rixas degenerat.“ „Nolo ne per ludum quidem inter vos versari; nam acria inde certamina interdum oriuntur, quae inire meum non est: nihil enim mihi prosunt, immo ea detestor. Ergo sine me inter vos rixamini, nebulones, quantum voltis.“ — *genuit*] ἀοριστως, „gignere solet.“ — *trepidum*] „in quo trepidant ii, qui inter se certamen acre committunt,“ *lebhaft*. — *funebre bellum*] „prope internecivum, in quo multi occidunt.“

XX. Epilogus manifesto hic est primi Epistolarum Libri; iam cum v. 28. Lepidi et Lollii consulum nominibus designetur a. u. c. 733., multi crediderunt aliter fieri non potuisse, quam ut ipso eo anno haec Epistola composita sit. At vero cum constet Epistolas 12. et 18. scribi non potuisse nisi a. u. c. 734., inextricabiles nonnullis inde oriri visae sunt difficultates, adeo ut Kirchnerus (Quaest. Horat. pag. 37.) ab Horatio Epistolam hanc quasi comitem Epodon libro (cuius editionem propter rationes πολιτικὰς usque ad a. u. c. 733. distulerit) compositam eamque una cum illo volumine ad

Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
 Odisti claves et grata sigilla pudico;
 Paucis ostendi gemis et communia laudas,

Augustum, Maecenatem aliosque fautores et amicos missam esse existimet. Qua quidem opinione nihil videtur improabilius. Quocirca Düntzerum imprimis nunc secutus sic de ultimis versiculis statuendum arbitror: Hoc dumtaxat dicit, se a. u. c. 733. ad quadragesimum quartum aetatis annum pervenisse, neququam vero, se ipso illo anno hanc Epistolam composuisse; immo scripta videtur a. 734., quo duae aliae (12. et 18.) re vera sunt compositae; numerum autem illum indicavit, quia commode ac venuste versiculis exprimi poterat. Ceterum festiva ludens dilogia librum suum eadem cum sollicitudine et cura ficticia hac Epistola a se dimittit ac dominus servulum sibi carum, qui prope iam liberti conditione utens extra domum herilem evagari ac liberiore vita frui cupit, verum propter hoc ipsum multis, imprimis corruptionis, periculis expositus est. Rationem eandem fere tibi finge, quae fuit inter Ciceronem et Tironem, Atticum et Alexin, quibus servis carissimis domini vix quidquam negare poterant. Per totam autem Epistolam pueri delicati et venusti libri duplex imago mirum in modum permixta et confusa est. Recte iam Commentator Cruquii: „Hac Epistola alloquitur metaphoricis librum suum quasi rem animatam puerumque prostituendum, significans eum in publicum quidem velle procedere, se vero prohibere.“

1. 2. *Vertumnum*] deum omnium vicissitudinum ac mutationum (Sat. 2, 7, 14.), hinc etiam „vertendum rerum,“ id est, emendarum et venalium. Is ad Forum in vicoturario s. Tusco sacellum cum si-

mulacro habebat, in cuius vicinia erat *Ianus* (cfr. Epp. 1, 1, 54.); ibi etiam librarii suas tabernas et pilas s. columnas (Sat. 1, 4, 71. A. P. 373.), sed lenones quoque et meretrices fornice suos ac pergulas habebant. — *spectare*] „magna cum exspectatione ac desiderio oculos eo dirigere.“ — *Scilicet*] cum irrisione, *freilich*. — *prostes*] verbum ambiguum de quavis merce, etiam de meretricibus et scortis (*prostibulis*). — *Sosiorum*] Sosii fratres fuere bibliopolae, memorati etiam A. P. 345. (*Sosii Seneciones* gens plebeia non ignota. *C. Sossius* consul fuit a. u. c. 722. Bibliopolae vero Horatii e genere libertino videntur fuisse.) — *pumice*] Partem membranarum exteriorem, quae asperior est, pumice levigabant et poliebant glutinatores. Catull. 22, 6: *chartae regiae, novi libri, Novi umbilici, lora rubra, membrana Directa plumbo, et pumice omnia aequata.*

3. 4. *claves et - sigilla*] Cfr. versus Martialis 1, 66, 5 sqq. supra allatos. Librorum volumina in capsis asservabantur, quas in scriniis domini anulo signatis custodiebant. Sic etiam interdum uxores, concubinae, pueri delicati domi in custodia retinebantur, ostiis sigillo munitis. Menander pag. 185. M.: *Ὅστις δὲ μογλοῖς καὶ διὰ σφραγισμάτων Σώζει δάμαρτα, δοῦν τι δὴ δοκῶν σοφόν, Μάταιός ἐστι καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονοῖ.* Haec autem ipsa custodia puero *pudico*, cui propositum est uni hero morem gerere, *grata* accidit, cum ita eius fidelitas extra omnem dubitationem ponatur. — *Paucis*] „Amicis dumtaxat meis.“ Cfr. Sat. 1, 4, 73. Recte Franke F. H. p. 72.: „Antequam liber

Non ita nutritus. Fuge, quo descendere gestis. 5
 Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
 Quid volui? dices, ubi quis te laeserit, et seis
 In breve te cogi, cum plenus languet amator.
 Quodsi non odio peccantis desipit augur,
 Carus eris Romae, donec te deserat aetas; 10

EP. XX. 5. *discedere* Lct. — 7. *quis]* *quid* bSec, septem Pottierii, Bentleius et M. — 10. *deseret* S et Doering, *deserit* E, ts, item Bentleius.

omissus esset, epistolae singulatim in aliorum quoque hominum“ (ego dicere malim *amicorum*) „manus pervenisse videntur, si qua fides verbis *Paucis* cet.“ — *communial]* „vitam liberiolem in locis publicis.“ *Loca communia* autem etiam lupanaria honestius nominabantur. Seneca Contr. 1, 2. p. 95. Amst. 1672: *Meretrix vocata es, in communi loco stelisti; superpositus est cellae tuae titulus; venientes recepisti.*

5-8. *Non ita nutritus]* „Atqui ego tam bene et pudice non ideo te educavi, ut tu tam lascivus evaderes.“ Detracta imagine hoc dicit, sed ironice: „Primo amicis dumtaxat, non librariis et publicae lectioni destinatae erant Epistolae a me compositae. lam vero, ut iubent me populares mei, edendae sunt.“ — *Fuge]* Seneca Epist. 108, 25: *Nunquam Virgilius dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est.* „I nunc, proripe te in Forum;“ quod cum in loco plano et humili esset, eo ituris *descendendum* erat ex collibus propinquis; hinc v. proprium est de Foro. Q. Cicero de Pet. Cons. 1, 2: *Prope quotidie ad Forum tibi descendenti meditatam hoc sit.* — *emisso]* Dilogia de puero a custodia semel emisso et de libro edito. Cic. ad Fam. 7, 33, 1: *si quando aliquid dignum nostro nomine emisimus.* — *laeserit]* de libro: „ubi ab iniquis meis male exceptus eris ac de te dixerint: *Quis le-*

get haec? Vel duo vel nemo“: de puero: „si quis pudicitiam tuam *laeserit* (violarit), tum vero frustra meum auxilium implorabis.“ Ovid. Her. 5, 103: *Nulla reparabilis arte Laesa pudicitia est.* — *In breve te cogi]* de libro: „seis te artum in volumen convolvi et in capsula reponi, ex qua fortasse nunquam postea rursus promere;“ de puero: „desertus ab amatore in angustias redigeris.“ Sic Terent. Heaut. 4, 2, 2: (al. 3, 6, 2:) *Ita hercle in angustum oppido nunc meae coguntur copiae.* — *plenus]* ut Sat. 2, 2, 43. Epp. 2, 1, 100. et Ovid. ex Ponto 3, 4, 55: *Illa bibit sitiens lector, mea pocula plenus,* „satur, fastidiosus.“ — *Languet* autem et auditor vel lector (Quintil. 9, 3, 27.) et is, cuius amor refrixit. Ovid. A. A. 2, 436: *Et si nulla subest aemula, languet amor.*

9. 10. *Quodsi non cet.]* Construe: *Quodsi augur non desipit* (si non prorsus falsa tibi vaticinor) *odio tui.* — *odio]* h. l., ut saepe, accedit ad irae et taedii potius quam simulatius notionem, *Verdruss.* — *peccantis]* de libro: „praepropere edi cupientis;“ dilogia inest in eo, quod v. *peccare* usurpatur. etiam de amantium infidelitate et de venere illicita. — *Carus eris, donec te deserat]* „ut ego reor;“ hinc coniunctivus, qui aptior mihi videtur. Eadem constructione A. P. 155: *Sessuri, donec cantor -- dicat.* Ad lectionem *deseret* cfr. Virg. Aen. 1, 272: *Hic -- regnabitur, -- donec regina -- dabit Ilia*

Contrectatus ubi manibus sordescere volgi
 Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
 Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.
 Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
 Qui male parentem in rupes protrusit asellum 15
 Iratus: quis enim invitum servare labore?

Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
 Occupet extremis in vicis balba senectus.

15. *detrusit* Ct.

prolem. — *aetas*] ὥρα, h. l. de
 adolescentia. Cic. Verr. Accus. 5,
 25, 64: *si qui senes aut deformes*
erant, eos in hostium numero ducit;
qui aliqui formae, aetatis
artificij habebant, abducit omnes.
 Hinc *flor aetatis, aetatulae.*

11. 12. *Contrectatus*] Hoc quoque
 verbo per dilogiam utitur. Cfr. Tac. Ann. 14, 35: *contrectatam*
filiarum pudicitiam ulcisci. — *sordescere*] ambigue, et de externa
 specie (cfr. Sat. 1, 4, 72.), et de
 de contemptione in quam paulatim
 veniet liber. (Cfr. Epp. 1, 11, 4.) — *tineas pasces*] Vid. ad Sat.
 2, 3, 119. — *taciturnus*] „a ne-
 mine recitatus vel lectus.“ — *inertes*]
 „quae prope immobiles lente
 ebartas et vestes corrodunt,“ *still-*
nagend Merkel.

13. *Aut fugies* cet.] Horatii tempore
 multi libri in illas provincias,
 quae iam Latino sermone utebantur,
 tum demum perveniebant, cum
 Romae iam obsoleverant. Cfr. A. P. 345.
 „*Fugies* ultro in Africam provinciam,
 novos ut tibi amatores captes, ab iis,
 quos in Urbe repereras, destitutus,
 aut etiam *vinctus mitteris*,“
 de libro: „loris, ut aliae merces,
 colligatus;“ de puero: „relegabere,“
 ut aediles interdum adu-
 lteras in exsilium agebant. Liv. 25,
 2. extr. Alii accipiunt de fugitivo
 deprenso et ad dominum remisso.
 — *Ilerdam*] Hispaniae Tarraco-
 nensis urbem, hodie *Lerida*. „Aut

Romae oblivione obruere, aut, ut
 fit in libris Romae iam neglectis,
 a provincialibus subrusticis ali-
 quantisper legere.

14-18. *Ridebit* cet.] „Tunc maligne
 ridebo, propterea quod monitis
 meis non obtemperaveris.“ — *protrusit*]
 Exemplum petatum ex aliqua fabella
 Aesopia vel alia narratiuncula
 populari; hinc perfectum, non
 praesens *protrudit*, quod exhibet
 unus Codex Bland. et aliquot Feae.
 At vero verbum ipsum *protrudere*
 recte se habet: „asellum ante se
 agens mulio iracundus eo usque
 trusit, quo tandem in voragine
 praecipitaretur;“ *detrusit* est
 ex glossemate. — *invitum servare*]
 A. P. 467: *Invitum qui servat, idem
 facit occidenti.* — *Hoc quoque*
 cet.] Sine imagine: „Hoc quoque
 malum tibi impendet, ut ad
 extremum in miseris ludis
 litterariis ex te, ab hominibus
 elegantioribus iamdudum
 seposito, pueri elementa discant.“
 Hoc per dilogiam ita proponit:
 „Tu ipse, puerule delicate,
 obrepente tibi sensim senectute
 rursus, ut infantia, balbutiente,
 fies fortasse aliquando
 pauperulus ludi magister,
 quales in extremis Urbis
 vicis, minus frequentatis et
 ubi egeni dumtaxat habitant,
 pueros elementa docent, ut olim
 mihi, Livii Andronici scriptis
 usus, ea tradidit Orbilus.“ — *Occupet*]
 „obrepat,“ ut Tibull. 1, 10, 40:
quem — Occupat in parva pigra senecta

Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
 Me libertino natum patre et in tenui re 20
 Maiores pennas nido extendisse loqueris,
 Ut, quantum generi demas, virtutibus addas;
 Me primis Urbis belli placuisse domique;
 Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,

casa. — Egregius locus de hac prima institutione puerili, quae etiam sub dio fiebat, exstat apud Dionem Chrysostomum Or. 20, 9. p. 492 R.: οἱ τῶν γραμματίων διδάσκαλοι μετὰ τῶν παιδῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς κάθηται. καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδῶν ἔστιν ἐν τοσοῦτῳ πλήθει τοῦ διδάσκειν τε καὶ μαρτυρεῖν.

19. *Cum tibi sol* cet.] Hic non iam, ut plerique putant, de schola, a qua cogitatione eius animus abhorrebat, scribere pergit, sed de multo etiam maiore lectorum, quos se inventurum esse sperabat, numero. Hi cum partim a primo fere mane patronorum salutationi, foro, iudiciis, omnis generis negotiis vel, si *studiosi* erant (Plin. Epp. 4, 13, 11.), disciplinis severioribus ac philosophiae vacassent usque ad diei civilis horam fere septimam, meridiatione, balneo, corporis exercitationibus sese aliquantum recreabant, deinde cenati hora fere nona, cum aestatis tempore *sol* iam *tepidus* esset (cfr. Sat. 1, 4, 30.), circa horam decimam animi causa perlegebant carmina nuper in lucem emissa. Cfr. Martial. 4, 8, 7: *Hora libellorum decima est, Eupheme, meorum.* Hos igitur benevolos lectores per domos suas dispersos velut unum in locum congregatos sibi *aures* praebere fingit, librum recitatore faciens.

20-23. *Me libertino* cet.] Imitari videtur grammaticos, qui scholarum suarum a poetarum vitis enarrandis initium sumebant. „Tum

clare dicito, me re vera patre libertino natum esse.“ Cfr. Sat. 1, 6, 6. 46. — *Maiores pennas*] „Dices me maiora omnino ausum atque etiam felicius adeptum esse, quam concedere visa sit tenuis mea origo.“ Construe autem *pennas maiores nido* (quam nidus capiebat) *extendisse*, explicasse ad volatum. Contraria imagine Epp. 2, 2, 50. post aciem Philippensem se *decisis humilem pennis* fuisse dicit. — *Me primis* cet.] Cfr. Sat. 2, 1, 75 sq. Epp. 1, 17, 35: *Principibus placuisse viris non ultima laus est.* Construo vel propter versus caesuram et quia sic propria poetae laus augetur: *me belli domique placuisse viris primis*; non cum aliis: „*me placuisse viris primis belli domique*, id est, *quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita*, ut ait Cicero Tusc. 5, 19, 55. Haec autem scribens recordatus est et Bruti Cassique, et Octaviani atque Maecenatis, quibus adnumerare poterat etiam Agrippam, Asinium Polionem, Munatium Plancum, Messallam, Salustium minorem cet.

24. 25. *Corporis* cet.] Festive transit ad corporis sui habitum, cuius naevi per iocum ab amicis interdum deridebantur, quibus ipse, ut hoc loco, arridere solebat, probe conscius in hoc corpuseculo *spiritum Graiae tenuem Camenae*, quem natura ipsi concesserat, inclusum esse. — *exigui*] Sat. 2, 3, 308: *longos imitaris ab imo Ad summum totus moduli bipedalis.* Augustus in Epistola ad Horatium

Irasci celerem, tamen ut placabilis essem. 25
 Forte meum si quis te percontabitur aevum,
 Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
 Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

28. *duxit* Libri noti, etiam nostri: *dixit* Doeringio auctore M.

apud Suetonium. Vit. Hor.: *Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* — *praecanum*] „ante tempus canum;“ SCHOL., ut fuit Traianus (Plin. Paneg. 4, 7: *festinatis senectutis insignibus*), Boëthius (Cons. Philos. 1. Metr. 1, 11: *Intempestivi funduntur vertice cani.*), Petrarca iam vigesimo quinto aetatis anno. Cfr. Od. 2, 11, 15. — *solidus aptum*] „apricationibus gaudentem frigoribus metuentem.“ Sic Plin. Epp. 6, 16, 5: *usus ille sole, mox frigida.* Iuven. 11, 203: *Nostra bibit vèrnum contracta cuticula solem.* — *Irasci celerem* cet.] Propter hoc quoque eum per iocum videntur reprehendisse Augustus et Maecenas, ut a Lydia se appellari fingit *iracundiorem Hadria* Od. 3, 9, 23. Quocirca subiicit: „ita tamen iracundus (ἀκρόχολος, ὀξύθυμος) sum, ut facillime rursus placer.“ Cic. ad Att. 1, 17, 4: *et irritabiles animos esse optimorum saepe hominum et eosdem placabiles.*

26—28. *Forte meum* cet.] Hoc quoque volebat ut innotesceret posteris, qua aetate fuisset tum, cum in Epistolis potissimum elaborandis versatus erat. — *quater undenos - - Decembres*] poëtica pro „annos quadraginta quattuor.“ Cfr. Od. 2, 4, 23: *Cuius octavum*

trepidavit aetas Claudere lustrum. Horatius autem natus a. u. c. 689. a. u. c. 733. XLIV. annos natus erat. — *Collegam Lepidum quo duxit*] Explicandum hoc est ex Cassio Dione 54, 6. Per Augusti absentiam (a. u. c. 732.) populus Romanus in creandis consulibus seditione agitato est. Consulatus quidem locus alter Augusto servabatur, ideoque anni 733. initio M. Lollius primum solus consulatum gessit; Caesar autem eum honorem non accipiente Q. Aemilius M. F. Lepidus et L. Silanus eum petiverunt; itaque ambitu omnia sic conturbaverunt, ut prudentes viri Augustum Romam revocarent. Ipse quidem Romam non rediit, sed candidatos ad se profectos acriter increpuit, inssosque cum suffragia ferrentur abesse dimisit. Nihilo inde sedatius res acta est, sed tantum denuo factionum ac turbarum exstitit, ut vix tandem Lepidus consul crearetur. Itaque veluti *praecedens* Lollius post se quasi comitem aliquanto tardior *duxit* Lepidum. (Doeringii lectio *dixit* est ex iis coniecturis, quae ingeniosae quidem, sed non prorsus necessariae certaeque sunt. Firmare autem eam conatus est Liv. 7, 24: *ingenti studio patrum creatus consul* (Camilus) *collegam Ap. Claudium dixit.* Id. 37, 47: *Fulvius consul unus creatur: - - isque postero die Cn. Mantium - - collegam dixit.*)

Q. HORATHI FLACCI
EPISTOLARUM

LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes, in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

EP. I. 2. *moenibus* Bentleii suspicio. — 3. *commoda publica* quartus Schmidii, C. (Ut nos, bSedp.)

I. De argumento vide Excurs. I.
1. 2. *sustineas*] „administres ita, ut tanto oneri par sis viribus.“ „*Sustinere autem negotia, ut onus.* Cic. ad Fam. 5, 9, 1: *hoc, quidquid est oneris et muneris, pro mea dignitate tibi tuendum ac sustinendum puta.* Salust. Cätil. c. 53: *forte tubuil attendere, quae res maxime tanta negotia sustinuisse.* — *solus*] Tacit. Ann. 1, 3: *eadem magistratum vocabula; — omnes exulta aequalitate iussa principis adspectare.* Quo tempore autem haec Epistola scripta est, iamiam omnes dignitates, quibus uti volebat, Augustus assumpserat. — *Res Italas* cet.] „Imperium Romanum tam potens reddidisti, ut nullus iam hostis ei metuendus sit.“ Cfr. Od. 4, 15, 13 sqq. — *tuteris*] Od. 4, 14, 43: *o tutela praesens Italiae dominaeque Romae.* — *moribus ornes*] „operam navans, ut mores per bella imprimis civilia foede corrupti ad priorem decorem integritatemque revocentur, idque partim proprio exemplo, partim severe punitis adulteris atque impudicis, partim lege

de adulteriis lata et altera de maritalibus ordinibus saltem praeparata.“ Cfr. Od. 4, 5, 21 sqq. 4, 15, 9 sqq. Ovid. Met. 15, 832. de Augusto: *Pace data terris animum ad civilia vertet Iura suum legesque feret iustissimus auctor, Exemploque suo mores regel.* Adde Sueton. Octav. 27: *Recepit et morum legumque regimen perpetuum.* Pariter autem *leges et mores* Horatius componit Od. 3, 24, 25: *Quid leges sine moribus Vanae proficiunt?* Od. 4, 5, 22: *Mos et lex maculosum edomuit nefas.* Propterea quod pristinum nominis Romani decus restitutum erat, utitur verbo *ornes*. Plaut. Most. 1, 3, 12: *Quin tu te exornas moribus lepidis?* Bentleii vero *moenibus*, id est, ut volt, „aedificiis magnificis,“ (quam tamen significationem v. *moenia* nunquam habet, sed interdum pro „oppidis cum aedificiis suis“ ponitur), nec convenit ceteris huius praedicationis membris et sententiam praebet longe tenuiorem; etenim hoc vel Nero fecit.

3. 4. *Legibus emendes*] Signifi-

Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
 Post ingentia facta deorum in templa recepti,
 Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
 Componunt, agros assignant, oppida condunt,
 Ploravere suis non respondere favorem

6. *fata* Bentleius coni. nuper in Schmidii Cod. secundo (Guelpherbytano) reperta. — *reverti* unus Feae.

cat praecipue emendationem formae rei publicae totius post turbulenta illa bellorum civilium tempora, imprimis accuratam et Italiae et provinciarum administrationem. Splendidum Augusti elogium exstat apud Philonem, Leg. ad Caium 21: *σύμπαν τὸ ἀνθρώπων γένος δι' ἓνα ἄνδρα καὶ ἡγεμόνα, τὸν Σεβαστόν, ἦκεν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὃν ἄξιον καλεῖν ἀλεξίκακον. Οὗτός ἐστι Καῖσαρ, ὁ τοὺς καταρῥάξαντας πανταχόθι χειμῶνας εὐδιάσας —, οὗτος ὁ εἰρηνοφύλαξ, ὁ διανομὲς τῶν ἐπιβαλλόντων ἐκάστοις, ὁ τὰς χάριτας ἀταμιεύτους εἰς μέσον προθεῖς κτλ.* — *in p. c. peccem cet.*] „rei publicae utilitati officiam, si ab illius cura te diutius avocem *longo sermone*, qualis fortasse tibi videbitur haec ipsa epistola, quae instar est sermonis. Verum esto, audebo tamen.“ — *morer*] Cfr. Epp. 1, 13, 17: *Carmina, quae possint oculos auresque morari Caesaris. — tua tempora*] „quae in negotia publica insumere decrevisti.“ Corn. Nep. Att. 4: *cum omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret cet.*

5. 6. *Romulus cet.*] „Heroes illi antiqui bene de genere humano meriti post mortem demum ab hominibus, antea invidis, iustus hominibus affecti ac pro dis culti sunt: sapientius quidem te, invidia maiorem, iam nunc, ut merearis, veneratur populus Romanus; sed idem in poetarum meritis vere

aestimandis minus recto iudicio uti consuevit.“ Cfr. Od. 3, 3, 9 sqq. Mira arte vocabulo *Caesar* subiungit v. *Romulus*; nam Octavianus alter *Romulus* fuit, ut senatores nonnulli eum appellandum censuerant: praevaluit tamen *Augusti* nomen. Sueton. Octav. 7. Dio Cass. 53, 16: *Ὁ Καῖσαρ ἐπεθύμει μὲν ἰσχυρῶς Ρωμύλος ὀνομασθῆναι αἰσθόμενος δὲ ὅτι ὑποπιέεται ἐκ τούτου τῆς βασιλείας ἐπιθυμείν, οὐκέτ' αὐτοῦ ἀντεποιήσατο, ἀλλὰ Αὐγουστος. ὡς καὶ πλείον τι ἢ κατὰ ἀνθρώπους ὦν, ἐπεκλήθη.* — *Post ingentia facta cet.*] „Post res gestas eximia virtutis gloria in perpetuum memorabiles in deorum numerum relati.“ Bentleii coni. *fata* firmatur nunc ab uno Schmidii Codice, sed neque aptum est apud Horatium *fatorum επίθετον ingentia*, nec Bacchi praesertim mortem memorare poterat poeta. Cfr. Flor. 4, 12, 66: *Ob haec tot facta ingentia dictator perpetuus et pater patriae dictus (Augustus). — deorum in templa recepti*] „ab hominibus,“ significatione v. *templa* propria, non: „in caelum,“ ut est apud Ennium (Varro L. L. 7, 6.): *Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli Templa.*

7-9. *Dum - - condunt, Ploravere*] Sic iungendum est, non cum aliis plene distinguendum post v. *condunt*. Hoc enim dicit: „Dum bene merentur de hominibus, aegre tulere saepeque conquesti sunt de

Speratum meritis. Diram qui contudit hydram 10
 Notaque fatali portenta labore subegit,
 Comperit invidiam supremo fine domari.
 Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
 Infra se positas; extinctus amabitur idem.
 Praesenti tibi maturos largimur honores 15
 Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
 Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.

16. *nomen* bSEcdp, omnes Bentleii, Pottierii et Schmidii, LCts: *numen* antiquissimus Blandinius Cruquii cum duobus Bersmanni, Editio Cadomensis a. 1480, Bentleius, FM.

ingrato illorum animo“ cet. — *Terras colere* est „regiones steriles atque asperas fertiles reddere,“ *hominum genus colere*, „artibus et legibus mortales expolire,“ *agros assignare* hominibus *νομάδων ἀμαξοβίων* vitam ante agentibus, „eos unum in locum congregare, certis sedibus datis.“ Cfr. illustrem locum Cic. de Invent. 1, 2. Solita autem in hac re formula *agros assignare* usus satis significat id ab Augusto quoque veteranos Caesarianos ac suos remunerante proprio verbi sensu factum esse.

10-14. *qui contudit hydram*] Hercules τῷ ῥοπάλῳ τὰς κεφαλὰς ἀντιῆς ἔκοψεν. Apollod. 2, 5, 2. Proprie igitur *contudit* dixit pro *peremit*. Cfr. Od. 4, 4, 61 sq. — *fatali - labore*] *fatali* necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia hic, rem ita moderante Iunone, prior illo natus erat. — *Comperit invidiam* cet.] „Comperit unum tamen monstrum, invidiam, aliter non posse domari nisi morte eius, cui invidetur;“ nam, ut ait Aristot. Rhet. 2, 10: πρὸς τοὺς μυριοστὸν ἔτος ὄντας ἢ πρὸς τοὺς ἑσομένους ἢ τεθνεώτας (φιλοτιμείται) οὐδεὶς. Conf. ad Od. 3, 24, 31: *Virtutem incolumem odimus, Sublatam ex oculis quaerimus, invidi.* — *portenta*] Cfr. Od.

1, 22, 13. Lucret. 5, 37. de feris ab Hercule victis: *Cetera de genere hoc quae sunt portenta perempta. — supremo fine.*] *Finis* etiam absolute dicitur pro *morte*. (Tac. Ann. 15, 63.) Clarior autem ea significatio fit addito v. *supremo, das äusserste Ziel*. Ovid. Met. 3, 136: *dicique beatus Ante obitum nemo supremaque funera debet.* — *Urit* cet.] „Splendore enim suo laedit aequales, qui ceterorum artes virtutesque suis longe inferiores praeponderare et propterea ipso suo pondere atque vi ingenti deprimere in tenebras videtur;“ *urere* ergo est „laedere, offendere eo, quod aliena gloria tamquam fulgor oculos reliquorum praestringit,“ *praegravare* autem „deprimere, niederdrücken,“ ut Sat. 2, 2, 78. — *artes* cet.] latissima significatione, „ἐπιτηδεύματα, studia, etiam in rebus civilibus, ideoque homines simul, qui tales artes minore peritia quam ipse ille vir summus atque experientissimus exercent.“ „*Artes* autem accusativus est non solum v. *praegravat* potestati obnoxius, sed alterius quoque *urit*.“ DILLENB. — *extinctus*] apte opponitur *fulgori* illi.

15-17. *Praesenti* cet.] „Nos contra hac in re priscis illis Grae-

Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
 Te nostris ducibus, te Grais anteferendo,
 Cetera nequaquam simili ratione modoque 20
 Aestimat et, nisi quae terris semota suisque
 Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
 Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
 Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum

18. hoc e Cod. Coll. Trin. Bentleius.

cis sapientiores iam nunc ultro agnoscimus praeclaras tuas virtutes teque, dum inter nos versaris, honoramus. — *maturus*] „tempestivos in vita, non seros post mortem.“ — *honores*] praesertim libationes. Cfr. Od. 4, 5, 31 sq., atque in universum de sacrificiis Virgil. Aen. 1, 632: *divom templis indicit honorem.* — *Iurandasque cet.*] „quas tenentes per tuum nomen iuremus.“ Cic. pro Flacco 36, 90: *is, cui, si aram tenens iuraret, crederet nemo.* Corn. Nep. Hannib. 2. Sueton. Octav. 52: *Templa -- in nulla provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit. Nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* Sic Inscr. m. Lat. N. 606: *ROMAE. ET. AVGVSTO. CAESARIS. D. F. PATRI. PATRIAE.* (Polae.) — *nomen*] Ut simplicius, quoniam iurabant per *Genium Caesaris*, et quia firmant Codices mei antiquissimi, hoc v. retinui. Lect. numen commendat Od. 4, 5, 33: *et Laribus tuum Miscet numen.* — *Nil oriturum cet.*] Cfr. Od. 4, 2, 37: *Quo (Augusto) nihil maius meliusve terris Fata donavere bonique divi Nec dabunt.*

18—22. *Sed cet.*] „Sed hic idem populus, tibi ex toto deditus cet.“ — *in uno*] „in hac una re, quod te omnibus antefert.“ Nolim iungere in uno anteferendo te. Est ἐν ἑνὶ μόνῳ, ἐν τῷ προκρίνειν σὲ

πάντων. — *terris semota*] non, ut volunt nonnulli, „peregrina, Graeca,“ sed: „remota iam e terris (der Erde entrückt),“ propterea quod *suis temporibus defuncta* sunt, id est, quod ex fati legibus mortem obierunt operum illorum auctores.

23-25. *veterum*] genere neutr., „omnium veterum linguae nostrae monumentorum.“ Suetonius Oct. 86. inter antiquarios ab Augusto reprehensos nominat Veranium Flaccum, qui teste Festo in v. *Mille urbium* composuit librum, quem inscripsit *priscarum vocum*. Hic igitur similesque Horatii loci magnopere placere Augusto debebant. — *tabulas*] XII. a decemviris quattuor seculis ante hanc epistolam conscriptam sancitas. Cic. de Or. 1, 43, 193: *plurima est in omni iure civili et in pontificum libris et in XII. tabulis antiquitatis effigies, quod et verborum prisca velustas cognoscitur* cet. ubi Ellendtius: „Perapte dicitur *prisca velustas*, i. e. vetustas, qua effecit, ut verba ex memoria hominum sublata in desuetudinem venirent.“ Cfr. Seneca Epist. 114, 43: *Multi ex alieno seculo petunt verba: duodecim Tabulas loquuntur.* — *foedera regum*] Quintil. 8, 2, 12: *Obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis, ut, si commentarios quis pontificum et vetustissima foedera et exoletos scrutatus au-*

Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis, 25
 Pontificum libros, annosa volumina vatūm
 Dictitet Albano Musas in monte locutas.
 Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque
 Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
 Scriptores trutina, non est quod multa loquamur: 30
 Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;

28. *Gratorum* Cod. Bland. antiquiss., duo Torrentii, Reginensis, Bentleius ac Dillenburger. — 31. *olea* Bentleius coni., item Schmidius cum uno Feae et Berolinensi.

ctores id ipsum petat cet. — *Gabiis*] De foedere inter Tarquinium Superbum et Gabinos icto v. Liv. 1, 54. et Dionys. Halic. 4, 58., qui praeter expectionem aequum fuisse tradit, haec subiungens: *Τούτων ἐστὶ τῶν ὀρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι Σάγγιον καλοῦσιν, ἀσπίς ξυλίνῃ βύρσῃ βοεῖα περίτονος τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὀρκίων τότε βοός, γράμμασιν ἀρχαίκοις ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς ὁμολογίας.* — *rigidis*] Sabini saepe vocantur rigidi, duri, tetrici ob morum severitatem. Cicero in Vatin. 15, 37. Sabinos *severissimos homines* vocat. Foedera autem intelliguntur inter Romulum et T. Tatium vel inter Tullum Hostilium et Sabinos (Dionys. Hal. 3, 33.) vel primis liberae rei publicae temporibus icta. — *aequata*] „aequum et iustus condicionibus icta.“

26. 27. *Pontificum libros*] Intellege pontificum et Libros rituales et Indigitamenta et Annales maximos a *Pontifice maximo* usque ad a. u. c. 620. confectos; in quibus certe quattuor primorum Urbis seculorum res gestae prisco sermone expositae erant. Cic. de Legg. 1, 2, 6: *Annales Pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius* (Ursinus: *ieiunius*). — *volumina vatūm*] „veteres libros

Marcii, vatis aut Sibyllae.“ PORPHYR. Recte interpretabere: vaticinia versibus Saturniis composita a Cn. Marcio,“ Liv. 25, 12., ubi ipsa vatis verba, quod erant antiquiora, paulum sunt immutata. Plin. H. N. 7, 33. Cicero de Divinat. 1, 40, 89. *Marcios fratres* memorat. Contra quae Sibyllae tribuebantur carmina fatidica hexametris Graecis erant composita. Cfr. v. 86. — *Dictitet*] „communi consensu pronuntiet.“ — *Albano* cet.] Ut Musae in Parnasso et Helicone Graecam poësin condiderunt, sic ex eorum, quos irridet, opinione a Camenis in monte Albano Iovi Latiali sacro versantibus poësis Latina profecta erat. Ennius 1, 3: *Musae, quas memorent Camenas esse Latini.*

28—33. *Si, quia* cet.] „Atqui si, quoniam, ut ego quoque cum omnibus ultro fateor, scripta Graecorum antiquissima quaeque (imprimis Homeri et Archilochi poemata) eadem etiam praestantissima sunt, idcirco scriptores Latini simili ratione aestimantur, ut priscis primus locus tribuatur, pluribus verbis non iam opus est; immo absurdissima quaeque ἐνδύματα illi similia probare licet.“ — *Graecorum*] Praestabat hic forma prosae orationis. Altera *Gratorum* a paucissimis inducta est propter v. 19. — *trutina*] *τρύτῃν*

Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.

Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,

Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus. 35

Scriptor, abhinc annos centum qui decidit, inter

Perfectos veteresque referri debet, an inter

Viles atque novos? Excludat iurgia finis.

Est vetus atque probus centum qui perficit annos.

Quid, qui deperit minor uno mense vel anno, 40

(in quo v. prima syllaba est longa, a Latinis corripitur) pr. foramen, intra quod est ligula s. examen in libra, plerumque pro libra bilanci et statera ipsa, ut Sibra 1, 3, 72. — *Nil intra cet.*] Est ἐνθύμημα contractum et implicatum ex his: 1) „Oliva et nux similes sunt fructus, quoniam ex utraque oleum trapeto conficitur. 2) Nihil duri est intra nucem; ergo neque intra olivam. 3) Nihil duri est extra oleam; ergo neque extra nucem.“ Iam his falsissimis argumentationibus, quibus tamquam fallaciae exemplis fortasse in scholis interdum utebantur logicae disciplinae magistri, aequiparat illam: „Graecorum antiquissimi poëtae iidem sunt optimi; ergo etiam Latinorum antiquissimi quique.“ Cfr. Plin. H. N. 15, 28, 34: *Alia (gignuntur) baccis, quarum intus lignum et extra caro, ut olivis, cerasis. - - Aliorum intus corpus et foris lignum, ut nucum. — oleam*] Variata constructio, etiam a nostris Codd. firmata, cur mutetur in *olea*, non video. Cfr. Hand Turs. II. p. 681. et III. p. 440. exempla afferentem, ubi in eodem enuntiato, ut hic, *intra* est praepositio, adverbium *extra*. Liv. 31, 24: *intra eam (portam) extraque*. Horat. Epp. 1, 2, 16: *Iliacos intra muros peccatur et extra. — Venimus cet.*] Artissime haec cum praecedentibus cohaerent. Hoc enim dicit: „Eodem prorsus iure,

id est, aequè absurde, contendere possumus nos in omnibus rebus primas tenere ideoque nullum progressum facere posse, non solum in arte militari, sed etiam in iis artibus, quas, quicumque caecus non est, scitius a Graecis olim exercitas esse atque ex parte etiamnunc exerceri fatetur.“ — *ad summum fortunae*] Eurip. Fr. Antig. 13. Dind.: ἐπ' ἄχραν ἤχομεν γρασμῆν κακῶν. — *Achivis*] Traianus ad Plin. Epp. 10, 49: *Gymnasiis indulgent Graeculi. — unctis*] Graeci cum assidue in palaestras suas descendere solerent, frequenter oleo ungebantur.

34-44. *Si meliora cet.*] Iam astute usus sorite ostendit, quam absurda sint volgi litteratorum iudicia. Ineptos huiusmodi antiquarios deridet etiam Martialis 11, 90, 5: *Altonitusque legis terrai frugiferaī, Altius et quidquid Pacuviusque vomunt. — arroget*] „velut arrogatione in comitiis curiatis facta legitime afferat ac tribuat.“ Sic Od. 4, 14, 39: *optatum peractis Imperii decus arrogavit. — decidit*] „mortuus est,“ imagine a foliis caducis repetita. Plaut. Trinumm. 2, 4, 143: *cuncti solstitiali morbo decidunt. Od. 4, 7, 14: Nos, ubi decidimus, Quo Pater Aeneas, quo divus Tullus et Ancus, Publis et umbra sumus. — Perfectos*] „Ideo perfectos quia veteres.“ COMM. CR.; item κατ' εἰσφορείαν. — *Excludat*

Inter quos referendus erit? veteresne poëtas,
 An quos et praesens et postera respuat aetas?
 Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
 Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.
 Utor permissio caudaeque pilos ut equinae
 Paulatim vello et demo unum, demo et item unum,
 Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
 Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis,
 Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacrauit.

45

46. *et idem* E, ex aliis Codd. Bentleius: *itidem* S, M, *etiam* b et c (sed hic in rasura), item Guelferbyt. Schmidii, LCTs, *iterum* Cod. Lovaniensis. Tres sunt interpolationes diversae, omnes aequae importunae. — 48. *in]* ad corr. c, duo Schmidii et LCTs.

iurgia finis] „Definitio temporis certusque terminus dirimat litem et controversiam componat.“ — *perficit]* „nunc ipsum absolvit.“ — *deperit]* Sic Ovidius Trist. 4, 10, 82. verbo *perire* usus est item de morte naturali. Martial. 8, 69: *Miraris veteres, Vacerra, solos, Nec laudas nisi mortuos poëtas. Ignoscas petimus, Vacerra: tanti Non est, ut placeam tibi, perire.* — *poëtas - - aetas]* ὁμοιοτέλετον conf. A. P. 99. 100. — *Iste]* „iste tuus, quem tu modo significasti.“ — *honeste]* „mit Ehren, ita ut huius iudicii neminem pudere debeat.“

45—49. *caudae - - equinae]* Fortasse recordabatur notae de Sertorio narratiunculæ apud Plut. Sert. 17. Is, ut milites suos ad concordiam et patientiam adhortaretur, produxisse dicitur duos equos, alterum plane infirmum et iam veterem, alterum procerum et robustum et caudam mira pilorum crebritate habentem. Infirmo equo adstabat vir magnus et validus, robusto parvus ac debilis; iam cum uterque caudam equo evellere iuberetur, robustus infirmi equi caudam totam, debi-

lis robusti singulos pilos, ille quidem risum spectantibus praebuit, hic sine multo labore equum cauda privavit. Conf. etiam sophisma (Φαλακρόν) Ebulidii Milesii (Diog. Laërt. 2, 108), soritae simile, quo quaesitum videtur, quot quis pilis deinceps amissis calvus appellandus esset. — *et item]* Videtur sermonis quotidiani fuisse, ideoque aptius est epistolae quam *itidem*; *etiam* ex glossemate vel corruptela est. Horatius ex tota cauda equina duobus pilis evolsis sermonem abscindit, id quod sane alio verbo quam *etiam* indicaretur necesse fuit. — *cadat elusus]* ut gladiator ab adversario artem magis callente *elusus* et tandem victus concidit. — *ratione ruentis acervi]* „eodem modo, quo necessario corrui tandem acervus, cui continuo unum granum post alterum subtraxeris; cum scita soritae s. *argumentationis acervalis* (Cic. de Divinat. 2, 4, 11. Academ. 2, 16, 49.) significatione. — *Qui redit in fastos]* „Qui unice antiquitatis rationem init.“ Haec lectio melius quam altera *ad fastos* significat antiquarios istos operose quaerere in fastis aetatis singulorum scriptorum testimonia. Prae-

Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus, 50
 Ut critici dicunt, leviter curare videtur,
 Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
 Naevius in manibus non est et mentibus haeret
 Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poëma.

53. *non est, at mentibus haeret* sine interrog. signo cum Dacierio
 Doering. (*et mentibus haeret* cet. sine interrog. signo LCt.) —

terea *redire ad-volgatius* est neque facile quisquam in excogitasset. *Fastos* autem dicit omnem temporum computationem; sic in *Fastis* consularibus proprie dictis, si aliunde noverant, quibus consulibus scriptor aliquis floruerat, illorum nomina quaerendo scriptoris aetatem investigare poterant. — *virtutem*] „poëtarum ingenium et artem.“ — *Libitina*] „mors;“ „quasi ab ipso feretro venerationem accepit poëta defunctus.“ PORPH. Conf. Od. 3, 30, 7. Sat. 2, 6, 19.

50-52. *Ennius*] Cfr. Od. 4, 8, 20. Epp. 1, 19, 7 sqq. — *sapiens*] Suum ingenium ipse descripsit (A. Gellius 12, 4. Fragm. Ann. 7, 104-111.), ubi inter alia haec leguntur: *doctus, fidelis - - verbum paucum, multa tenens antiqua, sepulla, vetusta - - Multarum veterum legum diumque hominumque Prudentem.* — *fortis*] magis refertur ad eius genus dicendi grande atque robustum spiritusque bellicosos, quos *Annales* et *Scipio* prae se ferebant, quam ad id, quod *Scipionis Africani* maioris fuerat comes: quamquam ut fortem bellatorem *Ennius* praedicat *Silius Italicus* 12, 393 sqq. — *et alter Homerus*] „quemadmodum scilicet critici nostri Latini, elegantes illi profecto ac periti, contendunt, aequiparandus Homero;“ in quibus vv. satis inest, ut opinor, ironiae. — „Adeo praestans ergo est poëta, ut *leviter curare*, prorsus securus esse possit de suorum promissorum eventu, quae nunc magis,

quam fortasse ipse sperarat, impleta sunt.“ — *somnia Pythagorea*] *Pseudocornutus* ad *Persium* Sat. 6, 10: *Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides, Quintus pavone ex Pythagoreo.* „Sic enim ait *Ennius* in *Annales* suorum principio, ubi se dicit vidisse in somniis *Homerum* dicentem, fuisse se quondam pavonem et ex eo translata esse animam in se secundum *Pythagrae* definitionem, qui dicit, animas humanas per *παλιγγενεσιαν* exentes de corporibus in alia posse transire.“ Ex eo somnio supersunt hae reliquiae: *Transnavit cita per teneras caliginis auras* (anima *Homeri*). — *Visus Homerus adesse poëta.* — *Tum memini fieri me pavum.* Facete igitur *Grammaticorum Romanorum* iudicium nimis benignum de *Ennio* affert idque clam deridet.

53. 54. *Naevius* cet.] „Ipse ille *Naevius*, etsi *Ennio* sane postponendus, nonne permultos etiam nunc lectores habet atque admiratores?“ *Cn. Naevius Campanus* a. u. c. 519. primam fabulam docuit, mortuus a. u. c. 550. *Uti-cae*, in exsilio. Praeter *tragedias* et *comoedias* celebratur eius *Bellum Punicum primum*, *Saturniis versibus* conscriptum, de quo vid. *Cic. Brut.* 19, 75 sq. Sine interrogatione autem, quam primus apposuit *Bentleius*, totus locus fit absurdus neque ullo modo explicari potest. — *in manibus - est*] „lectitur.“ *Sueton. Calig.* 16:

Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert
 Pacuvius docti famam senis, Accius alti,
 Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,

55

56. Accius bSEcp., t, Bentleius, F: Attius LMs, Actius duo Schmidii et C.

Cassii Severi scripta senatus consultis abolita requiri et esse in manibus lectitarique permisit. — *haeret*] Cic. Tusc. 3, 2, 3: *poëtae -- audiuntur, leguntur, ediscuntur et inhaerescunt penitus in mentibus.* — *Paene recens*] „Tamquam prope noster aequalis esset.“

55. 56. *Ambigitur* cet.] Salse persequitur solitas et plerumque ineptas criticorum sui temporis disputationes de antiquioribus poëtis inter se comparandis atque inde aestimandis, ita ut cuiusque character uno alterove epitheto definiatur. Totus igitur locus continet laudes, quas grammatici et mali poëtae illius aetatis, Anseres, Bavii, Maevii, poëtis veteribus tribuere solebant, quo recentiores (Horatium, Virgilium, Varium) deprimerent ac laederent. — *aufert*] „quasi dono vel praemio accipit, et docti existimationem obtinet.“ — *Pacuvius*] M. Pacuvius, Brundisinus, Ennii sororis filius, natus a. u. c. 534., amicus C. Laelii, cum LXXX. annos natus novam docuisset fabulam, Tarentum migravit ibique mortem obiit prope nonagenarius. Ex eius tragoediis, quas duodecim minimum composuit, clarissimae fuerunt *Antiopa* et *Dulorestes*. — *docti*] „probe versati maxime in Graecis poëtis et epicis et tragicis, ex quibus suarum tragoediarum argumenta desumpsit praeterquam unius praetextae *Pauli*.“ Is a Varrone apud Gell. 7, 14, 6. *ubertatis* fuisse dicitur *exemplar*. — *Accius*] L. Accius (s. Attius) natus a. u. c. 584. vitam eo usque produxit, ut viderit C. Iulium Caesarem Strabo-

nem Vopiscum, oratorem et poëtam tragicum, qui a. u. c. 667. aedilitius periit. Praeter tragoedias scripsit etiam Didascalicon libros. Conf. Sat. 1, 10, 53. A. P. 258 sq. — *alti*] „sublimis.“ *Repete autem senis*; non enim, ut aliis placuit, supplere possumus *poëtae*. Omnino veteres poëtas *senes* appellabant, ut Lucilium Sat. 2, 1, 34. Statius Silv. 1, 2, 253: *Callimachusque senex*. — Perverse Commentator Cruquii et Glossator Codicis E: *senis*, „Sophoclis“; *alti*, „Euripidis“. Immo interpretis loco fungatur Quintil. 10, 1, 97: *Tragoediae scriptores veterum Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.*

57. *Afrani*] L. Afranius floruit circiter a. u. c. 660. Quintil. 10, 1, 100: *Togatis excellit Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus!* Cic. Brut. 45, 167: *L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus*. Supersunt adhuc plus XL. fabularum eius nomina et reliquiae. Hoc igitur dicebant Critici: „Afranii fabulas togatas, et quidem tabernarias, prope accedere ad Menandri fabulas (palliatas): illum vitam moresque Romanorum eadem felicitate imitatum esse ac Menander

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

Hos ediscit et hos arto stipata theatro

60

Spectat Roma potens; habet hos numeratque poëtas

Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.

expresserit Atticos; hunc in Attico sermone summam elegantiam consecutum esse, illum in Latino. "In prosa or. fortasse dixisset: *conventura fuisse*. — *Menandro*] Menander poëta eximius comoediae novae, cuius argumenta ad res privatas pertinebant, natus est a. 342., mortuus a. 291. a. Chr.

58. *Plautus*] T. Maccius Plautus, Sarsinas, mortuus a. u. c. 570. Versiculus ipse per se difficillimus est explicatus, quia nos Plautum cum Epicharmo contendere nullo modo possumus. Dicere hoc videtur: „Plauti comoediae maxime sunt motoriae et, ut in alio genere Homerus, sic ille *semper ad eventum festinat* (A. P. 148.); *properat* igitur, ut rapido progressu ad fabulae cuiusque *καταστροφήν* perveniat, neque unquam in rebus minutis immorando retardat spectatorem.“ V. *properare* igitur absolute positum est; vv. autem *ad exemplar* ex Latina consuetudine significant, quod minus recte recentiores dicunt *secundum*, *iuxta exemplar*. — *Siculi - Epicharmi*] Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Co natus, aequalis Pindaro atque Aeschilo. Vitam produxit usque ad tempus Hieronis tyranni a. ante Chr. 477.

59. *Caecilius*] C. Caecilius Statius, natione Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, posteriore parte seculi Romani VI. floruit et anno post Ennii obitum, a. u. c. 586., mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 1, 2: *licet dicere et Ennium summum epicum poëtam, si cui ita videtur, et Pacuvium*

tragicum et Caecilium fortasse comicum. Sed idem ad Att. 7, 3, 10: *malus auctor Latinitatis est*. Volcatius Sedigitus apud Gell. 15, 24: *Caecilio palmam statuendam comico; Plautus secundum facile exsuperat ceteros*. Varro apud Non. in v. *Poscere* p. 374. M.: *In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesi Terentius, in sermonibus Plautus*. — *Terentius*] P. Terentius Afer Karthagine natus a. u. c. 559. mortuus est in Arcadia a. 595. De eo Afranius apud Sueton. Vit. Ter. 5. *Terentio non similem dices quemplam*. Contra Volcatius: *in sexto sequitur hos loco Terentius*. — *gravitate*] sententiarum imprimis, quibus *πάθη* excitabat, *Nachdruck*.

60-62. *arto*] propter spectatorum multitudinem. Cfr. Epp. 1, 19, 41: *spissis - theatris*. — *ediscit*] „frequenter et legendo et spectando.“ Vera autem ratio, cur tantopere amarentur a populo poëtae, quos enumerat, haec erat, quod post Accium tragoedia, post Afranium comoedia Latina degenerarat, nec eo quo scripsit tempore ulla prope fabula vera laude digna prodierat praeter Varii Thyestem. — *Livi*] Livii Andronici, Tarentini, ut videtur, saltem ibi a Romanis capti, a C. (potius quam a M.) Livio Salinatore ob ingenii meritum libertate donati (a quo *Livii* nomen assumpsit). Is a. u. c. 514., anno ante Ennium natum, primus Romae fabulam docuit, Odysseamque in Latinum convertit verbis Saturniis. Cic. Brut. 18, 71: *Odyssea Latina est sic tam-*

Interdum volgus rectum videt, est ubi peccat.

Si veteres ita miratur laudatque poëtas,

Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:

65

Si quaedam nimis antique, si pleraque dure

Dicere credit eos, ignave multa fatetur,

Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.

Non equidem insector delendaque carmina Livi

Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo

70

Orbilium dictare; sed emendata videri

67. *credit* bSec, omnes Feae et Pottierii, LCtFs: *cedit* cum Cod. Reg. Soc. Bentleius, M. — 69. *Laevi* cum Cod. Reginensi Bentleius.

quam opus aliquod Daedali, et Livianae fabulae non satis dignae, quae iterum legantur.

66-68. *nimis antique*] „ἀρχαῖως, in modum, qui praesenti consuetudini Latinae repugnat.“ Sic etiam Augustus, cuius sententiam pulchre noverat poëta, *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Sueton. Octav. 86. — *pleraque*] „permulta,“ non: „plurima.“ — *dure*] in compositionibus a Latinae linguae indole abhorrentibus, constructionibus intricatis, scabris versibus. Eodem referas licet Pers. 1, 71: *Sunt quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiopa, acrumnis cor luctificabile fulla.* — *credidit*] Hanc veram esse arbitror lectionem propterea, quod, ut est in v. *fatetur*, requiritur hic quoque actio libera et spontanea; ac parum concinne profecto dicas: „qui mihi hoc vel illud concedit, mecum facit et sapit.“ — *ignave*] „sine nervis ac sanguine.“ „Ἀργὰ καὶ τὸν ἀρχαῖον ἤρμεϊν ἔδοντα, ut de oratore Dionys. Long. περὶ ὑψους 34, 4., id est, quae nullam vim habent ad movendum auditorem; quibus opponuntur τὰ ἐναγώνια, ἐμπειρῆ, παθητικὰ.“ WEICHERT. — *Iove aequo*] „proptio sibi; Iove quidem irato fit,

ut errent homines ac delirent.“ PORPH.

69-72. *insector*] Construe: *Non insector carmina Livii delendaque ea esse reor*, id est, „non equidem tam infenso sum animo in veteres nostros poëtas, ut exempli gratia Livii Andronici scripta obliteranda et ex hominum manibus in perpetuum extorquenda censeam.“ — *Orbilium*] Orbilius Pupillus Beneventanus, teste Suetonio Gramm. 9., primum apparitor magistratum, dein miles, postremum studii, quae iam inde a puero non leviter attigerat, repetitis, quinquagesimo demum anno Romam rediit a. u. c. 691., adeo ut, cum Horatius natus a. 689. eum audire poterat (a. u. c. 704-706.), minimum LXIV. annos natus esset. Is autem fortasse solus fuit, qui propter nimiam antiquitatis admirationem pueris explicaret Livium illum, qui inter Latinos artificialem poësin, a Graecae imitatione profectam, primus excoluit. Bentleii autem lectionem *Laevi* egregie refutavit Weichert in Comment. de Laevio, Poëtt. Lat. p. 19 sq. Hic fuit aequalis Hortensii et Ciceronis; non igitur inter veteres poëtas referri poterat; praeterea eius Ἐρωτοπαίγνια parum apta erant, quae pueris in scho-

Pulchraque et exactis minimum distantia miror;
 Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
 Si versus paulo concinnior unus et alter,
 Iniuste totum ducit venditque poëma. 75
 Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
 Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
 Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.

75. *venitque* ex Cod. Regin. Bentleius.

lis explicarentur. — *reor*] Vid. ad Sat. 1, 9, 49. — *plagosum*] „plagas inferre gaudentem.“ COMM. CRUQ. „*schlägerich*.“ Sueton. Gramm. 9: *Fuit autem (Orbilius) naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone laceravit, sed etiam in discipulos, ut Horatius significat plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit.* — *dicere*] „voce lente praeire, ut calamo exciperentur dictata et, explicata cum essent, memoriae mandarentur.“ Cfr. Sat. 1, 10, 75. Epp. 1, 18, 13. — *emendata*] „ita eliminata, ut mendae ex iis sublatae sint.“ — *exactis*] „ἐξείργασμένους, διηκριβωμένους, perfectis;“ proprie de signis marmoreis ad unguem exactis. Cfr. Ovid. Metam. 1, 405: *Forma-hominis, sed uti de marmore coepto, Non exacta satis, rudibusque simillima signis.* — *miror*] Idem iam fuerat Ciceronis iudicium nominatim de Livio, Brut. 18, 71. (Vid. ad v. 62.)

73-75. *emicuit*] „Inter quae carmina Livii et cetera antiqua si verbum „ex insperato apparuit“ (COMM. CRUQ.) et prae ceteris pulchritudinis suae specie animum lectoris ad se advertit.“ — *concinrior*] „non solum regulis metricis satisfaciens, verum etiam sono ipso auribus gratus ac rei, quam exprimit, prorsus conve-

niens.“ — *ducit*] „sine causa et immerito verba et versus aliquot pulchri secum ducunt totum poëma, quo sine his locis illustribus pervenire non posset, id est, in theatra, in grammaticorum scholas, in privatorum quoque bibliothecas, atque talia in loca perductum vendunt s. commendant, applausum ei conciliant.“ *Vendere enim venditare poëma vel orationem est „eam commendare.“* Cic. ad Att. 13, 12, 2: *Ligarianam praeclare vendidisti.* ad Att. 1, 16, 16: *Valde te venditavi.* Sic *vendibilis orator* Cic. Brut. 47, 174., „probabilis, qui populo placet.“

76-78. *quidquam*] h. l. in propositione affirmativa, ut Cic. Catil. 1, 2: *Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat, vives.* Utrobique tamen inest notio negativa: „propterea quod quidpiam nuper sit compositum, reprehendi non oportere;“ „neminem esse debere, qui Catilinam defendat.“ Paulo aliter Dillenburger: „Negans pronomen *quidquam* recte positum est propter negantem vim, quam inesse sentis in v. *indignor*, id est, ferre non possum.“ — *crasse*] ut *crassa Minerva*. (Sat. 2, 2, 3.) Cic. ad Fam. 9, 12, 2. orationem suam pro Deiotaro vocat *munusculum levidense crasso filo*, metaphora desumpta a lanificio, ut *pingui Minerva* ab obesitate. — *honorem*] „summum applausum.“

Recte necne crocum floresque perambulet Attae
 Fabula si dubitem, clament periisse pudorem 80
 Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
 Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
 Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt,
 Vel quia turpe putant parere minoribus et, quae
 Imberbes didicere, senes perdenda fateri. 85
 Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,

85. *Imberbes* bSEc et omnes Feae, Pottierii, Schmidii, LtFs: *Imberbi* C (fortasse ex Codd., certe ex Schol. suo), Bentleius, M. —

79-81. *Recte* cet.] Fabula vere pulchra *recte*, id est, firme ac nunquam titubante vel claudicante ingressu, scenam *perambulare* dicitur simili metaphora atque dicunt *fabulam stare* vel de contrario eventu *cadere*, ubi exploditur. Sententia est: „Utrum etiamnunc laudem mereantur Attae togatae necne cet.“ T. Quinctius Attascriptor togatarum, satirarum epigrammatumque mortuus a. u. c. 676. teste Hieronymo in Chron. ed. Roncallii p. 395. Fronto p. 70. Ed. Rom. 1846. *particulatim elegantem Attam in verbis* (an *dicerbii*?) *muliebribus* vocat. — *crocum*] liquidum, *Safranesenz*. Plin. H. N. 21, 6, 17: *Vino mire congruit crocum, praecipue dulci; tritum ad theatra replenda*. Fabulam igitur Attae dicit in scenam productam, quae scena floribus et croco spargi solet. Lucret. 2, 416: *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est*. Ovid. A. A. 1, 104: *Nec fuerant liquido pulpita rubra croco*. — *patres*] „seniores,“ non: „senatores.“ Cfr. v. 85.

82-85. *Aesopus*] nobilissimus tragicarum fabularum actor, *summus artifex et semper partium in re publica tam quam in scena optimarum*, ut ait eius familiaris Ci-

cero pro Sestio 56, 120.; *gravis* autem vocatur, quia primas illas partes tragoediarum egregie agebat, ut Agamemnonem, Aiacem, Eurysacem. Vixit certe usque ad a. u. c. 699. — *Q. Roscius* comoedus aequae nobilis, pro quo exstat Ciceronis oratio, huiusque *amores et deliciae*, de Divin. 1, 36, 79.; *doctus* autem, *quod hoc est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere Roscius diceretur*. Cic. de Or. 1, 28, 130. Roscius cum mortuus sit a. u. c. 693. (Cic. pro Arch. 8, 17.), si anno 690. in scena comparebat neque artem desierat, sane qui a. u. c. 744. vivebant circiter septuagenarii, utriusque actoris probe meminisse poterant. — *parere minoribus*] „iuniorum iudiciis sese accommodare ac fidem tribuere.“ — *perdenda*] „missa facienda, oblivioni tradenda.“

86-89. *Iam*] gradationi inservit: „iam vero, *vollends nun, vollends gar*.“ — *Saliare Numae carmen*] Liv. 1, 20: *Salios item duodecim Marti Gradivo* (Numa) *legit, tunicaeque pictae insigne dedit et super tunicam aeneum pectori legumen, caelestiaquo arma, quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripodibus sollemnique saltatu iussit*.

Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
 Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
 Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
 Quod si tam Graecis novitas invisā fuisset 90
 Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
 Quod legeret tereretque viritim publicus usus?
 Ut primum positis nugari Graecia bellis

90. *Graecis* bSEc et omnes Pottierii Schmidique, probabiliter etiam Feac, LCts: *Graeis* Bentleius coni. et M.

Cum carmine fratrum Arvalium hoc Saliare versibus Saturniis compositum, quod *axamenta* dictum fuisse Festus tradidit, antiquissimum fuit, de quo accepimus. Apud Varronem L. L. 7, 27. exstat hic eius versiculus: *Divom empta* (al. *exta*) *cante, divom deo* (al. *deom*) *supplicante* (al. *supplice cante*.) Idem ibid. 7, 2: *Aelii (Stilonis) hominis in primo in litteris Latinis exercitall, interpretationem carminum Saliorum videbis et exili littera expeditam et praeterita obscura multa.* Idem 7, 3: *quorum* (verborum poetico-rum) *si Pompili regnum fons in carminibus Saliorum, neque ea ab superioribus accepta, tamen habent DCC. annos.* Inde ex Aelii tempore (circiter a. u. c. 650.) alii quoque Grammatici multum in iis explicandis videntur desudasse, ut ea *scire* (intelligere) viderentur, quae Virgilius, Horatius, Tibullus sane nec intelligebant neque intelligere curabant. Similiter Quintil. 1, 6, 40: *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.* — *non ille favel*] „non ex animi sui sententia probat antiqua carmina, quae ab ipso haud intellecta eum vere delectare minime possunt.“ — *sepultis*] „scriptoribus ante multos annos mortuis et iam oblivioni traditis.“ — *Nostra sed*] Aptissime, ut poeta, vocabulum, in quo sententiae cardo

vertitur, praepone potuit, id quod in pedestri oratione facere haud licebat. Cfr. Od. 4, 4, 33. — *lividus*] „malitiose invidus, ipse cum nihil nostrorum carminum simile elaborare possit.“ Ovid. ex Ponto 3, 4, 73: *Scripta placent a morte fere, quia laedere vivos Livor et invisio carpere dente solet.*

90—92. *Graecis*] Iam admirabilem in modum Graecorum indolem poeticeam exprimit ac describit, demonstrans, quantopere insito pulchri sensu Romanos superarint promptioresque semper fuerint ad poetarum suorum merita ultro agnoscenda. — *tereret*] de assidua lectione, ut Cic. ad Fam. 9, 25, 1: *Παιδείαν Κύρον-- contriveram legendo.* — *viritim*] „singuli cives Romani et qui praeter hos Latine sciunt.“ Liv. 41, 8: *Genera autem fraudis duo mutandae viritim civilatis inducta erant.* — *publicus usus*] usus s. usus fructus rerum, quas antiqui publicas vel communes appellabant, quarum dominium, ut aiunt Icti, nemo ita poterat occupare, ut excluderet alios. Tales sunt aër, aqua profluens, mare eiusque litora. Gaius 2, 11: *quae (res) publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; ipsius enim universalitatis esse creduntur.* Ita et poemata publico usui inserviunt, quoniam omnibus aequè iis delectari licet.

Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
 Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum,
 Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
 Suspendit picta voltum mentemque tabella,
 Nunc tibicinibus, nunc est gavisata tragoedis;
 Sub nutrice puella velut si luderet infans,
 Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

95

100

93. 94. *Graecia*] Haec omnia praecipue de Atheniensibus valere manifestum est. — *positis*] Virg. Aen. 1, 291: *Aspera tum positilis mitescent saecula bellis*. — *nugari*] „se dare ad omnia poësis genera, ad picturae, sculpturae, musicae artes, ad ludos gymnasticos;“ quae omnia cum atrocissimis illis bellis comparata partim ingeniorum sunt lusus, partim virium ludicrae exercitationes, *nugae* igitur, sine reprehensionis significatione. — *bellis*] maxime post composita bella Persica. Aristot. Polit. 8, 6, 6: *Σχολαστικώτεροι γενόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοφυχότεροι πρὸς ἀρετὴν, ἔτι τε πρότερον καὶ μετὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων πάσης ἤπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες διὸ καὶ τὴν ἀθλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις*. — *in vitium*] „deliciarum propter prosperitatem fortunae.“ COMM. CRUQ. Vocabulo *vitium* admodum malitiose usus est ideo, quod *βαναύσοις* inter Romanos omnia haec Graecorum studia *vitiosa* et supervacanea videbantur. Significat autem morum mutationem, quae paulatim inde a Pericle usque ad Philippum Macedonem facta est, cum a prisca simplicitate et ab illa *μεγαλοφυχία* (libenter Aeschyleam dixerim), quam bella Persica iis instillarant, pedetentim recedentes effuse se dederent cunctarum artium illecebris, donec discordiis debilitati atque in mol-

litiem lapsi tandem in Macedonum potestatem pervenerunt. — *labier*] Cfr. Sat. 1, 2, 35.

95-102. *athletarum*] Cfr. Liv. 33, 32: *Spectaculi studium insitum genti* (Graecae), *quo certamina omnis generis artium viriumque et pernicitatis visuntur*. — *arsit*] Quo ardore Graeci Olympia spectarint, lecto loco Sophocleo in Electra 680 seqq. penitus persentisces. — *eboris*] Huius materiae usus frequens erat in celebratissimis quibusque deorum simulacris, ut in Phidiae Iove Olympio et Minerva, cuius *πρόσωπον ἐλεφάντινον* erat. Plato Hipp. mai. p. 290. B. — *fabros*] *τεχνίτας*. — *Suspendit* cet.] „Tabulas pictas attentissime spectavit, ita ut oculos cogitationemque ab iis vix remove-re posset, cum pulchri species atque exemplar in intimos eius affectus penetrasset.“ (Hellas) *Hefete wonneberauscht am Gemälde den Blick und die Seele*. MERKEL. — *tibicinibus*] „symphonicis,“ ex quibus unum genus nominat. — *tragoedis*] „actoribus tragicis simulque fabulis ipsis, quas agebant.“ — *Sub nutrice*] „moderante nutrice,“ ut Epp. 1, 16, 77: *saevo te sub custode tenebo*. Nutrices autem apud antiquos primum fere per triennium infantes educabant; postea iis paedagogi dabantur. — *petiit*] In prosa or. procul dubio scripsisset *petierat*. — *mature plena*] „ἄψιχορος, celeriter satiata Graecia,“ non,

Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?

Hoc paces habuere bonae ventique secundi.

Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa

Mane domo vigilare, clienti promere iura,

Cautos nominibus rectis expendere nummos, 105

Maiores audire, minori dicere, per quae

105. *Cautos*] *Scriptos* e Codice (?) Barthii (Advers. 37, 18.) Bentleyus. — *certis* quattuor Pottierii, Lt.

ut alii volunt, *puella*. — *Quid placet* cet.] „Ex humanae naturae condicione nihil in perpetuum aut placet aut spernitur; haud igitur mirum est, si Graeci quoque ab una ad aliam artem praecipue colendam transierunt.“ Hoc versu, si quid in Graecorum studiis inesse videatur levitatis atque inconstantiae, quodammodo excusatur. — *Hoc*] „Hunc omnium artium amorem et cultum.“ — *paces*] non: „diversa pacis foedera,“ sed: „bona (dulcia et grata) pacis tempora et artibus et vitae commodis imprimis faventia.“ — *ventique secundi*] „Prospera fortuna hoc effecit, ut tali modo tantoque cum successu Graeci liberalibus artibus operam darent;“ imagine a re navali frequenter repetita etiam apud prosae orationis scriptores. Cic. ad Att. 2, 1, 6: *Quid, si etiam Caesarem, cuius nunc venti valde sunt secundi, reddo meliorem, num tandem obsum rei publicae?* Cfr. Epp. 2, 2, 201 sq.

103-105. *Romae* cet.] „Romanorum contra ab artibus liberalibus primum aversorum haec fuerunt praecipua studia“ cet. Conf. A. P. 323 sq. — *sollemne*] „consuetudine usitatum.“ COMM. CRUQ. — *Mane*] Sat. 1, 1, 10: *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.* — *clienti promere iura*] Sensu proprio accipiendum reor: „clienti patronum consulenti de iure re-

spondere utiliaque consilia dare, interdum etiam lites inter duos clientes ortas diiudicare.“ Od. 3, 5, 53 sqq. — *Cautos*] „per chirographum.“ Gloss. Codicis E. Formularum sermone perquam scite hic usus est, ut apparet ex Plin. Epp. 10, 62, 2: *distribuendam inter decuriones pecuniam ita, ut recte rei publicae caveant.* Cod. 2, 4, 2: *recte cauta pecunia*, et sic aliquoties apud Gaium *recte*, id est, „optimo iure legitime.“ Est igitur: „pecuniam *recte*, id est, a debitore legitimis chirographorum (v. Gaium 3, 134.) formulis *cautam* huic credere (ferri dare) atque *expendere* (expensam ferre).“ Quoties enim pecunia mutua dabatur, creditor suis in tabulis expensi et accepti nomen eius, cui pecuniam dabat, perscribebat. Inde *nomen* significat et *debitum* et *debitorem*. Iungo autem *nummos cautos nonominibus rectis* ablat., *non expendere nominibus* dativ.

106-108. *Maiores* cet.] Non sine quadam malitia in hoc potissimum versatam esse dicit summam doctrinae, quam adolescentes, cum se tamquam contubernales aut iuris civilis studiosi ad maiores natu applicassent, ab his acceperint, quomodo rem familiarem continuo auferent neque vero omnis generis *libidinibus* ac luxurie dilapidarent. Cfr. A. P. 325

Crescere res posset, minui damnosa libido.
 Mutavit mentem populus levis et calet uno
 Scribendi studio; pueri patresque severi
 Fronde comas vincti cenant et carmina dictant. 110
 Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
 Invenior Parthis mendacior et prius orto
 Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
 Navim agere ignarus navis timet; abrotonum aegro

109. *pueri* bSEcp, omnes Pottierii, quattuor Schmidii et LtF: *puerique* Schmidii quintus, C, Bentleius et M. — 114. *Navem* S, omnes Schmidii, LÖt et Bentleius.

sq. — *damnosa*] Cfr. Epp. 1, 18, 21: *damnosa Venus*. — *Mutavit* cet.] Animi tunc fessi erant discordiis intestinis libenterque fruebantur pace ab Augusto confirmata, ita tamen, ut longe minor civium pars quam vetere re publica aut domi muneribus civilibus et eloquentia aut militiae bellica virtute gloriam sibi parare et vellet et posset; praeterea Graecae litterae in dies magis innotescebant. Iam propter haec omnia permulti, ne vitam otio tererent, poëticis studiis sese dederunt, eoque magis, quod Augustum et Maecenatem his favere videbant; quo in fervore omnium aliter vix fieri poterat, quam ut multa poëmata non solum mediocria, sed etiam mala prodirent, ac plerique servilem Graecorum imitationem nunquam egrederentur. Hanc subitam igitur ingeniorum ac studiorum mutationem lepide deridet, ironia in semet ipsum quoque vafre usus. — *calet*] Prope ut Abderitae apud Lucianum de conscr. hist. 1.: *πυρέττειν (φασὶν Ἀβδηρίταις) πανδημῆ ἀπαντας -- λιπαρεῖ τῷ πυρετῷ. -- ἀπαντες γὰρ ἐς τραγῳδίαν παρεκινούντο καὶ ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο*. Cfr. Sat. 2, 3, 80: *luxuria tristive superstitione Aut alio mentis morbo calet*.

109-113. *puerī*] „*Puerique* sua-

vius est et modulatus.“ BENTL. „*Bentley nahm diess des vermeinten Wohlklangs wegen auf, ohne zu bedenken, dass in patresque severi eine fast nothwendige Steigerung liegt, die bei dem doppelt gesetzten que verloren geht*.“ CRITICUS in *Allg. Schulztg.* 1830. p. 1097. — *severi*] „qui propter aetatem severi esse deberent, ipsi quoque nugis indulgent.“ — *Fronde*] lauri, olivae, hederæ poëtarum habitum sumentes pro solita corona ex apio, myrto, rosis nexa. — *dictant*] „Sub finem cenæ carmina (utique prius composita) tam graviter alta et sonora voce recitant, quasi a convivis, quibus interea dura tacendi necessitas imposita erat, calamo excipienda essent.“ Sic senties verbi gratam *εἰρηονείαν*. — *Parthis mendacior*] Proverbium est, ut de Punica et Graeca fide ac de Cretensibus *ἀεὶ ψευσταῖς*. Sic Od. 4, 15, 23: *ἠψιδί Περσῶν*. — *scrinia*] librariola (Cic. de Legg. 1, 2, 7.), capsae, in quibus libros et chartas asservabant, etiam singulorum voluminum capsulae. Sic Ovid. Trist. 1, 1, 106: *Contigerisque tuam, scrinia curva, domum*. Pollux 10, 61. ea vocat *κιβώτια γραμματοφόρα*.

114-117. *Navim* cet.] Similia reperies A. P. 379 sqq. et erat omni-

Non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est, 115
 Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
 Scribimus indocti doctique poemata passim.
 Hic error tamen et levis haec insania quantas
 Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
 Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum; 120
 Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
 Non fraudem socio puerove incogitat ullam
 Pupillo; vivit siliquis et pane secundo;
 Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,

no locus communis et a Socraticis et a Sophistis decantatus. Xenoph. Mem. 3, 5, 21. Max. Tyr. 9, 1. — *ignarus navis*] „navis gubernandae artem non callens.“ — *abrotonum*] *artemisia abrotonum* L., *Stabwurz*. Plin. H. N. 21, 21, 92: *Usus et foliis, sed maior semini ad excalfaciendum; ideo nervis utile, tussi, orthopnoeae* cet. — *qui didicit*] „quando et quantum eius aegroto dandum sit.“ — *quod medicorum* cet.] „Sapienter relinquimus medicinam medicis et fabris omnia, quae ad eorum artem pertinent; contra carmina omnes componimus.“ — *fabrilia fabri*] Speciem habet proverbii. Eurip. Fragm. inc. 94. Dind.: *Τέκτων γὰρ ὦν ἔπρασσεσ ὄυ ζυλουργικά.* — *passim*] „omnes promiscue, docti cum indoctis mixti.“

118—125. *Hic error* cet.] Hanc tamen carmina pangendi *insaniam*, sed *levem* neminique noxiam commoda etiam quaedam habere Augusto candide simulque callide ostendit; callide, quatenus simulat se de tota illa poetarum turba verba facere, cum ea, quae affert, tantummodo de veris summisque poetis possint affirmari. — *avarus*] Ovid. A. A. 3, 541. de poetis: *Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi.* — *Non temere*] Quomodo haec locutio sensim

pervenit ad significandum idem prope ac *non facile*, optime perspicitur ex Plauti Bacch. 1, 1, 52: *Rapidus fluvius est hic: non hac temere transiri potest*, ubi cum proprie sit „non inconsiderate,“ simul inest difficultatis notio. Cfr. Sat. 2, 2, 116. Epp. 2, 2, 13. — *hoc studet unum*] V. *studere* cum accusativo dumtaxat pronominalium gen. neutr. constructum reperitur, ut Cic. Philipp. 6, 7, 18: *unum sentitis omnes, unum studetis*, excepto tamen loco Plauti Mil. gl. 5, 44. antiquiore usu: *minus has res studeant.* — *socio*] in negotiatione aliqua vel in publicanorum societate. Cic. Accus. Verr. 3, 20, 50: *Socii putandi sunt, quos inter res communicata est.* — *incogitat*] „intendit, molitur;“ quod verbum apud solum Horatium nunc reperitur. Est fortasse ex illis, quae *Graeco fonte parce detorsit*, ἐννοεῖ, ἐπιβουλεύει. — *siliquis*] „leguminibus omnis generis, pisis, fabis, vicia, fortasse interdum etiam siliqua Graeca s. silicula proprie dicta, κερατίαις, *Johannisbrod.*“ — *pane secundo*] „non siligineo, non primo nec postremo, sed dispensatorio.“ COMM. CRUQ. Dicitur etiam *secundarius, cibarius.* — *Militiae*] datus pro „piger ad militiam“; Tac. Ann. 3, 48: *impiger militiae*

Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari. 125

Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
Torquet ab obscenis iam nunc sermonibus aurem,

Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae;

Recte facta refert, orientia tempora notis 130

Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.

Castis cum pueris ignara puella mariti

Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?

Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,

et acribus ministeriis, bonus autem alicui rei cum rectissime dicatur, quidni apud poëtam etiam malus, parum idoneus? — Si das hoc] „Si concedis his quietis quoque virtutibus, fide ac temperantia, rem publicam legesque stabiliri.“ Conf. Sat. 1, 4, 39. 1, 10, 5. 2, 2, 94.

tam „adolescentes“ quam „unam hominum aetatem post alteram, ut prima quaeque *oritur*, in lucem editur ac priori succedit; *die werdenden Geschlechter*.“ — *notis]* „veteribus, quae ab omnibus celebrantur.“ — *aegrum]* „animi aegrum, sollicitum.“

126-131. *figural]* „format puorum ora,“ ut ait Quintil. 11, 3, 31. et τὸ στόμα πλάπτειν Plato Cratyl. p. 414. D; ediscendis enim poëtarum locis et accurate recitandis γραμματισταὶ id spectabant, ut in tenera iam aetate esset *ab-solutius os et expressior sermo*, Quintil. 1, 1, 37., id est, „ut distincta atque eleganti pronuntiatione accurate efferret Latini sermonis singula verba.“ — *Torquet cet.]* „Et cum *mature* assuescant pueri ad poëtarum nobilem elegantemque sermonem, eo facilius abstinere se a verbis plebeiis et inficetis omnique aeshrologia discunt.“ — *iam nunc]* „inde a tenera aetate.“ Cfr. Od. 3, 6, 23. — *Mox etiam]* „Deinde cum progrediente aetate adolescentes iam idonei fiunt ad praecepta virtutis et sapientiae intelligenda ac retinenda, talia iis praebent poëtae, et *grata* quidem, amica et benevola, minus dura atque aspera, quam sunt pleraque philosophorum.“ — *orientia tempora]* non

132-138. *Castis cet.]* Iam transit ad poësis vim utilitatemque in sacris ac religionibus. — *ignara-mariti]* Silius 2, 68: *Haec ignara viri vacuoque adsueta cubili*. — *unde]* „a quo,“ ut Od. 1, 12, 17. — *preces]* a choris puellarum et puorum patrimonum ac matrimonum recitatas, quarum exemplum habes Carmen seculare, atque iam antiquitus Livii Andronici carmen, quod propter varia prodigia virgines ter novenae per urbem euntes Dianae cecinerunt anno u. c. 545. (Liv. 27, 37.), ex prisco quidem more Italico; sic etiam Faleriis χοροὶ παρθένων ὕμνουσῶν τὴν Ἥραν ᾠδαίς πατροίσις. Dionys. Halic. 1, 21. — *praesentia]* „propitia, opitulancia.“ Cfr. Od. 1, 35, 2. — *Caelestes-aquas]* „pluviam.“ Cfr. Od. 3, 10, 19: *aquae Caelestis*. Liv. 4, 30: *caelestes-defuerunt aquae*. Si quando Romae aquae inopia erat, sacra instituebantur Iovi Pluvio, aquilicia dicta, quippe quibus imbres caelo elicerentur; nudi-

Caelestes implorat aquas docta prece blandus, 133
 Avertit morbos, metuenda pericula pellit,
 Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
 Carmine di superi placantur, carmine Manes.
 Agricolae prisci, fortes parvoque beati,
 Condita post frumenta levantes tempore festo 140
 Corpus et ipsum animum, spe finis dura ferentem,
 Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
 Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,

142. *operum et pueris* c, octo Pottierii, quintus Schmidii, LCtF.
 — 143. *porca* Lambini suspicio, quam firmat tertius Schmidii, recepit Cuninghamius.

pedalia agebantur, id est, populus nudis pedibus pompam ducebat per Urbem. Cfr. Festum in v. *Aquilicium*. — *docta prece blandus*] „blande supplicans dis carmine, quod poeta eum docuit;“ *docta* est participium, non adiectivum. — *Avertit morbos*] maxime Apolline invocato; cfr. Od. 1, 21, 13. — *metuenda*] „quippe portentis significata.“ — *Manes*] „di inferi, Dis pater, Proserpina, Hecate,“ ut Virg. Aen. 12, 646: *Vos o mihi Manes Este boni, quoniam Superis aversa voluntas*. Manes igitur h. l. *die unterirdischen Mächte*.

139 - 144. *Agricolae*] iam poeta- rum et poësis in cunctam civitatem ac deorum cultum meritis expositis originem atque historiam poësis Romanae exponere aggreditur, rem scenicam potissimum spectans. — *fortes*] „ad laborem validi et seduli.“ SCHOL. Sic Sat. 2, 2, 115: *fortem colorem*. — *Condita* cet.] Arist. Eth. Nic. 8, 9, 6: *αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς ὅσιν ἀπαρχὰ μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς*. — *spe finis*] „Sententia est, tolerabilem fieri labo-

rem laboris fine proposito.“ PORPH. — *Cum sociis* cet.] Explica: „cum sociis operum, imprimis liberis utriusque sexus et casta coniuge.“ Raro enim prisci illi agricolae servos possidebant aut operarios adhibebant. — *Tellurem*] Varro R. R. 1, 1, 4. *duodecim deos* invocat, *qui maxime agricolarum duces sunt*. *Primum, qui omnes fructus agriculturæ caelo et terra continent, Iovem et Tellurem; - secundo Solem et Lunam; - tertio Cererem et Liberum; - quarto Robigum ac Floram; - Minervam et Venerem; - Lympham ac Bonum Eventum*. — *porco*] Genere feminino utitur Oraculum Sibyllinum apud Zosim. 2, 6: *Ἄθρι δὲ Γαίῃ Πληθουμένη χοῖρός τε καὶ ὅς ἱεροῖτο μέλαινα*. Similiter ante messem Cereri, ut ait Cato R. R. 134., *porca praecidanea, porco femina* fieri oportet. Uno loco, Od. 3, 23, 4., feminino utitur Horatius, ceteris masculino. — *Silvanum*] In inscriptione admodum suspecta (Inscr. m. Lat. N. 1604.) vocatur *Lar agrestis*, in germana (Ib. N. 1589.) *Conservator Larum Penatium*. Omnino cultum huius dei priscorum agricolarum perdiu servatum esse complures inscriptiones demonstrant. Cfr. Epod. 2,

Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.
 Fescennina per hunc inventa licentia morem 145
 Versibus alternis opprobria rustice fudit,
 Libertasque recurrentes accepta per annos
 Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
 In rabiem coepit verti iocus et per honestas
 Ire domos impune minax. Doluere cruento 150

145. *invecta* Bentleius cum Barthio. — 149. *verti coepit* cp, Lt.

22. — *piabant*] „sibi propitios reddebant.“ Omne enim sacrificium est et animi in deos grati testificatio et expiatio culparum, quarum ipsi nobis conscii fortasse non sumus. — *Genium*] Cfr. Epp. 2, 2, 187. Censorin. 3: *Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, vivit. Hic sive quod ut genamur curat, sive quod una genitur nobiscum, sive etiam quod nos genitos suscipit ac tutatur, certe a genendo genius appellatur. — Genius autem ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris accepto ad extremum vitae diem comiletur. — memorem brevis aevi*] Ipse Genius quoniam una cum eo, quem tutatur, et nascitur et interit eademque laetitia et maestitia afficitur, qua homo, non minus quam hic memor est brevis vitae, eiusque cursus ut quam prosperime procedat optat.

145. 146. *Fescennina - - licentia*] Fescennia (sic Plin. H. N. 3, 5, 8.), Etruriae oppidum prope Tiberim erat, ubi nuptialia inventa sunt carmina procacium ac licentiosorum iocorum plena, quorum similia dicit Latinorum opprobria illa rustica. (Serv. ad Aen. 7, 695., apud quem est *Fescennium*.) Catull. 61, 126: *Ne diu taceat procax Fescennina locutio. — inventa*] „Cum hic mos dierum festorum

a rusticis celebratorum semel invaluisset, ex hoc more paulatim eo progressi sunt, ut carmina Fescennina invenirent.“ — *alternis*] Alter enim alteri opprobria regebat, fere ut in Theocriti et Virgilio bucolicis ἀμοιβαίως. — *oppobria rustica*] Cfr. omnino ad Sat. 1, 7, 29 sqq.

147-150. *recurrentes*] „quotannis eodem messis tempore revertente.“ — *accepta* non „recepta,“ sed potius „willkommen, grata semper Romanis, quando condita post frumenta ludebat.“ — *Lusit amabiliter*] „iocata est sine cuiusquam offensione, comiter ac facete, nec ulla inde rixa oriebatur.“ — *In rabiem*] „Iocus antea innocens in rabiem verti coepit, adeo ut saevus fieret, id est, irrisos vehementer laederet ac morderet.“ Cfr. A. P. 49: *Archilochum proprio rabie s armavit iambo. — Ire*] „impetuose grassari.“ — *impune minax*] „nullâ etiam tunc poenâ famosus carminibus constitutâ.“ Omnino meminisse debemus Horatium h. l. nobis tradere historiam poësis Romanae, ut ita dicam, poëticam, id est, talem, qualem ipse sibi coniectura informarat. Primam poësis scenicae originem recte utique repetit a carminibus illis Fescenninis ἀμοιβαίως ex lascivis iocis et conviciis constantibus, quorum genus aliquod etiam tum supererat in carminibus nuptialibus. Praeterea cum sciret iam duodecim

Dente lacessiti; fuit intactis quoque cura
 Condicione super communi; quin etiam lex
 Poenaeque lata, malo quae nollet carmine quemquam
 Describi; vertere modum, formidine fustis
 Ad bene dicendum delectandumque redacti. 155
 Graecia capta ferum victorem cepit et artes

153. nata pr. Eb, quinque Pottierii, tres Schmidii.

tabulas capite sanxisse, si quis carmen condidisset, quod infamiam faceret alteri, ex hac lege ipsa collegit, iocos illos primum innocentes paulatim degenerasse atque conversos esse in famosa carmina, quibus homines honesti ac nobiles acerrime laesi sint; ob quam intolerabilem licentiam iam Decemviris (a. u. c. 303.) visum esse fustuarii poenam constituere in eos, qui cives infamassent. (Primarius est Ciceronis locus de Rep. L. 4. ab Augustino de C. D. 2, 9. servatus, mea in editione Vol. IV. P. I. p. 476: *Nostrae contra duodecim Tabulae, cum perpaucares capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt si quis occentavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri*; ubi Cod. Corbeiensis antiquiss. glossa in Dübneri Ed. Augustini Paris. 1838.: „Occentare est infame carmen nominata persona edere. Occentare, contrarium canticum cantare.“ Cfr. Tusc. 4, 2, 4. „Sed vera autem illa legis poena deteriti,“ inquit, „poëtae ad iocos, qui nullam offensionem haberent, proferendos, nominatim ad comœdias palliatis, togatas, Atellanais componendas redacti sunt.“

151—155. *cruento Dente lacessiti*] „obtrectatione et maledicentia, quae lacerat etiam probos;“ *cruentum* autem dicit *dentem* morsu cruorem elicientem. Cfr. Epp. 1, 18, 82. — *fuit intactis* cet.] „Li

quoque, qui nondum probris petiti erant, idem malum oblata prima quaque occasione sibi imminere rati sunt, cum omnium eadem esset condicio; neminem enim a maledicorum livore malisque, id est, famosis carminibus tutum esse cernebant.“ Sat. 2, 1, 23: *sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.* — *lex Poenaeque lata*] facillimo zeugmate pro: „lex lata poenaeque irrogata est.“ — *malo quae nollet carmine cet.*] Cfr. Sat. 2, 1, 82. — *Describi*] ut Sat. 1, 4, 3. „notari, χαρᾶν ἠροῖ; εὐθα.“ — *vertere modum*] „sie stimmten den Ton (die Melodie) um.“ — *fustis*] Cum teste Cicerone de Rep. 4, 10. capite sanxerint XII. tabulae, si quis occentavisset, de supplicio fustuario (*dem Töden mit Knitteln*), non de simplici castigatione fustibus s. baculis et vitibus facta accipiendum est. — *Ad bene dicendum*] „Coacti sunt abstinere se a male dicendo singulis; quo ipso nemo iam laedebatur, omnes delectabantur.“

156. 157. *Graecia capta* cet.] Etiam in his potius inest poëtica veritas quam historica; siquidem Graecia capta proprie est demum Corintho deleta (a. u. c. 608.), cum ea aetas, qua litterae Graecae Romanam invectae antiquissimam poësin Romanorum sacram (Salaria carmina cet.) et profanam, qua regum et ducum suorum laudes atque virtutes celebrabant, suam

Intulit agresti Latio; sic horridus ille
 Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
 Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
 Manserunt hodieque manent vestigia ruris. 160
 Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
 Et post Punica bella quietus quaerere coepit,
 Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.

ad indolem sensim traduxerunt, repetenda sit a Livio Andronico (a. u. c. 514.), Naevio, Ennio, Pacuvio, qui omnes ante Graeciam captam floruerunt. Quid, quod Livii Andronici aetas multis annis praecessit etiam captas Syracusas (a. u. c. 542.), de quibus Livius 25, 40: *inde primum initium mirandi Graecarum artium opera. — cepit*] *Capit* et is, qui vincit, et is, qui delectat. Hoc igitur dicit: „Artes et disciplinae Graecorum Romanis etiamtunc *agrestibus* (rudioribus) adeo placuerunt, ut tamquam si ipsi devicti essent a Graecis, propriam indolem ad hos conformarent.“ Cato apud Liv. 34, 4: *Iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas et regias etiam attractamus gazas; eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint quam nos illas.*

158—160. *Defluxit*] „Paulatim Latini eo uti desierunt.“ — *Saturnius*] Hermannus Epit. doctr. metr. p. 214: „Numeros habet hos: *Dabunt malum Metelli Naevio poetae.* (Naevius: *Novem Iovis concordae filiae sorores.*) Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poetae, et omni genere solutionum usi sunt.—Postremus Romanorum, qui hoc metro uteretur, Varro fuisse videtur in Satiris.“ — *virus*] plerumque sucus noxius ac venenatus, tum et foedus odor, ut castorei, Virg. Ge. 1, 58., et ingratus sapor, ut aquae marinae,

quae notio h. l. aptior videtur quam aut virus serpentium, aut sanies canum rabiosorum aut *virus acerbitalis.* (Cic. Lael. 23, 87.) Non enim tam refertur ad famosa carmina et rabiem (v. 148.), quam ad totam indolem rusticam atque incultam priscae poësis Latinae, ex iudicio saltem Horatii. *Grave* autem solitum est huius voc. *ἐπίθετον* (*widerlich*). — *Munditiae*] partim metra Graeca, partim cultior et purior sermo; idem prope atque *elegantia*, quacum iungitur *munditia* a Cicerone in Orat. 23, 79. — *hodieque*] praecipue in carminibus Fescenninis et in mimis Atellanisque. — *ruris*] „rusticitatis.“ Catull. 22, 14. de Suffeno: *Idem infaceto est infacetiore rure, Simul poemata attigit.*

161—163. *Serus enim* cet.] „Etenim Romanus, prius litteris Graecis non initiatus, demum post primum et secundum Punicum bellum, cum omnia tranquilla essent, acutum suum ingenium ad accuratius studium scitamque imitationem poetarum Graecorum convertit.“ Porcius Licinus apud Gell. 17, 21, 45: *Poenico bello secundo Musa pinnato gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.* Atque de eadem aetate explicanda sunt Horatii verba. — *quietus*] *εἰρήνην ἀγων*, iunge cum vv. *post Punica bella*, non cum v. *quaerere*. Cfr. v. 93. — *Thespis*] Cfr. A. P. 276 sq. H. l. honoris causa nominatur, utpote

Tentavit quoque rem, si digne vertere posset,
 Et placuit sibi, natura sublimis et acer; 165
 Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
 Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
 Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
 Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto

167. *inscite*] *in scriptis* corr. b, complures Pottierii, duo Schmiddii, Lct, *in libris* unus ex Coll. Trin., *inscitus* Bentleius coniecturâ.

quem pro tragoediae inventore (Olymp. 61. a. Chr. 536.) haberent Grammatici; non quod eius fabulas (si unquam Romam pervenerunt, de quo ipso dubitare licet) imitati sint Livius Andronicus posterioresve tragici Latini. — *Aeschylus*] Cfr. A. P. 278 sqq. — *utile*] „dignum, quod imitentur.“

164—167. *Tentavit*] „Periculum fecit, incertus etiam tunc, utrum prosperum successum habiturus foret necne.“ Iunge autem: *tentavit rem*, „inceptum,“ non: *vertere rem*, id est, ut volunt, „quas tunc habebant tragoedias Graecas.“ Cfr. A. P. 285 seqq. — *vertere*] „vertendo imitari.“ — *Et placuit sibi*] Refertur hoc imprimis ad ingentem illum numerum tragoediarum (sunt autem Livii XV., Ennii XXVI., Naevii IX., Pacuvii XVII., Accii LII.; omnes CXIX., quarum nomina novimus), quae in scenam delatae sunt a Livio usque ad Accium. — *Nam cet.*] „Ii enim sunt Romanorum spiritus, ea animorum elatio, ut idonei sint generi tragico excolendo, cuius praecipuus χαρακτήρ est sublimitas et gravitas coniuncta cum arte affectus dolentium, iratorum, indignantium, infeliciter amantium vere atque apte exprimendi.“ — *spirat tragicum*] ut Stat. Silv. 5, 3, 12: *allum spirans*. Sic etiam Graeci. Aeschyl. Eumen. 840: *Ἠνέω τοι*

μῆνος ἄπαντά τε λόγον. — *feliciter audet*] Spectat non tam ad inventionem novorum argumentorum ac personarum (in quibus sane exemplaria sua satis presse plerumque sequebantur), quam ad lumina sententiarum et ad ipsum sermonem (A. P. 56 sqq.), in quo multa innovarunt, quod ad compositiones maxime audaciores et formas verborum attinet, ut sunt apud Accium *aeternabilis, tabificabilis, minuitabiliter, indecorabiliter, adauctare, grandaevitas, squalitudo, miseritudo, magnitas, inenodabilis, famulitas, obsesse, mertare, orbiscari, globosi turbines, sanctescere, vitisator, caprigenus, nitidare, fallaciloquentia*, sane pleraque dure dicta. (v. 66.) — *Sed cet.*] „Verum in eo negligentiores erant tragici nostri, quod fabulas suas non satis elimarent atque expolirent.“ — *inscite*] quatenus partim ipsi se satis limato dicendi genere uti opinabantur, partim quod spectatores lectoresque quid operis perfectioni atque absoluteioni deesset nondum perspiciebant. — *lituram*] Caecina in Cic. Epp. ad. Fam. 6, 7, 1: *mendum scripturae litura tollitur*. Cfr. A. P. 293.

168-172. *Creditur cet.*] „Verum, quae dico, non solum de tragoedia, sed etiam de comoedia Romana valent.“ Cfr. Sat. 1, 4, 45 sqq. — *ex medio*] „Quia argumenta ex vita quotidiana petita

Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus 170
 Quo pacto partes tutetur amantis ephēbi,
 Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi;
 Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
 Quam non adstricto percurrat pulpita socco;
 Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc 175
 Securus, cadat an recto stet fabula talo.

175. *dimittere* E et corr. b, Schmidii quattuor, Lt. — *post haec* Codd. aliquot.

tractat, videtur minimum difficultatis habere.“ — *veniae minus*] Quia, ubi quid minus veri simile nec recte ex natura moribusque hominum expressum est, statim omnes vident, etiam idiotae. — *Adspice, Plautus* cet.] Plautum acri ironia usus reprehendit, quod minus vere et eleganter quam Menander, Philemo, Diphilus, partes, quas exempli gratia enumerat, *tulatus* sit, id est, usque ad fabulae *καταστροφήν* scite et ad artis leges accommodate perduxerit. — *attenti*] „ad rem, nimis parci.“ Cfr. Sat. 2, 6, 82.

173—176. *Dossennus*] „Atellanarum scriptor.“ COMM. CRVQ. Silent Acro et Porphyrio. At Glossator Codicis E: „*Dossennus*, persona comica.“ Qui Dossennum pro poëta comico sive Atellarum, sive togatarum, sive palliatarum scriptore habent, aliunde nobis eum prorsus ignotum esse fateantur necesse est. Videtur autem satis rustice scurrarum semper esurientum ac gulosorum personas in tabernariis suis expressisse. Aequae autem atque in palliatis etiam in togatis ac mimis hoc hominum genus crebro describebatur, uti patet ex reliquiis Afranii (in Vopisco) et Titinii (in Gemina). Festus p. 326. Müll.: *Secundarum partium actor sere omnibus in mimis parasitus inducitur.* — *edacibus in parasitis*]

Terent. Heaut. Prol. 37: *Ne semper servus currens, iratus senex, Edax parasitus, sucophanta autem impudens, Avarus leno, assidue agendi sint mihi.* — *socco*] Comoediae *soccus* opponitur tragoediae *cothurno*. A. P. 80. Iam, qui soccis non satis *adstrictis*, sed *laxis (schlottrig)* incedit, negligentem et rusticum se esse ostendit. Sine imagine significat rude ac dissolutum dicendi genus, et omnis generis vitia atque errores in moribus imitandis commissos. — *Gestit* cet.] „Non enim laudis poëticae causa antiqui illi, Plautus, Dossennus, alii, comoedias composuerunt, sed ideo dumtaxat, ut quam primum fabulas venderent aedilibus.“ — *loculos*] „capsulas asservandae pecuniae destinatas.“ — *post hoc* cet.] Post lucrum autem receptum parum solliciti erant, utrum fabulae *caederent*, id est, exploderentur, (ut *ἐκπίπτειν*,) an *starent* in scena, quod est verbum proprium de iis fabulis, quae populo placent frequenterque reposcuntur. Terent. Hec. Prol. 2, 7: *vix steti* (ego, id est, fabula). Cic. Orat. 28, 98: *magnus orator, -- si semel constiterit, nunquam cadet.* Cfr. Sat. 1, 10, 17. — *recto--talo*] „firmiter,“ ut apud Graecos *ὀρθῶ ἕστασας ἐπὶ σκυρῶ* Pind. Isthm. 6, 12. Pers. 5, 104: *recto vivere talo.*

Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,
 Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
 Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
 Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me 180
 Palma negata macrum, donata reducit opimum.
 Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,
 Quod numero plures, virtute et honore minores,
 Indocti stolidique et depugnare parati,
 Si discordet eques, media inter carmina poscunt 185

178. *instat* Gesnerus e Collatione Saxiana. — 180. *aut]* ac e Codd. Bentleius. — 185. *discordat* S.

177-181. *Quem tulit* cet.] „Contra ei, qui vili quaesticulo contempto verae laudis appetens fabulis componendis operam dat, multa impedimenta apud nos superanda sunt, quae oriuntur ex spectatorum ipsorum perversis iudiciis ac studiis; quocirca mirandum non est, si his temporibus pauci sunt (ut Pollio, Varius, Fundanius), qui tragoediis comoediisque scribendis multas molestias incurrere velint; ego certe nunquam adducar, ut hoc genus tractem.“ — *Gloria]* Noli credere cum nonnullis ab Horatio reprehendi eos, qui *laudis avari* ad scenam accedant; immo opponuntur hi *lucri cupidis*. Gloria igitur dea poëtam verae laudis avidum ad scenam fert, id est, ad fabulas conscribendas excitat; sed cum ipsa sit *ventosa* s. inconstans, levis, quippe quae a multitudinis saepe imperitiae arbitrio pendeat, hoc *ἐπίθετον* eius curri tribuitur. *Gloriae currum fulgentem* vidimus iam Sat. 1, 6, 23. — *lentus spectator]* „Spectatores languide et minime attentis poëtam contristant et angunt, quemadmodum qui intenti sunt et alacres animum ei addunt atque faciunt, ut superbiat.“ — *Subruit]* „percellit, maerore afficit et affligit; opponitur

reficit, „recreat atque erigit.“ — *Valeat]* ut *χαίρομαι* pro *ἐρῶμαι*. (*Fahr hin nichts nützliches Spiel!* Passow.) Cic. ad Att. 8, 8, 2: *At ille tibi πολλά χαίρειν τῷ καλῷ* dicens, *pergit Brundisium*. — *res ludicra]* „fabulae scenicae, opus vanum et inutile.“ — *macrum]* „afflictum et tristem.“ — *reducit]* domum, ut Olympionicen Od. 4, 2, 17. — *opimum]* „laetum ac beatum.“ SCHOL.

182-186. *Saepe etiam* cet.] „Perversum in plerisque cum sit populi iudicium, ideo etiam excusandi sunt poëtae, qui, quamvis possint, aut nullam scenae operam dant, aut, si dant, non satis elaboratas politasque fabulas imperito popello exhibent, quippe cui alia omnia cordi sint, quam ut rite poëtarum merita aestimet.“ — *audacem]* „qui despiciens vulgi levitatem, semel ausus est fabulam deferre in scenam, sed plebeculae stultitiam expertus in posterum a fabulis componendis prorsus absterretur.“ — *depugnare]* „manus intentare;“ *Fäuste zu weisen* Passow. — *eques]* „equites vel propter domesticas facultates litteris instructi atque omnino plebe longe cultiores.“ Sat. 1, 10, 76: *satis est equitem mihi*

Aut ursum aut pugiles; his nam plebecula plaudit.
 Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas
 Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
 Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
 Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae; 190

186. *gaudet* bp, complures Pottierii, tres Schmidii, LCt, Bentleius. — 187. *equitis* Codd. noti, LCtF: *equiti* Bentleius coni. et M. — 188. *ingratos* Bentleius coniecturâ.

plaudere. Cfr. A. P. 113. 248 sqq. — *ursum*] quocum pugnent molossi. Liv. 44, 18. Sic Pompeius sexcentos mulos in Clytaemnestra induxit (Cic. ad Fam. 7, 1, 2.), Augustus tigridem in scena populo exhibuit. (Sueton. Oct. 43.) — *pugiles*] *πύκτας, πυγύδρους* diversos a gladiatoribus. Ipse Augustus *spectavit studiosissime pugiles et maxime Latinos*. (Suet. Oct. 45.) Similiter autem Heeyram suam bis disturbatam esse, primum a funambulo, iterum a gladiatoribus, queritur Terentius Prol. II. 25 sqq. — *plaudit*] Solum in hac lectione veram vim accipit v. *his*. Hoc enim dicit: „His rebus ludicris atque inanibus, non vero fabulae vel optimaе, applaudit.“ Contra *his nam plebecula gaudet* otiosum est et misere languet prae illo; praeterea nostra in lectione grata est Latinis aurbus allitteratio *ple plau*.

187—190. *Verum equitis* cet.] „Verum, quod sane dolendum est, ipsi illi equites, qui politioris ingenii esse deberent, iam oblectamenta puerorum praeferunt fabulis.“ — *incertos*] „vagos et inconstantes, qui nusquam consistunt neque eadem re diu delectantur, sed modo ad hoc, modo ad illud se convertunt.“ Quintil. 8, 3, 68: *fuga incerta*, „vaga et sine certo consilio capta.“ Cfr. Sat. 1, 3, 109: *venerem incertam rapientes more ferarum*. Incredibilibus con-

iecturis (*ingratos, incestos, ad intentos oculos in g. v., ad intortos oculos in g. v.*) elegans atque profecto aptissimum *ἐπίθετον* eliminare conati sunt Critici. — *aulaea premuntur*] „Ea aulaea significantur, quae erant ante proscenium et *premebantur*, hoc est, ex alto demittebantur, ita, ut quamdiu in scena ageretur, humi iacerent; tollebantur autem, hoc est, in altum trahebantur, ut scenam obducerent fabula finita. Voss. ad Georg. 3, 25.“ RIEDEL. „Siparium autem, mimicum velum, obsistebat, dum fabularum actus commutabatur.“ Libell. de Trag. et Comoed. p. XXXIII. Ed. Terent. Lond. 1820. Conf. A. P. 154. Hoc igitur dicit: „In una fabula agenda quattuor aut plures horae interdum consumuntur propter varias pompas pugnasve peditatus et equitatus (Cic. ad Fam. 7, 1.) oblata occasione ipsi fabulae insertas,“ veluti cum in Troasin Graeci praedam Troianam in naves importarent, in Epinausimache cum Troianis pugnant. Id autem temporis punctum, quo hostes varium post proelium tandem fugere incipiebant, illud fuisse consentaneum est, quod spectatorum oculos maxime in se converteret; adeo, ut nihil obstet, quo minus v. *fugiant* proprie explicemus. Alii tamen interpretantur: „celeriter per scenam praeterferuntur;“ ut

Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
 Esseda festinant, pilenta, petorrta, naves,
 Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
 Si foret in terris, rideret Democritus, seu
 Diversum confusa genus panthera camelo,
 Sive elephas albus volgi converteret ora;
 Spectaret populum ludis attentius ipsis,

195

196. *converterit* cum Prisciani Cod. Cantabrig. Benteleus.

est sane apud Virg. Ge. 3, 461: *acerque Gelonus Cum fugit in Rhodopen atque in deserta Getarum.*

191-193. *Mox* cet.] „Post proelii simulacrum triumphus agitur in scena.“ RIED. — *trahitur*] Eodem verbo de captivis per triumphum ducendis usus est etiam Od. 4, 2, 34: *quandoque trahet* (Augustus) *feroces Per sacrum clivum -- Sugambros.* — *manibus -- retortis*] Cfr. Od. 3, 5, 22: *Retorta tergo brachia libero.* — *regum fortuna*] „reges olim fortunati, nunc captivi.“ — *Esseda*] „vehicula a Belgis primum reperta, quibus ceteri Galli atque Britannii in pugnis utebantur.“ Duabus rotis imposita erat sella aperta, in qua miles et auriga sedebat. — *pilenta, petorrta*] Pilentum, vehiculi genus tectum, quo matronae ferebantur, ita libratum duabus rotis, ut consistentes in pulvinis in aëre suspensae agitari viderentur, differebat a petorrto, quod quattuor rotas habebat; pilentum fuit inventum vel Tuscorum vel Hispanorum, petorrto Gallorum. Conf. Sat. 1, 6, 104. — *naves*] aut navium captarum simulacra aut ipsarum rostra vehiculis imposita. Alii explicant ipsas naves machinis per scenam ductas. — *ebur*] „signa et omnis generis ornamenta eburnea.“ Nisi vero mavis intelligere dentes eburneos; apud Livium certe 37, 59. in triumpho de Antiocho *eburnei dentes*

MCCXXXI. portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*] Plerique interpretantur: „tanta vis signorum aeneorum marmoreorumque, quanta a L. Mummius Corintho Romam est advecta.“ Praestare tamen videtur Acronis explicatio: „vasa Corinthia,“ cum etiam Pompeius ludis suis in Equo Troiano exposuerit *craterarum* (non *cetrum*) *tria milia.* (Cic. ad Fam. 7, 1, 2.)

194 — 199. *Democritus*] Hunc omnes res humanas perpetuo risu, Heraclitum easdem fletu perpetuo persecutum esse narrabant in scholis philosophi. Cfr. Epp. 1, 12, 12. Juven. 10, 33: *Perpetuo risu pulmonem agitare solebat Democritus.* — *Diversum-genus*] „mire mixtum inter se ex formis quam maxime discrepantibus; non: „diversum tamen ab utroque, camelo et panthera, genus,“ id quod dici nihil attinebat. Est autem *v. genus* appositio potius quam, quem dicunt, accusativus Graecus: *συγχυθείσα κατά γένος διάφορον*, „confusa in diversum genus.“ Significat *camelopardalim*, *Giraffe*. Plin. H. N. 8, 18, 27: *Camelopardalis dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.* — *albus*] Elephantis albi rariores sunt. — *ludis-ipsis*] „quam ludos ipsos.“ Cfr. Sat. 1, 1, 97.

Ut sibi praebentem mimo spectacula plura;
 Scriptores autem narrare putaret asello
 Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces 200
 Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
 Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
 Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes
 Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
 Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae. 205
 Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
 Lana Tarentino violas imitata veneno.
 Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,

198. Habent *mimo* nostri et Pottierii omnes; alii *mimum*.

— *mimo*] pro quovis histrione. — *Scriptores* cet.] „Poëtas autem scenicos ipsos operam ludere putaret, cum plebeculam tam stultae fabulas darent.“ — *asello*] Duo proverbia coniunxit: *surdo narrare fabulam* (Nos: *tauben Ohren predigen*.) Terent. Heaut. 2, 1, 10. et Graecum illud: Ὅνῳ τις ἔλεγε μῦθον ὃ δὲ τὰ ὄντα ἐκίνει εἰς ἀναισθησίαν τινῶν ἢ παροιμία εἴρηται κτλ. Zenob. 5, 42.

200—207. *pervincere - Evaluere*] „Quae voces tantopere validae esse possunt, ut pervincant sonum cet.?” Sic Virg. Aen. 7, 756: *non Dardaniae medicari cupidus ictum Evaluit. — theatra*] „s. spectacula hominibus inquietis et turbulentis plena, verbo, ipsi spectatores referunt (reddunt) sonum ita turbulentum, quem vincere scenitorum voces non possunt.“ GESN. — *Garganum*] montem Apuliae silvosum. Cfr. Od. 2, 9, 6: *Aquilonibus Querceta Gargani laborant. — ludi*] „pompae et pugnae ludicrae ac simulatae in fabulas intrusae.“ — *artes*] „opera artis, statuae, vasa caelata, item Corinthia,“ ut Od. 4, 8, 5. Epp. 1, 6, 17. — *Divitiae*] „vestimenta splendida, auro picta, ab antiqua

simplicitate Romana aliena.“ — *oblitus*] „coopertus ac prope nimis ornatus,“ *überladen*. — *concurrit dextera laevae*] „maximus plausus extemplo oritur propter pretiosum et splendidi coloris syrma.“ — *adhuc*] „usque ad hoc temporis punctum.“ — *violas imitata*] „ianthina, violacea vestis.“ *Tarentino-veneno*] „φαρμάκον, medicamento, id est h. l., muricis suco, purpura,“ ut Virg. Ge. 2, 465: *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno*. Od. 3, 5, 28: *Lana medicata suco*. Plin. H. N. 9, 39, 63: *Nepos Cornelius, Me, inquit, iuvene violacea purpura vigeбал, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria*.

208 - 213. *Ac ne forte* cet.] Epp. 1, 1, 13: *Ac ne forte roges* cet. „Ne tamen videatur artem scenicam parvi aestimare vel eam ob causam poëtas Romanos parce laudare vitiaque indicare et difficultates enarrare, quibus tota res scenica Romae premebatur, quod non e re sua duxerit eam tractare, affirmat sibi in summo artis fastigio stare videri, quicumque huius generis legibus ac pro-

Cum recte tractent alii, laudare maligne:
 Ille per extentum funem mihi posse videtur 210
 Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
 Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
 Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
 Verum age et his, qui se lectori credere malunt
 Quam spectatoris fastidia ferre superbi, 215
 Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

216. *Curam impende* e Cod. Coll. Trin. Bentleius.

posito ex toto satisfecerit.“ RIEDEL. — *recusem*] propria significatione (*sich sträuben, weigern*). Est igitur: „nolim,“ addita tamen causa; non, ut alii volunt: „non possim.“ — *laudare maligne*] „propter nescio quam invidentiam parce ac frigide laudare, et ita quidem, ut, quae laus videatur, re vera sit occulta irrisio.“ — *Ille*] Ex recentiorum linguarum indole sic pergendum foret: *hoc scito, sic habeto, illum mihi videri*. Cfr. Sat. 2, 1, 80. Cic. ad Fam. 5, 12, 9: *Ac ne forte mirere, cur -- a te id tantopere petamus: illa nos cupiditas accendit.* — *per extentum funem Ire*] Proverbium de incepto difficili ac periculoso. Arrian. Epict. 3, 12, 2: *Ἀνσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχολίου περιπατεῖν καὶ οὐ μόνον δῆσκολον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον.* „Ille rem factu perquam difficilem praestare neque vel tantillum aberrare ab artis regula, summus igitur poëta esse mihi videtur.“ „Exponit deinde, quid scenicus poëta in audientium animos valeat.“ DILLENB. — *inaniter*] quia fictum est argumentum. — *Irritat*] „Vehementes animi affectus movet.“ — *Ut magus*] „Ut magi exempli causa umbris ex Orco excitatis, cadaveribus ad tempus in vitam revocatis consultores perterrefaciunt.“ — *Thebis -- Athenis*]

quibus in urbibus plerique μῦθοι a tragicis tractati sedem suam habebant.

214-218. *Verum age et cet.*] Sic Cic. de N. D. 1, 30, 84: *Age et his vocabulis deos esse faciamus, quibus a nobis nominantur.* — *se lectori credere*] „lectoris iudicium exspectare, quod plerumque magis integrum et consideratum esse solet quam turbae in theatro congregatae.“ — *sp. fastidia ferre superbi*] Virg. Ecl. 2, 14: *Amaryllidis -- superba pati fastidia.* — *redde*] *Reddere* non est idem ac *restituere*, ab alio quod acceperis, nec *dare* simpliciter, sed „dare ea, quae aut propter qualemcunque causam debentur iis, quibus dantur, aut ad eos quocunque modo pertinent,“ velut *reddere dis votum, reddere alicui epistolam*. (Od. 2, 7, 17: *obligatam redde Iovi dapem.*) H. l. modestissime suadet Augusto, ut pro poëtarum meritis (v. 118.), etiam pro studio, quo ipsius res gestas celebrent, *reddat*, id est, vicissim impendat iis curam aliquam brevem dumtaxat propter multa eius negotia. Lectio *impende* autem merum est glossema. — *munus Apolline dignum*] Od. 1, 31, 1. Epp. 1, 3, 17. Dio Cass. 53, 1: *τὸ Ἀπολλώνιον τό τε ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τάς τε*

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
 Ut studio maiore petant Helicon virentem.
 Multa quidem nobis facimus mala saepe poëtae, —
 Ut vineta egomet caedam mea —, cum tibi librum 220
 Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
 Si quis amicorum est ausus reprehendere versum;
 Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
 Cum lamentamur non apparere labores
 Nostros et tenui deducta poëmata filo; 225
 Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque

222. *reprehendere* bE,Cs: *reprendere* S,Lt, Bentleius, FM.

ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσεν. (a. u. c. 726.) In eam autem bibliothecam non recipiebantur nisi libri meliores, *scriptores classici, non proletarii*, ut ait Gell. 19, 8, 15. Hoc igitur dicit: „Si bonorum poëtarum augere vis numerum.“ — *addere*] in prosa or. *admoveo, adhibere*, etiam *subdere calcar*, h. l. „excitare eorum studia;“ quam sententiam ornat grata *Heliconis virentis* imagine.

219—228. *Multa* cet.] „Duobus propositis egregie hisce versibus satisfacit Horatius, alteri, ut Augustum urbanissime excuset, si interdum minorem quam par erat curam impendisset poëtis; alteri, ut poëtas sibi solis placentes nimiumque amatores proprii ingenii et scripta sua importune Augusto aequae atque cuivis alii obtrudentes tali modo irrideat, ut nemo eorum aegre id ferre posset, quippe cum se ab eorum grege non removeat, sed una se ipse cavillari videatur.“ RIEDEL. — *Ut vineta* cet.] Proverbium in eos dicitur, qui mentis aliquo errore abrepti vel iracundia vel stultitia sibi ipsi nocent. Tibull. 1, 2, 100: *Quid messes uris acerba tuas? Neque*

abhorret aliud proverbium Latinum: *suo se ense laceravit*, apud Hieronymum Ep. 70. p. 427. Vall. — *Sollicito damus aut fesso*] Cfr. Sat. 2, 1, 18: *nisi dextro tempore Flacci Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem*. Epp. 1, 13, 2: *Augusto reddes signata volumina, Vini, Si validus, si lactus erit, si denique poscet. — loca*] Hac significatione Cicero et Quintilianus semper utuntur genere masculino. — *revolvimus*] „denuo evoluto libro iterum recitamus locum aliquem, qui pulcherrimus nobis videtur, etsi nemo hoc a nobis petiit. — *irrevocati*] Revocari proprie dicuntur actores, qui a spectatoribus ὀψῶσι aliquam insignem repetere iubentur. Cic. pro Sest. 56, 120. 58, 123. — *non apparere*] „non ita, ut deberent, in oculos cuiusque incurrere et mente sive auditoris sive lectoris perspicere riteque aestimari.“ — *labores*] ut Itali *fatigue*, imprimis de diligenti lima et de recondita doctrina, ex Alexandrinis poëtis maxime hausta. — *tenui* cet.] frequenti imagine a lanificio ducta carmina elegantia ac suavia comparantur cum *tenui* filo a colo *deducto*; etiam absolute. Virg. Ecl. 6, 5: *deductum dicere carmen*. Conf.

Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas.

Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique

230

Virtus indigno non committenda poëtae.

Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis

Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.

Sed veluti tractata notam labemque remittunt

235

Atramenta, fere scriptores carmine foedo

233. *Choerilos* Bentleius. — 234. *numisma* d noster, quattuor Schmidii, C.

Sat. 2, 1, 4. — *commodus*] „facilis ac liberalis, *zu vorkommend, gefällig*.“ Cfr. Od. 4, 8, 1. — *egere vetes*] „largis muneribus nos afficias.“ Sed ridicule expressum: „egestate nos liberes, tamquam tibi ipsi rem magnopere gratam facturos, si non iam egeamus.“

229—234. *Sed tamen* cet.] Iam commonefacit aequales suos tantummodo a praestantissimis poëtis digne celebrari posse Augusti laudes, neque nunquam eum in hoc fore Alexandri M. similem, qui Choerilum, malum poëtam, regie remuneratus sit. „Quocirca,“ inquit, „is, qui sibi conscius non sit se digna Augusto carmina compositurum, ab hoc incepto prorsus abstineto.“ — *est operae pretium*] formula Enniana. Cfr. Sat. 1, 2, 37. Sat. 2, 4, 63. Persius 6, 9: *Lunai portum, est operae, cognoscite, cives. Cor iubet hoc Enni.* — *Aedituos*] Virtus Augusti est tamquam dea, quae aedem habet; poëtae igitur, cum panegyricos aliave carmina in Augusti laudem componunt, sunt illius deae quasi *aeditui*. Sic enim templorum custodes, *ἱεροφύλακες, νεωκόροι*, visentibus narrant *μύθους* eius nu-

minis, cui ministrant, et, quaecunque in aede ipsa donaria et signa visu maxime digna sunt, monstrant atque describunt. — *Choerilus*] non Samius, sed Iasensis (*Ἰασεύς*, ab Iaso, Cariae oppido), comes Alexandri M., de quo conf. A. P. 357., ubi vide Scholiastarum narratiunculas fabulosas. — *incultis* cet.] „neque arte neque natura bonos versus facientem.“ PORPHYR. — *versibus*] dativus, ut Ovid. Trist. 2, 10: *Acceptum refero versibus, esse nocens.* — *natis*] Cfr. Sat. 2, 3, 8. — *Rettulit*] *Acceptum referre* et *in acceptum referre* proprie est scribere in tabulis te accepisse, quemadmodum *expensum ferre* est scribere te dedisse vel expendisse.“ RIEDEL. — *regale nomisma*] „gloriatu est vel gloriari potuit se ab Alexandro *Φιλιππέιους στατήρας*, Philippeos nummos, regis effigie ac nomine signatos pro versibus suis accepisse.“

236-244. *Atramenta*] „cuiusque generis (scriptorium et pictorium) contractata maculas remittunt (pr. retro mittunt), relinquunt in manibus.“ (*Labes* h. l. macula.) — *fere scriptores* cet.] „Sic mali poëtae plerumque inquinant ac deturpant praeclara facta etiam apud poste-

Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
 Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
 Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellen
 Pingeret aut alius Lysippo duceret aera 240
 Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi
 Iudicium subtile videndis artibus illud
 Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
 Boeotum in crasso iurares aëre natum.
 At neque dedecorant tua de se iudicia atque 245

239. *Apellen* bSE, quartus Schmidii et Bentleius: *Apellem* LCtFMJs. — 240. *duceret* de Lambini coni. Bentleius.

ros.“ Cfr. Epp. 1, 19, 30: *quem ver-
 sibus obtinuit atris.* — *Idem* cet.] Dic-
 tum hoc est cum quadam quasi
 admiratione, quomodo fieri potue-
 rit, ut Alexander, cum de pictura
 et de scultura rectissime iudicaret,
 in poësi nihil viderit, „id quod in
 te, Caesar, longe secus est.“ —
vetuit] Plin. H. N. 7, 37, 38: *Idem
 hic imperator edixit, ne quis ipsum
 alius quam Apelles pingeret, quam
 Pyrgoteles sculperet, quam Lysip-
 pus ex aere duceret.* — *Apellen*]
 Plin. H. N. 35, 10, 38: *Omnes prius
 genitos futurosque postea (pictores)
 superavit Apelles Cōus Olympiade
 CXII. Picturae plura solus prope
 quam ceteri omnes contulit, vo-
 luminibus etiam editis, quae do-
 ctrinam eam continent. Praecipua
 eius in arte venustas fuit. — alius
 Lysippo] ἄλλος Λυσίππου, ut Epp.
 1, 16, 20: *alium sapiente bonoque.*
 Plin. H. N. 34, 8, 19: *Statuariae
 arti plurimum traditur contulisse
 (Lysippus) capillum exprimendo,
 capita minora faciendo, quam an-
 tiqui, corpora graciliora sicciora-
 que, per quae proceritas signorum
 maior videretur.* Cfr. Posidippi epi-
 gramma in Anth. Pal. II. p. 661:
*Λύσιππε, πλάστα Σικωνόνιε, θαρ-
 σαλέη χεῖρ, ἄτε τεχνίτα, πῦρ τοι
 ὁ χαλκὸς ὄρη, ὄν κατ' Ἀλεξάνδρου
 μορφᾶς χεῖς· οὐδέτι μεμπτοὶ Πέρ-**

*σαι· συγγνώμη βοῦσι λέοντα φυ-
 γεῖν.* — *duceret aera*] pro: „du-
 ceret ex aere Alexandri effigiem.“
 Nam in ceteris locis ubi v. *ducere*
 pro „formare, effingere“ usurpatur
 (Virg. Aen. 7, 634: *Aut leves
 ocreas lento ducunt argento.*) illud
 tamen discrimen servatur, ut *forma
 ducatur ex argento, aere* cet., non,
 ut hic, *ducatur ipsa materia in
 formam aliquam*; nec tamen pro-
 pterea *duceret* recipiendum est, quo
 verbo de aereis statusis (nunquam
σφυρηλάτοις, sed semper *χρουνε-
 ταῖς*) uti omnino non poterat Ho-
 ratius. — *Fortis Alexandri*] „*cuius
 regnum a Thraciae angulo porre-
 ctum est usque ad litus incogniti
 maris.*“ Seneca de Benef. 5, 6, 1.
 — *simulantia*] „accurate expri-
 mentia,“ ut A. P. 19: *cupressum-si-
 mulare.* — *videndis artibus*] „in diiudicandis artium operibus, utrum
 perfecta sint artifexque speciem,
 quam mente conceperat, attigerit
 necne.“ — *Boeotum*] genit. plur.,
 non, ut volunt Comm. Cruq. et
 Lambinus, accus. sing. Cic. de
 Fato 4, 7: *Athenis tenue caelum,
 ex quo acutiores etiam putantur
 Attici; crassum Thebis, itaque pin-
 gues Thebani et valentes.*

245—249. *At neque* cet.] „Tu
 contra tantummodo praestantissi-
 mis poëtis faves.“ Sueton. Octav.

Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
 Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtae;
 Nec magis expressi voltus per aënea signa,
 Quam per vatis opus mores animique virorum
 Clarorum apparent. Nec sermones ego malle[m] 250
 Repentes per humum quam res componere gestas,
 Terrarumque situs et flumina dicere et arces
 Montibus impositas et barbara regna tuisque
 Auspiciis totum confecta duella per orbem
 Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum 255

247. *Vergilius* recte b et Schmidii primus. — *Varusque* bd et omnes Schmidii.

89: *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audivit, nec tantum carmina et historias, sed et orationes et dialogos. Componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offerebatur.* Recte Lambinus: „non dedecorant tua de se iudicia, quia, quales eos esse iudicasti, tales eos esse consuetudo vitae et dies et eorum scripta comprobant, neque iidem munera, quae abs te acceperunt, dedecorant, quia apud dignos sunt collocata.“ — *Munera*] Non liquet, utrum verum sit, necne, illud quod tradit Comm. Cruquii: „Quia iam his singulis donaverat Augustus decies sestertium.“ — *nulla dantis cum laude*] „ita dantis, ut ab omnibus Virgilio Varii aequis aestimatoribus merito laudare.“ — *Virgilius Variusque*] Virgilius mortuus est a. u. c. 735. et Varius item videtur ante hanc Epistolam compositam mortem obisse. Sane minus amicorum pudori consulisset, si de vivis hoc dixisset; convenienter contra memoravit beneficia in mortuos ab Augusto collocata. Cfr. Sat. 1, 5, 40. — *Nec magis cet.*] Cfr. Od. 4, 8, 13 sqq. „Nec magis voltus exprimuntur in statu clarorum virorum quam in

poëmatibus mores eorum atque animi.“ PORPHYRIO. — *expressi*] Curtius 3, 7, 16: *simulacra ex auro argenteoque expressa.* — *aënea* Edd. nonnullae *athenea*. Apud Virgilium constanter scribitur *aënus*. — *apparent*] „clare se demonstrant.“ Cfr. v. 224.

. 250—256. *sermones*] „satiras et epistolas, quae sermonem quotidianum referunt.“ Scr. ad Her. 3, 13, 23: *Sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni.* Hinc *repentes per humum*, humili stilo conscriptos dicit. Cfr. Sat. 2, 6, 17. Rursus se excusat, cur a genere panegyrico absteineat. Cfr. Od. 1, 6, 4, 15. — *res componere gestas*] „carmine epico vel panegyrico res a te gestas praedicare.“ — *Terrarumque*] „a te in dicionem Romanam redactarum.“ — *arces Montibus impositas*] „quae, quamvis montibus impositae essent, tamen a te captae sunt.“ Conf. Od. 4, 14, 11: *arces Alpibus impositas.* — *tuisque Auspiciis*] Suet. Oct. 21: *Domuit partim ductu partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos ac Salassos.* Cfr. Od. 1, 7, 27. Od. 4, 14, 33. — *Ianum*] Od. 4, 15, 9. Sueton. Oct.

Et formidatam Parthis te principe Romam,
 Si, quantum cuperem, possem quoque; sed neque parvum
 Carmen maiestas recipit tua nec meus audet
 Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
 Sedulitas autem stulte, quem diligit, urget, 260
 Praecipue cum se numeris commendat et arte:
 Discit enim citius meminitque libentius illud,
 Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
 Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto
 In peius voltu proponi cereus usquam, 265

260. *autem, stulte quem diligit* distinguunt LCtFMJs. (Ut nos, Bentleius.)

22: *Ianum Quirinum semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo brevioris temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit.* (a. u. c. 725. 729. et 744., de quo tamen anno Dio 54, 36: ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Γέμινον -- κλεισθῆναι οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη, propter nova bella cum Dacis et Delmatis orta.) — *Parthis*] Cfr. Od. 3, 5, 2 sq. 4, 5, 25. Carm. sec. 53 sq. Sat. 2, 5, 62. Epp. 1, 12, 27.

257—259. *Si quantum cet.]* „Hoc vetus esse dictum Aristarchi ferunt, qui, cum multa reprehenderet in Homero, aiebat: *Nec se posse scribere, quemadmodum vellet, neque velle, quemadmodum posset.*“ PORPH. Sat. 2, 1, 12: *Cupidum -- vires deficiunt. — recipit]* „admittit.“ Liv. 29, 24: *re iam non ultra recipiente cunctationem. — pudor]* „rectus sensus eius, quod decet.“ — *ferre recusent]* A. P. 39: *quid ferre recusent. Quid valeant humeri.*

260—263. *Sedulitas]* *Dienstgeflissenheit*, non: *Zudringlichkeit*. „Talis autem sedulitas (Sidonii Apollinaris Carm. 23, 478. officiositas) tunc imprimis, cum versus suos artificiumque poeticum venditans nobis se commendare

studet, molesta nobis accidit,“ ob causam, quam statim affert. — *stulte, quem diligit, urget]* „Homo sedulus videlicet id agit, ut amico suo commodet; sed fit ut nimio studio (cfr. Epp. 1, 13, 4.) incommodet potius ei, quem diligit. Stulte ergo facit, si quidem id ipsum, quod volt, non assequitur.“ HERBST. — *Discit enim]* „aliquis,“ non, ut alii volunt: „is, cui carmina obtrudunt.“ „Significat maiore studio ridiculos versus (panegyrici alicuius ab hominibus festivis) edisci ac memoria teneri quam admirabiles; ergo in aeternam memoriam foedatus est, quem tale carmen polluerit.“ Acr. Etenim tales loci ridiculi satirae instar sunt in eum conscriptae, quem laudare volebat poeta.

264—267. *Nil moror cet.]* „Ad me certe quod attinet, Caesar, si isto essem loco, ut quis me laudare vellet, sed inscite id propositum exsequeretur, nihili facerem, immo respuerem officium, quod mihi oneri potius quam honori esset.“ — *ficto In peius]* Plin. Epp. 5, 10: *pictores pulchram absolutamque formam raro nisi in peius effingunt.* Aelian. V. H. 4, 4: *ἄζούω κείσθαι νόμον Θήβησι προστάττοντα*

Nec prave factis decorari versibus opto,
 Ne rubeam pingui donatus munere, et una
 Cum scriptore meo capsula porrectus aperta
 Deferar in vicum vendentem thus et odores
 Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.

270

268. *aperta* Sd, unus Pottierii (N. 20.), Guelferbytanus Schmidii, LfF: *operta* Porph., bc, praeter unum illum ceteri Pottierii, quattuor Schmidii, Lexic. Maii, C, Benthéius et M. — 270. *inemptis* Cod. Sil. unusque Feae.

τοῖς τεχνίταις καὶ τοῖς γραφικοῖς καὶ τοῖς πλαστικοῖς εἰς τὸ κρεῖττον τὰς εἰκόνας μιμεῖσθαι. Ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χεῖρόν ποιεῖν ἢ πλάσσειν ἢ γράψαι ζημίαν τὸ τίμημα δρᾶν. — *proponi cereus*] Cfr. Sat. 2, 3, 183: *aëneus ut stes*. Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poetarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur. Iam si a ceroplasta aliquo imperito in peius effictae erant, eos, quorum erant imagines, propterea stomachatos esse consentaneum est. — *decorari*] κατ' εἰκωνεῖαν pro "decurpari." — *Ne rubeam*] "Ne insulsi praeconii, versibus ineptis compositi, pudere me debeat."

268-270. *una Cum scriptore meo*] "Una cum eo malo poeta, qui me laudibus extollere inepte conatus est." — *porrectus*] "Bene *porrectus* et in capsula *opertus* quasi mortuus in feretro deferar in vicum thurarium." PORPH. Cfr. Epod. 10, 22. — *aperta*] Significat, quam prorsus negligatur et contemnat talis poeta: "capsula, quae ne *operta* quidem est." Ridicula tum dumtaxat, ut debet, remanet imago v.

porrectus, si multitudo *porrectum* videt, quod fieri non potest in capsula *operta*, clausa. Recte Fea: "Aptius est v. *aperta*, ut liber nullius pretii, tamquam cadaver ignobile ad puticulas omnibus visibile, feratur in capsula vili *aperta* cunctis derisui et contemptui in vicum thurarium amicitur scombris, thurique et piperi excipiendis." — *vicum*] Tuscum. Hic vicus (Sat. 2, 3, 228.) in loco-inferiore Urbis erat; hinc proprie usurpat v. *deferar*. — *odores*] "liquores odoratos atque unguenta." — *quidquid*] ut scombri (Pers. 1, 43.) ceteraque salgama. Cfr. Mart. 6, 60, 7: *Quam multi lineas pascunt blattasque diserti, Et redimunt soli carmina docta coci!* — *ineptis*] Miro casu Wakefieldii con. *inemptis* confirmatur a Codd. aliq. et Edd. vet. Sed, ut taceam vocabulo *ineptis*, quod subridere nos cogit, multo aptius claudi epistolam quam v. *inemptis*, accedit, quod v. *inemptus*, ubi reperitur (Epod. 2, 48: *Dapes inemptas*, Virg. Ge. 4, 133: *dapibus--inemptis*.), non significat ea, quae propter summam, in qua iacent, neglectiorem a nullo emuntur, verum quae non empta sunt, sed, ut dapes illae, ex domini hortis pascuisve provenerunt.

E X C U R S U S.

„Tres libri huius secundi Epistolae“ (etsi nos consulto ab hoc libro separavimus *Artem poëticam*) „consimilis quodammodo sunt argumenti, cum singulae ad poësis studia pertineant. In prima enim antiquiores poëtae Romani cum recentioribus aetatis Augusteae, atque omnino Graecae poësis historia et indoles cum toto Romanae genere, conferuntur; in altera narrat Horatius de suis studiis poëticis, tunc quidem a se depositis, atque de multorum sui temporis poëtarum perversitate et ineptiis; in tertia denique artis praecepta tradit. Atque huius quidem primae epistolae occasio Suetonio teste (Vit. Horat.) haec fuit: *Augustus post sermones lectos nullam sui mentionem habitam ita est questus*: „Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris, ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse?“ *expressitque Eclogam, cuius initium est*: „Cum tot sustineas“ cet. Optime autem hoc potissimum argumentum poëta sibi sumpsit, utpote ad principem scribens et elegantis iudicii et poëtas egregios foventem et omnibus praesidiis ad Romanas Musas excitandas atque alendas instructum. Post splendidum exordium (vv. 1—17.) nimiam veterum poëtarum admirationem exagitat et ostendit, quam parum firmum et rectum sit eorum iudicium, qui poëmata tantum ex vetustate aestiment. (v. 49.) Tum his ipsis veteribus Romanorum poëtis ita enumeratis, ut et criticorum sibi met ipsi plerumque iniquorum atque antiquissima quaeque in invidiam novae, ut ita dicam, poëtarum sectae unice praedicantium, et propriam suam de iisdem sententiam exponat (v. 89.), extremis quasi lineamentis descriptam, sed perquam ingeniose Graecorum et Romanorum indolem vitaeque rationes inter se comparat (v. 106.), eo quidem consilio, ut demonstret, si Graecorum vetustissima quaeque carmina re vera sint etiam optima, hoc idem iudicium in Romanorum carminibus locum habere non posse. Deinde cum antiquiorum Romanorum ingenio a subtilioribus Musarum artibus alieno non sine aliqua derisione fervidum illud studium componit, quo suae aetatis homines ad versus scribendos raptantur, additque poësis laudationem, in qua a iocosa et submissa tractatione usque ad sublimem gravitatem assurgit (v. 138.). Postea fautori suo poësis condicionem et rationem, qualis tunc Romae fuit, scenicae imprimis, exponit (v. 213.) atque etiam reliquos poëtas praeter scenicos principi commendat, eo potissimum nomine non negligendos, quod generosi et populi et principis intersit praeclaros praeclare factorum praecones nancisci (v. 250.); quod dum dicit sponte quasi et ipsa sermonis via ad eam excusationem defertur, qua haud semel in poëmatibus suis utitur, se quidem tantis tamque splendidis rebus ab Augusto gestis imparem esse celebrandis.“ ZELL. Etenim, ut alibi iam significavimus, abhorrebat animus voluntasque eius a toto illo genere panegyrico, medio inter epicum et lyricum et ab utroque emoto. Scripta videtur Epistola a. u. c. 744., Horatii LV.

EPISTOLA II.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
 Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
 Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: „Hic et
 Candidus et talos a vertice pulcher ad imos

II. „Excusaturus se Iulio Floro (cfr. Epist. 1, 3.), quod nihil litterarum neque carminum ad eum miserit, primum lepida similitudine significat, se nihil proficiscenti amico promississe, immo suam in scribendo pigritiam ingenue professum esse (vv. 1—25.). De carminibus ridens respondet, se quondam non nisi paupertate ad versus faciendos adactum, nunc quidem meliorem fortunam utentem beatum otium his laboribus longe praeferre (vv. 25—54.); deinde serio excusat aetatem suam, importuna lectorum fastidia, urbanae vitae impedimenta atque turbas (vv. 35—86.), et significat se pertaesum esse omnis huius carminum pangendorum studii ob ineptos ac misellos tot poetarum sui temporis ad favorem hominum atque laudem captandam tumultus cum legitimae artis ignorantia, simulque saniora quaedam et severiora artis praecepta iis opponit (vv. 87—140.). Postremo studium, quod tam frequenter in his epistolis profitetur, sapientiae excusat, cui nunc relictis versuum lusibus unice deditus sit, atque aurea quaedam sanae rationis praecepta hoc ipso studio sibi comparata cum amico communicat (vv. 141. ad finem).“ ZELL. Scripta videtur haec epistola Kirchnero a. u. c. 743.

1—6. Flore cet.] De Floro v. Epp. 1, 3. Dillenburger ad Epp. 1, 9, 4: „Versus negligentius factus in epistola sermoni propiore

reprehendendus non est. Similes sunt Sat. 1, 2, 39. 1, 8, 9. 17. 36. 50. 2, 8, 12. Epist. 1, 5, 27. 1, 16, 20. 2, 2, 1.“ — bono] De laudibus Ti. Claudio Neroni iuveni impertitis v. Epp. 1, 9. init. — Si quis cet.] „Non magis recte tu mecum agis pigritiam meam reprehendens, quam si quis empto puero mangoi litem postea moveret, quamvis hic emptori omnia mancipii vitia exposuisset.“ Cfr. Cic. de Rep. 3, 19: *Bonus vir, si habeat servum fugitivum, -- utrumne profitebitur [fugitivum servum -- se vendere, an celabit emptorem? cet. — Tibure vel Gabiis]* „in villa aliqua Tiburtina vel Gabina, adeo ut verna (v. 6.) sit, Latine igitur sciat, liberalibus sit artibus imbutus, pluris itaque aestimandus et magis idoneus ad omnis generis ministeria, quam si barbarus esset, Thrax vel Cappadox.“ De forma Tibure pro Tiburi cfr. ad Epp. 1, 8, 12. — Candidus] Pulchrae formae partem nominat, candidum colorem (*Lilienweiss* Voss.); nentiquam vero est, ut alii voluerunt, „integer, sine fallacia.“ Cfr. Epod. 11, 27. Nudi autem venales ab empturientibus spectabantur. Seneca Epp. 80, 9: *Mangones quidquid est quod displiceat aliquo lenocinio abscondunt; itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: sive crus adligatum sive brachium adspiceres, nudari iuberes et ipsum tibi corpus ostendi. — talos a vertice - ad imos]* Locutio proverbialis. Cic. p. Ro-

Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
 Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
 Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
 Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda,
 Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.

EP. II. 5. Habent *milibus*, non *millibus*, bSed. — 6. *eriles* bc (non Sd). — 8. *imitaberis* Sc et pr. b, LCt et Bentleyus: *imitabitur* d et corr. b, item FMs.

scio Com. 7, 20: *Nonne ab imis unguibus usque ad verticem summum ex fraude, fallaciis, mendaciis constare totus videtur?* — *milibus octo*] circiter 1600 Fr. Gallicis. Idem pretium erat vinitoris ap. Colum. 3, 3, 8. Sed Martialis 11, 70, 1. memorat *pueros centenis milibus emptos* (20,000 Fr. Gall.); quod idem clarius neque prorsus incredibiliter ita expressit 1, 58, 1: *Milia pro puero (delicato) centum me mango poposcit.* — *Verna*] Graecis *οικόντριψ, δοῦλος οἰκογενής*. „Hausbürtiger.“ Voss. Tales libenter emere solebant partim propter ipsas formosae adolescentiae illecebras, partim propter procaces argutias, quibus a pueris assueti erant, quibusque heri delectabantur, etiam ubi petulantes illi probra in ipsos effundebant. Cfr. Sat. 2, 6, 66: *vernasque procaces libatis dapibus.* — *ministeriis*] „omnibus heri iussis.“ Manifesto est dativus, non, ut alii voluerunt, ablativus. — *nutus*] Cic. Orat. 8, 24: *ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt.* „Singula heri iussa celeriter ac dextre exsequetur.“

7. 8. *Litterulis*] *Versteht sein Bischen Griechisch.* Wieland. „Litteris Graecis saltem leviter tinctus, utpote qui in divitis alicuius paedagogio educatus sit. Igitur eo uti poteris pro anagnosta, pro servo ab epistolis, a bibliotheca.“ Comparant Terent. Eun. 3, 2, 19:

Hem eunuchum tibi; Quam liberali facie (ut hic candidus), quam aetate integra! — Fac periculum in litteris, Fac in palaestra, in musicis; quae liberum scire aequomst adulescentem, sollertem dabo. — *imbutus*] Cic. Tusc. 1, 7, 14: *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?* Sueton. de Gramm. 4: *Apud maiores, ait Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse, quasi non perfectum litteris, sed imbutum.* Cic. ad Att. 7, 2: *Chrysippum (servum) propter litterularum nescio quid libenter vidi, in honore habui.* — *argilla*] „Vel, si mavis, tuo arbitrato destina eum arti alicui; quidquid tibi placebit, ex eo facies atque eum ita prorsus formabis, ut figulus ex argilla omnia conficit, quae volt.“ — *imitaberis*] Praefero hanc Codicum antiquiss. et optimorum Blandin. et meorum Pottieriique, ut videtur, omnium lectionem; etenim cum librarii nonnulli veram significationem v. *imitaberis* („finges, exprimes“) parum intelligerent, ad puerum transferentes mutarunt in *imitabitur*, id est, „bonus erit figulus.“ Cfr. A. P. 33.

9—13. *canet indoctum*] „quod sit indoctum, sine arte, natura tantum duce, *kunstlos*.“ Consulto mango extenuat aliquantum pueri

Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo 10
 Laudat venales, qui volt extrudere, merces.
 Res urget me nulla; meo sum pauper in aere.
 Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
 Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
 In scalis latuit metuens pendentis⁴ habenae:“ 15
 Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat;
 Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
 Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:

11. *excludere* Ec, septem Pottierii, tres Schmidii. — 16. *ledet* E, *laedit* cum antiquissimo Blandinio et uno e suis Bentleius.

peritiam; nam si re vera cantor esset, statim mirari debebat empturiens, cur non multo maius pretium ille peteret, ac suspicari dolum malum aliquem subesse. — *bibenti*] „quo tempore faciliores sumus ad veniam etiam servulis dandam.“ — *levant*] „leviorem faciunt, minuunt.“ COMM. CRUQ. — *extrudere*] „quam primum, interdum cum aliqua iactura, vendere atque alienare,“ fere ut nos, *seine Waaren vertreiben*. — *meo-in aere*] „pauper quidem sum; attamen in aere alieno nullo, sed in meo, ut nulli quidquam debeam.“ Cic. Verr. Accus. 4, 6, 11: *Hominem video non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse ac semper fuisse*. — *mangonum*] V. *mango*, a graeca voce *μάγγανον*, ut vv. *elogium, gerrae, strophae, dicis causa* aliaque, videtur ex iis vocabulis esse, quae Latini mature ex Magna Graecia et Sicilia mutuo sumpserunt. — *faceret tibi*] Ex solito mercatorum more: „ut tibi tam exiguo pretio servulum tam formosum ac sollertem venderet.“ — *non temere*] Cfr. Epp. 2, 1, 120.

14-16: *cessavit*] „in officio exsequendo leve aliquando peccatum commisit.“ Ad significationem huic

loco aptam v. *cessare* pro „delinquere, *saumselig sein*,“ cfr. Sat. 2, 7, 100. A. P. 357: *qui multum cessat, fil Choerilus ille*. — *In scalis*] solita latebra. Cicero pro Mil. 15, 40: *cum se ille (Clodius) fugiens in scalarum latebras addidisset*. — *pendentis habenae*] „Servos suos (Romani) ad gradus habenis i. e. loris ligatos flagellabant, idcirco in media domo a gradibus ad timorem servis incutiendum habenae pendebant.“ COMM. CRUQ. Afferunt Ulpian. L. 1. §. 53. de SC. Silan.: *Impuberes--terreri tantum solent et habenae vel ferula caedi*. — *Des nummos cet.*] Est *ἀπόδοσις* vv. 2, 3: *Si quis--tecum sic agat*. Verba igitur sunt Horatii ad Florum, non, ut alii opinantur, mangonis ad emptorem. „Emas eum licet, si fuga a mangone, ut venditionis formula exigit, *excepta* (id est, indicata tibi et opposita pueri formae bonisque artibus) te minime offendat.“ Vid. ad Sat. 2, 3, 285: *mentem, nisi litigiosus, Exciperet dominus, cum venderet*.

17-22. *paenae securus*] „non curans actionem redhictoriam, quoniam fugam excepit.“ — *dicta tibi est lex*] „Propter hoc ipsum, quod prudens et sciens emisti

Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
 Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi 20
 Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
 Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.
 Quid tum profeci, mecum facientia iura
 Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
 Exspectata tibi non mittam carmina mendax. 25
 Luculli miles collecta viatica multis
 Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
 Perdiderat; post hoc vehemens lupus et sibi et hosti
 Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,

22. *rediret* bSEd et Cod. Franeq., item cum tribus suorum s: *veniret* Glossa Codicis E, item c, Schmidii secundus, LCtFM et Bentleius.

mancipium vitiosum, praefinitum est tibi ius, ex quo necessario litem, quam mangoni intendis, non obtinebis, sed amittes.“ — *Insequeris* cet.] „Nihilominus hunc insectaris et *moraris* (molestus ei fis) lite manifesto iniqua? Nunquam pro certo, qua es prudentia, hoc facies. Attamen prope similis est ratio, qua mecum tu utere. — *Talibus officiis*] quae tamen certo fine carent neutrique utilia sunt, quocirca ab iis, qui gravioribus rebus occupati sunt, libenter omittuntur.“ Confer Sat. 2, 6, 24. — *mancum*] proprie „manu debilem; qui quasi manu truncus esset aut resolutis nervis, scribere non potest.“ Aversionem autem suam ab epistolis conscribendis mitigat aliquanto addito v. *prope*. — *Iurgares*] Cic. de Rep. 4, 8: *SI IURGANT, inquit* (Lex 12. Tabb.). *Benevolorum concertatio, non lis inimicorum, iurgium dicitur*. — *rediret*] Sic aliquanto maiore iure iracundus cum Horatio iurgare poterat Florus, quamquam ita quoque causa cadere debebat. Praeterea etiam ex seq. *quereris* apparet de Horatii re-

sponso frustra exspectato hic agi; quocirca reieci alteram lectionem *veniret*.

23—40. *tum*] „cum tibi dixi“ cet., „si tamen ius, quod me adiuvat, labefactare conaris?“ — *mecum facientia*] Conf. Epp. 2, 1, 68. — *attentas*] Huic verbo plane respondet nostrum *anfechten*, ut dicitur aliquis *tentari, attentari bello*. — *super hoc*] „praeter hoc, ad hoc;“ non, ut alii coll. A. P. 429. exponunt: „de hoc.“ Cfr. Sat. 2, 6, 3. — *Luculli miles* cet.] „Nunc, cum satis locuples mihi videor, nulla iam carmina compono, prorsus ut miles ille Luculli; cum pecuniam nactus esset, noluit rursus discrimina belli subire.“ — *viatica*] *Viaticum* pro peculio et facultatibus militis dixit etiam Tac. Ann. 1, 37. Suet. Caes. 68. — *Aerumnis*] Cicero Tusc. 4, 8, 18: *aerumna aegritudo laboriosa*. — *ad assem*] „ad assem ultimum,“ ut cum dicimus *ad unum omnes*. — *sibi*] propter negligentiam, qua *zonam* (*Βαλλάντιον, Geldkatze*) perdiderat. — *ieiunis dentibus acer*] Perseverat

Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt, 30
 Summe munito et multarum divite rerum.
 Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
 Accipit et bis dena super sestertia nummum.
 Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
 Nescio quod cupiens hortari coepit eundem 35
 Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:
 I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
 Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?
 Post haec ille catus quantumvis rusticus: Ibit,
 Ibit eo, quo vis, qui zonam perdidit, inquit. 40
 Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
 Iratus Grais quantum nocuisset Achilles.
 Adiecere bonae paulo plus artis Athenae,

42. *Grais* bed: *Gratis* S et Edd. pleraeque, etiam Bentleius, Ms.

in lupi imagine. — *loco deiecit*] „castello, quod defendebant Mithridatis milites, depulit.“ Lucil. 29, 61: *Detrusus tota vi deiectusque Italia*. Cic. Philipp. 8, 2, 6: *praesidium* (Antonii) *Claterna deiecit Hirtius*. — *divite*] Porphyrio significat ibi Mithridatis thesauros fuisse. Adiect. *dives* construitur hic cum genitivo, ut Od. 4, 8, 5: *divite-artium*. — *donis*] militariibus, hastis puris, phaleris, corona murali, cet. — *honestis*] „honorificis.“ — *super*] „insuper.“ — *bis dena-sestertia*] 4000 Fr. Gall. — *sub hoc tempus*] „paulo post hoc tempus.“ Cfr. Epod. 5, 83. — *castellum evertere*] Sic etiam in prosa oratione. Cic. Offic. 1, 24, 82: *De evertendis diripiendisque urbibus* cet. — *praetor*] pro „duce, imperatore,“ ut haud raro. Sic Cic. de Inv. 1, 33, 55: *Epaminondas, Thebanorum imperator, ei, qui sibi ex lege praetor successerat, exercitum non tradidit*. — *bone*] Conf. Sat. 2, 2, 1. — *laturus-paemia*] Conf. Od. 4, 8, 4:

neque-tu pessima munerum Ferres. — *Quid stas?*] „Quid cessas?“ Cfr. Sat. 1, 1, 19: *Quid statis?* — *ille catus*] „callidus, astutus,“ *verschmitzt*. Vocabulum est Sabinum, teste Varrone L. L. 7, 46., qui affert ex Ennio et *cata signa*, id est, acuta, et *cata dicta*. Cfr. Od. 1, 10, 3. — *quantumvis rusticus*] „Adeo ut talis calliditas vix ab eo posset expectari.“ — *Ibit, Ibit*] *Ἀναφορὰ* haec belle respondet praecedenti: *I, bone--*, *i pede fausto*. Cfr. Od. 2, 17, 10. — *zonam*] Vid. ad v. 28.

41-45. *Romae* cet.] „Similis huius militis rationi mea quoque est, ut tibi iamiam exponam.“ — *contigit*] „Mihi enim contigit esse tam felici, ut optimo patre sic volente non Venusiae, sed Romae educarer atque hic primum lecto Homero Graecis litteris instituerer.“ (Sat. 1, 6, 72.) — *doceri* cet.] Quintil. 1, 8, 5: *Optime institutum est, ut ab Homero atque Virgilio lectio inciperet*. — *bonae*] Gratam retinet vitae Athenis utiliter ac iucunde

Scilicet ut vellem curvo dinoscere rectum
 Atque inter silvas Academi quaerere verum. 45
 Dura sed emovere loco me tempora grato,
 Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
 Caesaris Augusti non responsura lacertis.
 Unde simul primum me dimisere Philippi,
 Decisis humilem pennis inopemque paterni 50

44. *vellem* Codd. Torr., Hochederi antiquissimi quinque Monacc., aliquot Feae et corr. c: *possem* bS et pr. c, item omnes, ut videntur, Pottierii, LCtFMs et Bentleius, *possim* Ed et aliquot Feae. — *dinoscere*, bSEc: *dignoscere* LCtFMJs. — 46. *Habent emovere* bScd, non *amovere*, ut Codd. aliq. Pulmanni, duo Feae et Aldinae tres.

actae memoriam. Cic. de Offic. 1, 1, 1. Corn. Nep. Att. 3, 3. Athenas urbem vocat, *quae antiquitate, kumanitate, doctrina praestet omnes. — plus artis] et was h ö h e r e Kunde* Voss, „culturae exactioris ea, quam Romae dumtaxat degens mihi parare potuissem, ut philophae morali operam dans virtutem distinguere a vitio discerem.“ *Rectum* h. l., ut Sat. 2, 6, 75: *usus rectumne. — Athenae]* Cic. de Or. 3, 11, 43: *Athenis iam diu doctrina ipsorum Atheniensium interit; domicilium tantum in illa urbe remanet studiorum, quibus vacant cives, peregrini fruuntur, capti quodammodo nomine urbis et auctoritate.* De Horatii Athenis commoratione vid. ad versum 82 sq. — *ut vellem]* „ut arderem studio veri reperiendi proprio animi instinctu.“ — *curvo dinoscere rectum]* Pers. 4, 12: *Rectum discernis, ubi inter Curva subitum*. Noli autem *curvo* pro dativo habere, sed conf. Epp. 1, 15, 29. — *inter silvas Academi]* De heroe Academio cfr. Plut. Thes. 32. Eupolis Meinekii II. 1, p. 437: *Ἐν εὐσχατοῖς δρόμοισιν Ἀζαδῆμου θεοῦ.* Academicos igitur inter aliarum disciplinarum doctores audiit ab iisque didicit, verum quomodo cum perpetua tamen *ἐποχῇ* investigan-

dum sit. Philosophos Epicureos sane non neglexit.

46—51. *emovere]* „vi, cui resisti non poterat, expulere, *rissen heraus.*“ „Athenis enim evocatus est a Bruto, qui tunc Achaiam et Athenas tenebat, Bruto cognitus a studiis philosophiae, in qua tunc erat celebri nomine.“ COMM. CRUQ. Sat. 1, 6, 48: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* Cfr. Sat. 1, 7, 18. — *Civilisque cet.]* Construe: *Civilis aestus (furor civilis* Od. 4, 15, 18.) *me rudem belli caeco quodam impetu tulit in arma,* imagine desumpta ab torrente omnia secum ferente, abripiente. Cfr. Od. 2, 7, 15: *Te rursus in bellum resorbens Unda fretis tulit aestuosus. — non responsura]* „fato sic iubente, paria non futura.“ — *lacertis]* „fortitudini ac multo maiori potentiae,“ quasi de luctatore robustissimo. — *simul primum]* Frequentius est *ut primum, ubi primum, simulac.* — *dimisere]* „Tamquam si missionem accepissem, a militia me subduxi, aliter quam fecit Pompeius ille, *meorum primum sodalium.*“ Od. 2, 7, 15. — *Philippi]* ubi Brutus et Cassius interierunt a. u. c. 712. — *Decisis pennis]* Cic. ad Att. 4, 2, 5: *iidem illi, qui mihi pinnas inciderant,*

Et laris et fundi paupertas impulit audax,
 Ut versus facerem; sed, quod non desit, habentem
 Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
 Ni melius dormire putem quam scribere versus?
 Singula de nobis anni praedantur euntes; 55
 Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
 Tendunt extorquere poëmata; quid faciam vis?
 Denique non omnes eadem mirantur amantque:
 Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
 Ille Bioneis sermonibus et sale nigro. 60

notunt easdem renasci. Etiam h. l. Codd. aliquot Feae *pinnis*. — *Et laris et fundi*] Cum post Octaviani et Antonii victoriam horum veteranis agri assignarentur, ipse quoque paternum fundum et domum amisit, ut ex parte saltem etiam Virgilius et Tibullus. — *paupertas impulit*] Ironica hyperbola usus dicit se primis suis versibus (satiris et epodis) civibus suis innotescere omnibusque demonstrare voluisse, maius sibi ingenium esse, quam ut in scriptu quaestorio, quem sibi compararat, condesceretur. Procul dubio autem primis illis poëmaticis Virgilio Variique familiaritatem sibi conciliavit, qui eum Maecenati commendarunt (Sat. 1, 6, 55.), cuius liberalitate ac munificentia ipsius condicio melior facta est.

52—57. *quod non desit habentem*] „Postquam habeo, quod mihi satis sit quodque deesse non debeat ad vitam commode degendam, tam insanus essem, si scribere versus malle quam in diem dormire, ut quantumvis cicutae nunquam posset satis me *expurgare*, aestum febrilem refrigerare;“ nam auctore Celso 5, 15. cum aliis multis (velut aere combusto, papaveris lacrima, sesamo) *mollit* etiam *cicutae semen*. Plin. H. N. 25, 13, 95: *Cicutae semini et fo-*

lis refrigeratoria vis. — *Singula cet.*] „Insuper progrediente semper aetate languidior quoque fio ad scripta elaboranda.“ Inest in his maestitia quaedam mire tamen mixta cum nescio qua ironia; atque tales cum etiam tunc epistolas componeret, de lyricis carminibus potissimum cogitavit. — *praedantur*] Pseudoplato Epinom. 976. A: *ὄσων ὄρααι -- ληΐζονται τὴν τῶν ζώων φύσιν.* — *euntes*] Od. 2, 14, 5: *quotquot eunt dies.* Od. 4, 5, 7: *gratior it dies.* Ovid. A. A. 3, 62: *Ludite: eunt anni more fluentis aquae.* — *extorquere*] „invito mihi,“ quo verbo significat se multo magis retinere cupere facultatem poëticam quam *cetera ludicra* (Epp. 1, 1, 10.), idque ipsum significat scita hac gradatione: *praedari, eripere, extorquere, entführen, entreissen, entwenden* Merkel. — *quid faciam vis?*] „Sed cedendum est necessitati.“ „Sic Itali: *Che vuoi ch' io faccia? Che fare?*“ Cfr. Sat. 2, 1, 24.

59-64. *Carmine*] „genere lyrico,“ ut ad Florum scribens Epp. 1, 3, 24: *seu condis amabile carmen.* Cfr. v. 91. — *iambis*] „ad Archilochi exemplar compositis, ut Epodi.“ Cfr. Epp. 1, 19, 23. — *Bioneis*] Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti, exemplar Luciani, floruit circa Ol. 130. (256.

Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
 Poscentes vario multum diversa palato.
 Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
 Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
 Praeter cetera, me Romaene poëmata censes 65
 Scribere posse inter tot curas totque labores?
 Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
 Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
 Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
 Intervalsa vides humane commoda. — Verum 70

63. *tu quod* bSEcd, LCtFs: *quod tu* γλτ, Pottierii quattuor, Bentleius et M. — 65. *Romae mene* Aldus (non bSEcd).

a. Chr.), Cyrenaicae, post Cynicae sectae addictus. Van. Heusde Lucil. p. 298: „Fuit Bion, ut Wyttenbachii verbis utar, nobilissimus inter philosophos sophista et inter sophistas philosophus, plane factus ad vanas opiniones pravasque cupiditates mordaci dicacitate confutandas.“ Diog. Laërt. 4. §. 52: *Εὐφροῦς ἦν καὶ παρωδῆσαι, οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα. Ὡς πέπον Ἀρχύτα ψαλληγενές, ὀλβιότυφε, Τῆς ὑπάτης ἔριδος πάντων ἐμπεριόνατ' ἀνδρῶν καὶ ὅλως καὶ μουσικῆν καὶ γεωμετρίας διέπαιζεν.* „Hic autem Bion, qui Sophistes cognominatus est, in libro, quem edidit, mordacissimus salibus ea, quae apud poëtas sunt, ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.“ ACR. — *sale nigro*] acriore igitur, quam quod magis purgatum est. Sat. 2, 4, 74. Sine imagine: „satiris tam virulentis, quam sunt sermones Bionci.“ Confer etiam Sat. 1, 10, 3. — *prope*] „Vix aliter fieri potest, quam ut, si tantummodo tres (qui convivii minimus est numerus, Gell. 13, 11.) mensae accumbant, inter se dissentiant.“ — *multum diversa*] Epp. 1, 10, 3: *multum dissimiles.* Cfr. Sat. 1, 3, 57. — *Quid dem?*] „Mire iam dramatico characterē tamquam ad

ipsos convivas loquitur, unumquemque eorum appellans id poscentem, quod ceteris displicet.“ PORPH. — *sane*] „pro certo, profecto, *gewiss.*“

65—72. *Praeter cetera*] „prae ceteris, ante omnia,“ ut saepe apud Ciceronem. Pro Sulla 3: *Nisi vero me unum vis serum praeter ceteros cet.* — *labores*] quos sic enumerat Plin. Epp. 1, 9, 2: *Si quem interrogas, Hodie quid egisti? respondeat: Officio togae virilis interfui: sponsalia aut nuptias frequentavi; ille me ad signandum testamentum, ille in advocacionem, ille in consilium rogavit.* — *sponsum*] Sat. 2, 6, 23: *Romae sponsorem me rapis.* — *auditum scripta*] Nihil autem molestius quam mediocrium poëtarum recitationes. Cfr. v. 105. Epp. 1, 19, 39 sq. — *officiis*] non moralibus, ut ita dicam; sed civilibus, erga amicos praesertim. — *cubat*] „aegrotus iacet.“ Vid. ad Sat. 1, 9, 18: *Trans Tiberim longe cubat is.* — *extremo in Aventino*] „in extrema parte collis Aventini, qui *Quirinali* (quod volgare erat nomen: Cic. de Rep. 2, 10, 20.) e regione oppositus multum ab eo distat. — *humane*] prorsus ut *ἐπιεικῶς* et *μετρίως*, pro „satis, admo-

Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet. —
 Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,
 Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
 Tristia robustis luctantur funera plaustris,
 Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus: 75
 I nunc et versus tecum meditare canoros.
 Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,
 Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
 Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
 Vis canere et contracta sequi vestigia vatum? 80

77. *urbem* bSed, Cod. Franeq., duo Schmidii, *urbes* duo Schmidii, LCtFMs et Bentleins. — 80. *contracta* bed, Pottierii plerique, Schmidii quattuor, C et Dillenburger, *non tacta* Bentleius coni.

dum, plane.“ Plat. Gorg. 493. C.: ταῦτ' ἐπεικῶς μὲν ἔστιν ὑπὸ τι ἄτοπα. Polit. 261. A: τοῦτο μετρίως ἀφείρηκεν ἀπ' ἐκείνων. Sic etiam nos hübsch, fein, charmant eadem ironia. — *Verum* cet.] Haec sibi ipse κατ' εἰρωνείαν obiicit, ut statim refutet. — *Purae*] „vacuae obstaculis, non: „caeno.“ Liv. 24, 14, 6: *dinicatorum puro ac patenti campo.* — *plateae*] πλατεῖαι ὁδοί, penultima brevi, longa demum apud Ausonium, Prudentium (Symmach. 1897.), Paulinum Nolanum. — *Festinat* cet.] „Immo omnia ibi tumultus plena.“ — *calidus*] „studio aedificandi incensus et valde occupatus, ita ut occurrentium nullam curam gerat.“ — *mulis gerulisque*] ablat. „cum mulis et baiulis.“ — *redemptor*] ἐργολάβος, *Bauunternehmer.* Od. 3, 1, 35.

73-78. *Torquet* cet.] „Torquendo per trochleas attollit lapidem, qui, nisi cavemus, facile nos collidat.“ — *robustis*] „magnis largumque spatium occupantibus.“ — *funera*] Cfr. Sat. 1, 6, 43. „Ex una plateae parte veniunt funera, ex altera ingentia rusticorum plaustra, et vicissim sese impediunt atque

urgent.“ — *fugit*] „celerrime currit,“ ut est natura huius pestiferi morbi. Lectio *furit* reiicienda vel propter v. *rabiosa*; bis enim idem diceret. — *lutulenta*] „ideoque luto te inquinatura.“ Conf. Epp. 1, 2, 26: *amica luto sus.* — *I nunc*] „si potes.“ Vid. ad Epp. 1, 6, 17. Iuven. 10, 166: *I demens et (non i) saevas curre per Alpes.* Ita Graeci quoque. M. Antoninus 9, 29: *Πλαγε νῦν καὶ Ἀλέξανδρόν μοι λέγε.* — *canoros*] „bene modulatos;“ unus apud Feam *sonoros*, ex glossemate. — *fugit urbem*] Praestantior haec lectio Codd. meorum antiquiss. et aliorum Feae eo nomine videtur, quod *fugit urbem* (Romam praecipue et alias quoque urbes) clarius hoc exprimit: „vitat multitudinem,“ cum *fugit urbes* potius significet: „non accedit ad urbes.“ Sic itidem *nemus* unum aliquod ποιητικώτερον quam *nemora.* — *Rite*] „merito, quemadmodum debet, cliens“ cet. — *cliens*] „qui in tutela est Bacchi, qui deus eum inspirare solet.“ — *somno* cet.] in locis umbrosis et solitariis. Cfr. Od. 3, 25, 1.

80. *contracta*] Ex frequenti imagine summi quique poëtae per

Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas,
 Et studiis annos septem dedit insenuitque
 Libris et curis, statua taciturnius exit
 Plerumque et risu populum quatit; hic ego rerum
 Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
 Verba lyrae motura sonum conectere digner?

85

vias incedunt aut ab ipsis patefactas aut certe difficiles; hinc ipsi in vita arta vestigia *contrahant* necesse est; *folgen dem schmal sich windenden Pfade der Dichter*. MERKEL. Propert. 4, 1, 14: *Non datur ad Musas currere lata via*. Lectionem *contacta* qui defendunt, admodum artificiose et parum probabiliter explicant: „donec contingeris.“ Dillenburger autem, qui recepit, interpretatur: „Vis me vestigia vatum contingere et sequi?“ Recte Mitscherlich: *contracta* „arta, nondum imitatorum turba protrita ac dilatata.“

81—86. *Ingenium* cet.] „Quid, quod saepe videmus eos ipsos, qui per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo et quietissimo, ut sunt Athenae, summum per otium litteris, poësi imprimis, vacare potuerunt, non eo pervenire, ut in Urbem reversi cum successu et popularium applausu poësin colant, sed eos saepius sibimet displicentes ac meticulosos silentium servare videbis, adeo ut simplicem eorum timiditatem vulgus irrideat; quanto minus ego in his perpetuis molestiis turbisque potero componere carmina mihi ipsi satis facientia!“ — *vacuas*] „otiosas, quietas,“ ut Epp. 1, 7, 45: *vacuum Tibur*. — *desumpsit*] „certo consilio ceteris urbibus praeferens sibi delegit.“ Liv. 7, 10: *florentem populum Romanum ac felicissimum bello sibi desumerent hostem*. — *annos septem*] Nonnulli proprie hoc accipiunt, quasi Horatius hic significaret

semet ipsum Athenis septem annos studiis dedisse, id quod temporum rationi prorsus repugnat. Eo enim profectus esse videtur adolescens vicenarius a. u. c. 709, et a. 712. depugnavit Philippis. Immo festiva hyperbola utitur, ut in illo: *nonum prematur in annum*. — *insenuitque* cet.] „ex librorum assiuua lectione senium (*greisenhafte Grämlichkeit*) contraxit.“ „Impalluit, immortuus est.“ PORPH. Cfr. Epp. 1, 7, 85. etsi aliis de studiis: *Immortitur studiis et amore senescit habendi*. — *curis*] „diligente meditatione, *μελέταις*,“ imprimis poëticis, rhetoricis, philosophis, praemeditatione etiam scriptonum aliquando elaborandarum. — *statua taciturnius* cet.] „meditatione persaepe absorptus poeta prodit in publicum et mira sua taciturnitate voltuque contracto popelli cachinnationem movet.“ Lucian. Imag. 1: *ἀχανῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκινητότερον ἀποφανεῖ*. — *exit*] non Athenis (ut multi exposuerunt), sed Romae, quo post septem annos (i. e. post plures) tandem reversus est. (Alii coll. A. P. 22: *currente rota cur urceus exit?* explicant „fit, evadit, efficitur.“) — *Fluctibus* cet.] Cfr. ad Epp. 1, 1, 16: *mersor civilibus undis*. — *digner*] Optime cum perspiciam Romae arti poëticae exercendae non esse locum, cur tandem coner atque operae pretium esse ducam carmina componere, propter quae paucis amicis fortasse exceptis nemo ex animo gratias mihi agat?“

Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
 Alterius sermone meros audiret honores,
 Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
 Quī minus argutos vexat furor iste poëtas?
 Carmina compono, hic elegos. „Mirabile visu

90

89. *Gracchus*] *Crassus* Bentleii suspicio. — *hic ut Mucius illi* bSd, Pottierii ac Schmidii omnes, Veneta 1481. et Ct. — 90. *versat* Bentleius coniecturâ.

87—90. *Frater* cet.] „Praeter illum Urbis strepitum molestissimae sunt et a carminibus scribendis me deterrent ipsae illae cum nostrorum poëtarum, hominum saepe vanorum, multitudine rationes atque prope inevitabiles necessitudines, quae, nisi in urbanis esse volo, me quoque cogunt, ut nimias et falsas poëtis etiam mediocribus laudes tribuam, ubi, dura necessitate mihi imposita, insulsis eorum recitationibus adesse debeo. Iam vero mos iste, quo nostrae aetatis homines litterati modo ex animi sententia, modo ficte et simulate se invicem laudant, admonet me profecto miri illius, quod nosti, fratrum paris.“ — *Romae*] „Duo enim,“ inquit, „erant Romae fratres, iureconsultus unus, alter orator, et quidem uterque ita animatus, ut propter mutuam caritatem alter alterum continuo dilaudaret; idcirco alterum C. Gracchum appellabat oratorem iuris peritus, hunc orator alterum Q. Mucium Scaevolam, pont. max. Nonne eodem prope furore se invicem nimis laudandi percussi sunt etiam nostri poëtae?“ — *consulti*] Vid. ad Sat. 1, 1, 17. — *meros honores*] *nichts als Ehrenbezeugungen, Complimente*; plane ut apud Catull. 13, 9: *Sed contra accipies meros amores*. Cfr. Epp. 1, 7, 84. — *Gracchus*] Cum Cicero Brut. 33. Gaium oratorem fuisse praestan-

tiorem censeat quam Tiberium, ille ut potius intelligatur consentaneum est; sic etiam Q. Mucius P. M. videtur iuris peritia antecessisse et P. Mucium et Q. Mucium augurem (vid. Onomast. Tull. s. h. v.): nisi vero praestat cum Dillenburgero totam quaestionem omittere, ita ut Ti. vel C. Gracchus γενικῶς pro illustri oratore, Mucius pro peritissimo ICto ponatur. — *Quī minus*] „Qua ratione s. quomodo minus?“ Plaut. Amphitr. Prol. 76: *Qui minus Eadem histrioni sit lex, quae summo viro?* Cic. pro Cael. 27, 63: *Qui minus enim Licinius comprehendi potuit--?* Cfr. Sat. 2, 3, 311. 2, 7, 96. — *argutos*] „canoros,“ ut Musae ipsae δι' ᾧδῆς εἶδος λίγεια. Plat. Phaedr. p. 237. A. Cfr. Od. 4, 6, 25: *Doctor argutae fidicen Thaliae, Phoebe*.

91—94. *Carmina* cet.] „Statim, ubi nos conspicimus, alter alteri acclamat: Carmina tua lyrica, tui elegi sunt opus prorsus perfectum, quasi a Musis ipsis caelatum, id est, magna cum arte elaboratum ac propterea summa admiratione dignum. (Eadem imagine A. P. 441: *Et male tornatos incudi reddere versus*. Crinagoras Anth. Pal. II. p. 193: τορευτὸν ἔπος.) Iam, cum mutuas laudes sic cumulamus, vicissim nos superbia inflammas.“ Egregia cum ironia se ipse aequiparat atque immiscet poëtarum illi catervae, quam de-

Caelatumque novem Musis opus!“ Adspice primum,
 Quanto cum fastu, quanto molimine circum-
 Spectemus vacuum Romanis vatibus aedem;
 Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi, 95
 Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
 Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
 Lento Samnites ad lumina prima duello.

92. *Sacratumque* Bentleius coni.

ridet. — *novem Musis*] „ab omnibus Musis ideoque absolutum.“ — *fastu*] Ridiculam hanc imaginem expingit: „Ego lyricus et alter eleanorum scriptor multo cum fastu et eximia gravitate, quae voltu gestuque se prodit, incedimus per plateam ante templum Apollinis Palatini, cui contigua est bibliotheca publica (Epp. 2, 1, 216.), asservandis optimis quibusque scriptis Latinis ab Augusto destinata. In hanc igitur nos ambo cupidos oculos conicimus, sperantes mox fore, ut nostra quoque carmina in eam recipiantur.“ — *quanto molimine*] „mit welcher Umständen, mit welcher Wichtigkeit Schmid, wie umstandsvoll Passow.“ Vox est fere poëtica, numero sing. casu tantum ablat. adhuc reperta, tum plur. *molimina*. — *circum-Spectemus*] „Una pars orationis est divisa in duos versus Lucilii more et antiquo.“ PORPHYR. (Nulli iam supersunt huius generis versus Lucilianii.) Cfr. Sat. 1, 2, 62. — *vacuam*] „iam patentem et eos quasi expectantem.“

95—98. *si forte vacas*] „si nihil aliud habes, quod agas.“ — *procul*] „ex quadem distantia, unde exaudire eorum sermocinationem possis.“ Cfr. ad Sat. 2, 6, 105. sicque Liv. 2, 6, 7: *Aruns, ubi ex lictoribus procul* (recentiores scripsissent: *haud ita procul*) *consumulam esse, deinde iam propius ac*

certius facie quoque Brutum cognovit cet. — *Quid ferat*] „Quid proferat; quibus verbis et quo fine alter alterius praeconium faciat.“ — *Caedimur* cet.] Proverbium apud Schol. Aristid. Fromm. pag. 196: τὸν ξύοντα ἀντιξέειν. „Adeo certamus in mutuis laudibus proferendis, ut totum certamen simile sit gladiatorum pugnae in divitis alicuius epulis. Ego et novus ille Callimachus sumus velut Samnitium par; laudes similes sunt crebris illis plagis, quas uterque accipit, uterque reddit, atque ita alterum, quasi adversarium in pugna ludicra consumit, id est, defatigat.“ — *Lento -- duello*] Cfr. Epp. 1, 2, 7. — *Samnites*] Livius 9, 40: *Campani ab superbia et odio Samnitium gladiatores, quod spectaculum inter epulas erat, eo ornatu* (quo Samnites devicti a Romanis erant usi) *armarunt Samnitiumque nomine compellarunt.* — *ad lumina prima*] „Graeci περί λύχνων ἀφάς. *Vespertina lumina* dicit Ammianus Marc. 16, 8, 9., quae sublatis mensis primis in triclinium inferri solebant; tempus ipsum *lumina prima, primam facem*, recentiores *lucernarem horam, τὸ λυχνικόν*, quod tempus quodammodo definit Galenus de Praenot. ad Epig. c. 11. p. 638. T. XIV. ὥρας ἐννάτης ἄρου λύχνων ἡμμένων.“ LOBECK ad Soph. Ai. Ed. alt. p. 206. Cfr. Sat. 2, 7, 33. Est ergo: „usque ad primas faces nocturnas, quibus

Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
 Quis nisi Callimachus? Si plus adposcere visus, 100
 Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.
 Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
 Cum scribo et supplex populi suffragia capto,
 Idem, finitis studiis et mente recepta,

accensis finitur gladiatorium illud ludicrum incruentum.“

99—102. *Discedo* cet.] „Finitis mutuis hisce laudibus ego domum redeo alter Alcaeus factus elegorum scriptoris suffragio et iudicio.“ — *Alcaeus*] Cfr. Epp. 1, 19, 29. — *puncto*] „In comitiis creandorum magistratum distribuebantur suffragium laturis tabellae ceratae, inscripta habentes nomina candidatorum per singularias litteras expressa, ex. gr. *M. T. C.*, h. e. Marcus Tullius Cicero, ut patet ex Cic. Dom. 43. Diribitores, quot quisque suffragia tulisset, puncto apposito notabant, ut constat etiam ex Festo in v. *Suffragatores*. Hinc *puncta* accipiuntur pro suffragiis, quia illis haec indicabantur.“ FORCELL. Cic. pro Planc. 22, 53: *nonnullas (tribus) punctis paene totidem (tulerunt)*. Cfr. A. P. 343. — *Callimachus*] Notus poeta Cyrenaeus, a. a. Chr. 280. Magna iam haec erat laus. Crinagoras in Anthol. Palat. II. p. 193: *Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε· δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ὀνήρ τοῦ Μουσεῶν πάντα ἔσεισε κάλως*. Quintil. 10, 1, 58: *elegiae princeps habetur Callimachus*. Attamen vere Ovid. Am. 1, 15, 13: *Battides semper toto cantabitur orbe, Quamvis ingenio non valet, arte valet*. Haud inscita fuit Torrentii coniectura, Horatium tecte hic iocatum esse in Propertium, qui de semet ipso 5, 1, 64: *Umbria, inquit, Romani patria Callimachi*. Atque omnino mirum est neutrum alterius ullam mentionem fecisse,

cum ab utroque et Maecenas et Virgilius magnopere laudetur. — *adposcere*] „Si hoc illi parum fuerit et plus a me exegerit laudis.“ PORPH. — *Mimnermus*] Colophonius Olymp. 37, 4. a. Chr. 627. „Mimnermus duos libros luculentos scripsit.“ PORPH. Is multorum iudicio longe superabat ingenio et nativa simplicitate Callimachum nimis plerumque arti indulgentem. Propert. 1, 9, 11: *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero*. Receptus erat in canonem grammaticorum Alexandrinum cum Callino Mimnermus, Callimachus cum Phileta: hos duos autem potissimum sibi sumpserat imitandos Propertius. (3, 1, 1.) Cfr. Epp. 1, 6, 65. — *optivo*] Hoc v. praeterea reperitur apud Gaium 1, 154: *Vocantur hi (tutores), qui ex optione sumuntur, optivi*. Est igitur: „nomine ex libera optione assumpto;“ „quodcunque nomen ei placet, hoc ei dare soleo.“ — *crescit*] „maior etiam poeta evadit.“

102—105. *Multa fero*] „Multas molestias patienter sustineo, dum, ut inurbanitatis ac superbiae reprehensionem effugiam neque iracundos poetas offendam, vanis eorum sermonibus aurem praebeo, fastum tolero, recitationibus adsum; quae mala ferre necesse erit, quamdiu ipse carmina componere pergam ac propterea populi applausum magni facere debebo.“ — *supplex*] *κατ' εἰσβολαίαν*. — *Idem finitis*] „Verum cum desiero semel studia poetica et ad

Obturem patulas impune legentibus aures. 105
 Ridentur mala qui componunt carmina; verum
 Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
 Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
 At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
 Cum tabulis animum censoris sumet honesti; 110
 Audebit, quaecunq;e parum splendoris habebunt

sanam mentem rediero, facili opera me ab his acrumnis liberabo.“ — *Obturem patulas impune legentibus aures*] Ipsa versus caesura iubet nos cum Iacobsio Lectt. Venus. p. 206. iungere: *impune legentibus*; et v. *legentibus* sine epitheto incredibiliter languet. Hoc ergo dicit: „Si nullis iam recitationibus adero, mali illi poëtae recitabunt carmina sua proruss securi a periculo, ne ego vicissim eos puniam et enecem mea scripta recitando;“ quam ultionem s. poenam iocose magis quam serio iis instare minitatur, quamdiu non finierit studia mentemque receperit; iocose, inquam; siquidem ipse publicas recitationes nunquam instituit; ita ut re vera illis nulla eiusmodi *poena* instaret. (Accedit Iuvenalis imitatio Sat. 1, 1: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam? -- impune ergo mihi recitaverit ille logatas, Hic elegos? impune diem consumpserit ingens Telephus?*) Illustria autem exempla, quantopere intenti esse debeant interpretes versuum caesurae, praebent Virgil. Ge. 3, 263: *Nec moritura super crudeli funere virgo*, ubi plerique iungunt *super crudeli funere*, recte contra Wagnerus: *Nec moritura super*. Ge. 4, 316: *Unde nova ingressus hominum experientia cepit?* ubi male nonnulli iungunt *ingressus hominum*.

107. 108. *Gaudent scribentes*] Graeca constructione, ἡδονται

γράφοντες. — *se venerantur*] „se ut divinos poëtas laudant.“ — *quidquid scripsere beati*] Eleganter hanc ipsam sententiam expressit Catullus 22, 14: *Idem* (Suffenus) *in faceto est in facietior rure, Simul poëmata attigit, neque idem unquam Aequae est beatus ac poëma cum scribit: Tam gaudet in se tamque se ipse miratur.*

109—114. *At qui legitimum cupiet* cet.] Stultis illis laudibus opponuntur severa artis praecepta, quibus satisfacere debet poëta, ut opus suum *legitimum* saltem vocare audeat, nondum pulchrum, nondum admirabile. (*Legitimum* igitur est *poëma* et inventioe et compositione et toto genere dicendi artis regulis consentaneum. Conf. A. P. 274.) — *fecisse*] ἀορίστως. Cfr. Epp. 1, 17, 5. — *Cum tabulis*] ceratis. „Cum scribere incipit, simul acre iudicium exercere debet de singulis prope verbis, quibus utitur;“ grata comparatione cum *censore honesto*, id est, „integro, suum qui munus ea qua par est severitate exsequitur.“ Hinc etiam festiva dilogia inter *tabulas* et *ceratas*, in quibus scribimus, et *ensorias*. — *Audebit*] „Facile a se impetrabit, falso pudore non impeditus.“ Cfr. Epp. 1, 2, 40: *sapere aude*. Atque sic Graeci τολμᾶν usurpant. Plato Menex. p. 245. C: τοὺς ἐν τῇ ἡλείρω Ἑλλήνας -- ἡμεῖς οὐκ ἐτολμήσαμεν ἐκδοῦναι. — *parum splendoris*] „verba humilia, sordida,

Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,
 Verba movere loco, quamvis invita recedant
 Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
 Obscurata diu populo bonus eruet atque 115
 Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
 Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
 Nunc situs informis premit et deserta vetustas;

parum illustria.“ — *habebunt*] Futura propter praecedens *audebit* posita sunt, hac videlicet significatione: „quae parum splendoris ipsi habere videbuntur, eodem tempore amovebit.“ — *sine pondere*] „gravitate carentia et inania.“ A. P. 320: *Fabula nullius veneris, sine pondere et arte.* — *honore indigna*] „indigna carmine, quod plausum sibi postulet.“ — *ferentur*] Imago repetita est a turbida torrentis aqua, quae rapido cursu fertur, *fluit lutulenta* (Sat. 1, 4, 11). Alii (coll. Virg. Aen. 6, 823: *Utcunque ferent ea facta minores, Vincet amor patriae.*) explicant: „ab ipso habebuntur, iudicabuntur.“ — *movere loco*] quemadmodum censor indignos homines senatu vel tribu movet. Cfr. Sat. 1, 6, 20. — *invita recedant*] „quasi negantia sese unquam inde excessura.“ Sine imagine: „Quamvis difficile tibi videatur alia aptiora iis substituere ac te interdum tacite excuses apud animum tuum, ea nondum edita esse nec iudicio publico exposita, quocirca negligentiae culpam nemo dum in te conferre queat.“ — Cum *penetralibus* autem *Vestae*, in quae nemini introire neque res sacras ibi asservatas intueri licebat nisi Virginibus Vestalibus, comparat carminum singula verba, tamquam si res essent arcanae, custoditae *adhuc* (usque ad hoc temporis punctum, ante librum emissum) in domo poëtae, Musarum sacerdotis. — *Vestae*] „Id

est, domi, per quam metaphoram ostendit, quae in animo nostro fixa versentur, tamen excludenda esse.“ PORPH.

115-119. *Obscurata cet.*] „Poëta bonus, id est, benevolus ac liberalis, obsoleta, sed speciosa rerum vocabula populo (in usum populi), cui eadem diu *obscurata* (tenebris involuta) sunt, eruet ex antiquis scriptoribus atque denuo consuetudini reddet.“ Simul significat, quem ad usum praecipue crebro legendi sint veteres poëtae Latini. — *speciosa*] „quae *favrosiav* ita movent, ut certam et claram speciem, imaginem rei, quam significant, nobis proponant.“ Cfr. A. P. 319. — *memorata*] „quae olim usurpare solebant veteres.“ — *Catonibus*] Lucan. 1, 313: *nomina vana Catones*, ubi Curtius: „*Catones* propter celebritatem dixit, ut alibi Camillos, Curios et similes multitudinis nomine citat. Conf. A. P. 56: *Ego cur, acquirere pauca Si possum, invidior, cum lingua Catonis et Enni Sermonem patrium ditaverit.* — A. M. Cornelio Cethego consule a. u. c. 550. (Ennio *Suadae medulla*) Cicero Brut. 15, 57. Latinorum oratorum seriem orditur; quem statim excipit M. Porcius Cato Censorius sive *priscus*. Cethegorum autem familia humero exserto et cinctu singulari diu antiquitatis speciem retinuit. A. P. 50: *Fingere cinctutis non exaudita Cethegis Continget.* — *situs*] *Schim-mel, Moder*; „qui res a se ob-

Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.
 Vehemens et liquidus puroque simillimus amni 120
 Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
 Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
 Levabit cultu, virtute carentia tollet,

120. *Et liquidus vehemens* (superscr. *Vehemens et liquidus*) S,
Hic vehemens, liquidus e Codd. F.

ductas deformat.“ Ut hic, Seneca Epist. 58, 3: *ut ex hoc exemplo intellegas, quantum apud Ennium et Accium verborum situs occupaverit.* Cfr. A. P. 61: *verborum vetus interit actas Et invenum ritu florent modo nata vigentque.* — *deserta*] „ab omnibus iam neglecta.“ — *nova*] ab ipso vel ab aliis ita facta, ut linguae Latinae analogiam sequantur.“ — *genitor - usus*] Singularis brachylogia pro his: „quae simulac facta sunt, ab omnibus approbantur et usurpantur, ita ut inde ab ipsis linguae primordiis in consuetudine fuisse videantur.“ Cfr. A. P. 70: *Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque Quae nunc sunt in honem vocabula, si volet usus, Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.*

120—123. *Vehemens*] per synizesin in spondeum coalescit, unde ortae sunt corruptelae. Cfr. Sat. 1, 5, 67. Passow: *voll Feuer*, Merkel *feurig*. Sane sic verti potest; verum haec quoque imago potius ducta est ab amni ingenti et propterea magna cum vi undas volvente. — *liquidus*] *klar*, adeo ut nulla insit vitiosa obscuritas nec ullae sermonis rustici sordes.“ Mira his intercedit similitudo cum Ciceronis iudicio de M. Calidii oratione Brut. 79, 274: *primum ita pura erat, ut nihil liquidius, ita libere fluebat, ut nusquam adhaeresceret*; nec tamen de imitatione consulto quaesita

cogitarim. — *Fundet opes*] „insignis erit poeta et verborum et sententiarum copia atque propter hoc ipsum Latinos, quorum linguam et ornat et auget, summopere delectabit.“ — *Luxuriantia compescet*] „Dum beata copia praeditus est, luxuriam tamen sermonis ac tumorem vitabit.“ *Luxurians* pr. de segetibus vitibusque sine fructu nimis laete pubentibus et crescentibus, quae luxuries depasci debet in segete (Cic. de Orat. 2, 23, 96. Virg. Ge. 1, 112.), *compesci* in vite (Ge. 2, 370.), in carminibus stilo *astringi*. (Quintil. 10, 4, 1.) Cfr. A. P. 447: *ambitiosa recidet Ornamenta.* — *Levabit*] Utique expoliet et levia (nitida ac plana) reddet, quae sunt nimis aspera et scabra, ita tamen, ut hic cultus s. perpolitio nervos ac sanitatem eis non detrahat.“ A. P. 26: *sectantem levia nervi Desciunt animique.* — *virtute carentia*] V. 112. *sine pondere* refertur potius ad singula verba; hoc ad sententias, „quae propter tenuitatem nullam aut exiguam vim exercent in lectoris animum.“ — *tollet*] Equidem explico ex Quintil. 10, 4, 1: *Sequitur emendatio, pars studiorum longe utilissima.* — *Huius autem operis est - - premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere, exsultantia coërcere.* Id. 8, 6, 11: *Praecipue ex his oritur sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione*

Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui
 Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur. 125
 Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
 Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
 Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis
 Qui se credebat miros audire tragoedos,

tolluntur. Est igitur *heben*, „vim qualicumque modo addere verbis, sententiis, ipsi versuum sono.“ Cfr. Cic. Tusc. 5, 13, 37. de Orat. 3, 26, 104. Plerique tamen interpretantur „removere, delere.“ Verum sic idem otiose repeteret, quod iam inest in v. *compescet*.

124. 125. *Ludentis speciem cet.]* „Cum summa facilitate eius poemata se commendent lectori, tamen *torquebitur*, id est, externam hanc speciem multis laboribus et continuo limae usui debebit, velut pantomimus, qui difficillimas partes et quidem contrarias diversasque pari cum dexteritate agit, nunc petulantem agilemque Satyrum, nunc Cyclopa rusticum ac propter immanem corporis molem tarde sese moventem.“ — *Satyrum]* Virg. Ecl. 5, 73: *Saltantes Satyros imitabitur Alpheisiboeus.* — *Cyclopa movetur]* „ita saltat, ut exprimat Cyclopa.“ Gloss. *imitatur* est in Ed. Zar. 1477. Conf. Sat. 1, 5, 63: *Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat.* V. *moveri* de saltando usurpavit etiam A. P. 232.

126. 127. *delirus]* „absurdus, quod partim ad inventionem et compositionem, partim ad sententias et versificationem attinet.“ — *iners]* „qui artis praecepta non callet.“ Sic A. P. 445. *versus* dicuntur *inertes.* — *Dum mea cet.]* „dummodo mei errores atque vitia mihi placeant, vel nisi delectent, tamen lateant;“ *fallere* enim manifestum est hic dici, quae non animadvertantur, et ignorentur, non quae decipiant.“ De semet ipso haec dicit cum per-

spicua ironia, probe conscius se nec delirum neque ineptum poemam esse. — *ringi]* Proprie *ringi* dicuntur canes, cum rictum diducendo, dentes ostendendo et hirrendo viatoribus morsus minitantur; Ter. Phorm. 2, 2, 27: *Ille ringitur, tu rideas;* ubi Donatus: „*Ringi* est stomachari tacitum; est enim tralatio a canibus latraturis.“ Cic. ad Att. 4, 5, 2: *Ii subringentur, qui vilam me moleste ferunt habere.* Est ergo: „stomachari et cruciari, cum *sapiam* quidem, id est norim artis regulas, nec tamen iis satisfacere queam, ac propterea mihi met ipsi iratus perspiciam mea vitia et peccata;“ quibus rursus adversariis suis significat, ut in omnibus rebus, ita imprimis in poemati difficillimam esse optimi perfectionem atque absolutionem.

128-140. *Fuit]* „Sic,“ inquit, „cum notus ille *Argivus delirus* mente recepta rursus *sapiebat, ringebatur* (sese excruciabatur) propter violenter sibi extortam continuo spectandi tragoedias voluptatem.“ — *haud ignobilis]* Ut Cicero aliquoties de municipiorum incolis: *vir domi suae nobilis.* „Hic Lycas dictus est.“ COMM. CRUQ. — *Argis]* Est ex iis historiis, quae in scholis philosophorum narrari solebant. Similia refert de Thrasylo Atheniensi Aelianus V. H. 4, 25., idem de Abydeno quosdam Pseudaristot. de mirab. Ausc. 31. p. 70. Beckm.: *Λέγεται δὲ τινα ἐν Ἀβύδῳ παραζόψαντα τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὸ θεάτρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας θεωρεῖν ὡς ἐποκρινόμενων τινῶν*

In vacuo laetus sessor plausorque theatro; 130
 Cetera qui vitae servaret munia recto
 More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
 Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis
 Et signo laeso non insanire lagenae,
 Posset qui rupem et puteum vitare patentem. 135
 Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
 Expulit helleboro morbum bilemque meraco
 Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
 Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
 Et demptus per vim mentis gratissimus error. 140
 Nimirum sapere est abiectis utile nugis
 Et tempestivum pueris concedere ludum,
 Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,

καὶ ἐπισημαίνεσθαι. καὶ ὡς κατέστη
 τῆς παρακοπῆς, ἔφησεν ἐκείνον
 αὐτῷ τὸν χρόνον ἤδιστα βεβιωσ-
 θαι. — *Cetera qui vitae cet.*] „Quam-
 vis per eandem insaniam reliqua
 vitae negotia recte ac prudenter ex-
 sequeretur.“ — *recto More*] „prorsus
 ut ceteri homines sani ex recepta
 semel consuetudine omnibus rebus
 se gerunt.“ — *bonus sane vicinus*]
 „Commoda occasione percurrit officia
 boni patris familias.“ PORPH.
 — *posset*] „facile a se impetraret.“
Vis huius verbi admodum augetur
 eo, quod bis deinceps (v. 133. et v.
 135.) pronomini relativo praepositum
 est. — *signo laeso*] quemadmodum
 servi vinosi interdum lagenas
 exsiccabant. Est igitur: „qui fu-
 renter non irasceret ut plerique,
 cum lagenam (λάγηνος, λάγυνος,
Lagel, Legel) a se obsignatam
 comperisset a servulo esse resignatam.“
 — *rupem et puteum*] Cfr. Sat.
 2, 3, 55. A. P. 459. — *cognatorum*]
 Epp. 1, 1, 102. — *opibus*] in prosa
 oratione „ope, auxilio.“ ut Epp. 1,
 10, 36. — *Expulit-morbum*] Tibull.
 4, 4, 1: *Huc ades et tenerae morbos
 expelle puellae.* — *helleboro*] solito
 adversus insaniam medicamento.

Cfr. Sat. 2, 3, 82. — *bilemque*]
μέλαιναν χολήν, quae pro morbi
 causa habebatur. Part. *que* hic,
 ut saepe ἐπεξηγήσει inservit. —
meraco] „puro et nulla sorbitione
 diluto, quo vis eius sit efficacior.“
 Pers. 4, 16: *Anticyras melior sor-
 bere meracas.* Lucianus ἐν *Πλοίῳ*
 45: τοῦτο καὶ ὁ ἑλλέβορος ἰκανὸς
 ποιῆσαι (παύειν σε μωραίνοντα)
 ζωρότερος ποθείς. — *occidistis*] „in-
 felicissimum me reddidistis; „ut
occidere, enecare apud Comicos.
 Terent. Phorm. 4, 3, 67: *Geta, occi-
 disti me tuis fallaciis.*

141-144. *Nimirum cet.*] Narrata
 hac historia, quae exemplo illustrat
 sententiam v. 126., ultimam addit
 rationem, cur relinquat poësin certe
 lyricam; reliquam enim vitam sa-
 pientiae studiis esse dicendam.“ —
sapere] „ad sapientiae praecepta
 vitam componere, omissis vanis
 oblectamentis, etiam studiis poëti-
 cis.“ — *nugis*] Cfr. Epp. 1, 1, 10:
*Nunc itaque et versus et cetera lu-
 dicra pono.* — *tempestivum cet.*] Cfr.
 Epp. 1, 14, 36: *Non luisse pudet,
 sed non incidere ludum.* „Dativum
 pueris refer et ad *tempestivum* et
 ad *concedere.*“ DILLENB. — *Ac non*]

Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
 Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor: 145
 Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
 Narrares medicis; quod, quanto plura parasti,
 Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
 Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
 Non fieret levius, fugeres radice vel herba 150
 Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
 Rem di donarent, illi decedere pravam
 Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
 Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
 At si divitiae prudentem reddere possent, 155
 Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,

152. *donarunt* unus Bersmanni, *donarant* unus ex Collegio Trinitatis et Feae aliquot, *donarint* Bentleius coni.

Hand. Turs. I. p. 473: „Ubi alicui notioni alia quae negatur definitionis causa adiungenda ideoque in aequo ponenda est, eam Latini non per *nec* sed per *ac non* tum nectunt, cum inter utramque intercedit oppositio recta, in qua etiam copulam omittere licet. - - Differt hic usus a verbis *et non*, quia in *ac non* inest aliquod consecutionis vel conclusionis indicium. Nos dicimus *und so nicht, und sonach nicht*.“ Cfr. Sat. 2, 3, 135. Epp. 1, 10, 46. — *sequi*] „sectari, quaerere“ cet., id est, „summa cum cura componere carmina lyrica.“ — *numerosque modosque*] ῥυθμοὺς καὶ μέλη. Ad moralem doctrinam de vita recte constituta et secum ipsa constanter concordante transfert musicorum metricorumque vocabula. Cfr. Diog. Laërt. 6, 37. de Diogene Sinopensi: Καὶ μὴν καὶ ἐθαύμαζε τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρα χορδὰς ἀρμώττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς τὰ ἦθη.

145-159. *recordor*] „Proprie est rursus in cor revocare, ut ait Varro

L. L. 6, 46., hoc est, in mente agitare, cogitando repetere, reputare.“ FORCELL. — *Si tibi cet.*] Cfr. Od. 2, 2, 13 sqq. — *faterier*] De infinitivi forma cfr. v. 151. Sat. 1, 2, 35. — *fugeres*] „indignabundus nolles, recusares.“ De constructione cfr. Od. 1, 9, 13: *fuge quaerere*. — *Audieras*] a volgo. — *donarent*] Bentleii *donarint* repugnat rectae temporum consecutioni, quae est: *audisti, cui rem donent vel donarint; audieras, cui rem donarent vel donassent*. Cfr. Virg. Aen. 1, 19: *Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci Audierat, Tyrias olim quae verteret arces*. — *ex quo*] „Cicero non dixisse videtur *ex quo* hac quidem temporis significatione, sed *ex quo tempore*. Apud Livium nihil frequentius.“ HAND Turs. II. p. 648. — *monitoribus isdem*] „adhuc audis opulentiae laudatores, quibus iam semel credendo deceptus es.“ PORPHYR. — *cupidum timidumque*] Od. 2, 16, 15: *timor aut cupido Sordidus*. Epp. 1, 2, 51: *Qui cupit aut metuit*. Cfr. Epp. 1, 6, 9 sq.

Viveret in terris te si quis avarior uno.
 Si proprium est, quod quis libra mercatur et aere,
 Quaedam, si credis consultis, mancipat usus!
 Qui te pascit ager, tuus est, et vilicus Orbi, 160
 Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
 Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,
 Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
 Paulatim mercaris agrum fortasse trecentis

158. *mercatus et aere est* S, unus (8.) Pottierii, duo Schmidii, LC et Bentleius, *mercatus et aere t.* — 161. *daturus* bScd, Pottierii plerique, tres Schmidii, LtF.

nempe] „sine dubio, ut facile intellectu est, natürlich.“ — *Viveret in terris*] Epp. 2, 1, 194: *Si foret in terris.*] — *libra*] Gaius 1, 19: *Est mancipatio -- imaginaria quaedam venditio; -- eaque res ita agitur, adhibitis non minus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens: is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco. — consultis*] Vid. ad Sat. 1, 1, 17. — *usus*] id est, usucapio, quae auctore Ulpiano Fr. 19, 8. est *dominii adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii, rerum mobilium anni, immobilium biennii;* quibus adde Gaii 2, 44: *Quod ideo receptum videtur, ne rerum dominia diutius in incerto essent; cum sufficeret domino ad inquirendam rem suam anni aut biennii spatium, quod tempus ad usucapionem possessori tributum est.*

160—169. *vilicus Orbi*] „Orbius,

ignotus latifundiorum possessor. De re Comm. Cruquii: „*Ager* qui te pascit, quamvis alterius sit proprietas, tamen tuus est, quia ea uteris et fructus percipis.“ Nam accepto a te pretio vilicus tibi fruges vendit; tu igitur vere dominus es, ille videtur esse, eo insuper discrimine, ut tu hodie cum uvas, cras pullos, deinde frumenta et vina emas, paulatim merceris totum agrum (id est, omnes eius proventus), quem possessor trecentis milibus simul solutis sibi emit.“ DILLENB. — *occat*] Colum. 11, 2, 82: *Sementi facta innocare oportet, quod sparseris. — daturas*] Cfr. Virg. Ge. 2, 440: *Ipsae Caucasio steriles in vertice silvae -- Dant alios aliae fetus, dant utile lignum Navigiis pinos.* 2, 520: *dant arbuta silvae.* Sic autem Codd. Blandin. et Pottierii quattuor magis poetica ratione quam *vilicus-daturus*, quod cum nostris Codd. habent Monacc. omnes et Pottierii reliqui. — *sentit*] „accepto a te frumenti pretio in te verum dominum agri Orbiani agnoscit.“ — *temeti*] Plin. H. N. 14, 13: *Cato ideo propinquos feminis osculum dare (scripsit), ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum vino nomen erat, unde et temulentia appel-*

Aut etiam supra nummorum milibus emptum. 165
 Quid refert, vivas numerato nuper an olim?
 Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
 Emptum cenat olus, quamvis aliter putat; emptis
 Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum;
 Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis 170
 Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
 Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horae
 Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema

168. *putet* unus Bersm. et Cod. Alt. (non nostri.) — 171. *refugit* e Codd. Lambini aliquot et corr. Petrensi (etiam cum Franeq. et duobus Pottierii) Bentleius. — 173. *sorte* LCt. (*morte* contra omnes nostri, Bentleii, Pottierii, Schmidii.)

lata. — *trecentis milibus*] circiter 60000 Fr. Gallicis. — *Emptor cet.*] Iunge *emptor quondam*, „is, qui quondam emit.“ De adverbii cum substantivo coniunctione conf. Od. 3, 17, 9. — *Aricini-Veientis et arvi*] *Aricia* oppidum Latii, notum propter lacum Nemorensem et cultum Dianae (cfr. Sat. 1, 5, 1.); *Veii*, hodie *Isola Farnese*. Cfr. Sat. 2, 3, 143. — *aënum*] „dum in foco aperto aquam ferverfacit, ipse quoque calefit gratoque hoc sensu fruitur adveniente *gelida nocte*,“ quae imago consulto addita est.

170-174. *usque*] „usque ad eum locum, ubi populus arbor sita cet.“ COMM. CRUQ. — *adsita*] „Consulto iuxta sata sive plantata,“ non „iuxta sita,“ id quod esset naturae opus. Virg. Ecl. 9, 7: *qua se subducere colles Incipiunt* — *Usque ad aquam et veteres, iam fracta cacumina, fagos*, itidem finium agri notas. Varro R. R. 1, 15: *Praeterèa sine saeptis fines praedii salionis notis arborum tutiores sunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinus, -- alii cupressos, -- alii ulmos, -- quod ubi id pote, -- nulla potior arbor serunda, quod maxime*

fructuosa, quod et sustinet saepem ac colit aliquot corbularum varum. Ex hoc Varronis loco v. *adsita* recte duces a verbo *adserere*. Cfr. Epod. 2, 9 sq. Catull. 61, 106: *adsitas Vitis implicat arbores*. — *refugit*] quasi ipsa populus limitaris iurgia odisse soleat; perfectum ἀορίστος, ut Epp. 1, 19, 48: *Ludus epim genuit trepidum certamen et iram*: „impediit, semper atque etiam nunc impedit, ne iurgia, rixae, lites inter vicinos oriantur.“ Cfr. Epp. 2, 1, 201. Ad rem cfr. Virg. Aen. 12, 898: (saxum) *Limes agro positus, litem ut discerneret agris*. — *tamquam Sit proprium quidquam*] Sat. 2, 2, 129: *propriae telluris herum natura neque illum Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille: Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris, Postremum expellet certe vivacior heres*. Antiphanes in Grotii Exc. p. 627: ὄσσις ἀνθρώπου φρεὶς Ἀσφαλές τι (quod sit certum ac proprium Grot.) κτήμ' ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται, Πλεῖστον-ἡμάρτηκεν. — *puncto*] Sat. 1, 1, 7: *horae momento; mobilis autem, ut Ovid. Met. 15, 180: neque enim consistere flumen, Nec levis hora potest*. — *Nunc prece, nunc pretio*] Non insolita allitteratio.

Permutet dominos et cedat in altera iura.

Sic quia perpetuus nulli datur usus, et heres 175

Heredem alterius velut unda supervenit undam,

Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris

Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus

Grandia cum parvis, non exorabilis auro?

Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas, 180

175. *Si quia* bSed, Schmidii quartus, ex aliis Fea, *Sed quia* duo Schmidii. — 176. *alternis* Bentleius coni., quae ipsa nuper in Cod. Lovaniensi reperta est.

Ovid. *Fast.* 2, 805: *Instat amans hostis precibus pretioque minisque: Nec prece nec pretio nec movet ille minis. — morte suprema*] Hinc sumpsit Silius 5, 416: *morte suprema*, ut saepe hic poëta et Tacitus Virgilianis atque Horatianis modis usi sunt. Cic. ad *Fam.* 6, 21, 1: *omnium rerum mors-extremum*. Hoc enim ipsum Latini exprimere solebant hac formula *ultima mors, mors suprema*. Lucilius minor apud Senec. *Epp.* 24, 20: *Mors non una venit, sed quae rapit ultima mors est. — cedat in altera iura*] „transeat in alterius ius ac dominium.“ Eadem constr. Gaius 4, 13: *in publicum cedebat summa sacramenti*.

175—179. *Sic quia* cet.] „Quia hoc modo, quem significavi“ cet. In altera lectione *si* quo referatur non habet. — *usus*] usus fructus. — *heres Heredem alterius*] Tres igitur memorantur personae, velut avus, pater, filius. Codicis Lovaniensis et Bentleii lectio *alternis* significaret duas dumtaxat, et quidem Titium Seio, Seium rursus Titio hereditatem tradentes, id quod sane fieri nequit. — *supervenit*] „Ut fluctus super se invicem veniunt, cum ex immenso volvuntur mari.“ Ovid. *Met.* 15, 181: *sed ut unda impellitur unda Urgueturque eadem veniens ur-*

guetque priorem. — vici] h. l. rustici, id est, villae, ubi aestate habitat dominus, cum pluribus tuguriis, in quibus degunt coloni partiarum. Cic. ad *Att.* 1, 4, 3: *Quod si assequor, supero Crassum divitiis atque omnium vicis et prata contemno. — Calabris cet.*] „Lucani saltus cum Calabris coempti et continuati.“ Cfr. *Epod.* 1, 27 sq. — *Saltibus*] „pascuis per colles montesve sitis, *Waldtriften*.“ — *adiecti*] *Od.* 3, 16, 41: *si Mygdoniis regnum Atyattei Campis continuem. — metit*] Eurip. *Hypsip.* *Fragm.* *Dind.* 6: *ἀναγκαῖος ἔχει βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν*, quae in Latinum convertit Cic. *Tusc.* 3, 25, 59: *vita omnibus Melenda, ut fruges. Sic iubet necessitas.* Cfr. *Od.* 4, 14, 31. — *non exorabilis*] Cfr. *Od.* 2, 18, 34 sqq.

180-182. *Gemmas, marmor, ebur* cet.] *Epp.* 1, 6, 17: *argentum et marmor vetus aeraque et artes Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores. — Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra. Tertull. *Apolog.* 25: *Ingenia Tuscorum fingendis simulacris urbem inundaverunt.* Horatii quidem temporibus non tam propter pulchritudinem quam propter antiquitatem videntur esse

Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas,
 Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.
 Cur alter fratrum cessare et ludere et ungi
 Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
 Dives et importunus ad umbram lucis ab ortu 185
 Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
 Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,

quaesita. — *Argentum*] factum, caelatum. — *Gaetulo*] „Afro ac per hoc Mauro; significat enim purpuram Girbitanam.“ PORPHYR. (Girba s. Meninx insula a dextro Syrtis minoris promontorio M. passibus CC. sita. Plin. H. N. 5, 7.) Od. 2, 16, 35: *te bis Afro Murice tinctae Vestiant lanae.* Pomp. Mela 3, 11: *Nigritarum Gaetulorumque passim vagantium ne litora quidem infecunda sunt purpura et murice efficacissimis ad tingendum.* — *est, qui non curat*] „sapiens;“ quod quia certum est, indicativo utitur, cum illud *Sunt, qui non habeant* a casu tantum pendeat.

183—186. *Cur aller fratrum cet.*] „Unde autem oriatur tanta ingeniorum studiorumque diversitas saepe vel inter fratres, ut unus voluptati atque otio sit deditus, alter laboriosus et nimis ad rem attentus, equidem nescio; est enim hoc humanae naturae arcanum.“ Cfr. Sat. 2, 1, 26 sqq. — *cessare*] „otiarum ac iucunde vivere.“ COMM. CRUQ. Cfr. Epp. 1, 7, 57. — *ludere*] praeter ludos proprie dictos intellige etiam de rebus veneris. Od. 4, 13, 4. Epp. 1, 14, 36. — *Herodis*] Magni illius, mortui a. u. c. 750. Maximus eius reditus constabat ex *pinguibus* (fertilibus) palmetis prope Hiericuntem, qua de urbe Strabo 16. §. 41: *ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ φοινικῶν, μεμιγμένῃν ἔχων καὶ ἄλλῃν ἕλην ἡμέρον καὶ εὐκαρπον, πλεονάζων δὲ τῷ φοί-*

νικί, ἐπὶ μῆκος σταδίων ἑκατόν, διάφρουτος ἅπας καὶ μεστός κατοικίων ἐστὶ δ' αὐτοῦ καὶ βασιλειον καὶ ὁ τοῦ βαλσάμου παράδεισος. Plin. H. N. 5, 14: *Hiericuntem palmetis consitam, fontibus irriguam.* Tacit. Hist. 5, 6. de Iudaea: *Palmetis proceritas et decor.* — *importunus*] „semper irrequietus sibi et aliis molestus.“ — *flammis*] „incensis virgultis et rubis, caesis abietibus, fagis, ilicibus.“ — *mitiget*] „culturae aptum redat.“ Cfr. Epp. 1, 2, 45.

187—189. *Genius*] Varro apud August. de C. D. 7, 13: *Genium dicit esse uniuscuiusque animum rationalem, et ideo esse singulos singulorum.* Dio Chrys. Or. 25. p. 519. R.: *Τί νομίζεις τὸν δαίμονα εἶναι; Ἐγὼ μὲν τὸ κρατοῦν καὶ καθ' ὃν ζῆ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος. -- Τοῦτο δὲ ἐν αὐτῷ νομίζεις εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κρατοῦν ἑκάστου, ὃ δαίμονα καλεῖς, ἢ ἔξωθεν ὄν, ἄρχον τε καὶ κύριον τοῦ ἀνθρώπου; Ἐξωθεν ἔγωγε.* Apul. de Deo Socr. c. 16. p. 156. Oud.: *Genius in rebus incertis prospector, dubiis praemonitor, periculosis tulator, egenis opitulator cet.* — *natale - - astrum*] ἄστρον γενέθλιον, horoscopus, quo cuiusque vita et vicissitudines praefiniuntur; huius autem vim quatenus potest mitigat atque in melius flectit Genius. Tibull. 4, 5, 19: *At tu, Natalis quoniam deus omnia sentis, Adnue.* „Natalis, idem, qui Genius, cfr. 2, 2, 1.“ DISSEN. Menander p.

Naturae deus humanae, mortalis in unum
 Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
 Utar et ex modico, quantum res poscet, acervo 190
 Tollam, nec metuam, quid de me iudicet heres,
 Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
 Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
 Discrepet et quantum discordet parcus avaro.
 Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum 195
 Invitus facias neque plura parare labores,

203. M.: Ἄπαντι δαίμων ἀνδρῶν συμπαρίσταιται Εὐθύς γενομένου μυσταγωγὸς τοῦ βίου Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμων' οὐ νομιστέον εἶναι βίον βλάπτοντα χρηστόν. Seneca Epist. 110, 1: *Sepono in praesentia, quae quibusdam placent: unicuique nostrum paedagogum dari deum, non quidem ordinarium, sed hunc inferioris notae ex eorum numero, quos Ovidius ait de plebe deos.* Cfr. Od. 2, 17, 17 sqq. — *Naturae* cet.] „deus cuiusque, qui humanam sortitus est naturam s. qui homo natus est.“ Serv. ad Ge. 1, 302: *Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscuiusque loci vel rei aut hominis. — mortalis in unumquodque caput*] „in singulos homines, absterbend für jedes einzelne Haupt.“ Voss. *Göttliche Kraft in der Menschennatur, mit Jeglichem sterbend.* Merkel. Etenim cum leto fatali exstinguitur homo, eius Genius redit in Iovem, id est, in aetherem s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrob. Saturn. 1, 10: *Aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi.* Cfr. Epp. 2, 1, 144: *Genium memorem brevis aevi. — mutabilis*] „Uti vicissitudines singulorum mortalium variant, ita ipse quoque fit vel laetus vel

maestus, vel *albus* (felix) vel *ater* (aerumnosus et infelix).“

190—198. *Utar* cet.] „Libere fruar modicis meis facultatibus, quantum necesse est ex iis absumens, non ut mea disperdam; usus enim rationi consentaneus est, non *abusus*, id est, omnium consumptio.“ (Cic. Top. 3, 17.) — *ex modico - - acervo Tollam*] Cfr. Sat. 1, 1, 51: *At suave est ex magno tollere acervo.* — *heres*] Cfr. Epp. 1, 5, 13. — *dati*] „a me, qui liberos, legitimos heredes, non habeo, ei legatis, testamento ex libera mea voluntate relictis.“ — *Scire volam* cet.] „Et debeo scire et scio re vera,“ id est, „etsi sum hac sententia, utendum esse paratis, tamen hoc mihi meo iure vindico, ut sciam et nunquam obliviscar, quantum discrimen sit inter hominem *simplicem* (non tectum neque subdolum, *der arglos Frohe* Merkel.), qui vel propterea hilarior etiam est ac largior in conviviis apparandis, et luxuriosum atque prodigum, in quae vitia ne unquam incidam, probe cavebo.“ — *Discrepet - - discordet*] duo ὁμώνυμα pro: „quam diversi sint.“ Constructio eadem est atque Epp. 1, 18, 4: *scurrae distabil amicus.* — *spargas*] Verbum rarioris usus pro „dissipes, prodigas, dilapides, quasi nummos popello e fenestra spargens.“ — *plura parare*] „plu-

Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,
 Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
 Pauperies immunda *domus* procul absit: ego, utrum
 Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem. 200
 Non agimur tumidis velis aquilone secundo;
 Non tamen adversis aetatem ducimus austris,

199. *immunda*** procul M. modo* susp. R. Rauchenstein (1868).

ra videlicet quam necesse est; cum, quae iam nunc possides, ad te honeste sustentandum sufficient. — *festis Quinquatribus*] Festus Lindem. p. 218. Mülleri p. 254: *Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui feriis iis celebrantur; qui scilicet errant;—forma aulem vocabuli eius exemplo multorum populorum Italicorum enuntiata est, quod post diem quintum Iduum (Martiarum, XIV. Kal. April.) est is dies festus ut apud Tusculanos Triatrus et Sexatrus et Septematrus et Faliscos Decimatrus. (Ovid. Fast. 3, 809: sunt sacra Minervae, Nomina quae a iunctis quinque diebus habent cet.) — olim] Cfr. Epp. 1, 3, 13. „Ut solent pueri omnes per quinque illos dies, quibus ludii litterarii clausi sunt.“*

199—204. *Pauperies*] Nihil impedit, quo minus pauperies (probe distinguenda ab egestate, inopia, mendicitate) munda sit; quocirca addit *immunda*, „sordida ac propterea molesta et mihi et aliis, qui mecum versantur.“ *Iam domus*, ut plerique Codd. habent, esset casu genitivo ac *pauperies domus* positum pro paupertate domestica. Quod alii habent *procul domus*, alii *domu procul* apud Lambinum, *domo procul* unus Cod. Feae, plures *immunda procul procul* (repetitione adverbii profecto nimis concitata in voto

tam tranquillo et placido), facit, ut cum Meinekio putem iam antiquitus excidisse verbum ab his omnibus diversum, varietateque suppletum esse a grammaticis, ut factum videtur Od. 4, 6, 17: *Sed palam captis gravis cet.*, et Plat. Phaed. 111. B: *θεῶν ἕδη τε καὶ ἱερὰ* cum excidisset *ἕδη* (v. Bekk. Comm. crit. I. p. 399.), alii suppleverunt *ἄλση*, alii *τεμένη*. Etenim otiosum est v. *domus*: nec magnopere placet *domo*, cum hoc quoque nihil addat sententiae. — *Nave*] „Allegoria; hoc est: utrum ex magnis redivis vivam, an parvis.“ COMM. CRUG. — *Non agimur*] concitatus hoc quam volgare „si non agimur.“ Cfr. Epp. 1, 1, 33. 1, 6, 29. — *tumidis velis aquilone secundo*] Cfr. Od. 2, 10, 23: *Contrahes vento nimium secundo Turgida vela.* — *Non tamen*] „Ex particula *tamen* vides, qua ratione haec vivide prolata sententia coniungenda sit cum insequenti apodosis.“ DILL. — *aetatem ducimus*] Non est: „vitam regimus,“ uti olim plerique interpretari solebant; sed: „totam vitam lente ac maeste agimus.“ Sic Epod. 17, 63: *Ingrata misero vita ducenda est* cet. Ad imaginem ipsam cfr. Bassum in Anthol. Pal. II. p. 310: *Μῆτε με χεῖματι πόντος ἄγοι θρασύς, οὐδὲ γαλήνης Ἀργῆς ἠσπασάμην τὴν παλιγγεμίτην — κακὰς ἔχθαιρε θυέλλας* *Εἰσὶ τινες ποηεῖς καὶ*

Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.

Non es avarus: abi; quid, cetera iam simul isto 205

Cum vitio fugere? Caret tibi pectus inani

Ambitione? Caret mortis formidine et ira?

Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,

Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?

206. *fuge. Rite caret* bSc et pr. d, Cod. Franeq., tres Schmi-
dii, C, *Cum vitio fuge rite. Caret* Bentleius in Curis novissimis.

βίοντος Ζέφυροι. — loco] „con-
dicione externa inter homines,
Rang.“

205-209. *Non es cet.*] „At num
vere sapiens appellari potes pro-
pter id solum, quod non es avarus?“ Sat. 2, 3, 159: *Quid, si quis
non sit avarus, Continuo sanus?*
Nec Floro neque sibi soli asperis
his interrogationibus, sed lectori-
bus omnibus instat. — *abi*] Est
sermonis quotidiani. Plauti Asin.
3, 3, 114: *Hem, sic: abi, laudo.*
Ter. Adelph. 4, 2, 25: *Laudo,
Ctesipho; patrissas: abi, virum te
iudico.* Est igitur idem prope
atque „euge, macte virtute, *schön
gut.*“ — *Cum vitio fugere? Ca-
ret*] Nostrorum Codd. lectio *fuge.*
Rite caret est interpolatio orta ex
non intellecta forma perfecti. —
inani Ambitione] „quae nunquam
ad finem suum pervenit.“ Cfr.
Sat. 2, 6, 18. — *mortis formidine*] *Diog. Laërt.* 10, 124. de Epicuro:
*Συνέθιξε ἐν τῷ νομίζειν μηδὲν
πρὸς ἡμᾶς εἶναι τὸν θάνατον.* —
terrores magicos] maxime in *ve-
ρομαντείαις*, quibus indulgebat
vel Appius Claudius Pulcher, Ci-
ceronis in auguratu collega. —
Nocturnos lemures] Plato Phaedo
pag. 81. D: *ψυχῶν σκιαιδῆ φαν-
τάσματα.* Miro vocabulo *βιοθά-
νατα* eos appellat Commentator
Cruquii. Sunt animae mortuo-
rum propter desiderium aliquod
in terris haud expletum ad vivos
redeuntes eosque noctu terrentes.

Lemures Horatius vocavit, quae
proprie *Larvae* appellandae erant
ex Apuleii saltem doctrina de Deo
Socr. c. 15. p. 152. Oud.: *Est et
secundo significatu species daemo-
num, animus humanus emeritis sti-
pendiis vitae corpore suo abiurans.*
*Hunc vetere Latina lingua reperio
Lemurem dictitatum. Ex iisdem
ergo Lemuribus, qui posteriorum
suorum curam sortitus placato et
quieto numine domum possidet,
Lar dicitur familiaris. Qui vero
ob adversa vitae merita, nullis bonis
sedibus, incerta vagatione seu
quodam exilio punitur, inane ter-
riculamentum bonis hominibus,
ceterum malis noxium, id genus
plerique Larvas perhibent.* Nota-
bile est Porphyrius Scholion:
Lemures] „Umbras vagantes ho-
minum ante diem mortis (sic Ed.
princ. 1481., *mortuorum* Hocheder.
An a die mortis?) et ideo metuen-
das. Et putant *lemures* esse dic-
tos quasi *Remules* (*Remulos* Hoch-
eder.) a Remo, cuius occisi um-
bras frater Romulus cum placare
vellet, *Lemuria* instituit, id est,
parentalia, quae mense Maio per
triduum celebrari solebant ante
additum anno mensem Februarium.
Ob quam rem Maio mense religio
est nubere et item Martio, in quo
de nuptiis habito certamine a Mi-
nerva Mars victus est, et obtenta
virginitate Minerva Neriene est
appellata.“ Ovid. Fast. 5, 421:
Ritus erit veteris, nocturna Lemu-

Natales grate numeras? Ignoscis amicis? 210
 Lenior et melior fis accedente senecta?
 Quid te exempta levat spinis de pluribus una?
 Vivere si recte nescis, decede peritis.
 Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:
 Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo 215
 Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

212. *levat* tres Codd. Blandin., C, Bentleius, Dillenburger: *iuvat* bSd, Bentleii et Pottierii omnes, FMs, *iuret* c et tres Schmidii, Lt. — 216. *licentius* Cod. Colbertinus apud Bentleium, Cod. Barthii Adverss. 38, 18., item Feae duo. (Ut nos, omnes Pottierii, Schmidii, nostri.)

ria, sacri. Inferias tacitis Manibus illa dabunt. — portentaque Thessala] Thessalia propter sagas harumque praestigias infamis erat. Vid. Od. 1, 27, 21. Epod. 5, 45. Ut *portenta* a *terroribus magicis* (umbrarum praesertim apparitionibus) distinguas, cogita de luna e caelo deducta (Plin. H. N. 30, 1, 2: *Menander Thessalam cognominavit fabulam, complexam ambages seminarum detrahentium lunam.*), de hominum in bestias mutatione cet.; *miracula* vero sunt globi ignei, lapidum pluvia, voces deorum, ut Silvani (Liv. 2, 7.), Aii Loquentis et pleraque apud Iulium Obsequentem.

210-216. *Natales grate numeras*] „Quod non faciunt nimium timidi ad senectutem et mortem, quia ex natalibus multis obitum iam propinquum perhorrescunt.“ PORPH. — *levat*] Haec vera videtur lectio, *iuvat* glossema, etsi hoc praebent Codd. plurimi. Recte Bentleius: „*levat* et aptius est sententiae et Horatio familiare. Conf. Epod. 11, 17. 17, 26. Carm. Sec. 63. Sat. 2, 3, 292. Epp. 1, 8, 8.“ — *spinis*]

Sollicitudines vanas atque animi perturbationes cum spinis comparat. Sic Epp. 1, 14, 4: *Certemus, spinas animone ego fortius an tu Evellas agro. — recte*] „virtuti convenienter.“ — *decede peritis*] „Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca moriendō da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.“ Observatum esse videtur poëtae animo similis locus Lucretii 3, 965. — *Lusisti*] Intellige maxime de rebus venereis. Cfr. imprimis Naekii Choerilum p. 196 seqq., qui p. 246. affert versum ex Plut. de fort. Alex. Or. 2. p. 336. C: *Ἔσθιτε, πίνε, ἀφροδισιάζει· τὰλλα δὲ οὐδέν.* Livius Andronicus apud Festum in v. *Affatim*: *Affatim edi, bibi, lusi. — Tempus abire cet.*] „Tota tua vita cum lusui ac luxuriae dedita fuerit, omni merito omnique laude caret. Ergo, ut quam primum morte finiatur, optandum est, ne mox ludibrio fias iunioribus turpis senex.“ — *pulset*] ut solet fieri in *παροιμία*. — *lasciva decentius*] „quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.“

Q. HORATHII FLACCI
DE ARTE POETICA

LIBER.

PRAEFATIO.

De Pisonibus haec tradit Porphyrio et Comm. Cruq. p. 695: „Hunc librum, qui inscribitur De arte poëtica, ad L. Pisonem, qui postea Urbis custos (id est, praefectus) fuit, (eiusque liberos) misit. Nam et ipse Piso poëta fuit et studiorum liberalium antistes (i. e. fautor).“ Quae de hoc viro scimus, haec fere sunt. Tacit. Ann. 6, 10. a. u. c. 785: *L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi (in operis parte, quae post Ann. 5, 5. intercidit). Aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thracia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria, quod praefectus Urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviolem mire temperavit.* Propter hanc praefecturae urbis administrationem magnificas laudes ei tribuit Velleius 2, 98. Lepida de eo est narratiuncula apud Senecam Epist. 83, 12: *L. Piso, Urbis custos, ebrius ex quo semel factus est fuit; maiorem partem noctis in convivio exigebat. Usque in horam fere sextam dormiebat; hoc eius erat matutinum. Officium tamen suum, quo tutela Urbis continebatur, diligentissime administravit. Huic et divus Augustus dedit secreta mandata, cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit, et Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in Urbe et suspecta relinqueret et invisit.* Idem confirmant Plinius H. N. 14, 22, 28. et Suetonius Tib. 42. Consul autem fuit a. u. c. 739. Post consulatum obtinuit Pamphyliam provinciam, unde cum a. u. c. 743. contra Bessos et Sialeas bellum gerere iussus esset, hos post varia proelia debellavit; propter quas res feliciter gestas ei supplicatio et honores triumphales decreti sunt. Dio 54, 34. Flor. 4, 12, 17. Ad eundem exstant Antipatri Thessalonicensis epigrammata IX. laudum atque adulationis plena in Iacobsii Anthol. Gr. Lips. II. p. 97—99. Iam cum Artem poëticam nos quoque ut Kirchnerus Q. H. p. 39. ultimum vel certe unum ex ultimis Horatianorum operum esse iudicemus atque intra annos 743—746. compositam arbitremur, aetatis et patris et filiorum rationem ineamus necesse est. Natum igitur L. Pisonem ex Tacito scimus a. u. c. 705., consulem a. u. c. 739. annos natum XXXIV., intra a. u. c. 743—746. annos XXXVIII—XLI. Quodsi vicenarius uxorem duxit a. u. c. 725. maiorque filiorum natus est sequente, hic iisdem illis tribus annis adolescentulus erat XVII—XX. annorum, qua aetate cur ad poëtica studia incumbere

non potuerit, nequaquam video. Minori autem filio honoris tantum causa memorato praecepta non traduntur (v. 366.) Neque aliae insunt difficultates, quae removeri nequeant. nam ex eo, quod L. Piso post consulatum ab Urbe afuerit, haud recte a nonnullis colligitur, per eos annos ad maiorem eius filium, Romae, ut puto, degentem, hanc epistolam omnino scribi non potuisse, sed scriptam esse ante consulatum a. u. c. 739. vel hoc ipso anno. Quod vero nullam patris rerum gestarum mentionem iniicit, ex eo explicamus, quod Horatius a panegyrico genere prorsus abhorrebat. Quintilium autem Varum etsi mortuum iam a. u. c. 730. XV. post annis tamquam verum critici specimen laudari v. 438. non potuisse, amicum praesertim poetæ coniunctissimum (Od. 1, 24.), nemo pro certo contendet; immo, quod mortui amici tam honorifice meminit, gratiam ac festivitatem totius loci magnopere auget, cum, si criticum aliquem etiam tunc superstitem ita laudasset, adulationis crimen vix devitare potuisset. Neque vero ex v. 55. colligas etiam tunc vixisse Virgilium Variumque, cum verba satis commode sic explicari possint: „Magnis poetis, quales nostra aetate illi fuerunt.“ Maxima difficultas autem plerisque visa est illa, quod A. P. 387. Sp. Maecius Tarpa manifesto tamquam vivus memoratur, cui iam a. u. c. 699. a Pompeio Magno demandata esse scimus curam probandarum fabularum, quae in ludis suis essent edendae. Cic. ad Fam. 7, 1, 1. Verum Weichert P. L. p. 334. recte monuit propter hoc non esse cogitandum de aedilitate Maecii. Iam ubi statuerimus hunc a. u. c. 699. fuisse aetate quaestoria (XXVIII. ann.), natus cum sit circiter a. u. c. 672., tempore huius scriptiois senex fuit annorum LXX., qua aetate permulti et fuerunt et etiam nunc sunt perboni poematum critici; ut taceam consilio illo, quod Pisoni datur, potius scitam Maecii laudem contineri, quam ut crediderit unquam fore, ut adolescens carminibus nimis frequenter cum sene communicatis huic valde incommodaret. Quod ad L. Pisonis praefecti filios attinet, nihil sane de his constat, nisi quod Acro *Lucium vocat maiorem iuvenum* v. 366. L. autem Piso ille, consul qui fuit a. u. c. 753. cuiusque magnanimum libertatem memorat Tac. Ann. 2, 34., a. u. c. 769. (quo ex nostra coniectura XLIII. annos natus fuisset L. Pisonis praefecti urbi filius) et mortem opportunam, qua exstinctus est ante quam reus peractus esset a. u. c. 777. Ann. 4, 21., utrum Lucii cos. 739., an Gnaei cos. 731., an fortasse tertii alicuius Pisonis filius fuerit, nos ignoramus. Propter rationes, quas attuli, equidem antiquo Scholiastae testimonio refragari nolim. At qui rati sunt Artem poeticam scriptam esse tempore anteriore intra annos 730—735., quo tempore recens fuerit Quintilii memoria, vixerint etiam tunc Virgilius et Varius, Maeciusque aptior quam decennio post fuerit ad carmina diiudicanda, neque tamen aptus ad talia componenda L. Pisonis filius maior, quippe qui tunc puer circiter XII—XIV. annorum fuisset, alium Pisonem circumspectantes reppererunt Cn. Pisonem, quem memorat Tacit. Ann. 2, 43., ubi Cn. Pisonem, Germanici inimicum, Syriae a Tiberio praefectum tradit, *ingenio violentum et obsequii ignarum, insita ferocia a patre Pisono, qui civili bello resurgentes in Africa partes* (a. u. c. 708.) *acerrimo ministerio adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus* (a. u. c. 712.) *concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.* Consul autem suffectus fuit a. u. c. 731. At vereor, ut huius opinio-

nis fautores temporum rationes satis perspexerint. Cn. enim Piso pater, qui a. u. c. 708. *Adrumeti cum Maurorum circiter tribus milibus apparuit* (Bell. Afr. 3.), cuius Cn. filius, ut statim videbimus, iam a. u. c. 728. Tiberio obsequium tribuere poterat, adolescens igitur circiter XX. annorum tunc erat, ipse quoque tempore belli Africani minimum vicenarius esse debebat, natus ergo 688., Horatii fere aequalis, consul a. 731. anno suo, ut dicebant, XLIII. Iam quod ad Gnaeum huius filium attinet, Caesaris Germanici, ut fama erat, interfectorem, ipse in codicillis, antequam sibi mortem conscisceret a. u. c. 713., ad Tiberium compositis haec quoque scripsit: *per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus -- salutem infelicis filii rogo.* Tac. Ann. 3, 16. Consul autem volente sic Augusto cum Tiberio fuerat a. u. c. 747. erravitque is, qui Fastos Dionis Cassii libris praefigi solitos confecit, cum Gnaeum patrem, consulem suffectum a. u. c. 731., iterum consulem, sed *ἐπὶ τὸν μὲν*, statuit anni 747. Et de hoc eodem Gnaeo Pisone filio eundem interpretor Tacit. Ann. 1, 13.; nam patrem, qui, si vivebat, tunc paene octogenarius fuisset, nimis incredibile est principatus capacem eumque occupare ausurum fuisse. Iam si Horatius Artem poëticam scripisset intra annos 730—735., Gnaeus filius sane *iuvenis* vocari poterat; sed, cum omnia, imprimis maturitas quaedam totius compositionis, nos hanc scriptio-nem ad ultimos poëtae annos referre iubeant, virum circiter XXXVIII. annos natum satis absurdum fuisset ita appellare, ut facit.

Dignum est memoratu illud, quod tradit Porphyrio: „In quem librum con-gessit praecepta Neoptolemi (τοῦ Πατριάρχου) de arte poëtica, non quidem omnia, sed eminentissima.“ Hoc autem fingi vix poterat, sed, ut apparet, desumptum est ex antiquo aliquo Artis poëticae interprete, in quibus fuit Q. Terentius Scaurus, *Hadriani temporibus grammaticus vel nobilissimus* (Gell. 11, 15, 3.), cuius *Commentariorum in Artem poëticam (Horatii) librum X.* memorat Charisius p. 182, 5. et 188, 17. P. De Neoptolemo autem Pariano, poëta et grammatico, vide Fabricii Bibl. Gr. ed. Harl. VI. p. 373., Villoisonii Proleg. ad Iliad. p. XXX., Meinekii Analecta Alexandr. p. 357., qui quidem haud nimis probabiliter suspicatur, Horatium haurire nonnulla potuisse ex illius poëmate *περὶ ἀστέισμων*, cum potius proprium de arte poëtica scriptum sive poëma fuit sive pedestri oratione compositum, a nullo quidem alio quam a Porphyrione memoratum, intelligendum esse videatur. Sane omnino multis in rebus secutus est Horatius Alexandrinorum grammaticorum doctrinas.

„Potest hic libellus commode haberi pro epistola libri secundi tertia, qui sic quoque non maior erit libro primo. Nec temporum ratio aut aliud necessarium, quod sciam, argumentum obstat. Favet etiam Charisius, qui p. 182, 3. et 183, 10. simpliciter *Epistolarum* nomine, quae hic leguntur, laudat. Mature tamen ut peculiaris libellus laudatur a Quintiliano Epist. ad Tryph. 2., ubi simpliciter *Artem poëticam* vocat, et 8, 3, 60. ex *prima parte libri de arte poëtica* ipsum affert principium. Priscianus quoque et alii grammatici passim *Horatium de arte poëtica* citant. An occasionem separandi voluminis dedit, quod ut *Somnium Scipionis ex Ciceronis de re publica opere* excerptum Macrobius explicavit, sic mature grammatici

hunc praesertim libellum interpretari coepere? (V. supra.) In Mss. et priscis Editionibus iam post Epodos et Carmen seculare ponitur, ut in Ms. Gottingensi, item in Ed. Mediolanensi 1477., in Venetis 1479. (1481.) cet. usque ad H. Stephanum; nunc medio inter Epistolas et Sermones loco, ut in editione Zaroti, nunc denique ultimo omnium loco post Epistolas, cuius instituti auctor videtur laudatus modo H. Stephanus, qui rationem eius reddit Diatr. p. 32. Certe non annotavi, qui ante illum ultimo loco poneret Artem, neque qui post illum non poneret.“ GESNERUS.

Quod ad ipsam poëmaticis formam attinet, illi tantummodo Interpretes verum viderunt, qui „epistolam didacticosatiricam“ esse contenderunt, non poëma didascalicum universae poësis leges ac regulas proponens, ut olim plerique rati sunt, non animadvertentes praecepta paene omnia referri ad genus dramaticum, ea vero genera, in quibus ipse excellebat, lyricum (quod leviter dumtaxat attingit vv. 83—85.), satiras, epistolas, epigramma, poëma didascalicum, quamquam ipse Lucretium suspiciebat, prorsus praeteriri. Id vero ante omnia teneto, hanc epistolam Pisonibus praeter ceteros destinatum atque ab his intra domesticos parietes lectam esse, antequam ederetur. Iam prorsus ignoramus, utrum poëta, quae nonnullorum post Wielandum fuit opinio, sincera benevolentia in Pisonem maiorem. boni haud dubie ingenii adolescentem, sed nimis fortasse cupidum propriae facultatis poëticae periclitandae, tali ab auso dehortari voluerit, ut ne mediocris tantummodo poëta evaderet existimationemque suam apud populares temere laederet; an (quod propemodum probabilius videtur) adolescentulr indole atque ingenio delectatus, nullo illiusmodi consilio impulsus de arte poëtica eum eo amice colloqui et disserere in animo habuerit, qua scriptiunculae forma atque innocentissima, ut videri debebat, occasione usus utiles popularibus admonitiones praebere tectaque obiurgare iniquos suos obtrectatores haud neglexit simulque demonstravit, quam penitus artis omnium difficillimae secreta perspexisset. Uteunque res se habet, certe multus est in significandis praesertim difficultatibus, quae poëtae necessario sint superandae, si omnium plausum merito ferre velit. Verum enimvero, ne nimis aridum siccumque evaderet huiusce argumenti poëma didascalicum, quale quidem apud Graecos, quod sciam, nullum exstabat, exhilarandi erant lectorum animi iocis interdum satis acerbis in poëtarum vitia, in prava grammaticorum iudicia, in perversam Romanorum educationem; nec vero oblitus est se suique similes poëtas defendere adversus antiquarios atque omnino persaepe *ridendo dicere verum*. Sententiarum ordo atque mutuus nexus a multis reprehensus, a pluribus etiam parum perspectus, mihi quidem semper admirabilis visus est et talis profecto, qualis debet esse in epistola, vera sermonis familiaris imagine, id est, occultior et laxior quam qui requiritur in poëmate mere didascalico.

G. Bernhardy *Grundriss der Röm. Litteratur. Zweite Bearbeitung.* pag. 477 sq.:

„Epistola ad Pisones, seit Quintilian gewöhnlicher Ars Poëtica genannt, verdankt ihr ehemals grosses Ansehn weniger ihren wahren Vorzügen als dem grundlosen Vorurtheil, dass sie ein System oder Lehrgedicht der Verskunst enthalte. Diesem Wahne zu Gunsten hat man häufig entweder gewaltsame Umstellungen versucht oder Hypothesen

über Plan und Zweck eines Gedichtes durchgeführt, welches zwar erhebliche Bruchstücke der Lehre vom Stil, der Poetik und insbesondere der tragischen Dramaturgie darbietet, aber fast absichtlich den Zusammenhang durch eingemischte Rathschläge, durch litterarische Notizen und Elemente der Metrik kreuzt und mit einer schneidenden Kritik der Dichterlinge schliesst. Hiezu kommt der populäre Ton, der an lässige Konversation streift und stets den praktischen Gesichtspunkt hervorhebt; woher die Fülle kluger und klassischer Aussprüche, die jeden Anflug von Trockenheit entfernt. Ein persönlicher Zweck, die Belehrung junger, mit der Dichtung wenig vertrauter Freunde, mischt sich hier in versteckter Kunst mit dem allgemeinen, der Aesthetik poetischer Formen und Stilarten, unter denen die Tragödie als ein damals beliebtes Objekt vorzugsweise berührt wird. Die ganze Behandlung des Stoffes, die weder systematisch noch willkürlich ist (denn der Kern liegt in der Mitte, von persönlichem Beiwerk eingefasst und mit nur mässiger aus Griechen entlehnter Gelehrsamkeit gewürzt), lässt an eine Zeit denken, die den Episteln vorausging. Einer solchen entspricht auch die Heiterkeit und reizende Ironie des Vortrags, welche noch durch die Bündigkeit und glückliche Schärfe der fast durchsichtigen Diktion gehoben wird.

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas
Undique collatis membris, ut turpiter atrum

1-5. In exordio (v. 1—23.) hoc potissimum inculcat, *simplex dumtaxat et unum esse debere quodvis artis opus*. Unde oppositionis causa primum proponit foedum ac ridiculum monstrum, in quo nullum est vestigium simplicitatis illius, quam nunc *unitatem organicam* dicere solent. „Nec *γαυρασιας* audacia se quisquam excuset, ubi in illam peccarit; neque vero singulae descriptiones ac *ῥήσεις* per se fortasse pulcherrimae, illa ubi deest, poema aliquod absolutum ac perfectum reddunt.“ — *Humano*] Ipsa verborum collocatione (chiasmo) *ἀντίθετα* *Humano equinam, capiti cervicem* evidentiora fiunt.—*varias*] „disparium colorum.“ — *inducere plumas*] *penicillo adiungere*.“ SCHOL. Plin.

H. N. 35, 6, 26: *Si (pictores) purpuram facere malunt, caeruleum sublinunt, mox purpurissum ex ovo inducunt* (in superficie). „Cetera membra praeter caput humanum et piscis caudam insuper plumis variegare, adeo ut totum monstrum compositum sit ex muliere, equo, aliis animalibus (nominatim in trunco et pedibus), avibus et pisce“, probe ut Virgilii Scylla Aen. 3, 426: *Prima hominis facies et pulchro pectore virgo Pube tenuis, postrema immani corpore pistrinx, Delphinum caudas utero commissa luporum*. — *collatis membris*] Non est dativus v. *inducere*, sed ablativus absolutus: „cum undique ita conferantur membra, ut“ cet. — *turpiter atrum*] Sic iunge, non tur-

Desinat in piscem mulier formosa superne,
 Spectatum admissi risum teneatis, amici? 5
 Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
 Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
 Fingentur species, ut nec pes nec caput uni
 Reddatur formae. Pictoribus atque poëtis
 Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas. 10
 Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
 Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
 Serpentes avibus gementur, tigribus agni.

A. P. 8. *Finguntur* Codd. aliquot.

pititer desinat. Cfr. Epp. 1, 3, 22: *ingenium - turpiter hirtum.* — *in piscem*] „in beluam marinam, id est, pisticem.“ ACR. — *Spectatum admissi*] Ubi tabulam finierat pictor, primum familiares suos spectatum advocabat. — Ceterum graviter reprehendit aequalium in talibus picturis perversam licentiam Vitruvius 7, 5: *Pinguntur* (nunc) *tecloriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines certae: - - ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla, alia humana, alia bestiarum capitibus similia: haec autem nec sunt nec fieri possunt nec fuerunt. - - Neque picturae probari debent, quae non sunt similes veritati.*

6-9. *isti*] contemptim. — *vanae*] „in rerum natura haud reperientur, nequaquam verae.“ — *Finguntur*] Haec est legitima temporum consecutio: *fore-fingentur*, non *finguntur*. Tibull. 1, 4, 65: *Quem referent Musae, vivet* cet., ubi alii male *referunt.* — *nec pes*] Plaut. Asin. 3, 3, 139: *nec caput nec pes sermonum adparet.* Cic. ad Fam. 7, 31, 2: *tuas res ita contractas, ut, quemadmodum scribis, nec caput nec pedes.* — *uni*] Est adiectivi prolepsis poetica: „ita, ut una, certa ac finita, sit.“ — *Reddatur*] „conformetur ac respondeat.“ *Natura*

rerum dat, poeta *reddit* ut debitum. — *formae*] Hoc v. completitur et eam, quam nos dicimus interiorem formam, *ιδέα*, exemplar, quod artificis menti observatur, et exteriorem, quam nobis proponit artifex vel poeta.

9—13. *Pictoribus cet.*] Est *ὑποφορά* (*subiectio*) e mente et ore ficti adversarii, quam statim sequitur *ἀνθυποφορά* (*responsio*): *Scimus* cet. — *Quidlibet audendi*] *Diphilus* apud Athen. 6, 1: *Ὡς οἱ τραγωδοὶ φασιν, οἷς ἐξουσία ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνοις.* *Lucian.* Pro *imagg.* 18: *Ἡαλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευθύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γραφέας.* — *aequa*] Non est „par utrisque,“ sed „iure permissa et omnibus ultro concedenda,“ *billig*, non *gleich*, ut dicimus *aequam legem, aequa iura.* — *Scimus*] „Hoc,“ respondet ficto adversario, „equidem nunquam negavi.“ — „*Petimus* quasi poetae, *damus* quasi critici.“ ACR. — *placidis - immitia*] Ut si in tragedia saevus aliquis tyrannus repente fieret rex clementissimus ac iustissimus. „*Arcte,*“ inquit, „copulari res insociabiles et contrariae a poeta non debent.“ — *coëant*] Cfr. Epp. 1, 5, 25: *ut coëat par Iungaturque pari.*

Inceptis gravibus plerumque et magna professis
 Purpureus, late qui splendeat, unus et alter 15
 Adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
 Et properantis aquae per amoenos ambitus agros
 Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
 Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes 20

18. *Rhenus* Codd. aliq., *Rheni* alii.

14—18. *Inceptis* cet.] „Poëmata epica et tragoediae, quae magna quaedam ac *non prius audita* promittunt, saepe in eo peccant, quod scriptores falsis lenociniis utentes hic illic non suo loco ornatum adhibent.“ — *Purpureus* - - *Adsuitur pannus*] Intellige vel de togae praetextae lato clavo vel de instita stolae. V. *adsuitur* ipsum significat huiusmodi descriptiones plerumque supervacaneas esse; loquitur enim maxime de intempestivis a re digressionibus, ἐπεισοδίου. Singulis autem quae mox memorat notare videtur certa quaedam suae aetatis poëmata, veluti probabiliter Furium Bibaculum in flumine Rheno. Cfr. Sat. 1, 10, 37. — *lucus*] Respicit ad h. l. Persius 1, 10: *nec ponere lucum artifices*; veluti si Virg. Aen. 3, 679: *quales cum vertice celso Aëriae quercus aut conferae cyparissi* *Constiterunt, silva alta Iovis lucusve Dianae*, cum dixit, deinceps in his describendis diu immoratus esset. Talis autem lucus copiose describi poterat et in utraque Iphigenia et ubi Dianam Nemoresem Ariciae cultam memoraret poeta. — *Et properantis* cet.] Versus ipsis numeris suis praeclare conformatus est ad rivi amoeni cursum imitandum. — *flumen Rhenum*] adiectiv. ut Od. 4, 4, 38: *Metaurum flumen*. Tacit. Hist. 4, 12: *mare Oceanum*. — *arcus*] qui quo-

modo non per putidam digressionem nec per inanes ambages, sed poetice describendus esset, demonstravit Virgilius Aen. 4, 700: *Ergo Iris croceis per caelum roscida pinnis, Mille trahens varios adverso sole colores, Devolat*.

19-23. *Et fortasse*] „Auch kannst du vielleicht eine Cypresse malen.“ HAND Turs. II. p. 505. — *cupressum*] „Cupresso nihil facilius pingi potest.“ VICUS. „Proverbium est in malum pictorem, qui nesciebat aliud pingere quam cupressum. Ab hoc naufragus quidam petivit, ut voltum suum et naufragium exprimeret. Ille interrogavit, num ex cupresso vellet aliquid adpingi; quod proverbium Graecis in usu est: μή τι καὶ κυπαρίσσου θέλεις;“ SCHOL. Qua in imagine haec laet sententia: „Nihil sane opus est ornamentis supervacaneis et ad propositum minime pertinentibus; immo talia quodque poëma turpiter dedecorant.“ — *simulare*] „μιμεῖσθαι, penicillo exprimere.“ Cfr. Epp. 2, 1, 241. — *exspes*] Vocabulum est iam Accianum apud Nonium pag. 7. Gerl.; „in summo vitae discrimine versans omnibusque bonis suis exutus, quocirca tabulam illam prae se ferens mendicatum it.“ Iuven. 14, 301: *mersa rate naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur*. Cfr. Sat. 2, 1, 33. — *Navibus*] Haeserunt in hoc plurali, cum de uno nau-

Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit

Institui: corrente rota cur urceus exit?

Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.

Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,

Decipimur specie recti: brevis esse laboro, 25

Obscurus fio; sectantem levia nervi

26. *levia* BbST, LCtF: *lenia* Regii duo, e Codice Achillis Statii Bentleius et M.

frago agatur; verum eo tristior fit imago, si plures simul naves procellae impetu opprimuntur. — *Amphora*] Nova imago: „talibus digressionibus fit, ut prodeant poëmata deformia, quorum exitus nequaquam respondet argumento, quod tractandum susceperat scriptor.“ — *coepit Institui*] constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepta est institui*. Vid. Excursum I. — Proverbium erat Graecum *ἐν τῷ πίδακι τὴν κεραμειαν ἐπιχειρεῖν μανθάνειν*. Plat. Gorg. p. 514. E. Laches p. 187. B. — *rota*] figulari, *Töpferscheibe*. — *urceus exit*] Qui temere ac fortuito rem peregit figulus, h. l. poëtae caeco impetu abrepti est imago. *Urceus* autem vas, si non minus amphorâ — nam *urceum*, quod capiat quadrantalia quinque memorat Cato R. R. 13. —, saltem formae ab amphora prorsus diversae. Ad v. *exit* cfr. Pers. 1, 45: *Non ego, cum scribo, si forte quid aptius exit, Quando haec rara avis est, si quid tamen aptius exit, Laudari metuam.* — *Denique*] „Ad summam,“ „ut quae dixi brevi complectar.“ — *quidvis*] „quodcunque poëma; cuius generis, nunc nihil refert.“ — *simplex dumtaxat*] „Nisi aliis virtutibus, certe hac sit praeditum simplicitatis.“ HAND Turs. II. pag. 336. Est autem *simplex*, „cuius singulae partes sibi non repugnant, ut altera alteri obsit eamve

tollat;“ vel, si mavis, ut explicavit Lambinus: „non ex partibus dissimilibus compositum.“ — *unum*] „una forma organica;“ *ὅσπερ ζῶον ἐν ὄλον*, Aristot. Poët. 23, 1.

25—27. *Decipimur* cet.] Iam vitia omni poësis generi communia, in quae poëtae facile incurrant, enumerat, ac se quoque in errorem incidere posse ingenue fatetur. — *specie recti*] „id quod rectum et vere pulchrum nobis saepe immerito videtur, unice sectantes, propterea quod ab eo in errore deducimur, haud raro in vitia incidimus.“ Postquam primum illud praeceptum de operis unitate constituenda et servanda dedit, ad stili artem transit. — *brevis* cet.] Quintil. 8, 3, 82: *Hoc (βραχυλογίαν) male imitantes sequitur obscuritas.* — *levia*] Hoc agnoscunt iam Scholiastae exponentes: „splendentia.“ Et Graeci et Latini *τὴν λειότητα, levitatem*, non solum *τῆ τραχύτητι, asperitati*, sed etiam *τῆ δεινότητι, τῷ παθητικῷ καὶ ἐμφύχω, animis, nervis, viribus* opponunt; ut Quintil. 8, 3, 6: *nec effeminatam levitatem -- amet, sanguine et viribus nitat.* Idem 10, 1, 52. Hesiodo tribuit *levitatem verborum et compositionis probabilem*. Dionys. Halic. de vet. scriptt. censura 2, 2: *Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἡδονῆς καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς Ἀντίμαχος δ' εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος καὶ τοῦ συνήθους τῆς*

Deficiunt animique; professus grandia turget;
 Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
 Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum. 30
 In vitium ducit culpa fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber unus et unguis

32. *imus* cum libris plerisque etiam meis L^Ct et Dillenburger. (unus Regii quattuor aliique, Ioannes Sarisberiensis in Praef. Lib. VI. et post Benteium Edd. fere omnes.)

ἐξαλλαγῆς. Pro lectione *lenia* afferunt Cic. Brut. 48: *lenitas eius* (C. Iulii L. F.) *sine nervis*. — *professus grandia* cet.] „Qui sublime dicendi affectat, fit turgidus.“ Quintil. 10, 2, 16: *plerumque* (imitatores) *declinant in peius et proxima virtutibus vitia comprehendunt fiuntque pro grandibus* (vel *grandiloquis* apud Cic. Orat. 5, 20.) *tumidi*.

28 — 31. *Serpit humi* cet.] Duae imagines sunt contractae, eius, qui nunquam ad altiora eniti conatur, et eius, qui procellarum formidine litus radit. Hoc autem *humile* dicendi genus (Quintil. 8, 5, 32: *Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem in dicendo voluptatem, nihil probantes nisi planum et humile et sine conatu*. — Ita, dum timent, ne aliquando cadant, semper iacent. Epp. 2, 1, 250: *sermone repentis per humum*.) Graeci similiter τὸ χαμαιτυπές, χαμαιπετές vocant. — *tutus*] Sic ἀσφαλής, Plato Soph. p. 231. A., pro cauto. — *timidusque procellae*] Eadem metaphora Od. 2, 10, 1: *Rectius vives, Licini, neque altum Semper urgendo neque, dum procellas Cautus horrescis, nimium premendo Litus iniquum*. De genitivo cfr. Ovid. Metam. 5, 100: *timidusque deorum*. — *Qui variare* cet.] „Qui amore novitatis variare argumen-

tum cupit partim fabulis prorsus ineptis atque incredibilibus, partim imaginibus nimis audacibus, eo devenit, ut monstruosum evadat poema.“ *Variare* autem, ποικίλλειν, est efficere, ut una (eadem) *res* sine necessitate ac sine lectoris oblectatione praebeat plures aspectus; in quod vitium haud raro inciderunt Ovidius, Seneca tragicus, Lucanus, Statius, qui eandem sententiam pluribus modis exprimunt variisque imaginibus, operose plerumque quaesitis, exornare student, quo scilicet omnes qui legant poetarum ingenium admirentur, immo stupeant. — *Delphinum*] Est velut proverbium. Ion ap. Plut. Demosth. 3: *δελφίνος ἐν χέρσῳ βία*. Rufinus Anthol. Palat. I. pag. 89: *Βοσκήσει δελφίνας ὁ δεινδροκόμης Ἐρύμανθος Καὶ πολὺν πόντον κῦμα θοὰς ἐλάφους*. — *In vitium* cet.] „Qui vitia studiose vitat, eo ipso vitiosus solet fieri, si propriis virtutibus poetice caret.“

32 — 37. *Aemilium circa ludum*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido constitutus, „quod nunc Polycleti balneum est.“ PORPH. — *faber*] aerarius. — *unus*] „praeter ceteros,“ „melius quam reliqui omnes,“ ut Damasippus Sat. 2, 3, 24: *Hortus egregiasque domos mercarier unus Cum lucro noram*.

Exprimet et molles imitabitur aere capillos,
 Infelix operis summa, quia ponere totum
 Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem, 35
 Non magis esse velim quam naso vivere pravo,
 Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
 Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
 Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
 Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res, 40

37. nigrove B.

Reicienda est omnino falsa lectio *imus*, quam, ut in talibus assolet, diversissimis modis interpretati sunt: 1) „*Imus*,“ nomen proprium; 2) „malus et ineptus, adeo ut tunc ceteris omnibus postponeretur; 3) „obscurus,“ ut Od. 3, 1, 15: *insignes et imos*; 4) „ultimus, quod in ima parte Circi tabernam suam locasset.“ COMM. CRUQ. Ille igitur excellebat utique in statuarum suarum capillitio, haud facili capitis parte, et unguibus exprimendis; sed idem in *operis summâ* (si quis totam operum eius formam spectaret) infelix et reprehensione dignus erat. „Non satis est,“ inquit, „ut una alterave pars poëmaticis excellat, sed tota eius compositio perfecta esse debet.“ — *molles*] „ita ut aequae molles (*weichwallend*) viderentur, ac sunt in homine ipso.“ Tibull. 1, 8, 9: *Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos?* Capillitium vero diligentius expressisse haud parva laus erat artificis. Conf. Plin. H. N. 34, 8, 19: *ipse tamen (Myro) — capillum et pubem non emendatius fecisse (videtur), quam rudis antiquitas instituisse.* — *Hic (Pythagoras Rhēginus) primus nervos et venas expressit capillumque diligentius.* Aere autem et accuratius et mollius quam marmore exprimi solebant capilli, donec sub Antoninis marmorarii quoque in hac potissimum parte summa

cum diligentia elaborarent. — *imitabitur*] V. *imitari* h. l. idem fere quod exprimere, (*nachbilden*.) ut Cic. Brut. 18, 70: *Canachi signa rigidiora esse, quam ut imitentur veritatem.* Epp. 2, 2, 8: *argilla quidvis imitaberis uda.* — *ponere*] „*fingeren*, „*darstellen*,“ ut Od. 4, 8, 8: *Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.* — *totum*] „omnes operis partes necessarias“ (organicas). — *Hunc ego me — Non magis esse velim*] Frequens constructio; sic Cic. de Offic. 1, 31, 113: *Quam multa passus est Ulixes in illo errore diuturno, cum — in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse vellet.* Catil. 1, 2, 4: *Cupio p. c. me esse clementem.* — *pravo*] sensu proprio, „dextrorsum vel sinistrorsum detorto,“ *schief, krumm.* — *Spectandum*] propter pulchritudinem, ut Od. 1, 32, 11: *Lycum nigris oculis nigroque Crine decorum.*

38-41. Prima *ζωγία δόξα* fuerat de unitate, quam dicunt, organica; iam agit de eligenda materia, id est, de inventionione. — *aequam*] „accommodatam; cui pares sint vires vestrae.“ — *versate*] animo, „deliberate,“ imagine tamen desumpta a baiulis, qui onera manibus versant, antequam in humeros tollant. — *quid ferre recusent*] Epp. 2, 1, 258: *nec meus audet Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.* — *potenter*] „secundum posse,“

Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
 Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
 Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 Pleraque differat et praesens in tempus omittat;

42. *haud ego* BcF (non ST). — 43. *dicat, iam nunc debentia dici* Pleraque distinguunt Ct, Bentleius, Fea, Gonod.

barbarum, sed rectum glossema in Cod. Turicensi: „*κατὰ δὴνα-
 μιν*, pro suis viribus.“ — *facun-
 dia*] „Ea virtus orationis est, qua
 quae dicuntur non a scriptore,
 sed ultro, ex se ipsis atque adeo
 natura prodire videantur, unde
 Homeri poemata et picturae Nico-
 machi a Graecis *αὐτοσχέδια* dice-
 bantur.“ VICUS. — *lucidus ordo*] Hic transit ad ordinem, quem tech-
 nographi *διάθεσιν*, dispositionem,
 vocant. Scr. ad Her. 1, 2, 3: *Dispositio est ordo et distributio
 rerum, quae demonstrat, quid qui-
 bus locis sit collocandum*. Oppo-
 nitur *τῇ εὐρέσει*, inventioni. *Lu-
 cidus* autem *ordo* dicitur, qui per
 se ipse permultum confert ad ar-
 gumentum ipsamque orationem
 perspicuam reddendam.

42—45. *Ordinis*] Consulto quae-
 sita videtur haec quasi *ἀραγορά*.
 — *venus*] Cfr. v. 320: *Fabula
 nullius veneris*. Quintil. 6, 3, 18:
*Venustum esse, quod cum gratia
 quadam et venere dicatur, appa-
 ret. — aut ego fallor*] Hac for-
 mula utuntur ii, qui rei a se af-
 firmatae prorsus certi sunt. Se-
 neca de Tranq. an. 8, 3: *Aut ego
 fallor aut regnum est inter avaros,
 circumscriptores, latrones, plagia-
 rios unum esse, cui noceri non
 possit*. Propter ignorationem huius
 usus multi mutarunt in: *haud ego
 fallor. — Ut iam nunc dicat* cet.]
 Vera h. l. interpretatio haec est:
 „Ut iam nunc dicat ea, quae re-

vera nunc ipsum dici debent, id
 est, necessaria, videlicet ea, sine
 quibus omnino nec sensus poetae
 neque historia, quam exponit,
 neque imagines et comparationes,
 quibus utitur, a lectore intelligi
 possent; *pleraque* (permulta) autem,
 quae alius poeta minus perit-
 us, *toto sacco serens*, etsi non
 prorsus necessaria iam hic incul-
 casset, differat in locum magis
 opportunum atque propterea in
 praesentiâ omittat, magis artifi-
 cioso et poetico ordini studens,
 ut suspensum teneat lectorem; et
 quidem ita, ut persentiscat lector
 acutus, cur hunc *μῦθον*, hanc sen-
 tentiam vel hanc imaginem *ama-
 ril*, ea consulto et cum dilectu
 quodam (*con amore*) usus sit,
 alias, in quibus poeta deterior
 facile luxuriatus esset, sapienter
spreverit reservavitque ad alium
 poematis locum, ubi id efficiant,
 ut priorum rursus memor factus
 lector utramque poematis partem
 mente connectat.“ Göthe *Brief-
 wechsel von Döring* S. 85: *Eine
 Haupteigenschaft des epischen Ge-
 dichts ist, dass es immer vor und
 zurück geht. Daher sind alle re-
 tardirenden Motive episch. — Das
 Verschwiegene gehört mit zum
 Ganzen, wie die Pause zur Mu-
 sik, und mitbestimmt oft den Werth
 des Kunstwerkes.* — In verbis
differat et omittat minime inest
 inutilis tautologia; illud enim poe-
 tae consilium significat, hoc consi-
 lio executionem. — *promissi*

Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor. 45
 In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
 Dixeris egregie, notum si callida verbum
 Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
 Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
 Fingere cinctutis non exaudita Cethegis 50

Versus 45. 46. nostro ordine exhibent ceteris cum Libris mei omnes (BbSTcp): inverso ordine Bentleius coniecturâ et M. — 49. *rerum et Tbcp*, item cum Aldina 1509. (non 1519.) Lambinus distinguens: *Cethegis: Continget*.

carminis] „quod, ut omnes scimus, in manibus habet praestans poeta, sed fortasse post plures demum annos edet;“ plane ut Aeneis, quam omnes cupide exspectabant, identidem repetentes illud Propertii: *Nescio quid maius nascitur Iliade*: propter quam ipsam expectationem, ne fallatur, poetae summopere cavendum est. Similiter Iuven. 7, 82: *Curritur ad — carmen amicae Thebaidos. laetam cum fecit Staius Urbem Promisitque diem.*

46—52. *In verbis* cet.] Iam (vv. 46—59.) dat praecepta de stili virtutibus in verborum dilectu, in iuncturis, in verbis faciendis. Perquam similia sunt, quae tradit Cicero de Orat. 3, 37, 149: *Est quidam ornatus orationis; qui ex singulis verbis est; alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum paene una nata cum rebus ipsis, aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quae novamus et facimus ipsi.* — *tenuis*] ut λεπτός, subtilis iudicii, *sein*, prorsus, ut accipienda sunt vv. Od. 2, 16, 38: *Spiritum Graiae tenuem Camenae*, ubi male alii interpretantur „parcum.“ — *cautus*] „cavens praesertim, ne in verbis insit aliquid ambigui aut obscuri aut quod propter ineptam verborum

iuncturam sibi ipsi repugnet.“ — *serendis*] „inter se coniungendis atque recte collocandis,“ *Verknüpfung.* — *Dixeris egregie, notum* cet.] „Cic. de Orat. 3, 43, 170: *Ita fit, ut omnis singulorum verborum virtus atque laus tribus existat ex rebus: si aut vetustum verbum sit, quod tamen consuetudo ferre possit; aut factum vel coniunctione vel novitate; — aut translatum, quod maxime tamquam stellis quibusdam notat et illuminat orationem.*“ HALM. — *callida*] „occulta quadam arte lectoris mentem movens,“ ut sunt apud ipsum Horatium *splendide mendax, insipientis sapientiae consultus, animae magnae prodigus* cet. Dionys. Halic. de Comp. 3: *Ὅθεν ἐστὶ προὔργου λέξιν εὐρεῖν καθαρὰν καὶ καλλιῶδέημονα, εἰ μὴ καὶ κόσμον αὐτῇ τῆς ἀρμορίας τὸν προσήκοντα περιδήσεις.* — *Si forte* cet.] „Quodsi iam, inquit, ad rem aliquam explicandam verba antiqua non sufficiunt, permittitur poetae nova fingere.“ PORPH. — *Indiciis*] σημείοις, *Bezeichnung.* „Indicia verba appellavit; philosophi enim dicunt indicandarum rerum causa inventas esse voces.“ PORPH. — *abdita rerum*] „notiones novas, quas nemo ante verbis Latinis manifestavit.“ Cfr. Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum.* — *cinctutis*] qui *cinctu* induebantur, „quae erat vestis infra pectus

Continget, dabiturque licentia sumpta pudenter;
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem

52. *factaque* e Ge. Fabricii Codicibus Bentleius. (Ut nos, nostri.) — 53. *cadent* BTe et Porphy. Monac., L et Bentleius: *cadant* bS, CtM, *cadunt* unus Feae. — *parce*] arte B.

corpus ambiens et ad pedes per-
tingens; a viris gestabatur loco
tunicae, ut expeditiores essent ad
agendum; habebant enim soluta
brachia et ad exercendum habiliora.
FORC. Hinc Lucanus 2, 543: *exsertique manus vesana Cethegi*.
Silius 8, 585. de Cethego: *Ipse humero caxertus gentili more parentum*.
(Ovid. Fast. 5, 101: *Semicaper, coleris cinctulis, Faune, Lupercis*, id est, „prope nudis et cinctu tantum pudenda velatis.“
Haec sola h. v. exempla adhuc reperta sunt.) — *non exaudita*] „verba maioribus nostris ante haec duo secula plane incognita.“ — *Cethegis*] Cfr. Epp. 2, 2, 117. — *Continget*] „Aliter fieri non poterit, nisi ut fingas vocabula a veteribus nondum usurpata, attamen huius audaciae prosper erit successus.“ — *pudenter*] „Sed est modus in hoc quoque servandus, ne nimis crebro ac licenter verbis a nobis factis utamur.“ Quintil. 1, 5, 71: *Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam periculo fingimus*. — *fictaque*] Per se rectum est etiam Bentleii *facta*, sed Codd. antiquiss. auctoritate destituitur. — *habebunt - fidem*] „ita probabuntur propter evidentiam atque elegantiam, ut oblata occasione alii quoque iis libenter usuri sint.“

53—59. *si Graeco fonte cadent*] maxime in compositionibus ad Graeci sermonis analogiam factis, cuius generis apud Horatium sunt *centimanus, tauriformis, beluosus* (*μεγαζήτης*), *inaudax, aurum ve-*

stibus illitum (*χρυσόπαστος*), *impariter, ἀνίσως* v. 75.; item in rebus ad philosophiam et grammaticam pertinentibus, ut *intermundia, indifferens, qualitas, aequilibratas* (*ἰσορομία*, Cic. de nat. deor. 1, 39, 109.), *veriloquium*. Sic Cicero *essentiam* (*οὐσίαν*) nec non *indoloriam* (*ἀπάθειαν*) nominavit, addens: *licet enim novis rebus nova nomina imponere*; teste Sidonio Apoll. Ep. Praef. Carm. 14.; idem porro valet de constructionibus e Graeco sermone desumptis. Cfr. Quintil. 12, 10, 33: *Tanto est sermo Graecus Latino iucundior, ut nostri poëtae, quoties dulce carmen esse voluerint, illorum id nominibus exornent*. — *cadent*] „Camparat verba latina e graeca lingua translata rivis, qui paulatim a fonte deflexi per montes cadunt.“ FISCHER. Futurum recte respondet praecedenti *habebunt*. — *parce detorta*] „Verum,“ inquit, „in hoc quoque *parcimoniam* opus est, ne nimis graecisset oratio peregrinumque colorem ducat.“ Sane *detorta* h. l. sunt „deducta, ita ut Graeca esse desinant, vere Latina fiant.“ Sic iam Cato in secundo Originum apud Priscianum 9, 9, 51. (p. 871. P.): *Marucini vocantur, de Marso detorsum* (sic) *nomen*. — *Quid autem cet.*] „Quid negatum erit praestantissimis nostrae aetatis poëtis, quod libenter nunc concedunt comicis seculi sexti atque in his probant?“ Cfr. Cic. de Finn. 3, 4, 15: *Si Zenoni licuit, cum rem aliquam invenisset inusitatam,*

Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
 Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca 55
 Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
 Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
 Nomina protulerit? Licuit semperque licebit
 Signatum praesente nota producere nomen.
 Ut silvae foliis pronos mutantur in annos, 60

59. *producere* BbSTcp, LCtFJ: *procludere* e paucis Codd. (non suis) Bentleius et M. — *nomen*] *nummum* Fr. Luisino auctore Bentleius.

inauditum quoque ei rei nomen imponere, cur non liceat Caloni? — Caecilio Plautoque] Vide ad Epp. 2, 1, 58 sq. — *ademptum Virgilio Varioque*] „Noli colligere ex hoc loco, vixisse etiam tunc Virgilium et Varium; sed hi eius aetatis egregii poetæ contra priscos Caecilium et Plautum ponuntur; utrisque idem novandorum verborum ius vindicatur.“ DILLENB. — *acquirere pauca*] Admodum modeste: „paucis saltem verbis et constructionibus augere linguam Latinam;“ ut videtur hoc ipso loco fecisse in verbo *invideor*, *φθονοῦμαι*, pro *invidetur mihi*. Cfr. Epp. 1, 5, 21: *imperor. — Catonis*] Cfr. Epp. 2, 2, 117. — *Enni* Cfr. Od. 4, 8, 20. Epp. 1, 19, 7. 2, 1, 50. — *Signatum cet.*] Plin. H. N. 33, 3, 13: *Signatum est (aes) nota pecudum*. Simili imagine Iuven. 7, 54: *qui Communi seriat carmen triviale moneta*, unde Heinrich hic probat *producere nomen*. — *praesente nota producere nomen*] Imagine ex parte desumpta a nummis, quorum notae tunc quotannis mutabantur ex arbitrio annuorum triumvirorum monetarium (recte enim vertunt *vom heutigen, jetzigen Stempel*), in altera parte servat verba propria; quem usum Horatianum rem ipsam, τὸ κύριον, et imaginem sive

τρόπον artificiose miscendi et quasi confundendi non satis respiciens Bentleius metaphoram continuavit recepta lectione *producere nummum*. Verum ut *producere nummum* (veluti in hominum conspectum) significat nummo nuper cuso primum uti in commercio quotidiano, sic *producere nomen* „eo primum uti in sermone vel scripto.“ Ceterum frequens est imago. Quintil. 1, 6, 3: *Utendum plane sermone ut nummo, cui publica forma est*.

Vv. 60—72. ex ipsa vitae humanae natura fluxa et caduca necessitatem linguae semper novandae, ut efficaciam vigoremque suum quam diutissime conservet, magna cum arte demonstrat, insertis elegantibus Augusti laudibus.

60—62. *Ut silvae foliis cet.*] ablat. instrum.; proprie: „silvae per folia quotannis decidentia aliae fiunt,“ *an Laub*. Virg. Aen. 6, 309: *Quam multa in silvis autumnii frigore primo Lapsa cadunt folia*. Fundus frequentis similitudinis est Iliad. 5, 146: *Οἷη περ φύλλον γενεή, τοιγῆδε καὶ ἀνδρῶν*. Mimnermus Eleg. 2. in Schneidew. Del. pag. 13: *Ἡμεῖς δ' οἶά τε φύλλα φύει πολυανθέος ὄρη Έαρος* -- *Τοῖς ἔκλειοι πῆχυιον ἐπὶ χρόνον ἀνθεσιν ἤβης Τερπόμεθα*. — *pronos*] non tam, ut volt Aero, „volubiles et

Prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
 Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
 Debemur morti nos nostraque; sive receptus
 Terra Neptunus classes aquilonibus arcet,
 Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis

65

62. *vigentque* BbSTc et omnes Gonodii, item LCt et Bentleius: *virentque* ex uno Cod. FM. — 65. *sterilisque* Bbc, FJ (non ST, FcTM et Bentleius). — *actaque* unus Feae, *sterilisve palus*

cito labentes atque instabiles,“ quam „ad finem vergentes,“ ut *promus Orion* Od. 3, 27, 18.; „*per autumnalia tempora.*“ HAND Turs. III. p. 335. — *Prima*] Plerique explicant: „quae prius germinaverunt, etiam prius decidunt;“ quae explicatio nec per se foliorum naturâ nititur, siquidem saepe prius decidunt ea, quae posterius nata sunt, neque ad poëticam rationem quidquam attineret ordo decidendi, quem statuit. Optimè contra Fischerus: „Folia, quae in arboribus sunt ineunte vere, defluunt autumnio extremo.“ „Comparatio enim sic procedit: Ut folia, *primus* silvarum honos, anno ad finem vergente decidunt, ita temporis longinquitate *prima* verborum *aetas* interit, alia nascuntur verba, nova, quae et ipsa iuventae ritu florent ac vigent.“ OBBAR. — *vetus - aetas*] „verba inveterascentia atque obsoleta.“ — *ritu*] Cfr. Sat. 2, 3, 268. Sic iam Ennius Ann. 15, 8: *tela Crebra nivis ritu.* — *vigentque*] Hanc lect. firmant Codd. antiquiss. et est hoc longe venustius, ut verba, quae proprie de iuvenibus usurpantur, ad verba transferantur; nam v. *florere* de hominibus usurpatum tropi naturam iam exuerat.

63—69. *Debemur* cet.] Simonides p. 178. Schn.: *θανάτω πάντες ὀφειλόμεθα.* Ovid. Metam. 10, 32: *Omnia debemur vobis (diis inferis), paulumque morati Serius*

aut citius sedem properamus ad unam. Similes sententiae sunt Od. 2, 14, 21 sqq. — *nos nostraque*] Cfr. Epp. 2, 1, 89. — *receptus Terra* cet.] Egregia arte usus Augusti laudes propter magnifica opera publica attexit, peritura haec quoque, ut periere, vaticinaus. Heynius ad Virg. Ge. 2, 161: „A. u. c. 717. cum contra Sex. Pompeium male rem gessisset Octavianus Caesar, ut reficiendis classibus locum tutum haberet, Agrippae consilio portum Baianum in sinu Puteolano commodiorem ita reddidit, ut lacum Lucrinum interiecto aggere a mari seclusum cum lacu Averno, qui Lucrino adiacebat, coniungeret, aggerem autem, qui V. stadiorum erat, postquam eo perfosso aditum navibus in portum fecerat, ita muniret, ut a fluctibus superari nequiret navibusque tutus intra eum esset receptus. Hic Portus Iulius vocatus. (Nunc est arundinetum palustre, *Mar morto.*)“ Cfr. Sueton. Oct. 16. Dion. Cass. 48, 50. Plin. H. N. 3, 5, 9, 36, 15, 24.“ — *Neptunus*] Cfr. Epp. 1, 11, 10. — *aquilonibus*] pro omnibus procellis, ut Virg. Aen. 4, 310: *Et mediis properas aquilonibus ire per allum.* Est autem ablativus. Cfr. Epp. 1, 8, 10. In prosa oratione: „aquilones arcet a classibus.“ Sed cum verbis arcendi, defendendi, mutandi *ἀντίστροφα* saepe permittantur. — *Regis opus*] „dignum

Vicinas urbes alit et grave sentit aratum,
 Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis
 Doctus iter melius, mortalia facta peribunt,
 Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
 Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque 70

prius aptaque Bentleius coni., *sterilisque palus aptataque* Alii apud Marcilium, *sterilisque palus dudum aptaque* Cuninghamius, *sterilisque palus pulsataque* Markland. — 67. *amnis*] *Arnus* Cod. Dorvillii. — 68. *facta*] *cuncta* Bentleius coni. firmata a Cod. Galeano.

vel rege potentissimo,⁴ ut Od. 2, 15, 1: *regiae moles*. — *sterilisque palus*] Sane statuendum est, licentia poëtica, notata iam a Servio ad Aen. 2, 69. et 6, 107. neque ulla coniectura corrigenda, usum esse Horatium in ultima syll. v. *palus* corripienda. — *aptaque remis*] „navigabilis.“ — *grave*] „in pinguem humum alte deprimendum.“ — Ceterum omnes explicant cum Acrone et Commentatore Cruquii: „Pomptinas paludes Augustus exsiccat et habitabiles reddidit iniecto aggere lapidum et terrae;“ addentes ex Sueton. Caes. 44: *siccare Pomptinas paludes* (destinabat Iulius Caesar). Tale tamen Augusti opus a nullo praeterea memoratur; nam quod Schelle confidentius narrat: „Quod Caesar meditatus erat, perfecit Augustus, qui aquaeductibus XV. M. P. institutis Pomptinas paludes siccat;“ desumptum est ex Sat. 1, 5, 11 seqq., ubi poëta loquitur de fossa navigabili a Foro Appii usque ad Fanum Feroniae, quae a. u. c. 717. iam ducta erat, eo igitur tempore, quo hoc paludes siccandi consilium Augustus nondum agitare poterat. — *cursum-iniquum frugibus*] „crebris eluvionibus sata limo obducentem.“ — *amnis*] Minime interpretandum esse cum Scholiastis de Velabro ab Agrippa Augusti

iussu exsiccato, sed de cursu Tiberis ab Augusto aggeribus correcto (tempore quidem et modo nobis ignoto) demonstravit Fea. Equidem huc rettulerim eluvionem memoratam Od. 1, 2, 13 sqq., a. u. c. 732., post quam Tiberis ripam aggere munitam esse perquam-veri simile est. — *Doctus iter melius*] Epp. 1, 14, 29: *rivus, si decidit imber, Multa mole docendus aprico parcere prato*. — *mortalia facta peribunt*] „hominum opera vel magnificentissima, nedum vocabula;“ quo epiphonemate firmatur sententia v. 63. proposita. Lectione *cuncta* tollitur oppositio, quam Bentl. falso vituperat, inter *facta* et *sermones*. *Facta* autem et *opera* etsi semper quidem, ut videtur, in prosa oratione distinguuntur, a poëta hoc discrimen non servari reprehensione caret. Cfr. Ovid. Her. 10, 60: *Non hominum video, non ego facta boum, βοῶν ἔργα* Odyss. ζ, 98. — *sermonum*] „consuetudinis loquendi.“ Quintil. 1, 6, 43: *Et sane quid est aliud vetus sermo quam vetus loquendi consuetudo? — stet*] „firmiter duret stabilisque permaneat.“ — *honos et gratia*] Saepe sic iunguntur *honor et gratia, honor et decor, Würde und Anmuth*.

70—72. *Multa renascentur* cet.] Sic Frontonis potissimum aetate

Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella

Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.

Versibus impariter iunctis querimonia primum,

75

Post etiam inclusa est voti sententia compos.

permulta verba obsoleta quasi postliminio in sermonem Latinum redierunt. — *usus, Quem penes*] „Poëtis licuit vocabulum, quod de hominibus dicebatur, ad res referre ab hominibus agendas.“ HAND Turs. IV. p. 424. Scilicet *usui* per prospopoeian quandam ab Horatio tyranni vices tribuuntur. — *arbitrium-et ius et norma*] Consulto cumulat vocabula, quo demonstret necessarium esse, ut vocabula a singulis vel facta vel composita a consuetudine approbentur, id est, ut a multis illico tamquam recta et apta usurpentur: *arbitrium* autem, quod statuimus nulla causa allata; *ius*, facultas, quam ceteri ultro agnoscunt; *norma*, regula a nobis praescripta, cui ceteri obtemperant. Hunc autem triplicem voluntatis nostrae exsequendae modum usui loquendi attribuit poëta. Cfr. Epp. 2, 2, 119: *Adsciscet nova* (vocabula), *quae genitor produxerit usus*.

73—78. Iam expositis generalibus de inventione, dispositione, stilo praeceptis vv. 73—85. praecipua poësis genera enumerat ac describit, carmen epicum, elegiam, iambos, comoediam, tragoediam, genus lyricum, singula praesertim ab aptissimo singulis versuum genere designans. — *Quo scribi possent*] Adde: „neque vero alio scribi deberent.“ Aristot. Poët. 24, 8: Τὸ δὲ μέτρον τὸ ἠρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἤρμουκεν εἰ γὰρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν

μίμησιν ποιοῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιο. — *numero*] h. l. hexametris. — *Versibus impariter iunctis*] „hexametris et pentametris alternantibus.“ Charisius 2. p. 182. P.: *Impariter*. — Q. Terentius Scaurus in *commentariis in artem poëticam* lib. X.: *Adverbium, inquit, figuravit*; id est: Horatii (saltem nunc, postquam tot scriptores Latinos perdidimus) est ἀπαξ λεγόμενον, Graecorum ἀνίσως. — *querimonia*] non de spretis a puellis poëtarum amoribus, sed luctus et maeror de amicis vel civibus egregiis morte ereptis. *Θρηνώδη*, lugubrem, igitur putavit fuisse ab initio elegiam, secutus, ut videtur, notam illam notationem ab ἔ ἔ λέγειν, quam nuper firmavit Godofr. Hermannus in *Extemporalibus* (*Zeitschrift für die Alterthumswissenschaft* 1836. N. 66.): „Lugendi formula est ἔ ἔ λέγε, ex eaque et origo carminis elegiaci — et appellatio explicari potest. Vix enim dubitandum videtur, quin antiquissimi illius lugubris carminis ea ratio fuerit, ut pentametrorum posterior pars haec esset: ἔ ἔ λέγ' ἔ ἔ λέγε. Illi igitur versus recte dicti sunt ἔλεγοι.“ — *voti - compos*] maxime in rebus amatoriiis. „Post *θρηνητικὴν* elegiam,“ inquit, „orta est *ἔρωικὴ*.“ cuius Mimnermus auctor et exemplar erat; Callini ac Tyrtaei *προτρειτικὴν* illam et *διδασικὴν* Solonis ac Theognidis non memorat. — *sententia*] „sensus animi,

Quis tamen exiguos elegos emiseric auctor,
 Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
 Archilochum proprio rabies armavit iambo;
 Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni, 80
 Alternis aptum sermonibus et popūlares
 Vincentem strepitus et natum rebus agendis.

quo quisque in amore fertur.“ — *exiguos elegos*] „tenuis atque humiles,“ ubi compararis eorum et argumenta et metrum cum carminibus epicis. Ovid. Am. 2, 1, 21: *Blanditias elegosque leves, mea tela, resumpsi.* — *Grammatici certant* cet.] Haec cum leni ironia in incertas atque inanes Grammaticorum Alexandrinorum disquisitiones dicta videntur. Orion p. 58: *Εὐρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχιλόχον, οἱ δὲ Μίμνερον οἱ δὲ Καλλῖνον παλαιότερον οὕτω Δίδυμος* (Horatii aequalis) *ἐν τῷ περὶ Ποιητῶν.* Quae posterior opinio non sine causa invaluit; certe omnium, quae ad nos pervenerunt, antiquissima est Callini elegia: *Μέχρις τεῦ κατὰ κείσθε; κότ' ἄλκιμον ἔξετε θυμόν, ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίονας;* Stob. T. 51, 19. Floruisse autem videtur Bodio circiter a. 730. a. Chr., Archilochus a. 715. Verum Iulius Caesar Marburgensis in censura libri Bodiani (Zimmermann *Zeitschrift* 1842. p. 944.) Callinum floruisse putat circiter a. 635. a. Chr.

79—82. *Archilochum*] Dio Chrys. 33. p. 5. R. p. 454. Emp.: *Δύο ποιητῶν γεγονότων ἐξ ἅπαντος τοῦ αἰῶνος, οἷς οὐδένα τῶν ἄλλων ξυμβαλεῖν ἄξιον, Ὁμήρου τε καὶ Ἀρχιλόχου, τούτων Ὁμηρος μὲν σχεδὸν πάντα ἐνεκωμίασε, — Ἀρχιλόχος δ' ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἤκε, τὸ ψέγειν, ὀρῶν, οἶμαι, τούτου μᾶλλον δεομένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρῶτον αὐτὸν ψέγειν.* — ra-

bies] Cfr. Epod. 6, 13. Epp. 1, 19, 25. — *proprio*] ab ipso invento, ut tradunt antiqui plerique; saltem tam egregie tractaverat, ut perpetuum eius exemplar maneret, quippe qui versus invectivis maxime aptus esset. — *iambo*] Ovid. Ib. 53: *Postmodo, si perges, in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.* Aristot. Poët. 4, 9: *ἐν οἷς (τοῖς τῶν φραύλων ψόγοις) καὶ τὸ ἀριότιον ἱαμβεῖον ἤλθε μέτρον διὸ καὶ ἱαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἱάμβιζον ἀλλήλους.* — *Hunc socci* cet.] „Et comedia et tragoedia potissimum senario usa est.“ Cfr. Epp. 2, 1, 174. — *grandesque cothurni*] Sat. 1, 5, 64: *tragicis - - cothurnis.* — *Alternis aptum sermonibus*] Aristot. Poët. 4, 19: *Μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἱαμβεῖον ἐστὶν σημεῖον δὲ τούτου πλείιστα γὰρ ἱαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἐξάμετρα δὲ ὀλιγάκις.* Cic. Orat. 57, 191: *pes iambicus orationi simillimus; quae de causa fieri, ut is potissimum propter similitudinem veritatis adhibeatur in fabulis.* — *populares Vincentem strepitus*] „altius sonantem in scena quam clamor populi.“ ACR. „Etsi strepit interdum spectatorum pars, nihilominus a reliquis facile exaudiuntur iambi propter ipsum numerorum genus, in quo facillime aures animadvertunt ἄρσεις et θέσεις.“ — *natum rebus agendis*] Arist. Poët. 24, 10: *Τὸ ἱαμβικὸν καὶ τετρά-*

Musa dedit fidibus divos puerosque deorum
 Et pugilem victorem et equum certamine primum
 Et iuvenum curas et libera vina referre.

85

Descriptas servare vices operumque colores
 Cur ego si nequeo ignoroque poëta salutor?
 Cur nescire pudens prave quam discere malo?

Versibus exponi tragicis res comica non volt;
 Indignatur item privatis ac prope socco

90

Dignis carminibus narrari cena Thyestae.

μετρον κινητικὰ, τὸ μὲν ὄρχησι-
 κόν, τὸ δὲ πρακτικόν.

83—85. *Musa dedit cet.*] Poësis lyricae varia genera enumerat, hymnos, paeanes, dithyrambos, heroum laudes, ἐπινίκια, ἐρωτικά, παροιμία, omittens θρήνον. Cfr. Od. 4, 2, 10 sqq. Construe autem: *Musa dedit fidibus*, id est, generi lyrico, *referre divos*, non *referre divos fidibus*. Cfr. v. 323: *Græcis dedit ore rotundo Musa loqui*. — *puerosque deorum*] „semideos, heroes.“ — *equum - primum*] „victorem,“ ut Pindarus Olymp. 1, 18. *Φερεινίκου*, Hieronis equi, meminit. — *libera vina*] de *παρόρησι* compotantium, ut Sat. 1, 4, 89: *Conditâ cum verax aperit praecordia Liber*. Sat. 2, 8, 37: *Potiores - maledicunt liberius*. Cfr. v. 224: *potus et extex*. Non: „larga vina.“

86—92. *Descriptas - vices*] „Cum varia haec, quae enumeravit, poësis opera s. genera certis legibus semel *descripta*, id est, singulatim constituta et divisa sint a Graecis potissimum, his legibus, quarum causa et ratio inest in ipsa mentis humanae natura, religiose obtemperandum est; quique eas leges vel non novit vel licenter migrat, poëtae nomine indignus est. Imprimis autem vitanda prava generum confusio ac permixtio,“ cuius exemplum

statim subiungit v. 89. — *colores*] Hoc vocabulum complectitur et dicendi genus (stilum quem dicimus, Graeci τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, ἀδρόν, ἰσχνόν, μέσον. Gell. N. A. 7, 14, 1.) et versificationem cuique generi aptam, cuius praecepti violati illustre dederat exemplum Chaeremon, qui ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ῥαψωδίαν ἐξ ἀπάντων τῶν μέτρων. (Aristot. Poët. 1, 12.) Hoc sensu v. *color* saepe usurpat Quintilianus v. c. 9, 4, 17: *gratiam - simplicis atque inaffectedi coloris*. Cfr. v. 236. — „*si nequeo*] per naturam; *ignoroque*, per artem, quam non didici.“ COMM. CRUQ. — *poëta salutor*] „appellor poëta ab omnibus, et ego tam honorificum nomen non recuso?“ — *pudens prave*] „inepte pudens, cum verear et dubitem facere ea, quae facere recte possum et debeam.“ Cfr. Epp. 2, 16, 24: *pudor malus*. — *privatis - carminibus*] „sermone versibusque hominum privatorum vitae quotidianae, qualem imitatur comœdia, aptis, non heroum tragicorum actionibus ac facinoribus. Quodsi tam imperite aliquis genera confundat, *indignatur* lector;“ pro quo, ut simul exemplum afferat, cenam Thyestae, summi horroris tragici argumentum (cfr. Od. 1, 6, 8. Epod. 5, 86.), ponit. Ea vero *narrat ὁ ἐξάγγελος*, cum

Singula quaeque locum teneant sortita decenter.

Interdum tamen et vocem comoedia tollit,

Iratusque Chremes tumido delitigat ore;

Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri 95

Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque

92. *decenter* bSTEc et omnes Hochederi: *decentem* B et Regii quinque, ex uno suorum aliisque Bentleius et M. — 95. 96. *pedestri*. *Telephus* distinguunt LCtF et Peerlkamp.

in scenam produci non possit. — *Singula* cet.] Rursus inculcat praeceptum, quod inest in v. 86. „Locum,“ inquit, „quem singula sortita, sua natura nacta sunt vel in tragoedia vel in comoedia, teneant *decenter*, εὐπρεπῶς.“ Lectio paucorum Codd. *decentem* orta est ex accommodatione ad v. *locum*.

93. 94. *Interdum tamen* cet.] „Noli,“ pergit, „confundere *χαρακτῆρα* tragoediae et comoediae; quamquam probe novi, iram aliosque vehementiores personarum comicarum affectus partim sublimiore, partim acriore genere dicendi exprimendos esse, quam ubi tranquillus est animus eorum, qui in scena comparent.“ — *vocem tollit*] Huius versiculi meminit Donatus ad Terent. Adelph. 5, 3, 3: DEMEA. *Ei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem aut querar? O caelum, o terra, o maria Neptuni!* Sic pater Caecilianus apud Cic. pro Cael. 16, 37: *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulat ira.* — *Iratusque Chremes*] ille Terentianus Heautont. 5, 4., ubi irascitur filio Clitiphonti propter metreticis amorem nimis prodigo eumque acriter castigat. Cfr. Sat. 1, 4, 48. — *tumido ore*] Proprio sensu hic commode interpretari possumus. Seneca de Ira 1, 1, 4: *Irascantium - - foeda visu et horrenda facies depravantium se atque intumescantium.* 2, 35: *tu-*

mescunt venae, conculitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit. — *delitigat*] Alibi nondum repertum esse videtur hoc verbum. Simile est Ovid. Met. 11, 331: *delamentatur.*

95. 96. *tragicus*] Male olim puncto post v. *pedestri* posito explicabant vel „tragicus actor“ vel „tragicus scriptor;“ artissime enim iungendum est cum verbis *Telephus et Peleus*, quae personae semper sunt tragicae. Sic Cicero in Pis. 20, 47: *Ego te - - non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Sic etiam comicos *stultos senes* dixit Caecilius Staius apud Cic. de Sen. 11, 36., *comicam moecham* Prop. 5, 5, 44. — *plerumque*] „ubicunque eiusmodi partes, quales sunt *Telephi* cet.“ — *sermone pedestri*] τῶ πεζῶ λόγῳ, simplici atque minime τὸ ὕψος affectante. Demetr. Phal. 28: *Ἀπλοῦν καὶ ἀποιήτων βούλεται εἶναι τὸ πάθος.* — *Telephus*] *Telephi*, Herculis filii ex Auge Alei, Mysiae regis, filia fabulas lege apud Diod. 4, 34. Hygin. 99-104. *Telephus*, qui miseriae humanae exemplum est etiam apud philosophos (vid. Synesium Narrat. Aeg. p. 31. Krabinger.), tragice tractatus est ab Aeschilo, Sophocle, Euripide, Agathone, Ennio, Accio; sed hic et v. 104. personas ipsas potius quam certas quasdam fabulas respexit. Cfr. Epod. 17, 8. — *Peleus*] „Pe-

Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.

Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunt

leus, pater Achillis, ipse filius Aeaci, duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre et matre, Phocum ex patre tantum, sed natum dea marina, Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde furiis exagitatus et exsilio damnatus est. Tandem receptus hospitio a Ceyce filio Solis a caede expiatur. ACR. NANNII. Cfr. Od. 3, 7, 17. „Hi ambo reges fuerunt, qui amissis regnis ad tantam inopiam devenerunt, ut exsules facti mendicando sibi undecunque victum conquirerent, omissis verbis grandibus et regiis.“ COMM. CRUQ. — *pauper*] Salse deridetur Euripides aliquoties ab Aristophane, quod Telephum pannosum et mendicum induxerat, quo spectatorum misericordiam vehementius moveret. Prodiat enim Πτωχὸν ἀμφίβλητα σώματος λαβὼν ῥάκη Ἀρκήρεια τύχης, Eurip. Fr. Telephi 2. Dind. et ibid. Fr. 7: Μή μοι φρονήσητ', ἄνδρες Ἑλλήνων ἄρχοι, εἰ πτωχὸς ὢν τέληκ' ἐν ἐσθλοῖσιν λέγειν. Similiter apud Ennium Both. P. Sc. p. 64. *Regnum reliqui*, inquit, *saeptus mendici stola*. Accio ibid. p. 242. est *opertus squalitate luctuque horrificabili*. Poterat autem *exsul* dici Telephus et cum ex Arcadia oraculi iussu matrem quaesitum in Mysiam ad Teuthrantem regem est profectus, et cum vulneratus ab Achille Argis Graecorum principum concilium, ut ab eodem sanaretur, precatus est.

97. 98. *Proiicit*] „respuit, talibus non utitur.“ — *ampullas*] Primus Horatius verbis Latinis *ampulla* et *ampullari* (Epp. 1, 3, 14.) eodem sensu usus esse videtur, quo Graeci λήκυθος et ληκυθίζειν (Strabo 13, p. 609.) usurpabant „de oratione

nimis ornata (quasi ex colorum ac pigmentorum vase, ληκύθω), ambitiosa et pigmentis veluti tumida.“ „Hoc a Callimacho sustulit.“ PORPH. Ille enim tragodiam Μοῦσαν ληκύθειον appellavit Fragm. 319. Blomfield. Cic. ad Att. 1, 14, 3: *Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus--soleo pingere, de flamma, de ferro, (nosti illas ληκύθους,) valde graviter pertexuit. — sesquipedalia*] Crates apud Meinek. Fr. Com. II. I. p. 241: Ἐπη τριπλήγη Θεπταλικῶς τετμημένα, polysyllaba, qualia ἀμαξίατα vocat Aristophanes. Huiusmodi verba praesertim in compositionibus vocabulorum Latinorum apud veteres tragicos nescio quid affectati habent minusque apposita sunt verae maestitiae ac timori. Gellius 19, 7. ex Laevii Alcesti: *Aurora pudoricolor — curis intolerantibus — Nestor triseclisenex et dulcioreloquus*. Adde *rudentisibibus, velivolitantibus navibus*, similia. — *Si curat cor*] Dedita opera poeta caesuram in hoc versu neglexit, ut ipso versu dissoluto sollicitudinem imitaretur animi rebus adversis afficti; nec debebat Schelle ex Piscatoris Ed. et uno Codice Feae recipere: *Si cor spectantis curat tetigisse querela*. Cfr. Pers. 1, 91: *Qui me volet incurvasse querela. — tetigisse*] ἀορίστως. Cfr. Epp. 1, 17, 5: *quod cures proprium fecisse*.

99. 100. *Non satis est cet.*] Artissime haec (vv. 99—107.) connexa sunt cum antecedentibus, quippe cum ille dumtaxat, qui *servat operum colores*, qui *proiicit ampullas cet.*, intimos spectatorum affectus movere, vel laetitia vel

Et quocunque volent animum auditoris agunto. 100
 Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
 Humani voltus: si vis me flere, dolendum est
 Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
 Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,
 Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum 105
 Voltum verba decent, iratum plena minarum,

101. *adsunt* BbSTEc, LCt: *adflent* e Grammatico anonymo
 Bibliothecae Vigorniensis Bentleius et M.

commiserationem ac maerorem in nobis excitare possit. — *pulchra*] „artis legibus prorsus satisfaciencia,” quae propter hoc ipsum delectant quidem ingenium, cum iis acclamatur euge, belle, sophôs, sed cor non tangunt. „Sunt quaedam poëmata, quae habent *οιζορομιαν* et diserta probataque verba, sed interdum carent venustate et dulcedine, quibus opus est ad movendum spectatoris animum.“ COMM. CRUQ. — *dulcia*] *ψυχαραγωγικά*. *lieblich*, quae suavi etiam commiserationis voluptate afficiant animos. Eandem doctrinam proponens Dionysius Halicarn. de Comp. 10: *Ἡ Θουκυδίδου λέξις καὶ ἡ Ἀντιφῶντος καλῶς μὲν σύγκριται, -- οὐ μὴν ἡ δέ εἰς γέ πάντων ἡ δέ γε Κτησίου καὶ Ξενοφῶντος ἡδέως μὲν, ὡς ἐνι μάλιστα, οὐ μὴν καλῶς γε, ἐφ' ὅσον ἔδειν -- ἡ δὲ Ἡροδότου σύνθεσις ἀμφοτέρα ταῦτα ἔχει καὶ γὰρ ἡ δέ εἰς ἔστι καὶ καλή.* — *suntlo-- agunto*] *Similia ὁμοιοτέλευτα*. v. 176. 177. Virg. Aen. 1, 625. 626. 2, 124. 125. 456. 457. 9, 182. 183. Verum inter omnia ista *ὁμοιοτέλευτα* nullum magis a Criticis exagitatum est quam illud Virgillii Aen. 10, 804: *omnis campis diffugit arator, Omnis et agricola et tuta laetel arce viator.*

101—107. *Ut ridentibus cet.*] Exponit vim *συμπαθείας*. „Sensus intimus ipse efficit, ut laeti simus

cum laetis, maesti cum maestis atque utrumvis affectum etiam voltu prodamus.“ — *adsunt*] „praesto sunt; eos anxie comitantur semper variati spe metuque.“ Theod. Marcilius narrat in Codd. repertum esse *adflant*, unde coniecit *adflent*, quod repertum etiam in Grammatico anonymo bibliothecae Vigorniensis recepit Bentleius. (Verbum est Plautinum Poenul. 5, 2, 149.) Sed nimis aperta ac prope putida esset *ἀντίθεσις* cum verbo *arrident*, et mox sequitur *flere*; praeterquam quod, an *voltus possint adflere*, vehementer dubito. — *Humani voltus*] Adiect. *humani* otiosum non est, sed significat: „adsunt propter id ipsum, quod homines sumus et condescere cum aliis possumus, id quod brutis animalibus negatum est.“ — *ipsi tibi*] Quintil. 6, 2, 26: *Summa enim circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi cet. -- laedent*] „maestitia me afficiet lacrimasque mihi excutient.“ — *male si mandata loqueris*] „si verba, quae te recitare iubet poeta, intimae illi animi tui sententiae, quam pro condicione tua promere deberes, non respondent, (*male mandata*), sed vel tumida sunt vel frigida.“ Cfr. v. 176: *Ne forte seniles mandentur iuveni partes pueroque viriles. -- dormitabo*] „nulla attentione te dignabor.“ —

Ludentem lasciva, severum seria dictu.
 Format enim natura prius nos intus ad omnem
 Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram
 Aut ad humum maerore gravi deducit et angit, 110
 Post effert animi motus interprete lingua.
 Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
 Romani tollent equites peditesque cachinnum.
 Intererit multum divusne loquatur an heros,

113. *equitesque patresque* („librariorum populo valere iusso“) Bentleius. — 114. *divusne* antiqua scriptura B, *divusque* E, *divusne* superscr. a, ut sit *Davusne*, bTc, et *Davusne* LFJ. — *an heros*] *an Heros* (ut hoc quoque servi sit nomen) F, *Erosne* Lambinus coniecturâ.

Ludentem lasciva] „hilarem iocosa.“ — *severum seria*] „Inter serius et severus hoc discriminis est, ut prius fere semper dicatur de rebus, posterius de hominibus.“ Ruhnkenius ad Terent. Eun. 3, 3, 7.

108-113. *Format enim* cet.] Confirmat praecedens praeceptum his verbis: „Veritas autem haec ἡθῶν καὶ παθῶν a bonis poetis religiose servata vel ideo necessaria est, quod animorum habitus et affectus maxime pendent ac temperantur ab externis personarum fortunis; quae cuiusque fortuna cum nota sit spectatoribus, suo iure postulant, ut, quae loquitur, cum affectibus tali fortuna concitatis prorsus congruant: quod ni fit, fabula exploditur.“ — *habitu*] „statum et condicionem.“ Sic Iuvenal. 9, 18: *Deprendas animi tormenta latentis in aegro Corpore, deprendas et gaudia: sumit uirumque Inde habitum facies.* — *iuvat* cet.] „Vel laetitia nos afficit, vel affligit.“ — *tollent* — *cachinnum*] Cic. de Fato 5, 10: *in quo Alcibiades cachinnum dicitur sustulisse. — equites peditesque*] Est veluti formula universos Quirites complectens. Cic. de

Legg. 3, 3, 7: *Censores — equitum peditumque prolem describunt.* Liv. 1, 44: *Omnes cives Romani equites peditesque.* Per iocum Plautus Poen. 4, 2, 10: *Equitem, peditem, libertinum, furem an fugilivum velis. — pedites*] „tenuiore loco orti.“ Nam etiam homines de volgo sympathia tacti persentiscunt, utrum affectus recte an secus expressi sint a poeta.

114. *Intererit multum* cet.] Iam cum in affectus animorum, in sententias, quas proferunt fabularum personae, atque in ipsum cuiusque personae genus dicendi praefer mutabilem fortunam magnam vim exerceat etiam aetas, sexus, vitae genus, stirps, natio, cautio-num, quae ex his dissimilitudinibus oriantur, admonet Pisones vv. 113—118. Verum perdifficilis oritur quaestio, utra lectio praeferenda sit, *divusne loquatur an heros*, an *Davusne loquatur an heros*; nam ceterarum, quae vel in metrum peccant, ut *Davusne l. an Heros* (servi nomen esset *Eros*, prima brevi), vel manifestae interpolationi debentur, ut *Davusne loquatur Erosne* (Lamb.), *Davusne loquatur herusne* (Lambin.), *divesne loquatur an Irus*

Maturusne senex an adhuc florente iuventa 115
 Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
 Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
 Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
 Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.

117. *vigentis* c, septem Regii aliique, F., — 119. 120. *finge*, *Scriptor*. *Honoratum* distinguunt LCt, *finge* *Scriptor*. *Homereum* Bentleius coniecturâ.

(Erasmus), ratio haberi nequit. Externa utriusque lectionis auctoritas fere par est. Equidem propter has potissimum rationes *divusne* praetuli, quia per totum h. l. de tragoedia agit, a qua transit ad Satyros v. 220.; satis inconvenienter igitur hic immisceretur persona comica, cum ceterae omnes rite ad tragoediam referri possint. Denique intolerabilis mihi saltem videtur eiusdem servuli Davi repetitio v. 237. V. 227. autem non opponuntur, sed, ut locus ipse requirebat, componuntur *deus* et *heros*. Et qui favent alteri lectioni, quomodo non viderunt re vera differre inter se sermones deorum et heroum in tragoediis Graecis? Quippe illi (Apollo et Minerva in Eumenidibus, Minerva in Aiace, Diana in Hippolyto, ceteri) prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate atque aeterna beatitudine perfuantur, dum vel aestuant vel mortalium aegrimoniis malisque conflictantur heroes.

potens. — *sedula nutrix*] ut illa Cilissa in Aeschyli Choëph. 734 seqq. et aliae in Trachiniis et Hippolyto. — *Mercatorne vagus*] ut *ἔμπορος* in Philocteta. — *cultor* -- *agelli*] tragicus ille *αὐτοργὸς* in Euripidis Electra. — *virentis*] Agrum pinguem atque uberem nobis ante oculos ponit: *ager vigens* ab ipsa Latinitate respui videtur. — *Colchus*] barbarus ferus et trux, ut Aetes. — *Assyrius*] „Astutum“ exponunt Scholiastae. Est potius „quaevis persona Asiatica, mollis, luxu diffluens, pusilli animi, in rebus adversis meticulosa,“ ut in Persis Xerxes, in Oreste Phryx. — *Thebis-Argis*] Barbaris opponuntur Graeci, inter quos ipsos rursus est discrimen, ut inter Thebanos, Eteoclem et Creontem, et Argivos, illorum hostes. Cfr. Aeschyli Septem adversus Thebas et Euripidis Supplices. (Ceterum haec omnia exempli dumtaxat causa attuli, non ut credam has ipsas tragoedias solas neque vero alias ante Horatii mentem obversatas esse, cum haec scriberet.)

115-118. *Maturusne senex*] Vid. ad Od. 4, 4, 55. Virg. Aen. 9, 246: *annis gravis atque animi maturus Aletes*. — *iuventa Fervidus*] Sic *ἡλικίας ζεούσης* Achill. Tat. p. 90. Iacobs. — *matrona potens*] „quae domesticum quasi imperium tenet, *die gebietende Hausfrau*.“ Iuvenal. 1, 69: *Occurrit matrona*

119. *Aut famam cet.*] Vv. 119-135. haec primaria sententia est: „Aut *μῦθον*, prout semel ab antiquis est traditus, servatis etiam personarum moribus atque tota indole, in tragoedia sequere, neque vero addendo, demendo, mutando eum deforma; nam, qui in talibus res novas molitur, plerumque of-

Scriptor honoratum si forte reponis Achillem, 120
 Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
 Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
 Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
 Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.

fendit spectatores, qui volunt Achillem esse verum Achillem, non perverse mixtum cum alia, ut puta, Nestoris vel Ulixi persona; aut si argumentum eliges a nullo adhuc tractatum vel a temet ipso inventum (ut in Agathonis Flore et facta et nomina ficta sunt, Aristot. Poët. 9, 7.), fac, ut omnibus eius partibus inter se conveniat ac personarum *χαρακτῆρες* scite serventur; id quod, verum ut fatear, longe difficilium est quam sequi famam antiquam semelque ab omnibus receptam, *μῦθον* a poetis Graecis traditum (*Tradition, Sage*).“

120—122. Scriptor] h. l. „poëta tragicus.“ — *honoratum--Achillem*] Homeri *ἀγαθόν, κλυτὸν Ἀχιλλῆα*, (*πρωτὸν Ἑλλάδος* vocat mater Thetis apud Eurip. *Androm.* 1237.), *den gefeierten*; „tam illustrem ut omnes tamquam summi herois exemplar ultro eum praedicent,“ ut Cic. *Or.* 9, 32: *cum praesertim fuisset* (Thucydides) *honoratus et nobilis*. de *Legg.* 1, 11, 32: *honoratis opponuntur inglorii*. — *reponis*] „si post tot alios tragicos rursus Achillis personam in scenam reducis.“ Cfr. v. 190: *Fabula, quae posci vult et spectata reponi*. — *Impiger*] „pugnandi semper cupidus otiumque aspernans.“ — *inexorabilis*] *Iliad.* ι, 636. *Ajax ad Achillem: σοὶ δ' ἄλληκτόν τε κακὸν τε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν*. — *acer*] *Iliad.* υ, 467: *Οὐ γὰρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν οὐδ' ἀγανόφρων. Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαῶς*. — *Iura neget* cet.] „Affirmet nulla se teneri lege, quae aliis im-

posita sit: immo omnia in armorum vi posita esse.“ *Iliad.* α, 295. ita Agamemnonem alloquitur: *Ἄλλοισιν δὴ ταῦτ' ἐπιτέλλεο, μὴ γὰρ ἔμοιγε Σήμαιν'. οὐ γὰρ ἔγωγ' εἶτι σοὶ πείσεσθαι οἶω*. — *arroget armis*] *dativus*: „tribuat armis, semper violentus.“

123. 124. *Medea ferox*] *Medeam ζαμενῆ* vocat *Pind. Pyth.* 4, 10. In *Neophonis Medea* apud *Stob.* 20, 34., dum liberos perimit (cfr. v. 185.), in haec vv. prorumpit: *ἤδη γὰρ με φοινία μέγαν Λέδυκε λύσσα θυμὸν*. — *invicta*] „inexorabilis.“ *Eurip. Med.* 1279. *Chorus: Τάλαιν', ὡς ἄρ' ἦσθα πέτρος ἢ σίδαρος, ἄτις τέκνων ὄν' ἔτεκες Ἄροτον αὐτόχειρι μοίρα κτενεῖς*. — *flebilis Ino*] „*Ino*, uxor *Athamantis*, *Thebarum regis*, et ex eo mater duorum filiorum, *Learchi* et *Melicertae*. *Athamas* de *venatione rediens*, in *furorem* versus, cum vidisset uxorem cum duobus liberis, putans se *leenam* cum duobus *catulis* videre, irruit in eam et unum de pueris rapiens discerpsit. Illa autem cum altero fugiens se in mare praecipitavit.“ *ACRON NANNII*. *Melicerta* autem *Neptuni favore* in *Palaemonem*, deum *marinum*, quem cum suo *Portuno* s. *Portumno* confuderunt *Latini*, mater in *Leucotheam* s. *Matrem Matutum* mutati sunt. *Ovid. Met.* 4, 416 seqq. — *Perfidus Ixion*] *Schol. Apollon. Rh.* 3, 62: *Ἰξίων γαμήσας Δίαν τὴν Ἥιονέως θυγατέρα πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἔδνα. Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα τοῦ Ἥιονέως, βέρεθρον ποιήσας καὶ πυρακτώσας, σκεπάζει αὐτὸ λεπτοῖς ξύλοις καὶ κόνει λε-*

Si quid inexpertum scenae committis et audes 125
 Personam formare novam, servetur ad imum,
 Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
 Difficile est proprie communia dicere; tuque
 Rectius Iliacum carmen deducis in actus,

129. *diducis* Regius unus et ex Romano uno Fea. (*deducis* omnes mei, etiam E, et Hochederi, Regii ceteri.)

πιῆ· ἐμπεισῶν δὲ ὁ Ἥιονεύς ἀπόλ-
 λυται· λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεισε
 διὰ τοῦτο κτλ. Cfr. Od. 3, 11,
 21. Diod. Sic. 4, 69. — *Io vaga*]
 Argiva, Iovis pellex a Iunone in
 exsilium pulsa in bovemque mu-
 tata (quam μεταμόρφωσιν artifices
 antiqui cornibus dumtaxat ex eius
 fronte exerescentibus significant),
 propter Iunonis insectationem sum-
 mopere anxia, ut comparet in Ae-
 schyli Prometheus; idemque argu-
 mentum tractaverant Chaeremon
 et Accius. Cfr. Ovid. Metam. 1,
 583 sqq. — *tristis Orestes*] Cfr.
 Sat. 2, 3, 133 sqq. Virg. Aen.
 3, 331: *scelerum furiis agitato*
Orestes.

125—128. *Si quid cet.*] Refertur
 ad v. 119. „Si μῦθον ipse fin-
 gere audes, ante omnia necesse
 est, ut nulla eius pars alii repu-
 gnet.“ — *inexpertum*] „argumentum
 nondum ab alio poëta tractatum.“
 — *servetur cet.*] Est quod Ari-
 stoteles dicit Poët. 15, 6: τέταρτον
 (ὄν δεῖ στοχάζεσθαι) τὸ ὁμαλόν,
 ut χαρακτηῆρες sibi constent. —
Difficile cet.] „Verum,“ inquit,
 „difficile est proprie communia
 dicere.“ Quae vv. videntur quasi
 conversa ex Graeco: χαλεπὸν τὰ
 κοινὰ ἰδιῶσαι.—*communia*] Ut *com-*
munia in iure civili vocantur ea,
 quae omnium sunt, velut aër,
 mare, litora, quaeque a nullo
 sunt occupata ac possessa et pos-
 sunt fieri primi cuiusque occupan-
 tis, sic in poësi et eloquentia
communia sunt omnia ea, quibus
 alius aequè uti potest atque ego,

h. l. potissimum ἡδῆ generalia
 (*abstracta* quae nunc appellamus),
 ut sunt hominis iracundi, crude-
 lis, ferocis, callidi proditoris, viri
 generosi sed infelicis cet. Talia
 autem in argumento prorsus ficto,
 id est, non ex mythologia repe-
 tito, *proprie dicere* (*concreta* red-
 dere, *individualis siren*), id
 est, ita formare et exprimere, ut
 sibi constent ac veritatis poëticae
 speciem prae se ferant, sane dif-
 ficillimum est. Raro enim poëta,
 qui eiusmodi χαρακτηῆρας secum in
 omnibus conspirantes ex notioni-
 bus generalibus sibi componit at-
 que argumentum quoque prorsus
 imaginarium excogitat, ubi eos col-
 locet, quemadmodum fecit Agatho
 in Ἄνθει illo ab Aristotele memo-
 rato, una cum indole actiosa (σὺν
 τῷ δραστηρίῳ) eandem illis evi-
 dentiam ac veritatem praebere po-
 terit, quam per se iam habent
 Homeri et Tragicorum Atticorum
 personae. Quid, quod illud quoque
 accidere potest, ut, si describas
 heroem „impigrum, iracundum,
 inexorabilem, acrem,“ spectatores
 illico exclament: „En alter Achil-
 les, toties iam, sed vero sub no-
 mine spectatus!“ quocirca satius
 fuisset illi nomen quoque huius
 relinquere. Recte Voss: *Schwer*
ists, eigene Wesen aus All-
gemeinem zu bilden.

129. 130. *Rectius Iliacum c. cet.*]
 „Longe melius feceris, si utere in
 tragoedia μύθοις et personis Ho-
 mericis,“ ut Aeschylus fabulas
 suas τεμάχη τῶν Ὀμήρου μεγάλων

Quam si proferres ignota indictaque primus. 130
 Publica materies privati iuris erit, si
 Non circa vilem patulumque moraberis orbem,

δείπνων appellare ipse solebat. Athen. 8, 8. Plato de Rep. 10. pag. 595. C: ἔοικε γὰρ (Ὀμηρος) τῶν καλῶν ἀπάντων τούτων τῶν τραγικῶν πρότος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμὼν γενέσθαι. — *deducis*] quasi filum: *ausspringen*. Vid. ad Sat. 2, 1, 4. Ovid. Met. 4, 36: *levi deducens pollice flum*. Cfr. Ruhnken. ad Timaeum v. *κάταγμα*. Feae et Doeringii lectio *diducis*, quasi fontem ingentem in rivulos, tragicici prope reprehensionem continet. „Rectius extends *μῦθον* aliquem Homericum actione tragica, in qua et personae, quas induces, et *μῦθος* ipse copiosius explicantur, quam fieri potest in *ἐπεισοδίῳ* epico.“ Nam de his potissimum agit, ut caedes Agamemnonis Odys. λ, 404 sqq. deducta est in Agamemnonem Aeschyleum, Rhesus ex Dolonea Iliad. κ, cet. — *ignota indictaque*] „a temet ipso inventa et a nullo ante te tractata.“

131. 132. *Publica materies* cet.] Ita haec nectuntur cum prioribus: „Sed, dices, ubi eiusmodi argumenta Homerica, nimis iam trita, tractabimus, periculum est, ne despiciamur ac reprehendamus. Tu contra sic habeto“ cet. Male hanc *publicam materiem* nonnulli confuderunt cum *communibus* illis v. 128., cum sit universa copia *μῦθων* ab epicis et tragicis tractatorum vel etiam nunc apud *λογογράφους* latentium, quibus cuique poëtae denuo uti licet. Verum laudem merebitur tunc tantummodo, si eam privati atque sui iuris fecerit, id est, si novus erit in oeconomia totius fabulae, in ἡθεσι, πάθεσι, ῥήσεσι, γνώμαις. Rem

exemplum declarabit. Electrae argumentum erat publica materies; sui iuris eam tres fecerunt poëtae, Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam hic cum minore successu, scena in rus translata atque inducto colono, probo illo quidem et casto, sed argumenti dignitati sane minus apto. — *vilem patulumque - orbem*] Hoc quoque *Graeco fonte cecidit*, ut *orbem* sic simpliciter vocaret locos communes et ab omnibus fere pertritos. Eupolis apud Stob. T. 35, 2: *Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε πάσσομαι λόγου, φράσω δέ σοι τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν χωρίων* ubi tamen cfr. Meinekium Fr. Com. II. I. p. 468. Similiter Aristot. Rhet. 1, 9, 33: *τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστὶν τὰ δὲ κύκλῳ (loci communes) εἰς πίστιν, οἷον εὐγένεια καὶ παιδεία*. Cfr. ibid. 3, 14, 10: *οἱ δοῦλοι οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν, ἀλλὰ τὰ κύκλῳ*, id est, „per ambages loquuntur.“ Primum igitur vitium est, cum sine successu et exitu saepe immorantur in sententiis et *περιπετείαις vilibus* (nimis vulgaribus). *Patulum* autem hunc orbem vocat propterea, quod *omnibus*, etiam perquam mediocribus, poëtis introitus in eum *patet*; sine imagine, quod nihil novi neque exquisiti tales Graecorum imitationes prae se ferunt. (*Patulus* idem fere est, quod Iuvenalis 7, 54. vocat *expositum et triviale*.) „Cave,“ inquit, „ne prima quaeque, maxime obvia et quae iam evilesce coeperunt, vulgari modo tractes, sed ea diligenter investiga et exprime, quae in personarum, quas nobis proponis, moribus atque affectibus sunt magis recondita et nova, ut propriam ac vere

Nec verbo verbum curabis reddere fidus
 Interpres, nec desilies imitator in artum,
 Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex. 135
 Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim :

133. *verbo verbum* BbETc: *verbum verbo* S, LcTfMJ et Bentleius. — 136. *cyclicus* bSTc, Regii prope omnes, LcT: *cyclius* BE, Regii duo, Bentleius, FM.

novam in te inventionem esse ultro agnoscamus.

133-135. *Nec cet.*] Cic. de opt. gen. or. 5, 14: *Non converti* (Aeschinis et Demosthenis orationes) *ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem et carum formis tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis; in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servari. — verbo verbum*] Cfr. ad Epp. 1, 19, 6. — *curabis reddere*] „nec, si poeta Latinus et esse et nominari voles, in eo elaborabis, ut quam fidelissime Graecum aliquod exemplar in Latinum convertas; nam pravum hoc studium officit etiam sermonis elegantiae et pusillum prodit ingenium.“ — Secundum hoc erat vitium, ad quod prona erant Romani, cum Graecos imitarentur; vide modo Medaeae Ennianae reliquias. Eurip. Med. 502: *Nῦν ποῖ τράπωμαι; πότῃρα πρὸς πατρὸς δόμους, οὗς σοὶ προδοῦσα καὶ πάτρην ἀφικόμην; Ἥ πρὸς ταλαίνας Πελοιάδας;* Ennius: *Quo nunc me vortam? quod iter incipiam ingredi? Domum paternamne? anne ad Peliae filias?* Bothe p. 54.) — *nec desilies imitator in artum*] „Si in rebus ac περιπετείαις (de verbis antea monuerat) statim ab initio nimis te applicaveris tragoediae alicui Graecae, te coartabis ipse et quasi vincula tibi iniicies; ex quo fiet, ut mox proprius pudor te impediatur, ne liberius interdum exspatiare. Tuis

enim ipse viribus nihil confidens non audebis neque addere quidquam nec demere nec mutare, timens, ne quaevis immutatio spectatoribus inscita ac temeraria videatur eosque laedat.“ — *aut operis lex*] „οἰκονομία, ordo ac descriptio eius tragoediae, quam imitandam sumpsisti; oeconomica dispositio omnibus nota et a qua deflectere vix poteris, cum, si hoc facere audeas, mutando imprimis καταστροφὴν atque exitum sapienter a Graeco poeta constitutum, statim omnes imperite te egisse clament.“

136. *scriptor*] In hoc vocabulo non puto inesse ironiam, quam in eo odoratus est Welckerus *der epische Cyclus* p. 113. Cfr. A. P. 120. 235., item Epp. 2, 1, 36. — *cyclicus*] Hanc formam, utpote qua grammatici plerumque uti sint, firmatam praeterea a quattuor meis Codd., cum Welckero p. 117. praefero alteri *cyclius*, etsi hanc praebet etiam Cod. B. omnium antiquissimus et Pollianus Anthol. Pal. II. p. 358: *Τοὺς κυκλίους τοῦτους τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας Μισῶ κτ.*, qui tamen poeta de aequalibus suis, non de cyclicis antiquis loqui eosque intelligere videtur, qui, ut est v. 132., *circa vilem patulumque morabantur orbem*, Homerum putide imitati. Poëtarum autem cyclicorum nomine Grammatici Alexandrini et Horatii aequales eos potissimum complectebantur, quos nominat Proclus in Chrestomathiae Excer-

„Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.“
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?

ptis apud C. G. Müllerum de Cyclo p. 39. Sunt τὰ Κύπρια Stasini vel Hegesini, quibus inde ab Helenae raptu exponebantur res ad Troiam ante Achillis iram gestae, ita ut Iliadem praecederent eiusque argumentum praepararent; Arctini (Olymp. 1—9.) Αἰθιοπίς, quae continuabat Iliadem certe usque ad armorum iudicium; Ἰλιάς μικρά, cuius scriptor ferebatur Lesches (Olymp. 30.), usque ad τὸν δούρειον ἵππον in Troiam introductum; Arctini Ἰλίου πέρσις, Νόστοι heroum ab Agia (post Olymp. 20.) compositi, ποῆμα παράλληλον Odysseae; Τηλεγονία Eugammonis (Olymp. 53.), continuatio Odysseae usque ad Ulixi mortem. Horum igitur poëtarum, qui aliquot seculis post Homericam carmina eâ fere formâ, qua ad nos pervenere, constituta floruerunt, φιλολογίας magis quam poëticae dignitatis causa, σύνταγμα constituerant Alexandrini, suis locis insertis Iliade post Cypria, Odyssea post Νόστους; de quo corpore Photius Cod. 239: σπουδάζεται τοῖς πολλοῖς, οὐχ οὔτω διὰ τὴν ἀρετὴν, ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων. Omnia enim haec carmina cyclica carebant oeconomia illa poetica (*organische Einheit*), qua excellunt Ilias et Odyssea; ac plerumque res gestas multorum saepe annorum sine copîa illa beata tenuerit et nimia cum simplicitate narrabant.

137—139. *Fortunam Priami* cet.] Huius versiculi exemplar Graecum nondum repertum est; unde triplex oritur suspicio: 1) Vel fuit exordium cycli Pseudopisandrei (Macrob. Saturn. 5, 2. Welcker p. 79.); 2) vel alius brevioris poëmatis cyclici, omnes Priami et

Troiae vicissitudines complexi, sed nobis ignoti, cuiusmodi aliud quod Tzetzae Διακῶν simile Horatii temporibus exstitisse nec pro certo affirmari neque negari potest; 3) vel olim ita explicandum est, ut solet usurpari in exemplis ac fabellis: „Ut fere consueverunt incipere scriptores cyclici.“ Falsissima est Scholiastarum opinio, hic iam Antimachum notari. Cfr. v. 146. Quinta aliorum olim opinio (nunc merito ab omnibus explosa) fuit ab Horatio liberius expressum esse Iliadis parvae initium: Ἰλιον αἰεῖδω καὶ Δαρδανίην εὐπόλον, Ἦς περὶ πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρηος, qui versus ipsi fortasse in scholis Grammaticorum tamquam exemplum exordii poëmatis cyclici proponi soliti fuerint. Tale autem veluti per manus traditum peperit tandem Ioannis Tzetzae nobile illud: Ἀργαλέου πολέμοιο μέγαν κλόνον Πλακοῖο Ἐννεπε Καλλιόπεια, ὕφ' ἡμετέροισιν αἰοδαῖς Ἀρχῆθεν δ' ἐπάειδε καὶ ἐς τέλος ἐξερέεινε. Verum in Iliadis parvae exordio non inest praecipua notio *fortunae Priami*. Sed prorsus egregia in hoc genere perverso est quam affert Boileau A. P. 3. πρότασις Alarichiadis Scuderii: *Je chante le vainqueur des vainqueurs de la terre*. In his quidem inest ridiculus ipsorum verborum tumor; contra in versu illo cyclico per se nihil turgidi video; vitiosum erat totum poëma, cum nimis multa, omnes Priami calamitates et totum bellum Troianum amplecteretur, non unam aliquam actionem recta dispositione oeconomica tractaret. — *feret*] „afferret lectori.“ Cum permagna et quod ad ambitum et ad varietatem at-

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.

Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte: 140

„Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae

„Qui mores hominum multorum vidit et urbes.“

Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem

Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,

Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin; 145

139. *Parturient* BbSTEc, LcTFJ. (Ut nos, Regius Paris. unus, Bambergensis unus Sec. X., Feae duo.) — 141. *post moenia* cum Codice pervetere Ach. Statii, Vigorniensis, Regiis duobus, Feae uno et Ausonii Periocha I. Libri Odysseae Bentleius, *post funera* eiusdem dubia suspicio.

tinet magno ore promittit, nihil aliud dat quam informe poëma cyclicum. — *promissor*] ut nos *Verheisser*, „qui magna pollicetur, nihil praestat.“ Conf. Sat. 2, 3. 6: *Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.* — *hiatu*] „ore ridiculum in modum late aperto;“ sine imagine: „cum fastu quodam et iactantia.“ — *Parturiunt*] pro-verbium Graecum, quod integrum servavit Athenaeus 14, 6: *Ἄδινεν ὄρος, Ζεὺς δ' ἐφοβείτο, τὸ δ' ἔτεκεν μὺν.* Conf. Phaedr. Fab. 4, 22. *Parturiunt* nunc; mox, iniquiunt homines, *nascetur*. Futurum *Parturient*, quod plerique tuentur Codd., ortum videtur ex v. *nascetur*. („Illa omnia quae in URIO desinunt, *parturio*, *nupturio*, *micturio*, *esurio*, quae meditativa recte vocant Grammatici, etiam in primo tempore futuri vim habent. *Parturio* perinde est, ac si dicas „meditor parere, inibi est, ut pariam.“ Ita quae Graeci ἐπιθυμητικά, desiderativa, vocant in ΕΙΩ exeuntia, qualia γαμησειώ, βρωσειώ, πολεμησειώ, χεσειώ, habere dicuntur ἔμψασιν τοῦ μέλλοντος, significationem futuri.“ BENTL.) Qui futurum praeferunt, haud male explicant: „Fiet, quod in proverbio est.“ — *ridiculus mus*] De versus clausula conf.

Aen. 3, 390: *Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus*. Ovid. Met. 8, 359: *In iuvenes certo sic impete volnificus sus Fertur*.

. 141-145. *Dic mihi* cet.] In duos versus contraxit Odysseae exordium: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.* Cfr. Epp. 1, 2, 19. — *fumum -- fumum*] Lucian. Tim. 1: *Ἄπαντα γὰρ ταῦτα λήρος ἤδη ἀναπέφηνε καὶ καπνὸς ποιητικὸς ἀεχνῶς ἔξω τοῦ καταγών τῶν ὀνομάτων.* — *fulgore -- lucem*] *Fulgur* est lumen subitum et oculos praestringens, mox tamen in fumum ingratum desinens; contra *lux* oculis grata; sine imagine: „initium splendidum ac prope arrogans, quod excipit narratio taedii plena; contra initium simplex et prope humile, quod egregiae narrationes sequuntur.“ — *speciosa - miracula*] „θαύματα, φαντασίας, in quibus, etsi sunt res miraculosae, ut quae narrantur de Antiphate, Laestrygonum rege, Odys. 2, 100 sqq., de Scylla et Charybdi Od. 6, 85 sqq., de Cyclope Od. 1, 187 sqq., inest tamen veri similitudo poëtica. Tales autem narrationes vere poëticas apud

Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;

Cyclicos haud reperias.“ — *dehinc*] „in rebus deinceps narrandis.“ HAND Turs. II. p. 320.

146. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri*] Scholia haec sunt: „Meleager et Tydeus fratres fuerunt. Antimachus poëta reditum Diomedis narrans ab exordio coepit primae originis, id est, ab interitu Meleagri.“ ACRO. „Antimachus fuit cyclicus poëta; hic aggressus est materiam, quam sic extendit, ut viginti quattuor volumina impleverit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret.“ PORPH. „Meleager et Tydeus fratres fuere. Ex obliquo autem taxatur Antimachus cyclicus, qui reditum Diomedis a Troia in Graeciam narrans eum incipit ab interitu Meleagri patris.“ COMM. CRUQ. Inter antiquos interpretes constare vides, notari hic Antimachi, Platonis aequalis (ante Chr. 405.), Thebaidem, longum quidem ac diffusum poëma, sed tamen magnis virtutibus minime carens. Cfr. Quintil. 10, 1, 53. In hac autem Thebaide cum mentio fieri non posset Diomedis reditus a Troia, Welckerus *ep. Cycclus* p. 103. locum Horatii explicavit de Diomedis in Aetoliam reditu post Epigonorum victoriam, quem nimis longe repetierit Antimachus ab interitu Meleagri per fatalem illum titionem ab Althaea matre crematum. At cum Horatii verba nonnisi artificiose ad alium Diomedis reditum quam ad illum a Troia in Graeciam detorqueri possint, recte Düntzerus Scholiastarum de Antimachi Thebaide interpretatione reiecta poëma significari putat, cuius praecipuum argumentum sit Diomedis a Troia reditus; quem reditum poëta a Meleagri interitu orsus esse dicitur, quo

ipso et matre Althaea mortuis pater Oeneus Periboea in matrimonium ducta Tydea genuit, qui ob caedem aliquam Calydone perpetrata inde Argos aufugit ad Adrastum, cuius filia Deipyra ei nupta Diomedem peperit.

147. *Nec gemino cet.*] „Neque vero orditur bellum Troianum ab Helenae ortu prodigioso.“ V. *gemino* videtur explicandum cum Schol. Rhenaug. inedito: „Iuppiter cum Leda in specie cygni concubuit. Inde illa duo ova posuit; ex altero Pollux et Castor, ex altero Helena exivit.“ (Ipse etiam Horatii Castorem et Pollucem *ex eodem ovo prognatos* dicit Sat. 2, 1, 26.) Aliter Commentator Cruquii: „Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cygni (cfr. Eurip. Helen. 18. Isocr. Hel. Enc. 26.), ex quo nati sunt Pollux et Helena; alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytaemnestra.“ Hygino Fab. 77. convenit cum Commentatore Cruquii, nisi quod ovi vel ovorum mentionem non facit. Contra Bodii Mythogr. I. 204. p. 64: *Iuppiter concubuit cum Leda in specie cygni. Inde duo ova nata sunt, ex quorum altero Castor et Pollux, ex altero Clytaemnestra et Helena natae sunt.* Iam Eriphus apud Athen. 2, 50: *Ἐὰ χήνεια. — Οὗτος δὲ φησι ταῦτα τὴν Ἀθήναι τελεῖν.* Aliter rursus Servius ad Aen. 3, 328: „Leda Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux;“ et sic Bodii Mythogr. III. p. 163. Helenae ortum, ut probabile est, haud procul ab exordio memorabant carmina Cypria, quae Stasino vel Hegesino tribuuntur, apud Athen. 8, 10. p. 334.

Semper ad eventum festinat et in medias res
 Non secus ac notas auditorem rapit et, quae
 Desperat tractata nitescere posse, relinquit, 150
 Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
 Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
 Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:
 Si plausoris eges aulaea manentis et usque

154. *plausoris] fautoris* Bentleius coniecturâ.

c: Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέκε, θαῦμα βροτοῖσιν Τήν ποιε καλλίχομος Νέμεσις φιλότητι μίγεισα Ζηνί, θεῶν βασιλῆι, τέκε κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.

148—152. *eventum]* „καταστροφὴν atque exitum fabulae, quam narrat.“ — *festinat]* „ita procedit, ut nunquam rhapsodiarum exordiis epilogisque et digressionibus supervacaneis se ipse implicet atque impediatur.“ — *in medias res]* „ita, ut lector earum principium haud desideret;“ veluti statim *Odyss. a, 11:* „Ἐνθ' ἄλλοι μὲν πάντες, ὅσοι φύγον αἰπὺν ὄλεθρον Ὀἴκοι ἔσαν κτλ. *Cic. ad Att. 1, 16, 1:* *Respondebo tibi ὕστερον πρότερον, Ὀμηρικῶς. Quintil. 7, 10, 11: ubi ab initii incipiendum, ubi more Homericō e mediis vel ultimis? — Non secus ac notas]* quasi deberent iamiam notae esse lectoribus;“ quae ipsa maxima est virtus narrationis evidentis ac dilucidae. — *Desperat tractata cet.]* „Omittit omnia, quae ex ipsius sensu vere poetico tractari ideo non debent, quia nulla ars iis nitorem, id est, ornatum ac venustatem, praebere potest; itaque fines poësis nunquam migrat. — *mentitur]* Consulto duriore hoc verbo usus est, ut significaret, quanta confidentia poetica et quam felici successu Homerus etiam miracula ac portenta finxisset. — *medio ne discrepet imum]* *Cic. de*

Finn. 5, 28, 83: Respondent extrema primis, media utrisque, omnia omnibus.

Vv. 153—178. docet, quomodo in tragoedia et in comoedia exprimi debeant diversi diversarum aetatum mores et affectus, ut veritas poetica sibi constet ac servetur. Usus autem esse videtur Aristotelis *Rhetor. 2, 12.* (qui locus totus est legendus) vel alio rhetore, qui *Stagiritae* doctrinam secutus erat.

153—157. *Tu]* ut saepe apud *Horatium:* „Tu, *Piso*, si forte velis tragoediam componere, et quivis alius meorum lectorum.“ — *populus mecum]* „pariterque omnes spectatores, quia sic iubet sensus communis.“ — *plausoris]* Bentleii lectio *fautoris*, praeterquam quod per se parum probabilis est, ideo potissimum reiicienda videtur, quia in re scenica significat eum, qui vel propter studium erga hunc illumve actorem vel etiam numeris conductus huic uni plaudit, dum alios exsibilat; *plausor* contra est, qui sincera artis admiratione impulsus applaudit poetae magis quam histrioni. — *aulaea manentis]* „usque ad fabulae finem attenti;“ quibus verbis simul significat se deinceps de genere dramatico praecepta daturum esse. „Pro forma et constructione theatrorum apud veteres aulaeum picturis ornatum vel intextum, ut

Sessuri, donec cantor Vos plaudite dicat, 155
 Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
 Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
 Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
 Signat humum, gestit paribus colludere et iram
 Colligit ac ponit temere et mutatur in horas. 160
 Imberbus iuvenis tandem custode remoto
 Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,

157. *naturis* BSTEp, omnes Pottierii et Hochederi, LCt: *maturis* b, unus Feae, Bentleius, FM. — 161. *Imberbis* mei Codd., LtFMJ.

scena aperiretur, non tollebatur in altum ut nunc; sed sub pulpitâ demittebatur sensim involutum cylindro. Apul. Met. 10. p. 233. Princ.: *Aulaeo subducto et complicitis sipariis Paridis scena disponitur*. Finito actu vel integro spectaculo in altum tollebatur.“ FEA. Cfr. Epp. 2, 1, 189. Virg. Ge. 3, 25. Ovid. Met. 3, 111 sqq. — *cantor*] Bentleius ad Terent. Andr. extr.: „Cum actores omnes ex scena exirent, cantoris erat, depositis ex ore tibiis *Plaudite* insonare.“ Verum cum quae postremo loquitur persona manifesto illud *Plaudite* populo acclamet (cfr. Cic. Cat. mai. 19, 70. Quintil. 6, 1, 52.), rectius Hermannus Opuscul. I. p. 302: „Horatius aperte cantorem et histrionem eundem esse significat.“ — *Mobilibus - naturis*] „Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et notandae et decore imitandae sunt poetarum.“ Etsi speciosa est Bentleii lectio *maturis*, maxime ideo reiicienda est, quod minus rectam ἀντιθεσιν infert inter vv. *mobilis* et *naturus*, qua Horatius pro certo nunquam usus esset pro verbis *immaturus*, *vir-*

dis, *florens*, opposito verbo *maturus*.

158—160. *Reddere-voces*] „clare loqui, quasi reddens, id est, suo loco partim repetens ac proferens voces, quas a parentibus et nutrice accepit, didicit, partim interrogationibus apposite respondens.“ Virg. Aen. 1, 409: *veras audire et reddere voces*. — *qui iam cet.*] *der eben sprechen kann*, idem quod „simulac.“ — *Signat humum*] „vestigia solo imprimens.“ — *Colligit ac ponit temere*] „uti temere irascitur, ita facile rursus mitigatur.“ *Iram colligere*, ut nos *Zorn fassen*. — *mutatur in horas*] significatione formae mediae, „in singulas horas alius fit,“ ut Sat. 2, 7, 10: *clavum ut mutaret in horas*.

161—165. *Imberbus*] Haec forma h. l. praestat; nam *Imberbis iuvenis* ingratum praebet sonum propter repetitionem syllabae *is*. Contra aeque ingratum fuisset propter triplicem vocalem *i* Epp. 2, 1, 85. Cruquii: *Imberbi didicere* pro *Imberbes d.* — *tandem*] impatientiam designat, qua adulescentes libertatem expetunt. — *custode remoto*] „paedagogo remoto post sumptam togam virilem.“ Cfr. Sat. 1, 6, 81. — *Gaudet equis cet.*] Terent. Andr. 1, 1, 28:

Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
 Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix. 165
 Conversis studiis aetas animusque virilis
 Quaerit opes et amicitias, inservit honori,
 Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
 Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
 Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti, 170
 Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
 Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,

172. *longus*] *lentus* Bentleius coniecturâ. — *avidusque* BbSTe, LCtFJ: *pavidusque* Bentleius coni. firmata aliquatenus erasa una littera ante v. *avidusque* in Cod. Regimensi, M.

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere aut canes ad venandum aut ad philosophos cet. — *gramine campi*] Martii, ubi corpora exercebant adolescentes Romani. Ovid. Fast. 3, 519: *Allera gramineo spectabis Equiria campo.* — *Cereus*] „flexibilis ceræ instar.“ Plato Legg. 1. p. 633: *θωπείας κολακιάς, αἱ καὶ τῶν σεμνῶν οἰομένων εἶναι τοὺς θυμὸς μαλάττουσαι κηρίνους ποιοῦσιν.* — *asper*] „repugnans ac pervicax.“ — *Utilium tardus provisor*] Aristot. Rhet. 2, 12, 6: *φιλοχρηματοὶ ἤκιστα (οἱ νέοι) διὰ τὸ μήπω ἐνδείας πεπειραῖσθαι.* — *Sublimis*] *μεγαλόψυχος*, *elatus*, *hochfahrend*. Aristot. 1. 1. *φιλότιμοι μὲν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνοικοι ὑπεροχῆς γὰρ ἐπιθυμεῖ ἢ νεότης, ἣ δὲ νίκη ὑπεροχὴ τις.* §. 11: *Καὶ μεγαλόψυχοι· οὔτε γὰρ ὑπὸ τοῦ βίου πω τεταπείνονται, ἀλλὰ τῶν ἀναγκαίων ἄπειροί εἰσι, καὶ τὸ ἀξιῶν αὐτὸν μέγαν μεγαλοψυχία.* — *relinquere pernix*] Aristot. Rhet. 2, 12, 4: *εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἀπίσκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας,*

καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.

166—168. *Conversis*] Non est: „in unum versis,“ sed: „prorsus mutatis.“ — *inservit honori*] „cupide petit honores.“ Cic. de Offic. 2, 1, 4: *Honoribus inservire coepi meque totum rei publicae tradidi.* — *Commisisse*] *ἀορίστως*, ita tamen, ut significet infectum quod commiserit fieri non posse. Cfr. v. 98. — *quod mox mutare laboret*] „quod, ubi eum paulo post poenituerit, corrigere plerumque frustra conetur.“ Cfr. v. 192. 435. Epp. 1, 3, 2.

169—174. *Quaerit*] absolute, ut Epp. 1, 7, 57: *et quaerere et uti.* Aristot. Rhet. 2, 13, 9: *Πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν (οἱ πρεσβύτεροι) ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν, μᾶλλον ἢ δεῖ, διὰ τὸ φιλαντοὶ εἶναι· — οὐτ' ἐπιθυμητικοὶ οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος.* — *gelide*] Aristot. 1. 1. §. 7: *κατεψυγμένοι γὰρ εἰσιν, οἱ δὲ (νέοι) θερμοί ὥστε προοδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος κατάψυξις τις ἐστίν.* — *spe longus*] Duae exstant h. l. interpretationes: 1) „tardus et diffi-

Difficilis, querulus, laudator temporis acti
 Se puero, castigator censorque minorum.
 Multa ferunt anni venientes commoda secum; 175
 Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles
 Mandentur iuveni partes pueroque viriles,
 Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.

178. *morabitur* BTP alique Codd. hand pauci et Comm. Cruq.

cilis ad sperandum“ (Forcell.), „ad hoc iners, unde ipse nihil studiose alacriterque peragit (id quod haud immerito inter senectutis incommoda numeraveris), avide tamen semper exspectat, quid futurum tempus novi gratique ei casu afferat.“ Provocant ad Aristot. l. l. §. 11: *οἱ προσβύτεροι δυσέλπιδες διὰ τὴν ἐμπειρίαν.* et Cic. ad. Fam. 2, 16, 6: *Recordor desperationes eorum, qui senes erant adolescente me; eos ego fortasse nunc imitor et utor aetatis vitio.* Hunc ipsum autem sensum praebet inutilis Bentleii coniectura *spe lentus.* 2) „Senex sperat se vel post decennium hoc vel illud perfecturum vel adepturum, unde in praesentia iners manet, nihil strenue exsequitur,“ cetera, ut supra. Priorem rationem cum Gonodio nunc praefero. — *avidusque futuri*] Aristot. l. l. §. 8. *φιλοζώους* vocat. Sophocl. Fr. 64. Dind.: *Τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶς ὧς ὁ γηράσκων ἐρῶ.* „Cupidus futuri, ut messis, vindemiae.“ COMM. CRUQ. Pro Bentleii coniectura *pavidusque* facit quidem Aristotelis l. l. §. 7: *καὶ δειλοὶ καὶ πάντα προφοβητικοί,* verum parum credibile est in Libris notis omnibus illi adiectivo substitutum esse *avidus.* — *Difficilis*] Sat. 2, 5, 90: *Difficilem et morosum.* Cic. Cat. mai. 18, 65: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quaerimus, etiam avari.* — *que-*

rutus] et de singulis, quae sentit, incommodis, et de tota temporum condicione, cui minus iam se adaptare potest. Aristot. l. l. §. 15: *ὀδυρτικοὶ εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι οὐδὲ φιλογέλοιοι.*

175—178. *anni venientes*] Cfr. ad Od. 2, 5, 14: *illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.* Soph. Trachin. 547: *Ὅρω γὰρ ἤβην τὴν μὲν ἔρπουσαν πρόσω, τὴν δὲ φθίνουσαν.* „Anni autem venire dicuntur ad quadragesimum sextum usque annum, inde abire iam accedente senectute.“ COMM. CRUQ. — *Multa-adimunt*] Epp. 2, 2, 55: *Singula de nobis anni praedantur euntes.* — *recedentes*] Sic Franco-galli: *un homme sur son retour.* — *Ne forte* cet.] „Ut ne pervertamus aetatum *χαρᾶκτῆρας*, studiose ad naturam ipsam eos describebimus.“ — *Mandentur*] Cfr. v. 104. — *seniles -- viriles*] De homoeoteleutis cfr. ad v. 99 sq. Eustathius ad Iliad. ζ, 383: *ἔχει δὲ κάλλος καὶ τὰ ἐν τέλει στίχων δύο πάρισα, τὸ τοῦδὲ πεσόντος καὶ Ἐκτορος οὐκέτ' ἔοντος.* — V. aevo ad utrumque v. *adiunctis* (*τοῖς παρακειμένοις*, „propriis“) et *aptis* pertinet. — *morabimur*] Qui praetulerunt *morabitur*, supplebant „poëta.“

Vv. 179—192. ita cohaerent cum prioribus: „Neque vero sufficit mores ac sermonem diversarum condicionum et aetatum observasse; quid scenae praeterea conveniat, probe attendendum est, ne

Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
 Segnius irritant animos demissa per aurem, 180
 Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
 Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
 Digna geri promes in scenam multaue tolles
 Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
 Ne pueros coram populo Medea trucidet, 185
 Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
 Aut in avem Procnē vertatur, Cadmus in anguem.

180. *ares* Codd. aliq. (non nostri.) — 185. *Nec* d, Lct. (Habent *Ne* BbStc et Bentleii „praeter duos ex recentissimis omnes.“) — 187. *Progne* d, FJ.

offendantur oculi facinoribus nimis atrocibus, neve miraculo prorsus incredibili oculis proposito *θανματοποιόν* et *γόητα* potius quam poetam videre atque audire nobis videamur; neu nimium brevis aut longa sit fabula ipsa, neu deus ex machina sine necessitate inducatur, neve inutilibus quartae alicuius personae sermonibus spectatorum animus distrahatur ac refrigescat.“

179 — 184. *aut acta refertur*] In tragoediis Graecis, quae extra scenam geruntur, ut Antigonae Haemonisque mortem apud Sophoclem, pugnae exitum in Euripidis Supplicibus, *ἄγγελος*, quae pone scenam in regia accidunt, ut mortes Eurydiceae, Iocastae, Deianirae *ἐξἄγγελος* facunde narrat. — *Segnius* cet.] Est veluti proverbium iam apud Herodotum 1, 8: *ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισι ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν*, alibi sic inversum: *πιστοτέρα ὄψις ὄτων*. — *demissa per aurem*] Virg. Aen. 4, 428: *Cur mea dicta negat duras demittere in aures*. — *fidelibus*] „quibus quisque necessario fidem habet.“ Seneca Epist. 6, 4: *Homines amplius oculis quam auribus credunt*. — *intus Digna geri*] partim foeda et atrocia, quae nimio

horrore ac terrore spectatorem afficerent, partim incredibilia, ut transformationes illae Procnes et Cadmi a mythologis traditae, quae, si coram populo fierent, speciem praeberent prope ridiculam. — [*facundia praesens*] „nuntius, qui horribilis aut prodigiosi alicuius facti testis fuit oculatus ac vel propterea facunde illud narrabit,“ *welche dabei war*, Voss. Atque re vera, dum cessat actio, eo facundiores debent esse suntque apud Graecos huiusmodi narrationes, ut auditorum mentes detineant. Schol. Ven. ad Iliad. 5, 58: *ἐν ταῖς τραγωδίαῖς κρύπτουσι τοὺς δρῶντας τὰ τοιαῦτα (μυστήρια καὶ ὤμα) ἐν ταῖς σκηναῖς, καὶ ἢ φωναῖς τισὶν ἐξακουομέναις ἢ δι' ἀγγέλων ὑστερον σημαίνουσι τὰ πραχθέντα, οὐδὲν ἄλλο ἢ φοβούμενοι μὴ αὐτοὶ συμμυσθῶσι τοῖς δρωμένοις*.

185 — 188. *Ne*] Hanc particulam Bentleius recte restituit, in eo tamen falsus, quod haec omnia a vv. praecedentibus pendere opinatus est. Incipiunt hinc exempla aliquot eorum, quae ex oculis tollenda sint, et per se quidem posita. — *pueros*] „quorum nomina Medus et Mermerus.“ ACRON. — *Medea trucidet*] Cfr. v. 123. — *Progne*] Quam fabulam sapien-

Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.

Neve minor neu sit quinto productior actu

Fabula, quae posci volt et spectata reponi;

190

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus

190. *et spectanda* bc, *et exspectanda* B.

tissime, ut credere licet, tractavit Sophocles in Tereo, de quo tyranno in upupam mutato cfr. Aristoph. Aves 100 seq. cum Schol. — *Cadmus in anguem*] Cfr. Ovid. Metam. 4, 563 sqq. Tenuia quaedam supersunt vestigia Cadmi Euripidei (Dind. Fr. p. 96.), quam ad fabulam Valckenaërius rettulit versus servatos ab Hermogene pag. 180. Walz: *Οἴμοι, δράκων μου γίνεται τό γ' ἤμισυ. Τέννον περιπλάκηθι τῷ λοιπῷ πατρί.* Quos versus, ut hic requiritur ab Horatio, non Cadmo ipsi, sed ἐξαγγέλω eius mutationem narranti ab Euripide tributos esse consentaneum est. — *incredulus*] Refertur non tam ad Medeam et Atreum filios Thyestae fratris coquentem (cfr. v. 91.), quam ad Procnem in hirundinem (cfr. Od. 4, 12, 6.) et Cadmum in draconem mutatum. — *odi*] „respuo;“ „intolerabile mihi videtur.“

189-190. *Neve-neu*] Hand Turs. IV. p. 174: *neu-neu* optimus quisque scriptor dicit, quando utrique parti una est ratio unumque verbum, sed *ne-neu*, ubi duobus verbis distinguuntur res, quarum neutri concedatur esse. — *minor* -- *productior*] „Certum modum et ἀρμονίαν requirit fabula: nam si nimium brevis est, spectatoris mentem non explet nec satis δὲ ἐλέου καὶ φόβου περιβαίνει τῶν τοιοῦτων παθημάτων κάθαρσιν. (Aristot. Poët. 6, 2.) Sin iustum modum excedit, ipsa haec productio minuit sensimque consumit spectantium affectus.“ — *quinto - actu*] In quinos actus Ro-

mani dividebant fabulas; contra veteres Graeci in πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία) et ἔξοδον, ita ut reapse divisio ad idem rediret. Graecae artis vocabulis praesertim ἐπεισοδίων non facile reddendis Latini substituerunt magis obvium actuum nomen. Arist. Poët. 12: Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικῶν μελῶν, ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγωδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέρος. Cicero quidem ad Q. Fr. 1, 1, 16, 46: *Illud te - - et oro et hortor, ut tamquam poetae boni - - solent, sic - diligentissimus sis, ut hic tertius actus perfectissimus atque ornatissimus fuisse videatur.* Tertius autem Quinti annus imperii eius ultimus erat; Marcus igitur fabulae actum tertium manifesto pro ultimo habuit, separans ab actibus πρόλογον et ἔξοδον. Alioqui satis inconcinne locutus esset. — *spectata reponi*] Haec vera est lectio, non *spectandu*; quod ipsum iam inest in v. *reponi*; „fabula,“ inquit, „quae semel placuit, etsi iam *spectata*, a populo denuo *poscitur* ac *reponitur* in scena, rursus editur.“ *Sic fabulam iterum referre* Terent. Hec. Prol. 1, 7. Sat. 1, 10, 39: *Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatri.*

191. 192. *Nec deus* cet.] Cic. Nat. Deor. 1, 20, 53: *ut tragici poetae, cum explicare argumenti exitum non potestis, confugitis ad deum.* Qua solutione nimis facili sed arti contraria, cum solutio

Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.

Actoris partes chorus officiumque virile

Defendat, neu quid medios intercinat actus,

ex ipsius fabulae oeconomica dispositione prodire ac per se dilucida esse debeat, saepe abusi sunt Euripides et illi, de quibus Aristoteles Poët. 18, 11: πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ λύουσι κακῶς. Idem 15, 11: φανερόν ἐστι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων εἰς αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς. Plato Cratyl. p. 425. D: ὥσπερ οἱ τραγωδοποιοί, ἐπειδὴν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεοῦς αἰφροντες. — intersit] „in tragoediae fine interveniat ad solvendum tandem eius nodum alioquin inextricabilem.“ — *dignus vindice nodus*] „cum aliter fieri nequit, ut apud Sophoclem sine Herculis interventu Philoctetes non Troiam, sed in patriam proficisceretur, in Euripidis Hippolyto, nisi Diana intercederet, ille cum patre in gratiam non rediret.“ *Vindex igitur (Entscheider)* qui summo in periculo versantem subito liberat et eripit.“ GESN. Apposite Proclus ad Alcibiad. I. pag. 141. edit. Creuz.: ἐν τραγωδίαις ἐκ μηχανῆς πολλάκις θεοῦς τινὰς εἰσάγουσιν οἱ ποιηταὶ τῶν παρόντων πραγμάτων διορθωτάς. — *nec quarta cet.*] „Tragicus id cavere debet, ne attentum spectatoris animum eo dividat, quod in eadem scena post πρωταγωνιστήν, δευτεραγωνιστήν, τριταγωνιστήν, inducat etiam quartam personam, cuius partes paene supervacaneae sint, adeo ut loqui laboret, difficulter ac moleste sermone sese intrudat.“ Quod studiose vitarunt Aeschylus et Sophocles. Sic in Choëphoris Py-ladi tribuuntur tres dumtaxat versus 900—902., idem in Sophocles

Electra muta est persona. In Euripidis Andromacha 490. quattuor quidem personae in scena sunt, ipsa, filius Molossus, Menelaus, Peleus; sed simulatque comparet Peleus, Molossus muta fit persona.

193 — 195. *Actoris cet.*] Absolutis iis, quae de singulis personis et de iis, quae ἀπὸ μηχανῆς vocabantur, erant tradenda, iam transit ad chori officium et ἀρμονίαν cum integra tragoedia vv. 193 — 201. Horatii autem praecepta ad chori Graeci potissimum exemplaria referri videntur, etsi similes ex parte Graecis fuisse etiam Latinos choros minime ignorabat neque h. l. oblitus erat. Vix enim tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contenderunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis (Ser. ad Herenn. 2, 23, 36. Gell. 19, 10, 12.), partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis. „Chorus,“ inquit, „particeps sit actionis eamque pro virili parte adiuvet, hoc est, pro eo, quod officii eius est.“ — *Defendat*] „strenue officio fungatur.“ Cfr. Sat. 1, 10, 12. — *neu quid cet.*] „Ne canantur inter actus μέλη χορικά, in quibus de aliis omnibus agatur quam de actione ipsa.“ Mire concordat Aristoteles Poët. 18, 18: Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἓνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ διδόμενα μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγωδίας ἐστὶν διὸ ἐμβόλημα ἄδουσιν, πρώτου

Quod non proposito conducat et haereat apte. 195
 Ille bonis faveatque et consilietur amice,
 Et regat iratos et amet pacare tumentes;
 Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
 Iustitiam legesque et apertis otia portis;
 Ille tegat commissa deosque precetur et oret, 200

197. *pacare tumentes* ex uno Codice Victoris Ciselini ap. Pulmannum Bentleius, M: *peccare timentes* Codd. mei et omnes Potierii atque Hochederi, LCtFJ; idemque tacite rursus praetulit Dillenburger.

ἀρξάντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιοῦτου καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ἄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἀρμόττειν ἢ ἐπεισόδιον ὄλον; Cum apud Euripidem chorus laxo cum ipsa actione vinculo coniunctus esset, posterioribus temporibus invaluit mos, absurdus ille quidem, sed ad minuendas expensas necessarius, ut in scena recitarentur tantum τὰ ἱαμβεῖα, omitterentur τὰ μέλη, ut testatur Dio Chrysost. Or. 19. p. 487. R. — *proposito conducat*] „iuvat et prosit primum ad implicationem, postremo ad solutionem fabulae, ut cum chorus praesagit sensim appropinquantem vindictam divinam.“ — *haereat apte*] „artissime cohaereat cum mytho ipso.“

196. 197. *bonis faveat*] „semper cum personis probis atque honestis faciat;“ etsi interdum veluti coactus atque cedens tyrannorum impotentiae, eorum minis atrocibusque iussis se subiicit, ut fit in Antigona. — *et consilietur*] „consilium det.“ Cfr. Od. 3, 3, 17. — *regat iratos*] ut facit in Oedipo rege, in Antigona cet. — *amet pacare tumentes*] Qui defenderunt *peccare timentes*, provocarunt ad Epp. 1, 16, 52: *Oderunt peccare boni virtutis amore*. Nostram ad lectionem a summo Bentleio egregie defensam cfr. Sat. 2, 3, 213: *Purum est vitio tibi, cum tu mi-*

dum est, cor? Claudian. IV. Cons. Honor. 225. de virtute: *Hanc tamen haud quisquam, qui non agnoverit ante Semet et incertos animi pacaverit aestus, Inveniet*. Chorus regit iratum, qui adversario absente saevum aliquod facinus in eum molitur, *pacat tumentes*, acerrime inter se altercantes ac mutuas minas alterum in alterum iacientes. Exempla manifesta reperies Oed. Tyr. 404 seqq. Aiac. 1091 seq. 1118 seq. Est autem hic locus ex iis, ubi unus dumtaxat Codex veram poetae manum servavit, ut Sat. 1, 6, 126: *fugio campum lusumque trigonem*.

198—201. *mensae brevis*] „sobriuae.“ GLOSS. MONAC. Epp. 1, 14, 35: *Cena brevis*. Omnino chorus ubique inculcat illam Graecorum primariam sententiam: *Τὸ μέτρον ἄριστον*. — *Iustitiam*] Innumerabilibus enim locis celebratur in tragoediis Graecis *Δίκη ξυνέδρος Ζητὸς ἀρχαίους νόμοις*. (Oed. Col. 1382.) — *legesque*] praesertim ubi a tyrannis violantur. Cfr. Oed. Tyr. 863 seqq. — *apertis otia portis*] Cfr. Od. 3, 5, 23: *Portasque non clausas* cet. Sic Euripides Cresph. Fr. 15: *Εἰρήνη βαθυπλοῦτε καὶ Καλλίστα μαζάρων θεῶν, Ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις*. — *tegat commissa*] Epp. 1, 18, 38: *Commissumque teges*. Illustria exempla sunt Soph. Electr.

Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
 Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque
 Aemula, sed tenuis simplexque foramine paucō

202. *vincta* Bland. antiquiss., BbSTed, Ct: *iuncta* E, L, Bentleius, FMJ. — 203. *parvo* superscr. *paucō* bE, *parvo* Tc. (Ut nos, BSd.)

469: Σιγή παρ' ὑμῶν, πρὸς θεῶν, ἔστω, φίλαι. Idem in Phaedrae Fr. 609. D.: Σύγγνωτε κἀνάσχεσθε σιγῶσαι, τὸ γὰρ Γυναῖξιν αἰσχρὸν σὺν γυναικὶ δεῖ στέγειν. Eurip. Hippol. 712: ΦΑΙΔΡΑ. Σιγῇ καλῆσαθ' ἀνθὰδ' εἰσηκούσατε. ΧΟΡΟΣ. Ὅμνυμι σεμνὴν Ἀρτεμιν, Διὸς κόρην, Μηδὲν καλῶν ὧν ἐς φάος δειξέειν ποτέ. Id. Electr. 272. OP. Αἰδ' οὖν φίλαι σοι τούσδ' ἀκούουσιν λόγους; ΗΛ. Ὡστε στέγειν γε τὰμὰ καὶ σ' ἔπη καλῶς.

Vv. 202 — 219. sane referuntur ad scenam potissimum Romanam. Agit autem h. l. Horatius de necessaria tragoediae antiquae parte, de melopoeia, id est, de chori cantu ac symphoniis illius verba comitantibus, aptissime hunc locum capiti, quo chori officium tractaverat, subiungens. Est autem *μελοποιίας* tragicæ historia, ut ita dicam, poëtica, inter Athenas, Romam, poëtaeque *φαντασίαν* mire fluctuans. Hoc autem inde a v. 202. usque ad 219. imprimis demonstratum it, sicuti *μελοποιία* scenica paulatim magis strepitosa atque artificiosa facta sit, ita etiam chori eloquium partim sublimius, partim etiam obscurius, quam initio fuerit, quasi necessario evasisse.

202—207. *Tibia* cet.] „Tibia enim ante non erat ita ornata neque tam multis foraminibus tubae aemula. -- Ostendit luxuriam recentem et ambitionem ratam esse, antiquitatem vero severam fuisse.“ ACRO. — *non, ut nunc*]

Cfr. Pratinam apud Athen. 14, 8. p. 617. d: Ἐμὲ δεῖ κελαδεῖν, ἐμὲ δεῖ καταγεῖν -- ὁ δ' αὐλὸς ἴστέρον χορευέτω Καὶ γὰρ ἐσθ' ὑπερέτας κόμων μόνον. — orichalco] Confer Platonis Critiam pag. 114. E. Strab. 13. pag. 909. Schneideri Ecl. phys. p. 116. (Zinkerz mit Eisen vermischt, alii *Messing*.) „Tibia, qua intercinitur, neque tam pretiosa erat neque tam magna, quam nunc est, quae orichalco ornatur, quod simillimum est bracteae aureae.“ PORPH. — *vincta*] Sive legis *vincta* sive *iuncta*, aequè explicandum est cum Fea: „Progressu temporis amplior et longior facta est, ut sonum graviorem redderet, quod tibiae incremento longitudinis sunt graviores, ut inquit Censorinus c. 10. Haec ut facilius portaretur, in partes secabatur, quarum orae internae vel auro vel orichalco circumdabantur, ut ad opus committi et iungi possent, et postea disiungi et loculo servari.“ — *Iam consentaneum est, eas iuncturas sive vincturas etiam externas fuisse, tibiae ornamento destinatas. Quamquam in Codd. antiquioribus vv. vincta et iuncta distingui vix queunt, prius tamen verbum h. l. sane magis poëticum est et ab antiquissimis Codd. satis firmatur. — tubaeque Aemula*] sono acuto et chori verba superante. — *tenuis*] „quod ad sonum spectat.“ — *foramine paucō*] „Varro ait in tertio Disciplinarum et ad Marcellum de lingua Latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos,

Adspirare et adesse choris erat utilis atque
 Nondum spissa nimis complere sedilia flatu; 205
 Quo sane populus numerabilis utpote parvus
 Et frugi castusque verecundusque coibat.
 Postquam coepit agros extendere victor et urbes
 Latior amplecti murus vinoque diurno
 Placari Genius festis impune diebus, 210
 Accessit numerisque modisque licentia maior;
 Indoctus quid enim saperet liberque laborum

208. *urbem* unus Pottierii (8.), LCt et Bentleius. — 209. *Laxior* Bentleius coniecturâ.

et se ipsum ait in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna tantum foramina antiquae tibiae habuerunt; alii dicunt, non plus quam tria.“ ACRO. — *Adspirare*] *den Ton angeben*. — *adesse*] *begleiten*. — *spissa nimis - sedilia*] Cfr. v. 381: *spissae--coronae*. Epp. 1, 19, 41: *Spissis-theatris*. — *complere*] „adeo ut in theatro multo minore quam nostra nunc sunt, nondumque spectatoribus nimis referto, ab omnibus, quantum satis erat, exaudiri posset.“ — *sane*] „ut per se intelligitur.“ — *numerabilis*] Apud neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Ipsene detorsit a Graeco *εὐαριθμητος*? Theocr. 16, 87: *ἀριθμητοὺς ἀπὸ πολλῶν*. Post Horatium Ovidius Met. 5, 588: *per quas (aquas) numerabilis alle Calculus omnis erat*. — *castusque verecundusque* ideo etiam, quod ad Liberi patris cultum pertinebat *δραμα*. V. autem *castus* refertur ad religionem. Cic. de Legg. 2, 8, 19: *Ad divos adunto caste*.

208-213. *victor*] *populus*. Apud Graecos refertur ad tempora post τὰ Περσικά, cfr. ad Epp. 2, 1, 3 sqq.; apud Romanos post profligata bella Punica. — *urbes*]

Recte se habet pluralis Codicum antiquissimorum, cum de Graecis et Romanis communiter loquatur. Vide, quae supra de toto h. l. diximus. — *Latior*] h. l., ut consentaneum est, significat: „spatiosior, amplior, quam initio fuerat;“ neutiquam vero eo sensu, quo de Babylonis muro Hyginus F. 223: *latum pedes XXV.*, adeo ut supervacanea, etsi per se recta, sit Bentleii coniectura a Gonodio recepta *laxior*. — *vinoque diurno*] „conviviis tempestivis; indulgebant enim Genio.“ Epp. 1, 19, 11: *Nocturno certare mero, putere diurno*. — *Placari Genius* cet.] Cfr. Epp. 2, 1, 144. — *impune*] „nec more iam nec lege id vetante;“ „sine metu alicuius et reverentia.“ COMM. CRUQ. — *numerisque modisque*] „rhythmis ac modulationibus.“ GLOSS. Codicis T. Cfr. Epp. 2, 2, 144. — *Indoctus* cet.] „Quomodo enim,“ inquit, „indocta atque mire confusa haec multitudo verae ac simplicis musicae sensum ac iudicium retinisset? Immo ingenti sono strepituque tibiarium gaudebat turba.“ — *liberque laborum*] „cum diebus festis ab opere [rustico] requiescens unice voluptatem et oculorum auriumque oblectationem quaere-

Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
 Sic priscae motumque et luxuriam addidit arti
 Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem; 215
 Sic etiam fidibus voces crevere severis,
 Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
 Utiliumque sagax rerum et divina futuri
 Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.

ret indocta (ἀπαίδευτος) illa et permixta ex omnibus hominum generibus multitudo.“ Cfr. Od. 3, 17, 16: *Cum famulis operum solutis*. Sat. 2, 2, 119: *operum vacuo*. Epp. 2, 1, 140: *levantes tempore festo Corpus et ipsum animum*. V. *liber* cum genit. est constructio fere poetica. Virg. Aen. 10, 154: *libera sati*, alii *satis*, sed illud firmat Arusianus; Lucanus 6, 301: *libera legum Roma*; Silius 5, 212: *erepto metuendi libera caelo* (iuventus). — *turpis*] „infimae sortis homines.“

214. 215. *motum*] *κίνησις*, *Lebhaftigkeit*. Significat igitur numeros modosque celeriores et saltationem his accommodatam: ex parte etiam de tibicinum gesticulatione accipiendum videtur, ut colligere licet ex Aristotelis loco mox afferendo. — *luxuriam*] Plin. H. N. 16, 36, 66: *postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria* cet. Haec sane referuntur etiam ad Romanorum musicam scenicam. Cfr. Cic. de Legg. 2, 15, 39: *Illa quidem* (theatra), *quae solebant quondam compleri severitate iucunda Livianis et Naevianis modis, nunc ut eadem exsultant, ut cervices oculosque pariter cum modorum flexionibus torquent!* — *vagus*] „modo dextrorsum, modo sinistrorsum, chorum praecedens.“ — *vestem*] „syrma tragicum.“ Cfr. Epp. 2, 1, 207. Sic Lucianus Nigr. 11. deridet histriones, cetera ineptos, *χρυσίδας ἡμφιεσμένους*.

216 — 219. *fidibus*] „Sic, eadem necessitate, *fidibus* prius *severis* et habitibus gravem sonum *crevere voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae voces gravibus consonarent.“ SCHOL. Codicis Monac. Aristot. Probl. 19, 49: *ἡ ὑποδωριστὴ ἦθος ἔχει μεγαλοσπερὲς καὶ στάσιμον, διὸ καὶ καθαροδικωτάτη ἐστὶ τῶν ἀρμονιῶν ταῦτα δ' ἄμφω (ἡ ὑποδωριστὴ καὶ ἡ ὑποφρυγιστὴ) χορῶ μὲν ἀνάγκαστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηνῆς οἰκειότερα κτλ.* — *Severis*, voc. plerumque de personis usurpatum, hic de arte musica. Cfr. v. 107. Od. 2, 1, 9: *severae Musa tragoediae*. — *tulit eloquium*] „Quo aemularetur musicam concitationem, poësis chorica ipsa quoque concitator facta est et *tulit*, id est, creavit sibi (Sat. 2, 2, 93.) atque assumpsit elocutionem a vulgari consuetudine longe remotam, unde difficilior semper intellectus et oraculorum similis facta est, partim nobiles gravesque *γνώμας* proferens, partim, quasi ipse chorus futuri gnarus esset, occulte significans, quem fabula esset exitum habitura, cui personarum mors, cui victoria fato destinata esset.“ — *facundia praeceps*] Sic etiam Graeci. Phot. Cod. 81: *τροπαὶ ἀπότομοι*, „tropi audaciores.“ Cic. pro Cael. 15, 35: *mente nescio qua effrenata atque praecipiti*. Quintil. 12, 10, 73: *dicendi genus, quod--praecipitia pro sublimibus habet*. — *Sortilegis* — *Delphis*] Priscum morem Italicum (re-

Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum, 220
 Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper
 Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
 Illecebris erat et-grata novitate morandus
 Spectator functusque sacris et potus et exlex.

cordare Fortunarum Antiatiarum et Praenestinae) ad oraculum Delphicum transfert. *Χρησιμοι* autem *εἶ καὶ ποικίλως πῶς καὶ σοφῶς ἡνιγμένοι*. Aristoph. Eq. 195 sq. Atque hoc versiculo simul significat chororum et sublimitatem et obscuritatem, qua interdum etiam antiquis quasi involuti videbantur.

Vv. 220-250. a tragoedia transit ad drama satyricum, cuius leges copiose exponuntur. „Cum non in eo versaretur poësis satyrica, ut graves personas risui et contemptui exponeret, sed ut servata earum dignitate satyrorum petulans lascivia hilaritatem excitaret, consentaneum erat, ut sermo in universum idem esset, qui in tragoedia, sed admitterentur verba loquendique formae ex quotidiano usu petitae, numerique versuum aliquid de severitate legum, quae tragoediis propriae sunt, remitterent.“ HERMANNUS in Praef. ad Eurip. Cycl. p. XIV. „Iam cum in his quoque dei atque heroes inducantur, praecipue demonstrandum est, quibus in rebus differant a tragoedia.“ Totus autem loci color eiusmodi est, ut dubitare vix queamus Horatium docere voluisse, quomodo ad Graecarum exemplum Latinae scribendae essent fabulae satyricae, si quis hoc in genere elaborare vellet; inceptum tamen hoc esse longe difficillimum et quod successum probabiliter non sit habiturum, quippe quod Romanorum indoli moribusque minus aptum sit. Vid. Excursum II.

220—224. *Carmine - tragico*] Sic Virgilius Ecl. 9, 33. Pollionis tragoedias *carmina* vocat. — *qui cet.*] Non dicit, Thespin invenisse drama satyricum, sed hoc: „non ita multo post inventam tragoediam illud quoque genus inventum esse,“ et quidem a Pratina, Aeschylī aequali. — *vilem - ob hircum*] Hinc ipsum nomen *τραγωδίας* (*Bocksopfergesang*). De tragoediae origine cfr. ad v, 276. — *Mox etiam cet.*] „Inane erat negotium, quo Critici Horatium in satyrici dramaticis origine post tragoediam ponenda pugnare cum Aristotele (Poët. 4.) demonstrarunt aut eum excusare conati sunt. Utrumque genus antiquissimum fuisse ait Horatius. Redde igitur *mox etiam* verbis *alsbald auch*.“ HAND Turs. III. pag. 656. — *nudavit*] „primus nudos induxit in scenam,“ id est, „hoc fabularum genus invenit.“ — *asper*] Maxime in iis, quae Satyris tribuebantur, consulto rusticus ac minus polite iocabantur, quam solebat comoedia nova. Minus recte vertunt Voss *stachlicht*, Arnold *beissend*; est potius *rauh und derb*. — *Incolumi gravitate*] deorum atque heroum, qui una cum Satyris inducebantur. — *novitate*] quae in ipso sita erat, quod Satyri in scena agebant. Ovid. Metam. 4, 284: *dulcique animos novitate tenebo*. — *morandus*] „retinendus in theatro post spectatam trilogiam tragicam ac grate delectandus.“ — *exlex*] „feriatus ac propter hanc summam hilaritatem iam non facile in ordinem cogendus, si forte interpel-

Verum ita risores, ita commendare dicaces 225
 Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,
 Ne quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
 Regali conspectus in auro nuper et ostro,
 Migret in obscuras humili sermone tabernas,
 Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet. 230

lare vellet actores.“ „Qui spectator veniebat post sacrificia, iam pransus, iam potus.“ ACR.

225—230. *risores*] „ridicula dicta proferentes.“ Demetr. Phal. §. 169: ὁ γέλως ἐγθρὸς τραγωδίας· οὐδὲ γὰρ εἰποῦσιν ἂν τις τραγωδίαν παίζουσαν, ἐπεὶ σάτυρον γράφει ἀντὶ τραγωδίας. Satyrici autem dramatis scriptores eligebant actiones, quarum participes fuisse aut spectatores saltem fingi possent Satyri, veluti Euripides Cyclopem, Autolycum, Sisyphum, Scironem, Sylum. Rem persentisces ex Aeschyli Prometheo ignifero Fragm. 176. D. Plutarch. Moral. p. 86. f: Τοῦ δὲ Σατύρου τὸ πῦρ ὡς πρῶτον ὄψθη βουλομένου φιλησῆαι καὶ περιβαλεῖν, ὁ Προμηθεύς· Τράγος γένειον ἄρα πενήσει σύ γε. — *commendare*] „efficere, ut a populo benevole spectentur.“ — *dicaces*] Quintil. 6, 3, 21: *Dicacitas sine dubio a dicendo, quod est omni generi commune, ducta est; proprie tamen significat sermonem cum risu aliquos incessentem.* Sat. 1, 4, 83: *Qui captat risus hominum famamque dicacis. — ita vertere seria ludo*] „tragoedorum res utiles et honestas, res tristes ac tragicas, rebus ludicris et satyricis, id est, ita tragoediae immiscere satyram (satyricum genus).“ COMM. CRUQ. *Rebus tamen tristibus substitue potius μύθους tragicis affines. — quicumque deus cet.*] „Sive deum in scenam produces sive heroem sive utrosque simul.“ Falso multi

ita interpretati sunt, quasi diceret semper easdem personas, quae per trilogiam in scena fuissent, ad hilarium argumentum adaptatas in fabula satyrica comparuisse: quae quidem opinio recte addubitata est ab Hermanno Opuscc. II. p. 308., refutata a Welckero *Nachtrag* p. 324. „Diversa enim in singulis fabulis argumenta tractavit Aeschylus, cum Phineum, Persas, Glaucum Potniensem, Prometheus igniferum (*πυρφόρον*, ut volt Welckerus *Trilogie* p. 120: *πυρκαϊέα*) una tetralogia comprehendit; idem fecit Euripides, cum Medeam, Philoctetam, Dictyn, Messores consociavit.“ HERM. — *nuper*] Pro notione huius v. interpretandum est: „iidem dii atque heroës, qui in tragoediis saepe conspecti notissimi nobis sunt.“ — *Migret* cet.] „Ne persona tragica in fabula satyrica in scena comparens utatur sermone tam humili ac plebeio, quam solent homines, qui in tabernas popinasque confluunt, faex populi.“ *Migret* autem ex regia vel castris in locum se prorsus indignum. — *obscuras*] quia plerumque, ut metricum cellae, sub terram depressae erant et fornicatae. — *humili sermone*] in quo quidem genere permultum sibi permiserunt Graeci, plerumque tamen in Satyrorum partibus. Nota sunt Aeschyli *ἀρογραῖος σμίνθος*, Sophoclis *Μαστιγία κέντρωνες, ἄλλοτροισάγοι*. — *nubes et inania*] Persius 5, 7: *Grande locuturi nebu-*

Effutire leves indigna Tragoedia versus,
 Ut festis matrona moveri iussa diebus,
 Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
 Non ego inornata et dominantia nomina solum
 Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo; 235
 Nec sic enitar tragico differre colori,
 Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax

237. *an audax* cum plerisque Codd. bSTEcdp. (Ut nos, B.)

las Helicone tegunto! „Rursus in aliud vitium facile incidet satyricae fabulae scriptor, ut dum vitat genus humile turgidus fiat, dithyrambicis verbis atque tropis utens.“

231—233. *Effutire*] „temere blaterare“, *herschwatzen*. — *leves*] quales personam comicam magis decent quam tragicam, ut est ille Aeschyleus in Sisypho *δραπέτη* Fr. 212. D.: *Ἄλλ' ἀρουραῖός τις ἔστι σμίνθος ὡς ὑπερφυῆς*. — *indigna*] Vid. Epp. 1, 3, 35. — *Tragoedia*] *προσωποποιία*, ut in Tabula Iliaca comparet *Τραγωδία* dea; sine imagine, „partes deorum atque heroum in fabulis satyricis.“ — *matrona*] Cfr. Od. 3, 14, 5. „Ut matrona Romana pontificum iussu in supplicatione cum aliis movetur in numerum (cfr. Epp. 2, 2, 125.), chorumque pudice ducit nec ut proterva mima gesticulatur, ita Tragoedia nativum suum decorem servans adiuvabit drama satyricum ad opus suum peragendum.“ „Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant metronae, sicut in sacris Matris deum. ACRO. Quo refertur locus Ovidii Trist. 2, 23: *Ipse quoque Ausonias Caesar matresque nurusque Carmina turrigerae dicere iussit Opi*. — *paulum pudibunda*] „*ein wenig verschämt*.“ — *Satyris - protervis*] propter iocos agrestes et obscenos. Hesiodi Fr. 94. Goettl.:

Καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμυχανοεργῶν.

234—239. *Non ego cet.*] „Si unquam in mentem mihi veniret fabulas Satyricas scribere:“ a quo proposito Horatius sane alienissimus erat, utpote qui natura sua a toto genere scenico abhorreret, neque, ut opinor, unquam in hoc Satyrico genere elaborare voluisset. — *inornata*] quae *pura* vocantur Sat. 1, 4, 54. sine tropis. — *dominantia nomina* sunt, quae *κρίσις*, id est, propriis vocabulis nuncupantur (nullis metaphoris immixtis), ut *liber*, *capsa*, *pagina*.“ PORPH. — *nomina - Verbaque*] ut Graeci ante Aristotelem vocabulis *ὀνόματα καὶ ῥήματα* omnes orationis partes complectebantur. Conf. Sat. 1, 3, 103 sq. — *Satyrorum scriptor*] „fabularum Satyricarum scriptor.“ — *amabo*] „*ἀγαπήσω*, talibus contentus ero.“ Sic Iuven. 7, 9: *Nam si Pieria quadrans tibi nullus in umbra Ostendatur, ames omen victumque Machaerae*. — *Nec sic cet.*] „Neque si fabulam satyricam componere vellem, tantopere vitare studerem tragici sermonis magniloquentiam, ut cet.“ — *differre colori*] Notissima est constructio discrepantiae cum dativo (cfr. Sat. 1, 4, 48.); male nonnulli *colore*; nostri Codd. alterum firmant. De voc. *color* conf. Epp. 1, 17, 23. — *Davus*] Cfr. Sat. 1, 10, 40. —

Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
 An custos famulusque dei Silenus alumni.
 Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quisvis 240
 Speret idem, sudet multum frustra que laboret
 Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
 Tantum de medio sumptis accedit honoris.

243. *accedet* T aliique.

et audax] „Ita (non *an audax*) est legendum; nam distinguuntur duo tantum genera.“ HAND Turs. I. p. 303. — *Pythias*] persona comica in comoedia Lucilii, quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone, domino suo, in dotem suae filiae.“ COMM. CRUQ. (Pro *Lucilii* malim *Caecilii*; eadem confusio est in Spengelii *Caecilio* Statio p. 60.) *Pythias* est persona comica etiam apud Phoenicidem in Meinekii Fr. Com. IV. p. 511., ubi Editor: „*Pythias*, quod alias honestarum feminarum nomen erat (v. Diog. L. 5, 53. et Stobaeus Floril. 31, 8.), apud Phoenicidem aut lenae aut meretricis nomen fuisse videtur.“ Meretricis item nomen est apud Simonidem Anthol. Palat. I. p. 128. et apud Posidippum ibid. p. 146. — *emuncto*] *Caecilius* p. 17: *Hodie me ante omnes comicos stultos senes Vorsaris atque emunxeris lautissime*: ubi Spengelius affert Menandri M. p. 172: γέρων ἀπεμύνει ἄθλιος λέμφορ. Nos *abzapfen*. Plant. Bacch. 4, 4, 50: *Emungam hercle hominem probe hodie*. Terent. Phorm. 4, 4, 1: *Emunxi argento senes*. — *custos famulusque dei Silenus alumni*] Diodorus Sic. 4, 4: φασὶ δὲ καὶ παιδαγωγὸν καὶ τροφέα συνέπεσθαι κατὰ τὰς στρατείας αὐτῷ (Διονύσῳ) Σειληνόν, εἰσηγητὴν καὶ διδάσκαλον γινόμενον τῶν καλλίστων ἐπιτηδευμάτων, καὶ μεγάλη συμβάλλεσθαι τῷ Διονύσῳ πρὸς ἀρετὴν τε καὶ δόξαν. Bacchi

paëdagogus est postea perpetuus comes, mire mixtus ex ebrietate et sapientia iocosa, εἴρων divinus, quem propterea non decet loqui eodem modo atque servulum comicum. Calpurn. Ecl. 10, 27: *Quin et Silenus parvum veneratus alumnum Aut gremio fovet aut resupinus sustinet ulnis*.

240—243. *Ex noto* cet.] Idem prorsus est ac v. 243. *de medio sumptis*. Tota autem sententiarum series inter praecedentia et sequentia (v. 244.) nos haec quoque de elocutione sive stilo, non de argumento dramatis satyrici interpretari cogit. Est igitur: „*Studebo*, ut *noto* atque quotidiano sermone, omni elocutionis insolitae atque tragicæ affectatione devitata, utar in satyrica fabula componenda.“ Hoc enim, nihil aliud, est *fictum*, „cum arte compositum“, ut saepe apud Quintilianum. „Omnino sequamur in hoc genere leges, quas Graeci sapienter constituerunt, qui ab eo vitio imprimis sibi caverunt, ne deciderent in genus dicendi comicum atque humile, quamquam item tam simplex et nativum esse debet, ut facillimum quidem cuivis videatur, cum multum laborem multamque limam requirat. Pascal *Pensées*, 1, 3: *Les meilleurs livres sont ceux que chaque lecteur croit, qu'il aurait pu faire*. — *series iuncturaeque*] Cfr. vv. 46 sqq. — *de medio sumptis*] Opponuntur *exquisita*. Cic. Orat. 49, 163: *Verba legenda*

Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
 Ne velut innati triviis ac paene forenses 245
 Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
 Aut immunda crepent ignominiosaque dicta;
 Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,
 Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,

244. *educti* duo Codd. Feae, ut coniecit Markland. — 249. *fracti* BT, item corr. bcd.

sunt potissimum bene sonantia, sed ea non, ut poetae, exquisita ad sonum, sed sumpta de medio. — accedit] „Bothius ex Codd. maluit *accedet*, quoniam poeta se aggressurum aliquando promittat. Sed haec verba in universum dicuntur, et *accedit* eodem iure quo *pollet* servandum est.“ IAHN. Atque ingratus iste ex uno in alterum tempus foret transitus. — *honoris*] „per genus dicendi simplex ac verum, sed tamen studiose elaboratum, argumento etiam perquam noto novus accedit ornatus.“

244—250. *Silvis deducti*] a poeta in scenam. Qui praeferunt *educti* explicant „educati,“ ut Virg. Aen. 6, 765: *Educel* (Silvium Lavinia) *silvis regem regumque parentem.* — *Fauni* proprie respondent Graecorum Paniscis, qui cum Sileno ac Satyris perpetui Bacchi comites sunt (cfr. Od. 3, 18, 1.); hic autem manifesto iidem sunt atque Satyri. — *Ne velut innati triviis* cet.] „in urbe nati;“ sed cum quodam contemptu dicitur de plebecula urbana; *paene forenses*, „continuo versantes in foro“, *circumforanei* Ciceronis, *subrostrani* Caelii (Cic. ad Fam. 8, 1, 4.), *ἀγοραστικοὶ* Platonis (Cratyl. p. 408. A). „Fauni, iidem atque Graecorum Satyri, quibus, ut Theocriteo generi, convenit *Musa rustica et pastoralis, quae non forum modo, verum ipsam etiam urbem* reformidal (Quintil. 10, 1, 55.),

duobus a vitiis sibi caveant, ne aut *iuvenentur*, id est, acuta et festiva dicta sectentur, praesertim in omnibus, quae agunt, verbis utantur nimis mollibus ac delicatis; aut rudis plebeculae instar ignominiose in alios atque spurce loquantur; in utrovis enim aequae aberunt ab agresti illa quidem, sed nativa simplicitate, quae eos unice decet.“ — *iuvenentur*] Nobis nunc *ἄπαξ λεγόμενον* formatum ad Graecorum *νεανιεύεσθαι* et *μειρακιεύεσθαι*, „nunc lascivo, nunc nimis tenero modo et cum nescio qua leporis perpetui affectatione inter se colloqui,“ ut faciebant Ciceronis illi barbatuli iuvenes, Caelius, Clodius, similes, cum forum et porticus perambulabant. — *immunda*] „obscoena et turpia, magis apta mimis quam satyris.“ ACRO. — *quibus est equus*] „equites Romani.“ His vv. designantur omnino cives, qui censu equestri erant minimum CCC. mil. sestertium; a quorum igitur parentibus liberalem iis institutionem atque educationem procuratam esse iure exspectari poterat. — Viros senatorii ordinis una complectitur, quos singulatim memorare nihil attinebat. — *pater*] sine patre nati dicebantur servi ac liberti; significat igitur „ingenuos.“ — *res*] „patrimonium.“ His tribus autem modis significat homines cultos et politos. — *fricti ciceris* cet.] *δῆμος κναμοτρῶξ*

Aequis accipiunt animis donantve corona. 250
 Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
 Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
 Nomen iambeis, cum senos redderet ictus
 Primus ad extremum similis sibi. Non ita pridem,
 Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures, 255

252. *accrescere*] Sic etiam nostri: *accedere* Codd. pauci ex glossemate.

Aristoph. Equit. 41., infimus popellus, qui per plateas talia emit iisque quotidie vescitur. Cfr. Sat. 1, 6, 115. *Nuces* complectuntur etiam avellanas et castaneas. Plaut. Poen. 1, 2, 115: *Nihil nisi laterculos, Sesamum papaveremque, triticum et frictas nucas.* Martial. 1, 104, 10: *Asse cicer lepidum (oleo frictum) constat et asse venus.* Lectio *fracti ciceris* sensu destituta est. — *Aequis - animis*] Minus etiam accipiunt *animo gaudenti ac libenti*, quem aequo quodammodo opponit Cicero ad Att. 2, 4, 2.

251—254. *Syllaba cet.*] Loco maxime apto praecepta de versificatione tradit vv. 251—274. et quidem de iambo tantummodo; nam ceteros numeros tractare in hac epistola putidum fuisset. Verum cum de legibus iambi a poetis Latinis negligentius elaborati acturus esset, vix inceptit a primis elementis, tamquam merus ac simplex grammaticus. — *Pes citus*] Od. 1, 16, 24: *celerēs iampos.* Terentianus Maurus v. 2182: *Adesto, iambe praepes, et tui tenax Vigoris adde concitum celer pedem: --- Vides, ut icta verba rapet impetus.* Cfr. supra v. 79 sqq. — *unde cet.*] „Quae celeritas effecit, ut, cum bini iambi in dipodiam coniungerentur, solitus dramatis versus *trimetri iambei* apud Graecos nomen acciperet, etsi sex ictus (*ἄρσεις*) habet, unde

Latinis est *senarius.*“ — *accrescere iussit*] „fecit, ut adiungeretur; indidit, *verlich.*“ — *iambeis*] „Graeca forma pro Latina *iambicis* versus minus commoda.“ DILLENB. Nunc est *ἄπαξ λεγόμενον.* Cfr. Od. 2, 6, 5. *Argeo.*“ *Primus ad extremum*] „Trimeter a primo usque ad sextum pedem iambris constans,“ ut Eurip. Herc. fur. 533: *Τί φήεις; τίν' ἐξ ταραγμὸν ἤχομεν, πάτερ;* de cuiusmodi versu Terentianus 2185: *Sed ipse verus integerque sexiens.*

254—258. *Non ita pridem*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *recepit* neque ab Hochedero violenter ab hoc divelli debebant. Verum quomodo explicabimus vv. *non ita pridem*? Nam et in antiquissimis trimetris Graecis (v. Archiloch. Fr. Lieb. p. 57: *Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ* cet.) iam reperiuntur spondei; unde fuerunt, qui hoc de primis tragicis Latinis dictum opinarentur, non inspectis Livii Andronici et Naevii reliquiis neque attendentes ad v. 259., ubi propter spondei nimium usum reprehenditur cum Accio ipse pater Ennius. Verum enimvero in universum iambi ac Graeci potissimum historiam nobis tradit Horatius non ut grammaticus, sed ut poeta: „Quod ad *θεωρίαν* et legem huius versus attinet,“ ait, „esse debebat atque initio fortasse fuit senarius purus, ut *Πάτερ Ανκάμβα,*

Spondeos stabiles in iura paterna recepit
 Commodus et patiens, non ut de sede secunda
 Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
 Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni
 In scenam missos cum magno pondere versus 260

258. *Acci* bSTcd, CtF et Bentleius: *actii* „vel *acci*“ B, *Atti* LM. — 259. *et Enni*. In Lct. — 259. 260. *et Enni*. In *scenam missus* Marcilio auctore Bentleius. (*missos* clare exhibent BbSTcd.)

ποιον ἐφράσω τόδε; sed paulatim, quo gravior evaderet, invaluit mos, ut sedibus imparibus reciperetur etiam spondeus.“ Vv. autem non ita pridem, ut saepe nuper, accipienda sunt de tempore infinito, quod ei, qui loquitur, cum omni aevo comparatum propter qualemcunque rationem brevius quam fortasse alii videtur. Aeque certe iure hic locutus est Horatius atque Lucianus Pro imagg. c. 23: τοῦτο (τὸ δημιούργημα) τὴν οὐρανίαν Ἀφροδίτην, ἧ ἐποίησε Πραξιτέλης ἐν Κνίδῳ οὐ πάνυ πολλῶν ἐτῶν, id est, circiter DXX. Ipse Sat. 2, 2, 46. *haud ita pridem* usurpat de circiter LXXX. annis. — *Spondeos stabiles*] Opponuntur spondei iambris motorii atque celeribus. — *iura paterna*] Sunt iura singulorum filiorum in universum ius, quod pater vita defunctus tempore mortis habebat. „Spondeos consortes sibi fecit, quibuscum velut hereditatem paternam cerneret.“ — *Commodus*] „facilis ac benignus, non tamen ita, ut item de sedibus paribus cederet,“ quam legem nunquam migrarunt Graeci. — *socialiter*] Pergit in prosopoeia iambi: „Commode, quomodo bonus socius socio interdum de iure suo decedit, aliquid remittit.“ Vocabulum nunc est ἀπαξ λεγόμενον.

258—262. *Hic*] Plerique *hic* pro adverbio habent, sed manifesto

est subiectum non solum verbi *apparet*, sed etiam verbi *premit*, ubi molestissime explicares: „hoc loco, in sede secunda et quarta, *premit crimine Ennii versus*. Est igitur: „*Hic* iambus (etiam in sede secunda et quarta) raro reperitur apud Ennium et Accium,“ cum tragici Latini persaepe id unum servarent, ut in sexta maneret iambus. Ennius Med. p. 52. B.: *Argo, qua vecti Argivi delecti viri*. Nam ut choliambos et miro casu simul hexametros facerent huic Enniano similes: *Cives Romani tunc facti sunt Campani*: eo usque licentiae progressi non sunt. Verba igitur vv. 258. 259. ita interpretor: „Iambus in Ennii atque Accii trimetris apparet rarus atque propterea utriusque poetae trimetri merito in reprehensionem incurrunt.“ — *Acci - - Enni*] Cfr. Epp. 2, 1, 50. 56. — *Nobilibus*] „quos nostri aequales tantopere admirari solent;“ non sine quadam ironia. — *missos*] veluti e balista. Nota huius versus (260.) quinque spondeos, quibus egregie imitatur Enni senarios propter huius ipsius pedis frequentiam nimis graves ac tardos. — *cum magno pondere*] „Minus scite Codices *cum magno pondere*, inquit Bersmannus: non advertit scilicet et alias sic solere Nostrum (vide Serm. 1, 10, 49.) et hic venerem quandam in ipsa pronuntiatione studio quaesitam esse:

Aut operae celeris nimium curaue carentis
 Aut ignoratae premit artis crimine turpi.
 Non quivis videt immodulata pœmata iudex,
 Et data Romanis venia est indigna pœtis.
 Idcircone vager scribamque licenter? an omnes 265
 Visuiros peccata putem mea, tutus et intra
 Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,

265. an BbSTdp, Pottierii plerique, Hochederi omnes: *at c, ut Pottierii Codd. 4. et 18., Bentleius et M, et F.* — 267. *cautus? Vitavi* distinxit cum Lct, Bentleio, Fea: *cautus: vitavi M, mea? Tutus et intra - - cautus vitavi* distinguit Doederlein *Synon. III. p. 121.*

cum magno pondere; quae dum profers, ipsum illud pondus et lente ambulantes spondeos voce et spiritu persentiscis. BENTL. In Marcilii et Bentleii con. *missus - versus* verbum *premit* caret obiecto, quod dicunt; Bentleius quidem suo arbitratu dixit supplendum esse *scriptorem*. — *premit - crimine*] Sic Liv. 3, 13, 1: *Premebat reum praeter volgatam invidiam crimen* unum. „Iambus ex sedibus suis expulsus velut accusator vincit Ennii versus“ cet. His autem tacite quodammodo opponuntur Augustei temporis tragicorum versus ad Graecorum normam accuratius directi et magis politici.

263. 264. *Non quivis* cet.] „Non quivis auditor tam accurate animadvertit rhythmī vitia, ut propter haec totam fabulam explodat; ideoque factum est, ut Latinis pœtis concederetur id, quod Atticis nunquam condonatum foret.“ Cfr. Ciceronem de Orat. 3, 50.; et in Oratore 51, 173: *In versu quidem theatra tota exclamant, si fuit una syllaba aut brevior aut longior; nec vero multitudo pedes novit nec ullos numeros tenet* cet., id est, singulis in vocibus syllabarum quantitas ut servetur, imperiose postulat etiam plebs; neu-

tiquam vero metrorum leges accurate novit. Horatius vero propter hanc ipsam metrorum ignorantem a volgo Romano pœtis etiam manifesta vitia condonari indignatur. — *indigna*] „quam meriti non erant.“

265—269. *Idcircone vager* cet.] „Hac venia ipse quoque abusus scribamne sine ullo certo consilio versus spretis accuratioribus legibus metricis? sperans videlicet non quemvis lectorem, immo paucissimos, id esse animadversuros? An fortasse, contrario errore actus, putem omnes quidem visuiros esse mea peccata, sed nihilo minus a reprehensione tutum me arbitrer, dummodo caveam, ne versus nimis scabri vel etiam prorsus *ἀστροποι* mihi passim excidant? Verum equidem tantae negligentiae nunquam reus fiam; nam *denique* (*am Ende* v. Hand Turs. II. p. 267.) vitarem quidem reprehensionem, laudem vero, quam quaero, apud peritos iudices non invenirem. Hanc ipsam autem laudem unice appetiverunt summi Graecorum pœtae, omni negligentia severe sibi interdicentes; quocirca vos, Pisones, hos mecum sequimini.“ — *tutus*] Cfr. v. 28. — *intra spem veniae cautus*] „omnem

Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
 Nocturna versate manu, versate diurna.
 At vestri proavi Plautinos et numeros et
 Laudavere sales: nimium patienter utrumque,
 Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
 Scimus inurbanum lepido seponere dicto
 Legitimumque sonum digitis callemus et aure.

270

270. *At nostri* d noster, Cod. Reg. N. 31., C, Schelle, Voss.

reprehensionem devitans usque ad eum finem, intra quem si mansero, veniam me facile impetraturum spero,“ „*innerhalb der Grenzen der gehofften Nachsicht.*“ DÜNTZER. Cic. ad Fam. 4, 4, 4: *modice faciam, aut etiam intra modum.* — *Vitavi d. culpam* cet.] Plaut. Trin. 5, 2, 5: *Non videor meruisse laudem, culpa caruisse arbitror.* — *exemplaria*] „perfectos cuiusque generis scriptores Graecos;“ nam ut ad hos adspirarent, id summum erat, quod suis popularibus licere probe perspiciebat Horatius. — *Nocturna* cet.] Ad versiculi sonum cfr. Epp. 1, 19, 11: *Nocturno certare mero, putere diurno.*

270—274. *At* cet.] Est obiectio arcte coniuncta cum responsione *nimium patienter* cet. „*At,*“ inquit, „maiores vestri magni fecere Plautum.“ „*Utique,*“ respondet poeta, „sed propter hoc ipsum, quod minus tunc exculti exemplaria Graeca non satis norant neque eximiam horum perfectionem perspexerant, praepostere iudicarunt de Plauti et versibus et facetiis.“ — *vestri*] Haec lectio praefenda est alteri *nostri*, partim quia huic poemati didascalico, ubicunque potest, epistolae inducit colorem (ut v. praecedente *Vos*, o Pisones: ita videlicet, ut simul omnibus lectoribus hoc idem dictum esset), partim

quia haud nimis conveniebat, ut is, cuius pater sine patre fuerat, *proavos* suos creparet.“ — *Plautinos* cet.] Cfr. Epp. 2, 1, 170 sqq. — *si modo*] *εἴπερ*, *wenn anders.* — *Scimus* cet.] „si modo dicta scurrilia ac frigida distinguere nos scimus a vere lepidis et urbanis; quam quidem scientiam nemo profecto nobis abiudicabit.“ — *seponere*] „secernere, dinoscere.“ Cfr. Sat. 1, 3, 113: *iusto secernere iniquum.* Sat. 1, 6, 63: *turpi secernis honestum.* Epp. 1, 15, 29: *civem dinosceret hoste.* Epp. 2, 2, 44: *curvo dinoscere rectum.* — *Legitimumque sonum*] „Versum ad artis leges elaboratum.“ Cfr. Epp. 2, 2, 109. — *digitis*] quibus non tam simpliciter numerantur versuum pedes, quam pollicis ictu notantur ἀρσείς, ut in symphoniis, *ubi tempora etiam animo metiuntur et pedum et digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis.* Quintil. 9, 4, 51. Terentianus 2253: *moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent.* — Multum autem discrepat, ne dicam Sidonii Apollinaris notum illud 23, 148: *Graios, Plaute, sales lepore transis*, Ciceronis de Plauto iudicium de Offic. 1, 29, 104: *Duplex est omnino iocandi genus: unum illiberate, petulans, flagitiosum, obscenum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, sa-*

Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ 275
 Dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis,
 Quæ canerent agerentque peruncti faecibus ora.

277. Qui Bentleius coniecturâ.

cetum; quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt. Qua quidem in re minime obliuiscendum est Horatium cum Plauto semper contulisse poëtas comoediæ novæ Atticos, unde facile in illo desiderare potuit urbanitatem ac leporem; a Cicero, qui ipse ad dicta iacienda propensus erat, Plautum spectatum esse magis per semet ipsum, non comparatum cum Menandro et Philemone.

275—277. *Ignotum cet.*] Quia maxima epistolæ pars versatur in poësis scenicæ præceptis, recte h. l. vv. 275—288. adumbrat historiam tragoediæ et comoediæ Græcæ, quibus vel propter vv. 258-274. opponuntur Latinorum in his generibus fabulæ, et quidem ex iusta meritorum utriusque nationis existimatione de iis iudicare videtur. In his omnibus videtur sequi grammatici vel historici alicuius Græci opinionem, nisi ipse tragoediæ et comoediæ primordia confudit. Horatii errores confutarunt Welcker *Nachtrag* p. 247. C. O. Müller *Rhein. Museum* 5. 3. p. 335. Thespis pro inventore tragoediæ habebatur. Cfr. Suidas in h. v. Dioscorides Anth. Pal. I. p. 427. simili errore atque Horatius: *Θέσπις ὅδε, τραγικὴν ὡς ἀνέπλασε πρῶτος αἰοιδὴν Κωμῆταις νεαρὰς καινοτομῶν χάριτας, Βάκχος ὅτε τριττῷ κατάγοι χορόν, ὃ τράγος αἴθων Χῳτικὸς ἦν ἀνκων ἀρχὸς ἀθλον ἔτι.* Chron. Par. 58. p. 301. Boeckh.: *Ἀφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς [ἐφάνη], πρῶτος ὡς ἐδίδαξε [δρ] ᾧ [μα ἐν ᾧ] στ*

[εἰ καὶ ἐ] τέθη ὁ [τ] ράγος [ἀθλον] ἔτη ΗΗΠ [ΔΔ]-ἀρχοντος Ἀθ [ἡ-νησι] . . . ναίου τοῦ προτέρου. „Quod ad annum attinet, consistendum sane in Olymp. 61. eiusque tribus prioribus annis.“ ΒΟΕΚΗ. a. Chr. 536—534. sub Pisistrato. Thespidis merita optime exposuit Aristoteles apud Themistium ei ita adversantem Or. 26. pag. 382. Dind.: *Ἀλλὰ καὶ ἡ σεμνὴ τραγωδία μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς σκευῆς καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν παρελήλυθεν ἐς τὸ θέατρον καὶ οὐ προσέχουμεν Ἀριστοτέλει ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιῶν ἦδεν—εἰς τοὺς θεοὺς, Θέσπις δὲ πρόλογόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεύρεν, Δισχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτὴν (praeter chorum et πρωταγωνιστήν) καὶ δεξιβαντας, τὰ δὲ πλείω τούτων Σοφοκλέους ἀπελάνισαμεν καὶ Εὐριπίδου. — plaustris cet.] Error hic ortus videtur ex confusione cum iis, quæ τὰ ἐκ τῶν ἀμαζῶν vocabant. Plato *Legg.* 1. p. 637. B. Suidas: *Τὰ ἐκ τῶν ἀμαζῶν ἐπὶ τῶν ἀπαρακαλίπτως σκωπτόντων. Ἀθήνησι γὰρ ἐν τῇ τῶν Χῳῶν ἑορτῇ οἱ κωμάζοντες ἐπὶ τῶν ἀμαζῶν τοὺς ἀπαντῶντας ἔσκωπτόν τε καὶ ἐλοιδοροῦν. τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ἀθηναίοις ὕστερον ἐποίουν.* Certe antiquissimum scenæ genus erat non plaustrum, sed ἐλεός, τράπεζα ἀρχαία, ἐφ' ἣν πρὸ Θέσπιδος εἰς τις ἀναβάς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο. Pollux *On.* 4, 123. — *faecibus ora*] „ne cognoscerentur; nondum enim usus erat personarum.“ SCHOL., (ac similiter Tzetzes *Cram.* p. 335, 20: *τρῦγὶ καταχρίσαντες αὐτῶν τὰς θέας ἀγνωστοφανῶς.*) sed fortasse tantum ioci et lasciviae causa.*

Post hunc personae pallaeque repertor honestae
 Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
 Et docuit magnumque loqui nitique cothurno. 280
 Successit vetus his comoedia, non sine multa
 Laude; sed in vitium libertas excidit et vim
 Dignam lege regi; lex est accepta chorusque

Verum haec potius ad primas comoediae origines pertinent, nisi omnia ficta sunt ex v. *τρυγωδία* (*Hefengesang*).

278—280. *personae*] Hoc inventum nonnulli tribuebant iam Thespidi, teste Suida: *πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ψιμυθίῳ ἐτραγωδῆσεν, εἶτα ἀνδράχην ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀσθνῇ κατασκευάσας*. Hanc personam perfecisse Aeschylus videtur, ut *χαρὰ κτήρας* deorum, heroum ceterorumque actorum accuratius exprimeret. — *pallaeque*] *σύματος*. Pallam proprie dictam sic describit Isid. Orig. 19, 25, 2: *Palla est quadrum pallium muliebris vestis, deductum usque ad vestigia, quod affixis in ordinem gemmis micat*. Sed poëtae pallam etiam viris tribuunt; Ovid. Am. 2, 18, 15: *Risit Amor pallamque meam pictosque cothurnos*. — *honestae*] „decorae atque dignae, quae in scena tragica compareret.“ — *Aeschylus*] Philostratus V. Soph. 9, 1: *Εἰ γὰρ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθεῖμεν ὡς πολλὰ τῇ τραγωδίᾳ ζυνεβάλετο, ἐσθῆτί τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ καὶ ἡρώων εἶδῶσιν, ἀγγέλοις τε καὶ ἐξαγγέλοις καὶ οἷς ἐπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρῆσιν πράττειν, τοῦτο ἂν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὀμοτέχνοις*. — *magnumque loqui*] Aristoph. Ran. 823. de Aeschylus: *βρυχώμενος ἥσει ῥήματα γομφοπαγῆ, πινακῆδὸν ἀποσπῶν Γηγγενεῖ φουσημάτι*. Ad

verba conf. Cic. Tusc. 2, 24, 56: *exclamare maius*.

281—284. *Successit vetus his comoedia*] Thespidi atque Aeschylus ante Chr. 525—456. Cratinus (a Chr. 519—422.), Eupolis (natus a. 446.) huiusque aequalis Aristophanes; non his „Satyris atque tragoediae,“ ut enarrant Scholiastae. De *vetere comoedia* cfr. Sat. 1, 4, 1. — *libertas excidit*] „*παρρησία* impetu quodam suo delapsa est in petulantiam.“ Qua de re conqueritur Isocrates de Pace §. 14: *Οὐκ ἔστι παρρησία πλὴν ἐνθάδε μὲν (ἐν ἐκκλησίᾳ) τοῖς ἀφρονεστάτοις, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κομωδοδιδασκάλοις*. Cic. de Rep. 4, 10, 33: *apud quos (Graecos antiquiores) fuit etiam lege concessum, ut quod vellet comoedia de quo vellet (praeterquam de archonte: Schol. Aristoph. Nub. 31.) nominatim diceret. Quem illa non attingit, vel potius, quem non vexavit? cui pepercit? — vim*] ea prope significatione, qua utuntur Icti, *gewaltsame Verletzung anderer*, quae non secus ac *vis* hominibus *armatis* *coactis* *civi* *illata* lege coerceri debebat. Ac re vera eiusmodi *ψηφίσματα* lata sunt ab Antimacho et Syracosio; quorum tamen tempus incertum est: fluctuant enim chronologi inter Olymp. 90, 4. et Ol. 94, 1. (ante Chr. 417-404.) Suidas in *Ἀντίμαχος* *ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κομωδεῖν ἐξ ὀνόματος* (alibi *ὀνομασιὶ κομωδεῖν*), id est, „ne quis proprio

Turpiter obtulit sublato iure nocendi.

Nil intentatum nostri liquere poëtae,

285

Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca

Ausi deserere et celebrare domestica facta,

Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.

Nec virtute foret clarisve potentius armis

Quam lingua Latium, si non offenderet unum

290

Quemque poëtarum limae labor et mora. Vos, o

suo nomine ut fabulae persona in scenam produceretur.“ — *Turpiter*] Iungi hoc verbum nequit, ut voluit nonnulli, cum v. *nocendi*; sed hoc dicit: „Turpe erat choro post tantam libertatem subito obmutescere.“ Sic iam inter Olymp. 85, 1—4. Cratini fabula Ὀδυσσεύς sine choro et παραβάσειν edita est. Schol. Arist. Ran. 404: ἐπὶ γοῦν τοῦ Καλλίου τούτου (Ol. 93, 3. ante Chr. 405.) φησὶν Ἀριστοτέλης ὅτι σύνδου ἔδοξε χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τραγοδοῖς καὶ κωμωδοῖς· χρόνῳ δ' ὕστερον οὐ πολλῷ καθάπαξ περιεῖλε Κινησίας τὰς χορηγίας. Simul significat transitum priscae comoediae per mediam in novam inde a XXX. tyrannorum dominatione (ante Chr. 404.).

285 — 288. *celebrare domestica facta*] Nos: *Nationalstücke dichten*. Et quidem tragici Latini admodum feliciter Romana argumenta tragoediae idonea delegerunt, veluti Brutum et Decium, aliis, ut videtur, etiam Ser. Tullio, Lucretia, Virginia praetermissis. — *praetextas*] Haec forma pro solita *praetextatas* reperitur etiam bis apud Asinium Pollionem in Cic. ad Fam. 10, 32, 3. et 5., apud Festum et Suetonium in Vita Persii extr.; eamque formam praefert O. Müller ad Festum p. 223.; contra fabulas *praetextatas* easdem appellant Grammatici prorsus ad analogiam pal-

liatarum et togatarum. *Praetextatas* autem, id est, tragoedias Latinas Romani argumenti, ita nominatas, quia illustres viri toga praetexta induti in iis agebant, atque oppositas *crepidatis* argumenti Graeci, scripserunt imprimis Pacuvius (*Paulum*) et Accius (*Brutum* et *Decium*). — *docuere*] ut Graeci de poëtis scenicis *διδάσκειν* usurpant, quia poëta reapse *docebat* histriones et chorum, antequam fabulam *daret*, *ederet*. Cic. Brut. 18, 72; *Livius primus fabulam* - - *docuit*. — *togatas*] comoedias Romani argumenti, oppositas *palliatis*, argumenti Graeci. A *praetextis* et *tabernariis* sic *togatas* distinguit Grauert l. 1.: „*praetextae, die höhern, mehr tragischen Nationalschauspiele; togatae, die mehr heitern bürgerlichen Lust- und Schauspiele; tabernariae, die Possen aus dem niedern Volksleben: alle drei ächt und original römisch.*“ „Et togatas Aelius Lamia, Antonius Rufus, Cn. (l. C.) Melissus, (Titinius,) Afranius, (Novius,) Pomponius scripserunt.“ ACRO.

289 — 294. *Nec virtute* cet.] Iam enumerat vitia, in quae plerumque incurrere soleant poëtae Latini (vv. 289—308.), et quidem primum esse ait limae taedium, nimiam contra opinionem de insito cuique ingenio, quod saepe ridiculis modis affectent ac suis popularibus ostentent. — *unum Quemque*] Ma-

Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
 Multa dies et multa litura coërcuit atque
 Perfectum decies non castigavit ad unguem.
 Ingenium misera quia fortunatius arte
 Credit et excludit sanos Helicone poëtas

295

294. *psectum*, (*p* cum lineola superscripta, id est, *praesectum*)
 B, Bland. antiquiss. cum altero, Lambinus atque Bentleius. (Ut
 nos, bSTed.)

litiosâ ironiâ, dum reprehendit
 socordiam, qua saepe versus pan-
 gant Romani, ipse consulto ne-
 gligentior est in divellendo verbo
unumquemque. Cfr. Epp. 2, 2, 188.
 Sat. 1, 2, 62. 1, 9, 51. — *Pompi-
 lius sanguis*] Honorifica allocutio.
 „Mihi utique nominativus, quem
 pro vocativo positum volunt, non
 vocantis, sed declarantis esse vide-
 tur. Cfr. Sat. 2, 2, 107. Odys. τ,
 406: Γαμβρός ἐμὸς θυγάτηρ (θύ-
 γατέρ Bekk.) τε τίθεισθ' ὄνομ'
 ὅτι κεν εἴπω. HERMANNUS ad
 Eurip. Andr. p. XV. Cfr. Zumpt
 Gr. §. 492. Terent. Phorm. 2, 2,
 10: *O vir fortis atque amicus*.
 Hinc Persius 1, 61: *Vos, o patri-
 cius sanguis*. „Quia Calpus (*μυθι-
 κός*) filius est Numae Pompilii, a
 quo Calpurnii Pisones traxerunt
 nomen.“ PORPH. Saleii Bassi Pa-
 negyr. in C. Calpurnium Pisonem
 v. 14: *nam quid memorare necesse
 est, Ut domus a Calpo nomen Cal-
 purnia ducat?* Atque in nummo
 apud Eckhel D. N. Vol. V. p. 165:
CN. PISO PROQ. Caput barbatum
 diademate cinctum, cui inscrip-
 tum: *NUMA*. Cfr. Festum in v.
Calpurnii. „Plutarch. Num. 21.
Pomponios dicit, *Pinarios, Calpur-
 nios, Mamercios* ortos esse a quat-
 tuor filiis Numae, quorum nomina
 fuerint *Pompo, Pinus, Calpus, Ma-
 mercus*.“ DILLENB. — *Mulla -
 mulla*] De eiusdem vocis repeti-
 tione cfr. Epp. 1, 1, 20. 1, 17, 40.
 — *coërcuit*] „omnia supervacanea

et nimis turgida removit, ut fit in
 vitium pampinis. Quintil. 9, 4, 5:
vites coërcemus manu. Cfr. Epp.
 2, 2, 122: *Luxuriantia compescet*.
 — *Perfectum*] „ita ut perfectum
 sit, perfectionem attingat;“ non
 vero: „ubi iam perfectum videat-
 ur, rursus tamen expoliendum
 est.“ Codicum aliquot errorem
praesectum editores nonnulli ac
 Forcellinus, Lambinum et Bent-
 leium speciosa lectione deceptos
 secuti, praetulerunt; sed recte Fea
 docuit unguis praecisi in hac ul-
 tima politura nullum esse usum.“
 — *castigavit*] „expolivit;“ simili
 metaphora ut *coërcuit* desumpta
 ab arboribus. Theophr. C. Pl. 1:
 κολάζειν τὰ δένδρα. Pollux 6, 141:
 παρεσκευασμένα, κεκολασμένα,
 διεξεσμένα κτλ. — *ad unguem*]
 Vid. ad Sat. 1, 5, 32: *ad unguem
 Factus homo*. Sic Polycaetus di-
 cere solebat, χαλεπώτατον εἶναι
 τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς
 γίγνηται. Dionys. Halic. 6. pag.
 994: ἐκμέμακται εἰς ὄνυχα.

295 — 301. *Ingenium* cet.] „Sed
 permulti poëmata sua ideo non
 elimant, quia Democriti auctori-
 tate abusi ingenium atque ἐνθου-
 σιασμόν, furorem poëticum, quem
 ipsi sibi tribuunt, longe antepo-
 nere solent arti, atque illi omnia
 licere contendunt, hanc *miseram*
 esse, nimis laboriosam nec dignam,
 qua exercenda poëta ingeniosus
 sese frustra vexet.“ Vetus autem

Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
 Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
 Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
 Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam 300
 Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
 Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poëmata; verum
 Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum

ea disceptatio inter Graecos. Epicharmus ap. Stob. 29, 54: Ἄ δὲ μελέτα φύσιος ἀγαθῶς πλεῦνα δαρεῖται, φίλοι. Critias ibid. 10: Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φύσεως ἀγαθοί. Aliter Pindarus Olymp. 2, 86 seqq. (V. ad v. 408.) — *Democritus*] Cfr. Epp. 1, 12, 12. Cic. de Divin. 1, 37, 80: *Negat sine furore Democritus quemquam poetam magnum esse posse: quod idem dicit Plato.* Scripsit autem ille περὶ ποιήσεως et περὶ Ὀμήρου. Diogen. L. 9, 48. — *bona pars*] prorsus ut nos, *ein guter Theil.* Cfr. Od. 4, 2, 46. Sat. 1, 1, 61. — *non ungues ponere curat*] „Quo videantur divino illo furore perciti, summam negligentiam in corpore curando affectant.“ — *tribus Anticyris* cet.] „insania, cui ter tantum hellebori, quantum Anticyrae quotannis crescit, mederi non possit, id est, prorsus insanabilis.“ Cfr. ad Sat. 2, 3, 83. — *Licino*] *Licinus* fuit huius hominis cognomen, non *Licinius* nomen, ut scribitur persaepe in prosae orationis scriptoribus, quemadmodum e *Basilo* plerumque fecerunt *Basilium.* (V. Onomast. Tullianum.) „Nomen est tonsoris famosi, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium, de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?*“

COMM. CRUQ. Quodsi Licinus hic Horatianus re vera idem est atque ille, qui auctore Dione Cassio 54, 21. origine Gallus erat, captusque a Romanis servus Iulii Caesaris fuerat et ab eo manumissus, ab Augusto Galliae procurator factus est a. u. c. 739., statuendum erit, eo tempore, quo *Ars poëtica* composita est, illum iam ex principis favore excidisse vel obisse; nam homini quamvis improbo, sed ab Augusto honoribus affecto, sic illudere vix poterat. Utique *Licini*, ut viri indigne praedivitis et praepotentis, nomen postea quasi in proverbii consuetudinem venit: Pers. l. l. Martial. 8, 3, 6. Iuven. 1, 109, et 14, 305 seqq. Sueton. Octav. 67. 301. 302. *O ego laevus*] Virgil. Ecl. 1, 16. et Aen. 2, 54: *Si mens non laeva fuisset.* „O me hominem praeposterum, qui magnos istos poëtas non imitatus remediis ad purgandam bilem aptis quotannis utor!“ Bili enim tribuebant μελαγχολίαν. — *purgor bilem*] in prosa orat. *bile.* Est accusativus Graecus: „quod ad bilem attinet.“ — *horam*] „anni tempus,“ ut Od. 3, 13, 9.

303 — 308. *Nil tanti est*] „Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poëta ad illorum scilicet modulum fieri cupiam.“ — *Ergo* cet.] „Ergo quoniam hoc mihi negatum est, criti-

Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi; 305
 Munus et officium nil scribens ipse docebo,
 Unde parentur opes, quid alat formetque poëtam;
 Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons:
 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae, 310
 Verbaque provisam rem non invita sequentur.

cum saltem agam.“ — *fungar vice cotis* cet.] Isocrates aliquando interrogatus, cur cum alios artem dicendi doceret, ipse taceret, respondit: *Καὶ αἱ ἀκόναί αὐτὰ μὲν τεμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξεῖα καὶ τημητικὸν ποιοῦσιν.* LAMB. (Plut. Vit. X. Or. pag. 838. E.) — *nil scribens ipse*] „nullum poëma epicum aut dramaticum, sed sermones dumtaxat et lyrica quaedam.“ Inest tamen festiva ironia, qua propria carmina elevat. — *opes*] ingenii, quae constant copia (*rerum ac*) *verborum.* (Quintil. 10, 1, 15.), iuncta cum felici inventione ceteraque facultate poëtica. — *quo* cet.] „Facultas poëtica,“ inquit, „efficit, ut ad perfectionem perveniamus, error, ut vel mediocres maneamus vel prorsus contemnamur.“ — *virtus*] „ars perfecta et κατορθώματα praeclearo ingenio debita.“

309—311. *Scribendi* cet.] „Verum unde tandem pendent omnia quae adhuc proposui praecepta inveniendi, componendi, cetera? Unice a *sapiente.* Evolvenda atque exploranda est tota vita humana; nam ex hac una investigatione prodit veritas poëtica, praecipue in genere dramatico.“ Hoc praeceptum exponit vv. 310—322. — *sapere*] *σοφία καὶ σύνεσις*, „recte cogitare atque iudicare de omnibus rebus: cui hoc deest, quamvis magna sit praeditus phantasia et inveniendi facultate, nunquam tamen evadet poëta hoc nomine

dignus.“ — *principium et fons*] Dionys. Long. 8: *Ἐπεὶ δὲ πέντε — πηγαὶ τινεὶ εἰσι τῆς ὑψηγορίας γονιμώταται, πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἀδρεπήβολον.* — *Rem* cet.] „Quomodo autem sapienter rectoque cum indicio quodlibet argumentum, ἡθικὸν praesertim, tractari debeat, huius artis prorsus egregia exempla praebent Socraticorum, imprimis Platonis, Xenophontis, Aeschinis, Antisthenis, scripta;“ hos enim fere equiparabant grammatici et rhetores. Dio Chrysost. 18. pag. 480. R.: *Τρέφομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τοὺς Σωκρατικούς, οὓς δὴ ἀναγκαιοτάτους εἶναι φημι παντὶ ἀνδρὶ λόγων ἐφιμεμένῳ.* — *Ξενοφῶντα* δὲ *ἔγωγε ἠγοῦμαι ἀνδρὶ πολιτικῷ καὶ μόνον τῶν παλαιῶν ἐξαρεῖν δύνασθαι, εἴτε ἐν πολέμῳ τις στρατηγῶν, εἴτε πόλεως ἀφηγούμενος, εἴτε ἐν δήμῳ λέγων, εἴτε ἐν βουλευτηρίῳ, εἴτε καὶ ἐν δικαστηρίῳ — ἐθέλοι — τὰ τῷ τοιοῦτῳ προσήκοντα ἐν δίκῃ εἰπεῖν.* Dionys. Long. 4: *Οἱ ἥρωες ἐκείνοι — Ξενοφῶντα λέγω καὶ Πλάτωνα — ἐκ τῆς Σωκράτους ὄντες παλαιστρας.* Cfr. Od. 1, 29, 14. Strenue autem Horatius ipse hoc suum exsequabatur praeceptum. Cfr. Sat. 2, 3, 11: *Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?* — *chartae*] Conf. Od. 4, 8, 21. — *Verbaque* cet.] „Ubi philosophiae ope penitus perspexeris res moresque hominum, quales et sint et esse de-

Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
 Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 Partes in bellum missi ducis, ille profecto 315
 Reddere personae scit convenientia cuique.
 Respicere exemplar vitae morumque iubebo
 Doctum imitatore[m] et vivas hinc ducere voces.
 Interdum speciosa locis morataque recte

318. *veras* unus Hochederi, Regius 12. et corr. 17., Lamb.

beant, tum demum facile eos poë-
 tice exprimere atque imitari pote-
 ris; sine tali cognitione inanis eris
 et futilis scriptor." Porphyrio:
 „Asinius Pollio idem dixit: *Male
 hercule eveniat verbis, nisi rem se-
 quantur*" Cic. de Or. 3, 50, 194:
*tantum hominis ingeniosi ac me-
 moris (Antipatri Sidonii) valuit
 exercitatio, ut, cum se mente ac vo-
 luntate coniecisset in versum, verba
 sequerentur.* „Menander cum fabu-
 lam disposuisset, etiamsi nondum
 versibus adornasset, dicebat se ta-
 men iam complere." ACR. — *pro-
 visam rem* cet.] „tale argumentum
 cum successu a te inventum atque
 accurate pensitatum verba conveni-
 entia ultro tibi subministrabit."

312—318. *Qui didicit p.* cet.]
 Per totum h. l. versatur imprimis
 circa τὰ ἦθη, quia in poësi sceni-
 ca horum maxime ratio habenda
 est; *didicit* autem hanc artem par-
 tim a philosophis ἡθικῶν tractan-
 tibus, partim ipse varios hominum
 mores accurate explorans. — *con-
 scripti*] „senatoris," ex formula
patres conscripti. Singularis au-
 tem hac significatione uno for-
 tasse hoc loco reperitur. — *Red-
 dere*] „attribuere id, quod ei de-
 betur." — *Respicere* cet.] Praeter
 philosophiam moralem etiam ipsam
 vitam humanam eiusque varios
 casus intueri iubet. — *exemplar
 vitae*] „vita, qualis nobis con-

templantibus apparet." — *Doctum*]
 „qui arti satisfaciat." — *vivas - -
 voces*] „quae τὰ ἦθη καὶ πάθη
 recte atque dilucide expriment,
 vere naturales." Alia quidem
 significatione, sed iisdem verbis
 Plato Phaedr. p. 276. A. dixit
 λόγον ζῶντα καὶ ἔμψυχον. Cic.
 ad Att. 2, 12: *Ubi sunt, qui aiunt
 ζώσης φωνῆς?* Verum apud Ho-
 ratium est τὸ ἔμπαρές, τὸ ἐναρ-
 γές Graecorum; *veras*, quod alii
 praeferunt, non est nisi glossema,
 nec satis rectum; nam *verae vo-
 ces* Lucretii 3, 57., *φωνῆ ἀληθῆς*
 Luciani Nigr. 29., sunt potius eae,
 quae conspirant cum intimo ali-
 cuius sensu, alias occultato.

319—322. *Interdum* cet.] Mon-
 strat vel maxime necessarium esse,
 ut personarum mores recte expri-
 mantur, quia ab hac re potissi-
 mum pendeat fabulae successus
 spectatorumque applausus. — *spe-
 ciosa locis*] *mit schönen Ge-
 danken, einzelnen höchst
 gelungenen Partien*; „locis
 communibus (Cic. Brut. 12, 46.
 Orat. 36, 126.), ὁῦσεσι, quibus
 insunt γνώμαι evidentia sua ac
 veritate allicientes et permulcen-
 tes auditorum animos." Cfr. Quinti-
 til. 7, 1, 41: *plerique - - contenti
 sunt locis speciosis modo vel nihil
 ad probationem conferentibus.* —
morata] in qua mores singula-
 rum personarum optime expri-

Fabula nullius veneris, sine pondere et arte, 320
 Valdius oblectat populum meliusque moratur
 Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
 Romani pueri longis rationibus assem 325
 Discunt in partes centum diducere. Dicat

326. *Dicas* Bentleius coni.

muntur.“ ACRO. — *nullius veneris*] „ceterum destituta lepore illo Menandro neque valde venusta.“ — *sine pondere*] „sine argumenti et generis dicendi gravitate.“ Cic. de Orat. 2, 17, 73: *omnium sententiarum gravitate, omnium verborum ponderibus est utendum.* — *arte*] refertur maxime ad actionis implicationem et solutionem. — *oblectat*] *Oblectatio* semper actiuosa est, ea significatione, qua Cicero N. D. 1, 40, 110. *virtutem actiuosam* dixit; *delectatio* iis, quae grata offeruntur, sine propria actione fruitur. Cfr. mox v. 333. — *moratur*] „*fesselt*“; detinet ac facit, ut usque ad finem spectetur.“ Cfr. v. 223. Epp. 1, 13, 17. — *nugaeque canorae*] „versus leues, quod ad sententias pertinet, quantumvis numerosi ac sonori.“ Cfr. Epp. 2, 2, 76: *I nunc et versus tecum meditare canoros.*

323. 324. *Grais* cet.] „Verum,“ inquit, „maximo impedimento Latinae poësi est ipsa Romanorum educatio. Sane Graeci illi antiqui ab Homero usque ad Menandrum in omnibus iis, quae ad poësin spectant, longe nobis feliciores fuerunt, quippe quibus natura ipsa ingenium vere poëticum et facilitatem etiam reconditos animi sensus scite exprimendi largita sit. Neque vero illos ullius alius rei quam verae gloriae cupidos fuisse videmus: nostra perversa educatio

quaestus ante omnia et lucri studium animis instillans, vim poëticam debilitat atque infringit.“ Similis est locus Epp. 2, 1, 93 sqq. Menander apud Schol. Aristid. ed. Frommel p. 316: *Ἕλληνες εἰσιν ἄνδρες οὐκ ἀγνώμονες καὶ μετὰ λογισμοῦ πάντα πράττουσίν τινας.* — *ore rotundo*] „*Τὸ στρογγύλον* rhetores Graeci in genere dixerunt, quidquid verbis et sententiis ita enuntiatum esset, ut in eorum forma concinnitas, elegantia et artificium appareret. Apud Dionys. Hal. de vi Demosth. c. 19. *τὰ στρογγύλα* opponuntur *τοῖς πλατέσιν* et *μακροῖς*.“ ERNESTI. Nec raro ita Latini, veluti Cic. Brut. 78, 272. de C. Pisone: *erat verborum et delectus elegans et apta et quasi rotunda constructio.* — *praeter laudem n. avaris*] „unius laudis appetentibus;“ adiect. *avaris* ergo h. l. laudem, non reprehensionem continet. „In hac sola cupiditate promerebantur laudem, tamquam Protogenes ille, qui Ialysum finxit decem annis, vel Apelles, qui totidem pinxit annis Anadyomenen. Non enim ut acciperent festinabant, sed ut placerent morabantur.“ PORPH.

325—332. *longis rationibus*] *in langer Exempelrechnung.* Arnold. — *partes*] „fractiones, *Brüche*.“ Ceterum *centum* h. l. ex duodenaria sive unciaria apud Romanos computandi ratione pro-

Filius Albini: Si de quincunce remota est
 Unciâ, quid superat? Poteras dixisse. Triens. Eu!
 Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
 Semis. At haec animos aerugo et cura peculi 330

327. *Albani* Bb (non STcd). — 328. *superat* BbTcd et omnes Pottierii et Hochederi, LCtF: *superest* „unus et alter“ Bentleii, *superet* cum Zulichemiano Bentleius et M. — *Poteras* BTcd et omnes Pottierii, LCtF: *Poteral* bS, cum quinque suis Bentleius et MJ. — *dixisse*, *Triens?* distinxit Bentleius, *dixisse: triens* MJ. — 330. *At* bS,LF: *An* B, cum tribus vetustissimis Blandiniis et Statio Bentleius et M, Tcd, Ct.

prie accipi nequit, sed significat „vel minutissimas.“ Ultima quidem finis, ad quam in assis distributione progreditur L. Volusius Maecianus §. 39. haec est: *Dimidium scriptulum audio quosdam ratiocinatores SIMPLIUM vocare, quod erit totius assis quingentesima septuagesima sexta, quam et ipsam partem infinito separare possis.* Cave autem, ne Horatium loqui putes de usurarum computatione, sed usque ad v. 330. simplicia additionis, subtractionis, divisionis exempla proponit. — *Dicat* cet.] In ludum literarium nos deducit poëta, ubi ratiocinandi artem pro poësi docet magister. Ceterum quomodo in tertia persona offendere potuerit Bentleius, non video. Nonne enim probabile est praeceptores interdum hac ita usos esse, ut solent nostri? Atque sic est Od. 1, 27, 10. de homine praesente: *Dicat Opuntiae Frater Megillae.* — *Albini*] „nomen feneratoris avari (COMM. CRUQ.), cuius sane filius maxime aptus est, qui a magistro de re nummaria interrogetur.“ DILLENB. — *quincunce*] Cfr. L. Volusius Maecianus et Balbus de asse ed. Böcking. Bonnae 1831. 12. p. 13: *divisio solidi, id est, librae, quod as vocatur: -- uncia* (duodecima pars) *sextans, quadrans, triens, quincunx, semissis* (sive, ut hic, *semis*), *se-*

ptunx, bessis (s. *bes*), *dodrans, dextans* (s. *decunx*), *deunx.* — *quid superat?*] Sane oratio recta efficacior est quam coniunctivus *superet*, cuius exigua est a Codicibus auctoritas. — *Poteras dixisse*] Verba haec sunt magistri, discipulum non tam corripientis, quod tardiuscule respondeat, quam cum leni ironia excitantis, cum certus sit magister puerum illico recte esse responsum. Bene Voss: *Nur heraus! Du weisst es! — Triens*] tertia pars assis, id est, quattuor unciae. — *Redit*] „contra si ad quincuncem additur uncia, fit semis, dimidia pars assis sive sex unciae.“ *Redit* autem dicere poterat, quia singulae unciae prius totum, id est, assem, constituentes, ab eo separatae, ubi aliis unciis adduntur, ad illum sensum velut postliminio *redire* videntur. — *At* cet.] Sic recte erumpit liberrima indignatio. *An* dubitantis esset, sed sine causa; qui autem *ad haec* scripserunt, rati sunt eadem licentia hic usum esse Horatium atque Cic. pro Mil. 4, 10: *ad quam (legem) non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus.* — *aerugo*] „avaritia, quae rodit animos atque extenuat, ut aerugo aes.“ Aliâ metaphorâ Sat. 1, 4, 101. Seneca Epist. 7, 6: *Malignus comes quamvis candido et simplici rubiginem suam*

Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
 Aut prodesse volunt aut delectare poëtae,
 Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
 Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta 335
 Percipiant animi dociles teneantque fideles;
 Omne supervacuum pleno de pectore manat.
 Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
 Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,

331. *speramus* T cum octo Codicibus Bentleii. — 337. Hunc
 versum sibi suspectum secludit Bentleius. — 339. *Nec* Bd, LcTf:

adfricuit. — *peculi*] Hic usurpatur de omni pecunia propria industria ac parcimonia etiam a libero homine parta; proprie de servo Virg. Ecl. 1, 33: *Nec spes libertatis erat nec cura peculi.* — *speramus*] Indicativus clarius significat absurdam fore talem spem quam aliorum lectio *speremus.* — *cedro - - cupresso*] Dioscorid. 1, 106. cedrum τῶν νεκρῶν ζῶην vocat, et καρτινας μνήμας memorat iam Plato Legg. 5. p. 741. Martial. 5, 6, 14: *Quae cedro decorata purpuraque Nigris pagina crevit umbilicis.* Vitruv. 2, 9, 13: *Ex cedro oleum, quod cedrium dicitur, nascitur, quo reliquae res cum sunt unctae, uti etiam libri, a tineis et a carie non laeduntur.* Cfr. Plin. H. N. 16, 40, 78 sq. „Ex cupressino autem ligno confici solebant capsulae, in quibus reponerentur scripta poëtarum contra tineas.“ COMM. CRUC.

333—337. *Aut prodesse* cet.] Dilucide monstrat triplex consilium sequi poëtas; „nam aut docere volunt, ut didactici, aut delectare, ut epigrammatum ludicrorum scriptores, aut utrumque, ut epici, dramatici, lyrici; si quis hoc tertium obtinet, perfectus est poëta.“ Simul et docendi et delectandi leges proponit, in docendo brevita-

tem, in delectando, ne aberretur a veritate poëtica, ne monstruosa φαντάσματα fingantur. (vv. 333-340.) — *cito - Percipiant*] Incredibile est ab interprete Sec. XIX. iuncta esse vv. *cito dicta.* — *Omne supervacuum* cet.] „Ut de vase iam pleno aqua insuper affusa defluit, ita animum praecepto aliquo iam impletum, omnia, quae praeterea adduntur, quippe *supervacanea*, id est, nimia ac verbosiora, quam necesse est, non tangunt, sed fastidio afficiunt.“ V. *manare* idem fere significat ac *defluere* apud Senecam de Benef. 1, 1, 8: *ita natura comparatum, ut altius iniuriarum quam merita descendant et illa cito defluant, has tenax memoria custodiat.* Mirum autem fuit Bentleii de hoc versu iudicium: „Vereor, ne monacho potius quam Flacco versiculus debeatur.“ Manifesto summa γνώμης simplicitas Criticum immortalem decipit; perquam sane similis est v. 344. prope Leoninus.

338—340. *Ficta*] „vel a te ipso vel in mythis iam antiquis repertienda.“ — *proxima veris*] „ne laedatur veritas (*Illusion*) poëtica.“ Aristot. Poët. 25, 7: *Προαιρεῖσθαι δεῖ ἀδύνατα εἰκότα μᾶλλον ἢ δυνατὰ ἀπίθανα.* — *Nec* - *neu*] Vide vv. 185 seqq. Mihi qui-

Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo. 340
 Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
 Celsi praetereunt austera poemata Ramnes:
 Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
 Lectorem delectando pariterque monendo;
 Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit 345
 Et longum noto scriptori prorogat aevum.

Ne BSTc, Bentleius et MJ. — *velit* Bd, tredecim Regii aliique,
velis T. (Ut nos, bSc.)

dem ἀσύνδετον ne minus placet: quae esset vetandi particula, non, *iva μή dass nicht*. — *pransae Lamiae*] „Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.“ COMM. CRUQ. Hae dicebantur pueros vel devorare vel eorum sanguinem exsugere; unde ut Empusa ac Mormo infantium terriculamenta erant.

341-346. *Centuriae seniorum* cet.] In classibus a Servio Tullio institutis omnes, qui annum aetatis XLV. egressi erant, seniorum centuriis adnumerabantur. „Viri iam maturi exagitant et reprehendunt poemata nimis iocosa et parum sententiosa; contra Ramnes, equites iuniores, (quos *Trossulos* vocat Persius 1, 82.) non sine quodam fastu atque arrogantia per populum incedentes, ut faciunt iuvenes et validi et locupletes, spernunt poemata nimis seria nulloque *φαιρισίας* ornatu se commendantia.“ Atque *adolescentulos* vocat equites Romanos, proprie dictos, quibus equus publicus *assignatus* (Cic. de Rep. 2, 20, 36.) erat, Q. Cicero de Petit. Cons. 8, 33: *Primum cognoscito equites; pauci enim sunt: deinde appetito; multo enim facilius illa adolescentulorum ad amicitiam aetas adiungitur*. — Vocabulo autem medio *celsi* h. l. subest ironia quaedam, ut apud

Cic. de Orat. 1, 40, 184: *Haec et horum similia iura suae civitatis ignorantem erectum et celsum alacri et prompto ore atque voltu huc atque illuc intuentem vagari - toto foro - - nonne imprimis flagitiosum putandum est? — praetereunt*] „spernunt“ Martial. 1, 25, 2: *profer opus, Quod nec Ceroptiae damnent Pandionis arces, Nec sileant nostri praetereantque senes*. — Qui Ramnes proprie dicti ex communi opinione fuerint, disce ex Livio 1, 13: *Centuriae tres equitum conscriptae sunt. Ramnenses ab Romulo, ab T. Tatius Titienses appellati. Lucerum nominis et originis causa incerta est*. — *Omne tulit punctum*] Anthol. Lat. Meyeri N. 780, 3: *Suffragiorum puncta non tulit septem*. Conf. Epp. 2, 2, 99. et Epigramma in Rufum ad Sat. 2, 2, 50. Est igitur: „Omnes eum laudibus celebrant.“ — *utile*] Ut nostris temporibus, sic antiquitus, magna erat controversia, quatenus poësis non solum proprium et suum munus conficere, verum etiam sensu ἡθικῶν utilis esse deberet. — *meret aera*] proprie de militum stipendio atque operariorum mercede. — *Sosiis*] Cfr. Epp. 1, 20, 2. „Bibliopolis insignem quaestum affert poemata bonum.“ — *mare transit*] Cfr. Epp. 1, 20, 13. — *longum prorogat aevum*] „prorogat, ut lon-

Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus;
 Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,
 Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
 Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus. 350
 Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 Offendar maculis, quas aut incuria fudit
 Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
 Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus 355
 Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
 Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,

355. et BbT et corr. c. — 356. oberret bT (non BScd). — 357. Choerilos Bentleius.

gum fiat:“ uti Soph. Trach. 679: *μείζον' ἔπεινῶ λόγον.*

347-352. *Sunt delicta* cet.] „Nunquam tamen obliviscar ad illam perfectionis absolutae speciem, quam mente tantum videmus (*τῆν ἰδέαν τοῦ καλοῦ*), pervenire eamque exsequi mortalibus negatum esse; quocirca aequa et humana sint nostra iudicia de summorum poetarum erroribus et delictis.“ Tota autem haec doctrina de modeste iudicandis scriptoribus primariis egregie exposita est a Dionysio Longino 33. p. 48. et 36. p. 52. Egger: *ἐκείνων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐν λόγοις μεγάλουθεν ἔκαυστος ἅπαντα τὰ σφάλματα ἐν ἑξοτειται πολλάκις κατορθώματι κτλ.* — *neque chorda* cet.] Proponit duplex exemplum erroris non consulto aut iudicii pravitate commissi, sed potius instrumentis minus perfectis aut alii casui tribuendi: similes autem etiam in carminibus pangendis accidere casus adversos significans, quibus mox annumerat etiam incuriam aliquam excusabilem vel humanae naturae quamvis perfectissima quaeque affectantis infirmitatem. — *minabitur*] „minabitur ferire, quo cum sagittarii

oculus manusque dirigit.“ — *Offendar*] Non est „modus coniecturalis,“ ut discipulos docuit nuperus quidam editor, sed simplex futurum. — *fudit*] Continuat metaphoram maculae, quae fortuita liquidi alicuius aspersione oritur. Simul optime convenit *incuriae*.

353—356. *Quid ergo est?*] „Verum, ut video,“ inquit, „iustissima hac excusatione abuti possunt etiam mali poetae, quorum defensionem iamiam occurram. At, si futilis scriptor eadem purgatione usus erit, illico eum refutabimus atque venia prorsus indignum habebimus.“ — *scriptor -- librarius*] „servus, qui libros describit vel domino litterato vel bibliopolae;“ de quorum negligentia saepe scriptores conqueruntur. — *peccat idem*] pro vulgari: „in eodem peccat,“ „idem peccatum semper committit.“ Sic etiam Cic. de N. D. 1, 12, 31: *Xenophon -- eadem fere peccat.* — *oberrat*] „qui in eadem chorda pollice tangenda eundem semper errorem committit; *sehlgreift*.“

355—360. *multum cessat*] „propter negligentiam officio suo non satisfacit,“ ut Epp. 2, 2, 14: *Semel hic cessavit.* — *Choerilus*] Cfr.

Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.

Verum operi longo fas est obrepere somnum. 360

Ut pictura, poësis: erit, quae, si propius stes,
Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes.

358. *terque* bSTcd, LctJ. (*terve* B.) — 360. *opere in longo* bT, Lct (non BSed). — 361. *Ut pictura, poësis erit quae* distinguit M.

Epp. 2, 1, 232 seqq. „Choerilus, qui gesta Alexandri describens septem tantum versus laudabiles fecit; - - cui Alexander fertur dixisse, malle se Thersiten Homeri esse quam huius Achillem. Alexander autem pactus cum eo, ut, si bonum faceret versum, aureo numismate donaretur, si malum, colapho feriretur: qui saepius male scribendo colaphis necatus est.“ COMM. CRUQ. Sed de insulsis his Scholiastarum narratiunculis tu confer Naekii Choerilum pag. 36. 206. 207. Ceterum Choerilus a Grammaticis Homero tralatio quasi exemplo oppositus esse videtur. Sic etiam Hermias ad Plat. Phaedr. p. 112: *Τί γάρ ὅμοιον ἢ Χοιρίλου καὶ Καλλιμάχου ποιήσεις πρὸς τὴν Ὀμήρου καὶ Πινδάρου; — terve*] Quid intersit inter formulas *bis terve* et *bis terque*, facillime persentisces collato v. 440. Cfr. Epod. 5, 33. — *Indignor* cet.] Aegerrime item fero, quodcumque in Homero vitium aliquod animadverto, quia eum his prorsus exemptum cuperem. Attamen ita Homerum mecum ipse excuso, cogitans mirandum non esse, si vel summus poëta in poëmatis tam longis interdum, sed raro, cesset.“ Refero haec verba ad *διαφωνίας* ac miras illas difficultates, quae *λύσει* praesertim Alexandrinorum originem dederunt, atque ad ea omnia, quae propter nimiam scilicet simplicitatem vel propter morum ac sentiendi discrepantiam displicebant Alexandrinis et Ro-

manis horum iudicium plerumque secutis. Incredibile autem est, quae et qualia reprehenderint non solum grammatici, sed etiam philosophi in Homero, veluti Schol. volg. ad Odys. λ, 157-159: *Ὁμεανός, - - τὸν οὐπὼς ἔστι περῆσαι Πεζὸν ἔόντα Ἀθετοῦνται τρεῖς γέλοιοι δὲ πεζὸν ἔόντα.*)

361-365. „Verum, ut iusti simus poëmatum existimatores, id quoque requiritur, ut non omnia eodem *modulo ac pede* metiamur, sed pro diverso genere et stilo diversa etiam de singulis iudicia faciamus.“ — *Ut pictura, poësis*] Antiqua est comparatio, saepe prave intellecta, maxime, ubi in *τέχναις ποιητικαῖς* divolso cum sequentibus nexu, sic interdum affertur: *Ut pictura, poësis erit.* At manifesto hoc dicit: „Ut in pictura, id est, tabulis pictis, accidit, ita etiam in poëmatis usu venire solet cet.“ Utique Plutarch. de gloria Athen. c. 3. pag. 346. F.: *Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποιῆσαι σιωπῶσαν πρὸς ἀγορεύει, τὴν δὲ ποιῆσαι ζωγραφίαν λαλοῦσαν.* Scr. ad Herenn. 4, 28, 39: *Poëma loquens pictura, pictura tacitum poëma debet esse.* Sed hi ac similes loci (ut Tusc. 5, 89, 114.) ad internam, ut ita dicam, utriusque artis similitudinem potius referuntur; de externa loquitur Horatius, id docens, diversa utriusque artis opera diverso etiam modo spectari atque diiudicari a peritis oportere. — *abstes*] Verbum *abstare* videtur *ἄπαξ*

Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
 Iudicis argutum quae non formidat acumen;
 Haec placuit semel, haec decies repetita placebit. 365
 O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
 Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
 Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
 Recte concedi. Consultus iuris et actor
 Causarum mediocris abest virtute disertis 370
 Messallae nec scit quantum Cascellius Aulus,

λεγόμενον, unde corruptelae *ad-
 stes, absis*; formatum est ad ana-
 logiam v. ἀφίσταμαι, sed propter
 sonum asperiores praeter h. l. raro
 aut nunquam usurpatum, prorsus
 ut Vitruvii 9, 1, 11. subst. *ab-
 stantia*. Tota autem imago ad
 poemata translata significat lectio-
 nem plus minusve accuratam at-
 que acrius vel elementius iudicium,
 quod de quovis facere debeamus.
 — *Haec amat obscurum*] „quae
 virtutibus quidem non caret, sed
 tamen suo iure postulat partim,
 ne nimis diligenter investigentur
 loci minus expoliti, partim ut
 φαντασία potius et miti quodam
 humanitatis sensu (*gemüthlich*)
 eam amplectamur, quam subtili
 intellectus iudicio subiiciamus.“
 — *argutum - - acumen*] *seiner
 Scharfblick*.

366—373. *O maior*] „L. Piso.“
 ACRO. Facta mentione poësis eius,
 quae propter perfectionem *decies
 repetita placebit*, aptissime iu-
 venem amicum ac simul, ut fit tali-
 bus in allocutionibus, unumquem-
 que lectorum obsecrat obtestatur-
 que, nè ei haec ipsa fortasse ex-
 cusatione erit, quae --- *obscurum*
 abutenti ad mediocritatem quan-
 dam pervenire sufficiat; nihil enim
 mediocri poëta esse detestabilius.
 Hinc potissimum epistolae *χαρά-
 κτηνα* resumit. — *iuvenum*] id est,
 „filliorum.“ Conf. v. 24: *pater et*

iuvenes patre digni. — *Tolle memor*]
 Excidunt loquenti verba; qui ea
 in mentem suam recipit, veluti
 tollit (*aufnehmen, aufheben*).
 Virg. Aen. 6, 377: *cape dicta me-
 mor*. — *certis*] „quibusdam,“ non:
 „definitis, *abgegränzte*.“ Hoc
 dicit: „In disciplinis et artibus
 usui vitae quotidianae destinatis
 mediocritas tolerabilis est, prae-
 sertim ubi argumentum, quod tractare
 debent, ipsum tenuius est: sic in
 minoris momenti litibus et
 ICTus et causicus mediocris et
 petitori et reo sufficit. Aliter
 vero res se habet in artibus, quae
 pulchrum per se ipsum imitari
 student et *in quibus non utilitas
 quaeritur necessaria, sed animi
 libera quaedam oblectatio* (Cic. de
 Or. 1, 26, 118.), in poësi, in hi-
 strionum arte, in pictura et scul-
 ptura, ubi nunquam in mediocri-
 tate adquiescimus, sed nostro iure
 perfectionem poscimus.“ — *Mes-
 sallae*] Est notus ille M. Valerius
 Messalla Corvinus, Tibulli fautor.
 Vid. argumentum Od. 3, 21. *Se-
 neca* Controv. 2, 12: *Fuit Mes-
 salla exactissimi ingenii in omnes
 quidem studiorum partes, Latini
 utique sermonis observator diligen-
 tissimus. - - Latro - - pro Pythodoro
 Messallae orationem disertissimam
 recitavit*. — *A. Cascellius*,
 clarissimus ICTus, homo dicax ac
 facetus (Macrob. Saturn. 2, 6.) et

Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poëtis
 Non homines, non di, non concessere columnae.
 Ut gratas inter mensas symphonia discors
 Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver 375
 Offendunt, poterat duci quia cena sine istis:
 Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
 Si paulum summo decessit, vergit ad imum.
 Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,

373. *Non di, non homines* p, primus Hochederi, Aldinae et Lamb. — 378. *a summo* LC. — *discedit d, discessit* LCt.

clarus *Bene dictorum* libro, *vir iuris civilis scientia clarus* fuit iam triumvirorum tempore a. u. c. 712. teste Val. Max. 6, 2, 12., admodum igitur senex eo anno, quo hic liber scriptus est. Sed si vel octogenarius fuit, in vivis etiam tunc fuerit necesse est; nihil enim inconcinnius fuisset quam componere mortuum cum Messalla vivo, ut manifesto Horatii verba significant. De nominum inversione cfr. Od. 2, 11, 2. — *Non homines, non di*] Inversus ordo *Non di, non homines* ab iis inductus est, qui minus decere arbitrantur homines dis praeponi ac praeferebant ordinem solitum, ut est apud Cic. ad Fam. 1, 9: *dis hominibusque approbantibus*. Liv. 3, 17, 40, 12.; cui formulae *παρὰ προσδοξίας* addit: *non concessere columnae*, eadem, quae Sat. 1, 4, 71. vocantur *pilae*, ante bibliopolarum tabernas; quibus columnis librorum venalium indices affigebantur. „Etiam columnas illas inanimatas pudet medicorum poëtarum et horum nomina sibi affigi indignantur non secus atque iis irati sunt di hominesque.“ (Nullos videlicet reperit emptores.)

374—378. *gratas*] „iucundas atque hilares.“ — *crassum unguentum*] „nimis spissum nec satis defaecatum.“ (Plin. H. N. 13, 1,

2: *Omnia unguenta acutiora sunt costo, amomo--; crassiora myrrho suavioraque* cet. Ib. 3, 4: *Quosdam crassitudo maxime delectat, spissum appellantes, linique iam, non solum perfundi unguentis gaudent.*) — *Sardo cum melle*] „Corsicum et Sardum mel pessimi saporis.“ PORPHYR. Virg. Ecl. 7, 41: *ego Sardonius videor tibi amarior herbis*. Optimum contra erat Hymettium et Hyblaeum. — *papaver*] Plin. H. N. 19, 8, 53: *Papaveris candidi semen tostum in secunda mensa cum melle apud antiquos dabatur. — duci*] „poterat aequè hilariter produci cena sine istis *παρέργοις*, quae, cum praepostera sunt, molestia afficiunt convivas.“ — *decessit*] Rectior haec est lectio quam *discessit*, cum significet „a summo fastigio demittere se humum versus.“ — *vergit ad imum*] „haud procul iam est a pessimo poëta.“

379-384. *Ludere* cet.] „Quamvis haec (vv. 372—378.) nemo negare audeat, tamen nescio qua insania acti, imperiti permulti poësin exercent.“ Similis sententia est Epp. 2, 1, 114 seqq. — *campestribus armis*] „quibus utuntur ludentes in Campo Martio,“ quorumque versu seq. nonnulla memorat. —

Indoctusque pilae discive trochive quiescit, 380.
 Ne spissae risum tollant impune coronae:
 Qui nescit versus tamen audet fingere. Quidni?
 Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
 Tu nihil invita dices faciesve Minerva; 385
 Id tibi iudicium est, ea mens. Si quid tamen olim
 Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures
 Et patris et nostras, nonumque prematur in annum,

386. *iudicium est, ea* bRTed (*iudiciumst ea* B), LCt et Bentleius: *iudicium esto, ea* Fea coni. et M. — 387. *Maeci* Bentleius: *Maeti* B, *Mecii* Tc, LCt, *Meti* bS, M, *Metii* d, F.

pilae discive] Cfr. Sat. 2, 2, 11 sqq. — *trochive*] Cfr. Od. 3, 24, 57. — *coronae*] „spectatorum catervae,“ ut Epp. 1, 18, 53. — *Qui nescit cet.*] „Alii distinguunt *Qui nescit, versus tamen cet.*, alii contra (ut Bentleius) *Qui nescit versus, tamen cet.* Rectius omni interductu abstinere, quoniam sententia est: *Qui nescit versus fingere, tamen audet versus fingere.*“ DILLENB. — *Quidni?*] respondet unus ex isto malorum poëtarum grege: „Quis mihi interdicit versus pangere, cum sim liber, liberis parentibus natus et, quod maius etiam est, eques Romanus, sine ullo crimine (Epp. 1, 7, 56.), nunquam censoriae severitatis nota *inustus?*“ (Cic. Cluent. 46.) — *ingenuus*] „generosis parentibus ortus.“ Videlicet etiam libertinus est liber, non item *ingenuus*. — *census equestrem cet.*] „cum census sim quadringentis sestertium,“ senatorii census dimidiam partem. Conf. Epp. 1, 1, 58. De constructione verbi *censeri* cfr. Cic. p. Flacco 32, 80: *Voluisti magnum agri modum censeri.* — *Census es praeterea numeratae pecuniae centum triginta HS. milia.* Externa bona dum iste enumerat, ne verbo

quidem tangit ingenium et litterarum studia, propter quae ad poëmata componenda aptus sit. Quocirca Horatius homini vano non respondet, sed rursus Pisonem alloquitur.

385—390. *Tu cet.*] „Tu vero noli istorum similis esse; primum explora te ipsum, utrum poëticam indolem tibi largita sit natura necne; tum consule amicos.“ — *invita -- Minerva*] Cic. de Offic. 1, 31, 110: *invita, ut aiunt, Minerva, id est, adversante et repugnante natura.* Quae si non favet scriptoris incepto, necessario omni successu caret. — *dices faciesve*] V. *dices* refertur potissimum ad verba eorumque compositionem, *facies* ad totum opus, quod molitur scriptor. — *Id tibi cet.*] Frequentius per relativa: „quod tuum iudicium, quae tua mens est; pro tuo iudicio, probe mihi noto.“ — *olim*] Significat festinandum non esse. — *Maeci*] Rectam scripturam servavit Porphyrio Monac. et ex parte Cod. B. Est enim Sp. Maecius Tarpa; de quo vide Sat. 1, 10, 38. — *et nostras*] „qui vere tibi sum amicus;“ id quod sine ulla arrogantia dictum est. — *nonumque cet.*] „Noli poëmatis tui edi-

Membranis intus positis: delere licebit,
 Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
 Silvestres homines sacer interpresque deorum
 Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus,
 Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones;
 Dictus et Amphion, Thebanae conditor arcis,

390.

393. *rapidosque* Tc, t. (Ut nos, BbSd.) — 394. *arcis* Tc et pr. b, quattuor Hochederi alique, LCt et Bentleius: *urbis* BSd et corr. b, item FMJ et Dillenburger.

tionem praecipitare (Quintil. Ep. ad Tryph. 2.); sed per novem annos, id est sine imagine, tamdiu retineatur in serinio, donec aliquantum remisso primo illo impetu, nimis fortasse fervido, tranquillo iam animo eliminare poematum possis.“ Philargyrius ad Virg. Ecl. 9, 35: „C. Helvius Cinna Zmyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus Carm. 95. ait, edidit. Id quod et Quintilianus ait. Unde etiam Horatium dicunt ad eum alluisse.“ Hoc satis incertum esse demonstravit Weichert P. L. p. 173 sq. — *nescit vox missa reverti*] Epp. 1, 18, 71: *Et semel emissum volat irrevocabile verbum*. Symmachus Epp. 1, 31: *Cum semel a te carmen profectum est, ius omne posuisti. Oratio publicata res libera est*.

391—396. Exposito poësis fine atque artificio omni, occultam *ἀντίθεσιν* faciens adversus infelices illos poëtas, veram eius dignitatem praedicat a religionibus ac legibus per sacros vates primum constitutis, quae simul est mythicae poësis historia fortasse ex Neoptolemo hausta. (vv. 391—401.) Cfr. Epp. 2, 1, 126 sqq. — *Silvestres homines*] „plerumque in silvis degentes ad glandes quaerendas et feras conficiendas.“ Cic. de Invent. 1, 2: *Fuit quoddam tempus, cum in agris homines passim bestiarum*

more vagabantur et sibi victu fero vitam propagabant. Cfr. Sat. 1, 3, 99 sqq. — *sacer*] Puto non tam esse *θεῖον αἰοιδόν* Homeri quam Orpheum τὸν θεολόγον, ut ab Aristotele appellatur, et Virgilio Aen. 6, 645. *Orpheus est Threicius sacerdos*. — *interpresque deorum*] Eurip. Rhesi v. 943: *Μυστηρίων δὲ τῶν ἀπορρήτων φανὰς ἔδειξεν Ὀρφεύς*. Aristoph. Ran. 1032: *Ὀρφεύς μὲν γὰρ τελετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι*. Cfr. Plat. Io p. 534 E: *οἱ ποιηταὶ οὐδὲν ἄλλ' ἢ ἐρμηνεῖς εἰσὶ τῶν θεῶν*. — *victu foedo*] glandibus et ferina cruda; „instar ferarum.“ COMM. CRUG. — *deterruit*] „a tali foeditate acriter dhortatus est, donec ab ea desuefacti essent.“ — *Orpheus*] a quo poësis primordia Graeci repetere solebant, etsi Linus praecessisse videbatur Orpheum. Prima eius mentio fieri videtur apud Ibycum Rel. p. 161 sq. Sch.: *ὀνομακλυτὸς Ὀρφη* (vocat.). De Orpheo cfr. Od. 1, 12, 6 sqq. — *rabidosque*] Multo hoc voc., quod ad utrasque bestias pertinet, melius h. l. quam *rapidos*, vel propter v. *lenire*, ut recte animadvertit Gonod, simul afferens Ovid. A. A. 3, 8: *rabidae* (saevae) *tradis ovile lupae*. — *Amphion*] Od. 3, 11, 2: *Movit Amphion lapides canendo*. Cfr. Epp. 1, 18, 41. — *arcis*] Hoc v. accuratius simulque magis poëticum videtur quam

Saxa movere sono testudinis et prece blanda 395.
 Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
 Publica privatis secernere, sacra profanis,
 Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
 Oppida moliri, leges incidere ligno:
 Sic honor et nomen divinis vatibus atque 400
 Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
 Tyrtaeusque mares animos in Martia bella
 Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
 Et vitae monstrata via est; et gratia regum
 Pieriis tentata modis, ludusque repertus 405
 Et longorum operum finis: ne forte pudori

urbis. Externa quidem utriusque lectionis auctoritas prope par est.

396—401. *Publica* cet.] In quatuor genera hoc versu memorata omnes res partiebantur Romani. — *Concubitu - vago*] „promiscuo“; sine connubio certo et stabili, unde *venerem incertam* vocat Sat. 1, 3, 109. — *dare iura maritis*] „et viro et mulieri; cum lex matrimonii stabilis constitueretur. — *leges incidere ligno*] „Aereis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis. In has incidebant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae ἄζορες (et ξύρβεις) vocantur.“ PORPHYR. Gell. 2, 12, 1: *quae* (leges Solonis) *Athenis axibus ligneis incisae sunt*. Cfr. Plut. Sol. 25. — *Sic honor* cet.] „Posteritas beneficia a Lino, Orpheo, Musaeo ceterisque sacris illis deorum interpretibus accepta grato animo agnoscens eos immortalitati consecravit.“

401—407. *Post hos* cet.] A vatibus mythicis, quos di inspirarant, transit ad historiam poësis certae ac verae apud Graecos, sed poëticam, id quod interpretes nondum satis perspexerunt; eam dico, quae liberiori poëmati didascalico unice conveniret. — *Tyrtaeus*] Notas de eo fabulas hic copiose narrant

Scholiae, quas repetere nihil attinet. Quintil. 10, 1, 56: *Quid? Horatius frustra Tyrtaeum Homero subiungit? — mares animos*] De Tyrtaeo Atheniensi, qui in secundo bello Messenio Spartanis dux missus est, Iustinus 3, 5, 9: *carmina exercitui pro contione recitavit; in quibus hortamenta virtutis, damnorum solatia, belli consilia conscripserat. — sortes*] „Oracula imprimis Delphica dicit.“ GLOSS. *Sortes* enim suas Fortunarum Praenestinarum atque Antiatarum Romani ad Graecorum oracula transferentes haec ita interdum nuncupabant. Conf. v. 219. — *vitae monstrata via est*] poëmaticis didascalicis et gnomis; significat Hesiodum, Solonem, Theognidem, Phocylidem cet. — *gratia regum* cet.] Sic Pindarus, Simonides, Bacchylides, Hieronius, Theronis aliorumque principum virorum favorem carminibus ambiverunt. — *Pieriis*] Cfr. Od. 3, 4, 40. — *ludusque*] „remissio et oblectatio animorum per poësin scenicam in Dionysiis τοῖς κατ' ἄγρους mense Posideone (s. Decembri) celebratis, quae simul operum rusticorum finem faciebant.“ — *Et longorum* cet.] „in finem longorum

Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
 Natura fieret laudabile carmen, an arte,
 Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
 Nec rude quid possit video ingenium; alterius sic 410
 Altera poscit opem res et coniurat amice.
 Qui studet optatam cursu contingere metam,
 Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
 Abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
 Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum. 415

410. *prosit* BbTcd, omnes Hochederi, LCt. (Ut nos, S.)

operum.“ — *ne forte pudori cet.*] „Poësis,“ inquit, „ars est nobilissima; quocirca sine ullo pudore (quem affectasse etiam tunc videntur nobilium Romanorum nonnulli) eam exercere poteris.“ — *lyrae sollers*] quae callet artem carminis lyrici eique cum Apolline praest. s. patrocinium praebet, *leierkundig.*“ — *cantor Apollo*] qui in multis sculpturis et nummis citharoedi habitu exprimitur.

408—411. *Natura cet.*] Pindarus quidem naturae primas defert Olymp. 2, 86: σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς ἀνὰ μαθόντες δὲ λάβροι Παγγλωσσία κόρακες ὧς, ἄκραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιθα θεῖον. Cum Horatio facit Plato in Phaedro pag. 269. D: *Ei μὲν σοὶ ὑπάρχει φύσει ῥητορικῶ εἶναι, ἔσει ῥήτωρ ἐλλόγιμος, προσλαβὼν ἐπιστήμην καὶ μελέτην.* Item Cicero pro Archia 7, 15: *Ego contendere, cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid praeclearum ac singulare solere existere.* — *studium sine divite vena*] ut est tota Callimachi poësis. Desumpta est metaphora ab auri argenti que venis in metallis. Opponitur *tenuis et angusta ingenii vena*, Quintil. 6, 2, 3. — *quid*

possit] „quid magni ac duraturi possit efficere.“ Lectionem *possit* pauci quidem nec (excepto nostro S) valde boni Codd. exhibent; sed eam satis munit cum gravis auctoritas Ioannis Sarisberiensis Metal. 1, 8., ubi et editi et Mss. *possit*, tum sensus ipse, ut demonstravit Bentleius: „*Quid possit, τί δύναιτ' ἄν*, quid laudabile, quid egregium pariat. At *quid prosit, τί ἄν ὄφελος*, minus est humiliorque, quam quod poscit sententia. Nam et Choerilo, cum incultis versibus aureos Philippos abstulerat, *pro fuit* quidem rude ingenium; quantum vero erat, quod *potuit*, vidit optima iudex Posteritas.“ Cfr. Od. 4, 4, 25 seqq. — *coniurat amice*] Frequentius hae significatione est v. *conspirare* ad intimam consensionem et coniunctionem exprimentam. In utroque autem verbo et *coniurat* et *amice* egregia prosopoeia utitur, de *studio* et de *ingenio* quasi de personis locutus.

412—418. *Qui studet cet.*] Paucis verbis educat poëtam a teneris unguiculis, ut oratorem Quintilianus. „Accurata,“ inquit, „educatione ac praeparatione opus est futuro poëtae,“ quem cum cursore Olympico potius quam, ut volunt Scholiastae, cum athleta compa-

Nec satis est dixisse: Ego mira poëmata pango;
Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est
Et, quod non didici, sane nescire fateri.

Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poëta

420

Dives agris, dives positus in fenore nummis.

Si vero est, unctum qui recte ponere possit

416. Non B aliique apud Gonodium, *Nunc* ETbc, LCtFJ, Codd. Monacc. et Pottierii praeter unum omnes, *Num* Cod. Melkensis Sec. X. (Ut nos, Sd.)

rat. — *qui Pythia cantat*] certamina, „*Πυθαύλης*, is qui in Pythiis Apollinis certamen cum dracone Pythio tibia canit.“ — *Nec* cet.] Tametsi auctoritate praegravat lectio *Nunc*, tamen profecta videtur ab homine, qui satis intempestive loci *εἰσφρατα* augere voluerit. Et in satira quidem fortasse esset apta; sed si h. l. accuratius inspexeris, videbis nihil sane potuisse rusticius dici in epistola: „Ergo quoniam nunc hoc dixisse sufficit, tu quoque, optime Piso, sic dicito.“ Atque, ut recte Bentleius significat, si antiquis temporibus sua opponere voluisset, verbo saltem monere debuisset: „Olim qui arti studebat, — multa ferebat puer: nunc contra est.“ Ceterum inanem arrogantiam multorum notat, qui semet ipsos pro proximis poëtis habeant, quamvis artem minime didicerint; neutiquam vero certum aliquem suae aetatis poëtam vellicat. Cfr. Iacobs Lect. Venus. pag. 42. — *poëmata pango*] Cfr. Epp. 1, 18, 40. — *Occupet* cet.] Poëtarum aemulationem cum cursus certamine comparat. „Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praest currentibus ad metam pueris, dicere solet: Qui primus ad metam venerit, is vicerit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam

ut scabiosum.“ COMM. CRUQ. „*Scabies* ludus puerorum est, ut habes in Suetonio Tranquillo.“ ACRON. Puerilem ludi formulam singulari venustate sectatus est, ut Epp. 1, 1, 50: *Rex eris, aiunt, Si recte facies.* — *sane*] Non est: „more sani hominis et modeste,“ ut voluit; sed „utique“ ex oratione recta, „sane me nescire fateor,“ in obliquam deflexum.

419—425. *Ut* cet.] „Verum praeter permultorum levitatem et socordiam in studiis poëticis alterum quoque periculum minitantur poëtis imprimis locupletibus assentatorum atque adulatorum greges, qui patronos suos falsis laudibus decipiunt. A talibus tu, Piso, tibi caveto!“ — *ad merces* cet.] „qui magno clamore merces suas commendando emptores congregat et allicit, *zusammen treibt.*“ — *iubet ad lucrum ire*] „vel tacitus invitat homines viles, ut apud ipsum, virum locupletem, lucellum aliquod quaerant, saltem mensam opipare paratam, etsi nondum seiunt, utrum largus ille sit necne.“ — *Dives agris*] Versum sibi iam olim placitum festive repetit ex Sat. 1, 2, 13., ut Sat. 1, 4, 92. ex Sat. 1, 2, 27. et Epp. 1, 1, 56. ex Sat. 1, 6, 74. — *Si vero* cet.] „Iam si noverunt assentatores divitem illum etiam munificum esse, veluti globo facto ad eum concurrunt.“ — *unctum*

Et spondere levi pro paupere et eripere atris
 Litibus implicitum, mirabor, si sciet inter-
 Noscere mendacem verumque beatus amicum. 425
 Tu seu donaris seu quid donare voles cui,
 Nolito aut versus tibi factos ducere plenum
 Laetitiae; clamabit enim Pulchre! bene! recte!
 Pallescet super his, etiam stillabit amicis
 Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram. 430
 Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt

423. *atris* BbSTc, LCtF: *acris* d, *artis* Bentleius coni. firmata postea a Pottierii Codice 12. — 431. *Ut quae conductae* Kirchmanno auctore F.

„cibum, lautum convivium et ter-
 sum.“ ACRO. Eandem h. l. signifi-
 cationem habet *unctus*, quam Epp.
 1, 15, 44. Praeterea iunge *recte*
ponere, „scite atque eleganter ap-
 ponere fercula.“ — *levi*] „qui sine
 tali sponsore fide careret nec ab
 alio pecuniam mutuam sumere pos-
 set.“ — *atris*] usurpatur de rebus
 feralibus et de omnibus, quae tri-
 stia sunt atque ingrata. Dictum
 igitur est, ut *atrae curae* Od. 4,
 11, 35., h. l. „eae, quae e litibus
 oriuntur, sollicitae igitur et tri-
 stes.“ — *mirabor, si sciet*] Epp. 1,
 17, 26: *Mirabor, -- si decebit.* — *in-*
ter - Noscere] ut Sat. 1, 2, 62: *inter-*
Est. — beatus] „prorsus fortunatum
 se reputans et exultans laudibus,
 quibus adulator eum cumulat.“ Sic
 de Damocle Cic. Tusc. 5, 21, 62:
ut impenderet (gladius) illius beati
cervicibus.

426-430. *tibi factos*] Cfr. Epp. 1,
 16, 25. — *clamabit -- Pallescet super*
his cet.] „Aliis tragoediae tuae lo-
 cis splendidis et eloquentibus *pul-*
chre! bene! recte! acclamans ve-
 hementer plaudet; *super his*, id
 est, de aliis eiusdem locis *φοβε-*
ροῖς, terrorem spirantibus, sum-
 mam *ἐκπλαγξεν* finget atque palle-
 scet; maestus querimonias audiens
 in simulatione eo usque procedet,

ut lacrimas fundat; aliis in locis
 prae admiratione ex cathedra ex-
 siliet; interdum affectum magis
 etiam excitatum simulans, prae
 laetitia saltabit,“ ut explicavit iam
 Lambinus. Cic. ad Att. 16, 6, 1:
Haec super re scribam ad te. Vir-
 gil. 1, 750: *Multa super Priamo*
rogilans, super Hectore multa. —
stillabit cet.] V. *stillare* cum accu-
 sativo iungitur, ut *rorare, sudare,*
manare poetica mella Epp. 1, 19,
 44. — *Ex oculis rorem*] Ovid. Met.
 14, 708: *madidas lacrimarum rore*
coronas. — *tundet pede terram*] Cfr.
 Od. 3, 18, 15: *Gaudet invisam pe-*
pulisse fossor Ter pede terram.

431 — 433. *qui conducti plorant*
 Significantur praeficae, de quibus
 Festus: *Praeficae* dicuntur mulie-
 res ad lamentandum mortuum con-
 ductae, quae dant ceteris modum
 plangendi, quasi in hoc ipsum
praefectae. Naevius: *Haec quidem*
mehercle, opinor, praefica est, quae
sic mortuum collaudat. Similiter
 Acro et Nonius, qui affert verba
 Lucilii 22, 1: *mercede quae Con-*
ductae fient alieno in funere prae-
ficae, Multo et capillos scindunt et
clamant magis. Genere autem ma-
 sculino infinite usus videtur poeta,
 ut mutatione a Kirchmanno et Mar-
 klando proposita minime opus sit.

Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.

Reges dicuntur multis urgere culullis

Et torquere mero, quem perspexisse laborant, 435

An sit amicitia dignus: si carmina condes,

Nunquam te fallant animi sub volpe latentes.

Quintilio si quid recitares, Corrige sodes

Hoc, aiebat, et hoc; melius te posse negares,

Bis terque expertum frustra, delere iubebat 440

Et male tornatos incudi reddere versus.

Si defendere delictum quam vertere malles,

435. *perspexisse* e Codd. F. — 441. *tornatos*] *formatos* Guyetus, *ter natos* Bentleius coni. ab ipso recepta.

433. *Derisor*] *εἴρων*, falsus laudator. Cfr. Epp. 1, 18, 11. — *movetur*] „simulatam animi commotionem externis signis exprimere conatur.“

434—437. *Reges*] ut saepe, „locupletes.“ Cfr. Sat. 1, 2, 86. — *urgere culullis*] Vid. ad Od. 1, 31, 11. Timocles in Grotii Exc. pag. 693: *Πατάξω τ' ἴσον ἴσῳ ποιητοῖς Μεγάλοις ἅπασαν τὴν ἀλήθειαν φράσαι*. Grotius: *Polans par pari urgebo virum Magnis culullis, verum ut omne enuntiet*. — *torquere*] ut *βασανίζειν*, „explorare.“ Epp. 1, 13, 38: *et vino tortus et ira*. Lepidum exemplum praebet Sueton. Tiber. 42: *Princeps in ipsa publicorum morum correctione cum Pomponio Flacco et L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit; quorum alteri Syriam provinciam, alteri praefecturam Urbis confestim detulit, codicillis quoque iucundissimos et omnium horarum amicos professus*. — *perspexisse laborant*] „penitus nosse vehementer cupiunt.“ „Sic tu quoque,“ inquit, „diligenter explora, utrum cum simulatore tibi res sit, an cum animo sincere.“ De perfecto ἀπορίστως posito

conf. v. 98. — *An*] Cfr. v. 462. — *sub volpe latentes*] „dolosi ac duplices.“ Archilochus p. 169. Lieb. p. 485. Bergk: *Τῶ (πιθήκῳ) δ' ἄρ' ἀλώπηξ κερδαλέη συνήντετο Πυκνὸν ἔχουσα νόον*. Cfr. Pers. 5, 116: *fronte politus, Astutam vapido servas sub pectore volpem*. Ruhnken. ad Timaei Lex. Plat. p. 214. Lips. (p. 1004. ed. Bait.): „*Τὴν ἀλωπεκῆν τὴν πανουργίαν*. Notissimum est Lysandri dictum: *ὄπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφιννεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν*. *Ἀλώπηξ* autem dicitur pro pelle volpina, ut *λέων* pro pelle leonina“ cet.

438—444. *Quintilio*] Assentatori nunc opponit imaginem sinceri critici (vv. 438-452) et ut talem laudat Quintilium Varum Cremonensem, cuius mortem luget Od. 1, 24. (a. u. c. 730); hic gratam amici memoriam renovat. — *negares*] Hic quoque coniunctivus pendet e praecedente *si*, quamquam et per se positus saepissime habet vim conditionalem. Conf. Epp. 1, 1, 28. — *Bis terque*] Conf. v. 358. — *frustra*] Iunge cum v. *expertum*; male alii cum v. *negares*. — *delere*] „versus illos vitiosos,“ non, ut alii volunt, „totum tuum poema.“ — *male tor-*

Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.

Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes, 445
Culpabit duros, incomptis adlinet atrum

natos] Duas imagines hic agnoscamus necesse est diversas sane, sed *callida iunctura* artissime consociatas, non temere confusas, torni alteram, alteram incudis; haec ad primum versuum componendorum conatum pertinet, illa ad artem eosdem elaborandi, quae quidem cura frequentius cum lima comparatur. Iam si versus *tornati*, id est, non sine multa opera ac diligentia elaborati, iudice perito suadente nihilominus reiiciendi sunt, nihil restat, nisi ut *deletis* prioribus (v. 440.) versus prorsus novi componantur, quos utique tornus vel lima rursus manet; qua in sententia usus est imagine incudis, cui *alia* metalli massa imponatur; verbum *reddere* autem suo iure usurpare poterat, cum novi hi versus prioribus substituantur. (Sic tertia quasi haec est imago cum prioribus duabus iuncta.) Ceterum utraque illa metaphora frequens est. Versum numerosum Antipater Thessal. Anthol. Palat. I. p. 427. *στίχον Περίδον χαλκευτὸν ἐπ' ἀκμοσιν* dixit. Ovidius Trist. 1, 7, 29. de Metamorphoseon opere: *Ablatum mediis opus est incudibus illud, Defuit et scriptis ultima lima meis.* Plato Phaedr. p. 234. E: *σαφῆ καὶ στρογγύλα καὶ ἀκριβῶς ἕκαστα τῶν ὀνομάτων ἀποτείρονεντα.* Propert. 3, 32, 43: *Incipe iam angusto versus includere torno.* Gell. 9, 8, 4: *sententia detornata.* Guyetus et Bentleius, falsas cum coniecturas excogitarent, non satis attenderunt ad v. illud proprium *delere*, quo poeta, ne diversarum imaginum oriretur confusio, de qua illi conquesti sunt, satis providit. Iam Britanni coniectura *na-*

tos significaret rem prorsus fortuitam, et *ter natos* satis inconcinne dictum videtur. Perquam vero languet pedestremque orationem nimis redolet Guyeti *formatos*, quo verbo si Horatius usus esset, nemo unquam in *tornatos* mutasset. (Copiose autem Fea refutavit Bentleium contendentem *tornum* et *incudem* esse res diversas, quae coniungi non possint; neque vero vel unum apud veteres scriptores locum exstare, quo *tornus* metallis elaborandis adhibeatur. Fea affert Vitruv. 10, 12: *Emboli masculi ex aere, torno politi*, et instrumenta antiqua, ab ipso Romae visa.) — *vertere*] ab eo, quod dicebant *stillum vertere*] „mutare et corrigere.“ — *Quin - - amares*] Pendent haec ex notione prohibendi, quae inest in verbis *Nullum ultra verbum aut cet.* Sat. 2, 3, 42: *nil verbi, pereas quin fortiter, addam.* — *sine rivali*] „Sane quia malos versus composuisti, nemo rivalis tuus esse, tecum contendere volet; vanis autem hominibus placet sine aemulis esse.“ Cfr. Cic. ad Q. fratrem 3, 8, 4: *O dii, quam ineptus, quam se ipse amans sine rivali.*

445—452. *inertes*] „sine arte et gravitate factos.“ COMM. CRUQ. Imprimis significat otiosos, nihil dicentes, quod magnopere ad rem faciat, *die Leerheit.* Voss. — *incomptis*] „minus elegantibus propter verba humilia et *ἀνεργα*, interdum vel propter sonum ingratum.“ — *incomptis cet.*] „obelo versus initio apposito (id quod inest in v. *adlinet anstreichen*) significabit versus esse delendum.“ Dicit autem *atrum* festiva dilogia; nam et colore *atrum* erat signum

Traverso calamo signum, ambitiosa recidet
 Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
 Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
 Fiet Aristarchus; non dicet: Cur ego amicum 450
 Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
 In mala derisum semel exceptumque sinistre.
 Ut mala quem scabies aut morbus regius urget

447. *Transverso* bTcdp, LCt, Bentleius, J. (Ut nos, S.) — 450. *non*]
nec bTc, undecim Regii, LCtF.

et *nigrum* simul *theta* (Pers. 4, 13.)
 versuum incomptorum. — *ambitiosa*]
 „*gefällsüchtige*; quibus
 quamvis supervacaneis et affecta-
 tis tu lectoris admirationem te mo-
 turum speraveras.“ — *recidet Or-
 namenta*] „Figuras elocutionis et
 imagines propter id tantummodo
 quaesitas, quo novitate et audacia
 placeant lectoribus, cum veritate
 careant, recidi iubebit.“ Epp. 2, 2,
 122: *luxuriantia compescet*. — *Ar-
 guet* cet.] „Ipsa reprehensione clare
 demonstrabit huiusmodi amphibolias
 vitandas esse.“ — *mutanda*]
 Hoc refertur ad singula verba eor-
 umque ordinem; de totis enim
 versibus corrigendis satis dixerat
 vv. 445-447. — *Fiet Aristarchus*]
 „Omnino erit alter Aristarchus,
 cuius ut summi critici nomen in
 proverbium abierat. Cic. ad Att. 1,
 14, 3: *quarum (meorum orationum)*
tu Aristarchus es. — *non dicet*]
 „Hoc, si aures consulis, plenius
 fortiusque exit, quin et sententiae
 quoque ponderis nonnihil gravita-
 tisque addit.“ BENTL. Quin etiam
 rectior fit; nam in lectione *nec*
dicet vv. *Aristarchum fieri et non*
dicere ut eiusdem generis actio-
 nes perverse videntur coniungi.
 Contra *non dicet* hoc significat:
 „quocirca hic tam severus criticus
 nunquam profecto dicet.“ —
in nugis] „in rebus leviculis, ut
 est unus alterve versiculus repre-
 hensione dignus.“ — *Hae nugae*

cet.] „At vero hae ipsae nugae in
 causa erunt, ut amicus in eandem
 turpissimam famam incidat, quae
 persecuta est etiam apud posterita-
 tem Choerilum, Bavium, Mae-
 vium; id quod merito *serium ma-
 lum* dici debet.“ — *derisum*] „a
 popularibus suis explosum.“

453—456. In epilogo, ut solet
 (cfr. ad Epp. 2, 1. extr.) ridiculam
 proponit imaginem poëtae prorsus
 vesani et ab omnibus derisi (vv.
 453—476.). Optime autem respon-
 det exordio exitus, monstruosae
 figurae poëta furiosus. — *morbis*
regius] morbus arquatus, *ἰκτερός*,
Gelbsucht. Cels. 3, 24: *Per omne*
tempus utendum est lusu, ioco, lu-
dis, lascivia, per quae mens exhi-
laretur; ob quae regius morbus
dictus videtur. — *fanaticus error*] Flor.
 3, 19, 4: *fanaticus furor*, qualem
 imprimis a Cybele et Bellona ipsa-
 rum sacerdotibus immitti puta-
 bant; unde in Inscriptt. m. Lat.
 N. 2317: *EX AEDE. BELLO-*
NAES. PVLVINESIS. FANATI-
CUS. Ulpian. l. 1. §. pen. de Ae-
 dil.: *qui circa sana bacchantur et*
quasi dementes responsa reddunt.
 Cfr. Sat. 2, 3, 223. Prima utique ac
 maxime propria significatione adi.
fanaticus reperitur in Inscriptio-
 ne Veronensi, *Bulletino dell' Inst. ar-*
cheol. 1836. p. 141: *FANORVM.*
CVRATORES. EX. PECVNIA.
FANATICA. (quae fanorum pro-
 pria est) *FACIVNDVM. CVRA-*

Aut fanaticus error et iracunda Diana,
 Vesantum tetigisse timent fugiuntque poetam, 455
 Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
 Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
 Si veluti merulis intentus decidit auceps
 In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
 Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet. 460
 Si curet quis opem ferre et demittere funem,
 Qui scis, an prudens huc se proiecerit atque
 Servari nolit? Dicam Siculique poetæ

457. *sublimes* Td, *sublimeis* Ct. — 460. *sint--curent* S. — 461. *Si quis curet* Ct. — *dimittere* bSTc. — 462. *deiecerit* Tc, LCt. (Ut nos, bSd.)

VERVNT. — *iracunda Diana*] „quae quos ira sua persequitur lunaticos, *σεληνιακούς, σεληνοβλήτους*, reddit.“ — *Vesantum tetigisse* cet.] Talium aegrotorum contactum, ne ipsi iisdem morbis inficerentur, fugere solebant; pueri contra lascivi eos contumeliosis verbis lacescebant. Artemid. 3, 42: *καὶ παῖδες τοῖς μαινόμενοις ἀκολουθοῦσιν.* — *incauti*] „alii, minus utique cauti homines adulti sequuntur illam lascivorum puerorum turbam, obliti a furfosis eos, qui pone eos incedunt, praesertim irrisores, lapidibus fustibusque abigi solere.“

457—460. *sublimis*] „μετέωρος elato et retroverso capite circumcursans non sine arrogantia neque attentus ad ea, quae sub eius pedibus sunt.“ Alii pro accusativo plur. habuerunt, minus utique recte; nam esset *εἰρωνεία* subrustica, et caesurae vis obstat. — *versus ructatur*] „versus et inconditos et insanos identidem effutit.“ — *errat*] „furiosus per campos et colles vagatur.“ — *auceps*] Similis exstat narratiuncula de Thalete astrologo apud Platonem in Theaeteto p. 174. A. et Diog. Laërt. 1, 34. — *longum*] „magna voce.“ Cfr. Hom. Iliad. 7,

81: *μακρὸν ἄυσει.* — *Io cives*] Similis formula opem invocandi est *Porro Quirites.* — *non sit, qui cet.*] „non succurrat quisquam!“ „Coniunctivus pro futuro est positus.“ HAND Turs. IV. p. 266. Cfr. ad Sat. 2, 5, 91: *Non etiam sileas.* — *tollere*] Epp. 1, 17, 61: *crudeles, tollite claudum.*

461—467. *Qui scis, an cet.*] „Quomodo scis, an contra quam tu opinaris, consulto se praecipitem in puteum proiecerit? quod consilium impedire non licet.“ In huiusmodi propositionibus nos convertimus ac si esset *an non, ob nicht.* Cfr. Od. 2, 4, 13. Plaut. Most. 1, 1, 55: *Qui scis, an tibi istuc prius eveniat quam mihi?* — „Ideo hic praeferendum *proiecerit*, quia *proticere animam, proicere se*, quae in bonis scriptoribus saepe occurrunt, ubique habent significationem voluntarii discriminis deque eo dicuntur, qui servari aut nolit aut desperet.“ BENTL. — *Siculique* cet.] „Et quidem talis insaniae exemplum omnibus notum est, Empedoclis Agrigentini, inquam, poetæ philosophi, cuius interitum narrare placet.“ Cfr. Epp. 1, 12, 20. Inter multiplicem famam de illius exitu haec quoque fabula ab Hip-

Narrabo interitum. Deus immortalis haberi

Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam 465

Insiluit. Sit ius liceatque perire poëtis;

Invitum qui servat, idem facit occidenti.

Nec semel hoc fecit, nec, si retractus erit, iam

Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.

Nec satis apparet, cur versus factitet, utrum 470

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental

470. *dictitet* Regius unus, duo Feae, Cuninghamius. — 471. *an*] *aut* bc (non STd).

probato primum tradita est, addita narratiuncula, unam ex eius crepidis aereis vi flammae rursus eictam esse ex Aetnae cratere. Diog. Laërt. 8, 69. Timaeus autem ibid. §. 71. claris verbis tradit *αὐτοῦ τὴν τελευταίην ἀδελφὸν εἶναι*. — *Deus immortalis haberi*] Empedocles de se apud Philostr. Apollon. 1, 1: *Χαίρεν', ἐγὼ δ' ἕμῳιν θεὸς ἀμβροτοῦ, οὐκέτι θνητὸς*. — [*frigidus*] Festivo hoc antitheto verbi *ardentem* illius stultitiam notat. Mire ad eius doctrinam hoc refert Commentator Cruquii: „Empedocles dicebat tarda ingenia frigido circum praecordia sanguine impediri.“ — *Sit ius*] *κατ' εἰρωνείαν*. „Quoniam insaniunt, hoc iure sane sint“ cet. Gesnerus comparat Spartanorum decretum: *Κλαζόμενοις ἐξέστω ἀσχημονεῖν*. — *Invitum qui servat* cet.] Contraria est sententia Senecae de Benefic. 2, 14, 4: *pulcherrimum opus est etiam invitos nolentesque servare*. — *idem facit occidenti*] „Utrumque enim est vim inferre.“ **GRIFOLUS**. Seneca Phoen. 100: *Occidere est velare cupientem mori*. Graeca constr. ὁ ἀκοντα σώζων ταῦτό ποιεῖ τῷ ἀποκτείνοντι. Lucret. 3, 1038. Lachm.: *eadem aliis sopitu' quietest* (Homerus). Ceterum unicus est versus spondaicus apud Horatium.

468. 469. *Nec semel hoc fecit*] „Nec semel mortem sibi consciscere co-

natus est, semper tamen retractus ab iis, qui invito succurrebant.“ — *iam*] „gleich schon.“ — *Fiet homo*] „ut sumus nos reliqui, ad sanam mentem rediens; immo in furore perseverans propter famae cupiditate monstruoso aliquo modo, ut Empedocles, perire rursus volet.“

470—476: *Nec satis* cet.] „Quid, quod fortasse sceleris alicuius expiandi causa, deorum ira coactus, versus identidem facit?“ Hoc dicit in facetissima hyperbola semper progrediens. — [*factitet*] Quod alii habent *dictitet*, h. l. Latinum non est; significaret enim „saepe dicat“, non „saepe dictet“, nec „recitet“, ut voluerunt Cuninghamius et Sanadonus. — *Minxerit* cet.] contumeliosus modus tumulos violandi, et quidem h. l. etiam patris. Cfr. Sat. 1, 8, 38. — *bidental*] *Blitzmal*, locum de caelo tactum, qui caesis bidentibus et ara exstructa expiabatur, posteaque circumsaeptus manebat, ne quis eum tangendo in piaculum incurreret. Persius 2, 26: *An quia non fibris ovium Ergennaque iubente Triste iaces lucis evitandumque bidental* cet. Artemidor. 2, 9, p. 143. Reiff: ὁ κεραννὸς τὰ μὲν ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοῖς ἐνιδρυμένους βομοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας, τὰ δὲ πολυτελῆ χωρία ἔρημα καὶ ἄβατα

Moverit incestus: certe furit ac velut ursus
 Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
 Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
 Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo, 475
 Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

474. *Indoctum doctum fugat T, Indoctumque fugat doctum d.* —

475. *vero] semel d.* Singularem hanc lectionem „ex Ms. in ora Ed. Aldi 1519. Bibl. Ang.“ Fea attulit: in nullo suorum reperit Potierins.

ποιεῖ οὐδεὶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐνδια-
 τριβεῖν ἔτι θέλει. Nota *bidentalis παράφρασι* apud Lucanum 8, 864: *Inclusum Tusco venerantur caespite fulmen.* — *Moverit]* „tangingo violaverit.“ Cfr. Epod. 17, 3. — *incestus]* sanctimoniã pollutã. Cfr. Od. 3, 2, 30. — *valuit si cet.]* „si viribus suis id est assecutus, ut frangeret clathros (κλῆθρα), caveae virgas ligneas vel ferreas.“ — *Indoctum doctumque]*

Epp. 2, 1, 117: *indocti doctique.* — *recitator acerbus]* „quam maxime molestus et doctis et indoctis.“ — *arripuit]* Perseverat in ursi imagine. — *occiditque legendo]* Epod. 14, 5: *occidis saepe rogando.* Cfr. Sat. 1, 3, 88: *amaras Porrecto tugulo historias captivus ut audit.* — *Non missura -- hirudo]* Particulam comparationis, ut saepe, omittit. Conf. Epod. 1, 34.

EXCURSUS I.

AD A. P. v. 21 sq.

coepit institui] Docte de hac constructione egit Nipperdeus in *Quaestl. Caesar.* p. 19. his verbis:

„C. 12, 1 (Bell. Afr.) legimus *pulvis ingens conspici coeptus est* et 82, 2 *cum idem a pluribus animadverti coeptum esset*: atque ita Caesar et Hirtius semper dixerunt, Cicero quoque praeter unum locum Tusc. 1, 13, 29 *sed qui nondum ea, quae multis post annis tractari coepissent, physica didicissent*, de quo dubitandum videtur, etsi optimi codicis regii *tractare ferri nequit*.“ (Scribitur nunc de Madvigii coniectura *tractari coepta sunt*.) „Sed hanc formam habemus hic (Bell. Afr.) 27, 2 *cum ab adversariis lapides milli coepissent* et 82, 4 *signa in hostem coepere inferri*, atque ita scripserunt Varro de re rust. 3, 19, 12. Salust. Catil. 12, Iug. 91. 96, Livius et inferiores saepe. Contra antiquiores constanter, quod sciam, dixerunt *coepit fieri*, cum hoc verbo non ut passivo, sed ut deponenti uterentur: hic eadem constantia ponitur *coeptum est fieri* (69, 3. 78, 4), quod Livio familiare est (24, 47. 49. 25, 34. 27, 42. 31, 23. 27, 18).“

EXCURSUS II.

AD A. P. v. 220 sqq.

Ex iis, quae de Satyrcis, quas fingeant, fabulis apud Romanos disputarunt Munk de *fab. Atellanis* p. 76 sqq. atque accuratius etiam Welcker *Gr. Tragödien* p. 1361 sqq., hoc ante omnia apparet, nulla unquam apud Romanos fuisse dramata Satyrica, et, sicubi recentiores, etiam Neukirch de *fabulis togatis* p. 18 sqq., talia investigasse sibi visi sunt, hanc opinionem ortam esse ex eo, quod cum his confundebant Atellanas.

Clara hac de re exstant testimonia Diomedis 3. p. 480. P.: *Poëmatibus dramatici vel activi genera sunt quattuor: apud Graecos tragica, comica, satyrica, mimica, apud Romanos praetextata, tabernaria, Atellana, planipes*. Idem p. 487 P.: *Tertia species est fabularum Latinarum, quae a civitate Oscorum Atella, in qua primum coepta, Atellanae dictae sunt, argumentis dictisque iocularibus, similes Satyricis fabulis Graecis*. — *Latina Atellana a Graeca Satyrica differt, quod in Satyrica fere Satyrorum personae inducuntur, aut si quae sunt ridiculae similes Satyris, Autolycus, Burris (Busiris Welck.), in Atellana Osaee personae, ut Maccus*. Marius Victorinus 2, 4, 25. p. 110. Gaisf.: *Superest Satyricum, quod inter tragicum et comicum stylum medium est: -- quod genus nostri in Atellanis habent*.

Naevi *Lycurgus*, etsi in eo Silenus comparebat, ab hilarotragoedia (cuius dicendi genus sane redolent reliquiae, ut apud Varronem L. L. 7, 53: *Risi egomet cassabundum ire ebrium: Diabathra in pedibus habebat amictus epicroco.*) propius aberat quam a fabula Satyrica; certe chorus constabat ex Edonis.

EXCURSUS III.

AD A. P. vv. 225—233.

Dilucidum exemplum, quomodo in dramate satyrico Graeci vertent *seria ludo*, praebet Euripidis Syleus apud Philonem *περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον*. Ed. Lips. T. V. p. 290. (Eurip. Fr. ed. Wagner Paris. 1846. p. 784.) Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ Ἡρακλῆς

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγαν·
Πίμπρη, κάταθες σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
Γῆς εἴσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Ἰάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὀρᾶς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὀρῶντας, ὡς οὐ μόνον ἐλεύθερος ὢν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς πυνθαρομένῳ εἰ φαῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται

Ἐκιστα φαῦλος, ἀλλὰ πᾶν τούναντιον,
Πρόσχημα σεμνὸς καὶ ταπεινός, οὐδ' ἄγαν
Εὐογκος, ὡς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
Ἰδόντι λαμπρὸς καὶ ξύλῳ δραστήριος.

εἶτα πάλιν

Οὐδεις δ' ἐς οἴκους δεσπότης ἀμείνονας
Αὐτοῦ πρίασθαι βούλεται σὲ δ' εἰσορῶν
Πᾶς τις δέδοικεν ὄμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
Ταῦρος λέοντος ὡς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἰτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

σοῦ κατηγορεῖ

Σιγῶντος, ὡς εἴης ἂν οὐχ ὑπήκοος,

Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ ἰπιτάσσεσθαι θέλοις.

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργους τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἀριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταθύσας Διὶ πρόφασιν εὐωχεῖτο· πολὺν δ' οἶνον ἐμφορήσας

ἀθρόον, εὖ μάλα κατακλιθεὶς ἠκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικομένῳ καὶ δυσ-
 ανασχετοῦντι ἐπὶ τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ τοῦ θεράποντος ἡδυσμῖα καὶ
 ἐπὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει, μηδὲν μῆτε τῆς χροῦς μῆτε ὧν ἔπραττε
 μεταβαλὼν εὐτολμότατά φησι,

Κλίθηνι καὶ πῶμεν ἐν τούτῳ δέ μου
 Τὴν πεῖραν εὐθὺς λάμβαν', εἰ κρείττων ἔσει.

Priora vides quam τραγικώτατα esse; argumentum contra a co-
 mico paululum tantummodo distans inesse in tauro illo mactato, in
 prandio atque potatione Herculis humi strati, in eiusdem altercatione
 cum Syleo. Ex alio huius dramatis loco vel uno in verbo persentisces
 elementa sermonis comici:

Βαυβῶμεν εἰσελθόντες ἀπόμορξαι σέθεν
 Τὰ δάκρυα.

I N D E X.

I. CARMINUM LYRICORUM

- Aeli vetusto nobilis ab Lamo Od. III. 17.
Aequam memento rebus in arduis Od. II. 3.
Albi, ne doleas plus nimio memor Od. I. 33.
Altera iam teritur bellis civilibus aetas Epod. 16.
Angustam amice pauperiem pati Od. III. 2.
At, o deorum quidquid in caelo regit Epod. 5.
Audivere, Lyce, di mea vota, di Od. IV. 13.
Bacchum in remotis carmina rupibus Od. II. 19.
Beatus ille, qui procul negotiis Epod. 2.
Caelo supinas si tuleris manus Od. III. 23.
Caelo tonantem credidimus Iovem Od. III. 5.
Cum tu, Lydia, Telephi Od. I. 13.
Cur me querelis exanimas tuis Od. II. 17.
Delicta maiorum immeritus lues Od. III. 6.
Descende caelo et dic age tibia Od. III. 4.
Dianam tenerae dicite virgines Od. I. 21.
Diffugere nives, redeunt iam gramina campis Od. IV. 7.
Dive, quem proles Niobea magnae Od. IV. 6.
Divis orte bonis, optime Romulae Od. IV. 5.
Donarem pateras grataque commodus Od. IV. 8.
Donec gratus eram tibi Od. III. 9.
Eheu fugaces, Postume, Postume Od. II. 14.
Est mihi nonum superantis annum Od. IV. 11.
Et thure et fidibus iuvat Od. I. 36.
Exegi monumentum aere perennius Od. III. 30.
Extremum Tanain si biberes, Lyce Od. III. 10.
Faune Nympharum fugientum amator Od. III. 18.
Festo quid potius die Od. III. 28.
Herculis ritu modo dictus, o plebs Od. III. 14.
Horrida tempestas caelum contraxit et imbres Epod. 13.
Iam iam efficaci do manus scientiae Epod. 17.
Iam pauca aratro iugera regiae Od. II. 15.
Iam satis terris nivis atque dirae Od. I. 2.
Iam veris comites, quae mare temperant Od. IV. 12.
Ibis Liburnis inter alta navium Epod. 1.
Icci, beatis nunc Arabum invides Od. I. 29.
Ille et nefasto te posuit die Od. II. 13.

- Impios parrae recinentis omen Od. III. 27.
 Inclusam Danaën turris aënea Od. III. 16.
 Intactis opulentior Od. III. 24.
 Integer vitae scelerisque purus Od. I. 22.
 Intermissa, Venus, diu Od. IV. 1.
 Iustum et tenacem propositi virum Od. III. 3.
 Laudabunt alii claram Rhodon aut Mytilenen Od. I. 7.
 Lupis et agnis quanta sortito obtigit Epod. 4.
 Lydia, dic, per omnes Od. I. 8.
 Maecenas atavis edite regibus Od. I. 1.
 Mala soluta navis exit alite Epod. 10.
 Martiis caelebs quid agam Kalendis Od. III. 8.
 Mater saeva Cupidinum Od. I. 19.
 Mercuri, facunde nepos Atlantis Od. I. 10.
 Mercuri, - nam te docilis magistro Od. III. 11.
 Miserarum est neque amori dare ludum neque dulci Od. III. 12.
 Mollis inertia cur tantam diffuderit imis Epod. 14.
 Montium custos nemorumque, Virgo Od. III. 22.
 Motum ex Metello consule civicum Od. II. 1.
 Musis amicus tristitiam et metus Od. I. 26.
 Natis in usum laetitiae scyphis Od. I. 27.
 Ne forte credas interitura, quae Od. IV. 9.
 Ne sit ancillae tibi amor pudori Od. II. 4.
 Nolis longa ferae bella Numantiae Od. II. 12.
 Nondum subacta ferre iugum valet Od. II. 5.
 Non ebur neque aureum Od. II. 18.
 Non semper imbres nubibus hispidos Od. II. 9.
 Non usitata nec tenui ferar Od. II. 20.
 Non vides, quanto moveas periculo Od. III. 20.
 Nox erat et caelo fulgebat Luna sereno Epod. 15.
 Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem Od. I. 18.
 Nullus argento color est avaris Od. II. 2.
 Nunc est bibendum, nunc pede libero Od. I. 37.
 O crudelis adhuc et Veneris muneribus potens Od. IV. 10.
 O Diva, gratum quae regis Antium Od. I. 35.
 O fons Bandusiae, splendidior vitro Od. III. 13.
 O matre pulchra filia pulchrior Od. I. 16.
 O nata mecum consule Manlio Od. III. 21.
 O navis, referent in mare te novi Od. I. 14.
 O saepe mecum tempus in ultimum Od. II. 7.
 O Venus, regina Cnidi Paphique Od. I. 30.
 Odi profanum volgus et arceo Od. III. 1.
 Otium divos rogat in patenti Od. II. 16.
 Parcus iunctas quatiunt fenestras Od. I. 25.
 Parcus deorum cultor et infrequens Od. I. 34.
 Parentis olim si quis impiâ manu Epod. 3.
 Pastor cum traheret per freta navibus Od. I. 15.
 Persicos odi, puer, apparatus Od. I. 38.
 Petti, nihil me sicut antea iuvat Epod. 11.
 Phoebe silvarumque potens Diana Carm. sec.
 Phoebus volentem proelia me loqui Od. IV. 15.
 Pindarum quisquis studet aemulari Od. IV. 2.
 Poscimus. Si quid vacui sub umbra Od. I. 32.

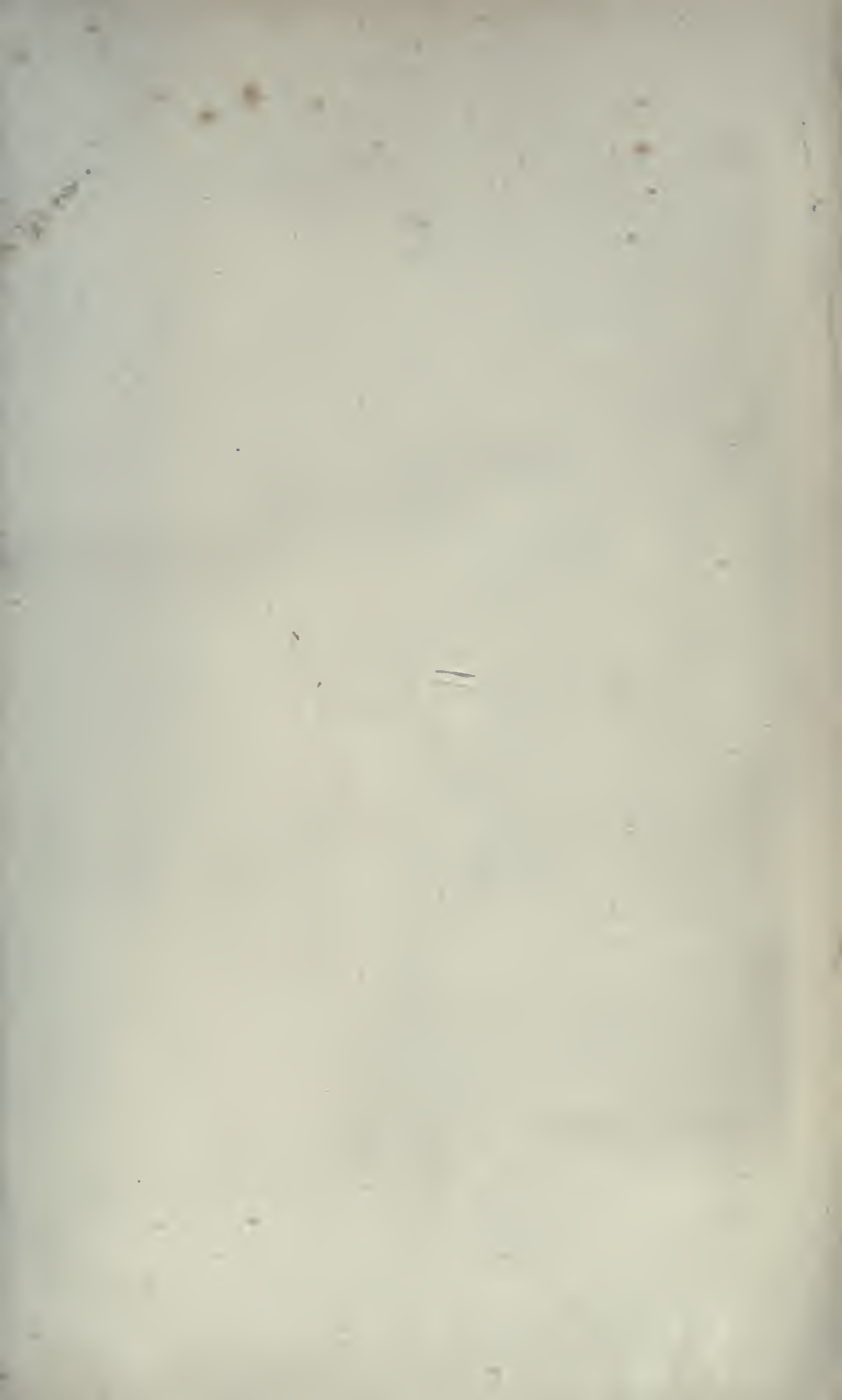
- Quae cura patrum quaeve Quiritium Od. IV. 14.
 Qualem ministrum fulminis alitem Od. IV. 4.
 Quando repostum Caecubum ad festas dapes Epod. 9.
 Quantum distet ab Inacho Od. III. 19.
 Quem tu, Melpomene, semel Od. IV. 3.
 Quem virum aut heroa Iyra vel acri Od. I. 12.
 Quid bellicosus Cantaber et Scythes Od. II. 11.
 Quid dedicatum poscit Apollinem Od. I. 31.
 Quid fles, Asterie, quem tibi candidi Od. III. 7.
 Quid immerentes hospites vexas canis Epod. 6.
 Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris Epod. 12.
 Quis desiderio sit pudor aut modus Od. I. 24.
 Quis multa gracilis te puer in rosa Od. I. 5.
 Quo me, Bacche, rapis tui Od. III. 25.
 Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris Epod. 7.
 Rectius vives, Licini, neque altum Od. II. 10.
 Rogare longo putidam te seculo Epod. 8.
 Scriberis Vario fortis et hostium Od. I. 6.
 Septimi, Gades aditure mecum et Od. II. 6.
 Sic te diva potens Cypri Od. I. 3.
 Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni Od. I. 4.
 Te maris et terrae numeroque carentis arenae Od. I. 28.
 Tu ne quaesieris, scire nefas, quem mihi, quem tibi Od. I. 11.
 Tyrrhena regum progenies, tibi Od. III. 29.
 Ulla si iuris tibi peierati Od. II. 8.
 Uxor pauperis Ibyci Od. III. 15.
 Velox amoenum saepe Lucretilem Od. I. 17.
 Vides, ut alta stet nive candidum Od. I. 9.
 Vile potabis modicis Sabinum Od. I. 20.
 Vitas hinnuleo me similis, Chloë Od. I. 23.
 Vixi puellis nuper idoneus Od. III. 26.

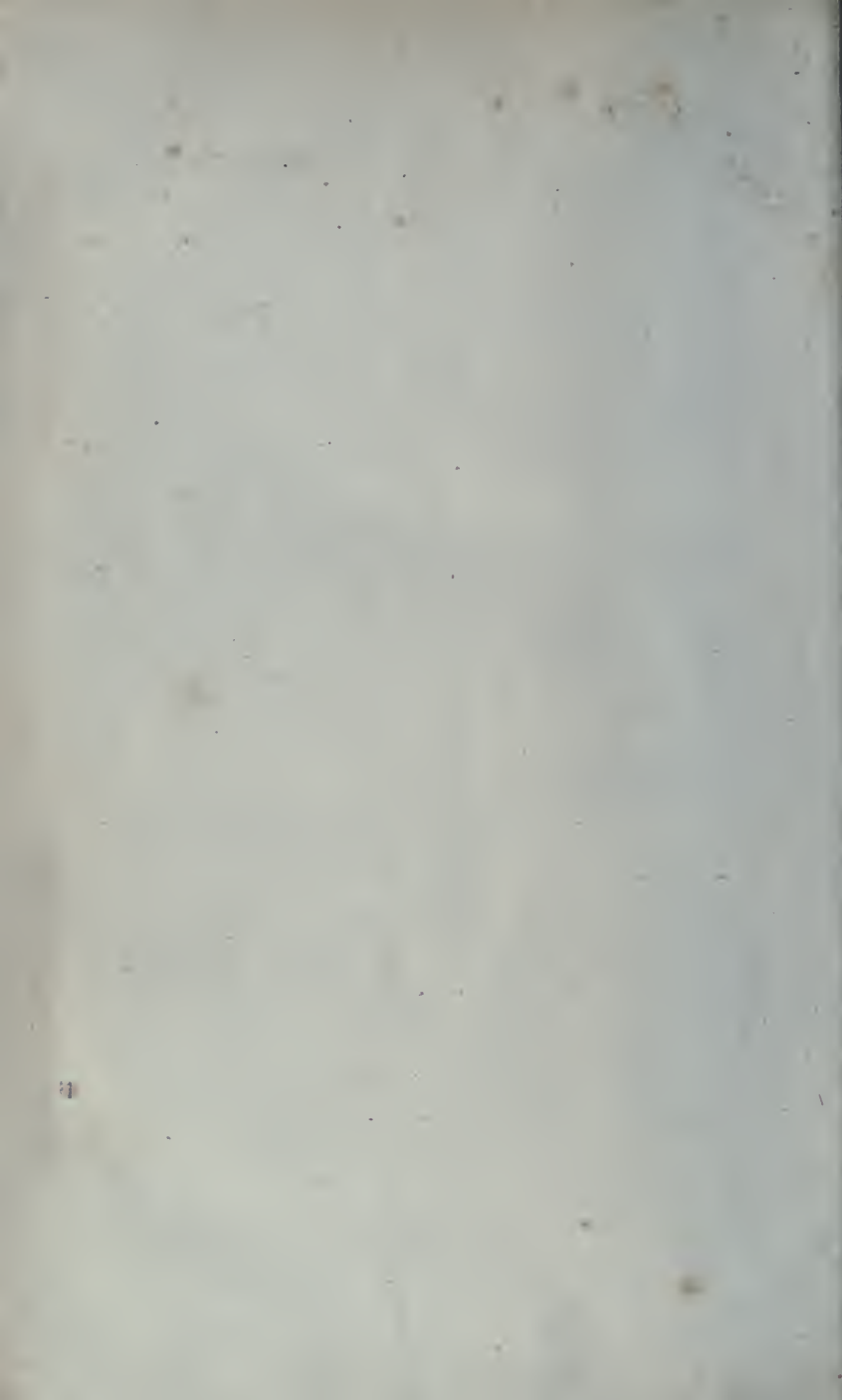
II. SATIRARUM.

- Ambubaiarum collegia, pharmacopolae Lib. I. 2.
 Egressum magna me exceptit Aricia Roma Lib. I. 5.
 Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae Lib. I. 4.
 Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus Lib. II. 6.
 Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti Lib. II. 5.
 Iamdudum ausulto et cupiens tibi dicere servus Lib. II. 7.
 Ibam forte via Sacra, sicut meus est mos Lib. I. 9.
 Nempe incomposito dixi pede currere versus Lib. I. 10.
 Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos Lib. I. 6.
 Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum Lib. I. 8.
 Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos Lib. I. 3.
 Proscripti Regis Rupilii pns atque venenum Lib. I. 7.
 Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo Lib. II. 2.
 Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem Lib. I. 1.
 Sic raro scribis, ut toto non quater anno Lib. II. 3.
 Sunt, quibus in satira videor nimis acer et ultra Lib. II. 1.
 Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi Lib. II. 4.
 Ut Nasidieni iuvit te cena beati Lib. II. 8.

III. EPISTOLARUM.

- Albi, nostrorum sermonum candide iudex Lib. I. 4.
 Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano Lib. I. 8.
 Cum tot sustineas et tanta negotia solus Lib. II. 1.
 Flore, bono claroque fidelis amice Neroni Lib. II. 2.
 Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci Lib. I. 12.
 Humano capiti cervicem pictor equinam A. P.
 Iuli Flore, quibus terrarum militet oris Lib. I. 3.
 Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti Lib. I. 16.
 Nil admirari prope res est una, Numici Lib. I. 6.
 Prima dicte mihi, summa dicende Camena Lib. I. 1.
 Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino Lib. I. 19.
 Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni Lib. I. 15.
 Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et seis Lib. I. 17.
 Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos Lib. I. 11.
 Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum Lib. I. 7.
 Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus Lib. I. 9.
 Si bene te novi, metues, liberrime Lolli Lib. I. 18.
 Si potes Archiacis conviva recumbere lectis Lib. I. 5.
 Troiani belli scriptorem, maxime Lolli Lib. I. 2.
 Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus Lib. I. 10.
 Ut proficiscentem docui te saepe diuque Lib. I. 13.
 Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris Lib. I. 20.
 Vilice silvarum et mihi me reddentis agelli Lib. I. 14.

70573

LL
H8113Ny.2

Horace
Q. Horatius Flaccus; ed. by Orelli
and Baiter. Ed.5.
Vol.2.

DATE

NAME OF BORROWER

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

